

PEOPLE'S EDITION

BRIHAT
KAVYA-DOHANA
OR
SELECTIONS FROM THE GUJARATI POETS

IN TEN PARTS—PART FIRST

COMPILED BY
ICHHARAM SURYARAM DESAI

REVISED SEVENTH EDITION

THE "GUJARATI" PRINTING PRESS
Sassoon Buildings, Circle, Fort
BOMBAY

PRICE RS. 3-8-0

સુધારેલી ટીપ્પણી

ગુજરાતી કવિ-કોશ
રૂ. ૩-૮-૦

(All Rights Reserved by the Publishers)

Printed by Madanlal Itcharam Desai at
THE "GUJARATI" PRINTING PRESS,
Sassoon Buildings, Circle, Fort, BOMBAY
and Published by Natverlal Itcharam Desai and
Babubhai Itchharam Desai at the above place.

સામાજિક આવૃત્તિ

બૃહત્

કાવ્યદોહન

દશ ગ્રંથમાં-ગ્રંથ ૧ લો

—□□□□□□□□—

સંગ્રહ કરનાર

ધર્મિયારામ સૂર્યરામ દેશાઈ

સુધારેલી સાતમી આવૃત્તિ

સ્વ. શ્રી હીરચંદ કસ્તુરચંદ અવેરીના

કુટુંબીચરિત્ર, ૧૯૨૧-૨૨

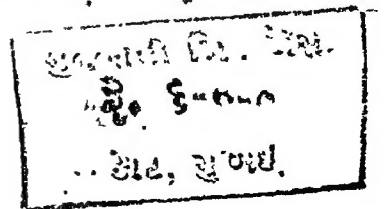
મુંબઈ,

“ગુજરાતી” પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ, સાસુન બિલ્ડીંગ, સર્કલ, કોટ

ધ. સ. ૧૯૨૫

સંવત્ ૧૯૮૬ સુધારેલી છાં મત

કિંમત રૂ. ૩-૮-૦

પુસ્તકો મળવાનું ઠેકાણું:—

“ગુજરાતી” પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ

બુકસેલર્સ એન્ડ પબ્લીશર્સ

સામુન બિલ્ડીંગ, સર્કલ, કોટ, મુંબઈ.

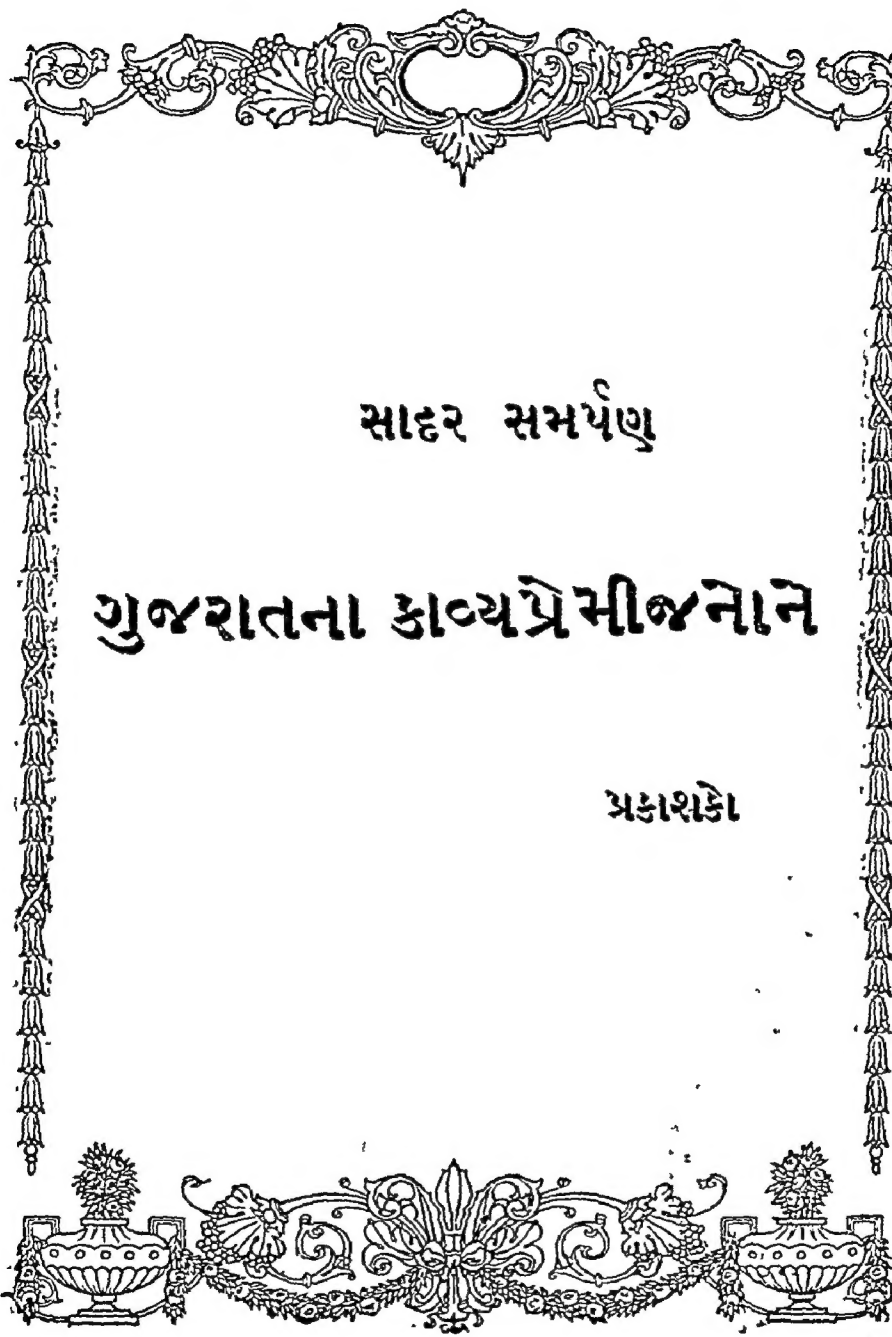
(ફરી છપાવવાનો હક્ક અકાશકોને સ્વાધીન છે)

મુદ્રિત—મદનલાલ ધર્યારામ દેશાઈ

પ્રકાશકો—મદનલાલ ધર્યારામ દેશાઈ

સામુન બિલ્ડીંગ, સર્કલ, કોટ—મુંબઈ.

સ્થાન—“ગુજરાતી” પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ. સામુન બિલ્ડીંગ, સર્કલ, કોટ—મુંબઈ.

સાદર સમર્પણ

ગુજરાતના કાવ્યપ્રેમીજનને

પ્રકાશકો

પુસ્તકો મળવાનું ઠેકાણું:—

“ગુજરાતી” પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ

બુકસેલર્સ એન્ડ પબ્લીશર્સ
સાસુન બિલ્ડીંગ, સર્કલ, કોટ, મુંબઈ.

16314

(ફરી છપાવવાનો હક્ક પ્રકાશકોને સ્વાધીન છે)

અમદાવાદ

મુદ્રિત—મદનલાલ ધરજીરામ દેશાઈ

પ્રકાશકો—મદનલાલ ધરજીરામ દેશાઈ

મુદ્રિત—મણિભાઈ ધરજીરામ દેશાઈ

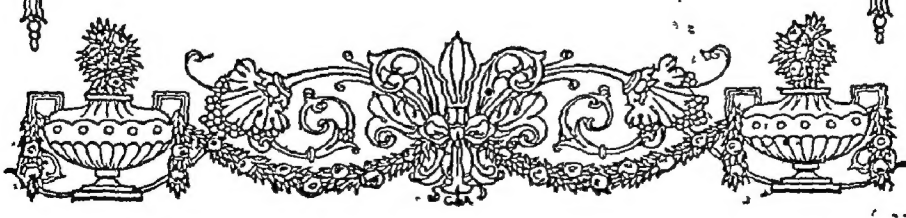
સ્થાન—“ગુજરાતી” પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ. સાસુન બિલ્ડીંગ, સર્કલ, કોટ—મુંબઈ.

સાદર સમર્પણ

ગુજરાતના કાવ્યપ્રેમીજનાન

પ્રકાશકો

સાતમી આવૃત્તિનો ખુલાસો

પરમ કૃપાળુ પરમેશ્વરની કૃપાથી અને પ્રાચીન ગૂર્જર કવિઓના પ્રભાવથી બૃહત્ કાવ્યદોહન ભાગ પહેલાની આજે સાતમી આવૃત્તિ પ્રકટ થાય છે. આ સંગ્રહ લોકપ્રિય થઈ પડ્યો છે, તેમાં તો કંઈ શક નથી અને આમાં કરાયેલો સંગ્રહ વિદ્વાનોને સંતોષજનક જણાયો છે. આ આવૃત્તિમાં કેટલોક ફેરફાર કરવામાં આવ્યો છે, તે વિષે ખુલાસો કરવાની જરૂર છે. દરેક કવિઓનાં કાવ્યો કાળજીપૂર્વક તપાસીને સુધારવામાં આવ્યાં છે અને કેટલાંક તો મૂળ પ્રતો સાથે સરખાવી સુધારવામાં આવ્યાં છે અને કોઈ કોઈ સ્થળે કવિ અને આખ્યાનના પરિચયમાં પણ થોડી વિશેષ માહિતી આપવામાં આવી છે. જૂની હાથ પ્રતો તપાસતાં જૂદા જૂદા નકલ કરનારાઓએ મૂળ ગ્રંથમાં ઘણી ગડબડ કરી છે અને મનસ્વી ઉમેરા તથા ફેરફારો કરેલા જણાય છે; એટલે કવિનો રચેલો મૂળ પાઠ સિદ્ધ કરવાનું કામ પુષ્કળ મુશ્કેલીવાળું થઈ પડે છે. તેના દાખલો સામળભટ્ટની રચેલી અંગદ વિષ્ટિ અને પ્રેમાનંદનું ઓખાહરણ છે. જે કવિઓ લોકપ્રિય થયેલા છે તેઓનાં કાવ્યોમાં ઘણો ફેરફાર થયેલો જણાય છે. બીજો એક મહત્વનો ફેરફાર કરેલો છે તે તરફ વાંચનારાઓનું ધ્યાન ખેંચીએ છીએ. દયારામ જેવા મહાન કવિનાં પરચુરણ પદો વગેરે અલાર સૂધીની આવૃત્તિઓમાં છાપેલાં હતાં, તે કાઢી નાંખીને તેના પ્રબોધ બાવની, પદ્મકુ વિરહ વર્ણન અને ચાતુરીને આ ભાગમાં સ્થાન આપેલાં છે, જે વિદ્વાનોને તથા વિદ્યાર્થીઓને ઉપયોગી થઈ પડશે. તે ઉપરાંત મુક્તાનંદ કવિની લાંબી ઉદ્ધવગીતા કાઢી નાંખી તેને સ્થાને પ્રાચીન રસીક કવિ બહુદેવની રસમય ભ્રમરગીતા મૂકી છે, અને ભાલણ કવિનાં નમાલાં પદોને સ્થાને નિતરા પવિત્ર વત્સલરસથી છલકાતાં ઘનશ્યામ શ્રીરામચરિત્રનાં પ્રાપ્ત થયાં તેટલાં પદો છાપ્યાં છે. વળી નિષ્કુલાનંદ કવિનાં

ચરિત્રનો સાર આપ્યો છે. એ સિવાય પરચુરણ કવિઓનાં પદોમાંથી નમાલાં લાગ્યાં તેવાં પદો કમી કર્યાં છે. એટલે કવિઓની સંખ્યા આગલી આવૃત્તિઓ પ્રમાણે છે, પણ કાવ્યો અને પદોમાં વધઘટ કરેલી છે. આ સર્વ ફેરફાર અને વધઘટ છતાં કાવ્યોની મૌલિકતા અને રસમયતામાં કશું પરિવર્તન થયું નથી, એમ વાચકવર્ગને જણાયા વિના નહિ રહે.

આજકાલ શાળા પાઠશાળાઓમાં પાઠ્ય પુસ્તકો તરીકે ચલાવવા માટે ટીકા ટીપ્પણવાળાં નાનાં નાનાં પુસ્તકો ઘણાં બહાર પડે છે, અને તેઓ ૧૦૦ થી ૨૦૦ પાનાનાં ભાગ્યે જ હોય છે તો પણ તેની કીંમત ભારે રાખવામાં આવે છે. જ્યારે આવાં પુસ્તકો જે ૬૦૦ પાનાનાં છે, તેની કીંમત રૂ. ૩ થી ૪ રાખવામાં આવે તો કેટલાકો ખુશ પાડે છે. પણ સમજી વાચક વર્ગ ધ્યાન દઇને તપાસ કરશે તો કાવ્યદોહનનાં પુસ્તકો, તેનું પુરં જોતાં કાંઈ પણ પસંદ કરેલાં કાવ્યોનાં પાઠ્ય પુસ્તકો કરતાં સસ્તાં અને સારાં છે, એમ ખાત્રી પૂર્વક જણાશે, અને આ કાવ્ય-સાહિત્ય સસ્તામાં સસ્તું અને વાંચવા મનન કરવા લાયક છે. મુંબઈમાં છાપવાનાં સાધનો અને મજૂરીની મોંઘવારી અસહ્ય છે તેથી જગદ્વ્યાપી યુદ્ધ પહેલાંની કીંમતે આ ગ્રંથો આપવા પોસાતા નથી, પણ જે કીંમત રાખવામાં આવી છે તે સરખામણીમાં સસ્તી છે, એવી અમારી ખાત્રી છે.

અંતમાં અમારે નમ્રતા પૂર્વક ગ્રંથવર્ગને જણાવવાનું કે મૂળ સંગ્રહકર્તા અમારા પિતાશ્રીએ આ પુસ્તકની ચોથી આવૃત્તિ પ્રકટ કરતાં જે વિચારો દર્શાવ્યા છે, તે પ્રમાણે આજે પણ બન્યું રહે એવી ઈશ્વર પાસે પ્રાર્થના છે.

મુંબઈ
વિ. સં. ૧૯૮૧ શ્રીકૃત્તજયંતી }

નટવરલાલ ઇચ્છારામ દેશાઈ

સાતમી આવૃત્તિનો ખુલાસો

પરમ કૃપાળુ પરમેશ્વરની કૃપાથી અને પ્રાચીન ગૂર્જર કવિઓના પ્રભાવથી બૃહત્ કાવ્યદોહન ભાગ પહેલાની આજે સાતમી આવૃત્તિ પ્રકટ થાય છે. આ સંગ્રહ લોકપ્રિય થઈ પડ્યો છે, તેમાં તો કંઈ શક નથી અને આમાં કરાયેલો સંગ્રહ વિદ્વાનોને સંતોષજનક જણાયો છે. આ આવૃત્તિમાં કેટલોક ફેરફાર કરવામાં આવ્યો છે, તે વિષે ખુલાસો કરવાની જરૂર છે. દરેક કવિઓનાં કાવ્યો કાળજીપૂર્વક તપાસીને સુધારવામાં આવ્યાં છે અને કેટલાંક તો મૂળ પ્રતો સાથે સરખાવી સુધારવામાં આવ્યાં છે અને કોઈ કોઈ સ્થળે કવિ અને આખ્યાનના પરિચયમાં પણ થોડી વિશેષ માહિતી આપવામાં આવી છે. જૂની હાથ પ્રતો તપાસતાં જૂદા જૂદા નકલ કરનારાઓએ મૂળ ગ્રંથમાં ઘણી ગડબડ કરી છે અને મનસ્વી ઉમેરા તથા ફેરફારો કરેલા જણાય છે; એટલે કવિનો રચેલો મૂળ પાઠ સિદ્ધ કરવાનું કામ પુષ્કળ મુશ્કેલીવાળું થઈ પડે છે. તેના દાખલો સામળભટ્ટની રચેલી અંગદ વિષ્ટિ અને પ્રેમાનંદનું આખાહરણ છે. જે કવિઓ લોકપ્રિય થયેલા છે તેઓનાં કાવ્યોમાં ઘણો ફેરફાર થયેલો જણાય છે. બીજો એક મહત્વનો ફેરફાર કરેલો છે તે તરફ વાંચનારાઓનું ધ્યાન ખેંચીએ છીએ. દયારામ જેવા મહાન કવિનાં પરચુરણ પદો વગેરે અસાર સૂઝીની આવૃત્તિઓમાં છાપેલાં હતાં, તે કાઢી નાંખીને તેના પ્રબોધ બાવની, પદ્મકુતુ વિરહ વર્ણન અને ચાતુરીને આ ભાગમાં સ્થાન આપેલાં છે, જે વિદ્વાનોને તથા વિદ્યાર્થીઓને ઉપયોગી થઈ પડશે. તે ઉપરાંત મુક્તાનંદ કવિની લાંબી ઉદ્ધવગીતા કાઢી નાંખી તેને સ્થાને પ્રાચીન રસીક કવિ બહદેવની રસમય ભ્રમરગીતા મૂકી છે, અને ભાલણ કવિનાં નમાલાં પદોને સ્થાને નિતરા પવિત્ર વત્સલરસથી છલકાતાં ધનશ્યામ શ્રીરામચરિત્રનાં પ્રાપ્ત થયાં તેટલાં પદો છાપ્યાં છે. વળી નિષ્કુલાનંદ કવિનાં

ગુજરાતી કવિતા

કાંઈ પણ દેશનો ભાષા-વિદ્યા-જ્ઞાન વ્યવહાર સંબંધી પ્રારંભ પ્રયત્ન તે કવિતામાં હોય છે. યૂરોપ, એશિયા, અમેરિકા અથવા આફ્રિકાના સિધિઓના મુલકની ભાષા જાણવાને જે સૌથી પહેલું સાધન આપણા હાથમાં આવશે, તે કવિતા છે. ભરતખંડની પ્રાચીન પ્રસિદ્ધ સર્વમાન્ય સંસ્કૃત ભાષાનું પહેલવહેલું જે સ્વરૂપ આપણને જોવું હોય તો તે કવિતા સિવાય ખીજે કાંઈ પ્રકારે આપણને મળી શકશે નહિ. ભરતખંડના કવિઓએ પોતાની વાણીનું પહેલવહેલું સ્વરૂપ દર્શાવ્યું, તેમાં માયા ને મહેશ્વર, એ બેનાં વર્ણન હતાં, જે સર્વોત્તમ ગ્રંથ મનાય છે. તેમાં દેવતાઓની સ્તુતિ સિવાય ખીજા કશાનું વર્ણન જોવામાં આવતું નથી. એ કવિતા-ગ્રંથમાં અક્ષરવૃત્તથી શુદ્ધ મનોવૃત્તિના ઉદ્દગાર પ્રાર્થનાદ્વારે દર્શાવ્યા છે. પુરાણોમાં ઈશ્વરસ્તુતિ સાથે ઐતિહાસિક કથન કથેલું જોવામાં આવે છે, ને તેમાં વેદના કાળથી જે છંદો ઉપયોગમાં આવતા હતા, તેમાં ઘણો વધારો શ્રીવેદવ્યાસે કીધેલો જણાય છે. પણ કવિતાના વિષયની પસંદગીમાં ઈશ્વર સિવાય ખીજે કાંઈ પણ વિષય પૂર્વના આર્ય કવિઓએ પસંદ કીધેલો જણાતો નથી. કાળે કાળે સંસ્કૃત ભાષાની પડતી થઈ, ને તેમાંથી ઘણાક પ્રકારની પ્રાકૃત ભાષા થઈ, જેમાંનો એક ફાંટો તે આ ગુજરાતી ભાષા છે. ગુજરાતી ભાષાનું પ્રારંભસ્વરૂપ પણ કવિતામાં છે. ગુજર પ્રજાની રીતભાત તથા દેશાચાર ને ધર્મ ભક્તિ સંબંધી જે કંઈ જાણવાની ઇચ્છા થાય તો તે માટે કવિતા સિવાય ખીજું કાંઈ સાધન નથી. પણ ગુજરાતી ભાષા જેટલી ખેડાયલી હોવી જોઈએ તેટલી તે નથી. તે પોતાની બહેન બ્રિજ, હિંદુસ્તાની અને મરેઠી કરતાં ભાષા ને વિદ્યાસંગ્રહમાં ઘણી પાછળ પડી છે, તેથી તેનું જે ખરેખરું ભાષાસ્વરૂપ બાંધી શકાય, તે કાળ હજી વેગળો છે.

ગુજરાતી ભાષાની કવિતાનો સંગ્રહ અને તેના ગદ્યનો સંગ્રહ અત્યાર સૂધીમાં જે પ્રસિદ્ધ થયો છે, તે પરથી મારે કહેવું પડશે કે, સામ્પ્રત કાળના વિદ્વાનો આ ભાષાને જેવી તુચ્છ ગણે છે, તેવી તે નથી. કવિતાના-રસાલંકાર ને પિંગલના લેક્ષમાં આ ભાષા મરેઠી ને હિંદુસ્તાનીથી ઘણી ઉતરતી છે, તદ્દપિ મનને આનંદ આપવામાં, પોતાની કુમળી વાણી દર્શાવવામાં તે ખીજી ભાષાની કવિતા કરતાં ઉતરતી નથી જ; અલબત્ત જે વિષયોની પસંદગી કરવામાં આવી છે, તે ઈશ્વર સંબંધી છે. તેમાં સઘળા જ કવિઓ પોતાનું ઐશ્વર્ય બતાવવામાં વિજયી થયા નથી;

ચોથી આવૃત્તિના બે બોલ

અપ્રસિદ્ધ અને સુપ્રસિદ્ધ કાવ્યોનું સંશોધન કરી ગુજરાતી પ્રજામાં ફેલાવવાનો જે પ્રયત્ન આરંભ્યો છે તેમાં પ્રસિદ્ધકર્તા કેટલે અંશે વિજયી નિવડ્યો છે, તે આ ચોથી આવૃત્તિ બતાવે છે. ગુજરાતના જૂના કવિઓનાં કાવ્યોપર પ્રજાનો પ્રેમ છે ને તેનો સત્કાર કરવામાં તે સદા તત્પર છે, અને આ રીતે ગુજરાતના કવિઓની સેવા બજાવવામાં સંશોધન કર્તા પ્રજાની સેવા બજાવવામાં લાગ્યશાળી થયો છે, તે માટે તે જૂના કવિઓની જ કૃપા માને છે.

ગુરુપૂર્ણિમા,
૧૯૫૭ }

ધુવ્ધારામ સૂર્યરામ દેસાઈ

ગુજરાતી કવિતા

કાંઈ પણ દેશનો ભાષા-વિદ્યા-જ્ઞાન વ્યવહાર સંબંધી પ્રારંભ પ્રયત્ન તે કવિતામાં હોય છે. યુરોપ, એશિયા, અમેરિકા અથવા આફ્રિકાના સિધ્ધિઓના મુલકની ભાષા જાણવાને જે સૌથી પહેલું સાધન આપણા હાથમાં આવશે, તે કવિતા છે. ભરતખંડની પ્રાચીન પ્રસિદ્ધ સર્વમાન્ય સંસ્કૃત ભાષાનું પહેલવહેલું જો સ્વરૂપ આપણને જોવું હોય તો તે કવિતા સિવાય બીજે કાંઈ પ્રકારે આપણને મળી શકશે નહિ. ભરતખંડના કવિઓએ પોતાની વાણીનું પહેલવહેલું સ્વરૂપ દર્શાવ્યું, તેમાં માયા ને મહેશ્વર, એ બેનાં વર્ણન હતાં, જે સર્વોત્તમ ગ્રંથ મનાય છે. તેમાં દેવતાઓની સ્તુતિ સિવાય બીજા કશાનું વર્ણન જોવામાં આવતું નથી. એ કવિતા-ગ્રંથમાં અક્ષરવૃત્તથી શુદ્ધ મનોવૃત્તિના ઉદ્દગાર પ્રાર્થનાદ્વારે દર્શાવ્યા છે. પુરાણોમાં ઈશ્વરસ્તુતિ સાથે ઐતિહાસિક કથન કથેલું જોવામાં આવે છે, ને તેમાં વેદના કાળથી જે છંદો ઉપયોગમાં આવતા હતા, તેમાં ઘણો વધારો શ્રીવેદવ્યાસે કીધેલો જણાય છે. પણ કવિતાના વિષયની પસંદગીમાં ઈશ્વર સિવાય બીજો કાંઈ પણ વિષય પૂર્વના આર્ય કવિઓએ પસંદ કીધેલો જણાતો નથી. કાળે કાળે સંસ્કૃત ભાષાની પડતી થઈ, ને તેમાંથી ઘણાક પ્રકારની પ્રાકૃત ભાષા થઈ, જેમાંનો એક ફાંટો તે આ ગુજરાતી ભાષા છે. ગુજરાતી ભાષાનું પ્રારંભસ્વરૂપ પણ કવિતામાં છે. ગુર્જર પ્રજાની રીતભાત તથા દેશાચાર ને ધર્મ ભક્તિ સંબંધી જે કંઈ જાણવાની ઇચ્છા થાય તો તે માટે કવિતા સિવાય બીજું કાંઈ સાધન નથી. પણ ગુજરાતી ભાષા જેટલી ખેડાયલી હોવી જોઈએ તેટલી તે નથી. તે પોતાની બહેન બ્રિજ, હિંદુસ્તાની અને મરેઠી કરતાં ભાષા ને વિદ્યાસંગ્રહમાં ઘણી પાછળ પડી છે, તેથી તેનું જે ખરેખરું ભાષાસ્વરૂપ બાંધી શકાય, તે કાળ હજી વેગળો છે.

ગુજરાતી ભાષાની કવિતાનો સંગ્રહ અને તેના ગદ્યનો સંગ્રહ અત્યાર સૂધીમાં જે પ્રસિદ્ધ થયો છે, તે પરથી મારે કહેવું પડશે કે, સામ્પ્રત કાળના વિદ્વાનો આ ભાષાને જેવી તુચ્છ ગણે છે, તેવી તે નથી. કવિતાના-રસાલંકાર ને પિંગલના ભેદમાં આ ભાષા મરેઠી ને હિંદુસ્તાનીથી ઘણી ઉતરતી છે, તદ્દપિ મનને આનંદ આપવામાં, પોતાની કુમળી વાણી દર્શાવવામાં તે બીજી ભાષાની કવિતા કરતાં ઉતરતી નથી જ; અલખતાં જે વિષયોની પસંદગી કરવામાં આવી છે, તે ઈશ્વર સંબંધી છે. તેમાં સઘળા જ કવિઓ પોતાનું ઐશ્વર્ય બતાવવામાં વિજયી થયા નથી;

પણ જે ત્રણ ચાર કવિઓએ પોતાની છટાદાર બાનીમાં રસજ્ઞાન દર્શાવ્યું છે, તે બીજી ભાષાના ઉત્તમ કવિઓની સાથે થોડે કિંવા ઘણે દરજ્જે પણ સ્પર્ધા કરી શકે છે—તે અર્વાચીન પ્રાકૃત ભાષાના ક્ષેત્રોમાં ગુજરાતી ભાષાની કવિતા કરુણા-રસ દર્શાવે પહેલે સ્થાને બિરાજે છે. રસાલંકારમાં ને કાવ્યશાસ્ત્રના નિયમોનું દર્શન કરાવવામાં મરેઠી ને હિંદુસ્તાની ભાષાએ પોતાની પ્રતિષ્ઠા ઘણી વધારી છે, પણ કવિતાની કામળ રસમય લાલિત્યમય વાણીમાં ગુજરાતી ભાષાની કવિતાએ કશી પણ ઓછપ રાખી નથી, ને જ્ઞાન માર્ગમાં ગુજરાતી ભાષાની કવિતા જે કે ઘણી થોડી છે, તોપણ તે થોડી કવિતા જૂના કવિઓની કીર્તિ ઉજ્જવલ રખાવે એવી છે.

ગુજરાતી ભાષાની કવિતાનો આ પહેલો સંગ્રહ અમારી તરફથી બહાર પાડતાં આપણી આ સુંદર કવિતા ને કવિ સંબંધી સહજ સંક્ષિપ્ત વર્ણન આપવાની વિશેષ અગત્ય હોવાથી, આ ઘણો દુર્ઘટ વિષય અમે હાથ ધર્યો છે, ને જે તેમાં કદાપિ અમારા વિચાર જૂદા પડે તો તે વાસ્તે વિદ્વજ્જનો પ્રત્યે અમારી ક્ષમા માટે પ્રાર્થના છે. અંગ્રેજી કાવ્યશક્તિની કીર્તિ આજ કાલ આપણા દેશમાં એમર ગાળ રહી છે, ને તેને મૂકાબલે દેશી સાહિત્યની ઘણી અવગણના થાય છે. પણ આટલું તો નિર્વિ-વાદિત છે કે, જે માર્ગે ગુર્જર ભાષાના કવિઓએ પોતાની કવિત્વ શક્તિ દર્શાવી છે તે માર્ગ, ને અંગ્રેજી કવિઓનો માર્ગ તદ્દન નિરાળો છે. જેમાં ગુર્જર કવિઓ કીર્તિ ખાટયા છે, તેમાં અંગ્રેજી કવિઓ કીર્તિ મેળવવાનો દાવો બાંધી શકે તેમ નથી. અલંકાર અને કાવ્ય ચતુરાઈ એ અંગ્રેજી કવિઓમાં ઘણાં થેડાં જેવામાં આવે છે, ને તેઓએ તે બાબતપર જોઇતું લક્ષ દેવા ચત્ન કીધેલો હોય, એવું થોડા જ કવિઓની કવિતામાં જણાય છે; અને જ્ઞાનમાર્ગની કવિતામાં તેઓ પાછળ છે, એમ કહિયે તોપણ ચાલી શકે. અંગ્રેજી કવિઓની કવિતાની શ્રેષ્ઠતા તેમના કાવ્યકૌશલ્યમાં નથી, પરન્તુ તેઓ કુદરતનાં ચિત્ર ચિતરવામાં ઘણા આગળ વધી ગયા છે, તથા બહુ પ્રકાશી રહ્યા છે. કવિતા એ મનુષ્યની મનોભાવનાની સામાન્ય કાળની ઉર્મિઓ દર્શાવવાનું સાધન હોવાથી, તેવી આબેહૂબ તાદરશ્ય છબીઓ તરફ આપણો પ્રીતિભાવ ઘણો ધૂટે છે. એવી કવિતાની આપણી ભાષામાં ઘણી ખોટ છે, એ તો આપણાથી ના પડારે નહિ. અંગ્રેજીમાં તે જથ્થાબંધ છે. કવિતાની જે બે પાઠશાળા અંગ્રેજી વિદ્વાનોએ સ્થાપી છે, તેમાં “લેક પોયટ” અને “આર્ટસ્ પોયટ” છે. અંગ્રેજોનો મોહ ‘લેક પોયટ’ પ્રત્યે ઘણો છે, ને તેના પક્ષા ઉસ્તાદ વર્ડસ્વર્થની કવિતાપર સૌ વારી જાય છે, પણ આવી કુદરતી કવિતા રચવાપર ગુજરાતી ભાષાના કવિઓમાં એકાદ બે સિવાય બીજા કાંઈએ લક્ષ જ દીધું નથી—તેમની એ બાબતમાં શક્તિ નહોતી, એમ કહેવાનો દોષ

અમે વહોરી લઇશું નહીં—ને તેથી અંગ્રેજ સાથેના મુકાબલો બ્યર્થ છે, મુકાબલો સરખી વસ્તુનો જ થઈ શકે છે.

કવિતાના ત્રણ ભેદ ને ત્રણ ઉપભેદ રાખવામાં આવ્યા છે. ગીત કવિતા, વીર કવિતા ને શ્રાવ્ય કે દશ્યનાટ્યકાવ્ય કવિતા; અને ત્રણ ઉપભેદમાં વન અથવા કુંદરત સંબંધી કવિતા (જે વડસ્વર્થ પછીના કવિઓએ ઘણી પસંદ કીધી છે,) બાધ-કવિતા ને વર્ણન કવિતા છે. અંગ્રેજ કવિઓની કીર્તિનો ઝળહળતો પ્રકાશ વીર, શ્રાવ્ય ને દશ્યનાટ્ય કાવ્યમાં ધણો છે; અને ત્રણ ઉપભેદમાં વનકવિતામાં વિશેષ છે. ગીત કવિતા તે અંગ્રેજોની નહિ જ—તેમાં તેઓ ઘણા મોળા છે. એ બાબતનું સ્વધર્મ માન એશિયાના જ કવિઓને માટે રાખવું જોઈએ. પણ ગુજરાતી ભાષામાં વીરકવિતા, નાટ્ય ને વનકવિતા વગર બીજી ભેદ ઉપભેદની બાબતમાં બહુ બહુ કાવ્યચતુરાર્ધ ધણાક કવિ-ઓએ બતાવી છે. (જુઓ પ્રેમાનંદનો વિવેક વલુજરો, જીવરાજ શેકની મુસાફરી.) એક જ વિષય પસંદ કરીને તેપર કાવ્યરચના કરવાને કાઠપિણુ ગુર્જર કવિએ પૂરેપૂરો પ્રયત્ન કીધો નથી, ને તેથી અમુક પ્રકારનો તે કવિ છે એમ કહી શકાતું નથી અને તે જ કારણે ગુજરાતી કવિઓ પાછળ પડેલા અંગ્રેજ ભણેલાની નજરમાં આવે છે.

અંગ્રેજોમાં આદિ કવિ હોમર કહેવાય છે. સંસ્કૃતમાં વાલ્મીકિ, તેમ ગુજરાતીમાં નરસિંહ મહેતાને^૧ તે પદ પ્રાપ્ત થયું છે. પણ એક શોધક એમ જણાવે છે કે, સ્થંભ-તીર્થનો વિષ્ણુદાસ એ આદિ કવિ છે.^૨ વિષ્ણુદાસનો કાળ સંવત્ ૧૩૦૦ નો, સમય સૈકા ૧૪ નો જણાવવામાં આવે છે, પણ તે કાળની ભાષામાં જ એક પુસ્તક હાથ લાગે નહિ ત્યાં સુધી તેને આદિ કવિ ગણવો મુશ્કેલ થઈ પડશે. તેથી તુરતને માટે^૩ આદિ કવિનું પદ તો નરસિંહ મહેતાને માટે જ રાખવું પડશે. પણ નરસિંહ મહેતાના કાળની જૂની ભાષા મળવી દુર્લભ છે. મારા મિત્ર રા. હરિલાલ હર્ષદરાય ધ્રુવે જૂની ભાષાનો એક ઘણો જૂનો—લગભગ ૩૦૦ વરસપર લખાયેલો એક ગ્રંથ મારા હાથમાં મૂક્યો હતો, તેમાં આ ગ્રંથમાં આવેલાં પહેલાં જ ૧૩

૧ વિ. સં. ૧૪૭૦-૧૫૩૩ આશરે. ૨ સ્થંભતીર્થનો વિષ્ણુદાસ એ આદિ કવિ નથી, તેના ખુલાસા માટે જુલત્ કાવ્યદોહનમાં ભાગ ૮માં આપેલું તેનું જીવન ચરિત્ર જુલો.

૩ નરસિંહ મહેતા પૂર્વે ઘણા જૈન કવિઓએ ગુજરાતી ભાષામાં કાવ્ય ગ્રંથો—રાસાઓ રચ્યા છે, એમ હવે સિદ્ધ થયું છે, પણ નરસિંહ મહેતા પૂર્વે થઈ ગયેલા કોઈ સારા જૈનતર કવિની શોધ થઈ નથી, એટલે વર્ણાશ્રમ ધર્મ પાળનારી પ્રજામાં એ આદિ ગણાશે, અને તેઓમાં એ કવિ પ્રથમ પ્રકાશમાં આવ્યો છે તેથી પણ આદિ મનાશે જ. આદિ વિશેષણથી નરસિંહ મહેતાની પૂર્વે ગુજરાતી ભાષામાં કાવ્ય કરનારા કવિઓ નહોતા એમ માનવાનું નથી જ.

પદો હતાં, જે કંઈ પણ ફેરફાર કર્યા વગર જેવી ને તેવી ભાષામાં દાખલ કીધાં છે, એપરથી નિશ્ચયપૂર્વક એમ કહી નહિ શકાશે કે, નરસિંહ મહેતાના કાળની ખરેખરી ભાષા તે એ જ છે. નરસિંહ મહેતો જૂનાગઢનો જ્ઞાતે નાગરબ્રાહ્મણ હતો. પરાપૂર્વથી નાગરો મુત્સદ્દી વર્ગના, કેળવાયલા ને નગરના સહવાસી હોવાથી તેમની ભાષા વિશેષ શુદ્ધ હોવાનો સંભવ રહે છે, ને તેથી કદાપિ નરસિંહ મહેતાની ભાષા પહેલાં પદોમાં છે તેવી હોય, પણ ખીજી તેની કવિતામાં બહુ વિકૃતિ થઈ ગઈ છે, પરંતુ નરસિંહ મહેતાનો સમકાલીન કવિ ભાલણ છે,^૧ ને એ બંનેની ભાષા થોડે દરજ્જે એક બીજાને અનુસરતી હોય તેમ જણાય છે. હાલમાં જે કવિતાનો સંગ્રહ બહાર પડ્યો છે, તેમાં જેટલી કવિતાઓ નરસિંહ મહેતાની છે, તેમાં થોડી સિવાય ઘણીક કવિતાની પ્રકૃતિ વિકૃતિ થયેલી જણાય છે. એટલે નરસિંહ મહેતાની કાવ્યશક્તિ કેવી ને કેટલી હતી, તે બરાબર રીતે કહી શકાશે નહીં, તથાપિ એ કવિની કવિતામાં પ્રેમભક્તિ ને તે સાથે સામાન્ય બીજા કવિ કરતાં વનવર્ણન કવિતાનો વિશેષ ભાગ છે. પ્રભાતનાં વણનમાં જે કુદરતનું વર્ણન નરસિંહ મહેતાની કવિતામાં જોવામાં આવે છે તેવું બીજા કાંઈ ગુજરાતી કવિની કવિતામાં નથી.

ગુજરાતીમાં આદિ કવિ નરસિંહ મહેતો છતાં, પહેલા વર્ગમાં પહેલે સ્થાનકે શોભતો એવો તો પ્રેમાનંદ છે,^૨ અને બીજે સ્થાનકે દયારામ છે.^૩ આ બંને કવિઓનું કાવ્ય જેટલું પ્રગટ થયું છે, તેપરથી એટલું તો કહી શકાય કે, તેઓ કુદરતી કવિઓના વર્ગના હતા. જનસ્થિતિ ને વર્ણન શક્તિમાં પ્રેમાનંદે જે શક્તિ પ્રકાશ કીધી છે, તેમાં જ તેની કીર્તિ સમાયલી રહેતી નથી, પણ સંસારચિત્ર દર્શન કરાવે ને વર્ણનશૈલીમાં, રસ અને અલંકારમાં, મનોભાવ અને સ્થિતિદર્શનમાં બીજો કાંઈ એના જેવો ગુજરાતી કવિ થયો જ નથી. તેનું નળાખ્યાન એ સર્વોપરી ને ઉત્તમ કાવ્ય છે, ને તેમાં રસ અલંકારચિત્ર, જનસ્થિતિ ને કહીં કહીં કુદરતનો, એ સઘળાનો સામટો ચિતાર આપ્યો છે. પ્રેમાનંદનું ઓખાહરણ એ શૃંગાર કાવ્યમાં સર્વોપરી ગણાય છે, ને વીર કવિતામાં તેનો રણયજ્ઞ મનોરંજક છે. ઇલિયડમાં જે જે શુદ્ધતા ભેદ હોમરે વર્ણવ્યા છે, તેમાંના કેટલાક એ કાવ્યમાં જોવામાં આવે છે— ને આપણે એટલું તો ખાત્રીથી જાણીએ છિયે કે, હોમરના ઇલિયડનું નામ નિશાન પ્રેમાનંદના જાણવામાં નહોતું. દયારામે મનુષ્યવૃત્તિ અને હૃદયભાવનું ચિત્ર મુખ્યત્વે કરીને આપ્યું છે, ને તેમાં પોતાની શક્તિ એટલી હૃદયહાર બતાવી છે કે, તેનાં કાવ્યનો ભાવ હૃદયપર પરિપૂર્ણ છાપ મારનાર થઈ પડ્યો છે. એની કવિતા એ

૧ વિ. સં. ૧૫૦૦-૧૫૭૦ આશરે.

૨ વિ. સં. ૧૬૯૦થી-૧૭૮૦ આશરે.

૩ વિ. સં. ૧૮૩૩-૧૯૦૯ આશરે.

ગુજરાતી સ્ત્રી ને પ્રજનનું હૃદય છે, ને તેમાં કંઈ કંઈ તાદશ ચિત્ર પડેલાં છે, તે છક કરી નાંખનારાં છે. સામળભટ્ટ^૧ એ પહેલા વર્ગના કવિ છે, પણ તેણે કુદરત વર્ણનપર બહુ થોડું લક્ષ આપ્યું છે—ને જે આપ્યું છે તે થોડું ને લુપ્તું છે. પણ એની કવિતામાં તર્કશક્તિ ને બોધ બહાર પડતો છે. સામળે દૃષ્ટાંત આપવામાં કશી કચાસ રાખી નથી. આ દૃષ્ટાંતનો મોટો ભાગ છપ્પામાં છે ને તે છપ્પા એટલા બધા સુરસ છે કે, એક કવિએ કહ્યું છે કે:—

“છંદ ચંદ, પદ સૂરકે, દુહો બિહારીદાસ;
ચોપાઈતુલસીદાસકી, છપ્પય શામળ ખાસ.”

તેમ છપ્પા તો સામળના જ કેહેવાય. ગુજરાતી કવિઓમાં પ્રભાતિયાં નર-સિંહ મહેતાનાં, છપ્પા સામળભટ્ટના, ગરબા વલ્લભના અને ગરબીઓ દયારામ-ભાઈની^૨ પોતાની જ ખાસ ગણાય છે. એ વિષયમાં બીજા કવિઓની કવિતા દાવો કરી શકે નહીં.

પહેલા વર્ગમાં શોભતા ચાર કવિઓની કવિતા ગમે તેવી ઉંચા પ્રકારની હોય, તોપણ તે કવિતાઓ, જે ભાષા ખેડાયેલી છે, પૂર્ણપણાને પામી છે તેવી અંગ્રેજી ભાષાની કવિતા જોડે મુકાબલામાં લાવવા યોગ્ય નથી, એટલું જ નહિ પણ મરેઠી ને હિંદુસ્તાની સાથે પણ થોડો મુકાબલો થઈ શકશે. ભાષા હજી પણ ખીલી નથી તેમ પૂર્ણ ખેડાયેલી નથી, એટલે તેમાં બહુ ઉંચી કાવ્યશક્તિ ખીલી નિકળવી મુશ્કેલ છે; તથાપિ પહેલા વર્ગના કવિઓની કવિતાપરથી આટલું તો સિદ્ધ થાય છે કે, ખીલતી ગુજરાતી ભાષાની એ કવિઓની કવિતા, ભાષા પૂર્ણપણાને પામ્યા પછી કોઈ પણ પ્રકારે પ્રીતિમાં ઉતરતી થશે નહીં. એ કવિતાઓ ભાષામાં મોરારૂપ રહેશે જ.

બીજા વર્ગમાં ઘણા કવિઓ છે. તેમાં વલ્લભભટ્ટ, રત્નો, કાળિદાસ, મુક્તાનંદ, પ્રહ્લાનંદ, પ્રેમાનંદ સ્વામી ને ધીરો ઘણા સારા વખણાયેલા છે. સઘળા કવિઓએ ઈશ્વરભક્તિ, કૃષ્ણકથા અને કૃષ્ણનો શૃંગાર ગાયો છે. વલ્લભભટ્ટની કવિતામાં શક્તિની ઉપાસના છે, પણ એની કવિતામાં જેવો જુરસો છે તેવો બીજા કોઈ પણ ગુજરાતી કવિએ ગાયો કે વર્ણવ્યો નથી. એ કવિમાં દેશભક્તિનો પૂર્ણ ભાવ હતો, તે પોતાના કળિકાળના ગરબામાં સ્પષ્ટપણે બતાવે છે. વીરકવિતામાં જે જુરસો જોઈએ—ને વીરરસને શોભે તેવો—તો તેમાં વલ્લભ આગળ પડતો છે. જો એણે પોતાનું કાવ્યચાતર્ય કોઈ લંબાણ વીરરસના કાવ્યમાં દાખવ્યું હોત તો એ બહુ

૧ વિ. સં. ૧૭૪૦-૧૮૨૫ આશરે. ૨ કાફી ધીરાભગતની અને આળખા ભોજભગતના અનાય છે

દીપી નીકળત, પણ આપણા ગુજરાતી-કહેા કે ભરતખંડના સઘળા-કવિઓએ પોતાનું કાવ્યચતુર્ય ઈશ્વરભક્તિ સિવાય બીજા વિષયમાં બતાવ્યું નથી-તે તે જ ધોરણે વલ્લભની કવિતા છે. રત્નાએ ઋતુનાં વર્ણન સાથે કૃષ્ણનો વિરહ વર્ણવ્યો છે. તે સિવાય એણે બીજી કવિતા કીધી હોય, એવું જણાતું નથી. કાળિદાસનું પ્રહ્લાદ-ખ્યાન ધણું ખરું રૌદ્ર-વીરરસથી ભરપૂર છે-જે કે તે રસ ઉંચ પંક્તિનો નથી. સ્વામીનારાયણ સંપ્રદાયના સઘળા કવિઓનાં કાવ્ય પોતાના ગુરુ સહજનંદની સ્તુતિ-પર, કૃષ્ણોપાસનાપર ને વૈરાગ્યપર છે. જે વૈરાગ્ય છે તે ઉંચી પંક્તિનો છે. ધીરાનાં કાફીનાં પદોમાં વીરરસનો જોરનો ને બોધ સાથે આત્મજ્ઞાન ધણું ઉંચું છે. આ વર્ગના સઘળા કવિઓની કવિતાની ભાષા ધણું કરીને સરળ ને પ્રેમભરી રસિક છે, એટલું જ નહીં પણ તેઓનાં કાવ્યો પહેલાં વર્ગના ગુજરાતી કવિઓ ટક્કર બીલે તેવાં છે.

જ્ઞાનમાર્ગનો બોધ કરવામાં અખો ભક્ત ધણો બહાર પડતો છે. એ કવિને કવિ કહેવો કે જ્ઞાની કહેવો તે હજી વિવાદિત વાત છે:-એણે પોતે લખ્યું છે કે, “જ્ઞાનીને કવિમાં ન ગણીશ.” તો પણ કવિ તરીકે એનું કાવ્ય જુદા જ પ્રકારનો ભાસ ઉત્પન્ન કરે તેવું છે. કવિતા તરફ કે રચના ને કાવ્યચતુર્યપર એનું લક્ષ જણાતું નથી. એણે તો માત્ર પોતાના વિચાર જ દર્શાવવાપર લક્ષ દીધું છે. એના જ્ઞાનના વિચાર બહુ ઉંચા, ઠોક ભારતા, ચિત્તવેધક છે, તેમ બોધક, શોધક, પૃચ્છક ને મનન કરવા યોગ્ય છે. વિચાર એટલા બધા તો પ્રૌઢ ને ગૂઢ છે કે, સહજમાં સમજાય નહીં, ને તેમાં પંડિતો પણ હાર પામી જાય. જે જે ઉંચા વિચાર ભલકભરી વાણીમાં એણે દર્શાવ્યા છે, તે સાધારણ સમજમાં ઉતરી શકે નહીં તેવા છે. જે ૭૪૬ છંપા આ ભાગમાં આપવામાં આવ્યા છે, તેમાં ઘણો મોટો ભાગ એવો છે કે, પૂર્ણ જ્ઞાની પણ વગર સમજે સમજવી શકે નહીં. તેમ ઘણા ટુંકા પણ બહુ અમૂલ્ય એવા અનુભવબિંદુ તથા ચિત્તવિચારસંવાદમાં તો મોટા મોટા પંડિતો પણ જોયાં ખાય છે, હાં બીજાના તો આશરો શા? પ્રીતમદાસે વેદાંત તથા શૃંગાર બંને ગાયા છે, પણ એનો વેદાંતનો વિષય અખા જેવો પ્રૌઢ નથી.

સ્ત્રી કવિઓથી ગુજરાતી ભાષા કમનસીબ નથી. મારવાડની પટ્ટરાણી રજ-પૂતાણી છતાં ભક્તાણી મીરાંબાઈની કવિતા લોકોમાં એટલી બધી પ્રસિદ્ધ છે કે, ઠામેઠામે ને ગામેગામે તેનું નામ ગવાય છે ને તેને ભક્તિમાંનું પ્રજા પ્રેમથી પૂજે છે. મેવાડના કુંભારાણીની એ પટ્ટરાણી હતી, ને પોતાના પતિ સાથે રીસાઈને દ્વારકા જતાં તે ગુજરાતમાં રહી હતી-તે વેળાએ ગુજરાતી પદો બનાવેલાં કહેવાય છે; પણ તેમ માનવા કરતાં તેની કેટલીએક હિંદુસ્તાની કવિતા ઘસાઈ ઘસાઈને ગુજ-

રાતીના રૂપમાં બદલાઈ ગયેલી ધારવામાં આવે તો તે વધારે સંભાવત છે. ગમે તેમ હોય, પણ એની કવિતા ગુજરાતજો, શુદ્ધ ગુજરાતી સમજીને જ ગાય છે. નવીન જે કવિતા મળે છે, તેમાં મોટો ભાગ ગુજરાતી જ કવિતાનો છે. એની સઘળા કવિતાઓ બહુ રસિક ને પ્રેમભરી વાણીમાં છે, જે વાંચતાં રસની લહરીઓ કહીં કહીં ઉઠે છે. પુરીબાઈ એ ઉમરેઠની રહેનારી હતી; તેણે એક કૃષ્ણલીલા બનાવેલી અમારી જાણમાં છે, ને આશરે ત્રીસેક પદો છે. એ સિવાય તેની બીજી કવિતા ઘણી ધારવામાં આવે છે. ગવરીબાઈ એ નામની એક સ્ત્રી કવિની શોધ હમણાં જ થઈ છે. તેની કવિતામાં જ્ઞાન ને વેદાંતનો જ સઘળો ભાગ છે. કવિ દલપતરામે “કવિનાં નામ વિનાની કવિતા”નાં મથાળાં નીચે સીતાજીની કાંચળી મૂકી છે, પણ વડનગરમાંથી હાથ આવેલી એક પ્રતપરથી કાઈ કૃષ્ણબાઈ નામની નાગરણુની એ કવિતા જણાય છે. કવિ દલપતરામના સંગ્રહમાં કેટલીક તુંકા ઓછી છે. આ નાગરણુનું નામ લગ્ન અવસરનાં ગીતોમાં ધણું જોવામાં આવે છે. તેની કવિતાના છેલ્લા ભાગ પરથી માલમ પડે છે કે, બીજી પણ તેણે કેટલીક કવિતાઓ રચેલી છે.

ગુજરાતી કવિતાના સંબંધમાં એક ત્રીજો વર્ગ પણ છે, જે જૈન કવિનો છે. જૈન ધર્મ સંબંધી ઘણા રાસો જૈન કવિઓએ લખ્યા છે. એ કવિતા રસભરી છે, એમ તો કહેવાય જ નહીં. ભાષામાં ઘણાક માગધી ને જૂની ગુજરાતીના શબ્દો જોવામાં આવે છે, જેથી તે કર્ણકઠોર થઈ પડી છે. તોપણ વીર વિજય, ઉદયરત્ન ને કુમુદચંદ્ર એ ત્રણ કવિની કવિતા સારી રીતે સમજાય તેવી અને થોડીક રસિક છે.

આટલું તો ખરેખરું છે કે, ગુજરાતી ભાષાના કવિઓ જેટલા થયા છે તેમાં કવિ તરીકેની કીર્તિ મેળવનારા ઘણા થોડા છે. ઘણો ભાગ તો ભક્ત કવિનો છે. બીજા ભાગમાં ઘણો ભાગ કવિનાં નામ તળે આપ્યો છે. તેમાં ઘણા ભક્ત કવિઓ છે, તેઓનાં સઘળાં કાવ્યોમાં કૃષ્ણ-ગોપીનો શૃંગાર, નીતિ ને ભક્તિ એ જ મુખ્ય વિષય છે. એટલે આ સઘળા કવિઓ કવિના નામ કરતાં ભક્તનાં નામથી વધારે પ્રસિદ્ધ જણાય છે, ને પોતાના ભક્તિભાવના આવેશમાં જે જે કવિતાઓ લખી છે તે સઘળામાં કવિતાની ખૂબીઓ થોડી જોવામાં આવે છે. પણ એ સઘળો સંગ્રહ ગુજરાતી સાહિત્યમાં તો ઉમેરો કરવામાં ઉપયોગી થાય જ. નવીન કલ્પિત વિષય પસંદ કરવામાં સામળભટ્ટ સિવાય બીજા કાઈએ પણ પ્રયત્ન કરેલો જણાતો નથી. સઘળા કવિઓએ ભાગવત, ભારત ને રામાયણમાંથી જ પોતાના વિષયો ચુંટી કાઢેલા છે. પુરાણની ઉપકથાઓ અથવા મુખ્ય કથાઓમાં પોતાની તરફના રસ અલંકારથી વિસ્તારીને કવિતાઓ રચવામાં આવેલી છે, એટલે તેમની તર્કશક્તિની

દીપી નીકળત, પણ આપણા ગુજરાતી-કહો કે ભરતખંડના સઘળા-કવિઓએ પોતાનું કાવ્યચાતુર્ય ઈશ્વરલક્ષિત સિવાય ખીજા વિષયમાં ખતાવ્યું નથી-તે તે જ ધોરણે વલ્લભની કવિતા છે. રત્નાએ ઋતુનાં વર્ણન સાથે કૃષ્ણનો વિરહ વર્ણવ્યો છે. તે સિવાય એણે ખીજા કવિતા કીધી હોય, એવું જણાતું નથી. કાળિદાસનું પ્રહ્લાદ-ખ્યાન ઘણું ખરું રૌદ્ર-વીરરસથી ભરપૂર છે-જો કે તે રસ ઉંચ પંક્તિનો નથી. સ્વામીનારાયણ સંપ્રદાયના સઘળા કવિઓનાં કાવ્ય પોતાના ગુરુ સહજનંદની સ્તુતિ-પર, કૃષ્ણોપાસનાપર ને વૈરાગ્યપર છે. જે વૈરાગ્ય છે તે ઉંચી પંક્તિનો છે. ધીરાનાં કાફીનાં પદોમાં વીરરસનો જોડો ને બોધ સાથે આત્મજ્ઞાન ઘણું ઉંચું છે. આ વર્ગના સઘળા કવિઓની કવિતાની ભાષા ઘણું કરીને સરળ ને પ્રેમભરી રસિક છે, એટલું જ નહીં પણ તેઓનાં કાવ્યો પહેલા વર્ગના ગુજરાતી કવિઓ ટક્કર ઝીલે તેવાં છે.

જ્ઞાનમાર્ગનો બોધ કરવામાં અજો લક્ષ્ય ધણો બહાર પડતો છે. એ કવિને કવિ કહેવો કે જ્ઞાની કહેવો તે હજી વિવાદિત વાત છે:-એણે પોતે લખ્યું છે કે, “જ્ઞાનીને કવિમાં ન ગણીશ.” તો પણ કવિ તરીકે એનું કાવ્ય જુદા જ પ્રકારનો ભાસ ઉત્પન્ન કરે તેવું છે. કવિતા તરફ કે રચના ને કાવ્યચાતુર્યપર એનું લક્ષ જણાતું નથી. એણે તો માત્ર પોતાના વિચાર જ દર્શાવવાપર લક્ષ દીધું છે. એના જ્ઞાનના વિચાર બહુ ઉંચા, ઠોક મારતા, ચિત્તવેધક છે, તેમ બોધક, શોધક, પૃચ્છક ને મનન કરવા યોગ્ય છે. વિચાર એટલા બધા તો પ્રૌઢ ને ગૂઢ છે કે, સહજમાં સમજાય નહીં, ને તેમાં પંડિતો પણ હાર પામી જાય. જે જે ઉંચા વિચાર ભલકભરી વાણીમાં એણે દર્શાવ્યા છે, તે સાધારણ સમજમાં ઉતરી શકે નહીં તેવા છે. જે ૭૪૬ છંદો આ ભાગમાં આપવામાં આવ્યા છે, તેમાં ઘણો મોટો ભાગ એવો છે કે, પૂર્ણ જ્ઞાની પણ વગર સમજે સમજવી શકે નહીં. તેમ ઘણા ટુંકા પણ બહુ અમૂલ્ય એવા અનુભવબિંદુ તથા ચિત્તવિચારસંવાદમાં તો મોટા મોટા પંડિતો પણ ગોથાં ખાય છે, લાં ખીજના તો આશરો શા? પ્રીતમદાસે વેદાંત તથા શૃંગાર બંને ગાયા છે, પણ એનો વેદાંતનો વિષય અખા જેવો પ્રૌઢ નથી.

સ્ત્રી કવિઓથી ગુજરાતી ભાષા કમનસીબ નથી. મારવાડની પદ્મરાણી રજ-પૂતાણી છતાં ભક્તાણી મીરાંબાઈની કવિતા લોકોમાં એટલી બધી પ્રસિદ્ધ છે કે, ઠામેઠામે ને ગામેગામે તેનું નામ ગવાય છે ને તેને ભક્તિમાન પ્રજા પ્રેમથી પૂજે છે. મેવાડના કુંભારાણીની એ પદ્મરાણી હતી, ને પોતાના પતિ સાથે રીસાઈને દ્વારકા જતાં તે ગુજરાતમાં રહી હતી-તે વેળાએ ગુજરાતી પદો બનાવેલાં કહેવાય છે; પણ તેમ માનવા કરતાં તેની કેટલીએક હિંદુસ્તાની કવિતા ઘસાઈ ઘસાઈને ગુજ-

રાતીના રૂપમાં બદલાઈ ગયેલી ધારવામાં આવે તો તે વધારે સંભાવત છે. ગમે તેમ હોય, પણ એની કવિતા ગુજરાતભ્રા, શુદ્ધ ગુજરાતી સમજીને જ ગાય છે. નવીન જે કવિતા મળે છે, તેમાં મોટો ભાગ ગુજરાતી જ કવિતાનો છે. એની સઘળી કવિતાઓ બહુ રસિક ને પ્રેમભરી વાણીમાં છે, જે વાંચતાં રસની લહરીઓ કહીં કહીં ઉઠે છે. પુરીબાઈ એ ઉમરેઈની રહેનારી હતી; તેણે એક કૃષ્ણલીલા બનાવેલી અમારી જાણમાં છે, ને આશરે ત્રીસેક પદો છે. એ સિવાય તેની બીજી કવિતા ધણી ધારવામાં આવે છે. ગવરીબાઈ એ નામની એક સ્ત્રી કવિની શોધ હમણાં જ થઈ છે. તેની કવિતામાં જ્ઞાન ને વેદાંતનો જ સઘળો ભાગ છે. કવિ દલપતરામે “કવિનાં નામ વિનાની કવિતા”નાં મથાળાં નીચે સીતાજીની કાંચળી મૂકી છે, પણ વડનગરમાંથી હાથ આવેલી એક પ્રતપરથી કાઈ કૃષ્ણબાઈ નામની નાગરણી એ કવિતા જણાય છે. કવિ દલપતરામના સંગ્રહમાં કેટલીક ટુંકા ઓછી છે. આ નાગરણું નામ લગ્ન અવસરનાં ગીતોમાં ધણું જોવામાં આવે છે. તેની કવિતાના છેલ્લા ભાગ પરથી માલમ પડે છે કે, બીજી પણ તેણે કેટલીક કવિતાઓ રચેલી છે.

ગુજરાતી કવિતાના સંબંધમાં એક ત્રીજો વર્ગ પણ છે, જે જૈન કવિનો છે. જૈન ધર્મ સંબંધી ધણા રાસો જૈન કવિઓએ લખ્યા છે. એ કવિતા રસભરી છે, એમ તો કહેવાય જ નહીં. ભાષામાં ધણાક માગધી ને જૂની ગુજરાતીના શબ્દો જોવામાં આવે છે, જેથી તે કર્ણકઠોર થઈ પડી છે. તોપણ વીર વિજય, ઉદયરત્ન ને કુમુદચંદ્ર એ ત્રણ કવિની કવિતા સારી રીતે સમજાય તેવી અને થોડીક રસિક છે.

આટલું તો ખરેખરું છે કે, ગુજરાતી ભાષાના કવિઓ જેટલા થયા છે તેમાં કવિ તરીકેની કીર્તિ મેળવનારા ધણા થોડા છે. ધણો ભાગ તો ભક્ત કવિનો છે. બીજા ભાગમાં ધણો ભાગ કવિનાં નામ તળે આપ્યો છે. તેમાં ધણા ભક્ત કવિઓ છે, તેઓનાં સઘળાં કાવ્યોમાં કૃષ્ણ-ગોપીનો શૃંગાર, નીતિ ને ભક્તિ એ જ મુખ્ય વિષય છે. એટલે આ સઘળા કવિઓ કવિના નામ કરતાં ભક્તનાં નામથી વધારે પ્રસિદ્ધ જણાય છે, ને પોતાના ભક્તિભાવના આવેશમાં જે જે કવિતાઓ લખી છે તે સઘળીમાં કવિતાની ખૂબીઓ થોડી જોવામાં આવે છે. પણ એ સઘળો સંગ્રહ ગુજરાતી સાહિત્યમાં તો ઉમેરો કરવામાં ઉપયોગી થાય જ. નવીન કલ્પિત વિષય પસંદ કરવામાં સામળભટ્ટ સિવાય બીજા કાઈએ પણ પ્રયત્ન કરેલો જણાતો નથી. સઘળા કવિઓએ ભાગવત, ભારત ને રામાયણમાંથી જ પોતાના વિષયો ચુંટી કાઢેલા છે. પુરાણની ઉપકથાઓ અથવા મુખ્ય કથાઓમાં પોતાની તરફના રસ અલંકારથી વિસ્તારીને કવિતાઓ રચવામાં આવેલી છે, એટલે તેમની તર્કશક્તિની

દીપી નીકળત, પણ આપણા ગુજરાતી-કહો કે ભરતખંડના સઘળા-કવિઓએ પોતાનું કાવ્યચાતુર્ય ઈશ્વરલક્ષિત સિવાય બીજા વિષયમાં બતાવ્યું નથી-ને તે જ ધોરણે વલ્લભની કવિતા છે. રત્નાએ ઋતુનાં વર્ણન સાથે કૃષ્ણનો વિરહ વર્ણવ્યો છે. તે સિવાય એણે બીજી કવિતા કીધી હોય, એવું જણાતું નથી. કાળિદાસનું પ્રહ્લાદ-ખ્યાન ધણું ખરું રૌદ્ર-વીરરસથી ભરપૂર છે-જે કે તે રસ ઉંચ પંક્તિનો નથી. સ્વામીનારાયણ સંપ્રદાયના સઘળા કવિઓનાં કાવ્ય પોતાના ગુરુ સહજનંદની સ્તુતિ-પર, કૃષ્ણોપાસનાપર ને વૈરાગ્યપર છે. જે વૈરાગ્ય છે તે ઉંચી પંક્તિનો છે. ધીરાનાં કાફીનાં પદોમાં વીરરસનો ભેરસો ને બોધ સાથે આત્મજ્ઞાન ધણું ઉંચું છે. આ વર્ગના સઘળા કવિઓની કવિતાની ભાષા ધણું કરીને સરળ ને પ્રેમભરી રસિક છે, એટલું જ નહીં પણ તેઓનાં કાવ્યો પહેલાં વર્ગના ગુજરાતી કવિઓ ટક્કર ઝીલે તેવાં છે.

જ્ઞાનમાર્ગનો બોધ કરવામાં અબો ભક્ત ધણો બહાર પડતો છે. એ કવિને કવિ કહેવો કે જ્ઞાની કહેવો તે હજી વિવાદિત વાત છે:-એણે પોતે લખ્યું છે કે, “જ્ઞાનીને કવિમાં ન ગણીશ.” તો પણ કવિ તરીકે એનું કાવ્ય જુદા જ પ્રકારનો ભાસ ઉત્પન્ન કરે તેવું છે. કવિતા તરફ કે રચના ને કાવ્યચાતુર્યપર એનું લક્ષ જણાતું નથી. એણે તો માત્ર પોતાના વિચાર જ દર્શાવવાપર લક્ષ દીધું છે. એના જ્ઞાનના વિચાર બહુ ઉંચા, ઠોક મારતા, ચિત્તવેધક છે, તેમ બોધક, શોધક, પૃચ્છક ને મનન કરવા યોગ્ય છે. વિચાર એટલા બધા તો ઔઠ ને ગૂઢ છે કે, સહજમાં સમજાય નહીં, ને તેમાં પંડિતો પણ હાર પામી જાય. જે જે ઉંચા વિચાર ભલકભરી વાણીમાં એણે દર્શાવ્યા છે, તે સાધારણ સમજમાં ઉતરી શકે નહીં તેવા છે. જે ૭૪૬ છંપા આ ભાગમાં આપવામાં આવ્યા છે, તેમાં ઘણો મોટો ભાગ એવો છે કે, પૂર્ણ જ્ઞાની પણ વગર સમજે સમજાવી શકે નહીં. તેમ ઘણા ટુંકા પણ બહુ અમૂલ્ય એવા અનુભવબિંદુ તથા ચિત્તવિચારસંવાદમાં તો મોટા મોટા પંડિતો પણ ગોથાં ખાય છે, ત્યાં બીજાના તો આશરો શા? પ્રીતમદાસે વેદાંત તથા શૃંગાર બંને ગાયા છે, પણ એનો વેદાંતનો વિષય અખા જેવો ઔઠ નથી.

શ્રી કવિઓથી ગુજરાતી ભાષા કમનસીબ નથી. મારવાડની પટ્ટરાણી રજ-પૂતાણી છતાં ભક્તાણી મીરાંબાઈની કવિતા લોકોમાં એટલી બધી પ્રસિદ્ધ છે કે, હામેકામે ને ગામેગામે તેનું નામ ગવાય છે ને તેને લક્ષિતમાન પ્રજા પ્રેમથી પૂજે છે. મેવાડના કુંભારાણીની એ પટ્ટરાણી હતી, ને પોતાના પતિ સાથે રીસાઈને દારકાં જતાં તે ગુજરાતમાં રહી હતી-તે વેળાએ ગુજરાતી પદો બનાવેલાં કહેવાય છે; પણ તેમ માનવા કરતાં તેની કેટલીએક હિંદુસ્તાની કવિતા ધસાઈ ધસાઈને ગુજ-

રાતીના રૂપમાં બદલાઈ ગયેલી ધારવામાં આવે તો તે વધારે સંભાવત છે. ગમે તેમ હોય, પણ એની કવિતા ગુજરાતજો, શુદ્ધ ગુજરાતી સમજીને જ ગાય છે. નવીન જે કવિતા મળે છે, તેમાં મોટો ભાગ ગુજરાતી જ કવિતાનો છે. એની સઘળી કવિતાઓ બહુ રસિક ને પ્રેમભરી વાણીમાં છે, જે વાંચતાં રસની લહરીઓ કહીં કહીં ઉઠે છે. પુરીબાઈ એ ઉમરેઠની રહેનારી હતી; તેણે એક કૃષ્ણલીલા બનાવેલી અમારી જાણમાં છે, ને આશરે ત્રીસેક પદો છે. એ સિવાય તેની બીજી કવિતા ધણી ધારવામાં આવે છે. ગવરીબાઈ એ નામની એક સ્ત્રી કવિની શોધ હમણાં જ થઈ છે. તેની કવિતામાં જ્ઞાન ને વેદાંતનો જ સઘળો ભાગ છે. કવિ દલપતરામે “કવિનાં નામ વિનાની કવિતા”નાં મથાળાં નીચે સીતાજીની કાંચળી મૂકી છે, પણ વડનગરમાંથી હાથ આવેલી એક પ્રતપરથી કાઈ કૃષ્ણબાઈ નામની નાગરણુની એ કવિતા જણાય છે. કવિ દલપતરામના સંગ્રહમાં કેટલીક તુંકા ઓછી છે. આ નાગરણુનું નામ લગ્ન અવસરનાં ગીતોમાં ધણું જોવામાં આવે છે. તેની કવિતાના છેલ્લા ભાગ પરથી માલમ પડે છે કે, બીજી પણ તેણે કેટલીક કવિતાઓ રચેલી છે.

ગુજરાતી કવિતાના સંબંધમાં એક ત્રીજો વર્ગ પણ છે, જે જૈન કવિનો છે. જૈન ધર્મ સંબંધી ધણા રાસો જૈન કવિઓએ લખ્યા છે. એ કવિતા રસભરી છે, એમ તો કહેવાય જ નહીં. ભાષામાં ધણાક માગધી ને જૂની ગુજરાતીના શબ્દો જોવામાં આવે છે, જેથી તે કર્ણકોર થઈ પડી છે. તોપણ વીર વિજય, ઉદયરત્ન ને કુમુદચંદ્ર એ ત્રણ કવિની કવિતા સારી રીતે સમજાય તેવી અને થોડીક રસિક છે.

આટલું તો ખરેખરું છે કે, ગુજરાતી ભાષાના કવિઓ જેટલા થયા છે તેમાં કવિ તરીકેની કીર્તિ મેળવનારા ધણા થોડા છે. ધણો ભાગ તો ભક્ત કવિનો છે. બીજા ભાગમાં ધણો ભાગ કવિનાં નામ તો આપ્યો છે. તેમાં ધણા ભક્ત કવિઓ છે, તેઓનાં સઘળાં કાવ્યોમાં કૃષ્ણ-ગોપીનો શૃંગાર, નીતિ ને ભક્તિ એ જ મુખ્ય વિષય છે. એટલે આ સઘળા કવિઓ કવિના નામ કરતાં ભક્તનાં નામથી વધારે પ્રસિદ્ધ જણાય છે, ને પોતાના ભક્તિભાવના આવેશમાં જે જે કવિતાઓ લખી છે તે સઘળીમાં કવિતાની ખૂબીઓ થોડી જોવામાં આવે છે. પણ એ સઘળો સંગ્રહ ગુજરાતી સાહિત્યમાં તો ઉમેરો કરવામાં ઉપયોગી થાય જ. નવીન કલ્પિત વિષય પસંદ કરવામાં સામળભટ્ટ સિવાય બીજા કાઈએ પણ પ્રયત્ન કરેલો જણાતો નથી. સઘળા કવિઓએ ભાગવત, ભારત ને રામાયણમાંથી જ પોતાના વિષયો ચુંટી કાઢેલા છે. પુરાણની ઉપકથાઓ અથવા મુખ્ય કથાઓમાં પોતાની તરફના રસ અલંકારથી વિસ્તારીને કવિતાઓ રચવામાં આવેલી છે, એટલે તેમની તર્કશક્તિની

દીપી નીકળત, પણ આપણા ગુજરાતી-કહેા કે ભરતખંડના સઘળા-કવિઓએ પોતાનું કાવ્યચારુર્ય ઈશ્વરલક્ષિત સિવાય બીજા વિષયમાં બતાવ્યું નથી-ને તે જ ધોરણે વલ્લભની કવિતા છે. રત્નાએ ઋતુનાં વર્ણન સાથે કૃષ્ણનો વિરહ વર્ણવ્યો છે. તે સિવાય એણે બીજી કવિતા કીધી હોય, એવું જણાતું નથી. કાળિદાસનું પ્રહ્લાદ-ખ્યાન ધણું ખરું રૌદ્ર-વીરરસથી ભરપૂર છે-જો કે તે રસ ઉંચ પંક્તિનો નથી. સ્વામીનારાયણ સંપ્રદાયના સઘળા કવિઓનાં કાવ્ય પોતાના ગુરુ સહજનંદની સ્તુતિ-પર, કૃષ્ણોપાસનાપર ને વૈરાગ્યપર છે. જે વૈરાગ્ય છે તે ઉંચી પંક્તિનો છે. ધીરાનાં કાફીનાં પદોમાં વીરરસનો જોરો ને બોધ સાથે આત્મજ્ઞાન ધણું ઉંચું છે. આ વર્ગના સઘળા કવિઓની કવિતાની ભાષા ધણું કરીને સરળ ને પ્રેમભરી રસિક છે, એટલું જ નહીં પણ તેઓનાં કાવ્યો પહેલા વર્ગના ગુજરાતી કવિઓ ટક્કર ઝીલે તેવાં છે.

જ્ઞાનમાર્ગનો બોધ કરવામાં અખો ભક્ત ધણો બહાર પડતો છે. એ કવિને કવિ કહેવો કે જ્ઞાની કહેવો તે હજી વિવાદિત વાત છે:-એણે પોતે લખ્યું છે કે, “જ્ઞાનીને કવિમાં ન ગણીશ.” તો પણ કવિ તરીકે એનું કાવ્ય જુદા જ પ્રકારનો ભાસ ઉત્પન્ન કરે તેવું છે. કવિતા તરફ કે રચના ને કાવ્યચારુર્યપર એનું લક્ષ જણાતું નથી. એણે તો માત્ર પોતાના વિચાર જ દર્શાવવાપર લક્ષ દીધું છે. એના જ્ઞાનના વિચાર બહુ ઉંચા, ઠોક મારતા, ચિત્તવેધક છે, તેમ બોધક, શોધક, પૃચ્છક ને મનન કરવા યોગ્ય છે. વિચાર એટલા બધા તો પ્રૌઢ ને ગૂઢ છે કે, સહજમાં સમજાય નહીં, ને તેમાં પંડિતો પણ હાર પામી જાય. જે જે ઉંચા વિચાર ભલકભરી વાણીમાં એણે દર્શાવ્યા છે, તે સાધારણ સમજમાં ઉતરી શકે નહીં તેવા છે. જે ૭૪૬ છપ્પા આ ભાગમાં આપવામાં આવ્યા છે, તેમાં ઘણો મોટો ભાગ એવો છે કે, પૂર્ણ જ્ઞાની પણ વગર સમજે સમજાવી શકે નહીં. તેમ ઘણા ટુંકા પણ બહુ અમૂલ્ય એવા અનુભવબિંદુ તથા ચિત્તવિચારસંવાદમાં તો મોટા મોટા પંડિતો પણ ગોથાં ખાય છે, સાં બીજાના તો આશરો શા? પ્રીતમદાસે વેદાંત તથા શૃંગાર બંને ગાયા છે, પણ એનો વેદાંતનો વિષય અખા જેવો પ્રૌઢ નથી.

સ્ત્રી કવિઓથી ગુજરાતી ભાષા કમનસીબ નથી. મારવાડની પટ્ટરાણી રજ-પૂતાણી છતાં ભક્તાણી મીરાંબાઈની કવિતા લોકોમાં એટલી બધી પ્રસિદ્ધ છે કે, ઠામેકામે ને ગામેગામે તેનું નામ ગવાય છે ને તેને ભક્તિમાન્ પ્રજા પ્રેમથી પૂજે છે. મેવાડના ડુંભારાણાની એ પટ્ટરાણી હતી, ને પોતાના પતિ સાથે રીસાઈને દ્વારકા જતાં તે ગુજરાતમાં રહી હતી-તે વેળાએ ગુજરાતી પદો બનાવેલાં કહેવાય છે; પણ તેમ માનવા કરતાં તેની કેટલીએક હિંદુસ્તાની કવિતા ધસાઈ ધસાઈને ગુજ-

રાતીના રૂપમાં બદલાઈ ગયેલી ધારવામાં આવે તો તે વધારે સંભાવત છે. ગમે તેમ હોય, પણ એની કવિતા ગુજરાતભ્રુ, શુદ્ધ ગુજરાતી સમજીને જ ગાય છે. નવીન જે કવિતા મળે છે, તેમાં મોટો ભાગ ગુજરાતી જ કવિતાનો છે. એની સઘળી કવિતાઓ બહુ રસિક ને પ્રેમભરી વાણીમાં છે, જે વાંચતાં રસની લહરીઓ કહીં કહીં ઉઠે છે. પુરીબાઈ એ ઉમરેઠની રહેનારી હતી; તેણે એક કૃષ્ણલીલા બનાવેલી અમારી જાણમાં છે, ને આશરે ત્રીસેક પદો છે. એ સિવાય તેની બીજી કવિતા ઘણી ધારવામાં આવે છે. ગવરીબાઈ એ નામની એક સ્ત્રી કવિની શોધ હમણાં જ થઈ છે. તેની કવિતામાં જ્ઞાન ને વેદાંતનો જ સઘળો ભાગ છે. કવિ દલપતરામે “કવિનાં નામ વિનાની કવિતા”નાં મથાળાં નીચે સીતાજીની કાંચળી મૂકી છે, પણ વડનગરમાંથી હાથ આવેલી એક પ્રતપરથી કાંઈ કૃષ્ણબાઈ નામની નાગરણી એ કવિતા જણાય છે. કવિ દલપતરામના સંગ્રહમાં કેટલીક તુંકા ઓછી છે. આ નાગરણું નામ લગ્ન અવસરનાં ગીતોમાં ધણું જોવામાં આવે છે. તેની કવિતાના છેલ્લા ભાગ પરથી માલમ પડે છે કે, બીજી પણ તેણે કેટલીક કવિતાઓ રચેલી છે.

ગુજરાતી કવિતાના સંબંધમાં એક ત્રીજો વર્ગ પણ છે, જે જૈન કવિનો છે. જૈન ધર્મ સંબંધી ઘણા રાસો જૈન કવિઓએ લખ્યા છે. એ કવિતા રસભરી છે, એમ તો કહેવાય જ નહીં. ભાષામાં ઘણાક માગધી ને જૂની ગુજરાતીના શબ્દો જોવામાં આવે છે, જેથી તે કર્ણકઠોર થઈ પડી છે. તોપણ વીર વિજય, ઉદયરત્ન ને કુમુદચંદ્ર એ ત્રણ કવિની કવિતા સારી રીતે સમજાય તેવી અને થોડીક રસિક છે.

આટલું તો ખરેખરું છે કે, ગુજરાતી ભાષાના કવિઓ જેટલા થયા છે તેમાં કવિ તરીકેની કીર્તિ મેળવનારા ઘણા થોડા છે. ઘણો ભાગ તો ભક્ત કવિનો છે. બીજા ભાગમાં ઘણો ભાગ કવિનાં નામ તો આપ્યો છે. તેમાં ઘણા ભક્ત કવિઓ છે, તેઓનાં સઘળાં કાવ્યોમાં કૃષ્ણ-ગોપીનો શૃંગાર, નીતિ ને ભક્તિ એ જ મુખ્ય વિષય છે. એટલે આ સઘળા કવિઓ કવિના નામ કરતાં ભક્તનાં નામથી વધારે પ્રસિદ્ધ જણાય છે, ને પોતાના ભક્તિભાવના આવેશમાં જે જે કવિતાઓ લખી છે તે સઘળામાં કવિતાની ખૂબીઓ થોડી જોવામાં આવે છે. પણ એ સઘળો સંગ્રહ ગુજરાતી સાહિત્યમાં તો ઉમેરો કરવામાં ઉપયોગી થાય જ. નવીન કલ્પિત વિષય પસંદ કરવામાં સામળભટ્ટ સિવાય બીજા કાંઈએ પણ પ્રયત્ન કરેલો જણાતો નથી. સઘળા કવિઓએ ભાગવત, ભારત ને રામાયણમાંથી જ પોતાના વિષયો ચુંટી કાઢેલા છે. પુરાણની ઉપકથાઓ અથવા મુખ્ય કથાઓમાં પોતાની તરફના રસ અલંકારથી વિસ્તારીને કવિતાઓ રચવામાં આવેલી છે, એટલે તેમની તર્કશક્તિની

અજમાયસ થઈ શકે નહીં. સામળભટે બે કે ત્રણ વાર્તાઓ કલ્પિત બનાવી છે, તોપણ તેમાંએ ફારસી આદિ જૂની કવિતાઓમાંથી કંઈજ સહાયતા લીધી નથી, એમ કહી શકાય નહીં.

અહંભજન, ઇશ્વરયજન ને કૃષ્ણકીર્તન એ ગુજરાતી ભાષાના કવિઓના મુખ્ય વિષય થઈ રહ્યા છે, ને તેમાં કેટલીક કવિતાઓ ગીત કવિતામાં ગવાતાં આનંદ ઉત્પન્ન કરે છે, ને તક્લીન થઈ જવાય છે. તેની કેામળ મધુરી વાણીથી આનંદસાગરમાં જાણે તરતાં હોયયે તેમ ભાસ થાય છે. ગમે તેમ કહેવામાં આવે તથા ગુર્જરી પ્રજાનું આ કવિતા સાહિત્ય ભાષાશાસ્ત્રમાં એક રુડા ભંડાર છે ને તે કવિતા વાંચતાં યોગાનંદ, અહ્લાનંદ ને પ્રેમાનંદનું ભાન જૂદે જૂદે પ્રસંગે જૂદી જૂદી રીતે કરાવે છે. એવી કવિતા વિશેષ કૌવતમંદ થઈ ગુર્જરી પ્રજાનો રંગ પ્રકાશિત કરે, એ રુડી ઇચ્છા દર્શાવી, આ કવિતાવિવેચન પૂર્ણ કરીશું.

ગુજરાતી ભાષાના જય શ્રીરંગ વિરાજો

મુંબઈ }
ઈ. સ. ૧૮૮૬ }

અનુક્રમણિકા

—❧❧❧❧❧❧—

પૃષ્ઠ

પૃષ્ઠ

નરસિંહ મહેતો			મારું વૃંદાવન છે	...	...	૧૦
સુદામા અરિત્ર			તું મારે ચાંદલીએ	...	...	૧૦
જહુપતી નાથ તે	...	...	ખંમખંમરે ચાંદલા	...	...	૧૧
સાંભળો ભામિની	...	...	પંચડો નિહાળતીરે	...	...	૧૧
સ્વામી સાચું કહ્યું	...	...	મીઠડા ખોલા નાથરે	...	...	૧૨
વિનતિ વળી કહ્યું	...	...	જગોરે જશોદાના	...	...	૧૨
ચાલિયો વાટમાં	...	...	જશોદાના જીવન	...	...	૧૨
જાગ્ય જો જો બાઈ	...	...	લોખીરે ભરવાડણુ	...	...	૧૩
છપ્પન લોગ ન્યાં	...	...	વહાલાને જોતાંયે	...	...	૧૩
વિમ્બ ચાલ્યા વળી	...	...	આજનો માંડવડો	...	...	૧૩
ધન્ય તું ધન્ય તું	...	...	મારેરે આંગણિયે	...	...	૧૪
શૃંગાર			હું રંગ રાતી ને	...	...	૧૪
કોણ પુન્યે કરી	...	...	હિંડોળે હિંચે મારે	...	...	૧૪
સારમાં સાર અવતાર અખળા	...	...	ઓ દિસે સખી મેહૂલો	...	...	૧૫
સફલ રજની હવી	...	...	મેહૂલો ગાળે ને માધવ	...	...	૧૫
હજી ન ધરાયો રંગ	...	...	ગાળ કોઈને નવ	...	...	૧૫
નીત નીત લાછવર	...	...	હવે કેમ વસીયે	...	...	૧૫
વહાલાજી તમેરે	...	...	આંખ અણિયાળી સહડો	...	...	૧૬
પાછલી રાતના	...	...	મન માન્યું શામળીઆ સાથે	...	...	૧૬
પલંગ પૈયા થડે	...	...	એક ગમે ગોપીનો વહાલો	...	...	૧૬
સાંભળો કામિની	...	...	હળવે હળવે હળવે હરજી	...	...	૧૬
મેહલે પીતાંબરા	...	...	મોહિની સ્વરૂપનાં પદ			
અમશું કપટતણી	...	...	આ જોને કોઈ ઉભીરે...	...	...	૧૭
સમીરે સાંજના	...	...	મોહા મોહા મુનિવર...	...	...	૧૭
રળતો રળતો હીંડીશ	...	...	હરિ આવ્યા છે	...	...	૧૭
કેસર લીના કહાનજી	...	...	આ શો ચતુરાનાં	...	...	૧૮
મોહુરે લટકે	...	...	લક્ષ્મી			
કામણગારીરે	...	...	જગ્યને જાદવા	...	...	૧૮
કુમકુમને પગલે	...	...	ઉઠ ઉતાવળો, ચાલ્ય	...	...	૧૮
તારા દલડાની વાતો	...	...	સમરને શ્રી હરી	...	...	૧૯
મને રોકે છે કાનવર	...	...	ધ્યાન ધર હરિતણું	...	...	૧૯

	પૃષ્ઠ		પૃષ્ઠ
હરિતાણું હેત તને ...	૧૯	ન્યાંલગી આતમા ...	૩૦
કૃષ્ણ કીર્તન વિના ...	૨૦	સુખ દુઃખ મનમાં ન... ..	૩૧
હરિ હરિ રટણ કર ...	૨૦	પ્રેમાનંદ ભટ	
બાપજી પાપ મેં ...	૨૦	ઓખાહરણ... ..	૩૨
તારા દાસના દાસની... ..	૨૧	દાણુલીલા	૧૦૪
રાત રહે જ્યાહરે	૨૧	નળાખ્યાન	૧૧૪
નંદના નંદશું... ..	૨૧	મામેરું	૨૧૭
પ્રેમરસ પાને તું	૨૨	સુદામા ચરિત્ર	૨૩૯
બળિતણે દ્વારે હરિ	૨૨	અખો	
ધ્યાન ધર ધ્યાન ધર... ..	૨૨	છરપા	
શા સુખે સૂતો સંભાર	૨૩	વેધર્નિદા અંગ	૨૫૯
સાધુ સાચે બળે	૨૩	આભડછેટ અંગ	૨૬૦
પારકી હુંશે મહત્તા કરે	૨૩	ગુરુ અંગ	૨૬૦
ધન્યરે ધન્ય મહા	૨૪	સહજ અંગ	૨૬૧
મારા નાથજી મુજને	૨૪	કવિ અંગ	૨૬૧
ભૂતળ ભક્તિ પદારથ	૨૪	વૈરાગ્ય અંગ... ..	૨૬૧
તારા દાસના ચરણની	૨૫	વિચાર અંગ... ..	૨૬૩
ગિરિ તળાટી ને કુંડ	૨૫	દોષ અંગ	૨૬૪
એવારે અમો એવારે	૨૫	માયા અંગ	૨૬૫
દ્રૌપદીની પ્રાર્થના		ક્ષમા અંગ	૨૬૭
દ્વારિકાના વાસીરે	૨૬	તીર્થ અંગ	૨૬૮
કોણ એ સમાના, કામની	૨૬	સ્વાતીત અંગ	૨૬૯
બાળલીલા		ચેતના અંગ	૨૭૦
હવે ક્યાં જઈયે	૨૭	કૃપા અંગ	૨૭૧
જસોદાજી જમવાને તેડે	૨૭	ધીરજ અંગ	૨૭૨
જસોદાજીને ખોળે બેઠા	૨૭	સુજ અંગ	૨૭૨
જમો જમોરે નહાના	૨૭	મહાલક્ષ્ય અંગ	૨૭૪
જળ કમળ છાંડી જાને... ..	૨૮	વિશ્વરૂપ અંગ	૨૭૫
જ્ઞાન અને વૈરાગ્ય		સ્વભાવ અંગ	૨૭૬
જે ગમે જગતગુરુ	૨૯	પ્રપંચ અંગ	૨૭૬
અખિલ બ્રહ્માંડમાં	૨૯	જ્ઞાની અંગ	૨૭૭
શરિર શોધ્યા વિના	૨૯	જીવ ઈશ્વર અંગ	૨૭૮
જગીને જોજી તો	૩૦	આનંદ અંગ... ..	૨૮૨
જીવાનીને દહાડેરે	૩૦	ભક્તિ અંગ	૨૮૨

પૃષ્ઠ

પૃષ્ઠ

દોષ અંગ	... ૨૮૩	ભાલભ			
આણકય-કુટીલતા અંગ	... ૨૮૩	શ્રીરામ ચરિત્ર			
પ્રાપ્તિ અંગ	... ૨૮૪	ખાળલીલા			
ભાષા અંગ	... ૨૮૫	થયાં મંદિર તેજ	... ..	૬૩૯	
પ્રતીતિ અંગ	... ૨૮૭	કરે સ્તુતિ કૌશલ્યા	... ..	૬૪૧	
ખળજ્ઞાની અંગ	... ૨૮૭	રાજ ઘોને વધાઈ	... ..	૬૪૧	
જડભક્તિ અંગ	... ૨૮૯	હેલી, હીંડો હીંડો	... ..	૬૪૨	
સગુણભક્તિ અંગ	... ૨૯૧	એવા દશરથના ખાળ	... ..	૬૪૨	
દંભભક્તિ અંગ	... ૨૯૨	રામ રંગે રીખે	... ..	૬૪૨	
આત્મલક્ષ અંગ	... ૨૯૪	દેવ ડગલાં ભરે	... ..	૬૪૩	
જ્ઞાનદગ્ધ અંગ	... ૨૯૭	લાલા ખોલો ખોલો	... ..	૬૪૩	
વિભ્રમ અંગ	... ૨૯૮	આજ વડીરે વધાઈ	... ..	૬૪૪	
આત્મા અંગ	... ૩૦૨	નાચો નાચો નિરમલ...	... ..	૬૪૪	
વેષવિચાર અંગ	... ૩૦૫	મૈયા લાલને શાણગારે	... ..	૬૪૫	
જીવ અંગ	... ૩૦૭	ખાઈ કોઈ ખતાવો	... ..	૬૪૫	
સંત અંગ	... ૩૦૮	મૈયા ખાવરી થઈરે	... ..	૬૪૬	
દશવિધજ્ઞાની અંગ	... ૩૧૧	કરે થાપડ થાપડ	... ..	૬૪૬	
વેદ અંગ	... ૩૧૨	હરિ પાવલાં પાડે	... ..	૬૪૭	
અજ્ઞાન અંગ	... ૩૨૧	આવો જુલડી પહેરાવું	... ..	૬૪૭	
મુક્તિ અંગ	... ૩૨૩	જુલડી ક્યાંય વિસારી	... ..	૬૪૮	
કુટકળ અંગ	... ૩૨૫	રઘુખા રમેરે ...	... ..	૬૪૮	
સામળ ભટ		પ્રીતે પાડે કૌશલ્યા	... ..	૬૪૯	
નંદખત્રીશી	... ૩૩૮	મૈયા ક્યાંય કરે	... ..	૬૪૯	
પંચદંડ	... ૩૮૫	ખાળા વત્સ દેખાડો	... ..	૬૫૦	
અંગદવિષ્ટિ	... ૪૨૯	આજ રૂડો દહાડો	... ..	૬૫૦	
રાવણ મંદોદરી સંવાદ	... ૪૬૫	શ્રીહરિ આંગણે	... ..	૬૫૦	
કાળિદાસ વસાવડનો		ખાલુડા ખારણે	... ..	૬૫૧	
અહ્વાહાખ્યાન	... ૫૨૮	કૌશલ્યા લાલ લડાવે	... ..	૬૫૧	
ધ્રુવાખ્યાન	... ૬૦૫	કૌશલ્યા રામને રોકે	... ..	૬૫૧	
દયારામ		મૈયા મુને દશાનન	... ..	૬૫૨	
પ્રબોધ ખાવની	... ૬૧૪	ખાળા મારા ખોલો	... ..	૬૫૨	
ધરુજીવ	... ૬૨૭	ઝાંઝરનો ઝમકારો	... ..	૬૫૨	
આતુરીનો ગરબો	... ૬૩૫	માતા લડાવે લાલને	... ..		

	પૃષ્ઠ		પૃષ્ઠ
રાબ રમાડે રામને ...	૬૫૩	ભુલ ઘણી ભાંગીરે ...	૭૨૧
રાધવ રમતારે આંગણે...	૬૫૪	જગતનું સુખ ઝાકળનું...	૭૨૧
ગુરૂ આપ્યારે ...	૬૫૫	મિથ્યા માયામાં ...	૭૨૨
પ્રભુ ત્યાંથી થયારે ...	૬૫૬	હું માહરં તે સંસારનું ...	૭૨૨
રાધવ રહેા ઉભા ...	૬૫૮	રામ રસાયણ ...	૭૨૩
પ્રભુ ગંગાથી ઉતર્યા ...	૬૫૯	જાણે નહીં જગજીવન ...	૭૨૩
પ્રાતસ્કાળે ઉઠ્યા ...	૬૫૯	સાકુટ નરનો સંગ ...	૭૨૪
કહેા રઘુવર રામ ...	૬૬૧	સત્ય સુધા શ્રીકૃષ્ણ ...	૭૨૪
શંકર સમરીને ઘાલ્યા ...	૬૬૧	કુરમ કહી પેરે અંગ ...	૭૨૪
રાયે દુત પ્રેરા તેણીવાર ...	૬૬૧	કાયારે તાહરી કામ ...	૭૨૫
ગુરૂ કહે છે હો ...	૬૬૨	જે જન હરિનું ...	૭૨૫
અહરેવ		આનંદકારી અમલ ...	૭૨૫
બ્રમર ગીતા ...	૬૬૩	માયા સહુને મોહ ...	૭૨૫
વલ્લભભટ		કાયા કલ્પદ્રુમ ...	૭૨૬
શણુગારનો ગરબો ...	૬૮૪	નિરમળ નામ નિરંતર...	૭૨૬
કળિકાળનો ગરબો ...	૬૮૮	નામ વિના ગતિ મુક્તિ ...	૭૨૬
રત્નો		રામ સુધારસ ...	૭૨૬
ઓઢવજીના મહિના ...	૬૯૨	તું તારું તન દેખ તપાસી ...	૭૨૭
જીવરામ ભટ		તું તો રામ રઘુ કર...	૭૨૭
જીવરાજ શેઠની મુસાફરી ...	૬૯૮	સંત પારસ અંદન ...	૭૨૭
મીતમદાસ		સંત લક્ષણ ત્રીસ ...	૭૨૮
કંકડો ૧ લો ...	૭૦૪	સદ્ગુરુના તે શબ્દ ...	૭૨૮
કંકડો ૨ જો ...	૭૦૭	કાયા બનીરે તાહરી ...	૭૨૮
ગુરુ મહિમા ...	૭૧૦	મનમાં જાણે છે મરવું...	૭૨૯
જ્ઞાન માસ ...	૭૧૩	જાતન કરયે જીવવું ...	૭૨૯
જ્ઞાન તથા લક્ષિત પ્રકાશ		હરિનો મારગ છે શૂરનો ...	૭૩૦
રામજી સત્ય છે ...	૭૧૮	સંત સમાગમ જે જન ...	૭૩૦
સંત વિના સંસારમાં ...	૭૧૮	હરિ મહિમા મોટા જન ...	૭૩૧
સંત તે તીરથ સ્વપ્ન છે ...	૭૧૯	સંત કૃપાથી ક્ષેપે માયા ...	૭૩૧
મીત વિના પ્રભુ ...	૭૧૯	જ સદ્ગુરુને શરણેરે ...	૭૩૧
ગુરુ ગમે ઘટમાં ...	૭૨૦	સખી આજ આનંદ ...	૭૩૨
આ તનમાં તીરથરે ...	૭૨૦	શું કર્યું ગીતા ગાઇને ...	૭૩૨
સદ્ગુરુને શબ્દેરે ...	૭૨૦	રેવાશંકર	
પુરણાનંદ પોતેરે ...	૭૨૧	આળસીલા ...	૭૩૩

	પૃષ્ઠ		પૃષ્ઠ
કૃષ્ણરામ		સત વાત એક સાંભળો ...	૭૮૫
કળિકાળનું વર્ણન ...	૭૪૬	એક વાત વળી સાંભળી ...	૭૮૫
દેવીદાસ		એક મૂરખને હાથ ...	૭૮૫
નાનો ઈશ્વર વિવાહ...	૭૬૧	જેમ સર્પને પાળીને ...	૭૮૬
રણછોડ ભક્ત		સંતો સાંભળો ...	૭૮૬
રાધા વિવાહ ...	૭૬૭	અહોનંદ	
નરભેરામ		શૃંગારનાં પદો	
નીતિ પ્રેમ વિષે ...	૭૭૦	છેલા ચાલંતા ગજચાલ ...	૭૮૭
રઘુનાથદાસ		ઓરા આવોને પ્રાણ આધાર ...	૭૮૭
આધવજનો સંદેશો		વાલી લાગે છે પ્રજાચંદ ...	૭૮૭
આધવજ આવ્યારે ...	૭૭૪	રૂડી લાગે છે પ્રજાચંદ ...	૭૮૮
આધવજ અમ સાથે ...	૭૭૪	હેલિ જો ને આ નંદકુમાર ...	૭૮૮
આધવજ માધવરે ...	૭૭૫	શોભે નટવરજને શિશ ...	૭૮૮
આધવજ સંદેશો ...	૭૭૬	આંખડલિ શરદ સરોજ ...	૭૮૯
આધવજ અખળા ...	૭૭૬	સખિ કેસર લીનો કાન ...	૭૮૯
નિષ્કુલાનંદ		લટકાળા તારે લટકેરે ...	૭૮૯
વૈરાગ્ય વિષે		રૂડું ભાલ તિલક ...	૭૯૦
જનની જીવેરે ગોપીચંદની ...	૭૭૮	માણીગર મોલિડું ...	૭૯૦
જંગલ વસાવ્યું ...	૭૭૯	પ્રજ જીવન શામ ...	૭૯૦
હું બલિહારી એ વૈરાગને ...	૭૭૯	ચાલો ચાલો સૈયરનો... ...	૭૯૦
લાગ ન ટકેરે વૈરાગ વિના ...	૭૮૦	જોને જોને સખી એતું... ...	૭૯૧
અમેરે જડ ભરતી જોગી ...	૭૮૦	આવો આવોને નંદજના ...	૭૯૧
ઋષભ કુંવરની રીતને ...	૭૮૧	તારી આંખલડી અલખેલ ...	૭૯૨
જડરે ભરતની નતના... ...	૭૮૧	સખી નંદતણે દરખાર... ...	૭૯૨
જોગી જીવેરે એવા ...	૭૮૨	ઓરા આવોને સુંદર શ્યામ ...	૭૯૩
પ્રથમ વૈરાગ્ય જેને પ્રગટિ ...	૭૮૨	ઈશ્વરને ભજવા વિષે	
વૈરાગને વિધન ધણું ...	૭૮૨	પ્રભુ સાથે કરને ...	૭૯૩
વૈરાગ્ય વિણ એ વાણી ...	૭૮૩	શરણું તું તો લેનેરે ...	૭૯૩
જેતુરે મન વનશું ...	૭૮૩	માનિ લે શિખામણુરે... ...	૭૯૪
વાય વાય જો કુમતિ ...	૭૮૪	વિષયમાં વળુંબ્યારે ...	૭૯૪
ધિક ધિક તારો જો ...	૭૮૪	રે લગની તો હરિવરથી ...	૭૯૪
ખજો ખજો કુમતિ ...	૭૮૪	રે શિર સાટિ નટવરને ...	૭૯૫
એક અચંખો આવે ...	૭૮૫	રે ધરિયા અંતર ગિરિધારી ...	૭૯૫

પૃષ્ઠ

પૃષ્ઠ

દેવાનન્દ

પ્રભુ સાથે પ્રીતિ કરવા વિષે

કર પ્રભુ સંગાથે ...	...	૭૯૬
મળ્યા મનુષ્યનો ...	...	૭૯૬
તારા મનમાં જાણે ...	...	૭૯૬
તારે માથે નગારાં વાગે ...	...	૭૯૭

માયાની મોહિનીમાં

ઈશ્વરને ભૂલી ગયો		
ભળ્યો નહીં ભગવાનને ...	...	૭૯૭
ભવસાગરનો પાર ન ...	...	૭૯૭
સગપણ સાચું ...	...	૭૯૮
દોષ વિચારી દિલમાં ...	...	૭૯૮

ઈશ્વરને ઓળખવા વિષે

આવે રૂઝો અવસરરે... ..	...	૭૯૮
કાયા માયા કુડીરે	...	૭૯૯
કાળ તારી કેડેરે. ...	...	૭૯૯
પ્રભુ ભજ પ્રાણીરે. ...	...	૮૦૦

પ્રેમાનન્દ

સ્વામી નારાયણનો વિલોગ

સજની શ્રીજી મુજને ...	...	૮૦૧
મનડું મુર્તિમાં ...	...	૮૦૧
સજની નિમખ નં વિસરે ...	...	૮૦૨
લટકાં લટકાળા ધનશ્યામ ...	...	૮૦૨

સહજાનન્દ અંગવર્ણન

શોભા શી કહુંરે રૂડી ...	...	૮૦૨
હરિને નિરખ્યારે તેણે ...	...	૮૦૩
રંગનો ભીનોરે જોધ ...	...	૮૦૩
ચરણ હરિનાંરે શોભે... ..	...	૮૦૩
એ ચરણનારે ભોગી ...	...	૮૦૪
સુંદર શોભેરે રસિયો ...	...	૮૦૪

શૃંગારનાં પદ

હું તો વારીરે ગિરિધર લાલ ...	...	૮૦૪
મારી પ્રીતિ પ્રાણ આધાર ...	...	૮૦૫
નહીં મેલુંરે સુંદર શ્યામ ...	...	૮૦૫

ધીરો ભક્ત

આત્મજ્ઞાન વિષે

આત્માતત્ત્વ શોધીરે ...	...	૮૦૬
સંત મળે સાચારે ...	...	૮૦૬
તરણા ઓથે ડુંગરરે ...	...	૮૦૭
મન ટુંડી ટુંડી ખોલેરે ...	...	૮૦૭
અંતે સંતને તેડાવેરે ...	...	૮૦૮
ખખરદાર મનસુખાજી ...	...	૮૦૮
મુનિજન મોહારે ...	...	૮૦૯
ચાણદાર થયારે ...	...	૮૦૯
જગજીવન મને મોહન... ..	...	૮૧૦
આજ સાહેલી અમર વર ...	...	૮૧૦

મંજુકેશાનન્દ

અજ્ઞાની નરને શિખામણુ

નર અજ્ઞાની સાંભળને... ..	...	૮૧૧
શું સમજને મુખથી વેણાં ...	...	૮૧૧
જોને જાણીને અન્તરમાં... ..	...	૮૧૧
નર તન પામી હાર્યો... ..	...	૮૧૨
સારને અસારરે ...	...	૮૧૨
નામ તો બતાવેરે ...	...	૮૧૩
મુખે બ્રહ્મ ભાખેરે ...	...	૮૧૩
કાયાથી જીવ ન્યારેરે ...	...	૮૧૪

ભોળો ભક્ત

જ્ઞાનના આખકા

દેસી સંતતણી લાવીરે... ..	...	૮૧૫
ભેખ તો ભાવરથકી છુડારે ...	...	૮૧૫
જોધ લો જગતમાં બાવારે. ...	...	૮૧૫
ભરમાવી દુનિયા ભોળીરે ...	...	૮૧૬
મૂરખો રણી રણી કમાણીરે ...	...	૮૧૬
મૂરખો માની રહ્યો મારુંરે ...	...	૮૧૬
દુનિયાં દિવાની કહેવાશેરે ...	...	૮૧૬

રામકૃષ્ણ ભક્ત

કૃષ્ણલીલાનાં પદ

પહેરેને પિતાંબર ...	...	૮૧૭
---------------------	-----	-----

	પૃષ્ઠ		પૃષ્ઠ
સુંદર કાંઈ ન દેખુંરે ...	૮૧૭	એટલે વળતી માતા ...	૮૨૭
નામ તમારું સુણતારે ...	૮૧૭	માતા મારી કૃષ્ણને ...	૮૨૭
ટેવ પડી છે તમનેરે ...	૮૧૭	ભુખણુ ભક્ત	
નિરખતાં નાથને મારી ...	૮૧૮	ઈશ્વરને ભજવા વિષે	
સ્નેહે બાંધી સુંદરી ...	૮૧૮	કશી વાતનો ખરખરો...	૮૨૮
મહારા કહાનજી તમને ...	૮૧૮	પિતા માત સંતાન ને...	૮૨૮
વહાલા વિકલજીરે ...	૮૧૮	ઘણા પુન્યના ભાવથી...	૮૨૯
મુજને તુજ વીણુ ...	૮૧૯	તમે અવતર્યા લક્ષ ...	૮૩૦
નંદના છેઆ છોજ હો ...	૮૧૯	રમ્યા રંગ તે ગોપિકા ...	૮૩૦
પ્રેમ પુષ્ટ કર્યા છો હો...	૮૧૯	શાંતિદાસ	
ગોપી ઘેલી દીસે હો ...	૮૧૯	કાનુડાની બાળલીલા વિષે	
આવ હરિ વહાલા આવરે ...	૮૨૦	કોઈયે દીકડો કાન ...	૮૩૨
નંદજનો કુંવર કોડામણો ...	૮૨૦	જીકડાને ક્યાં ઝાલું ...	૮૩૨
પહેલે તે મોહન મીકડો ...	૮૨૦	કોઈ કન્યા નહિ આપે ...	૮૩૨
ધુતારા ધરણીધર તારી ...	૮૨૦	કાનુડો કાળજની કોર છે ...	૮૩૨
હસવા સરખી હરિમું ...	૮૨૧	કાનુડે કામણુ કીધલાં ...	૮૩૨
નહીં જઈ તે જમના ...	૮૨૧	જને ગોવાલણી ભૂહી ...	૮૩૩
રાજે		મનડાં વ્યાકુળ હરિ આવતાં ...	૮૩૩
કૃષ્ણ પ્રત્યે ગોપીના પ્રેમ વિષે		મન માને ત્યાં જઓછા જી ...	૮૩૩
હરિ મેં હાવે ક્યમ ...	૮૨૨	વારો જશોદા માવડી ...	૮૩૩
તેં તો ઘેલું કીધું ગામ ...	૮૨૨	જળ ભરવાને કેમ જઈ ...	૮૩૩
વહાલા વાટે તે વાત ...	૮૨૨	આવો મારે ઘેર માણવા ...	૮૩૪
મારા મન ગમતા મહારાજ ...	૮૨૩	ક્યારે મળશે કંહાન ...	૮૩૪
કુંજુ બોલે તમારી સાથ ...	૮૨૩	માછીડારે હોડી હલકાર ...	૮૩૪
જેનો પીયુડો તે પરધેર જ્ય ...	૮૨૩	થોભણુદાસ	
કાગળ મોક્યુરે ...	૮૨૪	રાધિકાના રોષ વિષે	
ઉગો શરદ પુનમનો ચંદ ...	૮૨૪	રંગભેર રમતાં રાસમારે ...	૮૩૫
આજની ધડીરે ...	૮૨૫	રૂપણું મુકોને રાધિકારે ...	૮૩૫
આવોની લાલ ...	૮૨૫	કૃષ્ણ વિરહના મહિના ...	૮૩૬
આજને આઝ્યા ...	૮૨૫	મીરાંબાઈ	
રાધિકા સ્વપ્નામાં પરણ્યાં તે		સતભામાનું રુશણું ...	૮૩૯
વિષે		કૃષ્ણકીર્તનનાં પદ	
ઉગતે વહાણે રાધાની ...	૮૨૬	મુજ અખળાને મોટી ...	૮૪૧
એટલે ત્યાં તો બોલ્યાં...	૮૨૬	ક્યાં ગયોરે પેલો ...	૮૪૧

	પૃષ્ઠ		પૃષ્ઠ
બોલ મા બોલ મા ...	... ૮૪૨	હરિનામ ખીનારે ચોર ...	... ૮૫૬
પ્રેમની પ્રેમની પ્રેમનીરે ...	... ૮૪૨	આત્મજ્ઞાન વિના પ્રાણીને ...	... ૮૫૬
લેહ લાગી મને તારી ...	... ૮૪૨	બ્રહ્મનો ભેદ જાણે જન ...	... ૮૫૭
કાલે પરણાવશું ગોપી ...	... ૮૪૨	પ્રથમ પંચમ ભાગથી ...	... ૮૫૭
હારે કોઈ માધવ લ્યો ...	... ૮૪૨	આદ્ય અનાદિનો એક છે ...	... ૮૫૮
થનક થનક તાયેરે ...	... ૮૪૩	સુખ સાગર શિવરાજ ...	... ૮૫૯
ગોવિંદો પ્રાણ અમરોરે ...	... ૮૪૩	માયા તણી શોભા જોઈને ...	... ૮૫૯
કૃષ્ણાખાઈ		માયા મોહકો છાંડી કે ...	... ૮૫૯
સીતાહતી કાંચળી ...	... ૮૪૪	જૈન કવિ-કિદયરત્ન	
પુરીખાઈ		સ્ત્રીઓને શિખામણ ...	... ૮૬૦
સીતામંગળ ...	... ૮૫૧	કુસુમચન્દ્ર	
ગવરીખાઈ		પુરુષને શિખામણ ...	... ૮૬૩
ઉપદેશનાં પદો		ત્રંબકડાલ	
સોહં સોહં બ્રહ્મ એ ભજ ...	... ૮૫૫	ઉપદેશનું પદ... ...	... ૮૬૫
પૂર્ણ બ્રહ્મ પુરી રહ્યો ...	... ૮૫૫	કોશ ...	... ૮૬૭
વ્યવસ્થા દીનદયાળ ...	... ૮૫૫		

બૃહત્ કાવ્યદોહન

નરસિંહ મેહેતા*

જુનાગઢનો વહનગરો નાગર-ગુજરાતનો
સૌથી જુનો ભક્ત કવિ

સુદામા ચરિત્ર

પદ ૧ હું

જદુપતિ નાથ તે, મિત્ર છે તમતણા, જાઓ વેગે કરી, કૃષ્ણ પાસે;
પ્રીત પૂરવતણી, હેત ધરશે હરિ, મનના મનોરથ સફળ થાશે. જદુપતિ.
ઘેર બાળક સહુ, દુઃખ પામે બહુ, અન્ન ને વસ્ત્રથી રહે છે બિણ્ણ;
નિરધન સરજિયાં, પુણ્ય કીધા વિના, કર્મના દોષ તે આવી પૂણ્યા. જદુપતિ.
જદુપતિ જાહેરો, ભક્તિવશ માધવો, કરશે કરુણા પ્રભુ દીન જાણી;
ગોમતીસ્નાનથી, કોટી અથ નાસશે, નિર્જતાં કૃષ્ણને પ્રેમ આણી. જદુપતિ.
કૃષ્ણને હળિમળી, શિવ આવો વળી, જાણશે દુઃખ અંતરજામી;
વિનતિ મનમાં ધરો, બાળસ પરહરો, સહાય થાશે નરસિંહો સ્વામી. જદુપતિ.

પદ ૨ જું

સાંભળો ભામિની, કાન ધરિ કામિની, કવણ કહાવું હું કૃપણ પાપી;
ત્રિભુવનનાથ તે, મહિપતિ માધવો, કેમ બોલાય ત્યાં વાત ચાંપી. સાંભળો.
દિવસ ઝાઝા થયા, બાલપણને ગયા, નરપતિ નવ પ્રીછે પ્રીત જુની;
દુરબલ રંક હું, ભિક્ષુક બાપડો, નવ લહું ચોકશી ખોટી ચુની. સાંભળો.

* નરસિંહ મેહેતાના ચરિત્ર માટે 'નરસિંહ મેહેતા કૃત કાવ્ય-સંગ્રહ' જુઓ.

ઉગ્રસેન અકુર, ઓદ્ધવ છે ત્યાં, બળિભદ્ર ને અનિરુદ્ધ પાસે;
કાટી જોદ્ધા જ્યહાં, ઉભો રહીશ ક્યાં? કાણુ આવી મ્હારો હાથ સહાશે! સાંભળો.
જડિત રત્નો મણિ, કાંતિ ભાસે ધણી, તિમિર નાવે તેની જ્યોત પાસે;
ત્યાં કેમ યોદ્ધા શકું, વેણુ વદતો થકું, ધમણુ ધમતો રહું શ્વાસોશ્વાસે. સાંભળો.
મૌન યેસી રહો, સુખદુઃખ સહિ સહો, ભોગવો કર્મ જે ભાગ્ય ચોટયું;
દુરિજન લોક તે, છોને લવતાં રહે, નરસૈના સ્વામીનું બિરદ મોટું. સાંભળો.

પદ ૩ જું

સ્વામિ સાચું કહ્યું, બોલવું નવ રહ્યું, કંથનાં વચન તે વેદવાણી;
લવતણું નાવ તે, ભક્તિ ભૂધરતણી, તેહ હું પ્રીછવું સ્નેહ આણી. સ્વામિ.
નથિ હરિ વેગળા, ભક્તિ ભાવે મળ્યા, રાય ને રંક જ્યાં એક ઘાટે;
લખપતી કોટિધ્વજ, મંન નાણે રતી, શક સરિખા ત્યાંહાં નહિરે સાહે. સ્વામિ.
બ્રહ્મણ્યદેવ, દયાળ શ્રીકૃષ્ણજી, નિજ જન જાણિને સૂધ લેશે;
પ્રીતની રીત તે, જાય નહિ વીસરી, બાળલીલાતણું ચરિત્ર કહેશે. સ્વામિ.
નથિ કાંઈ ઓઢવા, ભેટ લઈ જવા, કેમ કરી જાણશે કૃષ્ણ કામી;
દત્ત નથિ આપણું, વદન લજમણું, નિરખતાં લાજે નરસૈનો સ્વામી. સ્વામિ.

પદ ૪ થું

વિનતિ વળી કહું, ભેટ લાવી દઉં, પોતિયે તાંદુલ ગાંઠ બાંધો;
જાણશે થોડે ધણું, ભાવ ભોજનતણું, ધન્ય કૃષ્ણસું સ્નેહ સાંધો. વિનતિ.
ભિલડિનાં ખેર તે, ભાવે આરોગિયાં, જૂઠું અન્ન આહિરનું લીધું;
ભક્ત વિદ્વરની, ભાજી ભાવે જમ્યા, ભૂપનું નોતરું પાછું કીધું. વિનતિ.
પેરે પેરે પાંડવ, કષ્ટ નિવારિયાં, ભક્ત કારણ કંઈ દુષ્ટ તાર્યાં;
જાય ને નીચનું, એને છે પારખું, પતિત અધર્મિ કંઈ કાટી તાર્યાં. વિનતિ.
ભક્તિવશ વિઠ્ઠલો, સંત સાથે મળ્યો, સમોવડને નવ ચૂકે ટાણે;
સંત સમરે ત્યાં, આવી ઉભો રહે, ભક્તના મનતણો ભાવ જાણે. વિનતિ.
જાઓ વેગે કરી, નિરખો મુક્તિપુરી, ધન્ય ધન્ય તારુણી સ્નેહ ન્યાળો;
નરસૈના નાથને, નિરખો નિશ્ચય કરી, કામનિયે કંથને બાંહે ઝાલ્યો. વિનતિ.

પદ ૫ મું

ચાલિયો વાટમાં, જ્ઞાનના ઘાટમાં, મિત્ર મોહનતણું નામ લેતો;
ધન્ય જો નાર અવતાર સદ્ગુણ કર્યો, કૃષ્ણ હે કૃષ્ણ મુખ એમ કહેતો. ચાલિયો.
માગવું મૃત્યુ પ્રમાણ છે પ્રાણિને, લોભ કીધે ત્યાંહાં પ્રીત તૂટે;
કહ્યું મેં અખલા, સૂએ યેસી રહો, માગતાં તો બધો મર્મ છૂટે. ચાલિયો.

માગિયું મેં નથી, શું મુખે કહું કથી, ભોગવું કર્મ જે ભાગ્ય લાવ્યો;
 શ્રીપતિનાથે મને રંક સરજાવિયો, એમ કરતો દિવ્ય દાર આવ્યો. ચાલિયો.
 આવી ભભો રહ્યો, કંઠ ગદગદ થયો, કેટી સૂરજ શશિ જ્યોત ભાસે;
 ઉર દયા આણિને, હરિજન જાણિને, પોળિયે જઈ કહું કૃષ્ણ પાસે. ચાલિયો.
 મંદિરે તેડિયા, ચાલીને ભેટિયા, ત્રિવિધિના તાપ તે સર્વ નાઠા;
 હેમસિંહાસને, લેઈ એસારિયા, તાણતાં વિપ્રનાં વસ્ત્ર ફાટા. ચાલિયો.
 તેલ ફૂલેલ મર્દન કરાવિયાં, શુદ્ધ ઉણ્ણોદક સ્નાન કીધું;
 કનકની પાવડી, ચરણ આગળ ધરી, કૃષ્ણે ચરણોદક શીષ લીધું. ચાલિયો.
 ચુનિત પીતાંબર, પહેરવા આપિયું, કનક ચાળે પકવાંન દીધાં;
 ભાવતાં ભોજન કૃષ્ણ હાથે કર્યાં, લીધું આચમન ને કાજ સિધ્યાં. ચાલિયો.
 કૃષ્ણે પલંગપર, પોતે પધરાવિયા, દધિસુતા વીંઝણે વાયુ ભરતાં;
 સત્યભામાદિક, નારી નિરખી રહી, નરસૈનો નાથ પદસેવ કરતાં. ચાલિયો.

પદ ૬ હું

ભાગ્ય ને જો બાઈ, કૃપણ બિશ્વકર્તાણું, રુદ્ધિભી આદિ સૌ નારી બોલે;
 હળધર ભેગ્ય તે, ભોગ પહોંચાડિયા, અજ અંબરીષથી અધિક તોલે. ભા.
 આ કૃપણરૂપ તે, પ્રગટિયું ક્યાં ચક્રી, વસ્ત્ર મેલાં દિસે કર્મ ફૂટ્યો;
 ત્રિગુણને દુર્લભ, સેજ રમાતણી, વશ કરી નાથને પાપ છૂટ્યો. ભા.
 અંગ અતિ કમકમે, ધમણ મોઢે ધમે, ઉધરસે ને વળી નાક લૂતો;
 જો જો કૌતક હરી, દેહ દશા ફરી, કૃપણ તે કૃષ્ણને સંગ સૂતો. ભા.
 પહોડીને ઉઠિયા, સ્નાને એસારિયા, વદન પખાળવા નીર દીધું;
 કનક ઝારી ભરી, શીત જળ આપિયું, કનક કટોરે તે પાણી પીધું. ભા.
 શ્રીમુખે બોલિયા, કહોને બાંધવ તમો, બ્રહ્મચારી કે ગૃહધર્મ કીધો?
 કુશળ છે બાલગોપાલ સહુ તમતણાં, ભાગ્ય મોટું મને ચિત્ત લીધો. ભા.
 ગૃહસ્થના ધર્મમાં, હુંય વળગી રહ્યો, હુંને મારી બધી ગત્ય ભૂલ્યો;
 મિત્ર સુદામાની, શુદ્ધિ લીધી નહીં, કામિની કેદમાં હું જ રૂલ્યો. ભા.
 સાંદીપનિ ગોરને, ઘેર આપણુ ભણ્યા, ધન્ય ધન્ય દિવસ તે સદ્ગુણ કહાવ્યો;
 એક રણી રહ્યા, વન વિષે આપણે, સર્પણુ ભાંગતાં મેઘ આવ્યો. ભા.
 અન્ન લીધા વિના, ભૂખ્યા બેસી રહ્યા, ગોરાણીએ આપણી પીડ જાણી;
 વિસરી ગયું છે કે, વીર તને સાંભરે, સાંદીપ ગોરની અચળ વાણી. ભા.
 ભાભીએ ભેટ જે, મોકલી મુજ ભણી, ભાવશું ભાઈ તે લાગે મીઠી;
 સંકાચાતો ગાંઠડી, વિપ્ર આગ્રી ધરે, નરસૈના સ્વામીએ નજરે દીડી. ભા.

પદ ૭ મું

છપ્પન ભોગ જ્યાં, કવણુ તાંદૂલ ત્યાં, આપતાં ઉર સંકોચ આવે;
 જે રે જોઈએ તે, આવી મળે કૃષ્ણને, તાંદૂલ ભેટ તે તુચ્છ કાવે. છ.
 (પણ) ધાર્ઠ લીધા હરી, મૂઠી તાંદૂલ ભરી, પ્રેમે આરોગિયા તૃપ્તિ પામી;
 ઈંદ્ર કુબેરથી, અધિક વૈભવ કર્યો, રુદ્રમિણી કર ગ્રહો શીષ નામી. છ.
 એક રહ્યાં અમો, એક ખીજ તમો, ભક્તને અઢળક દાન કરતાં;
 પ્રેમદાયે પ્રેમનાં, વચન એવાં કહ્યાં, હાથ સહાયો ત્રીજ મૂઠી ભરતાં. છ.
 વનિતા વચન તે, વિપ્ર સમજ્યો નહોં, ચાલવા ધર ભણી શીખ માગી;
 નરસૈને નાથે દુર્ભળપણું ટાળિયું, ભૂખનાં દુઃખની બીડ ભાંગી. છ.

પદ ૮ મું

વિપ્ર ચાલ્યા વળી, કૃષ્ણ સાથે મળી, ચિત્તમાં શોચી વિચાર કરતો;
 આપ્યું તો કાંઈ નહીં, ત્રિઠ જાણી નહીં, તે તણો શોચ હૃદયે જ ધરતો. વિપ્ર.
 અષ્ટ મહાસિદ્ધિ તણી, રિદ્ધિ નવનિધિતણી, સંપત્તિમાં રહ્યો ભાગ્ય માણી;
 કામિની કંથને હું, દારિકાં આવિયો, અમતણી ત્રીઠ તો નવ જાણી. વિપ્ર.
 બાલ ગોપાલ જે, વાટ જોતાં હશે, તેહને જોઈ અમો શુંય કહેશું?
 મિત્ર મોહનતણું, હેત જ્યારે પૂછશે, કામનીને ઉત્તર કેમ દેશું? વિપ્ર.
 એમ ચિંતા કરે, નેત્રથી નિર ઝરે, કર્મની વાત મનમાંહિ ધારી;
 નરસૈને નાથ તો, અતિ ઘણો લોભિયો, ખીતાંખરી પણ લીધી ઉતારી. વિપ્ર.

પદ ૯ મું

ધન્ય તું ધન્ય તું, રાય રણુછોડજી, દીન જાણી મને માન દીધું;
 નહિ મુજ જોગ તે, ભોગ પહોંચાડિયા, અજ અંખરીપથી અધિક કીધું. ધન્ય.
 કનકને આસને, મુજને ખેસારિયો, રુદ્રમિણી કૃષ્ણને હાથ સહાતાં;
 હેત કરિ કરિ હરિ ચરણ તળાંસિયાં, ખટ રસ ભોજન ખાંતે ખાતાં. ધન્ય.
 બાલપણાતણો, સ્નેહ નવ વિસરીયો, મિત્ર મોહનતણી પ્રીત સાચી;
 હેતથી હળી મળી, માન દીધું મને, રંક ખેસાડિયો કનક માંચી. ધન્ય.
 ધન્ય ધન્ય કૃષ્ણજી, સંત સેવા કરી, ધ્યાન ધરતો હું નિજ દ્વાર આવ્યો;
 રત્નજડિત મણિ, ભવન શોભા ધણી, દેવ શું દારિકા આંહિ લાવ્યો. ધન્ય.
 કનકની ભૂમિ ને રત્નના ચાંભલા, અર્કની જ્યોત ઉઘોત દીસે;
 ખાન ને પાન વિહાર સ્થાનક ઘણાં, કામિની નિરખતાં કામ હીસે. ધન્ય.
 સમ નવ વરસની, દીદી ત્યાં સુંદરી, નારી નવજોખના બહુ રૂપાળી;
 સૌલ શણુગાર તે, અંગ સુંદર ધર્યો, દેવ વિમાનથી રહ્યા નિદાળી. ધન્ય.

સહસ્ર દાસી મળી, દીશે વીંટી વળી, કામિની કંથની પાસ આવી;
સ્વામી રે સ્વમી હું, દાસી છું તમતણી, ચાલો મંદિર વિષે પ્રેમ લાવી. ધન્ય.
ગોમતી સ્નાન કરિ, કૃષ્ણજી નિરખિયા, પુણ્ય પ્રકટ થયું પાપ નાહું;
તેથકી સમૃદ્ધિ આ, સકલ તે સાંપડી, મટી ગયું આપણું ભાગ્ય-માહું. ધન્ય.
કૃષ્ણ કહેતા તે નિજ ધામ પધારિયા, નવલ જોખન થયાં નર ને નારી;
વિનતિ બિચારતાં, રજનિ વીતી ગઈ, નરસૈના સ્વામીની પ્રીતિ ભારી. ધન્ય.

શૃંગાર

પદ ૧ હું-રાગ પ્રભાત

કાણુ પુન્યે કરી, નાર હું અવતરી, શ્રીહરિ દીન ચર્ધ માન માગે;
અમર અવિગતિ કહે, અકલ કા નવ લહે, તે કમલાવર કંઠ લાગે. કાણુ. ૧
યજ્ઞ યાગે યજ્ઞ, યોગ ધ્યાને ધરી, બહુ વ્રત આદરી દેહ કષ્ટે;
તોય તે શ્રીહરિ, સ્વપ્ને ન પેખીએ, તે હરિ નિરખીએ પ્રેમદષ્ટે. કાણુ. ૨
શેષ સુખાસન, શેજ સોહે સદા, ભુવન જસૂં વૈકુંઠ કહાવે;
તેપે અધિક જે, મંદીર માહરું, પ્રેમે પીતાંબરો પલંગ આવે. કાણુ. ૩
ભક્તવત્સલતાણું બિરદ પોતે વહે, વેદ પુરાણુ એમ શાસ્ત્ર વાણી;
નરસિંહાચો સ્વામી ભલેરે મળિયો, કીધી કૃપા મુને દીન જાણી. કાણુ. ૪

પદ ૨ જાં-રાગ પ્રભાત

સારમાં સાર અવતાર અખળાતણો, જે બળે બળિભદ્ર વીર રીઝે;
પુરુષપુરુષાતન, શું કરું હે સખી, જેથી નહિ માહરું કાજ સીજે. સાર.
મુક્તિ પર્યન્ત તો પ્રાપ્તિ છે પુરુષને, સલ જો સેવકભાવ રાખે;
રસભરયું રુસણું, નાથ નોહરા કરે, તે નહીં નારી અવતાર પાખે. સાર.
ધન્દ્ર આદિક અજ ધંશ ને મહામુનિ, ગોપિકા ચરણુરજ તેહ વંદે;
ગોપીથી આપનું, અધમપણું લેખવે, નરપણું નવ રુચે આપ નંદે. સાર.
વેદ વેદાંત ઉપનિષદો ખટ મળી, જે મથીને રસ પ્રગટ કીધો;
તે રસ ભાગ્યનિધિ ભામની ભોગવે, અહોનિશ અનુભવ સંગ લીધો. સાર.
સ્વપ્ન સાચું કરે, ગિરિધર શ્યામજો, પ્રણમું હું પ્રાણપતિ પાણુ જોડી;
પંથનું જેમ પશુ, પુંકળ વળગ્યું ફરે, નરસૈયા નાથજી નાથ તોડી. સાર.

પદ ૩ જું-રાગ પ્રભાત

સફળ રજની હવી, આજની અભિનવી, પલંગ ખેસાડી વાહાલે હાસ્ય કીધું;
કર દર્પણુ ધરી વદન અવિલોકવા, પ્રેમનું ચુંબન ગાલે દીધું. સફળ. ૧
કુસુમયા ટોડર, કંઠ ભૂષણુ ધરી, ભૂજ બીડી, ભુધરે હૃદયા સાથે;
સુરત સંગ્રામશું હું, એને જઈ ભડી, જીત્યો યદુનાથ દય બાહુ બાથે. સફળ. ૨
મદનના સૈન્યશું માન માગ્યું ધણું, જીદ્ધ જીત્યું રણ હાથ આવ્યું;
ચૌદ ભુવનતણો નાથ મેં વશ કર્યો, અજિત જીત્યાતણું બિરદ કહાવ્યું. સફળ. ૩
જેમ ગજયુવતિ માતંગ મદગલીતા, સુંદરી સૈજ હરિસિંહ આવ્યો;
નરસિંહાયા સ્વામી સુભટ સુરાસુર, કેસરી કાન સાહી નચાવ્યો. સફળ. ૪

પદ ૪ થું-રાગ પ્રભાત

હજી ન ધરાયો રંગ તે રમતાં, ચાર પોહોર નીશા નિકર નિમગતાં—ટેક.
અધર સુધારસ પીજી પીજી પીધિરે, કેસરી કામને મેં પુંઠડી ન દીધીરે. હજી.
પીન પયોધર પાખર કીધીરે, સુરતસંગ્રામે હું વઢતી ન બીધીરે. હજી. ૧
નખ શીખા લગે તાકી તાકી મૂકીરે, કેસરી કામશું વઢતી ન ચૂકીરે. હજી.
ઉઘો દિવાકર રજની વીતીરે, નરસિંહાયા સ્વામી સંગમ જીતીરે. હજી. ૨

પદ ૫ મું-રાગ પ્રભાત

નીત નીત લાછવરં લક્ષણુ રૂડાં, મોટેરાં થઈએ રે ભમ બોલીએ કૂડાં.
માત યશોદા જાણેરે માહારો પુત્ર લાડકો, વાહાલાજીએ ઠામઠામ માંડ્યાં ધરસૂત્ર. નીત.
જેહતું બ્રહ્માદિક ધ્યાન ધરે સુર મુનિ ગાયે, દષ્ટે પડી નારય વિના રમી ન જાયે.
શીખ દેતાં દુલશે મા શામળા કાહાન, નરસિંહાએ એ નાચ્યને દીધું સનમાન. નીત.

પદ ૬ હું-રાગ પ્રભાત

વાહાલાજી તમેરે નહાંનડીઆ, અમેરે નહાંનડલાં, સરખે સરખી જોડ મળી;
પેહેલું આલિંગન દો મારા વાહાલા, પછે અમે દષ્ટશું લળીઅલળી. વા. ૧
સુંદરીયાઓ સ્વભાવ છે એવો, પીયુને મળવા હિંડે ધણું;
આલિંગન એણીપેર દો મહારા વાહાલા, રખે હમ દેખે હક જણું. વા. ૨
તમે નહાના હું હજી નહાની, નણદી આધાં પાછા ફરે;
સાસુને ઘેર એ લાડકડીરે, તે અમ વારી કેમ વરે. વા. ૩
શું કરે સાસુ શું કરે નણદી, જેહના હૃદેમાં તું રે વસ્યો;
નરસિંહાયા સ્વામી મુજશું રમતાં, સંસારમાં તેને ભય કસ્યો. વા. ૪

પદ ૭ મું-રાગ પ્રભાત

પાછલી રાતના, પધારિયા નાથજી, ધૂમતે લોચને અંગ ડોલે;
 બેહુ પાસા સુંદરી, બાહે કંઠે ધરી, શોભિત ભવન કા નહીરે તોલે. પા. ૧
 હુંરે સન્મુખ હુઈ, રીસ મનની ગઈ, ઉભી રહી ચકિત ગતિ પ્રેમ નિરખું;
 પ્રભુચને રસભરી, સુખદાજ શર્વરી, નાર સૌભાગ્યતા જોઈરે હરખું. પા. ૨
 ચોકતણા ચાર, ચરણશું મુક્તિ ધરી, પ્રભુને પધરાવિયા પલંગ પીઠ;
 ભોગ સંજોગથી અધિક સુખ ભોગવ્યું, એરે મુરત એણીપેર દીઠ. પા. ૩
 ભણે નરસિંહયો નિત નેહં તે નવનવા, જાંહારે ગોવિંદ ગુણની સમાધી;
 શું જાણે અહ્મા સુર રનેહની વારતા, ભર્યા અધિકારની આધિવ્યાધિ. પા. ૪

પદ ૮ મું-રાગ પ્રભાત

પલંગ પૈયા થડે કુસુમમાળાવડે, બેહુ કર બાંધ્યો લાજ લોપી;
 માહરે મંદિરચક્રિ કુણ મૂકાવશે, શું કરશે સહુ શોક્ય કાપી. પ. ૧
 તું વનમાળી કાઢાવે, હું કુસુમ વનવેલડી, નીર નિત સીંચતો કાં અરોપી;
 ભમર જાગ્યે પુલ, પુલ મકરંદ વશ, કમળમાં હેત ન રહોરે રોપી. પ. ૨
 પ્રીતનો કરનાર પ્રેમના પાત્રશું, તન મન પ્રાણ ત્યાં મેલે સોંપી;
 ભણે નરસંધ્યો, જિમ રીસ ઉતરે, લમ તું શિખ શાણી દેરે ગોપી. પ. ૩

પદ ૯ મું-રાગ પ્રભાત

સાંભળો કામિની, કૃષ્ણ કાયર કહે, તાહરા મંદિરચક્રો નહીરે જાઉં;
 અવર કા નાર, નહીં તૂજ સારખી, જેહને ફૂલે કરી હું બંધાઉં. સાં. ૧
 તું વનવેલડી, હું વનમાળી, સીંચવે સમર્થ દ્રષ્ટિ કરું;
 તુજ પાસ લૈ રાખું શીતળ પાણિ ધરી, પ્રેમની વાડ કરું. સા. ૨
 સાંભળો સુંદરી એમ કહે શ્રીહરિ, જેની ફૂલમાળા કરી હું રે બાંધ્યો;
 ચૌદ ભુવનતણાં બંધન છોડવું, મેં જાણ્યું તેં મોહની મંત્ર સાંધ્યો. સાં. ૩
 માન તું માનની, માન માગી કહું, નહીં તજું મંદિર કાલ દીધો;
 નરસિંહયાયો સ્વામી, સર્વેરસ લલો, સુરતસંગ્રામ આધીન કીધો. સાં. ૪

પદ ૧૦ મું-રાગ પ્રભાત

મેહેલ પીતાંબરા, અંબર માહરું, સુરજ ઉગ્યો સુઈ ક્યમ રહીએ;
 અમ ધર સાસુ નાંહુંદ જૂઠી વસે, કંથ પૂછે ત્યારે શુંરે કહીએ. મે. ૧
 સાવજ શબ્દ કરે અતિ સુંદર, દીપક તેજ તો ફીણ થાએ;
 કંઠથી કુસુમનો હાર કરમાધ્યો, બાહેર રાગ પંચમ ગાયે. મે. ૨

તું તારે મંદિરે, પ્રેમશું પોઢીઓ, મહારે મંદિર દૂર જાવું;
લોકની લાજ, લોપીરે લક્ષ્મીવર, હું રે વળતી હવે નહીં રે આવું. મે. ૩
ધેન દોહવી ઘેર રે, વાજરુ વલવલે, મહીરે વલોવવું આજ માહરે;
કંઠથી બાહર કાઢિ કમલાપતિ, કાલ આવે હવે કુણુ તારે. મે. ૪
સુરતસંગ્રામની, શાંતિજ હુઈ, રહી રે ઉભગરી, શીશ નામી;
નરસિંહાચો સ્વામી સુખસાગર પોઢિયો, વિરહની વેદના ત્યારે વામી. મે. ૫

પદ ૧૧ મું

અમશું કપટતણી વાતજ છાંડ, મારે ઘેર આવો તો;
કાંઈ ઉઠાંડ મ માંડ, મારે ઘેર આવો તો.
જુઠાં જુઠાં મ બોલીશ, જાણું તારી વાત;
નીશા વશી રમી નાહાશી, આવ્યો છે પ્રભાત.
અંગચેહેન તારે દીસે છે ધણાં, જોધને વિમાસી બોલ્ય અતુરસુજાણુ;
ઘેર આવ્યો શૈન દીજે માન, નરસંઘઆચો સ્વામી સુખનું નિધાન. મારે.

પદ ૧૨ મું

સમીરે સાંજના સોડમાં સુતા, નણદલીએ સાદ કીધો રે;
હવું પ્રભાત પીયુ થયો ઘેલો, ઉંધરેટો જઈ સૂતો રે. સ. ૧
હરિનું પીતાંબર સેજે રહ્યુંરે, પાલટીને પટકૂલ ગયો;
કયમ કરી વન જાઉરે મહી વેચવા, દુરિજન લોકે બોલ કહ્યો રે. સ. ૨
દીકડે ડાઢ ગળે, અસતીઆ બહુ બળે, તો અભિમાન શું કરીએ;
નરસિંહાચો સ્વામી બલે મળિયો, ભવસાગર ઉતરીએરે. સ. ૩

પદ ૧૩ મું

ટળતો ટળતો હીંડીશ મારે, આલિંગન દીધા વિના કયમ સરેરે;
આગે અમ ઘર નણદલ જુડી, ઉડીને અદેખી હરે રે. ટળતો. ૧
સાસુ સસરો માત પીતા રે, જે બોલે તે સહીએ રે;
પૂર્વે એશું અનુભવ છે રે, તો મૂકી કયમ જમએ રે. ટળતો. ૨
એ રસ જાણે જવલ્લો રે જોગી, કે વળી મુનિવર જાણે રે;
શુક સનકાદિક નારદ જાણે, જેને વેદ વખાણે રે. ટળતો. ૩
એ રસ જાણે પ્રજનીરે નારી, કે જયદેવે પીધો રે;
ઉગરતો રસ ઢળતો હતો, નરસિંહીએ ઝાંટીને લીધો રે. ટળતો. ૪

પદ ૧૪ મું

કેસર ભીના કહાનજી, કસુંમે ભીની નાર;
 લોચન ભીનાં લાવશું, હિમા નંદદાર. કે. ૧
 ખેમાં સુંદર કાને કહીએ, વનિતા ને શ્રીજનાથ;
 પરખી પરખી ધરો તમે, માણકડાં બેહુ હાથ. કે. ૨
 વેગે કુંજે પધારીયા, તો લયકે થઈ ઝગઝોળ;
 નરસિંહાચો સ્વામી ભલે મળિયો, રંગતણા બહુરોળ. કે. ૩

પદ ૧૫ મું—રાગ રામઘી

મોહુંરે લટકે, મારું મન મોહુંરે લટકે.
 ગાતર લંગ કીધાં ગિરધારી, જેમરે માર્યાં ઝટકે; મારું મન. ૧
 વેણુ વળાડી વહાલે મારે વનમાં, રંગતણે કટકે; મારું મન. ૨
 મન મારું મોળીડેરે ચટકયું, પેલે પીતાંબર પટકે; મારું મન. ૩
 નરસંધ્યા સ્વામીની સંગે રમતાં, રસ વાધ્યો ચટકે; મારું મન. ૪

પદ ૧૬ મું—રાગ રામઘી

કામણુગારોરે, કહાના તું તો કામણુગારોરે.
 મને કાંઈ કામણુ કીધારે, મારાં ચિત્ત હરિને લીધાં; કહાના. ૧
 મારી સાસુડી સંતાપેરે, પેલી નણુદી આળંબા આપે; કહાના. ૨
 મને ભોજનીયાં નવ લાવેરે, મને નિદ્રા તે કંઈપેરે આવે; કહાના. ૩
 મને પગની ભરાવી આંટીરે, મને મુખનાં તંબોળે છાંટી; કહાના. ૪
 હું તો પૂરણુ પદને પામીરે, મને મળ્યો નરસૈયાચો સ્વામી; કહાના. ૫

પદ ૧૭ મું—રાગ રામઘી

કુંકુમને પગલે પધારો, રાજ કુમકુમને પગલે.
 મસમસતા મોહનજી પધાર્યા, ડગમગતે ડગલે; પધારો. ૧
 મસ્તકં પાધ પિતાંબર સોહિયે, લીલાં અંબર રંગ લે; પધારો. ૨
 મુખ ઉપર શ્રમજળનારે મોતી, જેતાં મન હરી લે; પધારો. ૩
 સાકર કરા કરા પજા છે, આંગણિયે સધળે; પધારો. ૪
 હૃદયે મેહ વુઠયો નરસૈયાને, રસ વાધ્યો ઢગલે; પધારો. ૫

પદ ૧૮ મું

તારા દલડાની વાતો મેં જાણીરે, ગીરધર દાણીરે;
 આણી શેરડીએ લુંખો ને જુંખો, પેલી દેખે છે સૈયર સમાણીરે: ગીરધર. ૧
 સૌ સખીઓમાં વહાલા સરખુંરે જાણી, ના ગણે દૂધ કે પાણીરે;
 છેલપણું મૂકી ઘોને છખીલા, અમે કહીશું નંદાજીની રાણીરે. ગીરધર. ૨
 વૃંદાવનને મારગ જતાં, મારી નવરંગ ચુંદડી તાણીરે;
 નરસૈયાચા સ્વામી સંગે રમતાં, મારી અંતર પ્રીત લપટાણીરે. ગીરધર. ૩

પદ ૧૯ મું

મને રોકે છે કાનવર દાણીરે, નહિ જાઉં જમના પાણીરે;
 એકવાર જમના પાણીરે ગયાતાં વહાલા, મારી સાથે સૈયર સમાણીરે. મને. ૧
 વૃંદાવનને મારગ જતાં, મારી નવરંગ ચુંદડી તાણીરે;
 જોરે પાણી મોકલવારે હોય તો, સાથે મોકલો સૈયર સમાણીરે. મને. ૨
 મરકલડે મારાં મન હરી લીધાં, હું તો લાલચમાં લપટાણીરે;
 નરસૈયાચા સ્વામીની સંગે રમતાં, હું તો મોહનસંગમાં માણીરે. મને. ૩

પદ ૨૦ મું

મારું વૃંદાવન છે રુકુંદે, વડુંઠ નહિ આવું,
 નહીં આવું નંદાજીના લાલ, નહીં આવું.—ટેક.
 બેશીને રહેવું ને ટગટગ જોવું, નહીં ખાવું નહીં પીવુંરે. વૈકુંઠ નહિ. ૧
 વૈમાન મોકલો તો મોકલો વેહેલું, હું આવીશ સૌના પેહેલુંરે. વૈકુંઠ નહિ. ૨
 બ્રહ્મના લોક તો છે અતિ કૂડાં, વાસી વ્રજનાં રૂડારે. વૈકુંઠ નહિ. ૩
 જે વિજે એ પોણીયા હતા, તેને તત્ક્ષણ મેદ્યા કહાડીરે. વૈકુંઠ નહિ. ૪
 નરસૈયાચો સ્વામી અંતરજામી, તમે સાંભળોને સારંગપાણીરે. વૈકુંઠ નહિ. ૫

પદ ૨૧ મું—રાગ કેદારી

તું મારે ચાંદલીએ ચોંટ્યો, રાજ સારા મુરતમાં શામળિયો;
 કાણું એક વહાલા અળગા ન થાઓ, પ્રાણજીવન વર પાતળિયો. તું મારે. ૧
 ખડકીએ જોઈ ત્યારે અડકીને ઉભો, બારીએ જોઈ લારે બેઠારે;
 શેરીએ જોઈ લારે સન્મુખ આવે, વહાલો અમૃતપેં અતિ મીઠારે. તું મારે. ૨
 જમતાં જોઈ લારે જોડે બેઠો, સૂતા જોઈ લારે સેજડીએરે;
 વૃંદાવનને મારગ જતાં, આવીને વળગ્યો બેલડીએરે. તું મારે. ૩
 પ્રીત કરે તેની કડ ન મેલે, રસ આપે અતિ રસિયોરે;
 નરસૈયાચો સ્વામી ભલે મળીઓ, મારા હૃદય કમળમાં વસિયોરે. તું મારે. ૪

૫૬ ૨૨ મું

ખંમખંમરે ચાંદલા મ કરીશ વહાણુલું, મારા પ્રાણુજીવન ઘેર આવ્યારે;
પૂરવ જનમની પ્રીત જે હૂતી, પુરુષોત્તમ પધાર્યારે. ખંમખંમરે. ૧
પેલા લવનો વાલંભીઓરે, ચૌદ ભુવનનો સ્વામીરે;
જનમ કાટી કાટી તપ કીધાં, ત્યારે વિકૃલવર પામીરે. ખંમખંમરે. ૨
બપૈયા પિયુ પિયુ કરેરે, કાયલ મધૂરે વાસેરે;
હું તને વારું કુકલડારે, રખે વહાણુલું પ્રકાશેરે. ખંમખંમરે. ૩
ચંદ્ર વિંટયો જેમ ચાંદરણીએ, તરુવર વિંટયો વેલીરે;
ગોવિંદ વિંટયો ગોવાલણીએ, હંસાગવની હેલીરે. ખંમખંમરે. ૪
સાહર સોહીએ લેહેરે લેહેરે, જેસી લેહેર તુરંગરે;
નરસૈયાઓ-સ્વામી લલે મળીયો, ગોપીવર ગોવિંદરે. ખંમખંમરે. ૫

પંથીડા. ૫૬ ૨૩ મું-રાગ રામકળી

પંથડો નિહાળતીરે, જોતી પીતાંબર પગલાં;
મદનરસ ઘેલડીરે, ભરતી લડસડતાં ડગલાં. પંથડો ૧
ચતુરાં ચાલતીરે, જાણે વન ત્રાહી હરણી;
શુદ્ધ શુદ્ધ વીસરીરે, વહાલા તે તારી કરણી. પંથડો ૨
શામા શામનેરે, હીંડે મારગડે જોતી;
નેણું નીર ઝરેરે, ચતુરાં ચીરવડે લહોતી. પંથડો ૩
શામા સહિ મળીરે, કીધો એક વિચાર;
ચાલો સખી ત્યાં જઈએરે, જ્યાં રમતા નંદકુમાર. પંથડો ૪
ચાલ્યાં ચાલ્યાં ત્યાં ગયાંરે, આવ્યાં જમુનાજીને તીર;
આ આંહી હરી ખેસતારે, જમતા કરમલડો ખીર. પંથડો ૫
આ આંહી વહાતા વાંસળીરે, ગોપી સહુકો ગાતાં ગીત;
તે કેમ વિસરેરે, વહાલા પૂરવ જનમની પ્રીત. પંથડો ૬
પુછીયું દુમનેરે, ક્યાંઈ મારા નાથ તણો ઉપદેશ;
અમ તજી ગયોરે, ધૂરત ધાખળીઆળો વેશ. પંથડો ૭
જતને જાળવ્યુંરે, જોખન ભુદર ભેટ કરેશ;
જો હરી નહીં મળેરે, મહારા પાપી પ્રાણુ તજેશ. પંથડો ૮
આણે આણે મારગડેરે, આવ્યાં લખચોરાશી વાર;
મનખા દેહ લલોરે, જેણે પામ્યાં નંદકુમાર. પંથડો ૯

❖ ચીમનસાગર મ ગાંધીસ ગ્રંથાલય ❖

શુજસતી સાહિત્ય પરિષદ

સરોવર પુછ્યુંરે, ક્યાંઈ નટ નાગર ફેરી ભાળ;
નરસૈયાયા સ્વામિ મળ્યોરે, દીનોનાથ દયાળ. પંથડો ૧૦

પદ ૨૪ મું-રાગ સોહણી

મીઠડા બોલા નાથરે, આવો મારા મીઠડા બોલા નાથરે;
એક ઘડી એકાંતે આવો તો, કહું મારાં મનડાં ફેરી વાતરે. આવો. ૧
આજ આનંદ મારે અતિ ધણો, વહાલે પ્રેમે સહાયો મારો હાથરે;
તરીયાં તોરણુ મારે દ્વારે બંધાયું, મંગળ ગવરાયું સારી રાતરે. આવો. ૨
વદા તે વનની કુંજગલનમાં, સહુ સખીઓની સાથરે;
નરસૈયાયા સ્વામી સંગે રમતાં, હવે તો હવો પ્રભાતરે. આવો. ૩

પદ ૨૫ મું-રાગ પંચમ પ્રભાત

જગોરે જશોદાના જીવન, વાહાણેલા વાયાં;
તમારે આશીર્કે મારાં, ચીર ચંપાયા. જગો. ટેક. ૧
પાસુંરે મરડો તો વહાલા, ચીર લેઉંરે તાણી;
સરખી સમાણી સૈયરો સાથે, જાવું છે પાણી. જગો. ૨
પંખીડાં બોલેરે વહાલા રજની રહી થોડી;
સેજલડીથી ઉઠો વહાલા, આળસડાં મોડી. જગો. ૩
સાદડી *પાડું તો વહાલા, લોકડીઆં જાગે;
અંગોઠો મરડું તો પગના, ધૂધરા ગાળે. જગો. ૪
સાસુડી જગેરે વેરણુ, નણુદી જાગે;
ઓ પેલી પાડોસણુને ઘેર, વલોણું વાગે. જગો. ૫
જેને જવો ભાવ હોય તેને, તેવું થાએ;
નરસઈયાયા સ્વામી વિના રખે, વહાણુલું વાએ. જગો. ૬

પદ ૨૬ મું

જશોદાના જીવન જિભા, જમનાને તીરે;
મોરલી વળકે મોહન, મધૂરી ધીર. જશોદાના-ટેક. ૧
પીતાંબરની પલવટ વાળી, ઉપર લેહેકે માળા.
કાનખીચ કુંડળ લળકે, દીસે રુપાળા. જશોદાના. ૨
પરભાતે ઉઠીને ગોપી, ગૌને હેરાવે;
ઓ કાનુડા ! ઓ કાનુડા ! કહીને બોલાવે. જશોદાના. ૩

* ધીમે સાદ.

આજ તો અમારી ઘેને દૂધ થોડેરાં દીધાં;	
રખેરે શામળિયે વહાલે, દોહીને પીધાં.	જશોદાના. ૪
સાંભળરે સલૂણી સ્યામા, વાતલડી મારી;	
તુજ સરખી સલક્ષણી છે, ગાવલડી તારી.	જશોદાના. ૫
એવાં એવાં વચન સુણી, ગોપી આનંદ પાપી;	
ભક્તવત્સલ ભૂધરજી મળ્યા, મેહેતા નરસૈના સ્વામી.	જશોદાના. ૬

પદ ૨૭ મું

ભોળીરે ભરવાડણુ હરિને, વચવા ચાલી;	
સોળ સહસ્ર ગોપીનો વહાલો, મટુકીમાં ધાલી.	ભોળીરે-ટક. ૧
અનાથના નાથને વચે, આહીરની નારી;	
શેરીએ શેરીએ સાદ પાડે, લ્યો કાંઈ મોરારી.	ભોળીરે. ૨
મટુકી ઉતારી માહે મોરલી વાગી;	
વજનારીને સેજે જોતાં, મૂરછા લાગી.	ભોળીરે. ૩
બ્રહ્માદિક ઈદ્રાદિક સરખા, કૌતક એ પેએ;	
ચૌદ લોકના નાથને કાંઈ, મટુકીમાં દેખે.	ભોળીરે. ૪
ગોવાલણીના ભાગ્યે પ્રગટ્યા, અંતરજામી;	
દાસલડાંને લાડ લડાવે, નરસૈયાઓ સ્વામી.	ભોળીરે. ૫

પદ ૨૮ મું

વહાલાને જોતાંયે મહારી, ભૂખલડી ભાંગી;	
ધરમાં રહીને શું કરું મહારી, આંખડલી લાગી.	વહાલાને-ટક. ૧
શામળી સુરતે મન, મોહીને લીધું;	
કાંઈક શામળિયે વહાલે, કામણુ કીધું.	વહાલાને. ૨
સંસારીતું સુખ હું તો, તજીને બેઠી;	
મધુરી મૂરતી મારે, પાંજરીએ પેઠી.	વહાલાને. ૩
સોનાની સાંકળીએ મુને, બાંધીરે તાણી;	
મનડાની વાતોરે પેલે, મોહનિયે જાણી.	વહાલાને. ૪
તુજ મુજ વચ્ચે વહાલા, અંતર નથી;	
નરસૈંભાયા સ્વામીની લોકે, કથની કથી.	વહાલાને. ૫

પદ ૨૯ મું

આજનો માંડવડો મારો, મોગરડે છાંયો;	
રાધાજીને સંગે વહાલો, રમવાને આયો.	આજનો-ટક. ૧

ગોકુળીએ ધુમરડી ધમકે, રેશમની દોરી;
 શામળીએ શામળો રંગે, રાધિકા ગોરી. આજનો. ૨
 હી દૂધ ને કરમલડો, માંહી સાકર ઘોળી;
 માહારા વહાલાજી આરોગે, પીરસે ભમરભોળી. આજનો. ૩
 શોળે ને શણગાર સજ્યા સખી, ઓઢણુ સાડી;
 શ્રી વૃંદાવનમાં વિકૃલ સાથે, રમત માંડી. આજનો. ૪
 અખંડ હેવાતણુ મારે, એ વર રડો;
 નરસૈયાયા સ્વામીએ, મુજને પેહેરાવ્યો ચૂડો. આજનો. ૫

પદ ૩૦ મું

મારેરે આંગણિયે, કાણે પંચમ ગાયો;
 ધસમસ્યા આવીને વહાલે, પાલવડો સહાયો. મારેરે. ૧
 પીતાંબર હાર ગળે, મૂગટ શોભંતો;
 મદેરે ભયોરે પ્રભુ, માનની મોહંતો. મારેરે. ૨
 વાસલડી વાઘને વહાલે, મોહ પમાડી;
 પ્રેમશું પાતળિયે આવી વહાલે, હૃદિયાશું ભીડી. મારેરે. ૩
 મંદરિયામાં આવી વહાલે, માંજ્યો વિહાર;
 ભણે નરસૈયો પામી, પુરણુ આધાર. મારેરે. ૪

પદ ૩૧ મું—રાગ કાલરો

હું રંગરાતી ને છું મદમાતી, શામળિયા સંગ હીંચુરે;
 કોડ ભયો અતિ હુંવર નંદનો, આલિંગન દેષ સીંચુરે. હું રંગરાતી. ૧
 હીંડોળે હિંચે મારો વહાલો, હીંચંતાં કેલિ કીજેરે;
 ધુમરડી ધુમાવે ગોકુલપતિ, લહાવો લડસડ લીજેરે. હું રંગરાતી. ૨
 અલ જખંએ અલવેશર સાથે, વિલસત જમના માનુરે;
 લેહેરી લેતાં અંગ સમાગમ, અધરપાન કીધું છાનુરે. હું રંગરાતી. ૩
 હીંડોળે હુલરાવું તમને, હેતે કરીને ગાઉરે;
 નરસૈયાયા સ્વામી સંગે રમતાં, કાનજીને કંઠે વિટાઉરે. હું રંગરાતી. ૪

પદ ૩૨ મું

હીંડોળે હિંચે મારો વહાલો, હિંચંતાં રંગ લાગ્યોરે;
 શામાને શામળિયા સાથે લાજતણો ભય લાગ્યોરે. હીંડોળે. ૧
 શામાને સોહાવે દંપતી, રસિયાશું રસ વાધ્યોરે;
 લેહેરી લેતાં અંગસમાગમ, વીચંતડો વર લાધ્યોરે. હીંડોળે. ૨

દીનોનાથ હીંડોળે હિંચે, ફૂલ્યો મદન મદમાતો રે;
નરસૈયાઓ સ્વામી ભલે મળિયો, માનુનીમાં રંગરાતો રે. હીંડોળે ૩

પદ ૩૩ મું

ઓ દિસે સખી મેહૂલો આવે, નાળ્યા મારા નાથ વિદેશીરે;
અનંગ આહેડીએ ધનુષ્ય ચઢાવ્યું, અમે અખળાની પેર ફેશીરે. ઓ દિસે. ૧
ધન અતિ ગાળે ને વીજ ઝખૂકે, મેહૂલીએ ઝડ માંડીરે;
નગણા નાથને શું કહીએ મારી બેની, આણે અવસરે ગયો છાંડીરે. ઓ દિસે. ૨
આગે દિન દોહલડાની ગમ, દાદૂર મોર ખીવરાવેરે;
વિરહણિયો વાહે જમ ચાત્રક, સૂતાં સાલ જગાવેરે. ઓ દિસે. ૩
આણીપેરે જેણે હરિ ના ભજ્યારે, તે નર પશુડાં કહીએરે;
નરસૈયાયા સ્વામી વિના દહાડલા, દૈવને લેખે લહીએરે. ઓ દિસે. ૪

પદ ૩૪ મું

મેહૂલો ગાળે ને માધવ નાચે, રુમઝુમ વાગે પાએ ધુવરડીરે;
તાલ પખાજ વળડે રે ગોપી, કૃષ્ણ વળડે વેણ વાંસલડીરે. મેહૂલો.
પેહેરણ ચરણાં ને ચીર ચુંદડી, ઓઢણ આઢી લોમલડીરે;
દાદુર, મોર ખપૈયા બોલે, મધુરીશી બોલે કાયલડીરે. મેહૂલો.
ધન વંસીવટ ધન જમનાતટ, ધન વૃન્દાવનમાં અવતારે;
ધન નરસૈયાની જીલલડીને, જેણે ગાયો રાગ મહુલારે. મેહૂલો.

પદ ૩૫ મું—રાગ વસંત

ગાળ કાઢને નવ દીજે મારા વહાલા, ગાળ કાઢને નવ દિજે;—ટેક.
હુંરે ગોરી ને તુરે શામળિયો, મારું અંગ કાળું થાય. ગાળ.
મારા ધરમાં પીંડારી માંડે, નારગડે નખ લાગે;
અમ ઘેર નાવલીઓરે ખંતી, સાચો ઉત્તર માગે. ગાળ.
અમ ઘેર નણુદી છે અદેખી, હેવા જોતી હીડે;
નરસૈયાયા સ્વામી કહું તુજને, સાસરિયે નહિ તેડે. ગાળ.

પદ ૩૬ મું

હવે કેમ વસીયે શ્રી વૃન્દાવનમાં, લૂટાલૂટ મંડાણી;
નંદતણો નાનડીઓ નરહરી, થઈ બેઠો છે દાણી. હવે.
એકનું ઢોળે ને એકનું શેડે, એકનું મહિ માથેથી પાડે;
એકને તો વહાલો અણુધટ બોલે, એકને તો વઢાડે. હવે.

ગોફણીએ ધુધરડી ધમકે, રેશમની દોરી;		
શામળીએ શામળો રંગે, રાધિકા ગોરી.	આજનો.	૨
હી દૂધ ને કરમલડો, માંહી સાકર ઘોળી;		
માહારા વહાલાજી આરોગે, પીરસે ભમરભોળી.	આજનો.	૩
શોળે ને શણગાર સજ્યા સખી, ઓઢણ સાડી;		
શ્રી વૃંદાવનમાં વિઠ્ઠલ સાથે, રમત માડી.	આજનો.	૪
અખંડ હેવાતણ મારે, એ વર રુડો;		
નરસૈયાયા સ્વામીએ, મુજને પેહેરાવ્યો ચૂડો.	આજનો.	૫

પદ ૩૦ મું

મારેરે આંગણિયે, કાણે પંચમ ગાયો;		
ધસમસ્યા આવીને વહાલે, પાલવડો રહાયો.	મારેરે.	૧
પીતાંબર હાર ગળે, મૂગટ શોભંતો;		
મદેરે ભયોરે પ્રભુ, માનની મોહંતો.	મારેરે.	૨
વાસલડી વાઘને વહાલે, મોહ પમાડી;		
ત્રેમશું પાતળિયે આવી વહાલે, હૃદિયાશું ભીડી.	મારેરે.	૩
મંદરિયામાં આવી વહાલે, માંજો વિહાર;		
ભણે નરસૈયો પામી, પુરણ આધાર.	મારેરે.	૪

પદ ૩૧ મું—રાગ કાલરો

હું રંગરાતી ને છું મદમાતી, શામળિયા સંગ હીંચુરે;		
કોડ ભયોં અતિ કુંવર નંદનો, આલિંગન દેષ સીંચુરે.	હું રંગરાતી.	૧
હીંડોળે હિંચે મારો વહાલો, હીંચંતાં કેલિ કીજેરે;		
ધુમરડી ધુમાવે ગોકુલપતિ, લહાવો લડસડ લીજેરે.	હું રંગરાતી.	૨
અલ જ્યએ અલવેશર સાથે, વિલસત જમના માનુરે;		
લેહેરી લેતાં અંગ સમાગમ, અધરપાન કીધું છાનુરે.	હું રંગરાતી.	૩
હીંડોળે હુલરાવું તમને, હેતે કરીને ગાઉરે;		
નરસૈયાયા સ્વામી સંગે રમતાં, કાનજીને કંઠે વિટાઉરે.	હું રંગરાતી.	૪

પદ ૩૨ મું

હીંડોળે હિંચે મારો વહાલો, હિંચંતાં રંગ લાગ્યોરે;		
શામાને શામળિયા સાથે લાજતણો લય લાગ્યોરે.	હીંડોળે.	૧
શામાને સોહાવે દંપતી, રસિયાશું રસ વાધ્યોરે;		
લેહેરી લેતાં અંગસમાગમ, વીચંતડો વર લાધ્યોરે.	હીંડોળે.	૨

જાગી જાગી જાગી હું તો, હરિ મુખ જોવા જાગીરે;
 લાગી લાગી લાગી મારા, લવની લાવટ લાગીરે. હળવે.
 ફૂલી ફૂલી ફૂલી હું તો, હરિમુખ જોઈને ફૂલીરે;
 ભૂલી ભૂલી ભૂલી મારા, ધરતો ધંધો ભૂલીરે. હળવે.
 પામી પામી પામી હું તો, મહાપદ્મીને પામીરે;
 મળિયો મળિયો મળિયો મેહેતા, નરસૈયાઓ સ્વામીરે. હળવે.

મોહિની સ્વરૂપનાં પદ*

પદ ૧ લું-રાગ સોરઠ

આ જોને કાઈ ઉભીરે, આળસ મોડે.
 બાંધે બાળુબંધ બેરખા પુંચી, મનદું મોહું છે એને મોઢે; આ જોને. ૧
 ઝાંઝર ઝમકે ને વિધુવા ઠમકેરે, હિંડે છે વાંકે અંખોડે; આ જોને. ૨
 સોવરણુ ઝારીને અતિરે સમારીરે, માંહી નીર ગંગોદક તોલે; આ જોને. ૩
 નરસૈયાને પાણી પાવાને કારણુ, હરિજી પધાસ્યા કાડે; આ જોને. ૪

પદ ૨ જું

મોહા મોહા મુનિવર રાયારે, ગોરી તારે તાળુડે;
 રૂપ સ્વરૂપ કળ્યું નવ જાયે, મેં તો જાણી છે ઈશ્વરી માયારે; ગોરી. ૧
 રુમઝુમ રુમઝુમ નેપૂર વાજે પાવલે, તે ચીર અતિ ચાંપેરે;
 ધુંધટમાં મુખ એણીપેર શોભે, મોટા મુનિજનનાં મન કાંપેરે; ગોરી. ૨
 ગોરું શું વદન ને ગળસ્થળ ઝળકે, ઉપર દામણી લળકેરે;
 સાળુડાની કાર એણીપેર શોભે, જાણે ગગનમાં વીજળી ચળકેરે; ગોરી. ૩
 વશીકરણુ વેણુ તમે ક્યારે ગુંથાવી, સુંદરી શણગટ વાળીરે;
 આ ચોળી તમે ક્યાં શીવડાવી, જોને મોહી છે વ્રજની નારીરે; ગોરી. ૪
 ચંચળ દૃષ્ટે ચોદેશ ન્યાણે, માંહી મદનનો આજોરે;
 નરસૈયાઓ સ્વામી જોવા સરિખડો, કાઈ સુંદરીનું વદન નિહાળોરે; ગોરી. ૫

પદ ૩ જું

હરિ આબ્યા છે નારીના વશેરે, એને કાઈ જીવોરે;
 શિવ બ્રહ્મા જોનું ધ્યાન ધરે છે, તેને જોઈ જોઈ દુઃખડાં ખુવોરે. એને. ૮૬. ૧

* આ પદોની સમજણ માટે જી. કા. દો. બા. ૮ તું પૃ. ૬૧૬ જુઓ.

એકને આપે ચીર પાટી, એકને આપે ચોળી;
 એકને વહાલો ધક્કાજ મારે, એકને નાંખે ઢોળી. હવે.
 સકળ સૈયરો ટોળે મળિને, રમવા લમરભોળી;
 નરસૈયાઓ સ્વામી નવલ રંગીલો, તે રમે છે હોળી. હવે.

પદ ૩૭ મું

આંખ અણિયાળી સઉકો આંજે, આંખ્યામાં ધણો વેહેરો રે;
 જ્યાંલગિ પિયુ પ્રેમે ન યોલાવે, આભરણુ સધળાં હેહેરો રે. આંખ.
 મોહો મચકોડે મોહન ન રીઝે, હૃદયાભ્યંતર જ્યેય રે;
 આવળ કેરાં કૂલ અતિ સુંદર, શીશ ન ધાલે કોય રે. આંખ.
 સાચે મને અને સલ્ય વાદે, સદાં શામળિયો રાચે રે;
 નરસૈયાના સ્વામીનો રસ જાંડો, ભરિ લેવો ઘટ કાચે રે. આંખ.

પદ ૩૮ મું

મન માન્યું શામળિયા સાથે, વશ કરિ નેણની સાને રે;
 જોલ્યું ન ગમે ખીજા કોનું, કામણુ કીધાં કહાને રે. મન.
 મોરલી વળડે જેમ વેધાયે, મૃગનાદ સાંભળિ કાને રે;
 તેમ વેધાર્ધ રહ્યું મન મારું, ગોવિંદજીને ગાને રે. મન.
 જે જે રાગ જેને હોય વલ્લભ, તે રીઝે તેને તાને રે;
 નરસૈયો રીઝે મન ભીને, હરિરસ અમૃત પાને રે. મન.

પદ ૩૯ મું

એક ગમે ગોપીનો વહાલો, અવર ખીજાનું મારે કામ કશું;
 બાપતણા સમ ખાઇને કહું છું, નંદલાલ વસ્યે ગામ વસ્યું. એક.
 શામળિયો સુંદર વર સજની, તેને દેખી મારું મન વિલસ્યું;
 એને મૂકી જે બિજાને ભજશે, તેનું કાળે લાળે* કરમ ધસ્યું. એક.
 હલછખીલો ને છોગાળો, ગોઠડિયાળો ગુણુ લંડાર;
 નરસૈયાઓ સ્વામી શામળિયો, વૈષ્ણવ જન કેરો દાતાર. એક.

પદ ૪૦ મું

હળવે હળવે હળવે હરજી, મારે મંદિર આવ્યારે;
 મોટે મોટે મોટે મેં તો, મોતીડે વધાવ્યારે. હળવે.
 કીધું કીધું કીધું મુજને, કાંઈક કામણુ કીધુંરે;
 લીધું લીધું લીધું મારું, ચિતકું ચોરી લીધુંરે. હળવે.

જાગી જાગી જાગી હું તો, હરિ મુખ જોવા જાગીરે;
 લાગી લાગી લાગી મારા, લવની લાવટ લાગીરે. હળવે.
 ફૂલી ફૂલી ફૂલી હું તો, હરિમુખ જોઈને ફૂલીરે;
 ભૂલી ભૂલી ભૂલી મારા, ધરનો ધંધો ભૂલીરે. હળવે.
 પામી પામી પામી હું તો, મહાપદવીને પામીરે;
 મળિયો મળિયો મળિયો મેહેતા, નરસૈયાઓ સ્વામીરે. હળવે.

મોહિની સ્વરૂપનાં પદ*

પદ ૧ હું-રાગ સોરઠ

આ જોને કાઈ ઉભીરે, આજસ મોડે.
 બાંધે બાબુબંધ બેરખા પુંચી, મનહું મોહું છે એને મોઢે; આ જોને. ૧
 ઝાંઝર ઝમકે ને વિછુવા ઠમકેરે, હિંડે છે વાંકે અંખોડે; આ જોને. ૨
 સોવરણુઝારીને અતિરે સમારીરે, માંહી નીર ગંગોદક તોલે; આ જોને. ૩
 નરસૈયાને પાણી પાવાને કારણુ, હરિજી પધાસ્યા કાડે; આ જોને. ૪

પદ ૨ જું

મોહ્યા મોહ્યા મુનિવર રાયારે, ગોરી તારે તાણુડે;
 રૂપ સ્વરૂપ કળ્યું નવ જાયે, મેં તો જાણી છે ઈશ્વરી માયારે; ગોરી. ૧
 રુમઝુમ રુમઝુમ નેપૂર વાજે પાવલે, તે ચીર અતિ ચાંપેરે;
 ધુંધટમાં મુખ એણીપેર શોભે, મોટા મુનિજનનાં મન કાંપેરે; ગોરી. ૨
 ગોરું શું વદન ને ગળસથળ ઝળકે, ઉપર દામણી લળકેરે;
 સાળુડાની કાર એણીપેર શોભે, જાણે ગગનમાં વીજળી ચળકેરે; ગોરી. ૩
 વશીકરણુ વેણુ તમે ક્યારે ગુંથાવી, સુંદરી શણગટ વાળીરે;
 આ ચોળી તમે ક્યાં શીવડાવી, જોને મોહી છે પ્રજની નારીરે; ગોરી. ૪
 ચંચળ દૃષ્ટે ચોદેશ ન્યાજે, માંહી મદનનો ચાજોરે;
 નરસૈયાઓ સ્વામી જોવા સરિખડો, કાઈ સુંદરીતું વદન નિહાજોરે; ગોરી. ૫

પદ ૩ જું

હરિ આંખ્યા છે નારીના વશેરે, એને કાઈ જીવેરે;
 શિવ બ્રહ્માજેનું ધ્યાન ધરે છે, તેને જોઈ જોઈ દુઃખડાં ખુવેરે. એને. ટેક. ૧

* આ પદોની સમજણ માટે જી. કા. દો. બા. ૮ નું પૃ. ૬૧૬ જુઓ.

બંધવ એતો તતક્ષણ ઉઠ્યો, આબ્યો મંદિર જાણીરે;
 રતનબાઈ ધણું વ્યાકુળ ફરે છે, તમો દ્યોને મેહુતા જળપાણીરે. એને. ૨
 પરમેશ્વરે પુત્રી કરી જાણી, સભામધ્ય આણીરે;
 અંતરધ્યાન થયા અલખેલો, વાત સહુકાએ જાણીરે. એને. ૩
 જેજેકાર થયો જગમાંહી, હરખ વાધ્યો છે હૃદયેરે;
 નરસૈયાઓ સ્વામી ભલે મળીયો, એનાં ચરણ કમળ ચિત્ત લધ્યેરે. એને. ૪

પદ ૪ થું

આ શો ચતુરાનાં ચિત્તનો ચાળોરે, એને કાઈ ન્યાળોરે. ટેક.
 અક્ષાએ તો નથી ધડી ભામિની, એ તો આપે બનીને આવીરે;
 ત્રણ લોકનું તેજ તારુણી, એ તો છબિ છબિલે બનાવીરે. એને. ૧
 ધણું ધરણું એનેરે હાથે, હાથે ભરી છે ચોળારે;
 સાળુડે ભાત નવ નારી કુંજરની, કસુંબાના રંગમાં બોળારે. એને. ૨
 વાસ પુર્યો એણે વૃંદાવનમાં, ગોવરધન થકી આવેરે;
 એ નારીની જાત કાષ્ઠ જાણે, તેનો ફેરો ફાવેરે. એને. ૩
 કહીએ છીએ પણ કહ્યું ન માને, એ તો નારી નહિ ગીરધારીરે;
 અક્ષા ઈન્દ્ર શેષ સારદા, એના ચરણતણા અધિકારીરે. એને. ૪
 અંતર હેત પોતાનું જાણી, એ તો આવે છે અંતરજામીરે;
 બલિચાર મૂકી જીઓ વિચારી, એ તો નરસૈયાઓ સ્વામીરે. એને. ૫

ભક્તિ

પદ ૧ હું-રાગ પ્રભાત

જાગ્યને જાદવા, કૃષ્ણ ગોવાળિયા, તુજ વિના ઘેનમાં કુણુ જાશે ?
 ત્રણસે ને સાઠ ગોવાળ ટોળે મળ્યા, વડોરે ગોવાળિયો કુણુ થાશે ? જા.
 દહિતણાં દૈયરાં, ઘીતણાં ઘેવરાં, કઢિયલ દૂધ તે કુણુ પીશે ?
 હરિ તાર્યો હાથિયો, કાળિનાગ નાથિયો, ભૂમિનો ભાર તે કુણુ લેશે ? જા.
 જમુનાને તીરે, ગૌધણ ચરાવતાં, મધુરીસી મોરલી કુણુ વાશે ?
 ભણે નરસૈયો તારા ગુણુ ગાઈ રીઝિયે, બૂડતાં બાંહેડી કુણુ સહાશે ? જા.

પદ ૨ જું

ઉઠ ઉતાવળો, ચાલ્યને વિકૃલા, ગોવિંદ ગાયને વચ્ચ ધાવે;
 જાગ્યને જાદવા, જનની જશોદા વહે, કહાન કાં ધણી તને નિદ્રા આવે. ઉઠ.

દંતધાવન કરો, આળસ પરહરો, રજની તિમિર ગયું પોહો કાટયું;
કૂરને કરમજો, શે ન શીરાવતો, દહિરે દામોદર થાય ખાટું. ઉઠ.
ખારણા ખાહાર ખળિભદ્ર ઉભા રહ્યા, જોરે વાહલા તારી વાટ જોયે;
નરસૈના સ્વામિનું મૂખડું દીઠકે, માતાનું મનડું અતિરે મોહે. ઉઠ.

પદ ૩ જું

સમરને શ્રીહરી, મેલ્ય મમતા પરી, જોને વિચારિને મૂળ તારું;
તું અલ્યા કાણુ ને, કાને વળગી રહ્યો, વગર સમજે કહે મહારું મહારું. સ.
દેહ તારી નથી, જો તું જીગતે કરી, રાખતાં નવ રહે નિશ્ચે જાયે;
દેહ સંબંધ તજે, નવનવા બહુ થશે, પુત્ર કલત્ર પરિવાર બહાજે. સ.
ધનતણું ધ્યાન તું, અહોનિશ આદરે, એ જ તારે અંતરાય મોટી;
પાસે છે પિયુ અલ્યા, તેને નવ પરખિયો, હાથથી બાજી ગર્ધ થયોરે ખોટી. સ.
ભરનિદ્રા ભર્યાં, રોંધિ ઘેર્યોં ઘણો, સંતના શબ્દ સુણિ કાં ન જાગે;
ન જાગતાં નરસૈયા લાજ છે અતિ ઘણી, જન્મોજન્મ તારી ખાંત લાગે. સ.

પદ ૪ થું

ધ્યાન ધર હરિતણું, અલ્પમતિ આળસુ, જેથકી જન્મનાં દુઃખ જાયે;
અવર ધંધો કરે, અરથ કાંઈ નવ સરે, માયા દેખાડિને મૃત્યુ વહાયે. ધ્યા.
સકળ કલ્યાણુ શ્રીકૃષ્ણનાં ચરણમાં, શરણુ આવે સુખપાર નહોયે;
અવર વેપાર તું, મેહેલ્ય મિથ્યા કરી, કૃષ્ણનું નામ તું રાખ મહોયે. ધ્યા.
પટક માયા પરી, અટક ચરણે હરી, વટક્ય મા વાત સુણતાં જ સાચી;
આશનું લવન આકાશ સૂધી રચ્યું, મૂઢ એ મૂળથી ભીંત કાચી. ધ્યા.
અંગ જોખન ગયું, પવિત્ર પિંજર થયું, તોય નથી દહેતો શ્રીકૃષ્ણ કહેવું;
ચેતરે ચેત દિન ચાર છે લાભના, લીંચુ દહેકાવતાં રાજ લેવું. ધ્યા.
સરસ ગુણ હરિતણા, જે જનો અનુસર્યા, તેતણા સુજશ તો જગત ખોલે;
નરસૈયા રંકને, પ્રીત પ્રભુ શું ઘણી, અવર વેપાર નહિ લજન તોલે. ધ્યા.

પદ ૫ મું

હરિતણું હેત તને, ક્યમ ગયું વીસરી, પશુરે ફેડીને નરરૂપ કીધું;
હાડ ને છોડ કરિ, સહુ તને હાંકતું, આજ વધારીને માન દીધું. હ.
ધાંચીનું ગાળિયું, કંઠથી ટાળિયું, નેત્રના પાટા શ્રીનાથે છોડ્યાં;
તેતણા ચરણને, નવ લજ્યો કૃતધી, તેં ન ગુણ પાડના હાથ જોડ્યાં. હ.

પગ ઠોકી કરી, માગતો મૂઠ મતી, ધાસ પાણી કરી શબ્દ ઝીણા;
 આજ ગોવિંદ ગુણ, ગાઘને નાયતાં, લાજ આવે તને કર્મહીણા. હ.
 લાંબીશી ડોક ને કાંકાલ આવતો, ઊંટ જાણી ધણો ભાર લાદે;
 આજ અમૃત જમે, હરખે હળવો ભમે, વૈકુંઠનાથને નવ આરાધે. હ.
 પીઠ અંબાડી ને, અંકુશ માર સહિ, રેણુ ઉડાડતો ધરણી હેઠા;
 આજ યુવા ચંદન, આભ્રણ અંગ ધરી, વેગે જાય છે તું વહેલો ખેઠા. હ.
 અન્ન ને વસ્ત્ર ને ભૂષણ સર્વ જે, તેહનો તૂજને હતો ઉધારો;
 નરસૈના સ્વામિએ સર્વ સારું કર્યું, તે પ્રભુને તમે કાં વિસારો. હ.

પદ ૬ કું

કૃષ્ણ કીર્તન વિના, નર સદા સૂતકા, વિમળ કીધે વપૂ શુદ્ધ ન થાયે;
 સકળ તીરથ શ્રીકૃષ્ણ કીર્તન કયા, હરિતણા દાસ જ્યાં હેતે ગાયે. કૃ.
 પૂર્ણ પુરુષોત્તમ, નવલ રંગી તજ, અન્ય દેવે જેનું મન મોહે;
 કાટી ચિંતામણિ, કામધેનુ તજ, મહિષિના પુત્રનું દૂધ દોહે. કૃ.
 ગર્ગ જ્ઞેશી જશ, ગાય જેનો સદા, નારદ નામ મુખથી ન મૂકે;
 તે બ્રહ્મ દ્વાર આવીને ઉભા રહ્યા, ગોપિકા મૂખ જોવાને હુંકે. કૃ.
 અજ, ભવ, સુરપતિ, સ્વપ્ને પેષે નહી, નેતિ નેતિ કહી નિગમ વામે;
 નરસૈયો રંક, જશ ગાઘને રીઝવે, સહસ્ર મુખે શેષ પાર ન પામે. કૃ.

પદ ૭ મું

હરિ હરિ રટણ કર, કઠણ કળિ કાળમાં, દામ યેસે નહીં કામ સરશે;
 ભક્ત આધીન છે, શ્યામસુંદર સદા, તે તારાં કારજ સિદ્ધ કરશે. હરિ.
 અદ્ય સુખ સારુ શું, મૂઠ કૂલ્યો ફરે, શીશ્વપર કાળ રહ્યો દંત કરડે;
 પામર પલકની, ખબર તુજને નહીં, મૂઠ શું જોઇને મૂછ મરડે. હરિ.
 પ્રોઠ પાપે કરી, બુદ્ધિ પાછી ફરી, પરહરી થડ શું ડાળે વળગ્યો;
 ઇશને ઇર્ષા, છે નહીં જીવપર, આપણે અવગુણે રહ્યો રે અળગો. હરિ.
 પરપંચ પરહરો, સાર હૃદિએ ધરો, ઉચરો હરિ મુખે અચળ વાણી;
 નરસૈયા હરિતણી, ભક્તિ ભૂલીશ મા, ભક્તિ વિના બિન્નું ધૂળધાણી. હરિ.

પદ ૮ મું

આપજી પાપ મેં, કવણ કીધાં હશે, નામ લેતાં તારું નિદ્રા આવે;
 ઉંઘ આલસ્ય, આહાર મેં આદર્યાં, લાભવિનાં લવ કરવી લાવે. આપ.
 દિન પુઠે દિન તો વહી જાય છે, દુરમતીનાં મેં ભર્યાં રે ડાલાં;
 ભક્તિ ભૂતલ વિષે, નવ કરી તાહરી, ખાંજાં સંસારનાં થોથાં ઠાલાં. આપ.

દેહ છે જૂઠ્ઠી, કરમ છે જૂઠ્ઠાં, ભીડભંજન તારું નામ સાચું;
ફરિ ફરી વરણું, શ્રીહરિ તૂજને, પતિતપાવન તારું નામ જાણું. આપ.
તારી કરુણાવિના, કૃષ્ણ કાડામણા, કળ અને વિકળનું બળ ન ફાવે;
નરસૈયા રંકને, જંખના તાહરી, હેડ બેડી ભાગે શરણ આવે. આપ.

પદ ૯ મું

તારા દાસના દાસની, નિલ્ય સંગતવિના, બ્રહ્મ થાય ભૂધરા મંત્ર મારું;
દુષ્ટની સંગતે, દુષ્ટ મતિ ઉપજે, શ્રવણ કીર્તન નવ થાય તારું. તા.
પૂર્ણ વિષપાનથી, દુરિજન દોહલા, વિષ પીધે તન તેજ મરશે;
તુજથકી વેગળા, તેહની સંગતે, જન્મ કાટીતણું સુકૃત હરશે. તા.
અમૃતની ઉપમા, સાધુને નવ ઘટે, રાહુની દુષ્ટતા ન ટાળી તેણે;
અહ્લાદ નારદે ગર્ભસંગત કરી, વશ કસ્યા વૈકુંઠનાથ જેણે. તા.
ચતુરધા મુક્તિ છે, જૂજવી જૂક્તિની, તાહરા તેહને નવ રાચે;
બેહુ કરબોડીને, નરસૈયા વીનવે, જન્મોજનમ તારી ભક્તિ જાચે. તા.

પદ ૧૦ મું

રાત રહે જ્યાહરે, પાછલી ખટ ઘડી, સાધુ પુરુષને સૂઈ ન રહેવું;
નિદ્રાને પરહરી, સમરવા શ્રીહરી, એક તું એક તું એમ કહેવું. ટેક.
ભોગિયા હોય તેણે ભોગ સંભાળવા, ભોગિયા હોય તેણે ભોગ તજવા;
વેદિયા હોય તેણે વેદ વિચારવા, વૈષ્ણવ હોય તેણે કૃષ્ણ ભજવા. રા.
સુકવિ હોય તેણે સદગ્રંથ આંધવા, દાતાર હોય તેણે દાન કરવું;
પતિવ્રતા નારિયે કંથને પૂછવું, કંથ કહે તે તો ચિત્ત ધરવું. રા.
આપણે આપણા, ધર્મ સંભાળવા, કર્મનો મર્મ લેવો વિચારી;
નરસૈના સ્વામિને, સ્નેહથી સમરતાં, ફરી નવ અવતરે નર ને નારી. રા.

પદ ૧૧ મું

નંદના નંદશું, નેહ જેને નહીં, તેરે માનવ ખર શ્યાન તોલે;
ભૂતળ ભાર કરવાને એ અવતર્યા, પ્રેમની પેરે સંસાર ડોલે. નં.
દષ્ટિથકી ટાળો, ભોગ તેના બજો, શિલા પડો તેના મુખ માથે;
જીવતા જન તે તો જમ જેવા જાણવા, પ્રીત નહિ જેહને કૃષ્ણ સાથે. નં.
કીર્તિ શ્રીકૃષ્ણની, જીભથી નવ ભણે, તેરે મુખે દેવરાય તાણું;
ભણે નરસૈયા જેણે, હરિને જાણ્યા નહીં, તેહનું કુંકુમ સદાય ઝાણું. નં.

પદ ૧૨ મું

પ્રેમરસ પાતે તું, મોરના પીછધર, તત્ત્વનું કુંપણું તુચ્છ લાગે; પ્રેમ.
 દૂબળા ઢોરનું કૂશકે મન ચળે, ચતુરધા મુક્તિ તેઓ ન માગે.
 પ્રેમની વાત પરીક્ષિત પ્રીછયો નહીં, શુકળયે સમજી રસ સંતાળ્યો; પ્રેમ.
 જ્ઞાન વૈરાગ્ય કરિ, ગ્રંથ પૂરો કર્યો, મુક્તિનો માર્ગ સૂધો દેખાણ્યો.
 મારીને મુક્તિ આપી ધણા દૈલને, જ્ઞાની વિજ્ઞાની બહુ મુનિ રે જોગી; પ્રેમ.
 પ્રેમને જોગ તો વ્રજતણી ગોપિકા, અવર વિરલા કાઈ ભક્ત ભોગી.
 પ્રેતને મુક્તિ તો, પરમ વલ્લભ સદા, હેતુના જીવ તે હેતુ ત્રુઠે; પ્રેમ.
 જન્મોજનમ લીલારસ ગાવતાં, લહાણનાં વહાણ જેમ દ્વાર ધૂટે.
 મેં ગ્રહો હાથ ગોપિનાથ ગરવાતણો, અવર બીજું કાંઈયે ન ભાવે; પ્રેમ.
 નરસૈયો મહાપતી, ગાય છે ગુણ કથી, જતિ સતીને તો સ્વપ્ને ન આવે.

પદ ૧૩ મું

બળિતણે દ્વારે હરિ, વિષ્ર વામન હુવા, વેદની ધૂન ગઈ ગગન ગાજી; બ.
 ઇંદ્રપ્રસ્થથી બળિ, આવ્યો ઉતાવળો, જે રે જોઈયે તે દિવ્ય દ્યોને માગી. બ.
 એક પર્ણકુટિતણો, ઠામ ભણવા કરું, બોલવું તે મારે મૂળ સાચું; બ.
 વિષ્ર ફરે ધણા, લોભના વાહેલા, દાન માટે ધણો હું ન રાચું. બ.
 દ્યોને દિવ્યજી તમે, નવનવાં મંદિરો, ભૂમિ શું માગીરે ત્રણ કદમા; બ.
 દ્યોજી ભંડાર બહુ કુંચિયો સહિત વળિ, માગો હસ્તી મારા રાખો ધરમાં. બ.
 હસ્તી ભંડારને, હું લેઈ શું કરું, લોભિયાની નથી જાત મારી; બ.
 આગે વિધાતાયે, વામન નિરમ્યો, વ્રતે રહેવું મારે બ્રહ્મચારી. બ.
 ચેતજે તું બળી, શુક કહે છળ પણ્યો, વિષ્ણુએ વામન વેશધારી; બ.
 અશ્વજગન સમે, દાન અવનીતણું, પાત્ર એવું કર્યા મળે મુતે મુરારી. બ.
 હરિતણા ચરણ ઉપર નિર નામતાં, નાળમાં ભૂગુસુત પેઠા ચાલી; બ.
 રીસ હૃદય ધરી, ધણું ધણું રાયજી, નેત્રમાં દર્ભની શેર ધાલી. બ.
 આપડો બળિરાય, પગતજે ચાંપીયો, પ્રભુ પાતાળનો કરીને ચાખ્યો; બ.
 ભણે નરસૈયો હરિભક્ત આધીન છે, ઇંદ્ર અવિચળ અધિકાર આપ્યો. બ.

પદ ૧૪ મું

ધ્યાન ધર ધ્યાન ધર, નંદના કુંવરનું, જેથડી અખિલ આનંદ પામે; ધ્યાન.
 અષ્ટમહાસિદ્ધિ તે, દ્વાર ઉભી રહે, દેહનાં દુકૃત તે દૂર વામે.

મોરનાં પીછનો મુગટ મસ્તક ધરે, કુંડળ મકરાકૃત શ્રવણ લળકે;
નીલવટ તિલક તે, સુભગ કેસરતાણું, કંઠ મુક્તાકૃળ હાર ઢળકે. ધ્યાન.
પીતાંબર પલવટ, કટિતટ રુચિર છે, લલિત ત્રિલંગી વહાલો વેણુવાયે;
કદમનાં દ્રુમતળે, રાધિકા રસ ભરી, હરજીને સંગ આલાપિ ગાયે. ધ્યાન.
મોરલીની ધુની સુણી, વનિતા ઘેલી થઈ ગોપિકા કેરડાં વૂંદ આવે;
નરસૈયાને મન, આનંદ અતિ ધણો, પુષ્પ મુક્તાકૃળ લેઈ વધાવે. ધ્યાન.

પદ ૧૫ મું

શા સુખે સૂતો, સંભાર શ્રીનાથને, હાથ તે હરિ વિના કાણુ રહાયે;
તાત ને માત સુત, બ્રાત ટોળે મળ્યાં, દોહિલી વેળા સૌ દૂર જાયે. શા.
ઉંઘે મસ્તક હતો, ઉગ્રતપ આચરી, ભક્તિ કીધી ભગવાન કેરી;
અવતરી પાશ બંધાયો માયાતણે, લંપટી લાલચે લીધો ઘેરી. શા.
દિવસે ચોદશ ભમ્યો, રાત નિદ્રા વિષે, સ્વપ્નમાં સાંભરે મોટી માયા;
પલક પરવાર નહિ, હરિને ભજવાતણો, જ્યાં લગી જીવ સંજોગ કાયા. શા.
ધન ધામે કરી મોહિ રહ્યો લોભિયો, વેદના વીસરી ગર્ભ કેરી;
નાથ ત્રિલોકના, હરિ ન સંભારિયા, જ્યારે રાખ્યો તો જઠરામાં ઘેરી. શા.
જગ્યરે જીવડા, વાજ આંચો ધણું, કટલોએક પ્રતિજ્ઞાધ દીજે;
નરસૈના સ્વામીને, નિલ સંભારતાં, દેહનાં દુકૃત દૂર કીજે. શા.

પદ ૧૬ મું

સાધુ સાચે ભજે, ચરણ ગોવિંદનાં, માનવી દેહ તે તત્ત્વ કહિયે;
કૃષ્ણ કહો કૃષ્ણ કહો, વણિ વણિ કૃષ્ણ કહો, કૃષ્ણ કહેતાં સઉ સૂખ લહિયે. સાધુ.
કૃષ્ણ સેવાતણી, અમર ઇચ્છા કરે, મૂઢમતિ માનવી કાંઈ ન જાણે;
કૃષ્ણનું નામ રખે, હૃદયથી વીસરે, ધન્યમાં ધન્ય કૃષ્ણ જ પ્રમાણે. સાધુ.
જેને જોવા મહા મુનિરાજ વન ભમે, વિઠ્ઠલો વનમાં ગાયો ચારે;
ભણે નરસૈયો જે ચતુર નર તે ખરો, અહરનિશ કૃષ્ણ શ્રીકૃષ્ણ ધારે. સાધુ.

પદ ૧૭ મું

પારકી હૂંશે મહત્તા કરે પ્રાણિયા, પુણ્ય પાખી સર્વ વાત ખોટી;
કે તેં તો કર્ષણ કાદશ વાવિયા, ક્યાંથી જમે તું દાળ રોટી ! પારકી.
કે તેં તો દાન કદી આપ્યું અજા તણું, ક્યાંથી દૂહે તું તો ઘેર ઝોટી ! પારકી.
કે તેં તો કચિર સોનારને આપિયું, ક્યાંથી પેહેરે તું તો કનક ટોટી ! પારકી.
પુણ્યથી રિદ્ધિ છે, પુણ્યથી સિદ્ધિ છે, પુણ્યથી પેહેરશે ડગલો ડોટી;
ભણે નરસૈયો તું, પુણ્ય કર પ્રાણિયા, પુણ્યથી પામશે પદવી મોટી. પારકી.

પદ ૧૮ મું

ધન્યરે ધન્ય મહા પુણ્ય જશોદાતાણું, પુત્રભાવે પરિબ્રહ્મ રાજે;
 નંદનો નંદ આનંદ થઈ અવતર્યા, શેષ બળિભદ્ર સંગે બિરાજે. ધન્યરે.
 અમર આહીર અર્ધાંગ ગોપાંગના, વૃક્ષવેલી સર્વ ઋષીરાણી;
 ભક્તિ તે રાધિકા, મુક્તિ જશોમતી, વ્રજ વૈકુંઠ તે વેદવાણી. ધન્યરે.
 નિગમ વસુદેવજી, ગાય ગોપી ઋચ્યા, દેવકી બ્રહ્મવિવાદ કહાવે;
 બ્રહ્મા કરલાકડી, વેણુ મહાદેવજી, પંચવદન કરી ગાન ગાવે. ધન્યરે.
 ઈંદ્ર અર્જુન અહંકાર દુર્યોધન, દેવતા સર્વે અવતાર લીધા;
 ધર્મ તે રાય યુધિષ્ઠિર જાણજે, દાસનો દાસ નરસૈને કીધા. ધન્યરે.

પદ ૧૯ મું

મારા નાથજી મુજને, ભક્તિ દેજે સદા, દીન જાણીને સંભાળ લેજે;
 ભક્તિ આપી ભલા, ભાવથી ભૂધરા, અંતે આવી અહોનીશ રહેજે. મારા.
 ભક્તિ કારણ મારો, દેહ દુર્બલ હજે, દેહ કારણ રખે રનેહ જાયે;
 આજ મન સાથ જહુનાથ જો વીસરે, વળતી વલે મારી કુણ થાયે. મારા.
 કર્મ ફૂડાં કરી, ખાણ ચારે ભરી, નાસવા નીસર્યો નામ બારી;
 કૃષ્ણ કિર્તન વિના, જામ જાએ વૃથા, જેમ રહે જૂગટે સિદ્ધિ હારી. મારા.
 હું ગર્ભ નાના ફર્યો, નિલ ઉજાગરો, નવ ઠયો નાથજી શરણ પાપે;
 ભવવિષે ખૂડતાં વા'ર ને યુમ નહિ, આંહાગ્રહી મુજને કાણ રાખે. મારા.
 અદ્ય આયુષ્યમાં, કલ્પના મનુષ્યને, આજ કીધું વળી કાલ કરવું;
 શ્વાસનો શો વિશ્વાસ નહિ નિમિષનો, આશ અધુરી અંતે એમ મરવું. મારા.
 ઉત્તમ મધ્યમ, વરણ તું વિકૃલા, પ્રકટ થઈને, દરશન પમાડો;
 નરસૈયા રંકને, ટંક કરુણા કરો, દીનઅંધુ વળ્યો આંક આડો. મારા.

પદ ૨૦ મું

ભૂતજી ભક્તિ પદારથ મોટું, બ્રહ્મલોકમાં નાંહીરે;
 પુણ્ય કરી અમરાપુરી પામ્યા, અંતે ચોરાસી માંહીરે. ભૂતજી.
 હરિના જન તો મુક્તિ ન માગે, જન્મોજન્મ અવતારરે;
 નિલ સેવા નિલ કિર્તન ઓચ્છવ, નિરખવા નંદકુમારરે. ભૂતજી.
 ભરતખંડ ભૂતજીમાં જનમી, જેણે ગોવિંદના ગુણ ગાયારે;
 ધન ધનરે એનાં માતપિતાને, સફલ કરી એણે કાયારે. ભૂતજી.
 ધન વૃંદાવન ધન એ લીલા, ધન એ વ્રજના વાસીરે;
 અષ્ટમહાસિદ્ધિ આંગણિયેરે બીબી, મુક્તિ છે એમની દાસીરે. ભૂતજી.

એ રસનો સ્વાદ શંકર જાણે, ક જાણે શુક જોગીરે;
કાંઈએક જાણે વ્રજનીરે ગોપી, જાણે નરસૈયો ભોગીરે. ભૂતળ.

પદ ૨૧ મું

તારા દાસના ચરણની, રેણુ મસ્તક ધરું, જેથડી કાટિ કલ્યાણ પામું;
નિરખતાં નેહથું, નેહ અમૃત ઠરે, ભવ તણા પાપ તે ક્ષણમાં વામું. ટેક.
ભક્તને ભેટતાં, કિલિખ નવ રહે, જ્ઞાનદીપકથી તિમિર નાસે;
ધન્ય ધન્ય ભાગ્ય જે, સાધુ સંગત કરે, કૃષ્ણ કીર્તનથડી કૃષ્ણ ભાસે. તારા.
એક ક્ષણવાર જે, સતસંગત કરે, ધન્ય ધડી જંતુની તેજ જાણો;
જાણે નરસૈયો, ભવસાગર ખૂડતાં, હરિજન નાવ નિશ્ચે પ્રમાણો. તારા.

પદ ૨૨ મું

ગિરિ તળાટી ને કુંડ દામોદર, ત્યાં મેહેતાજી નહાવા જાય;
દેહ વરણમાં દેહ હરિભક્તિ, તે પ્રેમ ધરીને લાગ્યા પાય. ગિરિ.
કરજોડીને પ્રાર્થના કીધી, વિનતિતણાં બહુ વધ્યારે વચન;
મહાંત પુરુષ અમારી અરજ એટલી, અમારે આગણે કરોરે કીરતન. ગિરિ.
પ્રેમ પદારથ અમો પામિયે, વામિયે જન્મ મરણ જંજળ;
કરજોડતામાં કરુણા ઉપજી, મેહેતાજી વૈષ્ણવ પરમ દયાળ. ગિરિ.
પક્ષાપક્ષી ત્યાં નહિ પરમેશ્વર, સમ દષ્ટિ ને સર્વ સમાન;
ગૌમૂત્ર તુલસી વૃક્ષ લીપજો, એવું વૈષ્ણવે આપ્યું વાક્યદાન. ગિરિ.
મેહેતાજી નિશાએ આવ્યા, લાવ્યા પ્રસાદ ને કર્યો આચ્છવ;
ભોર થયા લગિ ભજન કીધું, સંતોષ પામ્યા સહિ વૈષ્ણવ. ગિરિ.
ઘેર પધાર્યા હરિ જશ ગાતા, વાતા તાળ ને શંખ મૃદંગ;
હસિ હસિ નાગર તાળિયો લે છે, આ શારે બ્રાહ્મણના ઢંગ. ગિરિ.
મૌન ગ્રહીને મેહેતાજી ચાલ્યા, અધવધરાને શો ઉત્તર દેહ;
જાગ્યા લોક નરનારી પૂછે, મેહેતાજી તમે એવા શું? ગિરિ.
નાત ન જાણો ને જાત ન જાણો, ન જાણો કાંઈ વિવેક વિચાર;
કરજોડીને કહે નરસૈયો, વૈષ્ણવતણો મને છે આધાર. ગિરિ.

પદ ૨૩ મું

એવારે અમો એવારે એવા, તમે કહો છો વળિ તેવા રે;
ભક્તિ કરતાં જો ભ્રષ્ટ કહેશો તો, કરશું દામોદરની સેવા રે. એવારે.

જેનું મન જે સાથે બંધાણું, પેહેલું હતું ધર રાતું રે;
હવે થયું છે હરિરસ માતું, ઘેર ઘેર હીંડે છે ગાતું રે. એવારે.
સધળા સાથમાં હું એક ભુંડો, ભુંડાથી વળી ભુંડો રે;
તમારે મન માને તે કહેજો, સ્નેહ લાગ્યો છે મને જીંડો રે. એવારે.
કર્મ ધર્મની વાત છે જેટલી, તે મુજને નવ લાવે રે;
સધળા પદારથ જેથડી પામે, મારા પ્રભુની તોલે નાવે રે. એવારે.
હળવાં કર્મનો હું નરસૈયો, મુજને તો વૈષ્ણવ વાહાલા રે;
હરિજનથી જે અંદર ગણુશે, તેના ફેકટ ફેરા ઠાલા રે. એવારે.

પદ ૨૪ મું—દ્રૌપદીની પ્રાર્થના

દારિકાના વાસીરે, અવસરે આવજો રે, રાણી રુકમણિકેરા કંથ;
દુષ્ટ દુર્યોધનરે, લાગ્યો મને પીડવારે, પ્રભુ મારા ચોદશ ન્યાણું તારો પંથ.—ટેક.
સોડ તાણીને રે, શુરે સુતો શામળારે, આળસ મોડીને ઉઠો આજ;
લક્ષ્મીજી તળાંસેરે, પાવન તારા પાવલાંરે, અમપર મેહેર કરો મહારાજ. દા.
ગ્રાહ થકારે, ગજ મૂકાવિયો રે, કીધી તમે સુધન્વા સહાય;
નરસિંહરૂપે રે હિરણ્યકશિપુ હણ્યોરે, પ્રહ્લાદ ઉગાર્યો લાગ્યો પાય. દા.
છપ્પનકોડ રે જાદવ તાહરા રે, સાથ બળિભદ્ર સરીખા બ્રાત;
કાળીનાગ નાથ્યો રે, જરાસંધ જીત્યોરે, તે બળ ક્યાં ગયું મારા નાથ. દા.
વસમી વેળામાંરે, વહારે ચડો વિકૃલારે, ધાજો તમે છત્રપતી નિરધાર;
અસવારી કરજોરે, ગરુડની ઊપરે રે, નરસૈયો વિનવે વારંવાર. દા.

પદ ૨૫ મું

કાણુ એ સમાના, કામની દત્ત ક્રિજોલ રામા;
દ્રૌપદીની લજ્જા રાખવા, હરિ ઉભા છે સામા. કાણુ.
વહાલોજી ગયાતા વાડિયે, સર્વે સુંદરી સાથે;
શેલડીની છોઈ ઉતારતાં, છરી બેઠી છે હાથે. કાણુ.
માનની મંદિર સિધાવિયાં, ચીંથરકુંડું રે લેવા;
દ્રૌપદીએ ચીર વધરિયું, હરિને હાથે બંધેવા. કાણુ.
ત્રિકમે તેના તાંતણા, લખી રાખ્યા છે લેખે;
નવસે નવાણું ચીર પૂરિયાં, સધળી સલા રે દેખે. કાણુ.
ગરુડે ચઢીને ગોવિંદ આવિયા, આવ્યા અંતરજામી;
લક્ષ્મીદેવરણુ ભૂધરો, મેહિતા નરસૈનો સ્વામી. કાણુ.

બાળલીલા

પદ ૧ લું-રાગ વસંત

હવે ક્યાં જમ્યે શામળીઆ વહાલા, જોર અમારું કીધું;
નાનકડી ગોપીનું ગોરસ, વાટી વાટીને પીધું. હવે ક્યાં.
નાસંતાં નહિ ધૂટે રે, દષ્ટિથકી નહિ ચૂકું;
ઘેરીને લેઈ હું ધરમાં ધાલું, બાંધીને આજ મૂકું. હવે ક્યાં.
ઓશિઆળો આંગણીએ રે ઉભો, ન્યાય થયો અપાર;
ભલે મળ્યો મેહેતા નરસૈયાઓ સ્વામી, ભક્ત તણો દાતાર. હવે ક્યાં.

પદ ૨ લું

જસોદાજી જમવાને તેડે, નાચંતા હરિ આવે રે;
બોલો મીઠડા બોલડીઆ ને, અંગો અંગ નચાવે રે. જસોદાજી.
મુખની શોભા શી કહું, જાણે, પૂનમચંદ બીરાજે રે;
નેત્ર કમળના ચાળા જોઈ જોઈ, મનમથ મનમાં લાજે રે. જસોદાજી.
અંજન બેઠેએ નયણે સાચ્યા, ઉર લટકે ગજમોતી રે;
તિલકતણી રેખા અતિ સુંદર, માતા હરખે જોતી રે. જસોદાજી.
સ્નેહ જણાવીને પુત્રનો કાંચે, આવીને કોટે વળગ્યો રે;
લાડકડો અતિ લાડ કરે છે, કાણું ના મેહેલું અળગો રે. જસોદાજી.
બોલે બેસાડીને ભોજન કરતાં, માતા આનંદ પામી રે;
ભક્તવચ્છલ ભૂધરજી મળ્યા, મેહેતા નરસૈયાઓ સ્વામી રે. જસોદાજી.

પદ ૩ લું.

જસોદાજીને બોલે બેઠા, સુંદર વ્રજનો નાથરે;
ભોજન કરતાં મેહેતે દીઠા, જેના જુઠડા હાથરે. જસોદાજી.
ભોજન કરી રમવા સંચર્યા, જનુનીએ બીડી બાથરે;
આબ્રણ સઘળાં એઠાં કીધાં, અંગે વળગ્યો બાતરે. જસોદાજી.
મુખ કેરાં મરકલડાં જૂવે, ગોપી જનનો સાથરે;
લણે નરસૈયો આનંદ વાધ્યો, ગોવિંદના ગુણ ગાતરે. જસોદાજી.

પદ ૪ શું-રાગ માલવ

જમો જમોરે નહાના લાડકડા, માતા જસોદાના બાલકડા;
રાડ ના કીજે સામળીઆ વહાલા, તારી જનુની કરે કાલાવાલા. ટેક.

મધુરો શોકાગિઓ મેહેલો મુખમાંડી, વાહલા હળવે હળવે લીજેરે;
 કડ્યાં દૂધ સાકર સંગાથે, એક ઘૂંટડે પીજેરે. જમો.
 વેણુ વાગે વાગે વાહલાજી તમારી, બલભદ્રપે મોટી થાયરે;
 ભક્તશિરોમણિ જનુની વાહલાને, એવે એવે વચન વાયરે. જમો.
 કાતક જોતાં વ્રજની ગોપી, તન મન ધન ત્યાં વારેરે;
 નરસૈયાયા સ્વામીનું મુખડું, ફરી ફરી જસોદા ન્યાળેરે. જમો.

પદ પ મું-પ્રભાતિયું-નાગદંમન

જલકમલ છાંડી જાને બાળા, સ્વામી અમારો જાગશે;
 જાગશે તને મારશે, મને બાળહત્યા લાગશે. જલ. ટેક.
 કહે રે બાલક તું મારગ ભૂલ્યો, કે તારા વેરીએ વળાવિયો,
 નિશ્ચય તારો કાળ જ ખૂટ્યો, અહિંઆં તે શીદ આવિયો. જલ.
 નથી નાગણુ હું મારગ ભૂલ્યો, નથી મારા વેરિએ વળાવિયો;
 મથુરા નગરીમાં જૂગડું રમતાં, નાગનું શીશ હું હારિયો. જલ.
 રંગે રૂડો રૂપે પૂરો, દીસંતો કાડિલો કાડામણો;
 તારી માતાએ કેટલા જન્મ્યા, તેમાં તું અળખામણો. જલ.
 મારી માતાએ બેહુ જન્મ્યા, તેમાં હું નટવર નહાનડો;
 જગાડ તારા નાગને, મારું નામ કૃષ્ણ કહાનડો. જલ.
 લાખ સવાનો મારો હાર આપું, આપું રે તુજને દોરિયો;
 એટલું મારા નાગથી છાનું, આપું તુજને ચોરિયો. જલ.
 શું કરું નાગણુ હાર તારો, શું કરું તારો દોરિયો;
 શાને કાળે નાગણુ તારે, કરવી ધરમાં ચોરિયો. જલ.
 ચરણ ચાંપી મૂંછ મરડી, નાગણે નાગ જગાવિયો;
 ઉઠાને બળવંત કાઠ, બારણે બાલક આવિયો. જલ.
 બેઠિ બાળયા બાથે વળગિયા, કૃષ્ણે કાલિનાગ નાથિયો;
 સહસ્ત્ર ફેણા પુંફવે જેમ, ગગન ગાળે હાથિયો. જલ.
 નાગણુ સૌ વિલાપ કરે જે, નાગને બહુ દુઃખ આપશે;
 મથુરા નગરીમાં લેધ જશે, પછી નાગનું શીષ કાપશે. જલ.
 બેઠિ કર જોડીને વીનવે, સ્વામી મૂકા અમારા કંથને;
 અમે અપરાધી કાંઈ ન સમજ્યાં, ન ઓળખ્યા ભગવંતને. જલ.
 થાળ ભરી શગ મોતિયે, શ્રીકૃષ્ણને રે વધાવિયો;
 નરસૈયાના નાથ પાસેથી, નાગણે નાગ છોડાવિયો. જલ.

જ્ઞાન અને વૈરાગ્ય

—૦૦૦૦૦૦૦૦—

પદ ૧ હું પ્રભાતિયાં

જે ગમે જગતગુરુદેવ જગદીશને, તે તણો ખરખરો ફેાક કરવો;
આપણો ચિંતવ્યો અર્થ કાંઈ નવસરે, ઉગરે એક ઉદ્દેગ ધરવો. ટેક.
હું કરું હું કરું, એ જ અજ્ઞાનતા, શકટનો ભાર જેમ શ્વાન તાણે;
સૃષ્ટિ મંડાણ છે, સર્વ એણીપેરે, ભેગી ભેગેશ્વરા કાષ્ઠક બાણે. જે.
નીપજે નરથી તો, કાંઈ ન રહે દુઃખી, શત્રુ મારીને સૌ મિત્ર રાખે;
રાયને રંક કાંઈ, દષ્ટે આવે નહીં, ભવનપર ભવનપર છત્ર દાખે. જે.
ઋતુ લતા પત્ર ફળ ફૂલ આપે યથા, માનવી મૂર્ખ મન વ્યર્થ શાચે;
જેહના ભાગ્યમાં, જેહને જે લખ્યું, તેહને તે સમે તે જ પોહોચે. જે.
અંથ ગડબડ કરી, વાત ન કરી ખરી, જેહને જે ગમે તેને પૂજે;
મન કર્મ વચનથી, આપ માની લહે, સલ છે એ જ મન એમ સૂજે. જે.
સુખ સંસારિ મિથ્યા કરી માનજે, કૃષ્ણ વિના ખીજું સર્વ કાચું;
જીગલ કરજેડી કરી, નરસૈયો એમ કહે, જન્મ પ્રતિજન્મ હરિને જ બાચું. જે.

પદ ૨ જું

અખિલ બ્રહ્માંડમાં, એક તું શ્રીહરિ, જૂજવે રૂપે અનંત ભાસે;
દેહમાં દેવ તું, તેજમાં તત્ત્વ તું, શૂન્યમાં શબ્દ થઈ વેદ વાસે. ટેક.
પવન તું પાણિ તું, ભૂમિ તું ભૂધરા, વૃક્ષ થઈ ફૂલી રહ્યો આકાશે;
વિવિધ રચના કરી, અનેક રસ લેવાને, શિવથકી જીવ થયો એજ આશે. અ.
વેદ તો એમ વદે, શ્રુતિ સ્મૃતિ શાખ દે, કનક હુંડલવિષે ભેદ નહોય;
ઘાટ ધડિયા પછી, નામ રૂપ જીજવાં, અંત્યે તો હેમતું હેમ હોય. અ.
વૃક્ષમાં ખીજ તું, ખીજમાં વૃક્ષ તું, ભેજ પટંતરો એ જ પાસે;
ભણે નરસૈયો એ, મનતણી શોધના, પ્રીત કરું પ્રેમથી પ્રગટ થાશે. અ.

પદ ૩ જું

શરિર શોખ્યા વિના, સાર નહિ સાંપડે, પંડિતા પાર નહિ પામો પોચે;
તાંદુલ મેલીને, તુષને વળગી રહ્યા, ભૂખ નહિ ભાગે એમ કાલે થોચે. અ.
રસના સ્વાદમાં સર્વ રંધાઈ રહ્યા, વિગતિ શુરુ જ્ઞાન ભવના રે ઝુંથે;
વાણી વિલાસમાં, વિવિધ વાણી વડે, પરહરી વચ્ચને વળગે ઝુંથે. અ.

શબ્દ શીખે ખરો, સકલ વિદ્યા ભણે, અધ્યાત્મ ઊચરે આવી ઝોથે;
પ્રપંચ પિંડમાં રહ્યો, અહંકાર નવ ગયો, આથજ્યો એમ અનંત કોઠે. શ૦
શાસ્ત્ર કથા કહે, રઝનિમાં આથડે, એ અજ્ઞાનમાં શીશ ગોઠે;
ભણે નરસૈયો જે, ભેદ જાણી જુઓ, મેં તો રચી કહ્યું પદ ઝોથે. શ૦

પદ ૪ થું

જાગીને જોઈ તો, જગત દીસે નહીં, ઉંઘમાં અટપટા ભોગ ભાસે;
ચિત્ત ચૈતન્ય વિલાસ તદ્રૂપ છે, બ્રહ્મ લટકાં કરે બ્રહ્મ પાસે. જા.
પંચ મહાભૂત પરિબ્રહ્મ વિષે જાપન્યાં, આણુ આણુમાંહિ રહ્યાં રે વળગી;
કૂલ ને ફળ તે તો વૃક્ષનાં જાણુવાં, થડચક્રી ડાળ તે નહિ રે અળગી. જા.
વેદ તો એમ વહે, શ્રુતિ સ્મૃતિ શાખ દે, કનક કુંડળ વિષે ભેદ નોથે;
ઘાટ ધણા પછી, નામ રૂપ જૂજવાં, અંતે તો હેમનું હેમ હોયે. જા.
જીવ ને શીવ તો, આપ ઇચ્છાએ થયા, રચી પરપંચ ચૌદ લોક કીધા;
ભણે નરસૈયો એ, તે જ તું તે જ તું, એને સમર્યાથી કંઈ સંત સીધ્યા. જા.

પદ ૫ મું

જીવાનીને દહાડે રે, હરિને જાણ્યા નહીં રે, મોહ્યું પરદાર સાથે મંન;
કાંઈકને મોહ્યો રે, કામિનીના કલ્પમાં રે, કાંઈએક જોડવા ધાયો ધન. જી.
પચીસ ને પચાસ રે, પરપંચમાં ગયારે, દોહિલા આવ્યા સાઠ વર્ષના દંન;
સિત્તરને સૂધી રે, કાંઈ સમજ્યો નહીંરે, પછે ચાલ્યો સાધન કરવા વંન. જી.
આંખડીએ ન સૂઝેરે, ગળે બહુ નાસિકારે, બોલે તે તો સંભળાય નહીં કરણ;
માયા તો ન મૂકે રે, તૂટે નહીં તૃણારે, ઝાળખાયા નહીં અશરણ શરણ. જી.
સાથમાં લાકડીરે, ચરણ ચાલે નહીંરે, તૂટીને શિથિલ થયું છે તંન;
મુખમાંહીં દંતરે, એક દીસે નહીંરે, તોય પાપી ઉદર માગે અન્ન. જી.
ભાગ્ય જેનું ભલુંરે, આ અવસરને ઝાળખ્યોરે, તે તો પ્રાણી કહેવાય હરિના જંન;
નરસૈના સ્વામીનેરે, મુખમાં સંભારજેરે, જો હોય પેલા ભવનું પુન્ય. જી.

પદ ૬ હું

જ્યાંલગી આત્મા તત્ત્વ ચિન્હો નહીં, લાંલગી સાધના સર્વ જૂઠી;
માનુષ દેહ તારો, એમ એળે ગયો, માવઠાંની જેમ વૃષ્ટિ વૂઠી. જ્યાં.
શું થયું સ્નાન સેવા ને પૂજથકી, શું થયું ઘેર રહી દાન દીધે;
શું થયું ધરિ જટા ભસ્મ લેપન કરે, શું થયું* વાળ લોચન કીધે. જ્યાં.

* વાળ લોચન-હુંચન કરાવવા-ચંદાવવા તે.

શું થયું તપ ને તિરથ કીધાથકી, શું થયું માલ ગ્રહી નામ લીધે;
શું થયું તિલક ને તુલસી ધાર્યાથકી, શું થયું ગંગજલ પાન કીધે. જ્યાં.
શું થયું વેદ વ્યાકરણ વાણી વહે, શું થયું રાગ ને રંગ જાણે;
શું થયું ખટ્કર્શન સેવાથકી, શું થયું વરણના ભેદ આણે. જ્યાં.
એ છે પરપંથ સહુ, પેટ ભરવાતણા, આત્મારામ પરિબ્રહ્મ ન જાણે;
ભણે નરસૈયો કે, તત્ત્વદર્શન વિના, રત્નચિંતામણિ જન્મ ખાણે. જ્યાં

પદ ૭ મું-રાગ વેળાવળ

સુખ દુઃખ મનમાં ન આણિયે, ધટ સાથે રે ધડિયાં;
ટાલ્યાં તે કોઈનાં નવ ટળે, રઘુનાથનાં જડિયાં. સુખ દુઃખ-ટેક
નળ રાજ સરખો નર નહીં, જેની દમયંતી રાણી;
અર્ધે વસ્ત્રે વનમાં ભમ્યાં, ન મળ્યાં અન્ન ને પાણી. સુખ દુઃખ.
પાંચ પાંડવ સરખા બંધવા, જેને દ્રૌપદી રાણી;
બાર વરસ વન ભોગવ્યા, નયણે નિદ્રા ન આણી. સુખ દુઃખ.
સીતા સરખી સતી નહીં, જેના રામજી સ્વામી;
રાવણ તેને હરી ગયો, સતી મહા દુઃખ પામી. સુખ દુઃખ.
રાવણ સરખો રાજ્યો, જેની મંદોદરી રાણી;
દશ મસ્તક છેદાઈ ગયાં, બધી લંકા હુંટાણી. સુખ દુઃખ.
હરિશ્ચંદ્ર રાય સતવાદિયો, તારાલોચન રાણી;
તેને વિપત્તિ બહુ પડી, ભર્યાં નિય ઘેર પાણી. સુખ દુઃખ.
એ વિચારી હરિને ભજે, તે સાલ જ કરશે;
જુઓ આગે સાલ ધણી કરી, તેથી અર્થ જ સરશે. સુખ દુઃખ.
સર્વ દેવને જ્યારે ભિડ પડી, સમસ્યા અંતરજામી;
ભાવટ ભાંગી ભૂધરે, મેહેતા નરસૈને સ્વામી. સુખ દુઃખ.

પ્રેમાનંદ ભટ

આ કવિ ગુજરાતી ભાષામાં સર્વોપરી છે. એ સંવત્ ૧૭૦૦ થી ૧૭૬૦ સુધીના કાળમાં વિદ્યમાન હતો અને વડોદરામાં રહેતો હતો.

ઔખાહરણ

કડવું ૧ હું-રાગ સામગ્રી

શ્રી ગુરુ ગોવિંદને ચણે લાગુંજી, ગણપતિ સારદા વાણી માગુંજી;
અંતર્ગતમાં ઈચ્છા છે ધણીજી, ભાવે ભાષું કથા હરિતણીજી. ૧
જે સાંભળતાં સુખ થાયેજી, મનની તે ચિંતા નાયેજી;
અતુર્દશ લોક જેને માનેજી, તેના ગુણ શું લખિયે પાનેજી. ૨

ઢાળ

પાને તે લખ્યા ન્યે નહીં, શ્રી ગણેશના ગુણગ્રામ;
સકળ કારજ સિદ્ધિ પામે, મુખેથી લેતાં નામ. ૩
ગજવદન ગજનાસિકા, વળી દંત-ઉજ્જવળ એક;
આયુધ ફરસી કર ગ્રહી, જેણે હણ્યા અસુર અનેક. ૪
શુદ્ધ યુદ્ધ જે શ્યામા છે, સૂત લાલ ને વળી લક્ષ;
સિદ્ધર અંગે શોભિતું, મોદિક અમૃત ભક્ષ. ૫
નીલાંબર પીતાંબર પેહેર્યાં, ચઢે સેવંત્રા સેવ;
મારા પ્રભુજીને પ્રથમ પૂજ્યો, જય દુદાળો દેવ. ૬
ગૌરનંદન વિશ્વવંદન, ભીડભંજન દેવ;
તેત્રીશ કોડમાં દીપતો, સુર નર કરે તારી સેવ. ૭
સેવું અક્ષતનયા સરસ્વતી, રૂપ મનોહર માત;
અક્ષચારિણી ભારતી, તૂં વૈષ્ણવી વિખ્યાત. ૮
શ્વેત વસ્ત્ર ને શ્વેત વપૂ, શ્વેત વાહન હંસ;
વિશ્વંભરી વરદાયિની, કરે ક્રાટી વિમ્બનો ધ્વંશ. ૯
કરુણાકટાક્ષી કમલનયની, કમળભૂ કન્યાય;
વેદ કર્મ જટા ઉપનિષદ, ધર્મશા ૧૫. ૧૦
અક્ષવિદ્યા ને યોગ વિદ્યા, પા
ગાન તાન રસાલ તાલ, એ

દુહા ગાથા ને કવિત કથા, છંદ ભેદ ને નાદ;
 ઐ તરંગ તારા સરસ્વતી, છે શબ્દના સંવાદ. ૧૨
 ચતુર્ભુજ ને ચાતુરી, વર્ણવું તારા ન્યાસ;
 વૈશંપાયન વાલ્મિકી, તુંને માને વેદવ્યાસ. ૧૩
 જૈમિનિ ને સૂત પુરાણિક, તેને કૃપા તારી હવી;
 તે જ ભટ્ટાર્ય કીધો, કાળિદાસ કીધો કવી. ૧૪
 કરુણાલ તું ને દયાળ તું, હું કિંકર તારો માય;
 રંક જાણી આખ્ય વાણી, ગ્રંથ પૂરણ થાય. ૧૫
 સહકાર ફળ વામણો ઇચ્છે, અપંગ તરવા સિંધુ;
 તેમ દાસ તારો હું ઇચ્છું છું, બાંધવા પદબંધ. ૧૬

વલણ

પદબંધ બાંધું કથા ફેરો, આખ્યાન ઐઐઐઐઐ;
 વહે વિગ્ર પ્રેમાનંદ મારું, મા કરો ગ્રંથ સંપૂરણ. ૧૭

કડવું ૨ જી-રાગ રામઝી

ઐણી પેરે બાલ્યા શ્રીસુકદેવજી, બાણાસુરનો ઉતાર્યો અહમેવજી;
 હરે આખ્યા સહસ્ત હાથજી, ચક્રે છેદા તે વૈકુંઠનાથજી. ૧

ઠાળ

વકુંઠનાથે હાથ છેદીને, ઉતાર્યું અભિમાન;
 પરીક્ષિત પૂછે શુકદેવને, કહો ઐઐઐઐઐ આખ્યાન. ૨
 વ્યાસનંદન વહે વાણી, વર્ણવું પૂર્ણાનંદ;
 રસિક કથા ભાગવતતણી, તે મધ્યે દશમસ્કંધ. ૩
 શુકદેવ કહે પરીક્ષિતને, સુણ બાસઠમો અધ્યાય;
 આખ્યાન ઐઐઐઐઐ, અનિરુદ્ધહરણ કથાય. ૪
 પરબ્રહ્મથી એક પદ્મ પ્રગટ્યું, તેથી પ્રજાકર;
 પ્રજાપતિનો મરીચિ, તેના કશ્યપ નામે કુંવર. ૫
 તેથી હિરણ્યકશિપુ, પ્રહ્લાદજી તેથી વિરોચન;
 વિરોચનનો બળી બલી, તેનો બાણાસુર રાજન, ૬
 તે શોણિતપુરમાં રાજ કરતો, ઉપન્યો મન વિચાર;
 વર પામું ઇશ્વર આરાધું, વશ વરતાવું સંસાર. ૭

તેણે શુક્રાર્યને પૂછ્યું, લાગી ગુરુને પાય;	
કહો ગુરુજી તપ કર્યાનો, શુદ્ધ મને ઉપાય.	૮
શુક ધોધ્યા હેત કરીને, સૂણુ બાણાસુર રાજન;	
સર્વથકી ઉત્તમ ઉપાસન, કહું પરમ નિધાન.	૯
ગંગા તટે જઈ તપ કરે, ઉપાસો મહાદેવ;	
ભોજો શંભુ પ્રસન્ન થઈ, વર આપશે તતખેવ.	૧૦
શુકનાં વાયક સાંભળી, થયો બાણુ મન ઉદ્ધાસ;	
તપ કરવાને ચાલિયો, મન ધરીને વિશ્વાસ.	૧૧
કૌભાંડ નામે મોટો મંત્રી, તેને સૌંધ્યું પૂર;	
કૈલાસ નિકટે ગંગાતટે, જઈ તપ કરે અસૂર.	૧૨
આસાન વાળાને લાગી તાળી, જપે ભોજો દૃઢ મન;	
શત વરસ એમ વહી ગયાં, ઉંધઈ વળગી તંન.	૧૩
વૃષા, શીતને ગ્રીષ્મ વેઠે, ઓઢવા અવનિતે આભ;	
શ્રવણે સુગ્રીવે માળા ધાધ્યા, મસ્તકે ઉગ્યો ડાભ.	૧૪
હ્રુધા તૃષા તજીને બેઠો, અઘોર માંડ્યું તપ;	
માળા ફેરવે મનતણી, જપે ભ્રેગેશ્વરનો જપ.	૧૫
છંદ્રે મોકલી અપસરા, તપધ્યાન કરવા ભંગ;	
બાણાસુર ચૂકે નહીં, પરભવે નહીં અનંગ.	૧૬
વૃષભે ચઢી શિવ આવિયા, ધરી અતીત કરું રૂપ;	
બાણાસુરને બોલાવિયો, ભાવે કરીને ભૂપ.	૧૭
નેત્ર ઉઘાડીને નિરખીયું, ત્યારે દીઠા શંકર જાણ;	
ધશી હશીને ચરણે લાગ્યો, સ્તુતિ કરી નિરવાણ.	૧૮
માગ્ય માગ્યરે મહીપતિ, એમ કહે છે ઉમિયાનાથ;	
બાણાસુર કહે નાથજી, મને આપો સહસ્રજ હાથ.	૧૯

વલણ

સહસ્ર હાથ આપો હરજી, ગણો ગણપતિ સમાનરે;	
વિપત પડે તો આવજો, એમ કરી શિવે હવા અંતરધ્યાનરે.	૨૦

કંડવું ૩ જી-રાગ યમન-કંદ્યાણુ

આવ્યા આવ્યા ઉમયા સહિત મહાદેવ, દીડી દીડી અસુરતણી ધણી સેવ;	
નયણે નીરખ્યો અસુરનો દેહ, દીઠો સુકાં કાષ્ઠત તેહ.	૧

તેને લાગી શંભુજીસું તાળી, બાણાસુર બેઠો આસન દઢ વાળી;
 એવાં એવાં તપનો માંજો અભ્યાસ, માથા ઉપર પુટી નિકાલ્યાં ધાસ. ૨
 એના તપનો નહીં આવ્યો પાર, એમ વર્ષ ગયાં છે એક હજાર;
 એવું તપ બેઘને બોલ્યા ત્રિપુરારી, તમે સાંભળો પાર્વતી નારી. ૩
 એને તપે ત્રેલોક બાધું ડાલે, બાણાસુર તો બોલાવ્યો નવ બોલે;
 તમે કહો તો એને વર આપું, ને હું સત્ત્વ વચન કરી થાપું. ૪
 વળતાં બોલ્યાં પાર્વતી રાણી, એવા દુષ્ટને નાપો શૂલપાણી;
 દૂધ પાઇને ઉછેરો છો સાપ, તેથી તમે પામશો મહા સંતાપ. ૫
 પહેલાં તમે ભસ્માંગદ વરદાન દીધું, વરદાન પામ્યો કારજ એનું સીધું;
 વરદાન રાવણાદિકને આપ્યા, તેણે દુષ્ટે જનકીનાથ સંતાપ્યા. ૬
 તે માટે જાણું શું તમને કહિયે, હારે એવા દુષ્ટથી વેગળા રહિયે;
 પછે તમને શી શીખામણુ દીજે, ભોળા શંભુ રહું જાણો તેમ કીજે. ૭
 જાઓ નારી પાનીએ બુદ્ધિ તમારી, વરદાન આપતાં ન રાખીએ વારી;
 એવું કહીને બોલ્યા તે ભોળોનાથ, દીધો બાણાસુરને શિર હાથ. ૮
 ઉઠ ઉઠ પુત્ર તું વર માગ્ય, તું તો સમાધી તજીને જાગ્ય;
 વાણી શંભુની સુણીને જાગ્યો, તેણે શિવજી પાસે વર માંગ્યો. ૯
 સ્વામી મને સહસ્ર હાથ જ આપો, મુજને પુત્ર કરીને થાપો;
 એક એક હસ્ત એવો કીજે, હસ્તી સહસ્રતણું બળ દીજે. ૧૦
 અસ્તુ અસ્તુ કહિને શિવે વર આપ્યો, તેને તો પુત્ર કરીને થાપ્યો;
 વરદાન લઇને દાનવ ઘેર આવ્યો, તેને બધા નગ્ર લોકેરે વધાવ્યો. ૧૧

વલણ

વધાવ્યો ત્યાં લોક સર્વે, આનંદ ધણો મન થાય રે;
 આવી રાજ બેઠો બાણાસુર, તેને ઉલટ અંગ ન માય રે. ૧૨

કડવું ૪-થું-રાગ કેદારો

વર આપી વળ્યા વિષધારીરે, સહસ્ર ભુજ પામ્યો અહંકારી રે;
 ખોંખારીને કહે પામ્યો હું જયરે, હું તો થયો છું અક્ષય રે. ૧
 અભિમાની બોલે એમ ગર્વ વચન રે, પુર વિષે આવ્યો રાજનરે;
 સહુને આનંદ વાધ્યો મન રે,..... ૨

ઢાળ

પાય લાગે પ્રજા પુરની, આવી મળ્યો પરધાન;
 સહસ્ર ભુજ અંબુજ દૂત્યાં, તરુવરને સમાન. ૩

જાણે જગમાં વડાળ પુલી, હસ્ત એમ રાખતણા;	
પોહોંચે પોહોંચે ઝગમગે, જેવી શેષનાગની ફણા.	૪
એક એક હસ્તે સહસ્ર હસ્તિબળ, વસુધાતળ વશ કીધું;	
નાગવર્ગ ને સ્વર્ગ જીતી, એક ચક્રવે રાજ કીધું.	૫
ચોસઠ દેશ ને ચારે દિશા, બાણે વરતાવી આણ;	
ખાંચે પૃથ્વીને ધ્રુબવે, જુદા જુદા વદે મુખ વાણ.	૬
મંત્રી સાથે વઢવું માગે, બાથ બીડીને અંગ;	
માતંગ મારે હયને પછાડે, પાડે પર્વત શૃંગ.	૭
ભરાવે બાથ ને હાથ ઝાટકે, મુખે ભાખે મેઘસ્વર;	
વઢનાર પાખે બાણ શરીરે, પ્રગટ્યો પ્રાક્રમજ્વર.	૮
ગણ ગાંધર્વ ને અપ્સરા સાથે, કૈલાસ ગયો રાજન;	
બાણાસુરે શંકરદારે, માંડયું સંગીત ગાન.	૯
થૈ થૈકાર ધમકાર ધુધરના, અબલા પગમાં ઠમઠમતા;	
મંદિરમાંથી મહાદેવ નિકળ્યા, રામાની સંગે રમતા.	૧૦
અસુર ઈશ્વર ને અપ્સરા નાચે, તે ઇન્દ્રાદિક જોય;	
અંગ મૃદંગ ને વીણા રસના, શબ્દ એકઠા હોય.	૧૧
મહાદેવજી રસમગ્ન હવા, રાયને થયા તુષ્ટમાન;	
બાણાસુરને કહે ઉમયાવર, માગ્ય માગ્ય વરદાન.	૧૨
રાય કહે પ્રભુ પ્રથમ તમે, આપ્યા સહસ્ર હસ્ત;	
તે ભુજબળ મારું કાણે ન લાગ્યું, મેં જીત્યા લોક સમસ્ત.	૧૩
સ્વામી બળ આપ્યું તો જોદ્ધો આપો, એ માંગવું છે મારે;	
તમે વઢો કે વઢનાર આપો, જે મારા મદને ઉતારે.	૧૪
તવ રીસ ચઢી અંતર ઈશ્વરને, તું માંગતાં ચુકયો મૂર્ખ;	
તારા ભુજનો ભાર ઉતારશે, ત્રિલોક પૂજન પુરુષ.	૧૫
પુત્રી તારીનો વડસસરો તે, તારા ભુજને હણશે;	
ચડથી છેદીને કર તારાના, કટકે કટકા કરશે.	૧૬
તવ બાણાસુરને શુદ્ધ હવી, એ તો મેં માંગ્યો શાપ;	
કડાક કડાક કટકા થાશે ત્યારે, કેમ ખમાશે અદાપ.	૧૭
ભૂપ કહે સાંભળિયે સ્વામી, તમ વચન પ્રમાણ;	
એટલું માગું આપ કને, આગળથી થાએ બાણ.	૧૮

શિવ કહે તારી ધર્મધન, આશ્રિયે લાંગી પડશે;
ત્યારે તો તું જાણજે, રિપૂ આવી ગડગડશે. ૧૯

વલણ

ગાજશે શત્રુ કહી વળાવ્યો, નગ્રમાં આવ્યો સોય રે;
આસન બેસી દહાડી બાણાસુર, ધન સામું જોય રે. ૨૦

કડવું ૫ મું-રાગ ખિસાવર

વળિ વળિ પૂછ્યું પરિક્ષત રાયજી, શુકદેવજી કહોને કથાયજી;
દેવ કન્યા પ્રગટી જેહજી, દૈત્ય પુત્રી તણો સંદેહજી. ૧

ઢાળ

દૈત્યપુત્રી કેમ હવી, શુકદેવજી કહોને સલ;
વિસ્તારીને વર્ણવો, ઓખા તણી ઉતપત્ય, ૨
શુકદેવ વળતું બોલિયા, તમે લલી પૂછી વાત;
ઓખાની ઉત્પત્ત કયમ હવી, કહું તમને સાક્ષાત. ૩
એકવાર ગિરિ કૈલાસથી, શિવજી તે મધુવન જાય;
ઉમયાજી ઘેર એકલાં, તેણે વિચાર્યું મનમાંય. ૪
શિવને દિવસ યાશે ધણા, નંદી ને લૂંગી સંગ;
સંતાન મ્હારે કાંઈ નહીં, તે માટે દ્યોને સંગ. ૫
શિવજી કહે કરજો પ્રગટ, ઇચ્છાથકી સંતાન;
તપ કરવાને જાઉં છું, ધરવાને હરિનું ધ્યાન. ૬
એમ કહીને શંકર ચાલ્યા, આવ્યા તે ગંગાતીર;
દઢ આસન વાળીને બેઠા, મનમાં રાખી ધીર. ૭
દિવસ કેટલા વહી ગયા, ને ચૈત્રમાસ તે આવ્યો;
પરસેવો ઉમયાને અંગે થયો, તે તો નવ લાવ્યો. ૮
માર્જન કરવા ઇચ્છા કીધી, મલીન દીર્ઘ અંગ;
સુગંધી તેલ કકડાવિયાં, જલ ઉણુ મૂક્યું પ્રસંગ. ૯
પાર્વતીએ મન વિચારિયું, મંદિરમાં નથી કાય;
હું પુત્ર એક પ્રગટ કરું, જે દ્વાર આગળ જોય. ૧૦
પછે દક્ષિણ અંગથી મેલ ઉતારી, ધણું પુત્રનું રૂપ;
તેના હાથ પગને ઘુંટણુ, પહાની, ટુંકડું અંગ સ્વરૂપ. ૧૧
ચતુર્ભુજ ને કાંઈ મ્હોટી, મ્હોટું તે મસ્તક સંગ;
કપોલ ગ્રીવા સુંદર શાભે, વિચિત્ર દિસે અંગ. ૧૨

જાણે જગમાં વડાળ પુલી, હસ્ત એમ રાખતણા;	
પોહોંચે પોહોંચે ઝગમગે, જેવી શેષનાગતી ફણા.	૪
એક એક હસ્તે સહસ્ર હસ્તિબળ, વસુધાતળ વશ કીધું;	
નાગવર્ગ ને સ્વર્ગ જીતી, એક ચક્રે રાજ કીધું.	૫
ચોસઠ દેશ ને ચારે દિશા, બાણે વરતાવી આણ;	
પાંચે પૃથ્વીને ધુળવે, જુદું જુદું વહે મુખ વાણ.	૬
મંત્રી સાથે વઢવું માગે, બાથ બીડીને અંગ;	
માતંગ મારે હયને પછાડે, પાડે પર્વત શૃંગ.	૭
ભરાવે બાથ ને હાથ ઝાટકે, મુખે ભાખે મેઘસ્વર;	
વઢનાર પાખે બાણ શરીરે, પ્રગટ્યો પ્રાક્રમજ્વર.	૮
ગણ ગાંધર્વ ને અપ્સરા સાથે, કૈલાસ ગયો રાખન;	
બાણાસુરે શંકરદારે, માંડ્યું સંગીત ગાન.	૯
થૈ થૈકાર ધમકાર ધુધરના, અબલા પગમાં ઠમઠમતા;	
મંદિરમાંથી મહાદેવ નિકળ્યા, રામાની સંગે રમતા.	૧૦
અસુર ઈશ્વર ને અપ્સરા નાચે, તે ઇન્દ્રાદિક જોય;	
ચંગ મૃદંગ ને વીણા રસના, શબ્દ એકઠા હોય.	૧૧
મહાદેવજી રસમગ્ન હવા, રાયને થયા તુષ્ટમાન;	
બાણાસુરને કહે ઉમયાવર, માગ્ય માગ્ય વરદાન.	૧૨
રાય કહે પ્રભુ પ્રથમ તમે, આપ્યા સહસ્ર હસ્ત;	
તે ભુજબળ મારું કાણે ન ભાગ્યું, મેં જીત્યા લોક સમસ્ત.	૧૩
સ્વામી બળ આપ્યું તો જોદ્ધો આપો, એ માંગવું છે મારે;	
તમે વઢો કે વઢનાર આપો, જે મારા મદને ઉતારે.	૧૪
તવ રીસ ચઢી અંતર ઈશ્વરને, તું માંગતાં ચુક્યો મૂર્ખ;	
તારા ભુજનો ભાર ઉતારશે, ત્રિલોક પૂજન પુરુષ.	૧૫
પુત્રી તારીનો વડસસરો તે, તારા ભુજને હણશે;	
થડથી છેદીને કર તારાના, કટકે કટકા કરશે.	૧૬
તવ બાણાસુરને શુદ્ધ હવી, એ તો મેં માંગ્યો શાપ;	
કડાક કડાક કટકા ચારે ત્યારે, કેમ ખમાશે અદાપ.	૧૭
ભૂપ કહે સાંભળિયે સ્વામી, તમ વચન પ્રમાણ;	
એટલું મારું આપ કને, આગળથી થાએ બાણ.	૧૮

શિવ કહે તારી ધર્મધન, આશ્રિયે ભાંગી પડશે;
ત્યારે તો તું જાણજે, રિપૂ આવી ગડગડશે. ૧૯

વલણ

ગાજશે શત્રુ કહી વળાવ્યો, નગ્રમાં આવ્યો સોય રે;
આસન બેશી દહાડી બાણાસુર, ધન સામું જોય રે. ૨૦

કડવું ૫ મું-રાગ ખિલાવર

વળિ વળિ પૂછ્યું પરિક્ષત રાયજી, શુકદેવજી કહેને કથાયજી;
દેવ કન્યા પ્રગટી જેહજી, દૈત્ય પુત્રી તણે સંદેહજી. ૧

ઢાળ

દૈત્યપુત્રી કેમ હવી, શુકદેવજી કહેને સહ;
વિસ્તારીને વર્ણવે, ઝોખા તણી ઉતપત્ય. ૨

શુકદેવ વળતું જોલિયા, તમે ભલી પૂછી વાત;
ઝોખાની ઉત્પત્ત કયમ હવી, કહું તમને સાક્ષાત. ૩

એકવાર ગિરિ કૈલાસથી, શિવજી તે મધુવન જાય;
ઉભયાજી ઘેર એકલાં, તેણે વિચાર્યું મનમાંય. ૪

શિવને દિવસ થાશે ઘણા, નંદી ને ભૂંગી સંગ;
સંતાન મહારે કાંઈ નહીં, તે માટે લ્યોને સંગ. ૫

શિવજી કહે કરંજો પ્રગટ, ઇચ્છાથકી સંતાન;
તપ કરવાને જાઉં છું, ધરવાને હરિનું ધ્યાન. ૬

એમ કહીને શંકર ચાલ્યા, આવ્યા તે ગંગાતીર;
દઢ આસન વાળીને બેઠા, મનમાં રાખી ધીર. ૭

દિવસ કેટલા વહી ગયા, ને ચૈત્રમાસ તે આવ્યો;
પરસેવો ઉભયાને અંગે થયો, તે તો નવ ભાવ્યો. ૮

માર્જન કરવા ઇચ્છા કીધી, મલીન દીકું અંગ;
સુગંધી તેલ કંકડાવિયાં, જલ ઉજળ મૂક્યું પ્રસંગ. ૯

પાર્વતીએ મન વિચારિયું, મંદિરમાં નથી કાય;
હું પુત્ર એક પ્રગટ કરું, જે દ્વાર આગળ જોય. ૧૦

પછે દક્ષિણ અંગથી મેલ ઉતારી, ધણું પુત્રનું રૂપ;
તેના હાથ પગને ઘુંટણ, પહાની, હુંકડું અંગ સ્વરૂપ. ૧૧

ચતુર્ભુજ ને ફાંદ મહોટી, મહોટું તે મસ્તક સંગ;
કપોલ ગ્રીવા સુંદર શોભે, વિચિત્ર દિસે અંગ. ૧૨

તેના વામ કરમાં કમળ, આપ્યું, ખીજે ઘેરખો જાણુ;	
ત્રીજે હાથે જલકમંડલ, દક્ષિણ ફરશી પાણુ.	૧૩.
બાજુબંધ ને ઘેરખાં, કુંડલ ધાડ્યાં કર્ણ;	
કટીએ શોભે મેખલા ને, ઘુધરા બાંધ્યા ચર્ણ.	૧૪
તેને સર્પનૂં ઉપવીત આપ્યું, મોદિક આપ્યો આહાર;	
મુષકનૂં વાહન આપ્યું, ઉર સેવંત્રાનો હાર.	૧૫.
તેનૂં ધૃત સિંદૂરે અંગ ચરચ્યું, કાચા કાંચનની પરિધામ;	
પ્રતિહાર કરીને થાપીઓ, ગણપતિ ધરિયું નામ.	૧૬
મુખ વચન માતાજી બોલ્યાં, હું માર્જન કરું આ વાર;	
કોઈ પુરુષ આવે આંગણે તો, રાખજે ઉભો દાર.	૧૭
એકલો બાળક બારણે ખીશે, વિચાર્યું મન માત;	
એની પાસે જોડ હોય તો, બેઠાં કરે બેઠ વાત.	૧૮
વામ અંગથી મેલ ઉતારી, ઘડયું કન્યાસ્વરૂપ;	
તેની શોભા શી વર્ણવું, શુકદેવ કહે શુણુ ભૂપ.	૧૯
તેનું વદન પુનમચંદ્ર સરખું, નેન નિર્મળ જાણુ;	
નાસિકા શ્લકચાંચ સરખી, દર્શન ખીજ પ્રમાણુ.	૨૦
તેના અધર અતિ ઓપે રાતા, કપોલ ગ્રીવ જેહ;	
ભુજદંડ જે ગજસુંઠ સરખા, કુચ ખીજેરાં તેહ.	૨૧
તેની જંઘા જાણુ કદલી સરખી, ઉર ઉજ્જવળ અંગ;	
તેના ચરણુ જાણુ પદ્મની, કેસરી કટીનો લંક.	૨૨
કર કંકણ ને મુદ્રિકા, કંઠે પુષ્પનો હાર;	
કરણે ઝાલ ઝખુકે, પાયે નેપુરનો ઝમકાર.	૨૩
મસ્તકે ગુંથી રાખડી, કંઠે મુક્તાનો હાર;	
અણુવટ પગે વીછુવા, કટીમેખલા શણુગાર.	૨૪
તેને ચણિયો ચોળી પહેરાવિયાં, શિર ઘાટડી પરિધામ;	
શુકદેવ કહે પરિક્ષતને, તેનૂં ઓખા ધરિયું નામ.	૨૫
તેને ઢીંગલાં ને ટોલડી, કુંડલી કાચળી જેહ;	
પાંચ કોડાં દાખડી વેલણુ, રમવા આપ્યાં તેહ.	૨૬
કુંમકુમ ચંદન ચાંદલો, કાજળ સિંદુર સંગ;	
તેલ તંબોલ ને નાડાછડી, કરી તે પૂજા અંગ.	૨૭

વલણ

કરી પૂજા અંગ સોહિયે, કુંવરી કન્યા જેહરે;
શુકદેવ કહે પરીક્ષિતને, એમ ઓખા પ્રગટી તેહરે. ૨૮

કડવું ૬ કું-રાગ સામગ્રી

વળી વળી પૂછયું પરીક્ષિત રાયજી, શુકદેવજી કહેને કથાયજી;
ઉમયા અંગથી ઉપની જેહજી, દૈત્ય પુત્રીતણેા સંદેહજી. ૧

ઢાળ

સંદેહ મહારા મનતણેા, તે ટાળાએ ઋષિરાય;
એ ભ્રાત ભગિની દ્વારે મૂકી, રચ્યો કુણ ઉપાય. ૨
ત્યારપુઠે શું થયું, મુને સંભળાવેને એહ;
વિસ્તારીને વર્ણવે, શુકદેવજી સર્વે તેહ. ૩
શુકદેવ વળતું બોલીયા, તું સાંભળ રાજકુમાર;
ઉમયાએ ઓખાની પ્રત્યે, એમ કહ્યું તેણીવાર. ૪
હું મંદિરમાં માર્જન કરું છું, ત્યાં દીધી શીખામણ;
કાઈ પુરુષ આવે આંગણે તો, કરજે મુજને જાણ. ૫
એમ કહીને ગયાં ધરમાં, ઉતાચું ઉણોદક સાર;
બાવનાં ચંદન ઘોળીયાં તે, કનકપાત્ર મોજર. ૬
વસ્ત્ર આભુષણ તણને, નહાય છે ઉમયા માત;
મોકળે કેશે નેત્ર મીંચી, બેઠાં છે સાક્ષાત. ૭

રાગ મારુની દેશી

ઋષિ નારદજી તેણીવાર, હૂતા બ્રહ્મસભા મોજર;
ઋષિએ મન કચ્યો વિચાર, હું તો જાઉં ત્યાં નિરધાર. ૮
શિવ ઉમિયાને વઢવાડ, માંહોમાંહી કરાવું રાડ;
એવું વિચાર્યું ઋષિરાય, જ્યાં ઉમિયાજી બેઠાં નહાય. ૯
આવ્યા અંતરિક્ષથી ઋષિરાય, ત્યારે દીઠી પાર્વતીએ છાંય;
જાણે પેહેરું તે વસ્ત્ર સૂવેબે, રખે ઉધાડું અંગરે દેખે. ૧૦
તે માટે શીરના કૃશ, તેણે ઢાંકયું તે અંગ સુવેશ;
જોઈ ઋષિ નારદ સિધાબ્યા, શિવ પાસે ગંગાતટે આવ્યા. ૧૧
આવી બોલ્યા શિવસું વાણી, મારી વાત સુણો શક્તિપાણી;
તમે ધરી બેઠા શું ધ્યાન, ઘેર પ્રગટ્યાં છે બે સંતાન. ૧૨

એવું સાંભળતાં તત્કાળ, ઉઠી અંગમાં મોટી જ્વાળ;	
એવું કહિને ચાલ્યા છે મુન્ય, મહાદેવ હવા મતિ શૂન્ય.	૧૩
શિવ ધરમાં પેસે જ્યારે, પેલે જોડે વાચ્યા ત્યારે;	
અલ્યા ચોરટો છે કે બિખારી, નહાવા બેઠાં છે માત અમારી.	૧૪
માંહોમાંહી થયો સંગ્રામ, બેમાં કાઈ ન છાંડે ઠામ;	
જટા સાહીને નાંખ્યા છે ઈશ, મહાદેવને ચઢી અતિ રીશ.	૧૫
ઢીકા પાટુ ને ગડદા સાથ, અન્યોઅન્ય ભીડી બે બાથ;	
ધાયા ભૂત ભૈરવ વૈતાળ, રણે કાપ્યો ઉમિયાનો બાળ.	૧૬
ધણું કાપ્યા શ્રીત્રિપુરારી, ગાજ્યા ગણપતિ બહુ રીશધારી;	
બેહુ સરખા છે બલવંત, ધણું કાપ્યા તે ઉમિયાનાં કંથ.	૧૭
કાપ્યા ગણપતિ તે બહુ અંગ, સર્વ સેનાનો કીધો ભંગ;	
નાઠી સેના દેખી બળધીશ, કાપ્યા ગણપતિ કાપ્યા ઈશ.	૧૮
બેનું રૂપ ભયંકર ભાસે, દેખી મુનિવર નાવે પાસે;	
જટા સાહીને નાખ્યા ઈશ, ત્યારે શિવને ચઢી અતિ રીશ.	૧૯

ઢાળ

જટીલ જોગી ને ભસ્મભોગી, દીસંતો અવધૂત;	
આજ્ઞા વિના અધિકારન જાવા, જો હોય પૃથ્વીનો ભૂપ.	૨૦
વચન એવું સાંભળીને, કાપીયા શિવ રાય;	
ત્રિશૂલ મારી શિર છેદિયું, જઈ પહું ચંદ્રરથમાંય.	૨૧
ઓખા મનમાં ત્રાસ પામી, દેખીને દારુણ કર્મ;	
માતાની પાસે કહેવા ન ગઈ, નવ લલ્લો આગળ મર્મ.	૨૨
મહાદેવ મંદિરમાં ગયા, ઝબક્યાં તે ઉમિયા મન;	
નેત્ર ઉઘાડીને નિરખિયા, શિર કેશે ઢાંકયું તંન.	૨૩
વસ્ત્ર પેહેરીને થયાં બેઠાં, પૂછીયું શિવરાય;	
બે બાલક તો બારણે મૂક્યાં, કેમ આવ્યા મંદિરમાંય.	૨૪
શિવ કહે શિર છેદિયું, પેલો પુરુષ હૂતો જોડ;	
સ્ત્રીહસા મેં નવ કરી, જીવતી તો મૂકી તેહ.	૨૫
એમ કહેતાં ઉમિયાં પહ્યાં પૃથ્વી, એ શૂંકીધું શિવરાય;	
અંગથકી ઉત્પન્ન કર્યાં, બેઉ બાલક તમારાં થાય.	૨૬

હમણાં તે મારા પ્રાણ કહાડું, કાં જીવાડો એહ;
શિવ કહે શિર છેદિયું, જઈ પડ્યું પર્વત તેહ. ૨૭
એક મુરતમાંહી મસ્તક આણી, મેહેલો તે એને અંગ;
નંદી ભુંગીને મોકલ્યા, જઈ જોયા પર્વતશૃંગ. ૨૮
મસ્તક તો લાધ્યું નહીં, એક હસ્તી દીઠો વંન;
એકદંત ને મહા ઉન્મત્ત, જઈ વિદાર્યું તંન. ૨૯
મસ્તક લઈને આવિયા, શિવ ઉમિયા કેરી પાસ;
મહાદેવે મસ્તક ચ્હોડીયું, વરદાન દીધું હાથ. ૩૦
મ્હારે હાથે દુઃખ જ પામ્યો, મુજ પેહેલો પૂજય;
શુભ કામે સ્મરણ કરે, તેનું સિદ્ધ કારજ થાય. ૩૧

વલણ

વરદાન એવું આપીયું, શિવે તેણે ઠામરે;
પેહેલી પૂજ કરી પોતે, ગજવદન ધરિયું નામરે. ૩૨

કડવું ૭ સું-રાગ મારુ

ઉમિયાં આબ્યા તે મંદીર બહાર, નવ દીડી તે ઓખા કુમાર;
મઠાની કાઠડી હુતી જ્યાંહે, કન્યા નાશીને પેઠી ત્યાંહે. ૧
ઉમિયાને ક્રોધ ચડ્યો અપાર, ઓખાને શાપ દીધો તેણી વાર;
ત્યારે પૂઠે તે શું થાય, તેની કહું હવે કથાય. ૨

ઠાળ

શાપ પુત્રીને હવો, તે સાંભળો કહું રાય;
વરસ એક લગણુ પુત્રી, રહેજે લવણુની માંય. ૩
વચન એવું સાંભળીને, દુઃખ પામી મંન;
લવણુ મધ્યે કામળ કાયા, કેમ જશે વરસ દંન. ૪
ગદગદ કંઠે ઓખા બોલી, દયા કરો મુજ માત;
અપરાધ કિંચિત્માત્ર છે, તેમાં આવડી શી ધાત. ૫
મેં શાપ તમારો શીશ ચડાવ્યો, અનુગ્રહ કેમ થાય;
માતા કહે મહિમા વાધશે, તારો મૃત્યુલોકની માંય. ૬
પછે પાર્વતીજીએ પ્રેમ આણી, કહ્યો માસ જ એક;
વરસ આઘે ઉત્તમ કહિયે, ચૈત્ર માસ વિશેક. ૭
તે માસે તે લવણુ કરો, કરે સંગ્રહ જેહ;
પાર્વતીજી પુત્રીને કહે, તે દુઃખ પામે દેહ. ૮

ચૈત્ર માસે વ્રત અલૂણું, કરે જે સ્ત્રીજન;	
સંસારનાં મુખ ભોગવે, પામે પુત્ર કલત્રને ધન.	૯
ચૈત્રકેરા દિન ત્રીશે, અંન અલૂણું ખાય;	
માતા કહે સત્ય જાણજે, તે સ્વર્ગવાસી થાય.	૧૦
માતા કહે મહિમા કહું, એવો ચૈત્ર નિર્મળ જાણ;	
એક માણસ અલૂણું ન કરે, તેનું મિથ્યા જીવ્યું જાણ.	૧૧
વ્રત કરીને દાન કરવું, લવણકરું જેહ;	
આખ્યાન સાંભળે પાતક જાયે, નિર્મળ થાયે દેહ.	૧૨
પાંચ દહાડા પાછલા, વ્રત કરે સ્ત્રી જન;	
કરે ભોજન લવણ પામે, એક ઉજ્જવળ અન્ન.	૧૩
હું શાપમોચન તુજને કહું છું, આખાને કહે છે માય;	
શ્રી ભગવાનકુલમાં વર થશે, તે ગ્રહશે તારી બાંધ.	૧૪
સર્વે દોષ ટળશે તેથકી, સાંભળ આખાબાઈ;	
સંતોષી એમ એ સર્વે કહી, આનંદ પામ્યાં સહી.	૧૫
પછે આખા લવણમાં પેઠી, શાપ મટાડવા કાજ;	
શુકદેવ કહે પરીક્ષિતને, કહું બાણાસુરનું કાજ.	૧૬

વલણ

કથા કહું તે સાંભળો, ધરીને એક ધ્યાનરે;	
તે પછી શું નીપન્યું, વિસ્તારું રાજન રે.	૧૭

કડવું ૮ મું-રાગ વેરાડી

એક સમે ચંડાલણી, ઉભી રાજદાર;	
વાસીદું વાળી કરી, કીધું ઝાકઝમાળ.	એક સમે.-ટેક.
રાજ તે સૂતા ઉઠીયા, અતિ પ્રાતસકાળ;	
મુખ આડી સમ્માર્જની, રાખી રે ચંડાળ.	એક સમે.
તે જોઈ બાણાસુરે પૂછિયો, સધળો વિસ્તાર;	
મુખ આડી સમ્માર્જની, કેમ રાખી તે નાર.	એક સમે.
ચંડાલણી કહે રાયજી, સાંભળો મહારાજ;	
વહાણામાં મુખ કેમ દાખવું, જાણી કીધી મેલાજ.	એક સમે.
રાજ કહે સત્ય જોલ તું, નહિકર દેશુરે દંડ;	
શા માટે આડી ધરી, સમ્માર્જની રંડ.	એક સમે.

વળતી ચંડાળણી એમ વઢે, સાંભળોરે ભૂપાળ;
 સાચું બોલું છું હું હવે, રખે દેતારે ગાળ. એક સમે.
 પ્રાતસમે જોવું નહીં, વાંઝીયાનું વદન;
 તમારે કાંઈ છોરું નથી, સાંભળોને રાજન. એક સમે.
 તે માટે સમ્માજની, આડી કીધી મેં રાય;
 સાચું બોલી છું જે ઘટે, તેવો કરજોરે ન્યાય. એક સમે.
 રાજાએ સત્ય માન્યું સહી, નવ કીધોરે ક્રોધ;
 રાજ મૂકી કૈલાસે ગયો, બાણાસુર જોધ. એક સમે.
 તપ કરવા વેગે ગયો, દઢ રાખી વિશ્વાસ;
 ધ્યાન ધર્યું મહાદેવનું, મુને પુત્રની આશ. એક સમે.

કડવું ૯ મું-રાગ મારુ

તેણે સમે રાણી કહેવારે લાગી, જોઈ રાજાનું રૂપ;
 બાણમતી એમ બોલીયાં, રાય થયો વૃક્ષસ્વરૂપ. ૧
 રાય એ વરને શું લાવીયા, તમારી કાણુ આવશે સંગ;
 અપત્ય શે નવ લાવીયા, હું હુલાવત ઉછરંગ. ૨
 બાણમતી દુઃખ પામી કહે, બહુ બળતણું શું કામ;
 સંતાન મ્હારે કાંઈ નથી, શિર વાંઝીયાનું નામ. ૩
 રાયે રિધસિધ ત્યાગ કીધી, ચાલીયો વનમાંહે;
 કૈલાસ ગિરિએ આવીયો, બેઠા છે શિવજી જ્યાંહે. ૪
 તાતને ચરણે લાગીયો, તવ પૂછ્યું શિવરાય;
 સંતાન મ્હારે કાંઈ નથી, કાંઈ પુત્ર પુત્રી થાય. ૫
 ત્યારે પાર્વતીજી બોલીયાં, મારે પુત્ર એક ગણેશ;
 તે તો આખો જાય નહીં, ત્રિલોકનો દેવેશ. ૬
 અપત્ય કો આપે નહીં, જે જે પોતાનું સંતાન;
 તેત્રીશ કાટીએ પૂજા કરી, મૃત્યુલોકમાં માન. ૭
 દેવ દૈત્યમાં પ્રીત ન હોયે, પિતા પુત્ર ન થાય;
 વચન એવું સાંભળી, મન ઝાંખો થયો છે રાય. ૮
 પછે ઉમાએ શિવને કહ્યું, પુત્રી લવણમાં છે જોડ;
 તેને ત્રીશ દહાડા થયા પૂરા, આપોને પુત્રી તેહ. ૯
 ત્યારે પુત્રી કહેવા લાગી, સાંભળો મુજ માત;
 કૈલાસે હું ક્યારે આવું, સત્ય કહોને વાત. ૧૦

કાગણુ વદ તૃતીયાને દીવસ, તૂં આવજે મુજ પાસ;	
ગોર કરીશ જો પુત્રી મહારી, તો પૂરીશ તારી આશ.	૧૧
તે ભચ્યું ભાજન લઈને ચાલ્યો, વલણ મધ્ય કુમાર;	
માથે ચડાવી થયો મારગ, આવ્યો નગર મોજર.	૧૨
પછે ભાજન ભાગીને કન્યા કહાડી, દીઠું સુંદર રૂપ;	
પંચામૃતે પખાણી કરી, શણગાર સજ્જવ્યા ભૂપ.	૧૩
ભાટ ચારણ ગણ ગાંધર્વને ત્યાં, આપીયાં બહુ દાન;	
તરીયાં તોરણ બાંધીયાં, જાણે પુત્રી પુત્ર સમાન.	૧૪
ગજે બેસાડી નગર મધ્યે, ફેરવી લાવ્યો રાય;	
વાજ્ર વાજે અતિ ધણાં, વળી બંદી જશ બહુ ગાય.	૧૫
શુકદેવ કહે પરીક્ષિત સુણો, પહેલી દેવકન્યા રાય;	
સંદેહ મનનો ટાળીએ, પછે દૈત્યપુત્રી થાય.	૧૬
નિત્ય રાજસભામાં બાણુ બેસે, ધરે બહુ અભિમાન;	
એવું જોઈને બોલિયો, કૌભાંડ જે પરધાન.	૧૭
ગર્વ ન કીજે રાયજી, કાંઈ મન વિચારી જોય;	
પાંચ દહાડા પુરુષને, કાંઈ જાયા ફરતી હોય.	૧૮

વલણ

જાયા ફરતી પુરુષને, સરખી સદા ન હોયરે;	
ગર્વ કદી નવ કીજીએ, માનો રાજ સોયરે.	૧૯

કડવું ૧૦ મું-રાગ સામેરી

બાણાસુર નૃપ ઓચર્યો, દેશૂં તે કન્યાદાન;	
તેને પુણ્યે પામશું, ફળ કોટી યજ્ઞ સમાન.	૧
આકાશ વાણી એમ હવી, સાંભળજે રાય નિરધાર;	
પુત્રી ઇચ્છાવરે પરણશે, કારણરૂપ કુમાર.	૨
ત્યારે રાજ વિરમય પામ્યો, છે કાંઈ કારણ વાત;	
આકાશ વાણી એમ હવી, કાંઈ વરતશે ઉત્પાત.	૩
શુકાચાર્યને તેડીયા, પ્રશ્ન પૂછ્યું રાય;	
આકાશ વાણી સુણીને, મને ચિંતા મનબહુ થાય.	૪
જન્મપત્રિકા કરો એહની, અશુભ ગ્રહ જે હોય;	
તેને હું કરું પાધરા, કર મૂછ ઘાલ્યો સોય.	૫

શુક્રાર્ય જ બોલીયા, એ બળતણું નહિ કામ;
વિચારીને જોતે રાજ, મનમાં મોટી હામ. ૬
તે ભવિષ્ય ટાળ્યું નવ ટળે, સહુ જે આડે આંક;
નિમિત્ત કેા ધૂટે નહીં, ત્યાં ગ્રહતણો શો વાંક. ૭
જન્મપત્રિકા કરી એહની, સાંભળ રાજકુમાર;
એ કન્યા જ્યારે પરણશે, ત્યારે વરતશે હાહાકાર. ૮
મન વિચારી રાજ બોલ્યો, શુક્ર પ્રત્યે એમ;
એ કન્યા નવ પરણાવું, એ વાતનો મારે નેમ. ૯

વલણ

નિયમ મારે એ વાતનો જે, પરણાવવાનો હું નહીં;
વિપ્ર પ્રેમાનંદ કહે ઓખાને, માળિએ ચઢાવીએ સહી. ૧૦

સાખી*

એમ કહિને માળિએ, રાખી ઓખાખાધરે;
રખવાળો બહુ મૂકીયા, સુણો પરીક્ષિત રાયરે. ૧૧

કડવું ૧૧ મું-રાગ લલિત

ઋષિ કહે સુણ રાય અનુભવી, એક કથા મધ્ય ખીજી નવી;
ખાણાસુર વર પામીને વળ્યો, તે એકલો મૃગીયાએ પલ્યો. ૧
મહા વનમાં ગયો રાય ખાણુ, સારંગને કર્યો સાવધાન;
મૃગીયાએ ગયોરે વનમાં તાત, ઓખા ચિત્રલેહાયે જાણીરે વાત. ૨
ચિત્રલેહાને કહે ઓખાય, ચાલો સહિયર પૂજ્યે ઉમિયાય;
ચંદન પાત્ર કુસુમનારે હાર, શ્રીફળ ફેફળ મૂકયા સાર. ૩
નૈવેદ્ય ખીજેરાં ને શર્કરા સાર, પૂજા થાળ ગ્રહી કર નાર;
ઉપહાર લઈ ચાલ્યાં સતી, મનમાં વિરહની થઈ ચટપટી. ૪
ગંગા નહાવા ગયાં ઉમિયા માત, તે ઓખા ચિત્રલેહાએ જાણી વાત;
સંગાથે લીધી સહસ્ર જ સાખી, ખાંધી આયુધ અખલા અંગરખી. ૫
મદને ઘેલી બન્યો રે જતી, થઈ છે ઉદય ભાગ્યની રતી;
જઈ પાર્વતીને લાગ્યાં પાય, મસ્તકે કર મૂક્યો ઉમિયાય. ૬
લીધું ચરણામૃત અંજલિ ભરી, ઘોડશોપચારે માની પૂજા કરી;
કુસુમહાર કંઠે ધરાવતી, અગર ધૂપે કરી આરતી. ૭

* એ પ્રતમાં આ સાખી છે, ને જેમાં નથી છતાં આખી છે.

પૂજા કરી ફરી લાગ્યાં પાય, વહે દેવી દીકરી વર માગ; ૮
 કન્યા કહે રૂપ કંદર્પ ક્રોડ, એવા વરની માગું જોડ.
 ઉમયા કહે માગ્ય ખીજ વાર, તોએ તેણે માગ્યો ભરથાર; ૯
 ત્રીજ વાર કહ્યું માગ્ય ફરી, આપો મુંદર સ્વામી એાચરી.
 દેવી કહે વરદાન હશે ખરાં, જા કન્યા પરણે ત્રણ વરાં;*
 એાખા કહે કર્મે દર્ધ હાથ, ત્રણ નાથ તે મહા ઉત્પાત. ૧૦
 મેં પૂજ્યાં તમને સ્વારથ, એમ પરણે લોકમાં હસારથ;
 દેવી કહે ટાળું સંદેહ, ત્રણવાર પરણીશ તેના તેહ. ૧૧
 શુભ સ્વામી ઇચ્છે જો તરત, તો જઈ કરજે અલ્લાળું વરત;
 કુંવરિ કહે કંથનું શું જાણુ, વ્રત કસ્યાનું કુણુ એધાણુ. ૧૨
 દેવી કહે તેની ચિંતા કરી, વૈશાક સુદી દ્વાદશી;
 ભોગવશે સ્વામી અંગ તુજતાણું, મધ્ય રાત્રે આવશે સ્વપનું. ૧૩
 તુજને વ્રેહ ધણો વ્યાપશે, ચિત્રલેહા આણી આપશે;
 ગયાં ઉમિયાજી કરુણા કરી, એાખા પધાર્યાં મંદિર ભણી. ૧૪
 મૃગીયા રમીને આવ્યો તાત, પુત્રી વર પામ્યાની જાણી વાત;
 ચિન્તા ચિન્તામાં થઈ છે ઉદે, ભય દાવાનલ પ્રગટ્યો હ્રદે. ૧૫
 વિચાર ઉપન્યો અંતર ધણો, વડ સસરો જે પુત્રીતણા;
 તે સગાઈ કાંઈએ નહીં ગણે, નિશ્ચે મહારા ભુજને હણે. ૧૬
 પુત્રી ધડપણ પાળે શુંય, માટે એાખાને મારું હુંય;
 જ્યારે નાશ પામે એાખારે બાઈ, નહીં વેવાઈને નહીં રે જમાઈ. ૧૭
 વેવાઈ હોય તો છેદે પાણુ, માટે એાખાને માત્ર નિર્વાણુ;
 ભૂપતિ ક્રોધાતૂર જ થયો, નમ્ર ખડ્ગ ખેંચીને ગયો. ૧૮
 જ્યાં પુત્રીને મારવા જાય, ત્યાં આવ્યા ઋષિ નારદ રાય;
 નારદ કહે રાય ખડ્ગ જ ધરી, ક્યાં ચાલ્યા તમે ક્રોધ જ કરી. ૧૯
 રાજા કહે છે માંડીને વાત, જાઉં છું પુત્રીની કરવા ધાત;
 ઋષિ કહે સાંભળ ભૂપાળ, શું કરે પુત્રી નહાનું બાળ. ૨૦
 તુજને લાગશે સ્ત્રીહત્યાય, માટે કરોને એક ઉપાય;
 આપણુ બાળકને પરણાવીએ કાંય, રાખ્ય કુંવારી પરણાવીશ માંય. ૨૧
 નહીં જમાઈ વેહેવાઈ કાય, પછે તારે શી ચિંતા હોય;
 ગયા નારદ એવું કહી, બાણે બાળકી મારી નહીં. ૨૨

ઢળાબું શીશું દૈવ નરેશ, ન હોય ધરમાં પવન પ્રવેશ;
દશ સહસ્ર મૂકયા રખવાળ, મેડી ઉપર ચઢાવી બાળ. ૨૩
પાસે મૂકી બાળ સનેહ, વિધાત્રી નામે ચિત્રલેહા તેહ;
જોધએ અંન વસ્ત્ર ને પાણી, બાંધી દોરીએ લીએ છે તાણી. ૨૪
રહી સખી જે મનમાં મોહ, બાઈ પી કરે હાસ્ય વિનોદ;
ઉપજે કામ દહ મન રાખતી, ઘણું દોહલા દહાડા નાખતી. ૨૫
વલણ

નાખતી દિવસ દોહલા, સાંભળ પરીક્ષિત ભૂપરે;
એમ કરતાં ઓખાને આબું, વર વરવાનું રૂપરે. ૨૬

કડવું ૧૨ મું—રાગ ગાડી

વર વરવાને જોગ થઈ, પ્રગટયાં તે સ્ત્રીનાં ચેનજ;
ઓખા કહે છે ચિત્રલેહાને, એક વાત સાંભળને જેનરે;
સૈયર શૂંરે કીજે, મારી જેનીરે, દહાડલા કેમ લીજે.—ટેક. ૧
જમપે ભૂંડું મ્હારું જોખનીયું ને, મદ પૂરણ મુજ કાયજ;
પિતા તો પ્રીછે નહીં, મારો કુંવારો ભવ કેમ જાય રે. સૈયર. ૨
સહુકા સાસરે જાય ને આવે, સૈયરો મુજ સમાણીજ;
હું અપરાધ વણ ઘણુંરે પિડાણી, આંખે ભરું નિત્ય પાણી રે. સૈયર. ૩
એરે દુઃખે હું દુખણી, મુને અંન ઉદક નવ ભાવેજ;
આ અવાસરૂપી શૂળીરે સહેવી, નિદ્રા તે કેઈ પેરે આવે રે. સૈયર. ૪
ધન્ય ધન્ય તે કામની, જેણે કંથને કંઠે ગ્રહી રાખ્યોજ;
હું અજાગણીએ પરણ્યા પીયુનો, અધરસુધારસ ન ચાખ્યો રે. સૈયર. ૫
મર્યાદા સહીત માટે માણસ, કરે આંખ્યનો અણસારોજ;
તે સુખ તો મેં સ્વપ્ને ન દીર્ઘ, વ્યર્થ ગયો જન્મારોરે. સૈયર. ૬
સ્વામી કેરો સંગ નહીં નારીને, એથી ખીજું શું નરતૂંજ;
હવે આશા શી પરણ્યાતણી, મારું જોખન જાય ઝરતૂંરે. સૈયર. ૭
ખીજ વાત રુચે નહિ, ભરથારભોગમાં મગંનજ;
ઘણાં વર આવે તો તરત વરું, નવ પૂછું જોશીને લગંનરે. સૈયર. ૮
વચન રસીક કહેતાં કરુણાભેર, આવે લટકતી ચાલેજ;
પ્રેમ કટાક્ષે પીયુને બોલાવે, તે હૃદિયા ભીતર સાલેરે. સૈયર. ૯
મરકલકે મુખે ને મધુરે વચને, મર્યાદા મન આણીજ;
શાક પાક મેં પીયુને ન પીરસ્યાં, આવો પાલવ તાણીરે. સૈયર. ૧૦

એવાં સુખ મેં નયણે ન દીઠાં, મારું કર્મ અતિ કઠોરજી;
 જન્મ મારો એળે ગયો, જેમ વગડાનું ઢોરરે. સૈયર. ૧૧
 જલ વિના જેવું માનસરોવર, ચંદ્ર વિના નિશા જેવીજી;
 એમ કંથ વિનાની કામિની, હું અભાગણી તેવીરે. સૈયર. ૧૨
 અરણ્યમાં જેમ વેલી ફૂલી, ત્યાં નહીં ભોગી ભમરજી;
 તેમ વપૂવેલી જોખન ફૂલ્યું, ન મળ્યો ભોગી વરરે. સૈયર. ૧૩
 જળ વિના જેવી વેલડી, લવણ વિના જેમ અનજી;
 ભરથાર વિના જેમ ભામિની, તેને દોલલ નાખવા દંનરે. સૈયર. ૧૪
 એમ સૂખ હું મિથ્યા ગણું છું, હું તો લેવાઈ મારે પાપેજી;
 આ બંધોગીરી કરમે કીધી, શૂળિયે ચઢાવી બાપેરે. સૈયર. ૧૫
 અકળ ગતિ છે ગોવિંદજીની, શું નિપજશે બેનીજી;
 ગોવિંદજીનું ગમતૂરે થાશે, મનકું મારું રહે નહીરે. સૈયર. ૧૬

વલણ

મન મારું રહે નહીં, વિરહવહ્નિ થયો ઉદરે;
 એમ વલવલતી એખાને દેખિ, ચિત્તલેહા વાણી વહેરે.

૧૭

કડવું ૧૩ મું-રાગ મેવાડાની દેશી

શીખામણ દે છે ચિત્તલેહા જો, તૂં તો સાંભળ બાળ સનેહા જો;
 એમ છોકરવાદી નવ કીજો જો, બાઈ બળિયા બાપથી જિહ્વે જો.
 એવું નીચ સમજવું તારું જો, આપણ મ્હોટાં માબાપના છોરું જો;
 એમ લાંછન લાગે કુળમાં જો, પ્રાતઃ જાએ એક પળમાં જો.
 કીજો કહ્યું હોય જે તાતે જો, નવ જઈએ બીજી વાટે જો;
 હું તો રહિ છું રક્ષા સારું જો, બેની તૂં માણસ નહીં વારુ જો.
 મેં ન થયું તારું રક્ષણ જો, બાઈ તુજમાં પ્રગટ્યું અપલક્ષણ જો;
 તૂંમાં કામકટકદલ પ્રગટ્યું જો, હવે મારે રહેવું નથી ઘટતું જો.
 જોને રાય બાણાસુર જાણે જો, અંત આપણ બેનો આણે જો;
 મંત્રી દુઃખદાયક છે વળતી જો, હુંતો ભુંડી કહેવાઈ તુજ મળતી જો.
 મારા સમ જો તું કરે મન બ્યગ્ર જો, એમ સ્વામી ન પામીએ શીઘ્ર જો;
 થાકે ડગલાં ન ભરીએ લાંબાં જો, ઉતાવળે ન પાકે આંખા જો.
 હું પ્રીધી કામનું કારણ જો, બેની રાખ્ય હૈયામાં ધારણ જો;
 પિયુને મળવું કાને નથી ગમતું જો, સહને જોખન હોડે છે દમતું જો.

તૂમાં જ્ઞાન અક્કલ નથી અર્થ જો, કારાગૃહમાં તે કર્યાંથી કંથ જો;
મારી ઝોખાખાઈ સલૂણા જો, તમે વ્રત કરીને અલૂણા જો.
આવ્યો ચૈત્ર માસ એમ કરતાં જો, પછે ઝોખાજી વ્રત આચરતાં જો;
અલવણ અન્ન જમી દિન ખુવે જો, દીપક બળે ને ભૂમિએ સુવે જો.
માત ઉમિયાને આરાધે જો, દેહદમન કરે મન વાધે જો;
થયું પૂરણ વ્રત એક માસે જો, કાણુ જાણુ એકાંત અવાસે જો.

વલણુ

અવાસ એક સ્થંભ વિષે, વ્રત કીધું ઝોખાયરે;
થયો સ્વપ્નસંભોગ સ્વામીનો, તે ભટ પ્રેમાનંદ ગાયરે.

કડવું ૧૪ મું-રાગ કેદારો

નાથ વિના હું એકલી, કેમ કરીને રહેવાય;	
કામજ્વર પ્રગટ થયો, જવાળા કેમરે સહેવાય.	નાથ વિના૦ ટેક.
માતપિતા વેરી થયાં, જેણે દુઃખમાં નાખી;	
વાંક વિના વિપત ધણી, આ શૂળીએ રાખી.	નાથ વિના૦ ૧
મારો હરખ રહ્યો હૈડા વિષે, રંડાપો વળગ્યો;	
કંથ વિભોગ છે દોહલો, પ્રાણજીવન અળગો.	નાથ વિના૦ ૨
શણુગાર સજીને હું શું કરું, દેખાડું કાને;	
સેજ બિછાવી સ્વામી વિના, જોઈ કાના મોંને.	નાથ વિના૦ ૩
ઉજડ વનમાં હું રહું, નહી કાને જોઈ;	
તસ્કરની જેમ માતને, કાઠીમાં રોવું.	નાથ વિના૦ ૪
મારી દિન દિન કાયા દુખળી, સૈયર શું કરીએ;	
કંથ વિભોગ છે દોહલો, ફાટીને મરીએ.	નાથ વિના૦ ૫
હોએ સુખ ધણું ગીયર વિષે, તોએ ઝોખું આવે;	
ભાઈ ભોભાઈ મેણાં દીએ, નઠારી કહાવે.	નાથ વિના૦ ૬
કાનો રે પીયુ મેં પરભવ્યો, પેલા ભવનીરે માંહે;	
તે દૈવે મુને દંડ દિધો, આવી આ ભવ માંહે.	નાથ વિના૦ ૭
રાત વેરણુ થઈ માલરી, નહીં વહાણું વાએ;	
પ્રેમાનંદ પ્રભૂ જો મળે, તો સુખડું થાએ.	નાથ વિના૦ ૮

કડવું ૧૫ મું-રાગ કેદારો

શુકદેવજી વાણી વહે, ઝોખા ભરી છે પૂરણ મહે;
વૈશાખ સુદી દ્વાદશી હૂતી, સ્વામી સ્વામી કરતી સૂતી.

સુખે નિદ્રા કરે છે બાળા, તન તમ ઉઠે વ્રેહજવાળા;	
વ્રેહની જવાળાનો તાપ ન સમે, ધણા દોણલા દિવસ નિર્ગમે.	૨
સમય સંજોગ સૂર્યને અસ્તે, કુચમર્દન કરે છે સ્વહસ્તે;	
અધર કરડે ચુંબન દે ઘેલી, બેઉ ચરણ હૃદય પર મેહેલી.	૩
લડથડતી આવે હોંડી, ચિત્રલેહાને પાડે ભુજ બીડી;	
સૂતાં સજ્જનએ એકઠાં વળગી, સૈયરને ન કરે અળગી.	૪
પર્યંકે પ્રેમદા રમે, એમ આજે નિશા નિરગમે;	
કાંઈ લખીત વાત છે ભાવી, જુગમ કામિનીને નિદ્રા આવી.	૫
ઓખા ઊંધમાં ન જાણતી હૂતી, સખીની સેજે જઘને સૂતી;	
તેને થાવા ન દે ઉફરાંટી, અન્યોઅન્ય ભરાવે આંટી.	૬
સુતી સ્વામી સ્વામી કરતાં, થાવા લાગ્યાં સ્વપ્નાંતર લાં;	
થઈ સ્વપ્ને ઓખા આનંદી, વર મળ્યો છે વ્રેહનો ફંદી.	૭
મંડપ મનુષ્યે ભરાયો ખચખચી, દીડી નૌતમ ચોરી રચી;	
એક સ્વામી તે રૂપે રસાળો, તેની સાથે મળ્યો હથેવાળો.	૮
ચાર મંગળ ફેરા ફરિયાં, કંસારનાં ભોજન કરિયાં;	
દાસી ગીત ગાયે છે વરણી, ઓખા પીયુજશું ઉઠી પરણી.	૯
લાયક સ્તંભ પોતાની મેડી, ત્યાં પીયુજને લાબ્યા તેડી;	
પીળી પાધ ને વાઘો લાલ, શીર તોરો છે ફૂલ ગુલાલ.	૧૦
શોભે ભૂષણ તે નવરંગ, હાથે મોંઢળ શોભે અંગ;	
બેઠાં શય્યાએ શ્યામા ને સ્વામી, એવું સ્વપ્ન તે પ્રેમદા પામી.	૧૧
વાપ્યો વામાને વ્રેહનો રોગ, સ્વપ્ને પામી સુખ સંભોગ;	
નાથ બોલાવે કરી આદર, ખોંટી શામાની સાદર.	૧૨
રતિસંગ્રામ કરે છે નિઃશક, ગ્રંહી અધરે દેતી ડંખ;	
ટુટ્યો હાર વણ્ણી મેખલા, રમે રતિ સુખ આસન કળા.	૧૩
સ્વપ્ને નારીને મળીએ નૃપ, કન્યા ખલીત થઈ કંદ્રપ;	
ભાંગી નાખ્યો તે ભોગનો ભેદ, ઉપન્યો અમૃત પ્રસ્વેદ.	૧૪
મધૂરી બોલે જંતરણી, એમ મ્હોડે વાત અંતરની;	
સ્વપ્નનામાં રજની જાગે, તે તો કન્યાને રુડું લાગે.	૧૫
મનમાંહી તે મન ગયું પેશી, ખાવું ખાધું તે એકઠાં બેશી;	
બિડી અરધી કરડી નાથે, આપી ઓખાજીને હાથે.	૧૬

ખાતાં મુખ મરડ્યું બિડી બોટી, પિયુને રીસ ચઢી પ્રીત ખોટી;
અનિરુદ્ધ વિમાસે મંન, ચિત્ત લાગ્યું વિચાર ઉત્પન્ન. ૧૭
કહે મુજ કુલ ખોઈ લાજ, રખે જાણે શ્રી મહારાજ;
હું તો થઈ ગયો કામી અંધ, પરનારી સાથે શો સંબંધ. ૧૮
એમ વિચારે ભરથાર, વિરહાતૂર બાણકૂમાર;
પતિને જોઈ મોહજ પામી, પછે વિરહની વેદના વામી. ૧૯
બિડી પાનની અરધી કરડી, ખાધી મન વિના મુખ મરડી;
ભરથારને બ્રાંત જ આવી, સેજેથી નાથ ગયો રીસાવી. ૨૦

વલણુ

રીસાવી ગયો રમણ કરતાં, સ્વપ્નાંતરની વાતરે;
ઐચિંતી ઉઠી ઐઐ જાગી, સાચે માંજો આંસુપાતરે. ૨૧

કડવું ૧૬ મું-રાગ સામેરીની સાખી*

સામેરી સજન વળાવિયો, તાતી વેલું માંહે;
હું ન સરજી વાદળી, પિયુને પળ પળ કરતી છાંયરે. ૧
સાહેલી સાગર ઉલટ્યો, રતન તણાયાં જાય;
કરમ હીણા ભરે મૂંઢડી, તેના શંખલે હાથ ભરાયરે. ૨
સેજે સુતાં સ્વપ્નો ભયો, પિયા ગૃહી મોરી બાંહે;
ઐચિંતા ઝખકી ગઈ, પીયુ ન દેખું ત્યાંહેરે. ૩
સુઝાં ત્યારે પિયુ સાંભરે, જાણું તો પિયુ જાય;
રેન કે સ્વપ્નાંતરે, ક્યું જિજ્ઞાસી મોરી માય. ૪
સ્વપ્નમેં પિયુ આવીયા, ઉઘે લાગો ધાય;
બલિહારી એ સ્વપ્નકારે, મત સ્વપ્નાં હો જાયરે. ૫
સ્વપ્નાને તોરાં કહા કીયા, મત જગાવે મોય;
જે મેરા પિયા ના મીલે, તો મેં મરુંગી સાયરે. ૬

રાગ સામેરી

જાગી જાગીરે રામા રસભરી, તપાસે સેજલડી ફરી ફરીરે.—રામા. ટેક.
ઉઠીને સજ્જપર બેઠી, વિચાર વિષે પેઠીરે;
ચતુરાં ચક્ષુને ચોળાને જોતી, પછે નેત્રે નિર ભરી રાતીરે. રામા. ૧

* જૂદી જૂદી ચાર પ્રતોમાં આ સાખીઓ જોવામાં આવી, તોપણ એ પ્રેમાનંદની રચેલી હશે, એમ ખાતરીથી કહી શકાય નહિ.

લુજ દધને લલાટેરે બેડી, વિરહ ભરી છે બાળીરે;
 થરથર ધુજે ને કાંઈ નવ સૂઝે, રુવે છે આંસુડાં ઢાળીરે. રામા. ૨
 મુખે કરડે છે આંગળી, મેં વણસાડ્યું થોડાને કાળેરે;
 મેં મુઠ્ઠ મોહોડું મચકાડ્યું, બિડી ન ખાધી તે દાઝેરે. રામા. ૩
 લડથડતી ચાલે ને પાલવ ઝાલે, ભમર ભોળી ભાળેરે;
 કરે સ્વામીને સાદ સંભારી, નૈણે તે આંસુડાં ઢાળેરે. રામા. ૪
 ધબ ધબ ગર્ધ નારી, તપાસી બારી, દિડી તે ભોગળ બીડીરે;
 ભેઈ ચારે ખુણે, ને મસ્તક ધુણે, વિલપે વિભોગની પીડીરે. રામા. ૫
 કરે કાલાવાલા, મનોરથ ઠાલા, ઠણઠણતી દે છે સમરે;
 તમારે હસવું, મહારે રોધ મરવું, ધીરજ રાખું ક્યમરે. રામા. ૬
 આપી સંભોગ સુખ, પછી દેવું દુઃખ, મારી નિર્જળ કર્મની રેખારે;
 અતીશે માતાણો, દયા મન આણો, તમને બાપના સમ ઘો દેખારે. રામા. ૭
 જુઓ પ્રીત તપાસી, હું છું દાસી, દંડ ઘો અપરાધ સારુંરે;
 કરો સ્નેહ, કે બહાલા તણું દેહ, અતિ ધણું તે નહીં વારુંરે. રામા. ૮
 મિટે મિટ માંડો, ને ખટપટ છાંડો, ન બોલો તો કંઠ નાખું વહાડીરે;
 બીડી માટે થયાં મન ખાટાં, કહો તો મુખના તંબોળ લઈ કહાડીરે. રામા. ૯
 અરે નાથજી ન જમ્યો હાડે, રાડ તે ફાગટ ફાંસૂરે;
 અમોપર ન આવે દયા, દેખી મારી આંખડીએ આંસૂરે. રામા. ૧૦
 અનેક ઉપાય કીધા કન્યાએ, ન બોલ્યો નાથ આશા ભાગીરે;
 વદે વિપ્ર પ્રેમાનંદ, થઈ ગતિ મંદ, પછે ચોખા તે રોવા લાગીરે. રામા. ૧૧

કડવું ૧૭ મું-રાગ રસિક મહુલાર

મારો પીયુ પરદેશી થઈ રહ્યો, રિસાવ્યો ભરથાર;
 રતન આવ્યુંતું હાથમાં, રાખી ન શકી આણીવારે. મારો. ૧
 હવે દોષ દેવો શો કર્મને, હાસ્યમાં થયું કલ્પાંત;
 મેં તો મરકલડે મુખ ફેરવ્યું, મારા નાથને પડી છે બ્રાંતરે. મારો. ૨
 હવે વહેલા પધારોને નાથજી, મહારું હૃદય ફાટીરે જાય;
 સુખસાગર વહી ચાલીયો, જોખન તણાયું જાયરે. મારો. ૩
 વ્યાકુળ મન કન્યાતાણું, કેશ છુટા છે ચારે દીશ;
 હાથ ધસે કલ્પાંત કરે, હવે શું થાશે જગદીશ. મારો. ૪
 પેલે ભવે કર્મ શાં કસ્યાં, પાપી પતિ વિભોગની જાણ;
 હુંશ રહી હમડા વિષે, રંગમાં ડહીયોરે વ્યાળ. મારો. ૫

ચો દિશા લાળે લામિની, ઝોચિંતા ઘો દરશન;
 ઉઠે ખેસે અવની પડે, જેમ જળ વિના તલપે મીન. મારો. ૬
 એમ રુદન કરે સુંદરી, જાગી ચિત્રલેહા તત્કાળ;
 તેણે હૃદિયા સાથે ચાંપીને, ચુંબન લીધું ગાલ. મારો. ૭
 તાત તારો જો જાણશે, આપણુ ખેનો આણશે અંત;
 સાચું કહેને મારી ખેનડી, તે શું દીઠું સ્વપ્ન. મારો. ૮

વલણ

ઝોખા કહે સુણુ ખેનડી, મુને લાવ ન લગારરે;
 ભટ પ્રેમાનંદ એમ કહે, પ્રાણુ લાવતાં શી વારરે. ૬

કડવું ૧૮ મું-રાગ વેરાડી

આશા લંગ થઇ લામિની, રુવે સ્તુતિ કરે સ્વામીની;
 ચિત્રલેહા ભણી તે ગઇ, ઉઠે ખેનિ તું શું સૂઈ રહી. ૧
 છે ચતુર કૌલાંડ કુમારી, પૂછે વાત સકળ વિસ્તારી;
 ચિત્રલેહા કહે સુણુ બાળી, કેમ રુવે છે આસુડાં ઢાળી. ૨
 જાગિ સૈયર ખે બાકૂળી, કેમ રુવે છે કન્યા બાકૂળી;
 આવડી ઝોખા શાને કાંપી, શકે ઝોથારે તુજને ચાંપી. ૩
 મારિ મીઠી તું રહે છાની, તને રક્ષા કરે રે લવાની;
 કહે ખેની તને શું હવું, સ્વપ્નમાં દીઠું કાંઈ નવું. ૪
 ઝોખા કહે છે કેમ દેઇ હાથ, થોડા સારુ દુલ્હો મેં નાથ;
 હસતાં રમતાં ચઢી ગયો ક્રોધ, ફેકટ ફાંસુ થયો વિરોધ. ૫
 કર દિવો ને ધર નિહાળિએ, છે તો આટલામાં પિયુ માણિયે;
 ચિત્રલેહા કહે ઘેલી થઇ, દેવે અહિંયા અવાયે નહીં. ૬
 આવી ન શકે પ્રાણી પંખના, એ તો સ્વપ્નની ઝંખના;
 પિયુ પિયુ કરતાં તું સૂતી, માટે સ્વપ્નામાં દીઠો પતી. ૭
 સ્વપ્ને નિર્ધન પામે ધન, સ્વપ્ને વંઝા પ્રસવે તન;
 જાગે ને ઠાલો ઉછંગ, સ્વપ્ન મૃગજળનાં તરંગ. ૮
 ઈંદ્રજાળની જેવી વસ્ત, ગ્રહિયે ને ઠાલો હસ્ત;
 લભ્ય ન થાય દીઠું સ્વપ્ને, દર્પણુ રૂપ ન આવે કને. ૯
 ગાંધર્વ નગર ને ગગન કુસુમ, ભોગ અસ્થિર સ્વપ્નના તેમ;
 નિદ્રાવશ મન ક્યાંહીં ભમે, સ્વપ્ન સુખ નહિ સાચું કયમે. ૧૦

ચિત્રલેહાચે દીધિ હારણ, સખી ઓખાને આપે ધારણ;	૧૧
કુંવરીનું મનાવા મન, કીધો દીપક ફેરવ્યો ભવન.	૧૨
તપાસ્યું માળિયું ચારે પાસ, પડિ ઓખા થઈને નિરાશ;	૧૩
વાધિ વિરહતણી વેદના, મૂર્છાગત થઈ અચેતના.	૧૪
ચિત્રલેહાએ બેઠી કરી, હૃદયે ચાંપી બે ભુજ ભરી;	૧૫
કામવશથકી મન લાજતું, વિરહતપ્ત છે તન દાઝતું.	૧૬
છાંટી સખિયે પાયું નીર, વિરહે વ્યાકુળ સ્વેદ શરીર;	૧૭
ચિત્રલેહા કહે સૂણ સતી, સાવધાન થા તું લાવું પતી.	૧૮
કેમ વિસર્યું ઉમાનું વચન, સ્વપ્ને વરશો સ્વામીન;	૧૯
ઓખા કહે મને સ્મરણા થઈ, આણી આપ પ્રભૂને અહીં.	૨૦
વિધાત્રી કહે શું તેનું નામ, સ્વપ્ને સ્વામીનું કાણુ ગામ;	૨૧
કાણુ જાત પિતા ને માત, લઈ આવું કહે માંડી વાત.	૨૨
ઓખા કહે કર્મે દઈ ભૂજ, વારે વારે શું પૂછે મૂઠ;	૨૩
મન મળવા રહ્યું ટમટમી, તેનું રૂપ અંતર રહ્યું રમી.	૨૪
ઓખા કહે હું તો ઘેલી થઈ, નામ ઠામ પુછાયું નહીં;	૨૫
નાત જાત ને માત પિતાય, પ્રીતિ નહિ જે પ્રથમ પૂછાય.	૨૬
રૂપ કળા મને મન ગમી, તે સ્વરૂપ રહ્યું ચિત્ત રમી;	૨૭
બાઈ તે નાથે મિથ્યા મને દમી, સુખ સુરજ ગયો આથમી.	૨૮
નિશા નહિ જાયે નિર્ગમી, મળવા મનકું રહ્યું ટમટમી;	૨૯
વિરહ દુઃખ ન રહેવાય ખમી, લાવ નાથને ચરણે નમી.	૩૦
સખી કહે કર્મે દઈ હાથ, તું માંડી કહે બધી વાત;	૩૧
મિથ્યા વાત કહે છે મને, નામ ઠામ વિના લાવું કેને.	૩૨
તું કાંઈ એક આશરો વદ, તારા સ્વામીને લાવું સદ;	૩૩
ઓખા બોલે છે આલપંપાળ, આવે તો ઓળખું તત્કાળ.	૩૪
ધણું રૂપ સખજ છે સારું, તેણે ચિત્તકું ચોર્યું છે મારું;	૩૫
સ્વામી વિના તો જીવવું વૃથા, માટે પિંડ પાકું સર્વથા.	૩૬

વલણ

પિંડ હું પાકું સર્વથા, આજ ન આવે સ્વામીરે;	૩૭
ચિત્રલેહા રૂપ ચીતરે, કાગળમાં બહુ કામીરે.	૩૮

કડવું ૧૯ મું-રાગ નટની દેશી

કાગળ રંગ લીધારે વિધાત્રી, ભાત્યભાત્યનાં ચિતરે સ્વરૂપ;	કાગળ.	૧
સ્વર્ગના સુર પાતાળના પન્નગ, લખીયા તે ભૂમીના ભૂપ.	કાગળ.	૨
વાયુ વરુણ ને પાવક લખીયા, જક્ષરાય ને જંમ;	કાગળ.	૩
ઓખા કહે તૂં લઘુને મૂકીને, વૃદ્ધને દેખાડે છે ક્યમ.	કાગળ.	૪
ગણેશ ધન ને અંબુધંશ લખીયા, લખીયા તે સેનાના ધીશ;	કાગળ.	૫
જીગમ તુરૈયા સહ જોવડાવ્યા, તોએ ધુણાવે શીશ.	કાગળ.	૬
પ્રભાકર સુધાકર લખીયા, ગિરિજાવર ગંભીર;	કાગળ.	૭
ઓખા કહે એમાં કાઈ નહીં, મારા સ્વામીજી કેરું શરીર.	કાગળ.	૮
અષ્ટ વસુ ગુણુ ગાંધર્વ લખીયા, લખીયા તે બારે મેહ;	કાગળ.	૯
સપ્ત જળનિધિ અષ્ટ ધાતુકર, લખી તે તેની દેહ.	કાગળ.	૧૦
વેદ મુનિ ને જીગમ વિણાધર, લખીયા તે ચિત્રવિચિત્ર;	કાગળ.	૧૧
મારુતગણુ ને લખીયા વિદ્યાધર, સપ્ત ઋષિજી પવિત્ર.	કાગળ.	૧૨
શત કૌરવ ને પાંચ પાંડવ, દેશ દેશના રાય;	કાગળ.	૧૩
કન્યાના કાઈ મનમાં ન આવે, આકુળ બ્યાકુળ થાય.	કાગળ.	૧૪
ચિત્રલેહા મનમાંહી વિચારે, મેં લખીયા તે ઠામેઠામ;	કાગળ.	૧૫
વિષયી પુરુષ ભામનીનો ભોગી, શ્રીકૃષ્ણતણું એ કામ.	કાગળ.	૧૬
ચતુરભુજ પીતાંબરધારી, લખીયા તે શ્રીમહારાજ;	કાગળ.	૧૭
દીઠા શ્રી કૃષ્ણ ને ઓખા ઉઠી, કીધી વડસસરાની લાજ.	કાગળ.	૧૮
અરે સહિયર એ ભિયાનારે કુળમાં, છે મારો ભરથાર;	કાગળ.	૧૯
તવ પ્રદુમ્નને લખી દેખાજો, લાજ કીધી ખીજી વાર.	કાગળ.	૨૦
કન્યા કહે અવયવ પ્રભુના, આ પુરુષ કાઈ વૃદ્ધ;	કાગળ.	૨૧
ચિત્રલેખાએ લખી દેખાજો, કાગળમાં અનિરુદ્ધ.	કાગળ.	૨૨
મુગટ ભમર પર વદન સુધાકર, નેત્ર એ અંબૂજ;	કાગળ.	૨૩
ઘેલી ઓખા ધાઈને ભેટી, કાગળને ભરી ભૂજ.	કાગળ.	૨૪
ધન્ય ધન્ય નાથજી, હાથ ગ્રહીને, ન મૂકીએ તે ખીડી સારું;	કાગળ.	૨૫
હૃદય અખળાનું હોય કાર્યું, કુણુ ગળૂં છે મારું.	કાગળ.	૨૬
ના ના બોલો મારા સમ છે, લાજે છે શા માટે;	કાગળ.	૨૭
ચિત્રલેહા કહે ન હોય સ્વામી, વળગ્યામાં કાગળ ફાટે.	કાગળ.	૨૮

વલણ

કાગળ ફાટે કામની, ચિત્રલેહા બોલી વાણીરે;
ઝોખા કહે તું દારિકાથી, આખ્ય પ્રભુને આણીરે.

૧૫

કડવું ૨૦ મું—રાગ મારુ

ઝોખા કહે છે સૂણ સાહેલી, લાવ નાથને બહેલી બહેલી;
બાઈ તું છે સુખની દાતા, લાવ સ્વામીને થાય સુખ શાતા. ૧
ઝોખા તને તો પજ્યા એ હેવા, સખી આણ્યાના ઉપાય કેવા;
તને પરણ્યાતણું મન થાય, નથી લાવ્યાનો એક ઉપાય. ૨
હર પંથ છે દારામતી, કેમ જવાય મારી વતી;
ત્યાં તો જઈ ન શકે રાય શક, રક્ષા કારણ ફરે છે ચક્ર. ૩
જીવતાં તો ફરી ન અવાય, નિશ્ચે મસ્તક છેદન થાય;
જાવું જોજન સહસ્ર અગિયાર, તારો કેમ આવે ભરતાર. ૪
નયણે નીરની ધારા વહે છે, કર જોડીને કન્યા કહે છે;
બાઈ તારી ગતિ છે મોટી, તને તો ન કરે કાઈ ખોટી. ૫
સહિયરને સહિયર હાય વાલી, બાઈ તેં મને હાથે ઝાલી;
આપણે બે બાળસંઘાતી, તું તો પ્રાણુદાતા છે વિધાત્રી. ૬
માખાપ વેરી થયાં મારાં, મેં તો ચરણ સેવ્યાં છે તારાં;
ચિત્રલેખા તું દીન દયાળ, એમ કહિને પગે લાગી બાળ. ૭
ચિત્રલેહાએ ધારણા દીધી, પછી કાયા પક્ષિણીની કીધી;
બોલિ ચિત્રલેહા સત્ય વાણી, ક્ષણ એકમાં આપું આણી. ૮
તેશું પરણાવું રૂડી રીત, તો તું જાણજે મારી પ્રીત;
ઝોખા કહે રહેજે રૂડે આચરણે, રખે અનિરુદ્ધને તું પરણે. ૯
સખિ સુંદર વરને જાણી, રખે થાતી તું પટરાણી;
એનો અતિશે છે હાથ રૂપાળો, રખે મેળવે તું હાથેવાળો. ૧૦
બાઈ જાદવ વર છે રૂડો, રખે પહેરીને બેસતી ચુડો;
બાઈ જમને આવજે તર્તે, રખે તે સાથે મંગળ વર્તે. ૧૧
સખિ આવજે વહેલી વહેલી, વહાણું વાતાં પહેલી પહેલી;
બાધ તારો છે વિશ્વાસ, રખે કરતી મને નીરાશ. ૧૨
કાઈ ન જાણે એવું કરજે, વેગે સ્વામીને લઇને ફરજે;
જો જાણશે પિતા બાણ, તો તો આપણા લેશે પ્રાણ. ૧૩

તું તો કરજે સ્વામીતું જતન, મુજ રાંકને હાથ રતન;	
પછે પંથે વળાવિ વિધાત્રી, પક્ષિણી મન વેગે જાતી.	૧૪
દારિકા પહોંચી કામિની, છેલ્લી દોઢ પહોર જામિની;	
જાવા કીધું નગરમાં મન, એવે આબ્યું સુદરશન.	૧૫
જેવું મરતક છેદે બળમાં, કન્યા પેઠિ ગોમતિના જળમાં;	
એવે નારદ ઋષિ ત્યાં આવી, ચક્રભયથકી કન્યા મૂકાવી.	૧૬
કહે નારદ સુદરશન, એને લઈ જવા દેજે તન;	
એ તો કામ કરે છે કૃષ્ણને ગમતું, માટે રખે તું એને દમતું.	૧૭
પછે ઉદકની અંજલિ લીધી, મંત્રે વિધાત્રી નિર્ભય કીધી;	
તામસી વિદ્યા ઋષિએ આપી, પછે પીઠ પ્રેમદાની થાપી.	૧૮
હવે અદ્ય રહી છે રાત્રી, જા લે અનિરુદ્ધને તું વિધાત્રી;	
ગયું ચક્ર તે પશ્ચિમ પાસે, ઋષિ, નારદ વળિયા આકાશે.	૧૯
ચાલિ ચિત્રલેખા જોતિ ગામ, સામસામા શોભિતાં છે ધામ;	
સખ્ત ભોમિના લવન તે ભાસે, જોતાં ભૂખ તરસ તે નાસે.	૨૦
બહુ કળશ ધન ખિરાજે, જોતાં અમરાપુરી તો લાજે;	
શોભે છન્નં ઝરુખા ને માળ, મણિમય થંભ અકઝમાળ.	૨૧
વાંકી બારી ને ગોખે જાળી, લીલા કાચ મૂક્યા છે ઢાળી;	
લીપી બીતે સોનાની ગાર, ચળકે કામ તે મીનાકાર.	૨૨
ભલાં ચૌટાં શેરી ને પોળ, સામસામી હાટનિ ઝોળ;	
ઘેર ઘેર તે વાટિકા કુંજ, કરે ભમર તે ગુંજગુંજ.	૨૩
મોટા માતંગ ધૂમે ને ડોલે, ગુણુગાન બંદીજન બોલે;	
દીસે દારિકા વૈકુંઠ સરખી, ચિત્રલેહાયે નગરી નરખી.	૨૪
દુર્ગ કાસીસાં રૂડાં ખિરાજે, ચારે પાસે રત્નાકર ગાજે;	
ત્યાં ગોમતિનો સંગમ, ઉદ્ધરે સ્થાવર ને જંગમ.	૨૫
શકે અવાસ પડશે બ્યોમ, જાણે વૈકુંઠ આણ્યું ભોમ;	
ઘેર ઘેર હરિગુણ ગાય, ચિત્રલેહા તે જોતી જાય.	૨૬
વસુદેવતાં ઘર નિહાળી, ગઈ જ્યાં વસે શ્રીવનમાળી;	
સોળ સહસ્ર નારી વિહારી, દીકા ઘેર ઘેર દેવ મુશારી.	૨૭
હરિના સાઠ લાખ છે તન, જ્યાં તેહ તણાં લવન;	
જોયું કામધામ આતકાર, દીઠો મેડિયે કામકુમાર.	૨૮

અનિરુદ્ધ સુતો છે હિંડોળે, ત્યાં દાસીઓ વાયૂ ઢોળે;
 શોભે દીપક ચારે પાસ, બે ચરણ તળાસે દાસ. ૨૯
 ત્યાં બાવનાં ચંદન બેહેકે, બહુ હિંડોળે કૂમતાં લેહેકે;
 કામકુંવર તે કામ જ જેવો, ચિત્રલેહાને ચોરી લેવો. ૩૦
 લેવા કુંવરનું કારણ, સમર્થ નિદ્રાનું ધારણ;
 રાતે જે કાઈ જાગતું હતું, તે તો જે જેમ તે તેમ સૂતું. ૩૧
 ધારણ ભારણ ભારી કાયા, વ્યાપ્તમાન થઈ જોગ માયા;
 અનિરુદ્ધતણી કિંકરી, તે તો સૂતી નિદ્રાએ ભરી. ૩૨
 ચિત્રલેહા ધરમાં ગઈ, પણ કુંવર જાગ્યો નહીં;
 ત્યાં વિચાર અંતરમાં કીધો, કડાં કાઢી હિંડોળો લીધો. ૩૩
 બે બે ડાંડી કરમાં ઝાલી, ખેચર રીતે તે ચતૂરા ચાલી;
 કરે યત્ન અંતરમાં વહાલ, એવી ઉડિ જે આવે ન આલ. ૩૪
 ગોવિંદે ગોઠવણી કીધી, જાણિ જોઈને જાણ દીધી;
 ઘેર ઓખા જીવે છે વાટ, નાખ્યા નાથ ને થાય ઉચાટ. ૩૫
 એવે સાંભળિ પાંખ જ વાગી, ત્યારે ઓખાની આરત ભાગી;
 આ નાથ તારો હિંડોળે, નર નારિ મળો તમે ટોળે. ૩૬

સાખી

ટોળે મળો તમે તારુણી, આ તારો ભરથાર;
 પછે ઓખાએ ચિત્રલેહાને, દિધા સોળ શણગાર. ૩૭

કડવું ૨૧ મું-રાગ મારુની દેશી

ઓખા કહે છે ચિત્રલેહાને, તે આપ્યું પ્રાણતું દાન;
 સખી કહીને કમ બોલાવું, તું છે દેવી સમાન. ૧
 દીપક જાગતો કરીને કન્યા, પરણ્યાની પાસે આવી;
 શું સુતા નિદ્રાવશ સ્વામી, હિંડોળે સોહાવી. ૨
 કામકુંવરને આ શી નિદ્રા, સુવું સારું લાગે;
 ૨ પંથથી કંથ પધાસ્યા, તોએ સુતા નવ જાગે. ૩
 રજની અદ્ય રહી છે રાણા, ઉંધ તે તમને આ શી;
 જોની સખી એ બીયા દીસે છે, કુંલકરણના ઉપાસી. ૪
 ઉંચે સ્વરે જઈને બોલાવે, ચરણ નેપૂર વળાડે;
 હસ્યા વિષે હિંડોળો હલાવે, તોએ ન આંખ ઉઘાડે. ૫

વાયુ ઢોળે ને ચરણ તળાંશે, મુખે કરે સ્તવન;	
એવે સમે અનિરુદ્ધને આઠ્યું, નિદ્રાવશમાં સ્વપન.	૬
કાષ્ઠક નારી મુજને લાવી છે, હીંડોળો કરીને હરણ;	
એકાંત વાસમાં રાજકન્યાનું, કાઠું મેં પાણીગ્રહણ.	૭
તેના પિતાએ મુજને બાંધ્યો, હાક તે ચોદશ વાગી;	
લાઠ્ય ભોગળ મારું સેનાને, સાથે તે ઉઠ્યો જાગી.	૮
હસી ખસી ઐઐ રહી અળગી, હાકી ઉઠ્યો આ શૂંચ;	
અનિરુદ્ધ ગાલરો થઇને કહે છે, કયાં આવ્યો છું હૂંચ.	૯
હિંડોળો એ નિશ્ચે મારો, નાહો એ મેડી મહારી;	
દાસી ચાર દિસતી નથી, આ બે કાણુ રાજકુમારી.	૧૦
ઐઐએ ચિત્તલેહાને પ્રેરી, તે બોલી શીર નામી;	
હું તમને હરી લાવી છું, કોધ ન કરશો સ્વામી.	૧૧
આ બાલો છે બાણાસુરની, ઐઐ છે એનું નામ;	
સ્વપ્રાંતરમાં વરી ગયા છો, તમ આવે થયો વિશ્રામ.	૧૨
આ નારી પ્રભૂજી તમારી, સમાવો તનનો તાપ;	
સ્ત્રી ભરથાર બન્યો રહો છાનાં, ન જાણે એનો બાપ.	૧૩
વચન સાંભળી વિધાત્રીનાં, ચઢી અનિરુદ્ધને રીશ;	
શું કરું જે ખડ્ગ નથી, નહિ તો છેદત બન્યોનાં શીશ.	૧૪
ગામ મુકાવ્યું ને ધામ મૂકાવ્યું, મુકાવ્યુંરે કુટુંબ સ્વર્જન;	
કેમ વરું અસુરની કન્યા, હું જાદવ કુળનો તંન.	૧૫
પરું જોઇને ઐઐ કહે છે, જાદવ કુળ તો પવિત્ર;	
વિચારીને બોલો નાથજી, જાણું પિતામહનાં ચરિત્ર.	૧૬
રોષસુતા ને કુળજ દાસી, તેથી હું નથી નરતી;	
તાત તમારો પરણીને લાવ્યા, તે તો ગ્રગટ નથી કરતી.	૧
અનિરુદ્ધને તવ હાસ્ય આઠ્યું, રીશ ગર્ધ ઉતરી;	
અવળે મુખે શું રે બોલો છો, જીવોને પાછાં ફરી.	૧૮
એવે સમે ઋષિ નારદ આવ્યા, ઇશ્વરી ઇચ્છાય;	
ગાંધર્વવિવાહ તત્ક્ષણ કીધો પરણાવ્યાં વર કન્યાય.	૧૯

વલણ

વરકન્યા પરણાવિયાં, નારદ હવા અંતરધ્યાનરે;	
નર નારી સુખ ભોગવે, ઈંદ્ર ઈંદ્રાણી સમાનરે.	૨૦

નર નારી આનંદ ધણો, વાધ્યો પ્રેમ અપારરે;
વિધાત્રી તુજને નમું, મુને મેળવ્યો ભરથારરે.

૨૧

કડવું ૨૨ મું-રાગ ચોપાધ

શુકળ બોલ્યા પરમ વચન, સાંભળ પરીક્ષિત રાજન;
મળી બેઠી બેઠ સૈયારી, બોલી વચન કૌભાંડ કુમારી.

૧

સુખ ભોગવે શ્યામા ને સ્વામી, ચિત્રલેહા કહે શિર નામી;
અન્ન બેનું આપે છે રાય, ત્રીજું માણસ કેમ સમાય.

૨

તમે નર નારિ કીડા કીજે, બાધ મુજને તો જવા દીજે;
રડતિ ઓખા તે વળતું ભાષે, બાધ કેમ જીવું તુજ પાષે.

૩

તમે તાતને ઘેર ન જવાય, જો જાઓ તો વાત ચરચાય;
રહિ એકઠાં દહાડા નિર્ગમશું, આપણ તણે વહેંચી અન્ન જમશું.

૪

બાઈ રહિશ કદી હું ભૂખી, નહિ તુજને થાવા દેઉં દુઃખી;
તને આપીશ મારો ભાગ, નથી હમણાં જવાનો લાગ.

૫

દુઃખ થાશે તો દેઇશું થાવા, પણ નહિ દેઉં બેનડી જવા;
ચિત્રલેહા કહે સુણ શાણી, રખે આંખે તું ભરતી પાણી.

૬

પ્રધાન પુત્રી કહેવાઉં છું માત્ર, હું છું બ્રહ્માણિ માનવ ગાત્ર;
તુજ અર્થે લિધા અવતાર, માટે મેળવ્યાં સ્ત્રીભરતાર.

૭

એમ કહિને થઈ અદર્શન, ચિત્રલેહા ગઈ બ્રહ્મસદન;
ઓખારે રાધ આંખો ભરી, કંથે આસના વાસના કરી.

૮

સ્વામીએ સંબોધી નારી, સુખે વિધાત્રી મેલી વિસારી;
બેઠને વિસરિ વિજોગની પીડા, નર નારિ કરે કામકીડા.

૯

આસન ભેદે બંને છે પૂરાં, નર નારી રતિજીલ્લે શૂરાં;
બેની છે ચઢતી જોબન કાયા, પ્રીતિબંધને બાંધી માયા.

૧૦

સ્નેહઅર્ણવ ઓખા નારી, ઝીલે અનિરુદ્ધ નાથ વિહારી;
જે જે જોઇએ તે ઉપર આવે, ભક્ષ ભોજન કરે મન ભાવે.

૧૧

પહોત્યો ઓખાનો અભિલાષ, પછે આવ્યો વૈશાખ માસ;
જાળિયે બારિયે વાયુ વાયે, લમ ત્યમ હર્ષ અધિક તે થાયે.

૧૨

આવ્યા વર્ષા કાળના દિન, ગાજે વરસે ને થાય પરજન્ય;
થાય આકાશે વિજળી પૂરી, બોલે કાકિલા વાણી મધૂરી.

૧૩

ત્યાં તો મોર બપેયા બોલે, મહા તપસીના મનડા ડોલે;
માળિયા તજે સાગર ગાજે, અંગે નવ સસે શણગાર સાજે.

૧૪

તેલમર્દન મંજન અંગે, ચરચે ચંદન કેસર સગે;	
નેત્રે અંજન આભરણ સાર, મુખે તાંબુલ કેરો આહાર.	૧૫
તપે નિલવટ ચાંદલો તેવો, ચન્દ્ર શરદ પુનમના જોવો;	
શીર રાખડી શોભા ધણી, ચોટલો જાણે નાગની ફણી.	૧૬
શીશકૂલ સંથે સિંદૂર, તેણે મોહો અનિરુદ્ધ શૂર;	
કાને ઝાલ અમૂલક જોઈ, કામકુંવર રહ્યો છે મોહી.	૧૭
નાકે સોહે મોતીની વાળી, તેને અનિરુદ્ધ રહ્યો છે ન્યાળી;	
નારિ તારિ નાસિકાનો મોર, નો'ય ભૂષણ ચિત્તનો ચોર.	૧૮
રક્ત અધર હસે મંદ મંદ, નહિ હાસ્ય એ મોહનો ફંદ;	
પંકજમાં મેઘબિંદુ પડતાં, મોતિ મોરનાં અધરે અડતાં.	૧૯
ચપળ નેત્ર ઝિણું અંજન, જાણે ગાલે પડ્યાં ખંજન;	
મોહો મોહો તે મુખને મોડે, મોહો મોહો ભ્રુકુટિને જોડે.	૨૦
મોહો મોહો સ્નેહને સંધે, મોહો મોહો હાર ગળબંધે;	
મોહો મોહો તે હસ્તક મળે, મોહો મોહો ઉરગળસ્થળે.	૨૧
મોહો મોહો અલકા લટે, મોહો મોહો કેસરી કટે;	
મોહો મોહો તે પેરણ ફાળી, મોહો મોહો તે ક્ષુદ્રધંટાળી.	૨૨
મોહો મોહો અગરજને જોહેકે, મોહો મોહો ચાલને લેહેકે;	
મોહો મોહો ઝાંઝરને ઝમકે, મોહો મોહો ધુધરીને ધમકે.	૨૩
મોહો મોહો તે પ્રેમને પાશે, મોહો મોહો તે મંદ મંદ હાસે;	
દેખિ એક સ્થંભનૂં ધામ, તેથી વિસર્થું દારિકા ગામ.	૨૪
ધણું લક્ષ ભોજન પામ્યો આપ, તેણે વિસરિ ગયાં માખાપ;	
પામ્યો અધરામૃતનું પાન, ગયું વિસરી હરિનું ધ્યાન.	૨૫
નિરંકુશ વિષયનો સ્વાદ, તેણે વિસરી કુળ મરજાદ;	
ઓખા સ્નેહતણા સાગર, તેણે વિસર્યો રતનાગર.	૨૬
અનિરુદ્ધને ચાલ છે ગમતી, હોંડે નારી નેહથી નમતી;	
મહિલા મહિલા એમ ઓચરતો, હોંડે નારિની પુંઠે ફરતો.	૨૭
ઘેલો કીધો છે મૃગયાનેણી, નવ જાણે દિવસ કે રેણી;	
અંગોઅંગ કામ રહ્યો રમી, ચારે નેત્રે ઝરી રહ્યો અમી.	૨૮
સ્ત્રીએ મોહની મદિરા પાઈ, આલિંગન દે ધાઈ ધાઈ;	
શુદ્ધ શુદ્ધ તો વિસરી ગઈ, એમ ઓમાસું ગયું વહી.	૨૯

વલણ

ગયું ઝોમાસું વિષય રમતાં, આલ્યો આશ્વિન માસરે;
કન્યા દળી નારી હવી, ઝોખા પામી વિલાસરે.

૩

કડવું ૨૩ મું—રાગ દેશાખ

વર્ષા ઋતુ વહી ગઈરે, રમતાં રમતાં રંગ વિલાસ;
સુખ પામ્યાં ઘણુંરે, તવ આલ્યો આશ્વિન માસ. ૧
એક સમયે સહીરે, શરદ ઋતુ સમે નર ને નાર;
માણુકઠારી પૂર્ણિમારે, ઉત્તમ દિવસ આલ્યો સાર. ૨
ચંદ્રકિરણ ચાંદણીરે, એઠાં હિંડોળે નર ને નાર;
હાસ્યવિનોદશુંરે, કરતાં કીડા વિવધિ પ્રકાર. ૩
રક્ષક રાયનારે, તેણે દીડી રાજકુમાર;
કન્યારૂપ કયાં ગયુંરે, ઝોખાજી દીસે છે હવે નાર. ૪
ચિત્રલેહા છે નહીંરે, એકલડી દીસે છે એહ;
રાતી રાતી આંખડીરે, પ્રકૃત્તિલત દીસે એની દેહ. ૫
હિંડે જીર ઢાંકતીરે, શકે થયા છે નખપાત;
અધરપર શામતારે, છે કાઈ પુરુષ દંતના ધાત. ૬
સેવક સંચર્યારે, કાઈ એક દેખી મંન વિચાર;
મંત્રી કૌભાંડનેરે, જઈને કહ્યા સમાચાર. ૭
પ્રધાન પરવર્ચોરે, જ્યાં છે અસુર કેરો નાથ;
રાયજી સાંભળોરે, મંત્રી કહે છે જોડી હાથ. ૮
લૌકિક વારતારે, કંઈક આપણને લાંછન;
રસના છેદીએરે, હું કેમ કહું કઠણ વચન. ૯
બાળકી તમ તણીરે, તે તો થઈ છે નારી રૂપ;
વારતાં સાંભળીરે, આસનથી ડગીયો છે ભૂપ. ૧૦
ધન લાંગી પડીરે, તે તો આફડી અકરમાત;
બાણ કાપ્યો ઘણુંરે, મંત્રી સાચી કહોને વાત. ૧૧
શિવે કહ્યું તે થયુંરે, તારી ધન થશે પતન;
ત્યારે તૂં જાણુજેરે, કાઈ શત્રુ થયો હતપન. ૧૨
જાણ્યો મંત્રી તમેરે, જુઓ પુત્રીની શી છે પેર;
કાઈ જાણે નહીંરે, તેમ તેડી લાવોને ઘેર. ૧૩

પરધાન પરવસ્યોરે, સાથે ડાહ્યા ડાહ્યા જનન;	
ઐાખાજીને માળીએરે, હેઠા રહીને વહેરે વચન.	૧૪
કૌભાંડ બચસ્યોરે, ઐાખાજી છોને દર્શન;	
ચિત્રલેહા ક્યાં ગધરે, ચાલો તેડે છે રાજન.	૧૫
થરથર ધ્રુજતીરે, પડી કાંઈ પેટડીયામાં ફાળ;	
શૂ થાશે નાથજીરે, આવી લાગી મહા જંજળ.	૧૬
તમે રખે બોલતારે, કંથજી દેશે મા દરશન;	
મુખ ઉડી ગયુંરે, થયાં સજળ બન્યો લોચન.	૧૭
બાળા બેબાકળીરે, કંપે કદલિ સરખા ચર્ણ;	
કસણુ કર્યા વીનારે, કંચુકી અવળાં છે આબ્રણ.	૧૮
બારીએ બાળકારે, ઉભી રહી છે ત્યાં આવી;	
કૌભાંડે કુંવરીનેરે, અભય વચને બોલાવી.	૧૯
ચિત્રલેહા ક્યાં ગધરે, તું એકલી કથમ દેખાય;	
કન્યારૂપ ક્યાં ગયુંરે, કેમ તું નારીવેશ જણાય.	૨૦
શરીર સંક્રાંતીરે, કાં બેબાકળી તૂં બેહેની;	
ધરમાં કુણુ છેરે, શીઘ્રે સાચે સાચું કેહેની.	૨૧
ગલસ્થળે કર દીસેરે, કાંઈ પુરુષ દંતના ધાત;	
શણુગટ તાણતીરે, બોલે આખી લાગી વાત.	૨૨
દિલ વારુ નથીરે, કીધું ચિત્રલેહાએ શયન;	
તેણે હૂં બ્યાકુળીરે, દુઃખણી ભરું છઉં લોચન.	૨૩
મંત્રી ઐાચરેરે, બાઈ કાં બોલો આળપંપાળ;	
હેઠાં ઉતરોરે, નહીં તો ચઢીને બેઠશું માળ.	૨૪

વલણ

માળ બેઠશું તમતણો, લાંગશે તમારો ભારરે;	
એવું બાણી હેઠાં ઉતરો, રાય કાખ્યો છે અપારરે.	૨૫

કડવું ૨૪ મું-રાગ રામકલી

કન્યાએ કોધ જણાવિયો, હાટકયો પરધાન;	
લંપટ બોલતો લાજે નહીં, ધડપણે ગધ સાન.	કન્યાએ ૧
પાપી પ્રાણ લેવા ક્યાંથી આવિયો, બોલતો કુદ્ર વચન;	
એવા સારુ કીધી બેઠશે, જીભલડી છેદન.	કન્યાએ. ૨

હું તો ડાહ્યો દાનવ તુંને જાણતી, ભારેખમ કૌભાંડ;	કન્યાએ.	૩
એવું આળ કોને ન ચઢાવીએ, ભાંગી પડેરે બ્રહ્માંડ.		
કહેવા દેની તું મારી માતને, પછે તારીરે વાત;	કન્યાએ.	૪
હત્યા આપૂં હું તુજને, કરું અંપાપાત.		
કૌભાંડ લાગ્યો કંપવા, પુત્રી પરમ પવિત્ર;	કન્યાએ.	૫
પછે કાલાવાલા માંડીયા, ન જાણ્યું સ્ત્રીનું ચરીત્ર.		
બાઈ રાજ્યએ મુજને મોકલ્યો, લોકે પાજ્યો વિરોધ;	કન્યાએ.	૬
પૂછ્યા માટે શું આવડો, રંક ઉપર ક્રોધ.		
એવું કહેતાં સેવક મોકલ્યો, બાણાસુરનીરે પાસ;	કન્યાએ.	૭
રાજ્યએ મંત્રીને કહાવિયું, ચઢી જીવેને અવાસ.		
કૌભાંડ ક્રોધ કરી ગાજ્યો, વજડાવ્યાં નિશાન;	કન્યાએ.	૮
માણિએથી બન્યો ઉતરો, બાણાસુરની આજુ.		
દાસને આપી આજ્ઞા, સ્થંભ કરોને છેદન;	કન્યાએ.	૯
ઓખાએ આંસુડાં ઢાળિયાં, ચંપાશે સ્વામીન.		
હોકારો અસુરનો સાંભળી, ઉભો થયો અનિરુદ્ધ;	કન્યાએ.	૧૦
મેઘની પેરે ગાજ્યો, કાંપી નગરીરે બદ્ધ.		
મંત્રી કહે સુલટ સાંભળો, કે બોલ્યો જોદ્ધો અહીં;	કન્યાએ.	૧૧
આપણે નાદે હાંકી ઉઠીયો, મેઘ શબ્દથી સહી.		
ઓખાએ નાથ બાથ ધાલીઓ, શું જાઓ છો વહી;	કન્યાએ.	૧૨
મરડી મરડી જાઓ જીવને, દૈવડા જાઉં કહી.		
આશો ઉજમ વઢવાતણો, સામૂં નથી કામધામ;	કન્યાએ.	૧૩
દાનવને માનવ જિતે નહીં, ન હોય ઋતુસંગ્રામ.		
નાથ કહે સુણો સુંદરી, વાત સઘળેરે થઈ;	કન્યાએ.	૧૪
હવે ચોરી શાની આપણે, બેશીએ બારીએ જઈ.		

વલણુ

જઈ બેઠાં નરનારી બન્યો, વાત વિપરીત કીધીરે;
છળે લળે રામકુંવર, ઓખા બિછંગે લીધીરે. ૧૫

કડવું ૨૫ મું—રાગ રામઝી

જોડી જોવા મળ્યા જોદ્ધ ટોળેજી, ઓખા લીધી અનિરુદ્ધે બોળેજી;
કંઠે બાંહેડી ગ્રહી છે બાળાજી, દેખી કૌભાંડને પ્રગટી જવાળાજી. ૧

ઢાળ

- જવાળા પ્રગટી તે ભાલ જુકટી, સુભટ તેજ્યા જમલા; મંત્રી કહે ભાઈ સખળ શોભે, જેમ હરિ ઓછંગે કમળા. ૨
- લઘુરૂપ કાઈ લક્ષણવંતો, સુતાની સંગે બેઠો; પ્રવેશ નહીં જ્યાં પવનકેરો, તો માળિયામાં કેમ પેઠો. ૩
- નિશંક નિર્ભય થઈને બેઠાં, નિર્લજ્જ નર તે નારી; કુચગ્રહણ ચુંબન કરે, કાંઈ લજ્જા ન આણે હમારી. ૪
- ઓખાએ ઉત્પાત માંડિયો, ધાઈ ધાઈને દે સાંઈ; પ્રધાન કહે કાઈ પુરુષ મ્હોટો, કારણ દીસે છે કાંઈ. ૫
- અંબુજવરણી આંખડી, એ જુકટી મુગટે ચાંપી; રોમાવળી વાંકી વળી, વઢવાને રહ્યો છે ટાંપી. ૬
- માળ ઘેર્યો સુભટ સર્વે, બોલતા અતાડ; અહો બ્યભિચારી જન ઉતર હેઠો, એમ કહે કૌભાંડ. ૭
- અરે અદ્ય આયુષ્યના ઘણી, યમપુરીના માર્ગસ્થ; અસુરેશ સરખો રીપૂ મસ્તક, કેમ બેઠો થઈ સ્વસ્થ. ૮
- બાણરાયની કિંકરી, તેની અમરે ન થાયે આળ; તે તૂં રાજકન્યાની સંગે, ચઢી બેઠો કેમ માળ. ૯
- સાચું કહે જેમ શીશ રહે, કુણ ન્યાત કુળ ને નામ; જથારથ હોય તે બોલજે, કેમ સેવ્યું ઓખાનું ધામ. ૧૦
- અનિરુદ્ધ વળતૂં બોલિયો, તમે સાંભળો સુભટ માત્ર; હું ક્ષત્રીનંદન ધ્રુવચી આવ્યો, બાણાસુરનો જમાત્ર. ૧૧
- મંત્રી કહે અદ્યા બોલ્ય વિચારી, ઉતરશે અભિમાન; જમાત્ર શાને બાળકા, કોણે આખું કન્યાદાન. ૧૨
- અપરાધી પ્રાણી ઉતર હેઠો, છે બાણાસુરની આણ; જમદૈય તારા પ્રાણ લેશે, મરણ આવ્યું તુજ બાણ. ૧૩
- જીવવાનો ઉપાય નહીં, પડી જેવારે ચૂક, હોય કેસરી તો હાંકી ઉઠે, પણ દીસે છે જંખૂક. ૧૪
- બોલ બળના સાંભળી, બળે બોલ્યો કામબાળ; બારીની ભોગળ કરમાં લીધી, ધ્રુવ કીધી દેવા કાળ. ૧૫

વલણ

ફાળ દેજી ને અંત લેજી, હોકારો જવ કીધારે;
ઝોખાએ અનિરુદ્ધને, જિંચલી ધરમા લીધારે.

૧૬

કડવું ૨૬ મું—રાગ સોરઠી

કામીનીએ જ્યારે કટક જ દીધું, ત્યારે થઈ નીરાશ;
અરે દૈવ તેં એ શું કીધું, મને હુતી મોટી આશ.

વાલા કેમ વઢશોરે, મારા નાંધડીઆ ભરથાર.	વાલા.	૧
બોલાવી બોલે નહીં, પડી થઈ આશા ભંગ;		
ઉઠાડી બેઠી કરી, તેનું વદન નિહાળે કંથ.	વાલા.	૨
સ્વામી તું કેમ સાંખીએ, રાંકને ઘેર રતન;		
ધાડે કષ્ટે હું પામી, મારો મદન મનોહર કંથ.	વાલા.	૩
તીવ્ર બાણુ જારે છુટશેરે, કેમ સહેશે કામળ શરીર;		
એવું શ્રવણે સાંભળીને, હાંકી ઉઠ્યો વીર.	વાલા.	૪
મારા પીતાનેરે જાણુ થયું છે, કટક મોકલ્યું પ્રોઠ;		
બાણાસુર નથી જાણતો, એવો કેમ થયો છે તે મૂઠ.	વાલા	૫
અરે સ્વામી તમે ઠાલે હાથે, આયુધ નથીરે એક;		
ચાર લાખ વીર પાઠવ્યા, સામા થતાં ધરો વિવેક.	વાલા.	૬
અબળા તુંને શું કહું રે, તું તો થઈરે અબળ;		
બારતણી ભોગળ કહાડીને, લેજી સર્વના પ્રાણ.	વાલા.	૭
ઝોખા તુંને શું કહુંરે, તું તો ઘેલી નાર;		
તારા બાપે વીર મોકલ્યા, તે તો મારે લેખે ચાર.	વાલા.	૮
અબળતણાં તાહાં જૂથ મળીઆં, પંચાનન મળીએ એક;		
તેનું પ્રાક્રમ કેટલું, તમે કહોની, !વનતા વિશેક.	વાલા.	૯
એમ કરતાં નહીં છુટીએરે, કાલાવાલા તે ફેક;		
જીઓની વહાલી હું જીજ્ઞાસું, જેમ જીએ ગામનાં લોક.	વાલા.	૧૦
આનરુદ્ધ મરડીને નીસર્યોરે, ઝોખાએ સહાયો હાથ;		
પ્રીતમ વઢવા નહીં દર્જી, મારા મદન મનોહર નાથ.	વાલા.	૧૧

કડવું ૨૭ મું—રાગ મારુની દેશી

ઝોખા કહે કંથ એમ ન કાળે, બળીયાશું વઢતાં ખીડીને;
એ ધણા તમો એક જાતે, સેના મોકલી મારે તાતે.

૧

- દેલને વાહન ને તમે પાળા, નાથજી તમે ઠાલામાલા; ૨
એને ટોપ કવચ ને બખ્તર, તમારે અંગે સોહે પીતાંબર.
- દેલને સાંગ બાણ બહુ લાલા, એ કઠણ તમે સુંવાળા; ૩
એ તો મદોન્મત્ત બહુ બળિયા, તમે સક્રામળ પાતળિયા.
- સ્વામી પછે અસુરને ભેદો, પહેલાં મસ્તક મારું છેદો; ૪
તમને દેખી દેખીનેરે મોહું, તમે જીરૂ કરો તે કેમ જોઈ ?
- ધ્રુવ અંતરની ગર્ધ શીટી, દૈત્યે માળાયું લીધુંરે વીંટી; ૫
પ્રભુ પ્રાણ કંપે છે મારા, મુવા દૈત્ય કરે છે હોંકારા.
- ધણું કોધી વીરોધી છે બાણ, હાકે ઈંદ્રનું જાએ ઝોસાન; ૬
જક્ત લય પામે બાણની હાકે, બાણે પૃથ્વી ચઢાવી ચાકે.
- જેને નાદે મેરુ હાલે, ચક્રવર્તી સાથે નહીં ચાલે; ૭
ક્ષત્રી સાથ રહે સર્વ બિહીતો, નાથજી તમે કધપેરે જીતો ?
- મંત્રી દાંત રહ્યો છે કરડી, શું જાએ છો મૂંછરે મરડી; ૮
માટે પહેલાં તે મુજને મારો, પછે નાથજી રણમાં પધારો.
- શશી સૂર્યવંશી નૃપ જેહ, તેની થરથર ધ્રુજે દેહ; ૯
પ્રધાન કોધી પાવકની જવાળ, તેથી વિશેષ બાણ ભૂપાળ.
- એમ કહિ ભરતી લોચન, દેખી વારે છે સ્વામીન; ૧૦
કંથ કહે ન કરું સંગ્રામ, તો નાસી જવાનો કુણુ ઠામ ?
- અંત્યે જીવતાં ધૂટશું નહીં, કાં ન મરીએ સામાં થઈ; ૧૧
નથી ઉગરવાનો ઉપાય, માટે લય પામે શું થાય ?
- નાઠે લાંછન લાગે કુળમાં, પ્રતિષ્ઠા જાએ એક પળમાં; ૧૨
મૌઝર બોલે ને મણિધર ડોલે, ન ડોલે તો સર્પને તોલે.
- ધન ગાળે કેસરિ દે ફાળ, ન ઉછળે તો જાણવો શિયાળ; ૧૩
ક્ષત્રી નાસે દેખીને દળ, ન હોય પુરુષ જાણવો બ્યંડળ.
- હાંકયો વાઘ ન માંડે કાન, શાર્દૂલ નહીં જાણવો શ્વાન; ૧૪
ધરમાં ઘોળરો રહે પેશી, યોદ્ધો ચરણ વહોણો રહે બેશી.
- એમ કરીને ઝોખા અળગી કીધી, ભડ ગાળ્યો ને ભોગળ લીધી; ૧૫
અસુર સેનાપર કાપિયો, છળે થકી ઠકીને પડિયો.
- જેમ ગ્રાહ પેસે બહુ જળમાં, તેમ અનિરુદ્ધ પેઠા દળમાં; ૧૬
જેમ ઇન્દુ પેસે વાદળમાં, તેમ અનિરુદ્ધ ધાયો બળમાં.

- દૈત્યને આલ્યો મૃત્યુનો દહાડો, ગાળ્યો અનિરુદ્ધ ધન અખાડો;
 પડતામાં બહુ પડતાળ્યા, ભોગળ પ્રહારે ધરણીએ ઢાળ્યા. ૧૭
 કૌભાંડે સેનાને ગ્રેરી, જાદવ જોદ્ધો લીધો ઘેરી;
 ગજજીથમાં લધુ કેસરી, બહુ વીંટી વળ્યા છે વેરી. ૧૮
 ચંદનને બાવળિએ ઝીંટી, અસુરે અનિરુદ્ધ લીધો વીંટી;
 દાનવ કહે માનવ શૂંચ, અમે સિંહમાં મૃગબાળ તૂંચ. ૧૯
 મુગટ મંત્રીને ચરણે ધરો, તો તો મૃત્યુ થકી ભગરો;
 મંત્રી વાયક એવાં સાંભળી, ધાયો અનિરુદ્ધ બહુ ભિકળી. ૨૦
 નાંખે દૈત્ય ભારી મુદ્ગલ, તેમ અનિરુદ્ધ ભૂજભોગળ;
 વીશ સહસ્ત્ર અસૂર લૂટ્યા, એકીવારે શર બહુ છુટ્યા. ૨૧
 આયુધધારા રહી છે વરસી, પડે પરીધ પટ્ટી ને ફરસી;
 દાનવ ધાયા છે ટોળે ટોળાં, વરસે ભિડીપાલ ને ગોળા. ૨૨
 થાય દુંદુભીના ગડગડાટ, થાય ખાંડાતણા ખડખડાટ;
 હાક્યા હરતી દે હલકાર, થાય ખડ્ગતણા ચળકાર. ૨૩
 મંત્ર અમીના ધુધવાટ, બોલે બાણતણા સુસવાટ;
 રથ ચક્ર ગાળે ગડગડાટ, હોય હયતણા હણહણાટ. ૨૪
 છૂટે બાણો સણસણાટ, થાય ગગને ધબ્બ ફડફડાટ;
 દેખે દોહલો નાથનો ઘાટ, થાય ઓખાને ડિચાટ. ૨૫
 દાનવનો વાળ્યો દાટ, અનિરુદ્ધ મુકાવે વાટ;
 કોઇને ઝીક્યા ઝાલીને કેશે, કોઇને ઉડાડ્યાં પગની ઠેશે. ૨૬
 કોઇને હણ્યા ભોગળને ભડાકે, કોનાં મુખ ભાગ્યાં લપડાકે;
 કોઈ અધસસ્તા કોઈ પૂરા, એમ સેના કરી ચક્ર ચૂરા. ૨૭
 તે રણ લયાનક ભાસે, બળ દેખીને ઓખા ઉલ્લાસે;
 મેં તો આવડું નહોતું જાણ્યું, ચિત્તલેહાએ રતન જ આણ્યું. ૨૮
 શોણિત સ્પર્શ થયો છે દીલે, નાથજી રણ સ્વીર ઝીલે;
 ભડ ગાળ્યો ને પડ્યું ભંગાણુ, નાઠો કૌભાંડ લઇને પ્રાણુ. ૨૯
 હવું બાણાસુરને જાણુ, એક પુરુષે વાળ્યો ધાણુ;
 અસુરેશને ચઢિયો કોપ, સંજ્યાં કવચ આયુધ ને ટોપ. ૩૦
 સર્વે સૈન્ય તે તત્પર કીધું, ચઢ્યો રાય દદામૂં દીધું;
 પ્રલય અગ્નિ જેવો જાળવલ્ય, બાણરૂપ થયું મદતુલ્ય. ૩૧

ચઢ્યો રાય કોઘે ગડગડિયો, જાણ્યું ઓખાએ રણ તાત ચઢિયો;
સૈન્યના લોક આગળ ચાલ્યા, કરમાં બહુ લાલા ઝાલ્યા;
વાગી હાક ને ચઢિયો બાણ, તે તો થયું ઓખાને જાણ.

૩૨

વલણ

જાણ થયું જે તાત ચઢિયો, કુણ જીતશે સહસ્ર હાથરે;
આંસૂડાં ભરતી ને શોક ધરતી, ઓખા સાદ કરતી નાથરે.

૩૩

કડવું ૨૮ મું-રાગ મારુ

મારાં સ્વામીજી ચતુરસુજાણ, બાણદળ આવ્યુંરે	જાદવજી;	
દીસે સૈન્ય તે ચારેરે પાસે, હવે શૂં થાંશેરે	જાદવજી.	૧
એ બળિયા સાથે બાથ, નાથ કેમ ભીડારે	જાદવજી;	
હું કહું છું તમારી દાસી, નાસીને હીંડારે	જાદવજી.	૨
ઓ દળ આવ્યું બળવંત, દિસે રીશે રાતારે	જાદવજી;	
એકલડા અસૂરને મુખે, રખે તમે જાતારે	જાદવજી.	૩
ઓ ગજ આવે બળવંત, દંત કેમ સહેશેરે	જાદવજી;	
અસૂર અર્જુવ ધાયા, તણાયા જાશેરે	જાદવજી.	૪
એવું જાણીને ઓસરિએ, ન કરિએ કોધરે	જાદવજી;	
એકલડાંને આશરો શાનો, માનો પ્રતિબોધરે	જાદવજી.	૫
ધીરા થાઓ ને ધાઓ, વઢો તો ફાંસૂરે	જાદવજી;	
મારી જમણી ફરકે છે આંખરે, વરસે આંસુરે	જાદવજી.	૬
મને દિવસ લાગે છે ઝાંખો, નાખોને ભોગળરે	જાદવજી;	
તે તો ન સમજે સમજાવ્યું, આવ્યું દળરે	જાદવજી.	૭
તમે મુજ દેહડીના હંસ, મૂકોને જીવરે	જાદવજી;	
પાછા વળોજી લાગું પાય, માનો મારી જીવરે	જાદવજી.	૮
ઘેલી દીસે છે ઘણી, તરુણી તારી ટેવરે	રાણીજી;	
અમો બાણથકી નહિ ઓસરશું, કરશું સેવરે	રાણીજી.	૯
અનિરુદ્ધને રણથી લાજે, લાજે શ્રી ગોપાળરે	રાણીજી;	
નાઠે અર્થ ન એકે સીઝે, શી કીજે ચાલરે	રાણીજી.	૧૦

વલણ

ચાલ શી કીજે અંત આવ્યો, ઉગારશે મોરારરે;
ધસ્યો નાથ ને હાથ ધસિયા, રોવા લાગી નારરે.

૧૧

- દૈત્યને આલ્યો મૃત્યુનો દહાડો, ગાળ્યો અનિરુદ્ધ ધન અખાડો; ૧૭
- પડતામાં બહુ પડતાળ્યા, ભોગળ પ્રહારે ધરણીએ ઢાળ્યા. ૧૮
- કૌભાંડે સેનાને પ્રેરી, જાદવ જોડો લીધો ઘેરી; ૧૯
- ગજજીથમાં લધુ કેસરી, બહુ વીંટી વળ્યા છે વેરી. ૨૦
- ચંદનને બાવળિએ ઝીંટી, અસુરે અનિરુદ્ધ લીધો વીંટી; ૨૧
- દાનવ કહે માનવ શૂંચ, અમે સિંહમાં મૃગબાળ તૂંચ. ૨૨
- મુગટ મંત્રીને ચરણે ધરો, તો તો મૃત્યુ થકી ભિગરો; ૨૩
- મંત્રી વાયક એવાં સાંભળી, ધાયો અનિરુદ્ધ બહુ ભિકળી. ૨૪
- નાંખે દૈત્ય ભારી મુદ્ગલ, તેમ અનિરુદ્ધ ભૂજભોમળ; ૨૫
- વીશ સહસ્ર અસૂર લૂટ્યા, એકીવારે શર બહુ છુટ્યા. ૨૬
- આયુધધારા રહી છે વરસી, પડે પરીધ પટ્ટી ને ફરસી; ૨૭
- દાનવ ધાયા છે ટોળે ટોળાં, વરસે ભિંડીપાલ ને ગોળા. ૨૮
- થાય દુંદુભીના ગડગડાટ, થાય ખાંડાતણા ખડખડાટ; ૨૯
- હાકયા હરતી દે હલકાર, થાય ખડ્ગતણા ચળકાર. ૩૦
- મંત્ર અમીના ધ્રુવવાટ, બોલે બાણતણા સુસવાટ; ૩૧
- રથ ચક્ર ગાળે ગડગડાટ, હોય હયતણા હણહણાટ. ૩૨
- ધૂટે બાણો સણસણાટ, થાય ગગને ધબ ડડડાટ; ૩૩
- દેખિ દોહલો નાથનો ધાટ, થાય ઓખાને ઉચાટ. ૩૪
- દાનવનો વાળ્યો દાટ, અનિરુદ્ધ મુકાવે વાટ; ૩૫
- કાંઈને ઝીક્યા ઝાલીને કેશે, કાંઈને ઉડાડ્યા પગની ઠેશે. ૩૬
- કાંઈને હણ્યા ભોગળને ભડાકે, કાનાં મુખ ભાગ્યાં લપડાકે; ૩૭
- કાંઈ અધસસ્તા કાંઈ પૂરા, એમ સેના કરી ચક્ર ચૂરા. ૩૮
- તે રણ લયાનક ભાસે, બળ દેખીને ઓખા ઉલ્લાસે; ૩૯
- મેં તો આવડું નહોતું જાણ્યું, ચિત્રલેહાએ રત્ન જ આણ્યું. ૪૦
- શોણિત સ્પર્શ થયો છે દીલે, નાથજી રણ રુધીર ઝીલે; ૪૧
- ભડ ગાળ્યો ને પડયું ભંગાણુ, નાઠો કૌભાંડ લઈને પ્રાણુ. ૪૨
- હવું બાણાસુરને જાણુ, એક પુરુષે વાળ્યો ધાણુ; ૪૩
- અસુરેશને ચઢિયો કાપ, સજ્યાં કવચ આયુધ ને ટોપ. ૪૪
- સર્વે સૈન્ય તે તત્પર કીધું, ચઢ્યો રાય દદામૂં દીધું; ૪૫
- પ્રલય અગ્નિ જેવો જાજવલ્ય, બાણરૂપ થયું મદતુલ્ય. ૪૬

ચઢ્યો રાય કોઘે ગડગડિયો, જાણ્યું ઓખાએ રણ તાત ચઢિયો;
સૈન્યના લોક આગળ ચાલ્યા, કરમાં બહુ લાલા ઝાલ્યા;
વાગી હાક ને ચઢિયો બાણ, તે તો થયું ઓખાને જાણ. ૩૨

વલણ

જાણ થયું જે તાત ચઢિયો, કુણ જીતશે સહસ્ર હાથરે;
આંસૂડાં ભરતી ને શોક ધરતી, ઓખા સાદ કરતી નાથરે. ૩૩

કડવું ૨૮ મું-રાગ મારુ

મારા સ્વામીજી ચતુરસુજાણ, બાણદળ આબ્યુંરે	જાદવજી;	
દીસે સૈન્ય તે ચારેરે પાસે, હવે શૂં થાંશેરે	જાદવજી.	૧
એ બળિયા સાથે બાથ, નાથ કેમ ભીડારે	જાદવજી;	
હૂં કહૂં છું તમારી દાસી, નાસીને હીડારે	જાદવજી.	૨
ઓ દળ આબ્યું બળવંત, દિસે રીશે રાતારે	જાદવજી;	
એકલડા અસૂરને મુખે, રખે તમે જાતારે	જાદવજી.	૩
ઓ ગજ આવે બળવંત, દંત કેમ સહેશેરે	જાદવજી;	
અસૂર અર્ણવ ધાયા, તણાયા જાશેરે	જાદવજી.	૪
એવું જાણીને ઓસરિએ, ન કરિએ કોધરે	જાદવજી;	
એકલડાંને આશરો શાનો, માનો પ્રતિષ્ઠાધરે	જાદવજી.	૫
ધીરા થાઓ ને ધાઓ, વઢો તો ફાંસુરે	જાદવજી;	
મારી જમણી ફરકે છે આંખરે, વરસે આંસુરે	જાદવજી.	૬
મને દિવસ લાગે છે ઝાંખો, નાખોને ભોગળરે	જાદવજી;	
તે તો ન સમજે સમજાવ્યું, આબ્યું દળરે	જાદવજી.	૭
તમે મુજ દેહડીના હંસ, મૂકાને જીવંરે	જાદવજી;	
પાછા વળોજી લાગું પાય, માનો મારી જીવંરે	જાદવજી.	૮
ઘેલી દીસે છે ઘણી, તરુણી તારી ટેવરે	રાણીજી;	
અમો બાણથકી નહિ ઓસરશું, કરશું સેવરે	રાણીજી.	૯
અનિરુદ્ધ જે રણથી ભાજે, લાજે શ્રી ગોપાળરે	રાણીજી;	
નાઠે અર્થ ન એકે સીઝે, શી કીજે ચાલરે	રાણીજી.	૧૦

વલણ

ચાલ શી કીજે અંત આબ્યો, ઉગારશે મોરારરે;
ધસ્યો નાથ ને હાથ ધસિયા, રોવા લાગી નારરે. ૧૧

કડવું ૨૯ મું-રાગ મેવાડો

ઝાખા કરતી તે કંથને સાદ,	હોરે હઠીલા રાણા;	
ઐ શા સારુ ઉન્માદ,	હોરે હઠીલા રાણા.	૧
હું તો લાગું તમારે પાય,	હોરે હઠીલા રાણા;	
આવી બેશો તે માળિયામાંથી,	હોરે હઠીલા રાણા.	૨
હું તો બાણને કરું પ્રણામ,	હોરે હઠીલા રાણા;	
છે કાલાવાલાનું કામ,	હોરે હઠીલા રાણા.	૩
ઐ તો બળિયા સાથે બાથ,	હોરે હઠીલા રાણા;	
તે તો બેધને ભરિયે નાથ,	હોરે હઠીલા રાણા.	૪
ઐ તો તરવું છે સાગર નીર,	હોરે હઠીલા રાણા;	
બળે ન પામીએ પેલું તીર,	હોરે હઠીલા રાણા.	૫
અનેકમાં એક કાણુ માત્ર,	હોરે હઠીલા રાણા;	
સામા મળ્યા છે કુપાત્ર,	હોરે હઠીલા રાણા.	૬
મને થાય છે માનશુકંન,	હોરે હઠીલા રાણા;	
મારું જમણું ફરકે લોચન,	હોરે હઠીલા રાણા.	૭
મારો નૂટયો મોતીનો હાર,	હોરે હઠીલા રાણા;	
ડાખે નેત્રે વહે જળધાર,	હોરે હઠીલા રાણા.	૮
દીસે નગરી તે ઉજ્જડ રાન,	હોરે હઠીલા રાણા;	
દીસે ગગને ઝાંખો લાણુ,	હોરે હઠીલા રાણા.	૯
રુવે શ્વાન વાયસ ને ગાય,	હોરે હઠીલા રાણા;	
એવાં માર્ઠા શુકન થાય,	હોરે હઠીલા રાણા.	૧૦
હું તો ધ્રુજતી દેખું ધરણુ,	હોરે હઠીલા રાણા;	
ઐ તો સાગર શોણિત વર્ણુ,	હોરે હઠીલા રાણા.	૧૧
આબ્યા અગણિત અશ્વાર,	હોરે હઠીલા રાણા;	
અહીં થાય છે હોહોકાર,	હોરે હઠીલા રાણા.	૧૨
ઐ હુંદુભીએ વાળિયો ધાય,	હોરે હઠીલા રાણા;	
ઐ તો સૈન્ય તમપર ધાય,	હોરે હઠીલા રાણા.	૧૩
ઐ આબ્યું દળવાદળ,	હોરે હઠીલા રાણા;	
ઐ ઝળકે લાલાનાં ફળ,	હોરે હઠીલા રાણા.	૧૪
પાખર બખ્તર પહેલ્યા ટોપ,	હોરે હઠીલા રાણા;	
દૈલ ભરાયા આવે કાપ,	હોરે હઠીલા રાણા.	૧૫

ઓ વાજે ધુધરમાળ,	હોરે હઠીલા રાણા;	
અશ્વ દેતા આવે કાળ,	હોરે હઠીલા રાણા.	૧૬
એ તો શૂરવીર મહા કાળ,	હોરે હઠીલા રાણા;	
પડે પેટડિયામાં કાળ,	હોરે હઠીલા રાણા.	૧૭
નાથ જીઓ વિચારી મંન,	હોરે હઠીલા રાણા;	
જીજ્ઞ રહેવા, ઘો રાજન,	હોરે હઠીલા રાણા.	૧૮
જો લોપો મારી વાણ,	હોરે હઠીલા રાણા;	
તમને પિતામહની આણ,	હોરે હઠીલા રાણા.	૧૯
આવ્યો બાણુ તે પ્રલય કાળ,	હોરે હઠીલા રાણા;	
મેઘાડંબર છત્ર વિશાલ,	હોરે હઠીલા રાણા.	૨૦

વલણ

મેઘાડંબર છત્ર બિરાજે, ઉલટી નગરી બહરે;
અગણિત અસ્વાર આવિયા, તેણે વિંટી લીધો અનિરુદ્ધરે. ૨૧

કડવું ૩૦ મું-રાગ સામેરી

આવી સેના સુરની, અનિરુદ્ધ લીધો ઘેરી;	
કામકુંવરને મધ્યે આણી, વીંટી લીધો ચોકેરી.	૧
અમર કહે શું નીપજશે, ઇચ્છા તે પરમેશ્વરી;	
રીપૂ ગજના યૂથમાં, અનિરુદ્ધ લધુ કેસરી.	૨
બાણુરાયને શું કરે, ભોગળ લીધી ફેકટ;	
વેરી વાયસ કાટી મળ્યા, ત્યાં કેમ જીવે પોપટ.	૩
બાણાસુરે સુલટ વાર્યા, કોઈ ન કરશે ધાત;	
છે વીર થોડી વયતણો, હું પૂછું એને વાત.	૪
માળાએથી ઓખા નિરખે, રુદન મૂકયું છોડી;	
ઓ જીવન પુઠે યોદ્ધા જિભા, રહ્યા બેહુ કર જોડી.	૫
બળવંત બહેકે અતિ ઘણું, સેના છે બીહામણી;	
ઓ પવન વેગી પાખરા, હય આવ્યા તે હણહણી.	૬
ઓ સુલટે ભાયા બીડીયા, હીંડીયા સ્વામી ભણી;	
ઓ ખડ્ગ ખેડાં ઝળકતાં, ચળકતાં ભાલાનાં અણી.	૭
ઓ ગજ આવ્યા સામટા, હય હીસંતા હણહણી;	
ટોપટોડર પહેચ્યાં બખ્તર, છે સેના બીહામણી.	૮

- આ દળ બળનું કેમ સહેશે, સ્વામી સક્રોમળ;
પ્રાણનાથને પીડશે, પ્રગટ્યાં તે કર્મના ફળ. ૯
- દૈવના દીધા દૈવને, દયા નહીં લવલેશ;
લઘુ વયમાં છો કંથળ, નથી આવ્યા મૂછે કેશ. ૧૦
- ચાર દિવસનું આંદરણું, સુખકું ગયું તે વહી;
પાપી પીડે છે પ્રભૂને, કરમડાં જાઉં કયહીં. ૧૧
- કંથળ મહારો એકલો, વીંટી વળ્યા અસૂર;
એવું જાણીને સહાય કરજો, શામળિયા સ્વસૂર. ૧૨
- કષ્ટ નિવારણ કૃણુજી, હું થઈ તમારી વધૂ;
જો આશા અમારી ભાંગશે, લાજશે જદુકુળ બધું. ૧૩
- પ્રજા પ્રતિપાલન કરો છો, પનોતા શ્રી મોરારી;
સંભાળ સર્વની કીજીએ, ન મૂકીએ વીસારી. ૧૪
- અમને આશા તમતણી છે, અમો તમારાં છોરું;
લાજ લાગે વૃદ્ધને, કોઈ કહેશે કાળું ગોરું. ૧૫
- એવું જાણી આવજો, છો દામોદરજી દક્ષ;
પક્ષી પલાણો પ્રભૂજી, પુત્રની કરવા પક્ષ. ૧૬
- ભગવંત ભજતી ભામની, ભરતાર રિપુદલ મધ્ય;
કોઈ કહે પિતા બાણુને, એ બાળક ને તું વૃદ્ધ. ૧૭
- ગદગદ કંઠે ગોરડી, ગતિ ભંગ જાણે ઘેલી;
એવું ઇચ્છું છું જે પ્રાણુજ કાઢું, મરું તે સંગ્રામ પહેલી. ૧૮
- સુખ વક્ર બીહામણાં છે, મૂછ મ્હોટી મ્હોટી;
એવા અસૂર આવી મળ્યા, સંખ્યા થઈ સપ્ત કોટી. ૧૯
- દળવાદળ સૈન્ય ઉલટયું, મધ્ય આણ્યો અનિરુદ્ધ;
વીર વીંટ્યો વેરીએ, જેમ મલ્લિકાએ મધ. ૨૦
- ધનુષ ધરિયાં પાંચશે, બાણે ચઢાવ્યા બાણુ;
રાગ મારુ ગાય ગુણીજન, ગડગડિયાં નીશાન. ૨૧
- ગગને આલ જ ઢાંકીયો, શોભિયો જેમ ઈંદ્ર;
ઉપમા તે ઉકુગણુતણી, લલાટે સ્વેદના બિંદુ. ૨૨
- લઘુ કુંજરની સૂંઢ સરખા, શોભિતા બે ભૂજ;
શ્રરાસન સરખી છુકુટી ને, નેત્ર બે અંબૂજ. ૨૩

તુણ માત્ર ત્રેવડતો નથી, બાણુને તે મહાબાહુ;	
અસુર સાથે શોભિયો, જેમ ચંદ્રમા ને રાહુ.	૨૪
નદવે જોયું વક્ર દષ્ટે, રાતાં કીધાં ચક્ષ;	
વપુ શોભે ભુજ ફૂલ્યું, જેમ અરણ્યનું વૃક્ષ.	૨૫
આ સમે જો હોત કુહાડો, અથવા ભોગજો ધાર;	
અસુરને હળવો કરત, ઉતારત ભૂજનો ભાર.	૨૬
શૂં વસ્યું બાણુનું દિલ છે, તેમાં વસે સર્પનો સાથ;	
પંડમાં પૂર્વજ રહ્યા, પિંડ લેવા કાઢે હાથ ?	૨૭
કાષ્ઠના કે લાખના, શૂં મીણના ચોહોડ્યા કર;	
અથવા કાંઈ પક્ષી દીસે છે, વિક્રાવ્યા છે પર ?	૨૮
તવ હાસ્ય આવ્યું બાણુને, બાળક કેવળ બાળ;	
કૌભાંડ કહે અજ્ઞાન નથી, રાય તમને દે છે ગાળ.	૨૯
બળીસુત અંતર બળ્યો, ચોલ્યો બાળક બળવાન;	
શૂં કરું જે લાંછન લાગે, નહિ તો દેત કન્યાદાન.	૩૦
સુભટ નિકટ રાય સર્વે, ઘોલિયા બહુ ગર્વ;	
નિપટ લંપટ નથી બહીતો, ધાયા હણવા સર્વ.	૩૧
કુલ લગ્નમણી કુણુ છે, તરકર નર નિર્લજ્જ;	
અપરાધ કરી કેમ ઉગરશે, સિંહના મુખથી અજ ?	૩૨
ગમ નહીં અમરને, તો કેમ આવતાં ફાળ્યું ?	
અજ્ઞાને આવી ચણ્યો, કે ભૂતે મનકું ભમાળ્યું ?	૩૩
શકે સ્વર્ગથી નાંખીયો, કાંઈ કારણ સરખું ભાસે;	
સાચું કહીશ તો નહીં હણું, બાળ રહેજે વિશ્વાસે.	૩૪
કાણુ કુળમાં અવતર્યો, કાણુ માત તાત ને ગામ ?	
અનિરુદ્ધ કહે વિહીવા મળ્યો, હવે ન્યાત કુળનું શું કામ ?	૩૫
પિતુ પિતામહ માહરા, તે પ્રસિદ્ધ છે સંસાર;	
ચોરી છત્રપતીની કરી, તૂં ચતુર હોય તો વિચાર.	૩૬
નદવ કુળ છે મુજતણું, મુજ નામ છે અનિરુદ્ધ;	
જો છેડશો તો સમુદ્રમાંહી, નાખીશ નગરી બદ્ધ.	૩૭
બાણુ સામું જોઈને, કૌભાંડ વળતૂં ભાષે;	
ચોરી કરી કન્યા વરે, કુણુ વિના નદવ પાષે.	૩૮

પૌત્ર જાણી કૃષ્ણનો, બાણે તે ધસિયા કર;	
નીચ વરે કન્યા વરી, કરમડા બેઠું ધર.	૩૯
રીશે તે અંતર પરજાણ્યો, ધનુષ ધરિયાં બાણ;	
મંત્રીને મહારાજ કહે છે, બેઠો મોટો જાણ.	૪૦
હાકીને અનિરુદ્ધ વકાઈ, થયો તે દારુણ શોર;	
આખા નેત્રે નીર ભરે છે, કંથને પહોંચે જોર.	૪૧
અસુર બળિયા પ્રાક્રમી, ઉછળતા દે કાળ;	
દશો દિશાથી વધુટયા, કહે ન જાય જીવતો બાળ.	૪૨
પરીધ પટ્ટી ગુરજ ગદા, ત્રિશૂલ ને તોમર;	
મોઢરી મૂસળ સરસ કાંતી, ઢાંકી દીધો કુંવર.	૪૩
અંધકાર માયા આસુરી, વરસે શલ્યાશિખર;	
પડે હય હરતી ને ચંમર, વહે માંસ ને રુધિર.	૪૪
હય ગજ રથ લથબથ અટકે, લટકે છે વાહન;	
હુંદુબી ગડગડે, ખેડાં ખડખડે, રણમાં પડ્યા બહુજન.	૪૫
સાંગ સળકે ખડ્ગ ચળકે, ઝળકે ભાલાની અણી;	
રીપૂલાખની લાખમાં, અનિરુદ્ધ જડીયો છે મણી.	૪૬
ફેરવી ભોગળ બળ કરી, રિપૂદલ દબ્યું જદુનેદ્ધ;	
તાજ્યા પછાજ્યા આડા પાજ્યા, કરી કામકુંવરે કોધ.	૪૭
અંગ રાતાં શીશ ફાટ્યાં, શૂરા ધરણીએ પાજ્યા;	
પલવટ વાળી પ્રાક્રમી, બહુ બેઠાને નસાજ્યા.	૪૮
ભુજ વિષે ભોગળ ધરી, દેતો અનિરુદ્ધ માર;	
હય ગજ રથ પાળા સર્વ નાઠા, હવો તે હાહાકાર.	૪૯
મહાર પૂરણ રથ ચૂરણ, ગજ અશ્વ પાછા વળ્યા;	
શોણિતપૂરબણી ચાલિયા, વીર ધરણી ઉપર ઢળ્યા.	૫૦
રણમાં તે રોળી મૂકતો, અનિરુદ્ધ ઈંદ્ર સમાન;	
અસુર સુરથી નાસતા, શાર્દૂલથી જેમ શ્વાન.	૫૧
હૈંડું તે હરખ્યું નારનું, સુણી નાથનો હોકાર;	
અનિરુદ્ધ તારુણી દેખતાં, કીધું સૈન્ય તારેતાર.	૫૨
દશ સહસ્ત્ર બેઠા બાણના, મારી કીધા ચક્રચૂર;	
સમુદ્રમાં સંગમ હવો, વહ્યું તે શોણિતપૂર.	૫૩

ખુંબાણ પડીયું રણવિષે, કરે અસુર નાસાનાસ;
 લંગાણ દેખી બાણ ધસિયો, સજ્યો તે નાગપાશ. ૫૪
 ભાગળ છેદી લુજતણી, મૂક્યા તે સહસ્ર જ સર્પ;
 કામકુંવરને બાંધીયો, પછે ગાજ્યો છે નૃપ. ૫૫

વલણ

નરપત ગાજ્યો મેઘનીપેરે, ઉતરાવી ઐઞાખાયરે;
 વરકન્યા બંધન કરી, પછે બાણ મંદિર જાયરે. ૫૬

કડવું ૩૧ મું-રાગ રામગ્રી

બંન્ધોને બાણે બાંધીયાં, નૌતમ નર ને નાર;
 અનિરુદ્ધ રાખ્યો સુખ આગળે, ગુપ્ત રાખી કુમાર. બંન્ધોને. ૧
 ચૌટામાં ચાર જણાવિયો, ઢાંક્યો વ્યભિચાર;
 છાની ઐઞા મંદિર મોકલી, રાખ્યો કુળનોરે ભાર. બંન્ધોને. ૨
 છે શરદ ઋતુ તડકો ધણો, તપે તાવડ શીર;
 કેસર રંગની અર્યના, ભીંજ્યું સઘળું શરીર. બંન્ધોને. ૩
 લક્ષણવંતો હીંડે દહેકતો, ખહેકતો બહૂ વાસ;
 દૈત્યનું દળ પુઠે પળે, દોરી હીંડે છે દાસ. બંન્ધોને. ૪
 પેચ છુટ્યો પાઘડીતણો, આવ્યો પાગ પ્રમાણ;
 ચાર મોરજ મારીયો, કરે લોક વખાણ. બંન્ધોને. ૫
 ઐઞા જો પુનરપિ પરણશે, હશે લબ્ય ભરથાર;
 તે સ્વામી શું સુખ પામશે, લીધો એણે સાર. બંન્ધોને. ૬
 કો કહે દૈવત એહમાં, દીસે રૂપ રસાળ;
 કટાક્ષમાં કામની પડે, જોવામાં મોહજાળ. બંન્ધોને. ૭
 ભુલવણી બ્રહ્મટી વિષે, લલી ભૂલેરે નાર;
 કુંવારી કન્યાને કામણ કરે, એવો કામકુમાર. બંન્ધોને. ૮
 ચિહ્ન કંઠે કાંકણતણાં, પજ્યાં ભામનીભૂજદંડ;
 ઐઞાએ અમૃત ચાખીયું, કીધો અધરને ખંડ. બંન્ધોને. ૯
 સખી પ્રત્યે સખી કહે, દેખી અંગઅવેવ;
 બાંધ્યો એ જીવે આપણ લણી; એની એવી શી ટેવ. બંન્ધોને. ૧૦
 આશા પહોંતી માસ ચારમાં, લીધો સ્નેહનો સ્વાદ;
 સુખેથી ભરમ ભાંગ્યો ધણો, લાગ્યો લોકાપવાદ. બંન્ધોને. ૧૧

વસાવૃ

લાગ્યો લોક અપવાદે, પામ્યો દેવદંત્યામરે;
બાણાસુરે અનિરુદ્ધને રાખ્યો, દારાગૃહની માંવરે. ૧૨

કહતું ઉર મું-રાગ જોગી આશાવરી

શ્રી શુકલ એમ કહે કયા, સાંભળ પરીક્ષિત રાગ;
કામકુંવર ને કન્યા રાખ્યાં, દારાગૃહની માંવ. ૧
નાના વિધનાં બંધન બાંધ્યાં, કદાડી ન સ્નેહ્યાસ;
એકએકનાં મુખ દેખી દયામણ્યાં, થાય અતિ ઉદાસ. ૨
ખીક બાણાસુરતાણી, રાણી ભરે છે ચક્ષુ;
પુત્રી જન્માદને બૂખ્યાં બનણી, છાત્ર મોકલે ભક્ષ. ૩
બંધન દેખી કંથનું, જોખા ભરે છે નયણે નીર;
અનિરુદ્ધ આપ બળે કરી, અબળાને આપે ધીર. ૪
આદરું તો અસુર કુળને, ત્રેવકું તુલ્ય માત્ર;
શોભા રાખવા સ્વશુરની, બંધાવ્યું છે મેં ગાત્ર. ૫
મરડીને ઉંકું તો શીઘ્ર છુંદું, દળું દાનવ દર્ધ દુઃખ;
શું કરું જે સ્વશુરપક્ષમાં, રાખવું છે સુખ. ૬
શા માટે ચિન્તા કરેા છો, ગોવિંદ છેદશે બંધ?
અકાશ અવની એક થાશે, એવું કરશે જીવ. ૭
અગ્ન્યાશ્રની ધૂમ ચાલશે, અસુર થાશે અંધ;
સહાય કરશે શામ રામજી, બેઠિના છુટશે બંધ. ૮
મહારા સમ જે મુંદરી, ઝાંખો કરેા મુખચંદ;
આ બંધનપે દુઃખ અધિક છે, તારાં આંસુડાંનાં બુંદ. ૯
એમ કીધી આસવાસના, હરિ આવ્યાનું હારદ;
કાષ્ટએ ન જાણે તેમ દારાગૃહમાં, આવિયા ઋષિ નારદ. ૧૦
લજ્જા પામ્યો કામકુંવર ને, નીચી કીધી દષ્ટ;
શરીર કુજે અતિ ઘણું, બોલી ન શકે સ્પષ્ટ. ૧૧
શે લાજછ તૂં પ્રાકમી, હસી બોલ્ય મુજ સંગાય;
બાણની બાળકી વચ્ચે, તારી પૃથ્વીમાં થઈ ખ્યાત. ૧૨
દીપાવ્યો વંશ વાસુદેવનો, બંધાએ લાંછન શૂંચ;
કાલ્ય માધવ મોકલું, જઈ દારકાથી હૂંચ. ૧૩

ઘોડે ચડે તે પડે પૃથ્વી, ભણે તે નર ભૂલે;
ઉડલમાં તે આલ લીધો, અંતર શે નહીં ફૂલે. ૧૪

વલણુ

અંતર શે ન ફૂલે જુદા, મૂકાવશે ભગવાનરે;
અનિરુદ્ધની આગા લઈ, ઋષિ હવા અંતરધ્યાનરે. ૧૫

કડવું ૩૩ મું-રાગ યેહાગ

દયા ન આવી ઓખા રહેરે, છે દૈલપતી; દુરમત;	મારી સજની.	
બાકરી બાંધી બ્રીજવર સાથે, વેર વધાર્યું સલ.	મારી સજની.	૧
પાતળિયા પંકજ પિયુજને, નાગપાશના બંધ;	મારી સજની.	
બાંધી લીધો બળ કરીને, કામળરૂપ મદન.	મારી સજની.	૨
ધાન્નેરે ધરણીધર શ્રીવર, આપદા પામે નાથ;	મારી સજની.	
પુત્ર તમારા ઉપર પ્રહાર જ, કરે છે દૈલનો સાથ.	મારી સજની.	૩
ભારે દળ કૌભાંડે મહેલિયું, વકાર્યો બળી વીર;	મારી સજની.	
તોએ રણુથી નવ ઓસરિયો, સાગરનું જેમ નીર.	મારી સજની.	૪
ભેદ કરીને બાંધી લીધો, શા નાગપાશના બંધ;	મારી સજની.	
શ્વાસ ન માયે બહુ અકળાયે, અંગ આકર્ષ્યા સંધ.	મારી સજની.	૫
તાપ સમાય નહીં સ્વામીને, હું કરું દેહની પાત;	મારી સજની.	
વાર લાગે લક્ષ્મીવર તમને, તો થાશે મહા ઉત્પાત.	મારી સજની.	૬
કમળમુખ શ્રમથી સુકાયું, કન્યા કરે આકંદ;	મારી સજની.	
અનિરુદ્ધ સમરે શામળિયાને, કમળાવર ગોવિંદ.	મારી સજની.	૭
ત્રાહે ત્રાહેરે ત્રિકમળ, સુતની કરજો સહાય;	મારી સજની.	
વિપત વેળા વહારે ચઢીને, કરો ભગતની રક્ષાય.	મારી સજની.	૮
ગજ ગ્રાહથી મુક્ત પમાણો, કીધી હરિશ્ચંદ્ર રક્ષાય;	મારી સજની.	
દાનવ કુળ નિકંદન કીધાં, કીધી પ્રહ્લાદની સહાય.	મારી સજની.	૯
આજ આંખેથી આંસુડાં આલે, બશે મારા પ્રાણ;	મારી સજની.	
સુખ શરીર શાતા નહીં અંગે, લાગ્યો દવ નિર્માણ.	મારી સજની.	૧૦
મનસા વાચા એ વર વરિયો, અવર તે મિથ્યા બળ;	મારી સજની	
રૂપ અને ગુણવંતો સ્વામી, સલ કહું છું પ્રાણ.	મારી સજની.	૧૧
તાત કઠોર દયા નહીં હૃદયે, કામળ મહારો કંથ;	મારી સજની.	
પ્રહાર કરીને બાંધીરે લીધો, શ્રીહરી વેગળે પંથ.	મારી સજની.	૧૨

કાણુ સહોદર આવે અવસર, શોધ કરવાને જાય ? મારી સજની.
 નાત બ્રાતને જાણુ નહીં તો, કુણુ ઉઠીને ધાય ? મારી સજની. ૧૩
 પિતા પિયુજને વેરીરે દેખે, પરલવે બહૂ પેર; મારી સજની.
 નાગતણા ફૂલકાર હળાહળ, ફેરવી નાંખે, દહેર. મારી સજની. ૧૪
 ટળવળે અંગ અગ્નીરે ઉઠ્યો, કંઠે પડીયો શોષ; મારી સજની.
 પૂર્વતણાં કર્મ આવી નડીયાં, કોને દીજે દોષ ? મારી સજની. ૧૫
 તાત કહે તો કાચારે પાડું, વિષ ખાઈ આ વારં; મારી સજની.
 સ્નેહ ન જાણે કાઈ રે મનનો, કાં પીડે ભરથાર. મારી સજની. ૧૬
 તાતતણે મન કાંઈ નહીં, મુને સખજો લાગે સ્નેહ; મારી સજની.
 છોરુ પોતાનાં જાણી કાજે, દયાળ ન દીજે છેહ. મારી સજની. ૧૭
 આણુસર મહા પુરુષ જ્ઞાતા, જેથી ચૂક ન થાય; મારી સજની.
 આળક ઉપર પ્રહાર શો કરવો, જદપિ હોય અન્યાય ? મારી સજની. ૧૮
 વહાલા થઈને વેર જ વાળો, શૂં નથી આવતી લાજ ? મારી સજની.
 નીચ પદારથ નથી કુળ નીચું, કૃણુકુંવર મહારાજ. મારી સજની. ૧૯
 નીચું નાક ન હોય એથી, નિરર્થક શો સંગ્રામ; મારી સજની.
 મોટા સાથે વિરોધ ન કરીએ, નહીં નિર્બળ હળધર સ્યામ. મારી સજની. ૨૦
 સકળ પૃથ્વી ચાકે ચઢાવી, અસુરનો ફેણો કામ; મારી સજની.
 વેર વધારી વિકૃલ સાથે, ક્યાં કરશે વિશ્રામ ? મારી સજની. ૨૧
 સ્વામી મારાને શીર સમરથ, તેને ચઢશે કોપ; મારી સજની.
 ભદ્ર ઇચ્છે જો તાત પોતાનું, વિષનું ખીજ મા શોષ. મારી સજની. ૨૨
 જુદું સમે આકાશે રહીને, જુવે છે નારદ દેવ; મારી સજની.
 ભય મા આણીશ અમો જાણું દારામતી, જુદું કરશું તતજેવ મા. સ. ૨૩
 નિર્ભય રાખી વિજ્ઞાધર ગયા, પરવરિયા આકાશ; મારી સજની.
 પહોંતા ઋષિ ઉતરિયા હો, ભેટ્યા શ્રી અવિનાશ. મારી સજની. ૨૪

વલણ

ભેટ્યા શ્રી અવિનાશને, કુશળ વારતા પૂછે, વળી;
 કહે નારદ અનિરુદ્ધને રાખ્યા, કારાગૃહમાં દૈત્યે મળી. ૨૫

કડવું ૩૪ મું-રાગ વેરાડીની ચાલ

શુકદેવ કહે પરીક્ષિતને, ખાંધ્યો તે જાદવ જ્ઞેધ;
 હવે દારીકાની કહૂં કયા, જાદવ કરે શોધાશોધ. ૧

હિંડોળા સહિત કુંવર હરિયો, રૂવે છે કિંકરી;	
હાહાકાર હવો પુર વિષે, અનિરુદ્ધની થઈ ચોરી.	૨
રતિ અતિ આકંઠ કરે છે, મળ્યા વિનતાનાં વૃંદ;	
રુકિમણી રાહિણી દેવકી, સર્વે કરે આકંઠ.	૩
જાદવે સર્વે કહ્યું માધવને, શું બેઠા છો સ્વામી ?	
વાર વિલંબ ન કીજીએ, એમ કુળને લાગે ખામી.	૪
વસુદેવ કહે શામ રામને, શું બેઠા છો ભૂપ ?	
શોધ કરો અનિરુદ્ધની, ક્યાં ગયો કુંવર અનૂપ ?	૫
ઉગ્રસેન કહે આશ્ચર્ય મ્હોટું, કેમ હયોં હીંડોળો ?	
દેવ દૈત્ય રાક્ષસનું કારણ, તે ખપ કરીને ખોળો.	૬
સાથને જઘનાથ કહે છે, શાને કીજે શ્રમ ?	
ગોત્રદેવીને એમ જ ગમતૂં, કુંવર હસ્યાનું કર્મ.	૭
અગીયાર વરસ અમે ગોકુળ સેવ્યું, મામાજીના ત્રાસે;	
પ્રદ્યુમ્નને શંખરે હયોં તે, આવ્યો સોળમે વરસે.	૮
ફરિ અનિરુદ્ધ તેમ આવશે, સાચવશે કુળ દેવી;	
કૃષ્ણે કુટુંબને રોતું રાખ્યું, આશા દીધી એવી.	૯
પાંચ માસ એમ વહી ગયા, જાદવ છે સર્વે દુઃખ;	
શાણીતપુરથી કૃષ્ણસલામાં, આવ્યા નારદ ઋષ.	૧૦
હરિ આદે જાદવ થયા ઉભા, માન મુનિને દીધું;	
આદરશું આસન આપીને, અર્ધપૂજન કીધું.	૧૧
સમાચાર સર્વે કૃષ્ણે પૂછ્યા, નારદ વળતૂં ભાષે;	
ઉત્પાત વાત જે તમારા કુંવરને, બાણ બાંધીને રાખે.	૧૨
ધૃત્વરીધઝાએ ઝોખાને પરણ્યો, સંબંધ એવો સાંધ્યો;	
આપદા અનિરુદ્ધ વેઠે, બાણાસૂરે બાંધ્યો.	૧૩
વાત સાંભળી વધામણીની, વજડાવ્યાં નિશાન;	
શામ રામ કામ થયા તત્પર, જીતવા રાય બાણ.	૧૪
સજ્જન સર્વે અતિ સુખ પામ્યાં, છે કુંવરને કુશળ;	
ગરુડ બેઝો ગોવિંદજીએ, લીધી સેના સકળ.	૧૫
સંકર્ષણ ને સાત્યકી, સંગાથે ત્રીજો પ્રદ્યુમન;	
ત્રણ બેઢા પાસે બેસાડી, કૃષ્ણે બેઝો ખગજન.	૧૬

એક પહોરમાં પંખી પહોંતો, અસુરે સાંભળી પંખ;
રીપૂ હૃદય વિદારવા, શામળે તે પુંકયો શંખ.

૧૭.

વલણુ

શંખ પુંકયો શામળે, ઊછળ્યો સહસ્રપાણુરે;
ત્રાસે નાસે લોક પુરના, પડયું બહુ ધુંબાણુરે.

૧૮

કડવું ૩૫ મું-રાગ સારંગ

શંખ શબ્દ વિષે કારણ, રીપૂ દળનું વિદારણ;
કૃષ્ણનું જાણુ તે બાણુને થયું, બાણુ પ્રાક્રમ તે કયાં ગયું? ૧
અનિરુદ્ધ કહે સુણુ સુંદરી, શંખ વાગિયો આવ્યા હરી;
છુટયાં બંધન જાદવથકી, ગાળ્યા હળધર ને સાત્યકી. ૨
બાલે પ્રભુમન મ્હોટે સ્વરે, બાણુ પાણુ છેદાયા ખરે;
ગોવિંદ ગત્ય ન જાએ કળી, જાદવ સેના આવીને મળી. ૩
મંત્રી કહે સુણો અસુરેશ, દળ જાદવનું ચાંપે દેશ;
અનુચર આવ્યા ને લાવ્યા વાત, દળ છે અસંખ્યાત. ૪
મંત્રીને કીધી નેત્ર સમશ્યાય, સૈન્ય તત્પર આપી અગ્નિય;
દુંદુભિ નાનાવિધ ગડગડે, શસ્ત્ર ધરી વીર વાહન ચડે. ૫
પાતાળના ભૂપકાહાજ્યા લખી, સેના ટોપ સળે જીવરખી;
પાખર બખ્તર ધુધરમાળ, ટચકારે ઘોડા દે ફાળ. ૬
મોરદામણી પુંમવડા ફરકે, જાયા પોતાની દેખીને લડકે;
ભલા અસ્વાર ઉપર લટકે, હીંસે હય હિંડેને અટકે. ૭
વાદળિયાં વેગે નાચંત, છુટા પગ જેમ પાણિ પંથ;
કાબરા કાળા ને કલંકી, પંખાળા ઉડે છે અબલકી. ૮
કુમેદ લીલાને પંચવરણા, ઉજ્જવલ આરખી ઘોડા હરણા;
પાધરા પવનવેગી ઘોડા, અશ્વાર બહુ જીલ્દે જોડા. ૯
સજળ વાદળ જેવા હાથી, તે ઉપર મોટા મહારથી;
રથ પાળા અશ્વાર અનંત, ધીર ધસે ને કરડે દંત. ૧૦
પ્રચંડ પીઠ મ્હોટા પહાડ, સળકે જીભ લલકાવે હાડ;
પૂર પોળે સેના નવ માય, હણો જાદવ કહેતા જાય. ૧૧
ટોળાં ઉપર ટોળાં આવે, પગને પ્રહારે ધરણી ધુન્નવે;
રીસે અંતરમાં હડહડિયો, જીલ્દે રાય બાણાસુર ચઢિયો. ૧૨

દશે દીશના માર્ગ બહુ રાયા, કાટી શંખ સાથે પૂરાયા;	
ઝટકયા ભૂજ બાણાસુર મદલ, પૃથ્વી થવા માંડી ઉથલ.	૧૩
ગર્જના કીધી મહીપાળ, ખળલળિયાં સાતે પાતાળ;	
બ્રહ્મલોક જઈ પહોંત્યો નાદ, શ્રીકૃષ્ણને બાણે કીધો સાદ.	૧૪
ખગારૂઢ આવ્યા છો ખપ કરી, નહી જવા દઉં કુશળે ફરી;	
ઉન્મત્ત જાદવ ઉચ્છંકળ, તમે દમે સંસાર સકળ.	૧૫
કુંવારી કન્યાને કપટે વરો, ક્ષત્રી ખળનાં લક્ષણ કરો;	
સધળે વાંકા થઈને ફરો, દરમાં સર્પ પેસે પાધરો.	૧૬
કુંડું કર્મ કીધું કુંવરે, શું આવ્યા છો તે ભપરે;	
તારે હશી બોલ્યા ભગવાન, અમે લઈ આવ્યા છું જન.	૧૭
જો વિધાત્રાએ કીધો સંબંધ, વર કન્યાના છોડો બંધ;	
બાણને મન ચઢિયો કાળ, સંબંધ શાનો રે ગોવાળ.	૧૮
એવી આપીશ પેરામણી, સહિતે મોકલું જમપુરી ભણી;	
એમ બાણાસુર બોલ્યો વંક, શ્રીકૃષ્ણે સજ્યું સારંગ.	૧૯
કડાઝડ કટક બે થયાં, ઉઘાડાં આયુદ્ધ કરમાં ગ્રહ્યાં;	
નેળાં ફરકે ફરે તરવાર, દંદ જુદ્ધ થયું તેણીવાર.	૨૦
તોમર ત્રિશૂળ ધસ્યાં મૂશળ, ગાંજ્યા હળધર કર ધરી હળ;	
છપ્પનકાટી જાદવ ગડગડિયા, દાનવ ઉપર ઝૂટી પડિયા.	૨૧
માનવથી દાનવ દળ દળાય, દેખી બાણાસુર અકળાય;	
બોલ્યો બાણ ધરી અભિમાન, કૃષ્ણતાણું ઉતારું માન.	૨૨
વાધ્યા જાદવ અસુર સમાન, બાણે ધરિયું શિવનું ધ્યાન;	
અગિયાર કાટી ગણતી સેનાય, લઈ પધાર્યા શંકરરાય.	૨૩
ભૂત પ્રેત ભૈરવ વૈતાળ, સમ જવર વ્યાધિ ને વ્યાળ;	
શકિતરી શાકણી સિંહારી, તે લઈને આવ્યા ત્રિપુરારી.	૨૪
વૃષભે ચડી આવ્યા બાણનાથ, જાદવ સેનાનો કરવા ધાત;	
વાગે શીંગ ડમરુ ને ડાક, ગાંજ્યા હરિહર દઈને હાક.	૨૫

વલણ

હાક મારી શંકરે, ક્યાં ગયા કેશવ રામરે;	
ભટ પ્રેમાનંદ કહે કથા, હરિહરનો સંગ્રામરે.	૨૬

કડવું ૩૬ મું—રાગ સામેરી

આવ્યા જુદે તે શંકર રાયજી, સેવકની કરવા સહાયજી;
ભોજોનાથ ને શ્રી ભગવાનજી, દેખી રીઝયો અસુર રાજનજી. ૧

ઢાળ

રાય રીઝયો અસૂરનો, તે શરણ શંકરને ગયો;
પાય લાગી પંચવદનને, સમાચાર સધળો કહ્યો. ૨
પુત્ર પ્રદ્યુમનતણો, તેણે લગાજું લાંછન;
જામાત્ર પદવી ભોગવી, છાનું સેવ્યું આખાનું ભવન. ૩
બંધને અનિરુદ્ધ રાખ્યો, મને હણતાં તે દયા આવી;
જેવા અપરાધ ઉપર આવ્યા, કૃષ્ણ કટકને ચડાવી. ૪
વાત વિરુધની સાંભળી, શિવને તે ચડિયો ક્રોધ;
જાઓ જાદવની સેના સંહારો, શિવે વકાસ્યા જ્ઞેધ. ૫
શાકણી શીકાતરી સંચરી, લક્ષ લક્ષ વદતી વાય;
જુદે ચાલ્યા જૂત ભૈરવ, પ્રેત ને પીશાય. ૬
મહા સુભટ બળિયા પ્રાક્રમી, દંડ જુદનું કરું શું વખાણ;
ગડગડિયા સાલકી અહંકારી, સન્સુખ મૂકે બાણ. ૭
બાણાસુર બળિભદ્ર સામે, શંકર ને શ્રીકૃષ્ણ;
સાલકી ને સ્વામી કાર્તિક, નંદી ને ચારુદ્ર. ૮
કૃતવર્મા કૌલાંડ સામે, સાંબ ને ધુમ્રલોચન;
શોણીતાક્ષ ને સોમકેતુ, ગણપતિ ને પ્રદ્યુમન. ૯
રથી સામા રથી આવ્યા, હસ્તી સામા હસ્તી;
જાદવને શ્રી હરી હકારે, હણો શિવના ઉપસ્તી. ૧૦
અસુર જાદવ મળ્યા એકઠા, સામેસામા ધીર;
છપત્ર કાટી ને જોતેર કાટી, વઢતાં પાડે વીર. ૧૧
ભોગજે ભોગજ પડે ફરસી, ગુરજના ઝળકારા;
ગગનમાં જોમ વીજળી ચમકે, તેમ ખડ્ગતણા ચળકારા. ૧૨
શૂર ચક્રથી ચૂર થાતા, વઢે વીર વિકાળ. ૧૩
સરખા ને મહા સુભટ બળિયા, થયો રણસંહાર;
હસ્ત ચરણ ને શ્રવણ નાસિકા, છેદે થાય હાહાકાર. ૧૪

પ્રબળ માયા આસૂરી, થયો ઘોર અંધકાર;	
શૂર ચક્રે ચૂર થાતાં, વહી શોણિતની ધાર.	૧૫
અસ્તી ચર્મ ને મેદ કાદવ, જાદવ દૈત્ય દળાય;	
ધર્મ ચૂકી મામ મૂકી, કાયર પુરુષ પલાય.	૧૬
શોણિતની સરિતા વહી, ભયાનક ભાસે ભોમ;	
પગ પ્રહારે રુધિર ઉડાડે, શું સાયર થાશે વ્યોમ.	૧૭
કુતૂહલ દેખી દેવ કાંપ્યા, હવો તે હાહાકાર;	
બળભંગ ભુજંગ હવો, કેમ સહેશે તે ભૂમી. ભાર.	૧૮
નયણે નિરખી નવ શકે, શામ રુધીરપ્રવાહ;	
જોગણીનું ભક્ષ ચાલ્યું, સુખી સીંચાણા થાય.	૧૯
વ્યાઘ્ર સિંહ ને ભૂત પ્રેત, શિવ સેનાની વૃત્ય;	
સંતોષ પામી શાકાણી, કલ્લોલ કરતી કૃત્ય.	૨૦
ઓખા અનિરુદ્ધ કારણે, રોલાણા તે રાણિ બચા;	
કુસુમ સજ્જાએ પહોડતા, તે રુધિર નદીએ તણાયા.	૨૧
સાગરશું સંગમ મલ્યો, શોણિતની સરીતા રહી;	
અરથી ચર્મ ને માંસની, બે પાળ બંધન થઇ રહી.	૨૨
માતંગ અંગ મસ્તક વિના, શું ગ્રાહ છે વિકાળ;	
કુંભસ્થળ જાણે કાચખા, નર શીશકેશ શેવાળ.	૨૩
ભાસે ભુજંગ સમ નરકરો, મુખ કમળશું કમળ;	
નેત્ર મચ્છ ને મુગટ બગલા, નર નામ શું વમળ.	૨૪
પ્રવાહે તણાયા રથ જતા, શોભીતાં શું વહાણ;	
દેખીને દારુણ નદી, કાપે અઢયા ત્રીશૂલપાણ.	૨૫

વલણુ

ત્રીશૂલપાણી સોંઢીયા, વૃષભ હાંકયો ભુધર ભણી;	
ભટ પ્રેમાનંદ કહે કથા, હવે કહું રાડ હરિહર તણી.	૨૬

કડવું ૩૭ મું-રાગ સારંગ

શંકર આબ્યા છે સંગ્રામે, ધસ્યું ચાપ તે સુંદર ક્યામે;	
ગાળે ગરુડે છેલછખીલો, હાંકે પોઠીયો હરજી હઠીલો.	૧
કૃષ્ણે ચક્ર ચડાવ્યું ચાક, મૂક્યું શંકરે પીનાક;	
આવી મળિયા બે ભગવાન, થયો સંસાર આંદુલમાન.	૨

વાગી હરિહર તણી હાક, પુરમાં રાંધ્યા રહ્યાં છે પાક;	૩
ચલ્યા વિધાત્રિના લેખ, ધુળે ધરા ને સળકયો શેષ.	૪
ફાટયું આકાશ ત્રુટયાં અબ, પજ્યા ગર્ભવતીના ગર્ભ;	૫
કરી ચાપતે મંડલાકાર, શિવે બાણ મૂકયાં છે બાર.	૬
બદવસેના નાખી ઉરાડી, લઈ સમુદ્રમાંહી પાડી;	૭
આવે બાણ તે મેઘની ધાર, કરે ભૂત પ્રેત પોકાર.	૮
તે પૂઠે મૂકયાં પંચવીશ, છેઘાં આવતાં શ્રીભુગદીશ;	૯
શત સહસ્ર અચુત લક્ષ ક્રાટ, વરસે બાણ તે દોટાદોટ.	૧૦
છૂટે બંધુક નાળ ને ગોળા, ફેરવે ક્રોધે ભિંડીમાળા;	૧૧
સણસણતાં શર બહુ છૂટે, તેણે કપાળ ભડનાં ફૂટે.	૧૨
વળગે ભૂત પ્રેત આવર્ણ, વઢે ચુડેલ અવળે ચર્ણ;	૧૩
મસ્તક શગડી ધીકધીકાવે, કિલકિલ કરતી ઉપર આવે.	૧૪
હરખી શાકિણી ડાકણી સર્વ, આબું બાણે ઉબાણીનું પર્વ;	૧૫
ચુસે કંઠને ઘુંટડા ભરે, મુખે રુધિરના રેલા ઉતરે.	૧૬
કટલી વારુણીમાં થઈ મગ્ન, વસ્ત્ર વોણી ફરે છે નગ્ન;	૧૭
ગ્રહી ભભાવે જોદ્ધ ગમ્ન, બદવ સેના કીધી ભગ્ન.	૧૮
કટલીને તે આંખ્ય કપોળ, કાના મુખ બાણે મ્હોટી પોળ;	૧૯
લંબસ્તની વિપરીત વાન, કાના ભૂમીએ ભરાએ કાન.	૨૦
જીભ સળકે સર્પાંકાર, મુખે કિલકિલ કરે ઉચ્ચાર;	૨૧
ઘણા બદવ ખાધા કરડી, નાઠી સેનાં તે મારગ મરડી.	૨૨
ધાયા રાક્ષસ દેતા માર, જહુસેનાએ ખાધી હાર;	૨૩
છૂટે દુર્ગ નાળ ને ગોળા, નાઠા બદવ ટોળે ટોળા.	૨૪
પ્રગટયો મહાદેવને વળી ખાર, વાળ્યો બદવનો સંહાર;	૨૫
વઢે ડાકિની શાકિણી સંહારી, એમ કાખ્યા શ્રીત્રીપુરારી.	૨૬
નાદું સૈન્ય દીદું ચોપાસ, ત્યારે કાખ્યા શ્રીઅવિનાશ;	૨૭
હરિએ ચક્ષુ કીધી વક્ર, પછે મૂક્યું સુદર્શન ચક્ર.	૨૮
છેઘાં ડાકિણીશાકિણીનાં શીશ, રંડા નાસે ને પાડે ચીસ;	૨૯
કાને ભાલા વાગ્યા ભયોભચ્ચ, કાઈનાં નાક છેદાયાં ટચ્ચ.	૩૦
છેઘાં હસ્ત અવણ ને ચરણ, નયણે ઉઠે રુધીરના ઝરણ;	૩૧
ફરી બદવ જીલ્લે વળિયા, ઠામઠામથી આવીને મળિયા.	૩૨

આળ્યા સામા જાદવ જંન, દેખી ખીજ્યા પંચવદન;	
મૂકે શિવ અપરિમિત બાણ, લલા સુભટ તજે છે ગ્રાણ.	૧૮
કૃષ્ણે મૂકયું મોહાસ્ત્ર બાણ, મોહ પામ્યા પીનાકપાણ;	
કીધું પોઠિયા ઉપર શયન, સાંભળ પરીક્ષિત રાજંન.	૧૯
રણે ક્રાપ્યો બળીતો બંધ, ધાયા ગણપતિને વળી સ્કંધ;	
મહાક્રોધ અબ્યંતર આણી, ધાયા ધનુષ વિષે શર તાણી.	૨૦
ધણી જાદવ સેના મારી, ક્રોધ થકી ક્રા ન ઉગારી;	
ધર્યા રાક્ષસ કરતા માર, જાદવમાં થયો હાહાકાર.	૨૧
ત્યારે ધાયો સાત્યકી શૂર, કીધી અસુર સેનાને ચૂર;	
અગટયું માયા તણું તિમિર, મંત્રે નીવારે તે જહુવીર.	૨૨
છેઘાં કવચ લાલા તે છેક, નાઠા અસુર મૂકીને ટેક;	
ગાજ્યો બાણાસુર ઉન્મત્ત, તાણ્યાં ધનુષ તે પંચ શત.	૨૩
નાખે બાણ તે દાનવ દક્ષ, શત સહસ્ર અયુત ને લક્ષ;	
નાઠી સેના તે ભડભડાટ, હસ્તી ચીસ પાડે ચડચડાટ.	૨૪
પડે જાદવમાં બહૂ ભંગ, ત્યારે ક્રાપ્યા શ્રી સારંગ;	
શામે આકળ્યું સારંગ, બાણે ભેદ્યું તે બાણનું અંગ.	૨૫
કૃષ્ણે છેઘો ધ્વજાને દંડ, રથ કીધો તે શતખંડ;	
છેદ્યું છત્ર અતિ અનોપ, કાપ્યાં કવચ આયુધ ને ટોપ.	૨૬
બાણે પાજ્યો મસ્તકનો ટોપ, દેખી કૃષ્ણને ચડિયો ક્રોધ;	
કીધા વાહન વીના વીર, ગતિ ભંગ થયાં શરીર.	૨૭
છેદવા માંડ્યા જ્યારે હાથ, આવી બાણાસુરની માત;	
ક્રોટરા એવું તેનું નામ, દેખી નમ્રને લાજ્યા શામ.	૨૮
નવ મૂકયું સુદર્શન, નાશી છુટયો બાણ રાજંન;	
પાછો ક્રોધ કરી તે વાર, થયો જુદ્ધ કરવા તૈયાર.	૨૯
રાયે ફરી કટક સજ કીધું, બાણે વધવા દદામું દીધું;	
જ્યાં ઉભા શ્યામ ને રામ, આવી કીધો મહા સંગ્રામ.	૩૦
પછે માંડ્યું આસુરી કર્મ, વરસે માંસ રુધિર ને ચર્મ;	
ધાયો સમુદ્ર વાઘે જેમ પર્વ, વરસે અસ્થિ ઉપદ્રવ.	૩૧
નાસે જાદવ બળિયા સર્વ, લલા સુભટ તજે ગર્વ;	
હલધર નાઠા મૂકી મામ, દૈત્યે દારુણ કીધો સંગ્રામ.	૩૨

વાગી હરિહર તણી હાક, પુરમાં રાંધ્યા રહ્યાં છે પાક; ૩
 ચલ્યા વિધાત્રિના લેખ, ધુળે ધરા ને સળકયો શેષ.
 ફાટયું આકાશ તુટ્યાં અબ્જ, પજ્યા ગર્ભવતીના ગર્ભ; ૪
 કરી આપતે મંડલાકાર, શિવે બાણ મૂક્યાં છે બાર.
 જાદવસેના નાખી ઉરાડી, લઈ સમુદ્રમાંહી પાડી; ૫
 આવે બાણ તે મેઘની ધાર, કરે ભૂત પ્રેત પોકાર.
 તે પૂઠે મૂક્યાં પંચવીશ, છેઘાં આવતાં શ્રીજીગદીશ; ૬
 શત સહસ્ર અયુત લક્ષ ક્રોટ, વરસે બાણ તે દોટાદોટ.
 ઘૂટે બંધુક નાળ ને ગોળા, ફેરવે કોધે ભિંડીમાળા; ૭
 સણસણતાં શર બહુ ઘૂટે, તેણે કપાળ ભડનાં ફૂટે.
 વળગે ભૂત પ્રેત આવર્ણ્ય, વઢે ચુડેલ અવળે ચર્ણ્ય; ૮
 મસ્તક શગડી ધીકધીકાવે, કિલકિલ કરતી ઉપર આવે.
 હરખી શાકિણી ડાકણી સર્વ, આબ્યું જાણે ઉજાણીનું પર્વ; ૯
 ચુસે કંઠને ઘુંટડા ભરે, મુખે રુધિરના રેલા ઉતરે.
 ફટલી વારુણીમાં થઈ મગ્ન, વસ્ત્ર વોણી ફેરે છે નગ્ન; ૧૦
 ગ્રહી ભમાવે જોદ્ધ ગગ્ન, જાદવ સેના કીધી ભગ્ન.
 ફટલીને તે આંખ્ય કપોળ, કોના મુખ જાણે મ્હોટી પોળ; ૧૧
 લંબસ્તની વિપરીત વાન, કોના ભૂમીએ ભરાએ કાન.
 જીભ સળકે સર્પાંકાર, મુખે કિલકિલ કરે ઉચ્ચાર; ૧૨
 ધણા જાદવ ખાધા કરડી, નાઠી સેનાં તે મારગ મરડી.
 ધાયા રાક્ષસ દેતા માર, જહુસેનાએ ખાધી હાર; ૧૩
 ઘૂટે દુર્ગ નાળ ને ગોળા, નાઠા જાદવ ટોળે ટોળા.
 પ્રગટયો મહાદેવને વળી ખાર, વાળ્યો જાદવનો સંહાર; ૧૪
 વઢે ડાકિની શાકિણી સંહારી, એમ કાખ્યા શ્રીત્રીપુરારી.
 નાકું સૈન્ય દીકું ચોપાસ, ત્યારે કાખ્યા શ્રીઅવિનાશ; ૧૫
 હરિએ ચક્ષુ કીધી વક્ર, પછે મૂક્યું સુદર્શન ચક્ર.
 છેઘાં ડાકિણીશાકિણીનાં શીશ, રંડા નાસે ને પાડે ચીસ; ૧૬
 કોને ભાલા વાગ્યા ભયોભચ્ચ, કોઈની નાક છેદાયાં ટચ્ચ.
 છેઘાં હસ્ત શ્રવણ ને ચરણ, નયણે ઉડે રુધિરના ઝરણ; ૧૭
 ફરી જાદવ જુદ્ધે વળિયા, ઠામઠામથી આવીને મળિયા.

કાઘે ભાળી કહે કપાળી, તેં ટાળી મારી મરજદ;	
એ પણ મારું જે સર્વ, સંહારું ઉતારું ઉન્માદ.	૩
વૃષભ હાક્યો ને ગરુડ તાક્યો, મુખે બોલ્યો મેઘસ્વર;	
મંત્ર કૂક્યો ને કૃષ્ણ હૂંક્યો, મૂક્યો કાળજ્વર.	૪
જાદવ સેના થઈ આકળી, તાવે તે પીજ્યાં તંન;	
કૃષ્ણે મૂક્યો એકાંતરો, તેણે ખીજ્યા પંચવદન.	૫
શિવે હંકાર્યો ટાઢીઓ, વરસે જેમ હુતાશન;	
તરિઓ મૂક્યો ત્રીકમે, તેણે દમ્યા દાનવ જન.	૬
પશુપાળે મૂક્યો પિત્તજ્વર, વાતજ્વર મૂક્યો લક્ષ્મીવર;	
મહાદેવે પછે મૂક્યો, સઘધાત કાળજ્વર.	૭
લોહદંડ તેના હાથમાં, છે નેત્ર લોહીવરણ;	
ધસ્યો પણ પાછો ખસ્યો, જોઈ અશરણશરણ.	૮
કૃષ્ણે મૂક્યા જેટલા, તેણે રાખી શિવની લાજ;	
સમજવર સ્તુતિ કરે, તમો બન્યો છો મહારાજ.	૯
જ્વરને વર હરિએ આપ્યો, હરિકથા ભજે જેહ;	
નિન્દા કરે શિવજી તણી, પીડજો તેની દેહ.	૧૦
ઓખાહરણ જે સાંભળે, અંતર આણી વહાલ;	
કષ્ટ હોએ જો જ્વરતણું, મૂકજો તેનો ખ્યાલ.	૧૧
પછે અગ્ન્યાસ્ત્ર મૂક્યું શંકરે, પ્રગટ્યો તે હુતાશન;	
સેના દીઠી દાઝતી, હરિએ ત્રેયો પરજન્ય.	૧૨
વરસાદે વહ્નિ સમાવીઓ, થઈ દૈત્ય ઉપર વૃષ્ટ;	
પવનાસ્ત્ર મૂક્યું શંકરે, ટાળ્યું અસુરનું કષ્ટ.	૧૩
ધૂળ કાટ થયો વાયુથી, રજે ભરાણાં જાદવ ચક્ષ;	
સર્પાસ્ત્ર મૂક્યું ત્રિકમે, તેણે વાયુ કીધો ભક્ષ.	૧૪
સેના નાસે બાણની, પ્રગટ્યા તે સર્પ અપાર;	
પછે મહાદેવે ગરુડાસ્ત્ર મૂક્યું, તેણે કીધો નાગસંહાર.	૧૫
ખગે ચંચના પ્રહાર માંજ્યા, દમ્યા જાદવ શૂર;	
કૃષ્ણે શલ્યા કાટ પ્રગટી, ગરુડ કીધો ચૂર.	૧૬
શંકરે વજ્રાસ્ત્ર મૂક્યું, પર્વત કીધો શત ખંડ;	
ભૂધરે બ્રહ્માસ્ત્ર મૂક્યું, ડોલ્યાં તણ બ્રહ્માંડ.	૧૭

નાખે કર્દમ કાંટા સર્પ, વરસે શલ્યા દાનવ નપે;
 પાડ્યું જાદવમાં લંગાણુ, નાઠા હલધર લખને પ્રાણુ. ૩૩
 દાનવ રાય મૂકે દોટ, કોની ગ્રહીને મરડે કોટ;
 ખેનાં ગ્રહી અક્રાળે શીશ, ખેદ પામ્યા શ્રી જુગદીશ. ૩૪
 ગરુડ થયો છે ગતિ લંગ, શલ્યા પ્રહારે ભાંગ્યું અંગ;
 રથ વોણા કીધા રામ, મૂકી સામ ને નાઠા કામ. ૩૫
 સુંદર શ્યામજી કીજે સહાય, જાદવ કરે છે ત્રાણ ત્રાણ;
 દેખીને દેવ પામ્યા ખીક, બાણે વાળી રુધિરની નીક. ૩૬
 ખીજ્યા કૃષ્ણ ખેજો ખગજન, અતિ ક્રોધ ચઢ્યો છે મન;
 ચક્ર લીધું છેદવા હાથ, કીધી ઇચ્છા તે વૈકુંઠ નાથ. ૩૭
 એમ કાપ્યા શ્રી જહુનાથ, હવે છેદું બાણના હાથ;
 મૂક્યું ચક્ર તે ખીજવાર, દૈત્યમાં થયો તે હાહાકાર. ૩૮
 નાઠો બાણ વાળીને મૂંઠ, હરિયે ચક્ર તે મૂક્યું પૂંઠ;
 અંગે અંગમાં લાગી જવાળ, જેમ છેદે કા વડની ડાળ. ૩૯
 એમ કપાય બાણના પાણ, ત્રાણ ત્રાણ વહે મુખ વાણ;
 અંગે વહે શોણિતની ધાર, કાપ્યા કર બાણના તે વાર. ૪૦
 આવી ખેદું સુંદરશન, અકળાયો બાણ રાજન;
 જેમ છેદે વૃક્ષની ડાળ, તેમ કર કાપ્યા ગોપાળ. ૪૧
 જેમ ઝુટે વૃક્ષને વંન, તેમ કર કીધા છેદન.
 પછે રાખ્યા કર ત્યાં ચાર, પજો બાણ તે લુપી મોજર; ૪૨
 અંગે રુધિર વહે વિવર્ણ, જેમ પર્વતથી નીસરે ઝરણ;
 સૂતો કરે શિવનું ધ્યાન, પ્રભુ રાખો સેવકનું માન. ૪૩

વલણુ

બાણાસુર પૃથ્વી પજો, પીડા પામ્યો પંડરે;
 વળી સદાશિવ કોપે ચઢ્યા, કંપ્યા ચૌદ બ્રહ્માંડરે. ૪૪

કડવું ૩૮ મું-રાગ રામઝી

જાગ્યો રે જોગી પુરાણ ક્રોધજી, છેક તણાયા વાધ્યો વિરોધજી;
 બાણને લાગ્યો ઉચલી કૌભાંડજી, સેવક દીઠો માંસનો પિંડજી. ૧

ચાલ

પિંડ જાણે માંસનો એવી, દીઠી અસુરની કાય;
 વિશ્વ પ્રલેની ઇચ્છા કીધી, ધનુષ ધર્યું શિવરાય. ૨

ક્રોધે ભાળી કહે કપાળી, તેં ટાળી મારી મરબદ;	
એ પણ મારું જે સર્વ, સંહારું ઉતારું ઉન્માદ.	૩
વૃષભ હાક્યો ને ગરુડ તાક્યો, મુખે બોલ્યો મેઘસ્વર;	
મંત્ર ફૂક્યો ને કૃષ્ણ હૂંક્યો, મૂક્યો કાળજવર.	૪
બદવ સેના થઈ આકળી, તાવે તે પીઝ્યાં તંન;	
કૃષ્ણ મૂક્યો એકાંતરો, તેણે ખીજ્યા પંચવદન.	૫
શિવે હંકાર્યો ટાઢીઓ, વરસે જેમ હુતાશન;	
તરિઓ મૂક્યો ત્રીકમે, તેણે દમ્યા દાનવ જન.	૬
પશુપાળે મૂક્યો પિત્તજવર, વાતજવર મૂક્યો લક્ષ્મીવર;	
મહાદેવે પછે મૂક્યો, સઘઘાત કાળજવર.	૭
લોહદંડ તેના હાથમાં, છે નેત્ર લોહીવરણ;	
ધસ્યો પણ પાછો ખસ્યો, જોઈ અશરણશરણ.	૮
કૃષ્ણ મૂક્યા જેટલા, તેણે રાખી શિવની લાજ;	
સમજવર સ્તુતિ કરે, તમો બન્યો છો મહારાજ.	૯
જવરને વર હરિએ આપ્યો, હરિકથા ભજે જેહ;	
નિન્દા કરે શિવજી તણી, પીડજો તેની દેહ.	૧૦
ઓખાહરણ જે સાંભળે, અંતર આણી વહાલ;	
કષ્ટ હોએ જો જવરતાણું, મૂકજો તેનો ખ્યાલ.	૧૧
પછે અગ્ન્યાસ્ત્ર મૂક્યું શંકરે, પ્રગટ્યો તે હુતાશન;	
સેના દીઠી દાઝતી, હરિએ પ્રેર્યો પરજન્ય.	૧૨
વરસાદે વહ્નિ સમાવીઓ, થઈ દૈત્ય ઉપર વૃષ્ટ;	
પવનાસ્ત્ર મૂક્યું શંકરે, ટાળ્યું અસુરનું કષ્ટ.	૧૩
ધૂળ ક્રાંટ થયો વાયુથી, રજે ભરાણાં બદવ ચક્ષ;	
સર્પાસ્ત્ર મૂક્યું ત્રિકમે, તેણે વાયુ કીધો ભક્ષ.	૧૪
સેના નાસે બાણની, પ્રગટ્યા તે સર્પ અપાર;	
પછે મહાદેવે ગરુડાસ્ત્ર મૂક્યું, તેણે કીધો નાગસંહાર.	૧૫
ખગે ચંચના પ્રહાર માંજ્યા, દમ્યા બદવ શૂર;	
કૃષ્ણે શલ્યા ક્રાંટ પ્રગટી, ગરુડ કીધા ચૂર.	૧૬
શંકરે વજ્રાસ્ત્ર મૂક્યું, પર્વત કીધા શત ખંડ;	
ભૂધરે બ્રહ્માસ્ત્ર મૂક્યું, ડોલ્યાં ત્રણ બ્રહ્માંડ.	૧૭

મહાદેવે રુદ્રરૂપ કીધું, બાળું સર્વ સંસાર; ૧૮
 પશુપતાકા કહાડીઈ, લારે હવે હાહાકાર.
 ધ્રુવે ધ્રુવ ને મેરુ ડગીઓ, બળભળ્યાં પાતાળ; ૧૯
 સાગરે મરબદ મૂકી, ડોહ્યા દશ દિગ્ગાળ.
 શિવને ક્રોધે શેષ સળક્યો, ડોહીઆ દિગ્ગજ; ૨૦
 ચંદ્ર સૂરજ ઝાંખા થયા, આપદા પામ્યો અજ.
 અષ્ટ પર્વત ગળ્યા ભૂમીએ, થઈ સુકી વનસ્પતી સર્વ; ૨૧
 જક્ષ કિન્નર વિદ્યાધર કાંપ્યા, અપ્સરા ને ગંધર્વ.
 ચૂક્યા તાપસ તાપથી, ધ્યાનથી ચૂક્યા ભગત; ૨૨
 ક્રોધજવાળા ભેગેશ્વરની, બળે સંધું જગત.
 ત્રૈલોક્યમાં બુંબાણુ વરત્યું, થાએ ગર્ભના પાત; ૨૩
 વાયુ રંધાયો વિશ્વનો, થઈ કાટી જીવની ધાત.
 કષ્ટ બાળી સૃષ્ટિનું, શ્રી વૈદ્યરત્ની વલ્લભ; ૨૪
 બાણુ મૂક્યું સંજીવન, થયું જગત નવ પલ્લવ.
 પુનરપિ પ્રલયે માંડીઓ, વિજીત્યે માંજ્યો વાદ; ૨૫
 મુનિવર અસર આવીઆ, તે કરે આરત નાદ.
 સુરરાય ને સરસ્વતી, કરે છે વેદસ્તવન; ૨૬
 તોએ ક્રોધ મૂકે નહીં, પછે આળ્યા કમલાસન.

વલણુ

કમળભૂ અંતરિક્ષથી આળ્યા, ક્ષમા ક્ષમા એમ ઓચરે; ૨૭
 શુકદેવ કહે પરીક્ષિતને, પછે બ્રહ્મા સ્તુતિ કેવી કરે.

કડવું ૩૯ મું-રાગ કેદારે

સ્તુતિ કરે છે બ્રહ્માચરે, નમો નમો; હું તો બેઠને લાગું પાયરે, નમો
 છો ત્રિભોવનના તાતરે, નમો નમો; કાંઈ આરંભ્યો ઉત્પાતરે, નમો
 બ્રહ્મા ભેડી ઉભા હાથરે, નમો નમો; જુદું મૂકી દો દીનાનાથરે, નમો
 છો ગંગાધર પશુપાલરે, નમો નમો; તમે ગરુડ ચઢ્યા ગોપાળરે, નમો
 જટાધારી ભસ્માધારરે, નમો નમો; મોર પીંછના ધરનારરે, નમો
 ઉમીયાવર ભેગેશ્વરે, નમો નમો; મહા સિદ્ધ છો ઋષીકેશરે, નમો
 જય પિનાક ત્રીશૂલપાણીરે, નમો નમો; સારંગધર પુરુષ પુરાણીરે, નમો
 તમે જગત્પિતા કહેવાઓરે, નમો નમો; પ્રબળે કાં મૃત્યુ ઉપજાઓરે, નમો

સુખ આપી દુઃખ કાઢ નાપેરે, નમો નમો; ઉછેરી વૃક્ષ કાઢ ન કાપેરે, નમો નમો.
 તેડી ધરમાં ન કીજે ધાતરે, નમો નમો; સુધા કહિએ વિશ્વની વાતરે, નમો નમો.
 છેહ ન દીજે લાડ લડાવીરે, નમો નમો; નવનાખીએ ઉંચા ચડાવીરે, નમો નમો.
 ન ઘટે સ્નેહ તમ તૂટેરે, નમો નમો; તો પ્રજનનું આયુષ ખૂટેરે, નમો નમો.
 ખીજે યુદ્ધ કરતાં માતંગરે, નમો નમો; થાય મવેલીનો લંગરે, નમો નમો.
 સામા સાગર જુદે જાયરે, નમો નમો; તેથી જગત ખાંધું તણાયરે, નમો નમો.
 કાપ માંજો સદાશીવેરે, નમો નમો; તો પ્રજા કંઈ પેરે જીવેરે, નમો નમો.
 આવી સ્તવે છે ઋષિ સપ્તરે, નમો નમો; સ્વામી વિશ્વ થયું છે તપ્તરે, નમો નમો.
 સ્તવે ભારતી રહી એકમંતરે, નમો નમો; ગુણ ગાય ચાર નીગંમરે, નમો નમો.
 સ્તવે નાગ પામ્યા છે કષ્ટરે, નમો નમો; સ્તવે શિવને પર્વત અષ્ટરે, નમો નમો.
 નમે તાપસ ને સંન્યાસીરે, નમો નમો; સ્તવે સહસ્રઋષિ અઠ્યાસીરે, નમો નમો.
 નમે દૈત્ય થયા કાયરરે, નમો નમો; કરે સ્તુતિ સાત સાયરરે, નમો નમો.
 એમ સ્તુતિ સર્વે કીધીરે, નમો નમો; ન મૂકે શિવે વાત લીધીરે, નમો નમો.
 હાકી ઉઠ્યા કૃષ્ણ ને હરરે, નમો નમો; કોષ પૂરીત કમળાવરરે, નમો નમો.
 કોષ દષ્ટિ અન્યો અન્યરે, નમો નમો; વ્યાધ્યો કાળ અન્યોને મંતરે, નમો નમો.
 શિવે વાદ વિપરીત માંજોરે, નમો નમો; બેઉએ ભાર બ્રહ્માજીનો છાંજોરે, નમો નમો.
 એત વનવાસી ગોવાળરે, નમો નમો; હું પ્રીછું છું પશુપાળરે, નમો નમો.
 કામ બહુ શામાના સંજોગીરે, નમો નમો; ખરા બિલડીકરા ભોગીરે, નમો નમો.
 સ્ત્રી હલાએ દેહ થઈ કાળીરે, નમો નમો; શું કેવડાવો છો કપાળીરે, નમો નમો.
 હો નિર્દય મામાના મારણરે, નમો નમો; હો સ્વસુરના સંહારણરે, નમો નમો.
 તે જગ્યા ઋષિની નારીરે, નમો નમો; ખરા જન્મતણા ભીખારીરે, નમો નમો.
 ગયો જન્મ ઓડતાં કાંબળીરે, નમો નમો; કંઈ કથા રુડી ન સાંભળીરે, નમો નમો.
 હો બળિના દારપાળરે, નમો નમો; છોજ બાણ નગ્ર રખેવાળરે, નમો નમો.
 એવું કહેતાં શિવ દાધ્યારે, નમો નમો; ગયાહાડ અન્યો જુદે બાધ્યારે, નમો નમો.

વંદણ

બાધ્યા અન્યો મરજાદ મૂકી, જગત પ્રદલે થાય રે;
 વાહન મૂકી ધસ્યા અન્યો, મધ્યે પડ્યા બ્રહ્માયરે.

કડવું ૪૦ મું-રાગ કેદારો

ફરી સ્તુતિ બ્રહ્મા કરે, નમો નમો; વિનય વાયક ઓચરે, નમો નમો.
 જય જય ત્રિ નમો નમો; શિવ તમને નમું છું પાયરે, નમો નમો.

મહાદેવે રુદ્રરૂપ કીધું, બાળું સર્વ સંસાર;	
પશુપતાકા કહાડીજી, લારે હવે હાહાકાર.	૧૮
ધ્રુવે ધ્રુવ ને મેરુ ડગીઓ, ખળભળ્યા પાતાળ;	
સાગરે મરજદ મૂકી, ડોલ્યા દશ દિગ્ગાળ.	૧૯
શિવને ક્રોધે શેષ સળક્યો, ડોલીઆ દિગ્ગજ;	
ચંદ્ર સૂરજ ઝાંખા થયા, આપદા પામ્યો અજ.	૨૦
અષ્ટ પર્વત ગળ્યા ભૂમીએ, થઈ સુકી વનસ્પતી સર્વ;	
જલ્લ કિતર વિદ્યાધર કાંખા, અપ્સરા ને ગંધર્વ.	૨૧
ચૂક્યા તાપસ તાપથી, ધ્યાનથી ચૂક્યા ભગત;	
ક્રોધજ્વાળા જોગેશ્વરની, બળે સંધું જગત.	૨૨
ત્રૈલોક્યમાં ઝુંખાણુ વરત્યું, થાએ ગર્ભના પાત;	
વાયુ રંધાયો વિશ્વનો, થઈ કાટી જીવની ઘાત.	૨૩
કષ્ટ બાણી સૃષ્ટિનું, શ્રી વૈદ્યરણી પલ્લભ;	
બાણુ મૂક્યું સંજીવન, થયું જગત નવ પલ્લવ.	૨૪
પુનરપિ પ્રલયે માંડીઓ, વિષ્ણુએ માંજ્યો વાદ;	
મુનિવર અમર આવીઆ, તે કરે આરત નાદ.	૨૫
સુરરાય ને સરસ્વતી, કરે છે વેદસ્તવન;	
તોએ ક્રોધ મૂકે નહીં, પછે આવ્યા કમલાસન.	૨૬

વલણુ

કમળભૂ અંતરિક્ષથી આવ્યા, ક્ષમા ક્ષમા એમ ઓચરે;	
શુકદેવ કહે પરીક્ષિતને, પછે બ્રહ્મા સ્તુતિ કવી કરે.	૨૭

કડવું ૩૯ મું-રાગ કેદારી

સ્તુતિ કરે છે બ્રહ્માયરે, નમો નમો; હું તો બેઠને લાગું પાથરે, નમો નમો.	
છો ત્રિભોવનના તાતરે, નમો નમો; કાંઈ આરંભ્યો ઉત્પાતરે, નમો નમો.	
બ્રહ્મા જોડી ઉભા હાથરે, નમો નમો; જુદા મૂકી દો દીનાનાથરે, નમો નમો.	
છો ગંગાધર પશુપાલરે, નમો નમો; તમે ગરુડ ચઢ્યા ગોપાળરે, નમો નમો.	
જટાધારી ભસ્માધારરે, નમો નમો; મોર પીંછના ધરનારરે, નમો નમો.	
ઉમીયાવર જોગેશરે, નમો નમો; મહા સિદ્ધ છો ઋષીકેશરે, નમો નમો.	
જય પિનાક ત્રીશૂલપાણીરે, નમો નમો; સારંગધર પુરુષ પુરાણીરે, નમો નમો.	
તમે જગત્પિતા કહેવાઓરે, નમો નમો; પ્રજાને કાં મૃત્યુ ઉપજાઓરે, નમો નમો.	

સુખ આપી દુઃખ કાઢ નાપેરે, નમો નમો; ઉછેરી વૃક્ષ કાઢ ન કાપેરે, નમો નમો.
 તેડી ધરમાં ન કીજે ધાતરે, નમો નમો; સુધા કહિએ વિશ્વની વાતરે, નમો નમો.
 છેહ ન દીજે લાડ લડાવીરે, નમો નમો; નવ નાખીએ ઉંચા ચડાવીરે, નમો નમો.
 ન ધટે સ્નેહ તમ તૂટેરે, નમો નમો; તો પ્રભનું આયુષ ખૂટેરે, નમો નમો.
 ખીજે યુદ્ધ કરતાં માતંગરે, નમો નમો; થાય મવેલીનો ભંગરે, નમો નમો.
 સામા સાગર જુદે જાયરે, નમો નમો; તેથી જગત ખાંધું તણાયરે, નમો નમો.
 કાપ માંજો સદાશીવેરે, નમો નમો; તો પ્રભ કંઈ પેરે જીવેરે, નમો નમો.
 આવી સ્તવે છે ઋષિ સપ્તરે, નમો નમો; સ્વામી વિશ્વ થયું છે તપ્તરે, નમો નમો.
 સ્તવે ભારતી રહી એકમંતરે, નમો નમો; ગુણ ગાય ચાર નીગંતરે, નમો નમો.
 સ્તવે નાગ પામ્યા છે કષ્ટરે, નમો નમો; સ્તવે શિવને પર્વત અષ્ટરે, નમો નમો.
 નમે તાપસ ને સંન્યાસીરે, નમો નમો; સ્તવે સહસ્રઋષિ અઠ્યાસીરે, નમો નમો.
 નમે દેવ થયા કાયરરે, નમો નમો; કરે સ્તુતિ સાત સાયરરે, નમો નમો.
 એમ સ્તુતિ સર્વે કીધીરે, નમો નમો; ન મૂકે શિવે વાત લીધીરે, નમો નમો.
 હાકી ઉઠ્યા કૃષ્ણ ને હરરે, નમો નમો; કૌષ પૂરીત કમળાવરરે, નમો નમો.
 કૌષ દૃષ્ટિ અન્યો અન્યરે, નમો નમો; વ્યાધ્યો કાળ અન્યોને મંતરે, નમો નમો.
 શિવેવાદ વિપરીત માંજોરે, નમો નમો; બેઉએ ભાર બ્રહ્માજીનો છાંજોરે, નમો નમો.
 એત વનવાસી ગોવાળરે, નમો નમો; હું પ્રીછું છું પશુપાળરે, નમો નમો.
 કામ બહુ શામાના સંજોગીરે, નમો નમો; ખરા લિલડીકરા ભોગીરે, નમો નમો.
 સ્ત્રી હલાએ દેહ થઈ કાળીરે, નમો નમો; શું કેવડાવો છો કપાળીરે, નમો નમો.
 હો નિર્દય મામાના મારણરે, નમો નમો; હો સ્વસુરના સંહારણરે, નમો નમો.
 તે જાત્રી ઋષિની નારીરે, નમો નમો; ખરા જન્મતણા લીખારીરે, નમો નમો.
 ગયો જન્મ ઓડતાં કાંબળીરે, નમો નમો; કંઈ કથા રૂડી ન સાંભળીરે, નમો નમો.
 હો બળિના દારપાળરે, નમો નમો; છોજ બાણ નગ્ર રખેવાળરે, નમો નમો.
 એવું કહેતાં શિવ દાધ્યારે, નમો નમો; ગયાહાડ અન્યો જુદે બાધ્યારે, નમો નમો.

વંદણ

બાધ્યા અન્યો મરજાદ મૂકી, જગત પ્રલે થાય રે;
 વાહન મૂકી ધર્યા અન્યો, મધ્યે પડ્યા બ્રહ્માચરે.

કડવું ૪૦ મું-રાગ કેદારો

ફરી સ્તુતિ બ્રહ્મા કરે, ન ।
 જય જય

ઓચરે, નમો નમો.

જે જે વૈકુંઠરાયરે, નમો નમો; જે જે પતિ કૈલાસરે, નમો નમો.
 જે જે દેવમુરારીરે, નમો નમો; જે જે ત્રીપુરારીરે, નમો નમો.
 જે જે ત્રીગુણાતીતરે, નમો નમો; જે જે ઈંદ્રજીતરે, નમો નમો.
 જે જે ગરુડારૂઢરે, નમો નમો; જે જે વાહનપથ પ્રૌઢરે, નમો નમો.
 જે જે કમળાવરરે, નમો નમો; જે જે ઉમિયાધરરે, નમો નમો.
 જે જે કાટીમદનરે, નમો નમો; જે જે પંચવદનરે, નમો નમો.
 જે જે પીતાંબરરે, નમો નમો; જે જે વાર્ધાંબરરે, નમો નમો.
 જે જે રૂપે ચિત્ત ચોરરે, નમો નમો; જે જે કર્પૂરગૌરરે, નમો નમો.
 જે જે પરાત્પરરે, નમો નમો; જે જે દ્વિગાંબરરે, નમો નમો.
 જે જે પ્રભૂ પરમેશ્વરરે, નમો નમો; જે જે ભોગેશ્વરરે, નમો નમો.
 જે જે પતિવૈકુંઠરે, નમો નમો; જે જે નીલકંઠરે, નમો નમો.
 જે જે ટાળો જગના તાપરે, નં નં જે જે ઉતારો બેઠિ ચાપરે, નં નં
 જે જે સ્તવે ચતુર્મુખરે, નં નં ત્યારે શિવે નાંખ્યું ધનૂષરે, નં નં
 જે જે અશણુશર્ણુરે, નં નં જે જે ઉતર્યા ધર્ણુરે, નં નં
 જે જે આદિ અંતરે, નં નં જે જે ભોળા બળવંતરે, નં નં
 દીન વચન બ્રહ્માએ ભાંખ્યારે નં નં ત્યારે ધનુષ બન્નોએ નાંખ્યારે, નં નં
 વઢતા હરિહર ભેટાબારે, નં નં પડિયા ભેદ્યા ફરીને ઉઠાબારે, નં નં
 પછી તેઓ બાણાસુર રાયરે, નં નં તે તો નમ્યો હરિને પાયરે, નં નં

વલ્લભ

સંસાર આનંદ પામીયો, પ્રસન્ન થયા બ્રહ્માયરે;
 વિપ્ર પ્રેમાનંદ કહે કથા, હવે વિવાહ કર્ષિ પેરે થાયરે.

કડવું ૪૧ મું-રાગ સારંગ

વળી શુકજી વહેરે વચન, સાંભળ પરીક્ષિત રાજનં;
 બ્રહ્માએ હરિહરને ભેટાબ્યા, પજ્યા ભેદ્યા તે ફરીને ઉઠાબ્યા. ૧
 તમો બન્યો કરો એવા કામ, તો પૃથ્વીનો કુણ ઠામ;
 ઈંદ્રે કીધો અમૃત પરજનં, ઉઠ્યા ભેદ્યા તે નવ ભોળન. ૨
 છુટ્યું બંધન અનિરુદ્ધ મળિયા, ધણા દિવસના વિભેગ ટળિયા;
 બાણાસુર તે પાયે નમીયો, હાથ કાપ્યા તે દુઃખ સમીયો. ૩
 જ્વર પ્રગટ્યા હુતા જે સાત, બ્રહ્મા પ્રત્યે કહે છે વાત;
 વરે બ્રહ્મા પ્રત્યે કહ્યું, સ્વામી આજ્ઞા આપો ત્યાં રહું. ૪

અહાજી કહે છે વાણી, તમે રહેજો જગતમાં જાણી;	
અર્ધા મનુષ દેહને દાર, અર્ધા વનસ્પતી મોજર.	૫
ત્યાં રહેજો તમારો વાસ, એમ જવરની પૂરી આશ;	
ઝોખાહરણ સૂણે ધરી ભાવ, તેનો જાય અજરણ તાવ.	૬
શુકદેવ કહે સુણ રાય, હરિહરતણે સમુદાય;	
કહે હરિને તેડાવો જન, વિધિએ આપું કન્યાદાન.	૭
આપી આજ્ઞા શ્રીકૃષ્ણે આવી, જાદવને લાવો સમજવી;	
અકુર સાત્યકી બંન્ધો ગયા, જાદવ કુટુંબ સહુ લાવીયા.	૮
હીંડે જાદવરાણી મોડામોડ, ટોળે થાતી તે છપ્પન કોડ;	
રાય લખી લખી પત્ર તેડાવે, ઠામ ઠામથી સહુકો આવે.	૯
રાયે રચના કીધી સારી, લીધ્યો મંડપ કનકની ગારી;	
હેમગિરી વિંધ્યાચળ બોલાવ્યા, ઉદ્યાચળ અસ્તાચળ આવ્યા.	૧૦
ત્રિકુટાચળ, મેરુ મૈનાક, ગંધમાદનગિરિ ચક્રવાક;	
અજમેલ ગિરિ સુશીલશૃંગ, અહાગિરિ નતાલ અલંગ.	૧૧
માગ્યા તુંગ્યા શહેરમાં ભેર, ધડ માદવગિરિ શાલહેર;	
દેવગિરિ કનકાચળ પધરાવ્યા, અષ્ટકૂળ પર્વત ત્યાં આવ્યા.	૧૨
આવ્યા દેવ કોટી તેત્રીશ, ઋષિ સર્વે દે આશીશ;	
નવ કુળ તેડાવ્યા નાગ, આવ્યા મોટા રાય સુહાગ.	૧૩
તેજ્યાં રાજકુળ છત્રીશ, જાયક જન આવ્યા બહુ દીશ;	
અનિરુદ્ધને પીઠી ચોળાય, શુભ નારીયો મંગળ ગાય.	૧૪
પીઠી ચડાવો પટરાણી, જાદવ સ્ત્રીઓ ગાએ સાધુ વાણી;	
પંચ શબ્દ દુંદુભીનાદ, વાજે વાજંત શોભા વાદ.	૧૫
જોવા ત્રીભૂવનથી સહુ આવ્યા, રાય બાણને મન ધણું લાવ્યા;	
બાણ ઉતારે ઉતારાવે, કૃષ્ણજી ગ્રહશાંતિકે કરાવે;	
વિવાહ મંગળની રચનાય, સજ્જ વરઘોડાની થાય.	૧૬

વલણ

વરઘોડો ચઢે અનિરુદ્ધનો, જાદવ તત્પર થાયરે;	
બાણસુરને માંડવે, જાદવ રાણી ગીત ગાયરે.	૧૭

કડવું ૪૨ મું-રાગ દેશ

આદિતની ધરણી, હારે તમે નિદ્રામાં પોહોડો;	
અનિરુદ્ધને તેલ સીંચારો કે, રાંદધને જાગવોરે.	૧

બ્રહ્માની ધરુણી, હારે તમે નિદ્રામાં પોહોડો; અનિરુદ્ધને તેલ સીંચારો કે, સાવિત્રીને જાગવોરે.	૨
ચંદ્રમાની ધરુણી, હારે તમે નિદ્રામાં પોહોડો; જીવાવરને તેલ સીંચારો કે, રોહીણીને જાગવોરે.	૩
શ્રી કૃષ્ણની ધરુણી, હારે તમે નિદ્રામાં પોહોડો; અનિરુદ્ધને તેલ સીંચારો કે, લક્ષ્મીને જાગવોરે.	૪
પ્રદ્યુમ્નની ધરુણી, હારે તમે નિદ્રામાં પોહોડો; અનિરુદ્ધને તેલ સીંચારો કે, રતિ વહુને જાગવોરે.	૫
મહાદેવની ધરુણી, હારે તમે નિદ્રામાં પોહોડો; ઝોખાને તેલ સીંચારો કે, ઉમિયાને જાગવોરે.	૬
ગણપતિની ધરુણી, હારે તમે નિદ્રામાં પોહોડો; ઝોખાને તેલ સીંચારો કે, સુધધુધને જાગવોરે.	૭
બાણાસુરની ધરુણી, હારે તમે નિદ્રામાં પોહોડો; ઝોખાને તેલ સીંચારો કે, બાણમતીને જાગવોરે.	૮

વલ્લભ

તેલ ચંપેલ ચડાવો સજની, સર્વે મળીને આવો;
નિદ્રામાંથી જાગૃત થઈને, ગીત મધુરાં ગાવો.

૯

રાગ ઘોળ

પીઠી ચોળો પીઠી ચોળો પટરાણીરે, મગ દળો મગ દળો હો રાણીરે.
પગધુવો પગધુવો વરની લાબીરે, ઝોખાજી તો રહેજો અખંડ સોહાગીરે.
ચંદન ચરચ્યાં છે અપારરે, ભૂષણ પહેરાવ્યાં છે સારરે.
વર તો વરઘોડે ચડિયારે, અશ્વ અનુપમને હીરા જડિયારે.
તેના તેજતણો નહીં પારરે, લાં તો નિરખે છે નરનારરે.
નિરખી નિરખી દીએ છે આશિશરે, જીવાવર જીવજો કોડ વરીશરે.

કડવું ૪૩ મું—રાગ ધન્યાશ્રી

વળા તે વિહિવા માંડીયો ને, જીત્યા જાદવરાય;
રુક્મિણી મન આનંદ ધણીરે, ત્યાંતો માનુંની મંગળ ગાય.

આનરુદ્ધજીની ઘોડલી.

સજન સહુ ટોળે મળ્યાંને, સુરિનર મળ્યા છે અપાર;
પાનનાં આખ્યાં ખીડલાં, તેપર શ્રીકૃષ્ણ કૃષ્ણ સાર. અનિરુદ્ધજીની.

ચુવા ચંદન છાંટણારે, કેસર કુમકુમ સાર; અનિરુદ્ધજીની..
 હાટ બંદીજન બહુ મળ્યા, તે તો બોલે છે જયજયકાર. અનિરુદ્ધજીની..
 વાજ્ર વાગે અતિ ધણાં ને, માંહી ભેરીનો નાદ; અનિરુદ્ધજીની..
 ઢોલ દદામાં ગડગડેરે, લાં તો સરણાધએ લીધો વાદ. અનિરુદ્ધજીની..
 અપ્સરા નાચે ધંદ્રની, માંહી નારદ તુંબરુ ગાય; અનિરુદ્ધજીની..
 મધુરીસી વેણુ વાજતી, એનો આનંદ ઓચ્છવ થાય. અનિરુદ્ધજીની..
 સાંબેલાં સર્વે શોભતાં ને, અસ્વાર થયા વરરાય; અનિરુદ્ધજીની..
 થનગન તેજ નચાવતારે, એવા સુર નર અતિ હરખાય. અનિરુદ્ધજીની..
 શોણીતપૂર પાટણુ ભલૂંરે, પુલકે સોહાવી વાટ; અનિરુદ્ધજીની..
 અનિરુદ્ધ વરઘોડે ચઢ્યારે, લાં શેરીએ સોહાબ્યાં હાટ. અનિરુદ્ધજીની..
 ચંચળ ચાલે ચાલતી ને, રંગે રાતે વાન; અનિરુદ્ધજીની..
 મખીઅરડે મોતી જજારે, ઘોડીનું પંચકલ્યાણી નામ. અનિરુદ્ધજીની..
 પલાણુ પરવાળાતણાં ને, નંગ પીરોળાં સાર; અનિરુદ્ધજીની..
 રતન જડિત ખે પિંગડારે, તેની ઝગમગ જ્યોત અપાર. અનિરુદ્ધજીની..
 ઘાટ તે પહેચ્યો શોભતોને, રામણુ દીવો હાથ; અનિરુદ્ધજીની..
 મોડબાંધ્યો રાણી રુક્મિણીરે, જેને શ્રીકૃષ્ણ સરખા નાથ. અનિરુદ્ધજીની..
 છત્ર ચામર ને વાવટારે, દીવાનો નહીં પાર; અનિરુદ્ધજીની..
 પુઠે તે આવે જનરડીરે, તે તો મંગલ ગાતી નાર. અનિરુદ્ધજીની..
 વર વહેલા થઈ તોરણુ ચઢ્યારે, સાળો છાંટે નીર; અનિરુદ્ધજીની..
 તેને મનવાંચિત આપ્યુંરે, પછે બાજઠે ઉભા વીર. અનિરુદ્ધજીની..
 સાસુ આવી સજ થઇરે, પોહોતી મનની આશ; અનિરુદ્ધજીની..
 ઓખાને અનિરુદ્ધ પરણુશેરે, ગુણુ ગાય પ્રેમાનંદદાસ. અનિરુદ્ધજીની..

કડવું ૪૪ મું-રાગ ત્રિતાલી ચોપાઈ

અનિરુદ્ધ લાં મંડપે આબ્યા, બાણાસુરને મન ધણું લાબ્યા.
 મુખથી બોલ્યા અમૃત વાણી, પૂંખે પારવતી પટરાણી.
 ધુંશળ મૂશલ રવાઈ ને ત્રાક, પૂંખી તાણ્યું જીયાવરનું નાક.

ખિલાસ

ધુંસળે મા પૂંખીશ ઉમયા, ધુંશળે વૃષભનું જોતરુંરે;
 મૂંસળે મા પૂંખીશ ઉમયા, મૂંસળે અમૃત ખાંડણુંરે.
 રવાઈએ મા પૂંખીશ ઉમયા, રવાઈએ મહિનું વલોવાણુંરે;
 તરાકે મા પૂંખીશ ઉમયા, તરાકે એ વિશ્વનું ઢાંકણુંરે.

૧

૨

સરૈયે મા પૂંખીશ ઉમયા, સરૈયા વૃષભનૂ ચારણુંરે;
 ઇંડી પીંડીએ મા પૂંખીશ ઉમયા, ઇંડી પીંડી એ ઉંદર વોખણુંરે. ૩

રાગ ત્રિતાલી ચોપાઈ

ક્રાતી નાખી છે ઇંડી પિંડી, ઉમયા હરખે હરખે હીંડી;
 ગળે ધાટ ધાલીને તાણ્યા, જીયાવરને માયરામાં આણ્યા. ૧
 આડા અંતરપટ ધરાય, હસ્તેહસ્ત મેલાપક થાય;
 જ્ઞેશી કહે છે સાવધાન, ગર્ગાચાર્યને દે અતિ માન. ૨
 સહૂ મળી લ્યાં મંગળ ગાય, એવા આનંદ ઓચ્છવ થાય;
 આવી બેઠા મોટા રાજન, બાણાસૂર તે દે ધણું માન. ૩

વલાણુ

ક્રોડ પોહોતાં મનતણાં, પ્રેમે આખ્યાં પાનરે;
 વર વહુ આબ્યાં ચોરીયે, દે બાણુ કન્યાદાનરે. ૪

કડવું ૪૫ મું-રાગ ધન્યાત્રી

સુર અસૂર તો આવી મળ્યા, મનમાં તે આનંદ ભર;
 બાણુરાય ને પ્રદુમન, કરવા બેઠા મધુપર્ક. ૧
 હરિ હર સભામાં બેઠા, સુર તે તેત્રીશ ક્રોડ;
 અવર રાણા ને રાયજી, સરખા તે સરખી જોડ. ૨
 વાજીત્ર વાગે અતિ ધણાં ને, બંદીજન કહે શુભ કૃત્ય;
 રાગ રંગ થઇકાર થાય છે, કરે અખસરા નૃત્ય. ૩
 શુકાચાર્ય કહે બાણુરાયને, ઘોતે કન્યાદાન;
 આ દિવસ નહીં આવે ફરી, સાંનિધ્ય શ્રી ભગવાન. ૪
 બાણુરાય કહે શીઘ્ર મંગાવું, જે જ્ઞેષ્ઠએ તે આજ;
 કન્યાદાન દઉં ક્રોડથી, અનિરુદ્ધને શ્રી મહારાજ ૫
 જળપાત્ર કુંમકુમ દધી દૂર્વા, શ્રીફળ ફેફળ જેહ;
 કનકપાત્ર કર ગ્રહીને, રાણીજી લાબ્યાં તેહ. ૬
 વેદમંત્ર ઉચ્ચારથી, કરે પૂજા તતએવ;
 પૂજાપો વિધવિધ ચડાવે, ભણીને ઋષિ દેવ. ૭
 કર અંજલિ લેધને, પછે બોલિયો રાય બાણુ;
 કન્યાદાન લીયો અનિરુદ્ધજી, જેડું છું એ પાણુ. ૮
 અનિરુદ્ધ કર આગળ કરે, મનમાં અતિ ઉલ્લાસ;
 ઓખા અનિરુદ્ધ રાજી થયાં, કીધું નેત્રમાં હાસ્ય. ૯

સુતાનો સંકલ્પ કરીને, હરખ્યો રાય બાણ;
તે દાનની દક્ષિણા પછી, આપિયા કાટિક દાન. ૧૦
ગજ અશ્વ ને ભૂમિ, દાસી, કનકપાત્ર અનેક;
શુકદેવ કહે પરીક્ષિતને, કહેતાં ન આવે છેક. ૧૧

કડવું ૪૬ મું-રાગ ત્રિતાલી ચોપાઈ

મંગળ ફેરા લારે ફરાય, મળી માતુની મંગળ ગાય;
હર્ષ ધરે બાણ મનમાંય, સાંનિધ્ય શ્રી વૈકુંઠરાય. ૧
પહેલે મંગળે લાં સાર, આખ્યા રથ સહિત તોખાર;
બીજે ધેનૂ આપી અપાર, ત્રીજે કુંજરફેરી હાર. ૨
ચોથે કુંચી સહિત ભંડાર, આપી કીધો છે નમસ્કાર;
બાણાસુર બોલ્યો મુખ વાણ, સંપુટ કરી બે પાણ. ૩
હું તો સેવિશ તમારાં ચર્ણુ, સૂઝ રાખજે અંતસ્કર્ણુ;
ઐમ રાયે કન્યાદાન દીધું, વિવાહ કર્મ સંપૂર્ણ કીધું,
હરિનો કોઈ ન જાણે પાર, બંન્ધો કીધાં સ્ત્રી ભર્તાર. ૪

વલણ

કારજ પૂરણ મંગળ વરલાં, જોવા મળ્યો સંસારરે;
ચોરીમાં દંપતી બંને, આરોગે કંસારરે. ૫

કડવું ૪૭ મું-રાગ બિભાસ

કંસાર જમો જમોરે જમાઈ, તારી રુડી દીસે છે કમાઈ;
છોરા તું તો કાળો ન કળીયો, છોરા તું તો સીંગોમાંથી સળીયો. ૧
છોરા તું તો નખ જેવડો ન્હાનો, કેમ આવ્યો છૈયા છાનો;
મારી બોળી ઝોખા બેન, તારાં ચોરતણાં છે ચેન. ૨
મારી કન્યા ન જાણે કાંઈ, તેને કપટે કીધું તે સાંઈ;
છૈયા છત્રપતિએ ઝાલ્યો, કેવો કારાગૃહમાં ઘાલ્યો. ૩
તારા બાપનો બાપ તેડાવ્યો, તેણે પ્રગે લાગીને છોડાવ્યો;
તારી કમળા માતા છે ઘાડી, તુંને નવ દેખાડે ઘીની વ્હાડી. ૪
તારો પિતા જે છે કામ, તેનું ચંચળ ચિત્ત નહીં કામ;
શામરામે શૂં લડાવ્યાં લાડ, જેણે ખાધું અંન ભરવાડ. ૫
અમને દાનવ માનવને જોતાં ખામી, નીચ વરે ઉંચ કન્યા પામી;
તારો વંશ તો કીયો કામ, તેણે લખવ્યું બાણાસુરનું નામ. ૬

ક્યાંથી પેઠા તું ખંખોળી, તે તો છેતરી ઓખા ભોળી;	
તારા પુણ્યતણે નહીં પાર, રાજપુત્રી પામ્યો પીડાર.	૭
રૂડી વહૂ પામ્યો તું રાત્ર, એક વાર અમ આગળ નાચ;	
એમ રામા કરે બહુ રીત, અન્યોન્ય ગાય છે ગીત.	૮
વળતી દેવકન્યા ગાય વરણી, તે તો કેશવની જનરણી;	
તમે લાંબી શું લૂલી હલાવો, રૂપે ભુંડણુ સરખી ભાવો.	૯
અમારે અનિરુદ્ધ તીખો મરી, એ તો સ્વપ્નામાં ગયો વરી;	
કન્યાને મન એ વર ભાવ્યો, તેણે આદર દધને તેડાવ્યો.	૧૦
વર વહુ બન્યો એકઠાં મળીયાં, બાણાસુરના તે હૈડાં દળીયાં;	
તેણે કીધો એ ઉપર કોપ, ભાંગ્યા કવચ ને વળી ટોપ.	૧૧
શું થયું સિંહસૂતને સહાયા, હરિ હળધર કેવા ધાયા;	
અમારા શ્યામ રામ જ્યારે રૂઠા, લારે વેવાઈ કીધા હૂંઠા.	૧૨
રણમાં રઝળ્યા રાણાના અંગૂઠા, છોડી આપિને જીવતા છૂટ્યા;	
મહા મારીને કન્યા લીધી, ઘેર વસાવવા વહૂઅર કીધી.	૧૩
એમ ગીત ગાય છે વરણી, વર કન્યા તે હિંચા પરણી;	
ઋષિ સહસ્ર અઠ્યાશી ધીશ, દે છે વધૂ વરને આશીશ.	૧૪
માગણુ ઉચિત પામ્યાં દાન, સહુને સંતોષે ભગવાન;	
અતિ આનંદ ઓચ્છવ થાય, નારી ગીત અનૂપમ ગાય.	૧૫

વલણુ

ધર વસાવવા વહૂઅર કીધી, ઘેર જાશું આનંદરે;	
પરસ્પર વિનોદની વારતા, કહે ભટ પ્રેમાનંદરે.	૧૬

કંડવું ૪૮ મું-રાગ રામઝી

સાંભળો પરીક્ષિત રાયજી, કંસાર પૂરો થાળી માંચજી;	
ધૃત ખાંડ નાખી લાવીજી, રાણી માયરા મધ્યે આવીજી.	૧

ઢાળ

કંસાર રીતે ને પરમ પ્રીતે, આરોગે નર નાર;	
સ્વજન નરખે ને મન હરખે, હિલટ અંગ અપાર.	૨
જાદવ સધળા જનધયા, માનીયા જેમ દેવ;	
તેલ મદન અંગ મંજન, કરે છે સેવક સેવ.	૩
ખાન પાન ભક્ષ ભોજન, નાનાવિધ પકવાન;	
જનને ધણું માન દીધું, રીઝવ્યા ભગવાન.	૪

ધુધરા ધમકે ઢોલ ઢમકે, થાય છે સંગીત ગાન; ૫
 અપ્સરા નાચે ને રાય રાચે, જન્યક પામે દાન.
 હાથા તોરણ બારણે, કેસર અંગ ઢોળાય; ૬
 ભાતભાતના સુગંધાદિક, અંગ લેપન થાય.
 મંડપ શોભા મહા મનોહર, વિધવિધ પેરનાં કામ; ૭
 કહે કવિ સાં શૂં વખાણું, દીઠે પહોંચે હામ.
 શ્રીકૃષ્ણ શિવ સભા મધ્ય બેઠા, જાદવ છપ્પન કોડ; ૮
 અનિરુદ્ધ ઓખા બીરાજતાં, જાણે માલતી ચંપક છોડ.
 શ્રીકૃષ્ણ જાદવ વહે વાણી, સાંભળો બાણરાય; ૯
 પેરામણી પ્રલુપ્તને કરીને, જન કરો વિદાય.
 વિદાય આપો રાય અમને, થાય છે બહુ દિન; ૧૦
 બાણસુર કહે વેગે કરીને, આજ્ઞા દેશું સ્વામીન.
 ચરણરેણુ હું તમારો, મારો શો આધિકાર; ૧૧
 જે જોઈએ તે લખાવો, હું આપી કરું નમસ્કાર.

કડવું ૪૯ મું-રાગ ધન્યાશ્રી

સાલકી કહે છે લખો કાગળમાં, એક લાખ માતંગ; રાયજી.
 સાજસંગાથે પાણીપંથા, પંચ લાખ તુરંગ; રાયજી.
 રથ પટકુળ પામરી સુરભી, ઘટે જે રોકારોક; રાયજી.
 મન ઇચ્છ્યું અમે માગીને લીજે, ન રહે મનમાં શોક; રાયજી.
 છપ્પન કોડ જાદવને કાળે, આયુધ સહિત શણગાર; રાયજી.
 જાદવજીવતી જે કાઈ ઘેર છે, તેને પટકુળ સાર; રાયજી.
 દેવકી રુદ્રમિણી રાહણી રેવતીને, આપો સોળ શણગાર; રાયજી.
 સુભદ્રાને ચીર પાંચ વરણું, વળી સોળ શણગાર; રાયજી.
 અનેક ગામ ને દેશ જ આપો, તો હાથ ધરે શ્રીરામ; રાયજી.
 લક્ષ ગામ ચાર દેશ આપીને, કરો પ્રભૂને પ્રણામ; રાયજી.
 રોક જોઈએ તો સોનું રુપું, બળીભદ્રને પૂછો તેહ; રાયજી.
 પ્રલુપ્ત વેહેવાઈ તમારો, મનગમતી વસ્તુ જેહ; રાયજી.
 ઘણું અમે શૂં લખવાવિયે રાણા, સગપણ સાધ્યાં હોડ; રાયજી.
 જમાઈ જે માગે તે આપો, તેમાં અમને શો પાડ; રાયજી.
 ભુરસી દક્ષિણા બ્રાહ્મણને આપો, તેનો અહીં સો આંક; રાયજી.
 જણ જન્યકને સહુ કાંઈ આપે, જે હોય દરિદ્રી રાંક; રાયજી.

રીતભાત સાચકીએ લખાવી, તે સર્વે આપી બાણ રાય; રાયજી.
કર જોડીને ઉભો સન્મુખ, શ્રીકૃષ્ણને નમ્યો પાય; રાયજી.

વલણ

પાય નમ્યો પરિબ્રહ્મને, આનંદ અંગ ન માયરે;
છપ્પન ક્રોડને પેરામણી કરી, પૂજ્યા ત્રિભુવન રાયરે.
ત્રિભુવનપતિ સંતોષિયા, આપ્યાં વસ્ત્ર વાહનરે;
પુત્રી આપી પાયે લાગ્યો, કીધી સ્તુતિ સ્તવનરે.

કડવું ૫૦ મું-રાગ ધન્યાશ્રી

પુત્રી પધારોરે, સૌભાગ્ય સાસરે, ભાગ્ય તમારૂંરે, તૂતના કુણુ કરે;
અમે અપરાધી બહુ, અવગુણુ ભર્યાં, પુત્રી તમનેરે, અતિ દુખિયાં કર્યાં. ૧

રાગ બીભાસની

દુઃખ પામી દીકરી તે, મરણુ લગી કેમ વીસરે;
માતા પિતા વેરી થયાં તારાં, મનની ખટપટ કેમ નીસરે. ૨
બાઈબાપે તુંને બંધનમાં રાખી, દુઃખ વેઠ્યું બહુ દીકરી;
મોટું ઘર કુળ પામી તે તો, તું તારે ભાગ્યે કરી. ૩
ઉગ્ર પુણ્યે ઓખાબાઈ તમો, પામ્યાં અનિરુદ્ધ નાથને;
તે સુખ આગળ દુઃખ વિસાચું, જોખમ બાણુના હાથને. ૪
શિક્ષા દઉં તને દીકરી, મારી તારી લાજ વધારજે;
જો પ્રીતે પીયુ આજ્ઞા આપે, તો પિયરભણી પધારજે. ૫
ઉગ્રસેન હળધર પ્રદ્યુમન, વાસુદેવ ત્રિભુવન ધણી;
સ્વસુર પક્ષમાં સર્વ કુટુંબની, સેવા ભક્તિ કરજો ધણી. ૬
રુદ્રમિણી જ્યોત્સ્વતી ને ભદ્રા, સલભામા સલા સુંદરી;
લક્ષ્મણા કાલિંદી વૃંદા, અષ્ટ પટરાણી ખરી. ૭
રતી રંભાવતી દેવકી, માયાવતી સતી રેવતી;
રખે દીકરી આગસ કરતી, તું ચરણ તેનાં સેવતી. ૮
રુડી ભુંડી વાત સાંભળિ હોય, કાઈ આગળ નવ જોહેરીએ;
ઉઘાડા કેશ ન મૂકીએ, ઘણું ગ્રીણું વસ્ત્ર ન પેહેરીએ. ૯
કામ ધરનાં બતાવ્યાં કરિયે, ન કરિયે કાંઈ અરૂપરૂં;
પૂજ્યા પૂઠે સૂક્ષ્મ સાદે, બોલીએ જમને ખરું. ૧૦
પાત્ર પગે નવ ફેલિયે, ક્ષમા રાખીએ બહુ ઉદરે;
આધું ઓઢી ચાલિએ, રાખીએ દાષ્ટ ભૂમિપરે. ૧૧

સંતાપ સાસરે ન કીજીએ, પિયરને ન વખાણિયે;
લક્ષ દુઃખ હોય સાસરે, પણ સ્વામીને ન જાણાવિયે. ૧૨
દાસી માણસનો સંગ ન કીજે, નીચને મળે માઠું સહી;
સાસુ રીસ કરે ઘણી. પણ સામો ખોલ કરિયે નહિ. ૧૩
સાસુ નણું ને જેઠાણીની, સેવા ભક્તિ કરજે ઘણી;
પર ઘેર નિત્ય જઈએ નહીં, ગયે હલકાઈ થાયે આપણી. ૧૪
મ્હોટે સ્વરે હસીએ નહીં, કાઈ સાથે તાળી નવ દીજીએ;
ઉભાં રહી ઉઘાડે માથે, પુત્રી પાણી ન પીજીએ. ૧૫
ભરથાર પહેલું જમીએ નહીં, બાઈ ઉચ્છિષ્ટ જમીએ નાથનું;
તુંકારીએ નહીં સેવક આદે, મન રાખીએ સર્વ સાથનું. ૧૬
માત પિતા ને બ્રાત અગિની, પિયર સુખ ન સંભારીએ;
આવો ખેસો જીજી કહીને, કુળની લાજ વધારીએ. ૧૭
સહુને ગમતું ખોલીએ, બાઈ અહંકાર કરીએ નહીં.
હસતું વદન નિત્ય રાખીએ, સુખ દુઃખ સમાન ગણીએ સહી. ૧૮
દિવસે ન સુઈએ દીકરી, ખેહેન વચન પિયુનું પાળીએ;
સાસુજી જ્યારે સાદ કરે, ત્યારે જીજી કરી ઉત્તર આલીએ. ૧૯
સ્વસુર જેઠની લાજ કીજે, ન ખોલીએ ઉંચે સ્વરે;
એમ ઘણી શિક્ષા દઈ માતા, પુત્રીને વિદાય કરે. ૨૦

વલણ

વિદાય કરે પુત્રીને, ધન વસ્ત્ર દઈ અપારરે;
માત પિતા વળાવવા આવ્યાં, સાથે કુંડુંખ પરિવારરે. ૨૧

કડવું 'પર મું-રાગ ધન્યાત્રી

બાણાસુર મળી ઘેર જાયરે, સહુ સુવાસણ ગીત ગાયરે;
અનિરુદ્ધ પામ્યો શુભ કન્યાયરે, ત્યાં જાદવ હસતા જાયરે. ૧
સાહેલી મળી સહુ ટોળેરે, અન્યોન્ય મળીને ખોલેરે;
પછે ગીત ગાય છે વરણીરે, ઓખાને લઈ જાય છે પરણીરે. ૨

રાગ ફટાણાની ચાલ

આવ્યો આવ્યો દુવારકાંદો ચોર, એના વડપિતાએ ચાચ્યાં ઢોર;
લાખેણી લાડી લઈ ગયોરે. ૨૩.
એતું શું કરીએ વખાણ, એણે જિત્યો તે રાય બાણ, લાખેણી.
આવ્યો આવ્યો કામકુમાર, જહુકુંવનો. એ શૃંગાર, લાખેણી.

આવ્યો આવ્યો નંદતણો ગોવાળ, એ તો મામા કંસનો કાળ, લાખેણી.
 આવ્યો આવ્યો હળધરકેરો વીર, ગાયો ચારી તે જમના તીર, લાખેણી.
 આવ્યો ગોપીએનો માખણ ચોર, એ તો નાગર નંદકીશોર, લાખેણી.
 એની મધુરી છે બહુ વાણી, એનો વડપિતા મહીનો દાણી, લાખેણી.
 એને મન આનંદ બહુ થાય, સખી એખાને લઈ જાય, લાખેણી.
 એમ સૈયરો ગાએ ગીત, મન આણીને બહુ પ્રીત, લાખેણી.
 તીર્હા આનંદ સહુને થાય, ભટ પ્રેમાનંદ જશ ગાય, લાખેણી.

રાગ કેદારો

એખા બાઈ આલ્યા ચાલણ હાર, સાથ મૂક્યો સહિયરતણોરે;
 મૂક્યાં માતપિતા પરિવાર, સાથ લીધો જદવતણોરે. ૧
 એખા બાઈએ ભરીયાં નયણે નીર, મનમાં આનંદ અતિ ધણોરે;
 ચિત્રલેહા આવી દેવા ધીર, મિલાપ કરી એખાતણોરે. ૨
 બન્યો ભેટ્યાં હૈડાં સાથ, મનમાં આનંદ પામ્યારે;
 ભલે પામી તું અનિરુદ્ધ નાથ, દુઃખ તે સધળાં વામ્યારે. ૩
 આપણુ રમતાં સહિયર સાથ, સુખમાં તે બહુ મહાલતારે;
 હવે લીધો બાઈ જદવ સાથ, અમને મૂકી થયાં ચાલતારે. ૪
 મોહોટું ધર પામી સહિયર તું, રાજી હું મનમાં થઈરે;
 સુખમાં તારે બાકી શું, પીડા તુજ મનતણી ગઈરે. ૫
 જેની ડાહ્યાં થાને આપ, માયા મનમાં રાખજોરે;
 બોલ્યું ચાલ્યું કરજો માફ, વેહેલાં તે દર્શન દાખજોરે. ૬
 ત્યારે કહે છે એખાબાઈ, ચિત્રલેહાને પાયે પડીરે;
 જેની તુજ સાચી સગાઈ, સહુ સહિયરમાં તું વડીરે. ૭
 બાઈ તેં ઝાલ્યો મારો હાથ, રક્ષા કીધી મુજતણીરે;
 મેળવી આપ્યો તેં અનિરુદ્ધનો નાથ, દયા આણી તેં ધણીરે. ૮
 જ્યારે જપતિ પતિ મનની માંહી, વ્યાકુળ જેની હું થતીરે;
 સુખોધ કરતી મુજને ત્યાંહી, સમજ મુજમાં ન હતીરે. ૯
 અનેક ગુણ છે તારા જેન, તે મુજને નહીં વીસરેરે;
 તુજ વિના મુજને નહીં જેન, હેતે મુજ હૈડું ઠરેરે. ૧૦
 બાઈ તુજને કહું આપે સહિયર કા આવશુંરે;
 અપરાધ મારો કરજો જણતા શુંરે. ૧૧

એમ કહી ભરતી નયણે નીર, ચિત્રલેહા છાની રાખતીરે;
 બેની ભીંજે તારાં ચીર, હેડાં સાથે ચાંપતીરે; ૧૨
 એટલે આવી ઓખાની માત, નયણે નીરધારા વહેરે;
 પુત્રી મારી સાંભળ વાત, મુજ શિખામણ મન લહેરે. ૧૩
 તુજને કહેતી ગુંજની વાત, દૂર પધારશો દીકરીરે;
 હવે મુજને કાણ કરશે શાંત, કેને બેઠને રહું ઠરીરે. ૧૪
 બેની મધુરી બોલતી વાણ, તે મુજને બહુ સાંભરેરે,
 વહાલી તું તો મારા ગ્રાણ, વિસારી નહીં વિસરેરે. ૧૫
 બેની રૂડાં તારાં ભાગ્ય, દીપાબ્યો જાલવ સાથનેરે;
 પુત્રી રહેજો અખંડ સૌભાગ્ય, પામ્યાં અનિરુદ્ધ નાથનેરે. ૧૬
 એમ દીધો ત્યાં આશીર્વાદ, મહિયર વહેલાં આવજેરે;
 સેવો પવિત્ર સાસુના પાદ, દુઃખ હોય દોલલાં કહાવજેરે. ૧૭
 ઓખાખાઈ રહેજો દારીકાંમાંથી, ત્યાં અમને સંભારજેરે;
 ગોમતી નહાજો જઘને લાંઠી, ત્રણે પક્ષને તારજેરે. ૧૮
 એમ કહી દૂર રહી લાં માત, નિરખે છે નયણાં ભરીરે;
 એટલે આવ્યો સહિયર સાથ, મળવા તૈયારી કરીરે. ૧૯
 સાસરે જાઓ છો તમે બેન, ગમશે નહીં અમને કંઈરે;
 તુજ વિના નહીં અમને એન, સહિ તું સમી કેા નહીરે. ૨૦
 બેની રમતાં આપણુ સાથ, સહિયર ટોળે સહુ મળીરે;
 હવે પામ્યાં અનિરુદ્ધ નાથ, પાછાં પિયર આવજો વળીરે. ૨૧
 બેની તું મા આંસુ પાડ, છાની રહેને તું જરીરે;
 એટલે લાં આવ્યો કૌભાંડ, બેની વાત કહું ખરીરે. ૨૨
 અદકી ઓછી કહી હોય વાત, તે મનમાં નવ રાખજેરે;
 ક્ષમા કરજો મહારી માત, વહેલાં મુખડું દાખજેરે. ૨૩
 એમ સર્વે મળી ભેટ્યાં ત્યાંહે, માતપિતા સહિયર સહુરે;
 વાત કરે છે માંહેમાંહે, મનમાં આનંદ છે બહુરે. ૨૪

વલણ

ઓખાને સંતોષિયા, ન્યૂન ન રાખી કાંચરે;
 જનીવાસે ગોત્રજ આગળ, દોરડો કેમ છોડાયરે. ૨૫

4

❖ ચીમનસાગર મ ગાંગદાસ ગ્રંથાલય ❖

મુજસતી મારિત્ય પરિષદ

આવ્યો આવ્યો નંદતણો ગોવાળ, એ તો મામા કંસનો કાળ, લાખેણી.
 આવ્યો આવ્યો હળધરકરો વીર, ગાયો ચારી તે જમના તીર, લાખેણી.
 આવ્યો ગોપીઓનો માખણ ચોર, એ તો નાગર નંદકીશોર, લાખેણી.
 એની મધુરી છે બહુ વાણી, એનો વડપિતા મહીનો દાણી, લાખેણી.
 એને મન આનંદ બહુ થાય, સખી ઓખાને લઈ જાય, લાખેણી.
 એમ સૈયરો ગાએ ગીત, મન આણીને બહુ પ્રીત, લાખેણી.
 તીર્હા આનંદ સહુને થાય, ભટ પ્રેમાનંદ જશ ગાય, લાખેણી.

રાગ કેદારો

ઓખા બાઈ આલ્યા ચાલણ હાર, સાથ મૂક્યો સહિયરતણોરે;
 મૂક્યાં માતપિતા પરિવાર, સાથ લીધો જાદવતણોરે. ૧
 ઓખા બાઈએ ભરીયાં નયણે નીર, મનમાં આનંદ અતિ ધણોરે;
 ચિત્રલેહા આવી દેવા ધીર, મિલાપ કરી ઓખાતણોરે. ૨
 બન્યો બેટ્યા હૈડાં સાથ, મનમાં આનંદ પામ્યારે;
 ભલે પામી તું અનિરુદ્ધ નાથ, દુઃખ તે સઘળાં વામ્યારે. ૩
 આપણુ રમતાં સહિયર સાથ, સુખમાં તે બહુ મહાલતારે;
 હવે લીધો બાઈ જાદવ સાથ, અમને મૂકી થયાં ચાલતારે. ૪
 મોહોહું ધર પામી સહિયર તું, રાજી હું મનમાં થંધરે;
 સુખમાં તારે બાકી શું, પીડા તુજ મનતણી ગધરે. ૫
 એની ડાહ્યાં થાળે આપ, માયા મનમાં રાખજોરે;
 બોલ્યું ચાલ્યું કરજો માફ, વેહેલાં તે દર્શન દાખજોરે. ૬
 ત્યારે કહે છે ઓખાબાઈ, ચિત્રલેહાને પાયે પડીરે;
 એની તુજ સાચી સગાઈ, સહુ સહિયરમાં તું વડીરે. ૭
 બાઈ તેં જાલ્યો મારો હાથ, રક્ષા કીધી મુજતણીરે;
 મેળવી આપ્યો તેં અનિરુદ્ધનો નાથ, દયા આણી તેં ધણીરે. ૮
 જ્યારે જપતિ પતિ મનની માંહી, વ્યાકુળ એની હું થતીરે;
 સુબોધ કરતી મુજને ત્યાંહી, સમજ મુજમાં ન હતીરે. ૯
 અનેક ગુણ છે તારા એન, તે મુજને નહીં વીસરેરે;
 તુજ વિના મુજને નહીં એન, હેતે મુજ હૈંદું ઠરેરે. ૧૦
 બાઈ તુજને કહું આપોઆપ, સહિયર કે દિન આવશુંરે;
 અપરાધ મારો કરજો માફ, કુશળતા અમો કહાવશુંરે. ૧૧

અન્યોન્યે માન દીધું, જાદવ સહુ તત્પર થાય;	
સાસરે વળાવી ઓખાને તે વારે, માતા તે શિક્ષાય.	૬
પુત્રી પિયરને દીપાવળે, જે પામ્યાં મોટું સાસરું;	
જશ કમાળે દીકરી, ડહાપણુ જશ રાખે ખરું.	૭
એમ કહીને ઓખા વળાવ્યાં, ભેટયાં પુત્રી માય;	
જન વળાવી વળ્યો પાછો, આનંદે બાણરાય.	૮
કૈલાસ ગયા ગિરજાપતિ, કૃષ્ણ પદાસ્યા દ્વારામતી;	
ઓખા અનિરુદ્ધ ઘેર આવ્યાં, ભેટયા રુક્મિણીરેવતી.	૯
ઉત્તમ કથા ભાગવતતણી, સાંભળતાં સુખકારી;	
પાપ સધળાં પ્રલય થાયે, પરમ પદ પામે ભારી.	૧૦
વ્યાધિ ને સમ જવર સમે, જે સાંભળે રનેહે કરી;	
સુખ સંપત્તિ પરિવાર વાઘે, મનકામના પૂરે હરી.	૧૧
શ્રી રામચંદ્ર પ્રતાપથી, પદબંધ કથા હવી;	
કાલાવાલા માની લેળે; જથારથ કહે કવી.	૧૨
વીરક્ષેત્ર વડોદરું, ગુજરાત મધ્યે ગામ;	
ચતુર્વિંશી જ્ઞાતિ બ્રાહ્મણ, કૃષ્ણસુત પ્રેમાનંદ નામ.	૧૩

વલણ

નામ નારાયણતણું, ભાંગે ભવજંજળરે;	
ભટ પ્રેમાનંદ કહે કથા, ભળે શ્રી ગોપાળરે.	૧૪

[જૂની હાથપ્રતો તપાસતાં જણાય છે કે મહાકવિ પ્રેમાનંદે સૌથી પહેલાં ૨૯ કડવામાં ઓખાહરણ રચેલું હોયું જોઈએ. તે પછી તેમણે લગ્નાદિ વિષયના મંગળગીતો વગેરે ઉમેરીને ૩૫ કડવામાં બાંધેલું. આ કાવ્યનું રમ્યા વર્ષ કવિ નર્મદાશંકરે એક ઠેકાણે વિ. સં. ૧૭૨૩ છે એ પ્રમાણે નોંધેલું છે. પ્રેમાનંદના સમયમાં અને તે પછીના કાળમાં આ કાવ્ય લોકોમાં અત્યંત પ્રિય થઈ પડ્યું, અને વિવિધ ગાનારાઓ અને માણભટ્ટોને હાથે ચૈત્ર માસમાં કથા લખાવવાને ઘણા કડવાંઓનો તેમાં ઉમેરો થતો ચાલ્યો, ને ૫૨, ૫૬, ૬૭, ૯૨, ૧૦૮ કડવાં સુધી તે વધેલું છે. એમાં પણ પ્રેમાનંદની પૂર્વે થઈ ગયેલા નાકર કવિના ઓખાહરણનો તેમજ તેના પછી થયેલા કહાન નામના કવિની કૃતિઓનો સંગ્રહ ૯૨ અને ૧૦૮ કડવાનાં ઓખાહરણમાં થયેલો છે, અને એ સર્વ વધારાઓ નકામાં અને ક્ષીકાં છે. આ ૫૩ કડવાનાં ઓખાહરણમાં પણ યુનરક્તિ દોષો પુષ્કળ છે, પણ લોકોમાં વિશેષ ફરી એ પ્રચલિત છે. ૫૬ કડવાનાં ઓખાહરણ રાજરામ સુત. ગોવિંદરામનું સં. ૧૮૫૬ માં વધારેલું છે અને ૬૭ કડવાનાં કવિ દયારામનું સુધારેલું વધારેલું છે.]

કડવું ૫૨ મું—રાગ ધૌળ મંગળ

અહ્યાએ વાળી ગાંઠ,	છખીલી દોરડો નવ છુટે;	૧
તારો મહાદેવ આપ તેડાવ,	હો લાડી દોરડો નવ છુટે.	
તારી પાર્વતી માત તેડાવ,	હો લાડી દોરડો નવ છુટે;	૨
તારો ગણપતી ભ્રાત તેડાવ,	છખીલી દોરડો નવ છુટે.	
તારો આણાસુર આપ તેડાવ,	હો લાડી દોરડો નવ છુટે;	૩
તારી આણમતી માત તેડાવ,	છખીલી દોરડો નવ છુટે.	
તારો કૌભાંડ કાકો તેડાવ,	હો લાડી દોરડો નવ છુટે;	૪
સગાં સર્વેને વેગે કહાવ,	છખીલી દોરડો નવ છુટે.	
હવે કન્યાની જનરડી ગાય,	હો લાડા દોરડો નવ છુટે;	૫
ત્યાં તે આનંદ ઓચ્છવ થાય,	છખીલા દોરડો નવ છુટે.	
અહ્યાએ વાળી ગાંઠ,	હો લાડા દોરડો નવ છુટે;	૬
તારો શ્રીકૃષ્ણ વડવો તેડાવ,	છખીલા દોરડો નવ છુટે.	
તારો પ્રભુમ્ન આપ તેડાવ,	હો લાડા દોરડો નવ છુટે;	૭
તારો હળધર કાકો તેડાવ,	છખીલા દોરડો નવ છુટે.	
તારી રતિ માત તેડાવ,	હો લાડા દોરડો નવ છુટે;	૮
તારી ગોવાળ મંડળીને કહાવ,	છખીલા દોરડો નવ છુટે.	

વલણ

એમ રીતભાત ત્યાં કરી, ગોત્રજને લાગ્યા પાયરે;

ગોર આશીશ દે ઘણી, આણાસુરની કીધી રક્ષાયરે.

કડવું ૫૩ મું—રાગ સિંધુડો

પવિત્ર કીધું અસુર કુલ જે,	વેહેવાઈ વિશ્વંભર થયા;	૧
પુણ્ય મારાં પૂર્વ જન્મનાં પ્રભુજીએ કીધી દયા.		
પ્રહ્લાદ અર્થે નૃસિંહ હવા ને,	હિરણ્યકશિપુ ઉદ્ધારિયો;	૨
બલિ કારણ વામન હવા,	મારા ભુજનો ભાર ઉતારિયો.	
હિરણ્યાક્ષ માટે વરાહ હવા,	એમ આણે વાણી ઓચરી;	૩
સર્વે મુને ઘણી કૃપા જે,	અનિરુદ્ધે ઓખા વરી.	
અપરાધ મારો ક્ષમા કરિયે,	હરિ તમ સામે હું વઢ્યો;	૪
એવું કહીને રાય આણાસુર,	કૃષ્ણને પાગે પજો.	
બેઠો કીધો કર ગ્રહી,	શ્રીકૃષ્ણે વખાણ્યો બહુ;	૫
જદુકુલ દીપાવ્યું અમારું જે,	તમ પુત્રી થયાં વહુ.	

રખે કા આપો એકે કાડીરે, સહુ ઝગડો કરવા દોડીરે;
 આપ આપણા સાથની ટોળીરે, માથે લીધી ગોરસની ગોળીરે. ૨
 તાજી છાસને સઘ વલોવીરે, કઢયાં દૂધમાં સાકર ઘોળીરે;
 દધી માખણ ને ઘૂત થીણારે, મેવા મીઠાઈ મગદળ શીણ્યારે. ૩
 ભાતભાતનાં ભોજન ભરિયારે, પ્રેમદાએ મસ્તક ધરિયારે;
 પંચરંગી ઓઢાણી માથેરે, બાજુબંધ ચૂડલા હાથેરે. ૪
 વીંટી અંગુઠી કંકણ ચૂડીરે, ભેતાં અબલા દીસે ધણું રૂડીરે;
 શીષકૂલ રાખડી ને ત્રોટીરે, બાણે દિનકર પ્રગટયા કાટીરે. ૫
 નાકે વેસર ભાલે ટીલીરે, શોભે આંખ આંજી છે રસીલીરે;
 ગલુબંધ ગોફણો માળારે, શોભે દાંત રંગ્યા છે કાળારે. ૬
 ઝમકે ઠમકે કંકણ કેલીરે, બાણે બુગમ થઈ હેમવેલીરે;
 કેસર ચંદન ને કરતૂરીરે, વપુલેપન વાસ મધૂરીરે. ૭
 પેચ્યાં ચીર ચરણાં ને ચોળીરે, લાંબી લોખરી સાળુ પટોળીરે;
 કાઈ પક્ષની ચિત્ત ચકારીરે, કાઈ શામલડી કાઈ ગોરીરે. ૮
 કાઈ મુગધા બાળકિશોરીરે, કાઈ છેલછબીલી છોરીરે;
 નાખે પ્રેમ પાસની દોરીરે, લે માધવનું ચિત્ત ચોરીરે. ૯
 કરે વાત દેઈ દેઈ તાળીરે, આજ નિતવા શ્રી વનમાળીરે;
 એમ બોલ્યાં રાધિકા રાણીરે, તમે સાંભળો સહિયર સમાણીરે. ૧૦
 તમે બીશો મા મન બાધરે, કદી આવે ગોવાળા ધાધરે;
 તમે ઉત્તર હાકીને દેજેરે, સુખે નામ જ અમારું લેજેરે. ૧૧
 આજ નિતવા કુંજબિહારીરે, સહુ ટોળે મળી ખીજનારીરે;
 તમે સૈયર રાખજો ટેકરે, નથી આપવી કાડી એકરે. ૧૨
 અમે ઝગડો હરિશું કરશુંરે, આજ નિતીને પાછા ફરશુંરે;
 જો હું કૃષ્ણનો નાદ ઉતારુંરે, તો નામ રાધિકા મારુંરે. ૧૩
 દીઠા દૂર થકી શ્રી વનમાળીરે, બીજે માર્ગ ગઈ બ્રજબાળીરે;
 ભટ પ્રેમાનંદના સ્વામીરે, સહુ સમજ્યા અંતરબાળીરે. ૧૪

કડવું ૩ બું-રાગ સાખી

ખીજનારી આણુંદ ભરી, તેણે દીઠા દાણુનો ધાટ;
 તે મારગને પરહરી, ગોપી લીધી બીજી વાટ. ૧
 જાતી દીઠી સુંદરી, ત્યારે બોલ્યા શ્રી અવિનાશ;
 ગોપને આપી આજ્ઞા, તેડી લાવો મારી પાસ. ૨

દાણલીલા

કડવું ૧ હું-રાગ સામેરી

શ્રી ગુરુ ગણપતિને શિર નામી, પ્રથમે પ્રણમું ત્રિભુવનસ્વામી;
દેવી સરસ્વતી વાણી દીજે, દાણલીલા પદ્યંધ કીજે. ૧

દાણ

પદ્યંધ કરું એક દાણલીલા, માંહી શબ્દના બહુ સ્વાદ;
હરિજનને પ્રિય લાગશે, કૃષ્ણ ગોપીનો સંવાદ. ૨
લોભીને ધન વંઝાને તન, તસ્કરને કાળી જામની;
લમ હરિજનને વલ્લભ લાગે, કથા સુંદર શ્યામની. ૩
માનુષી દેહ દોહલે પામ્યો, સ્મરણ કીર્તન નવ કચું;
નિષ્કળ જન્મ તેનો ગયો, યૌવન માતાનું હચું. ૪
સંવાદ ગોપી કૃષ્ણનો, જે ગાય શીખે સાંભળે;
પ્રેમાનંદ પ્રભુ પરમેશ્વર, તેને સાચી પ્રીતે સઘ મળે. ૫

રાગ-કાનડો

મોહનજી મથુરાને મારગ, થઈ બેઠા છે દાણીરે;
મહિયારીનાં મહી લૂટે, એ વાત રાધાજીએ જાણીરે. મોહન. ૧
ચંદ્રાવળી રાઈ ચંદ્રભાગા, લલિતા વિશાખા દાસીરે;
મનોરમા, રતનાવળી રૂપાં, તેડી સાત *સાહેલી પાસરે. મોહન. ૨
બોલબંધ કીધો સખી સાથે, ચાલો આપણુ જમના જંધયે;
ગોરસની ગોળી લ્યો માથે, સહુકો મહિયારી થઈયેરે. મોહન. ૩
સખી કહે કાં નહિ રાધાજી, સહુ અલખેલી સોડીરે;
દાણ રીત લાંબે ભૂધરની, નથી આપવી એક ફાડીરે. મોહન. ૪
ઘેર ઘેસ્થી ગોપી થઈ ટાળે, ગોષ્ઠિ ગોવિંદની વહાણીરે;
પ્રેમાનંદ પ્રભુ પરમેશ્વરને, જિતવા સહુકો ચાલીરે. મોહન. ૫

કડવું ૨ હું-રાગ મારુ

બોલબંધ કીધો વ્રજનારીરે, આજ જિતવા કુંજવિહારીરે;
એમ બોલ્યાં રાધિકા રાણીરે, નેમચે કેમ થયા પ્રભુ દાણીરે. ૧

* અત્રે કવિની ભૂલ જણાય છે. શ્રી રાધિકાજીની અષ્ટ સખી છે ને તેનાં નામ આ પ્રમાણે છે: લલિતા, વિશાખા, ચંદ્રભાગા, સંધ્યાવળી, વૃંદાવદા, શ્યામા, ભામા ને તુલસી.

- રખે કા આપો એકે કાડીરે, સહુ ઝગડો કરવા દોડીરે;
આપ આપણા સાથની ટોળીરે, માથે લીધી ગોરસની ગોળીરે. ૨
- તાજી છાસને સઘ વલોવીરે, કઢયાં દૂધમાં સાકર ઘોળીરે;
દધી માખણ ને ઘૂત થીણુંરે, મેવા મીઠાઈ મગદળ શીણ્યારે. ૩
- ભાતભાતનાં ભોજન ભરિયારે, પ્રેમદાએ મસ્તક ધરિયારે;
પંચરંગી ઓઢાણી માથેરે, બાજુબંધ ચૂડલા હાથેરે. ૪
- વીંટી અંગુઠી કંકણ ચૂડીરે, ભેતાં અબલા દીસે ધણું રૂડીરે;
શીષકૂલ રાખડી ને ત્રોટીરે, જાણે દિનકર પ્રગટયા કાટીરે. ૫
- નાકે વેસર ભાલે ટીલીરે, શાભે આંખ આંજી છે રસીલીરે;
ગલુબંધ ગોફણો માળારે, શાભે દાંત રંગ્યા છે કાળારે. ૬
- ઝમકે ઝમકે કંકણ કેલીરે, જાણે જુગમ થઈ હેમવેલીરે;
કેસર ચંદન ને કસ્તૂરીરે, વપુલેપન વાસ મધૂરીરે. ૭
- પેશ્યાં ચીર ચરણાં ને ચોળીરે, લાંબી લોખરી સાણુ પટોળીરે;
કાઈ પગની ચિત્ત ચકારીરે, કાઈ શામલડી કાઈ ગોરીરે. ૮
- કાઈ મુગધા બાળકિશોરીરે, કાઈ છેલછખીલી છોરીરે;
નાખે પ્રેમ પાસની દોરીરે, લે માધવનું ચિત્ત ચોરીરે. ૯
- કરે વાત દેઈ દેઈ તાળીરે, આજ નિતવા શ્રી વનમાળીરે;
એમ બોલ્યાં રાધિકા રાણીરે, તમે સાંભળો સહિયર સમાણીરે. ૧૦
- તમે બીશો મા મન બાધરે, કદી આવે ગોવાળા ધાધરે;
તમે ઉત્તર હાંકીને દેજોરે, સુખે નામ જ અમારું લેજોરે. ૧૧
- આજ નિતવા કુંજબિહારીરે, સહુ ટોળે મળી બીજનારીરે;
તમે સૈયર રાખજો ટેકરે, નથી આપવી કાડી એકરે. ૧૨
- અમે ઝગડો હરિયું કરશુંરે, આજ નિતીને પાછા ફરશુંરે;
જો હું કૃષ્ણનો નાદ ઉતારુંરે, તો નામ રાધિકા મારુંરે. ૧૩
- દીઠા દૂર થકી શ્રી વનમાળીરે, બીજે માર્ગ ગઈ બ્રજબાળીરે;
ભટ પ્રેમાનંદના સ્વામીરે, સહુ સમજ્યા અંતરજામીરે. ૧૪

કડવું ૩ જું-રાગ સાખી

- બીજનારી આણુંદ ભરી, તેણે દીઠો દાણનો ધાટ;
તે મારગને પરહરી, ગોપી લીધી બીજ વાટ. ૧
- જાતી દીઠી સુંદરી, ત્યારે બોલ્યા શ્રી અવિનાશ;
ગોપને આપી આજ્ઞા, તેડી લાવો મારી પાસ. ૨

વલણ

મહોન્મત્ત સહુ જાતિ દીડી દૂરથી, વ્રજબાળારે;

શ્રી હરિએ તે અવસરે, હંકાર્યા સહુ ગોવાળારે. ૩

ભુજંગી છંદની ચાલ

માથે માટ ગોરસનાં જાય ગોપી, ચાલી ચોરટી આપણું દાણ લોપી; ૧
જઈરીતદ્યો આપણી રાખો ખાણી, નાપે દાણુ તો લાવજો પાછી વાણી. ૨
ધાયા ગોપ ઉતાવળા ચરણુ ખેડી, ગ્રહી લાકડી પાવડી હાથ ગેડી;
આવ્યા વેગે ધાઈ પહેંતા પાંડિયાદા, ઉન્મત્ત અદ્ભૂત આહીરજદા. ૩
રહ્યા આણુ દઈ આંતરી વાટ રોકી, કયહાં જાઓ છો ચોરટી નારે ટોકી;
નંદલાલ સાથે તમે રાઠ માંડી, કયહાં જાઓ છો પાધરો પંથ છાંડી. ૪
આ દાણુ દયાળનું ગોપ માગે, જાવા દીજે તો અમારી રીત ભાંગે;
ઘેરી વાટ ગોવાળીયા ગર્વ ભાજે, ખોલી ખોલ સખિયો કે નવ સાંજે. ૫
રોકો પ્રેમદાને મહીમાટ માથે, ખોલી નાયકા ખોલ સખિ સર્વ સાથે;
ઓળખ્યા વિના રાઠ મિથ્યા વધારો, ગુણુ હીણુ ગોવાળિયા ગાય ચારો. ૬
કરો વાત મોટાઈની વેર વધારો, ખોશો લાજ કે આજે પાછા પધારો;
નહીં દાણુ પામે તમે એક કાડી, હુતી તાત મીરાંત કે આવ્યા ધ્રોડી. ૭
ધણુ લાભ લેશો તમે આજ ખેટી, કાને સાંભળી છે અખૂલાન ખેટી;
છઉં ધણિયાતાં નહીં જાઉં હાર્યાં, આજ રાધિકા આંહિ પેતે પધાર્યાં. ૮
સુણી ગોપનો સાથ જહુ ખેદ પામ્યો, આંચો કૃષ્ણ પાસે ત્યાં ગોપ સુદામો;
કહે ગોપ ગોવિંદને ગદ્ ગદ્ વાણી, છે એ ગોપીના જુથમાં રાધા રાણી. ૯
ખોલાવી ન ખોલે અહીં નવ આવે, ધાયે મારવાં સર્વ કાને બિહાવે;
આપો આજ્ઞા તો જઈ જુદા કીજે, અખૂલાનસુતાચક્રી નવ ખીજે. ૧૦
કરી આંખ રાત્રી વદે કૃષ્ણ વાણી, એવી રાધિકા કોણુ રાજની રાણી;
મુને ગોપીએ જાણ્યો આહીર ભોજો, ફેડો માટ માથાતણું મહીરે ઢોજો. ૧૧
આવે ઈંદ્ર રાણી તોય દાણુ લેશું, લૂટો ગોરસાં રે અમે જવાળ દેશું;
સુણી ગોપ કાપ્યા ભડ સખળ ધાયાં, તાણી તારુંણીના ત્યાં પાલવ સાલા. ૧૨
ગેડી આંકડે મોતીની માળા ત્રૂટે, પડે લાકડી પાવરી માટ પુટે;
પીચે છાસં ગોવાળિયા મહીરે લૂટે, નાના ગોપના ગોપીઓ ગાલ ચુટે. ૧૩
ખોલ્યાં રાધિકા ગોપિકા સર્વ વારી, ચાલો કૃષ્ણ પાસે સહુકો મહિયારી;
પશુપાળ પિંડારિયા દાણુ માગે, ખોટા વાદ વિવાદમાં ખોડ લાગે;
વઢવાડ વણુસાડવા વિવેક લાવી, પ્રેમાનંદ પ્રભુતણે પાસ આવી.

કડવું ૪ થું-રાગ મારુની દેશી

આવી મહોન્મત સહુ નાર, જ્યાં વનમાળી છે;	
છે ઝગઠો કીધાનો વિચાર, ગોપે ખાળી છે.	૧
સંભળાય પરસ્પર વાત, એટલે ઉભી છે;	
જેનાં ફાજ્યાં મહીનાં માટ, ગોવાળે દૂભી છે.	૨
છે ક્રોધે રાતી આંખ, મનમાં મળવું છે;	
મનમાંહે છે અભિલાખ, જિતીને વળવું છે.	૩
જેણે ફાજ્યાં મહીનાં માટ, તેના કર સાહ્યા છે;	
તેને છોડાવવાને ગોપ, ખીજ સૌ ધાયા છે.	૪
જેહેને થયું છે જન, તે વઢવા ચાલી છે;	
ભાંગી ઢોળી નાખી છે છાશ, ગોળી કર ઝાલી છે.	૫
રાધાએ મોકલી નાર, નામ તેનું રાધ છે;	
છે રૂપે સુંદર ખાળ, ધણું એક ડાહી છે.	૬
આવી અલખેલી તત્કાળ, જ્યાં વનમાળી છે;	
છે યૌવનનું અભિમાન, શોભા સહુ ન્યાળી છે.	૭
બેઠા જ્યાં ગોકુળનાથ, કદમની છાંયા છે;	
કંદર્પ કાટિ લાવણ્ય, પ્રભુની કાયા છે.	૮
આવી રાધએ કર્યો પ્રણામ, જી વિનતિ મારી છે;	
ગોકુળની આ સહુ નાર, દાસી તમારી છે.	૯
માંહોમાંહે લેવું શું દાણુ, એ લધુતાર્ધ છે;	
જાશે નંદરાયની લાજ, જે પ્રભુતાર્ધ છે.	૧૦
બોળી ગોકુળની સહુ નાર, જે વાયક સાંખ્યું છે;	
જાણુશે કંસાસુર કાળ, નંદને વાંકું છે.	૧૧
ખીજ નારી કને લો દાણુ, તેમાં શી બાધા છે;	
આજ નથી લીધાનો લાગ, ટોળામાં રાધા છે.	૧૨
વારો ગોવાળિયાને નાથ, ધણું સંતાપે છે;	
પ્રેમાનંદ પ્રભુ શ્રીકૃષ્ણ, ઉત્તર શો આપે છે.	૧૩

કડવું ૫ મું-રાગ કાલરો

અરે રાધ તું ડાહી થઈ આવી, પ્રીતમાં ભય દેખાડેર;
કહે તારી રાધા રાણીને, જે દાણુ અમારું પહોંચાડેર. અરે રાધ. ૧

ગોકુળ વૃંદાવન છે મારું, તેમાં કંસતણું શું ચાલેરે;
 જો રાધિકાનો પિતા આવે તો, દાણ અમારું ચાલેરે. અરે રાધ. ૨
 ડહાપણ આણી બોલે છે વાણી, તું રીત અમારી ભાંગેરે;
 દાણ દધીનું આપતાં ગોપી, એવડું દુઃખ શું લાગેરે. અરે રાધ. ૩
 વઢો ઝગડો કે સાંજ પડો, પણ દાણ ગોરસનું લેશુંરે;
 એ વાતે જે જન દુભાશે, તેહને ઉત્તર દેશું રે. અરે રાધ. ૪
 આજ્ઞા આપી ગોપ સર્વને, જવા નવ કા પામે રે;
 પ્રેમાનંદ પ્રભુને ચરણે, રતનાવળી શિર નામે રે. અરે રાધ. ૫

કડવું ૬ કું-રાગ ખટ

સુંદર શ્યામળારે, આ પ્રીતમ પાતળા રે.-ટેક.
 પ્રાણુજીવન પ્રભુ છો મારા, નાગર નંદકિશોર;
 અમે મહિયારી પારકી નારી, ન કીજીએ આવડું જોર. સુંદર. ૧
 નંદરાયની આણુ માનું છું, શ્યામ સાંભળ કાન;
 મહી માટે ઉખળશું બાંધ્યો, તોય ન આવી સાન. સુંદર. ૨
 કઠણુ રાજ છે કંસનું રે, આવડો ન કરિયે વાદ;
 કાઈ મળશે માથાની નારી, ઉતારશે તારો નાદ. સુંદર. ૩
 લલા ગોપની વહુ બેટીનાં, નિલ ભંગાવો માટ;
 દાણુ નોહે પણ બીખ માગવી, લોકમાં કહેશે લાંઠ. સુંદર. ૪
 લાંઠ કહો કે બીખ કહો કે, કાહો કૃણુ અજાણુ;
 પ્રેમાનંદ પ્રભુ કહે ગોપીને, આપો અમારું દાણુ. સુંદર. ૫

કડવું ૭ મું-રાગ કાફી

દાણુ માગે રે, કાતુડો દાણુ માગે રે;
 આજ લગે નહીં સાંભળ્યું, કાણે લીધું આગેરે. કાતુડો. ટેક.
 આગે સવાયાનું ગોરસું, તારે પૈસો જોષએરે;
 વેપાર દીઠો આ વ્રજનો, શૂં મૂળમાંથી જોષયેરે. કાતુડો. ૧
 મટુકીમાં મિરાત આ મોટી, છે છાશનું પાણીરે;
 તે છત ઉપર નહોતું જાણ્યું, કાઈ બેસશે દાણીરે. કાતુડો. ૨
 દાણુની દોલત જોડતામાં, મૂળયું જોશો રે;
 મહિમા જાશે નંદનો તે, લાલજી જોશો રે. કાતુડો. ૩

લાંગી કાડી ભૂધરા, નહીં આપિયે જહેણી રે;
અમો ફરી જશું ગોકુળ, રાખો છાશની દોણી રે. કાનુડો. ૪
પ્રેમાનંદ પ્રભૂ બોલિયા, શાને આકળાં થાઓ રે;
છાશની દોણી શું કરું, દાણુ આપીને જાઓ રે. કાનુડો. ૫

કડવું ૮ મું-રાગ પરજ

શ્યામ સોહામણારે, કહાન કાડામણારે;
સાંભળ અલ્યા શ્યામળિયારે, ગોકુળના શોહામણારે.-ટેક.
તું પતિવ્રતાનો બંધુ કહાવે, તારી કીકીમાંહે કામણારે. શ્યામ. ૧
તું ચોર ચિત્ત નવનીત તણો, ખુટયાં ગૌનાં દામણારે;
માત જશોદાએ ઉખળે બાંધ્યો, તોયે ન લાગી શીખામણારે. શ્યામ. ૨
તેં તો ગોકુળ રાખ્યું રેલતું, ધરિયો ગોવર્ધનરે;
માસી મારી ધાવતાં, તેં વશ કસ્યા વ્રજજનરે. શ્યામ. ૩
બ્રહ્મદિકને ભોળવ્યા, તેં પીધો દાવાનળરે;
ચૌદ ભુવન માતાને દેખાજ્યાં, એવું તારું બળરે. શ્યામ. ૪
કંસરાયનું કાણુ ગળું, તેં માચ્યો છે દશસ્કંધરે;
મન માને તે કરો પ્રભુજી, કહે ભટ પ્રેમાનંદરે. શ્યામ. ૫

કડવું ૯ મું-રાગ ખટ

મૂક્યા પિંડારિયા પ્રેરી, રાંધાને લીધી ઘેરી;
હુંદેમાં રોશ આણી, બોલ્યા પછે ચંકપાણી. ૧
જાએ ક્યમ દાણુ લોપી, મળી આવી છે ગોપી;
દાણુની રીત લાંગે, ગોપને લાજ લાગે. ૨
ખળકે વેણુ કાળી, ધૂતારી ધાખળા વાળી;
મહીનાં માટ માથે, સોનેરી ચૂડો હાથે. ૩
હીડે છે ફડ ઘોળી, કસમસ થાયે ચોળી;
લટકે નાકે મોતી, મરકલડે જાય જોતી. ૪
ફેરવે કીકી કાળી, મહિા મહિ દેતી તાળી;
મનમાં ગાળ દેતી, મુખે કંઈ જાય કહેતી. ૫
પોતાના ગુણને ગાતી, મહિયારી મદમાતી;
છેડો ન આંદે શીશો, જોળનનું જોર દીશે. ૬

લટકે પાગ માંડે, પોતાની હઠ ન છાંડે;
એની જો હઠ મૂકાવું, તો દાણી નામ કહાવું. ૭
વઢતાં વાય જો વહાણું, સહુને વાજ આણું;
પ્રભુનો રોશ જાણી, રાધાજી જોડ્યાં વાણી. ૮

વલ્લભ

રાધા કહે સહુ નારને, તમે રખે મેલો ટેકરે;
પ્રેમનંદ પ્રભુ કૃષ્ણને, નથી આપવી કાડી એકરે. ૯

કડવું ૧૦ મું-રાગ સોરઠી

લૂટે લૂટેરે મારગમાં ચોર, વસ્તીની વાટે;
એ તો નાગર નંદકીશોર, જમનાને ધાટે.-ટેક.

કમ જઈએ મથુરા નગરી, બેઠો દાણી જમના ધાટેરે;
ગોપીજનને ખાળી રાખે, દાણીની કાડી માટેરે. વસ્તી ૦ લૂ ૦ લૂ ૦ ૧
કંસરાયની આણુ ન માને, એને વાધ્યો ધણો ઉન્માદરે;
વ્રજનારીનાં દૂધ દહીનો, શ્યામળિયો લે સ્વાદ. વસ્તી ૦ લૂ ૦ લૂ ૦ ૨
નંદ સાધુ ને સતી જશોદા, આ કાતુડો કાણુ સરખોરે;
સર્વાંગે ચંચળ ખોટારો, નખ શિખ બાઈ તેને નરખોરે. વસ્તી ૦ લૂ ૦ લૂ ૦ ૩
એણે ઘેલાં કીધાં ગોપ ગોપીને, વળી વશ કચું વ્રજગામરે;
જમના ધાટે દાણુ દધીનાં, કાઢ્યું કુળમાં નામરે. વસ્તી ૦ લૂ ૦ લૂ ૦ ૪
ધરમાંથી મહી માંખણુ ચોરે, વળી માર્ગમાંહી મહી લૂટેરે;
પ્રેમનંદ પ્રભુએ મુખ માગ્યું, દાણુ આપે તે ધૂટેરે. વસ્તી ૦ લૂ ૦ લૂ ૦ ૫

કડવું ૧૧ મું-રાગ કાફી

એની મેં જાત જાણી, નંદનો કુંવર દાણી;
ચોરીને છાશ પીતો, હાંકતાં સારે ખીતો.-ટેક. ૧
મેં જાણ્યું જો કંસરાયે, બેસાજો છે દાણી;
ચાલો ચોરને લઇને આપણુ, મથુરામાં તાણી. એની મેં. ૨
મા બાપે બહુ લાડ લડાવ્યાં, તેણે પડી કુટેવ;
તો નામ મારું રાધિકા, એનો ઉતારું અહમેવ. એની મેં. ૩
મોરલીમાંહે મારી નાંખે, બોલે મીઠાં વેણુ;
સાધવી નારીનાં સત્ય ચૂકાવે, કામણુગારાં નેણુ. એની મેં. ૪
કદમ ઉપર ચઢીને બેઠો, ચોરી આપણાં ચીર;
ધરચકી ધૂતારો લંપટ, બોયાં નમ્ર શરીર. એની મેં. ૫

પાંપણ ઉપર પાધ જ લેહેકે, લોખરી ઝોઢી લાલ;
ઝો આવે આપણી ભણી, ઝેની લટકતી છે ચાલ. એની મે. ૬
મુખે વાણી વઢવાની ને, અંતરમાં આહ્વાદ;
પ્રેમાનંદ કહે કૃષ્ણલીલા, રાધા કૃષ્ણનો સંવાદ. એની મે. ૭

કડવું ૧૨ મું-રાગ ખટ

શ્રીકૃષ્ણ-ધૂતારી ધુમટાવાળીરે, આંજ્યા વિના આંખડી કાળીરે;
જાઓ કાઠાં આખ્યા પાખીરે, રાધાને રોડી રાખીરે.
વઢતાં વાયે વહાણુંરે, સહુએને વાજ આણુંરે-ટેક.
ઉંચી ને અલખેલડી રે, મુખ ઘણું ગુમાન;
જેખનિયાનું જોર જણાવે, હું ઉતારું અભિમાન. ધૂ. આં.
રાધિકા-નાનડી વયમાં નામ જ કાઢ્યું, લોક કરે વખાણ;
માં ખાયે આંખ જ લાજે, માંહો માંહે શું દાણ.
ચાલો પાધરી વાટેરે, સાંખું છું નંદને માટે રે.-ટેક.
શ્રીકૃષ્ણ-આ ગોકુળમાં વસે ધણી રે, મોટી જાત આહીર;
વહેવારની વાતે લજ્જા શાની, દીસે વઢકણની પીર. ધૂ. આં.
રાધિકા-પાધરી વાટે તે લહેરે, જેને હોયે જે આપ;
દાણુની શું તે મહોર કરાવી, કંસે કીધી શું છાપ. ચા. સાં.
શ્રીકૃષ્ણ-છાપ તો તારો ખાપ કરાવે, રાંકડો વૃષભાન;
અમે કુંવર નંદજીતણા, કોની નવ માનું આણુ. ધૂ. આં.
રાધિકા-સમજી યોલો શ્યામળા વહાલા, લોક સાથે શાં લાડ;
ભીખ માગીને પેટ ભરો તો, પરમેશ્વરનો પાડ. ચા. સાં.
શ્રીકૃષ્ણ-ગોપી ગાળ દીયો અદકેરી, છે જોરાવરનો પોરો;
ભીખ માગ્યાની પેર કહું, તું કાન ધરની ઝોરો. ધૂ. આં.
રાધિકા-કાન ધર્યાનું કામકાજ શું છે, સમજ્યાં મનની વાત;
એવો કો દેખતી નથી જે, મુને અઠાડે હાથ. ધૂ. આં.
શ્રીકૃષ્ણ-જો આવે રાણી ઇંદ્રાણી, તો મૂકી જાએ માન;
તારું સર્વસ્વ લેઉં સુંદરી, તો નામ ધરાવું કાન. ધૂ. આં.
રાધિકા-તું છ વરસનો છોકરો ને, ચોરી પીતો છાશ;
સર્વસ્વ આપું શ્યામળા, તું આવે જો મુજ પાસ. ચા. સાં.

લટકે પાગ માંડે, પોતાની હઠ ન છાંડે;
એની જો હઠ મૂકાવું, તો દાણી નામ કહાવું. ૭
વઢતાં વાય જો વહાણું, સહુને વાજ આણું;
પ્રભુનો રોશ જાણી, રાધાજી ખોલ્યાં વાણી. ૮

વલણુ

રાધા કહે સહુ નારને, તમે રખે મેલો ટેકરે;
પ્રેમાનંદ પ્રભુ કૃષ્ણને, નથી આપવી કાડી એકરે. ૯

કડવું ૧૦ મું-રાગ સોરઠી

લૂટે લૂટેરે મારગમાં ચોર, વસ્તીની વાટે;
એ તો નાગર નંદરીશોર, જમનાને ઘાટે.-ટેક.

ક્યમ જઈએ મથુરા નગરી, ખેઠો દાણી જમના ઘાટેરે;
ગોપીજનને ખાળી રાખે, દાણુની કાડી માટેરે. વસ્તીં લૂં લૂં ૧
કંસરાયની આણુ ન માને, એને વાધ્યો ધણો ઉન્માદરે;
વ્રજનારીનાં દૂધ દહીનો, શ્યામળિયો લે સ્વાદ. વસ્તીં લૂં લૂં ૨
નંદ સાધુ ને સતી જશોદા, આ કાનુડો કાણુ સરખોરે;
સર્વોંગે ચંચળ ખોટારો, નખ શિખ બાઈ તેને નરખોરે. વસ્તીં લૂં લૂં ૩
એણે ઘેલાં કીધાં ગોપ ગોપીને, વળી વશ કચ્છું વ્રજગામરે;
જમના ઘાટે દાણુ દંધીનાં, કાઢ્યું કુળમાં નામરે. વસ્તીં લૂં લૂં ૪
ધરમાંથી મહી માંખણુ ચોરે, વળી માર્ગમાંહી મહી લૂટેરે;
પ્રેમાનંદ પ્રભુએ મુખ માગ્યું, દાણુ આપે તે છૂટેરે. વસ્તીં લૂં લૂં ૫

કડવું ૧૧ મું-રાગ કાફી

એની મેં જાત જાણી, નંદનો કુંવર દાણી;
ચોરીને છાશ પીતો, હાંકતાં ચારે ખીતો.-ટેક. ૧
મેં જાણ્યું જે કંસરાયે, ખેસાજો છે દાણી;
ચાલો ચોરને લઇને આપણુ, મથુરામાં તાણી. એની મેં. ૨
મા આપે બહુ લાડ લડાવ્યાં, તેણે પડી કુટેવ;
તો નામ મારું રાધિકા, એનો ઉતારું અહમેવ. એની મેં. ૩
મોરલીમાંહે મારી નાંખે, ખોલે મીઠાં વેણુ;
સાધવી નારીનાં સત્ય ચૂકાવે, કામણુગારાં નેણુ. એની મેં. ૪
કદમ ઉપર ચઢીને ખેઠો, ચોરી આપણાં ચીર;
ધરચકી ધૂતારો લંપટ, જોયાં નસ શરીર. એની મેં. ૫

પાંપણુ ઉપર પાધ જ લેહેકે, લોખરી ઝોઢી લાલ;
ઝો આવે આપણી લણી, ઝેની લટકતી છે ચાલ. ઝેની મેં. ૬
મુખે વાણી વઢવાની ને, અંતરમાં આહ્વાદ;
ત્રેમાનંદ કહે કૃણુલીલા, રાધા કૃણુનો સંવાદ. ઝેની મેં. ૭

કડવું ૧૨ મું-રાગ ખટ

શ્રીકૃણુ-ધૂતારી ધુમટાવાળીરે, આંખ્યા વિના આંખડી કાળીરે;
જાઓ કાહાં આખ્યા પાખીરે, રાધાને રોટી રાખીરે.
વઢતાં વાયે વહાણુંરે, સહુએને વાજ આણુંરે-ટેક.
ઉંચી ને અલખેલડી રે, મુખ ધણું ગુમાન;
જોખનિયાનું જોર જણાવે, હું ઉતારું અભિમાન. ધૂ. આં.
રાધિકા-નાનડી વયમાં નામ જ કાઢ્યું, લોક કરે વખાણ;
મેં ખાયે આંખ જ લાજે, માહો માહે શું દાણ.
ચાલો પાધરી વાટેરે, સાંખું છું નંદને માટે રે.-ટેક.
શ્રીકૃણુ-આ ગોકુળમાં વસે ધણી રે, મોટી જાત આહીર;
વહેવારની વાતે લજ્જા શાની, દીસે વઢકણુની પીર. ધૂ. આં.
રાધિકા-પાધરી વાટે તે લડેરે, જેને હોયે એ ખાપ;
દાણુની શું તે મહોર કરાવી, કંસે કીધી શું છાપ. ચા. સાં.
શ્રીકૃણુ-છાપ તો તારો ખાપ કરાવે, રાંકડો વૃષભાન;
અમો કુંવર નંદજીતણા, કોની નવ માનું આણ. ધૂ. આં.
રાધિકા-સમજ એલો શ્યામળા વહાલા, લોક સાથે શાં લાડ;
ભીખ માગીને પેટ ભરો તો, પરમેશ્વરનો પાડ. ચા. સાં.
શ્રીકૃણુ-ગોપી ગાળ દીયો અદકરી, છે જોરાવરનો પોરો;
ભીખ માગ્યાની પેર કહું, તું કાન ધરતી ઘોરો. ધૂ. આં.
રાધિકા-કાન ધર્યાનું કામકાજ શું છે, સમજ્યાં મનની વાત;
એવો કા દેખતી નથી જે, મુને અડાડે હાથ. ધૂ. આં.
શ્રીકૃણુ-જો આવે રાણી ઇંદ્રાણી, તો મૂકી જાઓ માન;
તારું સર્વસ્વ લેઉં સુંદરી, તો નામ ધરાવું કાન. ધૂ. આં.
રાધિકા-તું છ વરસનો છોકરો ને, ચોરી પીતો છાશ;
સર્વસ્વ આપું શ્યામળા, તું આવે જો મુજ પાસ. ચા. સાં.

શ્રીકૃષ્ણ-તું મદમાતી આહીરડી, હું નિપટ નાતું બાળ;
બાળપણું દેખાડશું, થવા દેતી સંધ્યા કાળ. ધ્રુ. આં.
રાધિકા-સંવાદ કરતાં દિવસ વીત્યો, અબળા આકળી થાય;
પ્રેમાનંદ પ્રભુ જાવા દીજે, ગોપિકા લાગે પાય. ચા. સાં.

કડવું ૧૩ મું—રાગ કાફી

સુંદર શ્યામળા રે, અમો હાર્યાં ને જિત્યો તુંયરે;
ત્યારે લેતો તે લે હમણાં, તારે જોઈએ શુંય ? સુંદર શ્યામળારે.—ટેક ૧
દિવાકર અસ્તાયળ પહોંચ્યો, પડી પ્રભુજી સાંજરે;
પરણ્યા પિયુજને ઉત્તર દેવા, ક્યમ તજીએ ધર માઝ. શું. શ્યામ. ૨
સાસુ વાઘણ નંજુદી નાગણ, જોઈ તે જોવો જમરે;
સુરભિસુત સરખો સ્વામી, તેને ઉત્તર દીજે ક્યમ. શું. શ્યામ. ૩
અંતે લ્યો તે લ્યો હમણાંથી, અસુર અમને થાય રે;
ગૃહસ્થાશ્રમની બેડી મોટી, જઈ દોવી છે ગાય. શું. શ્યામ. ૪
તમો પુરુષ ને અમો નારી, દોહલો લોકાચારરે;
હુંકારા માટે મરવું પડશે, અબળાનો અવતાર. શું. શ્યામ. ૫
તમો અમ સાથે કૌતક કીધું, અમો કીધું છે હાસરે;
આજ થકી તમારી ત્રિકમ, મૂલે લીધી દાસ. શું. શ્યામ. ૬
પ્રથમ આવીને તમ સંધાતે, કીધો જે સંવાદરે;
અઘટતું બોલાયું હોય તે, ક્ષમા કરો અપરાધ. શું. શ્યામ. ૭
અમો આવશું મહી વેચવા, તમો તે લેજો દાણરે;
ગોરસકેરું શું ગળું છે, અમે તે સાંખ્યા પ્રાણ. શું. શ્યામ. ૮
અમને તો નવે ગમે દીઠું કા, તમ વિણુ ગોકુળનાથરે;
પ્રેમાનંદ પ્રભુ પરમેશ્વર, વેચાયાં તમારે હાથ. શું. શ્યામ. ૯

પદ ૧૪ મું—રાગ ખટ

જિત્યા જીવણને હારી સુંદરીરે લોલ;
લોકાચાર ને ધર ગઈ વીસરીરે લોલ. ૧
વિઠ્ઠલજીએ વાહી વાંસળીરે લોલ;
ગોપી વિહ્વળ થઈ સહુ બ્યાકુળીરે લોલ. ૨
અકળ ગતિ તે નવ જાયે કળીરે લોલ;
ગોકુળ ગઈ તે ગોપની મંડળીરે લોલ. ૩

દાણુ વિવાદ ત્યાં ભાંગી ગયોરે લોલ;	
રસ ઓધ હૃદયા હર્ષજ થયોરે લોલ.	૪
શ્યામણિયોજી તો ત્યાં સજ થયારે લોલ;	
ગોપી સાથે તે કુંજલવન ગયારે લોલ.	૫
ગોરસ ગોળી મેલી તે સહુએ વેગળીરે લોલ;	
સહુ વહાલાજીને વીંટી વળીરે લોલ.	૬
ત્યારે રાધાજીને કહે શ્રીહરિરે લોલ;	
લજ્જા મનથી મૂકા પરહરીરે લોલ.	૭
એવું સુણતામાં રાધા હસીરે લોલ;	
ભાગ્યો ધુંધટ, ચીર ગયું ખશીરે લોલ.	૮
દીધું આલિગન હેત વ્યાપિયુંરે લોલ;	
કુંજમાંહે રહી રતિ સુખ આપિયુંરે લોલ.	૯
જેટલી હૂતી વ્રજ સુંદરીરે લોલ;	
તેટલાં રૂપ ધરિયાં શ્રી હરિરે લોલ.	૧૦
દાણુ મિસે તે લીલા ખીજી થઈરે લોલ;	
રંગવિલાસમાં રજની વહી ગઈરે લોલ.	૧૧
ગયો ચંદ્ર ને બાનુ ઉગ્યો સહીરે લોલ;	
ત્યારે વ્રજ વનિતાને સાન થઈરે લોલ.	૧૨
પ્રેમાનંદ પ્રભુને પાચે પડીરે લોલ;	
સહુ ગોપીએ વિદાય માગી લળીરે લોલ.	૧૩

પદ ૧૫ મું—રાગ ધન્યાશ્રી

નમો નારાયણ રાધા રાણી, દુઃખ લંજન દામોદર દાણી;
 ઘેર ગઈ ગોપિકા આનંદ આણી, પ્રભુજીની માયા કાણે ન કળાણી. નમો. ૧
 પડોશણુ સાસુ નણુંદ જોડાણી, કરે વાત પરસ્પર અંગ ઓંધાણી;
 સુણે ભણે દાણુલીલા ધન્ય તે પ્રાણી, જમકંકર ન શકે તેનેરે તાણી. નમો. ૨
 એ અદ્ભુત લીલા બુદ્ધ સારુ વખાણું, જેમ સાગરથી ભર્યું ચંચળ પાણી;
 તેમ પ્રેમાનંદ દાણુલીલા વખાણી, શરણાગત રાખો સારંગપાણી. નમો. ૩

નળાખ્યાન

—❦—

કડવું ૧ હું-રાગ કેદારો

શંભુસુતનું ધ્યાન જ ધરું, સરસ્વતીને પ્રણામ જ કરું;
આદરું, રૂડો નૈષધનાથ રે.

૧

ઠાળ

- નૈષધનાથની કહું કથા, પુણ્યશ્લોક જે રાય;
વૈશંપાયન વાણી વદે, અર્ણિક પર્વ મહિમાય. ૨
- રાજ્ય હારી ગયા પાંડવ, વસ્યા દ્વૈત વનમોજર;
એકલો અર્જુન ગયો કૈલાસે, આરાધ્યા ત્રિપુરાર. ૩
- પશુપતાકાશ્વ પશુપતિયે આપ્યું, પછે ગયો સ્વર્ગમાંહે;
કાલકેતુ પુલોમા માર્યો, પંચ વર્ષ રહ્યો તાંહે. ૪
- યુધિષ્ઠિરરાય અતિ દુઃખ પામ્યા, ઉપન્યો ઉદ્દેગ;
પુનરપિ પારથ નહીં આવ્યો, ભાષ્યે કીધો તાંહાં નવો નેગ. ૫
- એવે સમે એક તાપસ આવ્યો, બૃહદશ્વ એવું નામ;
પૂજા કીધી પાંડવે, આપ્યો વસવાનો ઠામ. ૬
- આતુર માસ તાંહાં રહ્યા, કુંતીસુત કરે સેવાય;
રાત રાતના વારા ફરતી, પાંડવ આપે પાય. ૭
- એક વાર યુધિષ્ઠિર બેઠા, તર્જાસવાને અર્જુ;
તે સમે અર્જુન સાંભર્યો, ભરાયું અંતસ્કર્ણ. ૮
- ધર્મરાયને ઋષિજી પૂછે, જળે બીના પગ માહારા;
શે દુઃખે સતવાદી રાજા, નેત્રે ભરે જળધારા. ૯
- ધર્મ કહે સાંભળીએ સ્વામી, ઉઠી ગયો અર્જુન;
અવળા સવળી સાલે સવ્યસાચી, માટે કરું છૌં રુદન. ૧૦
- બીમસેનની પાસે જો હું, માગું દાતણ પાણી;
બડબડતો જાએ રીસાવી, લાવે વૃક્ષ મોહોહું તાણી. ૧૧
- પ્રાતઃસામગ્રી નકુળ પાસે, કદાપિ જો મેં માંગી;
એક પોહાર તો વાર લગાડે, એટલી કરે વરણાગી. ૧૨

- સહદેવને જો કામ દેઉં, સાધુ મન ન આણે રોષ;
પણ મધ્યાહ્ને ધરમાંથી નીસરી, જોતો જોતો જોષ. ૧૩
- દક્ષિણ દિશાએ જોગણી જો, જાઉં તો દુઃખ પામું;
પૂર્વ દિશાએ પરવરું તો, ચંદ્રનું ધર છે સાહામું. ૧૪
- એવી રીત તો ત્રણે ભાઈની, મુજથી નવ સહેવાય;
દ્રૌપદીને મોકલું તો, હરણ કરી કા જાય. ૧૫
- વણ માગે વળાએ આપે, જે જોઈએ તે આણી;
ફળ જળ મુખ આગળ લેઈ મેહેલે, તે તો ગાંજવપાણી. ૧૬
- તેહના ગુણ હું નથી વિસરતો, રહ્યો છોં હૃદય રાખી;
સુખ સંતોષ વિના છોં સૂનો, મુનિ હું પારથ પાખી. ૧૭
- નિઃશ્વાસ મૂકી ધર્મ એમ પૂછે, કાહોને જૃહદશ્વ ઋખી;
વન વસવું ને વિજોગ પડીઓ, હું સરખો કા દૂખી. ૧૮
- રાજ્યાસન ધન ભુવન રિઘ, તેહ અમો સર્વ હારી;
એહવું કાને હવું હશે સ્વામી, પીડા પામે નારી. ૧૯
- વળતા વાણી વહે જૃહદશ્વજી, શું આણે વૈરાગ;
નળ દુઃખ પામ્યો અરે પાંડવ, નથી તેહેનો સોમો ભાગ. ૨૦
- રૂપ રાજ્ય ને ધન બળ તે, ન મળે નળસમાન;
અનેક કષ્ટ તેહના જેવું, કા ન ભોગવે રાજન. ૨૧
- ભીમક્રુમારી નળની નારી, રૂપ શું કહું મુખ માંડી;
તે રાણી જાહાં નહોં ફળ પાણી, નળે વનમાં છાંડી. ૨૨
- દાસીરૂપ ધર્યું દમયંતી, કુખડું થયું નળંગાત્ર;
તેહનાં દુઃખ આગળ યુધિષ્ઠિર, તાહરું દુઃખ કોણ માત્ર. ૨૩
- કર જોડીને ધર્મ એમ પૂછે, કાહો મુજને ઋપિરાય;
ખાણું દુઃખ પામ્યો નળરાજ, શા કારણ કહેવાય. ૨૪
- કોણ દેશનો નરેશ કહાવે, કેમ પરણ્યો દમયંતી;
તે રાણી નળે કેમ છાંડી ને, કાંહાં મૂકી ભમયંતી. ૨૫
- ઉત્પત્ય કાહો નળદમયંતીની, અથ ઇતિ કથાય;
દૂખી આનું દુઃખ સાંભળતાં માહારી, ભાગે મનની વ્યથાય. ૨૬

વલણ

- વ્યથા ભાગે માહારા મનની, કહે યુધિષ્ઠિર રાજનરે;
વહે વિપ્ર પ્રેમાનંદ તે, નળતણું આખ્યાનરે. ૨૭

કડવું ૨ જું-રાગ જોડી

બૃહદશ્વજી મુખ વાણી વહે, રાય યુધિષ્ઠિર ધરતા હ્રદે;	૧
નૈષધ નામે દેશ વિશાળ, રાજ્ય કરે વીરસેન ભુપાળ.	૨
તેહને સુરસેન આંધવ જનન, તે બેહુને એકેકા તન;	૩
તે રૂપે પુટડા જેવા કામ, નળ પુષ્કર બન્યોનાં નામ.	૪
પછે નળને આપી રાજ્યાસન, પિતા કાકા બન્યો ગયા વન;	૫
ચલાવે રાજ્ય નળ મહામતિ, પુષ્કરને કીધો સેનાપતિ.	૬
જિત્યા દેશ વધારી ખ્યાત, શત્રુ માત્ર પમાડ્યા શાંત;	૭
ભૂપતિ સર્વ નૈષધને ભજે, નર પુષ્કરે કીધો દિગ્વિજે.	૮
પ્રજા સુએ ઉઘાડે બાર, ન કરે ચોરી ચોર ચખાર;	૯
સત્યે યમપતિ કીધો સાધ, પુરમાંહે કોને નહોં વ્યાધ.	૧૦
કનકે ભરીઆ છે કાઠાર, જેહવાં ધન તેવા દાતાર;	૧૧
જાનકનાં દારદ્ર્ય કાપીઆં, નળે મુખ માંગ્યાં દાન આપીયાં.	૧૨
ભિક્ષુક કહે ભલું નળનું રાજ, ગયું દુઃખ હોલાણી દાઝ;	૧૩
કીર્તિ થઈ નળની વિસ્તીર્ણ, જેમ સૂરજના પસરે કીર્ણ.	૧૪
પુણ્યશ્લોક ધરાવ્યું નામ, વૈષ્ણવ કીધું બાધું ગામ;	૧૫
ઘેર ઘેર હરિકીર્તન, એકાદશી વ્રત કરે હરિજન.	૧૬
ચારે વરણ પાળે નિજધર્મ, ધ્યાયે દેવ બ્યાપક પરિબ્રહ્મ;	૧૭
નળે લીધો એટલો નેમ, માગ્યું દાન આપે કરી પ્રેમ.	૧૮
જો આવે મસ્તક માગનાર, તો આપતાં ન લગાડે વાર;	૧૯
ઉત્તર દક્ષિણ પૂરવ પશ્ચ, વીરસેન સુતનો વાધ્યો યશ.	૨૦
ત્યારે પુષ્કરને થઈ અદેખાઈ, મુજ થકી વાધ્યો પિતરાઈ;	૨૧
નળને નમે પ્રજા સમસ્ત, એ આગળ હું પામ્યો અસ્ત.	૨૨
એહવું જાણી મન આણી વૈરાગ્ય, ગયો વન ધર કીધું ત્યાગ;	૨૩
નળનો વાળ્યો તે નવ વાળ્યો, દારુણ વનમાં પોતે પાળ્યો.	૨૪
જઈને સેવ્યું પર્વત શૃંગ, તળે વહે છે નિર્મળ ગંગ;	૨૫
શલ્યાનું કીધું આસન, પાંદડાનું કીધું છત્ર રાજન.	૨૬
માનસી રાજ માંડ્યું વનતણું, કોકિલ ગાન કરે છે ઘણું;	૨૭
આ મૃગ તે અશ્વ માહારે કારણ, દુમ પ્રતિહાર ઉભા બારણ.	૨૮
ભુંડ હરતી પૃથ્વી પરજંગ, એ રાજ કેમે ન પામે ભંગ;	૨૯
કાલુંટી લેવા આવી નવ ચડે, ઉઘાડે બાર ખાતર નવ પડે.	૩૦

એણીપેર માંડયું રાજ્યાસન, અણુચાલતે વશ કીધું મન;
એ કથા એટલેથી રહી, નળ રાજા શું કરતો તહીં. ૧૬
જ્યારે પુષ્કર હઠી વનમાં ગયો, ભાઈ વિના ભૂપ એકલો રહ્યો;
નિષ્કંટક રાજ્ય એકલો કરે, ધર્મ આણુ રાજાની ફરે. ૧૭
માગાં મોકલેદેશ દેશના ભૂપ, નળ જોવડાવે કન્યાનું રૂપ;
શરીર કુગમાંહે કહાડે ખોડ, કહે ન મળે કા મારી જોડ. ૧૮
ખત્રીસ હોય લક્ષણ સંપૂર્ણ, તેનું હું કરું પાણીગ્રહણ;
એમ કરતાં વહી ગયા દિન, એવે આવ્યા નારદ મુંન. ૧૯

વલણ

નારદ મુનિ પધારીઆ, સુણુ યુધિષ્ઠર ભૂપાળરે;
પછે વેણા પાણીએ કમ મેળવ્યું, નળનું વેવીસાળરે. ૨૦

કડવું ૩ જી-રાગ રામઝીની દેશી

એણીપેર જોડ્યા બૃહદશ વાણીજી, નળને ઘેર આવ્યા વેણાપાણીજી;
વીરસેનસુતે દીધું માનજી, અર્ધપાલે પૂજ્યા ભગવાનજી. ૧

ઢાળ

પૂજ્યા નારદ આદર આણી, હૃદેમાં અતિ પ્રેમ;
અન્યોન્યે પૂછીઓ, સમાચાર કુશળ ક્ષેમ. ૨
રાજ્યાસન સનું નળનું દેખી, નારદ ઋષિ એમ પૂછે;
પટરાણી દિસતાં નથી એ, કાહોની કારણ શું છે ? ૩
આસને બેસવું રાણી વિના, તેહનો મોટો દોષ;
પછે પ્રતિઉત્તર વિચારી નળ, બોલીઆ ધરી શોષ. ૪
નળ કહે તમે પ્રજાપતિના, પુત્ર વેણાધારી;
જાણતા હશે બ્રહ્માજીએ, માહરે નિરમી છે કા નારી ? ૫
સપ્તદ્વીપ નવખંડમાંહે, કાંઈ કન્યા કોટા કોટ;
ઋષિ હું વરું એવી નવ મળે. શકે છે કન્યાની ખોટ ? ૬
રૂપ તાંહાં કુળ નહીં કુળ તાંહાં નહીં આતુરી ચાલ;
કા સકળ લક્ષણ હોય પૂરણુ, તો હું પરણું તતકાળ ? ૭
નારદ ઋષિ તવ ઓચર્યા, એમ ન કીજે ભૂપ;
તારા સરખું નવ મળે, કા શ્યામાનું સ્વરૂપ. ૮
પણ એક કન્યા અલૌકિક છે, વેદ જોહેને વરણુ;
તે ઇંદ્રને ઇચ્છે નહીં તો, તુંને કાંહાંથી પરણુ ? ૯

નળ કહે ઓ મહા મુનિ તે, કન્યાનું કાણુ નામ ?
 કવણુ રાયની દીકરી ને, કવણુ તેહનું ગામ ? ૧૦
 નારદ કહે સકળ દેશ મધ્યે, ઉત્તમ વિદર્ભ દેશ;
 તાર્હા રાજ્યાસન કરે છે, ભીમક નામ નરેશ. ૧૧
 તેહને ઘેર એક તારુણી, વન્નવતી નામ અભિધાન;
 પુણ્યદાન અપાર કીધાં, પણ પેટે નહીં સંતાન. ૧૨
 એવે સમે એક દમન નામે, આવીઓ તાપસ;
 આતિથ્ય કીધું તેહનું ને, જમાજ્યો ખટ રસ. ૧૩
 ધણા દિવસની ગઈ ક્ષુધા, તે પામીઓ સંતોષ;
 ત્રિકાળ જ્ઞાને જાણીઓ, રાણીનો વંઝા દોષ. ૧૪
 પૂછીને ત્યાં ખરું કીધું, નિશ્ચે નહિ સંતાન;
 કરુણા આણી આપિયું, રાય રાણીને વરદાન. ૧૫
 ત્રણ પુત્ર ને એક પુત્રી, હશે રૂપનાં ધામ;
 અંધાણી રાખજે એટલી, જે મહારે નામે નામ. ૧૬
 એહેવું કહીને ઋષિજી, પામીઓ અંતરધાન;
 કટલે દિવસે રાણીને પછે, આવીઓ સંતાન. ૧૭
 દમન દંતુ દુર્દમન, દમયંતી નામ જ ધર્યાં;
 હર્ષ પામ્યો ભૂપતિ, બાળક ચારે ઉછર્યાં. ૧૮
 દમયંતી જે દીકરી તે, મુખે વરણી ન જાય;
 અંગ તણી તો ઉપમા, નળ કશીએ ન અપાય. ૧૯

વલણ

ઉપમા ન અપાય નળ મેં, એમ જોડ્યા વેણાધારી રે;
 નળ કહે નારદ પ્રત્યે, તેહનું રૂપ કહો વિસ્તારી રે. ૨૦

કડવું ૪ થું-રાગ આશાવરી

નારદનાં વચન સુણી, જોડ્યા નૈષધધણી;
 ભીમક તણી કુંવરી છે, કહેવી કૂટડીરે. ૧

ઢાળ

કૂટડી કહેવી દમયંતી, કહો તેનું વીખાણ;
 નારદ કહે રે સંભળો, વીરસેન સુત સુજાણ. ૨
 ગુણ ચાલ ને ચાતુરી, અદ્ભુત સુંદર મેશ;
 તેહને હું કેમ વર્ણવું, વર્ણવી ન શકે શેષ. ૩

શુદ્ધિ પ્રમાણે માનનીનું, કરું છું વરણનઃ જ્યમ સાગરમાંથી ચાંચ જળની, ભરે પક્ષીજન.	૪
દમયંતીનો ચોટલો, દેખી અતિ સોહાગ; અભિમાન મૂકી લજ્જા આણી, પાતાળ પેઠો નાગ.	૫
બીમક સુતાનું વદન સુધાકર, દેખીને શોભાય; ચંદ્રમા તો ક્ષીણ પામી, આભમાં સંતાય.	૬
સૃષ્ટિ કરતાં અક્ષાંશએ, ભર્યું તેજનું પાત્ર; તે તેજનું પ્રજ્વળપતિયે ધડ્યું, દમયંતીનું ગાત્ર.	૭
તેમાંથી કાંઈ શેષ વાળ્યું, ઘડતાં એરો પડિયો; અક્ષાંશ એકદુ કરીને, તેનો ચંદ્રમા ધડિયો.	૮
નળ કહે નારદને, એ વખાણુ ભાવ ન પહોંતો; દમયંતી હમણાં અવતરી, ચંદ્ર પહેલો નહોતો?	૯
નારદ કહે અક્ષાંશએ, સહ પહેલી ધડીને રાખી; પણ પૃથ્વીમાં અવતારી નહિ, ભરથાર એવા પાખી.	૧૦
વિરંચિએ વૈદર્ભી નાંખી, ઉદય હવડે પામી; તેજ અહિંયાં અવતરી, તો નિમ્નો હશે કા સ્વામી.	૧૧
નળ કહે આગળ વિસ્તારો, એ ભેદ મેં સાંભળિયો; ચંદ્ર પહેલી ચતુરાં, સંદેહ મનનો ટળિયો.	૧૨
નારદ કહે સાંભળો રાજા, મીન ને મધુકર; નેત્ર ભુકુટી દેખિને, જળ કમળ કીધાં ધર.	૧૩
નાસિકા વેસર દેખીને, કળાધર ને કીર; તેણે અરણ્ય પર્વત સેવિયાં, ધારી શક્યા નહિ ધીર.	૧૪
દમયંતીના અધર દેખી, પેટ વેળ્યું પ્રવાણી; એ કામિનીનો કંઠ સાંભળી, કાકિલા થઈ કાળી.	૧૫
રસના વાણી સાંભળી, સરસ્વતીને આવ્યો વૈરાગ; કુંવારી પોતે રહી, સંસાર કીધો ભાગ.	૧૬
દંત દેખી દાડમ ફાટ્યું, કપોત સંતાડે મ્હોંને; તે નાદ કરતો ફરે વનમાં, કહે દુઃખ કહું હું કોને?	૧૭
દમયંતીનાં કુચ દેખી, હાર્યું કુંજર ફૂળ; તે હિંડતાં ચાલતાં હાથી, માથે ધાલે ધૂળ.	૧૮

હસ્તકમળથી કમળ હાર્યું, જળમાં કીધું ધર;
ઉદર દેખી દમયંતીનું, સુકાયું સરોવર.

૧૯

વલણ

સરોવર સુકાયું સાંભળી, નળરાય મનમાં રંજ્યા;
દમયંતીની જંધા દેખી, કેળ રહી કાક વંઝા.

૨૦

કડવું ૫ મું-રાગ સામેરી

દમયંતી છે દોષ રહીતા, તેના ગુણની ગાઝી ગીતા;
નારદજી વાયક એમ બોલે, નહિ ઉપમા તારુણીની તોત્રે.
દમયંતી દોષ રહીતા, તેના ગુણની ગાઝી ગીતા. ટેક. ૧
જેઈ ભિમક સુતાની કટી, સિંહની જાત વનમાં ધટી;
હંસને પણ થઈ ચટપટી, ચાલ્ય ગોરીની આગળ મટી. દમયંતી. ૨
રામા અંગની રામાવળી, વનસ્પતી દેવે મરે છે બળી;
તેનાં વસ્ત્ર રહ્યાં જળહળી, દેખી આભમાં પેસે વીજળી. દમયંતી. ૩
પગપાનીથી હાર્યો અળતો, રહે અબળાને પાગે લળતો;
નેપુરનો નાદ સાંભળતો, રહે ગાંધર્વનો સાથ બળતો. દમયંતી. ૪
વરણથી ચંપક નવ લળિયો, માટે મધુકરે તેને તળિયો;
એવું રૂપ બ્રહ્માએ સંજિયું, બીજું કાઈ નથી નીપજિયું. દમયંતી. ૫
હવે શણુગાર વખાણું સોળ, મંજન ચીર હાર તંબોળ;
ઉઠે સુગંધના કદલોલ, અંગે અરગજના રોળ. દમયંતી. ૬
શીશકૂલ રત્નરાખડી, શોભે ભક્ષરમાં ચુની જડી;
ગોફળો રહ્યો અંગથું અડી, કટિમેખલાથું પડે વડી. દમયંતી. ૭
ગળુબંધ કંઠે નવરંગ, મુક્તાહાર છે બે સંગ;
શકે ગિરિ કરીને ભંગ, સ્તન મધ્યે વહે છે ગંગ. દમયંતી. ૮
વાયે આઢણી રહિ છે ઉડી, બળકે કંકણ ને કર ચુડી;
રૂપે રતિ તો સંભ્રમે છુડી, એવી કાઈ મળે નહિ રુડી. દમયંતી. ૯
વાજે નેપુર ફેરો ઝણકા, અંગુઠે અણવટનો ઠણકા;
અંગુલિયે વીછવાનો રણકા, બોલે મધુર ઝાઝરિનો ઝણકા. દમયંતી. ૧૦
જેણે દમયંતી નવ જોઈ, તેણે ઉમર એળે ખોઈ;
જાણે કાયા કનકની લોઈ, એવી જગમાં બીજી ન કોઈ. દમયંતી. ૧૧
જેમ નદીમાં ભાગીરથી, તેમ શ્યામામાં શ્રેષ્ઠ સર્વથી;
ત્રણ લોકમાં જોડી નથી, જાણે સાગરથી કાઢી મથી. દમયંતી. ૧૨

ઈંદ્રાદિક પરણવા ફરે, મહીલા મનમાં નવ ધરે;
 આશ્વનીકુમાર આગળ પળે, તે ન આવે આખ્યજ તળે. દમયંતી. ૧૩
 જ્યારથી એ પુતળું અવતરિયું, નારી માત્રનું માન ઉતરિયું;
 દમ્યું જગત સ્વરૂપ ઉદે કરિયું, માટે દમયંતી નામ ધરિયું. દમયંતી. ૧૪
 જોગી થઈ તજ્યું હશે સર્વસ્ત, તીર્થ નાહ્યો હશે સમસ્ત;
 ગાળ્યાં હશે હીમાળે અસ્ત, તે અસશે દમયંતીનો હસ્ત. દમયંતી. ૧૫
 વખાણુ સાંભળિને સખળ, રુધિર અટવાયું પળ પળ;
 નારદ પ્રત્યે બોલ્યો નળ, સ્વામી પરણવાની કહો કળ? દમયંતી. ૧૬
 નારદ કહે મારું કહેણુ ન લાગે, હું નવ જાણી તારે માગે;
 મને મોહનાં બાણુ વાગે, બ્રહ્મચર્યવ્રત મારું લાગે. દમયંતી. ૧૭
 એવું કહી પામ્યા અંતરધાન, મોહ પામ્યો નળ રાજન;
 લાગ્યું દમયંતીનું ધ્યાન, કામજ્વર થયો વહ્નિ સમાન. દમયંતી. ૧૮
 વૈદ મોટા મોટા આવે, વગડાની ઔષધિ લાવે;
 તાપ કાઢ્યે ન શમાવે, મંત્રી કહે શું થાશે હાવે. દમયંતી. ૧૯

વલણુ

હવે શું થાશે કહે મંત્રી, વિચારે છે મનરે;
 નીલાં વસ્ત્ર પહેરી અશ્વે બેસી, નળ રાય ચાલ્યો વનરે. ૨૦

કડવું ૬ હું-રાગ વસંત

અનંગ અનળ તે નળને પ્રગટ્યો, વન ગયો વહ્નિ સમાવા;
 હયે બેઠો ચિંતામાં પેઠો, લાગ્યો આકુળ બ્યાકુળ થાવા. અનંગ. ટેક. ૧
 નીલાં વસ્ત્ર ને નીલો વાઘો, મૃગયાનો શણગાર;
 અધોર વનમાં રાયે દીકું, માનસરોવર સાર. અનંગ. ૨
 સુલટ સાથે કાચ મળે નહિ, એકલો ન પડે ગમ્ય;
 હયથકા હેઠો ઉતરીને, વન જોવા લાગ્યો રમ્ય. અનંગ. ૩
 વૃક્ષ વારુ ચારોળીનાં, ચંદન ચંપા અનંક;
 નાનાવિધનાં પુષ્પને ભારે, વળિ રહ્યાં છે વંક. અનંગ. ૪
 મોગરો મરડાઈ રહ્યો ને, મગી અરણી ને મરેડી;
 આંખલિ આવળ ને અગથિયા, એખરા ને અરેડી. અનંગ. ૫
 કદલિ થંભ શોભે અતિ સુંદર, સાકર સરખી શેલડી;
 લવિંગલતા ને લિંથુ લલિત વળી, વિરાળે વૃક્ષવેલડી. અનંગ. ૬

નાળાએરી નારંગી નૌતમ, નીચાં નમ્યાં બહુ નેત્ર;	અનંગ.	૭
ફાફળિ ફાલસિ સુંદર દીસે, ખજુર ખારેકનાં ક્ષેત્ર.	અનંગ.	૮
ખીપળા ખીપળિ વડ ને ગુલર, દાડમડી ને પલાશ;	અનંગ.	૯
અશ્વથિ ઉતરી નળ રાગ્યે, વન નિરખ્યું ચોપાસ.	અનંગ.	૧૦
જળ ફળ સખળ દેખી નળ હરખ્યો, ઉત્તમ આંખા સાખ;	અનંગ.	૧૧
બાબચિ બીભેરી ને ચિનિક્યાલા, જુલે જુમખા દ્રાખ.	અનંગ.	૧૨
સુંદર કુમુદનિ સરોવરમાહે, વાયુ પ્રહારે નમંતી;	અનંગ.	૧૩
દેખી અનળ તે બમણો વ્યાખ્યો, સાંભરી દમયંતી.	અનંગ.	૧૪
શીતળ વાયુ વહ્નિ સરખો, લાગે રાયને તંન;	અનંગ.	૧૫
નમ્ર વૃક્ષ છે કદળાનાં, તેને દેતો આલિંગન.	અનંગ.	૧૬
રંભન ચુંબન કરે કુળને, થડથી મરડી પાડે;	અનંગ.	૧૭
મુખથી શબ્દ કરે જેમ કાઈ, મોટો મેગળ ત્રાડે.	અનંગ.	૧૮
એવે સમે બહુ હંસ ત્યાં દીઠા, સુવર્ણનાં છે અંગ;	અનંગ.	૧૯
તે દેખી દમયંતી વિસરી, ટળી ગયો અનંગ.	અનંગ.	૨૦
નહોતું દીઠું તે મેં દીઠું, આવ્યો દીસ અનુકંમી;	અનંગ.	૨૧
આવી કનકની જાત પંખીની, બ્રહ્માયે ક્યારે નિરમી ?	અનંગ.	૨૨
એકે હાથ પડે એમાંથી, પાળું પાસે રાખું;	અનંગ.	૨૩
રમાડું જમાડું એને, દુઃખદહાડાં જોઈ નાખું.	અનંગ.	૨૪
શરપ્રહાર કરું ને એને, તો એ થાય નિધન;	અનંગ.	૨૫
ગ્રહણ કરવું જોઈએ જીવતું, ભૂપ વિમાસે મન.	અનંગ.	૨૬
એવે સકળ પંખીનો રાજ, દીઠો પૃથ્વીમાંય;	અનંગ.	૨૭
વૃક્ષતણે થડ નિદ્રા કરીને, ઉભો છે એક પાય.	અનંગ.	૨૮
તેને દેખી નળ મનમાં હરખ્યો, ભેદ કરી પરવરિયો;	અનંગ.	૨૯
અંબર ઝોઢી અંગ સંકોડી, શ્વાસ રંધન કરિયો.	અનંગ.	૩૦
દુમ થડ પુઠે નળ ભડ આવ્યો, જેથી આવો ચાલ્યો;	અનંગ.	૩૧
લાંબો કર કરી લઘુલાઘવીમાં, પંખીનો પગ ઝાલ્યો.	અનંગ.	૩૨

વલણ

ઝાલ્યો પંખી જાગી ઉઠ્યો, નળને કીધા ચંચના પ્રહારે;
પછે પોતાની વાણીએ કરી, કરવા લાગ્યો પોકારે.

કડવું ૭ મું-રાગ મારૂ

હંસે માંજોરે વિલાપ, પાપી માણસારે; શું પ્રગટયું મારું પાપ. પાં
 યો કાળા માથાના ધણી, પાં જેને નિર્દયતા હોયે ધણી. પાં
 એ તો જીવને મારે તતજેવ, પાં હવે હું મુઝો અશ્વમેવ. પાં
 ટુંપી નાખશે માહરી પંખાય, પાં મુને શેકશે અગ્નિમહાંય. પાં
 કાણુ મૂકાવે કરી પક્ષ, પાં માહારે મરવું ને એહેને લક્ષ. પાં
 આ મજ સરખું રતન, પાં તે એળે યાશે નીધન. પાં
 ટળવળી મરશે માહરી નાર, પાં તે જીવશે કેહેને આધાર. પાં
 ગ્રહો નારીએ દીઠો નાથ, પાં ધાયો સહસ્ર સ્ત્રીનો સાથ. પાં
 નાથ ઉપર લમે સ્ત્રીવૃંદ, પાં ધણું કરવા લાગ્યા આકંદ. પાં
 હંસીએ દીધો શાપ, પાં તારી સ્ત્રી એમ કરજે વિલાપ. પાં
 હંસ નારીને કહે વચન; હંસી સાંભળોરે;
 તમે જાઓ સર્વ ભુવન, આંહાંથી પાછાં વળોરે.

જે કાંઈ લખ્યું હશે પ્રભાવ, હં તે અક્ષર નવ ધોવાવ. આં
 કેમ છૂટીએ કર્મના બંધ, હં આપણે એટલો હશે સંબંધ. આં
 જે અણુધટતું કીધું અમે, હં મને વોરી રાખ્યો નહિ તમે. આં
 આપણે વસવું વૃક્ષ ને ઓમ, હં આજ મેં નિદ્રા કીધી ભોમ. આં
 જે થાએ થાનકબ્રષ્ટ, હં તે પામે મહારી પેર કષ્ટ. આં
 સર્વને દેહ છો શીખામણ, હં તમે ધરણિ મા મૂકશો ચણ. આં
 એમ કહેતો સ્ત્રીને ભરતાર, હં દેખી નજે કીધો વિચાર. આં
 પંખી સર્વ પાખ્યા છે રોષ, હં તે દે છે મુજને દોષ. આં
 તમે હંસ ધરો વિશ્વાસ, હં હું નવ કરવાનો નાશ. આં

વલણ

નવ કરવાનો નાશ એહેવી, વાણી નજે કહીરે;
 વચન સુણી નળરાયનાં, હંસને વાચા થધરે.

કડવું ૮ મું-રાગ મારૂ

મનુષની પેરે પંખી જોલ્યો, મુને મુકી જુઓ એક વાર;
 પ્રાણદાન તું આપીશ તો, કાંઈ કરીશ ઉપકાર. ૧
 મૂક મુજને સર્વથા આ, રુવે છે સહસ્ર સુંદરી;
 એહેને આસના વાસના કરીને, હું આવીશ તુજ કને ફરી. ૨

વચન સુણી વીર વિસ્મે પામ્યો, અલ્યા હવે નહિ ચૂકું;	૩
રૂપ ને વાણી બે ગુણ તુજમાં, મરતાં લગે નવ મૂકું.	૪
હંસ કહે વિશ્વાસ આણો, અમો બ્રહ્માના વાહન;	૫
આકાશ અવનિ એક થાયે તો, જીવું ન બોલું વચન.	૬
નળ કહે હું વીરસેન સુત છૌં, નૈષધ માહારું ગામ;	૭
દેશપતિ ને ક્ષત્રી કેવળ, નળરાય માહારું નામ.	૮
હુંથી વિદ્ય થાયે નહીં, પ્રાણુની પેરે પાળું;	૯
અમો રાજવંશીને રડું લાગે, તારું બોલવું રહીઆણું.	૧૦
ખટપટ ટાળો મરણુની ને, રખે આણો શોક;	૧૧
એમ જાણી રોહો મુજ પાસે, જવાની આશા ફેક.	૧૨
પંખી કહેરે પુણ્યશ્લોક માહારી, માતા રોધ રોધ મરશે;	૧૩
એકનો એક છૌં તેહને, માતા કેહેને બેઈ ઠરશે.	૧૪
એક સહસ્ર રુએ છે નારી, ઘેર ત્રણ છે પટરાણી;	૧૫
માહારું બંધન જાણી સર્વકા, તત્ક્ષણ તજશે પ્રાણી.	૧૬
વાહાલી સ્ત્રીએ પુત્ર પ્રસવ્યો, મેં તેહનું મુખ નથી જોયું;	૧૭
અરે નળરાજ હું રંકનું તો, સુતનું મુખ કાં જોયું ?	૧૮
આપણ બન્ને મિત્ર થયા, તેહેનો સૂરજ દેવતા સાખી;	૧૯
રૌરવ નરકે હું પડું જો, ન પાળું વાચા ભાખી.	૨૦
ગુરુદ્રોહી સ્વામીદ્રોહી, એ પાતિક લાગે મુજને;	૨૧
જો નારીને મળી આવી, શીશ ન નમાવું તુજને.	૨૨
ત્રાહે ત્રાહે કરી નળ બોલ્યો, મૂકું છું નિરધાર;	૨૩
તું જાણે પરમેશ્વર જાણે, સમતણો વિચાર.	૨૪
પ્રતિજ્ઞા માટે મૂકું છું, મળવાને તારી નાર;	૨૫
નહિ આવે તો શું કટક ચઢાવું, કે તુંને કહાડું ન્યાત બહાર ?	૨૬
એહવું કહીને પંખી મૂક્યો, હંસ ઉડ્યો આકાશ;	૨૭
રુદન મા કરશે એમ કહેતો, આવ્યો પ્રેમદા પાસ.	૨૮
સમાચાર કહ્યો શ્યામાને, સમજાવી સુંદરી;	૨૯
વળાવી નારીને પોતે, આવ્યો નળકને ફરી.	૩૦
જેમ કા અંધ આનંદ પામે, ફરી આવે લોચન;	૩૧
તેમ રાયનું હંસને દેખી, હરખ્યું અતિસે મન.	૩૨

ભૂપ કહે આ કાળને વિષે, પંખી બહુ સતવંત;
પ્રતિજ્ઞા પાળી પોતાની તુંને, વાહલા હશે ભગવંત. ૧૮
હંસ કહે હો ભૂપતિ, સાંભળ માહરા મિત્ર;
ખોલ્યું વાયક પાળીએ નહિ તો, કાગ ને અમો શો અંત ? ૧૯

વલણ

અંતર શો અમો કાગ કરતાં, મિત્ર જો અમારી પેર રે;
હંસ સાથે અશ્વ બેસી, નળરાય ચાલ્યો ઘેર રે. ૨૦

કંઠવું ૯ મું-રાગ દેશાખ

નળરાજ મંદિર આવીઓ, સુભટ હંસ સાથે લાવીઓ;
સૈન્ય સધળું સહાસું જાય, હંસને દેખી વિસ્મય થાય. ૧
આ વસ્ત કાંઠાંથી પામ્યારાજન, એણી પેરે પૂછે પરધાન;
નળ કહે સરોવર માન, તાંઠાંથી મૂને આપ્યો ભગવાન. ૨
એ માહારે થયો છે વીર, એમ કહી ચાલ્યો મંદીર;
કનકનું કીધું પિંજર, હંસને રહેવાનું ધર. ૩
એકઠા બેસી બન્યો જમે, ઘૂત કીડા તે રસિયા રમે;
અન્યોન્ય કાઢી લે તંબોલ, મુખે વાણી કરતા કલ્લોલ. ૪
હંસવિના ન ચાલે ધડી, પ્રેમ રહેણે પ્રીત જે જડી;
અશોક વાટિકામાં એક વાર, બન્યો બેઠા ગુણુ ભંડાર. ૫
હંસે વાત વ્રેહેની કરી, ત્યારે નળને દમયંતી સાંભરી;
હૂમો જામ્યો અકસ્માત, નેત્રે કીધું આંસુપાત. ૬
હંસ પૂછે મારા વીર, તાહારે નયને કાં વહે છે નીર ?
નળ કહે શું પૂછે મૂને, એટલું સૂજ નહીં પડે તૂને ? ૭
પરણ્યા કુંવારા ન જુઓ અમો, ધરમાં ભાભી દીઠી હશે તમો ?
હંસ બોલે ને કર ધસે, મેં જાણ્યું ભાભી પીહર હશે. ૮
તમો કુંવારા ન જાણ્યા માટ, શું પૃથ્વીમાં કન્યાનો દાટ ?
પોતાની પાંખે લોલું જળ, ખજે રોતો રાખ્યો નળ. ૯
મરકલકું કરી મહીપતિ, મિત્ર સાથે ખોલ્યો વીનતિ;
જે દહાડે મેં તમને ગ્રહ્યા, તે બોલ શું વિસરી ગયા ? ૧૦
તેં કહ્યું નળ મૂક એક વાર, કાંઈ હું એ કરીશ ઉપગાર;
ભાષતે ખોલ્યું કહી એ પાળશો, એ મોહોટું દુઃખ ક્યારે ટાળશો ? ૧૧

વળતો હંસ કહે મહારાજ, હું સરખું કાંઈ સોંપો કાજ;
 મહા કઠણ જે કારજ હશે, તે હું સેવકથી સર્વે થશે. ૧૨
 નળ કહે તમો કરો સર્વથી, પણ મહારી જીભ ઉપડતી નથી;
 કપરું કામ કેમ દેવાય, કદાપિ થાય કે નવ થાય ? ૧૩
 ન થાય તો તમો પામો ખેદ, લાજે ઘેર નાવો વાયક વેદ;
 હંસ કહે અમથો નવ વળું, હું રીસાવાનું નોહું પૂતળું. ૧૪
 ચૌદ લોકમાં ગયાની ગત્ય, તાહરું કારજ થાશે સત્ય;
 નળ કહે હો પંખીજન, શરીર સુનાનું ચંચ રતન. ૧૫
 એહેવી તમારી દીસે દેહ, કાંહાંથી વર પામ્યા ભાઈ એહ;
 હંસ ભણે સાંભળ હો નળ, સરોવરમાં છે સોનાનાં કમળ. ૧૬
 નિલ ભોજન કરવું તેહ, જેવું જમવું તેવી દેહ;
 પાળ પગથીએ જજ્યાં રતન, ચંચ ધસું અમો પંખીજન. ૧૭
 તેહેની વળગે છે રેખાય, માટે રતનજડિત ચંચાય;
 હવે માં પૂછશે આડી વાત, કામ શું છે કાહોની બ્રાત ? ૧૮
 નળ કહે એક વિદર્ભ દેશ, કુંદનપુર ભીમક નરેશ;
 તેહને દમયંતી દીકરી, કારણરૂપે તે અવતરી. ૧૯

વલણ

કારણરૂપે તે અવતરી, વણ દીઠે મોહ થયો અમતે;
 તે નારીસું વેહેવા મેળવો, એહવું માગું છૌં તમકને. ૨૦

કડવું ૧૦ મું-રાગ રામઘ્રી

હસીને બોલ્યો વિહંગમ વાણીજી, બ્રાત શું માગ્યું લનજી આણીજી ? ૧

ઢાળ

માગી માગીને શુરે માગ્યું ? એક દમયંતી નારી ? ૨
 દેવકન્યા આણી આપું તો, કવણ ભીમક કુમારી ?
 વિદ્યાધરી ને કિન્નરી, ગાંધવી તે રૂપનિધાન;
 તે નારીનાં રૂપ આગળ, દમયંતી મૂકે માન. ૩
 કાટી કન્યા પરણાવું, પદ્મની ગૌર ગાત્ર;
 તેહેની કાંતિ આગળ દમયંતી, તે દીસે દાસી માત્ર. ૪
 અતળ વિતળ સુતળ તળાતળ, રસાતળ પાતાળ;
 ત્યાં પેસી નાગકન્યા આણી આપું, કાણ ભીમકની જાળ ? ૫

નળ કહે હું સકળ શ્યામા, પામ્યો પંખી રાય; ૬
 કાટી કારજ તેં કર્યાં, મેળવ વૈદર્ભીસું વહેવાય.
 એક માસનો વાયદો, હંસે કસ્યો સુખણ; ૭
 ત્યારે નળ કહે ત્રીસ દહાડા, ત્રીસ જુગ પ્રમાણ.
 ત્યારે દિવસ આઠની અવધ કરી, કહેતો ગયો ગુણવાન; ૮
 પીઠી કરજો રાજજી, તત્પર કરજો જન.
 ભૂપ કહે પ્રયાણુ તે, હંસ મેં ન કહેવાય; ૯
 હું તો તું વિના એકલો, પ્રાણુ વિના જોમ કાય.
 હવેએમ જાણી વિલંબ મા કરશે, રખે કરતા કોસુંસ્તેહ; ૧૦
 જો અવધ ઘટશે આવ્યાની તો, પડશે માહારો દેહ.
 વિશ્વાસ આપ્યો વીરને, પછે પરવસ્યો ખગેશ; ૧૧
 થોડે કાળે આવીએ, જાંહાં વિદર્ભ દેશ.
 ભીમક રાયના ધરની વાડી, ત્યાં દમયંતીનું ધામ; ૧૨
 તે વાડી મધ્યે આવી હંસે, લીધું નળનું નામ.
 ચંદ્રમા મસ્તકે આવ્યો, પૂર્ણિમા મધ્ય જામની; ૧૩
 સખી સાથે છૂત રમે છે, દમયંતી જે ભામની.
 તેણે સમે તાંહાં હંસલે, વખાણ્યો નળ રાજન; ૧૪
 શબ્દ સુંદર સાંભળી, શ્યામાએ ધરિયો કાન.
 હરિ વદનીએ હંસ દીઠો, ભેઠો ચંપક છોડ; ૧૫
 આ શું સુનાનું સાવજું, થયું ઝાલવાનું કાડ.
 શોભતું ને બોલતું, કરે નળની વિખાણ; ૧૬
 એ પંખી કર ચડે નહીં તો, તજું માહારો પ્રાણ.
 અખળા હેઠી ઉતરી, ઝાંઝર કાઢ્યાં તત્કાળ; ૧૭
 હંસે દીઠી કામની, ત્યારે બેઠો નીચી ડાળ.
 દોડે આડી અવળી અંગના, કરે ઝાલવાનો ઉપાય; ૧૮
 હાથમાંથી હંસ નહાસે, ચપળ નવ ઝલાય.
 પંખી કહેરે પ્રેમદા, અમો કમળના રહેનાર; ૧૯
 નળ વિના કા ન ઝાલે, તું કાણુ જે ગ્રેહેનાર ?

વલણુ

ગ્રેહનાર તું કાણુ મૂર્ખી, તુંને કાંહાંથી નળની શુદ્ધરે ? ૨૦
 વચન સુણીને વામાએ, વિચારી ઝાલવાની શુદ્ધરે.

કડવું ૧૧ મું-રાગ મારુ

ચતુર ભીમકની કુમારી, તેણે અકલીત વાત વિચારી;	૧
નથી હંસ દેતો મુને સાહવા, પણ નવ દેવું એહેને જાવા.	૨
પંખી ધીરે કમળને કાળે, હાથ આપ્યા મને મહારાજે;	૩
જેગવાઈ જગદીશે મેલી, મારી કમળ જેવી હથેલી.	૪
શરીર સધળું કહીંએ સંતાડું, પાણુપંકજ એહેને દેખાડું;	૫
પોતાનાં વસ્ત્ર દાસીને પહેરાવી, બેઠી એહેજ્યામાં આવી.	૬
મસ્તક મૂકયું પલાશનું પાન, વિકાસી હથેલી કમલ સમાન;	૭
મધ્ય મૂકયું જંબુનું ફળ, જાણે ભ્રમર લે છે પીમળ.	૮
પોતે નાસિકાએ ગણુગણુતી, લામા ભમરાની પેરે લણુતી;	૯
હંસે હરિવદની જાણી, ન હોય પંકજ પ્રેમદાનો પાણી.	૧૦
એસું જઈ થઈ અજ્ઞાન, પરણાવવો છે નળ રાજાન;	૧૧
આનંદ આણી અંબુજલણી આલ્યો, બેસતાં અખળાએ ઝાલ્યો.	૧૨
દમયંતી કહે શૈ ન નાઠો, હલ્યા ગાડુઓ થઈને ગાઠો?	૧૩
મુને દોડાવી કીધી દુઃખી, મુઆ પહેલાં હું ન ઓળખી?	૧૪
તારા અવગુણ નહીં સંભારું, મુને બાપના સમજે મારું;	૧૫
હંસ કહે શું જાઓ છો ફૂલી? નથી બેઠો હું ભ્રમે ભૂલી.	૧૬
હુંમાં પ્રાક્રમ છે અતિ ધણું, ચંચપ્રહારે તારા હસ્ત હણું;	૧૭
દમયંતી કહે, હંસ ભાઈ, તારે મારે થઈ મિત્રાઈ.	૧૮
અન્યોન્યે તે બોલ જ દીધો, હાથેથી મૂકીને બોલે લીધો;	૧૯
તમે વિખાણુ કીધું સખળ, તે ભીઆ કાણુ છે નળ?	૨૦
તેનાં કાણુ માત ને તાત? મુને વિખાણી કહો વાત;	૨૧
હંસ બોલ્યો મુખે તવ હસી, અખળા દીસે ઘેંસી કશી.	૨૨
તેના ગુણુ બ્રહ્મસભામાં ગવાય, નળ તે વિખણુ આગળ વખણાય;	૨૩
એ ભીઆ મોટા ચતુરસુજાણુ, જે હું નળની કરુંરે વિખાણુ.	૨૪
નળ દીઠો નહીં તે નર રોઝ, સાંભળ્યો નહીં તે વખડો જ;	૨૫
જાણે નહીં તેનાં લોચન કહેવાં? મોરપીંછ ચાંદલીઆ જેવાં.	૨૬
એટલામાં મન વિહલ કીધું, ચિત્ત મહિલાનું આકરશી લીધું;	૨૭
બહુ કર જોડીને નમયંતી, હંસ પ્રત્યે કહે દમયંતી.	૨૮

હું પૂછું છૌં ખીહીતી ખીહીતી, નળની કથા કહો અથ ધતિ;
 છે બાળક વૃદ્ધ જોખન ધામ, શે અર્થે નળ ધરાવ્યું નામ. ૧૫
 તમે આવડો જીભે વરણ્યો, છે કુંવારો કે પરણ્યો;
 એવાં વચનને સાંભળી, લારે હંસ જોડ્યો કળકળી. ૧૬
 નળ છે કુંવારો નથી કન્યા, છે બ્રહ્માનો મોટો અન્યા;
 અમો કાઠાનકાટ નારી નિરખી, ન મળે નળને પરણવા સરખી. ૧૭
 એકવાર બ્રહ્માએ શું કરીઉં, સકળ તેજ એક પાત્રમાં ભરીઉં;
 તે તેજનો ધણો નળરાય, કાંઈએક રજ વાંધી પાત્રમાંય. ૧૮
 તેની એક થપોલી હવી, આકાશે ઉપન્યો રવી;
 વહાણે સાંજે નળ બાહેર નીસરે, તેજવંત વનમાં ફરે. ૧૯
 સૂરજ ઝાંખી કહાડે કાર, વહાણું સાંજ તેણે ટહાડો પોહોર;
 અદૃષ્ટ જ્યારે થાય રાજન, નિશ્ચંત ભાનુ તપે મધ્યાહ્ન. ૨૦

વલણ

મધ્યાહ્ને નળ જાય મંદિરમાં, માટે સૂરજ તપે ધણું;
 હંસ કહે હો હરિવદની, શું વિખાણુ કરું તે નળતાણું. ૨૧

કડવું ૧૨ મું-રાગ જેતશ્રી

હંસ લણે હો ભામિની, બ્રહ્માંડ ત્રણ જોયાં સહી;
 નળની તુલના મેળવું પણ, મહીતળમાં તૂતના કેા નહી.-તુલના ૦ ૧
 જીગ્મ રવિસુત રૂપ, આગળ જાય નાખી વાટ;
 ગંભીરતાએ વર્ણવું, પણ અરણ્યમાં ખારાટ.-તુલના ૦ ૨
 શીતળતાએ શશિ હાર્યો, મૂકી કળા પામે કષ્ટ;
 તેજથી આદિત ફરે નાહો, મેરુ કેરી પૃષ્ઠ.-તુલના ૦ ૩
 એશ્વર્ય યુદ્ધ ઈંદ્ર હાર્યો, ઉપાય કીધા લાખ;
 નળ આગળ મહિમા ગયો માટે, મહાદેવ ચોળે રાખ.-તુલના ૦ ૪
 નૈષધ રાયના રૂપ આગળ, દેવને થઈ ચિંતાય;
 રખે આપણી સ્ત્રિયો વરે નળને, સર્વે માંડી રક્ષાય.-તુલના ૦ ૫
 લક્ષ્મીનું મન ચંચળ જાણી, વિષણુ મન વિમાસે;
 પ્રેમદાને લઈ પાણીમાં પેઠા, બેઠા શેષને વાંસે.-તુલના ૦ ૬
 હીમસુતાને હર લેઈ નાઠા, ગયા ગૂંધામાંય;
 સહસ્ર આંખો ધન્દ્રે કરી, કરવા નારીની રક્ષાય.-તુલના ૦ ૭

સિદ્ધિ બુદ્ધિને ધીરે નહીં, રાખે ગણપતિ અહોનિશ પાસ;
 ઋષિપત્નીને ઋષિ લેઈ નાઠા, જઈ રહ્યા વનવાસ.-તુલનાં ૮
 પાતાળમાં લેઈ પદ્મનીને, વસિયા વરુણ તે ભૂપ;
 સ્વાહાને સાચવવા વહુનિયે; ધર્યાં અડતાણિશ રૂપ.-તુલનાં ૯
 ચંદ્ર ને સૂરજ નાઠા ફરે છે, રખે વરતી નારી;
 નારદજી આગળથી ચેત્યા, માટે રહ્યા બ્રહ્મચારી.-તુલનાં ૧૦
 હંસ લણે હો લાગિની, એમ સહિએ શ્યામા સંતાડી;
 નળના વપુના નામથી, સર્વે સૃષ્ટિ કષ્ટ પમાડી.-તુલનાં ૧૧
 પુરુષને અદેખાઈતું બળવું, નારીને દહે કામ;
 અનલ પ્રગટ્યો સર્વને, માટે નળ ધરાવ્યું નામ.-તુલનાં ૧૨
 જપ તપ વ્રત જેણીએ કર્યા હશે, સેવ્યો હિમપર્વત;
 તે નારી નરને પરણશે જેણે, કાશી મૂકાવ્યું કરવત.-તુલનાં ૧૩
 બ્રહ્માજીની સૃષ્ટિમાં કેા, ન મળે જાયક રૂપ;
 નળને દાને દારિદ્ર્ય છેઘાં, બિશુક કીધા ભૂપ.-તુલનાં ૧૪
 ચારે નરમ થઈ દમયંતી ધોલી, નિર્મળ નળ ભૂપાળ;
 જેમ તેમ કરતાં ભાઈ મારો, ત્યાં મેળાવ વેવિસાળ.-તુલનાં ૧૫
 હંસ કહે ફેકટ ફાંફા જેમ, વામણો ધ્રુવે આંબાફળ;
 તેમ તુજને ધ્રુવ જા થઈ, ભરતાર પામવા નળ.-તુલનાં ૧૬
 હજાર હંસ હું સરખા ફરે છે, નૈષધપતિના દૂત;
 ખપ કરી પરણાવીએ, તો તું સરખું કંઈ ભૂત.-તુલનાં ૧૭
 વચન સુણી વિહંગમનાં, અબળાએ મૂક્યો અહંકાર;
 ભુંડા એમ શું મુને નિબ્રજા, આપણે મિત્રચાર.-તુલનાં ૧૮
 સ્નેહ છે સત્કર્મનો એમ, વદે વેદ ને ન્યાય;
 એમ જાણી પરણાવ મુજશું, લાગું તારે પાય.-તુલનાં ૧૯

વલણ

પાયે લાગું ને નળ માગું, હવે આવી તારે ચર્ણુરે;
 નહીંતર ગ્રાણુ જાશે મહારા, ને પીંડ પડશે ધર્ણુરે.

૨૦

કડવું ૧૩ મું-રાગ વેરાડી

હંસ લણે હો લગિની મારી, ભીમક રાજ કુમારી;
 નિશ્ચય નળ તુજને પરણાવું, મુને દયા આવે છે તારી.

હંસ લણે. ૧

અમે મળતાં ને પ્રાણુ જ આપું, પૂરું મનની આશ;	હંસ ભણે. ૨
તારો મોહ લગાડું નળને, નાખી ઉંચા નીચા પાશ.	હંસ ભણે. ૩
એક જડીબુટ્ટી સુંધાડું નળને, તત્ક્ષણ થાશે ઘેહેલો;	હંસ ભણે. ૪
આક્રણીએ આંહાં આવીને રહેશે, વહેલો સર્વની પેહેલો.	હંસ ભણે. ૫
નળને તું નિરધાર પરણશે, એ માહારો સંકેત;	હંસ ભણે. ૬
રખે સાર પેહેલી કાને વરે, પછે હું થાઉં કન્નેત.	હંસ ભણે. ૭
આવશે નળનાં રૂપ લેખને, દેવતા મોટા ધાતી;	હંસ ભણે. ૮
વણુ તપાસે વરીશ મા, રખે ડાહી થઈ વાહતી.	હંસ ભણે. ૯
નળ અમરમાં વહેરો શું છે, ઓળખાવ્યો તે વેશ;	હંસ ભણે. ૧૦
દેવ રહેશે અંત્રિક્ષ ઉભા, નવ મળે નીમેષ.	હંસ ભણે. ૧૧
સ્વયંવર તું ધર રચાવે, વળી કરે એક વાનું;	હંસ ભણે. ૧૨
તારો પિતા નોહોતરું મોકલે, તું પત્ર લખજે છાનું.	હંસ ભણે. ૧૩
હંસરાયનાં વચન સુણીને, વામા કરે વિદાય;	હંસ ભણે. ૧૪
જાઓ કહું તો મારી જીલ કાપું, ગયા વિના કામ ન થાય.	હંસ ભણે. ૧૫
હોરે વિહંગમ હોરે વિહંગમ, મારો વિરહનો બહનિ સમાયો;	હોરે વિ. ૧૬
વીરસેનસુતને વિવાહ અર્થે, વીરા વેહેલા વેહેલા લાવો.	હોરે વિ. ૧૭
તારો વહોણી નળનો વિન્નેગ છે, હું એ ખે દુઃખે દુઃખાણી;	હોરે વિ. ૧૮
અન્ન ન લાવે નિદ્રા ન આવે, મેળાપ તમારા ટાળી.	હોરે વિ. ૧૯
વિશ્વાસ આપીને વાત વેહેવાની, રખે જતા વીસરી;	હોરે વિ. ૨૦
સ્વયંવરમાં નળ નહીં આવે તો, પ્રાણુ જાશે નીસરી.	હોરે વિ. ૨૧
જે તમો નાથ આણી નહિ આપો, તો કાણુ આપશે વળતું ?	હોરે વિ. ૨૨
મોહું પુન્ય છે મતુષ્ય રાખ્યાનું, અનંગ અમિથી બળતું.	હોરે વિ. ૨૩
માત તાત ને સગા ભાઈ, હું તેને લાજું કહેતી;	હોરે વિ. ૨૪
ક્રમ કહું નળને પરણાવો મુને, સર્વે કહે અલેતી.	હોરે વિ. ૨૫
ગુણ વાત તે મિત્રને કહીએ, વહાલાતી હોય ચોરી;	હોરે વિ. ૨૬
વણુ રોગે આ વપુની વેદના, તું હંસ જાણે મોરી.	હોરે વિ. ૨૭
તારી આશા સૂત્રનો તંતુ, પ્રાણુ રહ્યો છે વળગી;	હોરે વિ. ૨૮
વિહવા વાત મિથ્યા સાંભળતાં, દેહ થાશે પ્રાણુથી અળગી.	હોરે વિ. ૨૯
વિશ્વાસઘાતનું પાપ છે મોહું, તમો ડાહ્યાને શું કહીએ;	હોરે વિ. ૩૦
વૃદ્ધની વાત કરી જાઓ છો, નથી કીધી નાહાને છેએ.	હોરે વિ. ૩૧

હંસ કહે હો ભામિની, નિશ્ચે રહે તું વિશ્વાસે;
 એમ, કહીને ખગ તાંહાંથકી, ઉડી ગયો આકાશે. હોરે વિં ૧૬
 આવી મળ્યો નળ રાજને, વાત કહી જે વીતી;
 સમાચાર કહ્યો જઈ હંસે, નળને અથ ધતિ. હોરે વિં ૧૮
 પંખી કહે હો પુણ્યલોકજી, વીતી વાત શું કરું?
 દિન દશ પાંચમાં આવ્યું દેખશો, પરણવાનું નોહોતરું. હોરે વિં ૧૯

વલણુ

નોહોતરું આવશે સ્વયંવરનું, હંસે વાત નળને કહીરે;
 વેવિશાળ મળ્યું, દૂતત્વ ફળ્યું, તેમાં કાંઈ સંદેહ નહીર. ૨૦

કડવું ૧૪ મું—રાગ મહુલારની દેશી

બન્યો મિત્ર મળીને બેઠા, પૂછે નળ ભૂપાળજી;
 વીર વિહંગમ કોહોને વારતા, કેમ મેળ્યો વેવિસાળજી. ૧
 નામ ઠામ ને રૂપ ભૂપ ગુણ, ગોત્ર ને આચરણજી;
 સર્વાંગે સંપૂર્ણ શ્યામા, માન્યું તારું અંતરકર્ણજી. ૨
 કેમ ગયો કેમ દૂત થયો, વાત કહો મુને માંડીજી;
 તે કન્યા કેમ બોલી તુજ સાથે, લજ્જા મનની છાંડીજી. ૩
 પંખી કહે સાંભળીએ સ્વામી, કન્યા વર્ણન વિવેકજી;
 શેષ છેક ન પામે સ્તવતાં, શું કહું જિહ્વા એકજી. ૪
 કુંદનપુર તે કુંદન જેવું, જેતાં મોહ ઉપજાવેજી;
 વૈકુંઠ ત્યાં આણ્યું પૃથ્થાને, અમરાપુરીને લજાવેજી! ૫
 ચારે વર્ણુ ધર્મને પાળે, જે પોતાનાં કર્મજી;
 સુખનિવૃત્તિ નિરભે પ્રજા ને, આણુ ભીમકની ધર્મજી. ૬
 આનંદ આચ્છવ ને હરિસેવા, ઘેર ઘેર વાળંત્ર વાજેજી;
 વાસવ વિષ્ણુ વિરંચિ ધ્રુવજી, વાસ સુખને કાજેજી. ૭
 વિદ્યા મૂકાવી નિશાચરની, તે શીખ્યા દ્વિશાચાર કામજી;
 ભુગ્મ કપાટ વિજેગપુરમાં, ભુઆં રહે અષ્ટ જામજી. ૮
 કર્મલાગ પારધિએ કીધાં, ગુણિકાએ ગ્રહી લજ્જાજી;
 ઉચાટ એક અધર્મીને વર્તે, સકંપ એક ધ્વજાજી. ૯
 ભુવન ભવ્ય ભૂપ ભીમકનાં, ભુવન ત્રણ વ્યતિરેકજી;
 ઘરની વાડી પરમ મનોહર, મધ્યે અવાસ છે એકજી. ૧૦

સખ્ત ભોમ તે બ્યોમ સમાને, ફરતી ખારી જાળીજી;
 દશ સહસ્ર નારી આયુધધારી, કરે કન્યા રખવાળજી. ૧૧
 ચંદન ચંપક ચારોળી ને, વટ વાળો વેલડીજી;
 ફણુસી ફેફળી ને શ્રીફળી, આંખા સાખ સેલડીજી. ૧૨
 ખીલી કાઠી દ્રાખ દાડમી, નારંગી ને નેત્રજી;
 અખોડ ખજુર ને લવંગલતા, બહુ ખારેકના ખેત્રજી. ૧૩
 શીતળ જળાશય કમળ કેતકી, કુસુમપૂરણ કુંજજી;
 મલિયાગર મોગરા માલતી, ખટપટ ગુંજગુંજજી. ૧૪
 વેલા વાલોળ પરવળનાવળી, શીતળ વાય સમીરજી;
 વયણ પંખી રચણું બોલે, ડોલે ઘેર ગંભીરજી. ૧૫
 સાગ શીશમને શરગવા, સાદડીઆ તાલ તમાલજી;
 કરેણ બદામ બાબચી બદ્રિકા, જાવંત્રી જયફલજી. ૧૬
 વાડ વાટિકા વંક વોલામણી, કેળવંન ખીજેરીજી;
 ઘેલડીએ સાહેલડી વળગી, હીંડે ગુણવંત ગોરીજી. ૧૭
 તે વનમાંહે હું ગયો ને, હવો તે હર્ષ પૂર્ણજી;
 વૃક્ષજીથમાં પેસી બેઠો, ગોપવીને ચર્ણજી. ૧૮
 દાસી સર્વ થઈ નિદ્રાવશ, ઇંદુ આવ્યો માથેજી;
 દમયંતીએ છુત આરંભ્યું, માધવી સખી સાથેજી. ૧૯
 તેણે સમે મેં તમો વર્ણવ્યા, શ્યામાએ ધરીઆ શ્રવણજી;
 ઉઠી બાળા અટારીએ આવી, જોતી નેત્રે તીક્ષ્ણજી. ૨૦
 પાસે દાસી બંન્ધો રાખી, ચતુરા ચોદશ ભાળેજી;
 આ વનમાં કોઈ જન આવ્યો છે, બોલી કરે આ કાળેજી. ૨૧

વલણ

આ કાળે બોલી કોણ કરે છે, જીએ વનમાં ફરી ફરીરે;
 હંસ કહે હું હવો વિસ્મય, શું વખાણું એ સુંદરીરે. ૨૨

કડવું ૧૫ મું-રાગ ધનાશ્રી

સૂપ મેં દીડી ગર્વઘેલડી, સખી બે મધ્ય ઉભી અલખેલડી;
 કદળીસ્થંભ જીગલ સાહેલડી, વચ્ચે વૈદર્ભી કનકની વેલડી. ૧

ઠાળ

વેલ જાણે હેમની, અવેવ ફૂલે ફૂલી;
 ચક્રિત ચિત થયું મારું, ને ગયા દૂતવને બૂલી. ૨

સામસામા રહ્યાં શોભે, ઓમ ભોમ બે સોમ;
 ઈંદુમાં બિંદુ બિરાજે, જાણે ઉડગણુ ભોમ. ૩
 ઉભે અમિનિધિ કીરણ પ્રગટ્યાં, કળા ચર્ધ પ્રકાશ;
 જ્યોતેજ્યોતથી સ્થંભ પ્રગટ્યો, શું એથી થંભ્યો આકાશ! ૪
 કામિનીના પરિમળ બેહેકે, કળા શોભે લક્ષ;
 શકે ધરાધર વાસ લેવા, ચણો ચંદનવૃક્ષ. ૫
 કુરંગ મીનની ચપળતા, શું ખંજન જાળે પડિયાં!
 નેત્રઅણિઅગ્રે શ્રવણ વિંધ્યા, સોઈ ચર્ધ નીમડિયાં. ૬
 શકે નેત્ર ખેત્ર છે મોહનું, ડોડાળાં અંખૂજ;
 જીવ શરાસન દૃષ્ટિ શર, હાવ ભાવ બે ભૂજ. ૭
 ગળસ્થળ નારંગ ફળશા, આદિત્ય ઈંદુ અકોટી;
 અધર પ્રવાળી દંત કનકરેખા, જિંઠા જાણે કસોટી. ૮
 કીર આનનપર શ્રીખંડ શોભે, ફાયલં બોલે અણુછતી;
 વનલતાપર પંખી બેઠો, નવ રહેવાયું મારી વતી. ૯
 અધરરસ પર શ્વેત બિંદુ, મેં જાણ્યું કરું ગ્રાસ;
 ઉદર સર આભરણ અંખુજ, જઈને પૂરું વાસ. ૧૦
 નાભી નીકટ મેખલા, રહે ગમન સાથે અમારો;
 રોમાવળિ દુમ કુચ ટોડા, ઉર મંડળે શું ઉવારો! ૧૧
 અંગ રંગ તરંગ ચૌવન, જોતાં તૃપ્ત ન થઈયે;
 ક્ષુધા તૃષ્ણા પીડે નહીં, રૂપસુધામાં રહિયે. ૧૨
 કુચભૂષણ કંદળી પત્ર ઉપર, શબ્દ તેનો બહે;
 તાં બોલે પંચાનન પ્રહારથી, શું લાગે મેગલ પૂઠે! ૧૩
 ફળશાખાએ જલજ જુગમ ચઢ્યાં, ગજ એથી પામે ખેદ;
 યુગમ અંખુજ તાંહાં મળીયાં, મળ્યા મધુકર વેદ. ૧૪
 રકંધ પદના તે કંદળી સરખા, ખટ તોયજ તોય પાખે;
 સુદ્ધ જુદ્ધ નવ રહી મારી, હું બોલિ ઉઠ્યો અભિલાખે. ૧૫
 વદી વાણી ઓમચરની, પણો મૂચ્છા ખાઈ;
 હાટક રૂપ દેખી સખિ સાથે, મુજને ગ્રહવા ધાઈ. ૧૬
 મોહવારુણી પી પણો, કન્યાએ ગ્રહો આવી;
 ભુજઅંખુજ મેં પણ ભેદ્યાં, તોએ મન ન લાવી. ૧૭

નાત ગામ ને નામ પૂછ્યું, સ્વામી તારો કૂણ ?	
રટણ રસનાયે કરે બાધી, એવો વરણ નિપૂણ.	૧૮
સ્વામી નળ ને વર્ણન નળનું, દૂત નળનો છુંય;	
ગિરિ તરુવર કે ધાતુ ફળ કે, કુસુમ નળ તે શુંય ?	૧૯
પ્રાણ નળ કે ઉદર નળ, કે જળ નળ ગ્રેહનો;	
રહે તુજ મળ્યો કાંતિ કમળે, એ વરણ તેની દેહનો.	૨૦
પર અગ્ર વૃશ્ચિક આંકડો, ભેલું નિજ લુજતળ;	
શકે તારા નાથની એવી, કાયા છે કામળ.	૨૧
શબ્દ સુંણી શ્યામા તણો, હું સહિ રહ્યો તે કાળે;	
તમ પ્રતાપે તારુણીને, મેં નાંખી મોહનળે.	૨૨
અમૃતઘટ થયો ને ઊણો, અમર પાન જ્યારે કરે;	
વૈદર્ભીની વાણી સુધા જાણી, લેઈ કુંભ પૂરો ભરે.	૨૩
વિનતાવદન વિધિએ કીધું, સાર શશીનું લીધું;	
નક્ષત્રનાથને લાંછન ભાસે, કલંક લાગટ કીધું.	૨૪
ગ્રહેશ ને સર્વરીપતિ તે, ગોપ્ય ઉભા ફરે;	
વૈદર્ભીના વક્ત્ર આગળ, અમર તે આરતિ ફરે.	૨૫
કચસમૂહની રાવ કરવા, વિધિકને કળાધર ગયો;	
કર અધર અંદ્ર કાઢ્યો ઠેશે, તે અઘાપિ અંતરિક્ષ રહ્યો.	૨૬
સંસાર સર્વનું સાર લીધું, દિવ્ય દેહડી થવા;	
ઘડિ દમયંતી ને લુજ ખંખેર્યા, તેના તો તારા હવા.	૨૭
જગ જગ ને ધર્મ ધ્યાન તીરથ, કીધાં હશે સમસ્ત;	
તેને પુણ્યે પુણ્યશ્લોકજી, ગ્રહશે દમયંતીનો હસ્ત.	૨૮
ભાગ્ય ભૂપ એ તમતણું, જે વશ વૈદરબી વળી;	
વેવિશ્વાળ મળ્યું ને દૂત ફળ્યું, નવ શકે તેનું મન ચળી.	૨૯
કાલ આમંત્રણ આવશે, તમે કરો તત્પર જન;	
એ વાત નિશ્ચે જાણજો, તેના સાક્ષી શ્રીભગવાન.	૩૦
આનંદ નળ પામ્યો ઘણો, પણ સ્વમા સરખું ભાસે;	
વિશ્વાસ મન નથી આવતો, જે વિવાહ કેઈ પેર થાશે.	૩૧

વલણ

થાશે સંબંધ ભિમકસુતાનો, એ આશ્ચર્ય મોટું સર્વથા;	
કહે પ્રેમાનંદ કહું હવે, દમયંતીની કથા.	૩૨

સામસામા રહ્યાં શોભે, બ્યોમ ભોમ બે સોમ;
 ઈંદુમાં બિંદુ બિરાજે, જાણે ઉડગણ ભોમ. ૩
 ઉભે અભિનિધિ કીરણ પ્રગટ્યાં, કળા થઈ પ્રકાશ;
 જ્યોતેજ્યોતથી સ્થંભ પ્રગટ્યો, શું એથી થંભ્યો આકાશ! ૪
 કામિનીના પરિમળ બેહેકે, કળા શોભે લક્ષ;
 શકે ધરાધર વાસ લેવા, ચણો ચંદનવૃક્ષ. ૫
 કુરંગ મીનની ચપળતા, શું ખંજન જાણે પડિયાં!
 નેત્રઅણિઅગ્રે શ્રવણ વિંધ્યા, સોઈ થઈ નીમડિયાં. ૬
 શકે નેત્ર ખેત્ર છે મોહનું, ડોડાળાં અંખૂજ;
 બ્રુવ શરાસન દૃષ્ટિ શર, હાવ ભાવ બે ભૂજ. ૭
 ગળસ્થળ નારંગ ફળશા, આદિત્ય ઈંદુ અકોટી;
 અધર પ્રવાળી દંત કનકરેખા, જિન્હા જાણે કસોટી. ૮
 કીર આનનપર શ્રીખંડ શોભે, કાયલ બોલે અણુછતી;
 વનલતાપર પંખી બેઠો, નવ રહેવાયું મારી વતી. ૯
 અધરરસ પર શ્વેત બિંદુ, મેં જાણ્યું કરું ગ્રાસ;
 ઉદર સર આભરણ અંખુજ, જઈને પૂરું વાસ. ૧૦
 નાભી નીકટ મેખલા, રહે ગમન સાથે અમારો;
 રોમાવળિ દુમ કુચ ટોડા, ઉર મંડળે શું ઉવારો! ૧૧
 અંગ રંગ તરંગ ચૌવન, જોતાં તૃપ્ત ન થઈયે;
 ક્ષુધા તૃષા પીડે નહીં, રૂપસુધામાં રહિયે. ૧૨
 કુચબૂષણ કદળી પત્ર ઉપર, શબ્દ તેનો જીઠે;
 તાં બોલે પંચાનન પ્રહારથી, શું લાગે મેગલ પૂઠે! ૧૩
 ફળશાખાએ જલજ જુગમ ચઢ્યાં, ગજ એથી પામે ખેદ;
 યુગમ અંખુજ તાંહાં મળીયાં, મળ્યા મધુકર વેદ. ૧૪
 સ્કંધ પદના તે કદળી સરખા, ખટ તોયજ તોય પાખે;
 સુદ્ધ યુદ્ધ નવ રહી મારી, હું બોલિ ઉઠ્યો અભિલાખે. ૧૫
 વદી વાણી બ્યોમચરની, પજો મૂચાં ખાઈ;
 હાટક રૂપ દેખી સખિ સાથે, મુજને ગ્રહવા ધાઈ. ૧૬
 મોહવાસણી પી પજો, કન્યાએ ગ્રહો આવી;
 ભુજઅંખુજ મેં પણ ભેઘાં, તોએ મન ન લાવી. ૧૭

નાત ગામ ને નામ પૂછ્યું, સ્વામી તારો કૂણ ?	
રટણ રસનાયે કરે બાધી, એવો વરણ નિપૂણ.	૧૮
સ્વામી નળ ને વર્ણન નળનું, દૂત નળનો છુંય;	
ગિરિ તરુવર કે ધાતુ ફળ કે, કુસુમનળ તે શુંય ?	૧૯
પ્રાણ નળ કે ઉદર નળ, કે જળ નળ ગ્રેહનો;	
રહે તુજ મળ્યો કાંતિ કમળે, એ વરણ તેની દેહનો.	૨૦
પર અગ્ર વૃશ્ચિક આંકડો, ભેલું નિજ ભુજતળ;	
શકે તારા નાથની એવી, કાયા છે કામળ.	૨૧
શબ્દ સુંણી શ્યામા તણો, હું સહિ રહ્યો તે કાળે;	
તમ પ્રતાપે તારુણીને, મેં નાખી મોહબળે.	૨૨
અમૃતઘટ થયો જો જાણો, અમર પાન બ્યારે કરે;	
વૈદર્ભીની વાણી સુધા બાણી, લેઈ કુંભ પૂરો ભરે.	૨૩
વિનતાવદન વિધિએ કીધું, સાર શશીનું લીધું;	
નક્ષત્રનાથને લાંછન ભાસે, કલંક લાગટ કીધું.	૨૪
ગ્રહેશ ને સર્વરીપતિ તે, ગોપ્ય ઉભા ફરે;	
વૈદર્ભીના વક્ત્ર આગળ, અમર તે આરતિ ફરે.	૨૫
કચસમૂહની રાવ કરવા, વિધિકને કળાધર ગયો;	
કર અધર ચંદ્ર કાઢ્યો ઠેશે, તે અઘાપિ અંતરિક્ષ રહ્યો.	૨૬
સંસાર સર્વનું સાર લીધું, દિવ્ય દેહડી થવા;	
ઘડિ દમયંતી ને ભુજ ખંખેર્યાં, તેના તો તારા હવા.	૨૭
જસ જગ ને ધર્મ ધ્યાન તીરથ, કીધાં હશે સમસ્ત;	
તેને પુણ્યે પુણ્યશ્લોકજી, ગ્રહશે દમયંતીનો હસ્ત.	૨૮
ભાગ્ય ભૂપ એ તમતણું, જે વશ વૈદરભી વળી;	
વેવિશ્વાળ મળ્યું ને દૂત ફળ્યું, નવ શકે તેનું મન ચળી.	૨૯
કાલ આમંત્રણ આવશે, તમે કરો તત્પર બન;	
એ વાત નિશ્ચે જાણુજો, તેના સાક્ષી શ્રીભગવાન.	૩૦
આનંદ નળ પામ્યો ધણો, પણ સ્વમા સરખું ભાસે;	
વિશ્વાસ મન નથી આવતો, જે વિવાહ કેઈ પેર થાશે.	૩૧

વદાણ

થાશે સંબંધ ભિમકસુતાનો, એ આશ્ચર્ય મોટું સર્વથા;	
કહે પ્રેમાનંદ કહું હવે, દમયંતીની કથા.	૩૨

પદ ૧૬ મું-રાગ ગોડી

હંસ વળાવીને વળી વનિતા, જ્યારે પોતાનું ધામ;	
દમવા લાગ્યો દમયંતીને, નળના વિરહનો કામ.	૧
વખાણુખાણુ શ્યામાને વાગ્યાં, પંખી ગયો મોહ મેલી;	
રોમે રોમે વહ્નિ પ્રગટ્યો, લાગી તાલાવેલી.	૨
ઘડિયે ઘરથી બહાર નિસરે, જોસે જઇને અટાળી;	
ચંદ્રકિરણ અગ્નિથી અદકાં, મારશે મુજને બાળી.	૩
વણુ પરણ્યાંને વ્યાકુળ કરવા, વ્યોમ વસ્યો છે પાપી;	
શું કહિયે કમળાપતિને રાહનું, મસ્તક નાખ્યું કાપી.	૪
સિંહિકાસુતને શરીર હોત તો, મુજને ચિંતા થોડી;	
સુધાકરને ગળત પેટમાં, બળી થાત રાખોડી.	૫
જળપાત્ર વિષે ઈંદુબિંબ દીર્ઘ, સખીને કીધી સાન;	
લાવ્ય ભોગળ રિપુને મારું, પ્રહારે પિષ્ટ સમાન.	૬
એમ કરતાં ગ્રાતઃકાળ થયો, તારુણીને આંખો તાવ;	
અન્ન ન લાવે નિદ્રા ન આવે, વાતતણો નહિ લાવ.	૭
અગ્નિના તણખા સરખા લાગે, ટાઢક ચરચે જેહ;	
વાયુ વ્યાધના બાણ સરીખો, નિસરે સોંસરો દેહ.	૮
દુખતું જાણી આવી રાણી, જોયું વસ્ત્ર ઉધાડી;	
ચુંબન કરીને પૂછે માતા, શું દુઃખ છે તને માડી?	૯
લાડકવાઈ ક્યાં થકિ જીવે? છે કર્મ અમારું દોખી;	
અક્ષત ઉતારો દષ્ટિ બેઠી હોય, ક્રાંધની મેલી ચોખી.	૧૦
પરણ્યાનો ઓરિયો નવ વીત્યો, જાત સાસરે સમેતી;	
રત્ન દીકરી ક્યાંથી જીવે? તણ બાઈની બેહેન પનોતી.	૧૧
આવડો તાવ તે તારુણીને શો! દૈવને ઘેર વળ્યો દાટ;	
કહે કુંવરી અંતરની આપદા, અમને થાય ઉચાટ.	૧૨
મુખ મરડી દમયંતી બોલી, ઘરડા માણસ નહોર;	
પરણ્યા કુંવારાં કાંઈ ન પ્રીછે, ફાકટ કરવો સોર.	૧૩
હું સમાણી જાય સાસરે, તેના જોને ભોગ;	
તેનીપેરે મારે થાશે, આપુરો જાશે રાગ.	૧૪
વચન સુણીને સમજ્યા રાણી, પુત્રી થઈ પરણનારી;	
ભામિનીએ કહ્યું બીમકને, પુત્રી કાં લગી રાખશે કુંવારી.	૧૫

વહાણું વાય ને દુઃખવા આવે, જો જીવે આ વારકી;
કાહોને ભાએગે કાળથી ઉગરે, પરણાવી કરો પારકી. ૧૬
દીકરી માણસ મોટી થઈ સારે, પીહેર નવ સોહાયે;
સ્વયંવર કરીને પરણાવો, જાંઠાં એની ધચ્છાયે. ૧૭
રાયે પુત્ર તેડાવ્યા પોતાના, કહ્યું એનને પરણાવો;
દેશ દેશના જે રાજા, દૂત મોકલી તેડાવો. ૧૮
અંન ધન તૃણ સામગ્રી, મંડપને રચાવો;
ધવળ મંગળ ગીત નફેરી, અપછરા નચાવો. ૧૯
સ્વયંવરની સામગ્રી માંડી, મોટા મળ્યા રાજાન;
નળને તેડવા બીમકે મોકલ્યો, સુદેવ નામે પ્રધાન.

વલણ

પ્રધાનને નૈષધ મોકલ્યો હંસે, કીધું હતું વીખાણુરે;
દમયંતીએ પત્ર પાઠવ્યો, વાંચી નજે દીધાં માનરે. ૨૧

કડવું ૧૭ મું-રાગ સારંગ

આવી સુદેવે આપ્યો કાગળ, હૃદયા ચાંપી વાંચે નળ;
સ્વસ્ત શ્રી નૈષધપુર ગામ, પુણ્યવંત પુણ્યસ્થોક નામ. ૧
છે કાલાવાલાની કંકાતરી, લખીતંગ દમયંતી કિંકરી;
આંહાં આવી ગયા ખગપત, કહે તે વારતા માનજો સત. ૨
મેં તમને સમર્થુ ગાત્ર, આ સ્વયંવર તે નિમિત્ત માત્ર;
મીન નીરને જેવી પ્રીત, માહારા સરખું રાખજો ચિત્ત. ૩
વાંચ્યો કાગળને હરખ્યો નળ, તત્પર કીધું જનનું દળ;
અતિ શીઘ્રે સાંચરે રાય, શુકને મળી સવચ્છી ગાય. ૪
કારંગ કારંગનીને સાય, સાહાર્માં ઉતર્યાં દક્ષિણ હાથ;
હંસ લણે લલાં શુકન, તું દમયંતી પામે રાજન. ૫
વિદર્ભ જઈને સિંધ કીજીએ, મને આજ્ઞા હવે દીજીએ;
વળિ કા સમે આવિશ રાજન, તું છે મારો પ્રાણુજીવન. ૬
ભાઈ તુજને કહું વીનતી, દૂત ના રમશે નૈષધપતી;
નવ કરશે સ્ત્રીનો વિશ્વાસ, એ જે થકી થાય વિનાશ. ૭
ચાલ્યો ખગપતિ વીનતી કરી, નળરાજાએ આંખડી ભરી;
હંસ કહે સાંભળ રાજન, એમ કરીએ ન કાચું મન. ૮

માત પિતા સુત બાંધવ જોહ, સર્વે વેર સંબંધે મળ્યું તેહ;
 તારે કાળે મેં રાજા એહ, ખગપતિનો ધાર્યો દેહ. ૯
 હું છું બ્રાહ્મણ ને તું છે બીલરાય, પૂર્વ જન્મની કહું કથાય;
 મારા ધરમાં હું દુખિયો થયો, કાશી કરવત મૂકાવા ગયો. ૧૦
 એવો સમો મનમાં ધરી, ચાલ્યો વનમાં સમર્થા હરી;
 અઘોર વનમાં ભૂલો પડ્યો, તારે સ્થાનકે આવી ચડ્યો. ૧૧
 તેવામાંહે રજની થઈ, દ્વાદશ કાશમાં વસ્તી નહીં;
 તેવા વનમાંહે રહેતો તુંય, હાં આવીને ચડિયો હુંય. ૧૨
 તારે સ્થાનકે આવી રહ્યો, હાં તું પણ ચિંતાતુર થયો;
 મારી આગતા સ્વાગતા કરી, પણ સૂવાની ચિંતા ધરી. ૧૩
 નાહાની હતી ગુફા છેક, આવ્યું માણસ માય ન એક;
 તારી સાધવી નારી સુજાણ, મારું આસન કર્યું નિરવાણ. ૧૪
 તું તો વીરા બાહર રહિયો, રાક્ષસે આવી તને મારિયો;
 માંસ ચરણ હસ્ત હેઠે રહ્યું, નવ જાણું તેનું શું થયું. ૧૫
 તારી સ્ત્રીએ તજ્યો ત્યાં પ્રાણ, કાઢ લક્ષ કરી નિરવાણ;
 મરતાં એવું બોલી સતી, એ જ વર દેજો કમળાપતિ.
 એવં જ્યારે સ્ત્રી બોલી વચન, તારે મેં વિચાર્યું મન;

સાગરમાં નાવ હોયે જેમ, ભીમકનું નગ્ર દીસે . તેમ;
 ગજદળ હયદળ ને માનવ, તેણે અંન થયું મોઢું સરવ. ૨૪
 રસકસ સાહમું નવ જોવાય, તૃણ જળ ટાંકે તોળાય;
 રાંક લોકની ચાલે અરજના, માગ્યા મૂલ આપે ગરજના. ૨૫
 ભીમક લે સર્વનો તપાસ, જે જોઇયે તે ફેરવે દાસ;
 નગર ભરાયું ખચખચી, રાયે મંડપ રચના રચી. ૨૬
 હીડોળા બાંધ્યા ધારણે, કદળીસ્તંભ રાખ્યા આરણે;
 ચિત્રામણ ચિતરિયાં બીત, નાના પ્રકારની કરી રીત. ૨૭
 મંડપ લીધો કનકની ગાર, સાહામાં સાહામી આસનની હાર;
 જેહને જાહાં બેઠાનો ઠામ, તાંહાં રાજનાં લખિયાં નામ. ૨૮
 એ કથા એટલેથી રહી, એક નવીન વારતા થઈ;
 નારદને કલહની ટેવ, ગયા સ્વર્ગ જાહાં બેઠા દેવ. ૨૯
 પૂજ્યા અચ્ચાં પ્રીત અપાર, તવ ઈન્દ્ર પૂછે સમાચાર;
 કહો ઋષિ પૃથ્વીની પેર, કેા પુરુષ ન આવે અમારે ઘેર. ૩૦
 પૃથ્વીમાં પડતી સાધુની કાયે, તે આવતા સ્વર્ગ માંહે;
 અમરાવતીનો સુનો ઘાટ, જમપુરીની વહે છે વાટ. ૩૧
 જમપુર ભરાઈ વસ્યું, આહાં કેા નાવે તે કારણ કથું ?
 કહે નારદ સાંભળીએ સત્ય, હવડાં મનુષ જાંયે અવગત્ય. ૩૨
 દમયંતી દમયંતી કરતા મરે, તે સર્વ જમપુરી સાંચરે;
 ત્યાં સ્વયંવર મંડાયો આજ, મળ્યા છે પૃથ્વીના રાજ. ૩૩
 શું અપ્સરાનાં વોહો છો વના ? દમયંતીની દાસી દેવાગિના;
 વિદર્ભ દેશ ને કુંદનપૂર, જાઓ જોવા શું બેઠા સૂર ? ૩૪
 કહી નારદ થયા અંતરધાન, ચાર દેવ થયા સાવધાન;
 સંભારી રૂપ મનમાં ફૂલતા, ચાર દેવને લાગી લૂલતા;
 ઈંદ્ર અગ્નિ વરુણ ને જમ, ઉઠી ચાલ્યા જે જ્યમ લમ. ૩૫

વલણુ

જ્યમ લમ ચાલ્યા દેવતા, ધરી જુજવાં રૂપરે;
 વિદર્ભ ગયા મનભંગ થયા, દેખી નળનું રૂપરે. ૩૬

કડવું ૧૮ મું-રાગ સારંગ

નળને જોવા ઈંદ્ર રહ્યા છે, એટલે આંખ્યા જમજ;
 અગ્નિ વરુણ પૂઠેથી આંખ્યા, પૂછે માંહોમાંહે કયમજ. ૧

- માત પિતા સુત બાધિવ જેહ, સર્વે વેર સંબંધે મળ્યું તેહ; તારે કાળે મેં રાજા એહ, ખગપતિનો ધાર્યો દેહ. ૯
- હું છું બ્રાહ્મણ ને તું છે ભીલરાય, પૂર્વ જન્મની કહું કથાય; મારા ધરમાં હું દુખિયો થયો, કાશી કરવત મૂકાવા ગયો. ૧૦
- એવો સમો મનમાં ધરી, આલ્યો વનમાં સમર્થા હરી; અધોર વનમાં ભૂલો પડ્યો, તારે સ્થાનક આવી ચડ્યો. ૧૧
- તેવામાંહે રજની થઈ, દ્વાદશ કાશમાં વસ્તી નહીં; તેવા વનમાંહે રહેતો તુંય, ત્યાં આવીને ચડિયો હુંય. ૧૨
- તારે સ્થાનકે આવી રહ્યો, ત્યાં તું પણ ચિંતાતુર થયો; મારી આગતા સ્વાગતા કરી, પણ સૂવાની ચિંતા ધરી. ૧૩
- નાહાતી હતી શુદ્ધ છેક, આળ્યું માણસ માય ન એક; તારી સાધવી નારી સુજાણ, મારું આસન કર્યું નિરવાણ. ૧૪
- તું તો વીરા બાહર રહિયો, રાક્ષસે આવી તને મારિયો; માંસ ચરણ હસ્ત હેઠે રહ્યું, નવ જાણું તેનું શું થયું. ૧૫
- તારી સ્ત્રીએ તજ્યો ત્યાં પ્રાણ, કાઢ ભક્ષ કરી નિરવાણ; મરતાં એવું બોલી સતી, એ જ વર દેજો કમળાપતિ. ૧૬
- એવું જ્યારે સ્ત્રી બોલી વચન, ત્યારે મેં વિચાર્યું મન; શું જીવું હયા લઈ કરી, એને તું મેળવજો હરી. ૧૭
- એવું કહીને હું તે વાર, પડ્યો બળતા અગ્નિમોજર; તે માટે પંખી અવતાર, લીધો નૈષધમાં આ વાર. ૧૮
- એવો બોલ ખગપતિયે કહ્યો, શીર નામીને ઉભો રહ્યો; આજ્ઞા આપો તો તત્પર થાઉં, અમો અમારે સ્થાનક જાઉં. ૧૯
- એવી વિનંતી હંમે કરી, નળરાયે આંખડિ ભરી; એ શું બોલ્યો તું મારા વીર? તારા વિના ધરું કેમ ધીર? ૨૦
- આખું તે મને પ્રાણનું દાન, તું છે મારો બંધુ સમાન; હંમે કહે તે ખરું કહ્યું વીર, પણ સાંભળ પરમ સુધીર. ૨૧
- તારું રણ છુટ્યો હું બ્રાત, હવે રહેવાની કરિશ ન વાત; એમ કહીને ઉડ્યો આકાશ, ત્યારે નજે મૂક્યો નિશ્વાસ. ૨૨
- નળ પોહાંતો વિદલ્લે દેશ, તાંહાં મળ્યા મોટા નરેશ; ચોહોફેર શિખીરનાં ધામ, વસ્યા રાજા તેટલા ગામ. ૨૩

નળ કહે જે માગો તે આપું, માનજો અવશ્યમેવજી;
વચન લેઈ વિપ્ર વેશ મૂકીને, થયા પ્રત્યક્ષ દેવજી. ૧૭
વજ્ર પાશ જવાળા ગ્રહી, જમે ગ્રહો જમદંડજી;
જળહળ મંદિર થઈ રહ્યાં, જાણે ઉગ્યા ચાર માર્તંડજી. ૧૮
ચક્રીત રાજા થઈ રહ્યો, કરતો દંડપ્રણામજી;
નળ વિના કો દેખે નહીરે, દેવ રૂપનાં ધામજી. ૧૯

વલણ

રૂપધામ જે દેવતા, તે વિનતિ નળરાયને કરેરે;
તું દૂત થઈજા કન્યા કને, જે દમયંતી અમને વરેરે. ૨૦

કડવું ૧૯ મું-રાગ ખેહાગડો

દેવ કહે હો રાજા મિત્ર, પુણ્યશ્લોક પરમ પવિત્ર;
કૃપા કરી કન્યા કને જાઓ, વેવીસાળિયા અમારા થાઓ. ૧
અહિલાને મારા મોહનાં બાણ, ચારે દેવનાં કરજો વખાણ;
ભાગ્ય હોશે તેહને તે વરશે, જેહેના કર્મનું પાંદડું ફરશે. ૨
નળ કહે રક્ષક બળીયા હોય, મને પેસવા નવ દે કાય;
દેવ કહે જાઓ જોગીને વેષે, દમયંતી વિના કો નવ દેખે. ૩
ચારે કરે નળને અણસારા, એ ગુણ અદ્ધકા બોલજો મારા;
એવું સાંભળી ચાલ્યો નળરાય, ચારે દેવને વિમાસણ થાય. ૪
રૂપવંત નળનેરે જોશે, કન્યાનું સઘે મન મોહોશે;
વાત કહે નહીં આપણી વરણી, વેવીસાળિયો બેસશે પરણી. ૫
દૃષ્ટે દૃષ્ટ જ્યારે મળશે, ગુણ આપણા નવ સાંભળશે;
નળને લેવરાવ્યો જોગીને વેષ, શીખવ્યું તેમ કરજો વિશેષ. ૬
રૂપ પાલટીને નળ પળીયો, દેવે અનુચર એક મોકલીઓ;
દૂતને દેખે નહીં નળરાય, આગળ પાછળ બંન્ધો જાય. ૭
પેઠા ધરમાં પાધરા દોર, કો નવ દેખે દિવસના ચોર;
જ્યાં દમયંતિનું અંતઃપૂર, ત્યાં આવ્યો નળરાય શૂર. ૮
દીઠી દેવકન્યા જેવી દાસ, જે રમતી રાણીને પાસ;
કોઈ નાયકા તો ત્યાં નાહાતી, કોઈ કન્યાના ગુણ ગાતી. ૯
કોઈ શ્યામળી ને કોઈ ગોરી, કોઈ મુગ્ધા ને કોઈ છોરી;
કોઈ કામ કરતી હાલે માલે, કોઈ વસ્ત્ર બાંધે ધડી વાળે. ૧૦

- અન્યોન્યે ચોરી કરતા, બોલે જુજવાં કામજી; ૨
ચારે દેવ માંહોમાંહે છેતરે, ન લે પરણ્યાનું નામજી.
- અગ્નિ કહે, શું અધર્મ બોલવું? સર્વ દમયંતીના લોભીજી; ૩
મનના મનોરથ રાખો મનમાં, નળ આગળ કાંતિ ન શોભીજી.
- પછે તાળી દેઇ હસ્યા માંહોમાંહે, કપટ કીધું લાગજી; ૪
સ્વયંવરમાં ચારે જઈ જોઇએ, કાહોનું ભળશે ભાગ્યજી.
- વરુણુ ભણે વૈદર્ભી વર્યાની, મૂકા મનની આશાજી; ૫
પરણુશે નળ આપણી ફજેતી, છેદાશે આપણી નાસાજી.
- અગ્નિ કહે હો વાસવ રાજ, મૂકા હૈયાનો હર્ષજી; ૬
દમયંતીને તમે ન પામે, જો તપો શત વર્ષજી.
- ભીમક સુતાને આલિંગન નહિ દે, અભાગિયાં આપણાં ગાત્રજી; ૭
વીરસેન સુત આગળ વિણજી ન પામે, તો આપણુ કાણુ માત્રજી.
- જદપિ મનસા નળની મૂકી, આપણી મમતા કરે જી; ૮
ગુણુ વોહોણી જો હોય દમયંતી, બલા આપણી વરેજી.
- લક્ષણુ વોહોણી દમયંતી છે, રૂપ યૌવન ઉન્મત્તજી; ૯
ગોળ મૂકીને બોળને ખાચે, નોહે ચતુર પશુવતજી.
- બેહુ પ્રકારે એહેને ન વરવી, માટે પાછા ફરવુંજી; ૧૦
માણસ વરે ને દેવ ફરે એથી, આપે ભલું મરવુંજી.
- શક કહે નળરાજને, જમરાજ લો જમલોકજી; ૧૧
આફણીએ આપણને વરશે, થશે હંસનું કીધું ફેકજી.
- ધર્મ ભણે જે એ શી લલુતા, વણુ ખુટે મરે કયમજી? ૧૨
એમ ચાલતું હોય તો લઈ દમયંતીને, એમ કહેવા લાગ્યા જમજી.
- અગ્નિ કહેરે ભલો શ્રમ કીજે, કદાપિ થાય સાચોજી; ૧૩
દમયંતી ભણી દૂત થૈ જાય, ચારે નળને જાણોજી.
- પછે નળ પાસે આવ્યા સ્વર્ગવાસી, વેશ વિપ્રનો ધારીજી; ૧૪
ત્રિપુંડ તાણ્યા પુસ્તક કરમાં, ગ્રહી સુંદર ઝારીજી.
- નળે નિર્મળ બ્રાહ્મણ દીઠા, આપ્યાં આદર માનજી; ૧૫
આસન આપી પૂજા કીધી, પછે પૂછે રાજનજી.
- કામકાજ અમ સરખું કહીએ, હરિ મોહોટા છે કરનારજી; ૧૬
વિપ્ર કહે અમો આવ્યા છેયે, તુંને જાણી ગુણુભંડારજી.

વાસવ વહ્નિ ને વરુણરાય, જન્મ આદે વર્યાની ઇચ્છાય;	
મોકલ્યો છૌં મળીને ચારે, તો હું આવ્યો છૌં માનવી દારે.	૧૯
તું ત્રિભોવનપતિને લજ, નળ અદ્ય જીવને તજ;	
માગ અમરાવતીનો વાસ, અમર ધક્કુ ને નળ ધાસ.	૧૯
સુર પરણે તુંને નહીં મર્ત, નળ વરે દુઃખનું નહીં નિવર્ત;	
સુરસંગે ભોગવવા ભોગ, નળ અદ્ય આયુષ ભર્યો રોગ.	૨૦
મનુષ્યને વ્યાધિ શત ને આઠ, મરિ મરિ અવતારનો ઠાઠ;	
મનુષ્યને વિન્નેગ પીડે, આયુષ્ય ઉતાવળું હીંડે.	૨૧
મનુષ્યને ધડિયે શત ધાત, પીડે જ્વર શિત સન્નિપાત;	
માનવ ભર્યા હોય મળ મૂત્ર, ઘેલી તે સાથે શા ધરસૂત્ર ?	૨૨
ગંગાજળ તજી કૂપનું અણાવે, તજી કીર કો કાગ લણાવે ?	
દેવ સુખ સમૂહના દાતા, નવ ઓસરે અમૃત પાતા.	૨૩
ઈંદ્ર મંદિર હીંડાળે હીંચ, તુંથી દેવાંગના વૃંદ નીચ;	
પી સુધા ભોગની વારુણી, થા ત્રૈલોક્યપતિની તારુણી.	૨૪
થઈશ અમર સુધાને પીતી, પરણુ ઈંદ્રને જગ જિતી;	
છાસઠ સહસ્ર રંભા આદે, થઈ તૃપ્ત વાસવસંગ સ્વાદે.	૨૫
ધન્દ્રાણીને છે તારી બીક, રખે દમયંતી થાતી અધીક;	
પરણી ઈંદ્ર સાચવ આ તક, જોની કલ્પવૃક્ષ પારિજાતક.	૨૬
રથ ઔરાવતનું સુખ લેરે, વરવા વાસવને હા કહેરે;	
કરી શણગાર સર્વાંગે, ઘટે રહેવું ધન્દ્ર અર્ધાંગે.	૨૭
વર વહ્નિને હો બાળી, નહીં સમો આંવે વળી વળી;	
સર્વ દેવતાનું એ વદન, અગ્નિરૂપ તે કાટી મદન.	૨૮
વળી વરવા ઇચ્છે છે જન્મ, તેને નો કહેવાશે કયમ;	
છે વરુણને ઇચ્છા ધણી, રઢ લાગી છે તમતણી.	૨૯
મૂકા બાળ અવસ્થાની ટેવ, ફરી માગું ન મોકલે દેવ;	
હંસ મિથ્યા કરી ગયો લવ, રૂપ હીણુ છે નળ માનવ.	૩૦

વલણુ

નળ માનવ કદરૂપ કાયા, નળ નિબ્રંછ્યો નજેર;	
પોતે પોતાનું આપ નિબ્રંછ્યું, તે દેવતાનો દૂત સાંભજેર.	૩૧

હું તો દૂત છું દેવતા તણો, પાળું છું આચાર આપણો;
 તારું પૂર્વ જનમનું પૂન્ય, લાગ્યમાંહિ કાંઈ નથી ન્યૂન. ૩
 જે દેવદૂત ઘેર આવ્યો, મોદવર્ધન વારતા લાવ્યો;
 અળગું કરોતે અંતરપટ, કરું વાત આણીને ઉલટ. ૪
 અમો રૂપ કોટાનકોટ ધરું, તજી સ્વારથ પરમાર્થ કરું;
 સાંભળીને બોલ રસાળા, પટ તજીને નીસરી બાળા. ૫
 પરિસ્વેદ મુક્તા રહ્યાં ટપકી, બહાર નીસરિ વીજળી અપકી;
 હિંડતાં હાલે જ્યમ દુમવેલી, નળ નિકટ ગર્ભ ગર્વધેલી. ૬
 તારુણીનો પ્રતાપ ન માયો, અપકારે નળ અંખવાયો;
 દીઠી મદપૂરણ માતંગી, નળ તકિયે બેઠો ઉઠંગી. ૭
 ધુધરિ ઝાંઝરની અણુઅણુતી, પગને અંગુઠે પૃથ્વી ખણુતી;
 કર દીધો છે ગળસ્થળે, એવી નારી દીઠી નળે. ૮
 પ્રેમે પ્રેમે થયાં બે ભેળાં, મોહો મહીપતિ દેખી મહિલા;
 સલવાદિએ સલ જ રાખ્યું, મનથી પરણવું કાઠી નાખ્યું. ૯
 રખે ઇન્દ્ર નારીને નરખે, નળ મન પાછું આકરખે;
 બેઠો આસને આસન વાળી, માંડી વાત તે સલ સંભાળી. ૧૦
 પરમારથે દેવની વતી, ગોષ્ઠિ માંડિ છે નૈષધપતી;
 અહો લલિતા અંબુજલોચની, સુખવર્ધનિ દુઃખમોચની. ૧૧
 બેસો આસને લજ્જા છાંડી, પૂછું વાત કહો મુખ માંડી;
 કન્યા કહે કહો જે કહેવું, મુને ઘટે છે ઉભાં રહેવું. ૧૨
 પર પુરુષ બેઠાં કેમ બેસું? જાણે નળ તો કહેશે એ શું?
 વારુ થયું જે તમે મળીયા, શું નૈષધનાથે મોકલીયા? ૧૩
 વળી કહોતે કહાવ્યું જેહ, સાંભળવા ઇચ્છું છું તેહ;
 વળતા બોલ્યા વીરસેનસુત, નહિ હું નળનો દેવનો દૂત. ૧૪
 નળ નળ મુખે શું ભાષે? તજી સુધા વિષ કાં ચાષે?
 તજી સ્વજન શત્રુને કેમ મળીએ, મુકી ચંદન કાં વળગે બાવળીએ? ૧૫
 તજી રત્ન કોટી કો આણે, તજી મદગળ મહીપ પલાણે?
 તજી ધેનુ અન્ન કો ખાંધે, તજી સાળ કુસકા કાણ રાંધે? ૧૬
 માટે હું જૌ તારો વગીયો, દેવ તેજપુંજ નળ આગીયો;
 ઘેલી નળ માનવ શા લેખે? અમરને તું કાં બિલેખે? ૧૭

પાવક પ્રગટી કાળે સીંચી, માંહે કરું ઝંપાપાત;
 વહ્નિ વરવા રહ્યો બેસી, વારુ વિવાહની વાત. ૧૫
 કંઠપાશ કરું કે વિષ પીયું, જેમ તેમ પાડું કાય;
 તેા અવગતે જમલોક પામે, સઘ વરે જમરાય. ૧૬
 અનશન પ્રતે તપ કરું, મરું ગુફામાં પેસી;
 તે પુન્યે તું સ્વર્ગ પામશે, ઇન્દ્ર રહ્યો છે બેસી. ૧૭

વલણુ

બેસી રહ્યો છે સુરપતી, તું મુંઝે ન છુટશે ઘેડીરે;
 અંતે અમર વરે ખરા માટે, પરણુ પ્રેમદા પહેલીરે. ૧૮

કડવું ૨૩ મું-રાગ દેશાખ્ય

હૂત કહે સાંભળ સુંદરી, અમર ન મૂકે પરણુ ખરી;
 તવ કન્યા કહે જોગી જન, તમારું નળના જેવું રે વદન. ૧
 જેવું હંસે રૂપ વર્ણવ્યું, તેવું તમારું દર્શન હવું;
 નૈ હું નળ, દેવનો દાસ, નારી કહે ન આવે વિશ્વાસ. ૨
 બ્રહ્મા કરે કાટી ઉપાય, નળ જેવો અન્ય નહીં નિરમાય;
 જો સલવાદી હો તો સલ વદો, તાતનાં સમ જો મિથ્યા વદો. ૩
 સાંભળી નળને આવ્યું હાસ્ય, દેખી દમયંતી ગર્ભ પ્રભુ પાસ;
 શીદ નહાસોં છો અરાપરા, પ્રીછયા સ્વામી તમે ખરા. ૪
 તોએ નળ સત્યથી નવ ચળે, તે સર્વ દેવનો હૂત સાંભળે;
 ધસી દમયંતી ગર્ભ પ્રભુ પાસ, નળ અંતર્ધ્યાન હવો આંકાશ. ૫
 જ્યારે મીટામીટ જ ટળી, લારે બીમક તનયા ધરણી ઢળી;
 મૂળ સ્વામીની લેહ છે સદા, મળી જાતાં વાધી આપદા. ૬
 દાસી પ્રતિબોધે છે સખળ, બાઈ તમને વરંશે નળ;
 વદે બૃહદશ્વ હો ધર્મરાય, નળ પહેલો હૂત શીદ્રે જાય. ૭
 વદે સેવક ઈન્દ્રને નમી, શે અર્થે રહ્યા છો દમટમી ?
 નળનું કાંઈએ ન લાગ્યું કહેણુ, નં છૂટે હંસે ઝાળ્યું પ્રેમ રેણુ. ૮
 કામિની કુંદન નળ હીરો સાર, જડનારો હંસ સોપ્રણુકાર;
 નળે હૂતત્વ મન મૂકી કર્યું, પણ કન્યાયે અવણુ નવ ધર્યું. ૯
 જેમ ગતિ કરે બળાયો મારુત્ર, તેમ વત્યોં વીરસેનનો સૂત;
 નળને સત્યે મેઘ વૃષ્ટિ કરે, નળને સત્યે ધરા શેષ ધરે. ૧૦

કડવું ૨૨ સું-રાગ રામગ્રી

નળને નિહો પ્રેમદા દાધીજી, દૂતત્વ ન સીધું વિષ્ટિ ન વાધીજી;
એ દુઃખ દાધી ગુણવંત ગોરીજી, વહ્નિ વિભેગનો મૂક્યો સંકેરીજી. ૧

ઢાળ

નિન્દા કીધી નળતણી છે, વિભેગ વહ્નિ પ્રથમ;
કામળ કદળી કુહાડાના, ધાવ સહે કહો કયમ? ૨
વિરહિણી ઘણી વિકળ થઇને, પડી પૃથ્વી માંહે;
સાહેલી આંખે હેઠે ને, મુખે વદે ત્રાહે ત્રાહે. ૩
આશ્વાસના કરતી કિંકરી, વળી શ્યામાને સાન;
દૂત પ્રત્યે કહે કન્યા, શું કરું સુર રાજન. ૪
અપ્રાપ્તિ અમને અમરની ને, અલ્પ માનવ કાય;
જર્મ કહો તમે દેવને જે, એ કારણ નવ થાય. ૫
ઉત્કૃષ્ટ અમર નિકૃષ્ટ નળ મેં, તમથી જાણ્યું આજ;
પણ નૈષધપતિને પિંડ સોંપ્યો, અન્યતણું નવ કાજ. ૬
અકળ અજ ને અનંગ અરિ જો, વંરવા આંખે ત્રણ;
તોહે પણ મૂકું નહીં, ચિત્ત ચોહોટ્યું નળને ચર્ણ. ૭
વીરસેન સુતનો દૂત હંસ, મેં દીધી તેને આશ;
ના કહું તો લાજે જનુની, જનમાં હોએ હાસ. ૮
તમે પધાર્યા દૂત થઇને, દેવનું કરવા હેત;
શકે તો નળ વિષ્ટિએ આવ્યા, સુરસું કરી સંકેત. ૯
જથારથ બોલોરે જોગી, લોગી છો ભૂપાળ;
મનમાં છો તેવા દેખું છૌં, હંસે નાંખી મોહ જાળ. ૧૦
સન્યાસી કહે સુંદરી, કાણ માત્ર નૈષધપત્ય;
દેવ વિના તોહે મનુષ્યને, અગોપ આવ્યાની ગત્ય. ૧૧
બુદ્ધિ હીણ બાળા દેખાય છે, માનવ ઉપર મોહ;
સ્વર્ગ સદન મૂકીને, કાં ઈચ્છે નળ ઘર ખોહ. ૧૨
તું નહીં વરે તો દેવ ચારે, કરશે બલાતકાર;
કલ્પવૃક્ષ તુંને તાણી લેશે, જો જાચશે સુર લગાર. ૧૩
દમયંતી કહે દેહ પારુ, જળમાં કરું જળશાઈ;
વરુણ વસે છે નીરમાં તુંને, સઘ જાશે સાહી. ૧૪

કડવું ૨૪ મું-રાગ સોરઠી.

- વૈશંપાયન કહે રાજન, સાંભળ સ્વયંવરનું વર્ણન;
પડો વાળ્યો સુણ્યો સર્વ રાતે, ઉઠ્યા ઉજમ થાતે પ્રભાતે. ૧
- શીઘ્રે જપ્તએ વર્યાંની તકે, તેડાં મોકલ્યાં ભાષ્યો ભીમકે;
નોહું અતિકાળ કીધાનું કામ, માંડવે નવ મળશે એસવાનો ઠામ. ૨
- ભીડ ભરાઈ ગામ ભાગળથી, રંક જાયે રાય આગળથી;
મળે શૂકન સામા તેડે, શૂકન વદે ને રથ ખેડે. ૩
- કરે તિરસ્કાર સેવકપર રીસ, પડે મુગટ ઉઘાડાં શીશ;
જાયે અસ્વાર બહુ અલખેલા, હય હીડે જાણે જળના રેલા. ૪
- ભરાયે રથ માંહોમાંહે અટકે, ત્રાડે હસ્તી ઘોડા ભડકે;
અસ્વાર પડે છે નીસરી, તે મળે કહીંએ નવ ફરી. ૫
- વાહન પડવાનો ચાલ્યો છળ, ચરણ રેણુએ છાયો નભ;
થઈ રહ્યું છે અંધારું ઘોર, પડી રહ્યો છે શોહોરાશોહોર. ૬
- ખોલે હુંદુભીના બહુ ડંક, અકળામણનો વળ્યો અંક;
સર્વને દમયંતીનું ધ્યાન, પ્રાણી માત્ર વર નહિ કેા જાન. ૭
- સ્વયંવર જોવા કારણે, પ્રજા મળી મંડપ આરણે;
દારે ઉભા છે જ્યેષ્ઠિકાદાર, તેડે જેને જેવો અધિકાર. ૮
- ડાહ્યા થઈ મંડપમાં પેસે, નામ વાંચે ને આસને બેસે;
એક મંત્રી સેવક ખવાસ, ત્રણ ત્રણ સેવક રાયને પાસ. ૯
- કાણુરૂપ મંડપની રચના, વર્ણવી શકે શું એક રસના;
કદલીસ્તંભ રાખ્યા દારે, માંડ્યા આસન હારો હારે. ૧૦
- યશગીત બંદીજન ખોલે, મહા ઉન્મત્ત મેગલ ડોલે;
નાનાવિધ ચિત્ર ચિતરીયાં, જાણે દેવવૃંદ ઉતરીયાં. ૧૧
- ઉડે અખીલ ગુલાલના છંટા, વાજે ઢોલ ને ધુધરા ઘંટા;
સભા માંહે બેઠા મહા મુનિ, લાગી વેદશાસ્ત્રની ધુની. ૧૨
- જતિ જોગી બેઠા પાવન, રાયનાં ભાટ ભણે ભાવન;
રાયને છત્ર ચામર ઢળે, મુગટે મણિ જળહળે. ૧૩
- અગર ધૂપ સાં ઉવેએ, વાજત્ર નાદ આવે અલેએ;
નટુઆ કરે છે નર્ત, ફરે ફૂદડી કહાડે સર્ત. ૧૪
- ખોલે ધુધરી કેરા રણકા, ગર્વ ઘેલી નાચે ગુણિકા;
પગ પાનીએ શોભે ધરા, વાજે કંકણ ને ધુધરા. ૧૫

- નળ નોહે તો મેરુ નિશ્ચે ડગે, ધર્મ રહ્યા છે નળરાય લગે;
તમે ન પરણો તો કર્મનો વાંક, બાકી નળે વાળ્યો આડો આંક. ૧૧.
- એવે સમે રાય આળ્યા તહીં, અથઘતિ વાર્તા સહુ કહી;
સ્વામી મારું કહ્યું મન ન ધરે, બીજો મોકલો જેનું કહ્યું કરે. ૧૨
- મારે વિષે લીનતા તો હવી, બીજી ન ગમે વાર્તા નવી;
ત્યારે દેવતા કરે વિચાર, ફરી જતાં હસે સંસાર. ૧૩.
- આપણો શ્રમ કેમ જાએ વૃથા, તે માટે વરવી સર્વથા;
જો કન્યાને ગમ્યો નળ ભૂપ, તો આપણુ લીજો નળનાં રૂપ. ૧૪
- દેવ કહે સુણો નૈષધરાય, અમો ધરું તમારી કાય;
પંચ નળ રહિયે એક હાર, ભાગ્ય હોય તેને વરશે નાર. ૧૫.
- નળ કહે રે કાં નહીં સ્વામ, મેં આવવું તમારે કામ;
માનવ ક્યાંથી સુરની સંગત, દેવ ચારની પામું પંગત. ૧૬
- બોલ બંધ કીધો નળદેવ, કાલે એમ કરવું અવશ્યમેવ;
એ કથા રહી ધર્મ એટલે, હવે કન્યાની કાણુ થઈ વલે. ૧૭.
- ગઈ દમયંતી જ્યાં છે માત, તવ સ્વયંવરની કીધી વાત;
લાડ વચન કન્યાનાં ગમે, ધરમાં બીમક આળ્યા તે સમે. ૧૮
- પુત્રીને શીર મૂક્યો ભુજ, કાલે વરને વરજે તુંજ;
જંખના તુંને છે જેતણી, તે આળ્યો છે નૈષધધણી. ૧૯.
- પુત્રી મનમાં પ્રસંન થઈ, પોતાને અંતઃપુર ગઈ;
રાય બીમક સલામાં આળ્યા, શત પડાદારને તેડાળ્યા. ૨૦
- આગના દીધી વૈદર્ભ રાય, જાઓ વળડો પડો સેનામાંહે;
આવજો સલામાં રાજકુમાર, કાલ કન્યા આરોપશે હાર. ૨૧
- પ્રાણી માત્ર આવજો સજ થઈ, જાઓ પડો વળડો એમ કહી;
જેણે શિખર ઉતર્યા હોય ધણા, ત્યાં સેવક ફરે બીમકતણા. ૨૨
- ઠામ ઠામ પડા વાજતા, ક્ષત્રી શણગારે સાજતા;
મળસ્નાન કરે ને અંગ ઉલટ, ફરી ફરી બાંધે મુગટ. ૨૩
- રાતમાં શીખે આતુરી ચાલ, રખે વીસરી જાતા કાલ;
આખી રાત થયા સાંતરા, ઢળી ઢળી પડે છે ઉભગરા. ૨૪

વલણુ

- ઉભગરા આખી રાતના, સણગાર સજર્તા થયું વહાણુંરે;
સ્વયંવરમાં ભૂપતિ મળિયા, કવિ કહે શું વખાણુંરે. ૨૫.

કૃષ્ણાગર મર્દન વાસવર્ધન, મહીલા કરે મંજન;	
બહુ નાર આવે વધાવે, વરસે મુક્તા પરજન.	૩
શુભ વચન બોલે શકુન વદે, ઉદયો હર્ષ અનંત;	
ભેરી નાદ થાયે ને ગીત ગાયે, બહુ કિંકરી નાચંત.	૪
માનપૂરણ માતુની, મહીપત મોહવા કાળ;	
સ્વયંવરના સુલટ જિતવા, ધરે શ્યામા સાજ.	૫
પ્રેમપાશ લીધા પ્રેમદા, નાંખવા મંડપ ક્ષેત્ર;	
ભુકુટીધનુષ આકર્શિયું ને, બાણ બંન્યો નેત્ર.	૬
તારુણીને તેડાં મોકલે, રાય ભીમક વારોવાર;	
કુંવરી બાહેર નીસરો, કરમાં ગ્રહીને હાર.	૭
વાજ્ર વાળે ઘોષ ગાળે, થાય કુસુમની વૃષ્ટ;	
રાજા માત્ર જુએ બારણે, કેમ મળે દષ્ટે દષ્ટ.	૮
ઓ કન્યાઆવી ઓ કન્યાઆવી, ઘોષ એવો થાય;	
શર શખ્દ વાળે ગાન થાયે, વાંકા વળી જુએ રાય.	૯

વલણ

જુએ રાજા ફરી ફરી, કેવું હશે કન્યાનું રૂપરે;	
એવે સમે દેવ ચાર સાથે, આવિયો નળ ભૂપરે.	૧૦

કડવું ૨૬-મું રાગ મારુ

વાગી સ્વયંરમાં હાક, તે નળ આવ્યોરે;	
ભાંગાં ભૂપ સર્વનાં નાક, ઓ નળ આવ્યોરે.	૧
બાણે ઉદયો નૈષધભાણું, તે નળ આવ્યોરે;	
અસ્ત થયા સહુ તારાસમાન, ઓ નળ આવ્યોરે.	૨
તેજ અનંત અનંગનું અંગ, તે નળ આવ્યોરે.	
બાણી કનક કાયાનો રંગ, ઓ નળ આવ્યોરે.	૩
ઝળકે ઝળહળ જ્યોત, તે નળ આવ્યોરે;	
મુગટપર ચળકે ઉઘોત, ઓ નળ આવ્યોરે.	૪
જ્યોત રવિની પેર કુંડળ લહેકે, તે નળ આવ્યોરે;	
અરગળ અંગે બેહેકે, ઓ નળ આવ્યોરે.	૫
શોભે વદન પુનેમતો ચંદ, તે નળ આવ્યોરે;	
કમળનયન પ્રેમના ફેદ, ઓ નળ આવ્યોરે.	૬

ગીત ગાએ કાકીલસ્વરા, અનંગ વધારે અપ્સરા;
 જાણે મંડપ નગરી અમરા, નાચે નારી નરચિત્તહરા. ૧૬
 ભીમક ભૂપતે દે છે માન, આવી રહ્યા સર્વ રાજન;
 ગાનારી ગાએ ગીત ગાથા, બાંધ્યાં તોરણ દેવાય હાથા. ૧૭
 વસ્ત્ર કેસરમાંહે ઝકઝોળ, બેસે આસને આરોગે તંબોળ;
 વર થઈ બેઠા પ્રાણી માત્ર, સમાં કસ્યાં છે વરવાં ગાત્ર. ૧૮
 શરીર ક્ષુદ્ર કાષ્ઠનાં ખોડ, તેને દમયંતી પરણ્યાનાં કોડ;
 બાળ યૌવન ને વળી વૃદ્ધા, તેને દમયંતી પરણ્યાની શ્રદ્ધા. ૧૯
 કો તો મોટા ધરના કુંઝર, કો કહે આઘ અમારું ધર;
 આશા અભિમાને ભસ્યા નર, વાંકા મુગટ ધર્યાં શિરપર. ૨૦
 ધરડા થયા નાના વર, વર્તા કરાવતાં વાગ્યા છર;
 તનમન કન્યાને અર્પણ, આગળથી નહીં ટાળે દર્પણ. ૨૧
 કેટલાક કરે તિલકની રેષ, કેટલાક કરે માંહોમાંહે દ્વેષ;
 કેટલાક કરે પૂછાપૂછ, હું કહેવો કહી મરડે મૂછ. ૨૨
 જેનાં મુખ માંહે નહીં દંત, તેને પરણવાનું ચંત;
 કેવળ વૃદ્ધ ડાચાં ગયાં મળી, તે બેઠા કુંપાવી પળી. ૨૩
 જોશીની પ્રણિપત્ય કરી, દેખાડે હાથ ને જન્મોતરી;
 જો દમયંતી મુને પરણે, તો જોશી હું લાગું ચરણે. ૨૪
 જેનાં બેસી ગયાં ગળસ્થળ, મુખમાં રાખ્યાં બખ્ખે ફેફળ;
 એમ ઉંચાં કરી ગલોઠાં, ઘેલા જીએ કાચમાં કાઠાં;
 પૂરણ આશાએ સર્વ કાય, પણ કન્યા નળની વાટ જોય. ૨૫

વલણ

વાટ જીએ છે નળતણી, દાસીને કહે છે સતીરે;
 હું મંડપમાં પછે આવું, પ્રથમ આવે નૈષધપતીરે. ૨૬

કડવું ૨૫ મું-રાગ રામઝી

મંડપમાંહે ભૂપતિ મળિયાળ, અભિમાને ભસ્યા રૂપબુદ્ધિ બળીયાળ;
 તેડો કન્યાને ભીમક આચરેળ, વૈદર્ભી શણગાર અંગે ધરેળ. ૧

ઢાળ

શણગાર સજતી સુંદરી તે, શોભતી શ્રીકાર;
 નળ નથી આવ્યો મંડપે, માટે લગાડે વાર. ૨

કૃષ્ણાગર મર્દન વાસવર્ધન, મહીલા કરે મંજન;	
બહુ નાર આવે વધાવે, વરસે મુક્તા પરજન.	૩
શુભ વચન બોલે શકુન વદે, ઉદયો હર્ષ અનંત;	
ભેરી નાદ થાયે ને ગીત ગાયે, બહુ કિંકરી નાચંત.	૪
માનપૂરણ માનુની, મહીપત મોહવા કાળ;	
સ્વયંવરના સુભટ જિતવા, ધરે શ્યામા સાળ.	૫
પ્રેમપાશ લીધો પ્રેમદા, નાંખવા મંડપ ક્ષેત્ર;	
ભુકુટીધનુષ આકર્શિયું ને, બાણ બંન્યો નેત્ર.	૬
તારુણીને તેડાં મોકલે, રાય ભીમક વારોવાર;	
કુંવરી બાહેર નીસરો, કર્મા ગ્રહીને હાર.	૭
વાજ્ર વાળે ઘોષ ગાળે, થાય કુસુમની વૃષ્ટ;	
રાજ માત્ર જુએ બારણે, કેમ મળે દષ્ટે દષ્ટ.	૮
ઓ કન્યાઓ આવી ઓ કન્યાઓ, ઘોષ એવો થાય;	
શર શબ્દ વાળે ગાન થાયે, વાંકા વળી જુએ રાય.	૯

વલણ

જુએ રાજ ફરી ફરી, કેવું હશે કન્યાનું રૂપરે;	
એવે સમે દેવ ચાર સાથે, આવિયો નળ ભૂપરે.	૧૦

કડવું રફ-મું રાગ મારુ

વાગી સ્વયંરમાં હાક, તે નળ આવ્યોરે;	
ભાંગાં ભૂપ સર્વનાં નાક, ઓ નળ આવ્યોરે.	૧
જાણે ઉદયો નૈષધભાણ, તે નળ આવ્યોરે;	
અસ્ત થયા સહુ તારા સમાન, ઓ નળ આવ્યોરે.	૨
તેજ અનંત અનંગનું અંગ, તે નળ આવ્યોરે.	
જાણી કેનક કાયાનો રંગ, ઓ નળ આવ્યોરે.	૩
ઝળકે ઝળહળ જ્યોત, તે નળ આવ્યોરે;	
મુગટપર ચળકે ઉઘોત, ઓ નળ આવ્યોરે.	૪
જ્યોત રવિની પેર કુંડળ લહેકે, તે નળ આવ્યોરે;	
અરગળ અંગે બેહેકે, ઓ નળ આવ્યોરે.	૫
શોભે વદન પુનેમનો ચંદ, તે નળ આવ્યોરે;	
કમળનયન પ્રેમના ફંદ, ઓ નળ આવ્યોરે.	૬

જાણે નાસા કીરની ચંચ, તે નળ આબ્યોરે;	૭
કોયે ન દેખે સરખા પંચ, ઓ નળ આબ્યોરે.	
કંઠે ગજમુક્તાનો હાર, તે નળ આબ્યોરે;	૮
કર કુંજર શુંડાકાર, ઓ નળ આબ્યોરે.	
હૃદે નાલિકમળ શોભાળ, તે નળ આબ્યોરે;	૯
કટીએ જિત્યો કુંજરકાળ, ઓ નળ આબ્યોરે.	
ચાલતો શાર્દૂલની ગલ, તે નળ આબ્યોરે;	
નિરાશ થયા નરપલ, ઓ નળ આબ્યોરે.	૧૦
એ તો દમયંતીનો પ્રાણ, તે નળ આબ્યોરે;	
હવે એ પરણે નિર્વાણ, ઓ નળ આબ્યોરે.	૧૧
કન્યાને થયું તવ જાણ, ઓ નળ આબ્યોરે;	
જેનું હંસે કીધું વિખાણ, તે નળ આબ્યોરે.	૧૨
તેજે તો તપે જાણે ભાણ, ઓ નળ આબ્યોરે;	
શીતળતાએ સોમ સમાન, તે નળ આબ્યોરે.	૧૩
ગતે કરીને જેવો વાય, ઓ નળ આબ્યોરે;	
મહીમાએ શંકર રાય, તે નળ આબ્યોરે.	૧૪
મન સ્થિરતાએ જેમ મેર, ઓ નળ આબ્યોરે;	
જાણે ધને ખીન્ને કુખેર, તે નળ આબ્યોરે.	૧૫
સલવાદી શિખિ સમાન, ઓ નળ આબ્યોરે;	
એશ્વર્યે નિઘોષ રાજન, તે નળ આબ્યોરે.	૧૬
એ તો જુદે જાણે ઈંદ્ર, તે નળ આબ્યોરે;	
ત્યાગી જેવો હરિશ્ચંદ્ર, ઓ નળ આબ્યોરે.	૧૭
વિદ્યાયે ગુરુ શુક જેમ, તે નળ આબ્યોરે;	
દુઃખહર્તા ધન્વંતરિ તેમ, ઓ નળ આબ્યોરે.	૧૮
દમયંતી ધણું હરખે, ઓ નળ આબ્યોરે;	
રખે વાર લાગે મન ફરકે, ઓ નળ આબ્યોરે.	૧૯
એક આસને બેઠી નાર, ઓ નળ આબ્યોરે;	
દાસી ઉંચલી ચાલે ચાર, ઓ નળ આબ્યોરે.	૨૦
શોભે સુંદર અતિ સકુમાર, ઓ નળ આબ્યોરે;	
જઈ પહોંતાં મંડપદાર, ઓ નળ આબ્યોરે.	૨૧

વલણ

બાહર પધાસ્યાં પ્રેમદા, ચતુરાં ઉંચલે ચારરે;
નળ બેઠો સિંહાસન, ચતુરા ચિતતી તેણી વારરે. ૨૨

કડવું ૨૭ મું-રાગ સારંગ

મંડપ મધ્યે માતુની, આસન બેઠી જાય;
સ્વયંવર સુલટ ને સુંદરી, વર્ણવું તે શોભાય. ૧

છંદ હરિગીતની ચાલ

નૃપલિમક તનયા, રૂપ બનયા, રસીલી રંગપૂરણા;
નર અંગના દેવાંગના, માનિની મનમદ ચૂરણા. ૨
દુઃખમોચની મૃગલોચની, છે લલિત લક્ષણવંતિ એ;
નિજ મન ઉલાસી, વેણાવાસી, અલકલટ વિલસંતિ એ. ૩
રાખડિ અમુદ્યે, શીશ પુલે, સેથે સીંદુર શોભિયાં;
શુભ ઝાલ ઝળકિત, રત્ન ચળકિત, ભૂપનાં મન લોભિયાં. ૪
મુખ સુધાસિંધુ, અધર બિંદુ, ભ્રુકુટિ ભમર બે ગુંજ છે;
બે નેત્ર નિર્મળ, દિસે છે કમળ, ફૂલ ફૂલ્યા ફુંજ છે. ૫
આંજેલ અંજન, ચપલ ખંજન, મીન મૃગ બે હારિયાં;
પહ્યા રાય શૂરા, જાય પૂરા, બાણ કટાક્ષે મારિયાં. ૬
ભુએ વિવિધ પેરે, નયનધેરે, તિલક લાલે કીધલાં;
દીપક પ્રકાશા, એમ નાસા, કીરનાં મન લીધલાં. ૭
શોભીત દાડમ બીજ રદ જ્યમ, ચિબુક મધુકર બાળરે;
ગળબંધ ભુગતા, હાર મુક્તા, માણિકમય શોભાળરે. ૮
અબળાના અંબુજ, જ્યમ ભુગમ ભુજ, બાભુબંધ પ્રમતા બુલે;
થાય નાદ રણુઝણુ, ચૂડી કંકણુ, મુદ્રિકા કર બહુ મુલે. ૯
દશ આંગળી, મગની ફળી, નખ જોલ જ્યમપુખરાજ છે;
ફૂલના મનોહર, હાર ઉપર, આભૂષણ બહુ સાજરે. ૧૦
પડિ વેણિ કટિપર, જાણે વિષધર, આવી કરે પપપાનરે;
ગુચ્છ કુસુમ ઉદે, કુચ હેદે, ફુંજર ફુંલસ્થળ માનરે. ૧૧
અલકાવલિ લલિતા, વહે સલિતા, ઉદર પોયણપાનરે;
છે ચિત્રલંકી, કટી વંકી, મેખલા ધુધર ગાનરે. ૧૨
બે જંઘા રંભા, તણા ચંભા, હંસગલ પગ છાંડતી;
સુખપાળ મૂકી, રાય ફુંકી, જાય પગલાં માંડતી. ૧૩

જાણે નાસા કીરની ચંચ, તે નળ આબ્યોરે;	
કોયે ન દેખે સરખા પંચ, ઓ નળ આબ્યોરે.	૭
કંઠે ગજમુક્તાનો હાર, તે નળ આબ્યોરે;	
કર કુંજર શુંડાકાર, ઓ નળ આબ્યોરે.	૮
હૃદે નાલિકમળ શોભાળ, તે નળ આબ્યોરે;	
કટીએ જિત્યો કુંજરકાળ, ઓ નળ આબ્યોરે.	૯
ચાલતો શાર્દૂલની ગલ, તે નળ આબ્યોરે;	
નિરાશ થયા નરપલ, ઓ નળ આબ્યોરે.	૧૦
એ તો દમયંતીનો પ્રાણ, તે નળ આબ્યોરે;	
હવે એ પરણે નિર્વાણ, ઓ નળ આબ્યોરે.	૧૧
કન્યાને ઘયું તવ જાણુ, ઓ નળ આબ્યોરે;	
જેનું હંસે કીધું વિખાણુ, તે નળ આબ્યોરે.	૧૨
તેજે તો તપે જાણુ ભાણુ, ઓ નળ આબ્યોરે;	
શીતળતાએ સોમ સમાન, તે નળ આબ્યોરે.	૧૩
ગતે કરીને જેવો વાય, ઓ નળ આબ્યોરે;	
મહીમાએ શંકર રાય, તે નળ આબ્યોરે.	૧૪
મન સ્થિરતાએ જેમ મેર, ઓ નળ આબ્યોરે;	
જાણુ ધને ખીજે દુઝેર, તે નળ આબ્યોરે.	૧૫
સલવાદી શિખિ સમાન, ઓ નળ આબ્યોરે;	
ઐશ્વર્યે નિઘોષ રાજન, તે નળ આબ્યોરે.	૧૬
એ તો જીહ્વે જાણુ ઈંદ્ર, તે નળ આબ્યોરે;	
ત્યાગી જેવો હરિશ્ચંદ્ર, ઓ નળ આબ્યોરે.	૧૭
વિદ્યાયે ગુરુ શુક જેમ, તે નળ આબ્યોરે;	
દુઃખહર્તા ધન્વંતરિ તેમ, ઓ નળ આબ્યોરે.	૧૮
દમયંતી ધણું હરખે, ઓ નળ આબ્યોરે;	
રખે વાર લાગે મન ફૂકે, ઓ નળ આબ્યોરે.	૧૯
એક આસને બેઠી નાર, ઓ નળ આબ્યોરે;	
દાસી ઉચલી ચાલે ચાર, ઓ નળ આબ્યોરે.	૨૦
શોભે સુંદર અતિ સકુમાર, ઓ નળ આબ્યોરે;	
જઈ પહોંતાં મંડપદાર, ઓ નળ આબ્યોરે.	૨૧

વલણુ

બાહર પધાસ્યાં પ્રેમદા, ચતુરાં ઉંચલે ચારરે;
નળ બેઠો સિંહાસન, ચતુરા ચિતતી તેણી વારરે. ૨૨

કડવું ૨૭ મું-રાગ સારંગ

મંડપ મધ્યે માતુની, આસન બેઠી જાય;
સ્વયંવર સુભટ ને સુંદરી, વર્ણવું તે શોભાય. ૧

છંદ હરિગીતની ચાલ

નૃપલિમક તનયા, રૂપ બનયા, રસીલી રંગપૂરણા;
નર અંગના દેવાંગના, માનિની મનમદ ચૂરણા. ૨

દુઃખમોચની મૃગલોચની, છે લલિત લક્ષણવંતિ એ;
નિજ મન ઉલાસી, વેણાવાસી, અલકલટ વિલસંતિ એ. ૩

રાખડિ અમુદ્યે, શીશ પુલે, સ્થે સીંદુર શોભિયાં;
શુભ ઝાલ ઝળકિત, રત્ન ચળકિત, ભૂપનાં મન લોભિયાં. ૪

મુખ સુધાસિંધુ, અધર બિંદુ, ભ્રુકુટિ ભમર બે ગુંજ છે;
બે નેત્ર નિર્મળ, દિસે છે કમળ, ફૂલ ફૂલ્યા ફુંજ છે. ૫

આંજેલ અંજન, ચપલ ખંજન, મીન મૃગ બે હારિયાં;
પજ્ઞા રાય શૂરા, જાય પૂરા, બાણ કટાક્ષે મારિયાં. ૬

ભુએ વિવિધ પેરે, નયનધેરે, તિલક લાલે કીધલાં;
દીપક પ્રકાશા, એમ નાસા, કીરનાં મન લીધલાં. ૭

શોભીત દાડમ બીજ રદ જ્યમ, ચિબુક મધુકર બાળરે;
ગળખંધ ભુગતા, હાર મુક્તા, માણિકમય શોભાળરે. ૮

અબળાના અંબુજ, જ્યમ ભુગમ ભુજ, બાભુખંધ પ્રમતા બુલે;
થાય નાદ રણુજણુ, ચૂડી કંકણુ, મુદ્રિકા કર બહુ મુલે. ૯

દશ આંગળી, મગની ફળી, નખ જોલ જ્યમપુખરાજ છે;
ફૂલના મનોહર, હાર ઉપર, આભૂષણ બહુ સાજરે. ૧૦

પડિ વેણિ કટિપર, જાણે વિષધર, આવી કરે પયપાનરે;
ગુચ્છ કુસુમ ઉદે, કુચ હેદે, ફુંજર ફુંલસ્થળ માનરે. ૧૧

અલકાવલિ લલિતા, વહે સલિતા, ઉદર પોયણુપાનરે;
છે ચિત્રલંકી, કટી વંકી, મેખલા ધુધર ગાનરે. ૧૨

બે જંઘા રંભા, તણા ચંભા, હંસગલ પગ છાંડતી;
સુખપાળ મૂકી, રાય હુકી, જાય પગલાં માંડતી. ૧૩

નેપૂર ઝમકે, અણુવટ ઠમકે, ધુધરિનો ધમકાર છે; ૧૪
 ધાધરે ધુધર, અમુદ્ય અંબર, પુલેલ છાંટ્યાં અપાર છે.
 ત્યાં અગરબત્તિબળે, ચમર શિર ઢળે, રસિલિ રામા રાજતી; ૧૫
 ગાય ગીત કલોલક, ચંગ ઢોળક, મૃદંગ વેણા વાજતી.
 વળિ કીર્તિ અતિ ધણિ, બોલે બંદણિ, ચાલે જ્યેષ્ઠિકદાર ત્યાં; ૧૬
 પંચ કામબાણે, કરિ સંધાણે, રાજપુત્રને માર ત્યાં.
 ભરમાઇને ભુપ, પજ્યા મોહકુપ, પ્રેમપાશે બાંધિયા; ૧૭
 ઠામથી ડગિયા, સ્વાર્થ રગિયા, સામી મીટ સાંધિયા.
 કા આડા ઉતરે, ખુંખારા કરે, ભામિનિ નિચું ભાજેરે; ૧૮
 કા આસને પળ્યા, લડથજ્યા, શકે આવી લીધો કાજેરે.
 બોલી ન શકિયા, ચિત્ર લખિયા, કા નમે વારે વારેરે; ૧૯
 કા સમિપ ધશિયા, મુગટ ખશિયા, પુંઠેથી સેવક ધારેરે.
 કા કનક કાપે, લાંચ આપે, સાહેલીને સાધેરે; ૨૦
 જોઇયે તે લીજે, વખાણુ કીજે, વિવાહ મારો વાધેરે.
 લાંબિ ડોક કરતા, નથી નરતા, કહે હાર આરોપરે; ૨૧
 ફરી મુગટ બાંધે, પ્રેમ સાંધે, પજ્યા નવ ગ્રહ કોપરે.
 રાય ગોરાં ગાત્રે, તૃણ માત્રે, તારુણી નવ લેખતી; ૨૨
 જોઈ મૂખ મરડે, આંખ થરડે, સર્વને ઉવેખતી.

વલણુ

અનેકને ઉવેખતી, આઘી ચાલી નારરે; ૨૩.
 ગઈએક નળ જાણી કરી, દીઠી પંચ નળની હારરે.

કડવું ૨૮ મું-રાગ સારંગ

મન ધચ્છા નૈષધ રાય તણી, કન્યા ગઈ પંચ નળ જાણી; ૧
 જુએ તો ઉભા છે નળ પંચ, કન્યા કહે આ ખોટો સંચ.
 હંસનું કહ્યું અવરથા ગયું, નળનાથનું વરવું રહ્યું; ૨
 એક નળ સાંભળીઓ ધરા, આ કપટી કા આવ્યા ખરા.
 પાંચે નળ ચેષ્ટાને કરે, લેવા માળ કંઠ આગળ ધરે; ૩
 ત્યારે દમયંતી થઈ ગાલરી, દીઠું વિપરીત ને પાછી ફરી.
 આવી જાંઠાં પિતા બીમક, ચારે તાત જુઓ કૌતક; ૪
 હું એક નળને આરોપું હાર, દેખી પંચને પજો વિચાર.

- ભીમક કહે આશ્ચર્યજ હોય, તું વિણ પંચ ન દેખે કાય;
શકે દેવતા તાંહાં નિરધાર, થઈ આવ્યા નળને આકાર. ૫
- એ પરીક્ષા નિમેષ નહીં ચક્ષુ, વીરજ વસ્ત્ર ઉભા અંતરીક્ષ;
વાત સાંભળી ભીમકતણી, કન્યા આવી પંચ નળ ભણી. ૬
- પિતાએ મારગ દેખાજો, નારીએ નળ શોધી કહાજો;
દમયંતી જેમ વરવાને જાયે, ધસી ઈંદ્ર નળ આગળ થાયે. ૭
- એક એકને અળગા કરે, લેવા હાર કંઠ આગળ ધરે;
નહીં આવે સંચ ફરી, ત્યારે દમયંતી થઈ ગાભરી. ૮
- ઈંદ્રે મનમાં શાપ્યો હુતાશન, વાંદરના જેવું થયું વદન;
અગ્નિએ જાણ્યું એ ઈંદ્રનું કાજ, રીંછમુખ થાજે મહારાજ. ૯
- વરુણે શાપ મનમાંહે દીધો, જમને માંજર મુખ કીધો;
ધર્મે અંતર ઇચ્છ્યું એવું, વરુણનું મુખ થાજે શ્વાનના જેવું. ૧૦
- રીંછ, વાનર, શ્વાન, માંજર, કન્યા કહે વર રૂડા ચાર;
ઈંદ્ર રાય વાણી એમ ભણે, ખાધાવેધ માંજ્યો આપણે. ૧૧
- જમ કહે કાં હસાવો લોક, શાપ કીધા માંહોમાંહે ફોક;
દમયંતી વિચારે વળી, સમાન શોભે પંચ નળી. ૧૨
- કાને વરીએ કાને ઉવેખીએ, વરમાળ કાને આરોપીએ;
જોવાને મળ્યા રાજકુમાર, તે એક નળ દેખે નિરધાર. ૧૩
- બુદ્ધિમાન નારી છે ધણું, માન મૂકાવે દેવતાતણું;
ચારાને પૂછે કરી પ્રણામ, તમારા તાતનાં શાં શાં નામ. ૧૪
- લોભવિશે નહીં ગણ્યું પાપ, વીરસેન પાંચેના બાપ;
કન્યા વળતી કરને ધસે, સખી સામું જોઈ જોઈ હસે. ૧૫
- સખી કહે શું ઘેલાં થયાં, શું કપટરૂપને વળગી રહ્યાં?
ખીજ પુરુષ છે રૂપનાં ધામ, સાંભળો દેશ દેશનાં નામ. ૧૬
- દેશ સકળ નરેશનાં નામ, દાસી કહે વર્ણવી ગુણુગ્રામ;
તોયે કન્યાને ન ગમ્યા કાય, ફરી ફરી પાંચે નળને જોય. ૧૭
- હું હું નળ પાંચે ઓચરે, પણ કન્યા કાને નજ વરે;
નારદજી અંતરીક્ષ આવીઆ, ઈંદ્રાણી આદે તેડી લાવીઆ. ૧૮
- ચારે દેવની ચારે નાર, ગગને દીડી ભરતાર;
લજજા પામ્યા લોભી ધણું, એ કારજ તે નારદતણું. ૧૯

- કન્યાએ દીડી દેવાંગના, અમર જાણીને માંડી વંદના; ૨૦
 અમો અદ્ય જીવ કરૂપ, તમો ભારેખમ છો ભૂપ.
 અમો જમ જરાથી ત્રાસીએ, પૂજનીક તમને ઉપાસીએ; ૨૧
 તમો અમને ભીમક રાજન, હું તમને પુત્રી સમાન.
 એમ કહીને ભરીયાં ચક્ષ, લાજ્યા દેવ થયા પ્રત્યક્ષ; ૨૨
 ઈંદ્ર વરુણ વહ્નિ જળરાય, શોભે મંડપે જય જય થાય.
 નળને થયા તુષ્ટમાન, દેવ કહે માગો વરદાન; ૨૩
 બળે વર આપે સુરરાજ, નળનું સહજે સરીયું કાજ.
 કમળમાળ આપી ઈંદ્રરાય, લક્ષ વર્ષે નહીં સુકાય; ૨૪
 અશ્વમેધ આપ્યો રાજન, દિન એકે હીંડે શત જોજન.
 કહે અગ્નિ નવ દાઝે તુંય, જ્યાં સમરે ત્યાં પ્રગટું હુંય; ૨૫
 ધર્મ કહે ભોગવે રાજભોગ, ત્યાં લગે પુર મધ્યે નહીં રોગ.
 જે કરશે તારી કથા વાંછના, તેને નવ હોયે જમજમ્યના; ૨૬
 વરુણ ભણે સાંભળ નળ રાય, સુકું વૃક્ષ નવપલ્લવ થાય.
 સમચું જળ ઉપજે તત્કાળ, આઠે વર પામ્યો ભૂપાળ; ૨૭
 પછી દમયંતીને આપ્યો વર, અમૃતસ્રાવીયાથજે તુંજ કર.
 સર્વે સ્તુતિ કીધી દેવતણી, વિમાને બેસી ગયા સ્વર્ગભણી; ૨૮
 દમયંતી હરખી તત્કાળ, નળને કંઠે આરોપી માળ.
 સાધુ રાજ સર્વે બેસી રહ્યા, અદેખિયા ઉઠીને ગયા; ૨૯
 વરકન્યા પરણ્યાં રીત કરી, ભીમકે પહેરામણી ભલી કરી.
 લાડ કેડ પહોંતાં કુંવરીતણા, નળને વાનાં કીધાં ધણાં; ૩૦
 નળ દમયંતી બન્યો જય, વોળાવી વળ્યો ભીમક રાય.
 વાજતે ગાજતે નળ વળ્યો, એવે કલિયુગ સામો મળ્યો; ૩૧
 વરવા વૈદર્ભી નારદે મોકલ્યો, આવે ઉતાવળે શ્વાસે હળફલ્યો.
 બેઠો મહીષ બિપર કળીકાળ, કંઠે મનીષનાં શીશની માળ ૩૨
 કરમાં કાતુ લોહશૃંગાર, શિર સગડી ધીકે અંગાર.
 જે વડં દમયંતી રૂપનિધાન, જીએ તો મળી સામી જનન; ૩૩
 જાણ્યો કન્યાને નળ વચ્ચો, કળી ક્રોધે પાછો ફર્યો.
 જો નળે પરણવા દીધો નહીં, આજથી લાગું પૂઠે ચર્ધ; ૩૪
 નળ રાજ આબ્યા પુરવિષે, કરે રાજ નારી સુંસુષે.

ભોગવે ભોગ વિવિધ પેર, સ્વર્ગતણું સુખ પામે ઘેર;
 પ્રભુ પત્નીને વાધ્યો પ્રેમ, સાચવે બહુ સત્ય ને નેમ. ૩૫
 ચોહો વર્ણ પાળે કુળધર્મ, ચાલે યજ્ઞદિકનાં કર્મ;
 તેણે કળીનું ચાલે નહીં, હીડે છિદ્ર જોતો અહીં તહીં. ૩૬
 નગર પૂઠે ફેરા બહુ ખાય, સંત આગળ પ્રવેશ ન યાય;
 સહસ્ર વર્ષ વહીને ગયાં, દમયંતીને યે બાળક થયાં. ૩૭
 જીગ્મ બાળ સાથે પ્રસવ્યાં, પુત્રપુત્રીરૂપે અભિનવાં;
 નળ દમયંતી હરખે ધણું, બાળકવડે શોભે આંગણું. ૩૮
 એક દિવસે નળ ભૂપાળ, મગાવ્યું જળ થયો સંધ્યાકાળ;
 રહી પાહાની કારડી ઘોતાં પાગ, કળી પામ્યો પેઠાનો લાગ. ૩૯
 સંધ્યાવંદન કીધું રાજન, પ્રવેશ કળીનો થયો તે સ્થાન;
 જ્યાં શય્યા સૂતો ભૂપાળ, સર્વાંગે વ્યાધ્યો કળીકાળ. ૪૦

વલણુ

કળીકાળ વ્યાધ્યો રાત્રને, બ્રષ્ટ થયો નૈષધધણીરે;
 હવે વહરાડું પીત્રાધને, કહી ચાલ્યો પુષ્કર ભણીરે. ૪૧
 કડવું રટ મું-રાગ કહાલેરો.

કળીજીગ દ્વાપર મળીને આવ્યા, પુષ્કરકરે પાસરે;
 હસ્ત ધસે ને મસ્તક ધૂણે, મુખે મૂકે નિઃશ્વાસરે. કળીજીગ. ૧
 વેશ વિપ્રનો ધસ્યો અધર્મી, ને બન્યો મસ્તક ડોલેરે;
 નૈષધપતિ જોઠો તપ કરવા, થઈ તરણાંને તોલેરે. કળીજીગ. ૨
 એક કુળમાં ઉદય બન્યોના, તું જોગી નળ રાણોરે;
 તે ભોગ ભોગવે નાના વિધના, તારે નહીં જળ દાણોરે. કળીજીગ. ૩
 કળિ કહેછે જો જો ભાધ્યો, કર્મે વાળ્યો આડો આંકારે;
 એક જ ઘોરડીના બે કાંટા, એક પાધરો એક વાંકારે. કળીજીગ. ૪
 તારા પિતાસું અમારે મૈત્રી, તે માટે હિત કીજેરે;
 એમ કહી કર ત્રહી ઉઠાજો, આવ આલિંગન દીજેરે. કળીજીગ. ૫
 ભેટતામાં પિંડ પુષ્કરના મધ્યે, કીધો કળીએ પ્રવેશરે;
 તેડી ચાલ્યો નૈષધપુર ભણી, કરવા નળસું કલેશરે. કળીજીગ. ૬
 વાટે જતાં વારતા પરડી, ન મળવું નાંખો જનશરે;
 કળી કહે તું છૂત રમજે, હું થાઉં બે પાશારે. કળીજીગ. ૭

પ્રથમ પોણુ કરજો વૃષભનું, દ્વાપર થાશે પોઠીરે;
 સર્વસ્વ હરાવી લેજો નળનું, એ વાત ગમતી ગોઠીરે. કળીભુગ.
 જલપિ પુષ્કર પવિત્ર હુતો, નોહોતી રાજની અલિલાધારે;
 ઉપજી અરિશ્યા નળરાય ઉપર, મલ્યા ભુગ એ અદેખારે. કળીભુગ.
 વૃષભવાહન પાસા કરમાં, આળ્યો રાજસભાયરે;
 બાંધવ જાણી દયા મન આણી, નળ ઉઠી એઠા થાયરે. કળીભુગ.
 ભલે પધાર્યા પુષ્કર ભાઈ, જોગી વેશને છાંડોરે;
 આ ધર રાજ તમારું વીરા, રાજની રીતિ માંડોરે. કળીભુગ.
 આસન આપી કરે પૂજન, પૂછે કુશળી ક્ષેમરે;
 નળને કહે બીજી વાતે ન રાતું, છૂત રમવાનો પ્રેમરે. કળીભુગ.
 નળ કહે બાંધવ છૂત ન રમીએ, એ અનર્થનું મૂળરે;
 તું જોગેશ્વર કાં ઉપજાવે, ઉદર ચોળીને શૂળરે. કળીભુગ.
 પુષ્કર કહે મારો પાંચ મુદ્રાનો, પોઠી જિતું કે હારુંરે;
 એકી પાસે બળદ મારો, એકી પાસે રાજ તારુંરે. કળીભુગ.
 કળીને સંગે પુણ્યલોકને, પાપતણી મતિ આવીરે;
 છૂત રમવું અપ્રમાણુ છે પણુ, વાત આગળ ભાવીરે. કળીભુગ.

વલણુ

ભાવી પદારથ ભૂપને, વેઠવું છે બહુ કષ્ટરે;
 છૂત રમવા એઠા રાજ, કીધો કળીએ બ્રષ્ટરે.

કડવું ૩૦ મું-રાગ મેવાડા

નળ રાજએ છૂત આરંભ્યું, સત્ય થયું સર્વ ફેકળું;
 નગ્ર મધ્યે વારતા જાણી, ત્રાહે ત્રાહે કરે લોકળું. ૧
 દમયંતીએ નળને કહાળ્યું, બળદ ભણી મા જોશોળું;
 એ વૃષભમાં વેરી છે કારમો, રાજ રમતા જોશોળું. ૨
 ડાહ્યા લોક નગરના વારે, ધણું વારે પરધાનળું;
 કળીભુજે ભુદ્ધ બ્રષ્ટ જ કીધી, કહ્યું કાનું ન ધરે કાનળું. ૩
 એઠા બાંધવ પોણુ પરઠીને, ડોલે પુષ્કર રાયળું;
 જે હારે તે રાજ મેલી, ત્રણ વરસ વન જાયળું. ૪
 ત્રણ વરસ ગુપ્ત જ રહેવું, વેષ અન્ય ધરીળું;
 કદાચિત્ત પ્રીત્યું પડે તો, વન ભોગવે ફરીળું. ૫

- મહિમા મોટો કંળીભુગ કેરો, નળને ગમી તે વ્રાતજી;
નળ કહેરે નાખ પાસા, ત્યારે વરસ્યો શોણિત વરસાદજી. ૬
- હાહાકાર હવો પુર મધ્યે, વાયુ સામટો વાયજી;
નાખ્યા પાસા પુષ્કર જિત્યો, સર્વસ્વ હાસ્યો રાયજી. ૭
- હાસ્યો નળ ને પુષ્કર જિત્યો, જૈ બેઠો સિંહાસનજી;
આણુ પોતાની વર્તાવી પુરમાં, કહે નળને જાઓ વનજી. ૮
- વનકુળ પહેરી વન વસો ને, કરો વનફળ આહારજી;
એક વસ્ત્ર રાખો શરીરે, બાકી ઉતારો શણગારજી. ૯
- સર્વ તજી એક વસ્ત્ર રાખી, ઉઠ્યો નળ ભૂપાળજી;
દમયંતીને કહાવિયું તું, પીયેર જાજે આ કાળજી. ૧૦
- રુદન કરતી રાણી આવી, બાળક ઝાલ્યાં હાથજી;
શીશ નામીને સ્વામીને કહે, મુને તેડો સાથજી. ૧૧
- સુખ દુઃખની કહીએ વારતા, એકલાં નવ સોહાયજી;
હું સેવાને આવું સહીરે, થાકો તો ચાંપું પાંચજી. ૧૨
- કંથ કહે હો કામિની, તું આવે મુજને જંજળજી;
એ દુઃખ સઘળાં વેડીએ પણ, ટળવળી મરે બંને બાળજી. ૧૩
- રોતી કહે છે કામિનીરે, જેમ છાયા દેહને વળગીજી;
તેમ હું તમારી તારણીરે, કેમે ન થાઉં અળગીજી. ૧૪

વસણ

- જો અળગી કરશો નાથજી, તો પ્રાણ તજું તત્કાળરે;
નળ કહે આવો વન વિષે તો, પીયેર વળાવો બાળરે. ૧૫

કહ્યું ૩૧ મું-રાગ મેવાડો

- મોસાળ પધારારે, મોસાળ પધારારે,-
મોસાળ પધારો બાકુઆરે, મારાં લાડવાયાં બે બાળ;
નમાયાં થઈ વરતજો, સહેજો મામીની ગાળ.-મોસાળ૦ ૧
- હૃદયા ચાંપેરે, રાણી હૃદયા ચાંપે,-
હૃદયા ચાંપે પેટનેરે, એ છેલું વેહેલું લાડ;
હવે મળવા દોહવારે, મળીએ તો પ્રભુનો પાડ.-મોસાળ૦ ૨

થયાં માત વાહોણાંરે, થયાં માત વાહોણાં,-
 માત વાહોણાં થયાં દામણાંરે, તહીં કો રડો સાથ;
 રુએ રાણી હૃદયા કાટે રે, કાણુ માથે ફેરવશે હાથ.-મોસાળ૦ ૩
 મંદિરના ગુરુજીરે, મંદિરના ગુરુજી,-
 મંદિરના ગુરુજી સુદેવજીરે, તમારે ખોળે સોપું બે તંન;
 જઈ કહેજો મારી માતનેરે, જીવતી પેરે કરજો જતંન.-મોસાળ૦ ૪
 પુત્રી જમાઈરે, તમતણાં પુત્રી જમાઈ,-
 પુત્રી જમાઈ તમતણાં, કહેજો વનમાં પૂર્યો વાસ;
 જઈ કહેજો મારા તાતનેરે, અમ જોગીનો લે તપાસ.-મોસાળ૦ ૫
 સુંબન કરતીરે, માવડી સુંબન કરતી,-
 સુંબન કરતી માવડીરે, ફરી ફરી સુખ જોય;
 હૈયેથકાં નવ ઉતરેરે, એમ કહી દમયંતી રાય.-મોસાળ૦ ૬

વલણુ

રાયે રાણી અતિ ધણું, વત્સ સૌંધ્યાં ગુરુકર માહિરે;
 ઋષિ સાથે બે બાળકાં, વેળાબ્યાં નળરાયેરે.

૭

કડવું ઉર મું-રાગ વેરાડી.

બાળકાં વેળાબ્યાં ઋષિ સંગાતે, દમયંતી કરે આકંદ;
 હાહાકાર હવો પુર મધ્યે, મળ્યાં સહિયરના વૃંદ. ૧
 પડો વાગો પુષ્કર પાપીનો, નળને કો નવ રાખે;
 એક અંજળી જળ ન પામ્યાં, જો ભમ્યાં પુર આખે. ૨
 દાર અડકાવે નળને દેખી, જે પોતાનાં લોક;
 તરશી દમયંતી પાણી ન પામી, કંઠે પડીઓ શોષ. ૩
 એક રાત રહ્યાં નગરમાં, આલ્યાં વાહાણું વાતે;
 પુણ્યલોકની પૂઠ જ લીધી, કળી થયો સંગાતે. ૪
 જ્યાં વાવ સરોવર કુવા આવે, પાકા ફળની વાડી;
 રીપુ કળીજીગ આગળ જઈને, સર્વ મેહલે ઉડાડી. ૫
 ફળ જળ ને પત્ર ન પામ્યાં, રાણી કરે આંસુપાત;
 વનમાં ફરતાં રુદન કરતાં, વહી ગયા દીન સાત. ૬
 અકેકું પટકૂળ પહેસું, પ્રેમદા કોમળ કાયા દાઝે
 પાય પંકજપત્ર જેવા, ત્રીપ કાંટા ભાંજે. ૭

- એક માન સરોવર આગળ આવ્યું, તેમાં દીકું પાણી;
કળજુગથી તે ફેક થયું નહિ, જઈ પીધું રાયરાણી. ૮
- વારંવાર પાણી પીએ ને, એસે વળી હીડે;
નર નારી વારિએ તૃપ્ત થયાં, પણ ક્ષુધા પાપણી પીડે. ૯
- સ્વામી કહે સાંસતાં થઈએ, શ્યામા બેશ થઈને સ્વચ્છ;
જે સરોવરમાં શોધી લાવું, એ જડે એક બે મચ્છ. ૧૦
- થોડા જળમાં પેઠો નળ રાળ, ઢીમરતું આચરણ;
સાધુ રાયને શ્રમ કરતાં, મીન જડીઆં ત્રણ. ૧૧
- આણીને અખળાને આખ્યાં, વામા કહે થયું વારુ;
નળ કહે આપણુ બે પ્રાણીને, શું હોશે એટલા સારુ? ૧૨
- ભાર્યાના લુજ મધ્યે સોંપી, ભૂપ ગયો બીજી વરાં;
કળીજુગ સર્પ થઈને બીહાવે, મચ્છ નાશે અરાંપરાં. ૧૩
- નળે શ્રમ કીધો ધટી બે, મચ્છ ન ચઢીયાં હાથ;
પેલાં ત્રણે મચ્છ વહેંચીને લીળે, વિચાર્યું મન સાથ. ૧૪
- નળ આવ્યો નિરાશ થઈને, ત્રણ મીનમાં ચિત્ત;
એટલે અંતરમાં દમયંતીને, થઈ આવ્યું વિપરીત. ૧૫
- અમૃત સ્તવિયા કર અખળાના, સજીવન થયાં મચ્છ પળમાં;
હાલ્યાં મહીલા મૂકી દીધાં, ઉડી પડ્યાં જઈ જળમાં. ૧૬
- ઘેલી સરખી મીનને કાળે, પાણીમાં વેવલાં વીણે;
હવે સ્વામીને શો ઉત્તર આપીશ? રુદન કરે સ્વર ઝીણે. ૧૭
- વીહીલે મુખ દીઠી વૈદરભી, નાથ આવતો નીરબે;
ચોહોદશ ભાળે આંસુ ઢાળે, સ્વાતિર્ણિદુ શું વરષે! ૧૮
- રોતી પત્ની પતિએ દીઠી, ઘોળું મુખ થયું દીન?
કહેરે પાપિણી શકે મુજ પાખે, ભક્ષ કર્યાં તેં મીન. ૧૯
- હું ક્ષુધાતુર ફરીને આવ્યો, રઝળ્યો પાણી માંહે;
દોઢ દોઢ મચ્છ ભોજન કીળે, લાવ પાપિણી કાંહે. ૨૦
- હદે ફાટતે બોલી રાણી, આંસુ પડે મોતી દાણા;
ક્ષુધા પાપિણીએ મચ્છ ભખાવ્યાં, મેં ન રહેવાયું રાણા. ૨૧
- નળ કહે હુંસે શીખામણુ દીધી, વિદાય થયો આકાશ;
એક છૂત ન રમીએ બીજું, ન કીળે નારીનો વિશ્વાસ. ૨૨

જે વાનાં વાપીં તે કીધાં, હાથે દુઃખ લીધું માગી;
હું ભુખ્યો ને તેં મચ્છ ખાધાં, શું આગ પેટમાં લાગી ? ૨૩
દમયંતી હા હા કરે, જાણે સમ ખાઉં સાને;
સજીવન થયાં ઉડી ગયાં, કહું તો રાય નવ માને. ૨૪

વલણુ

ન માને રાજાએ આશ્ચર્ય મોહું, ઉડી ચાલ્યો નળ રાયરે;
અણુતેડી રાણી દમયંતી, પતિની પૂઠે ધાયરે. ૨૫

કડવું ૩૩ મું-રાગ વેરાડી

આગળ નળ પૂઠે ત્રેમદા, સતીને અંતર આપદા;
નળ તિરસ્કાર હીંડતા કરે, હ્રદે ફાટે અખળા આંખ ભરે. ૧
ખાધાં મચ્છ હશે શક્તિ ધણી, તો હીંડે છેરે પાપિણી;
પીરે પાણી ફરી ફરી, કાં જે મચ્છ ખાધાં પેટ ભરી. ૨
જે મારગ આવ્યા આગળે, વિદાય કીધી નારી નજે;
તું નહીં નારી હું નહીં કંથ, આ તારા પીયરનો પંથ. ૩
મારો સંગ તુજને નહીં ગમે, પીયરમાં પેટ ભરીને જમે;
મુને નાથજી કરજો ક્ષમા, મારે નથી પીયરની તમા. ૪
ફેકટ કરો મુજપર રીસ, અણુગત આળ ચડાવો શીશ;
દેવતાતું મુને વરદાન, તે કાં નવ જાણો રાજન. ૫
હોતી વાત કામિનીએ કહી, કળીને જોગે નળ માને નહીં;
આગળ પાછળ બંને જાય, કળીએ કીધી બગતી કાય. ૬
થોડી પાંખ ને માંસજ ધણું, લોભાણું મન રાજતણું;
પંખીમાં દિપે ધણો ભાર, નર નારીનો પૂરણ આહાર. ૭
કાણુ પ્રકારે બગતે હણું, ઉપર વસ્ત્ર નાખું મુજતણું;
ઉકરાટી કરી સુંદરી, નળ ચાલ્યો દેહ નસ કરી. ૮
લાજ્યાં પંખી ને લાજ્યું વંન, લાજ્યો સૂરજ મીઝ્યાં લોચન;
સ્વાદ ઈંદ્રિયે પીજ્યો મહારાજ, થયો નસ લોપીને લાજ. ૯
પીતાંબર ઝાલી ભૂપાળ, જેમ માછી ગ્રહી નાખે જાળ;
બગ નિકટ ગયો જવ રાય, તેમ તેમ કળી આલેરો જાય. ૧૦
ઘાઈ વસ્ત્રનો નાંખ્યો પાસ, કળીજીવ લે ઉજ્યો આકાશ;
એક વસ્ત્ર પંખી ગયો લઈ, નળ બેઠો કપાળે કર દેઈ. ૧૧

- અરે દેવ તેં એ શું કર્યું, વસ્ત્ર જતાં કાંધ ન ઉગર્યું ?
ગર્યું રાજ છત્ર મહિમા ધણો, ન રહ્યો અંગે સૂત્ર તાંતણો. ૧૨
- વિહંગમ વસ્ત્ર ગયોરે હરી, દમયંતી મા જ્ઞેશો ફરી;
પાછે પગે ગર્ધસ્ત્રીજન, આપ્યું અર્ધું વસ્ત્ર સ્વામી ઢાંકા તંન. ૧૩
- એકેકા છેડા પેચ્યો ઉભે, તીરથ નાહે તેવાં શોભે;
અન્ન વિના અડવડીયાં ખાય, સતને આધારે ચાલ્યાં જાય. ૧૪
- મહાવનની આવી જાંખરાજાજી, તે સ્થાનકે થયો સંધ્યાકાળ;
બંને બેઠાં દુમને તળે, ચુંટી પત્ર પાથર્યાં નળે. ૧૫
- દુઃખની વાત કરી નવ નવી, દમયંતી નિદ્રાવશ હવી;
ક્ષુધા અંગોઅંગ રહી વસી, મુખ જાણે પૂનેમનો શશી. ૧૬
- નળે સુતી દીઠી સુંદરી, નિઃશ્વાસ મૂક્યો બે નયણાં ભરી;
કાણુ દિવસ આઁયો શ્રીહરી, એ દુઃખે પ્રાણુ ન જાય નીસરી. ૧૭
- વૈદરબી વસુધાવશ પડી, દુઃખ નોતું દીઠું એક ધડી;
ધણે દોહેલે વરી મેં એહ, રુએ રાજા જોધને દેહ. ૧૮
- નખથી નિરખતાં જોયું મુખ, લારે મનમાં લાગું દુઃખ;
કળિ વળી તેતું ચિત્ત ફેરવે, રાજા મનમાં દેષ મેળવે. ૧૯
- શી સગાઈ પરતનયાતણી, દુષ્ટ દમયંતી એ પાપિણી;
પ્રીત છેહ દીધા જેણીએ, હું વિના મચ્છ ખાધાં એણીએ. ૨૦
- મલીન મન એતું નિર્ધાર, કો સમે મારો કરે આહાર;
ન ધટે એસું રહેવું મળી, રાયને ઉપજાવે ખુદ્ધિ કળી. ૨૧
- તે સમેની હૃદેની દાઝ, મૂકું વનમાં એકલી આજ;
ખુદ્ધિ બ્રષ્ટ મન રાજાતણું, કળીનો ઝેચ્યો કોધે ધણું. ૨૨
- મનમાંહે આશંકા ગણે, એક વસ્ત્ર પહેચ્યું બે જાણે;
મધ્યે ચીર ફાડું બળ કરી, થાય શબ્દ જાગે સુંદરી. ૨૩
- હોય છુરી તો છેહું પટકૂળ, કળી થયો કાતું અનર્થનું મૂળ;
નળે લીધું છુરીકા શસ્ત્ર, વચ્ચેથી વહેરું અડધું વસ્ત્ર. ૨૪
- કટકા બે પટકૂળના કરી, મૂકી નળ ચાલ્યો સુંદરી;
ગયો ડગલાં સાત જ ભરી, પ્રીત શ્યામાની સાંભરી. ૨૫
- નળ વિમાસણ મનમાં કરે, એકલી એ ફાટીને મરે;
વરી મને દેવને પરહરી, વળી વનમાં સાથે નીસરી. ૨૬

ત્રેલોક મોહનિ એ માનિની, કેમ વેદના સહેશે રાનની? ૨૭
 ન ઘટે મૂકી જાવું મને, નળ આવ્યો દમયંતી કને.
 દીકું મુખ અંતર પરજળ્યો, સંભારી મચ્છ ને પાછો વળ્યો;
 કળી તાણે વાટ વનતણી, પ્રેમ તાણે દમયંતી ભણી. ૨૮
 વિચાર વારિનિધિમાં પડ્યો, આવાગમન હીડોળે ચઢ્યો;
 સાત વાર આવ્યો ફરી ફરી, તજી ન જાયે સાધુ સુંદરી. ૨૯
 બળ પ્રબળ કળીનું થયું, પ્રેમ બંધન ત્રુટીને ગયું;
 સર્પ કંચુકીને તળે જેમ, મેં દમયંતી તજવી તેમ. ૩૦
 વૃક્ષ પત્રને જેમ પરહરે, પુનરપિ તે અંગી નવ કરે;
 જેવું હોય વમનનું અંન, તેવી મારે એ સ્ત્રી જન. ૩૧
 કા વેળા મુને મારે નેટ, હુંપે વહાણુ એને પેટ;
 એવું કહીને મૂકી દોટ, ઉંવાટે દોડ્યો સાસોટ;
 સાં લગે ધાયો ભૂપાળ, રહ્યો જ્યાં થતો પ્રાતઃકાળ. ૩૨

વલણ

કાળ ઉદે અરુણ તણો, ત્યાં લગે ધાયો ધીશરે;
 જાગ્યો હદે થયું દુઃખ, ઉદે જ્યારે દીઠો દીશરે. ૩૩

કડવું ૩૪ સું-રાગ રામઝી

નળ જળ નયણે ભરે ને, કરે વિવિધ વિલાપ;
 બ્યાકુળ અંગ પોતાતાણું, અવની પછાડે આપ. ૧
 વૈદરભી વામા, રંક રામા, એકલડી વન મધ્ય;
 ભય ધરશે, ને કાટી મરશે, જીવ્યાની ટળી અવધ્ય; ૨
 નહીં મળે ફરી, કાકીલા સ્વરી, શો ઉપન્યો વિખવાદ;
 મનગમયંતી, બોલ દમયંતી, નળે માંજ્યો સાદ. ૩
 વિશ્વ મોહિની, સૃષ્ટિ દોહિની, સુંદરી સુજાણ;
 પરહિણી વલ્લભ, દર્શન દુર્લભ, બોલ પિયુના પ્રાણ. ૪
 વન ફરતો, રુદન કરતો, જેતો આવ્યાની વાટ;
 કળીએ ચરણ ધરણનાં ભુંસ્યાં, વન કીધું નિર્વાટ. ૫
 વડાળે ભૂપાળ વળગ્યો, તે રુએ હૃદય કાટે;
 મોહ ધારણ, કર્મ કારણ, કહે ભૂજ દેઈ લલાટે. ૬

રાય વિલપે, ઘણું કળપે, સંભારે સુખ સ્નેહ;	
કષુધ આવી, મેન ભાવી, અન્યાએ દીધા છેહ.	૭
અજગર, વાધ, વરુ નાગ, છે દારુણુ વનની હઘ;	
કરાડ કાતર, સિંહના સ્વર, શ્યામા કાટી મરશે સઘ.	૮
દોહલે પામી, ગજગામી, દેવ ગયા નિર્મુખ;	
સ્વયંવર સાથ, સાંભળી વાત, સર્વ પામશે સુખ.	૯
કાણુ નેત્ર લુહે, રાય રુએ, એવે શબ્દ સાંભળ્યો ગાઠો;	
જે પ્રેમજળ, મૂકાવ રાય નળ, બળતાને બાહેર કાઠો.	૧૦
સાંભળી વાણી, બાણી રાણી, રાઈ રાઈ બેઠા સ્વર;	
હરખે ભરાયો, સ્વરે ધાયો, વીરસેન કુંવર.	૧૧
પાડે બરાડા, બળે દવાડા, તરફડે મોટો વ્યાળ;	
કહે દયાસિંધુ, દીનઅંધુ, કાઠ નળ ભૂપાળ.	૧૨
વહ્નિ વરદાન, ગયો સુબાણુ, નાગે કીધો નમસ્કાર;	
આપ પ્રાણુદાન, હો ગુણુવાન, કાંઈ હું એ કરીશ ઉપકાર.	૧૩
વિપતી ન બીધો, નાગ લીધો, જોજન દેહ પ્રમાણુ;	
ખાંધે ચહડાવી, મુક્યો બહાર લાવી, શાતા પામ્યો પ્રાણુ.	૧૪
પુણ્યશ્લોક સાચા, પાલી વાચા, મળ્યો વૈદર્ભકાંત;	
પૂછે નળ, દાધા સખળ, મુને કહે માંડી વૃત્તાંત.	૧૫

ચલણુ

વૃત્તાંત કહે ભાઈ કાણુ છે, પામ્યો બહુ પરિતાપરે;
સર્પ કહે રાય સાંભળો, મુને હવો ઋષિનો શાપરે. ૧૬

કડવું ૩૫ મું-રાગ દેશાખ

બોલ્યો નાગ કરી પ્રણામ, રાય મારું કરકાટક નામ;	
હું પ્રાચીન કર્મે પામ્યો સંતાપ, સમ ઋષિએ દીધો શાપ.	૧
વિમાન બળું હતું સ્વર્ગ લાણી, અજ્ઞાનતા બગી મુજ તણી;	
પુતકારી ફણા નાખી જવાળ, દાધા સમ ઋષિ ચહણ્યો કાળ.	૨
પતિત તે નાખી વિપતી લેહેર, બળ દવમાં અવની ઉપેર;	
બહુ કાળ લગે વસો વહ્નિમાંય, ભોગવ દુઃખ જીવ નહીં જાય.	૩
મેં બાણ્યું શાપ ટળે નહીં ખરો, મુને શાપનો અનુગ્રહ કરો;	
વહ્નિ વેદના દોહલી ગણું, કહ્યું દર્શન થાશે નળતણું.	૪

પુણ્યશ્લોક બાહેર કહાડશે, તે તુંને શાતા પમાડશે; ૫
 તે દિવસનો વન દાઝું છૌં અહીં, સાત સહસ્ર વરસ ગયાં વહી.
 તે તમે આજ દુઃખ ટાળીયું, પુણ્યશ્લોકપણું પાળીયું; ૬
 મારી દેહને અતિ સુખ થયું, ઋષિ વચનનું ધ્રુવ લઈ.
 એવું કહીને સર્પ જ ધસ્યો, કરકોટક નળને કંઠે ડસ્યો;
 લાગી વિષજવાળ દાઘો ભૂપ, કાળી કાયા થયું કુખડું રૂપ. ૭
 કાજળપે શ્યામતા વિશેષ, વાંકું મુખ પંચવર્ણ કૈશ;
 છતે દાંતે ડાઘાં ગયાં મળી, નીસરી ખુંધ કટી બેવડ વળી. ૮
 નળ કહે ધન્ય કદુકુમાર, ઘણો રૂઝો કસ્યો ઉપકાર;
 તુંને મેં આપ્યું પ્રાણદાન, તે હુંને કીધો સાહી સમાન. ૯
 નાગ કહે રે રખે દુઃખ ધરો, જોતાં એ ઉપકાર છે ખરો;
 ગુપ્ત રહેવું સંવત્સર ત્રણ, કેા નવ આળખે એવું વર્ણ. ૧૦
 ત્રણ વસ્ત્ર આપું છઉં ભૂપ, પરિધાને થાશે મૂળગું રૂપ;
 તે જોયાં પહેરી પરીક્ષા કરી, તત્ક્ષણ કાંતિ ભૂપની ફરી. ૧૧
 હરખ્યો નળ થયું દિવ્ય કામ, નાગે બાહુક ધરિયું નામ;
 ભૂપાળ બ્યાળ થયા વિદાસ, ગયો અયોધ્યા નૈષધરાય. ૧૨
 દેખી માણસ નાહાસે અરાંપરાં, ધાયે બાહુક પૂઠે છોકરાં;
 જે જે મારગ મહિપતિ પળે, સાં માણસ જોવાને મળે. ૧૩
 હસે લોક રૂપે લીહ વાળી, પૂઠે છોકરાં પાડે તાળી;
 રાજસભામાં રાજ ગયો, પ્રતિહાર સાથ ખસીને રહ્યો. ૧૪
 હસી સભા હસ્યો ઋતુપર્ણ, વિધિએ આ ક્યાં નિર્મ્યું વર્ણ;
 હારે કાજળ ને જંબુફળ, જાણે રૂપે બીજો નળ. ૧૫
 કહો કોણુ છો સ્વરૂપના ધામ, કેમ આવવું પડયું, શું કામ ?
 નળ કહે મારું બાહુક નામ, આવ્યો ઉદર ભરવા કામ. ૧૬
 અશ્વમેધ જાણું રાજન, એક દિવસે ખેડું શત જોજન;
 કહે ઋતુપર્ણ મોટું કારણ, આ રૂપ ને વિદ્યા અસાધારણ. ૧૭
 નળ ઈંદ્ર વિના કેા જાણે નહીં, મંત્રપ્રાપ્તિ તુંને ક્યાંથી થઈ ?
 મંત્રપાઠ કરતા નળરાય, હું નળનો સેવક શીખ્યો વિદાય. ૧૮
 કેા સમે પ્રકાશી લાણુતા તેહ, ત્યાંથી વિદ્યા હું પામ્યો એહ;
 નૈષધનાથ તે વનમાં ગયો, તે દુઃખે હું આવો થયો. ૧૯

આવ્યો છઉં રહેવા તમકને, અંનવસ્ત્ર આપજો મને;
 નહીં કરું હું નીચું કામ, નહીં ધરાવું સેવક નામ. ૨૦
 રાયજી તમને નહી નમું, સ્વયંપાક કરીને જમું;
 રાજા કહે રહો જેમ તેમ, વિદ્યાવાન જવા દેઉં કેમ. ૨૧
 હયદાસપતિનો અધિકાર, સેવક માત્ર કરે નમસ્કાર;
 જદ્યપિ માન પામે ધણું, પણ કહેવાયે દાસત્વપણું. ૨૨
 અશ્વપતિ મહારાજા થયો, હયશાળામાં વાસો રહ્યો;
 છે વિજેગની વેદના ધણી, નિત્યે સુએ શ્લોક એક ભણી. ૨૩

શ્લોક: સ્વાગતાવૃત્તં

આતપે ધૃતિમતા સહ વધ્વા યામિનીવિરહિણા વિદ્યમેન ।

સેહિરે ન કિરણા હિમરશ્મેર્દુઃખિતે મનસિ સર્વસદ્યમ્ ॥

ભાવાર્થ-વસંતતિલકા છંદ*

જે ચક્રવાક દિવસે વહુ સાથ રાખે, તે સંગ રંગ રમતાં રવિતાપ સાખે;
 રાતે વિજેગચક્રિ ચંદ્રપ્રકાશ ખૂંચે, જે દુઃખ હોય દિલમાં કશુંએ ન રૂચે.

રાગ આસાવેરી

એવું કહિને કરે શયન, વિસ્મય થાય પાડોશી જન;
 બાળ બીહામણો આવી વસ્યો, કદરૂપને વિજેગ તે કશો.
 તે સ્ત્રીએ સુકૃત શું કશું, જેણે આ સ્વરૂપને વસ્યું;
 વારુ થયું જે વીપત પડી, આ ભૂતથી છૂટી બાપડી.

વસણ

બાપડી છૂટી લોક કહે, રહ્યો રાયને રીઝવીરે;
 બૃહદશ્વ કહે યુધિષ્ઠિરને, દમયંતીની શી ગત હવીરે. ૨૪

કડવું ઉકે મું-રાગ દોહરો

સ્વપ્નું આવ્યું નારને, મૂઝી જાય છે નાથ;
 જાગી ઉઠી અચાનકે, ગ્રેહેવા પ્રભુનો હાથ. ૧
 વૈદર્ભી થઇ ગાલરી, વળી ભુએ ચોપાસ;
 અમ અબજાના હદે કારમા, ખીહું તમારે હાસ. ૨
 જોયું વન ફરી ફરી, સમ દેધ કાધા સાદ;
 પછી રૂએ બહુવિધ કરી, પામી અતિ વિપાદ. ૩

રાગ મારુ

અમે અખળા માણસ ખીજે નવ કીજે હાસ, હો નળરાય;
 કેમ ધીરજ ધરું હું નારી, તમારી દાસ, હો નળં
 રાત્ર અંધારી તો માહરી, વલે કાણુ થાશે, હો નળં
 તમ ચરણકેરી આણુ, પ્રાણુ મુજ જાશે, હો નળં
 આંહાં તો બોલે સાવજ, નાગ વાધ ને વરુ, હો નળં
 બોલો બોલો વાહો છો ક્યમ, સમ હું તો મરું, હો નળં
 હાંહાં જાઓ છો હાડ, રાડ થશે ફાંસુ, હો નળં
 અગોપ રહ્યા ન આવે દયા, દેખી આંખડીએ આંસુ, હો નળં
 તમારાં પગલાં નવ પેખું કંથ, પંથ કેમ લહુંરે, હો નળં
 નિશા અંધારી લયાનક, સ્થાનક કેમ રહુંરે, હો નળં
 નૈષધ દેશની રાણી, તાણી અતીસં રાયરે, હો નળં
 પ્રભુજી અંગ અવેવ મારા, તારા જોયરે, હો નળં
 ઘેલી સરખી ચાલે, વહાલે વછોડીરે, હો નળં
 મોહું વનકું માંડયું જોવા રોવું મૂકયું છોડી, હો નળં
 વલવલતી વૈદરબી વાટે, ઉચાટે ભરી, હો નળં
 કારણુ સ્વામી શુંય, હુંય પરહરી, હો નળં
 વહાલા નવ દીજે છેહ, નેહ વિચારો, હો નળં
 કર્મે વાળ્યો આડો આંક, વાંક શો મારો? હો નળં

વલણુ

શો અપરાધ મારો સ્વામી, દારુણુ વનમાં મૂકી ગયારે ?
 અલ્પ બ્રાંતે હું તજી, અંતર ન ઉપજી દયારે.

કડવું ૩૭ મું-રાગ રામથી

વૈદરબી વનમાં વલવલે, અંધારી રાત; વૈદરબી. ૧
 ભામિની ભય પામે ઘણું, એકલડી જાત.
 રસનાયે નામ જ નળતાણું, મુખ જ પતી જાય; વૈદરબી. ૨
 શુદ્ધ નથી શરીરની, ભાંજે કાંટા પાય.
 રોઈ રોઈ રાતી આંખડી, ખૂટયું આંસુનું નીર; વૈદરબી. ૩
 નયણે ધારા જે ઝરે, વહે છે રુધીર.
 હીંડતી તે આખડે, વાગે પાયમાં ઠેસ; વૈદરબી. ૪
 ચાલતી ઉભી રહે, ભરાયે કાંટામાં કેશ.

અંગે. ઉઝરડા ધણા, વહે શોણિતધાર;
 ઓ નળ ઓ નળ બોલતી, બીજે નહીં વિચાર. વૈદરભી. ૫
 ઉંડા કાતર ઉતરે, ચઢે ગિરિ કરાડ;
 અશુદ્ધે ઉધડકે નહીં, પાડે વાધ બરાડ. વૈદરભી. ૬
 વાંકી વાટ ટીંગા ટેકરા, લયાનક ખોહ;
 રાફ માંહે સાપ પુંકવે, ધણું ધુધવે ઘોહ. વૈદરભી. ૭
 શબ્દ પશુ પંખીતણા, ન પડે કાંઈ ઓછ;
 વરુવણીઅર બીહાવે, ધાયે પુંકે રોંછ. વૈદરભી. ૮
 શૂકર રોઝ છિકારવાં, ચીતરા દે ફાળ;
 ફાલું નાદ હોયે ધણા, બહુ બોલે શીઆળ. વૈદરભી. ૯
 આંખા આંખલી લીમડા, એખરાં છે અપાર;
 શીમળ સાદડી સેકટી, ન સૂઝે પંથ વિચાર. વૈદરભી. ૧૦
 ખેર ખાખર ને કાચકી, કંટાળી યુએર;
 આવળીયા બહુ બોરડી, સરગુવા સમેર. વૈદરભી. ૧૧
 આખડી પડતી સુંદરી, ચરણે વેલા વિંટાય;
 ધૂટા કેશ કામિનીતણા, ઝાંખરે ઝટીયાં ભરાય. વૈદરભી. ૧૨
 વૃક્ષ અથડાએ અંગસું, મૂકે કાંટામાં પાય;
 શુદ્ધ નથી રે શરીરની, લજતી નળરાય. વૈદરભી. ૧૩
 દિવસ નિશા પ્રીછે નહીં, એવું ધાર્ડુ અરણ્ય;
 દમયંતી ભૂલી ભમી, ત્યાં દિવસ ત્રણ. વૈદરભી. ૧૪
 અંન ઉદક પામી નહીં, નહિ બેસવું શયન;
 ત્રણ દિવસ એમ વહી ગયા, ભમયંતાં વંન. વૈદરભી. ૧૫

વલણુ

વન લયાનક લામિની ભૂમી, દિવસ ત્રણ ગયા વહીરે;
 વાટ ઘાટ ને ગામ ઠામ કાંઈ, એમદા પામી નહીરે. ૧૬

કડવું ૩૮ મું-રાગ રામત્રી

ભૂલી ભમે છે લામિની, નૈષધનાથની નારરે;
 ઓ નળ ઓ નળ બોલતી, ભીમકરાજ કુમારરે. ભૂલી. ૧
 ધોવાયું કાળજા આંસુએ કરી, વેદનાએ વ્યાકુળરે;
 અર્ધ ઉધાડી દેહડી, નાથે ફાડવું છે પટકુળરે. ભૂલી. ૨

એવે દીઠો એક ચીતરો, ધાર્ધ દમયંતી ઉલટરે; ભૂલી. ૩
 પૂછે ભાળ નળ ભૂપાળની, છે તારા જેવી કટરે.
 શાર્દૂલ દીઠો વાટમાં, વૈદરભી પૂછે ધરી વહાલરે; ભૂલી. ૪
 નૈષધનરેશ વાટે મળ્યા, છે તારા જેવી ચાલરે.
 સાવજ થાયે ગાભરા, ભય પામી નાશી જાયરે; ભૂલી. ૫
 રખે વનદેવી અમને ઝાંલતી, પશુ ધણા કંપાયરે.
 પૂછે ઉંચા દ્રુમને, તારી ગગને ગર્ધ ડાળરે; ભૂલી. ૬
 તરુવર જે મારી વતી, કહીં દીસે ભૂપાળરે.
 પર ઉપકારી સદા તમો, વળી શીતળ તારી છાંયરે; ભૂલી. ૭
 નૈષધનાથ કચલું દીઠટા, જોઉં છોં વનમાંયરે.
 તરુ ઉત્તર આપે નહીં, તેમ તેમ રાણી રાયરે; ભૂલી. ૮
 પુણ્યશ્લોકે જ્યારે પરહરી, શત્રુ થયા સર્વ કાયરે.
 અજગર પંખો છે વાટમાં, વીકાશી મુખ ભાગરે; ભૂલી. ૯
 દમયંતીએ જાણ્યું નહીં, તેના મુખમાં મૂક્યો પાગરે.
 ચરણ ગળ્યો જાનું લગે, વિષ ચઢી ગયું શરીર રે; ભૂલી. ૧૦
 પડી ભોમ સાદ નળને કરે, મુખે પાડે રીર રે.
 અજગર આનંદ પામીએ, લહું જડયું લક્ષ રે; ભૂલી. ૧૧
 વૈદરભી ધણું વલવલે, ઉંચા ચઢી ગયાં ચક્ષ રે.
 કંઠે બંધાર્ધ કાચકી, મુખે પડીએ શોષ રે; ભૂલી. ૧૨
 મરણ સમે મૂકે નહીં, હૃદે રસના પુણ્યશ્લોક રે.
 રોતી રાણી સાંભળી, પારધી આવ્યો ધાર્ધ રે; ભૂલી. ૧૩
 પગ દીઠો અજગર મૂખમાં, તેણે શ્યામાને સાહી રે.
 પારધીએ અજગર મારીએ, કાહોવાડાને ધાય રે; ભૂલી. ૧૪
 જાત કરીને મુકાવીએ, નળપત્નીને પાય રે.
 વૈદર્ભીને વિષ ચઢ્યું નહીં, છે વાસવનું વરદાન રે; ભૂલી. ૧૫
 કરતળ વાસ સુધાતણો, દેહી રહી પરમ નિધાન રે.

વલણ

દેહી રહી પરમ નિધાન, હળાહળ ગયું ઉતરી રે;
 કહે ભંટ પ્રેમાનંદ પછે, શું દુઃખ પામી સુંદરી રે.

કડવું ૩૯ મું-રાગ મારુ

- વિષધર માર્યો વ્યાધે આવી, મહીલા મૃત્યુથકી મૂકાવી;
વ્યાધે અજગર લીધો હાથે, ચાલ્યો દમયંતી તેડી સાથે. ૧
- પારધી હીંજો જુગતે જીતી, વૈદર્ભી જય બીહીતી બીહીતી;
ગયો એક તળાવની તીર, પ્રક્ષાલન કીધું સર્પ શરીર. ૨
- દેખતાં દમયંતી પ્રત્યક્ષ, વ્યાધે અજગર કીધો ભક્ષ;
મુખનું પાસું રહેવા દીધું, બાકી શરીરનું ભોજન કીધું. ૩
- દમયંતી વિસ્મય હવી, આ તો વાર્તા દીડી નવી;
જીવાંતક કહે હો નારી, તમે દીડી વિદ્યા અમારી. ૪
- મનની ખટપટ સધળી છાંડો, પ્રેમ કટાક્ષ મુજ પર માંડો;
હું તો પારધીપતિ છોં વ્યાધિ, પટરાણી કરું ભલે લાધી. ૫
- કુણ માત તાત કુણ સ્વામી, વન નીસર્યા વૈરાગ પામી;
એકલાં આબ્યાં આણી દશે, કાણુ નામ બોલો રળી રસે. ૬
- કાણે વચન કહ્યું કવરધું, કાં અંબર અંગે અરધું?
શું નળ નળ મુખે જપો? છો ડાહ્યાં ઘેલામાં ખપો. ૭
- જઘપિ દુઃખ તમને પડિયું, પણ ભાગ્ય મારું ઉઘડિયું;
એમ કહિને ગયો સ્પર્શ કરવા, ત્યારે અબલા લાગી ઓસરવા. ૮
- ધસ્યો રાહુ ચંદ્રને ચાંપે, તેમ દમયંતી થરથર કાંપે;
મા ભરિશ એકું ડગ, તુજ પર તૂરી પટશે ખડગ. ૯
- હું તો બીમકરાયની બાળી, અલ્યા હું નહિ ચૂકવાવાળી;
હું તો દમયંતી નળની નારી, પારધિ કહે ભાગ્યદશા મારી. ૧૦
- એવું કહીને પારધિ ધસિયો, અબળાને ક્રોધ મન વસિયો;
મૂર્ખ કહ્યું માનરે મારું, હો જમપુરના વટે સારુ. ૧૧
- ઉપકાર તારો હું જાણું, તે માટે હું દયા કાંઈ આણું;
બળ મા કર તું મુજ સાથે, મૂર્ખ મરણ ચઢ્યું છે માથે. ૧૨
- કેમ જાવા દેઉં ભોળી લામ, મુજ વિરહીતણો વિશ્રામ;
હુંમાં શો અવગુણ જ દેખો, મને શા માટે ઉવેખો. ૧૩
- મારે મંદિર સ્ત્રી છે તરણ, તે રહેશે તમારે ચરણ;
આપણુ બે જીવ જીવશું જડિયાં, કાણુ સુકૃતથી સાંપાડ્યાં. ૧૪
- થનાર હશે તે દેધશ થાવા, પણ નહિ દેઉં તમને જાવા;
મુખે પારધિ વંશમાં વરતો, હું નળથી નથી કાંઈ નરતો. ૧૫

લક્ષણવંતિ મને લોભાવો, પૂરી વાસ સદન શોભાવો;
 અન્ન વસ્ત્ર વિના ન દુભાવો, દ્યો ગૃહસ્થાશ્રમનો લાવો. ૧૬
 લક્ષ દુઃખ ન ધરશે ચિત્ત, શત પશુ વેધું છું નિત્ય;
 ઉંચું જોઈ કહે ધન્ય વિધાતા, મને દમયંતીનો દાતા. ૧૭
 મારી કર્મ દશા છે ચઢતી, વૈદર્ભી પામ્યો રડવડત્તી;
 દેવ નહીં પામ્યા ખપ કરતાં, મને વાર ન લાગી વરતાં. ૧૮
 તૃણનો મેરુ ને મેરુનું તરણ, તારી લીલા અશરણશરણ;
 ભોગવી ન શક્યો નૈષધ સ્વામી, નળે જોઈ નારી મેં પામી. ૧૯
 શું નળ નળ જંખના લાગી, પહોર નિશાયે ગયો ત્યાગી!
 શે લોભે દ્યો નળનું નામ, જોણે દુખિયાં કીધાં આમ? ૨૦
 જોલો આધાર પ્રાણજીવન, ધાયો દેવાને આલિંગન;
 કોધે સતિએ સંભાળ્યું સત્ય, રાઈ સમયાં કમળાપલ. ૨૧
 વિઠ્ઠલજી ચડજે વારે, હું તો રહી છું તમ આધારે;
 છો વિપત સમેના સ્યામ, મધુસૂદન રાખો મામ. ૨૨
 આપ્યું પદ ક્રુવને અવિચળ, ગ્રાહ્યી મૂકાવ્યો મદગળ;
 રાખ્યો પ્રહ્લાદ વસિયા થંભ, રક્ષા કરો ધરો ન વિલંબ. ૨૩
 સત્ય હોય સદા નિરંતર, અસત્યથી હોઈ સ્વતંતર;
 ન મૂક્યા હોય નળ મનથી, કુદષ્ટે ન જોયું હોય અન્યથી. ૨૪
 આપતકાળ રહી હોઈ સત્યે, નળ સમરી રહી હોઈ શુભ મતે;
 પંચ મહાભૂત સાક્ષી ભાણ, ન ચૂકી હોઈ નળનું ધ્યાન. ૨૫
 સત્ય બળે દેઈ છૌં શાપ, ભસ્મ થાજે પારધી આપ;
 વચન નીસર્યું મહિલાનાં મુખથી, અગ્નિ લાગ્યો પગના નખથી. ૨૬
 સ્તવન કીધું બેહુ કર જોડી, નમતામાં થયો રાખોડી;
 પ્રેમદા પામી પરિતાપ, ઉપકારીને દીધો શાપ. ૨૭
 જદાપિ વ્રત ન ભાંગું, પણ લૌકિક લાંછન લાંગું;
 લોકને પારધિનો સંદેહ, માટે પાકું હું મારી દેહ. ૨૮
 પ્રાણુત્યાગે નથી હું બીતી, શું કરું સ્વામી પાપે જીવી;
 કેશનો પાંગરો ગુંથી ગ્રંથે, લેઈ ભરાવ્યો ફાંસો કંઠે. ૨૯
 હો વિજય એટલું માગતી મરું, નળની દાસી થઈ અવતરું;
 એવે કળજીગે ધાર્યું મન, કરું કૌતક હું ઉત્પન્ન. ૩૦

મરણુથી હંગાસી લીધી, ત્યાં માયા કળાએ કીધી;
તાપસ આશ્રમ દીઠી વાડી, ગધ દમયંતી ફસો કાઢાડી. ૩૧
નગ્ન દિગંબર છે મહંત, ગધ પાસે હરખ્યું ચંત;
ખોલે કળાજુગ નાસા ગ્રહી, અપ્રીત મચ્છ માટ થઈ. ૩૨
શકે ભીમકસુતા દમયંતી, તણ નાથે હીડે ભમયંતી;
અલ્પ અપરાધની બ્રાતે, કામિની તણ છે કાંતે. ૩૩
ભીમકસુતા આનંદી અપાર, ભેગી જગદીશને અવતાર;
ફરી ફરીને પાગે નમે, નળનું પ્રશ્ન કરોળ તમે. ૩૪
મુનિ કહે નળને છે હેમ, પણ ઉતર્યો તુજથી પ્રેમ;
નળ નારી શોધે છે અન્ય, તું કરજે જે ઉપજે મન. ૩૫
તવ હરખ્યો પ્રેમદાનો પ્રાણ, મારા પ્રભુને છે કલ્યાણ;
લક્ષ નારી કરો રાજન, પણ મારે તો નળનું ધ્યાન. ૩૬
હરી ઠામ થયો જાણી નળ, નારીએ લીધાં જળ ફળ;
પામી વિરામ કીધું શયન, નિદ્રાવશ થઈ સ્ત્રીજન;
સ્વપ્નાંતર દીઠા નળ રાય, જાગી તો દુઃખ ખમાણું થાય. ૩૭

વલણુ

નળની સ્ત્રી નિદ્રામાં, સ્વપ્નવિષે પુણ્યસ્ત્રોકરે;
ચાર ધડીએ જાગી ચતુરા તો, આશ્રમ વાડી ફેકરે. ૩૮

કડવું ૪૦ મું-રાગ મહુલાર

ભીમકસુતા જાગી કરીને, ચારે દિશાએ જોયરે;
નહીં તાપસ વન ખીહામણું, નળની નારી રાયરે. ૧
હું પાપિણીને પગલે કરીને, મુનિએ મૂક્યો ઠામરે;
મેં કાણુ કૃત્ય રે આચર્યાં જે, વિપત પડે છે આમરે. ૨
હીડે સાદ કરંતી વનમાં, ત્રિભોવનનાયક નરરે;
ગગને રહ્યા હરખે ધણું, જે ઉવેખ્યા અમરરે. ૩
લક્ષણવંતે લોક હસાવ્યા, સ્વયંવરના શત્રુ સર્વરે;
આજ રિપુને વહી જાય છે, કૌતક કરું પર્વરે. ૪
એવું જાણી મારા નાથજી, દાસીની લેજો સંભાળરે;
હો વિહંગમ વેવિશાળિયા, મને મૂકી નળ ભૂપાળરે. ૫
હો વજાવતી માવડી મારું ઢાંક ઉઘાડું ગાત્રરે;
હો ભીમક મારા તાતજી, શોધી મનાવજો જામાત્રરે. ૬

હો નૈષધ દેશના રાજ્યા, અણ્ણચિત્યું દો દર્શનરે; ૭
 ભૂપરૂપને જાળી લામણે, હો સહુણા સ્વામીનરે.
 વૈદરભી નાથ વિજેગણી, વિરહે વ્યાકુળ શરીરરે;
 ચતુરાને વન ચાલતાં, આવ્યું સરિતા તીરરે. ૮
 આનંદી અળખા અતિ ધણું. ઉતરતા દીઠા લોકરે;
 ધાધને પૂછે પ્રેમદા લાઈ, દીઠા કહીં પુણ્યશ્લોકરે. ૯

વલણ

પુણ્યશ્લોક છે એ સાથમાં, પૂછે નળની નારીરે;
 નદી ઉતરતાં આશ્ચર્ય પામ્યા, પરદેશી વેપારીરે. ૧૦

કડવું ૪૧ મું-રાગ મારુ

આસ ભરી પૂછે સતી, વેપારીરે; કયદ્દ દીઠા છે નૈષધપતિ, વેપારીરે.
 પ્રભુ ગયા છે પરહરી, વેપારીરે; છે તમમાં વાત કહો ખરી, વેપારીરે.
 કાંઈ દેખાડો નળ નાથને, વેપારીરે; રુકું હજે સઘળા સાથને, વેપારીરે.
 સાચુંબોલો જળ તીર છો, વેપારીરે; તમે વિપત સમેના વીર છો, વેપારીરે.
 રૂપે બ્રહ્માએ વાળી હથેર, વેપારીરે; મારો સ્વામી ઓળખીએ સઘરે, વેપારીરે.
 છે અદ્ભુત ગોરું ગાત્રરે, વેપારીરે; દીઠે અડસેઠ વળે જત્રરે, વેપારીરે.
 ગોરું મુખ મુછ વાંકડી, વેપારીરે; મોટી આંખ ચાલ છે ફાંકડી, વેપારીરે.
 ચાલ જેની છે લટકતી, વેપારીરે; કાંતિ મણિ જેવી ચળકતી, વેપારીરે.
 કંઈ મોતીનું લેહેરીયું, વેપારીરે; અરધું પટકુળ પહેરીયું, વેપારીરે.
 સુગટે માણેક ચળકતાં, વેપારીરે; કરણે કુંડળ લળકતાં, વેપારીરે.
 અધર આંખાની કાતળી, વેપારીરે; વિશાળ હૃદયે કટિ પાતળી, વેપારીરે.
 બોલ સાકરપે મીઠડા, વેપારીરે; એવા નૈષધનાથ દીઠડા, વેપારીરે.
 વણજારા એમ ઓચરે, સુણ શ્યામારે, નિર્લજ વનમાં શું કરે, સુણ શ્યામારે.
 કા કહે કૃષ્ણા વનવસી, સુણ શ્યામારે; કા કહે દીસે રાક્ષસી, સુણ શ્યામારે.
 કા કહે લાં મોટી પાપિણી, સુણ શ્યામારે; કા કહે દીસે શાકિણી, સુણ શ્યામારે.
 કા કહે હું નૈષધપતિ, હો ઘેલીરે; આવ આલિંગન દીજે સતી, હો ઘેલીરે.
 વાંકી દષ્ટે જ્યે ધણા, હો ઘેલીરે; દુઃખ પામ્યામાં નહીં મળ્યા, હો ઘેલીરે.
 રોતી નાવે બેઠી સુંદરી, સુણ રાયરે; લોકમાંહે મળી ઉતરી, ધર્મરાયરે.
 વેપારી લાં વાસો રહ્યા, સુણ રાયરે; એ પોહોર નિશાના ગયા, ધર્મ
 નયણે આંસુડાં ગળે, સુણ રાયરે; દમયંતી બેઠી ઝાડ તળે, ધર્મ
 ગજભૂથ જળ પીવા આંખાં, સુણ રાયરે; સહ શ્રદ્ધ કળીએ ખીલાવીઆં, ધર્મ

લડકી મેગળ મંડળી, સુણ રાયરે; વેપારી માત્યા મગદળી, ધર્મ
જે સતીને કુત્સિત વાક્ય બોલીયા, સુણ રાયરે; તે પાપી ગળે રગદોળીયા, ધર્મ
અધિષ્ઠાતા વેપારીતણો, સુણ રાયરે; તેજો જીવતો સાથ આપણો, ધર્મ
લાઘવ્યો કુતૂહલ મોહું હવું, સુણ રાયરે; મુને ઘટે છે વન ખીજે જવું, ધર્મ
એવે કળીજીગ પાપી આવીયો, સુણ રાયરે; વેષ તે જોશીનો લાવીયો, ધર્મ
તિથિપત્ર વાંચીને એમ કહે, સુણ રાયરે; એતો વેપારી કે જીવતો ન રહે, ધર્મ

વલણ

નહીં રહે કે જીવતા, ઉત્પાત દારુણ હોયરે;
એ કૃત્યા આવી કાલની, તેણીએ ખાધા સર્વ કાયરે.

કડવું ૪૨ મું-રાગ મેવાડો

દેખાડી દીધી હો, કળિયે સુંદરી; ધાયા વેપારી હો, લાંબા અંધન કરી.
સર્વે ઠરાવી હો, અખળા શાકિણી; નળને સમરે હો, મધુર ભાષિણી.
બોલ્યો અધિકારી હો, મારો સર્વે મળી; પથ્યા ત્રુટી હો, અખળાને નાંખી દળી.
ગડદા ને પાટુ હો, પહાણા ને લાકડી; એણી પેરે મારી હો, બાળા બે ધડી.
રહ્યું બોલાતું હો, કંઠે કાંટા પડે, અંધન ત્રુટ્યું હો, નાહાસતી આખડે.
હું વધૂ દેખી હો, પૂર્વજ લાજ્યા; મુજને રાખો હો, નૈષધ રાજ્યા.
ત્રાસે ને નાસે હો, પાછું ફરી જીએ; રાજ માર્ગે હો, દમયંતી રુએ.
અંજે ઢીમાં હો, રુધિર ધારા ઝરે; બહુ સળ ઉઠ્યા હો, અવિલોકન કરે.
ઉણ જ રણ હો, ચરણે દાઝેરે; કળી પુઠે પડીયો હો, દેવા દુઃખ કાળેરે.
નગ્ર એક આવ્યું હો, અખળા ઉલ્લાસીરે; રાજ કરે છે હો, ભાનુમતી માસીરે.
પુરમાં પેઠી હો, આપત અવસ્તારે; ઘેલી જાણી હો, લોક સહુ હસતારે.
બાળક પૂઠે હો, તાળી પાડેરે; શે ઢાકે કાયા હો, રણ ઉરાડેરે.
વૈદરબી વીહીલી હો, શેરી ચહુટે ફરેરે; નાંખે કાંકરાં હો, કર આડો ધરેરે.
છજે બેઠી હો, માસી ભાનુમતીરે; દયા તેને આવી હો, તેડાત્રી સતીરે.

વલણ

સતી તેડાવી રાણીએ; જૈ અખળા ઉભી રહીરે;
ભાણેજે માસી ઓળખી પણ, માસીએ ભાણેજ ઓળખી નહીરે.

કડવું ૪૩ મું-રાગ ગાડી

દમયંતી મંદિરમાં પળે, અવાસ ન આવે આંખડી તળે;
ભાનુમતી ભેઈ વિસ્મય હવી, કહે પ્રેમદા કાણે પરભવી ?

પ્રભુતા તારા તનમાં રમે, લાગ્યવાન દીસે કાં વન ભમે ?
 છો રુદ્રાણી અહ્માણી કે વૈષ્ણવી, કાણુ કારણુ રૂપ ધર્યું માનવી ? ૨
 લૌકિક કષ્ટ વેઠો છો માત, કહો મન મૂકી જથારથ વાત;
 ખાઈ હું માનવી સર્વથા, કર્મ જોગે ભોગવવી વ્યથા. ૩
 નર નારીએ તીર્થ જાત્રા માંડી, અંતરિયાળ પ્રભુ ગયા છાંડી;
 ન જાણીએ શું દુઃખ મનમાં ધરી, નિશાએ નાથ ગયો પરહરી. ૪
 કર્મ કથા એ માતા મારી, માસી કહે સાંભળ નારી;
 કહીં એક તું દીઠી છે ખરી, જાણે ભગિનીની દીકરી. ૫
 પણ તેને નોહે અવસ્થા એવી, રૂપે છે તું દમયંતી જેવી;
 સુખે રહે સદનમાં સતી, તું મારે જેવી ઈંદુમતી. ૬
 સુખાહુ મારો સુત જેહ, જેન કહીને રાખશે તેહ;
 કહે દમયંતી રાખી સામ, નહીં કરું હું નીચું કામ. ૭
 દહાડી એક વિપ્રને આપું અંન, હવિષ્યાન્ન કરું ભોજન;
 એવું સાંભળી હરખ્યાં રાણી, રાખી પ્રેમદા ઉલ્લટ આણી. ૮
 સતી નામ ધરાવી રહી, દમયંતી ઓળખાઈ નહીં;
 રાત દિન કરે નળનું ધ્યાન, વિદેશી વિપ્રને આપે આમાન. ૯
 તેડાવે ટેહેલીઓ વાટે જતો, જાણે નળ સ્વામી થાય છતો;
 હવિષ્યાન્ન જમે ને અવની સૂએ, દેહ દમન કરી દિન ખૂએ. ૧૦
 સાંભરે સુખ સારે તન તપે, રાત દિવસ નળને જપે;
 એમ ધણા દિવસ ગયા વહી, કળીને મન ચિન્તા થઈ. ૧૧
 નળથી મંત્ર ચળે નહીં સતી, તો કેમ વરાય મારી વતી;
 જો દ્વેષ આણે નળ સાથે, તો દમયંતી આવે હાથે. ૧૨
 કાંઈ વળા વિપત પાડું, એને માસી સાથે વઢાડું;
 માસીની કુંવરી ઈંદુમતી, એક દિવસે નહાતી હતી. ૧૩
 દમયંતી પાસે તે સમે, સંગ ઈંદુમતીને ગમે;
 મોતીનો હાર કંઠથી કાઢાજ્યો, ભીંતને ટોડલે વળગાજ્યો. ૧૪
 ટોડલામાં પેઠો પાપી કળી, મુકતાફળની માળા ગળી;
 ઈંદુમતીએ માંજ્યો શણગાર, જુએ તો નવ દીઠો હાર. ૧૫
 અરે પરે તે ઓળ્યો ધણું, વિચાર્યું એ કૃલ દાસી તણું;
 પૂછ્યું તેડીને એકાંત, ખાઈ તુજપર આવે છે બ્રાંત. ૧૬

લાવ વહેલી ક્યાં મૂકી માળા, દમયંતીને લાગી જવાળા;
બાઈ બેન મા ચહડાવો આળ, પૃથ્વી જશો રસાતાળ;
જોઈ બોલવું વદને વાંક, સ્વામીદ્રોહી પડે કુંભીપાક. ૧૭

વલણુ

કુંભીપાક પડે સર્વથા, સાચું ન બોલે જોહરે;
ઘેર રાખી રંક જાણી, હશે કાં આપો છોહરે.

કડવું ૪૪ મું-રાગ પરજીયો

ઈંદુમતી કહે બાઈ સાંભળ, લોકને કાં સંભળાવો ?
કહે વૈદરબી વણુ ચોરીએ, શા માટે અકળાવો ? ૧
હાથમાંહેથી હાર લઇને, ના કહે કેમ ચાલે ?
તસ્કર કરીને તો બાંધે, જો વસ્તુ હાથે ઝાલે. ૨
મિથ્યા હું કહેતી નથી, કાણુ માળા લેતુજ પાખે ?
એવી ચોરટી હું હઉં તો, રાજમાતા કેમ રાખે ? ૩
માતા મારીએ માન દીધું, સતી સરખી જાણી;
અસાધવી મુનેકેમ બોળખી, શું લેતાં ગ્રહો છે પાણી ? ૪
અમે પરીક્ષા તારી કરી, જો ભરતારે પરહરી;
બાઈ હું મેળાં જોગ થઈ, તમારા ધરની પેટભરી. ૫
ચોરી કરવી આખ ભરવી, એ તે ક્યાંતો ન્યાય !
એવે રાજમાતા પધાચ્યાં, રાઈ બંને કન્યાય. ૬
આપ આપણું દુઃખ કહે માતાને, નયણે ઢાળી આંસુ;
એક કહે મારો હાર લીધો, એક કહે ચોરી ફાંસુ. ૭
ચતુર શિરોમણિ રાજમાતા, અંતરમાં વિમાસે;
માળા ગઈ તે મોટું અચરજ, સતીને કેમ કહેવાશે ? ૮
તું તો દેવી જેવી દીસે, છે નારાયણની દાસ;
આપો હાર કલેશ નિવર્તે, જો કીધું હોય હાસ. ૯
સરખે સરખામાં હોય કૌતક, આપો હાર મોતી તણો;
રાજકુંવર રીસાળ ધણું છે, જાણે થશે કલેશ ધણો. ૧૦
માળા હોયે આપણા ધરની, તો ફરી શોધ નવ કીજો;
છે શ્વસુર પક્ષની સર્વે જાણે, તેને શો ઉત્તર દીજો ? ૧૧
હૃદે કાટતે કહે દમયંતી, અપવાદ દીધો એવો;
હાં હાં બાંધજી હાર તમારો, લીધો છે મેં દેવો. ૧૨

ન ઘટે રાજમાતાજી તમને, દુઃખ દેવું ઘેર રાખી;
 અમો ન હોઉં ચોરી કરનારાં, છૌં જશનાં અભિલાખી. ૧૩
 ઇન્દુમતી કહે આપે ધૂટશો, શો શોહોર કરવો હાલો?
 માળા મારી કરમાં મૂકા, જો જશ હોયે વહાલો. ૧૪
 સેવક સખીઓ અમ કહે છે, એણીએ માળા લીધી;
 મારો બાધો તાણો પછાડો, અબળા આકળી કીધી. ૧૫

વલણ

કીધી એ નિશ્ચે ચોરટી, રાજમાતાએ જાણાવી રીસરે;
 દમયંતી દુઃખ પામી ઘણું, પછે સમયાં શ્રી જીગદીશરે. ૧૬

કડવું ૪૫ મું-રાગ મારુની દેશી

હો હરિ સત્યતણા સંઘાતી, હરિ હું કહીએ નથી સમાતી.
 હરિ મારે કાણુ કર્મના કરતું, પ્રભુ ચોરીથકી શું નરતું? ૧
 હરિ હું શા માટે દુઃખ પામું? પ્રભુ જીઓ હું રાંકડી સામું;
 હરિ તમે ગ્રાહથી ગજ મૂકાવ્યો, તો હું ઉપર શો રોષ આવ્યો? ૨
 હરિ હું નથી દુઃખની ધીર, તમો છો વિપત સમેના વીર;
 હરિ તમે મન અપરાધ ન લાવો, હરિ તમે અનાથ બંધુ કહાવો. ૩
 હરિ હું હરખે હણાઈ, હરિ હું ચોરટીમાં ગણાઈ;
 હરિ હું કેતી ને કાણુતણી, હરિ જીઓ હું રાંકડી ભણી. ૪
 હરિ હું તારી સેવા ચૂકી, તો નજો વનમાં મૂકી;
 હરિ મેં વિપ્ર ન પૂજ્યા હાથે, તેથી શું તરછોડી નાથે? ૫
 હરિ મેં શિવ ન પૂજ્યા જળે, તો શું રેતી મૂકી નજે?
 હરિ દોહલે ઉદર ભરવું, હરિ મુજને ઘટે છે મરવું. ૬
 હરિ હું ભરતારે છાંડી, હવે દુઃખ કહું કેને માંડી?
 હરિ મેં કાણુ પાતક કીધાં? હરિ મેં સાધુને મેણાં દીધાં. ૭
 હરિ મેં રાખ્યું હોય સત્ય, જો વંહાલા હોય નળપત્ય;
 મારા કાટિક છે અવગુણ, પણ તમો તો છો રે નિર્ગુણ. ૮
 અપરાધ સર્વ વિસારી, ચઢો વિકૃલા વહારે મારી;
 જો નહિ આવો જગદીશ, તો પ્રાણ મારો હું તજીશ. ૯
 એવું કહિને આંખે ભર્યું જળ, અમો અબળાતણું શું બળ;
 એવું મનમાં ધરીયું ધ્યાન, સતીની વારે ચઢ્યા ભગવાન. ૧૦

વિલપે વિદર્ભપતીરે, નિઃશ્વાસે સાગર સૂકે;
 ભીમકની ભામિનીરે, ખાળક હૃદયે નવ મૂકે. ૯
 કુટુંબ ટોળે મળીરે, ભૂમિ સ્વયંવરની નીરખે;
 દમયંતીએ હ્યાં નળ વાયોરે, હીજ્યાંનાં પગલાં પરખે. ૧૦
 રાણી કહે રાયજીરે, ફરી શોધ પૂજ્યની કીજે;
 જમાઈજી નવ જડેરે, તો આપણુ જોગવટો લીજે. ૧૧
 શોધી કહાડો સર્વથારે, જો મારું જીવવું જાણો;
 દીકરી મળ્યા વિનારે, મુખે નવ મૂકું જળ દાણો. ૧૨
 ભીમકે મોકલ્યારે, સેવક સહસ્ર એક;
 ખપ કરી ખોળજોરે, કહાડજે ક્ષિતિ કરો છેક. ૧૩
 હિંતી વાર્તારે, ભીમકે સાંભળી કાન;
 દમયંતી એકલીરે, નજે રાતી મૂકી રાન. ૧૪
 વણુજીરે કહ્યુંરે, અમે દીઠી સરિતાને તીર;
 રૂપ ધણું હતુંરે, જાણ્યું શક્તિનું શરીર. ૧૫
 કેશ છૂટા હતારે, વસ્ત્ર તે અડધું અંગ જાણુ;
 વાત ખરી મળીરે, વદતી હતી નળ નળ વાણ. ૧૬
 માતા વિલપે ધણુંરે, દુઃખે દાધું અંતઃકર્ણ;
 મેળાવો ક્યાં હશેરે, દીકરી રવડી પામશે મર્ણ. ૧૭
 વજ્રવતી માતનેરે, નીર આવે નેણુ અપાડ;
 પુત્રીને શોધવારે, સુદેવને ચહડાવ્યો પાડ. ૧૮

વલણુ

પાડ ચહડાવ્યો સુદેવને, કહે રાણીને રાયરે;
 ગુરુજી તમ વિના અર્થ ન સરે, એમ કહી લાગ્યાં પાયરે. ૧૯

કડવું ૪૭ મું-રાગ રામઘી

બ્રાહ્મણ ચાલ્યો અનુચર વેશજી, અટણુ કરતો દેશદેશજી;
 કળા પાડી વરવું ગાત્રજી, જીર્ણ વસ્ત્ર ગ્રહ્યું તુંબીપાત્રજી. ૧

ઢાળ

પાત્ર કરમાં રહિત જોખમ, જ્યેષ્ઠિકા જીર્ણ વસંન;
 દુઃખી દરિદ્રી સરખો દેખીએ, જઘપિ છે સંપંન. ૨
 નિરખે ઓવારા નવાણુના, જ્યાં નીર ભરતી નાર;
 જ્યાં જીવ જીવતીતણાં, પણ ન જડી ભીમકકુમાર. ૩

તીર્થ જાત્રા જગન જાત્રણુ, જ્યાં સ્ત્રીઓનો સંવાય;	
અબાણ્યો થઈ જીએ બ્રાહ્મણ, શીશ ધુણીને જાય.	૪
પગે અટણ રસનાએ રટણ, મુખે દમયંતીનું નામ;	
એમ કરતાં સુદેવ આવ્યો, રાજમાતાને ગામ.	૫
વિપ્ર પુરમાં આવિયો, વધામણી પામ્યો તર્ત;	
સાંભળ્યું જે રાજમાતા, ઉજવે છે વર્ત.	૬
પૂર્ણાહુતિ વેળા હુતી, જોવા મળ્યાં બહુ જન;	
દાસી સાથે દમયંતી, કરે પંથીનું દર્શન.	૭
અપૂર્વ મનુષ્યનું કરે દર્શન, નીરખે નરની કાય;	
વિચાર એવો વૈદર્ભીને, આવી મળે નળરાય.	૮
વેદ અધ્યયન કરે વાડવ, અભિષેક આશીર્વાદ;	
કિંકરી બહુ ગીત ગાયે, હોય ભેરી નાદ.	૯
દીક્ષા લેઈ સુગ્રાહુ, ખેઠા તેજસ્વી જન;	
હુતદ્રવ્ય હોમાએ વિવિધ પેરે, ધુન્ન ગયોરે ગંગન.	૧૦
દાન આપે ગાય સવચ્છી, રાય ભર્યો અહમેવ;	
જગન કરા કુંડની આગળ, આવી રહ્યો સુદેવ.	૧૧
દેહ દુર્બળ રેણુએ ભર્યો, જ્યેષ્ઠિકાએ તુંબી ભરાવ્યું;	
સભા સર્વ ખડખડ હસી, આ રત્ન ક્યાંથી આવ્યું.	૧૨
જગનમંડપ જોયો નહીં, નહીં જોયો દિક્ષિત નરેશ;	
ઘેલો જસો આવ્યો ધસ્યો, સર્વને મારે ઠેસ.	૧૩
લોક કહે હો ઘેલીયા, ટેહેલીયા અંતરના અંધ;	
ભિક્ષુક બ્રહ્મ વિકળ દષ્ટ, શો સ્ત્રી સાથે સંબંધ.	૧૪
કહ્યું કાનું નવ સાંભળે, છે કલેવરમાં કષ્ટ;	
એવે સુદેવ ને દમયંતીની, મળી દષ્ટે દષ્ટ.	૧૫
નિમેષ થાતી રહી નયણે, વિચારમાં પડ્યાં એહ;	
મારે પિયરથી પધારિયો, સુદેવ સાચો એહ.	૧૬
વિપ્ર કા વિદર્ભનો એ, નહાનપણ મધ્ય નેહ;	
માહોમાહે જોયાં કરે, સર્વને થયો સંદેહ.	૧૭
ગુરુએ ગોરી ઓળખી, જડ્યું અબજાનું અંધાણ;	
ભામિનીના ભાલ ઉપર, વિધિએ નિમ્યોં ભાણ.	૧૮

અગોપ રાખતી માસી મંદિર, કેશકેરી લટ;
ખસી વેણી સૂરજ ઝળક્યો, હ્રદે ભરાયું ઉલટ. ૧૯
સમીપ આવ્યાં સામસામાં, નેત્ર જળ જેમ નેવ;
સાથે બંન્ને બોલિયાં, હો દમયંતી સુદેવ. ૨૦

વલ્લભ

સુદેવ દમયંતી મળ્યાં, ધરણી ઢળ્યાં મૂઝાં હવીરે;
સભા સર્વ વિસ્મય થઈ, આ તો વાર્તા દીસે નવીરે. ૨૧

કડવું ૪૮ મું-રાગ વેરાડી

મૂઝાંથી મહીલા જાગી, પૂછયું ગોરને પાગે લાગી;
શકે છો ધરના મુની, હા દીકરી કાં તું સુની? ૧
દુર્બળ કાણુ કારણે, દાસી માસીને બારણે;
ઓળખી નહીં તુંને માડી, મેં દેહીની કળા પાડી. ૨
શું માસીએ દુઃખ દીધું? નાજી વાજળ* કીધું;
નાથજીએ તને કાં મૂકી, હું નેટ કાંઈ એક ચૂકી. ૩
નથી બાઈ તું ચુકવાવાળી, નહીં તજે અન્યા ટાળી;
માતા પિતા જે તારાં, રોતાં હશે તે ચોધારાં. ૪
પીયરથી આવ્યો સતી, શું પ્રગટ્યા નૈષધપતી?
હા નળની થઈ છે શોધ, મુજને ઘો છો પ્રતિબોધ. ૫
હા નિશ્ચય નળ પ્રગટ, છે વાણીમાંહે કપટ;
છોરને છેહ કાં આપ્યાં? છતે બાપે થયાં નબાર્યાં? ૬
રાજમાતાજી એમ પૂછે, ઋષિ તારે ને એને શું છે?
એ કાણુ કાને જાણેજી, એ તો તમારી ભાણેજી. ૭
કેઈ ભાણેજી એ મારી! દમયંતી નળની નારી!
એ વાંત તે કેમ નીપજી, ભરવારે એને કાં તજી? ૮
ઘૂત રમીને નૈષધ હાસ્યા, તે માટે વન પધાસ્યા;
શું જાણીએ શા કાજે, ત્યાજ કરી મહારાજે? ૯
તું દમયંતી દીકરી, હા થઈ રહી દિકરી;
સુણી માસી ધરણી ઢળી, સભા થઈ વ્યાકુળી. ૧૦
સુદેવ કહે છે નાટ, એમ ભુલ્યાં તે શ્યામાટ?
જે પોતાનું પેટ, તેને કેમ નિસરીએ નેટ? ૧૧

હું વરાંસી રે બાપ, એમ માસી કરે વિલાપ;
ત્યાં થઈ રહ્યો હાહાકાર, સુદેવ કહે સૌને ધિક્કાર. ૧૨

વલણુ

સુદેવ કહે ધિક્કાર રે, ઝોળખી નહીં સુંદરી સતીરે;
રાજકુંવર લાજ્યો ધણું, રુએ અતિસે ઇંદુમતીરે. ૧૩

કડવું ૪૯ મું-રાગ ગોડીની દેશી

કાયા કુસુમરૂપે કિંકરીને, દેખી દાઘો સુદેવ;
અન્નણ્યાં થઇને ઇલાં રહ્યાં, થઈ દાસી કીધી સેવ. ૧
અન્યોન્યે વાત પૂછી ને, હૃદયે પામ્યાં શોક;
રાજમાતા સુખાહુને, સુદેવે દીધો દોષ. ૨
માસી મૂછાં પામિયાં રે, હવે હાહાકાર;
દમયંતી પરદાસત્વ ભોગવ્યું, પ્રીછ્યો નહિ પરિવાર. ૩
રાજમાતા લજ્જા પામ્યારે, આવ્યાં દમયંતી પાસ;
દીકરી દુઃખે દહાડા નિર્ગમ્યારે, વરત્યાં થઇને દાસ. ૪
અધર્મ આળ ચહડાવિયુંરે, ઝોણું આપ્યું અન્ન;
ભોજન પેટ ભરી નવ પામિયારે, વસતું લેખ્યું વન. ૫
છખીલી તું મુજને છાતું કહેત, તો નિશ્ચય ન પ્રગટત નેટ;
પરાધીન પિંડ પોખિયોરે, પરવશ ભરિયું પેટ. ૬
રત્ન મારી દીકરી, મેં ગણી દીકરી સમાન;
વૈદરબી વિપત વેડી ધણીરે, ખોયું વપુનું વાન. ૭
દાસપણે રહી બાપડીરે, તેણે દુઃખે હું બાળી;
દુર્ભજ દારિદ્ર્ય જણાવિયુંરે, નહીં વાલની વાળી. ૮
સુવાને કાળે સાથરોરે, વસ્ત્ર પહેરવાને જાડું.
શીતળ નીરે નાહી દીકરી ને, નહીં નહેરી ને નાડું. ૯
દાધું કલેવર મારુંરે, ચીરી કાચલા કહાડું;
પુલપુલી મારી દીકરી રે, અન્ન જમી દીધું ટહાડું. ૧૦
હવે જીવીને શું કરુંરે, વિષ ખાઇને પહોડું;
થઈ ગોઝારી બેન આગળેરે, શું દેખાડીશ મહોડું? ૧૧
ઇંદુમતી મુખ સંતાડતીરે, હું થઈ છેક છંછોરી;
હું ભુંડી ભવોભવ વાર્તારે, ચહડાવી હારની ચોરી. ૧૨

લજ્જા સાગરમાં ખૂડી ગયોરે, મસીઆઈ જે સુખાહુ;
 સુત સૂરજને આવી ગ્રસ્યોરે, અપરાધ રૂપીઓ રાહુ. ૧૩
 એમ ઓશિયાળાં સર્વ થયારે, બોલી દમયંતી વાણું;
 માસી તમ ઘેર સુખ પામી ધણુંરે, સાખી સારંગપાણુ. ૧૪
 દોહેલા દહાડા ઉતર્યારે, રહી મારી લાજ;
 પુત્રી સરખી હું ગણીરે, ન દીધું નીચું કાજ. ૧૫
 માસી ભાણેજ બન્યો મળ્યારે, ઓળખ્યાનાં આલિંગન;
 શત સહસ્ર સ્વાગત માંડી પછેરે, માન્યો ધણું મુનિજન. ૧૬
 વસ્ત્ર વાહન આપિયારે, વિનવિયો વિપ્રરાય;
 ધણુંએક દમયંતીને આપ્યુંરે, માસી લાગી પાય. ૧૭
 સુખાહુ સાથે મોકલ્યોરે, વળાવ્યા કુન્દનપૂર;
 સુખ શોભાએ જાયે સુંદરીરે, પંથ ધણા છે દૂર. ૧૮
 ભાનુમતી ભેટી ધણુંરે, દીકરી મારી સાધ;
 તું છો છત્રપતીની અંગનારે, મારો ક્ષમા કરો અપરાધ. ૧૯
 પગે લાગી માગી આજારે, બેસી બેટી સુખપાલ;
 બેન માસી જાતાં માગીયુંરે, વૈદરબી રાખે વહાલ. ૨૦

વલણુ

વહાલ રાખે વૈદરબી, ક્ષેમે મળજો નૈષધધણીરે;
 થોડે કાળે પહોંતી પ્રેમદા, પીયર ગર્ધ વધામણીરે. ૨૧

કડવું ૫૦ મું-રાગ મેવાડો

હરખ ભયાં સુદેવે વાણી બણી, હો દમયંતી.
 ઓ આવી નગરી ભીમકતણી, હો દમયંતી.
 કહો તો લઈ જાઉં વધામણી, હો દમયંતી.
 પીયર પુરી જુઓ, નળની વિન્નગણી, હો દમયંતી.
 ઓ દીસે ગઢકેરા કાંગરા, હો દમયંતી.
 ઓ હસ્તી સાંકળ લાંગર્યાં, હો દમયંતી.
 ઓ પેલાં ધર વાડી ઝાડુઆં, હો મુનિજ.
 શું કરતાં હશે મારાં બાહુઆં, હો ગુરુજ.
 કેમ જીવી હશે બે સાહેલડી, હો મુનિજ.
 મુને દેખીને માતા થાશે ઘેલડી, હો ગુરુજ.
 ઓ જન્ય સ્ત્રીનાં જોડલાં, હો મુનિજ.
 ઓ હણહણે બાપજી કરાં ઘોડલાં, હો ગુરુજ.

ઓ દીસે સ્થળ સ્વયંવરતાણું, હો મુનિજ.
 હાં હાસ્યું દેવે દેવતાપણું, હો ગુરુજ.
 મુને ન વિસરે અવસ્થા રાનની, હો મુનિજ.
 ક્યારે દેખું જાત જજમાનની, હો ગુરુજ.
 પિયુ વિના પિયરિયું ગ્રસે, હો મુનિજ.
 નળ વિના ઉજ્જડ ક્રો નવ વસે, હો ગુરુજ.
 શ્વાસ ભયોં સુદેવ પુરમાં સાંચરયો, સુણ રાયજ.
 વધામણી વધામણી એમ ઓચયોં, સુણ રાયજ.
 સલા સર્વ વિસ્મય હવી, સુણ રાયજ.
 જાણે પ્રગટયો નૈષધ રવી, સુણ રાયજ.
 હરખે ભીમક પૂછે ફરી ફરી, હો મુનિજ.
 ઓ આવે રાય તમારી દીકરી, કહે મુનિજ.
 ચાલ્યો ભીમક કુંવરી ભણી, ક્યાં દમયંતી.
 વજ્રવતી જાતી હરખે ધણી, ક્યાં દમયંતી.
 ધાયાં ભાઈને ભોળાઈ લજ્જા વિસરી, ક્યાં દમયંતી.
 હરખે ભણ્યાં જાંઝર પડે નિસરી, ક્યાં દમયંતી.
 ઘેલી સરખી સાહેલી મળવા ધસી, ક્યાં દમયંતી.
 શીશ ઉઘાડાં પાલવિયાં જાય ખસી, ક્યાં દમયંતી.
 વાયુ ભણ્યા કેશ શોભે મોકળા, ક્યાં દમયંતી.
 અંખર છૂટે ત્રુટે કટિમેખલા, ક્યાં દમયંતી.
 આવીરે પીયર પ્રજા સોહામણી, હો દમયંતી.
 દીકરી દીકરી દુઃખે દામણી, હો દમયંતી.
 ભૂજ ભરી મહિયરીયાંને મળે, હો દમયંતી.
 જુએ માવડી ભૂજ મૂકી ગળે, હો દમયંતી.
 મારી માવડી આવડી શે દુર્બળી, હો દમયંતી.
 શું પૂછે માતપ્રીત પીયુની ટળી, કહે દમયંતી.
 આંસુ ફેડી તેડી મંદિરમાં ગયાં, સુણ રાયજ.
 દાસી વેષનાં વસ્ત્ર મૂકાવિયાં, સુણ રાયજ.

વલણ

મૂકાવ્યો વેષ માત તાતે, બાળક મૂકયાં ખોળેરે;
 બે વરસે બાળકાં તે, માતાને મળીયાં ટોળેરે.

કડવું ૫૧ મું—રાગ આશાવરી

વૈશંપાયન વાણી વદે, સુણુ જનમેજય ભૂપાળરે;	
બૃહદશ્વ કહે યુધિષ્ઠિરને, મળ્યાં બન્યો બાળરે.	૧
સાથ ભ્રાત્ર ને ભોજાઈ મળ્યાં, માતા ને વળી તાતરે;	
દમયંતીને નાથ વિયોગે, અંતર માંહે અશાતરે.	૨
કુટુંબ સર્વે પૂછે પ્રેમે, શી શી વાર્તા વીતિરે;	
ઘટે તેવો સમાચાર સતીએ, કહ્યો અથ ઇતિરે.	૩
ફરી શોધ નળની મંડાવી, ભીમકે મોકલ્યા દાસરે;	
પ્રભુ પાળે દમયંતી, પાળવા લાગી સંન્યાસરે.	૪
અલવણ અંન અશન કરવું, અવનીપર શયનરે;	
આભૂષણ રહિત અંગ અબળાનું, કાળજી વિના નયનરે.	૫
નિયમ રાખ્યો નાનાવિધનો, ઉગ્ર આખડી પાળેરે;	
પતિવ્રતા તો પિયુને ભળે ને, અન્ય પુરુષ નવ ભાળેરે.	૬
નામ નળનું, ધ્યાન નળનું, સખીસું નળની વાતરે;	
દુઃખે જાયે દિવસ ને રયણી, નયણે વરસે વરસાદરે.	૭
પરદેશી પંચ વિપ્રને, નિત્ય આપે આમાનરે;	
વૈદરભી જાણે વાડવ વેષે, આવી મળે રાજનરે.	૮
એવે આવી ઋતુ વર્ષાની, વૈદરભી વિરહ વધારણરે;	
ગાળે મેહ ઉધડકે દેહ, સખી આપે હૈયાધારણરે.	૯
વિનતા હીડે વાડી માંહે, દુઃખ ક્ષતાને તળેરે;	
સુગંધ સંધાતે બિન્દુ શીતળ, ગોરી ઉપર ગળેરે.	૧૦
કાકિલા અપૈયા ખોલે, તે શબ્દ ભેદે અંગરે;	
વિરહિણી તે વીજળી જાણે, ભેદે હૃદય સંગરે.	૧૧
વર્ષાકાળે વિન્નેગ પીડે, માનિનીને મન ભાલોરે;	
વૈદરભીને વર્ષાકાળ વીત્યો, આવ્યો શત્રુ શિયાળોરે.	૧૨
આકાશ અંગિયા અંબુજ ઉધડ્યા, નિર્મળ ઈંદુ શરદેરે;	
પતિવિન્નેગ પીડે છે પાપી, સતિ રહે છે સલ્ય ખરદેરે.	૧૩
દુઃખે દિવસ નાંખે દમયંતી, એક વરસ ગયું વહીરે;	
ત્રણ સંવત્સરની અવધ વીતી, નાથ આવ્યો નહીંરે.	૧૪
સુદેવની તેડી સ્તુતિ કીધી, આંસુ નયણે ઢાળીરે;	
નૈષધનાથને કાણ મેળવે, હો ગુરુજી તમ ટાળીરે ?	૧૫

જન્મના તમેા છો હેતસ્વી, કારજ મનથી કરવુંરે;	
ન ધટે કહ્યાની વાટ જોવી, શોધવા નિસરવુંરે.	૧૬
ધીરજ આપી નૈષધનારને, વેશ નાનાવિધ ધરતોરે;	
દમયંતીએ શીખવ્યો હાડે, ટેહેલ સધળે કરતોરે.	૧૭
રથે ખેઠા ફરે મુનિવર, સેવક સેવા કરેરે;	
જ્યાં ગામ આવે ત્યાં કળા પાડી, વેશ ટેહેલીઆનો ધરેરે.	૧૮
ડોઢ માસ ગયો અટણ કરતાં, આવ્યો અયોધ્યા માંયરે;	
સલા માંહે ટેહેલ નાખી, જ્યાં ખેઠા ઋતુપર્ણુ રાયરે.	૧૯
“અલબ્ય વસ્તુની પ્રાપ્તિ થઈ, પરિત્યાજ તેનો કીધોરે;	
ધર્મધોરિધર ધિક્ક તુજને, ફરી તપાસ ન લીધોરે.	૨૦
રંકે રતનનું જતન ન થાયે, જાત નીવડી નેટરે;	
વિલપે છે વસ્તુ વોહોરતીઆ વિના, કાં ભરે પરઘેર પેટરે ?	૨૧
કુળ લગવ્યું કરમી માણસે, કીર્તિ કીધી ઝાંખીરે;	
ચાની પુરુષ વિચારી જો જો, ટેહેલ સુદેવે નાખીરે”	૨૨
સલા સહુ વિસ્મય થઈ કાંઈ, ટેહેલ છે મરમાળીરે;	
ગેહેલીયો ટેહેલીયો કરીને કહાલ્યો, કાંઈ ઉત્તર નાપે વાળીરે.	૨૩
સુદેવ ગયો હયશાળા મધ્યે, ટેહેલ નાખી તેણે ઠારરે;	
મહીલાનાં કહાવ્યાં વચન સુણીને, બાહુક નિસર્યો બહારરે.	૨૪
કુટુબ કાયા કામળ ઝોઢી, કરમાંહે ખરેરોરે;	
પ્રગટ ખારે ખંખારીને બોલ્યો, તીખો ને તરેરોરે.	૨૫
કારમો સરખો કપોળ ચહડાવે, હુંકડા કર નચાવેરે;	
નાસિકાએ સડકા તાણે ને, નયણાં મચમચાવેરે.	૨૬
“ભારે વચન કહ્યાં તેં બ્રાહ્મણ, નિસર્યો મેહેણાં દેવારે;	
વસ્તુને વિપત, તો વોહોરતીઓ કરતો હશે પરઘેર સેવારે.	૨૭
વોહોર્યું તે કાંઈ રતન જાણીને, કાચ થઈ નીવડીયુંરે;	
તત્ત્વ રહિત માટે તજ્યું છે, નથી છૂટી પડીયુંરે.	૨૮
તેહ મિત્રને તજ્યો જેનું, મળવું મન વિના ઠાહુંરે;	
તે સ્ત્રીને પરહરિએ જેનું, પિયુ કરતાં પેટ વહાહુંરે.	૨૯
વાંક નહીં હોયે વોહોરતીઆનો, રહ્યો હોશે નિબંધમેરે;	
વસ્તુ વિપત પામતી હશે તે, પોતે પોતાને કમેરે.”	૩૦

ગૂઢ વચન કહી ઘોડારમાં, બાહુક જમને બેઠારે; ૩૧
 સુદેવ તો સાંસાંમાં પડ્યો, પ્રાણ વિચારમાં પેઠારે.
 એ બોલી તો નૈષધનાથની, હારદ અનાહુતરે; ૩૨
 નળ ભૂપ એને કમ કરી માનું, રૂપે બીજે ભૂતરે !
 જઠરભરણ કોરીસનું જાળું, ફરી ન જાય બોલાવ્યોરે; ૩૩
 પડોશીને પૂછી કહાડયું, ત્રણ વરસ થયાં આવ્યોરે.
 રાજ્યએ પ્રીત કરીને રાખ્યો, અશ્વવિદ્યા કાંઈ જાણેરે; ૩૪
 પવિત્ર નૈવેદ્યને પાળે, વિભેગનું દુઃખ આવેરે.
 એનું સાંભળી સુદેવ ચાલ્યો, આવ્યો વિદલે દેશરે; ૩૫
 વૈદર્ભી તવ આનંદ પામી, વિપ્ર પૂજ્યો વિશેષરે.
 શ્યામાએ સમાચાર પૂછ્યો, કહીં સ્વામીની ભાળરે ? ૩૬
 સુદેવ કહે નિસાસો મૂકી, જડ્યો નહીં ભૂપાળરે.
 દેશ વિદેશ ગામ ઉપગામ, અવની બોળી બાધીરે; ૩૭
 અટલ કરતાં અયોધ્યામાં, શોધ કાંઈ એક લાધીરે.
 સભા નવ સમજી ઝડપણીની, રહ્યાં મસ્તક ડોલીરે; ૩૮
 બાળખીહામણો ઘોડાર માંહેથી, બાહુક ઉઠ્યો બોલીરે.
 સ્વરૂપ જોઈ હું જાણ્યો જઈ, સ્વપ્નામાં ખીહાવેરે; ૩૯
 નાઠો આવ્યો જઈ ફરી ફરી જોતો, રખે પૂઠથી આવેરે.
 ભૂત પિશાચ કે જમકિંકર, પ્રેત અથવા રાહુરે; ૪૦
 અયોધ્યામાં રોતાં રાખવા, બાળકને તે હાઉરે.
 તેણે ટેહલનો ઉત્તર આપ્યો, કાંઈ સ્વાદ ધન્દિનો વાંકરે; ૪૧
 કહે વસ્ત ખોટી થઈ નીવડી, શું કરે વાહરતીઓ રાંકરે ?
 પિયુજનથી પેટ જ વહાણું, તેનો સંગ તે માઠોરે; ૪૨
 બેહુને દુઃખ સરખાં હોશે, કહી ઘોડારમાં નાઠોરે.
 એ બોલી તો બાહુકીઆની, જુઓ વિચારી બાધરે; ૪૩
 મર્મ વચન સુણી મહિલાનું, હદે આવ્યું ભરાઈ .

વલણ

ભરાયું હદે રાણીતણું, ને આંસુ મૂક્યાં રેડીરે;
 બાહુક નાહે એ નૈષધપતી, સુદેવ લાવો તેડીરે.

કડવું ૫૨ મું-રાગ સોરઠી મારુ

આંસુ ભરીને કામિની કરે, વાણીનો વિચાર,	ગુરુજી.	
એ નોહે બાહુકના બોલડા, હોયે વીરસેન કુમાર,	ગુરુજી.	
એ જીવન ગ્રાણાધાર, ગુરુજી, જાઓ મા લગાડો વાર,	ગુરુજી.	૧
ભ્રાંત પડે છે રૂપની, તે પ્રગટ્યાં મારાં પાપ,	ગુરુજી.	
રૂપ બોયું કહીં રાયજી, એ કાણે દીધો હશે શાપ,	ગુરુજી.	
મારા જાએ તનના તાપ, ગુરુજી, તમવડે થાય મેળાપ,	ગુરુજી.	૨
અશ્વરક્ષકનો નોહે આશરોરે, જાણે અંતરની વાત,	ગુરુજી.	
બોલે બોલ જ મારીઓરે, નોહે ઘોડારીઆની ધાત,	ગુરુજી.	
હું જાણું બોલ્યાની જાત, ગુરુજી, હોય પુષ્કરજીનો ભ્રાત,	ગુરુજી.	૩
પુનરપિ જાઓ તેડવારે, જીવન વસે છે જાંહે,	ગુરુજી.	
પરીક્ષા એ પુણ્યશ્લોકની, એકે દિવસે આવે આંહે,	ગુરુજી.	
જાઓ અયોધ્યામાંહે, ગુરુજી, હવે બેસી રહ્યા તે કાંહે,	ગુરુજી.	૪
જઈ કહો ઋતુપર્ણ રાયને, તજી વૈદર્ભી નળ મહારાજ,	ગુરુજી.	
સ્વયંવર ફરી માંડિયોરે, છે લગ્નનો દહાડો આજ,	ગુરુજી.	
એ વાતે નથી લાજ, ગુરુજી જેમ તેમ કરવું કાજ,	ગુરુજી.	૫
કપટે લખી કંકાતરીરે, ઋતુપર્ણને નિમંત્રણ,	ગુરુજી.	
સુદેવ તેડી લાવજો, જોઈએ બાહુકીઆનાં આચરણ,	ગુરુજી.	
એનું કેવું છે અંતઃકર્ણ, ગુરુજી, એનાં જોઈએ વપુ ને વર્ણ,	ગુરુજી.	૬

વલણ

આચરણ અશ્વપાલકતણાં, હાં આવે ઓળખાયરે;
પત્ર લેઈ પરપંચનો સુદેવ, આવ્યો અયોધ્યા માંયરે.

કડવું ૫૩ મું-રાગ સામેરી

સુદેવ સભામાં આવિયો જ્યાં, બેઠો છે ઋતુપર્ણ;		
કરમાંહે આપી કંકાતરી, ઉપર લખ્યું નિમંત્રણ.		૧
પ્રીત વિશેષે પત્ર લીધું, કીધું અવિલોકન;		
સ્વસ્તિ શ્રી અયોધ્યાપુરી, ઋતુપર્ણ રાય પાવંન.		૨
વિદર્ભ દેશથી લખીતંગ ભીમક, નળે દમયંતી પરહરી;		
એને દેવનું વરદાન છે માટે, સ્વયંવર કીજે ફરી.		૩
પૃથ્વીના ભૂપતિ આવશે, તમે આવજો અપ કરી;		
સૂરજ વંશીને વરવો નિશ્ચે, કુંવરીએ ધિજા ધરી.		૪

ભૂપતિ આનંદે ભયોં, સભામાંહે એમ ભાષે;
 ભાષ વેદવાણી દમયંતી, કાને નહીં વરે મુજ પાષે. ૫
 અધર ડસે કર ધસે, વિપ્ર ઉપર આંખ કહાડે;
 નોહોતરીયો નિર્માલ્ય દીસે, આવ્યો લક્ષ્મીને દહાડે. ૬
 સુદેવ કહે હું કયમ કરું, વેગળું તમારું ગામ;
 શત ઠામ થાતાં આવવું, કંકાતરીનું કામ. ૭
 ધાધ ગયા સર્વ ભૂપ જે, પ્રથમ રૂપના પળકા;
 ઋતુપર્ણ આસનથી ઉઠે ખેસે, થાય પરણવાના સળકા. ૮
 આહા ગઈ દમયંતી હાથથી, કંકાતરી આવી મોડી;
 એક નિશાનો આંતરો હોત તો, જાત જેમ તેમ દોડી. ૯
 ત્રાહે ત્રાહે ખોલે મસ્તક ડોલે, નિસાસા મૂકે ઊંડા;
 વૈદરભી વરતાં વેર વાળ્યું, અરે આત્મણું ભુંડા. ૧૦
 સાંઠ તો સાંપડી નહીં, નહીં પવનવેગી ઘોડા;
 કંસાર દમયંતીના કરતો, નહીં જમે આ મોહોડાં. ૧૧
 સભામાં ખેઠો નિરાશ થઈ, પ્રધાન ખોલ્યો વચન;
 પેલો બાહુકીઓ શે અર્થ આવશે, ખેઠો વણસાડે અંત? ૧૨
 ઋતુપર્ણ આનંદ પામ્યો, મોકલ્યો સેવક;
 લાવ તેડી બાહુકીઆને, જે જાણે ગયાની તક. ૧૩
 શ્વાસ ભરાયો દાસ આવ્યો, અશ્વપાલકની પાસ;
 ઉઠો ભાઈ ભૂપ તેડે છે, ગ્રહો પરોણો રાસ. ૧૪
 બાહુક આલ્યો આંખક આલ્યો, મુખે તે બડબડતો;
 આવ્યો નીચી નાડે નરખતો, નાકે તે સરડકાં ભરતો. ૧૫
 સભા મધ્યે સર્વ હરયા, આ રતન રથખેડણ;
 ઋતુપર્ણ ખોલ્યો માન દેઈ, આવો દુઃખકેડણ. ૧૬
 ધણે દિવસે કારજ પજું છે, રાખો અમારી લાજ;
 તમે પરણાવો વૈદરભીને, વિદ્રભા જાવું આજ. ૧૭
 સમુદ્ર સેવ્યો રતન આપે, મેં સેવ્યા એમ જાણી;
 આજ વિદર્ભા લેઈ જાઓ, ગ્રહ દમયંતીના પાણી. ૧૮
 બાહુક વળતો ખોલિયો, કૂલાવિને નાસા;
 આ લિયા પરણશે દમયંતીને, અરે પાપિણી આશા. ૧૯

- હંસ કન્યા કેમ કરે, વાયસસું સંકેત ?
નિર્લજ્જની સાથે અમે આવું, તો પછે થાઉં ફળેત. ૨૦
- છછારા ન થઇએ રાયજી, પરપત્નીસું તલખાં;
કેમ વરે વર જીવતે તો, મિથ્યા મારવાં વલખાં ? ૨૧
- પુણ્યશ્લોકની પ્રેમદા ને, ભીમક રાજકુમારી;
તમે વિષયીને લજ્જા શાની, થાય ફળેતી મારી. ૨૨
- રાય કહે હયપતિ, મારીવતી હયને હાકિા;
મારે તો સર્વસ્વ ગયુંરે, તમે જેવારે ના કાહો. ૨૩
- બાહુક વળતો બોલિયો, જ્યાં હોયે સ્વયંવર;
અંતર નહીં સેવક સ્વામીમાં, આપણુ બન્યો વર. ૨૪
- હાસ્ય કરીને કહે રાય, વર તમે પરથમ;
ભાગ્ય ભળશે કન્યા જડશે, લાં જઇએ જયમ લમ. ૨૫
- દુખળા ઘોડા ચાર જોડ્યા, રથ કર્યો સાવધાન;
શીઘ્રે લાં શણુગાર સજવા, સાંચર્યો રાજન. ૨૬
- રાણી કહે ઋતુપર્ણને, પરહરી હુંપર પ્રેમ;
ક્ષત્રી થઇને કરો ધધરાણું, નવ હોયે અંતે ક્ષેમ. ૨૭
- પતિએ તજી તે અણુછતી, કાંઈ એક ગોરી ગૂંધ;
બાહુક વડે પરણવી રાય, થયું ઉજળું દૂધ. ૨૮
- સૂરજ વંશતણી એ શોભા, તમથી ઝાંખી હોય;
રીસ ચડી ઋતુપર્ણને, પછી ઘણીઆણીને ધોય. ૨૯
- અમે ભ્રમર કાટિ કુસુમ સેવું, તું શું ચલાવીશ ચાલ ?
વીજળી સરખી લાવું વૈદરમી, કરું સોકયનું સાલ. ૩૦
- એમ કહી સભામાં આવ્યો, દુંદુભિ રહ્યાં છે ગાજ;
રીસ કરી કહ્યું બાહુકને, કાં જોડ્યા દુર્બળ વાજ. ૩૧
- કરણ લૂલા ને ચરણ રાંટા, બગાઈ બહુ ગણગણે;
અસ્થિ નિસર્યાં ત્વચા ગાઢી, ભયાનક હણહણે. ૩૨
- ચારે નોહે ચાલવાના, આગળ નીચા પાછળ ઊંચા;
ખુંધા ને ખોડે ભર્યા, એ કરડકણા એ ખૂચા. ૩૩
- ઋતુપર્ણ જોઈ શીશ ધુણાવીને, બોલ્યો વળતી ખીજ;
એ જોડી શું કુરૂપ લાગ્યા, જોડ ઘણી છે ખીજ. ૩૪

પવન વેગે પાણીપંથા, શત જોજન હીડે ઠંઠ; ૩૫
 એવા ઘોડા મૂકીને કાં, જોજ્યા દૈવની વેઠ.
 બાહુક કહે શી એણા માંડી ? શું ઓળખો અશ્વની જાત ?
 જે પુષ્ટ હયને જોડશો તો, હું ન આવું સાથ. ૩૬
 એ અશ્વ રાખવો ને રથ હાંકવો, ચડી બેઠા ભૂપાળ;
 રાસ પરોણો પછાડીઓ, બાહુકને ચણો કાળ. ૩૭
 આટલીવાર લગે લજ્જા રાખી, બોલ્યો નહીં મા મૂય;
 તું આગળથી રથે કેમ બેઠો, હુંપે તું શું ઉંચ ? ૩૮
 ઋતુપર્ણ હેઠો ઉતર્યો, વિવિધ વિનય કરતો;
 જાય રાય પાસે બાહુક નાસે, તે રથ પૂંઠે ફરતો. ૩૯
 પ્રણિપલ કીધું ઋતુપર્ણે, હયપતિ હઠ મૂકો;
 ઉપકારી જન અપરાધ મારો, બેઠો તે હું ચૂકો. ૪૦
 બાહુક કહે યદ્યાપ રાસ જાણું, બેસીએ બન્યો જોડે;
 તુંને હરખ પરણાં તણો લમ, હુંએ ભચ્યો છોં કોડે. ૪૧
 સામસામા ચક્ર ધરીને, બંને સાથે ચઢ્યા;
 એડી દીધી બાહુકે લારે, અશ્વ ઢળીને પડ્યા. ૪૨
 મુગટ ખસી ગયો રાયજીનો, માન શુકન હુઆ;
 બાહુકે અશ્વ ઉઠાડિયા, હાંકે ને કહે ધણીમુઆ. ૪૩
 અંત એવા અશ્વ નિર્ભળ, ખાંચે ખીજ ખીજ;
 રાય કહે લોક સાંભળે, એ વિના ગાળ ઘો ખીજ. ૪૪
 સુદેવ તાણી બેસાડીઓ, રાય કહાડે છે ટોળા;
 શેરીએ શેરીએ જાન જોવા, ઉભાં લોકનાં ટોળા. ૪૫
 દુર્ભળ ઘોડા દરિદ્ર આહાણુ, જોગ સારથિનો જોડે;
 વૈદરભીને વરવાં ચાલ્યા, ભલો ભલ્યો વરઘોડો. ૪૬
 હાંકે ને હીડે પાછાં પાછા, ઝુંસરી કહાડી નાંચે;
 તાણી દોડે ધરભણી, ઉભા રહે વણુ રાખે. ૪૭
 પૃષ્ઠ ઉપર પડે પરાણા, કરડવા પાછા ફરે;
 પોહોળે પગે રહે ઉભા, વારે વારે મળ મૂત્ર કરે. ૪૮
 રાય કહે હો હયપતિ, નથી વાત એકા સરવી;
 બાહુક કહે ચિંતા ધણી છે, મારે દમયંતી વરવી. ૪૯

ઘણે દોહલે ગામ મૂક્યું, રાયે નિસાસા મૂક્યા;	
પુણ્યશ્લોકે હેઠાં ઉતરી, કાન અશ્વના કૂંક્યા.	૫૦
અશ્વમંત્ર ભણ્યો ભૂપતિએ, ઈંદ્રનું ધસ્યું ધ્યાન;	
અશ્વ ચારે ઉતપત્યા, ઉચ્ચઃશ્રવા સમાન.	૫૧
અવ નએ અડકે નહીં, રથ અંતરિક્ષે જાય;	
દોટ મૂકી બેઠો બાહુક, રખે પડતા રાય.	૫૨
માંહોમાંહે વળગીને બેઠા, ભૂપ ને આજ્ઞણ;	
રાય વિમાસે વરે કન્યા, વરુઆમાં વશીકણે.	૫૩
કામણુગારો કાળિયો, એના ગુણ રસાળા;	
ત્રણ કોડીનાં ટટુઆં, એણે કર્યાં પંખાળા.	૫૪
હસી રાજ બોલિયા, થાપડી બાહુકની ખંધ	
તારે પુણ્યે મારે થાશે, વૈદર્ભીસું સંબંધ.	૫૫
વાજવિદ્યા વાસવની, તુજ કને પરિપૂર્ણ;	
નાની વાત નોહે ભાઈ, રહે વિદ્યાનું સ્મરણ.	૫૬
ઔરાવત ને ઉચ્ચઃશ્રવા, હાસ્યો ગરુડનો વેગ;	
તારે હાંકવે હમણાં થઈશું, વિદર્ભ ભેગાભેગ.	૫૭
વિખાણે પોતાના ભાગ્યને, ભૂપ કહાડે ઘેલાં;	
જો દમયંતી મુજને વરે તો, બાહુક પૂજું પહેલાં.	૫૮
ભીમકસુતાસું હસ્તમેળાપક, જો થાશે હયપતિ;	
બાહુક કહે વિલંબ શો છે, પ્રખળ તારી રતિ.	૫૯
વાટ ઓસરે વાત કરતાં, ઉડતા ચાલે અશ્વ;	
રાય વિદ્યાને વખાણે, ન જાણે મંત્રનું રહસ્ય.	૬૦
તાણ્યા ન રહે ત્રેહકતા, દે દોટ ઉપર દોટો;	
એક ઝાંખરે વળગી રહ્યો, રાયની પામરીનો જોટો.	૬૧
હાં હાં રાખ કહેતાં હય દોડ્યા, રથ ગયો જોજન;	
બાહુકે રથ રાખ્યો, કહે લાઇ આવો રાજન.	૬૨
રાય વળતો બોલિયો, શ્રમ મંન વિચારી;	
દમયંતીના નામ ઉપર, નાખી પામરી ઓવારી.	૬૩
જા લાવ બાહુક તુંને આપી, પામરી બેહુ જોડ;	
બાહુક કહે દમયંતી ઉપર, તું સરખાં ઓવારું કોડ.	૬૪

રાય મોટા દાનેશ્વરી જોલ્યા, બાહુક જાયક તું થા; ૬૫
 પરણવા જાઉં દમયંતી, લેઉં તારી પામરીના ચુંથા.
 એવું કહી રથ ખેડીઆ ને, રાય મન વિમાસે; ૬૬
 રંક હોય તો સઘ લાવે, મોટો કેમ વરાસે.
 હયપતિ તમમાં વિદ્યા મોટી, ગુણે વળિયો છેક; ૬૭
 તારે પ્રતાપે મુજ કને છે, વિદ્યા અનુપમ એક.
 ગણિત શાસ્ત્રને હું જાણું છઉં, કહો તો દેખાડું કરી; ૬૮
 એટલે ખેહેડાનું વૃક્ષ આવ્યું, અન્યો પડ્યા ઉતરી.
 રાય પ્રત્યે કહેરે બાહુક, ગર્વ વચન શાં આવડાં ? ૬૯
 ખેહેડાંની જમણી ડાળે, કેટલાં છે પાંદડાં ?
 રાયે વિચારીને કહ્યું, સહસ્ર ત્રણ ને શત ત્રણ; ૭૦
 બાહુકે જઈ વૃક્ષ છેદી, ડાળ પાડી ધરણ.
 ગણી જોયાં બાહુકે, ઉતર્યાં તંતોતંત; ૭૧
 ઉત્કૃષ્ટ વિદ્યા દેખીને, હરખ્યું નળનું ચંત.
 ફરી આવ્યો રથ પાસે, કહ્યું રાય તમો ધન્ય; ૭૨
 ભૂપ કહે જો મન મજે તો, વિદ્યા લીજો અન્યોન્ય.
 માંહોમાંહે મંત્ર આધ્યા, મને મન ગયાં મળી; ૭૩
 પરીક્ષા કરવા વિદ્યાની, નજે ડાળ છેદી વળી.
 કદખાં તેટલાં પત્ર ઉતર્યાં, ગણિતસંખ્યા મળી; ૭૪
 બીજી વિદ્યાને પ્રતાપે, દેહમાથી નિસર્ચો કળી.
 પાડાનું ચર્મ પહેરીયું, ઉંટ ચર્મના ઉપરણાં; ૭૫
 ટુંકડા ચરણ ને શ્યામ વરણ, કેશ છે પંચવરણ.
 કરમાં કાતી આંખ રાતી, મુખે રુધિરના ઓધરાળા; ૭૬
 ભસ્મો રીસે સગડી શીશે, ઉડે અગ્નિની જ્વાળા.
 નિસરી નાઠો ભયે ત્રાઠો, ઉઠ્યો નળ નરેશ; ૭૭
 લપડાક મારી સગડી પાડી, ગ્રહા કળીના કેશ.
 વીજળી સરખું ખડ્ગ કહાણું, ન જાય જીવતો પાપી; ૭૮
 રાજબ્રષ્ટ કીધો દુઃખ દીધું, રહ્યો દેહમાં વ્યાપી.
 રગદોળ્યો રેણું માંહે રોળ્યો, કેમ પડ્યો હુતો પૂઠે ? ૭૯
 આંખ તરડે દાંત કરડે, મારે ખડ્ગની મૂંડે. ૮૦

- ઉઠે અડવડે અવની પડે, અકળાળ્યો અલેખે;
બાહુકના હસ્ત કળીનાં અસ્થ, ઋતુપર્ણુ નવ લેખે. ૮૦
- સ્નેહ કરતો આંખ લરતો, કળી પાત્રે લાગે;
પુણ્યરસોકળ ઉગારીએ, નવ મારીએ ધણું વાગે. ૮૧
- અરે અધર્મનાં મૂળિયાં, તુંને જીવતો કેમ મૂકું?
અમો ધણું તે રવડાળ્યા, નથી નેત્રનું જળ સૂકું. ૮૨
- અરે પાપી ધર્મછેદન, વિશ્વ વેદનાકારી;
વિન્નેગદાતા છેદન શાતા, તે તન્મવી નારી. ૮૩
- અવગુણ એવા કરાવી સેવા, પારકે મંદિર;
વઢે દીન વાણી મરણુ જાણી, નેત્રે લરિયાં નીર. ૮૪
- મહારાજ વળતી મારજો, ગુણ અવગુણ બે જોઈ;
નળ કહે અવગુણ લાજન, તે સૃષ્ટિ સર્વ વગોઈ. ૮૫
- સ્વામી બે ગુણ મોટા મુજમાં, અવગુણના છેદન:
નળ કહે ગુણ અવગુણ તું, બેઢિનું કર વણું ? ૮૬
- સ્વામી પ્રથમ અવગુણ વરણું, મારું જે આચરણ;
ત્યાં હું ગયો ત્યાં ધર્મ નહીં, તે બ્રહ્મ ચારે વર્ણ. ૮૭
- દંભી લોભી ને લલૂતા, બ્રાહ્મણને કરું બ્રહ્મ;
અદ્ય આયુષ ને અદ્ય વિદ્યા, અદ્ય મેઘની વૃષ્ટ. ૮૮
- અનાચાર ને અપરાધ બહુ, અનંત આસડછેટ;
સિદ્ધ હોય સંન્યાસી શીળિયો, બ્રહ્મ કરું હું નેટ. ૮૯
- મર્યાદા લાજને મૂકાવું, ઉન્માર્ગ મંડાવું;
જપ તપ તીરથ ને જત્રા, દાન દયા ઇંડાવું. ૯૦
- ધ્વંસ કરું હું ધ્યાનમાં, તાપસને' ડોલાવું;
અલક્ષાલક્ષ અસ્પર્શસ્પર્શ, અસલ વાયક બોલાવું. ૯૧
- સ્વજન વૈર ને પરશુ મૈત્રી, હોય નીચ સંગત્ય;
વૈષ્ણવતા ફેડી વિષય સ્થાપું, એવી મારી મત્ય. ૯૨
- માત પિતાને પુત્ર બિલેખે, દેખે ક્યામામાં સાર;
ક્રીડા કામે આડે જામે, સ્ત્રીમાં તદાકાર. ૯૩
- વિખવાદ કરતાં જન્મ જાય, ગાય ગોરીના ગુણગ્રામ;
લંપટ નિર્લજ થઈ અતિ, જપે નારીનું નામ. ૯૪

હેલામાં બ્રહ્મચર્ય મૂકાવું, જતિ પડે મોહમાંજ;
 પાખંડી લાંઠ સુખે જીવે, એવું મારું રાજ. ૯૫
 હું વ્યાપું ત્યાં હરિહર નહી, નહિ દેવ દેવસ્થળ;
 જ્ઞાન ગોષ્ઠિ કથા નહીં, એવું મારું બળ. ૯૬
 સ્વામીદ્રોહી ને મિત્રદ્રોહી, ગુરુદ્રોહી નર ધણા;
 વચનદ્રોહી ને બ્રહ્મદ્રોહી, એ સહિ ગુણ આપણા. ૯૭
 પ્રજા ખોટી રાજા લોભી, નિરંકુશ લંપટ નાર;
 વ્યભિચારિણી, દ્રોહકારિણી, ભમતી હીંડે બહાર. ૯૮
 ભરથાર પહેલી કરે ભોજન, સૂએ સ્વામી પહેલી;
 થાકે નહીં તે વાત કરતાં, વઢકણી મન મેલી. ૯૯
 ક્રોધમુખી ને ચોરટી, લોભણી ને લઢતી;
 સાચી વાત મળે નહીં ને, આઠે પહેર બડબડતી. ૧૦૦
 થોડા બોલી સાધુમુખી તે, સુતો સ્વામીને વેચે;
 પૂછ્યો ઉત્તર આપે નહિ ને, બોલે પેચે પેચે. ૧૦૧
 અલડાવે રસોઇ અન્ન આપે, જણાય પરમ પવિત્ર;
 કળી કહે છે મારે પ્રતાપે, એવાં સ્ત્રીના ચરિત્ર. ૧૦૨
 પંડિત દુખિયા ને મૂર્ખ સુખિયા, ભોગી રોગે ભરિયા;
 અસાધુ સુખે અન્ન પામે, સાધુ ધડિયે નહિ ઠરિયા. ૧૦૩
 દાતાર ત્યાં ધન નહીં, દાતાર નહીં ત્યાં ધન;
 ખાનાર ત્યાં અન્ન નહીં, ખાનાર નહીં ત્યાં અન્ન. ૧૦૪
 રૂપ હોય ત્યાં ગુણ નહીં, ને ગુણ ત્યાં નહીં રૂપ;
 શા શા અવગુણ વરણવું, છે પ્રતાપ મારો અનૂપ. ૧૦૫
 શિષ્યની સેવા ગુરુ કરે, સાધુઅસાધુનું આચરણ;
 સ્ત્રીની સેવા કરે સ્વામી, શૂદ્રને સેવે બ્રાહ્મણ. ૧૦૬
 છળ છળભેદ અધિક અધિકારી, અધટિત કરે અન્યાય;
 અન્ન વિક્રય હય વિક્રય, કરે વિક્રય ગાય. ૧૦૭
 પરપત્નિસંગ ને પરનિંદા, ધૂખ્યાં અપલક્ષણ;
 ઉપવીત અન્ન સીમંત અન્ન, ક્રિયા અન્ન ભક્ષણ. ૧૦૮
 કન્યા વિક્રય ભૂમિવિક્રય, કરે અકરાવ્યું કામ;
 શય્યા લે ને ગોદાન લે, ને બાળે આપતું નામ. ૧૦૯

વાટ પડાવે વિશ્વાસઘાતી, મહિમાંહે વૈર સાંધે;	
પંચ દેવનું પૂજન તજીને, અસુરને આરાધે.	૧૧૦
વૈરાગી વિષયી ને જોગી તે જોગી, ખોટા વણુજ વેપારી;	
વિષય સેવન કરે ને ગર્ભ ધરે, નવ વરસની નારી.	૧૧૧
સુરભિ દૂધ થોડું કરે ને, દુકાળ ને દુર્લભ;	
શોક રોગ વિજોગ ઘેર ઘેર, સદા ભરે જળ ચક્ષ.	૧૧૨
કાનું રુડું નવ દેખી શકું, મારે કા સાથે નહિ સ્નેહ;	
કળિ કહે નળ રાયજી, છે અવગુણ મારા એહ.	૧૧૩
વિશેષ કેશ આમળી ઝાલ્યો, ચડી રાયને રીસ;	
હવે ન મૂકું અધર્મી, હું છેદું તારું શીશ.	૧૧૪
અધર્મી અવનિ વિષે, આવડો તારો ઉન્માદ;	
તારો વધ જાણી મને, સહ દેશે આશીર્વાદ.	૧૧૫
ભયને ધરતો રુદન કરતો, રાયને કહે કળિ;	
પછે મુજને મારજો, એ ગુણ મારા સાંભળી.	૧૧૬
કૃત ત્રેતા દ્વાપરે, શત વર્ષ તાપસ તાપે;	
તોય તેને હરિહર પ્રજ્ઞા, દર્શન કાય ન આપે.	૧૧૭
કળી કહે મારા રાજ્યમાંહે, ધ્યાન ધરે વિશ્વાસે;	
તો તેને ઇષ્ટદેવતા તે, આવી મળે ખટ માસે,	૧૧૮
એ ગુણ છે એક માહરો, હવે ખીજો કહું વિસ્તારી;	
શતવાર દાન કરે ત્રણ યુગે, એકવાર પામે ફરી.	૧૧૯
ભાવે કભાવે મારા વારામાં, જે હેતે નર નાર;	
પુણ્ય કરે જો એક વારે, તો પામે શતવાર.	૧૨૦
નળ કહે જા નહિ હણું, ઉપજી મુજને માયા;	
અનંત અવગુણ તાહરા, તે એ ગુણે ઢંકાયા.	૧૨૧
મારા રાજ્યમાં તું નહિ, જો હોય જીવ્યાનું કામ;	
કળિ કહે હું ક્યાં વસું, વસવાનો આપો ઠામ.	૧૨૨
જ્યાં જાઉં ત્યાં નામ તમારું, તો ક્યાં રહું હું દાસ;	
નળ કહે ખેડાના દુમમાંહે, સદા તારો વાસ.	૧૨૪
જ્યાં કથા હોય મહારી, અથવા હરિષ્ટીર્તન;	
એવે સ્થાનક તું નહીં, તેનું લીધું વચન.	૧૨૩

રાય બેઠો રથ ઉપર, ઋતુપર્ણ સમજ્યો નહીં;
હર્ષ પૂર્ણસું હય હાંક્યા, જાણે પ્રેમસરિતા વહી. ૧૨૫

વલણ

વહી ચાલ્યો પ્રેમરસ, રથ ગાજતો ગડગડાટરે;
કહે બટ પ્રેમાનંદ નાથની, વૈદરબી જીએ વાટરે. ૧૨૬

કડવું ૫૪ મું-રાગ ગોડી

દમયંતી કહે દાસીને, સુણ સાધવી;	
છે વિપ્રનો વાયદો આજ, મહિલા માધવી.	૧
દેઠથી ઋતુપર્ણ આવશે, સુણ સાધવી;	
જો હોશે નળ મહારાજ, મહિલા માધવી.	૨
અવધ પહોંતી આવ્યા તણી, સુણ સાધવી;	
થયા ત્રણ સંવત્સર, મહિલા માધવી.	૩
એવડા અવિનય શા વસ્યા, સુણ સાધવી;	
પ્રભુ ફરી ન તપાસ્યું ધર, મહિલા માધવી.	૪
ન સંભાર્યા બાળક બાહુઆં, સુણ સાધવી;	
કઠણ પુરુષનાં મન, મહિલા માધવી.	૫
હું મોંઘી જીવી જોઈ નહીં, સુણ સાધવી;	
વેઠયું હશે કેમ વંન, મહિલા માધવી.	૬
એ વાયસ જોલે બારણે, સુણ સાધવી;	
મન ઉપજે હરખ તરંગ, મહિલા માધવી.	૭
આજ ફરકે ડાબી આંખડી, સુણ સાધવી;	
વળી ફરકે ડાબું અંગ, મહિલા માધવી.	૮
શું મનનો માન્યો આવશે, સુણ સાધવી;	
થાશે શુકનકેરા ફળ, મહિલા માધવી.	૯
શ્રવણે વધામણી સાંભળું, સુણ સાધવી;	
કા કહે પધાર્યાં નળ, મહિલા માધવી.	૧૦
વધ થાશે વેરી વિયોગનો, સુણ સાધવી;	
ગયો જડશે સંજોગ, મહિલા માધવી.	૧૧
વીરસેન સુત આવશે, સુણ સાધવી;	
ત્યારે ટળશે સધજો રોગ, મહિલા માધવી.	૧૨

કા ખાશે આવી વધામણી, સુણ સાધવી;	
નથી આપવા સરખી વસ્ત, મહિલા માધવી.	૧૩
અર્પીશ હાર હૃદયા તણો, સુણ સાધવી;	
અણમીશ જોડીને હસ્ત, મહિલા માધવી.	૧૪
ખારીએ ખેસી નિહાળીએ, સુણ સાધવી;	
એવે ઉડતી દીઠી રજ, મહિલા માધવી.	૧૫
આ રથ આવે છે ગરજતો, સુણ સાધવી;	
વળી ફરકે ગગને ધ્વજ, મહિલા માધવી.	૧૬
ઓ પડવી પડે અશ્વચરણની, સુણ સાધવી;	
એ હાંકણીમાં છે ત્રિચાર, મહિલા માધવી.	૧૭
ઓ પરાણો ઉંચો ઉછળે, સુણ સાધવી;	
હોય નળ મુખનો ડચકાર, મહિલા માધવી.	૧૮
રથ આવ્યો ગામને ગોંદરે, સુણ સાધવી;	
હા હા હોય અયોધ્યાભૂપ મહિલા માધવી.	૧૯
દીસે સુદેવ મેલે લુગડે, સુણ સાધવી;	
પણ હાંકણહાર કદરૂપ, મહિલા માધવી,	૨૦
વલણ	

કદરૂપ ખેડણ રથ તણો, કયમ કહીએ એ નળરાયરે;
અવસ્થા જોઈ ગામની, ઋતુપર્ણ દુઃખિયો થાયરે. ૨૧

કડવું પપ મું-રાગ કેદારો

ઋતુપર્ણ કહે વિપ્રને, એ શું કારણ સુદેવરે?	
ભ્રાંત પડે છે મુજને, નથી સ્વયંવરનો અવેવર.	૧
મુનિ મુને મિથ્યા લાવિયો, કાંઈ દીસે છે કપટરે;	
રિપુલોક હસાવીયા, ફેરો પડ્યો ફેગટરે.	૨
વિવાહકર્મ નથી દીસતું, નથી રચ્યો માંડવરે;	
દુંદભિ શે નથી ખોલતાં, નથી થતું તાંડવરે?	૩
સુદેવ વળતો ખોલિયો, છે છાનું વિવાહનું કર્મરે;	
કંકાતરીકાને લખી નથી, નહોં ભાંજવો ભીમકને ભર્મરે.	૪
ક્ષણએક રહી આવજો, પુઠેથી મહારાજરે;	
આગળથી તે સાંચર્યો, વધામણી લેવા કાજરે.	૫

પેદરભી જુએ વાટડી, વિપ્ર આળ્યો ધરમાયરે;
 હરખે ભરી તવ સુંદરી, મુનિને લાગી પાયરે. ૬
 રૂડી કહેજો વધામણી, શું પધારે ગ્રાણનાથરે?
 બાઈરૂડીપેરે નથી ઝોળખ્યો, શતજેજનકીધો સાથરે. ૭
 છે રૂપ તેહનું ખીદામણું, જાણે ખીજે નળરે;
 બાહુકને પરીક્ષાને તેડજે, એકાંત વાડી સ્થળરે. ૮
 દમયંતી હરખે ધણું, જો આળ્યા છે ઋતુપર્ણરે;
 નગર લોક હસે ધણું, જોઈ સારથિદરો વર્ણરે. ૯
 ભીમક રાય સામા ગયા, રથથી ઉતર્યા રાયરે;
 ત્રણે રાજકુંવર આવી મળ્યા, ઉઠી સર્વ સભાયરે. ૧૦

વલણ

સભા સર્વ ખેડી થઈ, આસને બેઠા ભૂપરે;
 ભીમક આદે સર્વ ક્રો, જુએ સારથિનું રૂપરે. ૧૧

કડવું ૫૬ સું-રાગ કેદારો

ભૂપ ભીમક સ્તુતિ કરે ધણીરે, ભલે પધાર્યા અયોધ્યા ધણીરે;
 થાકા અવેવ દીસે દેહેનારે, એકલા શે નથી સેનારે? ૧
 હય દુર્જને વળાયો છેકરે, સારથિ સંસાર વત્રેકરે;
 કાઈ અટપટું સરખું દીસેરે, એહવે બાહુક ખોલ્યો રીસેરે. ૨
 ઋતુપર્ણ મુકા રથ તાણીરે, ઉઠા ઘોડાને કરો ચારપાણીરે;
 નાખ્યો પરાણોને રાસરે, જઈ બેઠા ઋતુપર્ણ પાસરે. ૩
 આવે વળગતો રાય આઘો ખસેરે, સભા મુખે વસ્ત્ર દેઈ હસેરે;
 તેમ મયમચાવે આંખડીરે, ખોળામાં વસ્ત્રની ગાંઠડીરે. ૪
 ઋતુપર્ણને બાહુક પૂછેરે, કાં વેહવાનો વિલંબ શું છેરે?
 રાજા રાખે સાને વારીરે, તેમ બાહુક ખોલે ખંખારીરે. ૫
 ઋતુપર્ણને પૂછે ભીમકરે, આ શું સખા કરે છે જકરે?
 એ મિત્ર ક્યાંથી ઉપજ્યોરે, જેથી કામ હીડે છે લાજ્યોરે? ૬
 કોહો કાંઠાંથી આળ્યા રાણારે, ધણું થાકા રણ ભરાણારે?
 ઋતુપર્ણ કહે આ ભીયા ગુણીરે, નથી એકું વિદ્યા ઉણીરે. ૭
 કોઈ વિદ્યાએ ન જાય વાધીરે, તે માટે મૌત્રી બાધીરે;
 રથહાંકણી વિદ્યા હાથેરે, મેં મૃગયા તેજ્યા સાથેરે. ૮

વન લમતાં થયો અતિકાળરે, આંહાં આવી ગહધ્યા ભૂપાળરે;
ભીમક કહે કીધી કરુણારે, આજ સહેજે સ્વામી પહરુણારે. ૯
ભૂપ ભીમકે હલમલ કીધીરે, રસોઇની આજ્ઞા લીધીરે;
ભૂપ બાહુક છે તે ભેદીરે, આ ભીયા છે આત્મનિવેદીરે. ૧૦

વલણ

આત્મનિવેદી છે સારથી, હસ્યો ભીમક ભૂપાળરે;
અંન વમન થાય દર્શને તો, આવડો શો સુગાળરે. ૧૧

કડવું ૫૭ મું-રાગ નટ

બાહુક મોકલ્યો વાડીમાંહે, રસોઇસ્થળ એકાંત;
કહે વૈદરભી કીજે પરીક્ષા, પુણ્યશ્લોકની પડે બ્રાંત. ૧
ભીમક રાયે આજ્ઞા આપી, અશ્વનો દ્યો તપાસ;
ઋતુપર્ણ ઉતર્યા લવ્ય ભુવને, કરે સેવા દાસ. ૨
દમયંતીયે ભીમકને કહાવ્યું, આજ્ઞા તમારી લીજે;
બાહુકમાં છે ગુણ નળરાયના, અમે પરીક્ષા કીજે. ૩
એકાંત વાડી દમયંતીની, કીધું રસોઇનું સ્થળ;
ઠાલો કુંભ આણીને મુક્યો, મુક્યાં કાષ્ટ નહીં અનળ. ૪
બીજાં પાત્ર મુક્યાં નાનાવિધ, મુક્યું નહીં મેક્ષણ;
માધવી કેશવી મુકી સેવાને, જાણે સર્વ લક્ષણ. ૫
દમયંતી બેઠી ઝરુબે, અંતરપટ આડો બાંધી;
તેડી લાવો રૂપાળાને, જુઓ કેમ જમે છે રાંધી. ૬
દાસી એક તેડવાને આવી, ચાલો કંદર્પ કોડ;
અમારી વાડીને શોભાવો, ચાલો ચંપક છોડ. ૭
ઉઠ્યો નળ ચાલ્યો અંતઃપુરમાં, આનંદ અંતર આણી;
સખી સાહેલી આશ્ચર્ય પામે, હસે તે સણુગટ તાણી. ૮
જુએ હેરીને દમયંતી, વિસ્મે થઈ મનમાંહે;
આ સ્વરૂપની ન મળે જોડી, જોતાં ત્રણ ભુવનમાંહે. ૯
શરીર દીસે દવનું દીધું, સંધે જાડો પગે પાતજો;
કુંકડા કર ને નાસા નીસરી, મોટો પેટનો નજો. ૧૦
કાંહાં નળ કાંહાં બાહુક, કાંહાં સુરજ રાહુ મંડળ !
વાંકું સુખ ને મસ્તક મોકું, પાધડી ઉંડળ ગુંડળ. ૧૧

- એ સાથે શી ઝોઠડી, ઋતુપર્ણને લાવેટ લાગી ભવની; ૧૨
હીંડતાં પગને સ્પર્શે કરીને, કાળી થાય છે અવની.
પણ એહેને વિદ્યા હય હાંકયાની, આશ્ચર્ય સરખું દીસે;
કતરાતો આવે નાક પુલાવે, બુકુટી ભરી છે રીસે. ૧૩
દમયંતી પાસે હસતી હસતી, લાભી આવી ત્રણ;
બાઈ આ પુતળું કયમ પધરાવ્યું, વારુ રૂપ ને વર્ણ? ૧૪
કદાચિત નળજી નીવડશે, ને રહેશે એહેવું અંગ
કોહો બાઈ તમો એ પુરુષનો, કહી પેરે કરશે સંગ? ૧૫
શાપ હશે કોઈ તાપસનો, તો રહેશે એવો સર્વાંગે;
આ ભીયા આસન બેસશે, તમો કેમ રહેશે વામાંગે? ૧૬
જાંઠાં હશે તાંઠાંથી કાલ આવશે, બાઈ તમારો સ્વામી;
એમ વલખાં શું મારો છો? કાંઈ ધીરજ ધરો ગજગામી. ૧૭
વૈદરબી કહે કૌતુક મુકો, બેસી કરો પરીક્ષા;
જાઓ સેવા કરો બાહુકની, દાસીને દીધી શિક્ષા. ૧૮
કેશવી માધવી બંને આવી, બાહુકજીની પાસ;
હૃદે ભરાયું નળરાજનું, ઓળખી બંને દાસ. ૧૯
સુકાં વૃક્ષને સ્પર્શે કયો તે, તે થયું નવપલ્લવ;
દાસી તવ આનંદ પામી, હોય વૈદરબીનો વલ્લભ. ૨૦
કહે સહીયારી હો આચારી, મન ન આણુશે ઘોડો.
દુમ તજે સ્થળ પવિત્ર કીધું, અમો દીધો છે ચોડો. ૨૧
નહાવાનું તાંઠાં વસ્ત્ર પહેરે, પાગડી પછેડી વરજે;
જંઘાયે ગુંછળાં કેશતણાં ને, શરીર ભર્યું છે ખરજે. ૨૨
નિયું ઉંચું લાજે શરીર ખંજવાજે, દાસીયે અવિલોકન કીધો;
રાંટે પાયે હીંડે બડબડતો, કાલો કુંભ જઈ લીધો. ૨૩
વરુણમંત્ર ભણ્યો નળરાયે, તત્ક્ષણ કુંભ ભરાયો;
વીસ ધડા રેખા શીર ઉપર, ઉભો રહીને નાહાયો. ૨૪
દાસી અતિ આનંદ પામી, કૌતુક દીધું વળતું;
ચુહલા મધ્યે કાષ્ટ મુક્યાં, અગ્નિવિણ થયું બળતું. ૨૫
ઉભરાતું અંન કરે હલાવે, કડછીનું નહીં કામ;
દાસી ગઈ દમયંતી પાસે, બોલી કરી પ્રણામ. ૨૬

વાળ વૃક્ષ ને જળ અનળ, એ ચાર પરીક્ષા મળી;
અંનલાવો અલડાવી એહેનું, વૈદરલી કહે જાઓ વળી. ૨૭
રમતી રમતી નેહે નમતી, નિરખતી નિજ ગાત્ર;
એકે બાહુક વાતે વળગાજો, એક લેઈ નાહી અંનપાત્ર. ૨૮
અરે પાપિણી કહી બાહુક ઉઠ્યો, દાસીયે મૂકી દોટ;
માધવી કહે ફરી કરો રસોધ, હું દેઈ આપું અખોટ. ૨૯
ફરી પાક નીપાવ્યો નળરાય, બેઠો કરવા ભોજન;
પછે દમયંતીયે જોયું ચાખી, અણાવ્યું જે અંન. ૩૦
સ્વાદ એળખ્યો એ નળ નિશ્ચે, પાક છે પરમરસાળ;
કિંકરી ફરીને મોકલી લારે, સાથે બંને બાળ. ૩૧

વલણ

સાથે બંને બાળ લેઈ, નળ કને આવી કિંકરી;
બાહુકે દીઠાં બાહુકે તાહરે, આંખડી જળે ભરીરે. ૩૨

કડવું ૫૮ મું-રાગ રામગ્રી

બાહુકે દીઠાં બાહુઆં, ઉલટયું અંતઃકર્ણ;
દામણાં મહારાં બાળકાંને, દેખીને આવે મર્ણ. બાહુકે૦ ૧
કળજુગે કલ્યાંત જ કીધું, બાળક વરત્યાં મોસાળ;
કાણુ કૃત્ય મેં આચર્યાં, તજી અબળા અંતરિયાળ. બાહુકે૦ ૨
સંજ્ઞેગ સાગર ઉલટયો, નયણાં વર્ષા સમાન;
આલિંગન દેવા કારણે, સુતને કીધી સાન. બાહુકે૦ ૩
મળવાને તેજ્યાં મીઠડાં, કર લાંબા કીધા ધીશ;
છંબ્યાં બીનાં બાળકાં તે, પાડે ચીસે ચીસ. બાહુકે૦ ૪
દાસીએ ચાંખ્યાં હૃદે સાથે, કીધો બાહુકનો તિરસ્કાર;
રહેવા દે તારું રમાડવું ભાઈ, રુએ છે રાજકુંમાર. બાહુકે૦ ૫
બાહુક કહે બાળકને મુને, સાંધ દેવાનો સ્નેહ;
નારે ભાઈડા ભેટતાં થાયે, કાળી કુંવરની દેહ. બાહુકે૦ ૬
છે છત્રપતિનાં છોકરાં, તુંને મળવાનું કેમ મન;
શે દુષ્ટે થાય છે ગળગળો, રોતાં કૂટશે લોચન. બાહુકે૦ ૭
બાહુક વળતો બોલિયો મારે, એવાં બાળકની જોડ;
આ દેખીને તે સાંભર્યાં, થયું રમાડવાનું કાડ. બાહુકે૦ ૮

- દાસીએ કહ્યું દમયંતીને, બોલ્યો બાહુક જે વાત;
બાઈ આશ્ચર્ય દીઠું અતિધણું, કાળો કરે આંસુપાત. બાહુકે ૯
- દમયંતીએ પૂછ્યું ભીમકને, નળની પહે છે બ્રાંત;
આજા હોય તો બાહુકને, પૂછું તેડી એકાંત. બાહુકે ૧૦
- ભીમક કહે સતી સુતા, તુંને શું દેઉં શીક્ષા;
સુખે બોલાવો બાહુકિઆને, કરો નળની પરીક્ષા. બાહુકે ૧૧
- વૈદરભી આવ્યાં અંતઃપુરમાં, જ્યાં પોતાની મેડી;
આજા આપી દાસીને, લાવો બાહુકને તેડી. બાહુકે ૧૨
- શીઘ્ર આવી સાહેલડી, અંતરમાંહી ઉલ્લાસ;
ઉઠો બાહુકજી ઉતાવળા, દમયંતીની પાસ. બાહુકે ૧૩
- રાયજી વળતો બોલ્યો, હું છું દીન કંગાલ;
વારુવા સાથે વૈદર્ભીને, વાત કર્યાનું શું વહાલ? બાહુકે ૧૪
- સોમવદની સુંદરી, સારંગનયની સુખણ;
વાત કરતાં બ્રહ્મચર્ય ભાંગે, વાગે મોહના બાણ. બાહુકે ૧૫
- પરધરમાંહે અમો નવ ખેસું, સ્ત્રીનાં ચંચળ મન;
સાધુ પુરુષને સઘ પાડે, આવીને દે આલિંગન. બાહુકે ૧૬
- દાસીને તવ હાસ્ય આવ્યું, દૈવના કૌતુક જ્ઞેય;
વિશ્વ મોહિની દમયંતી તે, આલિયાને કયમ નહિ મોહોય. બાહુકે ૧૭
- બોર ન ખાય કા કરતણાં, વિપરીત વધુનું વાન;
એવા ઉપર વળી કર્મ લજ્યાં, વળી રૂપનું અભિમાન. બાહુકે ૧૮
- બલાતકારે તેજો બાહુક, દાસી થઈ બાહેધર;
નીચી નાડે નળ ચાલીયો, જ્યાં ગૃહણીનું ઘર. બાહુકે ૧૯
- જાતાં કહે છે કિંકરીને, બ્રહ્મચર્યને છે ધાત;
વૈદરભી વિકારે ભરી, મને વશ કરવાની વાત. બાહુકે ૨૦
- માધવી કહે બોલ વિચારી, કાણુ ભાંગે છે ધર્મ;
વૈદરભી તને કયમ નહિ વરે, કરે અગ્નિ કર્મ? બાહુકે ૨૧
- નથી આશરો ગયા તણો, કહિ ભીડાવ્યાં કપાટ;
દાસીએ દેખાડી આંખડી, સારે ચાલ્યો પાધરી વાટ. બાહુકે ૨૨
- બાહુકને બારણે બેસાડ્યો, ઢાળિ રૂપાનો બાજઠ;
દમયંતી ઉમરા ઉપર બેઠી, આડું ધરિ અંતરપટ. બાહુકે ૨૩

બાહુક ખુંખારે આળસ મોડે, માંજાં વિષયિનાં ચિહ્ન;
ચિત્ત મળ્યું ત્યાં ચક્ર કશેરે, જો નથી લિનાલિન. બાહુકે ૦ ૨૪

વલણુ

જો નથી લિનાલિન તો, મધ્યે અંતરપટ કથું;
નહિ બોલો જો મન મૂકી, તો અમો ઉઠીને જશું. ૨૫.

કડવું ૫૦ સું-રાગ કાફી

વિયન સંગાથે બોલ્યાં, વૈદરબી સુંદરી;	
શા માટે ઉઠી જાઓ છો, તેડાવ્યા ખપ કરી.	૧
અમને રહેવું ઘટે, બાંધી અંતરપટે;	
બોલું કેમ પ્રગટે, પરપુરુષ નિકટે.	૨
બેસોજી બાજઠે, બોલોજી ઉલટે;	
ન પૂછું કપટે, બોલવું નિર્મળ ઘટે.	૩
પુરુષ છેડાયો હઠે, ચાલે પોતાની ચટે;	
હીડે નારીને નટે, લાજે નહીં રાજવટે.	૪
જે નર મન કાળા, મુખે વિષની જવાળા;	
મૂકે વિભેગનાં ભાલાં, કેમ કહી શકે બાળા?	૫
બાહુકજી છો આચારી, સુણો વિનતિ મારી;	
કાં મૂકિયે વિસારી, દોહલે પામી નારી.	૬
નવનવા નેહ ઉદે, વહાવાનાં વાયક વદે;	
ભરી હોય જો મદે, પુરુષનાં કંઠણુ હદે.	૭
વળગી હીડે કાંડે, નવનવી પ્રીત માંડે;	
જણાય દુઃખને ટાંડે, સ્નેહીને નિશ્ચે છાંડે.	૮
જાણિયે મળિયે વહેલા, દેખીને થયે ઘેલાં;	
નારી ન પ્રીછે પહેલાં, પુરુષનાં મન મેલાં.	૯
વહાલપણું કહીએ ગયાં, મુખે કહેતા આલૈયા;	
વજ્રપે કંઠણુ હૈયાં, તરછોડ્યાં નાનાં છેયાં.	૧૦
બ્રહ્માએ પુરુષ ધડિયા, નારિને જીવે જડિયા;	
દુઃખના દહાડા પડિયા, વેરડા થઈ નિમડિયા.	૧૧
પ્રીતડી જેની વ્યાપિ, તેને મારે અઘાપિ;	
ફળ બે રૂડાં આપે, વૃક્ષને થડથી કાપે.	૧૨

૨ખે મારી વેલ શૂકે, પ્રવાસ જળ વહેતુ મૂકે;	
તે જાણી ચતુરા શું ચૂકે, ફરી આવી ન ઢૂકે.	૧૩
જે સ્થળનું જળ પીજે, શલ્યા ત્યાં કેમ દીજે;	
જેપર દયા ધરીજે, તેના જીવડો નવ લીજે.	૧૪
જેનો હાથ ગ્રહીએ, તેને મૂકી નવ જમીએ;	
અમો અખળા છમીએ, વેદના કાને કહીએ.	૧૫
જેને પામી માનવ જને, દેવતા ન આણ્યા મને;	
તેને ન મૂકીએ વને, રાખીએ પોતાકને.	૧૬
બેસી એક પાટે, કામિની કનકધાટે;	
થોડા અન્યાય માટે, ન મૂકીએ ઉજડ વાટે.	૧૭
અખળાનાં કોણુ બળ, કદળીપે કામળ;	
નયણે ભરે જળ, કડવાં કર્મનાં ફળ.	૧૮
વનમાં વાઘ ગાજે, પાવલીએ કાંટા ભાંજે;	
ખીજ લોકને દાઝે, શઠ સ્વામી નવ લાજે.	૧૯
વનમાં રામા રુવે, કોણુ આંસુડાં લોએ;	
ફરી તપાસી ન જીએ, પોતાનું કુળ વગોએ.	૨૦
આધી ધરે અલેખે, વગડામાં ઉવેખે;	
સ્વામી ન આવે લેખે, વેરીડા દેવ દેખે.	૨૧
ન જાણે નાર મોરી, છે છત્રપતિની છોરી;	
અજગરે ગળી ગોરી, ચતુરાની શી ચોરી.	૨૨
નયણે આંસુ રેડે, પારધિ લાગો રેડે;	
તારુણીને તેડે, છખીલીને છંછેડે.	૨૩
મલ્યા લંપટ લોકા કામી, કેમ જીવે ગજગામી;	
કુળને લાગે ખામી, ન જાણે શઠ સ્વામી.	૨૪
નીચપણું નફેટ, કુળ લંબળું નેટ;	
કરી માસીની વેઠ, પ્રેમદાએ ભચું પેટ.	૨૫
કર્મની લાંબી દોરી, ચઢી શિર દારની ચોરી;	
ન જાણે નાચ અચોરી, લાંગો શીર ઇંધણુધોરી.	૨૬
ન કરે પ્રેમદાની મીટ, વળી દવે આમી લીટ;	
પુરુષ હૈયાના ધીટ, મન જેહવાં વળગીટ.	૨૭

કહેતાં નહીં આવડે, દુઃખે હૈયાં ધડધડે;
ખોટું આળ ચહડે, ગગન ત્રુટી પડે. ૨૮
પૃથ્વી જાય પાતાળે, સતીને જૂઠું આળે;
વિચાર ભણી ન ભાળે, ન જાણે કૂડી ગાળે. ૨૯
જે કા વિશ્વાસ કરે, પુરુષનો આધાર ધરે;
તે ઘેલી શીદ કરે, રોઈરોઈને મરે. ૩૦
ખપ કરીને વરી, દુઃખણી અંતે કરી;
ખાહુક કહો વાત એ ખરી, તેને કાંઈ પૂછશે હરિ. ૩૧
છે કર્મની વસમી ગતિ, લૂંશી નવ જાયે રતિ;
શત્રુ થયો પ્રજાપતિ, અભાને દયા નથી. ૩૨
ભલાનો વેરી અભા, કંઠણુ તે કૃતવર્મા;
લખે લેખ કર્મધર્મા, કલેશને ધાલે ધરમાં. ૩૩

વલણુ

કલેશ ધાલે ધરવિષે, પ્રજાપતિ કંઠણુ ધણું;
ખાહુકજીને પ્રશ્ન પૂછે, જોયું ડહાપણુ તમતણું. ૩૪

કડવું ૬૦ મું-રાગ છંદ ભુજંગીની ચાલ

દહિ દેહ વિજેગની પ્રેહજવાળી, મારે મર્મના ખાણુ પૂછે પ્રશ્ન ખાળી;
તારી યુદ્ધ ખાહુક બળવંત દીસે, કાંઈ જાણવા ભેદ મમ મન હીસે. ૧
દિસે શારદા વાસ તમ જીભ અગ્રે, લહું કીધું પધાચ્યા ભીમક નગ્રે;
વિનય યુક્ત દિસો સર્વ સિદ્ધિવાન, ભૂત ભવિષ્ય જાણો તમો વર્તમાન. ૨
એક શોભિતા પુરુષ તે મૂર્ખ મોટા, જેવા સીપમાં મોતીના દાણા ખોટા;
એક રૂપહીણુ પુરુષ ખહુ ગુણુ ભરિયા, જેમ હીરા સાચા સુવર્ણેજ જડીયા. ૩
ખાહુક ખાપના સમ જો વૃથા ભાખું, તમ ઉપર વિશ્વ એવારી નાંખું;
ઈંદ્રવારુણીનાં ફળ કરમાં સાચે, પણ ભક્ષ કરતાં તેના પ્રાણુ જાયે. ૪
એક રૂપવંત નારી કેા નર નીરખ્યો, તેજવંત શોભે કાઠિ કંદર્પ સરખો;
ધરે છત્ર સર્વત્ર જેની આણુ વરતે, કરે નવનવા ભોજનો નિલ પ્રત્યે. ૫
એવા પુરુષને મોહી કાઈ નાર પહેલી, તપ તેજ સરખી જીવે ગર્વ ઘેલી;
વર અમર મુનિવરતણી આશ ત્રોડી, પંખીરાજનાં વચનપર પ્રીત જોડી. ૬
તજ્યાં માત ને તાત પિયર પડોશી, નવ જાણ્યું જે નાથજી છે સદોષી;
સોંધ્યાં તન મન પ્રાણુ નિર્દોષ જાણી, સુણો ખાહુકજી કહું કર્મ કહાણી. ૭

જેમ પારધિ કપટના કણ ચણાવી, પાડે પંખીને ફંદમાં સ્નેહ જણાવી; ૮
 વધે મૃગને જેમ ઘંટા વગાડી, તેમ પ્રેમદા પ્રેમને પાશ પાડી.
 બહુ રંગ વિલાસનાં સુખ દેખાડી, ગયા હાડ અંતે તે વિપત પાડી;
 જ્યાં કંદ ને મૂળ નહીં ફળ પાણી, તેવે કામ મૂકી કરી અનાથ રાણી. ૯
 ન કાંઈ કરે એવું કર્મ કાઢું, અપરાધ પાખે ઘણું દુઃખ દીધું;
 શત ખંડ કાઢી તે વિભેગ શસ્ત્રે, ફરી વનમાં તારુણી અર્ધ વસ્ત્રે. ૧૦
 ત્રણ દિવસ ત્રણ રચણી વનમાંહે ભટકી, નિર્દય નાથને વાત નવ મંત્ર અટકી;
 અહીં અજગરે સુંદરી દુઃખી કાઢી, મળ્યો પારધી ઇશ્વરે રાખી લીધી. ૧૧
 મળ્યા વાટમાં વાટ જાતા વેપારી કહી કાકિણી શાકિણી માર મારી;
 ચહાડી ચોરી માથે મોતી માળકેરી, કરતાં પ્રીત વહાલાં થયાં સર્વ વેરી. ૧૨
 પરાધીન થઇને નીચું કામ કરિયું, ધરી દાસી નામે પેટ ભરિયું
 ત્રણ વર્ષ નાખ્યાં શ્વેત વસ્ત્ર પહેરી, નહીં કુંકે કાળજી નહીં નાકું લહેરી. ૧૩
 હવિષ્યાન પરાધીન અન્ન પામી, તોય તેણીએ ન તળ્યો નિજ સ્વામી;
 તપ નિયમ રાખી નિજ દેહ બાળ્યો, ગૃહસ્થરાજની નારે સંન્યાસ પાળ્યો. ૧૪
 કહો બાહુક રાય એ ધર્મ કેવો, ઘટે નાથને એવો છેલ દેવો;
 સર્વ પાપમાં શ્રેષ્ઠ વિશ્વાસવાત, તેને પૂછશે કહો કાંઈ વૈકુંઠનાથ. ૧૫
 બાહુક એહ પ્રશ્નનો ઉત્તર દીજો, એવા કપટી પુરુષને શું કાજો?
 સુણી નર્મવાણી નળનાથ રીઝ્યો, જોવા પ્રિત વિશેષ મહારાજ ખીજ્યો. ૧૬
 સુણો પ્રશ્નના ઉત્તર ભીમક બાળા, તે પુરુષને પ્રલયી પ્રેમજ્વાળા;
 વરી સુંદરી પ્રેમદા સાધુ જાણી, મોહો નાથ તેને કાઢી પટ્ટરાણી. ૧૭
 બીજી નારીના સામું સ્વપ્ને ન જોયું, શુભ્રહીન સ્ત્રીસાથ આયુષ્ય જોયું;
 સગાં મિત્રની પ્રીત તે નાથે ફેડી, ગયો પુરુષ વનમાં નારી સાથ તેડી. ૧૮
 વને સાત અપવાસ ભમતાંરે કાઢ્યાં, મચ્છ રાખવા નારને ત્રણ દીધા;
 કાઢ્યા શ્રમ બીજાં મચ્છ નવ લાખ્યાં, પેલી પાપિણી નારે તે મચ્છ ખાધાં. ૧૯
 કહો ભીમકબાળા થઇ વાત એવી, પૂછે બાહુક પ્રશ્ન તે નાર કેવી?
 જોતાં છે અપરાધ એ નોહે નહાનો, તેને મૂકતાં નાથનો વાંક શાનો? ૨૦
 અહીં અજગરે સુંદરી આંસુ ઢાળે, તેમ કંથ ડસ્યો હશે સર્પ ઢાળે;
 થયું શાકિનિ નામ અપવાદ એવો, કહો હશે ભરતારને જૂત જોવો. ૨૧
 જેમ સ્ત્રીએ કાઢી પરધેર વેઠ, તેમ તેણે ભરયું હશે પરધેર પેટ;
 ટાણુ ટાનાં દુઃખને કહીને રોશે, શુદ્ધિવાન પ્રાણી કર્મ સામું જોશે. ૨૨

ઘોળો સાળુ પહેરી સ્ત્રીએ પિંડ પીણો, કાળો કાંખળો ઓઢીને કંથ હીંજો;
 એ પ્રશ્ન ઉત્તર કહ્યા મેં વિચારી, વળી પૂછવું હોય તો પૂછ નારી. ૨૩
 કહી મર્મની વાત નિજ નાથ જાણ્યો, ભાંચ્યો ભેદ મનમાંહે ઉત્સાહ આણ્યો;
 એવી ગુણ વાણી બીજો કાણુ બાખે, એવું કાણુ બોલે નળ નાથ પાખે. ૨૪
 થયું ભેટવા મન મર્યાદ નાહી, અંતરપટનું વસ્ત્ર ગયુંરે ફાટી;
 ગજગામિની લામિની મદમાતી, આવી નાથ પાસે ગુણગ્રામ ગાતી. ૨૫
 કરી પ્રદક્ષિણા પછે પાય લાગી, બોલો નૈષધનાથ કહ્યું માન માગી;
 અપરાધ અબળાતણા કાટિ હોયે, પરિશ્રદ્ધ તો કરુણા મીટ જોયે. ૨૬
 વન માંહે મૂકી અપરાધ પાખી, છે મચ્છ આહારના વિષણુ સાખી;
 તમ ચરણુ વિષે મમ મન રાખું, તમ પાખે હું પેટમાં ધૂળ નાંખું. ૨૭
 અમો અબળા નારીમાં બુદ્ધિ થોડી, કરે વિનતિ પ્રેમદા પાણુ જોડી;
 નથી રૂપનું કામરે ભૂપ મારા, થઈ કિંકરી અનુસરું ચરણુ તારાં. ૨૮
 સુણી વિનતિ નારની દીન વાણી, ઉત્તરો બાહુક અંતરે પ્રીત આણી;
 કરકાટક નાગનો મંત્ર બાખી, જીર્ણ કામળું દૂર દીધુંરે નાંખી. ૨૯
 ત્રણે નાગનાં વસ્ત્ર પરિધાન કીધાં, હરખી સુંદરી કારજ સર્વ સિધ્યાં;
 જવ મૂળગું રૂપ મહારાજે ધરિયું, શ્વસુર ધામનું તિમિર તે સઘ્ન હરિયું.
 જેમ તરુવર પુકે વિટલાય વેલી, તેમ કંથને વળગી રહી હર્ષધેલી. ૩૦

વલણુ

હર્ષ ઘેલી સુંદરી, ભેટી બીડી બાથરે;
 જયજયકાર ધરમાં થયો, દેખી નૈષધનાથરે.

૩૧

કડવું ૬૧ મું-રાગ સારંગ

વરત્યો જયજયકાર હો, નૈષધ નાથને નિરખીજી;
 ફરી ફરી લાગે પાય હો, સાહેલી હૃદયા હરખીજી. ૧
 નળ દમયંતી જોડી હો, જોઈ દોડી દાસજી;
 સાસ ભરી સાહેલી હો, આવી બીમકની પાસજી. ૨
 રાયજી વધામણી દીજે હો, અદ્ભુત હર્ષની વાતજી;
 ઋતુપર્ણનો સેવક હો, નિવડિયો નળનાથજી. ૩
 બાહુક રૂપ પરહસ્યું હો, ધરયું મૂળગું સ્વરૂપજી;
 સુણી સૈરંદ્રિની વાણી હો, હરખ્યો બીમક ભૂપજી. ૪

વાળે પંચશબ્દ નિશાન હો, ગુણીજન વધાઈછ;	
પુણ્યશ્લોકને મળવા હો, વર્ણ અઠારે ધાઈછ.	૫
નાના ભાતની ભેટ હો, પ્રજા ભૂપને લાવેછ;	
કરે પૂજા વિવિધ પ્રકારે હો, મુક્તાશ્વ કુસુમ વધાવેછ.	૬
તોરણ હાથા દેવાએ હો, માનુની મંગળ ગાયેછ;	
દે મુનિવર આશિષ હો, અભિષેક બહુ થાયેછ.	૭
વાળે ઢોલ નિશાન હો, મૃદંગ ભેર નફેરીછ;	
સમગ્ર નગરે આનંદ વરત્યો હો, શણુગાર્યાં ચૌટાં શેરીછ.	૮
મન ઉત્સાહ પૂરણ વ્યાપ્યો હો, ભીમક દીયે બહુ દાનછ;	
ગયા અંતઃપુરમાં રાય હો, દીઠું રૂપનિધાનછ.	૯
કાંતિ તપે ચંદ્ર લાગુ હો, વિલસે શક સમાનછ;	
કંદર્પ કાટિ લાવણ્ય હો, દીઠો જમાઈ જલ્લવદ્યમાનછ.	૧૦
પજ્ઞો ભીમક પૂજ્યને પાયે હો, હસી આલિંગન દીધુંછ;	
આપ્યું આસન આદરમાન હો, પ્રીતે પૂજન કીધુંછ.	૧૧
અર્ધ આરતિ ધૂપ હો, ભૂપતિને પૂજે ભૂપછ;	
નખ શિખ લગે ફરી નિરખે હો, જોઈ જોઈ રૂપછ.	૧૨
શ્વસુર શ્વસુરપત્ની હો, શાલક શાળાહેલીછ;	
દમયંતીને ધણું પૂજે હો, ગાયે દાસી સાહેલીછ.	૧૩
લક્ષ્મીનારાયણ શિવઉમયા હો, તેવાં દંપતિ દીસેછ;	
દીધું માન શ્વસુરવર્ગે હો, પૂજ્યું નૈપથ ધરીછ.	૧૪

વલણ

નૈપથનાથને પૂજિયું, કુશળ ક્ષેમની વાતરે;

સમાચાર પરસ્પર જાણ્યો, હરખ્યો સધળો સાથરે.

૧૫

હૃદયું ફર મું-રાગ સામેરી

હાં હાં કહીને હાથ ઝાલ્યો, મળ્યા નળ ઋતુપર્ણુરે;
 ઓશિયાળો અયોધ્યાપતિ, જર્ઘ પશ્ચો નળને ચરણુ. હાવાં હું શું કરુંરે.
 પુણ્ય શ્લોક પાવન સત્ય સાધુ, જાય પાતિક લેતાં નામરે;
 તેવા પુરુષને મેં કરાવ્યું, અશ્વત્થ નીચું કામ. હાવાં હું શું કરુંરે.
 જેનું દર્શન દેવ ધરિછે, સેવે સહુ નરનાથરે;
 તે થઈ બેઠા મમ સારથિ, ગ્રહી પરાણો હાથ. હાવાં હું શું કરુંરે.
 શત સહસ્ર જેણે જસ કીધા, મેરુતુલ્ય ખરચ્યા ધનરે;
 તે પેટભરી નવ પામિયા, હું પાપીને ઘેર અંન. હાવાં હું શું કરુંરે.
 જેનાં વસ્ત્રથી લાજે વિદ્યુલ્લતા, સ્કાટિક મૂકે માનરે;
 તે મહારાજ મારે ઘેર વસ્યા, કરી કાંબળું પરિધાન. હાવાં હું શું કરુંરે.
 મેં ટુંકારે તિરસ્કાર કીધો, હસ્યાં પુરનાં લોકરે;
 ત્રણ વરસ દોહલે ભોગવ્યાં, મેં ન જાણ્યા પુણ્યશ્લોક. હાવાં હું શું કરુંરે.
 આળસુને ઘેર ગંગા આવ્યાં, ઉઠી નહીં નાયો મૂર્ખરે;
 તે ગતિ મારે આજ થઈ, મેં જાણ્યા નહીં મહા પુરુષ. હાવાં હું શું કરુંરે.
 શ્રાવણકીટને ઘેર જાયે, જેમ ધરાધર શેષરે;
 જેમ નીચ મનુષ્યને ઘેર જાયે, લિક્ષાને મહેશ. હાવાં હું શું કરુંરે.
 જેમ ચકલીને માળે આવે, ગરુડ ઝુણલંડારરે;
 તેમ મારે ઘેર આવી વસ્યા, વીરસેનકુમાર. હાવાં હું શું કરુંરે.
 જેમ કૃપણને ઘેર કમળા વસિયાં, પેર ન પ્રીછે વ્યયતણીરે;
 તેમ મારે ઘેર નળ વસ્યા જેમ, બીલને ઘેર પારસમણી. હાવાં હું શું કરુંરે.
 જેમ અંધ પત્નીતણાં આભૂષણુ તે, વૃથા જાયે સંસારરે;
 જેમ તીવ્ર આયુધ કાયરને કર, મર્કટ મુક્તાહાર. હાવાં હું શું કરુંરે.
 કળશ અમૃતનો ભર્યો કા, મુરખને પ્રાપ્તિ થઈરે;
 છે ભૂર ભોગી વારુણીનો, સુધાપાન પ્રીછે નહીં. હાવાં હું શું કરુંરે.
 નિઃશ્વાસ મૂકે ને કંઠ સૂકે, થઈ ભૂપને વેદનાયરે;
 અપરાધ વિચારી પોતાનો, ઋતુપર્ણુ દુઃખિયો થાય. હાવાં હું શું કરુંરે.
 પુણ્યશ્લોકને પાયે લાગે, ફરીફરી કરે વિનતિરે;
 એ કૃતકર્મનાં કાણુ પ્રાયશ્ચિત્ત, ભર્યાં લોચન ભૂપતિ. હાવાં હું શું કરુંરે.
 પાવકમાંહે પરજળું કે, હાળાહળ ભક્ષ કરુંરે;
 જીવવું મારું ધિક્ક છે, દેહ હું નિશ્ચે પરહરું. હાવાં હું શું કરુંરે.

વલણ

પરહરું દેહ માહરો, ગોબરો જીવીને શું કરુંરે;
ઋતુપર્ણનું પરમ દુઃખ દેખી, સમાધાન નળે કરચુંરે.

કડવું ૬૩ મું-રાગ મારુ

- ઋતુપર્ણની પીડા જાણી, નૈષધ નાથ બોલ્યા ત્યાં વાણી;
ન થઈએ કાયર આંસુ આણી, એમ કહી લોભાં લોચન પાણી. ૧
- આપત્કાળ કર્મ શું કહીએ, જે જે દુઃખ પડે તે સહીએ;
કાને આસરે નિશ્ચે જઈએ, પંચ રાત્રિ સેવક થઈ રહીએ. ૨
- ગુપ્ત રહ્યાનું કારજ સીધું, મારું દુઃખ તમે હરી લીધું;
જે જનુનીનું પય મેં પીધું, તેણે એવડું સુખ નથી દીધું. ૩
- દશ માસ તે પેટમાં રાખે, અધિક થાય તો આછું બાખે;
ત્રણ વરસ લગી કોણ રાખે, લલાછ તમારી થઈ જીવ આખે. ૪
- જ્યાં લગે સંપત્તિ હોય, ત્યાં લગે પ્રીત કરે સર્વ કાય;
ફર્યો સમે ત્યારે સદા વિયોગ, નમતાં તે સામું ન જોય. ૫
- જે લોભના લીધા માયા માંડે, થાય પરીક્ષા દુઃખને દહાડે;
ક્ષત્રી જણાએ ઉઘાડે ખાંડે, લુડા મિત્ર તે બીડે છાંડે. ૬
- કર્મકથા મેં મારી જાણી, ચોહો વર્ણનાં પોખ્યાં પ્રાણી;
જ્યારે વન નીસર્યાં હું ને રાણી, પ્રજાએ ન પાચું પાણી. ૭
- થયો પુષ્કર બાધવ વેરી, અક્ષેકું અંબર નીકળ્યાં પહેરી;
કીધાં કૌતક લોકે શેરી શેરી, તે દુઃખસાગરની આવે છે લહેરી. ૮
- મને બાઈ પ્રજાએ કહાડી નાખ્યો, સ્વાદ સંસાર સગાઈનો આખ્યો;
ઋતુપર્ણ તમે શરણ રાખ્યો, તે ઉપકાર ન જાયે બાખ્યો. ૯
- શત કલ્પ કરે કા ગંગારનાન, કરે કાટી જગન દે દાન;
કુરુક્ષેત્ર કરે જપધ્યાન, નહિ ફળ શરણદાન સમાન. ૧૦
- દુઃખ દેખી કલ્પે પુરના લોક, શુભ સમે આંસુ ભરો તે ફોક;
એમ કહી ભેટ્યા પુણ્યશ્લોક, ટાળ્યો ઋતુપર્ણનો શોક. ૧૧
- ત્યારે ઋતુપર્ણ કહે છે શીશ નામી, અપકીર્તિ મેં બહુ પામી;
તમે સકળ નરપતિ સ્વામી, સ્વારથ અંધ થયો હું કામી. ૧૨
- ભીમકતનયા જન્મેતા જેવી, પતિવ્રતા સાધવી દેવી;
તે ઉપર કુદૃષ્ટિ એવી, એથી અન્યાય વાત બીજી કેવી. ૧૩

વલણ

કેવી વારતા અધર્મ છે, શું કરું હું દેહ ધારીરે ?

વૈદરભી મુજમાતા જેવી, વરવાની મેં બુધ કરીરે.

૧૪

કડવું કદ મું-રાગ ધવલ ધન્યાશ્રી

લજ્જાકૂપમાં ભૂપતિ પડિયો, ઉચું, નશકે ભાળીજી;

ચતુરશિરોમણિ નૈષધનાથે, વેળા વાત સંભાળીજી.

૧

ભીમકરાયના પુત્રની પુત્રી, સુદોયના એવું નામજી;

દમનકુંવરતણી તે કુંવરી, શુભ લક્ષણ ગુણધામજી.

૨

અનંગ અંગના સરખી સુંદર, દમયંતી શું બીજીજી;

ઋતુપર્ણને તે પરણાવી, દમયંતીની ભત્રીજીજી.

૩

પહેરામણી ધણું પ્રીતે આપી, સંતોષ્યો ઋતુપર્ણજી;

અયોધ્યાપતિ આપ્યો અયોધ્યા, નમી નળને ચર્ણજી.

૪

પરસ્પરે આલિંગન દીધાં, નળે આપી અશ્વવિદ્યાયજી;

પંચરાત્રી રહ્યાં સ્ત્રી પુત્ર સાથે, પછે વિદાય થયા નળરાયજી.

૫

પ્રજા સર્વ સંગાથે લઇને, ભેટી નૈષધ બચજી;

નાના વિધના વાજીત્ર વાજે, શોભા ન વર્ણી શકાયજી.

૬

ચતુરંગ સૈન્ય બહુ ભીમકે આપ્યું, સાથે થયો નરેશજી;

નળ રાજા ધણા ભેદા સંગાથે, આવ્યા નૈષધ દેશજી.

૭

તે સમાચાર પુષ્કરને પોહોતો, તેમ જ ઉઠ્યો રાયજી;

પ્રજાસંગાથે સામે મળવા, પ્રીતે પાળો પળાયજી.

૮

હયદળ પાયદળ ગજદળ રથદળ, કળ ન પડે કેકાણજી;

પ્રખળદળ સકળ પુરવાસી, નિરખવા નળ તરસે પ્રાણજી.

૯

વાહન કુંજર ધન્ય અંબાડી, મેઘાડંબર છત્રજી;

કનક કળશ ઘંટા બહુ ધમકે, શોભે સુરીયા પત્રજી.

૧૦

ભેરી ભેર મૃદંગ દુંદુભી, પટલ ઢાલ બહુ ગાળેજી;

વેણા વેણુ શરણાઈ શંખધુની, તાળ ઝાંઝ ધણું વાળેજી.

૧૧

ઉદધિ પર્વણી બાણે ઉલટ્યો, ચંદ્ર પૂર્ણ નળ માટજી;

શ્રવણ પડ્યું સંભળાય નહીં, થઈ ભારે બીડ પુરવાટજી.

૧૨

ભીમકનંદન કહે નળ પ્રત્યે, સૈન્યને આજ્ઞા દીજેજી;

પુષ્કર આવ્યો ક્રોધ ધરીને, સજ થાઓ બુદ્ધ ડીજેજી.

૧૩

નળ કહે તણે શાલક પ્રત્યે, મિથ્યા વિરોધ વિચારજ; ૧૪
 પુષ્કરનું મન થયું નિર્મળ, નાશ પામ્યો કળી વિકારજ.
 સાધુ પુરુષને કુબુદ્ધિ આવે તે તો પૂર્વકધર્મનો દોષજ; ૧૫
 પુષ્કરે કીધું કળીનું પ્રેસ્યું, કહે વિચારી પુણ્યલોકજ.
 ધ્રુવ ચળે રવિ પશ્ચિમ પ્રગટે, પાવક શીતળ થાયજ; ૧૬
 વિધિ ભૂલે નિધિ સાતે સૂકે, પુષ્કર ધનુષ ન સાહેજ.
 એમ ગોઠિ કરંતાં પુષ્કર આવ્યો, બંધન કરી નિજ હાથજ; ૧૭
 દંડવત્ કરતો ડગલાં ભરતો, ઘણું લાજતો મન સાથજ.
 નળ ઉઠ્યો બાંધવને દેખી, ગ્રહી કર બેઠો કીધોજ; ૧૮
 મસ્તક સુંઘી પ્રશંસા કીધી, લુજ ભરી હૃદયા લીધોજ.
 એક આસને બેઠો બંને બાંધવ, શોભે કામ વસંતજ; ૧૯
 ચારે પ્રભએ ઘણી પૂજા કીધી, આપી ભેટ અનંતજ.
 પુષ્કરે ઘણું દીન જ લાખ્યું, થયાં સજળ લોચનજ; ૨૦
 હું કૃતઘ્ની કઠણુ ગોઝારો, મેં દંપતી કહાણ્યાં વંતજ.
 વણુ અપરાધે વિપરીત કીધું, દીધું દારુણ દુઃખજ; ૨૧
 સાત સમુદ્ર ન જાય શ્યામતા, ધોતાં મારું મુખજ.
 પુષ્કર વીરને નળે સમજાવ્યો, કહીને આતમજ્ઞાનજ; ૨૨
 એક ગળે બેઠો બેહુ બાંધવ, આવ્યા પુરનિધાનજ.
 ધવળ પતાકા તોરણુ બાંધ્યાં, ચિત્ર સાથિયા શેરીજ; ૨૩
 અગર ધૂપ આરતિ થાયે, વાળે ભરી નફેરીજ.
 ધવળ મંગળ કીર્તન ગાયા, હાથા હુંકમરોળજ; ૨૪
 ચહુટાં ચોક રસ્તાને નાકે, પ્રભ ઉભી ટોળે ટોળજ.
 કુસુમ મુક્તાશ્લે વધાવે, ગોખ ચહડી નર નારીજ; ૨૫
 નૈષધ નગરીની શોભા સુંદર, શું અમરાપુરી ઉતારીજ;
 અભિજિત લગ્ન મુહૂર્ત સાધી, નળ બેઠો સિંહાસનજ; ૨૬
 મળવા સર્વ સર્ગા આવ્યાં તે, વોળાવ્યા રાજનજ;
 સેનાપતિ પુષ્કરને કીધો, નળે કીધા જગ્ન અનંતજ; ૨૭
 ધર્મરાજ કીધું નળરાયે, વરસ સહસ્ર છત્રીશ પર્યંતજ.
 નળના રાજ્યમાં બંધન નામે, એક પુસ્તકને બંધનજ; ૨૮
 દંડ એક શ્રીપાતને* હાથે, ધન્ય વીરસેનનંદનજ.

કંપારવ ધનને વરતે, પવન રહે આકાશજી;	
કુળકર્મ પારધિયે મૂક્યાં, જીવનો ન કરે નાશજી.	૨૯
ભય એક તરફરને વરતે, કમાડને વિજેગજી;	
દૂત રમે દંપતિ લગ્ન દિન, લાગ વ્યસનનો ભોગજી.	૩૦
ચતુરવર્ણ તો સર્વે શરી, જ્ઞાનખડ્ગ તીવ્ર ધારેજી;	
દેહ ગેહ મધ્યે ખટ તરફર, પીડી ન શકે લગારેજી.	૩૧
શૌચ ધર્મ દયા તત્પરી, આપે તે ગુપ્ત દાનજી;	
યાજન અધ્યાપન અધ્યયન, સેવામાં સાવધાનજી.	૩૨
હરિભક્તિ નથી તેનું નામ દરિદ્રી, જેને ભક્તિ તેરાજનજી,	
તેહ મુઓ જેની અપકીર્તિ પુઠે, અકાળ મૃત્યુ ન થાયજી.	૩૩
માગ્યા મેહ વરસે વસુધામાં, દૂધ ધણું કરે ગાયજી;	
માતપિતા ગુરુ પ્રિય વિજીની, સેવા કરે સર્વ કાયજી.	૩૪
પર નિંદા પરધન પરનારી, કુદૃષ્ટે નવ જોયજી;	
એવું રાજ નળનાથે કીધું, પુણ્યશ્લોક ધરાવ્યું નામજી.	૩૫
પછે પુત્રને રાજ આપી ગયા, તપ કરવા ગુણગ્રામજી;	
અનશન વ્રત લેઈ દેહ મૂક્યો, આવ્યું દિવ્ય વિમાનજી.	૩૬
વૈકુંઠ નળ દમયંતી પહોંતાં, પામ્યાં પદ અવિધાનજી;	
બૃહદશ્વ કહે હો રાય યુધિષ્ઠિર, એવા હવા ન હોયજી.	૩૭
એ દુઃખ આગળ તારાં દુઃખને, યુધિષ્ઠિર શું રાયજી;	
કાલે અર્જુન આવશે રાયજી, કરીને ઉત્તમ કાજજી.	૩૮
કથા સાંભળી પાયે લાગ્યો, મુનિવરને મહારાજજી;	
યુધિષ્ઠિર કહે પરિતાપ ગયો મનનો, સાંભળી સાધુચરિત્રજી.	૩૯
અવિચળ વાણી ઋષિ તમારી, સુણી હું થયો પવિત્રજી;	
થોડે દિવસે અર્જુન આવ્યા, રીજ્યા ધર્મરાજનજી.	૪૦
વૈશંપાયન કહે જનમેજય, પૂર્ણ થયું આખ્યાનજી;	
શિષ્યે શુણે કે આપે પુસ્તક, સર્વ તીર્થ ક્ષણ સ્નાનજી.	૪૧
કરકોટક ને નળ દમયંતી, સુદેવ ઋતુપર્ણ રાયજી;	
એ પાંચેનાં નામ લેતાં, કળજીગ લાંથી જાયજી.	૪૨
પુત્ર પૌત્ર ધન ધાન્ય સમૃદ્ધિ, પામે વળી નર નારજી;	
બ્રહ્મહત્યાદિક પાપ દળે ને, ઉતરે ભવજળ પારજી.	૪૩

વીરક્ષેત્ર વડોદર કહાવે, ગરવો દેશ ગુજરાતજ;	
કૃષ્ણસુત કવિ ભટ્ટ પ્રેમાનંદ, વાડવ ચોવીસા ન્યાતજ.	૪૪
ગુરુપ્રતાપે પદ્યંધ કીધો, કાલાવાસા ભાખીજ;	
આરણ્યક પર્વની મૂળ કથામાં, નૈષધ લીલા દાખીજ.	૪૫
મુહૂર્ત કીધું સુરતમાંહે, થયું પૂર્ણ નંદરખારજ;	
કથા એ નળ દમયંતી કેરી, સારમાંહે સારજ.	૪૬
સંવત સત્તર બેતાળો વર્ષે, પોષ સુદિ ગુરુવારજ;	
દ્વિતીયા ચંદ્ર દર્શનની વેળા, થઈ કથા પૂર્ણ વિસ્તારજ.	૪૭
તે દિવસે પરિપૂરણ કીધો, ગ્રંથ પુનિત પદ્યંધજ;	
શ્રોતા વક્તા સહુને થાશે, શ્રીહરિકેરો સંબંધજ.	૪૮

નળાખ્યાન સંપૂર્ણ

મામેરું

કડવું ૧ લું-રાગ આશાવરી

શ્રીગુરુ ગણુપતિ શારદા, હું સમરું સુખે સર્વદા;
મનમુદા કહું મામેરું, મહેતાતણુંરે.

૧

ઢાળ

મામેરું મહેતાતણું, પદ્યંધ કરવા આશ;
નરસિંહ મહેતો ભક્ત બ્રાહ્મણ, જુનાગઢમાં વાસ. ૨
ભાભીએ એક વચન કહ્યું, મહેતાને લાગી દાઝ;
પરિત્યાગ કીધો ધરતણે, મહેતો વન ગયા તપકાજ. ૩
તે વનવિષે એક દહેરું દીઠું, અપૂજ્ય શિવનું લિંગ;
નરસૈયે તેની પૂજા કીધી, અંતરમાંહી ઉમંગ. ૪
ઉપવાસ સાત મહેતે કર્યા, તવ રીઝયા શ્રીમહાદેવ;
કમળની પેરે લિંગ વિકાશ્યું, પ્રભુ પ્રગટ થયા તતખેવ. ૫
કર્પૂર ગૌર સ્વરૂપ શોભા, ધર્મ ઉમયા ડાખે પાસ;
ખિરાજે જટામાં જાહનવી, નિલવટ ચંદ્ર પ્રકાશ. ૬
છે રંઢમાળા સર્પભૂષણ, વાધાંજર ગજચર્મ;
વાળે ડાક ડમરુ શંખ શંગી, મહેતે દીકા પરીબ્રજ. ૭
તવ નરસૈયો જઈ પાયે લાગ્યો, ત્યારે મસ્તક મૂક્યો હાથ;
માગ્ય માગ્ય હું કૃપાળ છું, એમ બોલ્યા ઉમિયા નાથ. ૮
મહેતો કહે મહાદેવજી, એક માગું છું સ્વામીન;
તમતણું દર્શન પામિયો, હવે વિજ્ઞાનું દર્શન. ૯
ધન્ય ધન્ય સાધુ શિવ કહે, તને ભક્તિની છે આશ;
અખંડ વ્રજમાં ગયા તેડી જ્યાં, હરિ રમે છે રાસ. ૧૦

વલણ

રાસમંડળતણી રચના, લીલા શી વખાણે કવી;
નરસૈયો કૃતારથ થયો, તે કૃપા શ્રીહરની હવી. ૧૧

કડવું ૨ જું-રાગ ધન્યાશ્રી

અદ્ભુત લીલા રાસ વિરાજેજી, દર્શન કીધે ભવદુઃખ ભાજેજી;
ગોપિકા ગાય વાજિત્ર વાજેજી, મહા સુખ દીધું શિવ મહારાજેજી. ૧

ઠાળ

મહારાજ શિવ મહારાજજીએ, ગ્રહો મહેતાનો હાથ;
 તે સદાશિવને દેખીને, સામા આવ્યા વૈકુંઠનાથ. ૨
 હરિ હર હરખીને મળ્યા, નમી ગોપી શિવને પાય;
 નરસૈયો જઈ નમ્યો નાથને, તવ પૂછે ગોકુળરાય. ૩
 કહો સદાશિવ આ કાણુ છે, તમે દેખાણો આ ઠામ;
 મહાદેવ કહે એ દાસ તમારો, વિપ્ર નરસિંહ નામ. ૪
 ભક્તિ ઇચ્છે તમારી, કીર્તન કરે ગુણુ ગાય;
 કરુણા કરો શ્રીકૃષ્ણજી, તવ બોલ્યા વૈકુંઠરાય. ૫
 હાથ ગ્રહી તમે તેડી લાવ્યા, સદાશિવ ભગવાન;
 એ નરસૈયો મેં ભક્ત કીધો, ઉદ્ધવ વિદુર સમાન. ૬
 મસ્તક ઉપર હાથ મૂકી, કહે શ્રીગોપાળરે;
 દુઃખ વેળા મને સંભારજે, હું ધાર્ધ આવીશ તત્કાળ. ૭
 કરજે તું કીર્તન ભક્તિ મારી, તરીશ ભવસંસાર;
 આ દીડી તેવી લીલા ગાજે, કવળ રસ શણુગાર. ૮
 પછી રાસમંડળતણી રચના, દેખાડી તેણીવાર;
 નરસિંહ મહેતા પ્રત્યે બોલ્યા, સ્વામી શ્રીત્રિપુરારીરે. ૯
 રખે લોકાચાર મનમાંહિ ગણતો, મસ્તક સાટે ભક્તિ;
 રાધાકૃષ્ણનો વિહાર ગાજે, જુએ તેવી જુક્તિ. ૧૦
 અંતર્ધ્યાન થયા એમ કહિને, ભોળા શંકર દેવ;
 પળ માત્રમાં નરસૈને મૂક્યો જુનેગઢ તતખેવ. ૧૧
 થઈ નરસૈયાની નિર્મળ વાણિ, કવિ શક્તિ ભક્તિ અપાર;
 રાધાકૃષ્ણ શું રંગ લાગ્યો, ગણે તૃણવત સંસાર. ૧૨
 પછી તાલ વાતા ગીત ગાતા, પધાર્યા પુરમાંય;
 નરસિંહ મહેતા જઈને નમિયા, ભાભીકરે પાય. ૧૩
 તમને ગોરાણી મેં પ્રમાણી, હંને કહ્યું કંઠણ વચન;
 હરિ હર બંને મુજને મળ્યા, તે ભાભી તમારું પુણ્ય. ૧૪

વલ્લણ

પુણ્ય તમારું માત મારી, મને મળ્યા શ્રીપરિબ્રહ્મરે;
 છે સાધવી સ્ત્રી મહેતાતણી, પછી માંણ્યો ગૃહસ્થાશ્રમરે. ૧૫

કડવું ૩ જું-રાગ વેરાડી

મહેતે માંજો ગૃહસ્થાશ્રમ, પતિવ્રતા ઘેર નારી પર્મ;	
દામોદરની સેવા કરે, માળા તિલક ને મુદ્રા ધરે.	૧
સાધુ વેરાગી વૈષ્ણવ સંગ, શંખ તાળ ને વાજે ચંગ;	
ચોક માંહી તુળસીનાં વંન, અહર્નિશ થાયે કિર્તન.	૨
નહિ ખેતી ઉદ્યમ વેપાર, હરિભક્તિમાં મહેતો તદાકાર;	
જે આવે તે વૈષ્ણવ જમે, ગુણુ ગાધને દહાડા નિર્ગમે.	૩
વિશ્વંભર પૂરું પાડે અન્ન, વિશ્વાસ ઘણો મહેતાને મંન;	
ખે સંતાન આખ્યાં ગોપાળ, એક પુત્રી ને એક જ બાળ.	૪
શામળદાસ કુંવરનું નામ, તે પરણાવ્યો રુડે ઠામ;	
કુંવરબાઈ નામે દીકરી, પરણાવ્યાં રુડો વિવાહ કરી.	૫
પાખ્યાં મરણુ પત્ની ને પુત્ર, મહેતાનું ભાંગ્યું ધરસૂત્ર;	
પતિવ્રતા વહુ વિધવા થઈ, કુંવરબાઈ તે કુશળી રહી.	૬
સ્ત્રી પુત્ર મરતે રોયાં લોક, મહેતાને તલ માત્ર ન શોક;	
ભલું થયું ભાંગ્યો જંજાલ, સુખે ભજ્યું શ્રીગોપાળ.	૭
કુંવર બાઈ પછે મોટી થઈ, આણું આવ્યું ને સાસરે ગઈ;	
સસરે શ્રીરંગમહેતો નામ, મોટું ધર કહાવે બહુ દામ.	૮
છે સાસારિયાંને ધાણું અભિમાન, ધનનું તે અતિ કરે ગુમાન;	
નણંદ જેઠાણી વાંકું ભણે, કુંવર બાઈને દુબળી ગણે.	૯
આવો વૈષ્ણવની દીકરી, સાસરવેલ સૌ પાવન કરી;	
ચેષ્ટા કરે સાસુ ગર્વેભરી, કુંવર બાઈ નવ ખોલે ફરી.	૧૦
છે લઘુવેષ નહાતો ભરથાર, તે નવ ખીછે વિવેક વિચાર;	
કુંવરબાઈનું આવ્યું સીમંત, સાદર વાત ન પૂછે કંથ.	૧૧
રૂપ દેખી અતિ વહુવરતણું, સાસરિયાં મન હરખે ધણું;	
કહે મહેતો હરિનો છે દાસ, મોસાળાંની શી કરવી આશ?	૧૨
વહુનો ઓરિયો વીતે ખરો, કાંઈક મોસાળું ધરથી કરો;	
દુર્બળની દિકરી રાંકડી, આચાર કરી બાંધો રાખડી.	૧૩
ન કહાવ્યું પિયર ન કાને કહ્યું, પંચમાસી તો એળે ગયું;	
શ્રીમંતના રહ્યા થોડા દેન, કુંવરબાઈને થઈ ચિંતા મેન.	૧૪
ઓશિયાળી દીસે દામણી, વહુવર આવી સાસુ ભણી;	
ખોલી અબળા નામી શીશ, બાઈજી રખે કરતાં રીશ.	૧૫

- આપણો ગોર પંજો ખોખલો, જુનાગઢ સૂધી મોકલો;
મોકલો લખાવી કંકાતરી, તવ સાસુ બોલી ગવે ભરી. ૧૬
- કાં વહુવર તને ઘેલું લાગ્યું? મા મુઠ્ઠી સારે મહિયર લાગ્યું;
તાળ વળકે કીર્તન કરે, નાચી ખુંદીને બિદર ભરે. ૧૭
- દરિદ્ર ઘરમાં ફેરા ફરે, તે મોસાળું ક્યાંથી કરે?
જે સગાંથી અર્થ નવ સરે, શું થાયે તેને નાતર્યે? ૧૮
- મહેતાને વહાલું હરિનું નામ, જોવા મળશે બાધું ગામ;
તમને ડોસો મળવાનું હેત, અમો નાતમાં થઇએ કજેત. ૧૯
- તમારો સસરો લાજે બાધ, વણુ આવે સરશે વેવાધ;
કુંવરબાધ તવ આંસુ ભરી, સાસુ પ્રત્યે બોલી ફરી. ૨૦
- બાધજી એમ બોલતાં શું કજો? દુર્બળ પણ પોતાનો સગો;
અહિં આવી પાછા જશે ફરી, એ મિથે મળશું બાપ દિકરી. ૨૧
- સાસુને મન કરુણા થઈ, પોતાના સ્વામીને પૂછ્યું જઈ;
રહ્યા સીમંતના થોડા દહાડા કુંવર વહુ લે છે આડા. ૨૨
- લખી મોકલો કંકાતરી, મળવા ઘોતે બાપ દીકરી;
વેવાધને લખીએ એક પત્ર, જેમ તેમ કરતાં આવજો અત્ર. ૨૩
- શ્રીરંગ મહેતો પરમ દયાળ, કાગળ એક લખ્યો તત્કાળ;
સ્વસ્તિશ્રી જુનાગઢ ગામ, જે હરિ વૈષ્ણવનો ત્રિશ્રામ. ૨૪
- નાગરી નાતતણા શણગાર, સાધુ શિરોમણિ પરમ ઉદાર;
ભક્ત નાયક વૈષ્ણવના ઘણી, સદા કૃપા હોય કેશવતણી. ૨૫
- સર્વોપમા જોગ કરુણા ધામ, મહેતા શ્રીપંચ નરસૈં નામ;
અહિં સહુને છે કુશળ ક્ષેમ, લખજો પત્ર તમો આણી પ્રેમ. ૨૬
- એક વધામણિતણો સમાચાર, અમારાં લાગ્યતણો નહિ પાર;
કુંવર વહુને આવ્યું સીમંત, અમ ઉપર તૂઠા ભગવંત. ૨૭
- માધ શુદ્ધિ સપ્તમી રવિવાર, મુહૂર્ત અમે લીધું નિર્ધાર;
તમો તે દિન નિશ્ચય આવજો, સગાં મિત્ર સાથે લાવજો. ૨૮
- ન આણુશો મનમાં આશંક, તમ આવે પામ્યા લખટંક;
ઉજળો સગો આવ્યો બારણે, સોનાનો મેરુકીજો વારણે. ૨૯
- જો મહેતાજી નહિ આવો તમો, ખરેખરા દૂભાઈશું અમો;
આપ્યું પત્ર ગુરુના કરમાંય, પંજો ખોખલો કયો વિદાય. ૩૦

કુંવર બાઈએ તેજા ઋષિરાય, એકાંતે બેસાડી લાગી પાય;
ત્યાં બે દહાડા પરુણા રહેજે, મહેતાને સમજાવી કહેજે, ૩૧
કાંઈ મોસાળું સારું લાવજે, સંપત્ત હોય તો હાં આવજે;
કાંઈ નામ થાય જે પૃથ્વી તજે, સાસરિયાનું મેણું ટજે. ૩૨
જે અવસર આ સૂતો જશે, લવનું મેણું મુજને થશે;
બોલબાણ નણુંદી મારશે, શત્રુનું કામ દિયર સારશે. ૩૩
રખે નાગરી નાતે કૌતક થાય, તમારે માથે છે વૈકુંઠરાય;
પંજો બોખલો કાઘો વિદાય, સઘ પોહોતો જુનાગઢ માંય. ૩૪

વલણુ

જુનાગઢમાં આવ્યા, મહેતો લાગ્યા પાય રે;
સ્તવનસ્તુતિ પૂજા કરી, પછે માંડી પાટ સુખદાયરે. ૩૫

કડવું ૪ થું-રાગ ધનાશ્રી

બોખલે પંડે પત્રજ આપ્યું, મહેતાજીને હાથજ;
વધામણી કાગળમાં વાંચી, સમયાં વૈકુંઠનાથજ. ૧
મામેરું પુત્રીને કરવું, ધરમાં નથી બોટો દામજ;
ત્રીકમજ ત્રેવડમાં રહેજે, દ્રવ્યતણું છે કામજ. ૨
ભોજન કરાવી દક્ષિણા આપી, મહેતો લાગ્યા પાયજ;
મોસાળું લેઈ અમો આવિશું, પંજો કાઘો વિદાયજ. ૩
નરસૈં મહેતે ઘેર તેડાવ્યા, સગા તે વૈજણવ સંતજ;
મોસાળું લઈ આપણે જાવું, છે કુંવર બાઈનું શ્રીમંતજ. ૪
જુની વેલને ધૂંસરિ વાંકી, સાંગી સોટા લાગીજ;
કાનાતળાયા ને કાની પિજલિયો, બળદ આણ્યા બે માગીજ. ૫
મેહેતોજ મામેરે આપ્યા, સમયાં શ્રી જગદીસજ;
ત્રણ સખિયો સંઘાતે ચાલી, વેરાગી દશ વીશજ. ૬
સંપુટ ત્રાંબાની ડાબલીનો, તેમાં બાળમુકુંદજ;
કંઠે હાર કરીને નાખ્યા, દામોદર નંદનનંદજ. ૭
બલ્લની પૂંઠે કાથજો બાંધ્યો, માંહી ભર્યાં વાજિત્રજ;
ગાંઠડી એક ગોપીચંદનની, તુળશી કાષ્ઠ પવિત્રજ.
મોસાળાની સામગ્રીમાં, તિલક ને તુળસી માળજ;
નરસૈંયાને નિર્ભય છે જે, ભોગવશે ગોપાળજ. ૮

બળ હીણ બળદો શું હોડે, ઠેલે વૈષ્ણવ સાથળ; ૧૦
 સોર પાડે ને ઢાળ ચઢાવે, જે જે વૈકુંઠ નાથળ.
 એક બળદ ગળિયો થઈ બેસે, આખલો તાણી બાથળ; ૧૧
 પછાને પુંછ ગ્રહી ઉઠાડે, કીતુક કાટી થાયળ.
 સાલે સાલ જૂજવા દીસે, રથતણાં બહુ ચકળ; ૧૨
 સાંગીનો શબ્દ જ ઉઠે, ચૂંચવે છે બહુ છકળ.
 ચડે બેસે ને વળિ ઉતરે, લે રામકૃષ્ણનું નામળ; ૧૩
 મધ્યાહ્ને મહેતાળ આબ્યા, જોવા મળ્યું ઉંના ગામળ.
 શું જાણે વૈષ્ણવનો મહિમા, વિષયીપુરનાં લોકળ; ૧૪
 કાડ પહોંતા કુંવર વહુના, મામેરું છે રોકળ.

વલણ

રોક મામેરું મહેતો લાબ્યા, જુઓ વૈષ્ણવની વસાતરે; ૧૫
 અકકી માળા આપશે તો, પહેરશે નાગરી નાતરે.

કડવું ૫ સું-રાગ મારુ

સુણી શ્રીરંગ મહેતો આબ્યા ધાઈ, લાવે ભેટ્યા બંને વેવાઈ; ૧
 મળ્યો જમાઈ જમાઈનો ભ્રાત, મળ્યો સહુ નાગરનો સાથ.
 કપડે ભેટી પાછા બસે, ભેઈ ભેઈ સામગ્રીને હસે; ૨
 ઉતરવા ધર આપ્યું એક, ઝાઝાં ચાંચર મચ્છ વિશેક.
 ખાડા ટેકરા વસમો ઠામ, ઉપર નળિયાનું નહિ નામ; ૩
 કોણું છાજ ને જૂની વળી, ભીંત્યો દોદશ બેવડ વળી.
 ઝાઝા માંકણ ઝાઝા જૂઆ, ત્યાં મહેતાના ઉતારા હૂવા; ૪
 વેવાઈ ગયા ઉતારો કરી, જોલે હસણી નાત નાગરી.
 કુંવર વહુનો વૈષ્ણવ બાપ, દર્શન કરીને જોઈએ પાપ; ૫
 મહેતાને જોવા હરખે ભરી, ઘેર ઘેરથી ચાલી સુંદરી.
 મન વિના મહેતાને નમે, સારું થયું જે આબ્યા તમે; ૬
 માંહો માંહિ કહે સુંદરી, મહેતો દીઠે દીઠા હરિ.
 જુઓ સાથ કેવો ફૂટડો, એને પરમેશ્વર તૂટડો, ૭
 કુંવર વહુનું ભાગ્યું દુઃખ, એવું કહીને મરડે મુખ.
 જુઓ બળદ મહેતાળ તણા, બગાઈએ શબ્દ કરે છે ઘણા; ૮
 વળગશે મંડપમાં ચંગ, નાગરી નાતમાં રહેશે રંગ.

આ ગાંઠડી વળગાડી લટકે, તારના જોડા બાંધ્યા પટકે;	
તુલસી કાઢતણો એ ભારો, હવે મામેરાનો શો ઉધારો.	૯
છાજમાં તુલસી દળ મૂકશે, ઉભો રહીને શંખ ફૂંકશે;	
વેરાગી હરિના ગુણ ગાશે, એટલે મોસાળું પૂરું થાશે.	૧૦
એમ નાગરી કૌતુક કર, ટોળ કરીને પાછી ફરે;	
કુંવર બાઈએ જાણી વાત, મોસાળું લઈ આવ્યા તાત.	૧૧
ઉતાવળી મળવાને ધસી, બોલી નહુંદી મર્મે હસી;	
આ શું પિતા પુત્રિનું હેત, શાને કરવા આવ્યો ફજેત?	૧૨
લજાવ્યું સાત પેઢીનું નામ, સાથે વેરાગીનું શું કામ?	
શું મળવા આલ્યાં એકલાં? એ બાપથી નબાપાં ભલાં.	૧૩
કઠણ બોલ એવો સાંભળી, કુંવર બાઈ બોલી પાછી વળી;	
નહુંદી શું મચ્છર આવડો, યુંઠળથી બાઈ શું બડબડો?	૧૪
સુખી પિતા હશે જે તણો, તે પુત્રિને લાલ જ ઘણો;	
કાનો પિતા લખેશરિ કહાવે, તે તો મારે શે અપ આવે?	૧૫
રાંક પિતા આવ્યો મુજ ઘેર, એક કાપડું સોનાનો મેર;	
તમે મન માને તે કહો, એ પિતા મારે જીવતો રહો.	૧૬
મર્મ વચન નહુંદીને કહી, પછે પિતા પાસે પુત્રી ગઈ;	
દૂરથકી દીઠી દીકરી, મહેતાએ સમસ્યા શ્રીહરિ.	૧૭
અન્યોન્ય નયણાં ભરી, ભેટ્યાં બેઉઓ આદર કરી;	
મહેતે મસ્તક મૂકી હાથ, પાસે બેસાડી પૃષ્ઠી વાત.	૧૮
કુંવર બાઈ કહો કુશળ ક્ષેમ, સાસરિયા કાંઈ આણે છે પ્રેમ;	
રૂડો દિવસ આવ્યો દીકરી, તો મોસાળું કરશે શ્રીહરિ.	૧૯
કુંવરબાઈ બોલી વીનતિ, મોસાળું કાંઈ લાવ્યા નથી;	
નાગરી નાતે રહેશે કેમ લાજ, વિના દ્રવ્ય આવ્યા શે કાજ?	૨૦
નિર્માલ્ય નિર્ધનનો અવતાર, નિર્ધનનું જીવ્યું ધિક્કાર;	
નિર્ધનને કાંઈ નવ ગણે, નવ રાખે ઊભો આગણે.	૨૧
ચતુરપણું નિર્ધનનું જેહ, ઘેલાંમાંહી ગણાએ તેહ;	
લોક બોલાવે દુર્બળ કહી, એથી માફું કાંઈ ખીજું નહીં.	૨૨
પિતાજી કાંઈ ઉદમ નવ કરો, ધનનો નવ રાખો સંધરો;	
આ અવસર સચવાશે કેમ, પિતાજી તમે વિચારો એમ.	૨૩

નથી લાઁયા કંકુની પડી, નથી લાઁયા મોડ નાડાછડી;
 નથી માટલી ચોરી ને ઘાટ, એમ શું આઁયા બારેવાટ? ૨૪
 કેમ કરી લજ્જા રહેશે તાત, હું શે ન મુઘ મરતે માત;
 માતા વિના સુનો સંસાર, માતા વિના તે શો અવતાર! ૨૫
 જે બાળકની માતા ગર્ભ મરી, બાપની સગાઈ સાથે ઉતરી;
 જેવું આથમતા રવિનું તેજ, મા વિના એવું બાપનું હેત. ૨૬
 સુરભિ મરતા જેવું વચ્છ, જળ વિણુ જેવું તલકે મચ્છ;
 ટાળાં વછોઈ જેવી મૃગલી, મા વિના દીકરી એકલી. ૨૭
 લવણુ વિના જેવું ફીકું અન્ન, લાવ વિના જેવું ભોજન;
 કીકી વિના જેવું લોચન, મા વિના તેવું બાપનું મન. ૨૮
 ઘડો ફૂટે રઝળે ઠીકરી, મા વિના એવી દીકરી;
 ગાળ વિના મોળો કંસાર, માતા વિના સૂનો સંસાર. ૨૯
 શીદ કરવા આઁયા ઉપહાસ, સાથે વેરાગી પાંચ પચાસ ?
 શંખ તાળ ને માળા ચંગ, એ મોસાળું કરવાના ઢંગ. ૩૦
 ન હોય તો પિતા જાઓ પાછા ફરી, એવું કહીને રોઈ દીકરી;
 મહેતે મસ્તક મૂકયો હાથ, કરશે મોસાળું વૈકુંઠનાથ. ૩૧
 પહેરામણી કરવી હોય જેટલી, આસામી લખી લાવો તેટલી;
 લખજો સાસરિયાં સમસ્ત, વિસારશો મા એક વસ્ત. ૩૨
 વચન મહેતાળનાં સુણી, કુંવર બાઈ આઁયાં સાસુલણી;
 મારે પિતાએ મોકલી હૂંય, લખો કાગળમાં જોઈએ શૂંય. ૩૩
 મુખ મરડીને બોલી સાસુ, શો કાગળ ચીતરવો ફોસ;
 છાબમાં તુળસીદળ મૂકશે, બિભો રહીને શંખ ફૂંકશે. ૩૪

વલણુ

ફૂંકશે શંખ બિભો રહી, નરસૈયો મોસાળું શું કરે ?
 સંવાદ વહુઅરનો સાંલળી, પછે વડ સાસુ એમ આચરે.

૩૫

કડવું ૬ હું-રાગ સામેરી

વડ સાસુ ધણું લારે માણસ, બોલ્યાં પરમ વચન; વહુથ;
 વડી વહુઅર તમે કાંઈ નવ જાણો, છે મહેતો વૈષ્ણવજન. વહુથ. ૧
 જેને રનેહ શ્યામળિયા સાથે, તેને શાની જોઈ; વહુથ;
 પહેરામણી મન ગમતી માગો, કરો નાગરી ગોઠ. વહુથ. ૨

કુંવરબાઇને કાગળ આપ્યો, લખો લખાવું જેમ;	વહુજી;	
રૂડો વેવાઈ આંગણે આવે, કાડ ન પહેંચે કેમ.	વહુજી.	૪
લખો પાંચ શેર કંકુ જોધએ, શ્રીફળ લખો સે સાત;	વહુજી;	
વીશ મણ વાંકડિયાં ફેફળ, મળશે મોટી નાત.	વહુજી.	૪
પાંચ વસ્ત્રના પંચવિશ વાધા, ચાર ચોકડી તાસ;	વહુજી;	
લખો પછેડી પંદર કાડી, પટોળાં પચાસ.	વહુજી.	૫
સાઠેક મુગટા ને સોએક સણિયાં, ચીર લખો ચાલીસ;	વહુજી;	
ઘોતિયાં તો ખાલણને જોધએ, તે લખો કાડી સાર.	વહુજી.	૬
જે કાડી જરકશીની સાડી, રેશમી કાડી બાર;	વહુજી;	
સાદિ સાડિયો લખો ત્રણસે, છાયલ લખો સે ચાર.	વહુજી.	૭
ધરસાડી લખો દશ ત્રિશ કાડી, સોળ કાડી લખો ઘાટ;	વહુજી;	
છોટ મોરવી ટુંકડી સોએક, નવ કાડી લખો નાટ.	વહુજી.	૮
મશ્કરુ ગંજિયાણી દરિયાર્ધ, લખો થાન પંચાસ;	વહુજી;	
હજર બારસે લખો કાપડાં, લોક કરે બહુ આશ.	વહુજી.	૯
સોલસે લખો શેલા સાળુ, તેલપાનનો શો આંક;	વહુજી;	
આશરા પડતું મેં લખાવ્યું, બાપ તમારો રાંક.	વહુજી	૧૦
તમને સોળ શણગાર ઘડાવે, બાપ લડાવે લાડ;	વહુજી;	
ઘટે જમાઇને સોનાનાં સાંકળાં, તેમાં અમને શો પાડ.	વહુજી.	૧૧
સહસ્ત્ર મહોર સોનાની રોકડી, કહેતાં પામું ક્ષોભ;	વહુજી;	
ધરડાં અમે માટે ધર્મે લખાવ્યું, ન મળે ઝાઝો લોભ.	વહુજી.	૧૨
એ લખ્યાથી અદકું કરો તો, તમારા ધરની લાજ;	વહુજી;	
તવ મુખ મરડી નણદી બોલી, સિદ્ધ થયાં સર્વ કાજ.	વહુજી.	૧૩
ભારે મોટા જે પહાણુ લખોની, જે મહેતાથી અપાય;	વહુજી;	
ડોશી કહે શો શોર કરો છો, લખતાં તારું શું જાય.	વહુજી.	૧૪

વલણુ

શું જાય લખતાં તાહરું, વડ સાસુ વિકરાળ રે;
કાગળ આપ્યો હાથમા, પડી પેટડિયામાં ફાળ રે. ૧૫

કડવું ૭ મું-રાગ મારુ

ડાટ વાળ્યોરે, ડોસીએ ડાટ વાળ્યો રે;
વડ સાસુ વેરણુ થઈ મારી, હરખ હૈયાનો ટાળ્યો રે. ડોસીએ. ૧

મીઠાં વચની ને થોડા બોલી, હીંડે હરિગુણ ગાતી રે; ડોસીએ. ૨
 પરમારથી થઈ પત્ર લખાવ્યું, મનમાં મોટી કાતી. ડોસીએ. ૩
 કાગળ લખને કુંવર બાઈ આવ્યાં, પિતા કરે પાસે રે; ડોસીએ. ૪
 વડ સાસુએ વિપરીત લખાવ્યું, કહો હવે શું થાશે. ડોસીએ. ૫
 લખેશ્વરીથી ન પડે પૂરું, એવું માંહી લખાવ્યું રે; ડોસીએ. ૬
 સાધુ પિતાને મહા દુઃખ દેવા, મુને સિમંત શાને આવ્યું? ડોસીએ. ૭
 સહસ્ર મહોર સોનાની રોકડી, વચ્ચતાણું નહિ લેખું રે; ડોસીએ. ૮
 તાતજી હું તમારી પાસે, કાઢી એક ન દેખું. ડોસીએ. ૯
 પિતાજી તમે પાછા પધારો, અહિં રહે ઇચ્છત જાશે રે; ડોસીએ. ૧૦
 મહેતાજી કહે પુત્રી મારી, રહો તમે વિશ્વાસે; ડોસીએ. ૧૧
 ડોસીએ રુકું કીધું, આપણું કારજ સિધ્યું રે. ડોસીએ. ૧૨
 શ્યામળિયો અવસર નહિ જૂલે, તું કાં આંસુડા પાડે રે; ડોસીએ. ૧૩
 દામોદર કાંધ નથી દોહલો, નહિ કરજે કાઢે. ડોસીએ. ૧૪
 કુંવરબાઈ તમે ઘેર પધારો, આપણું એમાં શું જાશે રે; ડોસીએ. ૧૫
 જો મામેરું હરિ નહિ કરે તો, ઉપહાસ એનો થાશે. ડોસીએ. ૧૬
 પંચાળીનાં પટકુળ પૂર્યાં, નવસોં ને નવાણું રે; ડોસીએ. ૧૭
 તે રીતે મામેરું કરશે, તું થાવા દેને વહાણું. ડોસીએ. ૧૮
 વિશ્વાસ હૃદયમાં રાખો તમે, છો વૈષ્ણવની બાળ રે; ડોસીએ. ૧૯
 આપણું એ પ્રતિપાલન કરશે, શ્યામળિયો ગોપાળ. ડોસીએ. ૨૦
 હૈડે હેત દીકરીને આવ્યું, સુણી તાતની વાણી રે; ડોસીએ. ૨૧
 કુંવરબાઈ ફરી મંદિર આવ્યાં, વિશ્વાસ ઉરમાં આણી. ડોસીએ. ૨૨

કડવું ૮ મું-રાગ ગોડી

જો જો રે કૌતક કલીજીગનાં, વૈષ્ણવની એષ્ટા થાયરે; કૌતક. ૧
 વાંકા બોલી નાત નાગરી, સહેજે બોલે અન્યાયરે. કૌતક. ૨
 ભોજન કરવા મહેતાજી તેજા, સાથે બહુ વેરાગીરે; કૌતક. ૩
 ટોળે મળે સહુ નાત નાગરી, જોઈ જોઈ હસવા લાગીરે. કૌતક. ૪
 ચીર્યાં તિલક ને તુળસીની માળા, છાપા અંગ ખીરાજેરે; કૌતક. ૫
 વેવાઈનાં રૂપ જુઓરે બાઈઓ, કાટિક કંદર્પ લાજેરે. કૌતક. ૬
 મલાર ગાશે નહાતી વેળા, વરસશે વરસાદરે; કૌતક. ૭
 પ્રસાદ કરતાં થાળ ગાશે, જમશે જાદવનાથરે. કૌતક. ૮

સ્નાન કરી સહ નાગર બેઠા, જેને જેથું મળતુરે;
 મહેતાજીને નાહવા અથે, જળ મેલ્યું કળકળતુરે. કૌતક. ૫
 જેમ તેલ કઢા તાતી ઉકાળી, સુધનવાને તળવારે;
 તેમ વેવાણે જળ ઉકાલ્યું, મહેતાજીને છળવારે. કૌતક. ૬
 ઉણોદક ઉકળતું દેખીને મહેતે, માગ્યું ટાહું પાણીરે;
 મર્મ વચન મુખ મરડીને બાલી, કુંવરબાઈની જોઠાણી. કૌતક. ૭
 માગ્યા મેહ વરસે મહેતાજી, તો અમ પાસે શું માગોરે ?
 બાજઠે બેઠાં તાળ મંગાવી, બોલ હૃદમાં વાગ્યો. કૌતક. ૮
 સ્મરણ કીધું શ્યામળિયાનું, આલાખ્યો રાગ મલારરે;
 નાગર લોક જોવાને મળિયા, બોલે બેંગ ઉચ્ચાર. કૌતક. ૯

કડવું ૯ મું-રાગ સોરઠ મલાર

મહેતાજી બેઠા બાજઠે, સમર્થ શ્રીગોપાલ;
 મલાર ગાયો પ્રીતશું, મેઘ ગજ્યો વળડી તાળ. મહેતાજી. ૧
 ઉપહાસ થાય તારા દાસનો, શ્યામળા કરો સહાય;
 નાંખ્યું ઉણોદક અતિ ઉકેલ્યું, શ્રીફળ ફાટી જાય. મહેતાજી. ૨
 જેમ કઢા ઉકાળી તેલની, કોપ્યો હંસધ્વજરાય;
 તારી કૃપાએ ટાહું થયું, ઉગાર્યો સુધન્વાય. મહેતાજી. ૩
 હુંડી શીકારી તે શ્યામળા, આખ્યા રૂપેયા સે સાત;
 તે વિશ્વાસે વળગી રહ્યો, વિકૃલ મોકલજે વરસાદ. મહેતાજી. ૪
 સમોવણુ નહિ આપો શ્યામળા, કરશે મામેરું કયમ ?
 વિનતિ નરસૈયાની સાંભળી, પ્રેયોં ધન પરિચ્છ. મહેતાજી. ૫
 પળમાંહિ આભે ધટા થઈ, ચોદશ ચઢ્યો અંધકાર;
 ગગન ત્રિષે ધન ગડગડે, થાય વીજતણા ચમકાર. મહેતાજી. ૬
 ઉડે કોરણ બહુ કાંકરા, વરસે મૂશળધાર;
 વહેવાઈના ધરમાં જળ ધસ્યું, કરે લોક પોકાર. મહેતાજી. ૭
 સર્વ નાગરીઓ પાપે પડે, ક્ષમા કરો અપરાધ;
 અમો અજ્ઞાને ન ઓળખ્યા, વમે શિરોમણી સાધ. મહેતાજી. ૮
 શ્રીરંગ મહેતો સ્તુતિ કરે, વહેવાણો માગે માન;
 વરસાદ વિસર્જન થયો, કીધું મહેતાજી સ્નાન. મહેતાજી. ૯
 હાગ નાગર કહે થયું માવડું, એમ થાય છે બહુ વાર;
 પ્રતીત ન પ્રત્યક્ષ પારખે, કલિબુગનો પ્રકાર. મહેતાજી. ૧૦

વલણુ

મહેતોજી ભોજને બેઠા, કરમાં લીધી તાળરે;
ટોળું વેરાગી તણું, તેણે ગાવા માંડી થાળરે.

૧૧

કડવું ૧૦ મું-રાગ સામેરી

મહેતે ગાઈ પ્રસાદની થાળી, આરોગાવ્યા શ્રીવનમાળી;
લીધો પ્રસાદ પૂરણુ પ્રીતે, પછે શું થયું રજની વીતે.

૧

ઠાળ

વીતી રજની કીર્તન કરતાં, થયો પ્રાતઃકાળરે;
કુંવરબાઈ આવ્યાં પિતા પાસે, હવે મોસાળાંની કરો ચાલરે. ૨
મહેતાજી કહે પુત્રી મારી, જઈ ન્યાતને તેડાં કરે;
વિશ્વાસ આણી મંડપમાંહી, એક છાંય ઠાલી જઈ ધરો. ૩
જ્ઞાતિ સગાં સહિત પધરાવો, સર્વ કુટુંબ પરિવારજી;
છે વાર જ્ઞાતિ મળ્યાતણી, નથી મોસાળાંની વારજી. ૪
કુંવરબાઈ કહે તાતજી મને, કેમ આવે વિશ્વાસરે;
ઠાલી છાંય હું કેમ ધરું, થાય લોકમાં ઉપહાસરે. ૫
મહેતાજી કહે પુત્રી મારી, છો વૈષ્ણવની દીકરી;
તારે મારે ચિંતા શાની, મોસાળું કરશે શ્રીહરિ. ૬
મર્મ વચન સુણી તાતનું, સાસુ કને આવી વહુ;
મારો પિતા મોસાળું કરે છે, સગાં મિત્ર તેડો સહુ. ૭
બોખલે પંજો તેડાં કીધાં, મેળવ્યું બધું ગામ;
વહેવાઈ વરગ એણીપેરે બોલે, મહેતો મૂકીને જાશે મામ. ૮
મંડપમાં મહેતોજી આવ્યા, હાથ ગ્રહી છે તાળરે;
નાગર સહિ ઉભા થઈ, કહે પ્રેમે જોગોપાળરે. ૯
મંગાવી એક છાંય ઠાલી, તે ચોકમાં આણી ધરી;
મહેતાજીએ શંખ પૂર્યો, વિનતિ શ્રીહરિની કરી. ૧૦

કડવું ૧૧ મું-રાગ મારુ

મહેતે વજ્રજ્યો શંખ, સમયાં વનમાળી;
લાગી હસવા ચારે વર્ણુ, માંહોમાંહિ દે તાળી. ૧
જુઓ મોસાળાના ઢંગ, વહેવાઈએ માંજ્યા;
નાગરના વહેવાર, એણે સર્વ છાંજ્યા. ૨

છાપાં તિલક ને તાળ, જુઓ તુળશી માળા;	
નરસૈયો કરશે નૃત્ય, ગાશે ટોપીવાળા.	૩
જોવા મળી નાગરી નાત્ય, બહુ ટોળે ટોળાં;	
મુખ મરડી કરે વાત, આપશે ધરચોળાં.	૪
બહુ નહાની મોટી નાર, મંડમાં જ મળી;	
કરે વાંકી છાની વાત, સાકરપે જ ગળી.	૫
મહેતાને કરે જેશ્રીકૃષ્ણ, હશી પરં જોતી;	
મુખ ઉપર લળકે સાર, વેસરનાં મોતી.	૬
સન્યા સોલ શણુગાર, ચરણને ચોળી;	
જોખન મદલરી નાર, કરે બહુ ઠંઠાળી.	૭
માળા મોતી હાર, ઊરપર લળકે છે;	
જડાવ ચૂડા હાથ, કંકણ ખળકે છે.	૮
સમી રહી ઓઢે ચીર, શણુગટ વાળે છે;	
અણિયાળાં લોચન, કટાક્ષે ભાળે છે.	૯
છૂટે અંખોડે નાર, વેણી લાંબી છે;	
ઝાંઝર ઝમકે પાય, કડલાં કાંખી છે.	૧૦
કેસર તિલક વિશાળ, ભાલે કીધાં છે;	
કાંઈએ નાહાનાં બાળ, કુડે લીધાં છે.	૧૧
કાંઈ જોવા ઠાલી છામ, અબળા ઉઠે છે;	
કાંઈ વહુવારૂં લજવાળ, નણુદી પુકે છે.	૧૨
કા શીખવી બોલાવે બાળ, વારી રાખે છે;	
કા વાંકા બોલી નાર, વાંકું ભાખે છે.	૧૩
એવાં કૌતક અનેક, સહુકો દેખે છે;	
સહેજે બોલે અન્યાય, હરિને લેખે છે.	૧૪
બાઈ કુંવર વહુનો બાપ, કરશે મામેરું;	
લઈશ પટોળી સાર, સાડી નહિ પહેરું.	૧૫
વૈષ્ણવને શી ખોટ, કોટે માળા છે;	
વહુવારિયા દશ વીશ, ટોપીવાળા છે.	૧૬
કુંવર વહુ ધન્ય ધન્ય, પિયર પતોતી છે;	
બાપે વગાજ્યો શંખ, સાદર પોતી છે.	૧૭

વાંકા બોલા વિપ્ર, બોલે ઉપહાસે;
મૂકો છાખમાં પાણુ, વાયે ઉડી જશે. ૧૮
મૂકયો દીકરીએ નિઃશ્વાસ, આવી પિતા પાસે;
મહેતે કીધી સાન, રહેજે વિશ્વાસે. ૧૯

વલણુ

વિશ્વાસ રાખો દીકરી, કરમાં લીધી તાળરે;
કાગળ મૂક્યો છાખમાં, મહેતે સમયા શ્રીગોપાળરે. ૨૦

કડવું ૧૨ મું-રાગ સારંગ

ઠાલિ છાખમાં કાગળ ધરિ, નરસિંહ મહેતે સમયા હરિ;
વેરાગી સર્વ પુઠે ગાય, નાગરને મન કૌતક થાય. ૧
વાંકા વચન બોલે વેદિયા, મહેતો માધવમાં ભેદિયા;
જીએ છાખમાં મૂક્યું સાર, એ દિસે કમખાની હાર. ૨
તે બોલ અંતર નવ ધરે, મહેતો સ્તુતિ માધવની કરે;
જય દામોદર બાલમુકુન્દ, નરકનિવારણુ નંદાનંદ. ૩
વિશ્વેશ્વર વૃન્દાવનચંદ, દેવકિનંદન આનંદકંદ;
ગોપનાથ ગોવિંદ ગોપાળ, અનાથબંધુ દીનદયાળ. ૪
હું સેવકની લેજો સંભાળ, મોસાળાંની કરજો ચાલ;
મુખે કીર્તન હાથે તાળ, નાચ નાગરી બોલે આળ. ૫
છે દોહલો લોકાચાર, લજ્જા રાખજો આણીવાર;
મારો શેઠ તું નંદકુમાર, શું કરશે પાપી સંસાર ? ૬
તમે પ્રતિપાળો પોતાના દાસ, માટે મુજને છે વિશ્વાસ;
અંબરીષનો નિવાર્યો ત્રાસ, તમે ભોગવ્યા છે ગર્ભવાસ. ૭
લીધો મચ્છતણો અવતાર, શંખાસુરનો કીધો સંહાર;
કચ્છપરૂપ ધર્યું મોરાર, ચૌદ રત્ન મથી કાઢ્યાં બહાર. ૮
માર્યો હિરણ્યાક્ષ મહા પાપી, ધરણી સ્થિર કરીને સ્થાપી;
અન્નમેલ સરખો મહાપાપી, પુત્રને નામે પદવી આપી. ૯
પ્રલ્હાદની દોહલી જાણી વેળા, પરમેશ્વર પ્રગટ થયા વહેલા;
ધ્રુવનો જન્મમરણુ લય હર્યો, અવિચળ પોતા સરખો કર્યો. ૧૦
પોપટ પઢાવતી પુંશ્વલી, વૈમાને બેસી વૈકુંઠ પળી;
તમે ઉચ્છિષ્ટ આરોગ્યા બદરી, તો પરમગતિ પામિ શબરી. ૧૧

કંકાવટીને કરમાં ધરી, સાસુ પાસે વહુ સંચરી;	
હાંકીને ગવેં ઓચરી, જુઓ છાપ સોનૈએ ભરી.	૨
વૈળણુવ કહીને દેતાં ગાળ, એ શું મોસાળું કરશે કપાળ;	
તમો નિંદતાં તુળસી ને તાળ, તેણે વશ કીધા ઝોપાળ.	૩
જુઓ કમાઈ દુર્બળતણી, જીવે છે હરિના ગુણ ભણી;	
જો લખ્યાથી આશા હોય ધણી, તો માગી લેજો પહેરામણી.	૪
સાંભળી કુંવર વહુની વાણી, સાસુએ તેજ્યાં ગોર ગોરાણી;	
પૂજ્યા પાગ કરમાં પિંગાણી, આઠ વસ્ત્ર આપ્યાં તેને આણી.	૫
પછે નાગરની ભીડ ધણી ભાળી, પછેડીની પલવટ વાળી;	
આવ્યા છાપ પાસે વનમાળી, છોડે ગાંઠ આપ વસ્ત્ર ટાળી.	૬
મહેતાજી કહે દ્યો દીકરી, સસરાને આપો પામરી;	
ગડી જરકશી વાધાની કરી, હેમ સાંકળી ઉપર ધરી.	૭
એ વરના મુખ આગળ ધરો, નીચું જોઇને પાછાં ફરો;	
પહેરામણી મન ગમતી કરો, રખે પગલું પાછું ભરો.	૮
સજોડે તેજ્યાં જેઠ જેઠાણી, આઠ વસ્ત્ર લાં આપ્યાં આણી;	
ત્રીતે પૂજ્યા દીયર દેરાણી, ખૂસટિયો તવ યોડ્યાં વાણી.	૯
જ્યાં નરસૈયો લાં નવ નીધ, દીયરિયો ખેઠો હઠ કીધ;	
પંચ મોર સોનાની લીધી, પછી પહેરામણી ચાલતી કીધી.	૧૦
પહેરામણી નણદીએ અટકાવી, કુંવરખાઈપિતા કને આવી;	
એ તોલાની રાખડી લાવી, દશ તોલા આપી સમજાવી.	
આપ્યા સાસુને સોળ શણગાર, પહેરાવી કીધા નમસ્કાર;	
તવ કાપ્યાં વડ સાસુ અપાર, સર્વ કુટુંબનો કીધો તિરસ્કાર.	૧૨
વલણુ	
તિરસ્કાર કીધો ડોસીએ, હવે પહેરામણી પહેરું નહીરે;	
વડી વહુઅર આમળ થઈ, ને હું ધરડી બેશી રહીરે.	૧૩

endogenous diseases. As regards the prevention of other types of diseases, we shall instruct separately”.

“He who rightly observes the rules of health laid down for him should not be deprived of the full measure of the hundred years of a blameless life.”

This knowledge of seasonal regimen was even more important for the women to learn for they thus knew how to protect themselves and the children from the evils of unwholesome dietary.

भोजने च रुचितमिदमस्मै द्वेष्ट्यमिदं पथ्यमिदमपथ्यमिदमिति च विन्ध्यात् ॥

वा. का. अधि ४ अ.

रुचितमिदमस्मै पथ्यमेतन्न वेति ।

प्रतिदिनमपि भर्तुर्भोजनेच्छां विदध्यात् ॥

ઝમકે ઝાંઝર ઉજ્જવલ પાગેરે, વિછુંવા અણુવટ બહુ વાગેરે;
 જડાવ ચૂડો કંકણ ખળકાવેરે, માયા મહેતી રૂપે આવેરે. ૧૫
 મોહી સભા લક્ષ્મીને નિરખીરે, દેવી દીસે વાણિયણ સરખીરે;
 લલિતા વિશાખા એ ખવાસીરે, છે ભક્તિ મુક્તિ ચારે દાસીરે. ૧૬
 આવ્યા સન્નેડે દેવાધિદેવરે, મહેતે હરિ ઓળખ્યા તતખેવરે;
 ભલે આવ્યા શેઠ શ્યામળિયારે, મહેતો માધવજીશું મળિયારે. ૧૭
 મળતાં યોદ્યા સુંદરશ્યામરે, મારું પ્રગટ ન લેશો નામરે;
 રખે વાત અમારી ચરચોરે, તમારે જે જોઈએ તે ખરચોરે. ૧૮
 કુંવર બાઈનાં પૂરો કાડરે, એમ કહી બેઠા રણછોડરે;
 પછે સભા સહુ સાંભળતાંરે, હરિ વચન યોદ્યા છે વળતાંરે. ૧૯
 જાઓ શેઠાણી દુઃખ કાપોરે, કુંવર બાઈને હૃદિયાશું ચાંપોરે;
 એવું કહેતામાં કમળા હીંજારે, કુંવર બાઈને હૃદિયાશું બીજારે. ૨૦
 મારી મીઠી ન ભરીએ આંસુરે, તેડો કયાં છે તમારી સાસુરે;
 મળી નાગરીઓ સેં બેચારરે, જોઈ રૂપ મેલ્યો અહંકારરે. ૨૧
 વેવાણુ કમળાને એમ પૂછેરે, મહેતા સાથે સગપણ શું છેરે ?
 કાકિલા સ્વરે અમૃત વાણીરે ? ચારે હસીને યોદ્યાં શેઠાણીરે. ૨૨
 વેવાણુ તમોએ શું નવ જાણિયાંરે, તમો બ્રાહ્મણ ને અમો વાણિયાંરે;
 વેપાર દોશીનો ઘેર કાઢીરે, અમારે ઓથ નરસૈયાની મોટીરે. ૨૩
 અમો ધન મહેતાજીનું લીજેરે, વેપાર કાપડનો કીજેરે;
 અમો આવ્યાં મોસાળું કરવારે, ઠાલી છાપ સોનેએ ભરવારે. ૨૪
 મહેતે જે જે વસ્ત્ર મંગાવ્યાંરે, અમો લખ્યા પ્રમાણે લાવ્યાંરે;
 એવું કહીને બેઠા શેઠાણીરે, સહુ નાગરી સાંસે ભરાણીરે. ૨૫
 તેડ્યા શ્રીરંગ મહેતો વહેવાધરે, ભાવે ભેટ્યાં શ્રીજદુરાધરે;
 ત્યારે વિરમય થયા સહુ નાગરરે, છાપ ભરી તે કરુણા સાગરરે;
 મહેતાને કહે વનમાળીરે, કરો પહેરામણી સંભાળીરે. ૨૬

વલણુ

સંભાળી કરો પહેરામણી, એવું કહે સુંદરશ્યામરે;
 વળી ઘટે તે માગજો, અમો વાણોતર સરખું કામરે. ૨૭

કડવું ૧૪ મું-રાગ મારુ

મહેતે તેડાવી દીકરી, આ છાપ જીવો સોનેએ ભરી;
 પહેરાવો સહુ નાત નાગરી, આવો અવસર નહિ આવે ફરી. ૧

મામેરું

કંકાવટીને કરમાં ધરી, સાસુ પાસે વહુ સંચરી;
હાંકીને ગવેં ઓચરી, જીઓ છાબ સોનૈએ ભરી.
વૈળણુવ કહીને દેતાં ગાળ, એ શું મોસાળું કરશે કપાળ;
તમો નિંદતાં તુળસી ને તાળ, તેણે વશ કીધા જોપાળ.
જીઓ કમાઈ દુર્બળતણી, જીવે છે હરિના ગુણુ ભણી;
જો લખ્યાથી આશા હોય ધણી, તો માગી લેજો પહેરામણી.
સાંભળી કુંવર વહુની વાણી, સાસુએ તેજાં ગોર ગોરાણી;
પૂજ્યા પાગ કરમાં પિંગાણી, આઠ વસ્ત્ર આખ્યાં તેને આણી. ૫
પછે નાગરની ભીડ ધણી ભાળી, પછેડીની પલવટ વાળી;
આવ્યા છાબ પાસે વનમાળી, છોડે ગાંઠ આપ વસ્ત્ર ટાળી. ૬
મહેતાજી કહે દ્યો દીકરી, સસરાને આપો પામરી;
ગડી જરકશી વાધાની કરી, હેમ સાંકળી ઉપર ધરી. ૭
એ વરના મુખ આગળ ધરો, નીચું જોઈને પાછાં ફરો;
પહેરામણી મન ગમતી કરો, રખે પગલું પાછું ભરો. ૮
સજોડે તેજાં જોઠ જોઠાણી, આઠ વસ્ત્ર લાં આખ્યાં આણી;
પ્રીતે પૂજ્યા દીયર દેરાણી, ખૂસદિયો તવ યોદ્યાં વાણી. ૯
જ્યાં નરસૈયો લાં નવ નીધ, દીયરિયો જોઠો હઠ કીધ;
પંચ મોર સોનાની લીધી, પછી પહેરામણી ચાલતી કીધી. ૧૦
પહેરામણી નણુદીએ અટકાવી, કુંવરખાઈપિતા કને આવી;
જો તોલાની રાખડી લાવી, દશ તોલા આપી સમજાવી.
આખ્યા સાસુને સોળ શણુગાર, પહેરાવી કીધા નમસ્કાર;
તવ કાખ્યાં વડ સાસુ અપાર, સર્વ કુર્કુળનો કીધો તિરસ્કાર. ૧૨

વલણુ

તિરસ્કાર કીધો ડોસીએ, હવે પહેરામણી પહેરું નહીરે;
વડી વહુઅર આગળ થઈ, ને હું ધરડી બેશી રહીરે. ૧૩

કડલું ૧૫ મું-રાગ મેવાડો

વડી વહેવાણુ રીસાયાં જાણી, લક્ષ્મીજી પાસે આવ્યાંજ;
સારું ખીરોદક ખાંધે મૂકી, ડોસીને સમજાવ્યાંજ. ૧
જો જોકાર થયો મંડપમાં, ગીત ગાય છે રામાજ;
મોસાળુ તે મહેતાજીનું, ખીજા સર્વે ભામાજ. ૨
પોતે પોતાનાં સર્ગાં તેજાં, જોના જ્યાં સગવેડજ;
મનવાંછિત પહેરામણી દેખી, માંડી તેડાતેડજ.

- ઝમકે ઝાંઝરે ઉજ્જવલ પાગેરે, વિહ્વવા અણુવટ બહુ વાગેરે;
જડાવ ચૂડો કંકણ ખળકાવેરે, માયા મહેતી રૂપે આવેરે. ૧૫
- મોહી સભા લક્ષ્મીને નિરખીરે, દેવી દીસે વાણિયણુ સરખીરે;
લલિતા વિશાખા બે ખવાસીરે, છે ભક્તિ મુક્તિ ચારે દાસીરે. ૧૬
- આવ્યા સન્નેડે દેવાધિદેવરે, મહેતે હરિ ઓળખ્યા તતખેવરે;
ભલે આવ્યા શેઠ શ્યામળિયારે, મહેતો માધવજીશું મળિયારે. ૧૭
- મળતાં ઘોડ્યા સુંદરશ્યામરે, મારું પ્રગટ ન લેશો નામરે;
રખે વાત અમારી ચરચોરે, તમારે જે જોઈએ તે ખરચોરે. ૧૮
- કુંવર બાઈનાં પૂરો કાડરે, એમ કહી બેઠા રણછોડરે;
પછે સભા સહુ સાંભળતાંરે, હરિ વચન ઘોડ્યા છે વળતાંરે. ૧૯
- જાઓ શેઠાણી દુઃખ કાપોરે, કુંવર બાઈને હૃદિયાશું ચાંપોરે;
એવું કહેતામાં કમળા હીંજારે, કુંવર બાઈને હૃદિયાશું બીજારે. ૨૦
- મારી મીઠી ન ભરીએ આંસુરે, તેડો કયાં છે તમારી સાસુરે;
મળી નાગરીઓ સં બેચારરે, જોઈ રૂપ મેલ્યો અહંકારરે. ૨૧
- વેવાણુ કમળાને એમ પૂછેરે, મહેતા સાથે સગપણ શું છેરે ?
કાકિલા સ્વરે અમૃત વાણીરે ? ચારે હસીને ઘોડ્યાં શેઠાણીરે. ૨૨
- વેવાણુ તમોએ શું નવ જાણિયાંરે, તમો બ્રાહ્મણ ને અમો વાણિયાંરે;
વેપાર દોશીનો ઘેર કાઠીરે, અમારે ઓથ નરસૈયાની મોટીરે. ૨૩
- અમો ધન મહેતાજીનું લીજેરે, વેપાર કાપડનો કીજેરે;
અમો આવ્યાં મોસાળું કરવારે, ઠાલી જાળ સોનૈએ ભરવારે. ૨૪
- મહેતે જે જે વસ્ત્ર સંગાવ્યાંરે, અમો લખ્યા પ્રમાણે લાવ્યાંરે;
એવું કહીને બેઠાં શેઠાણીરે, સહુ નાગરી સાંસે ભરાણીરે. ૨૫
- તેડ્યા શ્રીરંગ મહેતો વહેવાઈરે, ભાવે ભેટ્યાં શ્રીજદુરાઈરે;
ત્યારે વિરમય થયા સહુ નાગરે, જાળ ભરી તે કરુણા સાગરે;
મહેતાને કહે વનમાળીરે, કરો પહેરામણી સંભાળીરે. ૨૬

વસણુ

- સંભાળી કરો પહેરામણી, એવું કહે સુંદરશ્યામરે;
વળી ઘટે તે માગજે, અમો વાણીતર સરખું કામરે. ૨૭

કડવું ૧૪ મું-રાગ મારુ

- મહેતે તેડાવી દીકરી, આ જાળ જુવો સોનૈએ ભરી;
પહેરાવો સહુ નાત નાગરી, આવો અવસર નદિ આવે ફરી. ૧

મામેરું

જશમદિ જશોદા છવી, જમુના જનકી વહુછ;	
ચરણા ચોળા ને ધર સાડી, પહેરી ઉભા વહુછ.	૧
માનખાઇને વેલ વહુ ને, રંભાવતી ને રૈયાંછ;	
જૂનાં કાઢીને નવાં પહેરાવ્યાં, હેઠાં મૂકી ઈયાંછ.	૨
છાખની પાસે છખીસો બેઠા, જે જોઇએ તે આપેછ;	
મશરુ ગળિયાં ને ગળિયાંણી, ગજ ભરીને કાપેછ.	૨૧
પાટ પીતાબર અતલસ અંબર, ચોળે રંગે ચીરછ;	
શોભે સુંદર ભાત્ય નવરંગી, પુતળાઓને ધીરછ.	૨૨
સાડી જરકશીની ઓઢણી, ચળકે સુંદર જોરછ;	
દેસર છાંટયાં ધોળા સાળુ, ફરતી કસખી કોરછ.	૨૩
ચંદ્રકળા ને મોરવી શોભે, દરિયાઇમાં દોરછ;	
અતલસ પાંચ પટા આબૂપણુ, સોનારૂપાની મહોરછ.	૨૪
કાને અકોટી કાને ટોટી, ગળુબંધ બહુ મૂલછ;	
કાને ભમરી કાને સેંચો, ત્રસેંચિયાં શીશ ફૂલછ.	૨૫
કા મહેતા પાસે માળા માગે, ઉભી રહી દર જોડેછ;	
કટલીએક પોતાના બાળક, મહેતા આગળ ઓડેછ.	૨૬

વલણુ

ઓડે બાળક જાણે આપે, મનવાંછિત પામ્યાં સહુ;	
સાસરિયાનું મહેણું ટળ્યું, પિયર પનોતી કુંવર વહુ.	૨૭

કડવું ૧૬ સું-રાગ ધનાશ્રી

કોડ પહોંલા કુંવર વહુનાં, લાગ્યું ભવનું મહેણુંછ;	
મનવાંછિત પહેરામણી પામ્યાં, જેને જેવું લેણુંછ.	૧
નાગરી નાત્ય કુટુંબ પાડોશી, ચાકર કોળા માળીછ;	
પહેરામણી સહુ કાને પહોંતી, વાચા પ્રભુએ પાળીછ.	૨
સોળે શણગાર કુંવર બાઇને, આપી દીધું માનછ;	
કનક પહાણુએ જાખમાં મૂક્યા, હરિથયા અંતર્યામીનછ.	૩
સલા સહુકો વિસ્મય પામી, અલૌકિક શેઠશેઠાણિછ;	
મહેતાને સહુકો પાચે લાગે, ભક્તિ સાચી જાણીછ.	૪
કુંવર બાઇની નણદી આવી, બડબડતી મુખ મોડેછ;	
પહેરામણી કાઇને નવ પહોંતી, વેવાઇને અવખોડેછ.	૫
પહેરામણી પરનાતિ પામ્યાં, ધરનાં માણસ ગયાં ભૂલીછ;	
એક કટકો કાંપડું નવ પામી, પુત્રી મારી પુલપુલીછ.	૬

- ઘેર ઘેર વાત થઇ નાગરમાં, મહેતો કરે મામેરુંજ;
વિચાર કરતી અબળા દોડી, મનમાની સાડી પહેરુંજ. ૪
- ચાર વરણુ સહિ ચરણે ચાલી, આવ્યાં મંડપમાંયજ;
પલવટ વાળી શ્રીવનમાળી, તતક્ષણુ આવ્યાં સાંયજ. ૫
- મહેતોજ ઉભા તાળ વગાડે, ગાય વેરાગી ગીતજ;
વડસાસુ કુંવર વહુને કહે, પહેરામણીની રીતજ. ૬
- શ્રીરંગજીને શામળ મહેતો, પામ્યાં ધોળાં શેલાંજ;
હેમજી ખેમજી મહેતાને, દશેક ખાંધે મેઢ્યાંજ. ૭
- કભાય કોને પામરી પટકા, નામ ન જાયે ગણિયાંજ;
કોને મુગટા કોને પિતાંબર, કોને શેલાં ચણિયાંજ. ૮
- મગિયાં દોરિયા અસાવળી કોને, શેલાં પટુ સાલજ;
ગુચ્છ પેચ પાધડીઓ તોરા, દીસે ઝાક ઝમાલજ. ૯
- પાયજમા નીમા પછેડી, જમા અવળા બંધજ;
વસ્ત્રતણોતો વરસાદ વરસ્યો, જ્યાં દોશી કરુણાસિંધજ. ૧૦
- બાણુબંધ બેરખા અતિ સુંદર, વેઢ વીંટીયો છાપજ;
દુગદુગી માળા ને માદળિયાં, આખ્યાં મોતી અમાપજ. ૧૧
- કોને કંદોરા ને કંઠી પોહ્યી, કોને સાંકળી માળજ;
કનક કડાં ને કોને કુંડળ, જડાવ ઝાક ઝમાળજ. ૧૨
- પહેરામણી પુરુષોને પહોંતી, તેજ્યો અબળા સાયજ;
પિયળ કાઢીને ખાંધે મૂક્યાં, પટકુલ નાના ભાત્યજ. ૧૩
- ગંગા વહુને ગળ્યાણી સાડી, સુંદર વહુને સાણજ;
ગોરે અંગે સુંદર શોભે, માંહે કાપડું કાણજ. ૧૪
- છખીલી વહુને છાયલ ભારે, ભાલ તે રાતી ધોળીજ;
કોડ વહુને કલગેર આપી, પ્રેમ વહુને પટોળીજ. ૧૫
- રામકુંવર ને કૃષ્ણ કુંવરને, આખ્યા ઉત્તમ ધાટજ;
છેલ વહુને છોટ જ આપી, નહાની વહુને નાટજ. ૧૬
- પાંન વહુ તો પીતાંબર પહેરે, તાકે બચ્ચીબાઈજ;
રૂપકુંવરને રાતો સાણ, દેવકુંવર દરિયાઈજ. ૧૭
- સ્થામકુંવરને સોનેરી સાણ, શુણકુંવરને ધરઓણજ;
લક્ષ્મી વહુને, લાછા વહુને, લાલ વહુને પટોણજ. ૧૮

જશમદિ જશોદા હવી, જમુના જનકી વહુજી; ૧૯
ચરણા ચોળી ને ધર સાડી, પહેરી ઉભા વહુજી.
માનખાઇને વેલ વહુ ને, રંભાવતી ને રૈયાંજી;
જૂનાં કાઢીને નવાં પહેરાવ્યાં, હેઠાં મૂકી છેયાંજી. ૨૦
છાપની પાસે છખીલો ખેઠા, જે જોઇએ તે આપેજી;
મશરુ ગજિયાં ને ગજિયાંણી, ગજ ભરીને કાપેજી. ૨૧
પાટ પીતાબર અતલસ અંબર, ચોળે રંગે ચીરજી;
શોભે સુંદર ભાત્ય નવરંગી, પુતળાઓને કીરજી. ૨૨
સાડી જરકશીની ઓઢણી, ચળકે સુંદર જોરજી;
કસર છાંટયાં ઘોળા સાળુ, ફરતી કસખી કારજી. ૨૩
ચંદ્રકળા ને મોરવી શોભે, દરિયાઇમાં દોરજી;
અતલસ પાંચપટા આભૂષણુ, સોનારૂપાની મહોરજી. ૨૪
કાને અકાટી કાને ટોટી, ગળુઅંધ બહુ મૂલજી;
કાને ભમરી કાને સેથો, ત્રસેથિયાં શીશ કૂલજી. ૨૫
કા મહેતા પાસે માળા માગે, ઉભી રહી કર જોડેજી;
કટલીએક પોતાના બાળક, મહેતા આગળ ઓડેજી. ૨૬

વલણુ

ઓડે બાળક જાણે આપે, મનવાંછિત પામ્યાં સહુ;
સાસરિયાનું મહેણું ટબું, પિયર પનોતી કુંવર વહુ. ૨૭

કડવું ૧૬ મું-રાગ ધનાશ્રી

કાડ પહોંલા કુંવર વહુનાં, લાગ્યું લવનું મહેણુંજી;
મનવાંછિત પહેરામણી પામ્યાં, જેને જેવું લેણુંજી. ૧
નાગરી નાત્ય કુટુંબ પાડોશી, ચાકર કોળી માળીજી;
પહેરામણી સહુ કાને પહોંતી, વાચા પ્રભુએ પાળીજી. ૨
સોળે શણગાર કુંવર બાઇને, આપી દીધું માનજી;
કનક પહાણુ ખે છાપમાં મૂક્યા, હરિથયા અંતર્ધ્યાનજી. ૩
સલા સહુકો વિરમય પામી, અલૌકિક શેઠશેઠાણિજી;
મહેતાને સહુકો પાયે લાગે, લક્ષિત સાચી જાણીજી. ૪
કુંવર બાઇની નણુદી આવી, બડબડતી મુખ મોડેજી;
પહેરામણી કાઇને નવ પહોંતી, વેવાઇને અવખોડેજી. ૫
પહેરામણી પરનાતિ પામ્યાં, ધરનાં માણસં ગયાં ભૂલીજી;
એક કટકો કાપડું નવ પામી, પુત્રી મારી પુલપુલીજી. ૬

- મને આપ્યું તે દયો ભાભી પાછું, રાખડી બંધામણુ; ૭
 નામ મહેતો પણ નોહે નાગર, દીસે દુર્બળ બ્રાહ્મણુ.
 કુંવરબાઈ પિતા કને આવી, તાત હવે શું થાશે ? ૮
 આટલું ખરચતે મેણું રહ્યું તે, હવે ક્યમ જવાશે ?
 વિસરી દિકરી નણદિ ફરી, નાનબાઈ તેનું નામજ; ૯
 છ મહિનાની છે તે છોકરી, એક કાપડાનું કામજ.
 મહેતાજી કહે પુત્રી મહારી, સમરો શ્રીગોપાળજ; ૧૦
 એક તાંતણા મુજથી ન પામો, બેઠો વળદું તાળજ.
 ફરી ધ્યાન ધર્યું માધવનું, ત્રિકમ રાખજે ટેકજ; ૧૧
 પચરંગી ત્યાં કાપડું સુંદર, આકાશથી પડ્યું એકજ.
 નણદી સંતોષી કુંવર બાઈની, મહેતાજી માગે વિદાયજ; ૧૨
 સહસ્ર મહોર સોનાના પહાણા, મૂક્યા તે જાખમાંજ.
 નાગર લોક સહુ પાયે લાગે, પ્રભ કરે વખાણજ; ૧૩
 નાગરી ન્યાતે મોટો નરસિંહ, માથે સારંગપાણજ.
 ધન્ય મહેતાજી તમ સમોવડ, આ કલીયુગમાં નાયજ; ૧૪
 નાગરી નાત્યનો મહિમા રાખ્યો, ઉજળું કીધું સહુ કાયજ.
 અમને તો વિશ્વાસ નોતો જે, મહેતો કરે મામેરુંજ; ૧૫
 સર્વની લજ્જા પ્રભુએ રાખી, મેણું ટળ્યું ભવકેરુંજ.
 પછે મહેતાજી વિદાય માગે, બોલે બેઠ કર આડીજ; ૧૬
 કુંવર બાઈને વોળાવો, વેલ્ય આણી છે જોડીજ.
 પછે કુંવરબાઈ વેલે બેસી, જીતેગઢ તે જાયજ; ૧૭
 સહુકો વોળાવી પાછાં વળિયાં, ધન્ય ધન્ય વૈકુંઠરાયજ.
 વીરક્ષેત્ર વડોદરું, ગુજરાત મધ્યે ગામજ; ૧૮
 ચાતુર્વંશી જ્ઞાતિ બ્રાહ્મણ, ભટ્ટ પ્રેમાનંદજ નામજ.
 સંવત સત્તર આગણ્યાલો, આસોશુદ્ધિ નવમી રવિવારજ; ૧૯
 પૂરણ ગ્રંથ થયો તે દિવસે, યથા યુદ્ધિ વિસ્તારજ.
 પ્રીતે કરી જે ગાય સાંભળે, દારિદ્ર્ય તેનું જાયજ; ૨૦
 એવું જાણી લક્ષ્મી કરે તેને, સન્મુખ વૈકુંઠ રાયજ.

વસણ

- વૈકુંઠ નાથ સન્મુખ હોય, જે નિર્ભજ મને સાંભળે; ૨૧
 ભટ્ટ પ્રેમાનંદ કહે કયા, તેને માધવજ નિરચે મળે.

સુદામા ચરિત્ર

કડવું ૧ છુ-રાગ કેદારે।

શ્રીગુરુદેવ ને ગણપતિ, સમરું અંબા ને સરસ્વતી;
પ્રબળ ગતિ, વિમળ મતિ, અતિ પામીએરે. ૧
રમારમણ હૃદેમાં રાખું, ભગવદ્લીલા ભાખું;
ભક્તિ રસ ચાખું, જે ચાખ્યો શુકસ્વામીએરે. ૨

ઢાળ

શુક સ્વામી કહે સાંભળ રાજા, પરિક્ષિત પુણ્ય પવિત્ર;
દશમસ્કંધ અધ્યાય એંશીમે, કહું સુદામાચરિત્ર. ૩
સાંદીપનિ ઋષિ સુરગુરુ સરખા, વિદ્યાવંત અનંત;
તેને મઠે ભણવાને આવ્યા, હળધર ને ભગવંત. ૪
તેની નિશાળે વડો વિદ્યાર્થી, ઋષિ સુદામો કહાવે;
પાટી લખી દેખાડવા રામ કૃષ્ણ, સુદામા પાસે આવે. ૫
સુદામો, શ્યામ, સંકર્ષણ, અજ ભિક્ષા માગી લાવે;
એકઠા બેસી અશન કરે તે, ભૂધરને મન લાવે. ૬
સાથે સ્વર બાંધીને ભણતા, થાય વેદની ધુન્ય;
એક સાથે શયન કરતા, મોરલિધર, બળ મુન્ય. ૭
ચોસઠ દહાડે ચૌદ વિદ્યા, શીખ્યા બેઠિ ભાઈ;
ગુરુસુત ગુરુદક્ષિણામાં આપી, વિઠ્ઠલ થયા વિદ્યાર્થ. ૮
શ્રીકૃષ્ણ સુદામો ભેટી રાયા, બોલ્યા વિશ્વાધાર;
માનુભાવ ફરીને મળજે, માગું છું એકવાર. ૯
ગદ્ગદ કંઠે કહે સુદામો, માગું દેવ મોરારી;
સદૈવ તમારાં ચરણ વિષે, મનસા રહેજે મારી. ૧૦
મથુરાથી કૃષ્ણ પધાર્યા, પૂરી દારિકાવાસી;
સુદામે ગૃહસ્થાશ્રમ માંડ્યો, મન જેનું સંન્યાસી. ૧૧
પતિવ્રતા પત્ની છે પાવન, પતિને પ્રભુ કરી પ્રીછે;
સ્વામી સેવાનું સુખ વાંછે, માયાસુખ નવ ઇચ્છે. ૧૨
દશ બાળક થયાં સુદામાને, દુઃખ દરિદ્રે ભરીયાં;
શીતળાએ અમીઝાંટો નાખ્યો, થોડે અન્ને ઉછરિયાં. ૧૩

પ્રેમાનંદ

અબ્જયક વ્રત પાળે સુદામો, હરિ વિના હાથ ન ઝોડે;
આવી મળ્યું તો અશન કરે, નહિ તો ભૂખ્યાં સાથરે પોઢે.

૧૪

વલણુ

પોઢે ઋષિ સંતોષ આણી, સુખ ન ઇચ્છે ધરસૂત્રનું;
ઋષિપત્ની ભિક્ષા માગીને લાવે, પૂરું પાડે પતિ પુત્રનું.

૧૫

કડવું ૨ જી-રાગ વેરાડી

શુકળ કહે સાંભળ નરપતિ, છે સુદામાંની નિર્મળ મતિ;

માયાસુખ નવ ઇચ્છે રતિ, સદા મન છે જેનું જતિ.

૧

મુનિનો મર્મ કાઈ નવ લહે, સજી વેલો ઘેલો દરિદ્રી કહે;

જાન્યા વિના કાઈકેમ આપે, ઘણું દુઃખે કરી દિન કાપે.

૨

ભિક્ષાનું કામ કામિની કરે, કેનાં વસ્ત્ર ધુએ ને પાણી ભરે;

જેમ તેમ કરીને લાવે અન્ન, નિજ કુટુંબ પોષે સ્ત્રીજન.

૩

ઘણા દિવસ દુઃખ ધરનું સહું, પછે પુરમાં અન્ન જડતું રહું;

બાળકને થયા બે ઉપવાસ, તવ સ્ત્રી આવી સુદામા પાસ.

૪

હું વિનવું જોડી બે હાથ, અબળા કહે સાંભળીએ નાથ;

બાળક ભૂખ્યાં કરે રુદન, નગરમાં નથી મળતું અન્ન.

૫

ન મળે કંદ મૂળ કે ફળ, બે દિવસ થયાં લેઈ રહે જળ;

સુખશય્યા ભૂષણ પટફળ, તે કયાંથી? હરી નથી સાતફળ.

૬

ભૂખ્યાં બાળક જીએ માનું મુખ, સ્ત્રી કહે સ્વામીને દુઃખ;

કહેતામાં લાગીશ અળખામણી, સ્વામી જીએ આપણા ધર ભણી.

૭

ધાતુપાત્ર નહીં કર સહાવા, સાળું વસ્ત્ર નથી સમ આવા;

જેમ જળવિણુ વાડી ઝાડુવાં, તેમ અન્નવિણુ બાળક બાહુવાં.

૮

વાયે ટાઢ બાળકડાં રૂએ, ભરૂમમાંહિ પેસીને સૂએ;

હું તે ધીરજ કાઈપેરે ધરું, છોકરાનું દુઃખ દેખીને મરું.

૯

નીચાં ધર ભીંતડિયો પડી, શ્વાન માંજર આવે છે ચડી;

અતિથિ ફરી નિર્મુખ બાય, ગર્વાનક નવ પામે ગાય.

૧૦

કરો છો મંત્ર ભણીને સેવ, નૈવેદ્ય વિના પૂજે છો દેવ;

પૂન્ય પર્વણી કા નવ જમે, જેવો જગે તેવો આથમે.

૧૧

આ બાળક પરણાવવાં પડશે, સતકુળની કન્યા કયાંથી જડશે?

શ્રાદ્ધ સંવત્સરી સહુકા કરે, આપણા પિત્રી નિર્મુખ ફરે.

૧૨

અન્ન વિના પુત્ર મારે વાગલાં, તો ક્યાંથી ટોપી આંગલાં;
 અખોટિયું ઘોતિયું નવ મળે, સ્નાન કરો છો શીતળ જળે. ૧૩
 વાધ્યા નખ તે વાધી જટા, માંહિ ઉડે રક્ષાની ઘટા;
 દર્ભતણી તૂટી સાદડી, નાથજી તે પર રહો છો પડી. ૧૪
 બીજે ત્રીજે પામે છો આહાર, તે મુજને દહે છે અંગાર;
 હું તો દરિદ્રસમુદ્રમાં ખૂડી, હેવાતણુમાં અકેકડી ચૂડી. ૧૫
 સૌભાગ્યના નથી શણુગાર, નહિ કાજળ નહિ કિડિયાં હાર;
 નહિ લલાટે દેવા કંકુ, અન્ન વિના શરીર રહ્યું સુકું. ૧૬
 હું પૂછું છું લાગી પાય, આવું દુઃખ ક્યાં સૂધી સેવાય ?
 દહાડી તમે કહો છો ભરથાર, માધવ સાથે છે મિત્રાચાર. ૧૭
 જે રહે કલ્પવૃક્ષની તળે, તેને શી વસ્તુ નવ મળે ?
 જે જીવ જળમાં કીડા કરે, તે પ્રાણી ક્યમ તરશે મરે ? ૧૮
 પ્રગટ કરી સેવે હુતાશ, તેને શીત આવે ક્યમ પાસ ?
 અમૃત પાન કીધું જે નરે, જમકિંકરનો ભય ક્યમ ધરે ? ૧૯
 જેને સરસ્વતી જીભે વશી, તેને અધ્યયન ચિંતા કશી ?
 સદ્ગુરુનાં જેણે સેવ્યાં ચરણ, તેને શાનું માયાવરણ ? ૨૦
 જે જન સેવે હરિને સદા, તેને જન્મ મરણ શી આપદા ?
 જેનું મન હરિચરણે વસ્યું, તે પ્રાણીને પાતક કશું ? ૨૧
 જેને સ્નેહ શામળિયા સાથ, તેનું ઘર નવ હોય અનાથ;
 છેલ્લી વિનતિ દાસીતણી, પ્રભુ પધારો બૂધર ભણી. ૨૨
 તે છે ચૌદ લોકના મહારાજ, બ્રાહ્મણને બીખતાં શી લાજ ? ૨૩

વલણ

લાજ ન કીજે નાથ મારા, માધવ મનવાંછિત આપશેરે;
 દીન જાણીને દયા આણી, દરિદ્રનો દુમ કાપશેરે. ૨૪

કડવું ૩ જું-રાગ ગોડી

જમ્મને જાઓ જાદવરાય, ભાવઠ ભાંગશેરે;
 હું તો કહું છું લાગીને પાય, ભાવઠ ભાંગશેરે.
 ધન નહિ જડે તો ગોમતિમાં મજ્જન દર્શન ફળ નહિ જાય; ભાવઠ-ટેક.
 સુદામો કહે સ્ત્રીને, નથી માગતાં પ્રતિવાય;
 પણ મિત્ર આગળ મમ મૂકી, માગતાં જીવ જાય. મામ ન મૂકીએ રે.

ઉદર કારણે નીચ કને જઈ, કીજે વિનય પ્રણામ;
 તો આ સ્થાનક છે મળવાતાણું, મામે વણશે કામ. ભાવક.
 જાદવ સઘળા દેખતાં કમ, એકું જમણો હાથ ?
 હું દુર્મળનું રૂપ દેખીને, લાંબે લક્ષ્મીનાથ. મામ ન.
 જે પુરુષ તે ઉઘમીરે, જઈ કરે પોતાનું કાજ;
 આઠાણનું કુળકર્મ છે, તેમાં બીખતાં શી લાજ ? ભાવક.
 અંતર્યામી અજાણ નથીરે, સ્ત્રી તમને કહું વારંવાર;
 દશ માસ ગર્ભવાસ પ્રાણીની, રક્ષા કરે મોરાર. મામ ન.
 શો ઉઘમ કરિયે એવું જાણી, સંતોષ આણિયે મન;
 સુખલીલામાં હરિ વિસરે, ભાવ થાય આપણો ભિન્ન. મામ ન.
 જાનવા ન જઈયે ને પડિ રહિયે તો, ક્યમ જીવે પરિવાર;
 એકવાર જાઓ જાદવા, તમને નહિ કહું ખીજવાર. ભાવક.
 રાજા થઈ વિભીષણ જાન્યા, મહાવીર ધીર જગદીશ;
 અખંડ પદવી પામીયા, ધર્યું મેઘાડંબર શીશ. ભાવક.
 જોડવા પાણી ને દીન વાણી, થાય વદન પીળું વરણ;
 એ ચિહ્ન છે જાનકતાણું, જાનવાથી રુદ્ધ મરણ. મામ ન.
 જગતના મનની વાર્તા જાણે, અંતરજામી રામ;
 ઇલાં બેલાં નવનીધ આપશે, લાં ગયાનું શું કામ ? મામ ન.
 સુદામો કહે નારને, ક્યમ ચાલે મારા પાય ? મામ ન.
 મિત્ર આગળ મામ મૂકિયે, ધિક્ક પડો મારી કાય. મામ ન.
 કહેવું નહિ પડે કૃષ્ણજીને, નથી અંતરજામી અજાણ;
 ઘટ ઘટમાં વ્યાપી રહ્યો છે, પૂરણ પુરુષ પુરાણ. ભાવક.
 દશ માસ ગર્ભવાસ પ્રાણી, શો કરે ઉઘમ ? મામ ન.
 એવું જાણી સંતોષ આણો, હરિ વિસારશે ક્યમ ? મામ ન.
 તમે જ્ઞાનિ વૈરાગી ત્યાગી થઈએલા, પંડિત ગુણભંડાર;
 હું જીગતે જાન્યું ક્યમ કરી, અખળાનો અવતાર. ભાવક ભાંગશે રે.

વલણ

અવતાર સ્ત્રીનો અધમ કહિને, ઋષિપત્ની આસુ ભરે;
 દુઃખ પામતી જાણી પ્રેમદા, પછે સુદામોજી ઉચરે.

કડવું ૪ થું-રાગ રામઝી

પછી સુદામોજી બોલિયા, સુણ સુંદરી રે;
 હું કહું તે શિખ માન, ઘેલી કાણે કરી રે.

જે નિર્મ્યું છે તે પામિયે, સુણ સુંદરી રે;	
વિધિયે લખી વૃદ્ધિ હાણ, ઘેલી કાણે કરી રે.	૨
સુકૃત દુકૃત બેઉ મિત્ર છે, સુણ સુંદરી રે;	
તે જાય આત્માને સાથ, ઘેલી કાણે કરી રે.	૩
દીધા વિના ક્યાંથી પામિયે, સુણ સુંદરી રે;	
નથી આપ્યું જમણે હાથ, ઘેલી કાણે કરી રે.	૪
જો ખડધાન ખેડી વાવિયે, સુણ સુંદરી રે;	
તો ક્યાંથી નિપજે શાળ, ઘેલી કાણે કરી રે.	૫
જળ વહી ગયે શી શોચના, સુણ સુંદરી રે;	
જો પ્રથમ ન બાંધી પાળ, ઘેલી કાણે કરી રે.	૬
એકાદશી વ્રત નવ કર્યાં, સુણ સુંદરી રે;	
નવ કીધા તીર્થોપવાસ, ઘેલી કાણે કરી રે.	૭
અગ્નિ તૃપ્ત કીધા નહીં, સુણ સુંદરી રે;	
નહિ શ્વાન વાયસ ગૌગ્રાસ, ઘેલી કાણે કરી રે.	૮
બ્રહ્મભોજન કીધાં નહીં, સુણ સુંદરી રે;	
નથી કીધાં હોમ હવન, ઘેલી કાણે કરી રે.	૯
અતિથિ નિર્મુખ વાળિયાં, સુણ સુંદરી રે;	
તો ક્યાંથી પામિયે અન્ન, ઘેલી કાણે કરી રે.	૧૦
પ્રીતે હરિપ્રસાદ લીધો નહીં, સુણ સુંદરી રે;	
નિત્ય અશુદ્ધ કીધો આહાર, ઘેલી કાણે કરી રે.	૧૧
આપ ઉદર આપે પાપે ભર્યું, સુણ સુંદરી રે;	
છૂટ્યાં પશુતણે અવતાર, ઘેલી કાણે કરી રે.	૧૨
સંતોષ અમૃત આપિયે, સુણ સુંદરી રે;	
હરિચરણે સોંપી મન, ઘેલી કાણે કરી રે.	૧૩
ભક્તિયે નવનિધ્ય પામીયે, સુણ સુંદરી રે;	
ધરો ધીર તમે સ્ત્રીજન, ઘેલી કાણે કરી રે.	૧૪
આખ્ય ભરી અબળા કહે, ઋષિરાયજી રે;	
મારું જડ થયું છે મન, લાગું પાયજી રે.	૧૫
એ તો જ્ઞાન મને ગમતું નથી, ઋષિરાયજી રે;	
રુએ બાળક લાવો અન્ન, લાગું પાયજી રે.	૧૬

અન્ન વિના ચાલે નહીં, ઋષિરાયજી રે;	
મોટા જોગેશ્વર હરિભક્ત, લાગું પાયજી રે.	૧૭
અન્નવિણુ લજન સૂઝે નહીં, ઋષિરાયજી રે;	
જીવે અન્ને આખું જગત, લાગું પાયજી રે.	૧૮
શિવે અન્નપૂર્ણા ઘેર રાખિયાં, ઋષિરાયજી રે;	
સૂર્યે રાખ્યું અક્ષયપાત્ર, લાગું પાયજી રે.	૧૯
સમ ઋષિ સેવે કામધેનુને, ઋષિરાયજી રે;	
તો આપણે તે કાણુ માત્ર, લાગું પાયજી રે.	૨૦
સુર સેવે કલ્પવૃક્ષને, ઋષિરાયજી રે;	
મનવાંછિત પામે આહાર, લાગું પાયજી રે.	૨૧
ધર્મ પ્રાણુ અન્ન વિના નહીં, ઋષિરાયજી રે;	
ઉભો અન્ને સકળ સંસાર, લાગું પાયજી રે.	૨૨
ફેરાનું ફળ જાશે નહીં, ઋષિરાયજી રે;	
જર્ઘ જાએ કૃણુ બળદેવ, લાગું પાયજી રે.	૨૩
વિધિયે લખ્યા અક્ષર દરિદ્રના, ઋષિરાયજી રે;	
ઘોશે ધરણીધર તતખેવ, લાગું પાયજી રે.	૨૪

વલણુ

તતક્ષણુ ત્રિકમ છેદશે, દરિદ્રકેરાં ઝાડ રે;	
નાથ પધારો દારિકા, હું માનું તમારો પાડ રે.	૨૫

કડવું ૫ મું-રાગ રામઘી

કહે શુક જોગી સાંભળો રાયજી, ફરી ફરી પ્રેમદા લાગે પાયજી;	
વિપ્ર સુદામો આપ વિચારેજી, નિશ્ચે જાનવા જવું પડશે મારેજી.	૧

ઢાળ

જાવું પડશે સર્વથા, ઘણું રુએ અબજા રાંક;	
અન્ન વિના બાળક ટળવળે, એમાં માતતણો શો વાંક.	૨
પત્નીપ્રત્યે કહે સુદામો, તમો જીલ્લા ને દાર્યો હુય;	
કહો લામિની લગવંત આગળ, જર્ઘ બેટ આખું શુય ?	૩
કાકા કહીને નિકટ આવે, કૃણુસુત સમુદાય;	
ખાવા માગે મુજકને, તારે શું મેલું કરમાંય ?	૪

સુણી હરખ પામી પ્રેમદા, ગર્ભ પાડોશણની પાસ;	
બાઈ આજ કામકરો મારું, જાણે વણમૂલે લીધી દાસ.	૫
દારામતી મમ પતિ જાય છે, જાયવા જદવરાય;	
અમો બમણું કરીને આપશું, કાંઈ આપો ઉછીતું માય.	૬
પાડોશણને દયા આવી, જે દુર્બળ આવી માંગવા;	
સુપડું ભરીને કાંગ આપ્યા, આ બાઈ તમારે દેવા.	૭
ઉખળે ધાલી ઓખણ્યા, તેને કીધા સ્વેત;	
તગતગતાં કરી કરમાં આપ્યા, ઋષિજી પામ્યા હેત.	૮
મારગમાં છોવાય નહીં, છે ત્રિકમના તાંદૂળ;	
લેઈ જવા છે જુગતે કરી, નથી બાંધવા પટકૂળ.	૯
ઉપરાઉપરી બંધન બાંધ્યાં, ચીથરાં દશ વીશ;	
રત્નની પેરે જતન કીધું, જ્યમ ચડે છોડતાં રીશ.	૧૦
ઋષિ સુદામાને કહે બાળકડાં, કરીને રોતાં મુખ;	
પિતાજી એવું લાવજો, જેણે જાય આપણી ભૂખ.	૧૧
દીન વાણી સાંભળીને, મુનિએ મૂક્યો નિઃશ્વાસ;	
સુદામો કહે પુત્રને, પરિશ્રદ્ધા પૂરશે આશ.	૧૨
ઋષિ સુદામો સંચર્યા, વોળાવી વળ્યો પરિવાર;	
લાગી વૈરાગી વિપ્ર છે, ને ભક્તના શણગાર.	૧૩
ભાલ તિલક ને માળા કંઠે, રસનાએ ભણતો જાય;	
મુખ કુખનું* જળું વાધ્યું, કદુપ દીસે કાય.	૧૪
પવન જટામાંથી ભસ્મ ઊડાડે, ધૂમ્ર ગોટાગોટ;	
ઉપાનરેણુંએ અબ્ર છાયે, જેજન કોટાન કોટ.	૧૫
ધસમસે ને ધાય મુનિવર, મુખે શ્વાસ ન માય;	
જે મારગમાં સામું મળે તે, દેખી વિસ્મય થાય.	૧૬
તૈલાભ્યંગ સ્વપ્ને ન ઇચ્છે, છે લૂપું ઋષિનું ગાત્ર;	
એક હાથમાં ગ્રહી જેષ્ટિકા, બીજે હાથે તુંબિપાત્ર.	૧૭
કૌપીન જીરણ વસ્ત્રનું, વનકૂળ છે પરિધાન;	
પણ ભાગ્ય ભાનુ ઉદે થયો, હરિ કરશે આપ સમાન.	૧૮

* કુખનું—કુશનું; કુશનું જળું વાધ્યું અર્થાત્ ડાબના ભોથાની માફક ઉગેલા અને એવા-
ચોળ્યા વગર જળાની માફક લાગતા મોંપરના વાળ વધેલા તે.

વલણ

આપ સમાન કરશે કૃષ્ણજી, શુકજી કહે સુણો નરપતિ;
થોડે શ્રમે ઋષિ સુદામો, પહોંતા પુરી દ્વારામતિ. ૧૯

કડવું ૬ દું-રાગ સારંગ

ઋષિ કહે સાંભળ નરપતિ, સુદામે દીઠી દ્વારામતિ;
કનક કોટ ચળકારા કરે, મણિમય રત્ન જહ્યાં કાંગરે. ૧
કોઠા કોશિસાં શોભે પર્મ, જેવું વિશ્વકર્માનું કર્મ;
દુર્ગે ધન્ય ધણી ફરફરે, દુંદુભિ ઢોલ લાં ગડગડે. ૨
સુદર્શન ફરતું લાં શોહે, ગંભીર નાદ સાગર મન મોહે;
ગોમતી-સાગર સંગમ થાય, ચારે વર્ણુ ત્યાં આવી નહાય. ૩
પરમ ગતિ પ્રાણી પામે ધણા, નથી મુક્તિપુરીમાં મણા;
ઋષિ સુદામે કીધું સ્નાન, પછી પુરમાં પેઠા ભગવાન. ૪
રૂપ ભેઈ ભેવા સૌ મળે, ખીજવે બાળક પુંઠળ પળે;
બદ્ધવસ્ત્રી તાળી દેઈ હસે, ધન્ય નગર આવો નર વસે. ૫
કીધાં હશે વ્રત તપ અપાર, તે સ્ત્રી પામી હશે આ ભરથાર;
કોઈ કહે ઈંદુ, કોઈ કહે કામ, એને રૂપે હારશે કેશવ રામ. ૬
પતિવ્રતાનાં મોહશે મન, મર્મ વચન બોલે સ્ત્રીજન;
કોઈ કહે હાઉં આવ્યો વિકાળ, દેખાડો રોતાં રહેશે બાળ. ૭
ધણી ચેષ્ટા પુંઠળથી થાય, સુણી સુદામો હસતા બચ;
પુંઠે બાળક કાંકરા નાખે, ઋષિજી રામકૃષ્ણ મુખથી ભાખે. ૮
પાડે તાળી વજ્રડે ગાલ, પુંઠે ફરિ વજ્યાં નહાનાં બાળ;
કોઈ વૃદ્ધ બદ્ધવે દીઠા ઋષી, સાધુની દષ્ટિ તેણે ઓળખી. ૯
તેણે બાળક સહુ કાજ્યાં હાંકી, પૂછ્યા સમાચાર ઊભા રાખી;
કહેા કૃપાનાથ ક્યાંથી આવિયા, આ પુત્રને ક્યમ કીધી મયા? ૧૦
તવ પ્રીત વચન બોલ્યા ઋષિજન, મને હરિ દર્શનનું મન;
તે બદ્ધવે કીધો ઉપકાર, દેખાડી દીધું રાજદાર. ૧૧
હરિ મંદિર આવ્યા ઋષિ રાય, રહ્યા ઊભા નવ ચાલે પાય;
દ્વારપાળ દિગ્પાળ સમાન, ધામ જ્યોત શું દાદશ ભાણુ. ૧૨
શોભે હાટ ચોટાં ને ચોક, છન્નં ઝરુખાં બારી ગોખ;
અટારી બળા મેડી માળ, જડિત કોઠાડા ઝાકઝમાળ. ૧૩

ચળકે કામ ત્યાં મીનાકારી, શું અમરાપુરી નાખું ઓવારી?	૧૪
સલામાં સ્કાટિકમણિના ચંભ, થઈ રહ્યો છે નાટારંભ.	૧૫
મદંગ ઉપાંગ મધુરાં તાળ, ગાયે ગુણીજન ગીત રસાળ;	૧૬
રમક ઝમક ત્યાં ધ્રુવરી થાય, તે સુદામોજી જોતા જાય.	૧૭
ધન પતાકા કળશ બિરાજે, જંગડ જંગડ દુંદુભિ વાજે;	૧૮
ખોલે શરણાર્થ ભેર નફેરી, ઉત્સવ મંગળ શેરિએ શેરિ.	૧૯
હરતા ફરતા હીંડે ઘોડા, ખાંધ્યા હેમતણા અછોડા;	૨૦
ડોલે મદગળતા માતંગ, ગજશાળાનો નવલો રંગ.	૨૧
હેમકળસ ભરી લાવે પાણી, તે દાસી જાણે ઈંદ્રાણી;	૨૨
છપ્પન કાટી જાદવની સલા, નવ રાખે દાનવની પ્રલા.	૨૩
અનંત ચોદા ઉલા પ્રતિહાર, સાચવે શામળિયાનું દાર;	૨૪
ત્યાં સુદામો ફેરા ફેરે, સંકલ્પ વિકલ્પ મનમાં કરે.	૨૫
ગહન દિસે છે કર્મની ગતિ, એક ગુરુના વિદ્યારથી;	૨૬
એ થઈ ઘેઠા પૃથ્વીપતિ, મારા ધરમાં ખાવા રજ નથી.	૨૭
રમાડતો ગોકુલમાં માકડાં, ગુરુને ઘેર લાવતો લાકડાં;	૨૮
તે આજ ઘેઠો સિંહાસન ચડી, મારે તુંબડી ને લાકડી.	૨૯
વળી ઋષિને આવ્યું જ્ઞાન, અલ્પ જીવ હું એ ભગવાન;	૩૦
એકવાર પામું દર્શન, તો હું જાણે પામ્યો ઈંદ્રાસન.	૩૧
છે વિવેક હરિના છડિદાર, પૂછ્યા સુદામાને સમાચાર;	૩૨
માતુલાવ કેમ કરુણા કરી? તવ સુદામે વાણી ઓયરી.	૩૩
હું દુર્બલ બ્રાહ્મણ અવતાર, માધવ સાથે છે મિત્રાચાર;	૩૪
પ્રભુને જઈ કહો મારો પ્રણામ, આવ્યો છે વિપ્ર સુદામો નામ.	૩૫

વલણુ

નામ સુદામો જઈ કહો, ગયો ધરમાં પ્રતિહાર રે;	૩૬
એક દાસી સાથે કહાવિયો, શ્રીકૃષ્ણને સમાચાર રે.	૩૭

કડવું ૭ સું-રાગ મારુની દેશી

મૂતા શય્યાએ શ્રી અવિનાશ રે, અષ્ટ પટરાણીઓ છે બે પાસરે;	૧
રુક્મિણી તળાંમે પાય રે, મિત્રવિન્દા ઢાળે છે વાય રે.	૨
ધર્યું દર્પણુ ભદ્રા નારીએ રે, જંબુવતિયે ગ્રહી જળ ઝારી રે;	૩
યક્ષ કર્દમ સત્યા સેવે રે, કાર્તિકીજી અગર ઉસેવે રે.	૪

લક્ષ્મણા તાંબુલ લાવે રે, સત્યભામા બીડી ખવરાવે રે;
 હરિ પોઢ્યા હિંડોળા ખાટે રે, પાસે પટરાણી છે આઠે રે. ૩
 બીજીસોળ સહસ્ત્ર શત શ્યામા રે, કાઈ હંસગતિ ગજગામા રે;
 મૃગાનેણી કા એક ચક્રારી રે, કાઈ શ્યામલંડી કાઈ ગોરી રે. ૪
 કાઈ મુગધા બાળકીશોરી રે, ખળકાવે કંકણ મોરી રે;
 ચપળાક્ષી ચિતડુ લે ચોરી રે, કોટે હાર કંચુકી કારી રે. ૫
 કાઈ ચતુરા સંગિત નાચે રે, કાઈ રીઝવે ને ધણું રાચે રે;
 એક બીજીને વાત વાસે રે, સરખા સરખી ઉભી પાસે રે. ૬
 હરિ આગળ હરિગુણ ગાતી રે, વસ્ત્ર વિરાજે નાનાભાતી રે;
 ચંગ ઉપંગ મૃદંગ ધણું ગાજે રે, શ્રીમંડળ વેણા વાજે રે. ૭
 ગાંધર્વી કળા કાઈ કરતી રે, શુભ વાયક મુખ ઉચરતી રે;
 ચતુરા નવ ચૂકે તાળી રે, બોલે મર્મવચન મરમાળી રે. ૮
 તેના પોંહચે વાંછિત કાડ રે, જેથી રીઝે શ્રીરણછોડ રે;
 એમ થઈ રહ્યો થેઈ થેઈકાર રે, રસમસ છે વિશ્વાધાર રે. ૯
 એવે દાસી ધાતી આવી રે, બેઈ નાથે પાસે બોલાવી રે;
 બાલી સાહેલી શિર નામી રે, દ્વારે દ્વિજ આબ્યો કાઈ સ્વામી રે. ૧૦
 ન હોય નારદ અવશ્યમેવ રે, નહીં વસિષ્ઠ ને વામદેવ રે;
 ન હોય દુર્વાસા ને અગસ્ત્ય રે, મેં તો ઋષિ જોયા છે સમસ્ત રે. ૧૧
 નહીં વિશ્વામિત્ર કે અત્રી રે, નથી લાબ્યો ચિકિત્સક પત્રી રે;
 દુઃખી દરિદ્ર સરખો ભાસે રે, એક તુંખીપાત્ર છે પાસે રે. ૧૨
 પિંગળ જટાભસ્મે ભરિયો રે, ક્ષુધારૂપી નારીએ વરિયો રે;
 શરિયે ઉભા છે થોકાથોક રે, તેને જોવા મળ્યા સહુ લોક રે. ૧૩
 તેણે કહાવ્યું કરી પ્રણામ રે, મારું વિપ્ર સુદામો છે નામ રે;
 એમ દાસી કહે કર જોડ રે, ખરો ખરો કહે રણછોડ રે. ૧૪
 મારો બાળ સ્નેહી સુદામો રે, હું દુઃખિયાનો વિસામો રે;
 ઉઠી ધાયા જાદવરાય રે, નવ પહેર્યો મોજાં પાય રે. ૧૫
 પીતાંબર ભૂમિ ભરાય રે, રાણી રૂઝિણી ઉંચાં સાય રે;
 અતિ આનંદે ફૂલી કાય રે, હરિ દોડે ને શ્વાસે ભરાય રે. ૧૬
 પડે આખડે બેઠા થાય રે, એક પળ તે ભુગ જેવી જાય રે;
 સ્ત્રીઓને કહી ગયા ભગવાન રે, પૂજા થાળ કરો સાવધાન રે. ૧૭

હું જે ભોગવું રાજ્યાસનરે; તે તો એ બ્રાહ્મણનું પુન્ય રે;	
જે કાઈ નમશે એનાં ચરણુ ઝાલી રે, તે નારી સહુપે મને વહાલી રે.	૧૮
તવ સ્ત્રી સહુ પાછી ફરતી રે, સામગ્રી પૂજની કરતી રે;	
સહુ કહે માંહોમાંહી બાધ રે, કેવા હશે શ્રીકૃષ્ણના લાધ રે.	૧૯
જેને શ્યામળિયાશું સ્નેહ રે, હશે કંદર્પ સરખો દેહ રે;	
લઈ પૂજના ઉપહાર રે; રહી ઉભી સોળ હજાર રે.	૨૦
બાઈ લોચનનું સુખ લીજે રે, આજ જેઠનું દર્શન કીજે રે;	
ઋષિ શુકળ કહે સુણ રાય રે; શ્યામળિયોળ મળવા બચ રે.	૨૧
છખીલોળ ધૂટી ચાલે રે, દીધી દોટ તે દીનદયાળે રે;	
સુદામે દીઠા કૃષ્ણ દેવ રે, ધૂટ્યાં આંસુ શ્રાવણુ નેવ રે.	૨૨
જૂએ કૌતક ચારે વર્ણુ રે, ક્યાં આ વિપ્ર ક્યાં અશરણુશર્ણુ રે;	
જૂએ દેવ વિમાને ચડિયા રે, પ્રભુ ઋષિને પાય પડિયા રે.	૨૩
હરિ ઉઠાજ્યા ગ્રહી હાથ રે, ઋષિળ લીધા હૈડા સાથ રે;	
મળ્યા જાદવ જેવા પૂંઠે રે, પ્રેમનાં આલિંગન નવ ધૂટે રે.	૨૪
મુખ અન્યોન્યે જોયાં રે, હરિનાં આંસુ સુદામે લોયાં રે;	
તુબિપાત્ર ઉલાળિને લીધું રે, દાસત્વ દયાળે કીધું રે.	૨૫
ઋષિ પાવન કર્યું મુજ ગામ રે, તમે પવિત્ર કસ્યો રંક ધામ રે;	
તેડી આંખ્યા વિશ્વાધાર રે, મંદિરમાં હરખથી અપાર રે.	૨૬
હસ્ત ઝાલી હરખે મુરારી રે, જોઈ હાસ્ય કરે સહુ નારી રે;	
ધણું વાંકાં બેલાં સત્યભામા રે, આવા પુટડા મિત્ર સુદામા રે.	૨૭
હરિ તેને ઉઠીને શું ધાયા રે, બલી નહાનપણાંની માયા રે;	
બલી જેવા સરખી જોડી રે, હરિને સોંધા એને રાખોડી રે.	૨૮
જે કાઈ બાળક બાર નિસરશે રે, તે તો કાકાને દેખી છળશે રે;	
તવ બોલ્યાં રુક્મિણી રાણી રે, તમે બોલો છો શું જાણી રે?	૨૯

વલણુ

શું બોલો વિસ્મય થઈ, હરિભક્તને ઓળખો નહીં;	
બેસાજ્યા મિત્રને શય્યા ઉપર, ઢોળે વાયુ હરિ ઉભા રહી.	૩૦

કડવું ૮ મું-રાગ સોરઠી

ભક્તાધીન દીનને પૂજે, દાસ પોતાનો જાણી;	
મુખ શય્યાપર ઋષિને બેસાડી, ચમર કરે ચક્રપાણીરે. ભક્તા.	૧

નેત્રશમસ્યા નાથે કીધી, આવી અષ્ટ પટરાણી;	
મંદ મંદ હસે સત્યભામા, આઘો ધુંધટ તાણી રે.	ભક્તા. ૨
કનકની થાળી હેઠળ મેહેલી, રૂકિમણિ નાંખે પાણી;	
સુદામાના પાગ પખાળે, હાથે સારંગ પાણી રે.	ભક્તા. ૩
જેના નાલિકમળથી બ્રહ્મા પ્રગટ્યા, આ જગ પળમાં કીધું;	
જેણે મુખમાં જગત દેખાડ્યું, માતાનું મન ખીધું રે.	ભક્તા. ૪
વિશ્વામિત્ર સરખા તાપસને, દોહલે દર્શન કીધું;	
તેણે સુદામાના પગ પખાળી, પ્રીતે પાદોદક પીધું રે.	ભક્તા. ૫
પોડશોપચારે પૂજા કીધી, અગર ધૂપ ધૂમાય;	
કર જોડી પ્રદક્ષિણા કીધી, હરિને હરખ આંસુ થાય.	ભક્તા. ૬
પોતાને ઓઢવાની પીત પછેડીએ, લોહા ઋષિના પાય;	
જિભા રહી કર વિંઝણો ગ્રહીને, વિઠ્ઠલ ઢોળે વાય રે.	ભક્તા. ૭
થાળ ભરી વૈદર્ભી લાવ્યાં, ઘૂત શાક પાક પકવાન;	
શર્કરા સંયુક્ત ઋષિને, કરાવ્યાં પયંપાન રે.	ભક્તા. ૮
શુદ્ધાચમન કરીને ઉઠ્યા, પ્રીતે ખવરાવ્યાં પાન;	
વાધ્યું તે પ્રસાદ પ્રમાણે, આરોગ્યા શામળવાન રે.	ભક્તા. ૯
જે સુખ આપ્યું સુદામાને, તે હર બ્રહ્માદિકને નાપે;	
ફરી ફરી સુખ જૂએ મુનિનું, આનંદ મુકુંદને વ્યાપે રે.	ભક્તા. ૧૦
સુદામાને ચિંતા મોટી, રખે દેખે કાયા કાંપે;	
પેલી ગાંઠડી તાંદુલતણી તે, જંઘા નીચે લેધ આંપે રે.	ભક્તા. ૧૧

વલણ

જંઘા નીચે આંપે ઋષિ, ગાંઠડી તંદુલતણી રે;
પ્રેમાનંદ પ્રભુ પરમેશ્વરને, જાણ્યાતણી ગલ છે ઘણી રે.

૧૨

કડવું ૯ મું-રાગ મહાર

ગોવિંદે માંડી ગોઠડી, કહોને મિત્ર અમારા;	
સાંભળવા આતુર છું, સમાચાર તમારા.	ગોવિંદે. ૧
શે દુઃખે તમે દૂગળા, એવી ચિંતા દેહી ?	
મન મૂકીને કહો મને, મારા બાળ સનેહી.	ગોવિંદે. ૨
દોષ સદ્ગુરુ તમને મળ્યો, તેણે કાન શું કુંધ્યો ?	
વેરાગી ત્યાગી થયા, સંસાર શું મૂક્યો ?	ગોવિંદે. ૩

- શરીર પ્રજાળ્યું જોગથી, તપે દુઃખે દેહી;
શે દુઃખે તમે દૂખળા, મારા પૂર્વ સનેહી ? ગોવિંદે. ૪
- કે શત્રુ કાંઈ માથે ચયો, ધણું દુઃખનો દાતા ?
કે કાંઈ ચોરીએ ગયું, તેણે નહિ સુખશાતા ? ગોવિંદે. ૫
- કાંઈ ધાતુપાત્ર કને નહીં, આળ્યા તુંબકું લેઈ;
વસ્ત્ર નથી શેં પહેરવા ? મારા બાળસનેહી. ગોવિંદે. ૬
- કે સુખ નથી સંસારનું, કાંઈ કર્મને દોષે ?
ભાભી અમારાં વઢકણાં, તે શું લોહિકું શોષે ? ગોવિંદે. ૭
- કે શું ઉદર ભરાતું નથી, તેણે સુકી દેહી ?
એ દુઃખમાં કીયું દુઃખ છે, મારા પૂર્વ સનેહી ? ગોવિંદે. ૮
- પછી સુદામોજી બોલિયા, પ્રભુને શીશ નામી;
તમારું અન્નણ્યું કાંઈ નથી, છો અંતરજામી. ગોવિંદે. ૯
- અમને તો દુઃખ વિજોગનું, નહીં પ્રભુજી પાસે;
આજ હરિ હુંને જો મળ્યા, પિંડ પુષ્ટ જ થાશે. ગોવિંદે. ૧૦
- જેને તમારું સ્મરણ છે, તેને ચિંતા કેવી ?
સુખ દુઃખ બેઉ સમાન છે, મારા અતિરે સનેહી. ગોવિંદે. ૧૧
- ગોઠ સુણી ગોવિંદની, સુખ પામ્યો દેહી;
એ સુખ નથી સ્વર્ગ વૈકુંઠમાં, મારા બાળ સનેહી. ગોવિંદે. ૧૨

કડવું ૧૦ મું-રાગ રામથી

પછી શામળિયોજી બોલિયા, તુને સાંભરે રે;

હાજી નહાનપણાંનો નેહ, મુને કેમ વિસરે રે.

આપણુ બે મહિના પાસે રહ્યા, તુને. હાજી સાંદીપની ઋષિને ઘેર; મુને.
અન્નભિક્ષા માગી લાવતા, તુને. હાજી જમતા ત્રણે ભ્રાત. મુને.
આપણુ સુતા એક સાથરે, તુને. સુખ દુઃખની કરતા વાત; મુને.
પાછલી રાતના જાગતા, તુને. હાજી કરતા વેદની ધુન્ય. મુને.
ગુરુ આપણા ગામે ગયા, તુને. હાજી જાગવા કાંઈક ભૂપ; મુને.
કામ દીધું ગોરાણિયે, તુને. કહ્યું લેઈ આવોને કાષ. મુને.
ગોરાણીએ ખાવું બંધાવીયું, તુને. ચણા પોચા વળી સાર; મુને.
તમે છાના આરોગીયા, તુને. તમે કહ્યો દરિદ્રી મહારાજ. મુને.
શરીર આપણાં ઊકળ્યાં, તુને. હાજી માથે તપ્યો અરીષ્ટ; મુને.
સ્કંધે કહોવાડા ધર્મી, તુને. ધણું દૂર ગયા રણુછોડ, મુને.

આપણે વાદ વદા ત્રણે બાંધવા, તુને. હાજી કાડયું મોટું ખોડ; મુને.
 ત્રણે ભારા બાંધ્યા દોરડે, તુને. હાજી આવ્યા બારે મેહ. મુને.
 શીતળ વાયુ વાયે ધણો, તુને. ટાઢે થરથર ધ્રુજે દેહ; મુને.
 નદિયે પૂર આવ્યું ધણું, તુને. ધન વરશ્યો મૂશળધાર. મુને.
 એક દિશા સુઝે નહીં, તુને. થયા વીજતણા ચમકાર; મુને.
 ગુરુજી ખોળવા નીસર્યા, તુને. કહ્યું સ્ત્રીને કીધો તેં કર. મુને.
 આપણને હૃદિયાશું ચાંપિયા, તુને. પછે તેડીને લાવ્યા ઘેર; મુને.
 ગોરાણી ગૌ દોતાં હતાં, તુને. હતી દોણી માગ્યાની ટેવ. મુને.
 મેં નિશાળેથી કર વધારિયો, તુને. હાજી દીધી દોણી તતખેવ; મુને.
 જ્ઞાન થયું ગુરુપત્નીને, તુને. તમને બાણ્યા જગદાધાર. મુને.
 ગુરુદક્ષિણામાં માગિયું, તુને. હાજી મૃત્યુ પામ્યો જે કુમાર; મુને.
 મેં સાગરમાં ઝંપાવિયું, તુને. તમે શોધ્યાં સમ પાતાળ. મુને.
 હું પાંચજન્ય શંખ લાવિયો, તુને. હાજી દૈત્યને આણ્યો કાળ; મુને.
 સંયમની પુરી હું ગયો, તુને. પછે આવી મળ્યો જમરાય. મુને.
 પુત્ર ગોરાણીને આપિયો, તુને. હાજી પછે થયા વિદાય; મુને.
 આપણે તે દિનથી જૂદા પડ્યા, તુને. હાજી ફરિને મળિયા આજ. મુને.
 હું તુજ પાસે વિદ્યા લાણ્યો, તુને. હાજી મોટો કર્યો મહારાજ. મુને.

વલણ

મહારાજ લાજ નિજ દાસની, વધારો છો શ્રીહરી;
 પછિ દરિદ્ર ખોવા દાસનાં, સૌમ્ય દષ્ટિ શ્યામે કરી.

કડવું ૧૧ મું-રાગ વસંત

અઢળક ઢળિયોરે શ્યામળિયો, મુષ્ટિ તાંબુલ માટે; અઢળક. ટેક. ૧
 ઈંદ્રનો વૈભવ સેજમાં આપ્યો, સ્વલ્પ સુખડી સાટે.
 સકળ સુંદરીઓ દેખતાં, ગોષ્ઠિ ગોવિંદે કીધી; અઢળક. ૨
 પછે દરિદ્ર ખોવા દાસનાં, ગાંઠડી દષ્ટિમાં લીધી.
 મનવાંછિત ફળ આજ હું પામ્યો, મિત્રજી મળવા આવ્યા; અઢળક. ૩
 કાંઈ ચતુર લાભીએ ભેટ મોકલી, કહો સખા શું લાવ્યા? અઢળક.
 ચરણ તળે ચાંપી રહ્યો સુદામો; કૃષ્ણજી કહે છે કહાડો; અઢળક. ૪
 અમળેગ જે ભેટ ન હોય તો, દૂરથકી દેખાડો. અઢળક.
 એ દેવતાને દુર્લભ દીસે, જાણે જાદવરાય; અઢળક. ૫
 જે પવિત્ર સુખડી પ્રેમે આપો, તો લવની લાવટ જાય. અઢળક.

લગવાનની સ્ત્રીઓ ભર્મમાં મૂલી, જૂએ મળી સમસ્ત;	
અમૃત ફળ કે સંજવન મણિ, હરિ ઓડે છે હસ્ત.	અઢળક. ૬
આમ હરિ જ્યારે હાથ લગાડે, ઋષિ ખસેડે આમ;	
ભક્તહેત પોતે દેખાડે, સહિને સુંદરશ્યામ.	અઢળક. ૭
અવલોકવા બિભી સહિ નારી; કર ધરી કનકનાં પાત્ર;	
જદુપતિને જાએ સહિ નારી, અમને આપજો તિલ માત્ર.	અઢળક. ૮
સુદામો ચિંતામાં પડ્યો, લજ્જા મારી જાશે;	
ભર્મ ભાંગશે તાંદુલ દેખી, કૌતક સરખું થાશે.	અઢળક. ૯
સ્ત્રીને કલ્પેથી હું થયો લોભી, તુચ્છ ભેટ અહિંયાં આણી;	
લજ્જા લાખ ટકાની ખોઈ, ધર ધાલ્યું ધણિયાણી.	અઢળક. ૧૦
સુદામાના મનની શોચના, શ્યામળીએ સહિ જાણી;	
હસતાં ખસતાં પાસે આવી, તાંદુલ લીધા તાણી.	અઢળક. ૧૧
હેઠળ હેમની થાળી મેલી, વસ્તુ લેવા જગદીશ;	
છોડે છખીલો પાર ન આવે, છે ચીથરાં દશ વીશ.	અઢળક. ૧૨
પટરાણિઓ જોઈ અચરજ પામી, છે પારશ કે રત્ન;	
અમર ફળ કે સંજવનમણિ, આવડું કીધું છે જતન.	અઢળક. ૧૩
કણ વેરાણા ને પાત્ર ભરાણું, જોઈ રહ્યો જીવતીનો સાથ;	
તાંદુલના કણ હૃદયે ચાંપી, ખોલ્યા લક્ષ્મીનાથ.	અઢળક. ૧૪
સુદામા મેં આ અવનીમાં, લીધા બહુ અવતાર;	
આ તાંદુલનો સ્વાદ છે એવો, નથી આરોગ્યો એકે વાર.	અઢળક. ૧૫
મોટા મોટા મિત્ર સેવક મેં જોયા, ક્રુપ અંબરીષ પ્રહ્લાદ;	
આ તાંદુલનો એકે મિત્ર, દેખાજો નથી સ્વાદ.	અઢળક. ૧૬
તુચ્છ ભેટ ભારે કરી માની, વિચાર્યું ભગવાન;	
સાત જન્મસૂચી સુદામે, નથી કિધાં પુણ્યદાન.	અઢળક. ૧૭
જાતક રૂપ થયા જગજીવન, પ્રીત હૃદેમાં વ્યાપી;	
મુખમાં મુદિ તાંદુલ મૂક્યા, દારિદ્ર્ય નાખ્યાં કાપી.	અઢળક. ૧૮
કર મરડીને ગાંઠડી લીધી, સાથેનાં દુઃખ મોજ્યાં;	
જેમ ચીથરાં છોજ્યાં નાથે, તેમ ભવનાં બંધન તોજ્યાં.	અઢળક. ૧૯
જ્યારે તાંદુલ મુખમાં મૂક્યા, ઉડી છાપરી આકાશ;	
તેણે સ્થાનક સુદામાને થયા, સમ ભૂમિના અવાસ.	અઢળક. ૨૦

ઋષિપત્ની થયાં રુક્મિણી સરખાં, સામ્ય સરીખા પુત્ર;
 એ વૈભવને કવિ શું વખાણે, જેવું કૃષ્ણનું ધર સૂત્ર. અઢળક. ૨૧
 ખીજી સુઠી જ્યારે મુખમાં મૂકે, ત્રણો રુક્મિણીએ પાણુ;
 એમાં શું ઓછું છે સ્વામી, કે અમને આપો ચતુરસુખણુ. અઢળક. ૨૨
 અષ્ટ મહાસિદ્ધિ ને નવ નિધી, તે મોકલી વણુ માગી;
 તે સુદામો નથી જાણતા, જે ભવની ભાવઠ ભાંગી. અઢળક. ૨૩
 હાથી ડોલે ને હુંદુભિ બોલે, ગુણિજન ગાયે સાખી;
 જડિત્ર હિંડોળો હેમનો બાંધી, હીંચે છે હરિણાક્ષી. અઢળક. ૨૪
 હીરા રત્ન કનકમય કાટી, હાર્યો દ્રવ્યે કુબેર;
 કાટિધ્વજ લાખેણાં વાજે, છપ્પન ઉપર ભેર. અઢળક. ૨૫

લવણ

વાજે ભેર અખુટ ભંડારની, ત્રુઠા શ્રીગોપાળ રે;
 એમ રાત વાતમાં વહી ગઈ, થયો પ્રાતઃકાળ રે.

કડવું ૧૨ મું-રાગ મેવાડો

શુકજી કહે સાંભળ રાજન, પરમ કથા પ્રૌઢી પાવન;
 વળી વિચારે કમળાપતી, મેં સુદામા સરખું આપું નથી. ૧
 એકકા કણ જે તાંદુલતણા, ઈંદ્રાસનપે મોઘો ધણા;
 દુર્બળ દાસના ભાવની ભેટ, પ્રેમ વિધિએ ભરાયું પેટ. ૨
 હું એ સરખો થઈ વનમાં તાપું, વૈકુંઠની રિદ્ધિ એને આપું;
 સોળ સહસ્ત્ર સાથે રુક્મિણી, સેવા કરે સુદામાતણી. ૩
 દારિકા આપવા ઇચ્છા કરી, વળિ મુંઠી શ્રીનાથે ભરી;
 ત્યારે રુક્મિણીએ સહાયો હાથ, અમે અપરાધ શો કીધો નાથ? ૪
 સામું નેઈ રહ્યાં દંપતી, સોળ સહસ્ત્રમાં પ્રીછતી નથી;
 સકળ નારીને કરુણા કરી, તાંદુલ વહેંચી આપ્યા હરિ. ૫
 તેમાં મૂક્યો સ્વાદ અપાર, સ્ત્રી આગળ રાખ્યો મિત્રનો ભાર;
 હાસ્યવિનોદ કરતાં વહી શર્વરી, થયો પ્રાત સુદામે જાગ્યા હરિ. ૬
 મને વિદાય આપો જગજીવન, હરિ કહે પધારિયે સ્વામીન;
 વળી કૃપા કરજો કાઈ સમે, ઠાલે હાથે નરહરિ નમે. ૭
 પ્રભુ પોણ લગી વાળાવા જાય, કાટી એક ન મૂકી કર માંય;
 સલસામા કહે સુણો જાંશુવતી, કૃપણ થયા કેમ કમળાપતિ? ૮

- આહાણુ વળિ મિત્ર ચોતાતણો, દરિદ્ર દુઃખે પીડેલો ધણો;
તેને વાલ્યો નિર્મુખ કરી, રુકમિણી કહે શું સમજે સુંદરી ? ૯
- એલડિયે વળગ્યા વિશ્વાધાર, સુદામે જાતાં કયો વિચાર;
એના વૈભવ આગળ વળિયો છોક, પણ મને ન આપી કાડી એક. ૧૦
- સ્ત્રીની ચોરી મનમાં ધરી, પણ કાંઈક ગુપ્ત વાટમાં આપશે હરિ;
પાય લાગી નારી સહુ ગઈ, હશે તોએ પણ કાંઈ આપ્યું નહિ. ૧૧
- માધવ માર્ગે વોળાવા ગયા, પછી સુદામોજી જિભા રહ્યા;
વિઠ્ઠલજી હવે પાછા વળો, તવ ભેટીને રાયા શ્યામજો. ૧૨
- વલ્યા કૃષ્ણ દરિ મળજે કહી, પણ કરમાં કાંઈ મૂક્યું નહીં;
ઋષિ સુદામે મૂક્યો નિઃશ્વાસ, ચાલ્યો આહાણુ થઈને નિરાશ. ૧૩
- ઋષિ પામ્યો મનમાં સંતાપ, નિંદા કરવા લાગ્યો આપ;
હું માગવા આવ્યો મિત્ર કને, તેપે મૃત્યુ શે નાવ્યું મને ? ૧૪
- સ્ત્રીજિત નર તે શબ્દ સમાન, રંડાયે ઉપજાવ્યું અપમાન;
એકાંતરા જે મળે જે અન્ન, વારકંદમૂળ કીજે પ્રાશન. ૧૫
- ભૂખે મરે બાળક નહાનડાં, ખવરાવિયે સૂકાં પાંદડાં;
વા પવન પ્રાશીને ભરીએ પેટ, કે નીચ પુરુષની કરીએ વેઠ. ૧૬
- કાળકે તૃણનો વિક્રય કરી, અથવા પર ઘેર પાણી ભરી;
અથવા વિષ પીને પોહીએ, પણ મિત્ર કને કર નવ આડિયે. ૧૭
- અન્નચક્ર વ્રત મૂક્યું આજ, ખોઈ લાખ ટકાની લાજ;
દામોદરે મને કીધી દયા, મૂળગા મારા તાંદુલ ગયા. ૧૮
- કૃપણને ઘેર ધન હોયે ઘણું, માટે નગર છે સોનાતણું;
બાંધી મુઠી ને મિત્રાચાર, મોટો નિર્દય નંદકુમાર. ૧૯
- એને આપતાં શું આછું થાત ? હું દુર્બળની ભાવઠ જાત;
સામા મળી મને ભેટયા હરિ, પાગ પખાળીને પૂજા કરી. ૨૦
- આસન વ્યંજન ભોજન ભણું, મુજ રાંકને કાણુ કરે એટલું;
એ સર્વ ધૂર્ત કપટની સેવા, લટપટ કરી મારા તાંદુલ લેવા. ૨૧
- જેનું લે તેનો નવ રાખે ભાર, હરિને નિંદુ તો મને ધિક્કાર;
જો ગોપીનાં મન લીધાં હરી, તો કમળાનું સુખ પામ્યાં સુંદરી. ૨૨
- ઋષિપત્નીનાં આધાં અન્ન, તો સાયુજ્ય મુક્તિ પામ્યાં સ્ત્રીજન;
જો ચંદન કુખ્જજીનું લીધ, સ્વરૂપ લક્ષ્મી સમાણું કીધ. ૨૩

તુટી સરખી ઝૂંપડી ને, હુટી સરખી નાર;	
સહ્યાં સરખાં છોકરાં, નવ મળ્યાં ખીજી વાર.	૧૧
સંકલ્પ વિકલ્પ કાટી કરતાં, ઋષિ આવાગમન હિંડોળે ચઢ્યા;	
બારીએ બેશી પંથ બેતાં, નિજ કંથ સ્ત્રીની દૃષ્ટે પડ્યા.	૧૨
સાહેલી એક સહસ્ર લેધને, સતી ગઈ પતિને તેડવા;	
જળ ઝારી ભરીને નારી જાએ, જાણે હસ્તિની કલશ રેડવા.	૧૩
હંસગામિની ને હર્ષ પૂરણુ, અભિલાષ મનમાં ધ્રુવિધ્યા;	
ઝાંઝર ઝમકે ધુધરી ધમકે, વાળે અણુવટ વીંછિયા.	૧૪
સુદામે જાણી આવી રાણી, ઈંદ્રાણી કે રુદ્રમિણી !	
સાવિત્રી કે સરસ્વતી, કે શક્તિ શંકરતણી !	૧૫
સાહેલી સહુ વીંટી વળી, પક્ષિની લાગી પાય;	
પૂજા કરીને પાલવ ગ્રહો, તવ ઋષિજી નાઠા જાય.	૧૬
થર થર ધુળે ને કાંઈ ન સૂળે, ધૂટી જટા ઉપાડે શીશ;	
હસ્ત ગ્રહેવા જાય સુંદરી, તવ ઋષિજી પાડે ચીશ.	૧૭
હું તો સેજે જોઉં હું ધર નવાં, મને નથી કપટ વિચાર;	
હું તો વૃદ્ધ ને તમે જોખન નારી, છે કઠણુ લોકાચાર.	૧૮
ભોગાસક્ત હું નથી આવ્યો, મને પરમેશ્વરની આણુ;	
જવા ઘો મને કાં દમે છો, તમને હજો કલ્યાણુ.	૧૯
આંગણમાં કાંઈ નર નથી, શકે દીસે સ્ત્રીનું રાજ્ય;	
પાપણિયો તમને પરમેશ્વર પૂછશે, હુંને કાં આણો છો વાજ્ય ?	૨૦
ઋષિપત્ની કહે સ્વામી મારા, તમે રજે દેતા શાપ;	
દારીદ્ર્ય ગયાં નવાં ધર થયાં, શ્રીકૃષ્ણ ચરણુ પ્રતાપ.	૨૧
એવું કહી કર ગઈને ચાલી, તું સાંભળ પરીક્ષિત ભૂપ;	
સુદામે પેઠા પોળમાં, થયું કૃષ્ણ સરખું રૂપ.	૨૨

વલણુ

રૂપે ખીજા કૃષ્ણ જાણે, જરા ગઈ ને જોખન આવિયું;	
બેલડિયે વળગ્યાં દંપતી, રતિ કામ જોડું લગ્નવિયું.	૨૩

કડવું ૧૪ મું-રાગ ધનાશ્રી

નિજ મંદિર સુદામે ગયા, તતક્ષણ કૃષ્ણજી સરખા થયા;	
દંપતિ રાજ્ય શોભાએ ભર્યાં, શ્રીકૃષ્ણે દુઃખ દોહિલાં હર્યાં.	૧

જે ભાણપત્રનો કીધો આહાર, તો વિદુર તાર્યો સંસાર;
કૃપા કરી મને જગદાધાર, પણ મારું કર્મ કઠોર અપાર.
વિવેક જ્ઞાન સુદામે ગ્રહ્યું, ધન નાધ્યું તો સારું થયું;
ધને કરી મદ મુજને થાત, ભક્તિ પ્રભુની ભૂલી જાત.
કૃષ્ણે મુજને કરુણા કરી, દારિદ્ર્ય દુઃખ નવ લીધું હરિ;
સુખમાં વ્યાપે ક્રોધ ને કામ, દુઃખમાં સાંભરે કેશવ રામ.

૨૪

૨૫

૨૬

વલણુ

રામ સાંભરે દુઃખ વૈરાગ્યથી, ઋષિ જ્ઞાન ઘોડે ચઢ્યા;
વિચાર કરતાં ગામ આવ્યું, ધામ દેખી ભૂલા પડ્યા.

૨૭

કડવું ૧૩ મું-રાગ રામઝી

શુકળ ભાષે હરિગુણ ગ્રામજી, દીઠું સુંદર કંચન ધામજી;
મેડી અટારી અદ્ભુત કામજી, ઋષિ વિચારે શું ભૂલ્યો ઠામજી ?

૧

ઠાળ

ઠામ ભૂલ્યો પણ ગ્રામ નિશ્ચે, ધામ કાઈ ધનવંતનાં;
એ ભુવનમાં વસતા હશે, જેણે સેવ્યા ચરણ ભગવંતનાં. ૨
એવું વિચારી વિપ્ર વળિયો, બધું નગર અવલોકન કરી;
ઋષિ અંધાણી સર્વજ્ઞેતા, તે ભુવન પાછળ ફેરા ફરી. ૩
પછી સુદામે પડ્યા સાંસામાં, વિચાર કરે વેગળા જઈ;
આ ભુવન કાણે કર્યા હશે, પર્ણકુટી મારી કર્યા ગઈ? ૪
એ વિશ્વકર્મા રચી રચના, મનુષ્ય પામર શું કરે!
કુટુંબ મારું કર્યા ગયું ? ઋષિ વામ દક્ષિણ ફેરા ફેરે. ૫
કાઈ કીર્તિ બોલે હસ્તી ડોલે, હયશાળામાં હય હણહણે;
દાસી કનક કલશે પાણી લાવે, હિલા અયુત સેવક આંગણે. ૬
હુંદુલિ ગાળે ઢાલ ગાળે, મંડપ તાંડવ થાય છે;
મૃદંગ ધમકે ધુધરી ધમકે, ગીત ગુણિજન ગાય છે. ૭
જોઈ સુદામે નિઃશ્વાસ મૂક્યો, કાઈ છત્રપતિનાં ઘર થયાં;
આશ્રમ ગયાનું દુઃખ નથી, પણ બાળક મારાં કર્યા ગયાં. ૮
હોમશાળા રુદ્રાક્ષમાળા, મારી પવિત્ર કુશની સાદડી;
ગોપીચંદન સન્માર્જની ગઈ, વિપત્ય આવડી ક્યમ પડી ! ૯
દૈવની ગત્ય ગહન દીસે, પડ્યો પ્રાણુ કર્મ આધીન;
કુટુંબ વિજેગતી વેદના, હુંને દૈવે દંજો દીન. ૧૦

અખા*

—૭૭૭૭૭૭—

અમદાવાદનો સોની તથા સહુથી શ્રેષ્ઠ વેદાંતી કવિ

વિ. સં. ૧૭૦૦ ના વર્ષમાં એ હેયાત હતો

છપ્પા

વેષનિંદા અંગ

- સૂતર આવે ત્યમ તું રહે, જ્યમ ત્યમ કરિને હરિને લહે;
વેષ ટેક છે આડી ગદી, પેઠા તે ન શકે નિકળી;
અખા કૃત્યનો ચડશે કષાય, રખે તું કાંઈ કરવા જાય. ૧
- રંગ ચહે તે જાણો મેલ, પોત રહે તે સામું સેહેલ;
આપે આતમ સ્વયંપ્રકાશ, કર્મધર્મનો કાઢી પાશ;
અખા એવી સદ્ગુરુની કથા, સમજે નહીં તો વાઘે બલા. ૨
- ખદ્દર્શનના જુજવા મતા, માંહોમાંહી ખાધા ખતા;
એકનું થાપ્યું બીજો હણે, અન્યથી આપને અધિકા ગણે;
અખા એ જ અંધારો કુવો, ઝગડો લાંગી કાય ન મુવો. ૩
- ‘સમજી રહે’ તો સઘળો લાભ, કાયકલેશે વાઘે ગાભ;
‘હું માને’ તો હોય સંતાન, આતમતાનું થાએ જનન;
અખા હરિ જાણી હું ટાળ, જન્મ કાટિની ઉતરે ગાળ. ૪
- માની ત્યાં માયાનો લાગ, માને માયા પામે લાગ;
કેવળમાં જે બીજું ભજે, કલ્પિત ભ્રમ ટાળ્યો નવ ટળે;
અખા નિજ આતમને સાધ્ય, ઓષધ વોણી જાયે વ્યાધ્ય. ૫
- હું ટાળી અછતો થઈ રહે, હરિ પ્રભા માંહેથો વહે;
પોતાપણેથી જે નર ટળે, અણુઆયાસે હરિમાં ભજે;
અખા વાત સમજી લે વિધે, જ્યાં છે ત્યાં આકાશ જ મધ્યે. ૬
- પડે નહીં જે પૃથ્વી સુવે, કને નહીં તે કહો શું ખુવે?
ટાહું ઉતું નોહો આકાશ, પાણીમાં નોહો માંખણુ છાશ;
બ્રહ્મજ્ઞાન એવું છે અખા, જ્યાં નહિ સ્વામીસેવક સખા. ૭

* અખા કવિના જીવન ચરિત્ર માટે જુડન કાવ્યકોડન ભાગ ૩ નો જુવો † હું=હુંપણું.

ઢાળ

દોહલાં ગયાં ને શોહલાં થયાં, લયોં ભવન લક્ષ્મીવડે;	
એક મુષ્ટિ તાંદુલે જે વિભૂતિ આપી, તે લક્ષ જશે નવ જડે.	૨
વસન, વાહન, ભોજન, ભૂષણુ ભવ્ય ભંડાર;	
આમર, આસન, છત્ર ખિરાજે, ઇન્દ્રનો અધિકાર.	૩
મેડી અટારી છન્ન જાળી, ઝળકે મીણાકારી કામ;	
સ્કાટિક મણિએ સ્થંભ જડ્યા છે, કૈલાસ સરખું ધામ.	૪
વિશ્વકર્મા ભૂલો ભમ્યો, જોઈ ભવનનો ભાવ;	
માણુક મુક્તા રત્ન હીરા, ઝવેર જોલ જડાવ.	૫
ગોળી ગોળા ઘડા ગાગર, સર્વ કનકનાં પાત્ર;	
સુદામાના વૈભવ આગળ, કુખેર તે કાણુ માત્ર.	૬
લાં જાન્યકનાં બહુ જીથ આવે, નિર્મુખ કાઈ નવ જાથ;	
જેને સુદામો દાન આપે, લક્ષપતિ તે થાય.	૭
ઋષિ સુદામાના પુર વિષે, ન મળે દરિદ્રી કાય;	
કોટિધ્વજ ને લક્ષદીપક, અકાળ મૃત્યુ ન હોય.	૮
યદ્યાપ વૈભવ ઇન્દ્રનો પણ, ઋષિ રહે છે ઉદાસ;	
વિન્નેગ રાખે જોગનો, થઈ ગૃહસ્થ પાળે સંન્યાસ.	૯
વેદાધ્યયન અગ્નિહોત્ર હોમે. રાખે પ્રભુનું ધ્યાન;	
માળા ન મૂકે ભક્તિ ન ચૂકે, એવા વૈજણવ ઋષિ ભગવાન.	૧૦
સુદામાનું ચરિત્ર સાંભળે, તેનું દુઃખ દારીદ્ર્ય જાણ;	
ભવ દુઃખ વામે મુક્તિ પામે, મળે માધવરાય.	૧૧
વીરક્ષેત્ર વડોદરું, ગુજરાત મધ્યે ગામ;	
ચતુર્વંશી જ્ઞાતિ બ્રાહ્મણ, ભટ પ્રેમાનંદ નામ.	૧૨
સંવત સત્તર આઝત્રીશમાં, આવણુ શુદી નિદાન;	
તથિ તૃતીયા ને ભૃગુવારે, પદ્યંધ કીધું આખ્યાન.	૧૩
ઉદર નિમિત્તે સુરત સેવ્યું, ને ગામ નંદરખાર;	
નંદીપુરામાં કીધી કથા, જથા બુદ્ધિ અનુસાર.	૧૪

વલણુ

બુદ્ધિમાને કથા કીધી, કરનારે લીલા કરી;	
ભટ પ્રેમાનંદ નામ મિથ્યા, શ્રોતા બોલો જે હરિ.	૧૫
સુદામા ચરિત્ર સંપૂર્ણ	

આપે આપ પૂરણુ બ્રહ્મ હરિ, પોત પસાર્યું રચના કરી;
ચૈતન્ય બ્રહ્મશલાનું ચિત્ર, ઋષિ જક્ષ માનવ પશુ પિત્ર;
થાય જાય એ માયાભેદ, અખા ચૈતન્ય નોહે ઉચ્છેદ. ૧૭

સહજ અંગ

ધર્મ સતવાદી ભીમ બળવંત, સહદેવ જોશી જાણે તંત;
અર્જુન બાણાવળી નકુળ ચતૂર, સહાય જેને શ્રીકૃષ્ણ હજૂર;
વન ભોગવતા દુઃખિયા થયા, પામી રાજ્ય અધૂરા ગયા;
સહેજે જે થાયે તે થાય, કર્તવ્યનું બળ અખો ન ગાય. ૧૮
સુધું સમજ સુખિયો થા, મૂકી આપ* ઇશ્વરમાં જ;
ધર્મ અર્થ મોક્ષ ને કામ, એ માયા પગ મૂક્યા ઠામ;
નિઃસ્પૃહી તે નિરાજો રહે, અખા લાલચિયો લીધે વહે. ૧૯
સમજે લાં અવળું છે તાન, ખીનું ઇચ્છે એહ જ જાન;†
સોના માંહે ખીનું ભણે, મૂળ રૂપ તેનું જ્યમ ટણે;
જ્યમ છે લમ એ છે આત્મા, અખા ફની એવી છે ક્ષમા? ૨૦

કવિ અંગ

કવિતા ધણા કવિ કવી ગયા, અઘાપિ કવે પ્રત્યક્ષ રહ્યા;
વળી આગળ કવસે બહુ કવિ, મનની વૃત્તિ જેને અનુભવિ;
અખા મનાતીત ત્યમનું ત્યમ, મનની વૃત્તિમાં મનની ગમ. ૨૧
જ્ઞાનીની કવિતા ન ગણીશ, કિરણ સૂર્યનાં કેમ વરણીશ?
શબ્દ તણો છેડો કેમ થાય, આકાશને કેમ તોળ્યું જાય?
એવું વચન અલિંગીતણું, અખા નહિ કોઈ પર આપણું. ૨૨
સ્થિતિ નહીં આપાપર† તણી, પિંડ બ્રહ્માંડનો થાએ ધણી;
અચળું સરખું દીસે આપ, ભૂત ભવિષ્યનો નોહે થાપ;
અખા જેતાં ચિદઆકાશ, આવિર્ભાવ વિના શ્યો નાશ. ૨૩

વૈરાગ્ય અંગ

જે ઉપજે તો લલો વૈરાગ્ય, ખીનું કૃત્યનો ન છળે‡ પાગ;
હેલામાં હરિ પામે વેદ,|| જે ઉપજે સાચો નિવેદ;
જ્યમ પુલ પાછળથી ફળનિધાન, અખા વૈરાગ્ય તે પરમ નિધાન. ૨૪

* હું પાણું. † જન=નુકશાન. ‡ આપાપર=પોતાપણું અને પારકાપણું. § છળે=જામે, લાગે.
|| વેદ-વેત્તા=જ્ઞાની.

એક નહીં ત્યાં ખીજું કશું, જાણું નહીં શું વાસો વસું;
પંચ નહીં ત્યાં કેની શાખ્ય, વણુ રસના અચળ્યો રસ ચાખ્ય;
અખા સમજે તો સમજી જીવે, આપના આપને ઘેલાં રહે. ૮

આભડછેટ અંગ

આભડછેટ અંતજની જણી, આહાણુવૈળણુવ કીધા ધણી;
ખારે માસ ભોગવે એ બેય, સૌને ઘેર આવી ગઇ રેય;
અખા હરિ જાણે જડ જાય, નહીં તો મનસાવાચા પેશીરે કયાંય. ૯
પોતાનાં પડખાં નવ જીવે, હાડ ચામડાં મૂરખ ધ્રુવે;
શુદ્ધ કેમ થાય જો ચામડું, મોટું માંહે એ વાંકડું;
હરિ જાણ્યા વિના ભૂલ્યા ભમે, અખા પાર ન પામે કયમે. ૧૦
ધન્ય જાણે તે આચાર, એ તો છે ઉપલો ઉપચાર;
મીઠાં મહુડાં માન્યાં દ્રાખ, અન્ન નાય અન્નમાંની રાખ;
સોનામુખી સોનું નવ થાય, અખા આંધળીને પાચરતાં વાણું વાય. ૧૧

ગુરુ અંગ

ગુરુ થઇ બેઠો હોંશે કરી, કંઠે પહાણુ શકે કયમ તરી;
(જ્યમ) નાર નાનડી હવું પ્રસૂત, વળતી વાઘે નહીં અદ્ભુત;*
શિષ્યને ભારે ભારે રહ્યો, અખા એમ મૂળગેથો ગયો. ૧૨
પોતે હરિ નહીં જાણે લેશ, કાઢી બેઠો ગુરુના વેશ;
સાપને ઘેર પરાણો સાપ, મુખ ચાટી ચાલ્યો ઘેર આપ;
એવા ગુરુ ધણા સંસાર, તે અખા શું મૂકે ભવ પાર! ૧૩
તું તારું સમજીને બેશ, કાં ચોળે દિલે ધ્યાની મેશ?
તુંબડું જ્યમ માંહેયું મરે, જે લઇ પેશે તે સૌ તરે;
તરુવર કૃષ્ણ દેવા નવ જાય, અખા આવી જાયે તે ખાય. ૧૪
પહેલો તું પરમારથ પ્રીછ, પછે ગુરુ થાવાને ઇચ્છ;
પારો મુવો તે રોગ નિર્ગમે, પછે ભોજન બોણું તે જમે;
લમ નિરાશે મળે નારાયણુ, અખા તું પહેલે એવું જાણુ. ૧૫
તું તારા મનમાંહી પ્રીછ, શાને મોટપ લે છે શીશ?
ઝીણું મળતાં મોટું થાય, મોટું કણકા થઇને જાય;
અખા તાત વિચારે વિધ્યે, રિધ્ય ધણી તો રહે સાંનિધ્યે. ૧૬

અગમ પંથમાં મોટો ભલ્લ,* ચાલી શકે કાય એકલ મલ્લ;
સામે મળે નવ વાંકો જાય, નિજ બળ બળિયો લાં ઠેરાય;
બાકી અબા હોકારા કરે, ભૂમિ વિના પગ કાઢક ધરે. ૩૫
વણ ખાંડે જગતીમાં જિલ, જો કાઢ સમજે આતમ રીલ;
જાઈશ મા ખોવા પામવા, ઇચ્છિશ મા ટળવા ને થવા;
પ્રવૃત્તિ નિવૃત્તિ દાસી છે એ, જો અબા તો એ ઘેર રહે. ૩૬

વિચાર અંગ

આપ વિચારે મળશે રામ, વણ સમજ્યો લે કાનું નામ;
બાલે ચાલે જેવડે સુણે, તેને જીવ લેએ નવ ગણે;
કેમ અબા હરિ મળશે તને, કંઠે હાર પાછળ પડ્યો કને? ૩૭
પૂરો તે જે પૂરણ લહે, ખીજા વેહતાકેડે વહે;
જે નર દેએ સધળે હરિ, પૂર્ણ ભક્તિ તો તેણે કરી;
જ્યાં જેવો લાં તેવો રામ, અબા સધળાં એનાં નામ. ૩૮
ધીર ધીર મન ધસતું રાખ્ય, કર્મ શાસ્ત્રની ન પૂછે સાખ્ય;
આગળ મને વિષયે લાલચી, તેને બ્રહ્મ દેખાડે રચી;
અબા મોઢું છે એ વાંકડું, જેમ કરજું વિછીએ માકડું. ૩૯
સાચું કહેતાં જૂઠું સમે,† પણ સુધી વાત સૌને નવ ગમે;
જેમ દીવે અંધારું ટળે, તેમ બ્રહ્મજ્ઞાને પરપંચ પળે;
જગતતણી જુગતીશું પ્રીત, અબા ન સમજે આતમ રીત. ૪૦
ત્રણ ગુણનો સધળો સંસાર, ગુણવડે ચાલે દેહબ્યાપાર;
કાલ ભરાવ્યે ચાલે ગાંઠ, મન આદિ સધળો આ ઠાઠ;
અબા વસ્તુની ચૈતન શક્તિ, જે સમજ્યા તે પામ્યા મુક્તિ. ૪૧
હું નહીં ગુણ ઇંદ્રિ દેહવાન, પ્રકૃતિ પુરુષનું નહિ મુજ માન;
મુજમાં સહુ, હું સર્વાંતીત, હું છું લાં નહીં દ્વૈતાદ્વૈત;
અબા એમ સમજી રહે જેહ, જિવન્મુક્ત યોગેશ્વર તેહ. ૪૨
પ્રીછે તો ગુણ પારે રહે, ગુણમાં આવે તેને દહે;
જે હિજો જાયે આકાશ, તે નોહે પૃથ્વીની પાસ;
અબા એમ સમજ્યો તે હરિ, તેને સરખી દરી‡ સુંદરી. ૪૩

* ભલ્લ રીંછ. † સમે=સામે. ‡ દરી=ગૂફા.

વૈરાગ્ય વિના તે ઉપજે ખેદ, મારું તારું ભેદાભેદ;
 એ સત્ય વૈરાગ્ય ગોળીની ઝોટ, લાગે તો થાએ લોટપોટ;
 જે ભાગે અખા પરકે પાગ, તોય તજે તે ઉડવા લાગ. ૨૫
 સત્ય વૈરાગ્ય શામીનું* હ્રદે, મહા પુરુષ સર્વે એમ વહે;
 જે વૈરાગ્ય દેખાડે કરી, એ તો મન ફરી મશ્કરી;
 પલકે પલકે પલકે ઢંગ, એ તો અખા માયાના રંગ. ૨૬
 સૂરજ તેમ સાચો વૈરાગ્ય, પડતાં ન જીએ જાગ્ય કુળગ્ય;
 સહુને તેજ કરે તે સહી, પડછાયો પોતામાં નહીં;
 જ્યાં ઉપજે સાચો નિર્વેદ, તોહુ અખા ત્યાં ભેદાભેદ. ૨૭
 સત્ય વૈરાગ્ય સ્વયં જાણો હરિ, ત્યાં માયાને શું ગ્રહિયે આદરી;
 જેમ નવ ગ્રહનાં રત્ન મૂલવાય, પણ પારસનું મૂલ કાએ નવ થાય;
 અખા તે વૈરાગ્ય વિચાર, વેશ તુંને નહિ મૂકે પાર. ૨૮
 પતિ કહાવે તો મનને જિત્ય, બાકી જે કરશે તે રીત્ય;
 ચાર વર્ણુ ને આશ્રમ ચાર, જ્યાં અવતરે ત્યાં વેષ વહેવાર;
 અખા વાત પામ્યો શી નવી, એ લાગું તે છૂટ્યો ભોગવી. ૨૯
 એમ સમજે નર પામે પાર, જે તું પ્રથમ હતો કર્તાર;
 મુજ જાતે જે રે છે હરિ, વચ્ચે હું રહ્યો માથે કરી;
 અખા એમ વિચારી રહે, શીશ પોટલો નાખી વહે. ૩૦
 ગોળે મરે કાં શોધે વખ, તપી ભમી કાં પામે દખ;
 ફરતા ફરતા દીસે ધણા, જેમ તાતી વેળુમાંહે ચણા;
 અખા હી જો અળગો પડે, વસ્તુ વિચાર સદ્ગુરુથી જડે. ૩૧
 હેત વિના પ્રવૃત્તિ વધે, હોંસે કુચ્છિ બેસે ગધે;
 દેખાદેખી સહુ કાઈ કરે, કાણુ જીવે જે શું છે સરે;†
 અખા જો વિચારી જીવે, રાતા દેખી સહુ કાઈ રવે. ૩૨
 ધરમાં ધાયલ મન કામના, કરે કર્મ મોહા દામચામનાં;
 કુલે શેકે કેમ નિર્વાણ, જે નહીં ઉપજે આતમ જ્ઞાન;
 સૌનામાં સૌ ઉપજે મરે, અખા સમજ તે મોટી શરે. ૩૩
 ભૂનાં ભાડ એક જોતાં શરુ,‡ લાગ્યો અગ્નિ કહાવ્યું ઠીકરું;
 તેમ જીવ શિવ વસ્તુગત એક, અહંતા ફરી લાગી ટેક;
 અખા જીવ અહંતા લાગ, ઉજ્જવલમાં જેમ કાળો દાઘ. ૩૪

* શામી=મૂસાધનસંપન્ન. † સરે=અંતે. ‡ શરુ=માટીનું કાચું શાળહું.

અગમ પંથમાં મોટો ભલ્લ,* ચાલી શકે કાચ એકલ મલ્લ;
સામે મળે નવ વાંકો જાય, નિજ બળ બળિયો લાં ઠેરાય;
બાકી અખા હોકારા કરે, ભૂમિ વિના પગ કાઠક ધરે. ૩૫
વણુ ખાંડે જગતીમાં જિલ્લ, જો કાઠ સમજે આતમ રીલ;
જામશ મા જોવા પામવા, ધ્રુવિશ મા ટળવા ને થવા;
પ્રવૃત્તિ નિવૃત્તિ દાસી છે જે, જો અખા તો એ ઘેર રહે. ૩૬

વિચાર અંગ

આપ વિચારે મળશે રામ, વણુ સમજ્યો લે કાનું નામ;
બાલે ચાલે જેવડે સુણે, તેને જીવ લેજે નવ ગણે;
કેમ અખા હરિ મળશે તને, કંઠે હાર પાછળ પડ્યો કને? ૩૭
પૂરો તે જે પૂરણુ લહે, બીજા વેહતાકેડે વહે;
જે નર દેખે સધળે હરિ, પૂર્ણુ ભક્તિ તો તેણે કરી;
જ્યાં જેવાં લાં તેવાં રામ, અખા સધળાં એનાં નામ. ૩૮
ધીર ધીર મન ધસતું રાખ્ય, કર્મ શાસ્ત્રની ન પૂછે સાંખ્ય;
આગળ મને વિષયે લાલચી, તેને બ્રહ્મ દેખાડે રચી;
અખા મોહું છે એ વાંકડું, જેમ કરજું વિછીએ માકડું. ૩૯
સાચું કહેતાં જૂઠું સમે,† પણુ સુધી વાત સૌને નવ ગમે;
જેમ દીવે અંધારું ટળે, તેમ બ્રહ્મજ્ઞાને પરપંચ પળે;
જગતતણી જુગતીશું પ્રીત, અખા ન સમજે આતમ રીત. ૪૦
ત્રણુ ગુણુનો સધળો સંસાર, ગુણુવડે ચાલે દેહબ્યાપાર;
કાલ ભરાવ્યે ચાલે ગાંઠ, મન આદિ સધળો આ ઠાંઠ;
અખા વસ્તુની ચૈતન શક્તિ, જે સમજ્યા તે પામ્યા સુક્તિ. ૪૧
હું નહીં ગુણુ ઇંદ્રિ દેહવાન, પ્રકૃતિ પુરુષનું નહિ મુજ માન;
મુજમાં સહુ, હું સર્વાતીત, હું છું લાં નહીં દૈતાદૈત;
અખા એમ સમજી રહે જેહ, જિવન્મુક્ત યોગેશ્વર તેહ. ૪૨
પ્રીછે તો ગુણુ પારે રહે, ગુણુમાં આવે તેને દહે;
જે હિજો જાયે આકાશ, તે તોહે પૃથ્વીની પાસ;
અખા એમ સમજ્યો તે હરિ, તેને સરખી દરી† સુંદરી. ૪૩

* ભલ્લ રીંછ. † સમે=સામે. ‡ દરી=ગૂફા.

અહં બ્રહ્મ જાણીને રહે, શબ્દપ્રવાહમાં શેતે વહે;
વસ્તુવિચાર વિના અન્ય અભ્યસે, જેમ કંચન તે કથીરે ધસે;
અખા સમજીરે તું મનમાંથી, ખીજની નવ ઝાલીશ ખાંચ.

૪૪

દોષ અંગ

દોષ ન જોઈશ કેના જૂર, તો હરિ દેખીશ બહુ ભરપૂર;
મેલી આંખે કયમ દીસે વસ્ત, જેણે જોયાં આમિષ ને અસ્ત;
અખા તો જ દીસે આતમા, જો નાવે રસના તાસમાં.
હરિજન સ્વે હરિ, નહિ માનવી, જેમ સરિતામાં ભલી જાણવી;
તેની નિંદા કરતાં દૂર, નિજ આતમથી પડશે દૂર;
હરિજન સર્વોંગે હરિવડે, અખા વેલો તાણ્યો આવે થડે.
પુરુષાકારે પૂરણુ બ્રહ્મ, જેણે સમજ્યો મૂળગો મર્મ;
કર્મવાક્ય જીવજુદ્ધિ ગાય, સ્વયં વિના સિદ્ધાંત ન થાય;
નિજતું જ્ઞાન નિજરૂપે હોય, પાળો* અખા જ્યમ થાયે તોય.
પૂરણુતામાં સર્વ સમાય, નદીવડે સાગર ન ભરાય;
જેમ દાવાનળ બાળે સર્વ, તેમ જ્ઞાન દોષ દહે સર્વ;
દેહવિકાર હરિજનને કશા, અખા જેહની મોટી દશા.
અણલિંગ હરિજનની કળા, કર્મ ન બાંધે આઘી બલા;
અહંતા પોત વિના નોહે ભાલ, દિવસ વિના તે શેતી રાત્ય;
લૌકિક લેખું રહે લોકમાં, અખા જિત નહિ ફેકફેકમાં.
રૂઠું જાણી નથી રાખવા, ફૂઠું જાણી નથી ત્યાગવા;
તન તપાશી મુજને સોધ્ય, બાહ્ય ઉપચાર મૂકી મુખ્ય ઘોઘ્ય;
તજ્યા ભજ્યા વણુ તે યોગેશ, અખા જો માને ઉપદેશ.
તજતાં ભજતાં નહિ પૂરવે, જૂનું તજ્યે મન લાગે નવે;
જ્યાં જેવો જીવ કાઢે વેશ, તે સાથે મન કરે પ્રવેશ;
મનની રીત્ય જે ગુંથે જાળ, કાઢ્ય અખા આતમની ભાળ્ય.
હરિ જાણીને સુવે નચંત્ય, સુલ્લભ મારગ સમજ્યા સંત;
સનકાદિકે ન ભજ્યો પ્રપંચ, જનકાદિકે ન તજિયો રંચ;
તજવું ભજવું તે સંસાર, અખા સમજતાં આવે પાર.

૪૫

૪૬

૪૭

૪૮

૪૯

૫૦

૫૧

૫૨

સર્વાતીત શ્રુતિ કહેતા હવા, માયા રંગ ખીખ નવનવા;
મનને જોડ માયાશું ધણો, કરે ઉપાય તે લજવાતણો;
વસ્તુ વિષે છે મનનો અંત, તેહ અખા લહે વિરલા સંત. ૫૩
હું નહીં, તું નહીં, તે ન કહેવાય, જે જોતાં જોનારો જાય;
ત્રણ પ્રકાર વિના જેમ તેમ, તેથી હેઠો મનનો વેમ;
નહીં પદાર્થ જોવા ઝાલવા, અખા સરખું છે નહિ પ્રીછવા. ૫૪
વસ્તુ અનોપમ છે તે માંય, તો તે કહીએ કેમ ઉપાય ?
ઉપમા સર્વ છે માયાવડે, તે ત્યાં કૈવલ્યે નહિ અડે;
અખા વસ્તુ ગુંગાનો ગોળ, ત્યાં ઉપમા તે માયાની ટોળ. ૫૫
સગુણને ઉપમા સર્વે ધટે, જે ઉપમા ને ગુણ ખતે વટે;
જ્યાં થાવા ને જાવા નથી, ત્યાં વાણી શું કાઢે કથી ?
અખા તેવડે સર્વે જાણ્ય, તો તેને કથી શકે ક્યમ વાણ્ય ? ૫૬

માયા અંગ

માયાના ગુણ કર્મ રૂપ નામ, માયાના ગુણ શ્વેત ને શ્યામ;
માયાને મારા પારકા, દેવ દાનવ જે માયા થકા;
માયાના ગુણ જ્યાં નવ છખે, તેને અખા તે કાણુ આલંખે. ૫૭
વસ્તુ નથી ઇન્દ્રિયને ગ્રાહ્ય, શાથી જંત ટળે શું બાહ્ય;
બાહ્ય મધ્ય અંતરપટવડે, અંતરપટ માયા રહી ધડે;
માયાનાં કૃલ માયા લગે, અખા વિચારે પડશે વગે. ૫૮
ક્ષર પિંડ ને અક્ષર આતમા, જે સમન્થો સરજ્યો વાતમાં;
તત્ત્વ ચોવીશતણો સમુદાય, મુજવડે સહુ આવે જાય;
હું પૂરણ ચૈતનધન એક, નામ રૂપ ગુણ કર્મ અનેક;
અખા જે સમજ્યો તે આવ્યો, જેણે એ માર્ગ અનુલવ્યો. ૫૯
મનશું વાત વિચારી અખે, જ્ઞાની તે જે માયા લખે;
નાઠો ધૂટે નહીં એથકી, અળગી નહીં છાયા દેહથકી;
જે આશ્રમ દર્શનને ગ્રહે, રસબસ થઈ માયા ત્યાં રહે. ૬૦
ભેદુ માયા સમૂળી ગળે, સામું ટળે ને આપે ટળે;
આપાપર ટળતે ઉગરે, સેજ લક્ષ તેમાં સ્થિત કરે;
અખા જિહ્વાનું ન ધરે માન, જિત્યો હારે ઝાલે કાન. ૬૧

મહા વળગણી માયા પાપિણી, જેમ સેવતાં ડસે સાપણી;
 સિદ્ધિ કાળે યોગી જન, થાવા અજર કરે છે જતન;
 મંત્ર અધોર* ખવાડે નર્ક, અખા ન દેખાડે આતમ અર્ક. ૬૨

દેહ ઇન્દ્રિય ગુણનાં સવ કૃત્ય, દીસે માયા કરતી તર્ત;
 તે ક્યાંથી તાણી લે અખા, માન વિના પણ રહેશે કખા;
 સર્વે જાણે ભૂતવિકાર, સમજે સેજે પામે પાર. ૬૩

અખા જીવતણી એ વળ, અજને ઠામે પૂજે અજ;
 ઇન્દ્રિય ગ્રાહ નહીં હરિલિંગ, જીવને જોધએ નાના રંગ;
 રંગ ઢંગ માયામાં ધણા, સૌકા સેવક માયાતણા. ૬૪

સૌકાની માયા છે માત, મળવા ન દીએ કુને તાત;
 પિતાતણું વદન જે જીવે, માતાને ખોળે નવ સુવે;
 તાત ભજતાં આડી થાય, અખા સહુ માયાગુણ ગાય. ૬૫

મુક્તિ વાંચવી એ જ બંધન નામ, (જેમ) ધડી માપતાં પ્રગટ્યો જામ;
 વસ્તુ અમોઘ ઇન્દ્રિયગુણવર્ત,† માયાની જાણે સંસૃત્ય;‡
 અખા વિચારે ત્યમનું ત્યમ, તો સમજે જો હોય ગુરુગમ. ૬૬

જ્યેમ સર્પે નર સમણે ડસ્યો, તે દેખે વેળે મસ્તક જશે;
 મણિમંત્ર મેલી ઔષધિ, મૃત્યુ પામ્યો કરતાં વિધિ;
 સર્વ મંત્ર ઔષધ ઊપચાર, જાગે અખા દહ્યો સંસાર. ૬૭

અખા સર્વ માને ત્યાં ભેદ, માને તેને વિધિ નિષેધ;
 બંધ મોક્ષ ચૈતનને કશા, જોતાં જડની જડશે દશા;
 એ તો વિચાર વિના ઉધરે, દીસે કરતું કરતાં કરે. ૬૮

માનણુહાર શોધ્યે નવ જડે, વણશોધ્યે નવ ભમવું પડે;
 પડછંદો નર માન્યો નરે, જેમ જોલે તેમ ઉત્તર કરે;
 મૂળ તપાસી જોયું અખે, મારો ભ્રમ પૂર્યો મુજ વિખે.§ ૬૯

અણલિંગી કરતાની કથી, માંહી બહાર ચસમાને નથી;
 તો તેજ બળ પોખે આંખ્યને, જો જો ભેદ યોગસાંખ્યને;
 કહેતામાં તે સમજી જશે, અખા ગુરુનો કર શિર હશે. ૭૦

* અધોર=અધોરી લાવો. † વર્ત=અતીત. ‡ સંસૃત્ય=સૃતિ=સંસાર. § વિખે=વિષે.

દ્વિમા અંગ

કિલ્લિપ જન્મ કાલનાં જાય, જેનાં નામતણા મહિમાય;
 એવાં નામતણા જે ધણી, તેની મોટપ જોતાં ધણી;
 તેની ભક્તિ કરે ઓળખી, એ સમરેથી અખા નર સુખી. ૭૧

જે બોલે ચાલે સાંભળે, કરતાથકો કેમાં નવ ભળે;
 નર નારી ને નપુંસકલિંગ, જળચર થળચર ખેચર અંગ;
 કર્તા ભર્તા હર્તા જેહ, અખા ભક્ત જે જાણે એહ. ૭૨

પૂજ્ય તેને સમજી ઓળખી, જે વચને વચને ટાળે દુઃખી;
 નરવેશે હરિ પૂરણુ બ્રહ્મ, સૂકેતે* કરી સમજાવે મર્મ;
 ગુણાતીત ગુણુ અંગી કરી, આપે આપ સમજાવે હરી. ૭૩

પૂજતાં પ્રતિમા ગુણુ સેજ, પણ બોલતી મૂર્તિમાં હરિ છેજ;
 જડ મૂર્તિ મુખ બોલે નહીં, ચૈતન કે તુજ સેવા સહી;
 પિંડ ન બેઘશ બેજે વસ્ત, અખા મળે હર હસ્તેહસ્ત. ૭૪

અખિલ જગત્ મૂર્તિ રામની, મહા જ્ઞાનીની મૂરત કામની;
 જડથી ચૈતન મૂરત ભલી, જ્ઞાની મૂરત સર્વોપરી;
 કારણુ તેનું એક વિશેષ, અખા હું ન મળે જ્યાં શેષ. ૭૫

કાટિ વર્ષ પ્રતિમા પૂજિયે, પણ જ્ઞાની મૂરત પામી સેવિયે;
 પોતા સરખો હરિજન કરે, મોહું માહતમ જ્ઞાતા ધરે;
 જડ ચૈતન્ય ગમે તે પૂજ, અખા સેવન તેની મૂજ. ૭૬

પૂજનો એ ભાળે ભેવ,† જે પૂજી નિપન્યા શુકદેવ;
 જનક વિદેહી સેવ્યા દ્વિજે, તે બેઠા જ્ઞાનીને ધ્વજે;
 અખા જ્ઞાનીનો મહિમા ધણો, ધશે ધશ રખે કોઈ ગણો. ૭૭

દીસે સૌ સરખાં વરતંત, ખાતાં પીતાં મરતાં જંત;
 એક અધિકતા જ્ઞાની ધરે, હરિશું વૃત્તિ સ્વતંત્ર જ કરે;
 અખા તે વૃત્તિમાં બહુ ભાવ, જળને ભારે તરું જાય નાવ. ૭૮

ભક્તિ એકાસી પૂરી થઇ, બ્યાસીમી બુદ્ધિ આવી રહી;
 તેવો ભક્ત જ્ઞાનીને ભજે, નવની‡ કાશું નહીં રહે રજે;
 પંચ કરે તે સૌકો કરે, અખા એવું વિરલા મન ધરે. ૭૯

* સૂકેત=વેદમંત્ર. † ભેવ=ભેદ. ‡ નવની=નવધાભક્તિ. § કાશ=પીડા.

સાળે અંશે હરિ જાણી હૃદે, જેની વાણી બીજું નવ વદે;
જેમ અગ્નિથી દિવો થયો, દીવામાં દાવાનલ રહ્યો;
તે માટે હરિજન રવે હરી, અખા રખે કો પૂછો ફરી.

૮૦

તીર્થ અંગ

તીર્થ કાટિ હરિજનને ચરણ, કૃપા હશે તે જાશે શરણ;
બારે કાળે હરિજનને હૃદે, હરિ બોલાવે તે જન વદે;
મહા મોટા જનનો પ્રતાપ, અખા થાય હરિ આપેઆપ.

૮૧

જો મુક્તિ વાંછે માનવી, તો એ કાશી એ જાદવી;
પ્રગટ મુક્તિ આપે હરિદાસ, હરિ દેખાડે સર્વાવાસ;
અખા નહીં ઉધારે પડી, હરિજન મુક્તિ આપે રોકડી.

૮૨

રામ રડવડતાં કેહેને મળ્યો, ઘેલો તે ધર સુખથી ટળ્યો;
હું મારું બોયાશું કામ, મળે અખા ધર બેઠાં રામ;
હરિવણ જાણે ક્ષેપણ કાળ, ઘાયે હીર ન થાયે વાળ.

૮૩

છળ નિંદા જો નહીં વિસરે, ખડિયો કાંધે શું નિસરે;
મન જાણે હું પાવન થયો, પણ રેખ દોષ પેલો નવ ગયો;
અખા પડી એ સધળી વેઠ, જો નહીં લાધી હરિની પેઠ.

૮૪

હેતેશું હરિજનને મળે, મૂકી માન માર્ગમાં લળે;
હરિની તું પ્રીછી લેં પેર, પછી ફર કે બેશી રહે ઘેર;
અખા આ તંન જોને હાડ, દહી મથી ઘી અળગું કાઢ.

૮૫

એમ સમજે તે પામે પાર, હરિથી બીજો તે સંસાર;
તપ ત્યાગે કરી તીરથ ફેર, વને તપે બેસી રહેજે ઘેર;
કાળા ઘોળા સધળા કેશ, અખા હરિ જાણીને બેશ.

૮૬

લોભે લોકબડાધતણો, જિંદર કાળે કુંગર ખણો;
આગળ એક રીઝવતું મન, તેને કાળે બહૂ જતન;
અખા શું છે કીધે થવા, બ્યસની ચાલ્યો ખાવા હવા.

૮૭

જે કરતવ મોટા આદરે, કરતાં દેખી સૌ કો કરે;
માયા મન નિરંતર સાવ, સૌ બેઠા પણ એક જ નાવ;
અખો તેહને મોટો વદે, જેને રામ રમે છે હૃદે.

૮૮

ધન્ય તને કાય મોટો કુળે, કાય વિદ્યા કાય ખાંડા બળે;
એ મોટમ સધળી જાય ટળી, આતસબાજી પલકે બળી;
અખા કારણ વિના વડપણ વડું, જેમ અદ્ય મૂલે તારે તુંબડું.

૮૯

કૃત્યે ન મળે વસ્તુ અમૂલ, મટે જાણ્ય તો લાગે બૂલ;
ક્રોધ શૂર ક્રોધ દાતા દયા, ક્રોધ તપસી સતવાદી થયા;
સૌને જોડ અધિક થઇ મળે, અખા વસ્તુથી સૌ કા ટળે. ૯૦
સાચી વાત ન માને રજે, સૌ લાગ્યા માયાની ઠગે;
પ્રત્યક્ષ દૈવ પોતામાં વસે, મૂરખ સામે જાણી ધસે;
જેમ છે તેમ ન શકે ઓળખી, અખા શી પેરે થાશે સુખી. ૯૧
ચુસે અસ્થિ શ્વાન મહા દુઃખે, નિસરે રુધિર પોતાને મુખે;
રાતો રંગ દેખી મલકાય, પણ કારણ પશું પોતામાંય;
સઘળે રચાણું તારું મન, અખા ગમે તેમ કરે જતન. ૯૨
શબ્દતણી માંડી છે જાળ, ચાળા કરે છે માયા કાળ;
ચણ મૂકે માંડી ફળકામના, મોહ્યા પશુ પડે દામચામના;
ત્રણ લુવનમાં એક પારધી, અખા કોક ઊગરે સારધી.* ૯૩
જ્યારે ઊપની મન કામના, ત્યારે ફેર પડ્યા ગામના;
સંજે નર થાયે નિષ્કામ, તો નથી લેવા જાવો રામ;
જેમ સૂર ઉગેથી વાદળ ટળ્યું, અખા ધામ દિસે નિર્મળું. ૯૪
અર્થ સમજે ધૂટે અનર્થ, જ્યમ અળગો છોડી નાંખ્યો રથ;
કટકે નામ જુજવાં સહી, પણ વે'લ વચ્ચેથી દિસે નહીં;
અખા દેહ ગુણના વ્યાપાર, વાસ્તે તું રાખે નિર્ધાર. ૯૫
સ્વામીનું પદ સર્વાતીત, જે ક્રોધ સમજે આતમ રીત;
ચુંબક દેખી લોહ ચેતન થાય, ચુંબક તેમનો તેમ છે પ્રાય;
ત્રણ ગુણ તેમ છે દેહ વ્યાપાર, અખા આત્મા આપ વિચાર. ૯૬

સ્વાતીત અંગ

દેશ કાલનો મહિમા ક્રમ, લાવ ભેદ નહીં પદ પરમ;
સત્ય જુગ ત્રેતા દ્વાપર કળી, લઘુ દીર્ઘ હસ્તે આંગળી;
અખા હાથ ચેતન તેમ એક, એમ સમજવો વસ્તુવિવેક. ૯૭
હીસે મન જુગ મહિમા સુણી, અદકે ઓછે નહીં ક્રોધ ધણી;
જુગ જુગના વર્તમાન, ક્યાં રે જપ તપ યજ્ઞ ને ધ્યાન;
અખા એ માયા વિસ્તાર, ચારેના ઊદરમાં ચાર. ૯૮

મુક્તિબંધ નહીં જુગ માટ, અણુજાણ્યા જીવ બાંધે ઘાટ;
 સાઠ સહસ્ર સાગરના તન, થયા અવગતિયા પામ્યા પતન;
 ત્યારે અખા કલિજુગ કર્યા હતો, એ બારે કાળ માયાનો મતો. ૯૯
 અચાનક જ્ઞાન ઉપજે એમ જાણુ, કાંઈ દેશ કાળનું નહીં પ્રમાણુ;
 જેમ અકસ્માત્ પડે પર્જન્ય, ઝડતુ કુઝડતુ નહીં મેધને મન્ય;
 વય વર્ણુ દેશ કાળ જ કશા, અખા જ્ઞાનની મોટી દશા. ૧૦૦
 ધર્યાં અવતાર ચોવિશે વિળણુ, તેમાં પૂરણુ બ્રહ્મા કહાવ્યા કૃષ્ણુ;
 તેથી બળિયા બીજા હતા, માનવ દાનવ બહુ દેવતા;
 છતે પિંડે કેવળ કૃષ્ણુ રહ્યા, અખા અધિક તે તેણે કહ્યા. ૧૦૧
 કેવલ્યને આધારે સહુ, બ્રહ્મા વિળણુ મહેશ જ બહુ;
 સહુ તેમાં થઈ રહે જાય, અદકી ચોઈ વસ્તુ ન થાય;
 તું તદ્દુપ વિચારે અખા, બાકી શબ્દ સધળાં મોં રખા. ૧૦૨

ચેતના અંગ

વારંવાર માનવદેહ નથી, પામ્યો તો ચેતે ધરથી;
 જ્યારે જર્જર થાશે અંગ, ઈન્દ્રિય મુકી જશે સંગ;
 ત્યારે અખા જપમાલા ગ્રહે, ભાંગ્યે ઘડે પાણી કેમ રહે. ૧૦૩
 તાપ મેલે જેમ લોઢાતણો, વાયે અગ્નિ કાંઈ થોડો ધણો;
 તકેતક થઈ આવે કાજ, હાજર રાખે સધળો સાજ;
 એમ અખા પરમેશ્વર લજે, પજો મને કાંઈ નહીં નીપજે. ૧૦૪
 અવસર ચેતે તે નર લલો, શૂરો જેમ ઝુઝે એકલો;
 મહારથી તેમ સાચા હરિજન, મનમાં નાણે તન કે ધન;
 જેમ તેમ કરી સારે નિજ કાજ, અખા જાઓ કે રેજે લાજ. ૧૦૫
 વૃદ્ધ થયો વંઠ્યું મન તન, ઉપાય ટળ્યો ને ખુટ્યું ધન;
 ત્યારે ધર્મ સાધવા જાય, કાણું કાપડ સોદો થાય;
 અખો લજી નહીં જાણ્યો નાથ, ભોંયે પાજ્યા ચારે હાથ. ૧૦૬
 હરિ ભજતાં જોઈએ હેત પ્રીત, માંહે આતુરતા સંતની રીત;
 સદ્ગુરુનું શરણુ ગ્રહેવું ખપે,* હરિને કાજે મન બહુ તપે;
 તે નર હરિને પામે નિર્વેદ, અખા એ જ ભજવાનો ભેદ. ૧૦૭

* ખપે=જરૂરનું છે.

આરત વિના ભજે શું થશે, પીતળ સોનામાં કેમ જશે;
 દુઃખિયો દુઃખ નિગમવા કાજ, નવરો રુડી ચલાવા બાજ;
 કથા કિર્તન બહુ કરતા ફરે, અખા હરિ પ્રાપ્ત લેખે સરે. ૧૦૮
 આતુરતા આણી આરાધ, સન્મુખ થઈ સદ્ગુરુને સાધ્ય;
 સદ્ગુરુ મળે તો સેજે તરે, સમજ વિના સૌ ફેરા ફરે;
 હરિ વિના ફેકટ ફાફાં જાણ, અખા રામ નોહે પાણી પહાણ. ૧૦૯

કૃપા અંગ

પૂરણ બ્રહ્મ ગ્રીછવા કાજ, નવધા ભક્તિ વૈષ્ણવ સાજ;
 જેમ કશી વસ્ત કનેથી પડી, આદર કરતાં પાછી જડી;
 અદ્વ આદરે જો આવે હાથ, તો અખા કાજ શું શોધ્યા સાથ. ૧૧૦
 હરિમણિ કંઠે પોતાને અમૂલ્ય, તે પજ્જો જાણી બહાર ખોળે ધૂળ;
 ત્યાં કર્મ કાચની કણિકા જડી, તેને વ્યસને લાગ્યો કાઢે હડી;
 અદ્વ પ્રાપ્ત ને અતિ આયાસ, અખા ન જાણે આતમ પાસ. ૧૧૧
 હરિની ઇચ્છાયે હરિ મળે, તે તો અખા અંતરમાં ગળે;
 જનક ખટ્વાંગે ક્યાં નવધા કરી, વિચાર કરતાં પામ્યા હરી;
 કૃપા હરિ હસ્તિણીશું કાજ, ઢોળે કળશ તો પામે રાજ. ૧૧૨
 સાત દને પરીક્ષિત રાજન, ભ્રમ ગયો ભેટ્યા ભગવાન;
 ખીજ બહુ ત્યાં બેઠા હતા, શુકના મુખની સુણતા કથા;
 તે તેવાના તેવા રહ્યા, અખા હરિની નેધએ મયા. ૧૧૩
 અખા કામ છે સમજ્યા સાથ, પણ કૃપા રૂપિણી નેધએ આથ્ય;*
 ખીજે સધળો દેહવ્યાપાર, જન્મ મરણ ન ટળે સંસાર;
 કૃપા સમજ અર્થ સર્વે કૃત્ય, જો ઉપજે તો પામે તર્ત. ૧૧૪
 વણ સમજે સખજો સંસાર, સમજે જાયે સધળો ભાર;
 જેમ જેમ સાચું માને જન, તેમ તેમ વાઘે દંને દંત;
 અખા પ્રેત ખીહીનાને ખાય, (પણ) ધીરજવાન તે કુશળો જાય. ૧૧૫
 એક અપ્રીણ ખીજે સંસારી રસ, અધિક કરે તેમ આપે કસ;
 જેમ જેમ અધિકું ખાતો જાય, અંગે અકલે હીણો થાય;
 જો મૂકે તો મુવે સરે, નહીં તો અખા તે ખાતો મરે. ૧૧૬

મુક્તિબંધ નહીં જુગ માટ, અણુબણ્યા જીવ બાંધે ધાટ;
 સાઠ સહસ્ર સાગરના તન, થયા અવગતિયા પામ્યા પતન;
 ત્યારે અખા કલિજુગ ક્યાં હતો, એ બારે કાળ માયાનો મતો. ૯૯
 અચાનક જ્ઞાન ઉપજે એમ જાણુ, કાંઈ દેશ કાળનું નહીં પ્રમાણુ;
 જેમ અકસ્માત પડે પર્જન્ય, ઝડપુ કુઝડપુ નહીં મેધને મન્ય;
 વય વર્ણુ દેશ કાળ જ કશા, અખા જ્ઞાનની મોટી દશા. ૧૦૦
 ધર્યાં અવતાર ચોવિશે વિષ્ણુ, તેમાં પૂરણુ બ્રહ્મા કહાવ્યા કૃષ્ણુ;
 તેથી બળિયા બીજા હતા, માનવ દાનવ બહુ દેવતા;
 છતે પિંડે કેવળ કૃષ્ણુ રહ્યા, અખા અધિક તે તેણે કહ્યા. ૧૦૧
 કૈવલ્યને આધારે સહુ, બ્રહ્મા વિષ્ણુ મહેશ જ બહુ;
 સહુ તેમાં થઈ રહે જાય, અદકી ઓછી વસ્તુ ન થાય;
 તું તદ્રૂપ વિચારે અખા, બાકી શબ્દ સઘળાં મોં રખા. ૧૦૨

ચેતના અંગ

વારંવાર માનવદેહ નથી, પામ્યા તો ચેતે ધરથી;
 જ્યારે જર્જર થાશે અંગ, ઈન્દ્રિય મુકી જશે સંગ;
 ત્યારે અખા જપમાલા ગ્રહે, ભાંગ્યે ધડે પાણી કેમ રહે. ૧૦૩
 તાપ મેલે જેમ લોઢાતણો, વાયે અગ્નિ કાંઈ થોડો ધણો;
 તકેતક થઈ આવે કાજ, હાજર રાખે સઘળો સાજ;
 એમ અખા પરમેશ્વર ભજે, પછે મને કાંઈ નહીં નીપજે. ૧૦૪
 અવસર ચેતે તે નર ભલો, શૂરો જેમ ઝુઝે એકલો;
 મહારથી તેમ સાચા હરિજન, મનમાં નાણે તન કે ધન;
 જેમ તેમ કરી સારે નિજ કાજ, અખા જાણે કે રેખે લાજ. ૧૦૫
 વૃદ્ધ થયો વંઠ્યું મન તન, ઉપાય ટળ્યો ને ખુટ્યું ધન;
 ત્યારે ધર્મ સાધવા જાય, કાણું કાપડ સોદો થાય;
 અખો ભજી નહીં જાણ્યો નાથ, ભોંયે પાડ્યા ચારે હાથ. ૧૦૬
 હરિ ભજતાં બેઠાએ હેત પ્રીત, માંહે આતુરતા સંતની રીત;
 સદ્ગુરુનું શરણુ ગ્રહેવું બપે,* હરિને કાજે મન બહુ તપે;
 તે નર હરિને પામે નિર્વેદ, અખા એ જ ભજવાનો ભેદ. ૧૦૭

* બપે=જરૂરનું છે.

આરત વિના લજે શું થશે, પીતળ સોનામાં કેમ જશે;
દુઃખિયો દુઃખ નિગમવા કાજ, નવરો રૂડી ચલાવા બાજ;
કથા કિર્તન બહુ કરતા ફેરે, અખા હરિ પ્રાપ્ત લેખે સરે. ૧૦૮
આતુરતા આણી આરાધ, સન્મુખ થઈ સદ્ગુરુને સાધ્ય;
સદ્ગુરુ મળે તો સેજે તરે, સમજ વિના સૌ ફેરા ફેરે;
હરિ વિના ફેકટ ફાફાં જાણુ, અખા રામ નોહે પાણી પહાણુ. ૧૦૯

કૃપા અંગ

પૂરણ બ્રહ્મ પ્રીછવા કાજ, નવધા ભક્તિ વૈષ્ણવ સાજ;
જેમ કશી વસ્ત કનેથી પડી, આદર કરતાં પાછી જડી;
અદ્ય આદરે જો આવે હાથ, તો અખા કાજ શું શોધ્યા સાથ. ૧૧૦
હરિમણિ કંઠે પોતાને અમૂલ્ય, તે પજો જાણી બહાર ખોળે ધૂળ;
ત્યાં કર્મ કાચની કણિકા જડી, તેને વ્યસને લાગ્યો કાઢે હડી;
અદ્ય પ્રાપ્ત ને અતિ આયાસ, અખા ન જાણે આતમ પાસ. ૧૧૧
હરિની ધચ્છાયે હરિ મળે, તે તો અખા અંતરમાં ગળે;
જનક ખટ્વાંગે ક્યાં નવધા કરી, વિચાર કરતાં પામ્યા હરી;
કૃપા હરિ હસ્તિણીશું કાજ, ઢોળે કળશ તો પામે રાજ. ૧૧૨
સાત દને પરીક્ષિત રાજન, ભ્રમ ગયો ભેટયા ભગવાન;
ખીજ બહુ ત્યાં બેઠા હતા, શુકના મુખની સુણતા કથા;
તે તેવાના તેવા રહ્યા, અખા હરિની જોઈએ મયા. ૧૧૩
અખા કામ છે સમજ્યા સાથ, પણ કૃપા રૂપિણી જોઈએ આથ્ય;*
ખીજે સધળો દેહવ્યાપાર, જન્મ મરણ ન ટળે સંસાર;
કૃપા સમજ અર્થ સર્વે કૃત્ય, જો ઉપજે તો પામે તર્ત. ૧૧૪
વણુ સમજે સખળો સંસાર, સમજે જાયે સધળો ભાર;
જેમ જેમ સાચું માને જન, તેમ તેમ વાઘે દંને દંન;
અખા પ્રેત ખીહીનાને ખાય, (પણ) ધીરજવાન તે કુશળો જાય. ૧૧૫
એક અશીણુ ખીજે સંસારી રસ, અધિક કરે તેમ આપે કસ;
જેમ જેમ અધિકું ખાતો જાય, અંગે અકલે હીણો થાય;
જો મૂકે તો મુવે સરે, નહીં તો અખા તે ખાતો મરે. ૧૧૬

ત્યમ એ ભોગતણો સંસાર, જીર્ણ થયો તો પડિયો આહાર;
 નવો નીપજે તેમ લાગે સ્વાદ, તો કેમ જાણે લવની વ્યાધ;
 અખા ખસજેમ સંસાર્યે થાય, (અને) ધસી ફેદી તો સમૂળી જાય. ૧૧૭
 જાય સમૂળો તેમ સંસાર, કરતાં આત્માતત્ત્વવિચાર;
 અન્ય ઉપાય નથી એ જવા, સામા બંધ બંધાએ નવા;
 કર્મ કરતાં નાવે છોક, અખા વિચારે ન મળે શેષ. ૧૧૮

ધીરજ અંગ

બ્રહ્માદિક નવ પામ્યા પાર, એમ જાણીને ખાશો માર;
 અગમ અગોચર સૌને હરિ, બ્રહ્મા કીટ લગી માયા આવરી;
 અખા હરિ જો મળનારા થાય, ન ગણે ઉચનીચ રંકરાય. ૧૧૯
 કુળ અધિકાર અધ્યયન ચાતુરી, પાપી મૂર્ખ ત્યાં ન જીવે હરિ;
 જેમ વાયની વલણે લાગે લાય, પણ ડાહ્યું જમણું ન ગણે વાય;
 લમ ઊંચ નીચ ન ગણે નારાયણ, અખા એમ ખરાખરી જાણ. ૧૨૦

સુજ અંગ

સમી સુજ સુજે તે પામ, સુજ વિના સૌ ચાંખ્યા ચામ;
 સુજે દુઃખ તે સુખ નીવડે, સુખ્યા વિના જ્યાં ત્યાં આથડે;
 અખા સુજ આલે નરહરિ, અણલિંગી સુજ આવી ખરી. ૧૨૧
 સુજે લજવા તજવા નથી, રાજ કરે કે બીખે ઘેરથી;
 દુઃખ સુખ કાળે આવે જાય, પણ સુખજો તે ઘણી ન થાય;
 અખા સુજ વોહાણી તે હાણ્ય, રાજે બીખે ન ટળે તાણ્ય. ૧૨૨
 સુખજાને સરખું સદા, કારણ વિના તે પામ્યો મુદા;
 ચારે જુગ સુજ આગળ ફરે, (પણ) જુગ બળ તેને નવ આવરે;
 સુજે વસ્તુ નિરંતર લજે, અખા અચાનક જો ઉપજે. ૧૨૩
 જ્યારે હવી અણલિંગી સૂજ, આપપર વિનાની જે જુજ;
 એકલમલ અણલિંગી એજ, ચિદ અચાનક પામી એજ;
 તે સ્થળનો સાક્ષી ત્યાં તેજ, ધારવું જેનું ગુણ પારે હેજ.* ૧૨૪
 નિર્ગુણમાં ગુણની ઉપાધ્ય, જીવપણાની લાગી વાધ્ય;
 ગુણી જીવ નિર્ગુણ સાચા હેદે, તે ધ્યેય ધ્યાતા સત્ય જાણી વહે;
 દ્વૈત રોગ લાગ્યો મન વિખે, અખા અદ્વૈતપણું સમજ્યા પખે. ૧૨૫

* હેજ=સ્નેહ.

સાધન લખિએ વેદ પુરાણ, અદ્વૈતની ઉપજવા જાણ્ય;
 ધ્યે ધ્યાતા જાણવાં એક, નવધા લક્ષિતો કીધો વિવેક;
 સાધુ ખારે પદ ઉજ્જવળ થાય, અખા લક્ષિત વૈરાગ્યે દ્વૈત પળાય. ૧૨૬
 ચૈતન્ય બ્રહ્મ સદોદિત સદા, સેજ કલ્પોલ કરે છે ચિદા;
 નાટક ચાલ્યું જાય સદાય, કો કહે કર્મ કો કહે માય;
 પણ એવાનું એવું અખા, વચે અણુછતી કરે પખપખા. ૧૨૭
 અંત જુઓ જેની નહીં આદ્ય, કોયે કાળ પડે નહીં ખાધ્ય;*
 નિત નિત થાતું જાય નવું, (પણ) કો ન કહે મુજ આગળ હવું;
 અખા વિચારી જો એહને, પણ વળગીશ નહીં તું દેહને. ૧૨૮
 જ્યારે જગત વિચાર્યું જને, તે ઉઠાં હાથને ન રહે તને;
 દિસે સ્વતંત્ર ભૂતમાં ભૂત, અદકું એહું નહીં અદ્ભૂત;
 અખા વિચાર વિના સંસાર, જો સમજે તો ધરમાં પાર. ૧૨૯
 જન કાય ભૂખ્યો ઊઘી ગયો, કરે આહાર સ્વમવશ થયો;
 ભક્ષ કરે પણ માંહે ભૂખ, ઠાલીને ઠાલી રહે કુખ;
 તેમ અખા સધળો સંસાર, ત્રિગુણ ભોગનો કરતો આહાર. ૧૩૦
 પ્રત્યક્ષ મૂકી જીવે પરોક્ષ, કર્તવ્યને શિર મૂકે દોષ;
 સહર ભરાઈ રહ્યા છે નાથ, હિંડતાં લાગે હરિને હાથ;
 અખો કહે ફેરવવું મન, જો જાણો તો જાણો જન. ૧૩૧
 એમ જાણે તે હરિનો જન, મારે પોતે ક્યાંયું મન;
 દેહ હરિ ઇચ્છાએ થયો, અણુછતો હું તે આવી ગયો.
 તારું કર્યું ને તું છે નાથ, એમ જાણી અખે ઝાટકયા હાથ. ૧૩૨
 અહંકાર વિચારે ક્યોં નિરધાર, હરિસાગરનો ભેધએ પાર;
 અહંકાર પાર કાઢવા ગયો, વિચાર વિચારી બેશી રહ્યો;
 પાર કાઢતાં અહંકાર ટળ્યો, વિચાર અખા વત્યોં હરિ ભલો. ૧૩૩
 મજે વિચારે હરિ તે ખરો, બીજાં સરોડાં કાં સાંમરો;
 કૃષ્ણ ઉદ્ધવનો એ નિરધાર, સ્વરૂપ મારું લહે સદ્વિચાર;
 ગુણ ગુણને કાજે અવતરે, અખા દ્વૈત નોહે માહરે. ૧૩૪
 જેને જગત માને હરિ કરી, તે કૃષ્ણે ગીતા ઉચરી;
 અર્જુન મહારે નહીં અવતાર, ગુણ ગુણ શું વરતે નિર્ધાર;
 મારું ને હું બે જ્યાં નહીં, તે જ શકે અખા મુજ લહી. ૧૩૫

* ખાધ્ય=દોષો, ખાટ, કમતી.

† ઊઠ=સાદોત્રણ.

‡ વત્યોં=પાર ઉતર્યો.

સરોડાં=નકામી ડાંખળીઓ.

ત્યમ એ ભોગતણો સંસાર, જીર્ણ થયો તો પડિયો આહાર;
 નવો નીપજો તેમ લાગે સ્વાદ, તો કેમ જાએ ભવની વ્યાધ;
 અખા ખસ જોમ સંસાર્યે થાય, (અને) ધસી ફેદી તો સમૂળી જાય. ૧૧૭
 જાય સમૂળો તેમ સંસાર, કરતાં આત્માતત્ત્વવિચાર;
 અન્ય ઉપાય નથી એ જવા, સામા બંધ બંધાએ નવા;
 કર્મ કરતાં નાવે છેક, અખા વિચારે ન મળે શેષ. ૧૧૮

ધીરજ અંગ

બ્રહ્માદિક નવ પામ્યા પાર, એમ જાણીને ખાશો માર;
 અગમ અગોચર સૌને હરિ, બ્રહ્મા કીટ લગી માયા આવરી;
 અખા હરિ જો મળનારા થાય, ન ગણે ઉચનીચ રંકરાય. ૧૧૯
 કુળ અધિકાર અધ્યયન ચાતુરી, પાપી મૂર્ખ સાં ન જીવે હરિ;
 જેમ વાયની વલણે લાગે લાય, પણ ડાણું જમાણું ન ગણે વાય;
 લમ ઊંચ નીચ ન ગણે નારાયણ, અખા એમ ખરાખરી જાણ. ૧૨૦

સુજ અંગ

સમી સુજ સુજે તે પામ, સુજ વિના સૌ ચાંખા ચામ;
 સુજે દુઃખ તે સુખ નીવડે, સુખ્યા વિના જ્યાં સાં આથડે;
 અખા સુજ આલે નરહરિ, અણલિંગી સુજ આવી ખરી. ૧૨૧
 સુજે ભજવા તજવા નથી, રાજ કરે કે બીખે ઘેરથી;
 દુઃખ સુખ કાળે આવે જાય, પણ સુખજો તે ધણી ન થાય;
 અખા સુજ વોહોણી તે હાણ્ય, રાજે બીખે ન ટળે તાણ્ય. ૧૨૨
 સુખજાને સરખું સદા, કારણ વિના તે પામ્યો મુદા;
 ચારે જુગ સુજ આગળ ફરે, (પણ) જુગ ખળ તેને નવ આવરે;
 સુજે વસ્તુ નિરંતર ભજે, અખા અચાનક જો ઉપજે. ૧૨૩
 જ્યારે હવી અણલિંગી સૂજ, આપપર વિનાની જે જીજ;
 એકલમલ અણલિંગી ઓજ, ચિદ અચાનક પામી ઓજ;
 તે સ્થળનો સાક્ષી ત્યાં તેજ, ધારવું જેવું ગુણ પારે હેજ.* ૧૨૪
 નિર્ગુણમાં ગુણની ઉપાધ્ય, જીવપણાની લાગી વાધ્ય;
 ગુણી જીવ નિર્ગુણ સાચા હ્રદે, તે ધ્યેય ધ્યાતા સત્ય જાણી વહે;
 દ્વૈત રોગ લાગ્યો મન વિખે, અખા અદ્વતપણું સમજ્યા પખે. ૧૨૫

* હેજ=સ્નેહ.

સાધન લખિએ વેદ પુરાણ, અદ્વૈતની ઉપજવા જાણ્ય;
 ધ્યે ધ્યાતા જાણવાં એક, નવધા ભક્તિનો કીધા વિવેક;
 સાધુ ખારે પટ ઉજ્જવળ થાય, અખા ભક્તિ વૈરાગ્યે દ્વૈત પળાય. ૧૨૬

ચૈતન્ય બ્રહ્મ સદોદિત સદા, સૈજ કલ્પોલ કરે છે ચિદા;
 નાટક ચાલ્યું જાય સદાય, કા કહે કર્મ કા કહે માય;
 પણ એવાનું એવું અખા, વચે અણુછતી કરે પખપખા. ૧૨૭

અંત જુઓ જેની નહીં આદ્ય, કાચે કાળ પડે નહીં ખાધ્ય;*
 નિત નિત થાતું જાય નવું, (પણ) કા ન કહે સુજ આગળ હવું;
 અખા વિચારી જો એહને, પણ વળગીશ નહીં તું દેહને. ૧૨૮

જ્યારે જગત વિચાર્યું જને, તે ઉઠાં હાથને ન રહે તને;
 દિસે સ્વતંત્ર ભૂતમાં ભૂત, અદકું એહું નહીં અદ્ભૂત;
 અખા વિચાર વિના સંસાર, જો સમજે તો ધરમાં પાર. ૧૨૯

જન કાય ભૂખ્યો ઉઘી ગયો, કરે આહાર સ્વમવશ થયો;
 ભક્ષ કરે પણ માંહે ભૂખ, ઠાલીને ઠાલી રહે કુખ;
 તેમ અખા સધળો સંસાર, ત્રિગુણ ભોગનો કરતો આહાર. ૧૩૦

પ્રત્યક્ષ મૂકી જુવે પરોક્ષ, કર્તવ્યને શિર મૂકે દોષ;
 સભર ભરાઈ રહ્યા છે નાથ, હિંડતાં લાગે હરિને હાથ;
 અખો કહે ફેરવવું મન, જો જાણો તો જાણો જન. ૧૩૧

એમ જાણે તે હરિનો જન, મારે પોતે ક્યાંયું મન;
 દેહ હરિ ઈચ્છાએ થયો, અણુછતો હું તે આવી ગયો.
 તારું કશું ને તું છે નાથ, એમ જાણી અખે ઝાટકયા હાથ. ૧૩૨

અહંકાર વિચારે કયોં નિરધાર, હરિસાગરનો જોધએ પાર;
 અહંકાર પાર કાઢવા ગયો, વિચાર વિચારી બેશી રહ્યો;
 પાર કાઢતાં અહંકાર ટળ્યો, વિચાર અખા વત્યો†હરિ ભલો. ૧૩૩

મજે વિચારે હરિ તે ખરો, બીજાં સરોડાં‡ કાં સાંમરો;
 કૃણુ ઉદ્ધવનો એ નિરધાર, સ્વરૂપ મારું લહે સદ્વિચાર;
 ગુણ ગુણને કાજે અવતરે, અખા દ્વૈત નોહે માહરે. ૧૩૪

જેને જગત માને હરિ કરી, તે કૃણુ ગીતા ઉચરી;
 અર્જુન મહારે નહીં અવતાર, ગુણ ગુણ-શું વરતે નિર્ધાર;
 મારું ને હું બે જ્યાં નહીં, તે જ શકે અખા સુજ લહી. ૧૩૫

* ખાધ્ય=ટોટા, ખાટ, કમતી.

† બિઠ=સાઢાત્રણ.

‡ વત્યો=પાર ઉતર્યો.

સરોડાં=નકામી ડાંખળીઓ.

હરિના હોય તે હરિને લહે, ખીજા હરિની મોટમ કહે;
 સાગર ઉદર માંહેલો મર્મ, માલમ* જાણે જે કુળધર્મ;
 ખીજા જળવડે કરે વ્યાપાર, અખા જ્ઞાનિજન લે નિર્ધાર. ૧૩૬
 હરિ સેવકને કો હરિપુત્ર, કુંવરનું બાંધ્યું ધરસૂત્ર;
 સેવક તે જાણે નિજ દાસ, આપ અન્યને રાખે પાસ;
 આત્મજ તો છે એક આત્મા, લાં અખા કૃતી શી તમા. ૧૩૭
 તાત્પર્યમાં તાણાતાણુ, સેજમાં† નહિ વૃદ્ધિ ને હાણુ;
 સેજ તે જ રહે હરિનું રૂપ, તાત્પર્ય તે જીવ સ્વરૂપ;
 અખા તે માટે સેજ જ સાર, ચૈતન્ય તે પરમેશ્વર નિર્ધાર. ૧૩૮
 માયા મૂકીશ મા તું અખા, નવરો થઈને સુધને જા;
 મરતાં પહેલો જાને મરી, અણહાલ્યું જળ રહે નીતરી;
 લાં કર્મરૂપિયાં ધાલ્યાં ઢોર, મેલું મન અંધારું ઘોર. ૧૩૯
 અખા જીવનો અવળો ન્યાય, મેલું વેલું ફાટી જાય;
 ઉન્મત્ત મનને યોગ સાધવો, જો કર્મ ઓધ કરે નહીં નવો;
 જેમ છુટી ઘેનુ મારતી ફેરે, અંધારે બાંધે ટેવ વિસરે;
 અખા તે જાણી ક્યોં હિપાય, લાં સિદ્ધિરૂપી લાગી બગાય. ૧૪૦
 એક જ્ઞાની ખીજા સાધનવંત, યેનો લક્ષ મળે નહીં તંત;
 સ્થિતિ બાંધી સૌ સાધન કરે, અચળ્યું આપ તજજા† જ ઉચ્ચરે;
 જેમ અનલ અવનિપર નાવે કયમે, અખા ભૂચર તે ભૂપર શમે. ૧૪૧

મહાલક્ષ્ય અંગ

તત્ત્વમસિ પદ કહાવે ત્રણ, વેદે જેનું કર્યું વિવર્ણ;
 કેવલ્ય ઈશ્વર ત્રીજો જંત, તેને જાણે પંડિત સંત;
 જુક્ત ભલી સમજવા મન, એ જ અખા અધ્યારોપણ અન્ય. ૧૪૨
 જેમ છે તેમ રહી શકતો નથી, જીવને ટેવ પડી ધરથી;
 અંતર્ભૂતને પ્રેરે માય, સંકલ્પ વિકલ્પ મન કરતું જાય;
 અખા એ ખીજો અહંકાર, આપ નહીં તો નહીં સંસાર. ૧૪૩
 થયું નોતું હમણાં નથી થવા, રહ્યા સંકલ્પ ઉપજતા નવા;
 નિયંતા ઈશ્વર હું નિમિત્ત જીવ, મારે પુરાતન કર્મ સદૈવ;
 એમ કેવાને કો નવ રહ્યો, જ્યારે અખા ભ્રમ મૂળગો ગયો. ૧૪૪

* માલમ=વહાણનો મુખી, કપતાન. † સેજ=સહજ સ્વરૂપ આત્મામાં. ‡ તજજા=તે પદનો જ્ઞાતા.

અંતર ઉપજી મોટી બલા, હું ભુંડો ને હરિ તે ભલા;
 બે આરોપણુ બેને વિષે, એને વેદ માયા કરી લખે;
 અખા ઉપજતું રહે જો એહ, પ્રાપ્તે જાણે કૈવલ્ય તેહ. ૧૪૫
 અદ્યદમાં ઉપજે તે જીવ, જીવના કલ્યા ઈશ્વર શિવ;
 જ્યારે જંતે તપાસ્યું આપ, રજ્જુ નહિ તો શેનો શાપ;
 અખા તેમનું તેમ સદાય, બંધ મોક્ષ વણસમજ્યા ગાય. ૧૪૬
 વાત અલૌકિક અતુલવતણી, પ્રપંચ પારે રહેણુ આપણી;
 પંખી ઓછાચો પડિયો જાળ, પણ પોતે ઉડે અલગ નિરાળ;
 અખા જ્ઞાનીની એવી કળા, વર્ત્યાં જાય તે ઉપરજાળા. ૧૪૭
 અખા સમજ તે સાધન રાજ, બેઠાં બેસાર્યાં શીઝે કાજ;
 નર નૌકામાં આસન કરે, બેઠો બાધી પૃથ્વી ફરે;
 કાયકલેશ કરવો નવ પડે, સૂજ સમજમાં સર્વે જડે. ૧૪૮
 સૂજ વિના સધળાં સાધન, વાધે અદકાં દંનેદન;
 ધાણીનો બળદ ધરમાં ફરે, દશ ડગમાંહે થાકી મરે;
 એમ અખા સધળો સંસાર, સમજવિના નહીં પામે પાર. ૧૪૯

વિશ્વરૂપ અંગ

આળાં ચર્મ કરાં બહુ રૂપ, નટ દેખાડે ભાસ અનૂપ;
 ચામ બેડામાં બેઠો છપી, રમી રૂપ છપાવી લે ખપી;
 ખેલ ચાલે જે દીપકવડે, તેને અખા કંથિ નવ નડે. ૧૫૦
 લક્ષ ચોરાશી ખાણે જંત, પડતાં ન મળે ઈશ્વર અંત;
 દીપક તે પર્મ ચૈતન બ્રહ્મ, જેવડે ચાલે ઈશ્વર કર્મ;
 અખા એમ સમજ રે જેહ, તેને નથી કાય કાળે દેહ. ૧૫૧
 પ્રભુ પામવા મારગ એક, સદ્ગુરુ શરણે જ્ઞાન વિવેક;
 બીજા મારગ કોટાનકોટ, રહે આવર્યાં ગુણની ઓટય;*
 અખા નૌકાના મુખક જથા, વાર પાર ન જાણે કથા. ૧૫૨
 વસ્તુ જાણવા સાધન કાજ, આરોપી બોલ્યા કવિરાજ;
 ફળ તેનું તે જ્ઞાનવિવેક, જેમ તેમ કરિ હરિ જાણે એક;
 સમજી અખા સર્વ ધોઈ કાઢ્ય, નહીં તો હરિ માર્ગમાં થાશે આજ. ૧૫૩

સ્વભાવ અંગ

સ્વયં ભાવે નભ ઉલ્લસે સદા, જેમ હેમ પર્વત અદ્ભુદા;
 ધન ધટા વિના થાયે વૃષ્ટ, એમ જ્ઞાની તે હોએ પુષ્ટ; ૧૫૪
 ગળી પાલો ગંગા થઈ વહે, ત્યાં અખો શું સાધન કહે?
 નિરાધાર નાટક અટુપડું, સ્વતઃ સિદ્ધ દીસે સામડું;
 ઉત્પત્તિ સ્થિતિ લય સેજે થાય, પ્રવાહતણી પેરે ચાલ્યું જાય;
 તેમાં આચાર્યે કીધી જુક્તિ, કદ્યો બંધ ને માની મુક્તિ. ૧૫૫
 દર્શન ભેદ દાવા મત ધણા, ગઠ બાંધી રહ્યા આપ આપણા;
 એક એકપેં હુંકી રહ્યા, અમે પામ્યા બીજા વહેતા ગયા;
 અખા નાટકની એવી રીત, મન લાગે છે દૈતાદૈત. ૧૫૬
 જે છે તે ત્યાં આપોઆપ, બીજો તે નારાયણ થાપ;
 સમી સમજ સમજ્યાવિના સૌ, આપાપણા મત તાણે બૌ;
 અખા ચાલ્યો મત માયાતણો, દૈત અધ્યાસ સૌને છે ધણો. ૧૫૭
 પંડિત ડાહ્યા વિચારો સાત, પણ સાત વાતની એક જ વાત;
 જે પ્રગટ હરિ વસનારા થાય, ત્યાં સાધન ધર્મ ન જીવે કાંય;
 અખા સાધન બીજાં જે બૌ, કાળ કર્મ કર સૌંધ્યાં સૌ. ૧૫૮
 ભણે ગણે હરિ નાવે હાથ, દાન તપસ્યા કાળને સાથ;
 બ્યાકરણ વેદ સમાધિ અલંગ, જોતાં સર્વ માયાનું અંગ;
 અખા અણલિંગી પદ અનૂપ, જ્યાં ધ્યેય ધ્યાતા ન રહે રૂપ. ૧૫૯
 પૂર્વજન્મ કર્મ અનુસાર, ઉત્તમ મધ્યમ ભોગ સંસાર;
 જેણે હું મમતા સત્ય માન્યો દેહ, ત્રિવિધ કર્મ કદ્યે છે તેહ;
 પ્રાય અખા જ્યાં દૈત અભાવ, ત્યાં પૂર્વ જન્મનો શિયો ઠરાવ. ૧૬૦
 મહાવિચાર વિચાર્યો અખે, જે ગગનચંદ નાવે જલવિષે;
 વચ્ચે લહરી તરંગ બુદ્ધબુદ્ધ, બિંદુ વિકાર ઈંદુને નહિ કદા;
 એમ પરમાત્મા જાણે પિંડ, તે પરમાત્મા જાણે ભૂમંડ.* ૧૬૧

પ્રપંચ અંગ

પ્રાય પ્રપંચ આળ પંપાળ, પંડિતે તનાં ગુંથ્યાં જાળ;
 શ્લોક શુભાપિત મીઠી વાણ્ય, તેણે મોહ્યા કવિ અજાણ;
 કહે અખો મર્મ સમજ્યા પખે, સંસ્કૃતનું પ્રાકૃત કરી લખે. ૧૬૨

* ભૂમંડ=પૃથ્વીનો શણગાર ગાયવા ભૂમંડળ.

કવિએ શક્ય જણાવા કાજ, ગાજે જેમ રાહેણીનો ગાજ;
 વૃષ્ટિ થવાને નવ ગડગડે, સામે અવધ્યથો પાછો પડે;
 મિથ્યા સંસાર સાચો કરિ કવે, રખે અખા તું એવું લવે. ૧૬૩

પૂજવા મનમાં બહુ કાડ, શબ્દતણા નેડે છે ભેડ;
 ભૂખ્યો નર બહુ તક જ પિયે, જાણે ઉદર ભરીને પુષ્ટિ પામિયે;
 તેણે ધરાય નહીં ને વાધે રોગ, એમ અખા નોહે આતમભોગ. ૧૬૪

કવિ થઇને અધિકું શું કબ્યું, જોતાં નહીં બ્રહ્મ અણુચબ્યું;
 રાગ દ્વેષની પૂંજ કરી, કવી બ્યાપાર ખેઠા આદરી;
 તેમાં અખા શું પામે લાભ, વાએ ગયો જેમ સ્ત્રીને ગાભ. ૧૬૫

કહે અખો હું ધણુંએ રટ્યો, હરિને કાજે મન આવટ્યો;
 ધણાં કૃત્ય કર્યાં મેં બાહ્ય, તોય ન ભાંગી મનની દાઝ;
 દર્શન વેષ જોઇ બહુ રહ્યો, પછે ગુરુ કરવાને ગોકુળ ગયો. ૧૬૬

ગુરુ કર્યાં મેં ગોકુળનાથ, ગુરુએ મુજને ધાલી નાથ;
 મન ન મનાવી સદ્ગુરુ થયો, પણ વિચાર નગરાનો રહ્યો;
 વિચાર કહે પાખ્યો શું અખા, જન્મ જન્મનો ક્યાં છે સખા? ૧૬૭

બહુ કાળ હું રોતો રહ્યો, આવી અચાનક હરિ પ્રગટ થયો;
 ત્રણ મહા પુરુષ ને ચોથો આપ, જેનો ન થાયે વેદે ઉચાપ;
 અખે ઉર અંતર લીધો જાણુ, ત્યાર પછી ઉઘડી મુજ વાણુ. ૧૬૮

પરાત્પરબ્રહ્મ પ્રગટ થયા, ગુણ દોષો તે દિનના ગયા;
 અચ્યુત આવ્યાનું એ એંધાણુ, ચબ્યું ન ચાવે અખો અજાણુ;
 જે નરને આત્મા ગુરુ થશે, કહ્યું અખાનું તે પ્રીછશે. ૧૬૯

જ્ઞાની અંગ

સકળ લોક ત્યમ જ્ઞાતા પુરષ, એમ જાણે તે નર છે મૂરખ;
 દેહ વિષે સૌ સરખાં ગણે, જેમ કંચન તાર ત્રાપડમાં વણે;
 અખા અમૃત તે પાણી નોય, રસ જાણી ગણશે મા તોય. ૧૭૦

જ્ઞાનીનો લક્ષ પરપંચપાર, જેમ નાવ ચાલે ધ્રુવને આધાર;
 વણવાળી જેમ વહે છે નદી, આવી મેલાણુ કરે ઉદધી;
 જેમ દીપક ફેરી ગલ્ય ગગન, એમ પરબ્રહ્મમાં અખા તું ગણ. ૧૭૧

સહજ સ્વભાવે સર્વાતીત, દ્વૈત તેજ ભાર્યું અદ્વૈત;
 જેમ દુમાસ વિષે બહુ દીસે ભાત, પણ પોત થકી નહિ અજગી ભાત;
 અખા જ્ઞાતા દેખે અર્થ, અદ્વૈત કારણ ન્યાં ઉઘડ્યું. ૧૭૨

સમજ્યો સમજ્યાની ગત લહે, જેમ સ્વપ્ન સાખ્ય ખીજે નવ કહે;
 નિજ પિડ આદે ચૌદે લોક, વસતાં રહે તે દેખે ફેક;
 સમજણુહાર વિના સમજવું, કહે અખો હું એવું કવું. ૧૭૩
 લવન ત્રણ સ્પર્ણ મનતાણું, જેમ સૂર્ય કારણ રેણી દિનતાણું;
 સૂરજ વિના નોહે દિન રાત, તેમ તેાવના કાણ દેખે ભાત;
 અખા તેમ જે મનને લહે, ત્યારે સેજે પરમ કારણ રહે. ૧૭૪
 પરાપાર પરમેશ્વર વસે, સેજે સહજ ત્યાંથો ઉલ્લસે;
 આપે આપની પામે ભાળ, ત્યારે જાય જગતજંજળ;
 અખા વાત એ સાચી જાણ, તેહ વિના મનરખતી વાણ. ૧૭૫

જીવ ઈશ્વર અંગ

કામ સકળ હરિથી નીપજે, પણ હરિ શિર પોતે નવ લે રજે;
 જીવથકી કાંઈ નવ થાય, હું હું થૈ ફેગટ બંધાય;
 શકટ તજે જેમ ચાલે શ્વાન, એમ અખા ધરવું સૌ માન. ૧૭૬
 ભહું જાણુ તો હરિમાં ભળ, વાંકો જતો વાટે વળ;
 કર્મ કરે ને ફળની આશ, એ તો હરિમાર્ગમાં મેવાસ;*
 લોભે લાગે ચાલે ગામ, અખા સુવાનું નાવે ઠામ. ૧૭૭
 ખરા વશુતા પંડિત જાણુ, કર્મતાણું બાંધ્યું બંધાણુ;
 ભણી ગણી થઈ બેઠા પૂજ, પણ અળગું રહું આત્માનું ગુણ;
 ભેદ ન લલો વાંચ્યાં ફાંકડાં, કાળે અખા ફેરવ્યાં માંકડાં. ૧૭૮
 હરિજન તો હરિલક્ષણે રહે, બાહ્ય ઈદ્રિય વિષય સર્વ ગ્રહે;
 અંતર રહે અકર્તા થઈ, ત્યારે કર્મ કરતાં લાગે નહીં;
 તેમ ભાંજે ઘડે સેજે સંસાર, પણ અકર્તા રહે કિરતાર. ૧૭૯
 દેહદમન મુંડાનું કર્મ, મૂરખ જાણે માંડયો ધર્મ;
 પીડે પિંડ તે પેટને કાજ, કાયા કશી જાયે ગહારાજ;
 વિષે વળુંધ્યો વ્યસની થયો, અખા આત્મપરિચય ગયો. ૧૮૦
 ભક્ત જક્તને વેર સદાય, હરિજન આપ્યું હરિનું પાય;
 દ્રવ્ય હરિ ને હરિ દાતાર, વચ્ચે વેહેતાગરો† જીવ વહે ઉપકાર;
 એ તો હરિનો શત્રૂકાર, સ્થાવરજંગમ પામે આહાર;
 એમ જાણે દીધે હરિ ફળે, અખા અહંકારે આણું વળે. ૧૮૧

* મેવાસ=અધાર વનમાં છુટારાનું ઠેકાણું. † વેહેતાગરો=ભાર ઉપાડનારો.

આપોયું ગાળે અર્થ સરે, મન મૂકી અણુછતું હિલું કરે;
 મિથ્યા હુંપણું માને સત્ય, કર્મ સંધાથે તેને રત્ય;
 પચ્યા વિના બહુ કાચાં મરે, અખા સદ્ગુરુ ન મળ્યો થું સરે. ૧૮૨

શિર ફેરે શિવ જાણ્યા માટ્ય, જીવતે મૃત તે બેઠું નહીં ધાટ;
 કાળ કર્મ ને પિતૃ ગ્રહ દેવ, કેડે થઈ વહેતો અહમેવ;
 હરિ અણુજાણ્ય સર્વે ખરું, અખા પ્રભુ પ્રીછે પાધરું. ૧૮૩

હરિજન હોય તો હીંશી બોલ, રાજપુત્રને શેની દોષ્ય;*
 ચાલ મલપતો નહિ આસંધ,† ભર્મ કર્મના ભાગ્યા બંધ;
 અર્કથકો નાશે અંધકાર, અખા હરિજનને શો સંસાર. ૧૮૪

હરિજન જક્તની અળગી દશા, જળચર સ્થળચર એકઠા વસ્યા;
 અવની ઉપર લાગી લાય, જળચર હોય તે જળમાં જાય;
 ભૂચરની કાંઈ ખીજ પેર, એમ જાણી અખા આદેર. ૧૮૫

હરિતા હો તો હરિ ઓળખો, વણુઆન્યું ખીડું કાં લખો?
 સ્વાદ ન આવે રંગ ન થાય, તેમ ભક્ત ભક્ત કહિ લોકો ગાય;
 જ્યાં હું હુવો ત્યાં હરિ તો ખરો, વંદો તેની નિંદા કાં કરો? ૧૮૬

જેમ મચ્છ પ્રત્યે માછી દે દાન, તેમ દમે ભક્ત દુભાય ભગવાન;
 લોક લોભ ઉપાય બહુ કરે, જેમ જમતાં રમતાં સુખ સરે;
 તે દેખી ન શકે સંસાર, કરે નિંદા અખા લે શિર ભાર. ૧૮૭

ભક્ત તો તે જે પ્રીછી ભજે, ફેતરાં ભાંગે નહીં તાંદુળ તજે;
 સર્વાવાસ લહે હરિ મળે, નહીં તો બેઠો કંકાડી દજે;
 એક સ્વામી સધળે વિસ્તરો, એમ અખા જાણો તે કરો. ૧૮૮

ખટપટને ખટપટવા દે, તું અળગો આવી પ્રીછી લે;
 જંગી ઢોલ ધણા ગડગડે, ત્યાં ઝીણી વાત કાને નવ પડે;
 નિરદાવાના જનને ખોળ, તે અખા બેસાડે બોલે બોલ. ૧૮૯

પાને પોથે લખિયા હરિ, જેમ વેળુમાં ખાંડ વિખરી;
 સંતે ખાધી કીડી થઈ, અને વંચકે તો સખુદ્ધિ વહી;
 તે માટે તે તેવા રહ્યા, અખા સંગ પારંગત થયા. ૧૯૦

ભણ્યું ગણ્યું તે એટલું કરે, જેમ બેસે વાયુ સુકઝાં વૈતરે;
 તેણે ફળે કરી પંડિત પૂજ્ય, સંતને સુકઝની પડે સૂજ્ય;
 સંત તે જ હરિધનના ધણી, અખા ગત્ય આપે આપણી. ૧૯૧

* દોષ્ય=દુષ. † આસંધ=જાહેર-આસન. ‡ સુકઝ વૈતરે=વાયુ સુખડની ગંધ લઈ જાય છે.

પંડિત તે વિદ્યા કર્ષણી, સંત તો છે ફળના ધણી;
 ખી પાણી હરિનું નિર્ધાર, ઉપાય કરાવી આપે આહાર;
 અખા ભોગી ભોગીને કાજ, વઢે સેવક રાજને રાજ. ૧૯૨
 પ્રલિશ મા નામ વૈષ્ણવ ધરે, શું થયું ઘેર ઘેર ખાતો ફરે;
 કાંઈ રાજ નામ ધસ્યો નોય રાજ, નરપતિ થયે નરપતિનું કાજ;
 અખા અર્થ ઇચ્છિશ મા કશા, અખા તેજ મોટાની દશા. ૧૯૩
 કાય આળસ કાય ક્રોધે થયો, વાટે વેષ પહેરીને ગયો;
 નહિ મહેનત વેઠે નહિ સાય, વંદે વિશ્વ એ ફળ મહિમાય;
 હરિને અર્થે અખા એક વિચાર, પછે સમું પડે તેમ રહે સંસાર. ૧૯૪
 વિશ્વ વિચારે કાંઈ નવ લહે, વહેતા સાથે સૌ કા વહે;
 આડંબર કરે મોહો કરી, જે જ્યાં ત્યાં બેઠા ફરી;
 અખા પશુ જેમ યવનને હળે, મહાજન મૂકી તે સંગે પળે. ૧૯૫
 અણુસમજ્યો જીવ ને ખીજું ઝાંખરું, જ્યાં દેખે ત્યાં વળગે ખરું;
 પ્રકૃતિ મળે તો ત્યાં તે અડે, નહીં તો પાછું વાટે પડે;
 એમ અખા સધળો સંસાર, ઝામર ઝોળે* કરે વ્યાપાર. ૧૯૬
 લહું જાણું તો પાછો ભાજ, પય ટળે જેમ પ્રગટે આજ;†
 દૂધ રહે તો થાય નહીં નવું, ધૂત સહિત પડે ડાટવું;
 એમ અખા વિશ્વ કાચું રમે, જામણુ વિના બહુ ધૂત નિર્ગમે. ૧૯૭
 વિશ્વ વસ્તુમાં શાનો ફેર, જે મણુ એકના આલીશ શેર;
 નાના કાટલે સધળા પિંડ, મણુ કહિયે વૈરાટ બ્રહ્માંડ;
 હરિમાં વિશ્વ ને વિશ્વમાં હરિ, એમ અખા સૌ ધરનું ધર કરી. ૧૯૮
 વિશ્વ ભજંતાં વસ્તુ ભજાય, નીર નદીનાં સાગરે જાય;
 લોક સકળ હરિ વેદજ વદે, બ્રાહ્મણુ મુખ ને સંતને હદે;
 મુખે જમે વાણી ઉચ્ચરે, પણુ હરી હૈયામાં હોય તે કરે;
 તે માટે હરિ ભજવા સંત, અખા ભવનો આણે અંત. ૧૯૯
 મોટપ દીધી હરિજન ખમે, હરિશું બોલે હરિશું રમે;
 જનને દીઠે હરિ સાંભરે, તે જો હરિજન સાથે ફરે;
 જેમ દીવે સમરસ ઉજાસ, એમ અખા હરિ ને હરિદાસ. ૨૦૦

* ઝામરઝોળ=ખોટા ડોળ.

† આજ=ધી.

- હરિજનને ગ્રહ કહો શું કરે ? જે ગ્રહ આપડા પરવશ કરે;
રવિ ભમતો ને શશિનો ખે, રાહુ તો ધડવોણો વહે;
કાણો શુક્ર ને લુલો શનિ, બૃહસ્પતિએ સ્ત્રી ખોઈ આપણી;
ગ્રહે નહિ ગ્રહ હરિ મુજ હૃદે, અખા દીન વચન કાણુ વદે. ૨૦૧
- એક પરમેશ્વર ને સધળા પંથ, એ તો અળગું આદ્યું બુધ;
જેમ અગ્નિ અગ્નિને સ્થાનક રહ્યો, અને ધુંવાડો આકાશ ગયો;
અળગો આદ્યો તે કેમ મળે, એમ અખા સૌ અવળા વળે. ૨૦૨
- જાજરો જીવ જીવત શું કરે, પ્રકૃતિ પાપિણી પૂંઠે કરે;
જે જે સાધન સાધે સહાય, તેજ વાતના મળ ખંધાય;
અખા અમર થયાનું કામ, રાખવા હીડે સૌ કો નામ. ૨૦૩
- કીધું સર્વ હરિનું થાય, મૂરખ કર્મતણા ગુણુ ગાય;
નૃગ રાજા કાકિડો કર્યો, વિભીષણને શિર કર ધસ્યો;
સત્ય પાળતો હરિશ્ચંદ્ર દુઃખી થયો, જરાસુત વેરી તે વૈકુંઠ ગયો;
એવો અસંભાવ્ય હરિ મન વસ્યો, એમ જાણી અખો આજણસ્યો. ૨૦૪
- કય વિકય બાબત શોભવા, સ્વામી સેવક રંગ નવનવા;
વચ્ચે લોભની વીટણુ કરી, રસથી જીવ કરે આદરી;
આપે લે નિશ્ચે નારાયણ, અખા તું તે એવું જાણુ. ૨૦૫
- કર્મ નામ તે હરિના વતાં, તુંમાં પ્રથમ સકળ ક્યાં હતાં ?
મનુ. ઊપજતાં ક્ષત્રી થયા, સનકાદિક તે યોગી રહ્યા;
જગત તોતું ત્યાં ક્યાંથી કર્મ ? અખા હરિનો મોટો મર્મ. ૨૦૬
- જીવ ભક્તિ કરે સ્યાવડે, સામગ્રી હરિની નીવડે;
તેનું લાવી તેને સજે, પોતાને તો મળે નહીં રજે;
જાણ્યું આપ સમર્પું હસ્ત, તે તો નીવડી તેની વસ્ત;
અખો જે જે કરવા ગયો, ત્યાં એમ અણખોદ્યો રહ્યો. ૨૦૭
- સમજી રહિયે તો સમું પડે, નહિ તો કાંઈનું કાંઈ નીવડે;
જે જે કરવું તે અહંકાર, તે ત્યાં હરિને લાગે ભાર;
ભાર અઢ્યો નિશ્ચે ઉતરે, એમ જાણી અખો શું કરે ? ૨૦૮
- ધામધૂમ તે ધનનો ધગા,* મોહ અહંકાર મહેલીને ગા;
માવઠે મેહ વરસે ગડગડે, ફળ ન ઉમટે† ને લાગાં પડે;
રત વિના કર્ષણ ક્યાંથી ફળે, એમ અખા હરિ ક્યાંથી મળે. ૨૦૯

મર્મ ન સમજે ભર્મે પજ્ઞા, કરે અહંકાર હીંડે ઉચ્ચા;
 ટીલાં ટપકાં કાઢે ખાસ, જાણ્યો મારગ પણ છે મેવાસ;
 વંદે ચરણ ને નંદે પિંડ, ભક્તિ નાચે અખા પાખંડ. ૨૧૦
 પોતે પરતક્ષ દેવ ઉપાસ્ય, અન્ય ઉપાસન માયાહાસ;
 જેમ જેમ મેલ ચઢે લૂગડે, તેટલું ઘાયે પોત ઉધડે;
 આદરવો આતમઅભ્યાસ, અખા સંભાળે આપણ પાસ. ૨૧૧
 કુષ્ઠુદ્ધિ જીવ અને કપાસ, તે પીડ્યા વોણા નાવે રાજ;
 તે માટે કહે છે ભગવાન, જાણે દેહદમને આવે સાન;
 ઘેન ઉછળતી ને ડોહરો* ગળે, અખા જો હરિ વળણે વળે. ૨૧૨

ચાનક અંગ

હઠ કરિ નહિ ઓળખ્યા હરી, કાચો જીવ જશે નિસરી;
 જેમ નિભાડે ભાજન કાચું રહ્યું, ન સચ્યું કામ માટીયું ગયું;
 છતી યુધ્ધે હરિ નહિ અભ્યસ્યો, તો ડાહ્યા થતા ઠેકાણે થશે. ૨૧૩
 ભણ્યા ગણ્યા ભલ પાંકે પંચ, ન્યાય ઉકલે જાણે સંચ;
 સભાપતિ થઈ એસે મધ્ય, આતમની ન જાણે વિધ્ય;
 અખા કર્યાં ન કુંવારિ ગાય, હાલા આવ્યા ને ભૂલા જાય. ૨૧૪
 મૂક્ય મચ્છર ને પરહર માન, ચતુરાર્ધ સામું છે જાન;
 કરકરો† થયે કાળ નવ બિયે, જોરે જમ જિત્યો છે કિયે;
 ગણિત થયે ઉતરશે ગાળ, અખા હરિ મળવાનો એ કાળ. ૨૧૫
 નિત્ય નિમિત્ત એ માથે પજ્ઞા, જેમ બાળક હીંડે કાંધે ચજ્ઞા;
 પુન્ય ન લાગે પાડ ન થાય, પેટ પજ્ઞાં ક્રમ નાખ્યાં જાય;
 નિષ્કર્મ થઈ નર હરિને જાણ્ય, તોજ અખા ટળશે તું જ તાણ્ય. ૨૧૬

ભક્તિ અંગ

ભલું ભંડું કહે પૂરવતું નથી, પેરે પેરે મેં જોયું મથી;
 એક પિંડ અવેરતા‡ જહુ, નામ રૂપ ગુણ કર્મ તેમ સહુ;
 એક શરીર અવેવ તે ધણાં, ઉત્તમ મધ્યમ ઈંદ્રિય હરિતણાં. ૨૧૭
 જે ઈંદ્રિયે જે કષાય કર્યું, તેથી કામ ત્યાં તેવું સર્ચું;
 મુખે બોલ બોલે છે જહુ, અને ગુદે બોલે તો નંદે સહુ;
 કુષ્ઠુદ્ધિ એ જીવ છે હરિવડે, અખા એ ઠામે જોડ નવ પડે. ૨૧૮

* ડોહરો=હરેડી તોફાની ગાયને ગળે બાંધવાનું લાકડું. † કરકરો=જડે. ‡ અવેરતું=એકતું કરતું, સંભાળી લેતું.

સલવાદી ને સૂર્ય એ બે, બોધ પ્રકાશ સૌ કાને દે;
જેમ અર્કે ઉદેલું કમળ શમે, તેમ કુણ્ડિને સાચું નવ ગમે;
અખા અદ્રોહી બુદ્ધે બોલે સમ, રવિની રીત જે ટાળે તમ. ૨૧૯
જ્ઞાની થઈ કહિ મારે ગાલ, મુક્ત થઈ વઢવાનો ખ્યાલ;
ભક્તિ જ્ઞાન ત્યાં ઠામે હશે, એ તો બેઉ લઢે છે રસે;
અખા એ જ નિઃકારણ વેર, જેમ ચૌટે ભેંસ ને વઢવાડ ઘેર. ૨૨૦
ભક્ત દેખે સધળે ભગવંત, તેને દુભે તો શાના સંત;
જ્ઞાનીને નિર્દાવો ઘટે, તે નિત્યે બેશીને આથડે;
ભક્તિ જ્ઞાન નાહે એ બેદ, વંઠા જીવ અખો કહે વેદ. ૨૨૧

દ્વાપ અંગ

નહિ પાપી ને નહીં પુન્યવંત, એકલમલ તે સાચા સંત;
કાળચક્ર તે સ્વભાવે ફેરે, સેજે ઉપજે સેજે મરે;
એમ જાણીને અખા જા ભળી, પુનરપિની કચકચ ગઈ ટળી. ૨૨૨
ગ્રંથમાંહી જેમ હોય તેમ હો, પણ તરી નીસરે તેને શેનો ભો;
તું જાને જીવતો મરી, પછી દેણું લેણું રશે ઠરી;
તાણ્યો જીવ અખા ગયો ટળી, હવે શાંશો વાણી રશે મળી. ૨૨૩
સદ્ગુરુ મારગ સદા અળગ, જેમ પંખીને અત્ય સળંગ;
પગ નહિ દીસે પંથ કપાય, તેમ સદ્ગુરુ મારગ ઉપર જાય;
ઉપાય અખો નહિ લક્ષ શું કામ, કર્મ ધર્મ તો જ્યાં રૂપ નામ. ૨૨૪

ચાણાક્ય-કુટીલતા અંગ

ડાંડી પાધઠાં કર ને ઠામ, જો નહીં જાણો આતમરામ;
મરડી મૂછ મુખ વાંકા બોલ, કાલ વળગશે ઢીલા ઢોલ;
અખા વરણાગી વણુશી જશે, ભુંડા ભગળ ઉધાડાં થશે. ૨૨૫
ખાટા થઈને નહિ ખટી વંજો, કાં ધાટા* થઈ ગોવિંદયા ટળો;
એક મેલો મંત્ર ને ખીજે કુતર્ક, સાધક ને મુખે મૂકે નર્ક;
અખા ઈશ્વરને નહીં છેતરે, લાંબો દાંતો વેલો ખરે. ૨૨૬
કળ વકળ કાળ મન કશી, શું ખાળક છે, જે છેતરશે હશી;
હિરણ્યકશ્યપે વર માંગ્યો છળે, હરિયે તે ધાટ ધાલ્યું કળે;
તો અખા તે હરિશું શી હોડ, હથેલીથી ઉજળો તે કાઢ. ૨૨૭

અણુછતો જીવ તું કાં થાય છતો, જોને વિચારિ પહેલો કર્યા હતો;
 જે કાળથા નિરમ્યા જીવ, સાર પહેલો ત્યાં હતો શિવ;
 વચ્ચે ખીજું કર્યાથી વળી, એમ જાણી અખા જા દળી. ૨૨૮
 વા પાણી સધળો સંસાર, તેનો શું આણે ઇતખાર;
 મારુત માટીને લઈ ચઢે, તેનું નામ તે પિંડ જ પડે;
 વંટોળે તે વપુ વાવડે, અખા આત્મને કાંઈ નવ અડે. ૨૨૯
 વડપણ મેલી વસ્તુ વિચાર, તંત તપાસી રહે સંસાર;
 કાંઈ વર્ણુ વેષ અહંકારે મરે, વહાણ સોનાનું તે નવ તરે;
 એક મીશાલે બ્રહ્મા કીટ, જોઈ વિચારી અખા ગુરુ મીટ.* ૨૩૦
 ભૂત પંચનો આ સંસાર, મુરખ વહે તે વરણ અહંકાર;
 ભાત ચક્રવા વર્ણુવર્ણુ, કાઢી મસ્તક હસ્ત કટી ચર્ણુ;
 બ્રાહ્મણ ક્ષત્રિય વૈશ્ય ને શૂદ્ર, હરિનો પિંડ અખા કાણ ક્ષૂદ્ર. ૨૩૧
 જાણુપણું મેલીને જાણુ, આક્રણિયે રેશે નિરવાણુ;
 જાણુ થયે જાણુનું નહિ જાય, જાણુજીહારો ખીજો થાય;
 ઝોઝાયો નરને શું કળે, સ્વયં થાય અખા જો પોતે ટળે. ૨૩૨
 પિંડ બ્રહ્માંડે ને બ્રહ્માંડ પિંડે, વસ્તુ વિચારે જોને અખંડ;
 શું શાથી કા અળગું પડે, જો સમરસ પિંડ બ્રહ્માંડ જ વડે;
 જેમ વૃક્ષને પત્ર આવે ને ખરે, તો સ્વર્ગ નર્ક અખા શું કરે? ૨૩૩
 બ્રમે ભાવના ખીજી થઈ, જેમ જાગ્રત અવસ્થા સ્વપ્ને ગઈ;
 તેજ મન બુદ્ધિ ચિત્ત અહંકાર, સ્થૂલ થઈ પસર્યો સંસાર;
 સ્વપ્ન સંસાર જાગ્રતમાં ટળે, એમ અખા વિશ્વ બ્રહ્માં મળે. ૨૩૪
 જારે આશ્રમે મન જેતાણું, તેને નિદ્રા ઘેરે ઘણું;
 નિજ રૂપે ત્યાં રહી નવ શકે, નાના કર્મ ધર્મ બહુ બકે;
 મધ્યે વ્યસન લાગે કરી જીવ, અખા આદિ અંત્યે તે શિવ. ૨૩૫
 કાંઈ એક ઉત્તમ વ્યસની થયા, કાંઈ એક મધ્યમ વ્યસનમાં વહ્યા;
 ઉત્તમ મધ્યમ બેએ વ્યસન, જેમ મલ્લ કપુર બે ઘેરે તન;
 સત્કર્મ વિકર્મ બેએ વિકાર, અખા નિજરૂપ રહે નિરધાર. ૨૩૬

પ્રાપ્તિ અંગ

બાધું જોલે આવ્યું રાજ, બેઠાં બેસાર્યાં સીધું કાજ;
 વણ કીધે હરિ લેખે લાંબો, પ્રીતે કરી પારંગત થયો;
 હવે મારે સધળે સુખરાસ, અખા સ્વપ્નંતર દીઠો વાસ. ૨૩૭

* મીટ=દૃષ્ટિ, દેખવું તે.

કામ સકળ મુજ પૂરણ થયું, બ્રહ્મ સાગરમાંહિ મળી ગયું;
 ખોલું ચાલું હરિની સાથ, અતિ પોતે જે રૈને આથ;
 હું હરિમાં અને મુજમાં હરિ, એમ અખા નખશિખ રહ્યો ભરી. ૨૩૮
 આવવું જાવું જે અળગો હોય, જેમ વેધ્યું માર ન ભૂલે કાય;
 વ્યાપકની વ્યક્તિ કેમ થાય, કહો આકાશે કેમ વહેયું જાય;
 સલંગ જાણ્યું ત્યાં તો તું અળગ, પાંખ આવી પડતું રહ્યું ખગ. ૨૩૯
 મારે એમ પશું પાધરું, હુંપણું મટયું એ જ આદ્યું;
 કર્મ અહંકારતાણું ગયું મૂળ, જેમ આકાશનાં ઉડે તૂલ;*
 ન લલા સરખું મેં ત્યાં લહ્યું, એમ અખા જથારથ થયું. ૨૪૦
 વાંકું સમું જાણું ત્યાં હરી, હું તો મારે બેઠા ઠરી;
 ભલા ગૃહસ્થને વાડે ગાય, એમ આપ સોંપ્યું હરિમાંય;
 છીંકું ખોળતાં લાધી પોળ, હવે અખા કર ઝાકમઝોળ. ૨૪૧
 બાવનથી બુધ આઘી વટી, ભણ્યા ગણ્યાથી રહિ ઉધટી;
 ઉધડ ભાંગ્યું ટાળ્યું આપ, સેજે ટળિયો દ્વૈતનો થાપ;
 હવે રહ્યો તે હું કે હરી, વિગત કરે અખો શ્યે કરી. ૨૪૨
 મારે મોટા હુન્નર જજો, જે ઈશ્વરરૂપી જહાજે ચજો;
 પંચ સહિત ઉતરિયો પાર, પગ નહીં ખોળું જળ સંસાર;
 હું હસ્તો રમતો હરિમાં ભળ્યો, અખો જાણે તે વળણે વળ્યો. ૨૪૩
 એ સુખમારગ મેલીને શઠ, કાયકલેશ કરે કાં હઠ;
 ગીતામાં ગોવિંદ મુખ કહે, જે મારું શરણ અહિને રહે;
 મુજ વાયક જે માને અખા, તેને રકંઠ લહિ ઉતારું સખા. ૨૪૪
 પરમ ગુણ હરિનું એ હદે, મહા પુરુષ મુનિ એમ વદે;
 જે અહંબ્રહ્મ જાણીને રહે, શરણ જાવું શિવ એને કહે;
 અળગું નથી અખા શું કળો, આકાશને કેમ લાગે શળો. ૨૪૫

ભાષા અંગ

ભાષાને શું વળગે ભૂર, જે રણમાં જિતે તે શૂર;
 સંસ્કૃત બોલે તે શું થયું, કાંઈ પ્રાકૃતમાંથી નાશી ગયું;
 બાવનનો સઘળો વિસ્તાર, અખા ત્રેપનમો જાણે પાર. ૨૪૬

* તૂલ=રૂના પૂમડાં જેવા હલકા પદાર્થ.

સંસ્કૃત પ્રાકૃત જે વડે ભણે, જેમ કાષ્ટ વિષે રહ્યો ભાથા કંણે;
 તે છોડ્યાં બાણો નાવે અર્થ, તેમ પ્રાકૃત વિના સંસ્કૃત તે વ્યર્થ;
 બધા દામ વેપારી લખે, અખા વ્યાજ નોય છુટા પખે. ૨૪૭
 હરખે કરખે અનુભવ કશા, આકાશ ઉદરમાં વરતે દશે દિશા;
 જ્યારે જેનું રાજ જ ભણુ, ત્યારે માનવી તેની આણુ;
 જ્ઞાન ગગનમાં નોહું દેશ કાળ, એ તો અખા અબાણ્યા બોલે આળ. ૨૪૮
 જ્ઞાનાધિક નોય સિદ્ધિ વડે, સિદ્ધિ નામ શણગારે પડે;
 એકમની કહાવે સાધવી, તેમ સહજ ન ધચ્છે સિધિ વાધવી;
 અખા અણુલિંગી નાવે સંસાર, એ તો ફેકટ માયા ઉડાવે વાર. ૨૪૯
 અષ્ટ મહાસિદ્ધિ ઈશ્વરને વિખે, તેને વેદ માયા કરિ લખે;
 તેની કણીકા તે આ જીવ, તો સિદ્ધિ સહિત કેમ થાયે શિવ;
 લોક પતી જે તે સિદ્ધિ વડે, અખા અનુભવને કાંઈ ન અડે. ૨૫૦
 મૂળગો અહંરોગ નહીં ટળ્યો, તેમાં સિદ્ધિરૂપી ભરમજ લળ્યો;
 જેમ પેલો ઘેલો હોય બુદ્ધિવિખે, વળી વ્યસને લાગ્યો માદક લખે;
 અખા અહંકારને ટાળી જોય, તું ન રહેતો સિદ્ધિ સાથે સિદ્ધ મો'ય. ૨૫૧
 પોત ન લલ્લું છે પોતે થયા, ઉત્તમ મધ્યમ વ્યસને વહ્યા;
 માયાકૃતનો નાવે અંત, માને નહીં તો જો વેદાંત;
 અખા ઉપનું ન માને આદ્ય, ક્ય વિક્રય વિના શી પ્રાધ્ય.* ૨૫૨
 પ્રપંચ પ્રીછી જોયો ખરો, નહીં ઉપજ ને નહીં તો વરો;
 જ્યાંયું ઉપનું નવ ધટે, શઢ નં વળે જ્યાં જઈ આવટે;
 જાતું મરતું દીસે ખરું, અંતે અખા ભચ્યાનું ભચ્યું. ૨૫૩
 જેમ દુધે ફીણ ફીસોટા થાય, તોલ ન વધે આકાશ રંધાય;
 જેમ અગ્નિ જોગે જળ ઉભરે, તેમ તત્ત્વે તત્ત્વ જગત અવતરે;
 વકર્યાં તત્ત્વ ધરે રૂપ નામ, અખા ઉત્પત્ત લે ઠામનું ઠામ. ૨૫૪
 પંચતણા પંચવીશો તત્ત્વ, વાસનાલિંગ તે તેનું સત્ત્વ;
 ભૂત ભૂત પ્રત્યે વિચરે, મૃત્યુ નામ પરપોટો મરે;
 ભૂતકલ્લોલ સદા સર્વદા, ત્રિદિલાસ અખા મન મુદા. ૨૫૫
 ચલન વલન તે ચેતનતણી, પંચરૂપે આપે થયો ધણી;
 આપ આપમાંહી વિસ્તર્યું, ન કર્યાં સરખું તે ત્યાં કર્યું;
 જેમ છે તેમનું તેમ છે જાણુ, સમજે સ્થાન અખા નિર્વાણુ. ૨૫૬

પ્રતીતિ અંગ

હરિ પામવા સૌ તપ કરે, અખો હરિમાં મેળે ફરે;
મારે સમરેસ સેજ સંજોગ, સાવ સ્વતંત્ર પામ્યો ભોગ;
જેમ ભર સાગરે તીર્થિંગલ* રમે, હું હરિમાં તો દેહ કાણુ દમે ? ૨૫૭
પેરે પેરે મેં જોયું મથી, જે હરિવિના પદારથ નથી;
તો આઠ વેતનો હું જે ધડયો, તે તે ક્યાં અળગો જમ પડયો;
એમ જોતાં હરિ લાગ્યો હાથ, ટળ્યો અખો ને એ રહી આથ.† ૨૫૮
ઉમેરણુ જે ઉસરણુ કર્મ, હરિમારગમાં જાણે શ્રમ;
સ્થાથું લઇને શ્યામાં ભરું, અખંડ બ્રહ્મની ખંડણુ કરું;
અખા એ ત્યાં છે અદબદ, અહંપણુની ચૂકી હદ. ૨૫૯
અનુભવી જ્ઞાન ત્યાં એવું કથે, કર્મધર્મ લાગુ કરે જથે;
આતમતત્ત્વ માંહેથી ધરે, નામ રૂપ કુચા શું કરે;
એમ અખા લાં કીધી આથ, હવે કામ શું ઝાલે હાથ. ૨૬૦
છાંછળ માંછળની નહીં વાત, એ તો રમવી વાત અઘાત;
ખોવું મનને લેવી વસ્ત, નાખ્ય નસંક લાઘે નહીં અસ્ત;
કે તુટે કે અડે ન આજ, અખા હરિ અર્થે હડિયું કાઢય. ૨૬૧
ક્યાંથો અવસર પામ્યો વળી, મોતી વેહે પરોવો વીજળી;
મરે ત્યાં તો સૌ કેા મરે, પણ સુરતે જે સ્વામી અર્થ કરે;
અખા પામું હરિ કે ખોજો સંસાર, સર્વ નિગમું કે પાર્કુ ખાર. ૨૬૨
તપ તીરથ શ્યાં વડે હથિયાર, પુરુષ ચીંથરાનો એ સંસાર;
તે ઉપર આયુધ શ્યાં વહે, મારિશ કેને તે તું કહે;
પેસ ખેતરમાં ધાલી હામ, ભ્રમ કરી ન અખા રૂપ નામ. ૨૬૩

અળજ્ઞાની અંગ

જ્ઞાન કથી શું કીધું ઘાટ, અંતર અવિદ્યાયે વેધ્યાં હાડ;
અનુભવ કરે ત્યારે એક આતમા, મુખ નિદા દીસે નહીં ક્ષમા;
અખા કથ્યું પણ ન લહું જ્ઞાન; શું ગુરુ આગળ માંડ્યાંતાં કાન. ૨૬૪
ભલો કહાંયો પણ ભલપણુ ક્યાં, જેમ ગોખર‡ હિંડે ગોધણુમાં;
વેષ પેરે વીટળના વધી, વંઠયું દૂધ થયું નહિ દધી;
કવિતા થયે ન કાઢયું કર્મ, અખા ન સમજે મૂળગો મર્મ. ૨૬૫

* તિર્થિંગલ=મગર † આથ=પૂજ. ‡ ગોખર=ગાયોમાં ઉછરેલો ગધેડો.

મહા પુરુષ કહાવે માંધબલી, વેષ પેયોં પણ ટેવ ન ટળી;
 સ્તુતિનિદા અદેખાઇ આઘ, પે'રે ખાય પણ વાધી વ્રાધ્ય;
 અખા કૃપા વિના જીવ કુખુધી, પાકું ઈંદ્રવારણું ને કટુતા વધી. ૨૬૬
 કથા સુણી શ્રોતા શું ખટયો, ગુણ ગાઇને ગાનારો વટયો;
 થયા ગયા પોથે લખ્યા, પણ વણ થયાની લહો પારખ્યા;
 વણ થયો વગત સર્વે કરે, તેને લહે અખા અર્થ સરે. ૨૬૭
 બાણ બાધ્યાં ને સૌ કા મોહો, પણ બાણાવળીને કાઢી જાય;
 શ્રોતાવક્તા બિજું બાણ, ટળે બે ને રહે નિવારણ;
 નામ રૂપ વચકને સભા, અખા સહુ વહે કાળની પ્રભા. ૨૬૮
 સાચો જૂઠાના ગુણ ગાય, જૂઠે સાચો નવ લેવાય;
 દર્પણ તો મુખ સુખને ગ્રહે, પ્રતિબિંબ કમ બિંબને લહે;
 આદર્શસ્થાની* જે નામ રૂપ, અખા શું તે લહે સત્ય હરિભૂપ. ૨૬૯
 અખે વિચાર વિચાર્યો ખરો, જે વાક સર્વ આપણમાં ભર્યો;
 બુદ્ધિ વોણો જીવ લે નવ શકે, પહે જકત દોષ મુખ બકે;
 સદ્ગુરુ જે ઉધાડે બાર, અખા હરિ દીસે સંસાર. ૨૭૦
 કામ ક્રોધ જે જકત આચરે, તે દેખી જીવ નિંદા કરે;
 એ તો પાંચે રૂપ માયા રમે, કળ ભરાવિને ભવમાં ભમે;
 વિચાર વિચારી હરિને જાણ, નિંદા કરે અખા છે હાણ. ૨૭૧
 જિંચ નીચ દેખે તે ભર્મ, ભર્મે થાપ્યા કર્તાકર્મ;
 વળી ડાહ્યો ભ્રમ કર્તા રહી, પણ વસ્તુ વિચાર ગયો વિસરી;
 ધર્મ કર્મ નહીં કર્તા ક્રાય, અખા પોત વિચારી જાય. ૨૭૨
 શબ્દ સ્પર્શ રૂપ રસ ગંધ, વ્યસને જીવ પમાડ્યો ધંધ;
 લોભ મોહ પચિ થયાં છતાં, પ્રાયઃ પ્રકૃતિ ઉદરમાં હતાં;
 તેણે મોહો જીવ રોગિલો થયો, ત્યારે અખા વસ્તુવિચાર જ ગયો. ૨૭૩
 વર્ણધર્મ તું રહે મૂળજે, જેણે સર્વ પડે ત્યાં વગે;
 જાત વિચારે તે આતમા, અને આશ્રમ તો તારો તુજમાં;
 તે જાણ્યો છે તે નોહે ધર્મ, અખા કુસકા કુટયે શ્રમ. ૨૭૪
 ધરે પિંડ પણ કાંઈ એકતા કરે, તેમાં જીવ આપોયું ધરે;
 જડ દેહ સંગે જડતા ગ્રહે, ચૈતન પક્ષ મૂકીને દહે;
 અખા કુખુદે પ્રીછે પિંડ, પણ આતમા પ્રીછે છે અખંડ. ૨૭૫

શબ્દ સ્પર્શ રૂપ રસ ગંધ, પંચ ભૂતનો એ સંબંધ;
 પ્રાયઃ પ્રકૃતિ છે સંસાર, વિચરે ભૂત ધરે અવતાર;
 અખા તન તપાશી જીવે, કાં જીવપણે જન્મારો ખુવે. ૨૭૬
 જ્ઞાની સુર સૌ કો થઈ ફરે, સુભટ તે જે અવસરે મરે;
 સુખે ઘેર બેઠા સૌ જાણુ, પણ વરતે જેથો ભે* ધમસાણુ;†
 અખા કથણીથી અનુભવ તે અલગ, ઉંચા ચડે આકાશે જ સલંગ. ૨૭૭
 પ્રપંચ આધારે પરબ્રહ્મને કથે, મહી વિના પાણી જેમ મથે;
 શ્રમ કરે પણ નાવે સાર, જેમ નપુંસક વહે હથિયાર;
 એમ અખા નોહે સદ્જ્ઞાન, માદક કેમ કરે જળપાન. ૨૭૮
 કર્મ ધર્મ એ ભર્મને ભલાં, અકે ન રહે એક એકલાં;
 બુધ વોણી ઘેનુ ચાટે ચર્મ, કર્મ લાં ભર્મ, ભર્મ લાં કર્મ;
 વસ્તુવિચાર પશુને કશો, અખા ભર્મે ભર્મ અબ્યસો. ૨૭૯
 મરતું દીસે તે નોય મર્ત્ય, ચાલે સચરાચર કાળનું કૃલ;
 વેતું કરવત કાઢે ગાર, તેમ શનૈઃ શનૈઃ મરે સંસાર;
 તો અખા પરને ક્યાં રુવે, આપ વિચારી શે નવ જીવે. ૨૮૦
 નહીં ઉપજ ને નહીં લાં વરો, ક્યાં આકાશને ભેળું કરો;
 એ ભર્મે શ્રમ માન્યો ઉપન્યો, પ્રાયઃ સુવર્ણને ક્યાંથો બન્યો;
 અખો નહીં તો કેને કવે, થાશે માપ માપણહાર મુવે. ૨૮૧

જડભક્તિ અંગ

પંડ પખાળે પૂજે પાણુ, મનમાં જાણે હું તે જાણુ;
 આપે આતમ બારે ભમે, મુરખ સામું માંડી નમે;
 ડાહ્યો પંડિત થઈ આદરે, તે અખા ધાર્યું કેમ કરે. ૨૮૨
 ગુણ જોષ્યે તો ગુરુને શોધ, જે ગુરુ આપે તત્ત્વનો બોધ;
 પરને વળગ્યો હીંડે અંધ, આંખ્યાળો નવ વળગે ખંધ;
 સદ્ગુરુ વિના ગળે બાંધી શબ્દા, એમ અખા ભમ્યાં ભલભલા. ૨૮૩
 હરિ કહે છે તે કહે ક્યાં વસે, તેને જાણુ કાયા કાં કસે;
 બ્રહ્મજ્ઞાનમાં સર્વે વળે, જેમ બહુ મહોર સોનું એકલે;
 તૃણ માર્ગે કેમ પાડો મરે, એમ અખા સૌ સાધન કરે. ૨૮૪

* ભે=ભય. † ધમસાણુ=સોરબકોર, ઘોંઘાટ.

ગુણ ગાવા તે ગુણિનું કર્મ, ધારણા ધ્યાન યોગીનો ધર્મ;
 ભક્તિ વૈરાગ્ય વૈષ્ણવ કહે કથી, પણ વસ્તુપણામાં કર્તવ્ય નથી;
 અખા પ્રપંચ હોય વિધવિધે, જ્ઞાન પિધું સાધકે જે દીધું સદે. ૨૮૫
 સુધ માંહી સાધન તે કથું, તેજમાં રૂપ કાંઈ વાસો વસ્યું;
 જેમ મીનને તરવું તે સહેજ, પંખી જેમ આકાશે રહે જ;
 તેમ જ્ઞાતાને સાધન તે સુઝ, એમ અખા સતિ, કરી છુઝ. ૨૮૬
 ખોલે ચાલે તે હરિ વડે, પશુ પથ્થરને લાગી પડે;
 કાય પત્ર સેવે કાને વસ્ત્રપૂજ, એમ ગઈ આતમની સૂઝ;
 મોદ્દ ભયા માને નહીં વાત, અખા અણુજાણે આતમધાત. ૨૮૭
 હરિમાં રહે તે ગુણ શું ગાય, પાપી પાવન થાવા જાય;
 કુંવારી લે વરતું નામ, સદા શોહાગણુ સંગે સ્વામ;
 પોતે પોતાને કરવો સાદ, એ તો અખા ઘેલાંનો વાદ. ૨૮૮
 હરિ મળે જન રસજસ થાય, જે અળગો તે લેવા જાય;
 કાંઈ તરે શું કહેતું ફરે, કહેાને વ્યંડળ કેને વરે;
 દ્વૈત નહીં લાં રીત જ કશી, એમ અખા જોજો અભ્યસી. ૨૮૯
 કર્તા કોણુ ને સાધન કથું, સુષ્ટિ માની મન કરવા ધસ્યું;
 વાતે વાત વાધ્યો વિસ્તાર, જેમ ધુંવાડો થયો નવસાર;
 અખા વિચારી જોતાં ફાક, જેમ જાડો કુવો ને ફાટી યોખ.* ૨૯૦
 ઉંધ્યો કહે ઉંધ્યો સાંભળે, તેણે જડપણું બેતું નવ ટળે;
 જેમ ચિત્રામણના દીવા વડે, કેમ રાત અંધાની દબટે પડે;
 શું સાંભળે ને અખો શું કહે, જે માયા લાલચથી ખીલે. ૨૯૧
 પ્રપંચ પારે રહે છે રામ, સદા સર્વદા ન્યારું ધામ;
 તેવડે ચાલે આ સંસાર, આગમાપાર્શ્વ† તે નીરધાર;
 અખે રામ ઓળખિયો તેહ, ઉદર અભ્યંતર નાવે જેહ. ૨૯૨
 શબ્દજાળ કર્મના ગ્રન્થ, એમાં સાર ન લાધે અંત;
 સાચું સાધન જે કો કરો, વાગવિલાસ સકળ પરહરો;
 શબ્દાતીતને જાણે જેહ, અખા સાચું સાધન એહ. ૨૯૩
 સાચું સાધન શુદ્ધ વિચાર, જે હંમારાનો કાઢે પાર;
 એ મૂઝી અન્ય સાધન કરે, જેમ ભ્રમરોગી વિજ્યા વાવરે;
 નિજ આત્મ જાણ્યા વિન ભર્મ, અખા નહિ છૂટે કર્તા કર્મ. ૨૯૪

* યોખ=દ્વામાંથી પાણી કાઢવાની ચામડાની પખાલ તે. † આગમાપાર્શ્વ=ઉત્પત્તિ નાશકણુ

શબ્દભળ માયાનું કુંડ, ત્યાં નર પશુ પડે મતિ મૂઠ;
 શલુગારી વાણી સૌ ગાય, મોહા જીવ સાંભળવા જાય;
 અખા શું વાંચ્યું સમજ્યો કશું, જેમ આંખનું કાજળ ગાલે ધસ્યું. ૨૯૫
 અજ્ઞાની તે ઉંટ બચકું, ઝાલ્યું મૂકે નહિ મુખથકું;
 અખા અણુજાણ્યે પેદું કાન, ચાલ્યો પંથ દર્શન ને માન;
 કૃને કર્તા ન જાણ્યો જડે, વઢે ઢીક ને કટારી કડે. ૨૯૬
 ભણે ગણે શી સાધી વાત, અવળાં પડ વળ્યાં વળી સાત;
 જાંચ નીચ હૃદયમાં હતાં, અખા થાપીને કીધાં છતાં;
 પાંડિત્ય કરતાં લાંચું પાપ, પાષ્ટ દૂધ ઉછેર્યો સાપ. ૨૯૭
 શું સમજ્યો ગુરુ શરણે જઈ, જે બ્રાંચ છોલ ધર વાંસે રહી;
 અજ્ઞાન તો રંચે નવ ગયું, વાધ્યો ભર્મ એ અદકું થયું;
 અખા હલાળ્યો ઠાલો હળ્યો, એ સગુરાથી નગુરો ભલો. ૨૯૮
 પ્રાપત રામ કરે તે ગુરુ, ખીજ ગુરુ તે લાગ્યાં વરુ;
 ધન હરે ધાખો નહિ હરે, સંબંધ સંસારી સાચો કરે;
 અખા શું સમજ્યો ગુરુ કરી, સચરાચર દીઠા નહીં હરી. ૨૯૯
 કર્મ કરી શું હરખે હળ્યા, એ તો દામ ઉલેખે પળ્યા;
 જેને લેખે જીવ જ ટળે, તે જ સમજતાં નામું વળે;
 તત્ત્વજ્ઞાન વિણ ખીજું અખા, તે રમવું જેમ કાચ કાંચકા. ૩૦૦
 કહે અખો મુજ આવે હસું, એ ક્યાંયું ટીખળ મનમાં વસ્યું;
 હિરણ્યગર્ભ* હાર આપોઆપ, ત્યાં દેત અચાનક લાગ્યું પાપ;
 કાણુ સુણે ને અખા કાણુ કહે, હરિની વાંત તો એહજ લહે. ૩૦૧
 હું તું થૈ બાલ્યા એ ખરું, તે હું જ નહીં તો શું ઉચરું;
 જેમ મૌચરમાં વાળે સાદ, એકલો ગારુડી પૂરે નાદ;
 એહ અખા એવો શો ભેદ, તો હું માને શો વિધિ નિષેધ. ૩૦૨
 આપે આપમાં ઉઠી બલા, એક કહે રામ ને એક કહે અલ્લા;
 અલ્લા રામ તે કેતું નામ, કાણુ સંભાળે તે નિજ ધામ;
 કહે અખો ઉપજાળ્યો કળો, કળકલે બાળ રમે એકલો. ૩૦૩

સગુણલક્ષિત અંગ

સગુણ લક્ષિત મોતી ધુધરી, મનમોહન દીસે તે ખરી;
 અંતર તાપ ક્ષુધા નવ સમે, સામા મનોરથ પેરે દમે;
 એ અખા સમજ દેહ વેહવાર, જન્મ મરણ ન ટળે સંસાર. ૩૦૪

* હિરણ્યગર્ભ=૧ બ્રહ્મા, ૨ સૂર્ય, ૩ ઈશ્વર.

પડતું સુવર્ણ ને બીજું મન, તેનું ઘોવું ધાવું નાય જતન;
 જો મર્મેખાર અગ્નિને મળે, તો થાય ચૌદું મન પાછું વળે;
 મનની કીધી સર્વ ઉપાધ્ય, મનાતીત અખા આરાધ્ય. ૩૦૫
 અણુભણ્યે જ્યાં ગુરુ કરી પડે, ભાત્ય પટોળેથી* ક્રમ રૂખડે;
 અવળા શબ્દ પેઠા કાનમાં, વાધ્યો રોગ નાવે માનમાં;
 અખા આત્મ વિન અવળી વળ, ફરે કાજ પણ ન ફરે કળ. ૩૦૬
 બહુ વિધ છે શાસ્ત્રનું જાળ, ઉર્ણનાભિ† મૂકે નિજ લાળ;
 જીવ બુદ્ધ્યે કરી ગુથ્યા ગ્રંથ, મમતે સહુ વધારે પંથ;
 પણ જ્ઞાન તો છે આતમસૂઝ, અખા અનુભવ હોય તો ખૂઝ. ૩૦૭
 મુક્તિ ભક્તિ એ વાંછે ભ્રમ, પણ બેઉથી અળગો આતમ ધર્મ;
 જીવ થઈ થાપે ભક્તિ ભગવંત, જીવ થઈ મુક્તિ મન માને જંત;
 એ તો તેમનું તેમ છે અખા, દ્વૈત વિના તોહે પખપખા. ૩૦૮
 આત્મ લક્ષ્મી નહિ પર આપ, વણુ સંતાને કેનો બાપ;
 વણુ જોનારે દર્પણ જયા, બિંબ પ્રતિબિંબની કોણુ કહે કયા;
 અખા દ્વૈત થયે ઉપાધ્ય, તન મન વિના એ સાધન સાધ્ય. ૩૦૯

દંભભક્તિ અંગ

જો હરિ માર્ગે ચાલે જંત, વેષ અભિમાન શું કાઢ્યા દંત;
 જેમ તેમ પંથ કાખ્યાસું કામ, તો આવે હરિરૂપી ગામ;
 અખા મોહો પંથે લમ્બો, વાદ કરતાં આયુ નિર્ગમ્યો. ૩૧૦
 વેષતાણું રાખે અભિમાન, સામું તેણે થાયે જનન;
 સંસારી મળ ધોવા કાજ, સાચુ મેલને દીધે વાજ;
 અખા મેલ જો નવ નીકળે, તો મેલું તે કંઈ પેરે ટળે. ૩૧૧
 નિવૃત્તિ પ્રવૃત્તિ સમણાનું ધન, ઉંધ્યો નર તેનું કરે જતન;
 જાગ્યે રુકું કુકું ટળે, જ્ઞાની તે જે પાછો વળે;
 અખા પ્રપંચ નહીં પરમાણુ, ઠાલો શું થઈ બેસે જાણુ. ૩૧૨
 તપ તીરથ દેહ દમવા કાજ, જાણી ઉન્નમત આવે વાજ;†
 ફળ સંભળાવી કીધું ખરું, હરિ મળવાનું કારણ પરહ્યું;
 અખા એ સર્વ મનનો તોર, કાઢી વટાવે નાવ મોહોર. ૩૧૩

* પટોળું=ધણા રંગની ભાતવાળું રેશમી કપડું; ચીર.

† ઉર્ણનાભિ=કરોળીઓ.

‡ વાજ=હારણું, કુલણું.

હરિ જાણીજે તે હરિવડે, મન જનથી જે અગળે પડે;
 ખીજાં કર્મ મનથી નીપજે, મન સૂઘે જે તેને લજે;
 અખા તે માટે ત્યાં રહી ચેત, જ્યાં રહીને નિગમ કહે નેત. ૩૧૪
 અખા તેજ નર ચેત્યો ખરો, જે ચાલ્યો માથે ઉફરો;*
 ઊંઠ હાથમાં સૌ કા રમે, જાગ જોગ એટલામાં ભમે;
 મુક્તિ ચતુર્ધા એટલા લગે, પણ પદ રહી જોતાં પડશે વગે. ૩૧૫
 અણલિંગી મોહોટો ઉપદેશ, જે ધ્રુવે અજ વિષ્ણુ મહેશ;
 લિંગ ચતુષ્ઠયથી પર યથા, જ્યાં ન મળે જક્ત સંબંધી કથા;
 અખા એ ત્યાં ચિદ આકાશ, પણ પ્રાયઃ શબ્દ નોહે સમાસ. ૩૧૬
 ભક્તિ કરતા ભરમે બહુ, પણ ભજનભેદ ન જાણે સૌ;
 જ્યાં શુચિ અગ્ર રહેવા નહીં ઠામ, એમ ભરી પૂરણ રહ્યો રામ;
 ત્યાં તો કરતા દીસે ધાત, તો એમ અખા કેમ ધાતે વાત. ૩૧૭
 પેલે ઓળખ્ય હરિ પછી ભજે, કાં વોરે જોયા વિના વજે;
 ચૈતન્ય બ્રહ્મ કહે વેદ વાણુ, તું તો માને પીતળ પાણુ;
 આતમની અવગણના કરે, અખા ભક્તિ કેમ પડશે વરે. ૩૧૮
 જ્ઞાન વિના ભક્તિ તે અશી, ભસતે જ્ઞાન જેમ ઉઠે નશી;
 લારે લાર જેમ ચાલ્યો સૌર, ત્યાં કોણે દીઠો તો ચોર;
 જે જેણે દીઠું સાંભળ્યું, અખા તે તે વળણે વળ્યું. ૩૧૯
 જેવી શાસ્ત્ર સંત વાણી વદે, તેવું નરને આવે હ્રદે;
 હું મમતા દેહ જો ઓળખાય, સર્વાવાસ હરિ ત્યારે જણાય;
 સચરાચર જાણ્યાવિણુ હરિ, અખા દ્રોહબુદ્ધિ જ્યાં ત્યાં કરી. ૩૨૦
 જ્ઞાન વિના ભક્તિ નવ થાય, જેમ ચક્ષુ હીણા જ્યાં ત્યાં અથડાય;
 તે માટે જ્ઞાની ગુરુ કરો, હરિ દેખાડે સંભરો ભયો;
 ગુરુજ અખા નવ જાણે રામ, તે શિષ્યને શું આપે નામ. ૩૨૧
 જોતાં વિચારી રવે નિજધામ, ઉપાધિ આવવા નાતું ઠામ;
 આવી અચાનક ઉઠી બલા, સુખી દુઃખી નર ભુંડા ભલા;
 પંડિત જાણુ થાપે જીવ કર્મ, અખે માયાનો પ્રીછ્યો મર્મ. ૩૨૨
 નિજ શક્તિએ કર્યું આકાશ, તત્ત્વે તત્ત્વ હવેા પ્રકાશ;
 અંશે અંશ ભૌતિક પિંડ થયા, સત્તા બળવડે ચાલી ગયા;
 જેમ ખડકમાં પાત્ર અગ્નિથી ઉજળુ, એમ અખા બળ વ્યાપ્યું વિષ્ણુ. ૩૨૩

પડતું સુવર્ણ ને ખીજું મન, તેનું ઘોવું ધોવું નોય જતન;
 જો મર્મેખાર અગ્નિને મળે, તો થાય ચૌદું મન પાછું વળે;
 મનની કીધી સર્વ ઉપાધ્ય, મનાતીત અખા આરાધ્ય. ૩૦૫
 અણુજાણ્યે જ્યાં ગુરુ કરી પડે, ભાત્ય પટોળેથી* ક્રમ સમડે;
 અવળા શબ્દ પેઠા કાનમાં, વાધ્યો રોગ નાવે માનમાં;
 અખા આત્મ વિન અવળી વળ, ફરે કાજ પણ ન ફરે કળ. ૩૦૬
 બહુ વિધ છે શાસ્ત્રનું જાળ, ઉર્ણનાભિ† મૂકે નિજ લાળ;
 જીવ યુદ્ધ્યે કરી ગુંથ્યા ગ્રંથ, મમતે સહુ વધારે પંથ;
 પણ જ્ઞાન તો છે આતમસૂઝ, અખા અનુભવ હોય તો ખૂઝ. ૩૦૭
 મુક્તિ ભક્તિ બે વાંછે ભ્રમ, પણ બેઉથી અળગો આતમધર્મ;
 જીવ થઈ થાપે ભક્તિ ભગવંત, જીવ થઈ મુક્તિ મન માને જંત;
 એ તો તેમનું તેમ છે અખા, દૈત વિના તોહે પખપખા. ૩૦૮
 આત્મ લક્ષમાં નહિ પર આપ, વણુ સંતાને કેનો બાપ;
 વણુ જોનારે દર્પણ જથા, બિંબ પ્રતિબિંબની કોણુ કહે કથા;
 અખા દૈત થયે ઉપાધ્ય, તન મન વિના એ સાધન સાધ્ય. ૩૦૯

દંભભક્તિ અંગ

જો હરિ માર્ગે ચાલે જંત, વેષ અભિમાન શું કાઢ્યા દંત;
 જેમ તેમ પંથ કાપ્યાસું કામ, તો આવે હરિરૂપી ગામ;
 અખા મોહો પંથે ભમ્યો, વાદ કરતાં આયુ નિર્ગમ્યો. ૩૧૦
 વેષતાણું રાખે અભિમાન, સામું તેણે થાયે જનન;
 સંસારી મળ ધોવા કાજ, સાણુ મેલને દીધે વાજ;
 અખા મેલ જો નવ નીકળે, તો મેલું તે કંઈ પેરે ટળે. ૩૧૧
 નિવૃત્તિ પ્રવૃત્તિ સમણાનું ધન, ઉંઘ્યો નર તેનું કરે જતન;
 જાગ્યે રુકું કુકું ટળે, જ્ઞાની તે જો પાછો વળે;
 અખા પ્રપંચ નહીં પરમાણુ, ઠાલો શું થઈ બેસે જાણુ. ૩૧૨
 તપ તીરથ દેહ દમવા કાજ, જાણી ઉન્મત્ત આવે વાજ;†
 ફળ સંભળાવી કીધું ખરું, હરિ મળવાનું કારણ પરહર્યું;
 અખા એ સર્વ જનનો તોર, કોડી વટાવે નાવ મોહોર. ૩૧૩

* પટોળું=ઘણા રંગની ભાતવાળું રેશમી કપડું; ચીર.

† ઉર્ણનાભિ=કરોળીઓ.

‡ વાજ=હારણું, કુલણું.

હરિ જાણીજે તે હરિવડે, મન જનથી જે અગળે પડે;
 બીજાં કર્મ મનથી નીપજે, મન સૂષ જે તેને લજે;
 અખા તે માટે ત્યાં રહી ચેત, જ્યાં રહીને નિગમ કહે નેત. ૩૧૪
 અખા તેજ નર ચેત્યો ખરો, જે ચાલ્યો માથે ઉફરો;*
 ઊંઠ હાથમાં સૌ કા રમે, જાગ જોગ એટલામાં લમે;
 મુક્તિ ચતુર્ધાં એટલા લગે, પણ પદ રહી જોતાં પડશે વગે. ૩૧૫
 અણલિંગી મોહોટો ઉપદેશ, જે ઈચ્છે અજ વિષ્ણુ મહેશ;
 લિંગ ચતુષ્ઠયથી પર યથા, જ્યાં ન મળે જક્ત સંબંધી કથા;
 અખા એ ત્યાં ચિદ આકાશ, પણ પ્રાયઃ શબ્દ નોહે સમાસ. ૩૧૬
 લક્તિ કરતા ભરમે બહુ, પણ ભજનભેદ ન જાણે સૌ;
 જ્યાં શુચિ અગ્ર રહેવા નહીં ઠામ, એમ ભરી પૂરણ રહ્યો રામ;
 ત્યાં તો કરતા દીસે ધાત, તો એમ અખા કેમ ધાતે વાત. ૩૧૭
 પેલે ઓળખ્ય હરિ પછી લજે, કાં વારે જોયા વિના વજે;
 ચૈતન્ય બ્રહ્મ કહે વેદ વાણ, તું તો માને પીતળ પાણ;
 આતમની અવગણના કરે, અખા લક્તિ કેમ પડશે વરે. ૩૧૮
 જ્ઞાન વિના લક્તિ તે અશી, ભસતે જ્ઞાન જેમ ઉઠે નશી;
 ભારે ભાર જેમ ચાલ્યો સૌર, ત્યાં કોણે દીઠો તો ચૌર;
 જે જેણે દીઠું સાંભળ્યું, અખા તે તે વળણે વળ્યું. ૩૧૯
 જેવી શાસ્ત્ર સંત વાણી વદે, તેવું નરને આવે હ્રદે;
 હું મમતા દેહ જે ઓળખાય, સર્વાવાસ હરિ ત્યારે જણાય;
 સચરાચર જાણ્યાવિણુ હરિ, અખા દ્રોહબુદ્ધિ જ્યાં ત્યાં કરી. ૩૨૦
 જ્ઞાન વિના લક્તિ નવ થાય, જેમ ચક્ષુ હીણો જ્યાં ત્યાં અથડાય;
 તે માટે જ્ઞાની ગુરુ કરો, હરિ દેખાડે સંભરો ભયો;
 મુરુજ અખા નવ જાણે રામ, તે શિષ્યને શું આપે નામ. ૩૨૧
 જોતાં વિચારી રવે નિજધામ, ઉપાધિ આવવા નોતું ઠામ;
 આવી અચાનક ઉઠી બ્રહ્મા, સુખી દુઃખી નર ભુંડા લલા;
 પંડિત જાણુ થાપે જીવ કર્મ, અખે માયાનો પ્રીછ્યો મર્મ. ૩૨૨
 નિજ શક્તિએ કર્યું આકાશ, તત્ત્વે તત્ત્વ હવે પ્રકાશ;
 અંશે અંશ ભૌતિક પિંડ થયા, સત્તા બળવડે ચાલી ગયા;
 જેમ ખડક્યાં પાત્ર અગ્નિથી ઉજળુ, એમ અખા બળ વ્યાપ્યું વિષ્ણુ. ૩૨૩

પાત્ર માત્રમાં હોય વરાળ, પિંડ સાથે હોય મનની જાળ;
 મનને જોધયે સર્વે વિષય, પણ મૂળ અગ્નિને નવ લખેય;
 વિષયિને મન તે આ સંસાર, અખે એવી વિધ્યે કાઢ્યો પાર. ૩૨૪
 મુજ જોતાં એ મન સુખી દુઃખી, પણ મનાતીત ન શકે પારખી;
 મનના માર્યા જાએ એહ, એમ સમજણ નહિ સમજે તેહ;
 યૌદ્ધ લોક રૂપે મન થયું, અખા મનાતીત જેમનું તેમ રહ્યું. ૩૨૫
 પ્રપંચપાર પરમેશ્વર રહે, કાં ગુણનાં કૃતને તે સાચાં કહે;
 ગુણ તે જાય મરે અવતરે, તેને સત્ય જાણે તે ફેરા ફરે;
 ગુણ પારે જેનો અધ્યાસ, અખા તે નોહે સ્વામી દાસ. ૩૨૬
 અખે જગતથી અવળું કર્યું, જીવત મૂકી મૃતક આદ્યું;
 મૃતક શમું મીઠું કાંઈ નથી, સારમાંથી સાર કાઢ્યું મથી;
 પ્રત્યક્ષ પરોક્ષ જીવતાને જાય, પણ અખા મુલો તે નિર્ભય રહે. ૩૨૭
 રામ નામ પ્રીછે ગુણ ધણો, જેમ અમૃતમાં ગુણ પીધાતણો;
 વણ સમજ્યો સુડો નિત્ય કહે, રામ કંઠ પંજરમાં રહે;
 ક્યાં પૂજ્યો ગાયો પરીક્ષિતે, અખા મુક્તિ પામ્યો પ્રીછતે. ૩૨૮

આત્મલક્ષ અંગ

આકાશ આઘેરી જાણો વસ્ત, ત્યાં નહિ મળે ઉદય ને અસ્ત;
 ઉદય અસ્ત તો જ્યાં આકાર, તે જાણો સધળો સંસાર;
 તે સંસાર સ્થાને છે શૂન્ય, આંહી અખા રાખે જો મૂન્ય. ૩૨૯
 જે આકારને માને સત્ય, તે શૂન્યવાદી તેમાં નહિ વત્ત;
 આકાર નિરાકારને જે કે નથી, મિથ્યાવાદ કરતાં મરે બે મથી;
 શૂન્યવાદી એ બેનું નામ નામ, અખા બેથી પર હરિનું ધામ. ૩૩૦
 ગુણવાદી ગુણને કહે હરિ, તે માયા રચિત જાય ઉસરી;
 તે માટે ગુણને સ્થળ શૂન્ય, ખટ દર્શન મત પાપ ને પુન્ય;
 કુટસ્તાની* કહે સત્ય આકાશ, અખા એ મિથ્યા અધ્યાસ. ૩૩૧
 વસ્તુને ઉપમા શૂન્યતણી, તે માટે વસ્તુ તે શૂન્ય જ ધણી;
 તે માટે શૂન્યવાદી નામ, શૂન્ય કને લહું મૂળગું ધામ;
 તે માટે તે તેવા અખા, પ્રપંચ પાર નવ ગયા લખા. ૩૩૨

* કુટસ્તાની=ખેટો જ્ઞાની.

અતિ ઘણો આધો પરમેશ, મન તણો ત્યાં નોહે પ્રવેશ;
 અમન તે નર આધેરો જાય, ત્યાં શબ્દ પહોંચે નહિ કાય;
 સહુ ઊપાસે મનની વૃત્ત, અખા ન લાધે હરિની નર્ત્ય.* ૩૩૩
 શૂન્યવાદિ શૂન્ય કુચા ભખે, પણ શૂન્ય તત્ત્વને નવ ઓળખે;
 સાકારી આકારને ગાય, તે ત્યાં કાળે શીટી જાય;
 તે માટે તત્ત્વદર્શી ખરો, અખા જે સર્વે ઉદ્ધરો. ૩૩૪
 સાચો અંતરજામી ગોર, ખીજો ગુરુ બાજીગર મોહોર;
 તેના અર્થ કહેવા શોભવા, સંસારીનું મન લોભવા;
 પણુરીધ આવે જેમ રૂપૈયાવડે, તેમ અખા આતમથી આતમ જડે. ૩૩૫
 શ્યાપર પરપંચ ખેસે ઘાટ, જેનું મૂળ મિથ્યા છે નાટ;†
 જગત થયું તે ત્રણ ગુણ વડે, ત્રણ ગુણને તે માયા ધડે;
 તે માયા તો નહીં પ્રમાણ, તો અખા શું થાએ જાણ. ૩૩૬
 ઉધ્યા ખરલે‡ પંડિત કવી, જે મનની વૃત્તિ રહ્યા અતુલવી;
 એક એકનું બોલ્યું નવ મળે, ખટ દર્શન જુજવાં આફળે;
 સૌને હુંમારાનો થાપ, અખા ન સમજે આપો આપ. ૩૩૭
 દષ્ટ પદારથ થાએ ફેક, ચર અચર ન ચૌદે લોક;
 ગુંથે ગ્રંથ વાંચે સાંભળે, તે ત્યાં કાળે સધળા ટળે;
 અખો શો રાખે નિરધાર, જે બોલું તે થાય સંસાર. ૩૩૮
 મનવા કરતાં મનશું અખે, પ્રપંચ દીઠો ચૈતન વિષે;
 નિર્મળ દર્પણ હોય અતિ સાર, તેમાં ભાસે બહુ આકાર;
 જેમ તે તેમ જાણે આત્મા, તે નર કહિયે સર્વોત્તમા. ૩૩૯
 આતમ સમજ્યો તે નર જતી, શું થયું ઘાળાં ભગવાંવતી;
 બોડે તોડે જોડે વાળ, એ તો સર્વ ઊપલો જંજળ;
 પ્રીછીને સંકોડે વ્યાપ, તો અખા રહે આપે આપ. ૩૪૦
 વણુ સમજે દાવાગિર ઘણા, વેષ વખાણુ આપ આપણા;
 ટળવું ઘટે ત્યાં સામો થાય, વણુ સમજે એમ વાંકા જાય;
 પેયો વેષ ને વાધી ઠેક, એમ અખા કેમ થાએ એક. ૩૪૧
 અખો શું કવિતાપણું કરે, જે વાત કશી ન પહોંચે શરે;
 કે લેવું કે મૂકવું કહે, તે તો ત્યાં આધેરું રહે;
 એવું કવર્તા આવે લાજ, સમજ્યા સરખો છે મહારાજ. ૩૪૨

ઉકેલ પડે તે જોડ્યું ખરું, જેણે જીવપાણું જાયે પરું;
 બાકી સધળો મોહ જોડાય, મનનું ગમતું સૌ કા ગાય;
 અખા અર્થ સહિત કહે જો સાત, નાચે પૂત તવ લાજે માત. ૩૪૩
 આપ ઈચ્છાએ સગુણ જ થયો, લાં કાણુ શિખા મણુ દેવા ગયો;
 પસર્યું પોત તે અકસ્માત, કાળ કર્મ ાશર મૂકે વાત;
 અખા તે ઈચ્છા છે સદા, પાણુ જક્ત સલ માનીજે જદા. ૩૪૪
 જક્તભાવ નહીં જ્યાં લેશ, લાં સલ મિથ્યાનો શું ઉપદેશ;
 કેનાં જન્મ કર્મ રૂપ નામ, સીમ કશી, જ્યાં ન મળે ગામ;
 અખા નહીં જ્યાં પ્રાયઃ પિંડ, એ તો જેમનું તેમ અખંડ. ૩૪૫
 કેવલ્યને કા કેમ કરી કવે, પોતે પોતાને શું સૂચવે;
 દ્વૈત વિના નહીં ખેસે ઘાટ, એકલો લાં નવ બોલે નાટ;
 અખા લક્ષ સહિત જે દ્વૈત, તે કહેતે કવતે છે અદ્વૈત. ૩૪૬
 કાઈક સલ થાપે સંસાર, કાઈક સલ કહે નિરાકાર;
 બેના થાપણુહારા ટળે, જેમ છે તેમ લાં કા નવ કળે;
 અખે મૂળ વિચાર્યું આપ, થાપણુહારનો રાખ્યો થાપ. ૩૪૭
 સગુણુ નિર્ગુણુ કથવો રહ્યો, બાંધ્યો રુંધ્યો સ્વામી લહ્યો;
 સદા હરિ બોલતો ચાલતો, ખાતો પીતો ને માલતો;
 અખો કહે વેદાંતનો સાર, કેવલ્ય બ્રહ્મ પ્રભા આકાર. ૩૪૮
 જોગ ધ્યાન તપ તીરથ લાગ, ભક્તિ કર્મ ને વૃક્ષ વૈરાગ;
 વિષય વર્ત્ય નાના વિધ બોગ, ચાલ્યો જાય છે એતન જોગ;
 અખા સર્વ સ્વામીના રંગ, સદા સર્વદા આપ અભંગ. ૩૪૯
 અખા જોતાં લાં વસ્તુ વડે, બીજું આપોરું નવ જડે;
 એમ જોતાં કાણુ કેને ભજે, પામણુહાર ન લાધે રજે;
 અદબદસ્વામી* અટલ અનાદ્ય, એ સમજ્યા વિના સધળો વાદ. ૩૫૦
 હાથ પગાળો સુંદર શ્યામ, એવો અટકલ્યો લોકે રામ;
 એવા પ્રભુતણા અમે દાસ, જેનો હશે વૈકુંઠમાં વાસ;
 ક્યારે કહે તે લે અવતાર, તો એમ અખા કેમ પામે પાર. ૩૫૧
 સકળ ચરણુ શિર કર અવેવ, સકળ શબ્દ જે બોલે દેવ;
 તેમાં ઉગી નીકળ્યું સહુ, નિલ ખરે નિલ વાધે બહુ;
 કેમ કહું કા કાળે અવતાર, જો તે વડે ચાલે સંસાર. ૩૫૨

પૃથ્વી અપ તેજ વાય આકાશ, એ જાણુને પોતે અવિનાશ;
કદલીસ્થંભ* ધણું પડ વળે, વચમાંથી હુંખો† નીકળે;
જક્ત કાતરો‡ કેલ મહાભૂત, જેવડે રંભા§ તે અદ્ભુત;
અખા અરૂપી ઉગ્યો જોઈ, પૂર્વપક્ષ ન કરશે કાંઈ. ૩૫૩
એમ અખાને હરિ સાં જજો, કાયકલેશ કરવો નવ પજો;
સાં લગે ધૂપ પૂજપર વાહાલ, જ્યાં નહિ લાધી હરિની ભાળ;
અજ્ઞાન સહુને મૂસળ માંય, અળગા અળગા સૌ કેા ધાય. ૩૫૪
તરણા એથે ડુંગર રહે, એવો ઉખાણો સર્વે કહે;
તરણું તે જીવનો અહંકાર, તે પાછળે રહ્યો કર્તાર;
અખા અહંકાર, વધાર્યો ગમે, તે માટે જીવ લવમાં લમે. ૩૫૫
કર્મ ગ્રહે એવું શું સદા, સુખમાંથી આવે આપદા;
જેમ વગડામાં કીજે તાપણું, તેણે સૂઝે ન સૂઝે થોડું ધણું;
કર્મતણી એવી ચકચુંધ,|| અખા ન ભાગે મનની રૂંધ.¶ ૩૫૬

જ્ઞાનદગ્ધ અંગ

જ્ઞાનદગ્ધ તે બળ્યા ઓગણા,ક કથતાં વધતાં દીસે ધણા;
વાંચ્યાં ન ઉગે અન્ન ન થાય, તેમ બ્રહ્મ કર્મ બેઉથાં જાય;
કહે અખો નર વંઠ્યા શરે, નર નારીની નિંદા કરે. ૩૫૭
બ્રહ્મ કર્મ ઉભેથા× બ્રહ્મ, જેમ અધછેલાં કુકટને કષ્ટ;
સંપ્રદાય શુદ્ધ નાંચું જ્ઞાન, મનમાં તે જ્ઞાનીનું માન;
કહે અખો નર મુક્તા ફરે, નગર છૂટી ઘેનુ ઓખર** ચરે. ૩૫૮
દોષદષ્ટિ દુર્મતિ નવ ટળી, તો શું સાધ્યું કથા સાંભળી;
ગુરુવચન પાળે તે સંત, ઘાટ ઘણેરા કાઢે દંત;
કહે અખો હરિની નહિ મયા, સાંભળીને સામા શક થયા. ૩૫૯
એક સુકું જ્ઞાન કથે દામણા,†† તે હરિ ફળ પામે વામણાં;‡‡
પાપ પુણ્યના ભેદ અખો લલ્લા, જે હતું તે સમજી રહ્યાં;
કરે આપે મૂકે વાધે માન, અખા એહ તે સુકું જ્ઞાન. ૩૬૦

* કદલી=કેળ. † હુંખો=હુમખો. ‡ કાતરો=હુમખો. § રંભા=કેળ. ૩૫૫વાળી સ્ત્રી.

|| ચકચુંધ=ચોળાચોળી; ખાંચખંચ. ¶ રૂંધ=ગાંઠ, ગુંચવાડો. ક ઓગણા=બળેલો પણ શેકાઈને કુલેલો નહિ એવો દાણો. × ઉભેથા=બેઠથી (સં. ઉભયતઃ) ** ઓખર=નરક ખાણું તે. †† દામણા=દોરડાં. ‡‡ વામણાં=ઈંગણાં.

સુકું જ્ઞાન ને વ્યંડળ મૂછ, કરપી* ધન, કૂતરાનું પૂછ;
 એ ચારેથી અર્થ ન થાય, સામું એળ ઉઘાડે કાય;
 અખા અમલવિન હાકમ જશે, કથ્યું જ્ઞાન પણ હરિનવ વસે. ૩૬૧
 જ્ઞાનીનાં નાચે ટોળાં ટોળ, મુક્તા નાચે સર્વ ગજકપોળ;
 શબ્દવેધિ† જોડા કાય તંત, શંખ સકળ નાચ દક્ષણાવંત;
 બહુમાં નિપજે કા એક જન, બાકી અખા રમાડે મન. ૩૬૨

વિભ્રમ અંગ

કોને ક્યાં થઈ બેસે જંત, જોતાં સૌનો આવે અંત;
 જેતું જેતું વાંછે શરણુ, તે ત્યાં સધળા પામે મરણુ;
 જેમ નાળગોળે તુંબડીની આડ્ય, અખા એમ ન ભાંગે મનની જાડ્ય. ૩૬૩
 ત્યારે મન પામ્યું નિજ ભાન, બ્યારે થઈ રહ્યું સર્વ સમાન;
 સમ પુરી મધ્ય મારું આજ્ઞ,† સર્વ સરખું બ્યારે ભાંગી જાજ;
 જેમ કરી‡ કવાથ રોગીને વિષે, અખા અરોગી સર્વે ભાજે. ૩૬૪
 હોંશે જીવ કર્મોધીન થાય, વ્યસને વ્યસની માદક ખાય;
 પોતે જોતાં પૂરણુ બ્રહ્મ, બ્રાંતે જોતાં સર્વે ચર્મ;
 ચૌદે લોક અખા એક ઠાઠ, ત્યાં ઉંચ નીચ તે મનનો ઘાટ. ૩૬૫
 અખા શોધીને શળ§ બેસાર, સદ્ગુરુ સંગે જાઈશ પાર;
 ઈંદ્રિય આજ પરમેશ્વર નથી, ભર્મે કાઈ ન મરશો મથી;
 દૃષ્ટ પદારથ માન્યે સિધે, તારો સંકલ્પ જાણુ તે વિધે. ૩૬૬
 સ્વયં પરમેશ્વર વ્યાપી રહ્યો, અનંત કાટિ રૂપે એક થયો;
 જેમ જર છોડ સહિત પાનોઢ્ય,|| તેમ એક બ્રહ્મ સધળે આઠોઢ્ય;
 એમ જોતાં તું બીજે નથી, ફાકટ અખા તું ન મરીશ મથી. ૩૬૭
 મૂળ ડાળ પત્ર ફળ ફૂલ, સુવર્ણ ઝાડ જેમ એક જ મૂલ;
 રૂપ રંગ શોભા એકાંત, તેમાં બીજું દેખે બ્રાંત;
 અન્ય નથી અખા કા કાળ, આપ આદે દઈ એવું ભાળ. ૩૬૮
 જ્ઞાન સ્વપત્ય ગો બ્રાહ્મણુ જોય, રામ થકી અળગો નહીં કાય;
 તત્ત્વ એક ને ચૈતન એક, નામ રૂપ ગુણુ કર્મ અનેક;
 આપે અખા ચલાવે જોલ, એમ સમજતાં પડે ઉકેલ. ૩૬૯

* કરપી=(સં. દુષણ) કંલુસ. † આજ્ઞ=આડી દીધેલી વસ્તુ. ‡ કરી=પૃથ્વ.

§ શળ=અરાણર. || પાનોઢ્ય=ઝાડ ઉપર નવી પાંદડી થાય તે

ઉંચ ખરા તે ઉંચ ન જાણુ, નીચ તે નોહે નીચ નિર્વાણુ;
 ઉંચમાં રામ બમણો નથી ભયો, નીચ પિંડ ઠાલો નથી કયો;
 કહે અખો સ્વમાર્માં બકયો, જેમ છે તેમ જોઈ નવ શકયો. ૩૭૦
 મૂલ સૂજ જેને ઉપજે, તે નર કાંઈ ભજે ન કે તજે;
 માલ જોઈને વેરે ધાટ, અધિકું ન ગણે નખશિખ માટ;
 અખા સધજો મોહવ્યાપાર, જોતાં વસ્તુ વિચારે પાર. ૩૭૧
 એક જ્ઞાની ને બીજું નાવ, ત્યાં તાર્યાનાં જોને ભાવ;
 ભૂપતિ બીખારી ગર્દભ ગાય, ચૈતન જાણી તાર્યાં જાય;
 આદ્ય અંત ન ગણે ને વહે, અખા વસ્તુવિચારે રહે. ૩૭૨
 સર્વાતીત સર્વ રૂપે સદા, એવું ચૈતન સમજે જદા;
 તેમાં આઘ્યા ચૌદે લોક, અદકું ઓછું થઈ ગયું ફોક;
 અખા મોટા તે અનુભવવડે, હૈયે ઉપાધ્ય કરવી નવ પડે. ૩૭૩
 કાં પરોક્ષ જીવે પરમેશ, તે રહેશે આપોપું શેષ;
 ભાવાંતરનો પડિયો ફેર, અહંભાવ મોટું અંધર;
 અહં બ્રહ્મ સત્ય માનો ભાવ, ત્યારે અખા સ્વતંત્ર જ સાવ. ૩૭૪
 અહં બ્રહ્મ રોપી રહે ચંભ, પ્રાયઃ પરમેશ્વર ઉગ્યો શંભ;*
 સદા સર્વદા ચાહ્યું જાય, તું અણુછતો ઉભો શાને થાય;
 અખા તપાસી જો તું તુને, તન જડે બાર જે ભૂલ્યો કને. ૩૭૫
 વેદ વચન માને સત્ય કરી, અપોપું સંભાળે ફરી;
 એ મૂકીને થઈશ મા ભલો, તો વલોણે પડશે વલો;†
 નહીં પામે આતમ નવનીત, અખા આણ્ય તું નિજ પરતીત. ૩૭૬
 પુણ્ય રાખ્યે નવ જાએ પાપ, અગ્નિ રાખ્યો તો રાખ્યો તાપ;
 જોત્યં કરે પણ લાજે જાળ, શોભે તેમ વધે જંજળ;
 અખા તે માટે વસ્તુ વિચાર, જે હસતો રમતો પામે પાર. ૩૭૭
 વસ્તુ વિચારે એટલો લાભ, નિર્વિકાર સદા રહે આભ;
 ફાટિ બ્રહ્માંડ ઉદરમાં રમે, આપ આયાસ નહીં કેા સમે;
 અચળ્યો લક્ષ એવો છે સદા, અખા નોહે દૂત આપદા. ૩૭૮
 સર્વે સુખની સીમા જ્ઞાન, જે સકળ તેજનું આપે ભાન;
 રવિ રથ ઘેર જે નર ફેરે, તેને તિમિર કેમ આવરે;
 લક્ષાલક્ષ વિના જે લક્ષ, અખા ન મળે પક્ષાપક્ષ. ૩૭૯

* શંભ=નિરાકાર. † વલા=છાસમાંથી માખણ વિખરાઈ જઈને હાથમાં ન આવે તે.

ન્યાં પ્રાણી ત્યાં છે પ્રાણેશ, તું જ્ઞેતો હોડે પરદેશ;
 પેહું ત્યાં એક વાંકું થયું, અખા અપોપું વિસરી ગયું;
 વિસર્યું તો સંતને જઈ પૂછ, તોડે જોડે કાં ડાહી મૂંછ. ૩૮૦
 જીવતણી છે અવળી સૂજ, ધાય ધૂપે કા પાટલ પૂજ;
 બાહ્ય કર્મ કરતાં ધુંચાઈ, મતદર્શનના મળ બંધાઈ;
 અખા જાઓ છે અહંતા કાટ, ત્યાં ભીજ્યાં છે કર્મકપાટ. ૩૮૧
 પટદર્શન કરતા વિખવાદ, મધ્યે માયા પેષે સ્વાદ;
 દાન દયા શીળ કહેતાં જાય, મંત્ર જાપ તીરથ મહિમાય;
 અખા બાળકની પેરે થયું, જોરાં સાટે ધરણું ગયું. ૩૮૨
 ખરાબ થયો જીવ વ્યસને કરી, કર્મ વોહર્યાં ને જોયા હરિ;
 આગલ્યા ભવને સારું કરે, ધન તન મન ત્યાં બહુ વાવરે;
 મને જાણે એ હરિ ભજન, વાઘે વેળ અખા એ અવતરણ. ૩૮૩
 અતિ જીતી મહા મોહની જાળ, કંઠે પડ્યાં થયા બહુ કાળ;
 અળગાં ઉપાસન અળગા દેવ, કરી હિમ્મત બાંધે અહમેવ;
 અખા એહ મોટો ઉત્પાત, ધણા પરમેશ્વર ક્યાંની વાત. ૩૮૪
 સાર હતું તે ક્યાંયે રહ્યું, વ્યસની મન ક્યાંયે વહી ગયું;
 ચોર જોલાબ્યા સાથે ધણા, તે ઠગતા જાય થઈ આપણા;
 પરબ્રહ્મ મૂળગું ધર અખા, કેમ પામે જેને એવા સખા. ૩૮૫
 કાચ કહે મોટો શિવદેવ, કાચ કહે વિષ્ણુ મોટો અહમેવ;
 કાચ કહે આદ્ય ભવાની સદા, જીવ કલ્પીના કરે વાયદા;
 જૈન કર્મની સદા દે શીખ, યવન માને કલ્પમે શરીર;
 અખા સૌ બાંધે બાકરી, કાચ ન જીવે હરિ પાછો ફરી. ૩૮૬
 ધણા શબ્દ પડ્યા જે કાન, તેને તેનું લાગ્યું બ્યાન;
 કાચ મુશળ પરવાહે વલા, કાઈ શબ્દને ગ્રાહે ગ્રલા;
 એમ જોયાં ખાતો સંસાર, અખા વિના વસ્તુ વિચાર. ૩૮૭
 લોક ચૌદ ચૈતનનો ઠાઠ, નિપજતાં જાય ઘાટ ઘાટ;
 સુર અસુર પશુ નર નાગ, સેજે પડતા જાએ ભાગ;
 પિંડ પહેલો ત્યાં નોતો જીવ, અખા પરવા છે એમ જ સદૈવ. ૩૮૮
 પ્રવાહ પુરાતન ચાલ્યો જાય, આગળ દીસે ન પાછળ ભુંસાય;
 મોટે ફક્ત ને પાછળ અદીક, ખપે ખરું ને રહે અનીક;
 અખા જો બેસે એ ઘાટ, એ સમજ્યા વિના સર્વ અટાટ.† ૩૮૯

પોતામાં વીણે વીખણું, નહી સંભાળે ધર આપણું;
 થઈ ગયું ને વળિ આગળ થશે, તેની વાત કરે સૌ રસે;
 એમ ચાલ્યો અવળો સંસાર, અખા ધરમાં ખોયો સાર. ૩૯૦
 વેલ ન દીસે, દીસે પાન, દીસે કીરણ, ન દીસે ભાન;
 પ્રવાહ ન દીસે, દીસે તરંગ, તેમ ચિદ્ ન દીસે, દીસે અંગ;
 અખા દેખણહારે દૈત, ઢળતે રહે તે સર્વાતીત. ૩૯૧
 સર્વાતીતમાં ઉત્પત્તિ અંત, શેષનાગ વૈકુંઠ પરજંત;
 ચૈતન કારણ, કાર્ય ભૂત, પટ કાર્ય, ને કારણ સૂત;
 અખા જાણુ અરૂપી વડે, તે જોતાં અનુભવ નીવડે. ૩૯૨
 એમ જાણ્યા વિણ ઠાલાં સહુ, ધણા આચરણ આચરે બહુ;
 સર્વે સ્વપ્નાંતરના ભોગ, જપ તપ સંયમ સાધન જોગ;
 કહે અખો જે ખરો જાગશે, તેને એવો અનુભવ હશે. ૩૯૩
 લોહનાં બાર ને રૂપાના દેવ, એક દિરાસરમાં થાતી સેવ;
 તેમાં આવી પારસ રહ્યો, સર્વ સાજ સોનાનો થયે;
 ઉત્તમ મધ્યમ કર્મ જ્ઞાનવડે, અખા સર્વે હરિ નીવડે. ૩૯૪
 અખા શમશ્યા સરખી ખરી, જો સમજો તો નીપજો હરી;
 ઉંડા જળમાં રત્ન જ પડ્યું, કેમ ડબકી ખાય કને તુંબડું;
 છોડ તુંબીફળ જડશે રત્ન, અખા સમજ તો મોટું જતન. ૩૯૫
 ડહાપણ ભોળપણ છાંડી રહે, આજ કરે હરિ મારગ બે;
 ભોળાંને અસુજની આજ, વિચક્ષણ પણ્યો ચતુરાઈની ખાજ;
 અખા તરવું તેને માથે ભાર, હીરા છાર બે નાખે પાર. ૩૯૬
 ઘણું પંડિત ડાહ્યા ગુણવાન, ન્યાય પારખું સંગિત ગાન;
 અષ્ટાવધાની પિંગળ કવી, મંત્રભેદ ઔષધ અનુભવી;
 અખા એટલે જો હરિ નવ ખટયો, તો ભોળાપણ્યો આધોશું વટયો? ૩૯૭
 જેમ શિલા એક ટાંકી ચીતરી, અણુધડી ખીજી મેલે ભરી;
 બે નાખી ઉંડા જળ વિષે, પણ સરખી બેઠે તરવા વિષે;
 પંડિત મૂરખ સરખા નીવડે, અખા દૈતને રૂપક ચડે. ૩૯૮
 ચતુર તે જે ચતુરાઈ વમે, વર્તન માત્ર જગતમાં રમે;
 લક્ષ સદા રહે ત્રિગુણાતીત, વહનિને લાગે નહીં શીત;
 ભવજલથી કેરો નીસરે, અખા એવો ચતુર તે તરે. ૩૯૯

અખા રામ સ્વતંત્ર ભાલ્ય, જેણે જાય સર્વ જંજળ; ૪૦૦
 ઉઠ હાથનું ગણતાં આપ, તે નર જાણે નહીં અમાપ;
 ઉત્પત્તિ લય કહેવા માત્ર, રામરસે ભરવાનું પાત્ર.
 તે તારાની વિદ્યા સરે, સામે પ્રવાહે જે કોષ તરે;
 કર્મ ધર્મનો વહે છે પ્રભા, તેમાં તણાતા ઠોકે સઉ ખલા;
 અખા જે અહ સારો જાય, તેવા ભક્તને ગીતા માય. ૪૦૧
 પરબ્રહ્મ પ્રાય પોતામાં વસે, સદ્ગુરુગમે તે જો અભ્યસે;
 ત્રાંખાં પીતળ નિપજે ધાત, પ્રાય: છે સુવર્ણની જાત;
 કાષ્ટ પાપાણુ ન થાયે હેમ, અખા જ્ઞાનવણુ ખીજું તેમ. ૪૦૨
 તું તીરથ કાં સામું જીવે, કાં પોતાને પ્રતિબિંબે રવે;
 એવી બુધ જેણે આદરી, તેણે આપથી ખીજે કાંઈ હરિ;
 તું કલ્પદ્રુમ કાં કલ્પી રમે, અખા એમ પ્રીછે અર્થ શમે. ૪૦૩

આત્મા અંગ.

તન તીરથ તું આત્મ દેવ, સદા સનાતન જાણે ભેવ;
 અડસઠનું આધૈવત સદા, તે જાણે ટળે કાટી આપદા;
 તીરથ માર્ગેન કાંઈ અખે, જન્મ મરણ નહીં તેને વિષે. ૪૦૪
 જમલો છે જોળે જગદીશ, તું પડછંદો ને તે ઈશ;
 ઉલટ ભેદ પામે આરામ, જો તારું મૂળનું નિજ ધામ;
 અખા અક્ષર તું ક્ષર નાય, પ્રતીત તુંને જો તારી હોય. ૪૦૫
 સુધું કહેતાં ન માનો દુઃખ, વેહેતે જળે ન દીસે મુખ;
 ઠેરાણે* ભાસે જેવું યથા, વણુ ઠેરાણે પામ્યો વ્યથા;
 જ્ઞાન એક સઘળે પિંડ વસે, અખા કૃત્વની પૂજા હશે. ૪૦૬
 અહંમાયા બહુ રૂપે કરી, આપોપે સહુએ આદરી;
 કાય કહે દેખું પંચરંગ, કાય શેષશાયી દેખે સુચંગ;
 કાને મુક્તાકુળ દબે પડે, કાય કહે મારે જ્યોતિ જળહળે;
 મનના મત સર્વ આદર્શ, અખેપદથી સઘળા ખર્ચા. ૪૦૭
 દીઠાને કાં વળગે ભૂર, અણુદીર્ઘ વેધ તે શૂર;
 દષ્ટ પદારથ જીઠો થશે, વૈકુંઠાદિ સર્વે જશે;
 ધ્યાન ધરે દીસે જંજળ, અખા નાય એ હરિની ભાળ. ૪૦૮

* ઠેરાણે=સ્થિર થયેલા પાણીમાં.

ધ્યાને દીસે તે જાગ્યે જાય, ખોટાનો શો કરો ઉપાય;
 ઇન્દ્રજાળની વિદ્યા કાં મોહાય, એ તો કર્તવ્ય છોકરાં જાય;
 ભરમીશ માં એ દેખી લાત, અખા કૃત્ય રહિત છે વાત. ૪૦૯
 કર્તવ્ય સધળું મનનું જાણુ, મન ઉભેથી ટળે નહિ તાણુ;
 મન ઉભે ઉભો સંસાર, ફેકટ કેમ વહે છે ભાર;
 અર્થ અખા તો થાએ ખરો, જે ઉપાય મન અમનનો કરો. ૪૧૦
 કદપે જદપે કથતે જ્ઞાન, વળી નવરો થઇને ધરશે ધ્યાન;
 મફટ રાજ બેસાડયું જેમ, ફળ દીઠ વળિ હું તું તેમ;
 અખા એમ નહિ રીઝે રામ અંતરના સાક્ષીથી કામ. ૪૧૧
 નિગમે ગાયો સમ્યક્ નવ લલો, નવ આંખો ને નવ તે ગયો;
 સદા સનાતન છે અવિકાર, છતે અહંકારે ન લહે પાર;
 અખા વસ્તુ સરીખો થાય, તો હીરે હીરો વેંધાય. ૪૧૨
 વર્ણાશ્રમ શું વળગે અંધ, જાણુ એ માયાનો ફંદ;
 લેહેરે વળગ્યો કે નવ તર્યો, નિજ બળ આંખું તે ઊગર્યો;
 હાડ ચર્મ કાં દેખે ભૂર, અખા બ્રહ્મ રહ્યો ભરપૂર. ૪૧૩
 અણુછતો બોલ સૌ કોને ચડ્યો, પણ કાણુ કીયાંથો અળગો પડ્યો;
 પાંચતણી સધળી માંડણી, આપે બોલે માંહે ધણી;
 આપોપાથી ધુધ જ પડી, અખા દ્વૈતની કાળપ ચડી. ૪૧૪
 પ્રીછીને હરિભક્તિ આદરે, તો અંત્યે પડે સહુ વરે;
 હું તે કાણુ હરિ શી વસ્ત, જે જાણી ગ્રહું જઈ હસ્ત;
 એમ જાણી જપે મળે ભગવાન, નહિ તો અખા વરવોણી જાન. ૪૧૫
 સદ્વિચાર તે સાચિ ભક્તિ, જેણે જીવ શિવની લહિયે વ્યક્તિ;*
 જીવશિવતણું લીધું હેત, તે પોંહત્યો જ્યાં વેદ કહે નેત;
 એમ ભક્તિ આવે કણસડે, નહિ તો અખા જીગજીગ રડવડે. ૪૧૬
 એક મૂળ મંત્ર સાંભળજે સત્ય, જેણે પદાર્થ લહિયે નિત્ય;
 જીવતણું જે જીવજપણું, અને ઐશ્વર્ય જે ઇશ્વરતણું;
 એ બેના બે વિકાર બે તજે, તો શેષ ભાગ અખા નીપજે. ૪૧૭
 જીવપણું વિચારે વળગે, સદ્ગુરુવચને પડશે વગે;
 રજજી સુજંગ જેમ દીપવડે ટળે, વણુ વિચારે ભર્મ જ ફળે;
 ભર્મ કર્મનો વ્યસની થયો, ત્યારે અખા ઇશ્વર સાક્ષી રહ્યો; ૪૧૮

* વ્યક્તિ=(સં. વ્યક્ત) દેખીતું, પ્રત્યક્ષ.

જીવ ટળવા સૌ જતન જ કરે, તેમ તેમ તે બ્રાહ્મણો વિસ્તરે;
 જેમ મૂર્ખ ખસ ખણી નિર્ગમે, તેમ તેમ તે ધણું ધણું દમે;
 ઔષધ્યે કંકુ થાએ શાંત, તેમ સદ્વિચારે અખા જીવ શાંત. ૪૧૯
 ભક્તિ જ્ઞાન કથે વૈરાગ, દેહદર્શન તે ન કરે ત્યાગ;
 ત્યાં લગે એકે નવ ફળે, શુદ્ધ સૂરો* ઉપરથો બળે;
 અંતર અગ્નિ ન લાગે કયમે, ફેકટ દંન અખા નિર્ગમે. ૪૨૦
 વિચારે ભક્તિ થાય વણુ કરી, જ્ઞાન કથ્યા વિણુ પામે હરિ;
 વણુ ત્યાગે જ ફળે વૈરાગ્ય, સદ્વિચાર જ્યારે આવ્યો ભાગ્ય;
 હરિ ભણ્યા વિણુ જે જે કરે, તેને અખા કલેશ ઉગરે. ૪૨૧
 તપ તીર્થ દાન વ્રત નેમ, ધર બેઠા તે પામે ખેમ;
 સદ્વિચાર થડ જેણે ગ્રહ્યું, તેને શાખા પત્ર ખારું નવ રહ્યું;
 સદ્વિચાર વિણુ કરે જે ધણું, તે ધુજ્જ ઉપર અખા લીપણું. ૪૨૨
 રહેણી વિના કહેણી જે કથે, મહિ વિના પાણી જે મથે;
 જેમ કાચલસુતને પાળે કાગ, વસંત ઋતુએ ઉડિ જાએ જાગ;
 લક્ષ વિના કહેણી બેઠા અખે, ભક્તિ દંભ કુતર્ક જ્ઞાન લખે. ૪૨૩
 જ્ઞાની છે હરિનું નિજ રૂપ, ચિહ્ન વિના કેમ કહિયે ભૂપ;
 રાજપૂત્ર દળણું નવ દળે, કાળ માયા જેને દ્વારે રળે;
 શેષ શંકરનું જીવન જ્ઞાન, એવી નિધિ ગોઠા અખા વિણુ જ્ઞાન. ૪૨૪
 કુબુદ્ધિ કુતર્ક ને જ્ઞાનજ કહે, વિષય દંભ ભક્તિ કરી ગ્રહે;
 કોધિ કોધને કહે વૈરાગ, હંસ આસને બેસાજો કાગ;
 ત્રણુને નાવ્યો અખા હરિ હાથ, જેમ રૂપા ભરોસે શીપની આથ. ૪૨૫
 જ્ઞાનતણો મહિમા અતિ ધણો, તે જાણે જે વિરહો જણ્યો;
 ધ્યે ધ્યાતા તેણે પદ નથી, નિરાલંબ પદ એટલા વતી;
 કથ્યા ભણ્યાનું નહીં ત્યાં કામ, જે પ્રીછે અખા નિજ ધામ. ૪૨૬
 ઉંડ હાથ તરુ ચંદનતણો, ઉગે વણુ વાવ્યો હોય નહીં ધણો;
 બ્રહ્મવેત્તાનું એ દષ્ટાંત, કૃત્ય રહિત જે હોય મહાંત;
 એકે ચિહ્ન ન હોય તે વિષે, તે સરખો અખા તેને લખે. ૪૨૭
 છાયા તરુએ તરુ નવ કરે, તેમ બ્રહ્મવેત્તા કાંઈએ નવ કરે;
 કૃત્ય એક નોહો તે વિષે, અચિત તરુ કરાં ફળ લખે;
 નિજપદ બેઠો રહે તે વીર, નિત્યાનંદ અખા છે ધીર. ૪૨૮

જેમ કલ્પદ્રુમથી રિધ નીપજે, પોતે કાંઈ ભજે નવ તજે;
સામાનો સંકલ્પ જ ક્રમે, પોતાનો અનુભવ ન ચળે;
વિદેહી તણી હાય એવી રીત, ગ્રહે અખા જો ધર્યે જીત. ૪૨૯
બ્રહ્મરસ જેને ઘટ કરે, તે ત્રિલોકની સ્થિતિ નવ કરે;
નવ દિસે તેને પદ રહે, દિસે તેને જાણી ખહે;
યાતાં પહેલો જેવો હતો, તે એવો અખા છે છતો. ૪૩૦
ધ્યાતા ને ધ્યેય જો રહેય, તો કૃત્ય નખુટે ન ટળે ભેય;
ધ્યાતા ધ્યેય જ્યારે થાય, તો દ્વૈત ઉપાધિ સર્વે રહી જાય;
કથે રહે સ્વસ્વરૂપ જ વિષે, તેને જ્ઞાનવંત અખા વેદ લખે. ૪૩૧

વેષવિચાર અંગ

દર્શન વેષતણી કહું વાત, પંથ પુરાતન સઘળી ધાત;
સ્વેચ્છાએ અવધૂત જ રહ્યા, પછે ચાલ્યા આવ્યા ક્યાં તેને ગ્રહ્યા;
શિવે વેષ ધર્યો અભિનવો, તે પહેલો અખા કેણે અનુભવ્યો? ૪૩૨
રાજવેષ ધરે નાય રાજ, પંથ રહે કાંઈ ન સરે કાજ;
અંતકારણ એનું કાંઈ નથી, નિર્દાવે વર્તે તે જતી;
સેજમાંહે મહાપુરુષ જ રહે, બાહ્ય દૃષ્ટિ અખા વેષને ગ્રહે. ૪૩૩
શેષ શંકર મુનિ જે પદ રમે, તે પદ ગ્રીછ અખા કાં ભમે;
શુક મોટા કહાવ્યા જે વડે, રખે કબુધ તુંને આશા નડે;
જ્ઞાન બ્રહ્મ તે આશા કરે, સત્ત્વ છાંડી અખો નહીં ગ્રહે. ૪૩૪
જીવ કલંક અખા ટાળે ટળે, આશાએ જીવ બ્રમમાં ભળે;
આશાવાનતાણું નામ જીવ, પદ નિરાશ બેઠો તે શિવ;
મર્કટ મન તે આશા લગે, જોય વિચારે અખા તું વગે. ૪૩૫
જંક્તનામ જગદીશજ તણું, જોયામાં કારણ છે ધણું;
ચિત્ત સહિત જોતાં તો જંક્ત, ચિત્ત રહિત હરિ છે અવ્યક્ત;
શાર્દૂલસુત માતાને મળે, અન્ય અખા રિપુ જાણી પળે. ૪૩૬
મોહું વૈશુણ્ય ચિત્તનું પડયું, વસ્તુ વિષે દ્વૈત પડ ચડયું;
પડે ભાત નાનાવિધતણી, ચિત્ત ઉપાધ્ય વાધી અંત્ય ઘણી;
માદક પુરુષને ઘેલો કરે, સ્વસ્વરૂપ અખા તેને વીસરે. ૪૩૭
ચિત્ત સમતે નિશ્ચળ મન થાય, નિશ્ચળ મન તે શિવ સદાય;
શિવતણે પદ દ્વૈત જ નથી, ચિત્ત ઉપાધિ વાધી અણુછતી;
ચિત્ત કલ્પિત અખા અવતાર, એ સત્શાસ્ત્ર જાણો નિર્ધાર. ૪૩૮

વિષય માદક પુરુષે લક્ષ કર્યો, ત્યારે બુધ નેત્રે ભર્મજ સ્ફુર્યો;
 ભ્રમ પડતે હરિ દષ્ટિ ગર્ભ, નેત્રે માયા આવી રહી;
 માયાબળ છે અખા પ્રચંડ, તેનાં દર્શન છનું પાખંડ. ૪૪૯
 સર્વ વિકાર એ મનનો જાણુ, ચોર્યાશી લક્ષ ને ત્યારે ખાણુ;
 દષ્ટ પદારથ ચિત્તનો ધજો, ચિત્તવત એને ચિત્તમું જજો;
 ચિત્તરૂપી રોગ મનને થયો, અખા આપોપું ભૂલી ગયો. ૪૪૦
 મેલું મન તે સામું ધસ્યું, જર્ઘ માયા ફેરે ચિત્ત વસ્યું;
 માયા તણો ત્યાં બહુ વિસ્તાર, હરિને પરઠ્યા દશ અવતાર;
 ચિત્ત અંગી કરતે બ્રહ્મ થયો, અખા દોષ હરિનો ગ્રહો. ૪૪૧
 અખિલ બ્રહ્મનો શું અવતાર, ચિત્ત ઉપાધિતણો વિસ્તાર;
 કહી જાય તો ફરી અવતરે, વણુ સમજે દોષ સ્થાપન કરે;
 ચિદ્ અર્ણવ* સદા ભરપૂર, અખા ઉત્પત્ય લય લહેરે પૂર. ૪૪૨
 ચિદાનંદ ફેરાં સૌ રૂપ, દષ્ટ પદારથ આપે ભૂપ;
 અખિલ ભુવનમાં રહ્યો પરવરી, નિલાનંદ આપે કરે હરી;
 સદા સર્વદા છે અવિનાશ, અખા નિરંતર સર્વાવાસ. ૪૪૩
 વણુ વિચારે વિશ્વનું ભાન, જ્યાં લગે નવ કાઢ્યું માન;
 વસ્તુ વિચારે વિશ્વજ નથી, હરિને કર્તા કહું શ્યાવતી;
 હરિ કર્તાને કહો શ્યાતણો, જો કલ્પિત ભ્રમ અખા આપણો. ૪૪૪
 ગુરુ મારે એમ જ પ્રીછવ્યો, હરિ દેખાજો તે અણુચવ્યો;
 વિશ્વનિયંતા જો કહેવાય, અખંડ બ્રહ્મની ખંડણા થાય;
 ગુરુ ગોવિંદ જેને ત્યાં હશે, અખા અપોપું દેખાડશે. ૪૪૫
 સાચો ગુરુ કેને નવ ભજે, જુઠાથી કાંઈ નવ નીપજે;
 રસાયન કેને નવ મજે, ધૂર્ત વિત્ત લઇને પજે;
 એ જે યેની સદાએ ખોટ, અખા નહીં મજે કોટાનકોટ. ૪૪૬
 સાચો ગુરુ જાણી જે જક્ત, કનક કામની નોહે આસક્ત;
 ખીજ સધળા આળપંપાળ, ધનને અર્થે માંડે જાળ;
 તેથી કહો તે શું નીપજે, અખા અંતર માયાને ભજે. ૪૪૭
 ગુરુ શિષ્યની ત્યાં એવી વાત, શુદ્ધ પારસને સધળી ધાત;
 શુદ્ધ પારસને જે જે અડે, તે તે કંચન થઈ નીવડે;
 તે આદર કેનો નવ કરે, સેજ એશ્વર્ય અખા તે ધરે. ૪૪૮

સદ્ગુરુ શિષ્યને વચન જ કહે, જિજ્ઞાસુ શિષ્ય તત્ક્ષણુ ગ્રહે;
 મોરપતિ પડતું બિંદુ ધરે, તેનો તદ્દત ખરહી* થઈ પરવરે;
 પડયું ગ્રહે તેની થાય ઢેલ, ગુરુ શિષ્યનો અખા આ ખેલ. ૪૪૯

ગુરુ શિષ્ય કેરી સાંભળ ભુક્ત, સ્વાતિભુંદે જેમ જામે સુક્ત;
 જેવે આદરે કરીને ગ્રહે, તેવું સુક્તા જામી રહે;
 આદરવંત તે વચન જ કરે, જો અખા સદ્ગુરુ આદરે. ૪૫૦

ગુરુ શિષ્યની સાંભળ તંત્ર, એકે પોહોરે મુદ્રા જંત્ર;
 કર્તા ધર્તા હોય સાવધાન, ઉઠે મુદ્રા સધળી સમાન;
 ચંત ચળે જો એકતાણું, મિથ્યા કાર્ય હોય અખા ધણું. ૪૫૧

લક્તિ જ્ઞાન અને વૈરાગ, પદાર્થ એક ત્રણ નામ વિભાગ;
 તેને અખાણ્યો કહે ભુજવા, સમજ્યાને તે એક જ હુવા;
 અનુભવતાં જાણીને ભેદ, લક્તિ જ્ઞાન અખા નિર્વેદ. ૪૫૨

જક્તાભાવ હૃદયે ગયો, ત્યારે ત્યાં વૈરાગ જ થયો;
 જ્યાં ભુવે હરિ દષ્ટે પડે, ત્યારે લક્તિ સરાણે ચડે;
 દ્વૈતભાવ અખા જ્યારે ગયું, ત્રણ પ્રકારે જ્ઞાન જ થયું. ૪૫૩

જો લક્તિ કરે ને નંદે જ્ઞાન, તો લક્તિ નંદી આણે અભિમાન;
 વૈરાગી કહે ભુક્તા ખેય, સાચો સંસાર મૂકી રેય;
 એ દ્વેષે હરિ કહિએ રહિ ગયો, અખા અહંકાર આગળ થયો. ૪૫૪

હરિમય સર્વ દેખે તે લક્ત, જ્ઞાની આપે છે અવ્યક્ત;
 અહર્નિશ મન જો વેધ્યું રહે, તો ક્રાણ નંદે ને કોને કહે;
 વણ પામે બકવાદ જ કરે, ગળે ગર્જના અખા ઉગરે. ૪૫૫

કુળવધૂ તે પરને નવ લજે, તેમ સાધવી તે ત્યાં નીપજે;
 આપ છુપાડે પોતાતણું, કંથમાન હોયે ત્યાં ધણું;
 તે લક્તની ત્યાં એવી રીત, નમ્રપણે અખા છે જીત. ૪૫૬

જ્ઞાનીને પર કોયે નથી, મન અમન થયું તે વતી;
 ઉત્તમ મધ્યમ સધળું ગયું, મન જાતે સર્વે લીન થયું;
 ગત દિવસનું સ્વપ્ન જ જેમ, હું તું ભાવ અખા થયો તેમ. ૪૫૭

જીવ અંગ

સ્થાવર જંગમ કેરી વાત, નિકટ દેખાડયું છે સાક્ષાત;
 પંચ મહાભૂત તે સ્થાવર જાણુ, જંગમ ચૈતન્ય એ વેદ વાણુ;
 એક પિંડમાં વરતે બે, ઉગ્ર બુદ્ધે અખા જોઈ લે. ૪૫૮

* ખરહી=મોર.

સ્થાવર જંગમ કેરો ભેદ, બુદ્ધિમાને કહું માને વેદ;
 બહાર જોતાં નાવે પાર, પંચભૂતમાંહિ વિસ્તાર;
 જંગમ પવન નીર ને તેજ, સ્થાવર આકાશ મહિ એજ. ૪૫૯
 પિડને લેખે છે બ્રહ્માંડ, બ્રહ્મા આદિ કીટ ને અંડ;
 પ્રાકૃત વિષે અધિકું ન્યૂન હોય, કારણ પ્રત્યે સમતા સૌય;
 અખા એ અનુભવ હ્રદે રાખ, જેની ભાગવત ગીતા પૂરે સાખ. ૪૬૦
 એમ જોતાં ભાસે નહીં ભિન્ન, માયાચિત્રથી ઉતરે મન;
 કારણવેધી બુદ્ધિ જ રહે, કારજકેરું ચિત્ત ન લહે;
 ચિત્તવિચિત્ર દષ્ટેયું ગયું, ત્યારે અખા ધામ મૂળગું રહ્યું. ૪૬૧
 મૂળગે પદ તો દ્વૈત જ નથી, સ્વપ્ન ઉપાધ્ય જાત્રત નહીં રતી;
 ઉત્તમ મધ્યમ કર્મકાંડ જોગ, નિદ્રાવાનને સઘજો ભોગ;
 જાગતાને સ્વપ્નનાં કૃત્ય, મૂલગી વૃત્યે અખા છે વૃત્ય. ૪૬૨
 આપ થાતે વ્યાપે સત્ય થયો, વ્યાપ્યો આપોપું ભૂલી ગયો;
 ચતુર પુરુષ જેમ શિથિલ થયો, સ્વસ્વરૂપ તેને વિસરી ગયો;
 અખા નિજ બુદ્ધે અંગી કરે, શિથિલપાણું સમ્યક વિસ્તરે. ૪૬૩
 ચિદ્ અર્ણવકેરા બુદ્ધબુદ્ધા, ઉપજે ખપે સ્વભાવે સદા;
 અસ્તિ નાસ્તિ એની ન કેવાય, નરજાંયા જેમ સાથે થાય;
 સૂરજધામ કેવાને ખે, એમ જીવ શિવ અખા જોઈ લે. ૪૬૪
 નવ દીસે તેને સત્ય જાણુ, દીસે તેને નાશ પ્રમાણુ;
 દષ્ટ પદારથ જુઠો થાય, ઘાટ દષ્ટ હેમે ઠેરાય;
 પસરયું આપ સચરાચર વિષે, એમ જોતાં પદ પામ્યું અખે. ૪૬૫
 અણુછતે છતાનો ભ્રમ, પણ બ્રહ્મવેત્તા જાણુ એ મર્મ;
 વાગ્વિલાસ તે સાચો થયો, જૂઠું સાચું ભૂલી ગયો;
 માયા ધ્રુજા નારદને થઈ, ત્યારે પૂર્વ બુદ્ધિ અખા ભૂલી ગઈ. ૪૬૬
 અરૂપીનો પંચ આવાસ, પંચે પસર્યો સર્વાવાસ;
 ઈંદ્રજાળ અવિદ્યાનું જાળ, દીસે સત્ય ને આળ પંપાળ;
 અણુચવિયું આપોપું લખો, એટલા ઉપર શું કહે અખો. ૪૬૭

સંત અંગ

દશરથ પહેલો હતો જે રામ, નંદ વસુદેવ પહેલું કૃષ્ણ નામ;
 ચોવીશે તેમાંથી થાય, પણ તે કાંઈ આવે ન કે જાય;
 અવિનાશી લેશે તે સંત, ત્યાં કારણ નહિ દર્શન ને પંથ. ૪૬૮

દ્વૈતભાસી તે નોહે સંત, જેમ જે બાબુના હસ્તીદંત;
 મનમાં આશા માયાતણી, કીરત બહાર ચલાવે ધણી;
 અક્ષભરોસે આબો, બ્રમ, અખા સરાડે ઉગર્યો શ્રમ. ૪૬૬
 અગમ પંથને જઈ નવ શકે, જૂઠું અન્ન શ્વાન જ લખે;
 પરાધીન રહે દેહવાન, બુદ્ધિવોણાને નહિ ત્યાં સાન;
 અખા અણુબળયું રહ્યું આપ, જન્મ ધરે સાથે પુણ્ય પાપ. ૪૭૦
 જો ભુંડા તું છે ચિદ્ અંશ, જોને વિચારી તારો વંશ;
 તું રાજપુત્ર કાં દીનમાં લખે, કાં વિચારવોણો ધરધર ફરે;
 નિજ પદ ખેસ ટળી જા જંત, એમ અખા પદ પામ્યા સંત. ૪૭૧
 હંસ લખે કમળના તંત, તેમ આપ વિચાર કરે મહંત;
 કલણારહિત કોઈ નિર્બંધ, નર આકારે અખા ગોવિંદ. ૪૭૨
 નિર્દ્વિ અંતર્ગત મુદા, કૃપાવાન ધીરજવંત સદા;
 રાગ વિરાગ નહિ તે વિષે, અહંકાર નિરહંકાર કો નવ લખે;
 નિરાધાર અખો કે વીર, જગત તૃણવત્ સહિત શરીર. ૪૭૩
 અક્ષવેત્તા રહે તુર્યાપાર, તો બાહ્યદષ્ટિ શો કરે નિર્ધાર;
 ત્રણ અવસ્થા સૌને વિષે, તુર્યા બલંધીને કાણુ લખે;*
 જેહ લખે તેવો તે થાય, જથારથ અખા રહીને જાય. ૪૭૪
 અક્ષવેત્તાને જીવ નવ કળે, રાત દિવસ એકઠાં નવ મળે;
 ત્યાં કળણુ નહીં ને જીવ અચેત, શિવપદ ખેડાં સર્વ લે હેત;
 ઉચે આસન ખેસે કાય, નીચી ભૂમિકા દેખે સૌય. ૪૭૫
 જગતદષ્ટિ તે ચર્મને વિષે, બોલનારાને કાય નવ લખે;
 પાંચ તત્ત્વની એથે રહે, હાથોહાથ અખા બોલે લહે;
 દશ્યો હોય તો કહેજો હા, વિનદર્શન મન વાયો વા. ૪૭૬
 સુવર્ણાંગર† સોનીને ભોગ, ખીજા લોકને ન મળે જોગ;
 તે સસલાં જાણી મૂકી જાય, અનુભવી હોય તે કરે ઉપાય;
 અનાયાસે થાય એક લવી, રિદ્ધ પામે અખા અભિનવી. ૪૭૭
 અણુપામી રિદ્ધિનું ધર લહ્યું, ચિત્ર વિચિત્ર જોને વિષે રહ્યું;
 શુદ્ધ બુદ્ધે વિચાર જ કર્યો, ખીજો ઉપાય નથી ઉદ્ધરો;
 ઉત્તમ મધ્યમ સ્વમનાં કૃત, જાગે અખા થાય સર્વે વ્યર્થ. ૪૭૮

દેહ સૌ એની દષ્ટે પડે, દેહી કોય ન મીટે ચડે;
 ભાત પડે છે પોતજ વિષે, રચન ઘાટ ધાલે પારખે;
 કુવામાં પ્રીછે જે સાન, અખા અગમનું આવે માન. ૪૭૬
 બીજે ઉપાયે હરિ નવ મળે, કાટી જન્મ લગે આફળે;
 કમળ ઉપર જળ ઝાકળ પડે, તેમ તેમ તે સૂકે કે સડે;
 જેથી ઉપ-યો તેજ હનૂર, બીજે ઉપાય અખા પડે દૂર. ૪૮૦
 જેને તું જાણે આકાશ, તે તુંજ વિચારી જોને પાસ;
 તે નોહે ખૂણે ખાચરે, પ્રલક્ષ મુખે મુખ વાતો કરે;
 સંકલ્પ ચઢ્યા ન દીસે દેહ, તેમ અખા રહ્યો છે તેહ. ૪૮૧
 ભોગ કાજ ઉદ્ધમ કાં કરે, તુજને ભોગ ખોળતો ફરે;
 વણુ વાંછ્યો આવે જેમ રોગ, એણે લેખે જાણે ભોગ;
 કર્તાએ કીધું તુજ કાજ, નવ મૂકે અખા મહારાજ. ૪૮૨
 કાળે દુમ વિણુ વાંછા ફળે, ઋતુવિના ફળ શોધ્યાં નવ મળે;
 જેમ મૂર્ખ સૂર્યને લેવા જાય, વાણે ઉદય આફળીએ* થાય;
 અખા એમ કાં લેવાને ધસે, અવધ વોણો તે કમ આવશે. ૪૮૩
 એમ જાણી ધીરજ મન ધરે, અજગર વ્રત મહાપુરુષ આદરે;
 જો જાણે મધ્યે કિર્તાર, ફોકટ હું ચર્ષ કાં વહે બાર;
 ચક્રચૂડામણુ તારો તાત, ધીરજ ધરે અખા સાક્ષાત. ૪૮૪
 આહાર આશાએ જીવ સૌ થાય, આશાએ દેવધીરસાગર જાય;
 આશાએ તપિયા દેહને દમ્ભે, આશાએ વ્રત તીર્થ સૌ ભમે;
 રાય રંક આશાના દાસ, આશા અખા માયાનો પાશ. ૪૮૫
 જ્યારે પદ બેઠો નૈરાશ્ય,† લારે સ્વયં જ્યોતિ હોય પ્રકાશ;
 કૃતકૃત્ય કહીએ મહાપુરુષ, જેનો આશાપાસ જયો અમ્રખ;‡
 જેમ વાદળ ટળે નિરાળો સૂર્ય, અખા પ્રકાશ તો આશા દૂર. ૪૮૬
 જીવશિંવમાં અંતર કાંઈ નથી, જેમ રૂપું તરુ કહાવે જળવંતી;
 જળે નાસે રૂપું સત તેમ, આશા ઘટે શિવ અવ્યક્ત જેમ;
 સદ્વિચારે આશા જાય, અનાયાસે અખા વસ્તુ થાય. ૪૮૭

* આફળીએ=પોતાની મેળે; વિના મહેનતે.

† નૈરાશ્ય=જેવળ આશાથી રહિત.

‡ અમ્રખ=અમર-હર્ષ.

સદ્વિચાર વડે હરિ મળે, ખીજે ઉપાયે કલેશ નવ ટળે;
જેમ જેમ તેનો કરે ઉપાય, તેમ જીવપણું જાડું થાય;
જ્યારે પદ બેશે નૈરાશ્ય, ત્યારે સ્વે અખા સચરાચર વાસ. ૪૮૮

દશવિધ જ્ઞાની અંગ

દશવિધ જ્ઞાનિ લક્ષણ લક્ષ, તેનાં કહું આચરણો મુખ્ય;
નામ એક પણ લક્ષણ જીજ્ઞવા, પૃથ્વી એક ને લિન્નલિન્નકુવા;
કૂપ કૂપ જીજ્ઞવા નિઃસ્વાદ, એમ અખા મન વણિયા વાદ. ૪૮૯
શુષ્કજ્ઞાની કહાવે કેટલા, જ્ઞાનદગ્ધ બેતાં એકલા;
કા વિતંડા કહાવે નરા, જ્ઞાનખળ કેટલાએક ખરા;
નિંદક જ્ઞાની નિપજે ધણા, કા ભ્રમજ્ઞાની અખા મનતણા. ૪૯૦

- હૃઠજ્ઞાની ધણા મન વિષે, શઠજ્ઞાની સૂધું નવ લખે;
શૂન્યવાદી તે નવમો જાણ્ય, શુદ્ધ જ્ઞાની દશમો પરમાણ્ય;
એ દશે નામ જ્ઞાનીનાં કર્તા, હવે લક્ષણ કહું અખા જે રહ્યાં. ૪૯૧
- (૧) શુષ્કજ્ઞાની નીરસ હોય હદે, વાણી જાણી લુપ્ત વદે;
હિંસે નહિ તે સર્વાવાસ, ચૈતન જાણી નોય ઉદ્ધાસ;
એ લક્ષણ શુષ્કજ્ઞાનીતણું, જ્ઞાનદગ્ધ અખા હવે લાણું. ૪૯૨
- (૨) જ્ઞાનદગ્ધ હોયે અવખળ્યો, સંત સમાગમે રહે તે મળ્યો;
ખાલ્ય કમે ઝલાણી ભકલ, માહે આપોપું હંતા સલ;
અતુલવ અંદર ન ફૂટે લાંહા, જેમાં અખા દગ્ધ છે સ્પૃહા. ૪૯૩
- (૩) વિતંડ નર હોએ તે અસો, પોતાને નિશ્ચય નહી કશો;
વાદ કર્યા ઉપર બહુ હામ, લક્ષ વિના વિદ્યાની મામ;*
કલેશ કરતાં કાપે કાળ, અખે વિતંડની કાઢી લાળ. ૪૯૪
- (૪) જ્ઞાનખળતે ખળતાનો થાપ, કુટિલ જીકિત ઉપજે બહુ આપ;
જ્ઞાનવચનને આગળ કરે, આથે રહિ વિક્રમ આચરે;
વંદે ખરો પણ ખળતા કાજ, અખા તે સરખો અંતર્બાહ. ૪૯૫
- (૫) હવે નિંદકજ્ઞાની કહિયે સોય, પહેલું દોષનું દર્શન હોય;
સંત સમાગમમાં તે ફરે, લાંછન બેધને હુદિયે ધરે;
આત્મજ્ઞાનતણી કરે વાત, પણ નિંદકની અખા એવી ધાત. ૪૯૬

- (૬) બ્રમજ્ઞાનીને અંતર ભર્મ, હૃદે વસ્યું પણ ન સમજે મર્મ;
અંતર અન્ય ઉપાસન કરે, કર્તા હર્તા આપ ઉચ્ચરે;
અખા તે ન સમજે સાંગ ઉપાંગ, બ્રમે ન ટળે વાસના લિંગ. ૪૯૭
- (૭) હંજ્ઞાની સિદ્ધિને વસ્તુ લખે, કહે બ્રહ્મ જ્ઞાન નોહે સિદ્ધિ પખે;
કહે ચૈતન્યે લસ્યું બ્રહ્માંડ, સિદ્ધિ વિના પણ કાચો પિડ;
અખા લક્ષ હંજ્ઞાની તણો, સિદ્ધિ ત્યાં પૂર્ણ બ્રહ્મ ગણ્યો. ૪૯૮
- (૮) શંકજ્ઞાની તે ગ્રન્થ બહુ સુણે, બહુ વાંચે બહુ પાઠે બણે;
ગ્રન્થ પ્રતીતે માને વાત, સમ્યક ભાસે નહીં શાક્ષાત;
શંકપણે ન ટળે ચકચૂંધ્ય,* અખા અંતરથી ન ટળે રૂંધ્ય. ૪૯૯
- (૯) શૂન્યવાદીને શૂન્યે શૂન્ય, વિશ્વ નહીં, નહીં પાપ ને પુન્ય;
ઉત્પત્તિ નહીં, નહીં સમાસ, સ્વપર નહીં, નહીં સ્વામી દાસ;
એમ વર્તે શૂન્યવાદી ખરો, પણ અખા ન ચાલે શૂન્ય ઉદ્ધરો. ૫૦૦
- (૧૦) શુદ્ધજ્ઞાની તે રૂપ અરૂપ, માંહિ નિધ આશે છે તદ્રૂપ;
સર્વ સહિત છે સર્વાતીત, જે પોષક આદ્યે બદ્ધગીત;†
અખા અનિર્વચનીય તે આપ, લક્ષ લાગે તે લહે અમાપ. ૫૦૧
- દશ પ્રકારના જ્ઞાની લખ્યા, પણ નવે તે દશમા વિણ મથ્યા;
નવેનો લક્ષ ત્યારે શુદ્ધ થાય, જ્યારે અનુભવ દશમા ધૈર જાય;
અખા જે છે સદા અવાચ્ય, જે સમજે તો સમજી રાખ્યા. ૫૦૨

વેદ અંગ

વેદ વિચારી જોયો બ્રહ્મ, વિશ્વ તે શું ને કેનો કર્યો મર્મ;
વિચાર કરતાં ખેડું ઘાટ, એમ ચાલ્યો જાય સત સિથ્યા ઠાઠ;
સત ચૈતન્ય ને મિથ્યા માય, અખા એમ દીઠો પરવાહ. ૫૦૩

દેરાવીને લખિયો લેખ, પંચમૂતને તેનું શેષ;
તત્ત્વે તત્ત્વની ઉપજ ગણી, માંચ ચૈતન્યના ચૈતન ધણી;
લક્ષ ચોરાશી ખીખે ભાત, એ અખા વેદના મનની વાત. ૫૦૪

પ્રવાહ ચાલ્યો જાય એણે મર્મ, જીવાપતિ આજેખ્યાં કર્મ;
તેર કાંડ ધુમ મારગ લખ્યો, છેલ્લી વારે અર્ચી ઓળખ્યો;
ઉપન્યા કરો કર્યો નિષેધ, અખા ઉપનિષદ માયું વેદ. ૫૦૫

નેતિ નેતિનો એહ જ અર્થ, ઉપન્યું ગયું તે જાણ્યું વ્યર્થ;
શેષ લહી કહ્યું નેતિ નેત, હાથ ખંખેર્યો એણે હેત;
અખા ચૌદમું પ્રિછયા પખે, જીવ ગુંથાણો તેરને વિષે. ૫૦૬

* ચકચૂંધ્ય=ખાંચ ખોંચ.

† ઉદ્ધગીત=વેદમાં ઉચ્ચે સ્વરે ગાયેલું.

તેર કાંડ માયાનું જાળ, કર્મદ્રુળ જીવ ઈશ્વર કાળ;
એ સર્વ ઘાટ બેસાડયું વેદ, ત્રિપદ કલ્પિ કીધો ભેદ;
અખા ખટકે નહિ જે તેર, ચૌદ વાળિ તે ચાક્ષી શેર. ૫૦૭
વેદની જુક્તિ પુરાણે ગ્રહિ, તેણે ઈશ્વરપદ રાખ્યું સહિ;
મોટાં ચરિત્ર ત્યાં ઈશ્વર કહ્યાં, સાધારણ તે જીવમાં ગયાં;
સામર્થ્ય દેખી બાંધ્યું માન, અખા એ પુરાણતણું નિદાન. ૫૦૮
વેદનો લક્ષ તે કૈવલ્ય* રહ્યો, ઈશ્વર લક્ષ તે પુરાણે ગ્રહ્યો;
ઈશ્વરના ચોવીસ અવતાર, તે માંહે વળી સાર ઉદ્ધાર;
તેને સ્થળ વળી પ્રતિમા કરી, એમ અખા માયા વિસ્તરી. ૫૦૯
ચારે જીવનું એ વર્તમાન, પરંપરા જેતાં અનુમાન;
જ્ઞાનતણી નિરંતર સૂચ્ય, પ્રવાહ પડે કર્મ પ્રતિમા પૂજ્ય;
અખા ન ટળે દેહ અધ્યાસ, સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાળે વાસ. ૫૧૦
છે પોતે પરમેશ્વર આપ, રાખ્યો ત્યારે દ્વૈતનો થાપ;
એ આશ્ચર્ય તે કાને કહ્યું, જે પોતા સરખું સૌને લહ્યું;
અખા વિચાર્યા સરખી વાત, પૂછ્યું ત્યાં પરંતર ભાત. ૫૧૧
જ્યાં જેમ થાય તેમ સેજે થાય, કર્તવ્ય ને શિર તે દેવાય;
અટક્યું ન રહે કાંઈ કાજ, આગળ આગળથો થાએ સાજ;
કરણહાર ન દીસે કાય, અખા સૌ એ કર્તા હોય. ૫૧૨
અખા પરમેશ્વર જેતાં અશો, કહ્યો ન જાએ કાયે કશો;
કાણુ કળે ને કૃતે કળે, એકવડે સધળા ચંળવળે;
જેમ મેધ બહુ બુંદે કરી, બિંદુ મેધને જીવે કેમ ફરી. ૫૧૩
માહિ બહાર ન જાયે કહ્યો, બાંધ્યો રંધ્યો પોતે લહ્યો;
સહેજ સહજ પુલ્યું આકાશ, ઉપજ સાથે અખા સમાસ;
આગળ સગુણ નિપજતું જાય, પાછળ નિર્ગુણ થઈ ભૂંસાય. ૫૧૪
પ્રલક્ષ પ્રમાણુ ચાલ્યું જાય સદા, કાંઈ સંભાળી જીવે જદા;
નિર્વેદ† વિના સર્વે અવિવેક, મહાનિધમાંથી સર્વે ભેવ;
રમી રમી પાછે રસ થાય, અખો રામ એવાને ગાય. ૫૧૫
જે ઉપજે તે પાછું વળે, ચૌદ લોક લોકપાળે ટળે;
સૂનું ન રહે શીટયા માટ, તેમનું તે જેઠું રહે ઘાટ;
દષ્ટ પદાર્થ તે દષ્ટમાન, અખા તેમનું તેમ નિધાન. ૫૧૬

* કૈવલ્ય=મુક્તિ-મોક્ષ. † નિર્વેદ=અજ્ઞા-આતુરતા. ૨ વૈરાગ્ય.

એમ જોતાં અખો તે કશો, બાધા મેધમાં એક બુંદ જશો;
 ફેરાનું તે શું પ્રમાણ, સાવ નિરંતર પાણી જળુ;
 જેમ છે તેમ તે છે જ નિદાન, અળગું જાણ્યું એહ જ જાન, ૫૧૭
 અખે રામ એવો ઓળખ્યો, કાગળ મશે ન જાયે લખ્યો;
 ફરતે બેઠે તે નવ મળે, નખશિખ લગે તે નવ ચળે;
 સહેજે સહેજ ધલાણી હામ, અખા નિરંતર ફાળ્યો રામ. ૫૧૮
 વસ્તે અસ્ત પામ્યું મન જદા, દરિદ્ર હો કે હો સંપદા;
 દરિદ્ર નવ ઘેન સુખનું માન, જ્યારે પામ્યું મૂળ નિધાર;
 આદ્ય કર્મ કીધે જીવ થયા, કારણ આદ્ય શાના પર રહ્યા. ૫૧૯
 અખા વિચારે બેઠું ઘાટ, આપેઆપ ચૈતનનો ઠાક;
 પંડિત જ્ઞાની કહો એ મર્મ, અણુજાણે શું સાધન ધર્મ;
 વ્યક્ત કરે તે વક્તા ખરો, અખા અણુજાણે ભૂલા ફરો. ૫૨૦
 કરતો રહે તો ખૂટે કર્મ, એ આશય જાણ્યાનો મર્મ;
 જે તું જીવતો કર્તા હરી, જે તું શિવ તો વસ્તુ ખરી;
 અખા એમ જાણે તે આપોઆપ, ગીતા વિષે હરિ રાખ્યો થાપ. ૫૨૧
 ગીતાને અધ્યાય સાતમે, ભક્ત ચાર કહ્યા તે સમે;
 તેમાં ત્રણતણો હરિ કહે હું ભૂપ, પણ જ્ઞાતા તે મારું નિજરૂપ;
 કાર્ય પ્રત્યે બહારે રમું, અખા અંતે ત્યાં વિસમું. ૫૨૨
 સાને સમજે તે નર ખરો, લણ્યે ગણ્યે માણે આફરો;
 બણિયા બહુ ભમતા ભવમાંય, ભાત ઉભાત વચ્ચે ન રહેવાય;
 રઠયથી વાત કરે હરિતણી, અખા અક્ષર મતિ નહિ આપણી. ૫૨૩
 જે વિરલા રસિયા હરિતણા, કેસરિસિંહ દીસે નહિ ધણા;
 સુભટના સૈન્ય મધ્યે વિચાર, તેમ માળા મુદ્રા સારોદાર;
 અનળ પંખી અતિ ઉંચો ચડે, અખા કાચ દર્શન નવ કરે. ૫૨૪
 અખા અક્ષરપદ તું ત્યાં રમે, જ્યાં ચલે નહિ ત્યાં વિસમે;
 નિત્ય નિવેદન એહ જ જાણ્ય, આત્મતત્ત્વ સધળે પરમાણુ;
 ત્યારે સર્વ પડે પાધરું, જ્યારે હુંપણાનું આવે શરું. ૫૨૫
 ઓળખ આપ હવડાં હરિ મળે, બાલ્યકેા અંતર્ગત વળે;
 અન્વય વ્યતિરેકે હરિ ભાળ, તુષને ત્યાગે રહે તે સાળ;
 અક્ષર આપ અવસ્થા ફરે, અખા તુંજ આદ્યે મધ્યે સરે. ૫૨૬

પહેલી હરિશું લાગી પ્રીત, તેણે ભાગી લૌકિક રીત;
 એમ કરતાં સગપણ નીકળ્યું, તેણે ત્યાં કાંઈ કહેવું દબ્યું;
 સ્વામી સેવક પ્રીતે હતો ભાવ, સગપણ અખા સ્વતંત્ર સાવ. ૫૨૭
 માતા તન સધળો સંસાર, પિતા પુત્રનો એક નિર્ધાર;
 પિતા પુત્રને શરીર જ નથી, ભાસે તે બ્રમની મોરથી;
 માતા તન ને ધ્યાતા ધ્યેય, પિતા પુત્ર અખા નિઃશ્રેય. ૫૨૮
 કાંઈ ન જાણ્યે જાણ્યો રામ, જાણપણે બૂલો નિજ ધામ;
 જેમ જેમ અદકું જાણતો જાય, તેમ તેમ હુંના મળ અંધાય;
 યદ્યપિ કથે જીવ બ્રહ્મજ્ઞાન, તોય અખા નહીં મૂકે માન. ૫૨૯
 જાણુ થાય બહુ વિદ્યાવડે, તેમ તેમ આવરણ અદકાં ચડે;
 નિત્ય ઘાતાં પટ રાતું થાય, પાણીનું પડ ચડતું જાય;
 મૂળશું પટ જોતાં તે મેલ, અખા અણલિંગીપણું અલેલ.* ૫૩૦
 નિજપણની ભૂલ્યે કરિ જીવ, ભૂલ ટળી તો સદા એ શિવ;
 તે શિવ તો પોતે છે સદા, વિદ્યાના મળ નોહે કદા;
 અખા વસ્તુ તો સહેજે સહેજ, જીવ રહે તો પ્રાયઃ મળ રહેજ. ૫૩૧
 સમજ્યો નર શો બાંધે ઘાટ, આપાપર ટળી ગયો છે નાટ;
 અકસ્માત ઉપન્યો વિચાર, અસત્ય નિત્ય બાંધો સંસાર;
 અનંત બ્રહ્માંડનો દ્રષ્ટા આપ, અખો કહે શરીર આદે દધ્યાપ. ૫૩૨
 અખા વિચાર્યાં સરખી વાત, વિચાર્યાં વિના થાય ઉત્પાત;
 વેદ ચાર બ્રહ્માના કલા, સ્મૃતિ પુરાણ ઋષિ ઉચ્ચર્યા;
 અવ્યો પદારથ સર્વે કહ્યો, અવ્યો ત્યાં અભોગત રહ્યો. ૫૩૩
 જે રહ્યો બાપી વિસ્તરી, તેની ત્યાં કથા નવ કરી;
 ધર્મે કર્મે લાગ્યા બહુ લોક, સોદો ન થયો રોકારોક;
 નગદ માલ ઉધારે પડ્યો, એમ અખા જીવ તો રડવજો. ૫૩૪
 ધ્યાં અખા કાંઈ શું કરે, જે માયા આડિ પરપંચ ધરે;
 જેમ અશ્વ અશ્વિનીને ભોગવે, નેત્રે પટ બાંધ્યો જોગવે;
 પટ છોડી દેખાડે તુરિ, અખા એવી નિપજે ખરી. ૫૩૫
 એણી પેરે એ ત્યાં થાય, જે વડે પરવાહુ ચાલ્યો જાય;
 તેનો કાય ન જાણે મર્મ, દેખે જીવને જીવનાં કર્મ;
 અદૃષ્ટ પદારથ થાય દૃષ્ટમાન, અખા સમજ તો સમજે સાન. ૫૩૬

* અલેલ=હીસાબ, નિયમ.

અમૂર્તિની મૂર્તિ આ સહુ, અણુનામીનાં નામજ બહુ;
 અકર્તા કર્મ સર્વે કરે, અનિર્વચનીય વચન ઉચ્ચરે;
 અખા એમ ખરા તે માન, બીજી વાત ન ધાલીશ કાન. ૫૩૭
 પરબ્રહ્મ જોવાને મંન, બહુ ભાતનાં કરે જતન;
 પૂતળિને કેમ જીવે ચક્ષુ, દેખણુહાર પૂતળિ છે મુખ્ય;
 દર્પણુ માંડિ જોવા જાય, તેહ અખા નિજ છાયા પ્રાય. ૫૩૮
 રૂપધારિ રામ જોવા કાજ, શરીર કૃત કરતા બહુ બાહ્ય;
 ક્યે ધ્યાતા થઈ આવે સેજ, એ તો ચેતનમાં ગુણ છે જ;
 જીવ બ્રહ્મને બાથે સાય, એ અખા હોય જ નહિ પ્રાય. ૫૩૯
 વિચાર અણુલિંગી કેમ ઉપજે, જેમ કાચ નરને ઘેન્ના ભજે;
 શિથિલ થઈ જાય તેની વૃત્ત, તેમ કેવળપણું પામે તર્ત;
 ભાવના ફેર પડે છે મંન, અખા નહીં કા સાક્ષી અન્ય. ૫૪૦
 પ્રાયે સર્વ ચેતન્યનો ઠાઠ, સત્ય સિથ્યા રૂપ આઠ કાઠ;
 શેષનાગ વેકુંઠ પર્યંત, મણિગણુ બહુ ને એક જ તંત;
 દેવ નર નાગરૂપ સિદ્ધમાં ફેર, સમજે અખા ટળે અંધેર. ૫૪૧
 સર્વ એક કારજનાં રૂપ, કારણુ સમજવું તે જ અનૂપ;
 કારજ કીટ પ્રતંગ બ્રહ્માય, કારણુવડે સૌ ચાલ્યું જાય;
 જે ઘટ અખા કારણુ ઉદ્ભવે, તે તો સ્વયં થઈ વિલ્લસે. ૫૪૨
 લોક ચૌદ હીરાની ખાણુ, ઓપાણુ તે થયો નિર્વાણુ;
 વણુ ઓપાણુ સૌ કાંકરા, જાત વિષે સર્વે આકરા;
 જે ઘટ હુવો પોત પ્રકાશ, તે અખા નાય સ્વામી દાસ. ૫૪૩
 આજ અવિદ્યા સૌને વિષે, તેણુ આપોયું નવ ઓળખે;
 ભરમે દેહ અધ્યાસી થયો, કર્મ કરી ચૌદ લોક વહો;
 તેહ ભૂલ ટાળવા માટ, અખા ભક્તિ ધાલી છે ઘાટ. ૫૪૪
 જાણ્યું જીવ નવધા આદરે, ભક્તિરસે કર્મરસે વિસરે;
 ઈશ્વર સાથે રતિ બંધાય, તો કાંઈ સુરત ચેતનમય થાય;
 ત્યાં સગુણભક્તિ ગાયો સાકાર, અખા મંડાણુ મોહવ્યાપાર. ૫૪૫
 ભક્તિ દેખાડી એટલા માટ, કર્મ ગહનમાં પાડી વાટ્ય;
 જાણ્યું સુધે મારગ જશે, સર્વાવાસ હરિને જાણુશે;
 અખા અવતારી ધ્યેયને બકે, પોતાથી છૂટી કેમ શકે. ૫૪૬

સર્વાવાસ જાણ્યા વિણુ રામ, અખા થયું નથી કેનું કામ;
 ખીજી લક્ષિત તે મોહનો ઘાટ, રાજમાર્ગમાં પડે છે વાટ;
 પુષ્પિત વાણી તે મેવાસ, સુખ સરખું પણ મહા આયાસ.* ૫૪૭
 એક વસ્તુવિચાર વિચાર્યો મને, પરબ્રહ્મ જાણવો જને;
 આપ આદે દૈ ચૌદે લોક, પંચભૂત કરેા સૌ થોક;
 લોક લોક પ્રત્યે લોકપાળ, એવું ધર છે અખા વિશાળ. ૫૪૮
 વૈકુંઠાદિ ઉચા માળ, નીચા જોતાં આદિ પાતાળ;
 તેમાં બળિયા બળિયા બહુ, એક અધિપતિને પ્રજા સહુ;
 અખા જોતાં એક માંડણી, મહા કારણ તે અળગો ધણી. ૫૪૯
 તેમાં નિધ સધળે પોષાય, અવિરલ પ્રવાહ ચાલ્યો જાય;
 વિષ્ણુ બ્રહ્મા શિવ ને શેષનાગ, ઐશ્વર્ય ઓછાં અદકાં ભાગ;
 ત્રિગુણાતીતવડે એ સહુ, અખા સમજે તો સારું બહુ. ૫૫૦
 લોક ચૌદ ત્રણ ગુણના કર્યા, અષ્ટાદશ વર્ણે આવર્યા;
 એણે લેખે બહુ બ્રહ્માંડ, બ્રહ્માંડ બ્રહ્માંડે સહુ વિધિ માંજ;
 લૌકિક લેખું એ ત્યાં કહું, અખા અલૌકિક અળગું રહું. ૫૫૧
 જેમ ચિતારો ચિત્રશાળા કરે, અનંત ભાત્યનાં રૂપ ચિતરે;
 અનંત અવયવ ભાવ લેદ નામ, જોતાં ચિતારાનાં કામ;
 દીઠી સુણી વાત બહુ લખે, અખા ન નિપજે જોયા પખે. ૫૫૨
 એ ચિતારાની પેરે નથી, જે સર્વ કાઢ્યું અપામાહીથી;
 રૂપે રૂપે સંચાર્યું આપ, તેણે ચૌદે વ્યાપો વ્યાપ;
 કળને ભરાવી ચૈતનવિષે, માટે તે નાટક છે અખે. ૫૫૩
 અદ્ભુત કળા ચિતારાતણી, આપે આપની નીપજ ઘણી;
 ખીખે ખીખું ભરાતું જાય, ચૌદ લોકની નીપજ થાય;
 થાય ભાત પણ સામર્થ્ય પોત, એમ અખા જો આત પ્રોત. ૫૫૪
 અરૂપી તે રૂપે બહુ થયો, સ્વસ્વરૂપે જેમ હતો તેમ રહ્યો;
 જેમ અગ્નિથી દીપક થાય, પછે દીવા ચાલ્યા જાય;
 હુતાશન તેમનો તેમ અખે, હાણુ વૃદ્ધિ નહીં ચૈતન વિષે. ૫૫૫
 નાટકનો એમ નિપજે લેદ, હું નથી કહેતો કહે છે વેદ;
 જેને સ્વસ્વરૂપ પામ્યાનો અર્થ, માયા મોહ કરવો હોય વ્યર્થ;
 પ્રગટ પ્રમાણુ કહે છે અખો, જાણો તે એ પેરે લખો. ૫૫૬

સુખિયા દુઃખિયા દીસે બહુ, પણ માયાના કીધા છે સહુ;
 સુખિયા પલમાં દુખિયા થાય, ધન તન લગ્નમ ફીટી જાય;
 રેક હોય તે થાએ રાય, અખા એહ માયામહિમાય. ૫૫૭
 માયાના મર્કટ સહુ લોક, પલકે સુખ ને પલકે શોક;
 કપિને જેમ શણુગાર્યો નટે, બીખ મગાવે રહ્યો ચૌવટે;
 અખા લે સર્વે ઉદાસ્ય,* કંઠે દોરડી પૂંછે કાળ. ૫૫૮
 પલકે રિધ સિધ આવે ધણી, જીવ જાણે હું સૌનો ધણી;
 જેમ વરઘોડે મળિ બહુ બિના, પલક રહીને થાએ ફના;
 અખા માયા કરે ફજેત, ખાતા ખાંડ ને ચાવતાં રેત. ૫૫૯
 બાળકપે ધરડો તે શૂન્ય, સત્ય માન્યું સ્વપ્નાનું ધન;
 બાળક રમતને માને ફેક, ધરડો સત્ય માને હર્ષ શોક;
 પશુ સુવો કે ભૂત ન થાય, માણસ અખા અવગત કહેવાય. ૫૬૦
 પંચ ઇન્દ્રિયનું અતિશય જ્ઞાન, એ માણસને આખું માન;
 સામું તેને ચઢ્યો અહંકાર, કર્યા મૂક્યાનો રાખે ભાર;
 અવળી સુખ્ય અખા જીવની, અંતર માયા અતિ પ્રિય બની. ૫૬૧
 કાંઈ ન દીસે જીવને હાથ, થઈ એસે તે સૌનો નાથ;
 ધન તન દોલત ઉડી જાય, રહ્યો રુવે પણ કાંઈ ન થાય;
 મરડે મૂછ પણ માંહે કલેખ્ય, અખા એહનું લક્ષણ જીવ. ૫૬૨
 નાટક ચાલે માયાતણું, સકળ જીવ શણુગારી ધણું;
 કાળ ફેરવે ચાદ ચૌવટે, એકને આપે એકનું ઝટે;
 અખા વગેવે માયા કાળ, જાણુ પંડિત શ્રીમંત ભૂપાળ. ૫૬૩
 બાળક જેમ રમાડે જ્ઞાન, દૂરથકી દેખાડે ધાન;
 પુંછ હલાવે ચાટે લાળ, ઉંચું કરી ભરાવે ફાળ;
 લલચાવ્યો દેશાંતર જાય, અખા એમ રમાડે માય. ૫૬૪
 આશા જનને બહુ પરભવે, દેવ આગળ જઈ દુઃખ દાખવે;
 દશે આંગળાં મુખમાં ધરે, દીન વચન નેત્રે નિર ભરે;
 ત્યાંથી ટાંક ન પામે ધૂળ, અખા લાલચે ન મળે મૂળ. ૫૬૫
 કહે અમને કાણુ શકે છેતરી, એવું બાંધે બરદ આદરી;
 ક્ષણે ક્ષણે હુંટાતો જાય, ધન તન સન્નજન સૌને ખાય;
 છાનો નહીં પ્રગટે ઠગે કાળ, પંડિત જાણુ શ્રીમંત ભૂપાળ. ૫૬૬

* ઉદાસ્ય=સાર વિનાનો વેષ.

ઝોટી લે રાજનાં રાજ, તપસીનાં તપ કરે અકાજ;
 શ્રીમંત કરાં ધનને હરે, પંડિતની વિદ્યા લક્ષ કરે;
 યુવતીનાં યૌવન હરે કાળ, તોય અખા નવ જાગે બાળ. ૫૬૭
 કાગળમાંથી જાય કપૂર, શોકે સૌને એનું નૂર;
 ગર્વ ગાંઠથી મોહે અજાણ, સૌને પીલે એક જ ધાણ;
 ખોખાં કરી નાંખે તત્કાળ, અખા એવો કરડો કાળ. ૫૬૮
 ઘોડાપૂર આવે જેમ નદી, ક્ષણમાં સંપત દીસે વધી;
 પળમાં તેનો થાયે વરો, જેવો છાસતણો આફરો;
 એમ સંસાર આવે ને જાય, અખા તેને કયાં પ્રતિમાય ? ૫૬૯
 સહિત દેશ વૈકુંઠ ગયા ગમ, કુળ લઈ કૃષ્ણ પહોંતા નિજ ધામ;
 પ્રાકૃત જીવ તણી શી વાત, મોટે ઠામે ધાલ્યો ધાટ;
 થયો પદારથ ટાળે કાળ, વળગ અખા નિર્ગુણની ચાલ. ૫૭૦
 પુન્ય પાપ લખિયા ઋષિ જને, જેણે જેવું માન્યું મને;
 બ્રાહ્મણ કહે સત્ય કરવા યજ્ઞ, પશુવધ કીધે હોય પુન્ય;
 જૈન કહે એ હિંસા પાપ, અખા ધર્મ પણ જુજવા થાપ. ૫૭૧
 લખ્યા પ્રમાણે સહુ કો વદે, ધર્મ રાખવો સૌને હદે;
 બોલ્યું ન મળે કેનું એક, આપ આપણી રાખે ટેક;
 ભંગડ રાખી સૌ ઓચરે, અખા સહુ કો વદતા મરે. ૫૭૨
 માણસપે દેવ ઉત્તમ લખે, ત્યાં મદ્ય માંસને લખે;
 તેને માથે ન ગણે પાપ, બળી આપીને સૌ કહે બાપ;
 અખા ગહન એ ચાલ્યું જાય, રામ જાણે નિસ્તારો થાય. ૫૭૩
 બહુ સામર્થ્ય હોય છે જ્યાં, બુધનું બળ નહિ ચાલે ત્યાં;
 દેવી દેવ રાક્ષસ સિદ્ધિવંત, તેના ચરિત્ર ન સમજે જંત;
 તેને શિર ન ગણાએ પાપ, અખા બુધ્ય લગણુ આલાપ. ૫૭૪
 બુદ્ધિ પ્રમાણે લખી લખી ગયા, બુદ્ધિ પ્રમાણે વાંચે રંહ્યા;
 બુદ્ધિ પ્રમાણે સૌ સાંભળે, બુધ્યાતીતથી સૌ ચળવળે;
 તેને અખા સમજે તે કાય, જે પરાતીતથી પોષણ હોય. ૫૭૫
 જેમ અરૂપ અગ્નિ રહે ચક્રમક વિષે, પ્રગટ થયા પછિ સહુ લખે;
 રૂપ ધરી બહુ પરાક્રમ કરે, બુદ્ધિ વિલાસ સહુ કો આદરે;
 પણ પ્રગટ્યાને કાળની દધા, અરૂપ અખા સદોદિત સદા. ૫૭૬

અરૂપી અગોચરથી બળ કરે, દુઃખ વિષે જેમ નિર પરવરે;
 થડ મૂળ શાખા પત્રને ફૂલ, રંગોરંગે નીર ચડ્યું અમૂલ;
 પાણિ સદા અખા અવિનાશ, પણ થઈ આવ્યું તે થાએ નાશ. ૫૭૭
 ફળ જેવા હીંડે નીરને, પણ કેસ દેખે અંતરથી હીરને;
 ફળ સ્થાનક દેહાદિક રૂપ, અને જળસ્થાની તે વસ્ત અરૂપ;
 અખા જેતાં તો સર્વે રાન, પણ ઉપન્યું તે ટળે રૂપ નામ. ૫૭૮
 અખા એમ જ ધરજે ધ્યાન, આકૃષ્ટિયે જડશે સ્વસ્થાન;
 બીજું તે મનની શોચના, અંતર જાણ ન ટળે રોચના;
 પરાપાર પ્રાણેશ્વર નાથ, નહિ સમજે તે ધસસે હાથ. ૫૭૯
 પિંડ શોષે પ્રાણેશ્વર જડે, બીજું તેને રૂપક ચડે;
 પ્રત્યક્ષ સિદ્ધ સેવક બહુ સ્વાદ, પરોક્ષ ઉમેદ કરે બહુ વાદ;
 ગળી ચોપડી સધળી વાત, લુખો રામ અખા શાક્ષાત. ૫૮૦
 રામ નોહું પ્રત્યક્ષ પરોક્ષ, સ્વયં રહેશે આપોપું શોષ;
 ત્રિગુણ ધુંવાડે આંખ બહુ ભરી, ચૈદ લોક રહ્યા આવરી;
 આતમ અખા સદોદિત સદા, જીવને ત્રિગુણની લાગી દધા. ૫૮૧
 સૂઝ પડે તે સમજે સાર, અન્ય કદપે ઉપલો વહેવાર;
 વાદળ ખોખું શોષે નીર, કાદવમાંથી પીએ હીર;
 એમ પ્રપંચ પરમેશ્વર લહે, અખો દેખી ચાખી કહે. ૫૮૨
 સ્વામી અખાનો સધળે મળે, લોક ચૌદે તેમાં આદળે;
 બ્રહ્મા આયુષ્ય પંથમાં જાય, રામરૂપ પૂરું ન મપાય;
 એવું અદબદ એજે જડ્યું, તે માયલું સર્વે ઘાટે ઘડ્યું. ૫૮૩
 અખા અદ્ભુત મોટી વાત, પ્રાકૃત જીવ કહે ઉત્પાત;
 ભવ્ય જીવ કહે એ ભયું, સિદ્ધનું જાળ રમે એકલું;
 કેશરીકેરી મોટી ફાળ, પ્રાકૃત જીવો ગિયે શિયાળ. ૫૮૪
 પ્રાયઃ પરમેશ્વર છે મનાતીત, પાણીથી અળગેરું શીત;
 શીત યોગે જેમ નીર જમાય, તે ઉપર સૌ દોડી જાય;
 વસ્તુ વડે એમ જાણો મન, એમ અખા સમજે દરિનન. ૫૮૫
 જળ જાગે ને જળ વિધરે, તે જાધી આવતી પરવરે;
 હીમ ન દીસે તેમાં રંગ, તેમ જો જાણો મનના સંગ;
 ત્યાં હીમ તેમ ત્યાં રામ, અખા મન ચત્તાનાં ઠામ. ૫૮૬

અખા લાધવ સમજવા માંય, જે અંતર્યામી થાયે સહાય;
 સામે હોય તો સાહે હાથ, પોતે પોતામાં લેખો નાથ;
 છે હુમાયુ* પંખીની પઠે, કાય હેતુ વાદ કરશે મા હઠે. ૫૮૭
 અગ્નિ કાષ્ટ મેલીને પંખ, ઉપર ઉડી નાખે નિઃશંક;
 નિજ ઈચ્છાયે ખાળે કાય, સ્વાંત બુંદ ફરિ પરગટ થાય;
 એમ અખા હોય બ્રહ્મવિચાર, ઉત્પન્ન લય જ્યા હું તું સાર. ૫૮૮
 અખે વિચાર્યું મનની સાથ, જે કાંઈ ન દીસે તારે હાથ;
 તો ફાંશી શિદ રાખે મામ, કશું ન નિપજે તો શું કામ;
 શરીર તારું તારે વશ નહિ, તો બહાર બળ દેખાડે કહીં. ૫૮૯
 ઈન્દ્રિય વણુશે વણુશે કાય, ગમે નહિ વાળ ઘોળા થાય;
 સ્વર્ગ સૂધી તે ધાલે હામ, પોતાનું નિર્ખાયે ચામ;
 ફોકટ ગાડાં લૂંટી પડે, અખા ન કાયે પારે પડે. ૫૯૦
 અખા ઈચ્છે જે આતમભોગ, નિવૃત્તિ વિના તે ન મળે જોગ;
 કથે જ્ઞાન પણ બાંધ્યો વાધ તેને મુક્ત ન પામે જગ;
 મુવે મુક્ત હશે તેમ હશે, જીવતે વાધ જે પાંજર વસે. ૫૯૧
 છૂટા છે પણ બાંધ્યાં હેઠ, જેમ શકરાને દોરો પેટ;
 હોડે ખરો પણ નાવે જાય, પેટે બાંધ્યો દોર તણાય;
 અખા એમ નિવૃત્તિ વિના, જીવને તે ન ટળે બેમના. ૫૯૨
 અજ્ઞાનીથી જ્ઞાની ભલો, જે મન વડે ચુકાબ્યો કળો;
 પણ વર્તવા પ્રવૃત્તિમાં ધાંખ જેમ પોપટની કાઠી પાંખ;
 કદાચ અખા તે ઉડી જાય, પાછો તેને પ્રવૃત્તિ સાલ. ૫૯૩

અજ્ઞાન અંગ

અજ્ઞાને જે પહેરે વેપ, બહાર નીકળે દેખાદેખ;
 જેમ વાધ ગાંધણુને હળ્યો, વર્તી તે માંહી રે ભળ્યો;
 તેને છે આમિષનો† આહાર, પ્રસંગ મળે અખા પ્રતિકાર. ૫૯૪
 પ્રવૃત્તિ નિવૃત્તિની અળગી વાત, વિચાર વિના નવ આવે ધાત;
 જેમ ફા ભાડે રથ બેઠો જાય, બળદ મરે રથ કટકા થાય;
 નાહે ચિંતા તેને પ્રતિકાર, અખા જેને સલ વિચાર. ૫૯૫

* હુમાયુ=એ જાતના બે પક્ષિઓ કે જેને એકે આંચ, એકે પગ, એકે પાંખ હોય છે તે એકે આંકડો હોય છે, તેથી બે વળગીને હોડે છે. આ કવિ સૃષ્ટિનું પદ્ધિ લાગે છે.

† આમિષ=માંસ.

અરૂપી અગોચરથી બળ કરે, દુઃખ વિષે જેમ નિર પરવરે;
 થડ મૂળ શાખા પત્રને ફૂલ, રંગોરંગે નીર ચડ્યું અમૂલ્ય;
 પાણિ સદા અખા અવિનાશ, પણ થઈ આબ્યું તે થાએ નાશ. ૫૭૭
 ફળ જેવા હીંડે નીરને, પણ કેમ દેખે અંતરથી હીરને;
 ફળ સ્થાનક દેહાદિક રૂપ, અને જળસ્થાની તે વસ્ત અરૂપ;
 અખા જોતાં તેા સર્વે રાત, પણ ઉપન્યું તે ટળે રૂપ નામ. ૫૭૮
 અખા એમ જ ધરજો ધ્યાન, આકૃષ્ટિયે જડશે સ્વસ્થાન;
 ખીજું તે મનની શોચના, અંતર જાણ ન ટળે રોચના;
 પરાપાર પ્રાણેશ્વર નાથ, નહિ સમજે તે ધસસે હાથ. ૫૭૯
 પિંડ શોધે પ્રાણેશ્વર જડે, ખીજું તેને રૂપક ચડે;
 પ્રત્યક્ષ સિદ્ધ સેવક બહુ સ્વાદ, પરોક્ષ ઉમેદ કરે બહુ વાદ;
 ગળી ચોપડી સધળી વાત, લુખો રામ અખા શાક્ષાત. ૫૮૦
 રામ નોહે પ્રત્યક્ષ પરોક્ષ, સ્વયં રહેશે આપોપું શોષ;
 ત્રિગુણ ધ્રુવાડે આંખ બહુ ભરી, ચૌદ લોક રહ્યા આવરી;
 આતમ અખા સદોદિત સદા, જીવને ત્રિગુણની લાગી દધા. ૫૮૧
 સૂઝ પડે તે સમજે સાર, અન્ય કદપે ઉપલો વહેવાર;
 વાદળ ખોખું શોષે નીર, કાદવમાંથી પીએ હીર;
 એમ પ્રપંચ પરમેશ્વર લહે, અખો દેખી ચાખી કહે. ૫૮૨
 સ્વામી અખાનો સધળે મળે, લોક ચૌદે તેમાં આકળે;
 બ્રહ્મા આયુષ પંથમાં જાય, રામરૂપ પૂરું ન મપાય;
 એવું અદબદ એળે જડ્યું, તે માયલું સર્વે ઘાટે ઘડ્યું. ૫૮૩
 અખા અદ્ભુત મોટી વાત, પ્રાકૃત જીવ કહે ઉત્પાત;
 ભવ્ય જીવ કહે એ ભલું, સિદ્ધનું બાળ રમે એકલું;
 કેશરીકેરી મોટી ફાળ, પ્રાકૃત જીવો બિયે શિયાળ. ૫૮૪
 પ્રાયઃ પરમેશ્વર છે મનાતીત, પાણીથી અળગેરું શીત;
 શીત યોગે જેમ નીર જમાય, તે ઉપર સૌ હીંડી જાય;
 વસ્તુ વડે એમ જાણો મન, એમ અખા સમજે દરિજન. ૫૮૫
 જળ જામે ને જળ વિધરે, તે બાધી આવની પરવરે;
 હીમ ન દીસે તેમાં રંચ, તેમ એ જાણો મનના સંચ;
 ત્યાં હીમ તેમ લાં રામ, અખા મન સત્તાનાં કામ. ૫૮૬

અખા લાધવ સમજવા માંય, જે અંતર્યામી થાયે સહાય;
 સામે હોય તો સાહે હાથ, પોતે પોતામાં લેખો નાથ;
 છે હુમાયુ* પંખીની પહે, કાય હેતુ વાદ કરશે મા હો. ૫૮૭
 અગ્નિ કાષ્ટ મેલીને પંખ, ઉપર ઉડી નાખે નિઃશંક;
 નિજ ઈચ્છાયે બાળે કાય, સ્વાંત યુંદ ફરિ પરગટ થાય;
 એમ અખા હોય બલવિચાર, ઉત્પન્ન લય જ્યા હું તું સાર. ૫૮૮
 અખે વિચાર્યું મનની સાથ, જે કાંઈ ન દીસે તારે હાથ;
 તો ફાંસી શિદ રાખે મામ, કથું ન નિપજે તો શું કામ;
 શરીર તારું તારે વશ નહિ, તો બહાર બળ દેખાડે કહીં. ૫૮૯
 ઈન્દ્રિય વણુશે વણુશે કાય, ગમે નહિ વાળ ઘોળા થાય;
 સ્વર્ગ સૂધી તે ધાલે હામ, પોતાનું નિર્માયે ચામ;
 ફેકટ ગાડાં લૂંટી પડે, અખા ન કાયે પારે પડે. ૫૯૦
 અખા ઈચ્છે જે આતમભોગ, નિવૃત્તિ વિના તે ન મળે જોગ;
 કથે જ્ઞાન પણ બાંધ્યો વાધ તેને મુક્ત ન પામે જોગ;
 મુવે મુક્ત હશે તેમ હશે, જીવતે વાધ જે પાંજર વસે. ૫૯૧
 છૂટા છો પણ બાંધ્યાં હેઠ, જેમ શકરાને દોરો પેટ;
 ઉડે ખરો પણ નાવે જાય, પેટે બાંધ્યો દોર તણાય;
 અખા એમ નિવૃત્તિ વિના, જીવને તે ન ટળે બેમના. ૫૯૨
 અજ્ઞાનીથી જ્ઞાની ભલો, જે મન વડે ચુકાગ્યો કળો;
 પણ વર્તવા પ્રવૃત્તિમાં ધાંખ જેમ પોપટની કાઠી પાંખ;
 કદાચ અખા તે ઉડી જાય, પાછો તેને પ્રવૃત્તિ સાલ. ૫૯૩

અજ્ઞાન અંગ

અજ્ઞાને જે પહેરે વેષ, બહાર નીકળે દેખાદેખ;
 જેમ વાધ ગાંધણને હલ્યો, વર્તી તે માંહી રે ભલ્યો;
 તેને છે આમિષનો† આંહાર, પ્રસંગ મળે અખા પ્રતિકાર. ૫૯૪
 પ્રવૃત્તિ નિવૃત્તિની અજગી વાત, વિચાર વિના નવ આવે ધાત;
 જેમ ફા ભાડે રથ બેઠો જાય, બળદ મરે રથ કટકા થાય;
 નાહે ચિંતા તેને પ્રતિકાર, અખા જેને સલ વિચાર. ૫૯૫

* હુમાયુ=એ જાતના બે પક્ષિઓ કે જેને એક ચાંચ, એક પગ, એક પાંખ હોય છે તે એક આંકડો હોય છે, તેથી બે વળગીને ઉડે છે. આ કવિ સૃષ્ટિનું પક્ષિ લાગે છે.

† આમિષ=માંસ.

પ્રવૃત્તિ નિવૃત્તિને બેઠો વરી, જેમ વેશ્યા રાખી ગૃહિણી કરી;
 પ્રસંગ મળે કરતી તે કરે, વિચાર વિના સૌ એમ આચરે; ૫૬૬
 મન ઇન્દ્રિય ત્યાં ન કરે કહ્યું, અખા એમ એક વાંકું વહ્યું.
 યથારથ વર્તે તો જ્ઞાન, જેમ કો રંક થયો રાજન;
 જેમ કરતો તેમ વળતું કરે, જૂઠું છળ વિક્રમ આચરે; ૫૬૭
 અખા કરી ન જાણ્યું રાજ, શું થયું જો તે પામ્યો સાજ.
 જો અખા ઓળખે આત્મા, તો સર્વ વાતની ભાગે તમા;
 લાલચ લોભ જૂઠો પ્રતિકાર, સૂર્ય ધામમાં નોહો અંધકાર;
 શીખી સાંભળી વાતો કરે, પોતે અગ્નિ કેમ ટાઢે મરે. ૫૬૮
 જ્ઞાનતણા છે સત્ય ઉપદેશ, ત્યાં તો જૂઠું ન રહે લેશ;
 સાચી કથણી કથતા જાય, ઉદર અર્થે કરે અન્યાય;
 કહે અખો એનું શું જાણ્યું, ગુંજતાપ વાનરતાપણું. ૫૬૯
 જ્યારે જ્ઞાનનો ઉગ્યો રવી, રાત ગર્ધ રત પ્રગટી નવી;
 કૃત્ય જાશે અંધારાતણાં, મોહ નિશામાં ફરતા ધણા;
 અખા નોય દરિદ્રની વાત, અમૃત ભોગ કે લાંધણુ સાત. ૬૦૦
 આત્માનું તે કરે અકાજ, સંસારની તે રાખે લાજ;
 દેહસુખને આત્મસુખ કહે, જેમાંનું કાંઈએ નવ રહે;
 જીવને મૃત્યુ છે જેવડે, એક સત્ય વાક્યે તે શું તૂટી પડે? ૬૦૧
 ધન વ્યાયુઃ વિદ્યા બળ રૂપ, સ્વર ચાતુરી ન્યાય સિદ્ધ ભૂપ;
 જ્ઞાન ભક્તિ વિવેક વૈરાગ્ય, ચારે પ્રત તપ તીરથ ત્યાગ;
 અખો કહે સર્વે એ લાલ, જેતાં આપે આપનો માલ. ૬૦૨
 જીવ જીવને રે અનુમાન, તાણ્યું ધનુષ આવીરે કાન;
 જે જે દારોમાં જીવ લળે, તેજ રૂપી કલણમાં કળે;
 મૂળયું અખા અદબદ છે ઓજ, * સમજે તો સમજી લે ઓજ. ૬૦૩
 જેને નથી રૂપ ગુણ નામ, જેતાં તેનાં સધળાં કામ;
 પસર્યું આપ વિચિત્રતા ભાત, વેદે કહી એ મુખની વાત;
 બહુ મુખનો મોટો મહારાજ, તો અખો શું કહે તેનાં કાજ. ૬૦૪
 પ્રણવ પ્રકારે ધાલ્યો ધાટ, એક બાહેર દેખાડી વાટ;
 જે છે તે ત્યાં અસંખ્યાત, શબ્દે કહિયે શબ્દની વાત;
 જે છે તેને અખો કેમ કહે, તેની વાત તો તેજ જ લહે. ૬૦૫

કહે અખો મૂકી નિઃશ્વાસ, હું તો છું તારો આભાસ;
તારી વાત કરે છે તું, ઓછાંયા મધ્યે વત્યો હું;
ખહુ તેજ મધ્યે હું રહ્યો, ત્યારે શેષ ઓછાંયો ગયો. ૬૦૬
અખા સધજો આ વસ્તુવિનોદ, હાંસી કહો કે તત્ત્વનો બોધ;
પોતાની ઠગ પોતા સાથ, ઇચ્છા અમલ ખાધો તે હાથ;
તારું ઘેલપણું તે હું, સાજો તે ત્યાં તુંનો તું. ૬૦૭
એમ અખા સહીયારી વૃત્ત, હાથોહાથ દીસે છે તર્ત;
નટતણી હાલે આંગળી, હું હાલું જાણે પૂતળી;
તેના બોલ પોતે નટ કહે, ઉડે વિચારે અમથું રહે. ૬૦૮

મુક્તિ અંગ

મુક્તિ પામવા મુખ્ય વૈરાગ્ય, જો બેઉ પાસથો ધૂટે રાગ;
ધ્યેય ધ્યાતાથી આધો વટે, તે અનુભવતાં ચોક ચોવટે;
બીજી અખા રસાળી વાત, સર્વાતીત નોહે સાક્ષાત. ૬૦૯
જો કીજે તે સર્વે રાગ, રાગ વિના નવ ઉપડે પાગ;
રાગ જેવારે પાછો વળે, ત્યારે નિજ આતમને મળે;
દૃષ્ટ પદારથસું વૈરાગ, ત્યાં અખા જડે તુજ ત્યાગ. ૬૧૦
જન જાણે છે જે વૈરાગ, તે ત્યાં સામો ઉપજે રાગ;
વૈરાગ હોય ત્યાં નોહે દ્વેષ, તે ત્યાં સામો બાધે ક્લેશ;
આપોપાનો થાયે ત્યાગ, ત્યારે અખા સાચો વૈરાગ. ૬૧૧
જેહ વડે તપ તીરથ કરે, વિષય ભોગ કે સુખ આદરે;
જેણે કરી નિપજે ખહુ કામ, તે શોધી કાઢવો આ ઠામ;
તે વિણ જાણો રાગ વિરાગ, અખા ઉછળી લાંગવો પાગ. ૬૧૨
જેમ તેમ કરી સમજવો મર્મ, હું તે શું ચૈતન કે ચર્મ;
એ જ સમજવું પરથમ જને, પછે ઘેર રહેજે કે જાજે વને;
એ સમજ્યા વિણ ગૃહસ્થ અતીત, વર વિવાહ વિણ ગાવાં ગીત. ૬૧૩
સમજણમાં નથી રાગ વિરાગ, જેમ વાયુ હીંડે વિના પરાગ;
લોક ચૌદ લગી પરવરે, સમજણથી અર્થ સધજો સરે;
અખા રામ નથી ઘેર કે વને, જ્યાં જાશે ત્યાં પોતા કને. ૬૧૪
પાદ પાણી નેત્ર મુખ નાક, સકળ અંગનો સમજો તાક;
એમાંનું એકે જો જાય, ધણી માટે જીવે ન રખાય;
અખા ન દીસે તારો લાગ, પર સાથે શો રાગવિરાગ. ૬૧૫

વેલ પરાઈ બેઠો જન, હું જ ધણી, એમ માને મન;
 કાળ સદા ખેડે સારથિ, બેઠો ફરે અવિનાશી રથી;
 અખા એમ જાણે સઘળી મંજ, લેવું મૂકવું ટળે પાખંડ. ૬૧૬
 ગેબી નીપજ થઈ પિંડતણી, સારે તું ત્યાં નહોતો ધણી;
 સહેજે ઉપન્યું વંઠ્યું તન, ત્યારે કાંઈ ન આપ્યું મન;
 વચ્ચે શિદ પાડે છે કાઢ, અખા કશો તુજ રાગ વિરાગ. ૬૧૭
 ઉપર છલ્યો માર્ગ લે અખા, નહીં કો સાથી નહીં કો સખા;
 ધણી થયામાં સઘળો ધંધ, જેમ રૂપ નહીં દેખે અંધ;
 ગગનગામિને નહીં અટકાવ, ભૂવર્તિને બહુ ભેદ ભાવ. ૬૧૮
 ઉંઘ્યાને સ્વપ્નાંતર ધણાં, ઉત્તમ મધ્યમ વેદે લણ્યાં;
 જાગ્યા ઉંઘ્યાથી અળગું હૃદય, ત્યાં અખો આરોપી વદેય;
 સમજ્યાને છે સરખું સદા, અણુસમજ્યો ભોગવે આપદા. ૬૧૯
 અખો જેહ નર રહે અમન, તેવું કરવું સર્વ જતન;
 જેમ જિહ્વા પંચામૃત ખાય, ખાતી કરતી નહીં લેપાય;
 વણ ખાધે કર થાય ચીકણો, એવો ભેદ અણુલિંગીતણો. ૬૨૦
 અખા અલિંગી વાત અગાધ, લિંગી નરને નહીં તે સાધ્ય;
 સકળ લોક તે વૃક્ષ જ કહે, પણ તે ન કહે જે ખીજે રહે;
 જેતાં સઘળો લક્ષમાં ફેર, લક્ષે ઉઘોત ને લક્ષ અંધેર. ૬૨૧
 સામો કો દુઃખ દાતા નથી, જેમ તાળી ન પડે એક હથી;
 સ્વપ્ને દીસે નરો અનંત, તેમ જ અછતાં પ્રગટે જંત;
 અખા વસ્તુપણે જાગશે, તેને એનો અનુભવ હશે. ૬૨૨
 અછતો દ્વેષ ને અછતો રાગ, રાગ દ્વેષ માયાનો ભાગ;
 જે તંજશે તે દ્વેષે કરી, જે લજશે તે રાગ આદરી;
 સ્વસ્વરૂપ ત્યાં બેઠાએ નથી, ગુરુલક્ષે અખા બે ઘેરથી. ૬૨૩
 પ્રવૃત્તિ નિવૃત્તિના સઘળાં વેશ, ભિક્ષુક થા કે થા જ નરેશ;
 રમત રમે છે માયા કાળ, મધ્ય અહંકાર વહે છે ગાળ;
 મહાનિધમાં રાજાની દૃષ્ટ, અખા રમત પામે નહીં સ્પષ્ટ. ૬૨૪
 કારણ દષ્ટિ હોયે જન, તેનો અનુભવ નાય અસંન;
 દેખે કીરણ સરિખાં સૂર, જેનું વસ્તુ વિષે છે ઉર;
 અખા ચક્ષુ આંજે ગુરુદેવ, તે કાંઈ સમજે એનો ભેવ. ૬૨૫

સમજી તે અણુસમજી થાય, અણુસમજી સરખું સમજાય;
એની કાચે દીયે નહિ સાખ્ય, અનુભવ જે ઉપન્યો તે દાખ્ય;
નિજ ધર વરતી જે કો હશે, અખા તે એહમાં પહોંચશે. ૬૨૬

કુટકળ અંગ

તિલક કરતાં ત્રેપન વહાં, જપમાળાનાં નાકાં ગયાં;
તીર્થ ફરી ફરી થાક્યા ચર્ણુ, તોય ન પહોંતા હરિને શર્ણુ;
કથા સુણી સુણી ફૂટ્યા કાનં, અખા તોય નાબું અલજ્ઞાન. ૬૨૭

એક મૂર્ખને એવી ટેવ, પથર એટલા પૂજે દેવ;
પાણીને દેખી કરે સ્નાન, તુળશી દેખી તોડે પાન;
એ તો અખા બહુ ઉત્પાત, ઘણા પરમેશ્વર એ ક્યાંતી વાત. ૬૨૮

સુક્તિ બંધ પૂછે મતિમંદ, શોધી જોતાં રવે ગોવિંદ;
પ્રાણુ પિંડમાં હું કે હરિ, જો જીવે અખા વૃત્તિ કરી;
બંધ મોક્ષ ન કરે ઉચ્ચાર, આકાશ કુસુમનો નોહે હાર. ૬૨૯

પિંડ જોતાં કો મુકતો નથી, ત્રિવિધ તાપ ભોગવે ધરથી;
સકળ ઇન્દ્રિયે ધૂટો રમે, રાગ દ્વેષ કાએ નવ દમે;
સલ સંકલ્પ ને અમર કાય, સર્વ રૂપ જાણે મહિમાય;
સારે અખા મુમુક્ષુ મન, જાણે તે જાણી દે જન. ૬૩૦

જે ધરિ આબ્યો ભૌતિક કાય, દેવ નર નાગ કલો નવ જાય;
કાળ સત્તામાં તે ત્યાં ખરો, એ તો મન કાઢો કાકરો;
મન વચન કર્મ હરિમાં ઢોળ, અખો સમજીયો સંશે સોળ. ૬૩૧

ગહન ગતિ છે કાળજતણી, તેણે જે જે વાતો લણી;
તે તેનાં પામ્યા પરમાણુ, પડછંદાનીં પેરે જાણુ;
માંહોમાંહે દુર્ધર્ષ અગાધ્ય, અખા જીવને નાવે સાધ્ય. ૬૩૨

અનુભવી આગળ વાદ જ વદે, ઉંટ આગળ જેમ પાળો ખદે;
ઉંટતણાં આધાં મેલાંણુ, પાળાના તો છંડે પ્રાણુ;
અખા અનુભવી ઇશ્વર રૂપ, સાગર આગળ શું કુદે કૂપ? ૬૩૩

આવી નગરીમાં લાગી લાય, પંખીને શ્યો ધોખો થાય;
ઉંદર બિચારા કરતા સૌર, જેને નહીં ઉજાનું જોર;
અખાજ્ઞાની ભવથી કયમ ડરે, જેની અનુભવ પાંખ આકાશે ફરે. ૬૩૪

જો જો રે મહોટાના બોલ, ઉજ્જડ ખેડે વાગ્યો ઢોલ;
 અંધ અંધ અંધારે મળ્યા, જેમ તલમાંહિ કોદરા ભળ્યા;
 ઘેંસ ન થાય ન થાયે ધાણી, કહે અખો એ વાતો જાણી. ૬૩૫
 આંધજો સસરો ને શણગટ વહુ, એમ કથા સુણવા ચાલ્યું સહુ;
 કહ્યું કાંઈ ને સમજ્યા કશું, આંખ્યનું કાજળ ગાલે ધસ્યું;
 ઉડો કુવો ને ફાટી જોખ, શિખ્યું સાંભળ્યું સર્વે ફોક. ૬૩૬
 વ્યાસ વેશ્યાની એક જ પેર, વિદ્યા બેટી ઉછેરી ઘેર;
 વ્યાસ કથા કરે ને રડે, જાણે દ્રવ્ય અદેકું જડે;
 જો જાણે વાંચ્યાની પેર, અખા કાં ન વાંચે પોતે ઘેર? ૬૩૭
 ગજ પ્રમાણે પ્રયોધે જીવ, બંધનમાંહી રાખે સદૈવ;
 સાચી વાતને સંત જ વહે, તેને મૂર્ખ ઉલટો નિન્દે;
 અખા આંધજે હુંટ્યો બજાર, સંત ગુરુનો એવો વિચાર. ૬૩૮
 જગત્રમેહી દાઝ ન દલે, કુવાડામાંથી કાઢે જલે;
 સમજીને છે સરખો ભાવ, તે ગુરુના મનમાંય અભાવ;
 એમ જાણીને રીશે બળે, અખા જ્ઞાનીની નિંદા કરે. ૬૩૯
 વિષથી જીવથી પ્રીત જ કરે, તત્ત્વદર્શી ઉપર અભાવ જ ધરે;
 ખાન પાન વિષયાદિક ભોગ, તત્ત્વદર્શીને સર્વે રોગ;
 અખા તે ગુરુના મનમાં ખરા, જીવ આવકાર દઈએસાડે અરા. ૬૪૦
 ગુરુ થઈ બેઠો સેતો સાધ, સ્વામીપણની વળગી વ્યાધ;
 તે પિડાથી દુઃખિયો થયો, રોગ કરાર અતુલવથી ગયો;
 વાયક જાળમાં ઘુંચવી મરે, અખા જ્ઞાનીનું કહ્યું કેમ કરે. ૬૪૧
 જ્ઞાનીને તો સર્વે ફોક, બ્રહ્માદિ લગી કદખ્યા લોક;
 ત્રણ કાંડ કાળની માંડણી, તત્ત્વવેત્તાએ એવી ગણી;
 તેની વાત ન જાણે ગૂઢ, અખા ગુરુ થઈ બેઠો મૂઢ. ૬૪૨
 સ્વામી થઈને બેઠો આપ, એ તો મનને વળગ્યું પાપ;
 શિષ્ય રાખ્યાતો શિરપર ભાર, ઉપર લાગ ને અંતર ખાર;
 આશા રજીવે આંધ્યો પાશ, અખા શું જાણે જ્ઞાનીની આશ. ૬૪૩
 જ્ઞાની ગુરુ ન થાયે કેતો, બ્રહ્મા વિજી મહેશ્વર તેતો;
 અન્ય જીવની તેને શી પડી, જે તેને ઘેર નિલ કાઢે હડી;
 એજ સભાવે વાત જ કરે, અખા ગુરુપણું મનમાં નવ ધરે. ૬૪૪

ગુરુ થઈ મૂરખ જગમાં ફરે, બ્રહ્મવેત્તાની નિંદા કરે;
 ભૂત કાળમાં જે થઈ ગયા, તેની મનમાં ઇચ્છે મયા;
 અખા વેલી કેમ ટાળે વ્યથા, જે નિલ વાંચે મડદાંતી કથા. ૬૪૫
 જે પગલાં અગ્નિમાં જળે, તેને શરણે કાળ કેમ ટળે;
 પડતું પક્ષી રાખે આકાશ, એમ પગલાં તે આપે વાસ;
 નહીં પગલાંને શરણે જા, ચારે અખા લવની મટે અખ. ૬૪૬
 ચરણ શરણ તો ખોટી કરી, વણ ચરણોનો દીઠો હરી;
 ચરણ જળે કે ભૂમાં દાટ, કે શ્વાન શિયાળિયાં કરડે કાટ;
 તેની શરણ અખો શું ગ્રહે, જે સમજે તે એવું લહે. ૬૪૭
 જો જો રે ભાઈ વાતનું મૂળ, પેટ ચોળી ઉપાડ્યું શૂળ;
 એક સમે ખર ભાડે ગયો, કાંદા દેખી ગળિયો થયો;
 ખરે આપી તેજને પેર, એવું જાણી અખા જુતો ઘેર. ૬૪૮
 કથા કરી તે શુકળ ખરી, પરીક્ષિતને મેળાવ્યા વરી;
 શીખ થઈ ત્યારે આપ્યું શું, નસ થઈ ગયા વનમાં પશુ;
 નિઃસ્પૃહિની એવી છે કથા, અખા બીજી પેટ ભર્યાની વ્યથા. ૬૪૯
 રઘુ જહુરાજની વાત જ કહે, દત્ત ભરથનું ઓઠું લહે;
 અજગર વરતી વનમાં પજા, તે ક્યાંધથી આવી અજા;
 તેને પોતા સરખા કર્યા, અખા ઘેર ઘેર ઉપદેશ ન કહ્યા. ૬૫૦
 દેહાભિમાન હતું પાશેર, વિદ્યા ભણતાં વાધ્યું શેર;
 ચર્યા વદતાં તોહું થયો, ગુરુ થયો લાં મણમાં ગયો;
 અખા એમ હલકાથી ભારે હોય, આત્મજ્ઞાન તે મૂળગું ખોય. ૬૫૧
 શશશૃંગનું વહાણ જ કર્યું, મૃગતૃણમાં જઈને તર્યું;
 વંઝ્યાસુત બે વહાણે અજા, ખપુષ્પના વશાણું ભર્યું;
 જેવી શેખશલીની કથા, અખા હમણું આગળ એવા હતા. ૬૫૨
 જ્યાં જોઈએ લાં કૂડે કૂડ, સામે સામા એઠાં ધૂડ;
 કાય આવી વાત સૂરજની કરે, તે આગળ જઈ ચાંચ જ ધરે;
 અમારે હજાર વર્ષ અંધારે ગયાં, તમે આવા ડાહ્યાં ક્યાંથી થયા;
 અખા મોટાની તો એવી જાણ્ય, મૂકી હીરો ઉપાજ્યો પાણ. ૬૫૩
 લીલાં વૃક્ષને ઓથે રહે, જેમ પારધી પશુને ગ્રહે;
 એમ હરિને ઓથે ધૂતારા ઘણા, ઉપાય કરે કનક કાંમની તણાં;
 અખા ગુરુ શું મૂકે પાર, જેના શિષ્ય ગર્દભ ને ગુરુ કુંભાર. ૬૫૪

અંગ આળસ ને તપશી થયો, ધર મેલીને વનમાં ગયો;
 કામખાણુ ન શક્યો જાળવી, રડવડતી એક આણી નવી;
 શ્વાન લસાવે હીડે છક્યો, અખા હગ્યો નહીં ને ધર નવ રખ્યો. ૬૫૫
 ગોરીના થાવા વડ લાગ, માતા પાસે આજ્ઞા માગ;
 બળદની તે કેમ થાય ગાય, મૂરખ મિથ્યા કરે ઉપાય;
 જ્ઞાન વિના તે સાધન એવાં, અખા તેમાં ન લેવાં દેવા. ૬૫૬
 સો અંધામાં કાણો રાવ, અંધજાને કાણુંપર ભાવ;
 સૌનાં નેત્રો ફૂટી ગયાં, ગુરુ આચાર્ય જ કાણું થયા;
 શાસ્ત્રતણી છે એક જ આંખ, અખા અનુભવની ઉધાડી નહિ આંખ. ૬૫૭
 મુંડ મુંડાવી હરિને કાજ, લોક પૂજે ને કહે મહારાજ;
 મન જાણે હરિએ કૃપા કરી, માયામાં લપટાણો ફરી;
 સૌને મન તે કરે કલ્યાણ, અખા એને હરિ મલ્યાની હાણ. ૬૫૮
 જ્ઞાતાનો એવો ઉપદેશ, પંચના ગુરુ તે સધળો વેશ;
 ધર ધર માહાત્મ્ય વધારતા ફરે, દામ ચામનાં જતન જ કરે;
 અખા જ્ઞાતાની ન માને વાત, સાચું કહેતાં ખીજે સાત. ૬૫૯
 હરિને કાજે ઘાટ જ ઘડે, નિજ સ્વરૂપથી પાછો પડે;
 પાણો કહે હું પર્વત લહું, એ આશ્ચર્ય તે કેને કહું;
 અખાથકી તે ખીજે હરી, જેમ પર્વતમાંથી પાણો જ ખરી. ૬૬૦
 જાણુપણામાં જડા થયા, ડહાપણુ ડોળી રોખડ રહ્યા;
 નીર હતું તે કીચમાં ગયું, આત્મ થકી તે અળગું રહ્યું;
 છે તો ધણો નવ દીસે ચંદ, કહે અખો માયાને દંદ. ૬૬૧
 અનંત કળામાં અદકા ખરા, અહલવેત્તા એ સૌથી પરા;
 વેદ અહ્માએ પૂજ્યા હરિ, તેથી લક્ષ જસનો દૂરી;
 ભૂત લવિષ્ય ને અજપા જાપ, અખો નહીં તો શેનો થાપ. ૬૬૨
 વૈષ્ણવ ભેખ ધારીને ફરે, પ્રસાદ ટાણે પત્રાંવળા ભરે;
 રાંધ્યા ધાન વખાણુતા જાય, જેમ પીરશે તેમ ઝાઝાં ખાય;
 કર્તન ગાઘને તોડે તોડ, અખો કહે જીવાનીનું જોર. ૬૬૩
 જ્યારે મન પામ્યું નિજ ભાન, ત્યારે સર્વે થયું સમાન;
 સપ્ત પુરી મધ્યમ મારું આજ્ય, સર્વસ્વ હાર્યે ભાંગે જાજ્ય;
 જેમ કરી કવાય રોગીને વિષે, પણ અખા અરોગી સર્વે લખે. ૬૬૪

કે આળસ કે ક્રોધે થયો, વાટે વેષ પહેરીને ગયો;
 નહિ મહેનત વેઠે નહિ શાય, વંદે વિશ્વ એ કૃળ મહિમાય;
 હરિને અર્થે એક વિચાર, અખા સમું પડે તેમ રહે સંસાર. ૬૬૫

જાય સમૂળો સઘ સંસાર, કરતાં આત્મતત્ત્વ વિચાર;
 અન્ય ઉપાયે નથી એ જવા, સામા બંધ બંધાએ નવા;
 કર્મ કરતાં નાવે છેક, અખા વિચારે ન મળે શેષ. ૬૬૬

અખા વસ્તુ વિચારે બ્રહ્મ, અંતરભૂત જાણુવાં કર્મ;
 જેમ પ્રલક્ષ પોગર દિશે લોહ માંય, ગાળે ત્યારે શીટી જાય;
 પાછો વળી ધડાએ ઘાટ, લમનો તેમ પોગરનો ઠાઠ. ૬૬૭

તે જ લોહનું જ્યારે દર્પણ કરે, શિકલ કરીને મસકલો* કરે;
 તેજ નીકળે પોગર હંકાય, આપોપું દીસે તે માંહે;
 અખા જ્ઞાનની એવી પેર, કાટી જુગે કાં આજ આદેર્ય. ૬૬૮

લોહ ગળતે દીસે પોગર ગદ્યા, ઘાટ થાતાં તે પાછા વળ્યા;
 અહંતારૂપી લોહ છે સદા, ઘાટ થયા વિના રહે કદા;
 અખા અહંતા લોહું માર, મર્યા પછી તે તરશે વાર. ૬૬૯

જે જળમાં લોહ ખૂડી જતું, તે ઉપર દીસે રમતું;
 તેમ ભવસાગર હરિસાગર થયો, જ્યારે આપોપાનો ભાર જ ગયો;
 અખા મધ્યથો જા તું ટળી, બંધ ને મોક્ષ કથીશ મા વળી. ૬૭૦

અખા બ્રહ્મ છે બાધું નામ, તે મધ્યે અળગાં અળગાં ગામ;
 જેમ બાધું જોતાં એક જ ઝાડ, વિગતે જોતાં ભાંગે જાળ;
 રંગ સ્વાદ પત્ર કૃળ ફૂલ, સદ્ગુરુ મળે તો ભાંગે જૂલ. ૬૭૧

જગ જોગ મંત્ર કૃળ ને સિદ્ધિ, એ બ્રહ્મ ઉદરમાંહેલી રિદ્ધિ;
 અંશી નર ઉંધ્યો આપમાંહી, સ્વપ્ને ભોગવે ત્રણ તાપ ત્યાંહી;
 વિધિ સહિત પરબ્રહ્મને જાણ્યું, ત્યારે અખા ટળે ભવતાણ. ૬૭૨

આત્મલક્ષમાં નહિ પર આપ, વણ સંતાને કેનો બાપ;
 વણ જોનારે દર્પણ જથા, બિંબ પ્રતિબિંબની કાણુ કહે કથા;
 અખા દૈત થયે ઉપાધ્ય, તન મન વિના એ સાધન સાધ્ય. ૬૭૩

બ્રહ્મજ્ઞાની બહુ ભેળા થઈ, બ્રહ્મના દેશની વાત જ કહી;
 બ્રહ્મવિદ્યા રહી બ્રહ્મને દેશ, પોતામાં નવ આવ્યો લેશ;
 થઈ થઈ વાતો સહુ કાઈ કહે, અખા અણુઅણુ કોક જ રહે. ૬૭૪

અણુચવિયાનાં એ અંધાણુ, જે સારાં માઠાં ઝીલે બાણુ,
 અધ્યાત્મ ન જાણે આત્મ થકી, નોખો નોખો કહે છે બકી;
 પોતે જાણે હું આત્મવેત્તા થયો, તે થાવામાં દેહભાગ જ રહ્યો. ૬૭૫
 પોતે ટળીને સધળું પ્રીછ, વાટે ચાલતાં આંખ મ વીચ;
 અદ્વૈત દ્વૈતનાં કરે છે કામ, સગુણ નિર્ગુણ ધાર્યાં નામ;
 સગુણ નિર્ગુણ એ બે છે ભેગ, પોતે ટળશે તેને પડશે ભેગ. ૬૭૬
 પોતે ટળ્યા તે પ્રિછ્યા જાણુ, તેને શોભે સધળી વાણુ;
 પોતે ટળ્યા વિન્યા શા કામના, એ તો અકૃતે વધારી કામના;
 કહે અખો કાં ફેકટ પુલ, લણ્યાગણ્યા પણ ન ટળી બૂલ. ૬૭૭
 લણ્યાગણ્યા તો તે પરમાણુ, જે જાણુપણું ટાળીને જાણુ;
 મૂળ સ્વરૂપે જે કાઠ થયો, તેને લણ્યાનો સ્વભાવ ગયો;
 અખા એમ સમજ્યા તે મહંત, તેને સત્યિત્ આનંદ વદે વેદાંત. ૬૭૮
 વેદાંતે વાત વિચારી અશી, ને શ્રોતા વક્તા સમજ્યા જશી;
 વેદાંત વાયક મોટો ભેદ, આસુરીનો ક્યો ઉચ્છેદ;
 દૈવી તો છે ધણીનું રૂપ, અખા અસુરી ઉઠો કૂપ. ૬૭૯
 આસુરી દૈવીને ગડબડ થઈ, દીસે દૈવી તેમાં આસુરી રહી;
 માટે જ્ઞાની ટળતા ફરે, જેમ રૂડે ઘેર જાતાં શ્વાનથી ડરે;
 અખા શ્વાન જે પ્રલ્હે થાય, તો રૂડાને ઘેર રૂડો જાય. ૬૮૦
 ધર તો સધળાં રૂડાં ક્યો, ત્યાં આસુરી રૂપે ભસે કૂતરાં;
 સમજી ધણા પણ શ્વાનનો સંગ, વણુ ટેવે જેમ વણુશે રંગ;
 અખા આસુરી કૂતરાં જાણુ, આશાની ભક્તિ મોટી હાણુ. ૬૮૧
 નિરાશી ભક્તિ જે કાઠ કરે, તેનું સહેજે કારજ સરે;
 સ્વરૂપ તે અરૂપે અદ્વૈત થાય, દ્વૈતાદ્વૈતનો લેશ જ જાય;
 આત્મ અનુભવે હોય પ્રકાશ, અખા અહંકાર તે પામે નાશ. ૬૮૨
 અહંકૃતિ તણ સ્મરણુ કરો, મન ક્રમ વચન હરિવડે આદરો;
 ગવરાવ્યા જશ હરિના ગાયો, હરિના છાને હરિના થાયો;
 અહંતે અણુછતા ન થયા, છતા ધણીથી છોટા રહ્યા. ૬૮૩
 છતો ધણી તું છખીલો જાણુ, જેની શોભે સધળે વાણુ;
 છતો ધણી છે વાણી રહિત, છતો ધણી છે શબ્દાતીત;
 એમ વાચ્યઅવાચ્ય જેને સખળું ઠર્યું, અખા તેહનું કારજ સર્યું. ૬૮૪

સાચો મારગ જે કાઈ લિયે, મિથ્યા મારગ મૂકી દિયે;
 અટળ વસ્તુને અહોનિશ ધાય, ટળણે બાંધણે બાંધ્યો ન જાય;
 ટળમાં રહે અટળથું પ્રીત, અખા એવા પુરુષની થાશે જીત. ૬૮૫
 બાણી વસ્તુને ઉપનો વૈરાગ, અણુછતું આપણુ ન પામે લાગ;
 ઓળખ્યા ચોર ને સાવચેત થયા, વળતા તે તો કુશળ રહ્યા;
 અચેતને ચોર છુટી ગયા ભાઈ, સાવચેતને ઘેર આનંદ વધાઈ. ૬૮૬
 આનંદ વધાઈ અનુભવથી થાય, અજ્ઞાન ગાંઠો છૂટી જાય;
 અનેક જીગનું આપણુ જેહ, જ્ઞાનવજીથી ભાંગે તેહ;
 ધન ધન જ્ઞાની જનનું ગાત્ર, જગત જાણ્યું જેણે તૃણમાત્ર. ૬૮૭
 જ્ઞાની તે જે કરે વિચાર, પરપંચ તજે ને સંધરે સાર;
 સકળ કામના સવળી કરે, વાસના વપુ ઠેકાણે કરે;
 ટાળે આપ ને ભાળે ઈશ. અખા એવા પુરુષને મળે જગદીશ. ૬૮૮
 મોટી તાણુ છે પંથજતણી, નહી જીજવા એક છે ધણી;
 પોતાના ઇષ્ટની પાળવી ટેક, સકળ ઇષ્ટનો અધિપતિ એક;
 જેમ રાજા એક ને પ્રજા જીજવી, અખો એ રીતે જીવે અનુભવી. ૬૮૯
 રાજાનું જેમ શહેર જ એક, પ્રજા જીજવી વર્ણવિવેક;
 દંભી હોય તે રહ્યા ચડલડે, તેનું નામ તે ખરડે પડે;
 સર્વેને મળતો થઈ જાય, અખા આખું શહેર તેના ગુણ ગાય. ૬૯૦
 એ દૃષ્ટાંત ન સમજે કાય, સહુનું બળ સહુમાંહે હોય;
 જ્ઞાની જ્ઞાને કરીને કહે, મતિયો મતના મત્રમાં રહે;
 જાવા ઘો જાણે તેમ થાઓ, આપણુ આપણા અવગુણુ ગાઓ. ૬૯૧
 અવગુણુ મ જ્ઞેશો પ્રભુ મહારાજ, તમારા પાનાની તમને લાજ;
 જેમ કાઈ કેના થઇને ફરે, તે તો તેની પક્ષ જ કરે;
 તમે તમારાની પ્રભુ કરો સાર, અખા કરું વિનતિ તજી અહંકાર. ૬૯૨
 અહંકાર તજીને આશે રહ્યો, મન કર્મ વચને તમારે થયો;
 જેમ કાજની પુતળી નાચે નરી, તે કળ સુતારે તમારે કરી;
 વાળું વળડો તો વાળે તદા, વેણુ વળડડું ન વાળે કદા. ૬૯૩
 વાળું હું તમે વળવણહાર, તે વાળું જ્યાંને ધરે અહંકાર;
 તે જોતાં સર્વ તમારાં કામ, આ અછતાનું અછતું નામ;
 ધણુધણુ વાળું ધ્વનિકર થવે, અખા આસુરી કર્તવ્ય અવળું લેવે. ૬૯૪

આસુરીના ફેરા ફેરે છે જન, તે નવ જાણે વસ્તુ તન;
 મૂળ આસુરી નવ ઝોળખે અંધ, તો દૈવીનો ક્યાં મળે સંબંધ;
 ચોર શાહની ચિંતા કરે, અખા વળતો શાહ ચોરથી કરે. ૬૯૫
 કર્યા શાહ તે પારે થયા, જખં મારીને ચોર જ રહ્યા;
 કાઠી મૂક્યાં કોધ ને લોભ, સાથી કીધા શીળ સંતોષ
 જ્ઞાનેન્દ્રિય કર્મેન્દ્રિય જેહ, સર્વે સવળી થઇ છે તેહ;
 અંતઃકરણ કહિયે જે ચાર, થાય અહર્નિશ જ્ઞાનવિહાર. ૬૯૬
 જ્ઞાની વિહારી ગોપી જશ્ના, તેજ જ્ઞાની જેને ગોપીની દશા;
 ગોપી ભૂલી ધર ને ખાર, ગોપી ભૂલી કુટુમ્બ પરીવાર;
 પોતાની દેહ પણ ભૂલી ગઇ, અખા કામની કુળવંત થઇ. ૬૯૭
 પ્રસન્ન થઇ પ્રભુ પ્રેમે મળ્યો, ભોગ ભોગારથ કરવો ટલ્યો;
 વિધિ નિષેધ ને થાપ ઉથાપ, સંકલ્પ વિકલ્પ ટલ્યો સંતાપ;
 પ્રગટ્યો ઉરમાં પ્રેમાનંદ, પિયે સુધારસ પ્રેમદા વૃંદ;
 સખી સમાગમ સદા નિજધામ, અખા અખેરસ તેતું નામ. ૬૯૮
 અખેરસની ચાલે છે નદી, તે અહલવેતા પીચે ભગવદી;
 આળપંપાળ જેને આળસ્યું, સમ દષ્ટિ સમજ્યા તે સમું;
 કંઇ કંઈ કહેણી કયતા ફેરે, અખા અહલવેતા ભાગ્યે નીસરે. ૬૯૯
 અહલવેતા કેમ દર્શે ભાઈ, જે અહલ કળામાં રહ્યા સમાઈ;
 મેલી આંખે જે કોઈ ધાય, અહલવેતા કેમ દર્શ્યાં જાય;
 અખા આંખ જે ઉપજે નવી, તો અહલવેતા દર્શે અનુભવી. ૭૦૦
 મેલી આંખને ઘેસે મળો, કયા કીર્તન કરે થઈ ભલો;
 પછી સામસામા થઈ ફેરે જખાપ, અહંકૃતિ જ્ઞાને વાધે આપ;
 કેટલાકને જીલ્લ કચ્છાનું જોર, અખા સિદ્ધાંત ન સમજે કરે ખંડોર. ૭૦૧
 સમજીને સમજીને સંગ, જીસમજીને આપે અંગ;
 સમજી અણસમજી મર ભેળા ભમે, ભેળા ઘેસે ને ભેળા જમે;
 અણસમજી તે આંધળા કુવા, સમજી જનન સરસો ગૌ જીવા. ૭૦૨
 વસે વેગળા મર સમજી સજ્જન, એ ત્યાંથી અર્પે મંત્ર
 પ્રપંચ રીતે ન રાચો ભાઈ, એવી પરાપરની છે સગ
 એમ અનુભવી અનુભવીને લખે, અળગો રહે વિધાગ
 વેહે વેધ્યો તે જાણે આપ, સાજને રથે વેહેના

સાળે તે સાળને ગાય, પ્રેહની વેદના વેધ્યાને થાય; ૭૦૪
 સાળ તો શાકટને* જાણુ, પ્રેહનો વેધ્યો તે જ્ઞાની વખાણુ.
 શાકટને તો અનીતિ સાર, જેમ કાગને અશુભનો આહાર;
 તે તો તેનું માને સુખ, કાળો કાળનાં ભોગવે દુઃખ;
 શાકટને લાગે સુધારસ બાણુ, પણ જ્ઞાનીના તો વેધે પ્રાણુ. ૭૦૫
 જ્ઞાની વજ્રને સુધા કરિ ગણે, શાકટ તો સુધાને વિષ ભણે;
 શાકટ જ્ઞાની ખેડે જાણુવા માંય, અળગા કોઈ મ કહેશે ક્યાંય;
 શાકટનો પ્રવૃત્તિ પરિવાર, જ્ઞાનીનો તો નિવૃત્તિ કુમાર. ૭૦૬
 એ બેઉને કરિયે એક, તો ગાદિયે બેસે જ્ઞાન વિવેક;
 જ્ઞાની વિવેકી ઠેરાવ્યા રાય, ત્યારે આસુરીનાં થાણું ઉડી જાય;
 અદ્ભુત થયું ત્યારે સંવાશેર, વિષ્ટિ કરતાં ચૂકયું વેર. ૭૦૭
 આનંદ મંગળ ઓચ્છવ થાય, હરિનાં જન તે હરિજશ ગાય;
 હરિજશ ગાય તે શું કહે, આપ ટાળી ભજનમાં રહે;
 પછી અખા શહેરની શોભા નવી, જેમ વીતી રજની પ્રગટયો રવી. ૭૦૮
 હું હું રૂપી વીતે રાત, તેને ટળતાં થાય પ્રભાત;
 જેને પુરુષોત્તમ થાય પસાય, તેને સર્વે સવળું થાય;
 અખા વસ્તુ આફરડી નવ મળે, આરત રાખી ધણીને બળે. ૭૦૯
 આરત વિના ન ઉપજે હેત, આરત વિના પૂજારો પ્રેત;
 પુંજ્યલી લેશ ન માંડે પગ, જોર કરીને થાક્યા ઠગ;
 ઉપાડે ધણા પણ ઉભી ન થાય, અખા જોર કરનારા પાછા જાય. ૭૧૦
 નથી વાંક વિશ્વંભર તણો, જે કહિયે તે વાંક આપણો;
 જેમ કોઈ ભોજન જમાડવા કરે, ત્યાં રિશાણો તે રિશે કરે;
 પૂર્ણાનંદ પીરસનારો રહે, અખા અભાગિયાને કાણુ કહે. ૭૧૧
 પૂર્ણાનંદ તો પૂર્ણ દયાળ, સર્વ જીવની કરે સંભાળ;
 દયા સારુ લે દશ અવતાર, અસુર નિકન્દન ભક્ત ઉદ્ધાર;
 દયાએ કીધું ગીતા ભાગવત, દયા કરી સરજાવ્યા સંત;
 દયા સારુ દાખવ્યા ધર્મ, અખા હરિનો મોટો મર્મ. ૭૧૨
 આત્મ ઉપકાર કઈ પેરે કરે, કાણુ ઉપકારે આત્મા ઠેરે;
 ભક્ત યથારથ જે કોઈ હોય, આત્મા સહિત સમર્પે સોય;
 કરી સમરણ નિર્મળો થાય, અખા ધણીના થકા ઠેરાય. ૭૧૩

દેહ કાળ દ્વેત પદને નડે, જેમ સજીવન સાથે સજીવન લડે;
 પણ જીવન્મૃતક જે વિરલા ભમે, તેને તે સજીવન શું દમે;
 જડ ચૈતન્યતે શખની સમાન, અખાતેજ સજીવન જેને વસ્તુજ્ઞાન. ૭૧૪
 જગત પ્રપંચ એમ ચાલ્યો જાય, જીવપણે જીવે તે સજીવ કહેવાય;
 જડવત્ જીવનો એવો મતો, જીવન્મૃત જ્ઞાની ગણવો અણુછતો;
 મૃતકજ્ઞાની તે સજીવન સહી, અખા જીવપણે જીવે તે જીવતો નહી. ૭૧૫
 મૂળ સ્વરૂપ કહ્યું નવ જાય, એક સ્વરૂપ તે કેમ કહેવાય;
 પ્રભુ આકાશથી ઉંચા ધણા, ઉંડાપણની નહિ કંઈ મણા;
 દશે દિશામાં વ્યાપક અનૂપ, એ હૃદયે થાય કેમ અકળ સ્વરૂપ;
 પૂર્ણાનંદે કરી વિચાર, સ્વરૂપ ધારણ કર્યો ઉપકાર. ૭૧૬
 જેને જડયું તેને સમું ફળ્યું, જેમ ખીણે રૂપ ઢળેવળુ ધડ્યું;
 વળુ ધણો જેમ ઉપજે ઘાટ, અહંકૃત જ્ઞાન એ મોટો ઉચ્ચાટ;
 નિત્ય અનિત્ય સમજાયું ખરું, અખા પ્રપંચને મેલે પરું. ૭૧૭
 સમજી શાખી અર્ધી ઓચરે, તેની તરોવડ શું પંડિત કરે;
 પંડિતને પંડિતાઇનું જોર, પણ અંતઃકરણમાં અંધારું ધોર;
 અખા તેથકી પ્રાકૃત લલા, જો આવે સમજ્યાની કળા. ૭૧૮
 શખરી સંસ્કૃત શું લણી હતી લાઈ, કયા વેદ વાંચ્યા કરમાખાઈ;
 વ્યાધ તે શું લણ્યો તો વેદ, ગણુકા શું સમજતી ભેદ;
 વળી સ્વપચની સમજ્યોરીત, અખાહરિ તેનાજેની સાચી પ્રીત. ૭૧૯
 ઝીણી માયા તે છાની છરી, મીઠી થઇને મારે ખરી;
 વળગી પછી અળગી નવ થાય, જ્ઞાની પંડિતને માંહિથી ખાય;
 પણ ઝીણો થઇને ઝીણી હણે, અખો સાચી પ્રીત તેની ગણે. ૭૨૦
 નહાયા ઘાયા કરે પુટડા, ખાઈ પીને થયા ખુંટડા;
 જગત પ્રમોદે જડા થઈ, પણ ઝીણી માયા તે માંહી રઈ;
 કાય કરે તે ઝીણીની પક્ષ, તે ઝીણી જડાને કરશે ભક્ષ. ૭૨૧
 છતી આંખને જઈ આથડે, જેમ પતંગિયો દીવામાં પડે;
 જો કદાપિ ઉપજે વૈરાગ, તો મીઠી માંહિથી ન દીએ માગ;
 કાઈ કમાય ન કાઈ ખાય, કહે અખો મુડી કયાંથી થાય. ૭૨૨
 મુડી વળુ કંઈ મહીપતિ વલા, મુડી વળુ કંઈ લોકજ રલા;
 મુડી વળુ કંઈ કહાવે મહંત, મુડી વળુ કંઈ બેખ અનંત;

મુડી વણુ કંઈ ધનવંત ધણા, હીરા માણેકની નહીં કંઈ મણા;
 અખા રહેણી આંક લખ્યો નહિ એક, એમ એકડાવોણાં મીડાં અનેક. ૭૨૩
 અનેક રૂપે માયા રમે, ત્યાં તેવી જ્યાં જેવું ગમે;
 વળી જો કાઢને જ્ઞાન ઉપજે, તો જ્ઞાની થઈને ભેળી ભજે;
 જે કર્મ હોય મૂકવા જોગ, અખા તેનો જ પડાવે ભોગ. ૭૨૪
 એવા માયાના ધણા છે ધાટ, જ્યાં જોઈયે ત્યાં માયાનાં હાટ;
 હાટે હાટે વહોરતા હોય, કાંઈ ખાટે કાંઈ મૂળગું ખોય;
 ધન વોહોરતિયાજેણે વસ્તુ જોઈ, અખા પ્રેમનાં પાત્ર વડા નર સોઈ. ૭૨૫
 મોહ માયા નરમાઈને શું કરે, બળતી અગ્નિ પણ જળમાં ઠરે;
 તૃણ તરુવરને અસિતો ભેય, આકાશ દાઝયું તે કાંઈ ન કહેય;
 એમ અલ્પ આનંદિ સદા અલ્પાય, અખા પ્રેમાનંદનો પ્રલય ન થાય. ૭૨૬
 પ્રેમાનંદની લક્ષિત આકરી, વસમી વાટ મહા ખરે ખરી;
 કામ રહિત તે કામનો વેશ, તેનો જ્ઞાની પંડિતને ન લાઈ દેશ;
 પ્રેમાનંદી જ્યાં ગાય તે વાય, અલ્પાનંદીને અટપટું જણાય. ૭૨૭
 અલ્પાનંદી પોતાને પ્રેમાનંદી ભણે, જેમ વાંઝણી પુત્ર ખોળામાં ગણે;
 વાંઝણી પુત્ર તે શોભા અભિમાન, પણ હિરમાં નથી ઉપન્યું ગણે સંતાન;
 એમ અલ્પાનંદી પોતાને ગણે ભલ, અખા પ્રેમાનંદથી ઉપન્યો પલ. ૭૨૮
 એમ ગાય વળકે ગુણિજન ધણા, રંગે રૂપાળા નહિ કાંઈ મણા;
 કંઈ સુર તાળી ને તાન, ગમે ગંધર્વને પાતરનું ગાન;
 પણ અખા એ તો કસબણુ કહેવાયે, પ્રતિવ્રતા પૂર્વે તેમ ગાય. ૭૨૯
 પતિવ્રતા તે જે પિયુને ભજે, અનાયાસે અવરને તજે;
 તેનાં વસ્ત્ર સાંધ્યાં જેમ તેમ, તેની બરાબરી વેશ્યા કરશે કેમ;
 અખા પતિવ્રતા કરૂપણી હોય, પણ મોટો ગુણમાંહે પતિવ્રત જોય. ૭૩૦
 પતિવ્રતા તે જે સાચું વદે, સાચું ખોદ્યું કેને ન સદે;
 સાચું જેમ લીંબડાંનું પાન, તેમ કડવું લાગે સર્વે જ્ઞાન;
 કડવે રોગ કાયાનો જાય, અખા મીઠાણે રોગ બમણો થાય. ૭૩૧
 રોગીને તો કડવું ઘટે, લીંબડો પીધે લોક માંહિથી મટે;
 નિર્ગુણ લીંબડો જો રોગ નિર્ગમે, તો સગુણ ભોજન સુખે જમે;
 નિર્ગુણ થઈ સગુણમાં મળે, તો અખા દૂધમાં સાકર ભળે. ૭૩૨
 વિષય સગુણ તે વિષનું રૂપ, હરિ લીલા સગુણ તે અમૃત રૂપ;

વિષ અમૃત જો ભેળાં થાય, તો વળતું સર્વે વિષ થઈ જાય;
 નિર્વિષપણું કરે પ્રેમકલ્લોલ, અખા સર્વે મીઠું જેમ ઘી ને ગોળ. ૭૩૩
 નિર્વિષપણું તે સજીવન દશા, વિકાર સહિત તે મૂડાં જશા;
 મુડાંની આભડશેઠ ધણી, તે આભડશેઠ કાઢ્યો નવ ગણી;
 અળગી આભડશેઠ જોવા જાય, પોતાની આભડશેઠ પદ્મે ન થાય. ૭૩૪
 પોતાનું કાઈ ન જીવે મૂળ, કાણુ છે જીવ ને કાણુ છે સ્થૂળ;
 કયો જીવ ને કયો એ દેશ, કયાંથી આવી કયો પ્રવેશ;
 જાતો કયાં તે સમાસે જઈ, અખા એ અજાણપણુ સર્વ માંહી. ૭૩૫
 અજાણી વસ્તુ મહા અનૂપ, ધણીના અંશ ને ધણીનું રૂપ,
 જેમ અર્જુવ જળ રણમાં પરવરે, જામે ત્યારે નામ તેનું નોખું ઠરે;
 તેમ ધણીના અંશમાં પરવર્યાં ભાઈ, આસુરી રણમાં રહી સમાઈ. ૭૩૬
 અજ્ઞાની કહે હરિ એમ કેમ હોય, નોખો નોખો ધણું વગોય;
 સુખિયો દુઃખિયો થઈને દળાય, એવી ગડબડ કહો કેમ કળાય;
 અખા તેનો આજ જવાખ, જે સુખદુઃખથી હરિ અળગા આપ. ૭૩૭
 જેમ લુણુ આવી આંધ્રણમાં ઉકળે, તો અર્જુવ તેથી શેન બળે;
 તેમ સુખ દુઃખ સઘળાં જીવને, તેમાંથી કાંઈ નથી શિવને;
 લુણુજળ થઈ જળમાં ભળે, એમ સુખદુઃખ અખા દાસ થયે ટળે. ૭૩૮
 લુણુ તો જળમાં જઈ જળ થયું, ત્યારે લુણુપણું નખોદ ગયું;
 ધણા કહે જ્યોતમાં જ્યોત સમાઈ, એમ દાસનું નખોદ ન હોય ભાઈ;
 જળનું લુણુ તે જળમાં ખપે, અખા હરિના દાસ તે હજુરમાં જપે. ૭૩૯
 નકલ એમ ઉરમાં નહિ આણુ, હરિજન રૂપ અસલ કરી જાણુ;
 એ દિઠે આપણો સરશે અર્થ, જોયા કરે મર જીજ્ઞંસા ગ્રંથ;
 થડથડી તો ડાળે ચહડાય, અખા ડાળેથી થડે ઉતરાય. ૭૪૦
 થડને ગ્રહો એમ સઘળા કહે, પણ ડાળ વિના ફળ કયાંથી લહે;
 એકલું થડનું થડ જો હોત, તો કાણુ કહેનાર ને કાણુ આ જોત;
 અખા ડાળ પત્ર પુષ્પફળ થડમાં, તેમ લીલા અવતાર નામ સર્વે અટલમાં. ૭૪૧
 ઉપમા સહિત જે આત્મા કથે, તે મહી વિના જેમ પાણી મથે;
 પાણી વિના જે મહી ડોળવું, તે ભાંગે ધણું પણ થાય ઘોળવું;
 જીગતી જાણ્યાવિના જો એકલું ધ્રાવ, તો અખા એકલે નવનીત થાય. ૭૪૨
 તેમ આપ ટાળી જો જીગ આચરે, તો ગુણવડે ગુણાતીતને વરે.

ગોરસને જળ ભેગાં મળે, મથે તો રૂપ મહી જળનું ટળે;
 મથતાં માખણ થાય પ્રકાશ, અખા પછી રહી તે પરથી છાશ. ૭૪૩
 નવનીત કમાયો જુગતેકરી, જેમ દેહઆત્માવડિયે ઝોળખ્યા હરી;
 તે વિવેકી સદ્ગુરુએ વલોવ્યું જદા, નવનીત નિરાળું પામ્યો તદા;
 અનુભવ અગ્નિએ કિધું તૂપ, અખા ભાળ એ પ્રહસ્વરૂપ. ૭૪૪
 મન મૂકી જેણે ભક્તિ કરી, તેણે દીઠા નિરંતર હરી;
 પૈત્રી પેરે ધરમાં વસ્યો, તે શેકે ન રોયો ન હવે હસ્યો;
 અખા તે જ નર સુખિયો થયો, દંદાતીત નર સુખમાં રહ્યો. ૭૪૫
 આદિ કર્મ કાઢે જીવ થાય, જેને કારણ અહંતા પરઠાય;
 પંડિત જાણે કવિનો મર્મ, અખો જાણે જીવ સાથે ધર્મ;
 એ વિગત કરે તે વક્તા ખરો, અણુજાણે ભૂલાં કાં ફરો. ૭૪૬

છરપા સંપૂર્ણ

સામળબટ

સાંસારિક વાર્તાઓ રચનાર એક મહાકવિ*

(આ કવિ સંવત ૧૭૪૦ થી ૧૮૨૩ સૂધીમાં વિદ્યમાન હતો.)

નંદખત્રીશી

ચોપાઈ

- શ્રી શારદાને નમાવું શિષ્ય, આરાધું ઉમયાપતિ ઈશ્વર;
શ્રી ગણપતિના પૂર્ણ પાય, જેથી કામ સકલ સિદ્ધ થાય. ૧
- શ્રી ધિંગડમળ શ્રી રણછોડ, આરાધું બેહૂ કરજોડ;
બહુકનાથ મોટો મહારાજ, લક્ષવસા એ રાખે લાજ. ૨
- નોધારાની વાહારે ચઢે, સંકટ સમયે આવી અડે;
બહુચર માતની કરુણા ઘણી, કહું કયા નંદખતરીશીતણી. ૩
- કવિતા સહુતણો પરતાપ, વરધ ખોટ સહુ કરજે માફ;
બ્રાહ્મણ હાટ ચારણ સહુ વરણ, વંદુ શ્રીગુરુતણાં તે ચરણ;
પદમંથ ચાતુરી લીલવિલાસ, કહે કરજોડી સામળદાસ. ૪

દોહરો

- પશ્ચિમ દિશાએ નન્દનગર, નન્દસેન રાગ્ગન;
રાજ્યકાજ અધિકાર છે, વૈલોચન પરધાન. ૫
- તે રાજ્ય ધણો શિળગુણી, ભોજસમો દાતાર;
કોકસમાને રૂપ છે, કામતણો અવતાર. ૬
- સકલશાસ્ત્ર જાણે જુક્તિસું, ચતુર શિરોમણિ સ્હોય;
હાસ્ય નાદ નાટક વિષે, નહિ સમોવડ કાય. ૭
- (મહાભક્ત ભગવાનનો, કામ સમાને રૂપ;
અવિદ્યા એક નહીં, શિલવંત ભડ ભૂપ.) ૮
- મકર પચીસે મલપતો, છે ઈશ્વર સમ તેજ;
પ્રજા પાળે પ્રીતશું, સહુથી રાખે હેજ. ૯

* સામળબટના જીવન ચરિત્ર વિષે “ઉદ્ધમ કર્મ સંવાદ”નું છુટું છાપેલું પુસ્તક જોઓ.

દાન દયા કરે ધણું, લાયક સકલ શુભ ધામ;	
ધીર વીર કાવ ચાતુરી, કરે પરમારથ કામ.	૧૦
સ્ત્રી શોભે ભલી ભાતશું, ચતુર શિરોમણિ હોય;	
નવરસ ગુણ જાણે નવલ, જોગ વાત મન જોય.	૧૧
પ્રતાપવંત પ્રધાન છે, રાજ્યતણા સૌ ભાર;	
અષ્ટાદશ સહુ વર્ણ જે, દક્ષ અને દાતાર.	૧૨
નગર અતિ રણિયામણું, ઈંદ્રપુરી નિર્વાણું;	
રાજ પંડિત પ્રધાન સૌ, નીતિ સકલના જાણું.	૧૩
ઘેર ઘેર મંડપ દ્રાક્ષના, વારુ એલચી વન;	
ખાન ફેાફળ લીલા ધણી, કદલી આમ્રનાં વન.	૧૪
કમળ ખીલ્યાં સરોવર વિષે, ખોલે ચાતક મોર;	
વેલ ફૂલી વાડિયો ભલી, શુક મેના ચઢાર.	૧૫
ઘેર ઘેર દદામાં ગડગડે, આચ્છવ અધિક્કા હોય;	
વર્ણન કરીએ કેટલાં, સાચું કહુંછું સાચ.	૧૬
રામરાજ સરીખડું, કાંઈને ન ગાંજે કાય;	
રાજા અને રંકજન, ધર્મ રાજે સૌ રહોય.	૧૭
ભાર અઢાર ફળે સદા, સુખ પામે સહુ લોક;	
વ્યાધિ રોગ વ્યાપે નહિ, નહિ સંકટ નહિ શોક.	૧૮

ઓપાઈ

એક સમે પોતે રાજન, મહિપતિયે વિચારયું મન;	
તેહ સમે ગઈ છે મધરાત, રાય વિચારે હૃદિયા સાથ.	૧૯
અધા નગરની ચર્ચા જોઈ, મારા મનનો સંદેહ જોઈ;	
અનેક વાત તે કેમ ખોલાય, ન્યાય અન્યાય કેવો તોળાય.	૨૦
સુણી વાત બધી બહુમુખી, જોઈ પ્રજા સુખી કે દુઃખી;	
નિશા ચર્ચા જોવા થયો તૈયાર, અંગે ધર્યાં ધનુષ હથીયાર.	૨૧
વારુ ધર મંડપ જોઈ વળ્યો, આપ એકલો પંથે પળ્યો;	
જોયું ચૌદું ચાવડિ ને ચોક, જોયાં મહોલ મેડિ ને ગોખ.	૨૨
ગલી કુંચી શેરી ને પોળ, જોઈ દુકાન દોશીની ઓળ;	
જોયાં વેપારી કરાં હાટ, જોઈ દશ દરવાજા વાટ.	૨૩
જોયું નગર પછિ આવ્યો બહાર, દીકું સરોવર ભરીયું વાર;	
તે વેળા એક ઘોળી ધૂવે, તે તો રાજા દષ્ટે જૂવે.	૨૪

કરે વિચાર નગરનો ધણી, આ વેળા કાણુ ધોયાતણી;
ભૂત પ્રેત કે વ્યંતર હશે, બોલાવતામાં નાશી જશે. ૨૫
જાનોમાનો પાસે ગયો, એટલે ધોખી ધોતો રહ્યો;
સંગાથે બોલ્યા બેહુ જણા, લય પામ્યા તે મનમાં ધણા. ૨૬
કાણુ કાણુ, કહીને દીધો સાદ, માંહેમાંહે લાગ્યો વાદ;
રાજા જાણે કાઈ ધોખી મુવો, અવગત જીવે ભૂત જ થયો. ૨૭
પરિચટ જાણે કાઈ આવ્યો પ્રેત, કપટે કરવા મુજશું હેત;
એવો મનમાં સંદેહ પડ્યો, રાજાને મન કોધ જ ચડ્યો. ૨૮

દોહરા

રાજા કહે તું કુણુ છે, આ વેળા આ દિશ;
બોલ સાચું ઉતાવળો, નહિ તો છેદું શીશ. ૨૯
ભૂત લેગો બિતો નથી, ડાકણ કહારું દૂર;
રાક્ષસને રોળું અમો, તુજને કરું ચકચૂર. ૩૦
ત્યારે પરિચટ બોલિયો, આણી મનમાં તાપ;
તુજથડી બિહિતો નથી, શું છે ભૂતના આપ? ૩૧
રાજા કહે પ્રથમ કહું, હું તો મારું નામ;
ત્યાર પછી કહે તાહરું, થાય આપણું કામ. ૩૨

છરપો-સમસ્યા

કરું રંકને રાય, રાયને રંક કરીજે,
મારે વશ સહુ કાય, કાઈ વશ અમો ન રહીજે;
અનમી ને હંકારિ, સાર વાત દિલમાં દાખું,
પુત્ર મિત્ર સહુ જન, તેમને લેખે રાખું;
મારણુ પાલણુ માનવ અમો, પરદેહી જીવ ધાલું નહીં,
લક્ષ જીવ સાથે નિત નિસરું, તે એકલો આવ્યો અહીં. (રાજા) ૩૩

ચોપાઈ

તે પરિચટે વિચાચું મન, એ તો મારો નંદરાજન;
ચતુરશિરોમણિ એ છે રાય, હું છું પણ એની પ્રભાવ. ૩૪
એણે નામ સમસ્યામાં કંલું, લક્ષણુ જોતામાં મેં લલું;
મારા મનની રાખું મામ, કહું પટંતરે મારું નામ. ૩૫

છરપો-સમસ્યા

ધરે અંગ રાય ને રંક, રંક રાજાશો દીસે,
શાભે શાહ સુલતાન, માન પામે મન હીસે;

એક વસાનો જન, કરું હું લક્ષ વસાનો,
મૂજ રીસથી બને, માનવી અર્ધ ટકાનો;
જે ઢાંકણ સહુ જગ વિષે, રૂપ સમારે તાહરું;
અમે સમારું તેહને, નામ સમજી દ્યો માહરું. (ધોખી) ૩૬

ચોપાઈ

અરસ પરસ ઓળખિયા બેય, લાગ્યો મનતણો સંદેહ;
હરખ બેઉના મનમાં થયો, રાજ પરિચ પાસે ગયો. ૩૭
આ વેળા તે શું છે કાજ, એકલા કેમ આવ્યા મહારાજ ?
નહિ સાથે હસ્તી ઘોડલા, નહિ સાથે પાયક બેડલા. ૩૮
રૂપ અનૂપમ કામળ જાત; કાળી અંધારી માજમરાત;
સુણુ રે પરિચ, રાજ કહે, કહું સંક્ષેપે તે મનમાં લહે. ૩૯
નગરચર્યા બેવા આવિયો, માટે સાથે નથિ કા લાવિયો;
સંદેહ એક ઉપન્યો છે મુને, તે માટે પૂછું છું તુંને. ૪૦
(મધ્ય નિશાએ કેમ આવિયો, શા કાજે કાનાં લાવિયો ?)
મધરાતે તું બેઠો ધૂવે, ખીક કાની મનમાં નવ જૂવે. ૪૧
સાચી વાત કહેને આજ, લેશ માત્ર નવ રાખિશ લાજ;
પરિચ કહે સાંભળીએ રાય, એ સમજી લેજો સમસ્યાય;
કહું સમસ્યા તે મનમાં ધરો, સુણી વાત તે પાછા ફરો. ૪૨

છપો-સમસ્યા

લિયે લંક લપટેણુ, ઠઠ નહિ રામ જ રાવણુ,
હરણુ સીતને નામ, કામ નહિ પતિત રાવણુ;
હણ્યા કૌરવ જે વીર, પેર બે બે મન વિચારી,
કામિનીને મન નેહ, ન શોભે તેવણુ નારી;
એક દંતધાવનની બે ફરો, તેના નામે નામ,
તેહ સમારણુ કારણે, આવ્યો છું આ ઠામ. (ચીર) ૪૩

ચોપાઈ

નવસે નવાણું પૂર્યો શ્રીહરી, સમસ્યા પરિચટે પૂરી કરી;

નંદરાય—

દિવસે સમારે નહિ શામાટ, અરધી રાતે કેમ આવ્યો ધાટ. ૪૪
એ અચરત તો મુજને ધણું, સાચું વચન સુણવા તુજતાણું;
એણી પેર બોલ્યો રાજન, લારે પરિચટે કહું વચન. ૪૫

છરપો—સમસ્યા

દો લોચન, ખટ ચરણ, વરણ તો શ્યામ સરખો,
 ઘોર નાદ, મુખ પીત, સ્વાદિયો તે પુરુષ રસિઓ;
 પીએ પ્રેમ નિશદિન, શીશ મોટો સહુ અંગે,
 રસિક મધુર કરિ ગાન, રહે સુગંધી સંગે;
 સુધડ નારીના સ્વેદનો, મદ પરિમલ છે અતિ ઘણું,
 તેથી આંખો છું આ સમે, મુજને લય છે તે તણું. (ભરો) ૪૬

ઓપાઈ

રાજા મનમાં રીઝ્યો ઘણું, વચન સુણીને પરિચિતતણું;
 અરે ભાઈ એવી કુણુ નાર, મેં તો નવ દીઠી સંસાર. ૪૭
 જેના પરિમલ પટફૂલ પાસ, દેખી ભરત ઉતરે આકાશ;
 એવી રામા રાણી કા તણી, પૂછે એમ નગરનો ધણી. ૪૮
 દેવાંગના એવી નવ હોય, શીઘ્ર મહીપતિ ખોલ્યો સોય;
 તે સંભળાવો મારા વીર, મારે હૈકે નવ રહે ધીર. ૪૯
 કહે પરિચિત, સાંભળો હો રાય, મારા મુખથી કેમ ખોલાય;
 સતી નિંદા કેમ કરીએ આપ, થાએ સ્ત્રીહત્યાતું પાપ. ૫૦
 સ્ત્રીનિંદાથી ખોઈએ પ્રાણ, સમજે કાંઈ ચતુરસુખણ;
 નારીનો નેહ થોડો કરે, તો ભવસાગર સહેજે તરે. ૫૧

શ્લોક—અહિક્રીડા વણિહ્મિત્રં લીલયા વિષમોજનમ્ ॥

ત્યજેચ્ચ યોષિતાં સંગં યદિ કલ્યાણમિચ્છતિ ॥ ૫૨ ॥

ઓપાઈ

નંદ રાજા એમ પૂછે ફરી, પ્રખોધ શિક્ષા પરિચિત કરી;
 રાજા કહે શું દેછે શાખ, એવી હું જાણું છું લાખ. ૫૩
 સાંભળજે નરપતિ શ્રી નાથ, આખર તારો ઉપર હાથ;
 જે સમસ્યા અમે કીજીએ, તે અંધારે આજખી લીજીએ. ૫૪

છરપો—સમસ્યા

વર્ણુ સહુથી રંક, અંક રાજાથી ઝાઝો,
 વરતે અધિકી આણ, લોક માને જશ આઝો;
 તમને જીતે તેહ, તે તમથી ન જિતાયે,
 નેહ વચન તમને કહું, એ નર જિતો હો રાય;

ભોગી તમ સરખો ધણો, આઘ અધિકાર અતિ ધણો,
પરખો જાત પ્રમદાતણી, પદ્મિની નાર ધર તે તણે. (વણિક પ્રધાન) ૫૫

ચોપાઈ

આપ ઘેર આવે જે કામ, તેનું જે કહેવાએ નામ; (૫૨)
રાંધ્યુ અંન જેને કહેવાય, તેનું નામ વિચારો રાય. (ધાન) ૫૬
એ જેનો કરો એક વિચાર, મેં કહ્યું તે નરઘેર નાર;
પંખી ઉડે જેને જોર, એ વાતનો એટલો અંકાર. (૫૨) ૫૭
જેને આધારે રહે છે પ્રાણ, એતો નામરે ચતુરસુજાણ; (ધાન)
એ જે પ્રીછી કરીએ પેર, મેં કહી સ્ત્રી છે તેને ઘેર. ૫૮
એત્યો રાજા સર્વે લહ્યું, પરિચટે જે વચન જ કહ્યું;
પ્રીત કરીને લીધો પાર, જીગતે તેને કરિયો જીહાર. ૫૯
સ્ત્રીનું નામ સમજ્યો સાનર્મા, ગુણવંત રાય ગયો ગામમાં;
થયા અંગ ને ચિત્ત પરવશ, જીવ થયો તે સ્ત્રીને હસ્ત. ૬૦
થયું મન ચિંતાતુર અંગ, લાગ્યો તે રામાસું રંગ;
મોહ પામ્યો મન વ્યાકુળ થયો, રંગ મહોલમાં રાજા ગયો;
ન આવે નિદ્રા ન લાવે અંન, પ્રેહે વ્યાકુળ રાજાનું મન. ૬૧

શ્લોક—દર્શનાદ્ધરતે ચિત્તં સ્પર્શનાદ્ધરતે વલમ્ ॥

સંભોગાદ્ધરતે વીર્યં નારી પ્રત્યક્ષરાક્ષસી ॥ ૬૨ ॥

છાંયો

કાને સુણી તખ કોડ, લાખ જખ નયણે નરખી,
ખોલી તખ હજાર, સોએક વાત દિલમાં પેખી;
નજર લઈ રસખસ, દશ મૂલ પાલવગ્રહી.
આલિંગન તખ એક, અધેલી ચુંખન ઘટ જોઈ;
સ્ત્રી ભાર પટંતરે, અમૂલખ કોડી દ્રામડી,
ચાખી તખ ચિત્તસેં ગઈ, નહિ કોડી કામડી. ૬૩

ચોપાઈ

કાને સુણી તવ લાખ કરોડ, માટે મહિપતિને લાગી હોડ;
દુઃખે પાપે વીતી જામિની, વિચાર કરે જોઈશું કામિની. ૬૪
જે જાણે મારો પરધાન, એ વાતે ઘટે મુજ માન;
આપ હૈયે રચ્યો પ્રપંચ, સ્ત્રીને મળવા કીધો સંચ. ૬૫

પ્રાતસ્કાન્તે ઉઠ્યો રાય, સંપૂર્ણ કીધી સભાય;
 તે વેળા આવ્યો પરધાન, મેન થકી દીધાં બહુ માન. ૬૬
 કહે રાજા હું કહું તે કરો, કચ્છ દેશમાં જઈ પરવરો;
 ત્યો ટકા દશ વીસ કરોડ, લાવો ઘોડા મનગમતી જોડ. ૬૭
 સર્વ સૈન્ય સુંઠાડો સાથ, દ્રવ્ય અનંત રાખોની હાથ;
 જે જોઈએ તે લેજો સહી, કશી વાતની ન્યૂનતા નહીં. ૬૮
 બીજી વાત મા કહેશો વળી, ઉઠો શલિષ્ઠ કરો આ ધડી;
 જો મુજને ઉપજવો સુખ, એ વાતનું ન ધરશો દુઃખ. ૬૯
 કહે પ્રધાન સાંભળો મહારાજ, શું ઘોડાનું હમણું કાજ;
 રિક્તા તિથિ વિષ્ટિ વ્યતિપાત, આજ જાતી થાએ ઉત્પાત. ૭૦
 કાલ પરમ માંહે ચાલશું, અશ્વ તમને આણી આલશું;
 કહે રાજા સાંભળરે જાત, મારા મનની ન લહે વાત. ૭૧
 જે વાતનો કડો લીજોએ, સિદ્ધ પાર તેનો કીજોએ;
 સભા મધ્ય જો જાય વચન, ચારે હું શાનો રાજન ? ૭૨
 અવજોગ તે તો પહેલો મુંને, ચાર પછી તો નડશે તુંને;
 હમણું જાવાનું ન કરો સહી, આજથકી પરધાન જ નહીં. ૭૩
 ચાકર તે જે પાળે બોલ, માણસ તે જે પાળે કોલ;
 સ્ત્રી જે પાળે પતિવ્રત ધર્મ, બ્રાહ્મણ જે પાળે ખટકર્મ. ૭૪
 પવિત્ર તે પાળે આચાર, હરિજન જે મૂકે સંસાર;
 રાજા જેહ પ્રજાપ્રતિપાળ, સત્યવાદી નવ બોલે આળ. ૭૫
 પંડિત જે પરખે પુરાણ, સાહસિક જે હોએ સુજાણ;
 જોગી તે જે પાળે જોગ, વૈદ જે પારખે રોગ. ૭૬
 વર્તિક તે જે વ્રત આચરે, દુઃખલંજન તે સૌ દુઃખ હરે;
 પુત્ર તે જે ગયાએ જાય, જિત્યો તે જે ગંગા નહાય. ૭૭
 ધનપતિ તે જે ધારે ધરમ, સંન્યાસી જે જાણે બ્રહ્મ;
 રહ્યો તે જે ખરચે હાથ, સારી સ્ત્રી જે સ્વર્ગે સાથ. ૭૮
 જ્ઞાની તે જે જ્ઞાને સજે, ભક્ત હોય તે ભગવાનને ભજે;
 પેલવ તે જે વિભૂતિ ધરે, આશા લાગી તે આશ ન કરે. ૭૯
 મદ્દિપતિનું જે રાખે માન, તેનું નામ પૂરો પરધાન;
 મારો વજર ખાસો છે તું, જા આ વેળા કહું છું હું. ૮૦

કહે પ્રધાન સુણો પુરપતિ, રીષ મા કરશે રાજ રતિ;
જે પાસો પડે તે દાય, જે રાજ બોલે તે ન્યાય. ૮૧
જે નિર્ધન બોલે તે નાય, બોલ પાળે તે શાહ જ હોય;
પંચ પ્રમાણુ કરે તે ન્યાય, જે મારે મરે તે ધાય. ૮૨
નાઠો રાહ જડે સ્ત્રી જાય, આચાર બ્રહ્મ તે તો અન્યાય;
ભૂખ્યો તે જે જડે તે ખાય, વંઠ્યો તે જે ગમે તે ગાય. ૮૩
અણુઆલે થયું તે થાય, બહેક્યો મન ગમે સ્ત્રી જાય;
ધનવતી ચિતવે તે થાય, અતિ બળિયો જે વજ્જરકાય. ૮૪
આંધળો જર જે ધરમાં રમે, બેલા નાર ગમે તે કરે;
આંચળ મુખ આપે તે ગાય, ઝોસડ તે જે રોગ મૂકાય. ૮૫
જે પૃથ્વી પાળે તે રાય, પય:પાન કરાવે તે સત માય;
કાયા ચિત્ત વશ કરે તે મુન્ય, અતિ બળિયો જેનું બહુ પુન્ય. ૮૬
દુખિઓ જેહ વિદેશે જાય, ગૃહસ્થ તે જે લ્હાણું લાય;
પૂજ્ય તે જે પરમારથિ થાય, સુખિયો જે નીરોગી કાય. ૮૭
ભલું કરે તે ભૂપત રાય, વાંક વિના કાપે અન્યાય;
ચતુર તે જે કીર્તિ ચાહે, વિવેકી જે વિચારે મનમાંહે. ૮૮
રાજા કહે તે સારો આદેશ, ચાકર બોલ ચડાવે શીશ;
એમ કહી ઉઠ્યો તે ધડી, સેના સુંઠાડી પોતા તણી. ૮૯
લક્ષ્મી અનર્ગળ લીધી ધણી, આજ્ઞા માગી મહિપતતણી;
પ્રધાન ચાલી કચ્છમાં ગયો, રાજાને મન આચ્છવ થયો. ૯૦
અરુણ આથમ્યો ને પડી છે રાત, રાયે વિચાર્યું હૃદય સાથ;
બીજા કાઠને નવ કહિ વાત, આપે એકલો ચાલ્યો જતો જત. ૯૧
ક્યાંહાં નર ને વળિ કહિયે નાર, જરને મન શાનો વિચાર;
પહોંચે કે નવ પહોંચે હામ, કરે મનનું ગમતું કામ. ૯૨

—કામાતુરાણાં ન મયં ન લજ્જા હ્યર્થાતુરાણાં ન ચ વંચુમિત્રસ્ ॥

ચિંતાતુરાણાં ન સુખં ન નિદ્રા ક્ષુધાતુરાણાં ન વલ્લં ન તેજઃ ॥ ૯૩ ॥

ચોપાઈ

જર બુદ્ધિ જેને મન વસી, લાજ મર્યાદા તેને કશી;
ગુણિકાને મન શેની લાજ, આળસુને મન શેનું કાજ. ૯૪
લિક્ષા તેને શાનો ભોગ, જોરાવરી તે શાનો જોગ;
લંગીને મન શાની નાત, વ્યસનીને મન શાની જાત. ૯૫

મઘપાન પીએ તે શાનો પવિત્ર, ભુંકું તાકે તે શાનો મિત્ર;	
અકરમીને મન ઉઘમ કશે, સૂમ હોય તો શાનો હશે.	૯૬
શેઠાઈમાં તે શાનું સત્ય, પટેલાઈમાં શાની પત્ય;	
પરમારથમાં શાનું પાપ, સિદ્ધાઈ ત્યારે શાનો શાપ.	૯૭
સત્ય વિના તે શાની સતી, પીડા દે તે શાનો પતિ;	
સંતોષીને શાનું દુઃખ, ધન વિના તે શાનું સુખ.	૯૮
દાતાને મન શાનું ધન, શૂરાને મન શાનું તન;	
ભામિની ભલી વિના શો ભોગ, શુદ્ધ ચિત્ત વણુ શાનો ભોગ.	૯૯
દરિદ્રી હોય ત્યાં ડહાપણુ કશું, પુત્ર વિના ધર સૂત્ર જ કશું;	
નાત નહિ ત્યાં શાની રીત, હેત વિના તે શાની પ્રીત.	૧૦૦
ગુણુ વિના તે શાનું રૂપ, પ્રજા પીડે તે શાનો ભૂપ;	
વિવેક વિના તે શી વિદ્યાય, નિર્લજ્જને મન શી નિંદાય.	૧૦૧
કંઠ વિના તે શાનું ગાન, તાલ વિના તે શાનું તાન;	
દયા વિના તે શાનું દાન, મોટમ પાએ શાનું માન.	૧૦૨
હરિજનને શાનો સંસાર, ખરી વાતમાં શાનો ખાર;	
કહ્યું કથે તે શાનો કવિ, શીખી વાત તે શાની નવી.	૧૦૩
ચોર્યું કહે તે શાનો ચાડ, પરઠ્યું લે તે શાનો પાડ;	
વેહેવાર નહિ તો શો વેપાર, કમાઈ નહિ તો શાનો કાર.	૧૦૪
જર જનને ભય નહિ મન, નિર્ભય થઈ ચાલ્યો રાજન;	
દરખાર પરધાનનો દોઢીનો ઠોર, આબ્યો રાત ગઈ એક પ્હોર.	૧૦૫
વજ્ર મહોલે છે લોહનાં બાર, કીધો રાયે કરનો પ્રહાર;	
ધીર પ્રતિહાર ત્યાં જાગિયો, મનમાંહી બિહિવા લાગિયો.	૧૦૬
જાગે જે કાઈ ધનનો ધણી, જાગે જેને ચિન્તા ધણી;	
જાગે રાત અંધારી ચોર, જાગે ધન વરસતે મોર.	૧૦૭
જાગે જેના ઘરમાં સાપ, જાગે દીકરીઓના બાપ;	
જાગે જેને માથે વેર, જાગે જેહ કરે બહુ કેર.	૧૦૮
જાગે જે જપતો જુગદીશ, જાગે જેને દેવું શીશ;	
જાગે જે કાઈ હોયે જર, જાગે કુલ સકુલની નાર.	૧૦૯
જાગે જેના દેહમાં રોગ, જાગે જે કાઈ સાથે ભોગ;	
જાગે જે કાઈ ચોટી કરે, જાગે જે પ્રતિહારું કરે.	૧૧૦

કાણુ છે રે ભાઈ માઝમરાત, જે હોય તે આવજો પ્રભાત;
 નહિ ઉઘાડું મારું બાર, ખોટી થશે ને લાગશે વાર. ૧૧૧
 તેવારે ખોલ્યો નન્દરાય, મનમાં ધરતો બહુ લજ્જાય;
 લાજે જે કાઈ હોયે જાર, લાજે જે સુકુલની નાર. ૧૧૨
 લાજે મૂરખ બ્રાહ્મણ ભાટ, લાજે મોટા માનભંગ માટ;
 વચનભંગથી લાજે રાય, તપભંગથી યોગી લજ્જાય. ૧૧૩
 લાજે પંડિત ચૂકે ખોલ, લાજે ત્રિયા ઉતરે જ્યાં તોલ;
 નીચ કામે નરપતિ ગયો, લજ્જા પામીને ખોલ જ કહ્યો. ૧૧૪
 ઉઘાડ ભાઈ હું નંદ નરેશ, પ્રધાન ઘેર કરવો છે પ્રવેશ;
 ધણું જરૂરનું મારે કામ, તે માટે આવ્યો આ ઠામ;
 શીઘ્ર ઉઘાડી ચરણે લાગ, જે જોયે તે મૂજપાસે માગ. ૧૧૫

દોહરો

રાય પ્રત્યે કહે પોણીઓ, સાંભળિયે રાજન;
 બાર તો નહિ ઉઘાડીએ, વરત્યું ત્યાં મન. ૧૧૬
 આ વેળા તરકર નીસરે, (કે) રમવા નિસરે જાર;
 માટે જાઓ પાછા ફરી, રાખી આપનો ભાર. ૧૧૭
 પ્રધાન ઘેર નહિ માહરો, સ્ત્રી સાથે શું કામ ?
 અરધી રાતે એકલા, ક્યમ આવ્યા આ ઠામ ? ૧૧૮

ચોપાઈ

ઉદર ખિલાડીને શાનો મેળ, અજા વાધતણે શો ખેલ;
 સિંહ ગજ એકઠાં કેમ રમે, ગરુડ સર્પ એકઠાં કેમ ગમે. ૧૧૯
 અગ્નિ ધૂત કેમ થાએ એક, વિપરીત એ દિસે છે વિવેક;
 તમો રાય પુરુષની જાત, વિનતાશું શી કરવી વાત ? ૧૨૦
 રાજા કહે, ધડે શા ધાટ, ઉઘાડ બાર જવા દે વાટ;
 હું જેમ જેમ રાખું છું ભાર, તેમ તેમ તું લગાડે વાર. ૧૨૧
 હમણાં વાત કરું છું સહેલ, નહિ તો ચીરાવું છું મહેલ;
 પ્રધાનના તો પ્રાણ જ લેઉં, ભારે દંડ તો તુજને દેઉં. ૧૨૨
 ભારે તારું શું છે જોર ? નગર વિષે તું મારો ચોર;
 રૂઢું ચિંતવ જો સ્વામિતણું, આપ માન મુજને તો ધણું. ૧૨૩
 જો રાખે દોહોણી ને દૂધ, તો તું કાંઈ વિચારની બુદ્ધ;
 મારે મન તો નથી કાંઈ ખેદ, તું મનમાં આણે કાં બેદ. ૧૨૪

મૂરખ મિત્ર વેરીને ઠામ, વણસાડે સ્વામીનું કામ;
મનમાં ડહાપણ હોયે આજ, ઉધાડ તુજનાં સરસે કાજ;
આવડો શો રાખે છે અંક, આખર હું રાજ તું રંક. ૧૨૫

દોહરા

કહે પ્રતિહાર રાજ સુણો, હું ગિવરાવ્યો નહિ જાઉં;
મન સમજી લાલચ દિયો, કાંઈક પ્રસન્ન થાઉં. ૧૨૬
રાય એક જેને કળજ, ખીજો તક જે રાય;
ત્રીજો રાજ ગરજીઓ, ચોથો ઓશિયાળો થાય. ૧૨૭
કુંડળ કાઢ્યાં કાનથી, મૂઝ જેનું નવ કોડ;
આખ્યાં રાયે પ્રતિહારને, જેહ અમૂઝખ જોડ. ૧૨૮

ચોપાઈ

દ્રવ્ય દેખી સહુ કરે પ્રીત, દ્રવ્ય દેખીને કરે વિપરીત;
દ્રવ્ય દેખીને નારી ચળે, દ્રવ્ય દેખી મન લોભે લળે. ૧૨૯
દ્રવ્યે લાલ ને દ્રવ્યે હાણુ, દ્રવ્યે આસવાસના જાણુ;
દ્રવ્યે જીવ જાએ ને રહે, દ્રવ્યે ઘેલાને ડાલા કહે. ૧૩૦
દ્રવ્યે કાયર ને દ્રવ્યે શૂર, દ્રવ્યે મેલો ને દ્રવ્યે નૂર;
દ્રવ્યે ચોર ને દ્રવ્યે શાહ, દ્રવ્યે રંક ને દ્રવ્યે રાહ. ૧૩૧
દ્રવ્યે કરખી (ને) દ્રવ્યે દાતાર, દ્રવ્યે ઉગારે ને દ્રવ્યે માર;
દ્રવ્યે શત્રુ ને દ્રવ્યે મિત્ર, દ્રવ્યે નીચ ને દ્રવ્યે પવિત્ર. ૧૩૨
પૃથ્વીનું કારણુ તે દ્રવ્ય, દ્રવ્ય થકી તે શોભે સર્વ;
કુંડળ જવં દીઠાં પ્રતિહાર, તવ તેણે ઉધાજાં ખાર. ૧૩૩
ગયો મહેલ મધ્યે રાજનં, દીકું જેવું ઈંદ્રાસનં;
દીઠો પ્રધાનકેરો મહેલ, તે આગળ શોભા સહુ સહેલ. ૧૩૪
દીકું પાંજરું પોપટતાણું, પંચરંગે રંગેલું ધણું;
તે હેઠળ મંજી છે પાટ, રાજ ચાલી આવ્યો વાટ. ૧૩૫
બેઠી દીઠી લાં કામિની, એવી નહિ ભૂતળ ભામિની;
ચંદ્રવદની મૃગનેણી શુભ વાંક, સિંહાકારે કટિનો લાંક. ૧૩૬
હંસાગામની ગજગામિની, શરદ્યંદ્ર શોભે જામિની;
જેવી પુષ્પ લતાની વેલ, જેવી વાડીમાંની ટેળ. ૧૩૭
જેવી ચંપાકેરી કળી, જેવી વીજળી ઝળકે લલી;
જેવી રત્નાકરકુંવરી, જેવી શોભે સુરસુંદરી. ૧૩૮

જેવી કાઈ દીપે નાગણી, નહિ શામા એની સામણી;
(જેવી રત્નકમળ દીવડી, જેવી કાશ્મીરી પુતળી.) ૧૩૯
જેવી ઈંદ્રતણી અપ્સરા, એવી એ માનુની મનહરા;
કામિની તેહ કમળનો વૃન્દ, મુખ જાણે શરદનો ચંદ્ર. ૧૪૦
અંબુજદલ આકારે નેણુ, અમૃત જેવાં બોલે વેણુ;
પોયણુપાન સરીખા પાય, કણેરકાંબ સરખીશી કાય. ૧૪૧
લાયક તેમાં લક્ષણુ ધણું, જે કહીએ તે સોહામણું;
રામા રૂપતણો ભંડાર, નવ દીડી એવી કાઈ નાર. ૧૪૨

દોહરા

ચપળ તેન ખંજન સમાં, ચક્રવાક જુગ જોડ;
કનકકળશ ઉર ઓપતાં, ક્ષણમાત્ર નહિ ખોડ. ૧૪૩
ઉદર ઉપર ત્રિવલ્લી પડી, પેટ તે પોયણુ પાન;
ગ્રીવા કપોત સરીખડી, ઉજવળ ઓપિત વાન. ૧૪૪
નખશિખ શોભા નિરખતાં, ચતુરા ચતુરસુખણુ;
વહે વ્યાપિક રાજા થયો, વાગ્યાં મોહનાં બાણુ. ૧૪૫
પાપાણુ ધર્ષણુ અગ્નિ ઝરે, અગ્નિથી જેમ ધૂત;
અંગ અનંગ અગ્નિ વધ્યો, આકળો થયો તર્ત. ૧૪૬
ધર્મ કર્મ સહુ વિસર્યો, થયું કામવશ અંગ;
ખીજું કાંઈ સૂઝે નહિ, રામાશું લાગ્યો રંગ. ૧૪૭
વિસચ્ચો ઇષ્ટ ગુરુ દેવતા, વિસચ્ચો કુળ મરજદ;
વિસચ્ચો મહેલ ન મેડિઓ, પ્રેમદા શું લાગ્યો વાદ. ૧૪૮
આવ્યો નિકટ તે નિરખતાં, ભયભીત તે ધનધોર;
દષ્ટિ ન ચૂકે તે થકી, જ્યમ ચન્દ્રથી ચકાર. ૧૪૯

ચોપાઈ

પોપટ પક્ષિની બેઠાં જ્યાંય, મહેલે મહિપતિ આવ્યો લાય;
સમજ્યો પોપટ સમજી નાર, ચતુર મળી બે કરે વિચાર. ૧૫૦
આવતામાં વરત્યું છે મન, કામ આકળો છે રાજન;
ધૈર્ય આપણી રાખશે લાજ, કામિની કહે શું કરવું કાજ ? ૧૫૧
કહે પોપટ નવ ધરશે ખીક, દેજી છું નંદ રાજને શીખ;
એમ કરતાં તે બોલ્યો વાણિ, અધિક ચાતુરી મનમાં આણિ;
તું મુજને જાણે છે અજાણુ, આજ થાઉં હું ચતુરસુખણુ. ૧૫૨

દોહરા

કહે પોપટ લલે આવિયા, પૃથ્વીપતિ ભૂપાળ;	
આનંદકંદ નંદરાયજી, પ્રજાતણા પ્રતિપાળ.	૧૫૩
તાત તમેા છો જગતના, પ્રધાન તમારો પુત્ર;	
હું જાણું છું નિહાળવા, આવ્યા છો-ધરસૂત્ર.	૧૫૪
તંન નથી ઘેર તાહરો, હાજર છે સુતનાર;	
પણુ તે તારે આસરે, તમ પુત્રીને ઠાર.	૧૫૫
ખખર લેવી તમને ઘટે, ઘેર નથી જવ તંન;	
પુત્ર પ્રજા સૌ તાહેરી, પિતા નંદ રાજન.	૧૫૬
રાજા તે તો તાત છે, પ્રજા તે તો પુત્ર;	
શાસ્ત્ર સાખ પૂરે સદા, સાચો અક્ષર સૂત્ર.	૧૫૭
બાઈ આવો બેસો બારણે, આવ્યા છે તમ તાત;	
પિતા પાસે બેસો જઈ, કરો સુખદુઃખની વાત.	૧૫૮
બાઈ આવોની બારણે, એહ તાત નંદરાય;	
સાસરવાસો લેઈ આવિયા, તેની શી લજ્જય?	૧૫૯
આપણુ એનાં છોકરાં, એહ આપણો તાત;	
પિતા પાસ બેસો સુખે, કહો મનની સૌ વાત.	૧૬૦

ચોપાઈ

નારી બોલી આણી ધીર, સાંભળ પોપટ મારા વીર;	
અધિક બોલ તું ના બોલીશ, ચઢશે નંદ રાજને રીશ.	૧૬૧
હુકમ રાજાજીનો લીજીએ, પછી ઉત્તર તેનો દીજીએ;	
એ છે ધર્મતણો અવતાર, જાણે સકલ વિવેક ત્રિચાર.	૧૬૨
એ છે ચૌદ વિદ્યાગુણુ જાણુ, માટે ધણું શું કરું વખાણુ?	
ચતુર પુરુષ માટે સાંખશે, મૂરખ કોઈ મારી નાંખશે.	૧૬૩
તે માટે છાનો રહે બ્રાત, અધિક શાને કરે છે વાત ?	
વિવેક વાત માહારે દિલ વસી, નંદરાયને શિખામણુ કશી.	૧૬૪
નિશાળગરણું સરસ્વતીને કથું, કંચન આગળ તે શું રશ્યું;	
હતુમાન આગળ શા ઠેકડા, કરોડ આગળ શા એકડા.	૧૬૫
ચૌદ જાણે તેને શા ચાર, સલવાડીને શાનો ભાર;	
પુત્ર આગળ જીજી શી પ્રીત, વેદ આગળ જીજી શાં ગીત.	૧૬૬

પરબ્રહ્મ આગળ શા પાખંડ, દૈવગત આગળ તે શો દંડ;
 દારિદ્ર આગળ ખીજું શું દુઃખ, સ્ત્રી સતીથી ખીજું શું સુખ. ૧૬૭
 વિપ્ર આગળ ખીજી શી નાત, ખરો કહેવાય તેની શી ખ્યાત;
 જ્ઞાન આગળ સ્ત્રીનું નવ જોર, હેમગિરિ આગળ નવ હોય ચોર. ૧૬૮
 ગંગા આગળ ખીજી શી નદી, યુગલ આગળ ખીજી શી બદી;
 શિવપૂજન આગળ શી સિદ્ધ, રાજરસોઈ આગળ શી રિદ્ધ. ૧૬૯
 ભીખયજી તે ભુંડું કશું, રૂઠું સુખ સંતોષી જશું;
 ચન્દ્ર આગળ તે તારો કશો, રવિ આગળ આગીઓ જશો. ૧૭૦
 મૂરખ આગળ શી દુઃખની વાત, મર્ણુથકી ખીજી શી ધાત;
 પુણ્ય આગળ ખીજું શું કામ, રામ આગળ ખીજું શું નામ. ૧૭૧
 કાશી આગળ ખીજો શો વાસ, સુગંધમાં જેવો બરાસ;
 નંદરાયને શિખ દે જેહ, બ્રહ્માએ સન્ન્યો નથી તેહ. ૧૭૨
 સ્વર્ગતણું તે સુખ જ ધણું, વખાણુ કરી શકે કેમ તેતણું;
 તેને વશ વરતે સહુ લોક, તે આગળ ડહાપણુ સહુ ફોક;
 નારી કહે સુણુ પોપટ સહી, એ સરખો કેા ભૂતળમાં નહિ. ૧૭૩

દોહરો

ત્યારે પોપટ બોલીઓ, સાંભળ મારી બેન;
 માખાપ આગળ ચાલે સહી, જે કરીએ તે ચેન. ૧૭૪
 બાળક અતિ અન્યા કરે, મન ન ધારે માખાપ;
 એવું જાણીને હું કહું, વેદ પૂરાણે છાપ. ૧૭૫
 ગાંડું ઘેલું બોલવું, મનમાં ન આણે સોય;
 તેમ હું રાજાને કહું, ખેદ મ ધરશો કોય. ૧૭૬

ચોપાઈ

વાડ થઇને ચિલડાં ગળે, સોંધી વસ્તુ ક્યાંથી મળે ?
 ખળું ખાતું હોય ને અન્ન, તો જીવે નહિ એકે જંન. ૧૭૭
 કલ્પવૃક્ષ ને ફરી ખાય, તેનો ચોર ક્યાં પેદા થાય;
 નવાણુ પીતું હોયે નીર, જીવજંતુ કયમ ધરે શરીર ? ૧૭૮
 આ મારે પય પીતાં બાળ, સત્યવાદી ને બોલે આળ;
 રાજા થઇને લૂટી લેય, પ્રજા કાણુ આગળ જઈ કહેય ? ૧૭૯
 (રામ જપંતા નકે જશે, કહો કલ્યાણુ જ કાનું થશે ?
 પિતા પુત્રીશું રમશે જાર, તે વાતનો કેા પ્રીછે પાર ?) ૧૮૦

- ગંગા નહાતાં પાપી થશે, વેદવચન કેમ સાચાં હશે;
વાહાર ત્યાંથી આવે ધાડ, તો પછી ક્યાંની કરશું આડ ? ૧૮૧
- મેઘ વરસંતા પથ્થર પડે, તેનો વાંક કોને શિર ચડે ?
ધણીને વિખ દે ધરની નાર, કોણ સાચવે તેણે ઠાર ? ૧૮૨
- પુષ્પહાર થઈ વળગે સાપ, ત્યાં તે કોણ જાળવશે આપ ?
અમૃત જાણી આપે પીજીએ, વિખ થાય દોષ કેને દીજીએ ? ૧૮૩
- કુંડળ કરડી ખાએ કાન, કોણ આગળ જઈ કરિયે જાણ ?
ચંદન જાણી ધરીએ આપ, થાય અગ્નિ તો પૂરણ પાપ. ૧૮૪
- મોટા જાણી જઈએ શરણ, દે ધાત તો પામિયે મરણ;
ધરનો દિવાન ચાડી ખાય, તો તે દુઃખ કોને કહેવાય ? ૧૮૫
- જો રણનારો ચોરી કરે, તો ભંડાર શી પેરે ભરે ?
છાની થાપણુ લોભે લે, તો શાખ આવી કુણુ દે ? ૧૮૬
- કાઈ જાણી દુઃખ દિયે પ્રચણ્ડ, તેને તો રાજા દે દંડ;
(પણ) રાજા થઈ લૂટી લે આપ, તો પરજનું પૂરણ પાપ. ૧૮૭
- રમ્યત ઉપર કાપે રાય, રાંક માણસ શો કરે ઉપાય ?
તેને પુછનારો ઈશ્વર એક, વેદવચન કરિ જીવો વિવેક. ૧૮૮
- રાજા પ્રજાને દુઃખ જ દે, તો તે આગળ નહિ સુખ લે;
મોટા જો કરે કૂડાં કાજ, તો નહિ પામે રૂડાં રાજ. ૧૮૯
- સાંભળ શ્યામા તુજને કહું, એહતાણું હેતારથ લહું;
જોવા કારણ આવ્યા એહ, આપણે ઘેર દૂધે વુઠા મેહ. ૧૯૦
- આળસુને ઘેર પધાર્યા ગંગ, ઉચ્છવ આપણે રૂડો રંગ;
દોને માન સજર્જ પેર, ભલે પધાર્યા આપણે ઘેર. ૧૯૧
- શ્યામા શુક જો વાતો કરે, રાજા નન્દ રુદેમાં ધરે;
ભયભીત થઈને જ આવિઓ, કાંઈક જ્ઞાન રુદે લાવિઓ. ૧૯૨
- એ કહે છે પુત્રો ને જીહેન, તે આગળ ક્યમ થાએ રહેન;
એક વાતનો ન સૂઝે ધાટ, રાજા જઈને બેઠો પાટ. ૧૯૩
- આગતાસ્વાગતા દીધાં માન, આગળ મહેલ્યાં ફેરજાપાન;
જોલ્યો શુક, સૂણ તું સુંદરી, જોલો તાતસું હેત જ કરી. ૧૯૪
- પુત્રી ધર્મ કરી થાપશે, મનવાંછિત માગ્યું આપશે;
લાંબ્યા પસલી આપણે ઘેર, રાજા આવ્યા રડી પેર. ૧૯૫

આત તાત ને એ મોશાળ, આપણ ઉપર અદકું ઠાલ; ૧૯૬
 એ છે નોધારા આધાર, એને શિર પૃથ્વીનો ભાર.
 ઘેટી જહેન ને તું લાણેજ, તુજ ઉપર અદકું છે હેજ;
 હેત કરીને દગો ને દેય, નરકતણાં ફળ તે તો લેય;
 નાનાં મોટાં વ્યાપક જન, શરણાગતનું એ છે ધન. ૧૯૭

દોહરા

માનિની મુખ સનમુખ કરી, શુકસું કીધી વાત;
 કામભયોં ને કાપશે, તો કરશે જેઉની ધાત. ૧૯૮
 કામી કામે આંધળો, ન ગણે જહેન ને બાઈ;
 માટે તુજને મારશે, છાનો રહેને ભાઈ. ૧૯૯

ચોપાઈ

જેખનમદ પહેલો આંધળો, બીજો અંધ કામે આકળો;
 ત્રીજો અંધ ધનમદ જેહને, ચોથો મદ જેની દેહને. ૨૦૦
 પંચમ અંધ જે જીવ આદરે, છઠ્ઠો અંધ જે કોપે ભરે;
 સાતમો અંધ દયાણો જેહ, આઠમો અંધ વ્યસનીની દેહ,
 એટલા અંધ વિચાર ન કરે, ના કહિયે તો નિશ્ચે મરે. ૨૦૧

દોહરા

વચન સુણી વનિતાતણું, શુક કહે સાંભળ વાત;
 કામમદ જેખન શું કરે, જગતપિતા સાક્ષાત. ૨૦૨
 અજ્ઞાન અખળા તું સમી, મેં નવ દીઠી કાય;
 કહું વાત પટંતરે, મનમાં સમજી જાય. ૨૦૩

ચોપાઈ

રાજા આવે કપટે કરી, તો કાણ પૂછે એને ફરી ?
 ગામ પ્રધાનને શિદ મોકલ્યો, આપ કેમ આવે એકલો ? ૨૦૪
 એને કરવું સધળું સહેલ, ખરે બપોરે ચિરાવે મહેલ;
 પ્રધાનને રાખે કારાગૃહ વિષે, કાણ જોરાવર છે એ પખે ? ૨૦૫
 એને માથે બળિયો ધર્મ, તો કૂડાં કયમ કરશે કર્મ ?
 નંદરાયનું જાશે સસ, શી થાશે પરજની ગલ ? ૨૦૬
 જો ચૂકે રાજની દેહ, તો વૃષ્ટિ કેમ કરશે મેહ ?
 વણ વાંક રાજ દે દંડ, નિશ્ચે તુટી પડે બ્રહ્માંડ. ૨૦૭

બે નંદરાય ચડાવે આળ, નિશ્ચે પૃથ્વી જાય પાતાળ;
 જાણો એમને રૂડા તાત, જાણો માડી જાયા બ્રાત. ૨૦૮
 દિયો માન સમજી બહુ પેર, ભલે પધાર્યા આપણે ઘેર;
 પોપટે જેહ વચન જ કહ્યું, સુણતાં જ્ઞાન રાજાને થયું. ૨૦૯
 એઠા આસન હેત જ કરી, પાસે ઉભી છે સુંદરી;
 માનિની કહે સુણિયે મહારાજ, કાંઈક કહો અમ સરખું કાજ. ૨૧૦
 દર્શન થયું પિતા તાહરું, પવિત્ર મંદિર થયું માહરું;
 અમો આશરે છું તમતણે, અમપર હેત રાખો છો ધણે. ૨૧૧
 (પછે) પ્રમદા મંદિરમાં પરવરી, શાક પાક સામગ્રી કરી;
 કરવા માંજ્યા ઉત્તમ પાક, રસોઈ બનિશી સુંદર શાક. ૨૧૨
 મીઠાં મધુરાં ને ખાચરાં, ખાટાં તીખાં ને તુયરાં;
 વાર ન લાગી એકે ઘડી, જુગતે કરી રસોઈ ત્રેવડી. ૨૧૩
 કસ્તૂરી લેપન કર્યું શરીર, નહાવા કારણ મૂક્યું નીર;
 મર્દન કીધું રાચે શરીર, લુછી પીતાંબર પહેર્યું ચીર. ૨૧૪
 જ્ઞાનધારી થયો નરેશ, પછે રસોડે કર્યો પ્રવેશ;
 માંડી થાળ જે કંચનતણી, પીરશી માંહે સામગ્રી ઘણી. ૨૧૫
 ભાવથકી કીધું ભોજન, રિઝયો ધણો મનમાં રાજન;
 ભાત વેળા થઈ જાહરે, સ્ત્રી સામું જોયું તાહરે. ૨૧૬
 માનિનીએ વરત્યું છે મન, (હજી) કામ આકળો છે રાજન;
 વનિતાએ ત્યાં કર્યો વિવેક, દેખાડ્યું દૃષ્ટાંત જ એક. ૨૧૭
 ત્રાંખા પાત્રથી કાઢ્યો ભાત, તેનો રંગ ઉજ્જવળ સાક્ષાત;
 ખીન્ને પીરસ્યો રૂપાથકી, દીઘો રંગ પીળો નવલખી. ૨૧૮
 ત્રીન્ને પીરસ્યો સોનાને પાત્ર, લીલો રંગ દીઘો તે ભાત;
 ચોથો પીત્તળ ને પાત્ર સુચંગ, દીઘો કસુંખીતણો રંગ. ૨૧૯
 પાંચમો પીરસ્યો માટીને ઠામ, ત્યાં પણ રંગ જ દીઘો શ્યામ;
 જીવે ભાત પચરંગીતણો, રાજા અચરત પામ્યો ધણો. ૨૨૦
 રંગ જૂજવા ખુખી અનૂપ, હૃદિયે વિસ્મય પામ્યો ભૂપ;
 ભરે કાળિયો આણી ભેદ, મુખમાં જાતાં એક જ સ્વાદ. ૨૨૧
 જમે કાળિયો રંગ વિશેષ, મુખમાં સ્વાદ આવે છે એક;
 શ્યામ શ્વેત કસુંખી ખાય, મુખમાં એક અમીએ જાય. ૨૨૨

માત્ર દિઠાનું છે તે સૂખ, ગળે ગયું તવ મોણું મૂખ;
 દેખતામાં શોભા છે ઘણી, મુખમાં એક મળ તે તણી. ૨૨૩
 રાજમાં લક્ષણ બત્રીશ, હેડામાં નવ આણી રીશ;
 સમજ્યો શીખામણુ છે એહ, ભાંગ્યો મનતણો સંદેહ. ૨૨૪
 અજ્ઞાન હતું તે સર્વે ખોયું, યુવતીનાં મુખ સામું તવ જ્યું;
 કામિની કહે કરવો અન્ય ઉપાય, રખે મન કાચો રહે રાય. ૨૨૫
 મનમાંહે વિચારી યુદ્ધ, ઘોળી ઘનનું દોહું દૂધ;
 કાળી રાતી ઘેનુ કાળરી, મૂક્યા દૂધના પ્યાલા ભરી. ૨૨૬
 વિવિધ પ્રકારે કર્યો વિવેક, સ્વાદ દૂધનો સર્વે એક;
 પામ્યો શીખામણુ સઘળી તેહ, ભાંગ્યો મનતણો સંદેહ. ૨૨૭
 અર્ધું મન પોપટથી પળ્યું, અર્ધું નારી શુભથી ગળ્યું;
 ઉઠ્યો ભોજન સંપૂર્ણ કરી, આપ્યું ખીકું શુભ સુંદરી. ૨૨૮
 અમૂલ્ય અંશુડી જેહ, પક્ષિની કરમાં સોંપી તેહ;
 મનમાં ન આણ્યો ખીજો મર્મ, ઈશ્વરે રાખ્યો બેઉનો ધર્મ. ૨૨૯
 કરી પ્રણામ તે પાછો વળ્યો, પ્રતિહારને જઈને મળ્યો;
 ઉઘાડ રે મંદિર તાહરું, કુંડળ આપ પાછું માહરું. ૨૩૦
 તે પ્રતિહારે કહ્યું વચન, સાંભળ હો રૂડા રાજન;
 સત્યવાદી મોટો છે રાય, તારી શોભા કહી નવ જાય. ૨૩૧

દોહરો

કહે પ્રતિહાર સુણુ નરપતિ, કહાવો ચતુરસુખણુ;
 સઘળાં કહાપણુ તુજમાં, કાં બોલો થઈ અબળણુ. ૨૩૨
 આપી કુંડળ ને ગયા, રાય મંદિર મોજર;
 પાછું માગો છો વળી, તે ક્યાંનો વહેવાર? ૨૩૩
 વચન-જે કામે કુંડળ આપિયાં, કર્યો ધરમાં પ્રવેશ;
 તે કામ કર્યાં વિણુ આવિયો, માટે કુંડળ લેશ. ૨૩૪

આપાર્થ

કહે પ્રતિહાર સાંભળો રાય, સુજ આગળ અન્યા નહિ થાય;
 બોલ્યું અબોલ્યું કરશે તમે, કુંડળ પાછું આપશું અમે. ૨૩૫
 વળી કહું ખીજાં દૃષ્ટાંત, જો રાજા છો એકાંત;
 જ્યારે પશુને તરશા થઈ, ઘાલ્યાં ઢોર હવાડે જઈ. ૨૩૬

- કાઈ પીએ ને કાઈ નહિ પીએ, કાશિયો પીયાવો ભરિ લીએ; ૨૩૭
 ઘેનુ હાંકી ગોવાળો જાય, કાઈ ખેશે કાઈ તરણું ખાય. ૨૩૮
 ગોવાળાનો શાનો વાંક? લે ચરાઈ તે આડે આંક? ૨૩૯
 ગામ જમાડે રૂડી પેર, દિયે નોતરું ઘેરે ઘેર. ૨૪૦
 કાઈના અંગમાં હોયે દુઃખ, કાઈકને નવ લાગે ભૂખ; ૨૪૧
 જમાડનારો તે શું કરે? ચતુર હોય તે મનમાં ધરે. ૨૪૨
 ખેતર વાવવાને આપિયું, તે ગણવત કરીને થાપિયું; ૨૪૩
 પડતર રાખ કે બમણું વાવ, પરક્યા પ્રમાણે ભરણું લાવ. ૨૪૪
 લીધો બળદિયો ધરને કામ, પતીજ બેઠને આખ્યા દામ; ૨૪૫
 ગળિયો થાય કે મોતે મરે, વેચનાર તેમાં શું કરે? ૨૪૬
 રાખે ચાકર ઇચ્છા ધરી, રહ્યો કબૂલ કરી નોકરી; ૨૪૭
 બેસાડી મેલે કે દે કામ, માસ થયો કે લે તે દામ. ૨૪૮
 ગૃહસ્થતણે ઘેર આંવ્યો પુત્ર, શોભાવ્યું બધું ધર સુત્ર; ૨૪૯
 વધામણીએ બોલજ કહ્યો, પામ્યો દામ ને ન્યાલજ થયો. ૨૫૦
 રાજક દેવક તેને થાય છે, પાછું લેવા કાણુ જાય છે? ૨૫૧
 વેવિશાળીએ વિવાહ કરે, વર રૂડો કન્યાને વરે. ૨૫૨
 મોજ કરે કે ભૂખે મરે, વેવિશાળીએ તે શું કરે? ૨૫૩
 બાપે સમૃદ્ધિ મૂકી ધણી, થયો પુત્ર સર્વેનો ધણી. ૨૫૪
 રમ્યો જૂગડું હાયો સર્વ, ધરબાર સહિત ખોયું દ્રવ્ય; ૨૫૫
 તેમાં શું કરે મા ને બાપ? જાંધું કર્મ કુંવરનું આપ. ૨૫૬
 નહાનો પુત્ર મૂકે નિશાળ, ગુરુએ લાણુવ્યો આણી વહાલ; ૨૫૭
 બત્રીશ લક્ષણો કીધો ધણો, સંગ થયો પછી ગુણિકાતણો. ૨૫૮
 વિસરી વિદ્યા આડે આંક, તેમાં ભણાવનારનો શો વાંક? ૨૫૯
 એવાં કૌતિક લાખ કરોડ, કહું તમ આગળ બેહુ કર બેડ. ૨૬૦
 શું જાણું શા કામે ગયા, સરયો અર્થ કે અમથા રહ્યા? ૨૬૧
 તે વાતનો હું નહીં જમાન, હું બેઠો રહું મારે સ્થાન. ૨૬૨
 બિધાડીને જવા દેઉં, તેટલા માટે કુંડળ લેજી; ૨૬૩
 રાખું બહાર તો પાછા ફરો, બીજે દહાડે જાણો તે કરો. ૨૬૪
 મેં તો મારો ધર્મ મૂકીએ, કુંડળને લોભે ચૂકીએ; ૨૬૫
 તે કુંડળ કેમ આપ્યું જાય, ઘેર જાઓ સમજને રાય. ૨૬૬

તમે નહિ કર્યું હોય કૂકું કર્મ, આગળ જાતાં રહેશે ધર્મ;
તરે સત્ય ને ખૂડે પાપ, તેની વેદ પુરાણે છાપ. ૨૫૨
ઉપજ્યું રાજને મન વહાલ, કુંડળ ઉપર આપી શાલ;
સાખાશ કહ્યું તે રૂડી પેર, મહીપતિ આઠ્યો પોતાને ઘેર. ૨૫૩
રાજ પોપટ ત્રીજી નાર, ચોથો એક જાણે પ્રતિહાર;
સમજી સહુ રહ્યું છે મન, કોઈ વાત નવ જાણે અન્ય. ૨૫૪
એ વાત એટલેથી રહી, પ્રધાનની ત્યાં શી ગત થઈ;
કવિ કહે હું કોઈ નવ લહું, પ્રભુ પ્રતાપે આગળ કહું. ૨૫૫

દોહરો

પંચ માસ પૂરણ થયા, વૈલોચન પરધાન;
રાજસભામાં આવિયો, મહીપતિ દીધાં માન. ૨૫૬
લાઠ્યો ઘોડા અતિ લલા, હરખ્યું સહુનું મન;
વજર વાસ પધારિયો, હુકમ કસ્યો રાજન. ૨૫૭
મલપતો મોહોલે આવિયો, પ્રતિહારે દીધાં માન;
કુંડળ જે નવ કાટીનાં, દીઠાં તેને કાન. ૨૫૮
શાલ દીઠી સવા લાખની, જે આઠી પ્રતિહાર;
બળાને પ્રદેશ થઈ ગયો, ક્રોધ બ્યાપ્યો અપાર. ૨૫૯

ચોપાઈ

પ્રતિહાર ઉપર કીધી રીશ, લમર આપ ચઢાવી શીશ;
મેં સોંપ્યું હતું તુજને કામ, કેમ સૂનો મૂક્યો તેં ઠામ? ૨૬૦
કાણુ આઠ્યું ને કાણુ જ ગયું, લોલે મન તારું વશ થયું;
રેઠો મૂકે નહિ જે ઠામ, પ્રતિહારનું તે પૂરણ કામ. ૨૬૧
પાપી દ્રવ્યથકી ચિત્ત ચળ્યું, ફટ ફટ તારું જીવ્યું બળ્યું;
અરે પાપી તું ફરતો ફરે, એમ કહીને ક્રોધ જ કરે. ૨૬૨
સાચું બોલ રે, કહેને વાત, નહિ તો તારી કરીશ વાત;
પ્રતિહાર કહે સુણો વજર, આપ હૃદેમાં રાખો ધીર. ૨૬૩
જુઠા સાથ દાવો તાહરો, તલ માત્ર વાંક નથી માહરો;
જે દિવસના ગયા છો ગામ, સૂનો નથી મૂક્યો મેં ઠામ. ૨૬૪
રાંક માણસ નહિ જાએ કાલ, આપ મન વિચારી જાય;
જે પ્રત્યે નવ ચાલે તમો, વારી કેમ શકિએજી અમો. ૨૬૫

અમો તેહ રોક્યો નવ જાય, મૂકું દામ તો માર્યો જાય;
તરકર હોય પ્રકટ કયમ કરે, ધરને ખૂણે જઈને ધરે. ૨૬૬
હૈડામાં અન્યા ન સમાઈ, તમ આગળ યુગલી કયમ ખાઈ;
યુગલરૂપી કુંડળ ને શાલ, સમજે મનમાં જોઈ માલ. ૨૬૭
મેં જાણ્યું હું પામીશ વહાલ, વધામણીમાં પામ્યો ગાળ;
પ્રતિહારનાં વચન સાંભળી, પ્રધાન રહ્યો મનમાંહે બળી;
બની વાત તે પ્રતિહારે કરી, મેહલે ગયો તે તેની ધડી. ૨૬૮

હોહરા

રાખી રીસ હૃદિયા વિષે, આળ્યો મંદિર માંય;
પોપટ પક્ષિની બે જણાં, વાટ જુવે છે સાંય. ૨૬૯
વૈલોચન ત્યાં નિરખિયો, કૃતાંત સરીખો કાળ;
રીશે ભમર ચઢાવિયું, અતિ રાતો વિકાળ. ૨૭૦
પોપટ પક્ષિની સમજ્યાં, પગે નમાવ્યું શીશ;
ક્ષેમ કુશળ છે આપને, છાંડો હૃદયે રીશ. ૨૭૧
કહે પોપટ આ અવસરે, રખે કરો મન ભર્મ;
તારા પુણ્ય પ્રતાપથી, પ્રભુએ રાખ્યો ધર્મ. ૨૭૨
પ્રણામ કરીને પક્ષિની, બોલી પતિની સાથ;
વિંટી ત્યાં નંદરાયની, દીઠી જમણે હાથ. ૨૭૩
અગ્નિ ઝાળ અદકી હતી, તેમાં રેડ્યું ધૂત;
અગ્નિ રાજ ગંધક ધણો, ભડકો ઉઠ્યો તર્ત. ૨૭૪
નવ ખાએ નવ જળ પીએ, સુખે નિદ્રા નવ થાય;
એકે વાત ઉકલે નહીં, ચિત્ત લાગી ચિંતાય. ૨૭૫
તે તો ટાળી નહિ ટળે, લાગી હૃદયા સાથ;
જયમ અક્ષર છટીતણા, (ને) પડી પટોળે ભાત. ૨૭૬

ચોપાઈ

કહે છે શુક નામીને શીશ, તજે રાજ હૃદયે રીશ;
સમજે મનમાં આણી પેર, નથી ખાપણુ આવી તમ ઘેર. ૨૭૭
તે વાતે પ્રતિજ્ઞા કરું, દેઉં વાચા સત્ય ધીરજ હું કરું;
વાત વીતી તે માંડી કહી, વિસ્તારીને સઘળી સહી. ૨૭૮
હરિએ તો રાખ્યું છે આપ, જૂઠું બોલતાં બેશે પાપ;
સમજાવ્યો વજર બહુ રીત, કહે પાણુ બેડી બહુ પ્રીત. ૨૭૯

- જનર આઠ્યો તે જનકજ થયો, પસલી આપી મંદિર ગયો;
કહી બહેન મુખ આણી વહાલ, આપી વિંટી આપી શાલ. ૨૮૦
- તે વાતે સૂરજ સાખિયો, સતિનો ધર્મ રામે રાખિયો;
સાચી વાત કહું તમ સાથ, કહો તો અગ્નિમાં ધાણું હાથ. ૨૮૧
- પદ્મિની પોપટે કહ્યા બહુ ભેદ, તેણે તો નવ મૂક્યો ખેદ;
જેમ જેમ એ જણ વાતો કરે, તેમ તેમ રોશ અદકરો ધરે. ૨૮૨
- એને મારું કે હું મરું, ભારે દુઃખ હૃદયમાં કેમ ધરું?
એને મારું તો કાપે રાય, પ્રધાનપણું તો મારું જાય. ૨૮૩
- હળવે હળવે વેર લપ્પશું, રાજને ધણું દુઃખ દેખશું;
એવો મનમાં રાખ્યો ક્રોધ, માને નહિ ક્રોધનો પ્રતિબોધ. ૨૮૪
- અનવચન—**મૂરખ પોપટ ગુણહિણ ગૂઢ, શું મુખથી બોલે છે મૂઢ;
મુજને કાઠી મૂક્યો જે દંત, તે દહાડે મેં વરત્યું મંત. ૨૮૫
- કાને સાંભળી તારી ખ્યાત, આપી કુંડળ રહી ગયો રાત;
કામમદ ભરી જેની દેહ, દૃષ્ટિ પડી કેમ મૂકે તેહ? ૨૮૬
- ભાઈ બાપની વાતો ધણી, તે તો મુજને કહેવાતણી;
મૂરખ નારે એ જિત્યો રાય, તેના ગુણ મુજ આગળ ગાય. ૨૮૭
- શ્રી ચરિત્ર વખાણો તમો, તે કહાપણ કેમ માનું અમો?
હું શ્રી ચરિત્ર લણ્યો છું ધણું, જાણું એન ચતુરાતણું. ૨૮૮
- કાઈ કાહી થઈ કૂડી નવ થાય, શૂરી થઈને બાળે કાય;
સમ પ્રતિજ્ઞા ઝાઝી કરે, દેહ બાધો અગ્નિમાં ધરે. ૨૮૯
- વળી દુઃખિણી થઈને રાય, એજે છવ પોતાનો બોય;
કાઠી લાખ કરે ઉપાય, તેહ આપે જૂઠી નવ થાય;
ભામિની સ્નેહ માને ભરથાર, ગુણ હીણો ને હોય ગુમાર. ૨૯૦

દોહરા

- પ્રતિજ્ઞા હું માનું નહીં, જે જે બોલો બોલ;
કામાતુરની વારતા, ગણવી મૂરખ તોલ. ૨૯૧
- જેમ લી લોહા ઉપરે, પડી પટોળે ભાત;
જેમ અક્ષર જઠીતણા, જેમ બીણું તેમ જાત. ૨૯૨
- અનેક ઉપાય તમો કરો, પથ્થર ઉપર નીર;
સંદેહ ટળે નહિ માહરો, ક્યમ કરી રાણું ધીર. ૨૯૩

એ પાણીએ મગ નવ ચડે, સો મણ બાળો કાઠ;
 ઇશ્વર આણુ માનું નહીં, પડી હેડે જે ગાંઠ.
 પડી ભાત શીટ નહીં, સ્ત્રી ચરિત્રના ઠાઠ;
 છોડી પણ ધૂટે નહીં, પડી હદેમાં આંટ.
 ૨૯૪
 ૨૯૫

ચોપાઈ

સ્ત્રીના સમ બ્યસનીની પ્રીત, ઘૂત સાચું, લંગીની રીત;
 ઓરમાઈનું હેત, ગુણીકાની લાજ, દુશ્મન દુઃખ, વંઠયું કાજ.
 મઘપાની ડાહ્યો, કાગ પવિત્ર, વિષધર અમૃત, રાજા મિત્ર;
 સ્વદેહે ઓલગ, પાલક પુત્ર, ઇચ્છે સ્વર્ગ ઉપાસે ભૂત.
 સોની સાહ, લિલ્લુક શો ભોગ, નાગર સનેહ, જતિનો ભોગ;
 જરિણુ જાત, લંપટનો કાલ, સ્ત્રીના સમ ફેગટના ખોલ.
 મોંઢે મુછ, નપુંસકનું નૂર, વેરી વિશ્વાસ, કુશકાનો ફૂર;
 વિપ્ર હિમત, કણખી કુલ રૂપ, ધર ગોઝારો, લિલ્લુક ભૂપ.
 નિર્લોભી, નાતરાનું પુન્ય, ભોગીનું ગાણું, નાપિકનું મુન્ય;
 કવિ સાચો, ભોળો જન ભાટ, વાળંદ વેશ્યા તે કૃત્રિમ ઠાઠ.
 ચૂગલ સાચો તે ચોરનું ચિત્ત, અસુર આચાર, રજપૂતની પ્રીત;
 આચારે અન્યા, ગુણીકા સતી, ભીખ માગતો દીઠો નરપતી.
 એટલાં વાનાં માને જેહ, મૂરખનો મહીપતિ કહીએ તેહ;
 શુક કહે એ સાચું કહ્યું, લક્ષણુ જોતામાં મેં લહ્યું.
 હું નહીં પક્ષીની જાત, મારી સાચી માનો વાત;
 અધિક રાજાનો શો વિશ્વાસ, ફૂડ રાજે હેડાની સાથ.
 સર્વ સરખું નથી ત્યાં કાય, કહું પટંતર તે તું જોય;
 એક શંખ નદિમાં પડ્યો, બીજો વિષણુને કર ચડ્યો.
 એક શીપ શંખલા સમતુલ્ય, બીજામાં મોટી અણમૂલ્ય;
 એક પથ્થર દેવળ પૂજાય, બીજો પરિચટ શલ્યા થાય.
 એક કવિ પાખંડ જ લાણુ, બીજો ગુણુ શ્રીહરિના ગણુ;
 એક માણુનું કોડે કામ, બીજા મણિનું દોડકે દામ.
 એક નારિ હોયે શંખિણી, બીજા પક્ષિની કે ચિત્રિણી;
 એક પુત્રથી પરિયા તરે, બીજો કુળ સંહારણુ કરે.
 એક પુત્ર ગયા શ્રાદ્ધે જાય, બીજો કુળ દૂખાડવા જાય;
 એક કણખી પસાયતું કરે, બીજા ચોરી ચાડીએ ધન હરે.
 ૨૯૬
 ૩૦૦
 ૩૦૧
 ૩૦૨
 ૩૦૩
 ૩૦૪
 ૩૦૫
 ૩૦૬
 ૩૦૭
 ૩૦૮

એક વિપ્ર તે ખેતી કરે, ખીજે ચાર વેદ ઉચ્ચરે;	
એક નીર સરોવર તીર, ખીજું ગંગા કેરું નીર.	૩૦૯
એક બંધુ દુર્બલ હવાલ, ખીજે તે બેશે સુખપાલ;	
એક કાષ્ઠતણાં ઈંધણાં, ખીજાં બાવનાં ચંદનતણાં.	૩૧૦
એક સૂત્ર સવાયે શેર, ખીજું બેસે મોંઘું મેર;	
એક તિલ ધાણી પીલાય, ખીજે શિવશંકર પૂજાય.	૩૧૧
એક ડાળો કર અશુદ્ધ ગણાય, ખીજે જમણે ભોજન થાય;	
એક અગ્નિ હુતદ્રવ્ય હોમાય, ખીજે ઠામ કુઠામે જાય.	૩૧૨
એક ઘોરી તે હળને વહે, ખીજે રાજ દરબારે રહે;	
એક જળ તે ખાળનું નીર, ખીજું, ગંગોદક સુચીર.	૩૧૩
એકને પાંચ પુત્ર જ હોય, ખીજે વાંઝીયો સુતવિન રોય;	
એકને વહાણ તણો વેપાર, ખીજે શીર ઉપાડે ભાર.	૩૧૪
એક તો નાગરવેલનું પાન, ખીજાં રખડે આડે રાન;	
એક અમરે પુલ શ્રીકાર, ખીજું પુલ આવળનો હાર.	૩૧૫
એક નારી સ્વામીયું બળી, ખીજી જર પુરુષયું હળી;	
એક ધર ધર બીખે બેડલાં, ખીજે લે ધણાં ઘોડલાં.	૩૧૬
એકને ગામ પોતાનું જાય, ખીજે રાય પૃથ્વીપતિ થાય;	
એક તુખીએ જોગી લિક્ષા ભરે, ખીજી જંત્રદરબારે ઉચ્ચરે.	૩૧૭
એક લોહું શેર પૈસે ધણું, ખીજું અમૂલ્ય સમશેરતણું;	
એક વસ્તુ તે દોકડે ગજ, ખીજી વસ્તુ અમૂલ્ય ધજ.	૩૧૮
એક નર શૂરાતણુ ભણે, ખીજે કાયર પોખારાં ગણે;	
એક શાળ અમૂલ્ય પ્રમાણુ, ખીજે સામે કણકી જાણુ.	૩૧૯
એક આદન ભલું ભોજન, ખીજું કુશકાકેરું અન્ન;	
એક જન પરમારથ કરે, ખીજે પ્રાણુ લોકોના હરે.	૩૨૦
એક સદાવ્રત આપે શીખ, ખીજે ધર ધર માગે બીખ;	
એક ભાઈ હસ્તીપર ચઢે, ખીજે અણવાણો રડવડે.	૩૨૧
એક શાસ્ત્ર નવ નિત્યે ભણે, ખીજે ભૂલી ફરી સ્વર ભણે;	
એક અનેરાં વાસે ગામ, ખીજે ઉદવસ્ત ટાળે ઠામ.	૩૨૨
એક રાપાવે વૃક્ષો આજ, ખીજે કાપે સર્પણુ કાજ;	
એક ડુંબમાં મહાલે રાજ, ખીજે રણમાં ઉપાડે બોજ.	૩૨૩

એવાં કહું દર્શાત અનેક, જો જો મનમાં કરી વિવેક;
નામ એક પણ ગુણ છે ધણા, એક રાય ખી રજપુતતણા;
સૌને સરખાં ગણો ન આપ, તે વાતે લાગે મહા પાપ. ૩૨૪

દોહરા

કહે પ્રધાન તું શું કહે, એ તલમાં નહીં તેલ;
મારું મન માને નહીં, મિથ્યા લવરી મેલ. ૩૨૫

પ્રધાને પરહરી પક્ષિણી, તે જઈ રહી પિયેર;
અનેક દિવસ એમ વહી ગયા, કાઈ ન જાણે પેર. ૩૨૬

રાજા તો ભોળવાઈ ગયો, વજીરતણે મન વેર;
હૃદયે વેર જવ બ્યાપિયું, રાખ્યું હૃદયેમાં ઝેર. ૩૨૭

એક વરસ એમ વહી ગયું, થયું રાયને જાણ;
મુજ માટે તો પરહરી, ચતુરા ચતુરસુજાણ. ૩૨૮

પેરે પેરે બહુ પ્રીછબો, વૈલોચન પરધાન;
હેત દેખાડે અતિ ધણું, દેહરી સલામાં માન. ૩૨૯

તેણે તો માન્યું નહીં, તેડી નહીં ઘેર નાર;
એક દિવસ નંદ રાયજી, કીધો મન વિચાર. ૩૩૦

રાય પ્રધાન બે નીસરયા, રમવા શુભ શિકાર;
સૈન્ય સાથે ખીજી નહીં, પ્રધાન રાજકુમાર. ૩૩૧

રમી શિકાર પાછા ફર્યા, નયનાવતી શુભ ગામ;
નેનકમલશા વહેવારીયો, આવ્યો તેણે ઠામ. ૩૩૨

તે સસરો પ્રધાનનો, આવી લાગ્યો પાય;
આદરભાવ અદકો કસ્યો, બહુ વિધિ કરી પસંદ. ૩૩૩

ધન્ય ગામ ધન્ય ગોદરું, ધન્ય આજનો દીસ;
રાય પ્રધાન પધારિયા, પ્રસન્ન થયો મુજ ઈશ. ૩૩૪

ઢાલ્યો પાટ કનકતણો, વેસ્યાં પુષ્પ ચોપાસ;
કુંમકુંમ છાંટા દેવડાવિયા, રંગમહોલ અવાસ. ૬૩૫

તરિયાં તોરણ બાંધિયાં, મોતિયે પુરાબ્યા ચોક;
હૂધે ઉમર ઘોવડાવિયા, અભુવાલ્યા બહુ ગોખ. ૩૩૬

ચંદન ને વણિ અરગજ, મર્દન કર્યું શરીર;
પુલેલ અંગે સારિયા, ઉત્તમ ગંગોદક નીર. ૩૩૭

ભાવતાં ભોજન કરાવિયાં, વિવિધ મેવા પકવાન;	
મુખવાસ લવિંગ એલતી, ખીડલે બાસઠ પાન.	૩૩૮
ભોજન કરીને ઉઠિયા, ઢાલ્યો ઢોલિયો એકાંત;	
આણ્યા પાસા સોગઠાં, ભાંગવા મનની ભ્રાંત.	૩૩૯
વહેવારીયો કરે ચાકરી, દીપક સ્ત્રીને હાથ;	
રાય પ્રધાન ત્યાં બેઠો છે, અન્ય નહીં કે સાથ.	૩૪૦
રાય વનિતાની વાત જો, જાણે છે સાહ આપ;	
સતી કન્યા સલક્ષણી, એ વેદપુરાણે છાપ.	૩૪૧
વાત કહાડી રમવાતણી, પવિત્ર વાત વિચાર;	
ચાર વિના રમતું કંઈ, બેના શો વહેવાર.	૩૪૨
રાય પ્રધાન ભિદ્યુ થયા, બેવા સરખી વાત;	
એક મેર તો પદ્મિની, સામે તેનો તાત.	૩૪૩
ચારે જણુ બહુ ચતુર છે, બેવા સરખી વાત;	
લાગી ઝડ પાસાતણી, સહુ હરખે મન સાથ.	૩૪૪
પહેલી વાત સસરો કહે, ભાંગવા મનનો ભેદ;	
હવે પોઆર પડે જેહના, તે સત્ય સાચો વેદ.	૩૪૫
ન પડે (તો) જૂઠો જાણુવો, ખેદ ન કરશો કાંય;	
એમ કહીને ઢાળિયા, ચોપટ પાસા ત્યાં.	૩૪૬
પ્રધાન કહે અરજ કરી, નાંખો પાસા સત્ય;	
પડશે તેને પાધરું, નહિતર જશે પત્ય.	૩૪૭
સાહ કહે સાખી સત્યનો, ઈશ્વર આપોઆપ;	
સાચું જૂઠું સહેજમાં, પરઠે પૂણ્ય ને પાપ.	૩૪૮
વચમાં ઈશ્વર આણિયા, સત્ય સાક્ષી કહેવાય;	
રમત ત્યાં હાજર કરી, ન્યાય અન્યાય તોળાય.	૩૪૯
શેઠ—ગંગોદક નિર્મળ જસું, સદા પવિત્ર જ સાર;	
તેવું કુળ હોય માહરું, પડ પાસા બોઆર.	૩૫૦
રાજા—હંસ ગયો સરોવર વિષે, દીઠું અમૃત વાર;	
પિધા વિના પાછો વળ્યો, પડ પાસા પોઆર.	૩૫૧
પદ્મિની—સિંહ મૂછ, ભોરિંગમણી, કરપી ધન, સતિ નાર;	
જીવતાં પર કર જાય નહિ, પડ પાસા પોઆર.	૩૫૨

વૈલોચન—જે માર્ગે સિંહ સાંચ્યો, ઊભાં તરણ અપાર;
તે તૃણ ઊભાં સૂકશે, પડ પાસા પોખાર.

૩૫૩

ચોપાઈ

પ્રથમ નાંખ્યા સસરે તે ઠાર, ખરા પજ્યા તેના પોખાર;
નંદરાયને હાથે ચજ્યા, તેના તરત પોખાર જ પજ્યા. ૩૫૪
ઢાલ્યા કામિની ત્રીજી વાર, બહુ વિધથી પડિયા પોખાર;
ચોથી વાર નાંખ્યા પરધાન, ન પજ્યા પોખાર ઉતચું માન. ૩૫૫
હસી પજ્યા માંહોમાંહિ સાથ, પરસ્પરે તાળી દર્ધ હાથ;
ત્યારે વજીર વાણિ બોલિયો, મંનતણો પડેદો બોલિયો. ૩૫૬
બીજી વારના ખોટા પડે, મારે મન અચરત તો અડે;
એક વાર પાધરું આવે સોય, તે સાચું નવ માને કાય. ૩૫૭
ત્યારે સસરો બોલ્યો વાણ, સાંભળો સર્વે ચતુરસુબળ;
સાચો ધૈર્ય પૂરો સાખ, નાંખો વાર હજારો લાખ. ૩૫૮
ઉઢ્યાં તેલ તે ટાઢાં કરે, દુઃખ પડે માણસનાં હરે;
એમ કહી હસિયા સાથમાં, લીધા પાસા સસરે હાથમાં. ૩૫૯

દોહરા

શેઠ—આંખે અંબકુળ નીપજે, કુળાં કદળી સાર;
ખરાસ વાસ તજે નહીં, પડ પાસા પોખાર. ૩૬૦
રાજા—દેવળ દેખીને ગયો, દર્શન કરવા દ્વાર;
દર્શન પણ સ્પર્શન નહીં, પડ પાસા પોખાર. ૩૬૧
પદ્મિની—તેજ ન સહે તાજણો, શરો ન સહે માર;
કુવચન સતી સહે નહીં, પડ પાસા પોખાર. ૩૬૨
પ્રધાન—શ્યામા સેજે સંચ્યો, સદા દેખિ વળી નાર;
રમવાને મન ગમ્યું નહીં, તો પડ પાસા પોખાર.* ૩૬૩

ચોપાઈ

સસરો રાજા ત્રીજી નાર, ત્રણ જણના પડિયા પોખાર;
ન પજ્યા પ્રધાનના ઝાંખો થયો, ક્ષણું એક રહી બોલ જ કહ્યો. ૩૬૪
ત્રીજી વાર પડે પોખાર, તો હું વાત માનું નિરધાર;
કહેતામાં ગ્રહા તે વાર, નાંખે છે લેઈ તેણી વાર. ૩૬૫

* પાઠાન્તર—સમારગ જે સંચરે, તે કમારગ કેમ નય;
એકું અન્ન પ્રાશે નહીં, તો પડ પાસા પોખાર.

હોહરા

- શેઠ—સીતા સરિખી સુંદરી, કીધા ધર્મવિચાર;
સોને શ્યામ અડે નહીં, પડ પાસા પોખાર. ૩૬૬
- રાજા—અમૃત પિરસ્યું થાળમાં, આપે કરવા આહાર;
દીઠું પણ ચાખ્યું નહીં, પડ પાસા પોખાર. ૩૬૭
- પદ્મિની—ઈશ્વર બેલી સર્વનો, નોધારા આધાર;
સલ રાખે સતીતણું, પડ પાસા પોખાર. ૩૬૮
- પ્રધાન—મીની આગળ પય રહે, અગ્નિ આગળ ધૂત સાર;
ભૂખ્યા આગળ ભોજન રહે, પડ પાસા પોખાર. ૩૬૯

ચોપાઈ

- પડ્યા પોખાર હરખ્યા જાણુ તણુ, વજર વાત સંભળાવે કરણુ;
વેદ વચન કહેવાયે ચાર, તે તે વાત માનું નિરધાર. ૩૭૦
- સસરો હરખ્યો તત્ક્ષણુ લીધ, નાખ્યા દાવ કરીને સિદ્ધ;
રાખ્યું સલ જે વેદતણું, તે તણુ મનમાં હરખ્યાં ધણું. ૩૭૧

હોહરા

- શેઠ—સત્યે બાંધી મેદિની, સત્યે બાંધ્યો સંસાર;
હોય સલ ને આ સમે, પડ પાસા પોખાર. ૩૭૨
- રાજા—રત્ન અમૂલ્ય સાહામણું, લોભે ગયો તે ઠાર;
દીઠું પણ લીધું નહીં, પડ પાસા પોખાર. ૩૭૩
- પદ્મિની—સલ ચુક ને સાધવી, ધરા ન ઝીલે ભાર;*
તે ગુણ હોયે મૂજમાં, પડ પાસા પોખાર. ૩૭૪
- પ્રધાન—અરુણ આગળ આગિયો, ઇંદુ આગળ અંધકાર;†
નર આગળ જીવતી રહે, પડ પાસા પોખાર. ૩૭૫

ચોપાઈ

- પડ્યા પોખાર તણે જાણુ તણા, ન પડ્યા પ્રધાન નાંખ્યા ધણા;
વજર અપમાન થયો બહુ પેર, તેણે રાખ્યું હૃદિયામાં ઝેર. ૩૭૬
- પંચમાં ભૂંડો કહે છે સહુ, મનમાં ખેદ પામે છે બહુ;
પંચ પ્રમાણ કરે છે ખરું, બાકી સર્વ જૂઠું તાહરું. ૩૭૭

* પાઠાન્તર:—નવસે નવાણું પૂરિયાં, દ્રૌપદીને જે સાર;
તે ગુણ હોય ને આપમાં, પડ પાસા પોખાર.

† પાંચ અંધા આગળ ચારસી, અરુણ આગળ અંધકાર:

પંચ કહે તે જે નવ કરે, તે સુકૃત પોતાનું હરે;
એકવાર સહુ નાખો આપ, ફરિ ખોલે તેને શિર પાપ. ૩૭૮
પંચવારથી પાછો જાય, તે હીણો ફૂડો કહેવાય;
એવાં વાયક સુણીને કરણુ, હરખ્યાં પેલાં જે જણુ તરણુ;
લીધા પાસા ત્રણે હાથમાં, નાંખ્યા સત્યવાદી સાથમાં. ૩૭૯

દોહરો

શેઠ—અહલ્યા તારા દ્રૌપદી, સીતા મંદોદરી નાર;
તેતું કુળ હોય માહરું, પડ પાસા પોખાર. ૩૮૦
રાજા—રત્ન અમૂલ્યક અતિધણું, શોભા નિરખી સાર;
લેવા લાલચ નવ કરી, પડ પાસા પોખાર. ૩૮૧
પદ્મિની—પાપ રહે કાશી ગયે, બ્રહ્મ નિંદે બ્રાહ્મણુ સાર;
સ્વામી વિયોગે સતી રહે, તો પડ પાસા પોખાર. ૩૮૨
પ્રધાન—અહીંમુખે અમૃત ઝરે, ચોર આગળ ભંડાર;
કામી આગળ રહે કામિની, તો પડ પાસા પોખાર. ૩૮૩

ચોપાઈ

ન પડ્યા ખાર ને ઝાંખો થયો, ખોલ્યાનો મારગ નવ રહ્યો;
પ્રધાન કષ્ટ પામ્યો બહુ પેર, હૃદયમાંહે રાખ્યું ઝેર. ૩૮૪
ઠસી વાત હૃદયમાં સહી, નારી વેર સહેવાએ નહીં;
શસ્ત્રતણો ધા રહે સહી, કુપત્ની વેર વીસરે નહીં. ૩૮૫
કાષ્ટને મુખે નવ કહેવાય, પટાંતરે તે પારખી જાય;
હસતે રમતે વીતી રાત, પોહો ફાટ્યો ને થયું પ્રભાત. ૩૮૬
પ્રધાનનું નવ માન્યું મંત્ર, અશ્વ ચડી ચાલ્યા એ વંત;
વનિતાને કરિયો વાયદો, કાયામાં રાખ્યો કાયદો. ૩૮૭
ઝેર રાખી ચાલ્યો પરધાન, સતીવચન નવ સુણિયું કાન;
મહા ભયાનક વનમાં જાય, નથી બીજો કાઈ સાથ સહાય. ૩૮૮
સુંદર વાવ્ય ને શીતળ નીર, ઝાડ ચંપાનું તેને તીર;
જઈ ઉતરિયા લેની જાંચ, જળ પીવા નૃપ પેઠો માંચ;
ખીધું નીર ને શાતા થઈ, લખ્યો દોહરો લીંતે જઈ. ૩૮૯

દોહરો

રાય—(૧) હણે વાધ સહુ જીવને, માંસાહારિ ગણાય;
દઢ વિશ્વાસ કરે સહુ, આપ બચ્યાં ન ખાય. ૩૯૦

એમ લખી પાછો વળ્યો, આવ્યો જળથી બહાર;
પછી પ્રધાન પીવા ગયો, લખ્યા આંક જે કાર. ૩૯૧
વાંચી અક્ષર ખીજ્યો ધણું, પોતે લખ્યો અંક;
આપે કહાપણ શું કરે, પરનો કહાડે વંક. ૩૯૨
પ્રતિઉત્તર પોતે લખ્યો, સૂઝે જેવી પેર;
સાચો હોય શિદ્ધ પરવરે, કપટ કરી મુજ ઘેર. ૩૯૩

પ્રધાન-ભૂખ્યાને મન લાવ શો, અનાથની શી આથ;
જરને મન શી દીકરી, વણશે કાઢની સાથ. ૩૯૪
ખીજી વાર જળમાં ગયો, રાચે વાંચ્યો લેખ;
ખોટો આણે ખરખરો, દુઃખ ન ધરતો રેખ. ૩૯૫
રાય-(૨) ગજેંદ્ર વશ અંકુશને, નારી તે વશ શર્મ;
અર્જુન વશ મરજદને, રાજ તે વશ ધર્મ. ૩૯૬

ચોપાઈ

એહ લખી આવ્યો રાજન, જળ પીવા પેઠા પરધાન;
તે વાંચી ઉત્તર આપે લખ્યો, કોધ અતિશે મનમાં રખ્યો. ૪૦૭
દોહરો

પ્રધાન-તરસ્યો જાય તળાવમાં, દેખી અમૃત તોય;
જેયે તરસ છિપે નહીં, પાછો ન વળે કાય. ૪૦૮

ચોપાઈ

એમ લખીને આવ્યો બહાર, પછી રાજ ગયો તે કાર;
વાંચ્યા અક્ષર ચેત્યો ચિત્ત, કાપ તળને લખ્યું કવિત. ૪૦૯
દોહરો

રાય-(૩) ઘેર બેઠાં મોતી નવ હોરીએ, પ્રમાણ કરીએ બહુ પેર;
કબુલ સૌ (તે) ખોટું કરે, (જે) ગરજે જાએ ઘેર. ૪૦૦

ચોપાઈ

વજીરે આપે વિચાર્યું ચિત્ત, જેવા ચાલ્યો વાવડી ભીંત;
વાંચી વિચાર્યું મનડા સાથ, લીધા રાચને આડે હાથ. ૪૦૧
દોહરો

પ્રધાન-મન વશ હોયે જેહનું, સત્ય તજે ન નિર્વાણ;
કપટ કરી નવ મોકલે, લેવાને કેકાણ. ૪૦૨

ચોપાઈ

એમ લખી બાહેર આવીયો, ખાર હૃદમાં અધિક લાવીયો;
વળી રાયે લખ્યો એક મર્મ, રાખવા શ્યામા કરી શર્મ. ૪૦૩

દોહરા

રાય-(૪) નીચ દષ્ટિ તે નવ કરે, જે મોટા કહેવાય;
શત લાંબણુ જે સિંહ કરે, તોએ તૂણુ નવ ખાય. ૪૦૪
રત્ન જડિત હોય મોજડી, શીશ ન બાંધે નેટ;
કનક છરી હાથે ધરી, કાચ ન મારે પેટ. ૪૦૫

ચોપાઈ

વળી પ્રધાને તો વાંચિયું, અદકું વેર દિલમાં સાંચિયું;
ફરી લખ્યું દિલ આણી દુઃખ, જે મુજને ઉપજવે સુખ. ૪૦૬

દોહરા

પ્રધાન-હેતે શું વિખ પિછાએ, સૌ અમૃતને ખાય;
પેટે પાળી ન મારીએ, વેળા તેવી રક્ષાય. ૪૦૭
તે વાંચી રાજા લખે, છેલ્લો અક્ષર આંક;
ચતુર ચિત્ત ક્ષમા કરે, પરનો હોય જે વાંક. ૪૦૮
રાય-(૫) મૂરખ તો માને નહીં, માને ચતુરસુખણુ;
સત્ય ગયું સર્વે ગયું, બોલે વેદ પુરાણ. ૪૦૯
સત્ય આધારે મેદની, સત્ય દિવાકર સૂર;
તે સત્ય જેણે મૂકિયું, તેને હત્યા પૂર. ૪૧૦
રાખી પ્રીત પટાંતરે, તે વારું વહેવાર;
જેણે પડદો ભાગિયો, ત્યારે ભાગ્યો ભાર. ૪૧૧
તેહ વજીરે વાંચિયું, લખિયો છેલ્લો ભેદ;
પ્રધાન-અજાબપડી શું કરે, સિંહસું રાખી ખેદ. ૪૧૨
પુત્ર મિત્ર વાહાલા નહીં, નહીં સ્વારથ કે દામ;
પંડિત પ્રિય વહાલા નહીં, જ્યારે પ્રગટ્યો કામ. ૪૧૩
સત્ય શીલ ડહાપણુ ગયું, જાયે નિર્મળ નામ;
સત્ય પાણી વહેતું રહ્યું, જ્યારે પ્રગટ્યો કામ. ૪૧૪
નાત જાતનો ભય નહીં, ગાત્ર નહીં ગુણગ્રામ;
રાજા પ્રજાનો ભય નહીં, જ્યારે પ્રગટ્યો કામ. ૪૧૫

અળખામણી આખી મેદિની, અળખામણા શિવ શ્યામ;	
આત્માનાત્મા નવ જીએ, જ્યારે પ્રગટ્યો કામ.	૪૧૬
સુખ નહિ સૂતાંસેજડી, સુખ નહિ આઠે જામ;	
જળ ભોજન નિદ્રા નહીં, જ્યારે પ્રગટ્યો કામ.	૪૧૭
ગમે ન ધર પુર મેડિએ, ગમે ન ઉઘમ ઠામ;	
ગમે ન વાત વિઘાતણી, જ્યારે પ્રગટ્યો કામ.	૪૧૮

ચોપાઈ

એવાં લખ્યાં પ્રધાન વચન, તે રાજને લાગ્યાં મંન;	
કાઈ કાઈને મુખે નવ કહે, લખી પટાંતરે છાના રહે;	
રાજ કહે લખું એક વાર, જો મૂરખ મૂકે અહંકાર.	૪૧૯

દોહરા

રાય-(૬) કમળ જળમાં નિત્ય રહે, નિમેષ ન ભેદે નીર;	
કામ ન ભેદે તેહને, જેનું શુદ્ધ શરીર.	૪૨૦
જીભને ચિકટ અડે નહીં, સોને અડે ન શ્યામ;	
ગુણને અવગુણ નવ અડે, જ્ઞાનીને ન અડે કામ.	૪૨૧
નીરને અગ્નિ નવ અડે, દુષ્ટ હેદે નહિ રામ;	
લોભને લાજ અડે નહીં, જ્ઞાનીને ન અડે કામ.	૪૨૨
અહને કર્મ અડે નહીં, સંતોષીને ન અડે દુઃખ;	
જોગીને ભોગ અડે નહીં, રોગીને ન અડે સુખ.	૪૨૩
અરુણને તિમિર નવ અડે, સિદ્ધને નવ અડે શાપ;	
સિંહને શિયાળ અડે નહીં, પરિઅહને ન અડે પાપ.	૪૨૪
વેદને ભેદ અડે નહીં, ખળને ન અડે સત્ય;	
સાચાને જૂઠું અડે નહીં, જો પ્રભુ રાખે પત્ય.	૪૨૫
અગ્નિ બાળે સર્વેને, જીવ બાળ્યો નવ જાય;	
મન્મથ જિતે સર્વને, જ્ઞાની નવ જિતાય.	૪૨૬
વહાલાં પાખંડ અજાણને, હરિજનને વહાલા રામ;	
સત્યને વહાલો ધર્મ છે, પાપીને વહાલો કામ.	૪૨૭

ચોપાઈ

રાય લખી આવ્યો બારણે, પ્રતિત પ્રધાનતણે કારણે;	
પ્રધાને લખ્યો એક જ ખેલ, ઉતારવા રાજનો તોલ.	૪૨૮

દોહરા

પ્રધાન-ઉમયા ઇશે નવ જિત્યો, જિત્યો નહિ શ્રીરામ;	
અહ્લાદિકે જિત્યો નહિ, એવો અજિત છે કામ.	૪૨૯
જિત્યો નહિ મહા મુનિવરે, નવ જિત્યો રવિ ચંદ્ર;	
જિત્યો નહિ વ્યાસ વિચક્ષણે, જિત્યો નહિ સુર ઇંદ્ર.	૪૩૦
જિત્યો નહિ પાંચ પાંડવે, જિત્યો ન રાવણ રાય;	
જિત્યો નહિ જોરાવરે, કામ અજિત કહેવાય.	૪૩૧
જિત્યો નહિ કો દેવતા, જિત્યો નહિ કો લોક;	
જિત્યો કોઈ કહે કામને, તે તો જાણવો દ્રોક.	૪૩૨
વેદ પઠન કવિ ચાતુરી, સધળી વાત છે સહેલ;	
કામદહન મન વશકરણુ, ગગનચઢણુ મુશ્કેલ.	૪૩૩
મૂર્ખ જિત્યો કહે કામને, માનો તેનાં પાપ;	
સહુને હુદે વ્યાપી રહ્યો, કામ અજિત છે આપ,	૪૩૪
કોઈ ડાહ્યો થઈ બોલશે, રાખી પોતાનો ભાર;	
તેને લેજો આળખી, મૂરખનો સરદાર.	૪૩૫
પંચ કણુ પ્રાશે અંનના, ચિત્ત ભંગ થાયે નેણુ;	
ઉઠી બેઠું થવાય નહિ, (પણ) કામ ન મેલે ચેન.	૪૩૬
કાં નારી કાં નર પશુ, વૃદ્ધ જોખન ને બાળ;	
કાં મૂરખ પંડિત વડા, કામતણે વશ કાળ.	૪૩૭
મર્યાદાથી માન રહે, અણસમર્થ રહે આપ;	
એકાંતે આરાધન રહે, વેદ પુરાણે છાપ.	૪૩૮
કાં મન્દોદરિ દ્રૌપદી, અહલ્યા સીતા શરીર;	
રાખ્યું આપ જ ઇશ્વરે, કામને વશ છે હીર.	૪૩૯
નહૂંપ સરખો સાધવી, શત યજ્ઞનો કરનાર;	
કામ અર્થે વિગ્ર જોડિયા, પ્રીછી લેજો પાર.	૪૪૦
પારાશર પંડિત ધણો, નવ ખંડ જોનું નામ;	
મચ્છગન્ધા મનમાં વસી, કર્તવ્ય કહિયે કામ,	૪૪૧
ઈંદ્ર સરીખો અધિપતિ, ઈંદ્રાસન સુખ ધામ;	
ગૌતમ નારી સંગે રમ્યો, કર્તવ્ય કહિયે કામ.	૪૪૨
ચતુર ચંદ્ર સરીખડો, રાહિણી સરખી રાણ;	
ગુરુની નારી બોળવી, કર્તવ્ય કહિયે કામ.	૪૪૩

કહેતાં પાર ન પામિયે, પ્રકાશિયે શિદ્ધ પાપ;
ગરુડાશ્વની સાખ છે, જાણો આપોઆપ. ૪૪૪
હવે અક્ષર રખે લખો, ડાહ્યા થઇને આપ;
મને સિદ્ધ માન્યું અમો, (લખે) બ્રહ્મહત્યાદિક પાપ. ૪૪૫

ચોપાઈ

બેઠા બેઠ જાણુ સ્થાનક ઠરી, હેત પ્રીતશું વાતો કરી;
વીસારી મૂકી તે વાત, સ્નેહ વધાર્યો મનડાં સાથ. ૪૪૬
ઉજાળ કાળ અગ્નિની જ્વાળ, ખરા થયા મધ્યાહ્ન જ કાળ;
પ્રધાન ખોળે મૂક્યું શીશ, સૂતો રાજા તેણે દીશ. ૪૪૭
ભર નિદ્રા થઈ જ્યાહરે, વજીરે વિચાર કચ્ચો લ્યાહરે;
જેના હૈડામાંહે છે ડાઘ, આવો ક્યાંથી પામીશ લાગ. ૪૪૮
અર્થી દોષ મનમાં કેમ ગણે, જોગી ભોગીને કેમ બને;
શ્વરા કાયરનો ન મળે મેળ, પાપી ધર્મીને ન હોય બેલ. ૪૪૯
સતી ગુણિકાને ન હોય પ્રીત, રાય રંકની ન હોય એક રીત;
મૂર્ખ પંડિતને ન દે માન, સાચ જૂઠું ન એક તાન. ૪૫૦
રાજા સાચો વહેમી પ્રધાન, ત્રીજું નહિ તેમાં અનુમાન;
અરૂંપરું ચોપાસે જોય, માનવી માત્ર મળે નહિ કાચ. ૪૫૧
કહાડી ખડ્ગ ને રાખ્યું તળે, પાપીએ વાહી રાજાને ગળે;
થયો દુષ્ટ અવમા અજાણુ, તરત ગયા રાજાના પ્રાણ. ૪૫૨
ન ગણી હલ્યા પોતે મન, મૂક્યો અશ્વ છોડીને વન;
ધાત્યો રાયને ભોમી ખણી, પાપ શંકા મનમાં નવ ગણી. ૪૫૩
ચંપે બેઠાતો માળા ચડી, દીઠું અચરત નજરે અડી;
મનમાંહે થરથર ધ્રુજિયો, સઘળી વાતે મનમાં બૂઝિયો. ૪૫૪
નિશા સમે તળિયો તે ઠામ, આવ્યા વજીર પોતાને ગામ;
પ્રથમ ઘેર રાજાને ગયો, વાત જાણી સપરાણો થયો. ૪૫૫
સૂતા છે કે બેઠા રાય, ગયા વાડી કે છે ધરમાંય ?
ગયા એકઠા જુજવા કેમ વળ્યા ? પાંચ દિવસ થયા નથી મળ્યા. ૪૫૬
મળ્યા વર્ણુ અઢારે લોક, સહુ કાને મન પ્રગટ્યો શોક;
આવ્યો અશ્વ વનથી રડવણો, ધારકો પ્રજા સહુ કાને પણો. ૪૫૭

દોહરા

પ્રધાન-ઉમયા ઇશે નવ જિત્યો, જિત્યો નહિ શ્રીરામ;	
બ્રહ્માદિકે જિત્યો નહિ, એવો અજિત છે કામ.	૪૨૯
જિત્યો નહિ મહા મુનિવરે, નવ જિત્યો રવિ ચંદ્ર;	
જિત્યો નહિ વ્યાસ વિચક્ષણે, જિત્યો નહિ સુર ઇંદ્ર.	૪૩૦
જિત્યો નહિ પાંચ પાંડવે, જિત્યો ન રાવણુ રાય;	
જિત્યો નહિ જોરાવરે, કામ અજિત કહેવાય.	૪૩૧
જિત્યો નહિ કો દેવતા, જિત્યો નહિ કો લોક;	
જિત્યો કોઈ કહે કામને, તે તો જાણવો ફાક.	૪૩૨
વેદ પઠન કવિ ચાતુરી, સધળી વાત છે સહેલ;	
કામદહન મન વશકરણુ, ગગનચઢણુ મુશ્કેલ.	૪૩૩
મૂર્ખ જિત્યો કહે કામને, માનો તેનાં પાપ;	
સહુને હ્રદે વ્યાપી રહ્યો, કામ અજિત છે આપ,	૪૩૪
કોઈ ડાહ્યો થઈ જોલશે, રાખી પોતાનો ભાર;	
તેને લેજો આજખી, મૂરખનો સરદાર.	૪૩૫
પંચ કણુ પ્રાશે અંનના, ચિત્ત લંગ થાયે નેણુ;	
ઉઠી જોડું થવાય નહિ, (પણુ) કામ ન મેલે ચેન.	૪૩૬
કાં નારી કાં નર પશુ, વૃદ્ધ જોખન ને જાળ;	
કાં મૂરખ પંડિત વડા, કામતણુ વશ કાળ.	૪૩૭
મર્યાદાથી માન રહે, અણુસમર્થ રહે આપ;	
એકાંતે આરાધન રહે, વેદ પુરાણુ છાપ.	૪૩૮
કાં મન્દોદરિ દ્રૌપદી, અહલ્યા સીતા શરીર;	
રાખ્યું આપ જ ઇશ્વરે, કામને વશ છે હીર.	૪૩૯
નહૂંષ સરખો સાધવી, શત યજ્ઞનો કરનાર;	
કામ અર્થે વિપ્ર જોડિયા, પ્રીછી લેજો પાર.	૪૪૦
પારાશર પંડિત ધણુ, નવ ખંડ જેનું નામ;	
મચ્છગન્ધા મનમાં વસી, કર્તવ્ય કહિયે કામ,	૪૪૧
ઈંદ્ર સરીખો અધિપતિ, ઈંદ્રાસન સુખ ધામ;	
ગૌતમ નારી સંગે રમ્યો, કર્તવ્ય કહિયે કામ.	૪૪૨
ચતુર ચંદ્ર સરીખડો, રાહિણી સરખી રાણુ;	
ગુરુતી નારી ભોળવી, કર્તવ્ય કહિયે કામ.	૪૪૩

કહેતાં પાર ન પામિયે, પ્રકાશિયે શિદ્ધ પાપ;
ગરુડાશ્વની સાખ છે, જાણો આપોઆપ. ૪૪૪
હવે અક્ષર રખે લખો, ડાહ્યા થઇને આપ;
મને સિદ્ધ માન્યું અમો, (લખે) બ્રહ્મહત્યાદિક પાપ. ૪૪૫

ચોપાઈ

બેઠા બેઠ જાણુ સ્થાનક ઠરી, હેત પ્રીતશું વાતો કરી;
વીસારી મૂકી તે વાત, સ્નેહ વધાર્યો મનડાં સાથ. ૪૪૬
ઉજાળ કાળ અગ્નિની જ્વાળ, ખરા થયા મધ્યાહ્ન જ કાળ;
પ્રધાન ખોળે મૂક્યું શીશ, સૂતો રાગ તેણે દીશ. ૪૪૭
ભર નિદ્રા થઈ જ્યાહરે, વજરે વિચાર કસ્યો લાહરે;
જેના હેડામાહે છે ડાઘ, આવો ક્યાંથી પામીશ લાગ. ૪૪૮
અર્થો દોષ મનમાં ક્રમ ગણે, જોગી ભોગીને ક્રમ બને;
શ્વરા કાયરનો ન મળે મેળ, પાપી ધર્મીને ન હોય બેલ. ૪૪૯
સતી ગુણિકાને ન હોય પ્રીત, રાય રંકની ન હોય એક રીત;
મૂર્ખ પંડિતને ન દે માન, સાચ જૂઠું ન એક તાન. ૪૫૦
રાગ સાચો વહેમી પ્રધાન, ત્રીજું નહિ તેમાં અનુમાન;
અરૂંપરું ચોપાસે જોય, માનવી માત્ર મળે નહિ કાય. ૪૫૧
કહાડી ખડ્ગ ને રાખ્યું તળે, પાપીએ વાહી રાગને ગળે;
થયો દુષ્ટ અવમા અજાણુ, તરત ગયા રાગના પ્રાણુ. ૪૫૨
ન ગણી હલ્યા પોતે મન, મૂક્યો અશ્વ છોડીને વન;
ધાલ્યો રાયને ભોમી ખણી, પાપ શંકા મનમાં નવ ગણી. ૪૫૩
ચંપે બેઠોતો માળા ચડી, દીઠું અચરત નજરે ચડી;
મનમાંહે થરથર ધૂનિયો, સઘળી વાતે મનમાં બૂઝિયો. ૪૫૪
નિશા સમે તનિયો તે ઠામ, આવ્યા વજર પોતાને ગામ;
પ્રથમ ઘેર રાગને ગયો, વાત જાણી સપરાણો થયો. ૪૫૫
સૂતા છે કે બેઠા રાય, ગયા વાડી કે છે ધરમાંય ?
ગયા એકઠા જુજવા કેમ વળ્યા ? પાંચ દિવસ થયા નથી મળ્યા. ૪૫૬
મળ્યા વર્ણુ અઢારે લોક, સહુ કાને મન પ્રગટ્યો શોક;
આવ્યો અશ્વ વનથી રડવજ્યો, ધારકો પ્રગ્ન સહુ કાને પજ્યો. ૪૫૭

રાણી પુત્રે દુઃખ બહુ ધર્યું, જે કરવું ઘટતું તે કર્યું;
 ચિત્તમાં ચિંતા વાધી ધણી, આશા મૂકી રાજતણી. ૪૫૮
 વાટ જોતાં થયો એક માસ, મનસા સિદ્ધ થી મૂકી આશ;
 કાંઈક શોક કર્યો મન લાજ, પછી પુત્ર ખેસાજો રાજ. ૪૫૯
 મોટો વજર ને નાનો રાય, કારભાર એમ આલ્યો જાય;
 માળી આવ્યો પોતાને ઘેર, નિરખી પાપી પ્રધાનની પેર. ૪૬૦
 સમજીને રહ્યો હૃદિયા સાથ, વાત ન સોંપી પરને હાથ;
 મોટા જનની વાતો ક્યમ કરું, શાંતિ વણુ ખૂટે હું મરું. ૪૬૧
 *એત્યો પોપટ પોતે મંન, પાપીએ માર્યો રાજન;
 શું કરું જે લૂણુ જ ખાઉં, નહિ તો હમણા ચેતાવા જાઉં. ૪૬૨
 અનેક પાપ ખીજાં છે ધણાં, નથી કેા લૂણુ હરામી તણાં !
 એનું કચું ભોગવશે એહ, એહ વાતનો નહિ સંદેહ. ૪૬૩
 એમ કરતાં સંવત્સર થયું, ત્યાર સૂધી સૌ છાનું રહ્યું;
 કેા કેાને મોઢે નવ કહે, પાપ કરચું કેમ છાનું રહે ? ૪૬૪
 છાનો ન રહે થયો પ્રભાત, છાની ન રહે પડી જે રાત;
 છાનો ન રહે ખોઘો કૂપ, છાનો ન રહે પાપી ભૂપ. ૪૬૫
 છાનું ન રહે દેહમાં દુઃખ, છાની ન રહે લાગી ભૂખ;
 છાની ન રહે સ્ત્રીની પ્રીત, ઉત્તમ મધ્યમની એ રીત. ૪૬૬
 છાનું ન રહે જે અમલ પીએ, છાનું ન રહે જે દાન જ દીએ;
 છાની ન રહે વ્યસનીની જાત, છાની ન રહે ભીંતરની દાઝ. ૪૬૭
 છાની ન રહે કાર્તિકાઈતણી, છાની ન રહે વિદ્યા ભણી;
 છાનો ન રહે દાંતાર ઝુઝાર, છાનો ન રહે રાગ મલાર. ૪૬૮
 છાની ન રહે વાતો જે નવી, છાનો ન રહે કહેવાયો કવિ;
 છાનો ન રહે ખશખોઈ જેહ, રૂડી કે પછી ભુંડી તેહ. ૪૬૯
 છાનો ન રહે વૂઠ્યો મેહ, છાનો ન રહે દુઃખિયો દેહ;
 મની ઉદરમાં ન રહે ખીર, છાનું ન રહે નપુંસકનું નીર. ૪૭૦
 પારો પડે તેમાં ન રહે ટુકડો, છાનો ન રહે બહુચરનો કુકડો;
 છાનું ન રહે કાષ્ટનું આપ, છાનું ન રહે કર્યું જે પાપ;
 ઈશ્વરને ધર્મ વહાલો સહી, માટે માળીએ દીઠું તહી. ૪૭૧

* વધારાની લીટી. પાઠાંતર:-એમ વિચારી છાનો રહ્યો, પરંપચ હતો તે કેને નવ કહ્યો.

દોહર.

ચંપો લઇને ચાલિયો, વજર તણે તે ઘેર;
કાં તું અસુરો આવીયો, વજરે કહી બહુ પેર. ૪૭૨
કયો પ્રહાર ત્યાં દંડના, હ્રદે ધરીને રીશ;
આબજકી તક ચૂકશે, છેદીશ તારું શીશ. ૪૭૩

ચોપાઈ

ઘેર આવ્યો માળી વન તણો, વ્યાખ્યો ક્રોધ હ્રદેમાં ધણો;
પેલી વાત થઈ જોટલી, તારુણી આગળ કહી તેટલી. ૪૭૪
એ વજર પાપી કહેવાય, માર્યો આપણો એણે રાય;
ચંપા ઉપરથી મેં લહ્યું, આજ મેં તુંજ આગળ તો કહ્યું. ૪૭૫
માલણ કહે રાણી પાસે જાઉં, તે વાતની વધામણી ખાઉં;
રાજનું લેવડાવું વેર, કેમ સાખું હું એવડું ઝેર? ૪૭૬
ત્યારે માળીએ ધસીયા હાથ, મેં સીદ કરી સ્ત્રીથી વાત;
ત્યારે માળી બોલ્યો અંક, એ મોટા ને આપણ રંક. ૪૭૭
રંક વણું ના જીરવે ધન, ન જીરવે લાંધણું કરીને અંન;
કાયરને મન ના રહે ધીર, બિલ્લી પેટમાં ન રહે ખીર. ૪૭૮
વનિતા પેટમાં ન રહે વાત, રૂડી કે લુંડી સાક્ષાત;
માલણ માળીની વારી ન રહી, ચેતાવા રાણી પાસે ગઈ. ૪૭૯
કહ્યું સર્વ પેલું વૃત્તાંત, સુણી વાત ભાંગી મનની બ્રાંત;
ચંપા હેઠળ માર્યો રાય, હજી અસ્થિ પક્ષાં છે ત્યાંય. ૪૮૦
માન્યું રાણીએ સાચું સૂત્ર, પાસે તેડાવ્યો પોતાનો પૂત્ર;
સર્વ વાત સમજાવી કહી, નિશ્ચા કુંવરને પૂરી થઈ. ૪૮૧
અંતઃકરણમાં વ્યાપી રીશ, પગની જવાબે લેઈ શીશ;
તેજો વજર પાસે ત્યાંહાં, કહે તાત માર્યો કે ક્યાંહાં? ૪૮૨
રખે વજર જૂઠું ઓચરે, આવ્યો કાળ વણુ ખૂટે મરે;
નહિ મૃકું તુજને આ દીશ, નીચ પાસે છેદાવું શીશ. ૪૮૩
પ્રધાન ત્યાંહાં નામુઝર ગયો, જાણી વાત સપરાણો થયો;
તેને સાથે તેડી પૂર પળે, ગયો વૃક્ષ ચંપાને તળે. ૪૮૪
દાટયાં હતાં તે કહાણાં અસ્થ, નીકળી સાચે સાચી વસ્ત;
નગર લોકે તે દીકું દષ્ટ, કાઠિ પ્રકારે પાખ્યાં કષ્ટ. ૪૮૫

નાખ્યાં અરથ ગંગાને તીર, ઘેર આવ્યાં મન રાખી ધીર;
 પ્રધાનને બાંધી આણિયો, પિતા તણો ખૂની જાણિયો. ૪૮૬
 બોલ સાચું ઉભો રહી ઘાટ, મહીપતિને માચ્યો શા માટ ?
 જૂઠી વાત રખે તું કરે, આવ્યે કાળ ખૂટે તું મરે. ૪૮૭
 કહે વજર સુણ નૃપના પુત્ર, સાચું કહું તમ આગળ સૂત્ર;
 મુજને હય લેવા મોકલ્યો, રાતે મહોલે આવ્યો એકલો. ૪૮૮
 અતિહાર કર કુંડળ દીધ, પ્રવેશ ધર મારામાં કીધ;
 યુવતી સાથે ભોજન જમ્યો, વીંટી આપી રંગે રમ્યો. ૪૮૯
 કામ આંધળો થયો તે જર, તે માટે મુજને લાગ્યો ખાર;
 નારી પોપટ ત્રીજે રાય, મારે મુખે નામુકકર જાય. ૪૯૦
 તે તો ખાર હાંકે ધારિયો, તારો તાત તેથી મારિયો;
 કામ વાસના એણે કરી, પાપ બુદ્ધિ મેં હેડે ધરી. ૪૯૧
 માર્યો મહીપતિ મેં નિઃશંક, સાચો અક્ષર એ છે વાંક;
 જૂઠી વાત રખે મન ધરો, પછે જે જાણો તે કરો. ૪૯૨

દોહરા

કહે કુંવર વજરને, એવો નહિ મુજ બાપ;
 પતીજ પાડો મૂળને, તો ખૂન કરું હું માફ. ૪૯૩
 જરબુદ્ધિ થઈ જનકને, તે જો સાચું હોય;
 સુખે મંદિર પરવરો, પૂછી ન શકે કોય. ૪૯૪
 પોપટ આણ્યો પાંજરે થકી, હત્યા દીધી ચાર;
 કાંઈની પક્ષ રાખીશ મા, કહેજે સત્ય વહેવાર. ૪૯૫
 શુક કહે મેં પહેલું કહ્યું, માન્યું નહિ પરધાન;
 શું કહિયે એ મૂઢને, હૃદયે રહી નહિ સાન. ૪૯૬

ચોપાઈ

કહું સંક્ષેપે શુક કા વાણ, જૂઠું બોલું તો ઈશ્વર આણ;
 સ્ત્રી ઉપર રાયે મન ધર્યું, કહાણ્યો પ્રધાનને તે પણ ખરું. ૪૯૭
 જરબુદ્ધિ કે જેવા કાળ, તે તો જાણે શ્રીમહારાજ;
 કુંડળ જે આખ્યાં પ્રાહાર; મધરાતે આવ્યો તે ઠાર. ૪૯૮
 કહ્યો મેં અતિશય અતિ કીધ, નવ આણ્યો નંદરાયે ક્રોધ;
 અગ્નિનીએ કીધી બહુ ભલે પધાર્યા મારે ઘેર. ૪૯૯

દેખાજું પટાંતરે ઘણું, ગળ્યું મન નંદ રાજતણું;
 રાજ સત્યવાદી તે ગળ્યો, પસલી આપી પાછો વળ્યો. ૫૦૦
 કુંડળ સાલ પોળીઆને આપીયાં, વજરાણી બેન કરી થાપીયાં;
 તે વાતે સુરજ સાખીયો, સતિ ધર્મ રામે રાખીયો. ૫૦૧
 ઘેર વજર આળ્યો જ્યારે, સાચાં દણ્ડાં દીધાં ત્યારે;
 મેં ત્યારે સમજાવ્યો મર્મ, રાખ્યો ધર્મ જેહનો ધર્મ. ૫૦૨
 એ મૂર્ખતણો શો વાંક, દીઠા સાચા અક્ષર આંક;
 મારું કહ્યું તે એ કયમ કરે, સહુ કાને તો વેરીજ ધરે. ૫૦૩
 એને તો મન માન્યું ખરું, જેનું હૈકું કપટે ભર્યું;
 દુર્બળ પેરાણો કાણુ રાંધે ખીર, કાંબળીએ કા ન ધીરે ચીર. ૫૦૪
 એ તો સાચું બોલ્યા અમો, મન માણો તે કરજો તમો;
 એવી વાત પોપટ કહી રહ્યો, કટ કટ પ્રધાનને સહુએ કહ્યો.
 બહુ અન્યા તે કીધો ખરો, માટે સહુ કહે તે ચિત્ત ધરો. ૫૦૫

દોહરા

કહે વજર મેં મારીયો, પોપટને બહુ માર;
 માટે મુજને મરાવવા, રાખે છે બહુ ખાર; ૫૦૬
 આજ હું સંકટમાં પડ્યો, જે કરશે તે સ્હેશ;
 વણુ વાંકે ને મારશે, પેલે ભવ વેર લેશ. ૫૦૭
 ધર્મ આગળ અરજ કરું, પ્રણામ કરું બહુ પેર;
 પેલે ભવ તારી કને, લેઇશ મારું વેર. ૫૦૮

ત્રોપાઈ

કહે કુંવર સાંભળ રે તું, ખરા વિના નહિ મારું હું;
 તેડી આણી વજરની નાર, તેને હત્યા દીધી ચાર. ૫૦૯
 સાચું બોલ જે હોય વહેવાર, ઉગરશે તારો ભરથાર;
 નહિ તો એને મારું આ દીશ, તે હત્યા બેસે તુંજ શીશ. ૫૧૦
 વળતી બોલી છે નાર, સહુ કાને કરીને નમસ્કાર;
 સતી જૂઠું બોલે જ્યાહરે, અહાંડ તૂટી પડે ત્યાહરે. ૫૧૧
 સતી નાર ને બોલે આળ, તો પૃથ્વી જાએ પાતાળ;
 સતી સત્ય ને મૂકે આજ, તો વિશ્વાસનું કાણુ રહે કાજ;
 અસલ નવ બોલું નિર્ધાર, સલતો ધુંરણીને આધાર. ૫૧૨

દોહરા

સતી સલ જો ચૂકશે, શેષ ન ઝીલે ભાર;	
અહાંડ બધું ભાંગી પડે, રહે તે સલ આધાર.	૫૧૩
સતીનો સૂરજ સાખીઓ, સલનો બેલી સહુ કાય;	
સતી સલ ચૂકે નહીં, જો કુળ ઉજ્જવલ હોય.	૫૧૪
કહો તો અગ્નિ ઉપાસિયે, કહો તો રાંધું ખીર;	
હસ્તી બાંધું (કાચે) તાંતણે, એટલી રાખું ધીર.	૫૧૫
કહો તો જળ બાંધું ગાંઠડે, કહો તે કરું ઉપાય;	
પૂરણ દેખાડું પારખું, જેમ પતિજ તમારી થાય.	૫૧૬

ચોપાઈ

કહે પ્રધાન જેને માથે પડે, તે વણુ પાગે મેરુ ચડે;	
રાંધે ખીર અગ્નિમાં જાય, સતી નહીં શરી કહેવાય.	૫૧૭
કાચે તાંતણે બાંધે ગજ, તે સ્ત્રીચરિત્ર ઉપાસન ધજ;	
તે માટે જૂઠી છે નાર, જો ગમે તો વણુ વાંકે માર.	૫૧૮
એક વાત ન પહોંચે સાખ, જોઈ સતી કરોડાં લાખ;	
અન્યોન્ય લાં વાતો કરે, દ્વિધા ચિત્ત કાનું નવ ઠરે.	૫૧૯
કો જૂઠું કો સાચું કહે, જેવું જેના મનમાં લહે;	
કોઈ કહે નારી જૂઠી એહ, કોઈ કહે સાચી સતી નિઃસંદેહ.	૫૨૦
કોઈ કહે સાચો પરધાન, કોઈ કહે જૂઠો છે રાજન;	
સાચા જૂઠાની પરીક્ષા થાય, ન્યાય અન્યાય ત્યાં તોળાય.	૫૨૧
કોઈ કહે સતવાદી એ ભૂપ, એવી વાતો થાય અનૂપ;	
હાલે જીભ જેમ પીપળ પાન, કામિનીએ સાંભળિયું કાન.	૫૨૨
વિપરીત વાત લોકોની સુણી, સ્ત્રી ચાલી તે સરિતાંબણી;	
કૌતુક જેવા મળિયાં લોક, સાચે ધાઈ ચાલ્યા સહુ થોક.	૫૨૩
નદીમાંહી જઈ નહાવણુ કરયું, ઈશ્વરનું તે ધ્યાન જ ધરયું;	
રેતતણુ કીધો અંખાર, તે ઉપર જઈ બેઠી નાર.	૫૨૪
અગ્નિ ઈંધણુ નહીં કંઈ પાસ, સકળ લોક કરે ઉપહાસ;	
સ્તુતિ કરે છે સૂરજતણી, “તું છે નોધારાનો ધણી.	૫૨૫
મહારાજ રાજ મોટા સુરપતિ, રાખો લાજ હું છું સતિ;	
જૂઠી લોક કરે છે આળ, ઉતાર મુજ માથેથી ગાળ;	
જૂઠો હોઈ તો નનુખ મેલ, નહિ તો સહુ સતીમાં ભેળ.	૫૨૬

વિના અગ્નિ બાળે મૂળને, પ્રત્યક્ષ દેવ બાળું તૂળને;
 સ્તુતિ કીધી ઘટિકા જ્યાહરે, આપ આદિત્ય આબ્યાં લાહરે. ૫૨૭
 પ્રત્યક્ષ દેવનું પ્રગટ્યું રૂપ, ભામિનીએ દીઠા તે ભૂપ;
 સાક્ષાત્કાર જગતનો નાથ, આવી આડા દીધા હાથ. ૫૨૮
 તે તો અન્ય ન બાળે કાય, નારી એકલી દૃષ્ટે જોય;
 કહે પત્નિણી સુણ હે સ્વામ, મહેલ તું મનથી અભિમાન. ૫૨૯
 અગ્નિ વિના બાળું હું દેહ, તો તારા મનનો ભાંગે સંદેહ;
 એમ કહીને નારી નમી, તેહ વાત સહુ કાને ગમી. ૫૩૦
 જો સલવાદી હશે પુરપતિ, વિના અગ્નિ બળશે એ સતી;
 સાચું સાચું કહે સહુ કાય, વજ્રરૂપે તો દૃષ્ટે જોય. ૫૩૧
 એહ વાત માની સહુ મંન, સારે બોલ્યો રાયનો તંન;
 પ્રધાન પાપી સાંભળ વાત, તારે મુખે કહે સાક્ષાત. ૫૩૨
 વિના અગ્નિ સતી બાળે દેહ, તું જૂઠો ને સાચી એહ;
 રખે હવે કાઈ સાથે વઢો, લોક દેખતાં શૂળી ચઢો. ૫૩૩
 તારે મોઢે નક્કી વાંક, ચઢાવીશ શૂળી આડે આંક;
 કુંવર કહે સાંભળરે તું, ઘણું વિચારી મારીશ હું. ૫૩૪

દોહરા

કહે વજ્રરૂપ રાયજી, સાચો માનો મર્મ;
 મુખે મને તું મારજે, નવ ચૂકિશ તુંજ ધર્મ. ૫૩૫
 માનિની માથા ઉપરે, વરસે અગ્નિમેહ;
 બાધી એહ બળી રહી, શું બળશે હવે દેહ. ૫૩૬
 ઉદરમાં અગ્નિ ભંચ્યો, તે બાળે જળ અન;
 તેને એહ પ્રગટ કરે, તેથી બાળે તંન. ૫૩૭
 નિશા જળ નારી લહે, જાણે નોળી કર્મ;
 તેથી દેહ બાળી શકે, તેમાં શાનો ધર્મ? ૫૩૮
 એક શૂરાપણું એહમાં, બીજા દેહમાં કોધ;
 ત્રીજું કલંક ઉતારવા, દે છે બહુ પ્રતિબોધ. ૫૩૯
 જૂઠો રાજ મેં હણ્યો, જૂઠી બળશે નાર;
 જૂઠો તું મારિશ મુને, એમાં શો વહેવાર? ૫૪૦

ચોપાઈ

અબળા બળતી હતી જેટલે, કાને વચન સુણ્યું તેટલે;	
જે અગ્નિમાં દેહ બાળીને મરૂં, તોએ કલંક નવ ઉતર્યું.	૫૪૧
અગ્નિમાંથી ઉભી થઈ, કર જોડીને વાણી કહી;	
સાંભળો સહુ નગરના લોક, વજરનો સમે કેમ શોક.	૫૪૨
શી વાતે એ માને મૂઠ, પૂછો એ પાપીને પ્રોઠ;	
મહેલી મામ કેમ શૂળી ચઢે, એને મન કેમ અચરજ અડે.	૫૪૩
એની કેમ હોલાએ દાઝ, તે પ્રતીત દેખાડું આજ;	
સાચું તેમાં સઘળું જોર, જૂઠું તે તો માનવો ચોર.	૫૪૪
*સહુકાએ પૂછ્યું પ્રધાન, ઉતારીએ માનિનીનું માન;	
તું કહે તે સર્વે કરે એહ, તો સાચી નારીની દેહ.	૫૪૫
પછે વાત માનો નહિ તમો, પંચ ઇંટાળી કરશું અમો;	
સાચાનો પરમેશ્વર બેલ, જૂઠાતણો વળી શો મેળ.	
એહ વાતનો પાર જ લઉં, પછે શૂળાએ તમને દઉં.	૫૪૬

દોહરા

વૈદોચન કહે સહુ સુણો, સાચી હોય જો આપ;	
સતી જાણું હું એહને, જીવે હુંવરનો બાપ.	૫૪૭
સાચી હશે તો ઉઠશે, સજીવન રાયજી થાય;	
તો મન માને માહરું, એ સતવાદી કહેવાય.	૫૪૮
ટાઢાં તેલ ઉનાં કરે, ઉનાં શીતળ હોય;	
જળને સ્થાનક સ્થાળ કરે, પાર ન પામે કાચ.	૫૪૯
બ્રહ્માંડ રામ ભાગે ધડે, આપછે અકળ સ્વરૂપ;	
પતિત મુજને સાચી પડે, જો એ જીવે ભૂપ.	૫૫૦
ત્યાર વિના માનું નહિ, સાચો અક્ષર અંક;	
જો રાજ થાય જીવતો, તો માનું મુજ વંક.	૫૫૧
(પછે) પંચ ઇંટાળી સહુ કરો, મારો મુજને દાર;	
એને વધાવજો માતીએ, છે સાચો વહેવાર.	૫૫૨
બાકી પતિત દેખાડવી, એ તો આળપંપાળ;	
કરે મુવાને જીવતો, એવો દીનદયાળ.	૫૫૩

* વધારાની લીટી:—લોક આવ્યા પ્રધાનની યાસ, કહે ભાઈ તાહરે શી છે આશ.

ચોપાઈ

સહુ સાંભળીને છાના રહ્યા, પ્રતિઉત્તર તેના નવ થયા;
 અચરજ વાત અનેરી હોય, સ્ત્રી સામું ત્યાં સહુકો જોય. ૫૫૪
 તાળી પાડી લોક જ હસ્યા, મર્મ જોલ વનિતાને વસ્યા;
 કામનીને મન બેઠું કષ્ટ, પ્રત્યક્ષ દેવ દેખાડે દષ્ટ. ૫૫૫
 મહારાજ મોટો મહીપતિ, સ્તુતિ કરવા તવ મંડી સતી;
 સુધન્વા તેલ તળ્યો જ્યારે, શીતળ તેલ કરચું ભારે. ૫૫૬
 કષ્ટ ભાંગવા સતિયા તણું, શેષાદિક નાગે કારણ કંઈ;
 પંચાળીના પૂર્યા ચીર, અનેક ભક્તની રાખી ધીર. ૫૫૭
 સીતાજીની વાહરે ચઢ્યાં, રાણા રાવણ સાથે વઢ્યાં;
 પ્રહલાદની વારે ધસ્યાં, લક્ષ્મીવર લાકડમાં વસ્યા. ૫૫૮
 ચંદ્રહાસ રાખ્યો શ્રીહરિ, વિષ ફેડી વિપયા કરી;
 ભક્ત બહુના કીધાં કાજ, તે માટે મુજને છે વિશ્વાસ. ૫૫૯
 મહારાજ સંકટ અતિશે પડ્યું, કલંક વણવાંકે શિર ચડ્યું;
 એમ કહીને જોડ્યા હાથ, ધરતી વેહેર દેજો મુજ માત. ૫૬૦
 દીધો વેહેર માતાએ માગ, સ્ત્રીએ જવાનો જોયો ભાગ;
 સ્ત્રી ધરતીમાં જાય જોડેલે, કૌતુક એક થયું તેડેલે. ૫૬૧
 થયો કડાકો મહા ધનધોર, અંધકાર અધિક જુગજોર;
 પ્રભય કાળમાં થાય છે જેમ, આ વેળામાં થયું છે તેમ. ૫૬૨
 ધરતીએ જ્યાં દીધો માગ, સાક્ષાત ત્યાં આવ્યો શેષનાગ;
 મહાજેગેશ્વરકરું રૂપ, અમૃતકૃપ હાથે અકળ સ્વરૂપ. ૫૬૩
 નારી ઉપર આણે સ્નેહ, મનુષાકાર દેવાંશી દેહ;
 પ્રમદાએ જોડ્યા બેઉ પાણુ, બોલ્યા જોગેશ્વર સત્ત્વ વાણુ. ૫૬૪
 કહે જોગી સાંભળ રે સતી, જીવતો થશે નગરનો પતિ;
 ચંપા તણે દાટ્યો રાય જ્યાં, પહો છે અસ્થિનો કકડો ત્યાં. ૫૬૫
 ચંપા ઝાડ તણે તું જા, આશાં તૃપ્ત કરવાને ધા;
 અમરત છાંટજો જીવશે રાય, શા માટે પાતાળે જાય. ૫૬૬
 નંદ નરેશ હાં જીવતો થશે, સહુના મનના સંદેહ જશે;
 હું શેષનાગ આવ્યો તુજ સહાય, તારો વધારવા મહિમાય. ૫૬૭
 હૃદિયા માંહે રાખી ધીર, અસ્થ ઉપરે સીંચજો નીર;
 તારાં દુઃખનો લલ્લો મેં ભર્મ, ઇશ્વર રાખશે સૌનો ધર્મ. ૫૬૮

આશા દીધી શ્રીશેષનાગ, નારી પામી નવલો લાગ; ૫૬૯
 પછી નાગ અલોપ જ હોય, તે તો અન્ય ન દેખે કાય. ૫૭૦
 પ્રકાશ રવિતણો ત્યાં થયો, રાયના પુત્રે બોલ જ કહ્યોઃ ૫૭૧
 કારે બાઈ સતી છે તું, તે તો એકલો જાણું હું. ૫૭૨
 કુડાં આળ બોલે સહુ લોક, આળપંપાળ બોલે છે ફોક; ૫૭૩
 આ જન માને તેવું કરો, નહિ તો મંદિર પાછાં પરવરો. ૫૭૪
 મુવે કલંક તારું નવ જાય, મેણું તારા શિરપર થાય; ૫૭૫
 સતી નારી પાછી કયમ વળે, ગર્ભ ઝાડ ચંપાના તળે. ૫૭૬
 નિકળ્યો અસ્થિતો કકડો એક, જોયું દષ્ટે કરી વિવેક; ૫૭૭
 વિશ્વનાથનું દેહરું જ્યાંય, નાખ્યું અસ્થ જઈને ત્યાંય. ૫૭૮
 તે ઉપર તવ ઠાંક્યું ચીર, સિંચ્યું અમૃતકરું નીર; ૫૭૯
 ધટિકા ત્રણ થઈ જ્યારે, સજીવન પુરુષ થયો ત્યારે. ૫૮૦
 સાચાનો બેલી ઈશ્વર એહ, એ વાતનો નહીં સંદેહ; ૫૮૧
 સાચી વાતે દેવ પ્રગટ હોય, પ્રત્યક્ષ જાણો સહુ કાય. ૫૮૨
 અંતરિક્ષથી ઉતર્યો ધર્મ, જો હોય સાચો મહિમા મર્મ; ૫૮૩
 સાચી સતી કહે સહુ કાય, સાચી સતીને સૌ જન જોય. ૫૮૪
 અધવસો સત્યનો છે સાર, તેણે બધા ચાલે સંસાર; ૫૮૫
 પાપે ખૂડે સત્યે તરે, સત્ય થકી સૌ સંકટ હરે. ૫૮૬
 સત્ય સ્વર્ગ ને સત્યે મોક્ષ, સત્ય થકી જાયે સૌ દોષ; ૫૮૭
 સત્ય આધારે રહે છે આકાશ, સત્ય તેજ પૂરણ પ્રકાશ. ૫૮૮
 સત્ય જળમાં પૃથ્વી રહે, સત્યે તરે તે સહુકો કહે; ૫૮૯
 સત્યે સાક્ષી બોલે સહુ વેદ, સાચું સત્ય તેમાં નહિ ભેદ. ૫૯૦
 સત્ય ત્યાં ઈશ્વરકરો વાસ, સત્ય તણો દીવાકર દાસ; ૫૯૧
 સત્યે કાટી બ્રહ્માંડ જ જોહ, સત્ય આધારે વરસે મેહ. ૫૯૨
 સત્યે બાંધ્યું પાકે અંન, સત્ય વસે જ્યાં નહિ અભિમાન; ૫૯૩
 ક્ષણ માત્ર સૂધી મુણે સૌ ધર્મ, એ વાતનો જાણ્યો સહુએ મર્મ. ૫૯૪
 સત્યનું મૂળ ગયું જ્યારે, પ્રલય કાળ થયો ત્યારે, ૫૯૫
 સૃષ્ટિ પહેલું સરજ્યું સત્ય, મોટા પુરુષ વિચારો સત્ય. ૫૯૬
 સત્ય હોનાર હોય તે હોય, સત્ય વિના બીજું નહિ કાય; ૫૯૭
 આઘ પુરુષ જેનું છે કૂળ, સતી સત્ય કરું છે મૂળ. ૫૯૮

અસત્યથકી ઇશ્વર છે દૂર, સત્ય તે નારાયણનું નર; ૫૮૪
 સ્ત્રજનાર તે સત્ય જ હોય, સત્ય વિના ખીજું નવ કાય.
 સત્ય તે ઇશ્વર કેરો અંશ, સત્યે સત્ય પૂરણ પ્રશંસ;
 આદિ નિરંજન કરતા કામ, સત્ય સ્વરૂપ તે તેનું નામ. ૫૮૫
 સત્ય ધરા ધરે નાગેન્દ્ર, સત્યે તપે દિવાકર ચંદ્ર;
 અસત્ય ત્યાં અદકેરું દુઃખ, સત્ય વાતમાં સધળું સુખ. ૫૮૬
 જિત્યો જગ જેનું સત્ય રહ્યું, સત્ય મૂક્યું તેનું સર્વસ્વ ગયું;
 સ્વર્ગે જવાની વાટ જ જેહ, સત્ય નામે ઝોળખાયે તેહ. ૫૮૭
 બ્રહ્મ પદમાં મોટેરી મત્ય, તેનું તત્ત્વ સાચું તે સત્ય;
 સત્ય ઉપર જેની હોડ, તે આગળ ઇશ્વર રહે કર્મોડ. ૫૮૮
 સત્ય સાથે જેનો વહેવાર, તે જાણવો ઇશ્વર અવતાર;
 સત્ય ઉપરે નિર્મળ સ્નેહ, તે જાણવો દેવાંશી દેહ. ૫૮૯
 સત્ય આધારે સજીવન થાય, આગસ મરડી ઉઠ્યો રાય;
 રાય જીવતો થયો સહી, સાક્ષાત સતી સહુ લોકે કહી. ૫૯૦
 જેજેકાર જીગ બાધે થયો, પાપી પ્રધાનને સૌએ કહ્યો;
 પુણ્યવૃષ્ટિ થઈ અવશ્યમેવ, સાક્ષાત કારણ રાજની દેહ. ૫૯૧
 નથી નંદ રાજને જ્ઞાન, કે શા કારણે બાંધ્યો પ્રધાન?
 શા માટે બાંધ્યો પ્રધાનને, શા માટે મારો એ રાંકને? ૫૯૨
 કહો મુજને એના વાંકને, ત્યારે ખબર થાએ મને;
 પૂર્વ વૃત્તાંત રાજને કહ્યું, ત્યારે જ્ઞાન પોતાને થયું. ૫૯૩
 રાજજી બોલ્યા તેણીવાર, સાંભળરે કુંવર નિરધાર;
 જ્ઞેતામાં છે મારો વાંક, શું કરે એ બાપડો રાંક? ૫૯૪
 અતિ અધટિત મેં આચરણ કર્યું, એને તેથી દુઃખસાગર ભર્યું;
 સ્ત્રી વેર દવ નવ થાય, કામ અજિત તે નવ જિતાય. ૫૯૫
 એ શું જાણે સતિ ને રાય, નિસ્સંશય મન કેમ એનું થાય?
 ભલે એણે માર્યો છે મને, ભલો ન્યાય તો સૂઝ્યો તને. ૫૯૬
 એમ કરતાં સતિપણું સિદ્ધ થયું, કલંક એ નારીનું ગયું;
 હવે એને મારશો માં કાય, હોનાર વસ્તુ તે મિથ્યા નવ હોય. ૫૯૭
 છોડો વજીર સરપાવજ દીયો, જીવ્યાથકી તે બહાલો કીયો;
 તે પર નવ રાખી દાઝ, પોતાના કુંવરને બેસાડ્યો રાજ. ૫૯૮

ભલિ ભાત રાખી માનિની, કંચને સોંપી કામિની;
 જોજ્યા તેહ વજીરે હાથ, સ્તુતિ કરી રાજની સાથ. ૫૯૯
 હું છઉં અપરાધી તાહરો, હવે સંદેહ ભાંગ્યો માહરો;
 મોતીપ્રુષ્પે વધાવી નાર, ગયા સહૂ પોતાને ઠાર. ૬૦૦
 નિશ્ચે નિષ્કલંક નારી દેહ, સત્યવાદી નંદરાયનો સ્નેહ;
 માનતા નારીની ચાલી ધણી, સાચી શક્તિ તે દેવી તણી. ૬૦૧

હોહુરા

પ્રીત કરે પરનારની, કાઠક વેલા જોશે પ્રાણ;
 લેશે અંત પરનારનો, તે નર જાણો અજાણ. ૬૦૨
 નારી કહેશે કૂટડી, તેને રૂઝ્યો દૈવ;
 પરનારીની પ્રીતથી, જોશે સુખ સદૈવ. ૬૦૩
 ચતુર હોય તે ચેતજે, એક ધડીનું સુખ;
 પરનારીના ભોગથી, લક્ષ કાટિધા દુઃખ. ૬૦૪
 પરનારી પાળીયકી, ભુંડી જાણો એહ;
 ક્ષણું ક્ષણું કાયા કાંપશે, સદૈવ દમશે દેહ. ૬૦૫
 પરજી દીઠે દુઃખ છે, ખોય છે ખેદે જીવ;
 પરજી કેરી પ્રીત કરે, જાણો રૂઝ્યો શિવ. ૬૦૬
 આ લોકે અતિ દુઃખ છે, પરલોકે બહુ પીડ;
 પરનારી નરકની ખાણ છે, કાટિ લક્ષધા કીડ. ૬૦૭
 પરનારી નિરખી નહીં, તે જિત્યો સંસાર;
 જોગી જન તે તો ખરો, ઉતર્યો તે ભવપાર. ૬૦૮

ચોપાઈ

રાવણે દશમુખ કીધાં લાજ, ખોયું લંકાગઢનું રાજ;
 સ્ત્રીથી ખાંપણુ લાગી ચંદ્ર, સહસ્ર લગ પામ્યો આપે ઈંદ્ર. ૬૦૯
 સ્ત્રીથી કૌરવો સોએ શમ્યા, સ્ત્રીથી પાંડવ વનમાં ભમ્યા;
 સ્ત્રીથી કીચક હોડે હણ્યા, સ્ત્રીથી દુઃખ પામ્યા નર ધણા. ૬૧૦
 સ્ત્રીસંગથી થયા એ હાલ, સ્ત્રીસંગથી આવેરે કાળ;
 પરનારી તે જીવનો કાળ, માથે મૂકે જૂઠું આળ. ૬૧૧
 પરનારીને તો પગે લાગીએ, માતા સમાન તેને જાણીએ;
 સ્ત્રી તે આદ્યશક્તિ કહેવાય, અજિત એ જિતી નવ જાય. ૬૧૨

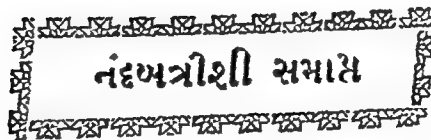
સ્ત્રી ખાણ રતનાકરતણી, સ્ત્રી ખળવંત અતીશે ધણી;
 સૃષ્ટિનું મંડાણ સ્ત્રીયા હોય, તેમાં સંદેહ ન રાખો કોય. ૬૧૩
 ધણાક ગુણ સ્ત્રીમાંહે હોય, નારી જિતી શકે ન કોય;
 નિરોધોય ને વિક્રમ રાય, તે પરદુઃખલંબન કહેવાય. ૬૧૪
 ભોજરાજ જેવો લડ ભૂપ, સકળ સૃષ્ટિ રામાથી રૂપ;
 કર્ણ વિકર્ણ યુધિષ્ઠિર જોય, જનક સરખા જુગતેથી હોય. ૬૧૫
 વ્યાસ વસિષ્ઠ માર્કંડેય મુની, લાગી વેદંતણી ત્યાં ધુની;
 અનમી અહંકારી જે શર, નારીથી પ્રગટયાં એ નૂર. ૬૧૬
 જોગી ભોગી સિદ્ધ સુખણ, સૌનાં વનિતા થકી વખાણ;
 પંડિત ન્યાયી ડાહ્યા ધણા, તે સૌ તન છે તરુણીતણાં. ૬૧૭
 નારી મોટી નરથી ધણું, સર્વે તેજ તે નારી તણું;
 સ્ત્રી અંખે આરાસરતણી, તેશું પ્રીત કાળે અતિ ધણી. ૬૧૮
 તે આગળ રહીએ કર જોડ, જુગમાં સ્ત્રીકેરી નહિ જોડ;
 તેથી જશ જગમાં પામિયે, વેદના દુઃખ સર્વે વામિયે. ૬૧૯
 પરનારીપર ન ધરો કામ, રાખે પ્રીત તો રુઝ્યો રામ;
 પરનારી તે વિવની શૂળ, ડાહ્યા નર તે રહેજો દૂર. ૬૨૦
 પરનારીપર ધરે જે સ્નેહ, તેના તો વાંકા નવ ઁહ;
 કામિનીને જિતી જોહણે, જુગ બાધેા જિત્યો તેહણે;
 છેલ્લો અક્ષર કહું છું સહી, પરનારી સંગ કરવો નહીં. ૬૨૧

દોહરા

નંદરાયતણી કથા, કવિત ચાતુરી ભેદ;
 ઓતા વકતા સાંભળો, કોય ન ધરશો ખેદ. ૬૨૨
 કથા પુનિત નંદરાયની, સુણે શીખે કે ગાય;
 વિજ્ઞેગ ભાંગે તેહનો, આશા પૂરણ થાય. ૬૨૩
 જ્ઞાન હ્રદેમાં ઉપજે, કુચુદ્ધિ ન વ્યાપે દેહ;
 સલ ઉપર મનસા રહે, નારાયણસું સ્નેહ. ૬૨૪
 સલ રાખ્યું સતીતણું, રાખ્યું જગમાં નામ;
 લાજ રાખો સહુ લોકની, કરજો રુકું કામ. ૬૨૫
 *શ્રીગોડ માળવી વિપ્ર શુભ, અમદાવાદમાં વાસ;
 સુત શ્રી વીરેશ્વરતણો, વારુ યુદ્ધિવિદ્યાસ. ૬૨૬

* પાઠાંતર-શ્રીગોડ બ્રાહ્મણ શામકી, અમદાવાદમાં વાસ;
 નંદકથા તેણે કરી, કહે કવિ શામળદાસ.

સેવક સહુ કવિઓતણો, શિવપૂજન પરતાપ;	
સામળલટ કવિ કહે, ઇષ્ટ કૃપાએ આપ.	૧૨૭
માતર અગણામાં રવિ, સિંહુજ સકળ શુભ ગામ;	
કણુખી કરણુ સમો વસે, રખીયલ રુકું નામ.	૧૨૮
તેણે કાને સાંભળી, સામળલટની શાખ;	
તેહું તેણે મોકલ્યું, પસાય કરી લક્ષ : લાલ.	૧૨૯
કવિ રાખ્યો કાઢે કરી, સંતોખ્યો દર્ધ માન;	
વસ્ત્રાભૂષણુ આખ્યાં ભલાં, ભાવે ભૂમિ દાન.	૧૩૦
ધન કણુખી કુળ કાઉણ, માવણ સુત મેરાણ;	
રખીદાસ છે ભોજ સમો, સકળ શાસ્ત્રનો જાણ.	૧૩૧
(નંદરાયતણી કથા, સુણી જે સંસ્કૃત માંહે;	
કરો પ્રાકૃત તમો પ્રીતશું, ઇષ્ટ ઉપાસી આંહે.)	૧૩૨
શ્રીગોડ માળવી શામકી, વેગણુપુરમાં વાસ;	
શ્રીનંદરાય તણી કથા, કહી કવિ સામળલટ.	૧૩૩
શામળલટે શુભ કહ્યું, નંદતાણું આખ્યાન;	
સુણે શીખે ને સાંભળે, તેને ગંગા સ્નાન.	૧૩૪
શ્રોતા વક્તા સહુ સાંભળો, કરે કવિ કરનેડ;	
શામળલટ મુખથી કહે, બોલો જે જે શ્રીરણુછોડ.	૧૩૫

endogenous diseases. As regards the prevention of other types of diseases, we shall instruct separately".

"He who rightly observes the rules of health laid down here not be deprived of the full measure of the hundred years of useles life."

This knowledge of seasonal regimen was even more important to the women to learn for they thus knew how to protect the husband and the children from the evils of unwholesome dietary.

भोजने च रुचितमिदमस्मै द्वेष्यमिदं पथ्यमिदमपथ्यमिदमिति च विन्ध्यात् ॥

वा. का. अधि ४ अ. १, १०

रुचितमिदमसुखै पथ्यमेतन्न वेति ।

प्रतिदिनमपि भर्तुर्भोजनेच्छां विदध्यात् ॥

कोकाजी

"(The woman) should know that such and such a thing is acceptable to the man or detestable or is wholesome or unwholesome to him in diet".

"She must know and give to her husband articles which are liked by him and are wholesome to him. She must know articles to be such or otherwise".

Besides this general knowledge, every house-wife took care to keep a storage of the common but useful drugs.

तथा लवणस्नेहयोश्च गन्धद्रव्यकटुकभाण्डौषधानां च दुर्लभानां भवनेषु प्रच्छन्नं निधानम् ॥

वा. का. अधि. ४ अ. १. २८

"Thus rare drugs and salt, oil, fragrant drugs and pungent drugs, and pot-herbs, should be preserved in the house".

निमृत्तमसुलभानि स्थापयेद् भेषजानि ।

कोकाजी

"Drugs difficult to obtain must be collected and stored,"

પંચદંડ

દોહરા

શ્રી સરસ્વતિને હું નમું, પ્રીતે પૂજું પાય;	૧
કરુણા દષ્ટે જુઓ તમો, સદ્ગુણ મનોરથ થાય.	
આદ્યશક્તિ તું ઈશ્વરી, આરાસુરપતિ જોહ;	૨
નવે ખંડ વ્યાપી રહી, સ્થાવર જંગમ તેહ.	
જેને તુજ કિરપા હવી, હવું તેને કલ્યાણ;	૩
ન્યૂનતા એકે નવ રહી, જોતાં એહ પ્રમાણ.	
દશરથનંદન હું સ્તવું, નરકનિવારણ નામ;	૪
મહારાજ રાજરાજેશ્વર, રાજવલોચન રામ.	
સોજરાજ મન હરખિયો, લાયક મુહૂરત લીધ;	૫
સિંહાસન શુદ્ધ કરાવ્યું, શોભા વિધવિધ કીધ.	
પંડિત પુરાણિક વેદિયા, મળિયા વિપ્ર સુખાણ;	૬
કીધી શોભા અવનવી, જાણે ઝળકયો ભાણ.	
સિંહાસનપર પગ ધરે, ભૂપતિ ભોજ રાજા;	૭
ખોલી હંસા પૂતળી, હાં હાં ન ધરશે પામ.	
એ સિંહાસન ઈંદ્રનું, અતુલ તેજ મહામુલ્ય;	૮
એ ઉપર બેસો તમો, થાવો વિક્રમ તુલ્ય.	
એ આસન છે દેવનું, ઈંદ્રાસનનું સાર;	

સેવક સહુ કવિઓતણો, શિવપૂજન પરતાપ;	
સામળલટ કવિ કહે, ઇષ્ટ કૃપાએ આપ.	૬૨૭
માતર અગણામાં રવિ, સિંહુજ સકળ શુભ ગામ;	
કણુખી કરણ સમો વસે, રખીયલ રુડું નામ.	૬૨૮
તેણે કાને સાંભળી, સામળલટની શાખ;	
તેડું તેણે મોકલ્યું, પસાય કરી લક્ષ લાભ.	૬૨૯
કવિ રાખ્યો કાઢે કરી, સંતોખ્યો દર્ધ માન;	
વસ્ત્રાભૂષણ આખ્યાં લલાં, લાવે ભૂમિ દાન.	૬૩૦
ધન કણુખી કુળ કાઉળ, માવળ સુત મેરાણ;	
રખીદાસ છે ભોજ સમો, સકળ શાસ્ત્રનો જાણ.	૬૩૧
(નંદરાયતણી કથા, સુણી જે સંસ્કૃત માંહે;	
કરો પ્રાકૃત તમો પ્રીતશું, ઇષ્ટ ઉપાસી આંહે.)	૬૩૨
શ્રીગોડ માળવી શામકી, વેગણપુરમાં વાસ;	
શ્રીનંદરાય તણી કથા, કહી કવિ સામળદાસ.	૬૩૩
શામળલટે શુભ કહ્યું, નંદતાણું આખ્યાન;	
સુણે શીખે ને સાંભળે, તેને ગંગા સ્નાન.	૬૩૪
શ્રીતા વક્તા સહુ સાંભળો, કરે કવિ કરજેડ;	
શામળલટ મુખથી કહે, બોલો જે જે શ્રીરણછોડ.	૬૩૫

નંદનત્રીશી સમાપ્ત

પંચદંડ

દોહરા

- શ્રી સરસ્વતિને હું નમું, પ્રીતે પૂજું પાપ;
કરુણા દષ્ટે જુઓ તમે, સદ્ગુણ મનોરથ થાય. ૧
- આઘશક્તિ તું ઈશ્વરી, આરાસુરપતિ જેહ;
નવે ખંડ બાપી રહી, સ્થાવર જંગમ તેહ. ૨
- જેને તુજ કિરપા હવી, હવું તેને કલ્યાણ;
ન્યૂનતા એકે નવ રહી, જેતાં એહ પ્રમાણ. ૩
- દશરથનંદન હું સ્તવું, નરકનિવારણ નામ;
મહારાજ રાજરાજેશ્વર, રાજવલોચન રામ. ૪
- ભોજરાજ મન હરખિયો, લાયક મુહૂરત લીધ;
સિંહાસન શુદ્ધ કરાવ્યું, શોભા વિધવિધ કીધ. ૫
- પંડિત પુરાણિક વેદિયા, મળિયા વિપ્ર સુજાણ;
કીધી શોભા અવનવી, જાણે કળકયો લાણ. ૬
- સિંહાસનપર પગ ધરે, ભૂપતિ ભોજ રાજય;
બોલી હંસા પૂતળી, હાં હાં ન ધરશે પાપ. ૭
- એ સિંહાસન ઈંદ્રનું, અતુલ તેજ મહામુલ્ય;
એ ઉપર બેસો તમે, થાવો વિક્રમ તુલ્ય. ૮
- એ આસન છે દેવનું, ઈંદ્રાસનનું સાર;
આભૂષણ એ સ્વર્ગનું, તેજતણો અંબાર. ૯
- પાળક ગૌબ્રાહ્મણતણો, પરનાર સહોદર જેહ;
એવો જે ઉત્પન્ન થશે, આસન બેશે તેહ. ૧૦
- કહે ભોજ સુણ પૂતળી, આસન એ અણુમુલ્ય;
વિક્રમ હાથ કેમ આવિયું, સ્વર્ગસુખ સમતુલ્ય. ૧૧
- પંચદંડ એને જાણા, તેણે તે શું થાય ?
તે કયમ જિતી લાવિયો, પોતે વિક્રમરાય ? ૧૨
- શું દંડે પરાક્રમ કર્યું, પ્રતાપ કયો શી પેર ?
જિલ્લા દંડ શા પરાક્રમે, હતા કાણને ઘેર ? ૧૩

પરાક્રમ તેણે શું કર્યું ? શું કરિયું પરાક્રમ ?
તેવાં પરાક્રમ હું કરું, તો બેશું એ ઠામ.

૧૪

ઓપાઈ

હંસા પુતળી બોલી વાણ, સાંભળ રાજ ચતુરસુખાણ;
ઉજ્જેણીનું કરતો રાજ, અસલ અન્યા તેને લાજ.

૧૫

તેણે પરાક્રમ કીધું ઘણું, ચક્રે રાજ તે વિક્રમતાણું;
ધર્મવંત સહુ પુરના લોક, નહીં કાને વ્યાધિ કે શોક.

૧૬

સિંહાસન સોનાનું પત્ર, મસ્તક ફરે પંચદંડ છત્ર;
ઉત્પત તે સિંહાસનતણી, વિસ્તારી કહી શોભા ધણી.

૧૭

કહી વાત તેની વિસ્તરી, શુભ મહારાજ હેતે કરી;
નગર ઉજ્જેણી અતિ અનૂપ, રાજ કરે વિક્રમ નર ભૂપ.

૧૮

અતિ પવિત્ર અષ્ટાદશ વર્ણ, કૃષ્ણકથા શુભે નિલ્ય કર્ણ;
સહુકા પ્રશ્નોતરી, વેદપાઠી ને અગ્નોતરી.

૧૯

ક્ષત્રી રણવટ ફૂદી પડે, ગૌ બ્રાહ્મણની વહારે ચડે;
વૈશ્ય કરે વેપારી હાટ, ધર્મતણી ચલાવે વાટ.

૨૦

શીલવ્રત સહુ લોક જ અતિ, પતિવ્રતા ધર્મ પાળે સતી;
એવો રાજ ચતુરસુખાણ, કોઈ કોઈની નવ લોપે આણ.

૨૧

દોહરા

એક સમે રાજ ચઢ્યો, દેઈ દદામે ઠોર;

૨૨

ધમકારે પૃથ્વી ગડગડે, વાજે વાનં ઘોર.

આગળ હાર હસ્તીતણી, મદ ઝરતા માતંગ;

૨૩

અંખાડી કંચન તણી, સિંહર ઓપિત રંગ.

ધન નેજા અતિ ફરકતાં, ઐરાવત આકાર;

૨૪

ખીજા ગજ તો અતિ ઘણા, એવા સહસ્રજ બાર.

હય અરખી કચ્છી ભલા, ખુરાસાની કાશ્મીર;

૨૫

કુંતલ કાળા કાખરા, શૂરપૂર રણધીર.

ઉજ્જવલ અબલખ ભૂખરા, નીલા પીળા રંગ;

૨૬

જડિત પલાણ હીરે જડાં, અતિ અતણી બળઅંગ.

ગંગાજલા ને હરમણ, પાણી પંથા અમૂલ;

૨૭

સોરંગી સોરઠા સુખાણુપત્ય, તેજ તુરંગી અરખ.

અનેક રથ ને પાલખી, અનખી ઉપરિ અસવાર;	
ચઢ્યા વેડાંગ બહુ વાંકડા, ઝાઝા મહા ઝુઝાર.	૨૮
વાઢાલા દાઢાલા ભલા, ઘોડે ભેડે પૂર;	
રમઝમ કરતો નીસર્યો, સિદ્ધ શિરોમણી શૂર.	૨૯
કંઈ પાળા કંઈ પાખર્યો, કંઈ વાળં ચેહેચાટ.	
કંઈ નાટક ચેટક ભલાં, ભણતા ભૂપતભાટ.	૩૦
જશવંતોના જશ ભણે, પિંગળ પાઠ પુરાણ;	
ગુણ ભેદ ગણ બહુ ગણે, દે મનગમતાં દાન.	૩૧
વિક્રમ વાડી સંચર્યો, રમવા કારણ આપ;	
શેષનાગ લાગ્યો સળકવા, દુશ્મન લાગ્યો તાપ.	૩૨
સામદ સાથે સંચર્યો, તેથી શોભે દેહ;	
ચઢ્યા રાય દેઈ દુંદુભિ, જેમ અપાડો મેહ.	૩૩
જેમ ગાળે સિંહ વન વિષે, જેમ પરાંઠી પૂર;	
વિક્રમ સંગ સેના ચઢી, સામદ સંઘળા શૂર.	૩૪
જેમ ચઢે લંકાપતિ, જેમ અવનવો ઈંદ્ર;	
જેવો ગાંડીવધર ચઢે, તારામાં જેમ ચંદ્ર.	૩૫
સૂરજ સરીખો ઉજળો દાતા જેવો કરણ;	
રૂપે કાળ સરીખડો, ચંપા જેવું વરણ.	૩૬
પુણ્ય તણો પરતાપ છે, જેવો ઉગતો ભાણ;	
એહ પ્રકારે નિસર્યો, વિક્રમ વિર સુખાણ.	૩૭
આવ્યો વાડિએ મલપતો, દિવસ ચણ્યો ધડી ચાર;	
નૃસ કરે છે નાયિકા, શોભા અપરમ પાર.	૩૮
રંગ ઓછવ અદકો કર્યો, સજ્જનને સન્માન;	
પુણ્ય કર્યા બહુ પ્રીતશું, દાનપાત્રને દાન.	૩૯
તે શોભા સુખ નિર્જતાં, દાતા હરખે મન;	
કરપી કળાર્ધ ખાર્ધ મરે, ને સૂમ છંડે તંત.	૪૦
દિવસ પોહોર રહ્યો પાછલો, ફરી અસવારી પેર;	
કંચન મેહ વરસાવતે, ભવા માંડયું ઘેર.	૪૧
ભણ ઉજેણ મધ્યે ચયું, આવે રુડો રાય;	
શોભા જેવા કારણે, નર નારી સૌ ધાય.	૪૨

કામ અધવચ કોના કહ્યાં, અધવચ મહેલ્યાં અંન;
 વેપાર મૂક્યો વેપારીએ, તરુણી મહેલ્યાં તન. ૪૩
 વણિક તોળતા ત્યાં રહ્યા, કર્યો લાભ તે લાજ;
 બ્રાહ્મણ ભણતા ઉઠિયા, નરપત જેવા કાજ. ૪૪
 કાઈ મહેલે કાઈ માળિએ, કાઈ ઘરમાં કાઈ બહાર;
 અટારિયે નારી ચઢે, ન્હાનાં મ્હોટાં નરનાર. ૪૫
 રાજાનું મુખ નિરખવા, ઉલટ અંગ અપાર;
 ઇશ્વરને વહાલો ઘણો, દાતાને ઝૂઝાર. ૪૬
 અમ વિચારી સંચરે, ન્હાના મ્હોટા લાગ;
 મળી અસંખ્ય મેદનિ તહીં, નહિ પગમેલણ માગ. ૪૭
 કાન પશું સંભળાય નહિ, વાજે ઘોર નિશાન;
 એ રીતે આળ્યો નગરમાં, વિક્રમ વીર સુળણ. ૪૮
 ગજ ઉપર વાહન કચ્છું, છત્ર ફરે છે શીશ;
 સ્નેહ સાથ બહુ સંચર્યા, પોહોર પાછલે દીશ. ૪૯
 પુર અધવચમાં આવિયું, જ્યાં ધાંચણું ખાર;
 ત્યાં એક કૌતુક નિપજ્યું, કહું સંક્ષેપે સાર. ૫૦

(અલેદ દંડની વાત)

ચોપાઈ

- સુણી વાત વિમાસણ પડી, તત્ક્ષણ દાસી મેડે ચડી;
ઉડાડી રજ દશોદશ ધણી, આવી અસ્વારી રાયજીતણી. ૫૭
- ઉડતી દીડી અદકી ખેહ, રજે ભરાણી નૃપની દેહ;
ઉડાડે રીસે બહુ છાર, છાર છવાઈ થયો અંધકાર. ૫૮
- ફટ ફટરે ઓ રંડ ગુમાર, શું ઉડાડે છે હમણાં છાર?
અધિપતિ આવે ભગ્યો ભાણુ, કયમ રંડા છાંટે અણુમણુ? ૫૯
- તે વારી કોની નવ રહી, જયમ વારે ત્યમ બમણી વહી;
ત્યાં છૂટ્યા દશ વીશક જોધ, અંતઃકરણમાં આણી કોધ. ૬૦
- કોણે મુક્કી કોણે લાત, કોણે કુંદાકેરી ધાત;
છૂટી હાથથી નાઠી ત્યાંહ, આવી ખેડી દમની ન્યાંહ. ૬૧
- તમારે કહે હું તો ગઈ, અર્ધમુર્ધ મારથકી હું ગઈ;
મારી લક ને ભાંચાં હાડ, તુજમાં બળ હોય તે દેખાડ. ૬૨
- મુજને મારી મહોકમધણું, તેથી પાણી ગયું તમ તણું;
કોપી દમની શુણતાં વાત, લીધા દંડ ધરમાંથી હાથ. ૬૩
- આગળ જ્યાં હાથીની હાર, શ્યામા આવી તેણે ઠાર;
કોપી વાત શુણીને કરણ, મારગ રેખા કીધી તરણ. ૬૪
- રસ્તા વચ રેખા ત્રણું કરી, ઘેર પોતાને પાછી ફરી;
અકસ્માત ભીતો ત્રણ થઈ, અસ્વારી થંભી ત્યાં રહી. ૬૫
- રોક્યા મારગ રંધી વાટ, જઈ ન શકે કો આગળ વાટ;
સૈન્ય સહુકો થંભી રહ્યું, જાણુ રાય વિક્રમને થયું. ૬૬
- કોક કામિનિયે કીધા કોપ, મારગ વાટ થઈ છે લોપ;
રંધી વાટ જીવાની માપ, રાજ આગ્યો આપોઆપ. ૬૭
- ન ખોદી ખોદાય, ન પાડી પડે, અધિપતને મન અચરજ અડે;
અનેક પેરે કીધા બહુ ભેદ, તોયે પાર ન પામ્યા ખેદ. ૬૮
- અડાજ્યા હાથી તે સાથ, ખેલદાર વળગાજ્યા હાથ;
ટાંકે ટાંકી નવ ટંકાય, ખુણો એક એછો નવ થાય. ૬૯
- આવી દમની દંડ લઈ હાથ, ખોલી રાય વિક્રમની સાથ;
બળતણું નહીં રાજ કામ, અભેદ ભીત છે એનું નામ. ૭૦
- પંચદંડ (છત્ર) ધરાવે જોહ, પાછી ભીત કરે જન તેહ;
એ ભીત પ્રાણી નહિ થાય, ખીજે મારગ જઈએ રાય. ૭૧

દોહરા

સુંકે તણો એકે ગાંઠિયો, નથી ખાધો કેા માય;
 નથી મૂંછ મુખ કેા તણે, જે બીત પાછી હઠાય. ૭૨
 વચન સાંભળ્યું તે તણું, મનમાં થયો ઉચ્ચાટ;
 પાછો ફરિયો રાયજી, ખીજી લીધી વાટ. ૭૩
 ઘેર આવ્યો મહા દુઃખમાં, નવ કીધું ભોજન;
 પ્રાતઃકાળ સભા કરી, ખેઠા ત્યાં રાજન. ૭૪
 અચરત પામ્યા લોક સહુ, દીધું પ્રાક્રમ પ્રોઠ;
 કેાને કામ સુઝે નહિ, થઈ રહ્યા દીગમૂઠ. ૭૫
 ઠામ ઠામ વાતો કરે, ટોળે ટોળાં લોક;
 શત્રુને મુખ ઊપન્યું, રાયજીને મન શોક. ૭૬
 રાયે તેડું મોકલ્યું, માનથી દમની ઘેર;
 મહેણું દીધું પંચદંડનું, પ્રીતે કહો તે પેર. ૭૭
 પંચદંડ એ નામ શું? તે છે કેાને દાર?
 કેવું છે કારજ વડું? હું જાઉં તેણે ઠાર. ૭૮
 તે મુજ શું બોલો તમો, સાચી જે શુભવાણ;
 તેમાં ખેદ ધરું અમો, તો ઈશ્વરની આણ. ૭૯

ચોપાઈ

દમની કહે સમ ન વદો તમો, હવડાં નવ કહીએ તે અમો;
 વગર સમજે કહું જે વાણ, પૃથ્વીપત જોશો કંઈ પ્રાણ. ૮૦
 કન્યા અમારે ઘેર અનૂપ, પ્રથમ તેહને જિતો બૂપ;
 રમત સહુ કરો એકઠી, સેત્રંજ ગંજીસે સોકઠી. ૮૧
 રમો તમો જે ઉપર હોડ, મારી પુત્રી ફરી જોડ;
 એ જીત્યાનો જશ કહાવશે, પંચદંડ જિતી લાવશે;
 નહિ જિતો પુત્રીની પાસ, પંચદંડ જિત્યાની મૂકા આસ. ૮૨

દોહરા

તેને જો તમો જિતશે, તો મુજને વિશ્વાસ;
 નહિ તો કામ સરે નહીં, મૂકા દંડની આસ. ૮૩
 એવું કહી પાછી વળી, મંદિર તે સત્કાળ;
 કુંવરી તેડું મોકલ્યું, રાજાએ મુખપાલ. ૮૪

શણુગાર અંગ સોજે સળ્યા, મોતી પરોવ્યાં વાળ;
 પીતાંબર પટ પહેરિયાં, લલું તિલક છે લાલ. ૮૫
 હાવ ભાવ મૃગલોચની, સિંહલંકી મુંગણ;
 વનિતા સોશળ વરસની, ભુગુટી કામનું બાણ. ૮૬
 દેવદમનીની દીકરી, નિર્મળ દમની નામ;
 શશિવદની મૃગલોચની, રૂપતણું કંઈ ધામ. ૮૭
 પાન સરિખૂં પેટડું, અધર જાણે પરવાલ;
 પોપટવરણી નાસિકા, ગજના સરખી ચાલ. ૮૮
 નામફેણુશો ચોટલો, લૂકુટી ધનુષાકાર;
 પયોધર પદ્મ સરીખડાં, સોલ કળા વિસ્તાર. ૮૯
 શીખ લેઈ માતાતણી, ચાલી ચતુરસુગળ;
 અહંકાર અતિ મન ધર્યો, રાજ તરણા સમાન. ૯૦
 મુખપાલેથી ઉતરી, રાયે દીધાં માન;
 આદરભાવ જ કરી ધણો, મહેલ્યાં ફાફળ પાન. ૯૧
 શી શી રમત જાણો તમો, તે ઝોચરીએ આજ;
 તમો કહો તે સાંભળું, કરિયે રૂડા કાજ. ૯૨
 દમની કહે તમને ગમે, રમત માંડો જે જોડ;
 હું કહું તે પછે પરઠિયે, હારજિતની હોડ. ૯૩

ચોપાઈ

હરખ્યો રાજ મનમાં ધાટ, માંજો ત્રણ પાસાનો પાટ;
 રાજ કહે જે તારે કાડ, તેની મુખથી ખોલો હોડ;
 તું કહે તે મારે મન ખરું, કાટિ ઉપાય કર્યે નવ ફરું;
 રાજ એમ વચારે મન, સ્ત્રી હવે કહે છે વચન. ૯૪

દોહરો

દમની કહે હારું અમો, મૂલ ખરીદી દાસ;
 પરણું તમને પ્રીતથી, રહું તમારી પાસ. ૯૫
 જો તમો હારો રાયજી, દેશ કરાવું સાજ;
 સેવક કરિ રાખું અમો, ભોગવું ઉજોણી રાજ. ૯૬
 ચાર દિવસનો વાયદો, થોડે અદકી ધાટ;
 તેનો સૂરજ સાખિયો, ફરિ ખાલે જે વાત. ૯૭

ચોપાઈ

- રાજા બાંધ્યો કાલે કરી, રમત રાજ સભામાં ધરી;
વાયુવેગે વાતજ થઈ, બધા નગરમાં ચર્ચા થઈ. ૯૮
- અધાન પંડિત જોઈને રહ્યા, સુણી વાત સહુ અચરજ થયા;
રમત રમે જે પહોરજ હોય, નવ હારે નવ જિતે કાચ. ૯૯
- રાજાને નવ સૂઝે વાટ, અંતરમાં ઉપજ્યો ઉચ્ચાટ;
તે દિવસ રમત એમ રહી, દમની ઘેર પોતાને ગઈ. ૧૦૦
- દેવતાર્ચન કીધું રાજાને, ભાવતાં કીધાં ભોજન;
બીજે દિવસ વહાણે જોડલે, ગઈ રાજસભામાં તેડલે. ૧૦૧
- પહેલે દિવસે હુતિ જેમ, રમત બીજે દિન માંડી તેમ;
કાઈ કાઈથી નવ પામે હાર, ઢાળે પાસા વારંવાર. ૧૦૨
- જે પહોર મધ્યાહ્ન જ થયા, રાજમહોલમાં રાજ ગયા;
ગઈ જીવતી પોતાને ઘેર, કરે કામ મન વાંછિત પેર. ૧૦૩
- દુરાચાર જોલે સહુ લોક, રાજાને મન પ્રગટ્યો શોક;
ત્રીજે દિવસ થયું પ્રભાત, નગર વિશે ચાલી વિખ્યાત. ૧૦૪
- રાજસભામાં નારી ગઈ, રમત હતી તે જારી થઈ;
અનેક ઉપાય રાખજી કરે, તેણે અર્થ એકે નવ સરે; ૧૦૫
- અરા મધ્યાહ્ન થયા જ્યારે, રમત ઢાંકી મૂકી લાહરે. ૧૦૫

દોહરા

- રાજાને દમની તવ કહે, રહ્યો કાલનો દીસ;
કાલે પહેલાં જિતશે, પાગ નમાવું શીશ. ૧૦૬
- એતાવું હું ચતુર નર, સભા શુભતાં પરમાણુ;
વળતી કહેશે કહું નહિ, પાણું પરઠણુ વાણુ. ૧૦૭
- કાલ પહેલાં જિતો નહીં, તો પાણું મારું વ્રત;
સેવક સહુ દેખતાં કરું, રાજ તમ્ભવું તરત. ૧૦૮
- વિક્રમ કહે વનિતા સુણો, રહેશે હુંસ તમ પાસ;
તુજ સરખી લાખો કરી, મૂલ વિનાની દાસ. ૧૦૯

ચોપાઈ

- એવું કહી સ્વસ્થાનક ગઈ, રાજાને મન ચિંતા થઈ;
રખે રાંડ જિતીને જાય, તેનો કાંઈક કરું ઉપાય. ૧૧૦

- નિશા ચર્યા જોઉં બાધે ગામ, લોક વેહવાર બોલે તે ઠામ;
અદૃશ્ય વિદ્યા આપે કરી, જોવા આળ્યો બાધે ફરી. ૧૧૧
- ગલી કુંચીને હાટેહાટ, ચોરે ચકલે વાટેવાટ;
માનવી ટાળે મળિયાં બહુ, કરે વાત મુખેથી સહુ. ૧૧૨
- જાતે કાલ ધાંચણની બાળ, લેશે રાજાજીનો માલ;
કાઈ કહે એ માહું થયું, રામરાજ વિક્રમનું ગયું. ૧૧૩
- કાઈ કહે એ તો વિપરીત, નીચ સંગાથે શાની પ્રીત!
કાઈ કહે રાજા ઘેલો થયો, મંમતે બોલ કામિનીને કલ્હો. ૧૧૪
- કા કહે થાશે બીજી વાત, એને માથે હરસિદ્ધ માત;
કા કહે એ વાચા ચૂકશે, કામિનીને કહાડી મૂકશે. ૧૧૫
- કાઈ કહે માઠો કરશે મરમ, કેમ મૂકશે રાજા ધરમ?
કાઈ કહે હાથદર્પણ શું કરે? જે તે કાલ વહાણામાં ઠરે. ૧૧૬
- એવું સાંભળે વિક્રમ વીર, સ્ત્રીઓ ભરે જ્યાં નિર્મળ નીર;
જુથ મળ્યાંતાં જીવતીતણાં, વર્ણન થાય રાજનાં ધણાં. ૧૧૭
- એક કહે એ રુદું થયું, માન મોટમ રાજનું ગયું;
દહાડી ભઠી ચરચા જીવે, સૌ લોકોની નિંદા કરે. ૧૧૮
- કાઈએ છાની વાત ન થાય, ઘેર જઈને હુંકે રાય;
કાઈએ હશીન ગવાએ ગીત, કાઈએ કાઈથું ન થાયે પ્રીત. ૧૧૯
- સખી સખીમાં સુખ કે દુઃખ, બોલી ન શકે કાઈએ મુખ;
જાણે રાજા સુણશે કાન, એમ સ્ત્રીનાં ઉતર્યા માન. ૧૨૦
- ધાંચણને પાયે લાગીએ, એની જાતી આપણ માંગીએ;
શાબાશ રાજાથું કીધો વાદ, ઊતરશે નરપતનો નાદ. ૧૨૧
- બહુ મુખે બહુ વાતો કરે, હસે તાણી દર્ધ પાણી ભરે;
કાઈ માહું કાઈ રુદું કહે, લક્ષણવંતો મનમાં લહે. ૧૨૨
- જ્યાં જ્યાં રાજા દષ્ટે જોય, બીજી વાત કરે નહિ કોય;
લીધો ગામ બધાનો પાર, નવ સુઝે એકે વિચાર. ૧૨૩
- પડી પૂર નિશા બ્યાહરે, મન વિચાર કરે લાહરે;
મોટા જન માન લંગ જ થાય, પ્રાણ તજે કે વિદેશે જાય. ૧૨૪
- માટે પ્રાણ તજું સર્વથી, ઉપાય બીજો એક નથી;
કાઈને વાત જણાવી નહીં, વાત આપ હૃદમાં લહી. ૧૨૫

ભરી પૂજન સામગ્રી સાથ, વૈતાળ વીર લીધા છે હાથ;
 જ્યાં છે હરસિદ્ધ મોટી માય, પાળો પંચ ગયો છે રાય. ૧૨૬
 ચાચર દેવી નગરજતણી, ચાલ્યો મહિપતિ માતા બણી;
 ત્યાં ધરણીપતે ધરિયું ધ્યાન, ધૂપ દીપ ને ફેફળપાન. ૧૨૭
 કુમકુમ ચંદન અક્ષત ધણા, પૂજા બહુ વિધ કરિ નહિ મણા;
 પ્રથમ પહોર એક નિશા ગર્ધ, પૂજા પૂરણ ત્યારે થર્ધ. ૧૨૮
 ખડગ પોતાની કાટે ધસ્યું, આવાહન ચંડીતું કસ્યું;
 પ્રસન્ન થઈ છે મોટી માત, મા મા કહિને જાલ્યો હાથ. ૧૨૯
 શા માટે તજે છે પ્રાણ, માગ માગ રે વીર સુગણ;
 માતા સર્વે જાણો તમો, મુખથી શું કહું આજે અમો? ૧૩૦
 અંતરમાં પેઠી છે લાજ, પાળો લાજ ને સારો કાજ;
 નીચ જાત ધાંચણ છોકરી, મહેણું દીધું તે ડોકરી. ૧૩૧
 પંચદંડ ધરાવે જેહ, રમે છૂત દમનીયું તેહ;
 તે સંગાથે પાડી હોડ, જિતાડો તો પહોંચે કોડ;
 દિગ્વિજય તે સાથે કરું, પંચદંડ શિર છત્ર જ ધરું. ૧૩૨

દોહરો

ત્યારે હરસત બોલિયાં, એની ઉત્તમ જાત;
 એમાં પ્રાક્રમ છે ધણું, આગળ જોશો ખ્યાત. ૧૩૩
 પ્રપંચ એ જિત્યાતણો, તે તમને કહું આજ;
 તમે જાઓ ઈંદ્રાસને, ત્યાં રહેશે તમ લાજ. ૧૩૪
 વૈતાળ સંગાથે પરવરો, મારો તુંજ શિર હાથ;
 ઈંદ્રાસન શોભા ધણી, ત્યાં મળશે સઉ વાત, ૧૩૫
 કામ કરી ઘેર આવશે, પહોંચશે મનનાં કોડ;
 એ જીવતીને જિતશે, હુંશ કરીને હોડ. ૧૩૬
 છત્ર મળે પંચદંડનું, ચાશે જીગજીગ નામ;
 તુજને જિતી નવ શકે, એ નહિ સહેલું કામ. ૧૩૭
 પુણ્યે ગ્રહ પીડે નહીં, પુણ્યે નાસે પાપ;
 ત્રિદશ વશ એક પુણ્યને, તૂટે ઈશ્વર આપ. ૧૩૮
 વચન શીશ ચડાવિયું, તેજો વીર અનપ;
 પવન પહેલો પરવર્યો, વીર તે વિક્રમ જાપ. ૧૩૯

ત્યાં ઓઝવ છે અતિ ધણો, શોભા નૌતમ હોય;
 નાય કરે દમની તિહાં, રાજ દષ્ટે જોય. ૧૪૦
 અચરજ પામ્યો અતિ ધણું, જોશું પાડી હોડ;
 નૃસ કરે તે તો અહીં, ઊર્વશીની જોડ. ૧૪૧
 દમની નહિ, કાષ્ટ દેવતા, નહિ માનવીનું રૂપ;
 એ જિતે અચરજ કશું, ભાગ્યો સંદેહ ભૂપ. ૧૪૨
 સભા સહુ ભરપૂર છે, પછવાડે છે વીર;
 અદૃશ્ય રાજ ત્યાં રહ્યો, મનમાં આણી ધીર. ૧૪૩
 રાય ઇંદ્ર રીઝ્યો ધણું, દીઠી રમત અપાર;
 દમનીને ત્યાં આપિયો, અમૃત્ય એકાવલ હાર. ૧૪૪

ઓપાર્શ્વ

પાછળ હાય દમનીએ કર્યો, હાર વીર વૈતાળે હર્યો;
 તે દમની નવ જાણે કાય, રહ્યા દેવ સહુ દષ્ટે જોય. ૧૪૫
 ખીજી રમતે આપ્યાં પાન, પામી દમની મોટપ માન;
 પાછળ આપ્યાં પાન તે ફરી, વૈતાળે લીધાં તે વળી. ૧૪૬
 પછે કાનની લીધી ઝાલ, એવો વીર મોટો વૈતાળ;
 પછે પગનું લીધું ઝેર, દમનીને નિદ્રાની ઘેર. ૧૪૭
 ઉગ્યો સૂર ઊઠી સભાય, આપ આપને સ્થાનક જાય;
 નવ જાણે દમની તે પેર, પ્રભાતે આવી નિજ ઘેર. ૧૪૮
 દીધાં માન તે મનસું ગમ્યાં વિક્રમ રાજ સૂરપતિને નમ્યાં;
 જાઓ વળી કાલે આવજો, વીર વૈતાળ સાથે કહાવજો. ૧૪૯
 પ્રણામ કરીને શીખજ લીધ, ઉજેણી પ્રયાણુ જ કાધ;
 પુર મધ્યે પ્રયાણુ જ કચું, સ્નાન દાન વ્રત પુણ્ય આચર્યું;
 આવી બેઠો રાજ સભાય, દમનીને ઘેર તેડું જાય. ૧૫૦

દોહરા

ક્યમ ઘર સુખે સુધ રહી, પ્રીતે માની પાસ ?
 રાજ તુજને જિતશે, મૂલ ખરીદી દાસ, ૧૫૧
 નોહે કામ નાહાતણું, મોટાશું પાડી હોડ;
 બોલ્યાં બોલ અહંકારનો, પહોંચાડો તે ફોડ. ૧૫૨

ચોપાઈ

બેઠી સુખપાલે તે નાર, આવી રાજને દર
 મહિપતિએ મુંછ નાંખ્યો હાથ, વઘો વચન દમનીની :
 ત્રણ દિવસ રમાજા તમે, તેમાં પરાક્રમ જોઈએ
 છેલ્લે દહાડે જિતે હોડ, પહોંચે તેના મનના
 ત્યારે દમની બોલી વાણુ, સાંભળે રાજ ચતુર સુ
 મારાથી કંઈ હારી ગયા, તે તો મારા સેવક
 મૂક્યો વાદ બેઠા તે ઠરી, રમત હતી તે જારી
 જોવા મળ્યું છે બાધું ગામ, અચરજ બોલે ઠામો
 બેમાં કાનું પાણી જાય, જોરાવરિની જિત જ
 ઘડી એક બે રમત જ થઈ, (રાયે) દમની પ્રત્યે વાણી
 સ્વમાકેરી કહું એક વાત, દીઠું ગઈ રાતે સા
 જોયો ઇંદ્રાસનનો તાંછ, નારી તું કરતીતી
 રીઝ્યો નરપત તુજશું સાર, હેતે આપ્યો એકાવલ
 તે સાચી કે જૂઠી વાણુ? સાચું કહે જે હોય પ્ર
 ત્યારે જીવતી ઝાંખી થઈ, જૂઠી વાત રાજ તે
 આળપંપાળ જૂઠું એ હોય, સ્વપ્નું સાચું કદી ન
 પ્રત્યક્ષ ત્યાં દેખાજો હાર, ઝાંખી દમની નવ લાગી
 માનભંગ થઈ જોડેલે, ચુકી દાવ દેતા
 ચટકી અંદકી પેઠી ચિત્ત, એક ભાગ રાજની
 ખીજ વાર બોલ્યા છે ભૂપ, સાંભળ નારી વાત
 (હું) પાસે બેઠા તો ઇંદ્રતણે, નૃત્ય કરતીતી હે
 માનિની તુજને દીધાં માન, તુજને ઇંદ્રે આપ
 તે દમની કહે સર્વ જૂઠું, તમે વાત લઈ અ
 (રાયે) પ્રત્યક્ષ ખીડાં થાપીયાં, ખીસેથી કાઢી
 દીઠાં પાન ઝાંખી થઈ ગઈ, બેહબાકળી જે
 એ ભાગે જિત્યો તે રાય, વિમાસણ વા
 ત્રીજી ઘડિયે બોલ્યો રાજન, કહું વાત તે
 હું ગયો તો ઇંદ્રાસન બાણી, ત્યાં બેઠા ?
 તારી રમત દીઠી તે ઘડી, ઝાલ કા
 તે આવી મારા હાથમાં, મેં લીધી તે

દમની કહે એ જૂઠી પેર, ઝાલ ઉતારી મૂકી ઘેર;
રાજા કહે તું સાચી હોય, આપી ઝાલ પ્રગટ તું જોય;
જ્યાં ઝાંખી થઈ તે નાર, ત્રીજી હાર થઈ તે ઠાર. ૧૬૮

દોહરા

એ ક્યાંથી ઇંદ્રાસને, લાગ્યો ખરા અંધાણ;
પડી વિભાસણ માનિની, પરવશ પડિયો પ્રાણ. ૧૬૯
કહે રાજા સુણ કામિની, જૂઠી જાતે ફેર;
કહો નારી તે ક્યાં ગયું, પગ તારાનું ઝેર? ૧૭૦
શ્રી કહે મૂકયું ઘર વિષે, પડી પેટમાં ફાળ;
મનથકી મહિપત વદે, તરુણીશું તત્કાળ. ૧૭૧
તું નૃત્ય કરતી ઇન્દ્રાસને, અમો દ્રષ્ટે જોઈ;
ત્યાં નેપૂર લીધું અમો, અન્ય ન જાણે કાઈ. ૧૭૨
મૂકયું ઝેર તે આગળે, નરમ થઈ તે નાર;
પાણીથી થઈ પાતળી, ચૂકી ગઈ તે ઠાર. ૧૭૩
પછિ તે ખાસા ઢાળતાં, થર થર ધૂજે હાથ;
હારી હારી સહુ કહે, હસી પડ્યો સહુ સાથ. ૧૭૪
વાગી હાક હાજ્યાતણી, જિત્યો વડહથ વીર;
પ્રતાપ પુન્ય પોતાતણો, રાખ્યું પ્રભુએ નીર. ૧૭૫
વાઘ્યાં વાળં જિતનાં, ગડગડિયાં નીશાનં;
હારી દમની હોડયું, જિત્યો વીર સુજાણ. ૧૭૬
ગાંધર્વ વિવાહ સહિ કર્યો, ક્ષણું ન લાગી વાર;
તે વનિતા વિક્રમ વર્યો, શોભા અપરંપાર. ૧૭૭
સાસુને વિક્રમ કહે, જોડીને જો હાથ;
વાત કહો પંચદંડની, જે જોઈયાં મુજ સાથ. ૧૭૮
સુણો આપે સજ થઈ, ધીર વીર સજ થાવ;
પ્રથમ કહું છું એટલું, કુંકણ દેશે જાવ. ૧૭૯
ધ્યાન ધરો પરશુરામનું, સોપારાધડ ગામ;
તેમાં વિપ્ર એક વેદિઓ, શિવશર્મા છે નામ. ૧૮૦
રહેજો વાસો ઘેર તે, જો જો એ અંધાણ;
શ્રી ઉમાદે તેહની, ચતુરા ચતુર સુજાણ. ૧૮૧

ચર્ચા જોધને આવજો, ગામ ઠામ ધર એહ;
જગશે તો તો જીવશે, જિંદગી જાશે દેહ. ૧૮૨

૧ ઉમયાદે નારિ પાસેથી ઉડણુ દંડની પ્રાપ્તિની વાત

ચોપાઈ

- રાયે મન માન્યું તે સાચ, માની દમની સાસુ વાત;
વડા વજરને સાંધ્યું રાજ, ચાલ્યો કુંકણુ જેવા કાજ. ૧૮૩
- વૈતાળ સાથે તેજો વીર, ચાલ્યો મન ધરીને ધીર;
અનેક દિવસ હિડતી થયા, કોડ ધરી કુંકણુમાં ગયા. ૧૮૪
- દીકું નગર થયો આહલાદ, દીઠો શિવ સુંદર પ્રાસાદ;
હરખ્યો મહીપતિ પોતે મન, પ્રીતે કીધું છે પૂજન, ૧૮૫
- પામ્યો મોહોર પુનરો સાત, કર જેડીને પૂછી વાત;
શિવશર્મા છે વિપ્રજ નામ, કોને ભાઈ વસે કુંકણુ ઠામ ? ૧૮૬
- કહે પુનરો બ્રાહ્મણ ધણા, શિવશર્માની શી છે મણા;
જાયા નીચા ને વામણા, કો ગોરા દેહે દામણા. ૧૮૭
- કાંઈ તેનું એધાણુ જ હોય, તેહ વિના પ્રીછે નહિ કોય;
શુભ એધાણુ રાખ્યું છે સાર, ઉમાદે જેને ઘેર નાર. ૧૮૮
- જામ્યો ડાબી પોળ નિશાળ, બેઠો વિપ્ર ભણાવે બાળ;
શીતળ છાંયને કારણે, વૃક્ષ અબલીનું બારણે. ૧૮૯
- તેનું વચન હેડામાં ધરી, લઘુલાઘવી વિદ્યા કરી;
રાજવંશી રઠિયાળું રૂપ, શિવશર્મા ઘેર આવ્યો ભૂપ. ૧૯૦
- દંડવત પ્રણામ કર્યો, ચરણમૃત લઈ મુખમાં ધર્યો;
વિદ્યા ભણવા આવ્યા અમો, કૃપા કરી રાખોજી તમો. ૧૯૧
- ગોરાણી બાહર નીસરી, જોઈ વિક્રમને દબે ભરી;
આનંદ અદકા મનમાં થયો, રીઝીને રાજ ત્યાં રહ્યો. ૧૯૨
- ઘેર વિદ્યાર્થી મારે ધણા, સુખે રહો અહિયાં શી મણા;
માનુભાવ મોટો જે મુખી, વિદ્યાર્થી થયો ત્યાં સુખી. ૧૯૩
- કરે ગોરાણી હેત જ ધણાં, આપે સાકરિયાં ધાણી ચણાં;
ઉદરતણો જેવો હોય તંન, એથી અદકું રાખે મન. ૧૯૪
- બાસઠ પહેલા નાના તંન, ત્રેસઠમો વિક્રમ રાજનં;
રમે જમે ભણે મન મોલ. રાત દિવસ તે ચર્ચા જોય. ૧૯૫

એક દિવસે ગઈ મધરાત, સુતા માનવી જાતો જાત;	
સહુ કાને છે ધારણુ ધણું, જાગે રાજા વિક્રમ ભણું.	૧૯૬
ભી ભીમાદે પ્રચંડ, લીધો હાથમાં ભિડણુ દંડ;	
નિકળી બહાર રાખી મન ધીર, તે તો દીકું વિક્રમ વીર.	૧૯૭
માઝમ રાત ને જાતે નાર, કેમ નીકળી એકલી બહાર;	
અરૂંપરું જોયું અર્ધધડી, વૃક્ષ આંબલી ટોચે ચઢી.	૧૯૮
આંબલિ થડ પોલી ગુફાય, અદૃષ્ટ ચર્ચે લાં બેઠો રાય;	
ચઢી ઝાડ ઉમાદે નાર, કીધા દંડના ત્રણ પ્રહાર.	૧૯૯
ભડ ભડ કહ્યું મુખથી વળી, ગયું વૃક્ષ બાધું ઉચળી;	
ઉપર ઉમાદે હેઠો રાય, સો જોજન સૂધી તે જાય.	૨૦૦
લાં એક પ્રોહું છે મશાણુ, સધણું ભૂતળનું રાણુ;	
ભૂત પ્રેત અગ્નિ દેવ બળે, સિદ્ધ લક્ષ ચોરાશી મળે.	૨૦૧
બાવન વીર ચોસઠ જોગણી, ભારે ભોગતણી ભોગણી;	
ચોસઠ બેઠી ચામુંડા જ્યાં, દેવ હુંદુલિ વાળે ત્યાં.	૨૦૨
તે ઠેકાણે શોભા હોય, વર્ણન કરી શકે નહિ કોય;	
જુહાર જુહાર ઉમાદે કહે, જોગણી સહુ સાંભળવા રહે.	૨૦૩
જૂઠી જૂઠી સહુકો કરે, ઉમાદે હેઠી ઊતરે;	
તું સાચી ન પડી એક દીસ, આવે દુઃખવા દહાડી શીશ.	૨૦૪

દોહરો

ઉમાદે કહે જોગણી, સાચી છું હું આજ;	
ચોસઠમો આવી બળે, થાય આપણું કાજ.	૨૦૫
બાસઠ ઘેર પહેલા હતા, ત્રેસઠમો મુજ કંથ;	
ચોસઠમો આવી મળ્યો, આનંદ ઉપન્યો મંત.	૨૦૬
બત્રીસ લક્ષણો મળ્યા નહી, તો શી કરિયે પેર?	
ભોગ આપવા ભવાનીને, થયા ચોસઠ મુજ ઘેર.	૨૦૭
તમો કહો તેમ હું કરું, ટાળે આપણો રોગ;	
મને કરો તમો જોગણી, ભરું ભરપૂરણુ ભોગ.	૨૦૮

ચોપાઈ

હરખ્યા જોગણી પ્રીતે પાસ, ઉમાદે તુજને શાખાશ;	
અમો કહું તે મનમાં ધરો, ચૌદશ દિન નૈવેદ્ય કરો.	૨૦૯

વડા બાકળા લાકુ ખીર, કરો પાક મન આણી ધીર;
 ચોસઠને સ્નાન કરાવજે, હાર કરેણના ધરાવજે. ૨૧૦
 સિદુર તીલક કરજે લાલ, પાસપાસે બેસાડી બાળ;
 લાણી માંહે ભરજે ખંડ, હાથથી હેઠો મૂકજે દંડ. ૨૧૧
 તે પાછળ પ્રદક્ષણ કરો, ઉડો ઉડો મુખથી આચરો;
 ઉદક અંજલી ભરવી હાથ, લેજે ભોગ લવાની માત. ૨૧૨
 અમો હુંકારો ત્યારે દેખશું, અકેકો વેહંચી લેખશું;
 આવ્યાં અમો પાછાં નહિ ફરું, નહિ તો તુંજને ભક્ષ જ કરું. ૨૧૩
 એવી તેણે દીધી શીખ, વિદાય થઈ મન આણી ખીક;
 માત્યા દંડ તેણે પ્રત્યક્ષ, ચઢી આંખલીકરે વૃક્ષ. ૨૧૪
 એક ધડીમાં આવી ધેર, નરપત નિરખે સધળી પેર;
 ઉતરી હેઠી ધરમાં ગઇ, રાજને મન ચિંતા થઈ. ૨૧૫
 દેખાડી સામુએ વાટ, મોકલ્યો ધડવા મારો ધાટ;
 વેહું દુઃખ મારી દેહને, ઉગારું ત્રેસઠ એહને. ૨૧૬
 પરાક્રમ એમાં છે પ્રચંડ, કરામત સધળી તે દંડ;
 આવે હાથ તો જિતીલઉં, નહિ તો પ્રાણ આ સ્થાનક દઉં. ૨૧૭
 કયો વિચાર પોતાને મન, પ્રાતઃકાળે ઉગ્યો દંન;
 શિષ્ય સર્વ સૂતા જાગિયા, ગુરુજને પાયે લાગિયા. ૨૧૮
 સર્વે નહાવણ કરવા ગયા, વિપ્ર કર્મ કરી સુખિયા થયા;
 નરપત કહે જોડીને હાથ, ગુરુસંગે બેઠા સહુ સાથ. ૨૧૯
 એક પ્રશ્ન જુઓ ઋષિજન, આપણે માથે કાંઈ વિધન;
 જુઓ જ્ઞાન વિચાર જ કરી, સ્વમામાં લય મન ધરી. ૨૨૦
 ત્યારે સહુકો બોલ્યા બાળ, સ્વપ્નું એ તો આળ પંપાળ;
 આજ કાલનો તું આવિયો, ડાહ્યો થઈ ડિંગ જ લાવિયો. ૨૨૧

દોહરો

ત્યારે ગુરુજ બોલિયા, તમો ન સમજો કાપ;
 હા ભાઈ કહે તું મુજને, સ્વપ્નું શું તુંજને હોય? ૨૨૨
 આજયકી ચોથે દિવસ, છે ચૌદસનો દંન;
 ઉમાદે નૈવેદ્ય વહેચશે, કરશે ચંડીપૂજન. ૨૨૩
 બેસાડી ખંડ પૂરશે, કંઠ આરોપશે માળ;
 ભોગ આપશે લવાનીને, ચોસઠ ખૂટપો કાળ. ૨૨૪

બત્રિશ લક્ષણા સર્વ છે, તેણે માન્યું સત્ય; ૨૨૫
 ગુરુ સમેત કળે સહુ, કહે તે કરિયે ગત્ય.
 બિહિને નાશી નવ જશે, નહિ દેવા દેહ નામ;
 કહું તે મારગ ચાલજે, થશે તમારું કામ. ૨૨૬
 દંડ લેઈ નાશું અમો, કહે આવજો તરત;
 પાછું જોવા જે રહે, તે તો પામે મરત. ૨૨૭
 ધિરજ રાખી સહુ કો રહ્યા, થાશે શુભ કલ્યાણ;
 જો એ સાચું માનજો, નહિતો કહેજો અજાણ. ૨૨૮
 કો કહે જૂઠું બોલિયો, કો કહે સાચું ખાસ;
 સાચું માન્યું ગુરુજીએ, કીધો દંડ વિશ્વાસ. ૨૨૯
 પ્રતિજ્ઞા કરી આવીઆ, કોઈનું ન બેઠું મન;
 ત્રણ દિવસ એમ વહિ ગયા, આબ્યો તેરથ દંન. ૨૩૦
 ત્યારે ઉમાદે બિચરી, સાંભળો મારાં સ્વામ;
 મારે બાધા નૈવેદની, કહેા તો કરું શિરનામ. ૨૩૧

ચોપાઈ

વારુ કહીને દીધી આશ, સૌને આબ્યો દંડ વિશ્વાસ;
 દાળ પલાળી અડદ જ તણી, સામગ્રી તે કીધી ઘણી. ૨૩૨
 નોતર્યાં સર્વ વિપ્રના તંન, વહાણામાં ચૌદશને દંન;
 રસોઈ સર્વે કીધી સાર, તેડી વિપ્રતણા કુમાર. ૨૩૩
 તમો બેસજો સર્વે સાર, સંકલ્પ કરવો મારે હાથ;
 ચોસઠ જોગણી સંતોખવી, પૂરણ પ્રીતે તે પોંખવી. ૨૩૪
 સમજાવ્યા પોતે રાજન, કોઈ બીક ધરશે મા મન;
 નાહ્યા સર્વ તે હુધારથી, છે પરવશ સૌ વિદ્યારથી. ૨૩૫
 ગુરુપત્નીનું વચન જ જાત્ર, વિદ્યા બણી તે મિથ્યા થાય;
 કુમકુમ ચંદન સિંદુર સાર, ધાલ્યા કંઠ કુસુમના હાર. ૨૩૬
 બાણામાં પીરસ્યા ભોજન, સ્વામી સહિત બેઠા સૌ જન;
 પંચામૃત લાડૂ ને ઘૂત, પીરસી પાક સામગ્રી તરત. ૨૩૭
 કહાડીકુંડ વચ્ચે આણિયા, બત્રિશ લક્ષણ જુગતે જાણિયા;
 ઉમાદે વચમાં આવિયાં, ઉડળ દંડ કરમાં લાવિયાં. ૨૩૮
 મંત્ર હતો તે સુશ્રુમ આવાહન કીધ;

મહેલ્યો દંડ ને નીચી વળી, પ્રદક્ષિણા કરવાને ફરી;
ઉડો ભવાની લેજો ભોગ, મનવાંછિત ટાળો મુજ રોગ. ૨૩૯

દોહરા

એટલે વિક્રમ ઉઠીઓ, મારી હાક પરચંડ;
નાહો ચેતાવી સર્વને, લીધો ઊડણુ દંડ. ૨૪૦
શુરુ સહિત તે દોડિયા, પાછું ન જુવે કાય;
એટલે આવી જોગણી, કારમું કૌતુક હોય. ૨૪૧
ખાઉં ખાઉં કરતી ઉતરી, નર ન દીઠા તે ઠાર;
વેહેચી ભાંગ ચોસઠ કચ્ચા, ભક્ષ કરી તે નાર. ૨૪૨
હાહાકાર સધળે થયો, કાખ્યા સાંના લોક;
ચોસઠ ખાધા ભવાનિએ, સજ્જન પામ્યા શોક. ૨૪૩
નાહો ચોસઠ એકલા, કચ્ચો મન વિચાર;
વહાણું વાતે નીસચ્ચા, ત્યાંથી જોજન ખાર. ૨૪૪

ચોપાઈ

થાક્યા ઘણી લાગી છે બૂખ, સહુ કષ્ટી વેઠ મહા દુઃખ;
નગર સીમાડે આંખો એક, રાજા ચાલ્યો કરી વિવેક. ૨૪૫
સહુ ખેસો ઠરીને આ ઠામ, હું જમતે જોઈ આવું ગામ;
રહો અહિંયા ન તજશે આ ઠાર, ભક્ષ જોજન લાવું આહાર. ૨૪૬

(૨-રાક્ષસ પાસેથી અજિત દંડની પ્રાપ્તિની વાર્તા)

રહ્યા ત્રેસઠ ઠરી તે ઠામ, રાજા ચાલ્યો જોવા ગામ;
વળ્યો નગર ભણી તે વાટ, નહિ માનવી ઉઘાડાં હાટ. ૨૪૭
ભચ્ચા માલ ખજાના દ્રવ્ય, મનુષ્ય વિનાં સૂતું છે સર્વ;
હાટ ઉઘાડાં દોસીતણાં, ભયો વચ્ચ અમૂલક ઘણાં. ૨૪૮
ચારખ સુખડીઆ સોનાર, દુકાન હાટ છે અપરમપાર;
ચોળ પાડો પરાં ને કોટ, નહિ પશુ પંખી માનવી ચોટ. ૨૪૯
અચરત પામ્યો અદકું રાય, જોતો જોતો આઘો જાય;
રાય ધીર મનથી નવ ડરે, કાયર નિશ્ચે બિહિતે મરે. ૨૫૦
જોયું નગર ને લીધો પાર, એટલે આંખો રાજદરબાર;
પેઠો મોહોલા ઉપર અજો, જોયો અટારી ઉપર ચઢ્યો. ૨૫૧
પાયરી છે શંક્યા એક ત્યાંહિ, જોઈ બિલાડી એક માંહે;
જાઈ રહ્યો છે તેને બૂખ, નહીં બિલાડી કારખુખ. ૨૫૨

સુના મંદિરમાં બેશી રહ્યાં, નગરતણાં માણસ ક્યાં ગયાં ?
 હું ઉજ્જવણુપતિ વિક્રમ રાય, આળ્યો તારા મોલ જ માંય. ૨૫૩
 બિલ્લી બોલ શું છે રે દુઃખ ? ઈશ્વર તારી ભાંગે ભૂખ;
 બીલાડીએ સાન જ કરી, કાળજાં ડાબલી આગળ ધરી. ૨૫૪
 અંજન કીધું છે જોડલે, નવજોખના થઈ તેડલે;
 રાજા કહે તારું શું નામ, ઉજ્જડ થયું ક્યમ તારું ગામ. ૨૫૫
 સારે સ્ત્રી સાં બોલી વાત, ચંદ્ર શેખર તે મારો તાત;
 દૈત્યે માત્યાં માણસ ધણાં, નગર ઉજ્જડ કીધાં અમતણાં. ૨૫૬
 લોક સહુ તો દુઃખિયા થયા, કાઈ ખાધા કાઈ નાશી ગયા;
 મને એકલી ઝાલી પાંહ, રાખી છે કારાગૃહમાંહ. ૨૫૭
 અંજન કરી બિલાડી કરે, ચારા અથે વનમાં ફરે;
 આવે છે રાતે આ ઠાર, બીજે અંજનથી કરે છે નાર. ૨૫૮
 મુજ પર રાખે છે બહુ મન, જેવી પેટની હોયે તન;
 હવડાં આવશે કરતાં વાત, જોતાં કરશે તુજની ધાત. ૨૫૯
 તારો કરાળ્યો તે નહિ ડરે, કાષ્ઠનો માત્યો તે નહિ મરે;
 એવું બળ છે મહા પ્રચંડ, અજિત એની માસે દંડ. ૨૬૦
 તે દંડ જ્યારે વાગે શીશ, એ પાપી મરશે તે દીશ;
 તે દંડની નિલ પૂજા કરે, તે પાછળ પ્રદક્ષિણા ફરે. ૨૬૧
 હેઠો મૂકે એટલી વાર, તેનો છે એને આધાર;
 લીધી વાત એનાં મનતણી, વળતી બોલ્યો ઉજોણી ધણી. ૨૬૨
 છાનો રાખ મને તું ઘેર, હું જ કરું પાપીની પેર;
 સ્ત્રીએ જોઈ તેની સૂજ, ઠામ એક દેખાડી ગૂંજ. ૨૬૩

દોહરા

અંજન આંજ્યું એહને, કરી બિલાડી ત્યાંહ;
 રાજા જઈ છાનો રહ્યો, તેનાં મંદિર માંહ. ૨૬૪
 એટલે પાપી આવિયો, સેજ હતી જ્યાં ઠાર;
 અંજન આંજ્યું તેહને, તત્ક્ષણ થઈ તે નાર. ૨૬૫
 સ્નાનકર્મ તેણે કર્યું, પછે કર્યું સ્મરણ;
 દંડ હતો જે હાથમાં, તેને મેલ્યો ધરણ. ૨૬૬

મહેલ્યો દંડ ને નીચી વળી, પ્રદક્ષિણા કરવાને ફરી;
ઉડો ભવાની લેજો ભોગ, મનવાંછિત ટાળો મુજ રોગ. ૨૩૯

દોહરા

એટલે વિક્રમ ઉઠીઓ, મારી હાક પરચંડ;
નાઠો ચેતાવી સર્વને, લીધો ભડણુ દંડ. ૨૪૦

ગુરુ સહિત તે દોડિયા, પાછું ન જીવે કાય;
એટલે આવી જોગણી, કારમું કૌતુક હોય. ૨૪૧

ખાઉં ખાઉં કરતી ઉતરી, નર ન દીઠા તે ઠાર;
વેહેચી ભાગ ચોસઠ કચ્ચા, ભક્ષ કરી તે નાર. ૨૪૨

હાહાકાર સધળે થયો, કાપ્યા સાંના લોક;
ચોસઠ ખાધા ભવાનિએ, સજ્જન પામ્યા શોક. ૨૪૩

નાઠો ચોસઠ એકલા, કચ્ચો મેન વિચાર;
વહાણું વાતે નીસચ્ચા, ત્યાંથી જોજન ખાર. ૨૪૪

ચોપાઈ

ચાકયા ઘણી લાગી છે ભૂખ, સહુ કષ્ટી વેઠે મહા દુઃખ;
નગર સીમાડે આંખો એક, રાજા ચાલ્યો કરી વિવેક. ૨૪૫

સહુ ખેસો ઠરીને આ ઠામ, હું જમીને જોઈ આવું ગામ;
રહો અહિંયા ન તજશે આ ઠાર, ભક્ષ જોજન લાવું આહાર. ૨૪૬

(૨-રાક્ષસ પાસેથી અનિત દંડની પ્રાપ્તિની વાર્તા)

રહ્યા ત્રેસઠ ઠરી તે ઠામ, રાજા ચાલ્યો જોવા ગામ;
વળ્યો નગર ભણી તે વાટ, નહિ માનવી ઉઘાડાં હાટ. ૨૪૭

ભચ્ચા માલ ખજાના દ્રવ્ય, મનુષ્ય વિનાં સૂતું છે સર્વ;
હાટ ઉઘાડાં દોસીતણાં, ભયી વંચ અમૂલક ધણાં. ૨૪૮

પારખ સુખડીઆ સોનાર, દુકાન હાટ છે અપરમપાર;
ચોળ પાડો પરાં ને કોટ, નહિ પશુ પંખી માનવી ઓટ. ૨૪૯

અચરત પામ્યો અદકું રાય, જોતો જોતો આઘો જાય;
રાય ધીર મનથી નવ ડરે, કાયર નિશ્ચે બિહિને મરે. ૨૫૦

જોયું નગર ને લીધો પાર, એટલે આંખો રાજદરપાર;
પેઠો મોહોલા ઉપર અજો, ઊંચી અટારી ઉપર ચઢ્યો. ૨૫૧

પાયરી છે શચ્ચા એક ત્યાહિ, ખેડી બિલાડી એક માંહે;
જાઈ રહ્યો છે તેને ભૂખ, નહીં બિલાડી ઠારણુપ. ૨૫૨

વચન લઈ તે સંચર્યો, સાસુએ દીધી શીખ; ૨૮૦
 સાથે વીર વૈતાળ છે, મન નવ આણી બીક.
 પહોંત્યો ગઢ ત્રંખાવટી, નિશા સમે તે ભૂપ; ૨૮૧
 અદૃષ્ટ વિદ્યાએ કરી, દીઠું નગર અનૂપ.
 મહિસાગર નાહ્યા જઈ, જોયા ધાટે ધાટ; ૨૮૨
 નગર જ નિરખ્યું સ્તેહશું, ગયા રાજની વાટ.
 જોયાં ધર પુર મેડીઓ, જોયા મહેલ અવાસ; ૨૮૩
 ચઢ્યો ઉચે અટારીએ, સ્ત્રી દીઠી તે પાસ.
 ત્રિયા તેર વરસતણી, લક્ષણુ શુભ શુભ રૂપ; ૨૮૪
 તે ઠામે ઠરિને રહ્યો, પોતે વિક્રમ ભૂપ.
 ચૂંચ્યાં જુએ તેહની, નિશા ગઈ છે પહોર; ૨૮૫
 સાંઢ ઉપર વાહન કરી, આવ્યો દૂત તે ઠાર.
 મેલી ઉંટને બારણે, આવ્યો ધરમાં તેહ; ૨૮૬
 વાટ જોતીતી માનિની, જેમ બપૈયો મેહ.
 તારી સાથે આવું છું, ખેસો બહાર જ ઠામ; ૨૮૭
 એટલે પોપટ આવિયો, દામોદર શુભ નામ.
 કાગળ કાટે બાંધિયો, આવ્યો સ્ત્રીની પાસ; ૨૮૮
 પ્રણામ કીધો પોપટે, સ્ત્રીએ દીધી આશ.
 રાજ વિક્રમ તે જુવે, પરાક્રમ તેનાં પ્રૌઢ; ૨૮૯
 પોપટ દીઠો પોતાતણે, થઈ રહ્યો દિગ્મૂઢ.
 કાગળ ઉઠ્ઠ્યો કામિની, તે વાંચીતે જોય; ૨૯૦
 પાછળ રાજ ઉભો રહ્યો, તે નવ બાણે કાય.
 સ્વસ્તિશ્રી ત્રંખાવટી, રતનમંજરી નામ; ૨૯૧
 લખિતંગ ધાંચણુ દમની, વાસ ઉજોણી ગામ.
 સમાચાર એક પ્રીછજો, પાડી વિક્રમશું હોડ; ૨૯૨
 મુજને જિતી તે વરયો, લાગી મુજને ખોડ.
 હુશ ન પોહોતી આપણી, જે ધારીતી ચેર; ૨૯૩
 કાળાગૃહે પડી કામિની, વિક્રમસેનને ઘેર.
 લલું દુઃખ દારિદ્ર્યનું, લલી વેઠવી ૨૯૪
 તેથી બૂંડુ ભૂપ વર, સ્ત્રી માણસને

પ્રદક્ષિણા પોતે કરી નમીને લાગ્યો પાય;
નિરખીને પછે નિસર્યો, મહા બળિયો તે રાય. ૨૬૭
ચેત ચેત રાજા કહે, ચઢાવીને બહુ રીક્ષ;
દંડ હતો તે આપટ્યો, તે પાપીને શીશ. ૨૬૮

ચોપાઈ

તરફડી પડ્યો દૈત્ય ત્યાં તરત, પામ્યો એક પલકમાં મરત;
વાયુ વેગે વાત જ થઈ, ખબર દશ દિશા ફરી મઈ. ૨૬૯
તરત લોક આવી ત્યાં વસ્ત્યાં, સુખ પામ્યાં સહુ હેતે હસ્ત્યાં;
સ્ત્રીને ઘેર આળ્યા માળાપ, ટાળ્યા સહુ લોકોના તાપ. ૨૭૦
ન રહ્યું દુઃખ કોને મન કશું, તરત આવીને ગામ જ વસ્તું;
ત્રેસઠ જે પોતાના જન, મનવાંછિત પામ્યા ભોજન. ૨૭૧
રાયે જાણ્યા વિક્રમ રાય, તત્ક્ષણ જમને પડિયા પાય;
મુજને આશીર્ગણ કીજાએ, એ કન્યા રાયજી લીજાએ. ૨૭૨
તે કન્યાને પ્રીતે વરી, કુંકળમાં તે આળ્યા ફરી;
પ્રકાશ થયું પોતાનું નામ, મળવા આળ્યું બાધું ગામ. ૨૭૩
કુંકળ રાયે વિનતિ કરી, પરણાવી પોતે દીકરી;
પુરોહિતને ઘેર કન્યા એક, ગુરુને પરણાવી વિવેક. ૨૭૪
વિદ્યાર્થીને ઘેર મોકલ્યા, રાય ઉજેણુ આળ્યા એકલા;
ત્રેસઠનાં ત્યાં ટાળ્યા દુઃખ, લાંગી જન્મ જન્મની ભૂખ. ૨૭૫
ભેય દંડ બે કન્યા રૂપ, લઈ આળ્યો ઉજાણીભૂપ;
ચતુરાં લાળ્યા ચતુરસુજાણુ, હરખે ગડગડિયાં નિશાન;
મેહેલે ઉતર્યાં તે નર નાર, સુંદર શોભા તેણે ઠાર. ૨૭૬

દોહરા

જઈ દમની ચરણે નમ્યો, પોતે વિક્રમ રાય;
દંડ નિત્યા દેખાડિયા, મહેલ્યા જમને પાય. ૨૭૭

(૩) રતનમંજરી પાસેથી અભયદંડની પ્રાપ્તિની વાર્તા

ધન્ય અનિત ધરણીપતી, ત્રંબાવટીએ જાણ્યો;
જો જો ચર્યા મહોત્તરી, મહિસાગરમાં નદાઓ. ૨૭૮
કરે રાજ ત્રંબાવટી, ત્રંબક તેનું નામ;
ત્રંબકસેન તો બહુ ચપા, પણુ એ સાચું નામ. ૨૭૯

ચેતવ્યા વણુ તો નવ મારિયે, ક્ષત્રી ધર્મ તે કયમ હારિયે;
 પૂછે રાય, કેણુ કરે જોર ? દૂત જોર કે સ્ત્રીનો ચોર ? ૩૧૦
 સારે દૂતને ચઢી છે રીશ, ગાળો દીધી સાં દશ વીશ;
 મારયું ખડગ લીધા છે પ્રાણુ, પડ્યો વાટમાં તેહ અજાણુ. ૩૧૧
 પછે દૂતનું લીધું રૂપ, સ્ત્રી પાસે આવ્યો છે ભૂપ.
 જો ગમે તો આવો તમો, ચાલો ખોટી થાઉં છું અમો. ૩૧૨
 ઉઠી નાર તે આગળ થઈ, ઉંટ ઉપર બેઠી તે જઈ;
 ખીક ન આણી કાની ચંત, ખેડી સાંઢણી લીધો પંથ. ૩૧૩
 પૂર્વ દિશા હાંક્યો જોડલે, નારી તે ખોલી તેડલે;
 આપણે જવું પશ્ચિમ દેશ, કેમ કરો પૂર્વમાં પ્રવેશ ? ૩૧૪
 મારે શું પશ્ચિમનું કામ, તેડી જાઉં પૂરવ મારે ગામ;
 વાંકું વચન તે સાથે કરયું, રૂપ પોતાનું પ્રગટ જ કરયું. ૩૧૫
 દંડ અને પેટી તો ગઈ, તે નારી તો નરવશ થઈ;
 પેટી દંડનું લાંચું જોર, થઈ ગઈ નારી ત્યાં તો ચોર. ૩૧૬
 શું નામ તહારું ક્યાં રહે, ક્યાં લઈ જાઓ મુજને કહે ?
 મારું તો જુગારી નામ, વસવું મારે માળવ ગામ;
 કરું કામ અણુચિતવ્યાં ધોર, સ્ત્રીમાણુસનો હું છું ચોર. ૩૧૭

દોહરો

નિઃશ્વાસ મૂક્યો નારીએ, દૈવ ન પહોંતી આશ;
 મનનો માન્યો મૂકીઓ, પડ્યા જુગારી પાસ. ૩૧૮
 જુગારી હાથે સાંકળ, મર્કટ કંઠે હાર;
 ઘેલી સ્ત્રી શિર બેડકું, રહે કેટલી વાર ? ૩૧૯
 લંગી વ્યસની આળસૂ, લંપટ જુગારી આપ;
 એવો કંથ જે કામિની, તેનાં પૂરણ પાપ. ૩૨૦
 નમેરો નિદ્રાગુઓ, દીન દયાહિન રોગ;
 એવો કંથ જે કામિની, તે કામિનીના ભોગ. ૩૨૧
 કાગળ પોપટ લાવિયો, મુજ સહિયરનો મર્મ;
 તે વિક્રમને નવ વરી, ત્યાં ફૂટયું મુજ કર્મ. ૩૨૨
 પરદુઃખલંજન સુખકરણ, અજિત અભેદી આપ;
 એવો પુરુષ મેં પરલવ્યો, ભોગવું તેનાં પાપ. ૩૨૩

વાત કાંઈયું થાય નહિ, બહાર નવ જવાય;
 રુઠું ભૂંટું જણાય નહિ, રહિ કાળાગૃહમાંય. ૨૯૫
 વચને બાધી હું રહી, જોડીને બે હાથ;
 આપણું રહિયે એકઠાં, વાત કરું તમ સાથ. ૨૯૬
 તમ લણી રાજ મોકલ્યા, આવ્યા છે તુજ પાસ;
 તેને તો વરજો તમો, પહોંચે મનની આસ. ૨૯૭
 લખનાર નાર પોતાતણી, અચરત મોટું એહ;
 પોપટ ધર પોતાવણો, મહિપત મન સંદેહ. ૨૯૮

ચોપાઈ

રતનમંજરિયે વાંચ્યો પત્ર, રાય વિક્રમે વાંચ્યો તત્ર;
 તેનો ઉત્તર લખિયો આટ, બાંધ્યો તે પોપટની કાંટ. ૨૯૯
 ત્યાં જઈને તો કેજે નાય, રતનમંજરી વરે કાઈ રાય;
 સુણી શુક ચાલ્યો જેટલે, કાગળ ફાડી નાંખ્યો તેટલે. ૩૦૦
 ઘેલી રાંડ ધાંચણ દીકરી, તારું પાપ જે એને વરી;
 મારું રતનમંજરી નામ, નવ રહું વિક્રમ ગુલામ. ૩૦૧
 એવા કંઈ આવે કંઈ જાય, વિક્રમ તો તુજને ગંધાય;
 હશી પડી તે સૈયર સાથ, જે આવે વિક્રમ મુજ હાથ. ૩૦૨
 મહિપત બાંધું મારે ઘેર, કાઈ ન જાણે તેવી પેર;
 દાસીને હેઠી મોકલી, ઉપર રહી રાણી એકલી. ૩૦૩
 આવ્યો તો જે પેલો દૂત, તેજો ધરમાં લંગડભૂત;
 કહો તમે ક્યાંથી આવિયા, સમાચાર શા શા લાવિયા? ૩૦૪
 ધણું સંભારે વિરભ્રમ રાય, ધડી ધડી વડસાસો થાય;
 તમને નરપત તેડે આજ, સચ્ચાં સર્વ આપણનાં કાજ. ૩૦૫
 શાને વાર લગાડો વડી? થાઓ શીઘ્ર ઉઠો આ ધડી;
 લીધા ધરમાંથી શણગાર, ખીજો માલ તો અપરમપાર. ૩૦૬
 રતન પેટી લીધા અભેદંડ, આખ્યાં દૂતને તે પરચંડ;
 જાઓ મૂકો ઉઠ ઉપર જઈ, પછી આપણુ બે જઈએ વહી. ૩૦૭
 સાંઢણી ઉપર તે તો ધરચું, પછે વિક્રમે મન વિચારચું;
 દંડ પ્રતાપે નાશી જશે, હાથ ન રહી તો શી ગત થશે? ૩૦૮
 દંડ પેટી ઉંટપર મૂક્યો, મૂરખ મન તે તો ચૂકિયો;
 વૈતાળ ગયો તે વસ્તુ જ હરી, બિઠો રાય ધીરજ મન ધરી. ૩૦૯

ચોપાઈ

સાખાશ શ્યામા ડાહ્યા તમો, જોયા વિક્રમ તે તો અમો;
 નગર ચર્ચા જોવા આવિયો પોપટ કાગળ ત્યાં લાવિયો. ૩૩૭
 તે પૂછેથી મેં વાંચિયો, પેટી દંડ મેં તો સાચિયો;
 દૂત હતો તે મેં મારિયો, ચેતાવ્યો જુદે હારિયો. ૩૩૮
 તમને યેસાડી સાંઠે કરી, લાવ્યો પંથે તમને હું હરી;
 મારા સમ તમને હોય મન, ત્યાં પહોંચાડું આણે દંન. ૩૩૯
 વચન સાંભળ્યું વિક્રમતણું, હરખી નાર તે મનમાં ધણું;
 ગાંધર્વવિવાહ હેતે કરી, રતનમંજરી વિક્રમશું પરી. ૩૪૦
 ચાલ્યાં આવે છે તે વાટ, મટ્યા મનતણા ઉચ્ચાટ;
 એહ વાત અહિંયાથી રહી, પેલા ચોપટની શી ગત થઈ. ૩૪૧

દોહરા

કાગળ રતનમંજરીતણો, લેધને ચાલ્યો પંથ;
 તેણે વિચાર્યું આવતાં, થઈ વિમાસણ ચંત. ૩૪૨
 દીઠું રતનપુર વાંટમાં, જુગતે જોતો જાઉં;
 મળે જો મારો અંધવો, સહેજે સુખિયો થાઉં. ૩૪૩
 મળવાને પરદેશડે, બાંધવકેરે કાજ;
 તે રહે છે આ ગામમાં, ભાંડું મારી દાઝ. ૩૪૪
 એમ કહિ વળિયો ગામમાં, મળવા મિત્ર જ પેર;
 બાંધ્યો રહે તે પાંજરે, નીલી ગુણીકા ઘેર. ૩૪૫
 બાંધ્યું પાંજરું બારણે, ગંગારામ છે નામ;
 ત્યાં દામોદર આવિયો, અંધવકેરે ઠામ. ૩૪૬
 દુષ્ટે દુષ્ટ મળ્યા બેહુ, પહોંત્યાં મનનાં કોડ;
 ગુંજ કરવા માંડી ત્યહાં, બાંધવ જુગતે જોડ. ૩૪૭
 કહો બાંધવ કયમ આવિયો ? ગયા હતા કુણુ દેશ ?
 સુખ દુઃખ કહો તમતણું, કાં વેઠા પરદેશ ? ૩૪૮
 ઉજેણીપત રાજ્યો, પવિત્ર મનશું પેર;
 પરણ્યો ધાંચણ દીકરી, હું છું તેને ઘેર. ૩૪૯
 કાગળ લેધને નીસર્યો, ગયો ત્રાવટી ગામ;
 તે રાજની બેટડી, રતનમંજરી નામ. ૩૫૦

નવ ખંડ જેની નામના, પવિત્ર જેનો દેહ;
 તેવો પુરુષ મેં પરભવ્યો, તેનું કળ આ તેહ. ૩૨૪
 સુરજ દેવ સાક્ષી તમો, નિર્મળ તારું નામ;
 મેળો કરજો મહીપતિ, કરો કામિનીનું કામ. ૩૨૫
 અલ્યા શાપ દેઉં છું તને, હું અળળા સ્ત્રી જાત;
 કયમ લાવ્યો મને છેતરી, કીધી મોટી ધાત? ૩૨૬

ચોપાઈ

હારે તે બોલ્યો રાજન, તારું કાના ઉપર મન?
 ત્યાં પહોંચાડી મૂકું તને, જ્ઞાને રીશ કરે છે મને?
 તારા મનમાં જે હોય આપ, સત્ય ન કહે તો તુજને પાપ. ૩૨૭

દોહરા

હારે નારી બોલિ સહિ, વિક્રમ ઉજોળુ ભૂપ;
 સકળ કળા ગુણુ જાણુ છે, શીળવંત સ્વરૂપ. ૩૨૮
 રાજ રાજેશ્વર છે ગુણી, હરસત માત હજૂર;
 તેને મળવા મન ધણું, જે નારાયણુ વૂર. ૩૨૯
 વચન પાળ તું તહારું, મેળવ વિક્રમ રાય;
 સરે અર્થ તવ માહરો, હૈકું શિતળ થાય. ૩૩૦
 ત્યારે જુગારી બોલિયો, કંઈ વિક્રમ ઔધાણુ?
 તેને તું કયમ ઝાળખે, બોલ ચતુર મુજાણુ? ૩૩૧
 પગે પદ્મ છે તેહને, દીવ્યણુ સૂધી હાય;
 જમણે હાથે ચક્ર છે, તે પૃથ્વીનો નાય. ૩૩૨
 કમળપત્રશાં નેત્ર છે, અરુણવત છે તેજ;
 ચંદ્રવદન ચંચળ મતિ, નારાયણુશું હેજ. ૩૩૩
 છોજો મણિ ગાંઠે થકી, આપ્યો સ્ત્રીને હાય;
 જાણુ દિનકર ઉગીઓ, દીઠો તે નરનાથ. ૩૩૪
 પાગે લાગી પદ્મિની, શું છે તમારું નામ?
 વીશ વશા વિક્રમ તમો, તેજપુંજ મહા કામ. ૩૩૫
 કર જોડીને ઉભી રહી, નમીને લાગી પાય;
 મહારાજ મેં તમને ઝાળખ્યા, તમો તે વિક્રમરાય. ૩૩૬

દોહરો

ત્યારે ગુણિકા ઉચરી, સજે રૂડા શણુગાર;	
જેવા મન તારે ગમે, ભોગવી લે ભરથાર.	૩૬૬
ગુણિકા જાત છે આપણી, મોટા જનશું પ્રીત;	
નિત્ય દિવાળી આપણે, નવલા રંગ નિતનિત.	૩૬૭
પલંગ પાન ને હારડા, શુભ સકોમળ સેજ;	
નર રૂડા નિત્યે નવા, ભોગવ આણી હેજ.	૩૬૮
રાજાને તો સ્ત્રી ધણી, સંભવે નહિ સંભોગ;	
વારો ન આવે વરસર્મા, ત્યાં તો પૂરા ભોગ.	૩૬૯
નીચ વાત નારે સુણી, અંગે હીઠી ઝાળ;	
કે મારું કે હું મરું, આણું મારો કાળ.	૩૭૦
પરવશ પડી તે શું કરે, ધારણ રાખી મન;	
મોટા મંદિર માળિયાં, ભામિની રહી ભૂવંન.	૩૭૧
સોદો લીધો વિક્રમે, આવ્યો તેવો આપ;	
વનિતા ન દીઠી વાટમાં, તનમાં પ્રગટયો તાપ.	૩૭૨
વળ્યો ગામમાં વીર તે, દંડ પોતાને હાથ;	
ગલીકુંચીએ ખોળતો, વિચાર કરે મન સાથ.	૩૭૩
એમ કરતાં નિશા થઈ, દુઃખ પામી તે નાર;	
તે નાઠી ઘરમાં થકી, ખૂમ મારતી બહાર.	૩૭૪
મળી બહાર બહુ મેદની, માનવ જોતાં વાટ;	
તે નગરના નરપતિયે, જાણી સગળી વાત.	૩૭૫
કહે બાઈ તું કયા રહે, શું દુઃખ નિશ્ચયે દેહ?	
વિજેગ પડ્યો પરણ્યાતણો, સાચું માનો એહ.	૩૭૬
કાળ લક્ષિને હું મરું, એટલું મારે કામ;	
ખીજા શું બોલું નહીં, કાય ન લેશો નામ.	૩૭૭
કાજ ભરાવ્યાં શકટ ભરી, ચાલી સરિતા તીર;	
એટલે જેવા ત્યાં ગયો, પોતે વિક્રમ વીર.	૩૭૮

ચોપાઈ

પોતાનો પતિ દીઠો દષ્ટ, ગયું મન થકી સધળું કષ્ટ;	
દીઠી પ્રીત બે બાણીની ધણી, પૂછ્યું ગામકેરે તે ધણી.	૩૭૯

મહારાજ વિક્રમ આવિયા, ચર્ચા જોવા કાજ;
 કરે રાજ શ્રી રામનું, મોટા જે મહારાજ, ૩૫૧
 રતનમંજરી પરણશે, મારા કાગળ માટ;
 વહાણું વાતે આવશે, આજ ગામની વાટ. ૩૫૨
 શુભ અસ્વારી સાંઢ તે, રતન પેટી પરચંડ;
 કન્યા છે તે પક્ષિની, પાસે અભેજિત દંડ. ૩૫૩
 તે પહેલાં હું નિસર્ચો, ખાઉં વધાઇ વરત;
 તે દમની મને આપશે, હાર અમુલક તરત. ૩૫૪
 સુખશાતા છે અતિ ઘણી, આનંદ અદકા ચંત;
 મળ્યા ભેટ્યા શીખ ઘો, જાઉં મારે પંથ. ૩૫૫

ચોપાઈ

વારુ કહી તે થયો વિદાય, એક એકની કહી કથાય;
 પેલે પોપટે વચન જ કહ્યું, તે ગુણિકાએ સર્વે લહ્યું. ૩૫૬
 સુણ્યું વચન એ મારું ભાગ્ય, એવો હું પામું ક્યાં લાગ!
 પ્રપંચ કરું હવે રૂડી પેર, પેટી પક્ષિની આણું ઘેર. ૩૫૭
 એવો મનમાં ધડિયો ઘાટ, જઈએડી રાકીને વાટ;
 પ્રાતઃકાળ થયો જેટલે, આવી સાંઢ નિકટ તેટલે. ૩૫૮
 હેઠાં ઉતર્યા નર ને નાર, તેણે મનમાં કર્યો વિચાર;
 ભક્ષ ભોજન અહિંથી લીજીએ, પછે પંથ આપણુ કીજીએ. ૩૫૯
 ગયા રાય તો ગામજ માંહ, નાર સાંઢ રહી રણમાંય;
 એટલે આવી ગુણિકા પાસ, મળી ભેટીને દીધી આશ. ૩૬૦
 મુજને તુજશું અદકું હેત, તું તો મારી સગી ભાણેજ;
 તું સગી ભગિનીની દીકરી, વારું ચર્ષ વિક્રમશું વરી. ૩૬૧
 વિક્રમ ઉતર્યા મારે ઘેર, તેડવા મોકલી તમને ઘેર;
 તેનું કપટ તો નવ જાણિયું, જ્ઞાન હૃદેમાં નવ આણિયું. ૩૬૨
 મળ્યા વળગ્યાં બાંહે હાથ, ગઈ નારી તે ગુણિકા સાથ;
 રતન પેટી ને સાંઢ જ લીધ, કારજ ગુણિકાનું તો સીધ. ૩૬૩
 રતનમંજરી ગઈ ધરમાંહ, ચર્ચા હુંડી દીઠી લાંહ;
 ક્યાં ગયો મારો ભરથાર, જે મારો હઠડાને હાર. ૩૬૪
 તે નર પાણે દેહ ન ધરું, કરડી જીભને હવડાં મરું;
 તારા કુળમાં શો વહેવાર, મુજને ક્યમ લાવી આ હાર? ૩૬૫

દોહર.

ત્યારે ગુણિકા ઉચરી, સળે રૂડા શણુગાર;	
જેવા મન તારે ગમે, ભોગવી લે ભરથાર.	૩૬૬
ગુણિકા જાત છે આપણી, મોટા જનશું પ્રીત;	
નિત્ય દિવાળી આપણે, નવલા રંગ નિતનિત.	૩૬૭
પલંગ પાન ને હારડા, શુભ સકોમળ સેજ;	
નર રૂડા નિત્યે નવા, ભોગવ આણી હેજ.	૩૬૮
રાજાને તો સ્ત્રી ધણી, સંભવે નહિ સંભોગ;	
વારો ન આવે વરસમાં, ત્યાં તો પૂરા ભોગ.	૩૬૯
નીચ વાત નારે સુણી, અંગે ઊઠી ઝાળ;	
કે મારું કે હું મરું, આણું મારો કાળ.	૩૭૦
પરવશ પડી તે શું કરે, ધારણ રાખી મન;	
મોટા મંદિર માણિયાં, ભામિની રહી ભૂવંન.	૩૭૧
સોદો લીધો વિક્રમે, આવ્યો તેવો આપ;	
વનિતા ન દીઠી વાટમાં, તનમાં પ્રગટયો તાપ.	૩૭૨
વળ્યો ગામમાં વીર તે, દંડ પોતાને હાથ;	
ગલીકુંચીએ ઝાળતો, વિચાર કરે મન સાથ.	૩૭૩
એમ કરતાં નિશા થઈ, દુઃખ પામી તે નાર;	
તે નાઠી ધરમાં થકી, ખૂમ મારતી બહાર.	૩૭૪
મળી બહાર બહુ મેદની, માનવ જ્ઞેતાં વાટ;	
તે નગરના નરપતિયે, જાણી સગળી વાત.	૩૭૫
કહે બાધ તું કર્યા રહે, શું દુઃખ નિશ્ચયે દેહ?	
વિન્નગ પથ્યો પરણ્યાતણો, સાચું માનો એહ.	૩૭૬
કાળ લક્ષિને હું મરું, એટલું મારે કામ;	
બીજા શું બોલું નહીં, કાય ન લેશો નામ.	૩૭૭
કાષ્ઠ ભરાવ્યાં શકટ ભરી, ચાલી સરિતા તીર;	
એટલે જોવા ત્યાં ગયો, પોતે વિક્રમ વીર.	૩૭૮

ચોપાઈ

પોતાનો પતિ દીઠો દષ્ટ, ગયું મન થકી સધળું કષ્ટ;	
દીઠી પ્રીત એ જાણુની ધણી, પૂછયું ગામકેરે તે ધણી.	૩૭૯

મહારાજ વિક્રમ આવિયા, ચર્ચા જોવા કાજ;
કરે રાજ શ્રી રામનું, મોટા જે મહારાજ, ૩૫૧
રતનમંજરી પરણશે, મારા કાગળ માટ;
વહાણું વાતે આવશે, આજ ગામની વાટ. ૩૫૨
શુભ અરવારી સાંઢ તે, રતન પેટી પરચંડ;
કન્યા છે તે પક્ષિની, પાસે અભેજિત દંડ. ૩૫૩
તે પહેલાં હું નિસર્ચો, ખાઉં વધાઈ વરત;
તે દમની મને આપશે, હાર અમુલક તરત. ૩૫૪
સુખશાતા છે અતિ ઘણી, આનંદ અદકો ચંત;
મળ્યા ભેટ્યા શીખ ઘો, જાઉં મારે પંથ. ૩૫૫

ચોપાઈ

વારુ કહી તે થયો વિદાય, એક એકની કહી કથાય;
પેલે પોપટે વચન જ કહ્યું, તે ગુણિકાએ સર્વે લહ્યું. ૩૫૬
સુણ્યું વચન એ મારું લાગ્ય, એવો હું પામું ક્યાં લાગ!
પ્રપંચ કરું હવે રૂડી પેર, પેટી પક્ષિની આણું ઘેર. ૩૫૭
એવો મનમાં ધડિયો ધાટ, જઈએડી રાકીને વાટ;
પ્રાતઃકાળ થયો જેટલે, આવી સાંઢ નિકટ તેટલે. ૩૫૮
હેઠા ઉતર્યા નર ને નાર, તેણે મનમાં કર્યો વિચાર;
લક્ષ ભોજન અહિંથી લીજીએ, પછે પંથ આપણુ કીજીએ. ૩૫૯
ગયા રાય તો ગામજ માંહ, નાર સાંઢ રહી રણમાંય;
એટલે આવી ગુણિકા પાસ, મળી ભેટીને દીધી આશ. ૩૬૦
મુજને તુજથું અદકું હેત, તું તો મારી સગી લાણેજ;
તું સગી ભગિનીની દીકરી, વારું થઈ વિક્રમથું વરી. ૩૬૧
વિક્રમ ઉતર્યા મારે ઘેર, તેડવા મોકલી તમને ઘેર;
તેનું કપટ તો નવ જાણિયું, જ્ઞાન હ્રદેમાં નવ આણિયું. ૩૬૨
મળ્યા વળગ્યાં બાંહે હાથ, ગઈ નારી તે ગુણિકા સાથ;
રતન પેટી ને સાંઢ જ લીધ, કારજ ગુણિકાનું તો સીધ. ૩૬૩
રતનમંજરી ગઈ ધરમાંહ, ચર્ચા લુંડી દીઠી લાંહ;
ક્યાં ગયો મારો ભરથાર, જે મારો હઠડાનો હાર. ૩૬૪
તે નર પાખે દેહ ન ધરું, કરડી જીજને દવડાં મરું;
તારા કુળમાં શો વહેવાર, મુજને કયમ લાવી આ દાર? ૩૬૫

દોહરો

ત્યારે ગુણિકા ઉચરી, સળે રડા શણુગાર;	
જેવા મન તારે ગમે, ભોગવી લે ભરથાર.	૩૬૬
ગુણિકા જાત છે આપણી, મોટા જનશું પ્રીત;	
નિત્ય દિવાળી આપણે, નવલા રંગ નિતનિત.	૩૬૭
પલંગ પાન ને હારડા, શુભ સક્રામણ સેજ;	
નર રડા નિત્યે નવા, ભોગવ આણી હેજ.	૩૬૮
રાજાને તો સ્ત્રી ધણી, સંભવે નહિ સંભોગ;	
વારો ન આવે વરસર્મા, ત્યાં તો પૂરા ભોગ.	૩૬૯
નીચ વાત નારે સુણી, અંગે ઉઠી ઝાળ;	
કે મારું કે હું મરું, આણું મારો કાળ.	૩૭૦
પરવશ પડી તે શું કરે, ધારણ રાખી મન;	
મોટા મંદિર માળિયાં, ભામિની રહી ભૂવંન.	૩૭૧
સોદો લીધો વિક્રમે, આવ્યો તેવો આપ;	
વનિતા ન દીઠી વાટર્મા, તનર્મા પ્રગટયો તાપ.	૩૭૨
વલ્યો ગામર્મા વીર તે, દંડ પોતાને હાથ;	
ગલીકુંચીએ ખોળતો, વિચાર કરે મન સાથ.	૩૭૩
એમ કરતાં નિશા થઈ, દુઃખ પામી તે નાર;	
તે નાઠી ધરમાં થકી, ખૂમ મારતી બહાર.	૩૭૪
મળી બહાર બહુ મેદની, માનવ જોતાં વાટ;	
તે નગરના નરપતિયે, જાણી સગળી વાત.	૩૭૫
કહે બાધ તું કયાં રહે, શું દુઃખ નિશ્ચયે દેહ ?	
વિભેગ પડ્યો પરણ્યાતણો, સાચું માનો એહ.	૩૭૬
કાજ લક્ષિને હું મરું, એટલું મારે કામ;	
બીજા શું બોલું નહીં, કાય ન લેશો નામ.	૩૭૭
કાજ ભરાવ્યાં શકટ ભરી, ચાલી સરિતા તીર;	
એટલે જોવા ત્યાં ગયો, પોતે વિક્રમ વીર.	૩૭૮

ચોપાઈ

પોતાનો પતિ દીઠો દષ્ટ; ગયું મન થકી સધળું કષ્ટ;	
દીઠી પ્રીત બે બણુની ધણી, પૂછયું ગામકરે તે ધણી.	૩૭૯

ક્યાંથી આવ્યા કુણ જ ગામ, પ્રકાશ કરો પોતાનું નામ ?
 દેવરૂપ દેવાંશી દેહ, અધિક પૃથ્વીપતિ પોતે તેહ. ૩૮૦
 કહો સર્વ માંડીને વર્ત, ઓળખ્યો વિક્રમ રાજ તર્ત;
 ઘેર તેજો બહુ વાધ્યો રંગ, આળસુ ઘેર પધાર્યો ગંગ. ૩૮૧
 કહી પ્રતિજ્ઞા સાચી વાત, ઓળખ્યો ઉજ્જૈણીપતિ તરત;
 તેજો ઘેર દેઈ બહુ માન, મૂક્યાં પાન મેવા પકવાન. ૩૮૨
 કંગાલને કરુણા કીજિએ, કાંઈ હુકુમ મુજને દીજિએ;
 તારા નગરમાં નીલી નાર, તેને તેડાવો આ ઠાર. ૩૮૩
 અણુવી સાંઠ પેટી ને ગર્થ, ઘેર બોલાવી સાર્યો અર્થ;
 શીશ મુંડી ખર વાહન કરી, બધા નગરમાંહે ફેરવી. ૩૮૪
 ઠરી રહ્યો ત્યાં વીર સુખાણુ, ત્રંખાવટીએ થયું છે જાણુ;
 કાએક ચોર પેદા થયો, રતનમંજરી ચોરી ગયો. ૩૮૫
 પગલે પગલે કટક જ ચઢ્યું, પગલું રતનપુર માંહે પહું;
 લાગી રાઠ આણીને કોધ, માંહોમાંહે વળગ્યા ભેધ. ૩૮૬
 વઢતાં દિન વીસા છે ચાર, રતનરાયે કર્યો વિચાર;
 આપણા ઉપર ત્રંખક વઢે, શે વાંકે સેના એ ચઢે? ૩૮૭
 ગયા લાટ નિવારણ કાજ, વઢો કુણ દિવસની દાઝ ?
 તારા નગરમાં મારા ચોર, તેણે કામ કર્યું છે ઘોર. ૩૮૮
 રતન પેટી ને રતનમંજરી, તે તો ચોર લાવ્યો છેતરી;
 તેને કહાડી આપો મને, તો તો જીવતો મૂકું તને. ૩૮૯

હોહરા

રાજ શું જાણો નહીં? મન વિચારો જાણુ;
 રતનમંજરી લાવિયો, વિક્રમ વીર સુખાણુ. ૩૯૦
 સુણુતે આનંદ ઉપન્યો, શીતળ થઈ સૌ કાય;
 પ્રદક્ષિણા દેધને નમ્યો, વિક્રમ ફેરે પાય. ૩૯૧
 ધન હું, ધન એ દીકરી, ધન મારો અવતાર;
 હેતે આવો નગરમાં, શોભે સહુ સંસાર. ૩૯૨
 રતનપુરનો રાજિયો, બોલ્યો રતનરાય;
 વરો બેટિ એક માહરી, સકળ મનોરથ થાય. ૩૯૩

ચોપાઈ

એક પરણી તેની કન્યાય, પાછા ત્રંખાવટીએ જાય;
રીત ભાત તે પૂરણુ કરી, બીજી વાર તે કન્યા વરી. ૩૯૪
હરખે વાગ્યાં ઢોલ નિશાન, આળ્યો વિક્રમ વીર સુજાણ;
કન્યા પેટી દંડ રતન, લાળ્યો ઘેરે કરી જતંત. ૩૯૫
સ્ત્રીઓ ઉતારી મહોલા પાશ, દેવદમનીને દીધી આશ;
વચન તમારું મસ્તક ધરું, હવે હુકમ દો તેતું કરું;
આણ્યા ત્રણ દંડ તે દીશ, કહો તે વાત ચહડાવું શીશ. ૩૯૬

(૪ બ્રાહ્મણની પુત્રી પાસેથી વિષધર દંડની પ્રાપ્તિની વાર્તા)

દોહર

કહે સાસુ કહું તે કરો, આપ નગર ભૂપાળ;
વીર ભટ નામે વિપ્ર છે, તેડીને ધન આલ. ૩૯૭
બાળક પુત્રી તેહની, તેતું સરસ સ્વરૂપ;
ચર્ચા જો જો તેહની, ભોળા ન થશો ભૂપ. ૩૯૮

ચોપાઈ

પ્રાતઃકાળ થયો જેટલે, વીર ભટ તેજો તેટલે;
માન દીધું રીઝીને રાય, કુમકુમ ચંદન પૂજી પાય. ૩૯૯
રતનથાળ તે આગળ કરી, હેતે હેમની મોરો ધરી;
મહારાજ હેતે લીજીએ, પતિતને પાવન કીજીએ. ૪૦૦
લાગ્યું બ્રાહ્મણને અદકું દુઃખ, રાજા ઉપર મરજું મૂખ;
ભાઈ મારે શો એનો અર્થ ? રાજદારમાં ભેદએ ગર્થ. ૪૦૧
માંસ રુધિરનો ભુંડો આહાર, રાજપ્રતિગ્રહ ભારે ભાર;
દશ ખાટકી કરે જેટલું, એક ચક્રીને ઘેર તેટલું. ૪૦૨
દશ ચક્રી કરે જે આપ, તેટલું એક ગુણિકાતું પાપ;
દશ ગુણિકાતણું અંધ જેહ, એક નરપતિને ઘેર તેહ. ૪૦૩
નિંદા કરીને નાશી ગયો, કાડી એક લેવા નવ રહ્યો;
એમ કરતાં પડી જવ રાત, રાયે વિચારયું હૃદિયા સાથ. ૪૦૪
ભેઉં ચર્ચા એના ધરતણી, સમૃદ્ધિ છે એને ઘેર ધણી;
વાળ્યો કાછડો ટેટો કશી, ચાલ્યો તે બ્રાહ્મણ ધર ધણી. ૪૦૫

- કાષ્ટને વાત ન કહી તે રાય, છાના વીર ધીર જે જાય;
અદૃષ્ટિદા મનમાં ધરી, ધર ચર્યા જૂએ તે ફરી. ૪૦૬
- ઘટિકાં જેય નિશા વિસ્તરી, આલિણીની પુત્રી નીસરી;
સકલ કળા ગુણુ જોખન સાર, લક્ષણુ બુદ્ધિવંત છે બાળ. ૪૦૭
- તેની પાસે દંડ જ એક, તેની શોભા વિવિધ વિશેક;
નિકળા ધર મેલી બારણે, રાય નિકળ્યો જોવા કારણે. ૪૦૮
- ચોટે જઈને ઊભી રહી, પ્રધાનપુત્રી તે સ્થાનક ગઈ;
ત્રીજી તનયા વણિકજવણી, તે સહુની શોભા છે ઘણી. ૪૦૯
- ચોથી છે ક્ષત્રીની નાર, મળ્યાં એકઠાં ટાળે ચાર;
મળી સહુ વિચાર જ કરે, અરાંપરાં ચોટામાં ફરે. ૪૧૦
- લીધાં પાન ફેફળ ને હાર, લીધા મેવા અપરમપાર;
લીધી સામગ્રી પરણ્યાતણી, લીધા ચૂડા ચુંદડી ઘણી. ૪૧૧
- વસ્ત્રતણા લીધો અંબાર, થયો મણુ ઝાઝેરો ભાર;
આપ માથે કોઈ નવ ધરે, તું લે તું લે, એમ સૌ કરે. ૪૧૨
- લાવો મજુરને આણે દીશ, આપે લઈ ઉપાડે શીશ;
એક આધી તેડવાને ગઈ, ઊભો રાય મજૂર જ થઈ. ૪૧૩
- ભાર ઉપાડવાનું છે મન, પેટ ભરી જમાડો અંન;
ઉપાડ ગાંસડી તું અમતણી, આપશું અંન સામગ્રી ઘણી. ૪૧૪
- કંગાળ સરખું દીકું રૂપ, નવ ઓળખાણો ભારે બૂપ;
પ્રેતાના મદમાં ચાલી જાય, ન ગણે કાને લેખામાંય. ૪૧૫
- અધ્યા તું રહે છે કુણુ ગામ, તારું શું કહે છે સહુ નામ ?
માટકો મજુરજ નામ માહરું, કામ કરું નિત્યે તાહરું. ૪૧૬
- બાલ્યો બાલ ગરીબ કંગાળ, હસે સહુ લાજે છે વહાલ;
રાજાને શિર મેલ્યો ભાર, નિકળ્યાં નગરથકી તે બહાર. ૪૧૭
- વહેળા પર્વત નદી ને પહાડ, જે દેખીને ધુજે હાડ;
વિષધર દંડ જે હાથે લીએ, તે કાષ્ઠથી નવ બીએ. ૪૧૮
- ચાલે સારે ચતુરસૂળણ, જ્યાં હતું ગાંધિયું મસાણુ;
જ્યાં હરસત તણા પરસાદ, તેમાં ગયાં આણી આહ્વાદ. ૪૧૯
- ભૂત પ્રેત ને વ્યંતર ઘણાં, ટાળાં જક્ષ કિતર તે તણાં;
અનેક જોગણી આકાશે ભમે, તે આવીને ચરણે નમે. ૪૨૦

જઈ હરસતની પૂજા કરી, નૈવેદ્યતણી તે થાળી ભરી;
 સંતુષ્ટ કરીને અંખે માત, પછે તેહને પૂછી વાત. ૪૨૧
 મળ્યાં એકઠાં આપે ચાર, કયમ આવ્યાં છો આણે ઠાર ?
 ત્યારે બોલી ચારે જણી, પરણે છે સધયર અમતણી. ૪૨૨
 પાતાળે વસે છે તેહ, કુંમકુમ વરણી તેની દેહ;
 પરણવા આવી હશે લાં જન, અમને દેશે ઝાઝાં માન. ૪૨૩
 કુંમકુમવતી પરણે જેહને, અમ ચારે પરણું તેહને;
 અમને જાવા આપો માગ, આજે વર વરવાનો લાગ. ૪૨૪
 દંડતણી ત્રણ રેખા કરો, સુખે તે સ્થાનક પરવરો;
 માટકા તું ખેસી રહે આંહ, અમો આવશું વહાણાંમાંહ. ૪૨૫
 ચારે માટકા અદકું રાય, મુજને સારી નાખે કાય;
 હું તો નહિ જવા દેઉં તને, હતો લાં મૂકી આવો મને. ૪૨૬
 અનેક ચરિત્ર એવાં બહુ કહ્યાં, સજની ચારે મનમાં લખ્યાં;
 એક કહે એને મા છોડ, સુખે આપણી સાથે તેડ. ૪૨૭
 ખાશે પેટ ભરીને ધાન, કહીશું તે કરશે નિદાન:
 તે સ્થાનક માત્યો એક દંડ, પડી ગુહા એક મહા પ્રયંડ;
 પેઠાં સહુકો વળગી હાથ, તેજો માટકો પોતા સાથ. ૪૨૮

દોહરો

નગર સમીપે જઈ રહ્યાં, દીકું સરોવર નીર,
 નહાવા કરે કારણે, જઈ ઉભી તે તીર. ૪૨૯
 દંડ વચ્ચે ને ગાંઠડી, બીજા શુભ શણગાર;
 તે સૌંધ્યું મળુરને, ક્ષણું ન લાગી વાર. ૪૩૦
 થઈ નસ નહાવા ગઈ, જળમાં ઝાકમઝોળ;
 છાંટે નીર એક એકને, કરે આપ કલ્લોલ. ૪૩૧
 સમયો વીર વૈતાળને, પ્રત્યક્ષ પ્રગટ હોય;
 વચ્ચે દંડ હરી ગયો, પાર ન પ્રીછે કાય. ૪૩૨
 વર આવ્યો લાં પરણવા, તિલક કચ્છું તું લાલ;
 તેને વીર હરી ગયો, જનમાંથી તત્કાળ. ૪૩૩
 જળમાં રહીને માગિયાં, માટકા લાવ શણગાર;
 હાથ ખંખેરી બીઠીઓ, બોલ્યો મુખ ઉચ્ચાર. ૪૩૪

આવ્યો એકજન પ્રીતે પાસ, કર જોડીને કાધું હાસ;
મારી પાસે ધનવંતો સાર, થયાં વરસ એક સો ને બાર;
વૃદ્ધ જરા જૂરણ આંધળો, ગાત્ર શિથિલ ને છે પાંગળો. ૪૬૧

દોહરા

ધન અલેખે તેહને, પેટ નથી કાંઈ તન;
સેવા કારણે ઇચ્છતો, પરણ્યા ઉપર મન. ૪૬૨
તેને કુણુ દે દીકરી, કાણો વૃદ્ધ કરૂપ;
દીપક હાથે લેઈને, કાણુ પડે જઈ દૂપ. ૪૬૩
(વળી) સોળ વરસની ખેટડી, શ્યામ કુંવર છે નામ;
ભર જોખનમાં ભામિની, રહે ઉજ્જવેણી ગામ. ૪૬૪
મહાસત્યવંતી સાધવી, સતીતણો અવતાર;
મત કુંવારું આચરે, રૂપ તણો ભંડાર. ૪૬૫
મા બાપ પરણવા કહે, એહ ધરે નહિ મન;
ધર સૂત્ર માંડું નહીં, જીવે નહીં નર જન. ૪૬૬
વિશ્વ આવીને વિનવે, તોય ધરે નહિ કાન;
શું કરું હું છું જોખના, નહિતર જાઉં રાન. ૪૬૭
નરનું મુખ જોવું નહીં, નરશું ન કરું પ્રીત;
કુંવારી થઈને રહું, રાચું એણી રીત. ૪૬૮
પંડિતે એને બહુ પ્રીછવી, વિખાણુ કરીને વેદ;
શાસ્ત્ર વચન તમને કહું, ખરી વાતે શો ખેદ? ૪૬૯
ધર્મ શાસ્ત્ર એવું કહે, કુંવારી શિર પાપ;
ખાપણુ માથે તેહને, સતી તણો છે શાપ. ૪૭૦
કુંવારી અખળા રહી, મૂકે પૃથ્વી પાપ;
બ્રહ્મહત્યા એક ડગ ભરે, નિત્ય પોકારે ન્યાય. ૪૭૧
ભક્તિ કરે જે ભરથારની, નિત નિત ગંગારનાન;
પ્રદક્ષિણા પૃથ્વી તણી, ડગે ડગે ગૌદાન. ૪૭૨
શાસ્ત્ર નારીએ સાંભળ્યું, મુખ કર્યું સૌ તાજ;
તેહ વરી ધનવંતને, સેવા કરવા કાજ. ૪૭૩
ચરણ તળાંસે તેહનાં, પીરસે તે ભોજન;
ભક્તિ કરે બલી બાતશું, માનિતી નિર્મળ મન. ૪૭૪

અવિદ્યા એકે નહીં, સતી શિરોમણુ નાર;
દર્શન કરવા કારણે, આવે લોક અપાર. ૪૭૫
આભૂષણ આ દેશમાં, દર્શન દિવ્ય સ્વરૂપ;
એક ધનવંત તો એહ છે, માન્યો ભારે ભૂપ. ૪૭૬
પોળને મોઢે પીંપળો, તેની રુડી છાંય;
ત્રીજું ધર તો તે થકી, ધનવંત રહે છે ત્યાંય. ૪૭૭

ચોપાઈ

વારુ કહી તે રાજા હસ્યો, તેનો બોલ હૃદયમાં વસ્યો;
શાને જોઈ હું બાધું ગામ? થાશે મારું એથી કામ. ૪૭૮
રાજા ઉઠી બેઠા થયા, સહુ સહુને ઠેકાણે ગયા;
પડી ઘોર નિશા બ્યાહરે, જોવા સજ્જ થયો ત્યાહરે. ૪૭૯
વાલ્યો કાછડો ઘાટડી ઘણી, ચાલ્યો વીર ધુરંધર ઘણી;
સાંભળ્યુંતું ધરનું ઐંધાણ, ત્યાં જઈ બેઠો ચતુરસુબાણ. ૪૮૦
બેઠો બારણે સ્થાનક ઠરી, વિપરીત વેશ પોતાનો ધરી;
અદૃષ્ટ વિદ્યા આપ હોય, નવ દેખે તે માનવી કાય. ૪૮૧
જેવી કહીતી તેવી સતી, ચર્ચા જૂએ પૃથ્વીપતી;
કરે ભરથારની આપે સેવ, જેવી દયાળુ દેવી દેવ. ૪૮૨
કંથ કેરાં ચાંપે છે ચરણ, પછે આપ પોઢે છે ધરણ;
દીન બે ચારેક જોયું રાય, ચિત્તમાં લાવે છે ચર્ચાંય. ૪૮૩
એક દિવસ જૂએ જોડલે, કૌતક એક ચયું તેડલે;
મધ્યરાત ગઈ છે ધનધોર, એટલે એક ત્યાં આબ્યો ચોર. ૪૮૪
પાડી ખાતર પેઠો ધરમાંહ, બળે દીપક જોત જ સાંહ;
દીલે જાડો ને ફૂટડો, તેવો સ્ત્રીની દૃષ્ટે પજો. ૪૮૫
રક્ત ફેંટો બાંધ્યો છે શીશ, સુંદર ઘાટડી ભીડી દીશ;
રુડો કાછ પહેસ્યો છે પાય, બળવંત છે વળી તેની કાય. ૪૮૬
જ્યાં પોઢીતી ધરણે નાર, આબ્યો તસ્કર તેણે ઠાર;
તસ્કર તે નારીએ દીઠ, અમૃતથી લાગ્યો તે મીઠ. ૪૮૭
રામા રુદેમાં તે ઠામ, તતક્ષણ પ્રગટ્યો તેને કામ;
અગ્નિથકી ગળે જેમ ધૂન, ગળી નાર તસ્કરથી તૃત. ૪૮૮
વચાર તેના મનમાં થયો, જન્મારો એળે મૂજ ગયો;
ભોગબ્યો નહીં સંપૂરણ ભોમ, વાત કરી નવ સાધ્યો જોમ. ૪૮૯

આવ્યો એકજન પ્રીતે પાસ, કર જોડીને કાધું હાસ;
મારી પાસે ધનવંતો સાર, થયાં વરસ એક સો ને બાર;
વૃદ્ધ જરા જૂરણ આંધળો, ગાત્ર શિથિલ ને છે પાંગળો. ૪૬૧

દોહરા

ધન અલેખે તેહને, પેટ નથી કાંઈ તન;
સેવા કારણે ધન્યતો, પરણ્યા ઉપર મન. ૪૬૨
તેને કુણુ દે દીકરી, કાણો વૃદ્ધ કરૂપ;
દીપક હાથે લેધને, કાણુ પડે જઈ કૂપ. ૪૬૩
(વળી) સોળ વરસની ખેટડી, શ્યામ કુંવર છે નામ;
ભર જોખનમાં ભામિની, રહે ઉજ્જેણી ગામ. ૪૬૪
મહાસત્યવંતી સાધવી, સતીતણો અવતાર;
મત કુંવારું આચરે, રૂપ તણો ભંડાર. ૪૬૫
મા બાપ પરણવા કહે, એહ ધરે નહિ મંત;
ધર સૂત્ર માંડું નહીં, જીવે નહીં નર જન. ૪૬૬
વિશ્વ આવીને વિનવે, તોય ધરે નહિ કાન;
શું કરું હું છું જોખના, નહિતર જાઉં રાન. ૪૬૭
નરનું મુખ જોવું નહીં, નરશું ન કરું પ્રીત;
કુંવારી ચર્ધને રહું, રાત્રું એણી રીત. ૪૬૮
પંડિતે એને બહુ પ્રીછવી, વિખાણુ કરીને વેદ;
શાસ્ત્ર વચન તમને કહું, ખરી વાતે શો ખેદ? ૪૬૯
ધર્મ શાસ્ત્ર એવું કહે, કુંવારી શિર પાપ;
ખાપણુ માથે તેહને, સતી તણો છે શાપ. ૪૭૦
કુંવારી અગળા રહી, મૂકે પૃથ્વી પાય;
બ્રહ્મહત્યા એક ડગ ભરે, નિત્ય પોકારે ન્યાય. ૪૭૧
ભક્તિ કરે જે ભરથારની, નિત નિત ગંગારનાન;
પ્રદક્ષિણા પૃથ્વી તણી, ડગે ડગે ગૌદાન. ૪૭૨
શાસ્ત્ર નારીએ સાંભળ્યું, સુખ કર્યું સૌ તાજ;
તેહ વરી ધનવંતને, સેવા કરવા કાજ. ૪૭૩
ચરણ તળાંસે તેહનાં, પીરસે તે ભોજન;
ભક્તિ કરે બલી બાતશું, માનિતી નિર્ભળ મન. ૪૭૪

અવિદ્યા એકે નહીં, સતી શિરોમણુ નાર;
દર્શન કરવા કારણે, આવે લોક અપાર. ૪૭૫
આભૂષણુ આ દેશમાં, દર્શન દિવ્ય સ્વરૂપ;
એક ધનવંત તો એહ છે, માન્યો ભારે ભૂપ. ૪૭૬
પોળને માટે પીંપળો, તેની રુડી છાંય;
ત્રીજું ધર તો તે થકી, ધનવંત રહે છે ત્યાંય. ૪૭૭

ચોપાઈ

વારુ કહી તે રાજા હસ્યો, તેનો જોલ હૃદયમાં વસ્યો;
શાને જોઈ હું બાધું ગામ? થાશે મારું એથી કામ. ૪૭૮
રાજા ઉઠી બેઠા થયા, સહુ સહુને ઠેકાણે ગયા;
પડી ઘોર નિશા જ્યાહરે, જોવા સજ્જ થયો ત્યાહરે. ૪૭૯
વાળ્યો કાછડો ઘાટડી ધણી, ચાલ્યો વીર ધુરંધર ધણી;
સાંભળ્યુંતું ધરનું અંધાણુ, લાં જઈ બેઠો ચતુરસુખાણુ. ૪૮૦
બેઠો બારણે સ્થાનક ઠરી, વિપરીત વેશ પોતાનો ધરી;
અદૃષ્ટ વિદ્યા આપ હોય, નવ દેખે તે માનવી કાય. ૪૮૧
જેવી કહીતી તેવી સતી, ચર્ચા જૂએ પૃથ્વીપતી;
કરે ભરથારની આપે સેવ, જેવી દયાળુ દેવી દેવ. ૪૮૨
કંથ કરાં ચાંપે છે ચરણુ, પછે આપ પોઠે છે ધરણુ;
દીન બે ચારેક જોયું રાય, ચિત્તમાં લાવે છે ચર્ચાંય. ૪૮૩
એક દિવસ જૂએ જેટલે, કૌતક એક ચયું તેટલે;
મધ્યરાત ગઈ છે ધનધોર, એટલે એક લાં આવ્યો ચોર. ૪૮૪
પાડી ખાતર પેઠો ધરમાંહ, બળે દીપક જોત જ લાંહ;
દીલે જાડો ને ફૂટડો, તેવો સ્ત્રીની દૃષ્ટે પજો. ૪૮૫
રક્ત ફૂટો બાંધ્યો છે શીશ, સુંદર ઘાટડી ભીડી દીશ;
રુડો કાછ પહેસ્યો છે પાય, બળવંત છે વળી તેની કાય. ૪૮૬
જ્યાં પોઠીતી ધરણે નાર, આવ્યો તસ્કર તેણે ઠાર;
તસ્કર તે નારીએ દીઠ, અમૃતથી લાગ્યો તે મીઠ. ૪૮૭
રામા રુદેમાં તે ઠામ, તતક્ષણુ પ્રગટ્યો તેને કામ;
અસિથકી ગળે જેમ ધૂન, ગળી નાર તસ્કરથી તૂત. ૪૮૮
વચાર તેના મનમાં થયો, જન્મારો એળે મૂજ ગયો;
ભોગવ્યો નહીં સંપૂરણુ ભોમ, વાત કરી નવ સાધ્યો જોમ. ૪૮૯

કંથસ્વાદ કાયા નવ અણ્વો, એ જન્મારો ધૂટી પજો;
 એવો ધડીઓ મનમાં ઘાટ, દીઠો તસ્કરનો બહુ ઠાઠ. ૪૯૦
 નિરખ્યું રૂપ તે તસ્કરતાણું, હરખી નારિ હૈડામાં ઘણું;
 ક્યમ આવ્યો છે અડધી રાત ? સાચી કહે તું મૂજને વાત. ૪૯૧
 ત્યારે તસ્કર બોલ્યો વળી, દીઠી નારી ચિત્તે ચળી;
 મારે મન છે એટલો અરથ, આવ્યો ચોરવા ધરથી ગરથ. ૪૯૨
 શિર માટે આવ્યો અહીં હું, પુછે છે તો સાંભળ તું;
 પાડે ખૂમ કે બોલે વાણ, મારી ખડ્ગ કાઢું તુંજ પ્રાણ. ૪૯૩

દોહરાં

તરુણી તસ્કરને કહે, પ્રીતિ અમથું જોડ;
 હેતે ધર આપું તને, પહોંચાડું મનકોડ. ૪૯૪
 મુજથું મન કરી રમો, ટાલ્ય વેહેની આગ;
 નિત્યે દહાડી આવજે, જેહ ગમે તે માગ. ૪૯૫
 ત્યારે તસ્કર બોલ્યો, માનિની સાંભળ મર્મ;
 દેખે કંથ આ તાહરો, તે નહીં મારો ધર્મ. ૪૯૬
 લોપું લાજ નહિ એહની, જે નવ દેખે દષ્ટ;
 એ સન્નિધ તુંજથું રમું, તો થાઉં હું ભ્રષ્ટ. ૪૯૭

ચોપાઈ

કામિની કહે કંથ મારું હું, ફરીફરી થું કહે છે તું;
 તસ્કર કહે મારો એહને, સંગ કરું તાહારી દેહને. ૪૯૮
 દીંચણ મુકી પાસા તળે, અંગુઠો દીધો જઈ ગળે;
 પલક એકમાં નીકળ્યો પ્રાણ, જીવે વિક્રમ વીર સુખણ. ૪૯૯
 હરખ હિપન્યો બેહુને ઘણો, સંગ કર્યો પછે તસ્કર તણો;
 તેને આપ્યું અદકું ધન, અત્રત જેવાં કલાં વચન. ૫૦૦
 નીત નીત રમવા આવજે, સામગ્રી સાથે લાવજે;
 ચોર કાઠી મૂક્યો બારણે, રહ્યો રાય જોવા કારણે. ૫૦૧
 દીઠો તે તસ્કરને દષ્ટ, મહિપતિ મનમાં પામ્યો કષ્ટ;
 ખુતી તસ્કર ને ત્રિજે જાર, એને માત્યાનો વહેવાર. ૫૦૨
 મહેલ્યું ખડ્ગ કરીને રીસ, છેલું તે તસ્કરનું શીશ;
 પડતાં ચીસ નાંખી તે ઠાર, ત્યાં સ્ત્રીએ ઉઘાડ્યાં બાર. ૫૦૩

દીઠા બારણે તરકર પડ્યો, સ્ત્રીને મન અચરત અણ્યો;
 દીઠી રાત અંધારી ઘોર, માસ્યો ચોક્કીવાળે ચોર. ૫૦૪
 નારી મનથી મુકી મામ, મેં તો કુકુ કીધું કામ;
 કંચની હલ્યા માથે લીધ, કારજ એક નવ પામું સીધ. ૫૦૫
 હૈકું મેં નવ રાખું હાય, કાયા વટાળી તરકર સાય;
 અરે રાયના લોક જ ધાઓ, મારી જનારાને તો સાઓ. ૫૦૬
 મળ્યા એકઠા લાખેક લોક, શેઠ માસ્યો તે પામ્યા શોક;
 પૃથ્વીપતે નેઈ છે પેર, આવ્યો રાય પોતાને ઘેર. ૫૦૭

દોહરા

પ્રાતઃકાલ જ્યારે થયો, સ્ત્રીએ વિચાર્યું મનં;
 દાનપાત્ર મળ્યા ધણા, લુટાવી દીધું ધન. ૫૦૮
 મ્હેલ મેડિ ને માળિયાં, વળી જે કણ કાઠાર;
 કૃષ્ણાર્પણ સર્વે કચ્છું, અન્ન વસ્ત્ર શણુગાર. ૫૦૯
 ચાલ્યો ફેલ એ નગરમાં, ફેગટ બાધે દેશ;
 સતી થાય છે સાધવી, જોખન બાળાવેશ. ૫૧૦
 સતી સુંદરી નીસરી, સજ્યા સોળ શણુગાર;
 ચોખા વેરે ચોદશા, અશ્વિનીએ અશ્વાર. ૫૧૧
 વાજં વાજે અતિ ધણાં, શરણાધર્યો ચેહેચાટ;
 જોવા નગર બાધું મળ્યું, જશ કહે ભારે ભાટ. ૫૧૨
 માગણુ જાએ માગવા, દક્ષણા લેવા દેવ;
 નમે લોક સહુ નગરનાં, બહુ કરે છે સેવ. ૫૧૩
 મળ્યા દુઃખિયા રોગિયા, ભુવન ભુવનથી ધાય;
 નાનાં મોટાં નગરનાં, ભુવતી જોવા જાય. ૫૧૪
 થાપા દે કુમકુમતણા, ઉંડે અખિલ ગુલાલ;
 જે જે બોલે મુખ ધણા, ભરી ફૂલની થાળ. ૫૧૫
 કાને કહે સુત આવશે, કાને આપે ધનં;
 કાને કહે જશ પામશે, એમ મનાવે મનં. ૫૧૬
 લોક મળિને આવિયાં, જ્યાં બેઠાં છે રાજ;
 સતી થાય છે સાધવી, હુકમ કરો મહારાજ. ૫૧૭
 રાજ કહે ક્યાં છે સતી, મારું મન પરસનં;
 છડી અસ્વારી આવશું, કરવા સતી દરસન. ૫

કુંચી કંદોયણુ રહે જ્યાં, ગયો એકલો રાજા ત્યાં;
 અદૃશ્યવિદ્યા આપે કરી, રહ્યો કુંચીના ધરમાં ઠરી. ૫૪૮
 કુંચીને મન અદ્ભુત જ્ઞાન, મહિપતને દીધાં બહુ માન;
 ધન્ય ભાગ્ય અમારું આજ, આવ્યા છો નરપત શા કાજ? ૫૪૯
 અદૃશ્યવિદ્યા મનમાં ધરે, તેથી અરથ એકે નવ સરે;
 કપટકાજ આવ્યા છો તમે, તે સરવે જાણું છું અમે. ૫૫૦
 રાજાએ બે જોડ્યા હાથ, બોલ્યો તે શ્યામાની સાથ;
 મોટી વિદ્યા જે માહરી, તે ક્યમ દષ્ટ પડી તાહરી? ૫૫૧
 પૃથ્વીમાં નવ પ્રીછે કાય, તે કારણુ તુજમાં ક્યમ હોય?
 કુંચી કહે જાણું હું પેર, જ્ઞાનદંડ છે મારે ઘેર. ૫૫૨
 મજ આગળ ચાલે નહીં ચોર, ભૂત પ્રેત કરે નહીં ભેર;
 ઘડી એકમાં બાધે કરું, કામ ચિંતવ્યાં કાઢે કરું. ૫૫૩
 આવ્યા છો મારે ધરખાર, મોકલ્યા ધનવન્તની નાર;
 પ્રથમ નારી નરને તમી, તરકર સાથે રંગે રમી. ૫૫૪
 પછે તેણિએ માચ્યો પતિ, સવારે થવા ગઈ સતી;
 કૌતક તે સધળાં તે લલ્લાં, કામિની આગળ માંડી કલ્લાં. ૫૫૫
 સરખી નારી સરવે કહી, લાંથી ચાનક તમને થઈ;
 તેણે પારખું જોવા કાજ, મોકલ્યા છે મહિપત મહારાજ. ૫૫૬
 દોહરું

લારે વિક્રમ બોલિયો, ખરી તમારી ખ્યાત;
 આગળથી તમે જાળખી, વીગતકેરી વાત. ૫૫૭
 અદૃશ્યવિદ્યા કેમ પારખી, ક્યમ દીઠો મૂજ દેહ?
 ગૌહત્યા તુજ શીર છે, ભાંગ મૂજ સંદેહ. ૫૫૮
 કંદોયણુ તવ ઉચરી, કહું એક તુજને ગૂંજ;
 તપાસું ત્રણ લોકને, એવી મારી સૂજ. ૫૫૯
 પ્રતાપદંડ મુજ પાસ છે, જે દુર્લભ છે દેવ;
 તેથી જાણુ જશ છે મને, સદા કરું છું સેવ. ૫૬૦
 રાજા કહે તું છે લલી, પ્રથમ સંદેહ ભાંજ;
 જીઓ સરવે એક છે, તેની મોટી દાજ. ૫૬૧
 દેખાડો તે પારખું, માને મહારું મન;
 સંદેહ ભાંગવા મનતણો, આવ્યો આણે દંત. ૫૬૨

વચન સાત પરિયાતણું, આપો મુજને હાથ;
દેખીને દાઝો નહીં, તો ઉચરું તમ સાથ. ૫૬૩
વચન દીધું ત્યાં વિક્રમે, કુંચી કરમાં આપ;
જો કાપે કા ઉપરે, સ્ત્રીહત્યાદિક પાપ. ૫૬૪

ચોપાઈ

કુંચી કહે સાંભળ રે રાય, કૌતક જો મમ મંદિર માંય;
ધરમાં બેઠા ખાઓ પાન, એટલે ત્યાં આવ્યો પ્રધાન. ૫૬૫
શુભ મનુસમાં ધાલ્યો રાય, પ્રધાનને દીધો પસાય;
આવો બેસો સુખે રહો, કામ હોય તો મુજને કહો. ૫૬૬
સાંભળ કુંચી મહારી વાત, આજ રાણિએ કરાવી વાત;
સ્ત્રીહત્યાદિક ખાધા સમ, માટે મહોલ જાઉં નહિ ક્યમ? ૫૬૭
મહિપતકરો મહોલ જ જ્યાંહ, હવડાં મુજને મોકલ ત્યાંહ;
વડી રાણી જો વિક્રમતણી, તે શું પ્રીત મારે છે ધણી. ૫૬૮
જાવાનો નવ પાસું લાગે, મનુષ્ય આગળ કા નથી માગ;
મોકલ્યાં તેડાં રાત જ સાત, મેળવવાની કરને વાત. ૫૬૯

દોહરો

કહે કુંચી મનુસપર, આપ અસ્વારી થાઓ;
કરો પ્રહાર ત્રણ દંડના, સુખે મહોલમાં જાઓ. ૫૭૦
તાણું દીધું પેટિએ, પોતે રાજ પાસ;
પ્રધાન બેઠો ઉપરે, રાણી મળવા આશ. ૫૭૧

ચોપાઈ

ઉઠી મનુસ તે પ્રીતે કરી, જઈ રાણીને મહોલે અંદી;
મનસા સિધે દીધાં બહુ માન, આપ્યું બેસણું પૂરણ પાન. ૫૭૨
આજ તાપ હેડાનો ગયો, સફલ જન્મ અમારો થયો;
દહાડી ઉઠી બેતી વાટ, આજયકી લાગ્યો ઉચાટ. ૫૭૩
પ્રધાન રાણી પાસે રહ્યો, પ્રીતેથી પ્રભાત જ થયો;
વનિતા કહે વહેલા આવજો, વધાઈ આગળથી કહાવજો. ૫૭૪
વજર જઈ મનુસે ઠર્યો, પ્રહાર દંડનો ઉપર કર્યો;
આવ્યો પ્રધાન કુંચીને ઘેર, નિરખી રાજાએ સઉ પેર. ૫૭૫
વાટ બેશે શ્રી વિક્રમ રાય, એવું કહીને થયો વિદાય;
નિકળ્યો નરપત સાંથી તેહ, મન તણો લાગ્યો સંદેહ. ૫૭૬

સતવાદી તે સાંખી રહ્યો, પ્રતિઉત્તર કાને નવ કહ્યો;
 કુંચી કહે સાંભળરે રાજ, સફળ થયાં તારાં મનકાંજ. ૫૭૭
 પ્રતાપદંડ છે મારે ઘેર, તુજને આપું પ્રીતે પેર;
 બીજા દંડ જિતે જેહને, પ્રતાપદંડ આપું તેહને. ૫૭૮
 મૃત્યુ લોકમાં શોભા જેહ, પંચદંડમાં વશી છે તેહ;
 મારે મન હતું એક વરત, તે મેં તમને આપ્યું તરત;
 રાય દુઃખ દેહનાં વામિયો, પંચદંડ પુણ્યે પામિયો. ૫૭૯

દોહરા

માન જ દીધાં મહિપતે, કહિ દમનીને વાત;
 જિત્યો જશ પૃથ્વીતણો, વાધી છે જુગ ખ્યાત. ૫૮૦
 વાગ્યાં જંજીર જીતનાં, ભારે હુતી ભીંત;
 કરી નાંખી તે કરકડા, આપે થયો નચિંત. ૫૮૧
 અખિલ રાજ તેણે કચું, અજિત રહ્યો નહિ કાય;
 શક ચાલ્યો છે શાસ્ત્રમાં, જોતીક લખિયો જાય. ૫૮૨
 પંચદંડ પરતાપથી, થયું ઈંદ્રને જાણું;
 કરામત બાધા કલ્પની, પામ્યો એ પરમાણુ. ૫૮૩
 ઉણી એકે નવ રહી, થયો ઈંદ્રવત તેહ;
 માનવરૂપે મહિપતિ, થયો દેવરૂપ દેહ. ૫૮૪
 દૈવત ઈંદ્રાસનતણું, ઈંદ્રતણું આસન;
 મન રીઝીને મોકલ્યું, ભૂપતને ભોવન. ૫૮૫
 અંતરિક્ષ વિમાન ઉતર્યું, શુભ સભા મધ્ય સાર;
 પાછળ જડિત પૂતળી, પૂરણ વિશ ને બાર. ૫૮૬
 સાક્ષાત્કાર કંચનતણું, જડિત રત્ન અમૂલ;
 વરતુલ આકાર તેહનો, જેવું કમળનું ફૂલ. ૫૮૭
 ફરતું ગજ બતરીસનું, અતુલ્ય તેજ અપાર;
 હાથ હાથ છેટે પુતળિ, શણગાર સહિત તે સાર. ૫૮૮
 વાળં તેના હાથમાં, વસ્ત્ર વિવેક અંગ;
 શોભા કાણુ કહી શકે, રાજસ રડો રંજ. ૫૮૯
 પંચદંડ તેણે જગ્યા, પુંડળ શોભા પત્ર;
 સ્કાટિક મણિ હીરે જજું, શિર સોહાનું છત્ર. ૫૯૦

મહા પુણ્યથી પામિયો, દેવને દુર્લભ જેહ;	
સ્વર્ગપુરીથી ઉતર્યું, શુભ આસન તો તેહ:	૫૯૧
અધિપતિ આસન ભોગવ્યું, બેઠો એ આસન;	
પછે સ્વર્ગ રાજા ગયો, મહિપતિ મોટે મન.	૫૯૨
શાલિવાહન શક કર્યો, સ્વર્ગ ગયો ભડ ભૂપ;	
પૃથ્વીમાં આસન ઉતર્યું, જેનું રુકું રૂપ.	૫૯૩
કહે પૂતળી ભોજ સુણ, એવો થયો તે રાય;	
તેવાં જે પરાક્રમ કરો, ધરો સિંહાસન પાય.	૫૯૪
વિક્રમ* મહિમા સાંભળે, આણીને મન ભાવ;	
વ્યાધિ શોક પીડે નહીં, સ્વપ્ને નાવે તાવ.	૫૯૫
હરસત કિરપા કરે, મહાકાળેશ્વર નાય;	
ગાય શિખે ને સાંભળે, નવનિધ ઉપર હાય.	૫૯૬

કાર્ણસ સભાની પ્રતમાં નીચે પ્રમાણે પાઠાંતરવાળી કરીએ છે.

એહવો પરાક્રમ જે કરે, તે ધરે સિંહાસન પાય;
મન વિમાસીને જુઓ, અધિક બુદ્ધ્ય ભોજરાય!
એહ કથા જ સાંભળે, કરે વિવધ યેરે દાન,
આ લોકે જશ પામશે, પર લોકે સનમાન.
દુશ્મન તો ગંજે નહી, નહી પીડા, દેહ રોગ,
ધર્મ સખા હવો જેહને, તે પામે અષ્ટ ભોગ.
સહુથી મોટા ધર્મ છે, કરો વિચારી આપ,
વિક્રમે દિગ્વિજય કર્યો, (તે) પુણ્ય તણા પ્રતાપ.
ધર્મ થકી લક્ષ્મી મળે; ધર્મ થકી વશ લોક;
જેહને પુણ્ય મનમાં વસ્યું, એકે દીન નહિ શોક.
એક ગણું અહીં આપશે, લક્ષ ગણું તિહાં થાય;
પુણ્ય કરજો બહુ સંગતે, સર્વે રંક ને રાય.
રામકથા નવું અરિત, સૂણે નરનારી જન;
એક એક અક્ષર સાંભલે, રેવાનું દરશન.
એહવાં પરાક્રમ છે કરે, તે બેસે આસન,
કહી કથા જે પુતલી, સુણી ભોજ રાજન.
એહવું કહીને પુતલી, હંસા ગઈ આકાશ,
અષ્ટ કથા પૂરણ થઈ, કહે કવિ સામલદાસ

પરમારથપર પ્રીતડી, સાહસિક ને શૂર;	
દાતા જનને દીલ વસે, નિર્ગુણ જનને નૂર.	૫૬૭
ચરિત્ર એ ચિત્તમાં ધરે, કરે પુણ્ય મહા દાન;	
આ લોકે સુખ ભોગવે, પરલોકે જશ માન.	૫૬૮
એવું કહીને પૂતળી, આપે ગર્ભ આકાશ;	
એહ કથા પૂરણ થઈ, કહે કવિ સામળ દાસ.	૫૬૯
શ્રીતા વક્તા સાંભળો, કહે કવિતા કરજોડ;	
સામળભટ કહે બોલજો, જે જે શ્રી રણછોડ.	૬૦૦

પંચદંડની વાર્તા સંપૂર્ણ

અંગદવિષ્ટિ

શ્રીપતિ ગણપતિ સરસ્વતિ, કર કાટિ શુભ કામ;
કવિ સામળ કર જોડી કહે, ચરિત્ર હ્રદે ધરી રામ.

૧

કુલાણા છંદ

એક છે રદન વર, વદન ગજશુંઢ શુભ ચિંતામણી શીર છત્ર છાજે,
મદનકદનનો પુત્ર પુણ્ય પરાક્રમી, રિદ્ધિ સિદ્ધિ નિધિ રહે રામ રાજ;
આઘ આ શક્તિએ જક્ત જનુની હિમા, ભક્ત વત્સલ મોટી માત માજ,
સેવ્યરે સેવ્યરે દેવના દેવ એ, ગુણ નિધ્ય ગર્યો ગણપત્ય ગાજ;
આરાધું અન્નપૂરણા ચિંતા કર ચૂરણા, કરુણા કર તું ધણું કામ થાશે,
પૂજ્ય પરબ્રહ્મને ધારીએ ધરમને, કરમ ને શરમથી ધરવાસે;
લંડાર અભરે ભરે સુખસાગર તરે, સકળ સંકટ હરે ગંગ નહાશે,
કહે કવિરાજ રાખે લખ લાજ, જે કાઈ બહુચરી ચરણ સ્હાશે.
ધરમ ને અરથ ને કામ સફળ ફળે, મોક્ષ મહિમા મળે ધરમ ધામે,
સૂત્ર ને પુત્ર સપુત્ર સુખસાગરે, દિવ્ય દાતાર કાર કામ કામે;
સલ ને શીળ સંતોષ શ્રીવંતસુખ, કાટિક જનમથી કીધ કામે,
કહત સામળ સજો તાપ વિવિધ તજો, રિદ્ધિ ને સિદ્ધિ શ્રીરામનામે.

૨

૩

૪

(રામ-અંગદ સંવાદ) દોહરા

શ્રી રાજરાજેશ્વર રામજી, જગત પાવન જશરૂપ;
લંકાગઢ કોશીસવડે, પોત્યા ભારે ભૂપ.
સેતુપાજ બાંધી સબલ, ઉતરીયા ત્રઠ તીર;
દયાવંત દાતા નિધિ, શ્રીરાજેશ્વર રધુવીર.
શ્રીરામે હ્રદે વિચારિયું, પૂરણ આણી પ્રીત;
જીદ્ધ જોર થાએ નહીં, તો તો રુડી રીત.
વિચારયું વિષ્ટિ કારણે, નર કાણુ નિર્ભે હોય;
એમ વિચારી આપથી, સેના સામું જોય.

૫

૬

૭

૮

છરપય

હનુમાન હકિલો હોય, જોતાં રાડજ માડિ,
ટુંકારો નવ સહે તંન, મનથી રોષ ન છાંડે;

સુગ્રીવ સિંહાસન ઠામ, કામ કયમ એવું કહિયે?
 નલ નીલ જંબુવાન, ચિત્ત વિશ્વાસ ન લહિયે;
 શરપૂર દઢ ધીર મહા, સાહસીક લાયક લહું;
 માન સન્માન સુભટ સહિત, કથન અંગદ પ્રત્યે કહું.

૬

દુહા

નિર્મળ નજર નિશ્ચળ કરી, ચાતુર નર ચિત્ત ચઢાય,
 પ્રીછ્યો અંગદ પ્રેરીને, પ્રીતે પ્રણુઓ પાય. ૧૦
 અંગદ-મહારાજ મુને શી આગન્યા, હુકમ ચડાવું શીશ;
 વાત તમારા મનતણી, ધારી મેં જગદીશ. ૧૧

કાવ્ય છંદ (હિન્દી)

રામ-અંગદકું કહે રામ, કામ કરમેકું જાઓ;
 રાવનસેં કર બાત, વિષ્ટિ કર બેગે આઓ. ૧૨ (૧)
 જ્યો બાઢે નહિ બેર, પેર એસી તુમ કીજે;
 રાજ કરો ગઢલંક, સીત લછમનકું દીજે. ૧૩ (૨)
 તકસિર બકસિર તોય, કાચ નહિ બેર હમારે;
 પાછી દીજે સીત, ચિત્ત ક્યો ચાહ તુમારે? ૧૪ (૩)

છપય

નતરુ ચઢે કપિરાજ, લાજ લોપે ગઢ ભેલે,
 જાંહાં સુખસજ્જા ઠામ, ગામમેં આંદર ખેલે;
 બંશ વિખેડા તંન, મનસુ રાઢ ન સાધિ,
 નતરુ હરે સખ જોર, ચોર કર પલમેં બાધે;
 પુનિ રાવનકું રીઝાવ દ્યો, કહો સીત દેવે સહી,
 સામળ કહે એસી બાતમે, કો રોય દોષ દેવે નહીં. ૧૫ (૪)

દુહા

અં-કહે અંગદ કર જોરકે, નિર્જીવસો કહા નેહ!
 કહા અગર ખર કાકું, જૈસા ઉખર મેહ! ૧૬
 રામ-સ્વભાવ ચહ સત બાતકો, અકલ બડીકો અંક;
 રામ કહે અપનો પ્રીછે, બડા ન કાઢે અંક. ૧૭

છપય

અંગદ-કહા કપૂતકું ધન! મન કહા મૂરખ સંગા!
 કહા કાકું કનક! કહા ગર્દનકું ગંગા!

કહા ખરકું અગર ! કહા નિર્ગુનસોં નેહા !
કહા સુમકી સેવ ! કહા ધરુની બિન ગેહા !
પુનિ કહા બહેરેશું ગાન ! કહા ચોરસોં ચાતરી !
કહા રાવનસું રીઝબન ! જૈસે દેવ ઐસી પાતરી !

૧૮

હુહો

રામ-અલરાક્ષસ એ ભૂપતિ, ખરી રત્નાકર ખાણ;
દશે શીશ રણ રાજતાં, હણતાં મોટી હાણ.

૧૯

છપય (હિન્દી)

અં-કહા મૂરખસોં મેલ ! કહા કાયાબિન માયા !
કહા રંકસોં રુઠ ! કહા સેના બિન રાયા !
કહા નપુંસકસું નાર ! અપંગસું કહા અટારી !
કહા દરિદ્રકો દામ ! કહા પરસ્ત્રીસોં યારી !
પુનિ કહા કુદસકો કૂટનો ! કહા પંડિતસોં પારસી !
કહા રાવનકો રીઝબન ! જ્યો અંધે આગે આરસી !

૨૦

હુહો

રામ-ઈશકો શિષ્ય દશકંધ એ, રિધ સિધ રુઠે રાજ;
સીતા દે તો સોંતિએ, કોધ કરું કુણ કાજ ?

૨૧

છપય (હિન્દી)

અં-કહા લંડકું લાજ ! કહા ચાડીસું ચાતર !
કહા ભીખમે ભોગ ! કહા જસબિન ઝુંઝા નર !
કહા જૂઠેકી જીત ! કહા ગોવિંદબિન ગાનો !
કહા ડાપણ દારિદ્ર ! કહા સતબિને જ્યુ શાનો !
પુનિ કહા મરકટ કંઠે મનિ ! જુહારી ઘર ઘોડલા !
કહા રાવનકું રીઝબન ! જ્યો બાવરીકે શિર બેડલા !

૨૨

હુહો

રામ-ગુન કેડે અવગુણ કરે, એ પાપીની પ્રીત;
અવગુણ કેડે ગુણ કરે, તે જ રુઝાની રીત.

૨૩

છપય

અં-કહા ખલકે સંગ ખ્યાલ ! કહા કુશિષ્યકું બિલા !
કહા બ્રમસોં બેર ! કહા નિર્મલકી નિદા !

કહા બેદસો બેદ, કહા નિર્ગુનસો મેહા,
 કહા બેરી ખિસવાસ, કહા બિન રતકા મેહા;
 પુનિ કહા કીરત કહો સુમકી, કહા રામનામ બિન બોલનો,
 રાવનકું કહા રીઝબન, જ્યોં કૌવચકા ફળ ફાલનો. ૨૪

રામ-સો બાતનકી બાતયે, મોકું સીત મીલાઓ;
 તો અંગદ તુમ લંકમેં, બિષ્ટિ કર બેગે જાજો. ૨૫

રામ* કહે અંગદ સુનો, વિષ્ટિ કરને જાઓ;
 રાવનસોં બાતાં કરો, મિલ સીતા ફિર આઓ. ૨૬

રાવનકું ઇતનો કહો, સીતા દે ગૂમાર;
 નતરુ હમસેં બુધ કરો, ઘડી મેં લ્યાઓ બાર. ૨૭

કુલણા છંદ

અં-આજ મહારાજ કરુણા કરો તો કહું, પ્રીતશું દીજીએ પાણુ જોકું,
 ગડગડે નાદ નિશાણુ નિર્ધોષના, તે તણા ટેક જઈ તર્ત તોકું;
 કાડશું જોડ બેઠો દશાનનતણો, કાટિ બાણુતણાં માન મોકું,
 દુષ્ટની સેવથી દેવ મૂકાવીને, ગ્રહ છય તણુતણા તોકું. ૨૮

સોરઠા (હિન્દી)

રામ-રામ કહે સુન ખીર, ધીર બડે જ્યોં હારીએ
 જો લોં મરે ગુડ ખીર, તો લોં વિષ ન મારીએ. ૨૯

અં-કહો લ્યાંઈ દશ શીશ, બાંધી લ્યાંઈ સખ ધીરસું
 કહો તોકું ગઢ બંક, નાખું લંક સખ નીરસું. ૩૦

રામ-સુન અંગદ કહે રામ, કહો વચન જો તુમ ઘટે;
 અબ તોં એહી કામ, બિષ્ટિ કરવે બાતસું. ૩૧

કુલણા છંદ

અં-કથન અંગદ કહે શીશ નામી પ્રણુ, કાડ મુજને અતિ હોડ હાસું,
 આગન્યા હોય તો જાઈ એ ગામમાં, નામ પ્રતાપથી નહિ જ નાસું;
 શીશ દશ છેદીને ભુજ વીશ લેદિને, દુર્ગ પાડી કરું ક્ષેત્ર ખાસું,
 રાવણો રંક રજ ચરણ પ્રતાપથી, લંક ઉદ્ધવરત કરી હરણુ વાસું! ૩૨

* વિ. સં. ૧૮૦૨ માં 'ઉત્તરેલી' પ્રતમાં અંગદવિષ્ણિનો આરંભ ૨૬ મી કરાયો છે. કાવેલી અને ખીજ લખેલી પ્રતોમાં મળી આવેલું મંગળાચરણ એમાં નથી.

દુહો

રામ-કરુનાનિધ કહે કા કહું ? અંગદ જો સુન આજ;
વચન ન માને બાવરો, કરવો ઇસ બિધ કાજ.

૩૩ (૧૧)

કવિત

અં-કહો તો બલવંત બાનું કોડકું મેં બાંધ લ્યાઉં,
કહો તો આકાશમેં, ઉડાઉં છોક છોકમેં;
કહો તો સાઠ લાખ, કામનિકે કેશ ગ્રહું,
કહો તો નગર ઝધર, નિર્બંશ કરું નેકમેં;
કહો તો દશકંધકે, દશકંધકું નિકંદ કરું,
કહો તો કર બીસકે, ચાળીસ કરું ટેકમેં;
કહો તો લંક અંક ભરી, નાખું હો નિસંક નીર,
પાઉં હુકમ લાઉં સીત, આઉં ધડી એકમેં.

૩૪

દુહો

રામ-ડાપણુ છે દશ કાટિધા, અંગદ તુજમાં એન;
એ વિદ્યાએ વિળિટ કરો; ચિત્ત ચતુરાઈ રહેન.

૩૫

સોરઠો

અં-અંગદ કહે મહારાજ, ક્ષમા કરો મોથે બંકકું;
બિશ્વપતિકા બચન, કા કહું રાવન રંકકું ?

૩૬ (૧૦)

દુહો

રામ-ખેર ખેર મેં કા કહું, અંગદ તુજસેં આપ ?
ગુ-હો તકસિર દશકંધકો, મેલ કરો તુમ માફ.

૩૭

(બુલાણા છંદ)

[અં-એ પાપીનો વધ કરતાંમાં, પાપ પુણ્યતણું શું માપું ?
દુષ્ટ દાનવને દંડ જ દેતાં, છ શાસ્ત્રતણું છે છાપું;
તમો કહો તો શીશ વઢાવું, ફરી ઉત્તર એહનો ન આપું,
જો હુકમ કરે શામળનો સ્વામી, દશકંધના દશકંદ કાપું.

રામ-રામચંદ્ર કહે સાંભળ અંગદ, રાઠ રોષ ન કરશો રીસ,
એક યૌદ્ધ-એકડીનું રાજ્ય પામો તો, એવું વરદાન આપ્યું તું ઇશે;
સીતા શ્રાપ પરતાપીક પંડે, દેહવટ થાશે દિન દશ વીશે,
હુકમ કહે શામળનો સ્વામી, કરો કહ્યું તો માફ મન હીસે.]*

* આ બે છંદો એક પ્રતમાં વધારે હોવાથી અત્રે આપેલા છે.

અં-ઘોડલા બેડલા ટોડલા એહના, પોળિયા પોળ પરચંડ પાળા,
મેડિયાં ડેડિયાં માળિયાં જાળિયાં, રાવણા ફેરલા રખવાળા;
રાળિયે દોળિયે નીરમાં બોળિયે, ચોળિયે એહના ચિત્ત ચાળા,
પ્રતાપ એ નામનો હુકમ હોય રામનો, લંક બાળી કરું સ્તંભકાળા. ૩૮

હુહો

રામ-લંક બાળવી નવ પડે, રૈયત નવ લૂટાય;
શત ગાયોનાં શિંગડાં, તેથી ટાઢાં થાય. ૩૯

છપય

અં-કહો તો ઉદયાચળ ઈંદ્ર, સહિત અસ્તાચળ ઓપું,
કહો તો મેરુ મંડાળુ, રીત પ્રાચીદિશ રોપું;
કહો તો બૂ બ્રહ્માંડ, તોલ તરતીયે તોળું,
કહો તો લંક પરલંક, બહુ જલનિધમાં બોળું;
રજ માત્ર સેવક હું રામનો, કયમ જાઉં કાસદ કારણે ?
સિંહની વાત શિયાળવાં ધરે, બને ન બહુ સ્તુત બારણે. ૪૦

રામ-સાબાશ કહે શ્રી રામ, અંગદ પંચાયન પૂરો,
વીરાધિવીર દઢ ધીર, પૂર સામદ શુભ શૂરો;
બુદ્ધિનિધાન બત્રીશ, બાબંત બોતેરી બૂઝે,
સોળકળા સંપૂર્ણ, શાસ્ત્રગત સધળી સૂઝે;
ડહાપણુ તત્ત્વ ત્રિલોકનું, કોડવાર શું કહું કથી !
સકળ સૈન્ય મેં નિરખ્યું, નર બીજે નિર્ભય નથી. ૪૧

અં-મહારાજ રાજઅધિરાજ, તનુ તનુ સેવક તારો,
વાંક ગુ-હો તકસીર, ક્ષમા કરોજી મારો;
એક કરું છું અર્જ, રીસ ન કરો તો બોલું,
કિંકરનો કિંકર કહેણુ, પ્રીત પદંતર બોલું;
કાને સોપો છો મોરચા, (કાને) શર સામદ ગુણ સૃષ્ટિએ ?
કયમ મુજને સોંપ્યું કાસદું, જે વાત વિખણો વિષ્ટિએ. ૪૨

હુહો

રામ-પદ્મ અઢાર પ્લવંગમાં, બહુ રીજ બોતેર કોડ;
વિષ્ટિ કામ વાલી સુતવિણુ, જડે ન બીજી બેડ. ૪૩

સવૈયો

અંગદ-હુકમ હોય હજુરી ફેરો, સોપી નાંખુ બાધો સાયર,
હુકમ હોય હજુરી ફેરો, મહાકામ કરવા છું માયર;

હુકમ હોય હજુરી કરો, જુધે જોર કરું ત્યાં જાહર,
કાસદ કામ સોંપ્યું ક્યમ મુજને, છેક મુને કેમ કીધો કાપર ?
હુંહો!

રામ-કાપર તુજને ક્યમ કહું ? સાપર શુર સરદાર,
જાહર છો મહા જોદમાં, અપરંપાર અપાર.
સવૈયો!

અં-અંગદ કહે આશા દો મુજને, જોરે જુદ કરું ત્યાં મરું,
હાથી ભાથી સાથી એના, દેખી મારા દિવસો કહું
મંત્ર રામનો મુખ છે મારે, ભડતાં ભૂપતથી નહિ નહું
નીચ કામ કાસદનું કરવા, લંકામાં જાવો હું કાસદ
હુંહો!

રામ-કાસદ કામ એ તો નહિ, એ મોટા મોટા મોટા
લંકપત શું છત દાખવે, તેજ સુધારે કરું.
જુદાણા છંદ

અં-કાતો ગઢ લંકના સહસ્ર કટકા કરું, કોઈને કોઈ કુલ મારું
કાતો હું સાત સાગરજળ સોંપિને, આજે મારું મોટું મારું
કાતો રાક્ષસ બધા રોળી નાંખું વળી, જે મોટું મોટું મોટું મારું
કાતો દશકંધનું દેહવટ વાળિને, જે મોટું મોટું મોટું મારું
મરેણાં

રામ-રામ કહે સાંજગરે અંગદ, કોઈને કોઈ કુલ મારું
કહું કરશે નહીં એ હંધારી, હવે મારું મોટું મારું
સોગટિ નામે મારું કહું નહિ, જે મોટું મોટું મોટું મારું
પાપી પેલ કાદે આજનાં, જે મોટું મોટું મોટું મારું
અં-કાતો બાધી સાદું બનવે, જે મોટું મોટું મોટું મારું
કાતો અશોક વાડિને કોઈ, જે મોટું મોટું મોટું મારું
કાતો પુત્ર એના પુત્રને, જે મોટું મોટું મોટું મારું
હુકમ દિયો સામગ્રી મારું, જે મોટું મોટું મોટું મારું

રામ-બલરાક્ષસ એ મારું કોઈ મોટું મોટું મોટું મારું
હુંટાય નહિ લંકાની કોઈ, જે મોટું મોટું મોટું મારું

ધંદ્રજીત સરખું રત્ન રોળાશે, માટે મન માને નહિ મારું,
 વિષ્ટિ કરે માને નહિ મૂરખ, કામ પડશે તારું. ૫૧
 અં—વિષ્ટિ કામ કરવું તે શાને, કરગરિ બોલ શા માટે કહિયે?
 નગર ઝધર કરવું નિરવંશી, શત્રુવચન શા માટે સહિયે?
 સુત પરિવાર સંધારું એના, હવે રાજ બેશી ક્યમ રહીયે?
 લક્ષવસા સીતા અહીં લાવું, જરૂરપણે અયોધ્યા જઈયે. ૫૨
 રામ—અધિકા બોલ કહો છો અંગદ, શૂરપણું બાણે છે સૃષ્ટિ,
 મારું મન તેથી નવ માને, રાડથકી નવ થઈએ રૂષ્ટિ;
 શિવસેવકને માર્યા ઉપર, નથી ચાલતી મારી દૃષ્ટિ,
 મુજને મુખ ઉપજાવે અંગદ, વિવેકવાત કરો ત્યાં વિષ્ટિ. ૫૩
 અં—રાજ તમારે મુખ ક્યમ બોલું, બાણે હુકમ થયો તે જવાયું,
 ગુણહીણો દેશે મુખ ગાળો, ભાંડ બોલશે એહ લવાયું;
 શત્રુવચન ક્યમ સાંખી રહિશું? તેહ દુઃખે મુજ તંન સવાયું,
 સામળ સ્વામી કહો તે કહિયે, લક્ષવસા એ વચન સવાયું. ૫૪

છપ્પા

રામ—સામદ શૂર સાબાશ વખાણું કરું શાં વાતે?
 હેતે મૂક્યો શિર હાથ, રીઝથકી રધુનાથે;
 મમત ન મૂકશો માન, નૃપતિને ન કરો નમણાં,
 ગુણહીણો દે ગાળ, બોલ કહેજો લાં બમણાં;
 વળિ સામ દામ ભેદે કરી, વિષ્ટિ વધારી વાધજો,
 મૂરખનું* મન માને નહીં, શૂરપણું લાં સાધજો. ૫૫
 અંગદ હરખ્યો મન, હવે મન માન્યું મારું,
 ગમતી કરશું લાં ગોઠ, ધીરજ મનમાં મારું;
 સવાયો દોઢો શત સહસ્ર, વાદ કરતાં વાધે,
 રહ્યાળો રાવણ રાય, શત્રુવટ શોભિત સાધે;
 પછે પરાક્રમથી પ્રાણે કરું, અંગદે વિચાર્યું અંકમાં,
 સામળ કહે સેવક રામનો, જઈ લૂટ પડાવું લંકમાં. ૫૬

કવિત

બચન બઢાયો શીશ, ધાયો મહા ધીરધીશ,
 દિસ ધડી ચાર ચઢે, ગયો ગુન ગાય કે:

* રામ કહે અંગદ સુણીયે, જઈ કામ આપણું સાધજો.

લંક સૌ અતિ અનૂપ, દેખતહી રીઝયો લૂપ,
કૂપ યાગ પુલ ફલ, ચેત્યો ચિત્ત ચઢાયકે;
મહીપત મહેલ આગે, જોર ચેલ જોલ દેખ,
પહેલ પ્રતિહાર ઠાડો, વજ્ર કર સહાયકે;
ખિકટ ખાત ટેડી ડેડી, પર સાત માલ મેડી,
ગઢેલા પર રહ્યો ઉભો, અંગદ જ્યો આયકે.

૫૭ (૧૨)

છપ્પા (લંકાવર્ણન)

સરોવર સમુદ્રકાર, પંકજ સહસ્ર ખીલે,
સ્ફાટિક મણિની પ્રાણ, ગોપ ગુણવંતા ઝીલે;
કસ્તુરી બહેક બરાસ, વેર્ષા ફસર બહુ વાટે,
હીરાજડિત ઘણી ઘેડ, ધુમર ઘણી ઘાટે ઘાટે;
ઈંદ્રપુરીની ઉપમા, કહેતાં વિમાસણ કરે કવિ,
લંકલીલા લખ કાટિધા, નિરખે અંગદ નવનવી.

૫૮

[લવિંગ તણી લીલાસ, અધિક એલચી વન ઝુમે,
ખોલે ચાતુર મોર, બ્રમર ગુંજરવ વન ધુમે;
છપર વનીતા છાજંત, વનરૂપતિ ભાર અઢારી,
નારગર વેદ્ય વસંત, સ્વર્ગથી શોભા સારી;
વળી માગ્યા મેહ વસુધા વહે, અધિક ઉપમા શી અંકમાં,
સુખસાગર સમરધ ધસી, લીલા લહી લક્ષ્મી લંકમાં.]

૫૯

પુરમાં શિવપ્રસાદ, છગ છખીતાં છાજે,
કનકેશ્વર મહાદેવ, ઈશીશીષ આપ બિરાજે;
નિજ કુળની માતા, રાવણી નિરમળ નામે,
વસે સૌ શુભ ઠામ, શોભિત નિજ કામે;
ઈન્દ્ર જીત્યો ઈન્દ્રજીતે, સમૃદ્ધિ લૂટી લાગ્યો ઘણી,
વૈકુંઠ વાસ્યું વસુધાપરે, એ લીલા લહેર લંકાતણી.]

૬૦

નક્ષત્ર સરખી નાર, ઝવેરની જ્યોતો સરખી,
ચંપક વરણાં ચીર, પત્રિની પૂરણ પરખી;
કનક મણિમય કુંભ, પ્રેમદા પરવરી પાણી,
આભૂષણ ઉપમાય, ઈંદ્રકેરી ઈંદ્રાણી;
એ લખ જિહ્વાએ કવિ કહે, ભાટ ભાત ન શકે લાણી,
સામળ કહે હું કેમ કહી શકું, લીલા લહેર લંકાતણી.

૬૧

દુહા

ચાલ્યો અંગદ ચોપથી, મુખ જપતો શ્રી રામ;
 વેગે આંચો પાંસરો, જ્યાં રાવણનું ધામ. ૬૨
 રિદ્ધ સિદ્ધ ઉપમા રાવણતણી, કેતિ કહે કવિરાજ;
 મહિપત મહેલ મધવા સમા, લંક દેશકે લાજ. ૬૩
 પ્રતિહાર બેઠા પોળપર, બોલ્યો મુખથી વાણ;
 કહાં બાયરે વાંદરા, મૂરખ મહા અજાણ. ૬૪

છંપા

જળહળ જ્યોત ઉઘોત, મણિ જળહળતા જડિયા,
 ચિંતામણિ ભરબીત, નવે ગ્રહ આવી અડિયા;
 પરવાળા પર પોળ, સ્ફાટિક સ્તંભ ઠયાં છે,
 સુડામણિ ચોપાસ, કનક કાઠાર કર્યા છે;
 અષ્ટમાસિદ્ધિ નવનિધિ રિધિ, મહાલક્ષ્મિ વાસે વસી,
 શિવની આપી સમૃદ્ધિ જ્યાં, ત્યાં ઉપમા કરવી કશી. ૬૫
 ઝોળગ કરે જ્યાં ઈંદ્ર, ચંદ્ર જ્યાં છત્ર ધરે છે,
 દિવાકર કર દીપ, વરુણ જ્યાં નીર ભરે છે;
 ચાર વદનથી વેદ, બ્રહ્માણ પાઠ ભણે છે,
 ધલહલ તણ ધર્મરાય, ગાનગુણ એહ ગણે છે;
 રતન ખાણ રતનાવળી, કલ્પદ્રુમ મોટાં મણી,
 રિદ્ધિ ધણી રાવણુ ધરે, અલખત રાયચંદ્રતણી. ૬૬
 સાત સોનેરી કાટ, એક એકપેં અતિ ઉંચા,
 પાંચસે પાંસઠ પોળ, ઝોળ ખરી જ્યાં ખાંચા;
 દરવાજા દશ વીશ, બસે બાસઠ છે બારી,
 ત્યાં બેઠા બળવંત, ધીર નર ધનુષો ધારી;
 વણુ આસાએ વિચરે નહીં, વાયુ સરખો પણ જિહાં,
 એ અતળિબળ અંગદ અધિક, પલક એક પોંહલ્યો તિહાં. ૬૭
 કરે ગાન સહસ્ર સંગીત, વિવિધ પેર વાળાં વાળે,
 ઘંટ ઘડિયાળાં ઘોર, ઘણાં નિશાન જ ગાળે;
 નવ લખ નવે હજાર, નવિન નૃત્ય કિતર નાચે,
 નાટક એટક નવરંગ, રાય દેખી મન રાચે;

વળી દેવદુંદુભિ ગડગડે, શોભા સુરનાયકતણી,
ખાણું કોડ સામદ સહિત, લાયક બેઠો લંકાધણી. ૬૮

પુખરાજ પ્રવાળાં પાટ, ઝવેરની જ્યોતે જડિયાં,
ચોરાશી જોજનચોક, મહેલ મણિમાણુક મઢિયાં;
જોજન સોલ સભાય, સિંહાસન શોભા સોહિયે,
મધવાથી મોટમ માન, મહેલ દેખી મન મોહિએ;
વૈમાન દેવ વૈકુંઠનાં, શિવ આપી સમૃદ્ધિ ધણી,
બહો સમૃદ્ધ વિધ બારણે, લાયક બેઠો લંકાધણી. ૬૯

સત્તર અક્ષૌણી સૈન્ય, શોભે રાવણુની સાથે,
મંદરાચળ મંડાણુ, હેતે ધરે એક હાથે;
સાઠ લાખ સરદાર, પ્રેમદા પ્રીતે પરણી,
અણુવરી એંશી લાખ, વિવિધ રૂપાળી વરણી;
છે સાત લાખ સીતેર સૂત, ઈંદ્રજિત આદે અતિ,
અનમી અહંકારી અંશપતિ, રાવણુ મોટો મહિપતિ. ૭૦

એક છત્ર ધર રાજ, પ્રતાપ પામ્યો તે પ્રોઢે,
દેવ દાનવ નર નાગ, કિંકરો સહુ કર જોડે;
દશ મસ્તક ભુજ વીશ, ઈશ વરદાન જ દીધું,
ચૌદ ચોકડી રાજ, કબુલ એ કર્મે કીધું;
કાઈ થયો નથી થાશે નહીં, બળવંત રાવણુ સારખો,
રામ વણુ કાઈ જિતે નહીં, પંડિત રુડે પારખ્યો. ૭૧

પાંચ લાખ પરધાન, પાંચ અયુતો પાગેરી,
છે દશ લાખ દિવાન, વીશ હજાર વજરી;
સામદ સોલ હજાર, લાખ બહોતેરે રાજ,
મંડળિક છત્રીશ લાખ, મુગટધર જોડા જાઝા;
ખાણું કરોડ બેઠા રહે, આઠ જામ હરનિશ જિહાં,
સામળ કહે અંગદબળ અધિક, પલક એકે પહોંત્યો તિહાં. ૭૨

(અંગદ પ્રતિહાર સંવાદ)

હોહો

પ્રતિહાર અચરજ પામિયો, લેખી લીલા લંગૂર;
રહે રહે ઉભો વનચરા, સામદ બોલ્યો શૂર.

છર્યો

પ્રતિ-પેશી ન શકે પવન, લવન ઉભો રહે ઈંદર,
 સુર સહુ સેવા કાજ, ચાકરીમાં રહે ચંદર;
 સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાળ, આણુ અવનીમાં જેની,
 ઈશ સરીખા ધીશ, રહે આજ્ઞામાં એની;
 તું પશુ પોણે ક્યમ પરવરે, હજી લગણુ ધીરજ ધરું,
 જરે જ્યાંથી આવ્યો તિહા, નહિતર કાટી કટકા કરું.

૭૪

દુહો

આણુસમજ્યો આશું ચલે, દેખત ધોળે દીશ;
 મારું મુદ્ગર જરથે, તોરું તેરો શીશ. ૭૫ (૧૪) (૧૭)

જુલણા છંદ

અં-કહે અંગદ પ્રતિહાર સુણ પુરતણા, રાત દહાડો યેઠો દેહ દાખે,
 ઝોળખે નહિ અલ્યા મૂઠ મૂરખ મને, લાર ખોવા લલો ભૂર ભાખે;
 હાથ દીઠા નથી હોંસશું માહરા, ચોરટા તેહનો સ્વાદ આખે,
 સલ કહેરે અલ્યા કમ યેઠો અહીં, કાતણાં ઝુંપડાં રીઝી રાખે ? ૭૬ (૧૫)

દુહો

પ્ર-એ મંદિર રાવણુતણાં, હીરા કનક જડાવ;
 તું જાવા સમરથ નહીં, બહારહીં પાંઉ દીકાવ. ૭૭ (૧૬)
 અં-પ્રતિહારકું કહે પુકારકે, કેસી તેરી લંક ?
 રાવણુની સમૃદ્ધિ કહે, રાવણુ રાય કે રંક ? ૭૮

જુલણા છંદ

પ્ર-લંક શોભા તે લંગૂર તું શું લહે, ચિતામણિ ચંદ્ર ચોપાસ ચળકે,
 ઈંદ્રજિત ઉપમા પૂછ તું ઈંદ્રને, શરપણું સાંભળી શેષ સળકે;
 દશકંધ ડરથી દિગપાળ હોલે દશે, કોડ પચાસ પ્રતિ ગ્રાણુ પલકે, ૭૯
 પોળિયો કહે પશુ પેર પ્રીછે નહીં, ફુંલકર્ણુ દેખી તુજ ફુંલ ટળકે.
 અં-લંકલીલા લંગૂર લખ લૂટશે, મેલ મૂરખ મન માન મટકાં,
 ઈંદ્રજિત ઉપમા પુણ્ય પરવારિયું, ચાર દિવસતણાં ચોળ ચટકાં;
 દશકંધશીશ દશરથસુત રોળશે, લૂંટિ લેશે તાહારાં લાખ લટકાં, ૮૦
 શ્રીરામ પરતાપથી કામ એ તો કરું, ફુંલકરણુકાયાતણા કોડ કટકાં.
 પ્ર-લાજ ને કાજ લોચે ક્યમ માહરી, જાહરી જોખમાં કમ જાહ,
 કમ જાય દોરિયે માનશું મેડિયે, મારશું જોડિયે પૂછ સાહ;

પ્રાણે કરું પિંડ આકાશ ઉડાડિશ હું, અંચળપણું તારું ચિત્ત ચહાંઉં,
પ્રતિહારકે પશુતણી ગાળ કયમ સાંપું હું, લંકપતિનું અમે લૂણ ખાજી? ૮૧

અં-કપિવર કાપિયો લાજ લખ લોપિયો, કાપિયો આપથી ક્રોધ ફૂડી,
રણજંગ રાપિયો ચોદિશ ચોંપિયો, લમર ચઢાવિયાં દષ્ટિ ભુંડી;
ગેલશું ખેલશું રેલશું નગરમાં, દેશ બાધામાં તે દાખું ફુંડી,
તારે મન અલ્યા લંકપતિ છત્રપતિ, મારે મન લંકપતિ એક ભુંડી. ૮૨

હુહા

છત્રપતિ તો એક છે, રિદ્ધિપતિ રઘુનાથ;
એમ કહી પ્રતિહારનો, હોડે સહાયો હાથ. ૮૩
પ્ર-વણ આજ્ઞાએ વાંદરા, પાગ ધરે પુરમાંય; *
કાયા ક્રોડ કટકા કરું, રહે રહે ઉભો ત્યાંય. ૮૪
અં-અંગદ હસીને ખોલિયો, રાવણ કેટલે બહુ દૂર ?
જાવાને અટકાવ કયમ, દશકંધની હજૂર ? ૮૫ (૧૮)
પ્ર-વડો મૂરખ તું વાંદરા, વડિ વડિ કરે શું વાત ?
ખિરકી ખીજીએ પાઠવું, દિન ઉભો રહે સાત. ૮૬ (૧૯)
એવી ખિરકી સાત છે, દિન જાયે પચાશ;
અરજ સુણે જો રાયજી, મનની પહોંચે આશ. ૮૭ (૨૦)
કહાં મળવા તું આવિયો, શું લાવ્યો છે ભેટ ?
શું આપે છે મૂજને, વાત પહોંચાડું ઠેક ? ૮૮ (૨૧)
અંગદે મન વિચારિયું, મળવા ન દે આ દિશ;
કાપ કરીને કર ગ્રહો, પ્રતિહાર ચઢી રીશ. ૮૯ (૨૨)

છરપો

પોકારી પ્રતિહાર, ધીર ઉપર તે ધાયો,
દીધી ગાળ દશ વીશ, પૂછ શત્રુનો સહાયો;
અંગદપર એક પ્રહાર, કાપ કરીને કીધો,
કયમ લોપે મુજ લાજ, દાવ દોષીએ દીધો;

* પાઠાંતર:-પ્રતિહાર ઠાડો પોલપર, ખોલ્યો મુખયે વાણ;
કિત જતા ઈત ખાંદર;; મુરખ તુહી અજાણ.
અંગદ હસકર ખોલિયો, રાવણ કેતિક દૂર;
મોહું મહિપત્ય કળ મિલે, એકહી કાજ અધૂર.

પછિ અંગદ ખીજ્યો અંગમાં, ઘાટ પ્રથમ એનો ધડુ,
સામળ કહે સેવક રામનો, નરપતિને વળતે નડુ. ૯૦

કવિત

પ્રતિહારે દીધી ગાળ, અંગદને ઉઠી ઝાળ,
ઉઠ્યો ત્યાંથી તતકાળ, દાવે દાંત કરડીને;
એ ચારેક ભરી ફાળ, કૃતાંત સરીખો કાળ,
અધિક કરતો આળ, ઘણી રીસ ધરડીને;
સવાયો ગવાયો વાળ, ભલેરું તિલક ભાળ,
બુદ્ધિનિધિતણો બાળ, બાઝ્યો વધુ વરડીને;
પકડ્યો ત્યાં પ્રતિહાર, મહોકમ દીધો માર,
કહ્યું કેતી વાર? લીધાં પાંચે શીર મરડીને. ૯૧

હુલો

હુસરી ખિડકી સંચર્યો, ખીછીક નહીં કછુ મંન;
વે પાંચુકા તુર્ત હને, ચે બાનરકા તંન. ૯૨ (૨૩)

કવિત

દપટાવીને દીધી દોટ, ચાતુરીથી કીધી ચોટ,
ક્યો લોટપોટ સહુ, ધીરપણે ધાધને;
મસ્તકની માણી મોટ, કુદિયો કનક કોટ,
અધિક ભેરની ઓટ, ચઢ્યો ચિત્ત ચાહીને;
હલાવતો હાથ હોક, પૂછતો પ્રહાર પોટ,
ઘણા ગુણુતણો ગોટ, ગયો રામ ગુણુ ગાધને;
બેઠો જિહાં લંકાધીશ, હંદેમાંહે રાખી રીશ,
પાંતરીશ શીશ હિમો, સલામાંહે સાહીને. ૯૩

બુલણા છંદ

ચતુર નગર ચાલિયો, મન સમો માલિયો, પાળિયો બોલ અધિક એથું,
નગર શુભ નરખતો, હૃદયમાં હરખતો, વરખતો ઝેહેરનો વરખવેથું;
દશકંધશું ડોલશું, બહુ વિધ બોલશું, બોલશે લંકા તો દંડ દેથું,
શૂરવીરપણું સાધશું, વિઠિયે વાધશું, રામની પાસથી લાગુ લેશું. ૯૪

(અંગદનો ત્રાસ) છરખા

હાલક હુલક ત્રાસ, પડ્યો ડોલી ને રેડી,
બૂંબારવ ચોપાસ, પિકટ વાટો ન્યાં રેડી;

પ્રાણે કીધા પ્રતિહાર, દાર ઉધાડી ધાયો,
પાંત્રીશ શીશ કરમાંય, અતિ અહંકારી આયો;
તે જોદ્ધા સહુ જોઇ રહ્યા, કર જીયો કે નવ થયો,
સામળ કહે સેવક રામનો, તે ધાહડ મન ધરમાં ગયો. ૯૫

ધાયો અંગદ ધીર, નીર ઉતાર્યાં નરનાં,
દેહવટ કીધો દરબાર, વખાણુ શાં કહું વાનરનાં !
પુરમાં પશ્યો પુકાર, છોક હિમ્મત છુટાણી,
વાયે ચાલી વાત, લંક બાધી લૂંટાણી;
લાં ખલક બાધિ ખળભળી, નાસવા લાગી નારિયો,
કાઈ ઉંચી ચઢે અટારિયે, અંધ કરે કાઈ બારિયો. ૯૬

લપેટી વાટે લાખ, ઝપેટી કીધો જોરા,
અટપટી કરતો આળ, ટેક દેખાણો તોરો;
કરતો હૂંકાહૂંક, જિડતો એ આકાશે,
કુદતો કરતો પ્રહાર, વખાણુ ધણેરાં વાસે;
પ્રતિહાર પ્રાણે કરી પરવર્યો, ઘાટ ધણા જાણુનો ધણો,
પછી રાવ થઈ ત્યાં રાવણે, રાવણુ પણ રોષે ચઢ્યો. ૯૭

ગઢલંકા ઘેર ઘેર, વાત વાયુવત વાધી,
ચઢ્યું રામનું સેન, લંક લૂંટાણી બાધી;
(કા) કહે માર્યો હુંલકર્ણ, કહે રાવણુ રણુ રોળ્યો,
(કા) કહે ઇંદ્રજિત અનિત, તે ચાંચડવત ચોળ્યો;
ગુલબાન ધણું ગલિ હુંચીએ, લાખ કરોડ લોકે લલો,
કહે રુઠ્યો રામ રાવણુપરે, ઉલ્કાપાત એવો થયો. ૯૮

દેશ બધે ડમડોલ, થયો લંકા ગુણુ ગામે,
લૂટ્યા મહીપના મહેલ, કીધી અસ્વારી રામે;
માથે લીધાં માંટ, રૈયત નાઠી દશ દેશે,
બહાંચે લીધાં બાળ, કામિની ધૂટે કેશે;
કહે કટ કટરે તું રાવણુ, સતિ સીતા શાને હરી ?
સામળનો સ્વામી કાપિયો, કનકલંક લોહની કરી. ૯૯

થયું રાવણુને જાણુ, દેશમાં દુંડી વાહી,
પ્રતાપવંત પ્રધાન, ચઢ્યો ચોખુંટે ચાહી;

દીધિ રૈયતને ધીર, વીર હંકાર્યા વાટે,
 જોરાળા મહા જોદ્ધ, મૂક્યા બહુ ઘાટે ઘાટે;
 તાપ લાગ્યો સહુ તરફજ્યા, ધૈર્ય કોઈનું નવ રહ્યું,
 સામળ કહે સેવક રામનો, અંગદ જતાં એટલું થયું. ૧૦૦

પ્રતિહાર પરાક્રમી પાંચ, પ્રાણે કીધા પળ પાંચે,
 ખીન્ન તેથી બળવંત, અંગદે લીધા આંચે;
 સાત પાંચ પાંત્રીશ, શીશ કરમાં શોભંતો,
 રામ રામ કરતો માંગ, લાજ સહુની લોપંતો;
 હલકા હોલ હલહલ થયો, ડર નવ આવ્યો દશકંધનો,
 વાળ વાંકો નવ થયો વાલિસૂત, બંધન છોડાવ્યો બંધનો. ૧૦૧

પાંત્રીશ હણી પ્રતિહાર, શીશ ગ્રહ્યાં છે હાથે,
 જોરાળા વડ જોદ્ધ, બહુ વળગ્યા છે બાથે;
 હનુમેંત થકી હજાર, ઘણો જોરાવર જાતે,
 આવ્યો સભામાં શૂર, પ્રાણે કરતો પ્રભાતે;
 કલ્પાંત કોલાહલ કૂદતો, કોદ્ધ એનો શું કહું કથી,
 કોઈને ગણતીમાં નવ ગણે, નિમિષ માત્ર નમતો નથી. ૧૦૨

પુરમાં પડ્યો પુંકાર, ઢોલ ઢમકાવ્યાં ધીરે,
 બહુ બળુગાં રણતૂર, વિપરીત વળડાવ્યાં વીરે;
 ભારે ફૂંકી ભેર, ઊંઘારવ ખૂમ પડાવી,
 દરવાજે દીવાન, ચોપાજે નાળ ચઢાવી;
 વળી હલહલ કરી હજુરિયે, હલકારો હિત હામનો,
 મહારાજ રાજ સુણ મહિપતિ, કોઈસેવક આવ્યો રામનો. ૧૦૩

(અંગદ રાવણસભા પ્રવેશ)

દુહા

વાત ગઈ બહુ વેગથી, રાવણ રાય હજુર;
 પ્રતિહાર પાંત્રીશુ મારિને, આવ્યો વાંદર શૂર. ૧૦૪ (૨૪)
 અધિપતે મન વિચારિયું, આવ્યો એ હનુમાન;
 કનકપુરી ઘડી એકમાં, બાળી કીધું રાન. ૧૦૫ (૨૫)
 મનમાહે વિચારીને, કીધી વિપરિત વાત;
 ઉછળ્યો સિંહાસનથકી, ઘડવા તેનો ઘાટ. ૧૦૬ (૨૬)
 સભા મંધ્ય બંધન કરી, કાટ રચ્યો તે દીશ;
 નીચો થઈને આવશે, નમાવશે પછી કીશ. ૧૦૭ (૨૭)

અંગદ જ્યાં આગળ ગયો, ખિડકી નેઈ દષ્ટઃ
રામ અરિને શું નમું ? મનમાં પામ્યો કષ્ટ. ૧૦૮ (૨૮)
ક્રોધ કરીને કુદિયો, કરી જોર અપારઃ
કોટ ઝોળંગી હુલકિયો, ગયો સભાને ઠાર. ૧૦૯
આભ અવનિ એકત્ર કરી, કીધો હુલકાંપાતઃ
અંગદ ઉતર્યો આકાશથી, ગજ્યાં કડકડાટ. ૧૧૦
દીગ્મૂઢ થયા સહુ દેખતાં, દીઠો કૃતાંત કાલઃ
પર્વત સરખો પ્રચંડ નર, ફરિને દીધી ફાલ. ૧૧૧
છરખો

અંગદ ઉજ્યો આકાશ, કોટ ફૂદી નાંહે પડિયો,
બાણું ક્રોડ બળવંત, આપ તે મધ્યે અડિયો;
પ્રલય કાળની આંચ, કોધિલો જમદૂત સરખો,
પજ્યો ત્રાસ યોપાસ, નરેન્દ્રાદે સહુ નરખ્યોઃ
સંભાળી શસ્ત્ર કો નવ શક્યા, શુભ બુધ સર્વ ભૂલી ગયા !
સામળ કહે સેવક રામનો, દીઠે નેધ ઝાંખા થયા ! ૧૧૨

ઝુલણા છંદ

ક્રોધે દંત કરડિયો, મુખ મૂછ મરડિયો, આપ અધિકાર અધિપત એઠો,
હીસે બહો હાથિયા, શોભિતા સાથિયા, ભાથિયા ભીડી રીસાળ રેઠો;
શૂર મહા પૂર એ કૂર કોપે ભર્યો, તૂર નરપતિ બળવંત એઠો,
શુભ સભા સાથમાં પાંત્રીશ હાથમાં, પોકાર બહુ કરતો બહુ પ્લવંગ પેઠો. ૧૧૩

છરખા

લંકપતિ એક લક્ષ, એઠા બળવંતા એ બહુને,
સિંહાસન છત્ર ને ચામર, શોભે સુખ સાગર સહુને;
એક એક કહે બાણું કરોડ, ધીર રણ ધનુષો ધારી,
કૃતાંત સરીખા કાળ, અતલિબળ અપરંપારી;
જઈ અંગદ તે મધ્યે અજ્યો, સભા દેખી દિલમાં હસ્યો,
મહિમા દેખાડું માહરો, વિચાર એવો મનમાં વસ્યો. ૧૧૪
મરડતો મૂછ ને પૂંછ, લીંગ જઈ પોત્યો ઠેઠ,
પાંત્રીશ શીશ જે પાણ્ય, ભૂપતને કરશું ભેટ;
કો સાથ કરશું વાત, કો સાથ બોલજાં બોલું,
મુજ પરાક્રમ બળબુદ્ધ, તે કો આગળ જઈ બોલું;

વાંકાં વેણુ વઘા વિના, એ જૂઠો જહર નહોં જડે,
અંગદ એમ વિચાર કરી, નરપતને વચને નડે. ૧૧૫

દુહો

દશકંધને દુઃખ મનાવવા, અધિપત ઓળખવા એન;
ઇષ્ટસંભારી અંગદો તિહાં, વઘો વિપરીત વેણુ. ૧૧૬

(અંગદ-સામદ સંવાદ)

કવિત

અ-બહોતસેં બેઠે તૈસે, દેખે જવ અંગદને,
ભૂપકો હું રૂપ કાન, બોલ્યો ક્રોધ કરકે;
લંકાપત એક સુન્યો, બાલીકી કક્ષમાંકો,
માસ ખટ પાંસ રહ્યો, ભાગ્યો પાઉં પરકે;
દુખે કાર્તવીર્ય ધર, બાંધ લિયો પારણેમેં,
બાલકકી પીછાડીસેં, પડી ટાલ સિરકે;
નંગાશીર કરે જો તો, એધાનીસેં ઓલખુંરે,
લંપટ લરાક ચોર, લાયો રતન હરકે. ૧૧૭ (૨૬)

સા-સામદ એક સભાકો, બોલ્યો બલ જોર આપ,
ત્રિલોક સકલ માને, લંકાપત સાજકો;
બોલી તું જાને નહોં, મહીપકે મુખ આગેં,
જંગલી જટીલ જેસો, કાસદ કે કાજકો!
તનુ ટુક ટુક કરે, તારો અખ સાયત મેં,
ગુદતાંહો ગુ-હો તેરો, ઇષ્ટ બલી આજકો;
અકલસેં ઓળખ લે, ભૂપ રૂપ રાવનકો,
નતરુ અવસાન આયો, તેરી દેહ તાજકો. ૧૧૮ (૩૧)

સુલણુ છંદ

અ-બોલિયો બળ કરી બુદ્ધિ નિધાન લાં, અંગદ કહે સાંભળો ધર્મશ્રુતી,
કોણુ રંડાએ રાવણો જનમિયો, વૃશ્ચિકી સર્પણી હરણિ કૃતિ;
કરકટી મર્કટી કે અળ અર્લકી, જૂઠું જોપે તે તો ખામ જૂતી,
સંદેહ લાંગો અલ્યા સેવકા માહરો, રાવણુની માત તે કવણુ હતી? ૧૧૯

સા-લંખ પૂછા અલ્યા લંડ લવરી કરે, મૂરખા મન ગમી મોજ માણે,
કાસદા દાસડા લેખ લખી લાવિયો, નીચ નિર્માલ્ય ગુણુ ગાન નાણે.

કેડ તેત્રીશ કર જોડી ઉભા રહે, હોડ હારે જોકા તેડ તાણે,
જશતણો રૂપ એ ભૂપ ભૂમંડળે, લંકપતને ત્રણ લોક જાણે. ૧૨૦
અં—એાળખાવ અજાણ અલ્પબુદ્ધઅધિપતિને, તો પાડ કેડ માત્રીશ તારો,
ગાળ ટુંકાર તારો નહી સાંખીએ, પેર પાંત્રીશ ત્યમ તારો વારો;
રિદ્ધિ રાવણુ તણી પુણ્ય પરવારિયું, આવી રહ્યો એહનો આયુઆરો,
દશકંધ એ અંધ એ ધંધ ધાયે ધણો, ચિત્તમાં ચેત એ ચોર મારો. ૧૨૧
સા—ઉંધકર્મો અલ્પા અભાગિયા વાનરા, ચેતરે ચેત ચોપક્ષ ચિત્તે,
કાણુ ગળું તાહરું કિંકરા કાસદા, બોલી ન જાણે નરપતિ નીતે !
પાગ લાગ પરણામ કર જોડીને, પામીશ લહાણુ પુરપત પ્રીતે,
રાજ મહારાજ રાજેંદ્રનો રાજ્યો, રાજસભાતણી બોલ રીતે. ૧૨૨

છપ્પા

અં—રામચંદ્રની નાર, સતિ સિતા માતા મોરી,
દૈત્ય દાનવ કેા દુષ્ટ, ચંડાળ કરી લાવ્યો ચોરી;
દયાનિધિ દાતાર, ધર્મ હજી મનમાં ધારે,
પાછી આપે જો સીત, તો એને નવ મારે;
નહિતર દેશ દેહવટ કરે, એવી આજ્ઞા આપી મુને,
ચતુર હોય તો ચેતજે, ચેતાવા આવ્યો તુને. ૧૨૩
સા—મરદ મુંછાળો વીર, રામની રામા લાવ્યો,
શૂર પૂર દઢ ધીર, કેડ કંદર્પવત કહાવ્યો;
દશકંધ નામ દરિયાવ, તરવાર તાતી ત્રિલોકે,
જેર હોય તો જીવ્યો, સિતા મૂઝી અશેકે;
પાછી લેતામાં પ્રીતશો, અદકું બોલે અનર્થ થશે,
લાડ કરંતા આવો છો લંકમાં, જરૂર જીવ સહુના જશે. ૧૨૪

દુહા

અં—જનની કુણુ રાવણુ તણી, બહુ ઉપજાવ્યાં બાળ;
જાત જ્ઞાન કે સુવરી, ભુડણુ કે શિયાળ. ૧૨૫ (૩૧)
કે વીંછણુ કે નાગણી, કે કરકટની નાર;
કે આજ એ કોણુ છે, બોલત નહીં ગમાર. ૧૨૬
બોલત નહિ કછુ નીચ હો, કે મુંગા કે દોર;
કે અમારો દીન હો, કે જાતિકે ચોર. ૧૨૭
પૂછત હું બડિ બેરકો, કેર ન પાઉં બ્યાન;
કે કૂટીલું આંખડી, કે સુનતે નહિ કાન ? ૧૨૮

જુલણા છંદ

પોકાર કરતાં ઘડી પાંચ પૂરણ થઈ, બોલતાં શે નથી કર્મ કૂટ્યા,
રીસ ચઢશે મુને શીશ તમ તોડ્યું, કૃતાંત કાપતાં કાળ ખૂટ્યા;
ચોર માટે બીહો છા સહુ ચિત્તમાં, તોલ અહંકારના ટેક કૂટ્યા,
અંગદ કહે ઉત્તર શે નથી આપતા, સર્વની આંખ કે કાન કૂટ્યા? ૧૨૯

(અંગદ-રાવણ સંવાદ)

દુહા

વાંકાં વચન શ્રવણે સુણી, ચડિ રાવણને રીશ;
પગથી જવાળા પ્રગટિ તે, જમને ભેદી શીશ. ૧૩૦
વાઘને વળી વકારિયો, શુભ છંછેજો સાપ;
સિંહ પંખાળો પાખરો, અંતલીયળ એ આપ. ૧૩૧

જુલણા છંદ

દેહ દાઝ્યો દશાનન ઘણું દિલ વિષે, એક આપે થયો તેહ તાયે,
ઉછળ્યો એક કર આપ આસન થકી, મુખ મૂછ મરડિ હીત હોડહાયે;
૨૧-કાણુ તુજ નામ ને ગામ ને ઠામ કહે, કામ કશું છે પશુ ભૂપ સાયે?
કા તણો મોકલ્યો લાં લગી આવિયો, આલ બાધા ભરે બાંધ બાયે? ૧૩૨ (૩૧)
અં-વાળીનો પુત્ર ધરસૂત્ર શુભ પર્વતે, નામ અંગદ મારુ હરખ એવા,
શરણે રહું છું રઘુનાથના ચરણમાં, દેવનો દેવ અધિદેવ દેવા;
ધુમ્રપાને કરી ધ્યાન ભેગી ધરે, ઈંદ્ર બ્રહ્મા કરે ઈશ સેવા,
તે તણી નારને તસ્કરી લાવિયો, લંક લગિ આવિયો સૂધ લેવા. ૧૩૩ (૩૨)

દુહા

રાવણ-કહેરે અંગદ કોન હૈ, વાળી બહેરો ઝટ?
મુખસે બોલ સમાલકે, જાતુ ભરિયો ઘટ? ૧૩૪ (૩૩)

કવિત

અં-તાતકી નિશાની એહ, દેહ પરચંડ જાકો,
મેઘ ધન ગાજે એસો, તોર રહે તનમ;
શૂર મહા સુસટ હૈ, પૂરહૈ પ્રતાપનકો,
નારાનકો નૂર આપ, પશુ જાત જનમે;
સુગ્રીવકો સહોદર, મિત્ર હવુમાન જુદો,
નામ નવ ખંડ જાને, બાલી ગિકટ અનમે;

કક્ષિપટ રાખ્યો પાસ, પૂરે ખટમાસ તોહું,
શાનપને શાન આન, સમજ મૂઢ મનમેં.

૧૩૫ (૭૩)

હુહો

રાવણુ-અખ તેરો આદર લયો, અંગદ આયો અંત;
સાચો બોલ બતાય તું, કેનહિ હેં હનુમંત ?

૧૩૬

કવિત

અં-બુજ્યો હનુમાનજી જો, સેવક શ્રી રામજીકો,
અજની કુમાર હે, આધાર યહ રંકકો;
પવનકો પુત્ર, અવતાર મહારુદ્રજીકો,
મહેરાંજીકો તારન, મારન દુષ્ટ બંકકો;
જનમકો જતિ આપ, સતીકો શોક હરન,
ફરન બંન ખંડનમેં, કરત નાદ હંકકો;
અક્ષયકું માર ડાયોં, સંધાયોં પ્રધાન તેરો,
અંગદ કહે રાવનસું, સુણ બે લૂટનહાર લંકકો.

૧૩૭

હુહો

શત યોજન સાયરતયોં, શિરકર લછમન હોય;
અગન ઉડાઇ લંકમેં, વે હનુમંતો બેય.

૧૩૮

રાવણુ-સુગ્રીવમેં કયા સાનપન, કહા સુગ્રીવમેં શૂર;
બાનર બાનરકી ઉપમા, નીચ ગમાવે નૂર.

૧૩૯

છરખા

અં-શું (પૂછે) સુગ્રીવનું શૂર, ચતુરપણે લે ચાહી,
વાળી સરખા વડહય, લુપ લારે ગુણ ભાઇ;
હનુમંત સરખો બળવંત, હરોલ હઠીસો હાથી,
લૂટી લીધી લંક, તેહ સુગ્રીવના સાથી;
અનમી નરો નમાવિયા, બળિયાશું બાંધે બાકરી,
અઢાર પક્ષ બોતેર કોડ નર, તે કરે સુગ્રીવની ચાકરી.

૧૪૦

હુહો

પ્રાળે કરે પંલ એકસો, કરે જે ઉપર કોધે;
શૂર સામદ સુગ્રીવનો, બંબુવાન છે બેધ.

૧૪૧

રાવણુ-અધિક બોલે કયમ અંગદા, બંબુવાન તે કાણુ ?
નથી દીઠો નથી સાંભળ્યો, કયમ પેદા થયો બોણુ ?

૧૪૨

છરપો

અં-જેળનવંત જશવંત, અધિક પરાક્રમ આપો,
કરે સુગ્રીવ જે રાજ, તેહ એને પરતાપે;
નલ નીલ જેનાં નામ, તેહ કિંકર છે જેના,
અઢાર પદ્મનો પ્રધાન, તોલ ત્રહો પક્ષે તેના;
જિતે જંજીવાનને, સરજ્યો નથી કાઈ સૃષ્ટમા,
સામળ કહે અધિક પરાક્રમી, નથી વળ્યા કાઈ વૃષ્ટમા.

૧૪૩

હુહો

રાવણુ-નલ વાનર તે કાણુ નર, વાનર કરે વખાણુ ?
નીચ ઉપમા કરે જિંચ તું, અંગદ નામ અજાણુ.

૧૪૪

છરપો

અં-નલ વાનર નર તેહ, હોડ કરી તે હાર્યા,
નલ વાનર નર તેહ, પાણુ પાણી પર તાર્યા;
નલ વાનર નર તેહ, સાગર ખાખડ કીધો,
નલ વાનર નર તેહ, પયોધિ પયવત પીધો;
જળ ઉપર જેણુ સ્થળ કર્યો, વિકટ વાટ જળવંકમાં,
સામળ કહે નર તે નીલ નલ, લશ્કર લાગ્યો લંકમાં.

૧૪૫

હુહો

રાવણુ-કિંકર ઉપમા સિદ્ધ કરે, નીચ જાત કાણુ નીલ ?
મારે મન તો પિપીલિકા, તારે મન તો શીલ.

૧૪૬

કવિત

અં-સહસ્રાર્જુન સુર બડો, નવ ખંડકો નરેન્દ્ર,
જાકે દરબાર ઠાઠો, રાવણુ તું રહ્યો હો;
રમાજ્યો જમાજ્યો રીત, પશુ જન પ્રીત કીની,
દીની શીખ દોડ આયો, લજન સખ લલ્યો હો;
એક દીસ નીલ ગયો, નરેન્દ્રકે નગરમેં,
પકરી પૂરપતિકું, આકાશ ખીર બલ્યો હો;
કર ભેરકે પ્રનામ કિયો, નીલમનિ ભેટ દિયો,
લિયો જશ ઘેર આયો, નીલ નામ કલ્યો હો.

૧૪૭

દુહા

નીલ નરકું નહિ જનીયો, તાકો નામ અજન;	
દશકંધ જન તું દિલ મિખે, બાનરકો બિખાન.	૧૪૮
સહસ્રાર્જુનકી પેશકશ, લ્યાયો નીલ ગુનગ્રામ;	
નિરખ્યો નિલમનિ નગમે, નીલ ધરાયો નામ.	૧૪૯
લાયક લછમન સારખો, પ્રીતે રખે જે પાસ;	
ઝોલખ લો તુમ આપસે, બસસે તોરે બાસ.	૧૫૦
રાવણુ-કહેરે લછમન કાન હે, જાકો કરે બિખાન ?	
જૂઠી બાત જલપે યહાં, તો પરઠે તુજ પ્રાન.	૧૫૧

કવિત

અં-સુમિત્રાજીકો નંદન, જગતકો હે બંદન,	
દુષ્ટકો નિકંદન, ચંદનતરુ શિદ્ધ કો;	
રઘુબરકો ખીર, ધર્મકો ધુરંધર ધીર,	
શુદ્ધ હે શરીર સત્ય, જતિ જોગ દહાકો;	
નરપતકો નાયક, સખ ગુનમે લાયક,	
સાહક કવિ સામલજીકો, પૂર્ન પ્રીત પછાકો;	
આપ ઘેર જાય પૂછ, ખૂઝવે લછમનજીકો,	
કાન નાક છેદે તેરી, બેન સૂર્યનજાકો.	૧૫૨

દુહા

(તેરી) ભગિનીકું જ્યો ભેટિયો, હોડચું બાંધી હાથ;	
કાન નાક દો છેદિયે, સોઈ રામકો બ્રાત.	૧૫૩
રાવણુ-કેસો તેરો રામ હે, કિસ બિધ કીનો કામ ?	
ફેર ફેર બકે બહો, રસનાંમે શ્રી રામ.	૧૫૪

કવિત

અં-પુછે કહા શ્રીરામનકું, જગતકો સર્જનાર,	
ઇસ જૈસે ધ્યાન ધરે, બ્યાકો તું ચોરહે;	
ગરીબનકો નિવાજ, નાથ હે અનાથ નરકો,	
પતિતકો પાવન, પ્રતિપાલ ભગત કેરોહૈ;	
તાટકાકો પ્રાન લિયો, ખર દૂખર દૂર કિયો,	
ત્રિશિરાકું તોર્ગો અબ, આદર તો તેરો હે;	

સામળ કહે સધારે, પાનીપર પહાન તારે,
પલકમેં સિલ્યા તારી, સોહી મેરો રામ હે. ૧૫૫ (૩૮)

દુહો।

અંબક ત્રોડી સીતા વયોં, નીચે આયે પાન;
તોડું છોડાયો તિહાં, સોહી રઘુબર જન. ૧૫૬ (૩૯)

ઝુલણા છંદ

રાવણ-વખાણ કરે અલ્યા વાનરા રામનું, કેટલું સાંભળ્યું જૂઠું જેવું ?
સીત સાટે કરી લંક લગિ આવિયો, લોળિયું લાભનું શુંજ લેવું ?
દેહ માનવતણી એહમાં બળ કશું, સિદ્ધ શ્રી જાણીને શીદ સેવું ?
જાણતો હોય તો કહે અલ્યા વાનરા, જોર કરતૂત પ્રાક્રમ કેહેવું ? ૧૫૭ (૪૦)

છપ્પા

અં-હણ્યો જોજો હિરણ્યાક્ષ, સાક્ષ પ્રહલાદાં દીધી;
ફરશીધર ફરશુરાંમ, નેક નક્ષત્રી કીધી;
બલિ ચાંધ્યો પાતાળ, સહજેમાં અહલ્યા તારી,
દુષ્ટનો ફેણો ઠામ, વાળિને નાંખ્યો મારી;
પાપાણ તાર્યાં પયોનિધિ, સેતુપાજ બાંધ્યો સખ,
મમત મૂઠ મૂરખ કરે, એ નર ઝાળખશો અખે. ૧૫૮ (૪૧)
રાવણ-મૂરખ મૂઠ અજાણ, પહાણથી દીસે પોઠો,
શક તણો સરદાર, જગતમાં નહિ કા જોડો;
બાપડિયાં કાંપડિયાં, જટાળ જોડાં જોગી,
લુખ દુઃખ લિખારી ભૂર, કહે તેને એ જોગી;
એવા અસંખ્ય અલેખધા, ચરણ ચાંપે નિલ માહરા,
મુજ* સાથે જુદાં એ શું કરે, રામ લક્ષ્મણ એ તાહરા. ૧૫૯ (૪૨)
અં-રિદ્ધિ હિરો રઘુનાથ, પથ્થર રાવણ પરિવટનો,
તે શું જાણે તોલ, રાજસલા નિવટનો !
રિદ્ધિ અમૃત રઘુનાથ, ઝેરથી રાવણ કુઝો,
દાતાને દુઃખ દેનાર, બુદ્ધિહીણ બુદ્ધિ બકુઓ;
વળિ ક્રિપાસક વું ધશિનો, જેવડે વું જોરો કરે,
અંગદ કહે ઇજમારાતાણું, અહર્નિશ ધ્યાન ધર્મે ધરે. ૧૬૦ (૪૩)

* પાહાંતર:-તેનો ક્રિદર વું કહાવિયો તોલ જણ્યાં મેં તાહરા

કુલણા છંદ

રાવણ-જ અલ્યા જીવતો કહે તારા રામને, ગામ કેમ આવિયો ધામ ધાતો,
દેહ દીઠી નથી તે દશાનન તણી, કાન સુણી નથી વેણ વાતો;
કુંભકર્ણ આળસ તણ હિંસે, લાખ સવા મણ ખીચ ખાતો,
કોડ ખોતેર ને પદ અઢારમાં, ઝાંખશો નહિ કાણ એક જાતો. ૧૬૧ (૪૪)
અં-અલ્યા રામ આગળ કંશી વાત તે તાહરી, શ્વાનની વાત શી સિંહ સાથે,
રંક કીરત કશી રાજ રાજેદને, લાલ શો લીજીએ તેહ ત્યાંથે !
દેખાડ તાહરો ડાહરો દળપતિ, માહરો બળ સહે ખાંચ ખાથે,
કોડ કુંભાતણા માન મોડું અમો, એવી હોંસ રાખું ધણી એક હાથે. ૧૬૨ (૪૫)

હુહા

રાવણ-વઢવા આંચો વાંદરા, તો તે કરીએ પેરઃ
જ મુકું છું જીવતો, ધણા હેતથી ઘેર. ૧૬૩ (૪૬)
અં-નહી લઢને મેં આયો હું, કહેને આયો ખાત;
જો સૂતો તો મેં કહું, જો કહાવી રઘુનાય. ૧૬૪ (૪૭)
રાવણ-દેહો દુહાઈ રામકી, જો મુખ ખોલે જૂઠ;
એક ખાત એસી કહે, પ્રતિ હાતર લે હે. ૧૬૫ (૪૭)

(વિષ્ટિ) કવિત

અંગદ-સૂતો યું લંકાધીશ, દસહી ધરાયો શીશ,
ધસકે પ્રતાપ આપ, બેઠે હો જુ પાંચમે;
રામજીકું સીત દીજે, રાજ બેઠે લંક કીજે,
ખીજે નહીં કાઈ સિદ્ધ, પામોજે સાંચમે;
ન તો ગદ લંક લૂટયો, જાતો આપ કાલ ખુટયો,
રુઠ્યો જખ રામ નામ, કાલે લિયો ચાંચમે;
સામળકી યેહિ ખાત, અંગદ જ્યું કહે સાચ,
મન રાય નાય કરે, થયે આપજે આંચમે. ૧૬૬ (૪૮)

રાવણ-ખાનરા ધિપ્રીત ખાત, કહા કહે રામજીકું,
તેરે કછુ ચાહીએ, મનમે કા મોર હૈ ?
જા તું તેરે રામ આગું, શીશહિ પંચાર કું,
બેગે આચો લંકમે જ્યો, લરનેકા કાર હૈ;
જંગલી પ્રધાન જાકા, મહિમામે જાક દેખા,
દેખા હે તું દૂત જસો, એસો તેરો જોર હૈ;

એકહી ગુલામ મેરો, મારી ચકચૂર કરે,
રામ જૈસે સેવકહિ, લાખહિ કરોર હૈ.

૧૬૭ (૫૬)

અં-સુન બે દશકંધ અંધ, ઓરતકો તું હૈ ચોર,
જગતમાતા જનકી, કિંકર હર લાયો હૈ;
અબ તેરી સમૃદ્ધ ગર્ભ, ગર્ભ લંકા ઓર જન,
નવ ગ્રહ છોર ડારે, દેવ સૂખ પાયો હૈ;
વાહું તું નવ બુઝે, સુઝે નહીં તોય જાયે,
તું પ્રતીત જાકે ગુન, બેદ જૈસે ગાયો હૈ;
પ્રત્યંક દંડ તોહું દેગો, અબે કહ્યો મેરો માન,
તેરો ધાટ ધડનેહું, આપ રામ આયો હૈ.

૧૬૮ (૫૭)

રાવણુ-મસ્તકમેં જટાધારી, કહાવત હૈ બ્રહ્મચારી,
બનક્લ અહારી સારી, આયુધ ધરી કરતા હૈ;
કહા જાને કોન કાજ, ગામ લોક કિયે તાજ,
સંગ નહીં કોહિ સાજ, રાજ કાકિ કરતા હૈ ?
દેખનેમે ખીર દોષ, જૈસે નહિ ધીર કોષ,
અપની ઓરત બોધિ, બાનર મેં કરતા હૈ;
સામલ કહે સુવેખી, સેના મેં બહોત પેખી,
માકડે અલેખે દેખી, રાવણુ કા ડરતા હૈ ?

૧૬૯ (૫૮)

હુહો

લખમણિયા - ઘોષા ગડગડે, પોઠા જેની પીઠ;
મેરોડે મણિ મણિધરતણી, ક્યાં ડરે દેડક દીઠ ?

૧૭૦

અંગદ-ધકેટમેં ધર ધ્રુજે, બેહમેં ન દિન સુઝે,
બુઝે નહિ તોય માન, મરદુંકે મોરેગો;
નાલ ગોલ બાન છુટે, ગામ કોટ લંક લૂટે,
રૂઠેગો રામ દાઓ, દેખકે ગ્રહ છોરેગો;
હતુમાનહું હકારે, ડરેગો તું ડચકારે,
નગારે સખ ફૂટ ફૂટ, શીટફાટ ફેરેગો;
સામલ કહે બેર બેર, આયો હું અજીત શેર,
બેર લેગો કરી રીશ, અબ રામ તોરેગો.

૧૭૧ (૫૯)

હુલણા છંદ

રા-અંગદા અંગમાં શે તું સમઝે નહીં, કૂખ કાયરતણી તું જ આવ્યો !
કપુત વાળીતણા કુળ વિષે અવતર્યો, કે શકે નીચતું થાન ધાવ્યો !
શતખંડ કટકા કર્યા તાત તારાતણા, તેતણી ભક્તિમાં ભૂર ભાવ્યો !
વાનરા સર્વનો ઘાટ ઘડાવવા, લખવસા લક્ષ્યમણો આહીં લાવ્યો ! ૧૭૨ (૫૩)

અં-પાપાણુ અગ્ને પ્રીછવું કેટલું, જેહમાં શુણુ નહિ જ્ઞાન જ્ઞાતા !
વીશ છે નેત્ર પશુ અંધવપુએ થયો, શોધતો શે નથી ચિત્ત ચહાતા ?
જે કરે જેટલું ભોગ તે ભોગવે, તે તમે દેખશો ધંધ ધાતા,
વળી વૈકુંઠ પદ પામિયો પ્રીતથી, શ્રીરામજી મુક્તિપદ દિવ્ય દાતા. ૧૭૩ (૫૪)

રા-કાપડી વેષ લઈ વન વિષે જે ફરે, શીશ જટા ધરે સંગ સારો,
સીતની શુદ્ધ નવમાસ નિરખી નહીં, આજ સાગર તણો દીઠ આરો;
લાવિયો રીંછ લંગૂર લખ કોટિધા, માનવી મૂળ મુખવાસ મારો,
લંકપતિ છત્રપતિ રાય રાવણુ સાથે, રાઢમાં જીતશે રામ તારો ! ૧૭૪ (૫૫)

અં-એક ક્રિકર અહીં આવશે રામનો, તે નહીં તાહરો બોલ સાંજે,
તાત મારાતણી કીર્તિના કવિ તમે, હું ખંમું બોલ જે હુંડ ભાજે;
અન્ય જણુને ઓશિઆળ શી તાહરી, જો ધડી એકમાં જોર ઝાંખે,
લંક પરલંક એ અંક એકે ભરી, નિમિષમાં નિધિતણે નીર નાંખે ! ૧૭૫ (૫૬)

રા-કહે દશાનન સુણો વાળીના દીકરા, પ્રીત સંભાર તું પેર પૂઠી,
રામ ઉપર તને હેત કેમ ઉપજે, (જેને) તાતને મારિયો કાળ ફૂટી;
પિંડ પાળે તારું વેર વાળે નહીં, પેટની વેઠમાં વાટ ઉઠી,
કર અહિં ચાકરી ખાંધ્ય લાં ખાકરી, રામશું રાઢ કર આવ્ય રૂઠી. ૧૭૬ (૫૭)

અં-શુદ્ધિઅળહીણુ તું ક્ષીણુ આયુષ થયો, રાવણુ મૂઢ મુખ શું જ ભાખું ?
રાજમહારાજ અધિરાજજી કેરડાં, દર્શનો નિલ હું દિવ્ય દાખું
એહ અમૃત રસખાણુ પૂર પ્રેમની, તે તજી ઝેર નીરવત આખું,
સ્વામી સ્વામળતણા ચરણ પ્રતાપથી, તુજ સમા ક્રિકરા કોડ રાખું ! ૧૭૭ (૫૮)

રા-વેદ અવસાન આવ્યો હવે વાનરા, પશુય જાણી નોતા દંડ દેતા,
પંડ તારો શતખંડ કટકા કરે, ક્રોધથી ઉઠશે જોધ જોતા;
ખાલ નખ નખ લઈ દુઃખ દર્દને દમે, લંકથી છુટશે લાલ લેતા !
શ્રીરામની આણુ જો સલ તું કહે નહીં, જે તું સમા સેનમાં મુલક ક્રેતા ? ૧૭૮ (૫૯)

અં-શુભ સુભટ ધણા જુગત જોડે જમા, તે ચક્રી લક્ષ્મી હરખ હેમે,
રૂપાતણા રાયમાં ભોજ્ય ભાવે કરે, કાંસની થાળ કંઈ પત્ર પ્રેમે;

મૃતિકામાંથી અશન કંઈ કાઢિધા, એમં મંરજદ સહુ નરત નમે,
તેતણી જુઠ વીણી એમો જીવીએ, હું હનુમંત એ ખાંચ એમે. ૧૭૬ (છપો)

૨૧૦—મૂરખ મૂઢ અગ્ગણુ, જૂઠું બોલે કયમ ઝાઝું ?
કાણુ ગણુતીમાં રામ ? લવરી સુણુતાં હું લાજું;
કાઠ બીલાં ખાનાર, લંગૂરાં કાટિક લાબ્યો,
વાધણુ કેરાં દૂધ, મણિધર મણિ લેવા આબ્યો;
વળી તારુણી મારી તાટિકા, તે પરાકમ દીઠું તમે,
વળી હોય પરાકમ રામનું, કહે કિકર સુણિયે એમે. ૧૮૦

જુલણા છંદ

અં—કરતૂક પૂછે કસ્યાં એહ કરતારનાં, જેહમાં જોરના જુગત આઝા;
કાટિ અહાંડ મંડાણુ સજિતણો, મોક્ષ મહીમાતણો મૂળ માઝા;
અવતાર અંશે કરી વંશ દિલીપ કુળ, કીધ પરમારથ કાટિ કાળ,
ગરવરાગુણુનિધિ તારીયાં તુજ જયમ, શીશ રણુ રાજશે રામ રાજ. ૧૮૧ (૬૨)

૨૧—વધતું વેણુ વદે અલ્યા વનચરા, ફટલી જુદી તરતીય તારી !
પ્રાશન કરે પિલવાંવાલિઓ વાનરો, મોટાઈ જુઓ એને નાંખ્યો મારી !
તાટકા તારુણી રાંકડી રંડ એ, જીતિયો નીચ નિર્માલ્ય નારી,
રામનાં કામ જાણે બધા જગતમાં, ધીર એ વીર એ ધર્મધારી. ૧૮૨

અં—ત્ર્યંબક ત્રાડિયું માન તુજ ત્રાડિયું, છોડિયો ત્યાં તુને ધર્મ ધાર્યો,
દશ મસ્તક (જે) દક્ષમાં રાખિયો કક્ષમાં, પલક એક પક્ષમાં હોડ હાર્યો,
કાટિ રાક્ષસ હણ્યા, લયતેના નવ ગણ્યા, વેદ લણિયા હવે તુજ પારો,
મારવો રંકને લૂટવી લંકને, પાપથી ઓસરે રામ મારો. ૧૮૩

રાવણુ-માનવી માનવી સંગ રહે છે સહુ, માકડાં સાથે મન એનું મોહું,
નાનપણા-માંહિથી નામ કાઢ્યું જુઓ, પરવર્યા પુરથકી રાજ બોયું;
ક્ષત્રીવટ યોધને જોગ જટા ધરી, શરમ ને કરમ ને ધરમ ધોયું,
મંત્રી તુજ સારખા પ્રાક્રમી પારખ્યા, દશકંધ કહે રામનું જોર જોયું. ૧૮૪

ચોખોલો

અંગદ-મંત્રી તે પુણ્યવંત! પૂરણુ, ધર બેઠા લખ લૂટે છે;
શ્રી દશરથના નંદન સાથે, ધારા વેદની છૂટે છે;

લાયક લીલા લક્ષ્મણ સાથે, અમૃતના ધન ઉઠે છે,
અલાગિયો અક્કરમી અંગદ, રત્ન પથ્થરશું ફૂટે છે ! ૧૮૫

છૂંધાં

રાવણ-બોલે વધતા બોલ, તોલ ખુવે છે તોરું,
રવિ સામા નાંખે રણું, માન ઘટે નહિ મોરું;
આયુષ તારું અલ્પ, એક ઘડીમાં આવ્યું,
તાતનું લેતાં વેર, ભાગ્ય તુજ ભુંકું ભાવ્યું;
અવતાર અક્ષય તારો ગયો, વેર ન વાળ્યું વેઠમાં,
શત્રુને જઈ શરણે રહ્યો, પાવક ઉઠો તુજ પેટમાં ! ૧૮૬

અંગદ-અન્યાઈ બોલે આળ, ગાળ ગુણ હીણા દે છે,
અધર્મી અવતાર, ભાર શું માથે લે છે !
મુજને તુજ પર હેત, એદ રાખી નહી ખીજું,
આપણ બન્ને બ્રાત, બતાવું કારણ ખીજું;
ને વાળિ તાત છે આપણો, હોયે સહોદર સુખમાં,
તુજને રાખ્યો તો કાખમાં, મુજને રાખ્યો તો કુખમાં ! ૧૮૭

રાવણ-વાળી સરખા કેકોડ, ચરણ મારાં ચાંપે છે,
સુગ્રીવ સરખા લોખ, ફૂલ દેખી કાંપે છે;
ઈંદ્ર આદિ સુર સાથ, હાથ જોડે જણ ઝાઝા,
નથી સાંભળ્યો કાન, રિદ્ધિપતિ રાવણ રાજ;
હોલાવું દશ દિક્ષાળને, સળકાવું શેષ ધામને,
તું અલ્પ બુદ્ધિ સમજે નહીં, રહ્યો વખાણે રામને. ૧૮૮

અંગદ-શેષતણો અવતાર, તેહ લક્ષ્મણજી લાયક,
ફરશીધર ફરશુરામ, રામ નરપતનો નાયક;
મહાલક્ષ્મી અવતાર, માત એ સીત સતી છે,
એકાદશમે જે રુદ્ર, જોગ હનુમાન જતી છે;
ખસખોઈ કેસરતણી, બહો ગુણ બહેક બરાસનો,
તેરણ તારણ ત્રેલોકનું, તે સ્વામી સામળદાસનો. ૧૮૯

સવૈયો

રાવણ-કીડીથી કુંજર કંચમ ખીહીશે ? ડકર કરી દેખાડે ડકરી,
સ્વપ્નામાં સીતા નહીં આપું, પકર અમે પંકરી તે પંકરી;

જીવજનન તુજ જોખમ થાશે, મેલ જનાવર ઝાઝી જકરી,
શાદૂલ શેર સિંહસો રાવણ, ખીજ બળવંતા તે બકરી।

૧૯૦

હાલણા છન્દ

અમ્—જોડિને કર કહું વાત તુજ કામની, નરપતિ ગર્વ તુજ એ બે જાશે,
સીત શું પ્રીત તે મોતની રીત છે, ચાંચડવત ચોળશે ચિત્ત ચહાશે;
ઈશ હતા તૂજ શીશ પર ગાજતા, તે સાથે શત્રુતા બહુજ થાશે,
સામળતણા સ્વામીની નીચ નિંદા કરે, ચોકડી ચૌદનું રાજ જાશે.

૧૯૧

સવૈયો

રા—રાંકની જાત તે રત્ન શું ઓળખે, આખર ચૈતન ચાકરનો ?
ગરીબતણે ઘેર પેટ ભરે તે, ઠાઠ શું જાણે ઠાકરનો ?
મેરુતણો મહિમા નવ પ્રીછે, કરે વખાણુ તે કાંકરનો,
“ખાખરની ખીલોડી” અંગદ, સ્વાદ શું જાણે સાકરનો ?

૧૯૨

હાલણા છન્દ

અમ્—આરોગિયાં અમૃત ફળ જેણે અતિ ધણાં, તેહને ઝેર તે કુણુ લેખે !
હાર પહેર્યાં જેણે હેમ મોતીતણા, કાચ કથીર કુણુ પૂઠ પેખે !
પત્નિની પારખી જેમણે પ્રેમદા, શંખણી દાખું તે લાલ લેખે,
રામ હદે વસ્યો લાય રાવણુ કર્યો ? માન સાચું નહીં મીનમેખે.

૧૯૩

રા—કપુત ઉઠ્યો અદ્યા પેટ વાંળીતણે, તાતની દાઝ તો તે ન જાણી,
તાત જેણે હણ્યો, લય તેનો નવ ગણી, પેટ ભરે તેના ચુણુ વખાણી;
સુખ શું લેઈ મુજ સાથ જોલે બક ? એહ પ્રતીતથી જોર જાણી,
એ જીવ્યાપે મળ્યું મોત માથે બહું, યુઝ ભરિ ઢાંકણી પૂર પાણી.

૧૯૪

અમ્—મંદોદરી શુભ સતી તેહનો તું પતિ, તેટલા માટે હું જોડ્યું સાખું,
દિવસ દશ જારમાં મોત હવે આવિયું, સંભાર કાષ્ટ છળને સલ બાખું;
કુંજરતણે આગળે કાટ શું કાપશે ? એ વિષે તાહરું જોર ઝાખું,
રામ દે આસા હવડાં હું કરું, લંક બાંધી તુંને નીરે નાખું.

૧૯૫

રા—કરગરે કોડ દહાડા થઈ કિકરો, કામિની કાજથી દીન દાસ,
લેતો નથી પ્રાક્રમ લંકપતિ કેરડાં, દેવ દાવન રહે ઘેર વાસ;
આપ અસ્વાર આસન થકી ઉઠશું, બાંધશું નરપતિ નાગ પાસ,
કારાગૃહ નાંખીને કાડ પહોંચાડશું, આજ અયોધ્યાતણી મેલ આસ. ૧૯૬ (૧૭)

કવિત

અંગદ--કહા જાને મૂરખ, તું દશરથકે નંદનકું,
સનકાદિ જોગી જેસેં, પીર ધ્યાન ધરત હે;
પતિતકા પાવન એ, ખાવન હે ખલકકો,
લક્તનકો અચ્છલ, કામ કરના કરત હે;
શશિ શેષ શારદ જી, નારદ બસિષ્ઠ અર,
ભૂપર જીવા જો ન વાકું, ભરતપુર ભરત હે;
સામળ જ્યુકે સ્વામીકી, પ્રતિત તું પર્ષ દેખ,
ગિરિવર ગંભીર ધીર, નીર પર તરત હે!

૧૯૭

હુલણા છંદ

રા-સીત લેતાં ઘણું સમજશેા સો વસા, વાટ વાંકી ઘણી વિકટ વાંટા,
બિયુક સૂકાં બળે લક્ષ લાગે નહીં, ચોહ પથ્થર પડે છે છેક છાંટા;
રેત પીલ્યા થકી તેલ તે કયા થકી, અધિક અંતર વિષે આડ આંટા,
રામને કામ છે સાથ રાવણુતણે, ખાવો છે ગુંદ મહિ કોડ કાંટા! ૧૯૮ (૯૩)

છરયો

અંગદ-અંધ થયો દશકંધ, ધન્ધ ધારી શું બેઠો?

કુળ અંગારો આપ, પાપરૂપી થઈ પેઠો;
દશ છેદાશે શીશ, દીસ થયા તુજ વંકા,
ધશ થવા ઉદ્ધરાંટ, લક્ષ લૂંટાશે લંકા;
પુત્ર તારા પ્રાજે થશે, વિધવા નાર તારી થશે,
સમઝ મૂઢ મન મૂરખ મને, ચોદ ચોંકડી ચોવટ જશે.

૧૯૯

(રાવણુનો કોપ-ગર્વ)-હુલણા છંદ

રા-થર સામદ છે સુભટ કો હાજરે, વાનરો મૂરખો મોજ માલે,
પૂછે ગ્રહી ફેરવો શીશ પાછળથકે, વખાણનાં નામની લાણુ આલે !
કોડ પહોંચાડો કરતૂક એના તણાં, જીભ ઝાલી કરી ચિત આલે,
સેન એનું જીવે તેમ કટકા કરો, પેસવા લંકમાં ન કો હામ ધાલે. ૨૦૦ (૬૮)
અ-સૃષ્ટિ પ્રહ્લાતણી સરજિયો કો નથી, રામ સેવક તણે મુખ બોલે,
ત્રિલોકના નાથનાં ચરણ સેવું અમો, તેહ પ્રતાપ તું કોણુ તોલે;
રાવણુ રંક જાણી તને ગુજરું, લંક ઉદવસ્ત કરું ખાંત ખોલે,
સામળતણા સ્વામીની રેણુ વંદનથકી, લેઉં વેંચાતી હું માન મોલે. ૨૦૧ (૬૯)

કવિત

રાવણ-અર્જુનકા નીર આટે, કનકકો દુર્ગ કોટ,
 ઝાટ એકે નહીં લંક, દેખનેકી જનતે;
 આલગ કરત ઈંદ્ર, અહર્નિશ દશ દીશ,
 ભુજ બીજ ઈશ ધીશ, પૂજવેકા પાત્રે;
 સામલકે સદા જોરે, સાત લાખ પુત્ર કોર,
 તોર ટેકે દેખ મેરા, પ્રોઢ અનુ ગાત્ર હૈ;
 બાલ સૂત આલકેરે, ઉતારું અંકાર તોરે,
 મેરે આગું રામ લક્ષ્મન, માનવી કું મારે હૈ ?

૨૦૨ (૭૦)

અંગદ-રઘુવંશી રઘુપત, નિર્મળહૈ જાકી મત,
 સેનાપત સુગ્રીવ જેસે, જુક્ત જોડ જોડ હૈ;
 શુભકે સુભટ સિધુ, લક્ષ્મનકે બાંધ બંધુ,
 ઇંદુપત અંજોધાકે, બંદી છોડ છોડ હૈ;
 સેવકકું સાધારન, દુષ્ટનકું નિવારન,
 તારક કવિ સામલકા, હિત હોડ હોડ હૈ;
 પતિતકા પ્રાવનુ ગુની, જન જશ ગાવન,
 રાવન જેસે રામ અંગે, રામ કોડ કોડ હૈ.

૨૦૩ (૭૧)

રાવણ-દશે શીશ ભુજ વીશ, ધશના આધ ઉપાસી,
 ધરે ઇંદ્ર શિર ચંદ્ર, ઈંદ્ર ઘેર ખાસ ખવાસી;
 વરુણ ભરે નિત નીર, વીર કુંભકર્ણ અભીતો,
 અગ્નિ નિપાવે અન્ન, તન જેણે શકું જિત્યો;
 બ્રહ્મા ભણે ઘેર વેદ, ખેદ કરે નહીં કોઈ,
 વિષ્ણુ માને શરમ, કરમ જોરાવર હોઈ;
 રઘુપતિ જમરાય, વાયુ મુજ મહેલ સમુરે,
 નવ ગ્રહ કરે સખ સેવ, દેવ જુદસે હારે;
 કહે સામળ સમૃધ ધણી, શશિલંક ઘેર ગામડાં,
 રાવન કહે અંગદ સુનો, કાન માત્ર હૈ રામકા ?

૨૦૪ (૭૨)

અંગદ-મનિકે આગે મોહોર, મેર આગું જ્યો કંકર,
 રાયકે આગું રંક, લંક આગું જ્યો છપર;

પંડિત આગું ભેદ, બેદ આગું જ્યોં જોનો,
કુંજર આગું કીટ, ગીત આગું જ્યોં રોનો;
લછમન આગે કુંભ, કાયલ આગે જ્યોં કગા,
સિંહકે આગું શ્વાન, હંસ આગું જ્યોં બગા;
અમૃત આગું બિખ જ્યોં, ઇશિ આગું જ્યોં (ખડ) ખાવના,
અંગદ કહે એહી પદંતરે, રામકે આગું રાવના. ૨૦૫ (૭૩)

જીલણા છંદ

રા-કોડ તેત્રીસ તો દેવ સેવે સદા, સાત સાગરતણી ખાડ ખાઈ,
ધરસૂત્ર કંચનતણા પુત્ર શત લખસવા, કુંભકો પ્રાકેમી ભરત ભાઈ;
દશ શીશ વીસ ભુજ બાહુબળ બળ ધણું, જગત જીવે મારા ગુણ ગાઈ,
અંગદ અંગ શતખંડ તારાં કરું, કરે રામની વાનરા શી બડાઈ? ૨૦૬ (૭૪)
અં-શેષની આગળે અળશિયાં જ્યમ કરે, સિંહને આગળે શ્વાન સોનું,
કંચન કથીર જ્યમ કેળ ને કાયકીને, અમૃતરસ આગળે વિખબોણું;
વેદ જોડે જ્યમ ભેદ પાખંડના, (દેવ) દર્શન આગળ જોષ જોણું,
રામજી આગળે રાવણુ લમ તમો, ગાનગુણ આગળે રાંડરોણું. ૨૦૭ (૭૫)

કવિત

રા-ચલતી હું આગું આગું ખનચર જીભ તેરી,
ગુદર્તી હું ગુહના તેરા, પશુ જાત જાની મેં;
બહાવરે આગું કહે, ખાત તો બનાય બડી,
મેરે આગું સ્વરૂપ સળે, પથર જ્યું પાનીમેં;
અનમિ અહંકારી નૃપ, નવખંડ ભૂમિ મેં કે,
બલમેં બતા કા દેઉ, મુજ સમો માની હું?
તેરી તે રસનાહિ મેં, તાલુસેં નીકાલ ડાહું,
બાંધારેલ તેલ કાહું, પીહું ધમ્મર ધાનીમેં? ૨૦૮ (૭૬)
અં-મેરી તો બલાય બોલે, મૂરખકે ભૂપ આગું,
ચલતા ચેતાય તોહું, જો તું ચિત્ત ચહાયગો;
ખાવન હુકમ નહિ, તેરે સાથ લલતેકા,
નતરુ સમજાવું તોયે, આપ દુઃખ પાયગો;
બતાઈ ઉપાય એક, રાવન તું ઉગરે તો,
સીત દેકે શીશ નામ, શેષ ગુન ગાયગો.

સામલકે સ્વામી સાથ, રાવન તું રુઠા રહે,
અંગદ કહે અંધ તુંહી, બાત માર ખાયગો. ૨૦૯ (૭૭)
હુલણા છંદ

- રા-દેવ દાનવ સહુ જિતિયા જગતપત, આણુ ત્રણુ લોક અંહકાર મારો,
સૂર્ય ને ચંદ્રમા ઈંદ્ર તે જિતિયા, શેષથી આવ સંસાર સારો;
પશુ પંખી માનવી દેવ ને દાનવી, એતરે ચિત્ત ચિંતવ્યો ચારો,
રાવણુ કહે અંગદા એક છે જિતવો, ભૂપતિ નરપતિ રામ તારો. ૨૧૦ (૭૮)
- અં-રામ અજિત એ કાણે નથી જિતિયો, વેદવચનચક્રી થીર થાપી,
તમે કહ્યા જેટલા તેટલા કિકરા, અલખત ભોગવે એની આપી;
ભકતવત્સલ એહ નાથ અનાથનો, નાંખે કાટિક કલિ કબ્દ કાપી,
સામળતણા સ્વામીને સાધુજન ઓળખે, પ્રીછે નહીં રાવણો દુષ્ટ પાપી. ૨૧૧ (૭૯)
- રા-ખડખડ હસ્યો દશાનન દશ વદનચક્રી, તારા તનતું તોલ તોલ્યું,
તાતના વેરથી તન વધાર્યું તુંએ, ગુણપણું તારું ઘેર ઘોલ્યું;
માંકડતણો મહિપતિ કહે તું તે નરપતિ, ભોગ લીધો જેણે રાજ રાલ્યું,
બાળબુદ્ધિ ડહાપણુ અલ્યા તાહરું, તાત વાળીતણું નામ બોલ્યું. ૨૧૨ (૮૦)
- અં-લંક બાધી બળી તોય સમજ્યો નહિ, અશોક વાડીતણો શોક કીધો,
આળપંપાળ ક્યો નીર અર્ણવતણાં, પ્રોઠ પયોનિધિ પાજ પીધો;
કુંવર તુજ રત્નરયો રણમાં રાજિયો, સીત આણ્યાથી શો લાભ લીધો?
જા વિભીષણુ મળ્યો (તારો) બ્રાત રઘુનાથને, દેશ લંકાતણો દાન દીધો. ૨૧૩ (૮૧)
- રા-કહો એક પુત્રથી આંહિ ઓછું કશું, જેમ પટ આગળે એક ધાગો,
સમૃદ્ધ ધણી ભાઇની ભોમ લીધી અમો, એક એકાકીએ ભુર ભાગ્યો;
રત્નચિંતામણી ખાણુ કંઈ કાટિયા, નાગા નર જેવાને એક વાગો,
સિંધુમાં બિંદુ મુંડામાંય મુઠડી, “એક બજુરાતણો ચરણુ ભાંગ્યો!” ૨૧૪ (૮૨)
- અં-દુષ્ટ દુર્જનને સજ્જન તે કશ્યો, બ્રહ્મ પાપિષ્ઠ આચાર કહાવ્યો,
જનર જન જીવતીને જનેતા કહે જ્યાં, જનર તે શું કરે ચિત્ત ચહાયો?
અધર્મી અકર્મી ધર્મ ધારે નહિ, પાપની બુદ્ધિનો પાય પાયો,
નકટ પૂઠે વૃક્ષ બાવળ ઉગીઓ, “તો કહે મારે ઠીક જાયો!” ૨૧૫ (૮૩)
- રા-બાપનું નામ બોલ્યું બુદ્ધિહીણુ તે, સેવક થઇ શત્રૂને રહે છે શરણે,
પેટને કાજ પ્રપંચ એ રયો કરે? વખાણુ કરે વેરીનાં વિવિધ વરણે;
લાજરે લાજ કંઈ માલ હોય મૂળમાં, તાત હણુનારનાં આંખ ચરણે,
અંગદ તુજ સમો અખિલ અવનિ વિષે, કપૂત નયિ સાંભળ્યો કાષ્ઠ કરણે. ૨૧૬

છપ્પથ

અંગદ-કપૂત નામ તો તેહ, સંતાડે સીત સતીને,
કપૂત નામ તો તેહ, જપે નહીં જોગ જતીને;
કપૂત નામ તો તેહ, રામ શું રાઠે રીઝે,
કપૂત નામ તો તેહ, અરું કહેતામાં ખીજે;
અહંકારી વિચારો એ આપર્મા, મોત ભાગા મનમાં બિયો,
સામળ કહે સેવક રામનો, કપૂત રાવણુથી ખીજો કિયો ? ૨૧૭

રાવણુ-ખોલે ખીજો બળવંત, મુછાળો હોયે મારું,
પૂછાળો મારે પાપ, હોડ તે માટે હારું;
વાનર વનચર જાત, જનાવરપર શો જોરો ?
શત્રુને રહે શરણુ, તેહ ઉપર શો તોરો ?
કાન કાસદીઆ તણા, છેદેથી મોટમ નહિ મૂને,
લંકપતિ કહે રે લંગુરિયા, તેથી જીવતો મુકું તૂંને ! ૨૧૮

અંગદ-જોનાર મુજ સામું કાચ, નથી જન્મ્યો કા જાતે,
જોનાર મુજ સામું કાચ, સુંક નથી ખાધી કા માતે;
જોનાર મુજ સામું કાચ, નથી સરજ્યો બ્રહ્મસૃષ્ટે,
જોનાર મુજ સામું કાચ, નથી વળ્યા કા વૃષ્ટે;
મુજ સામું નથી ખોલતો, જીવ રહ્યો ત્યાં જડી,
ખોલે આયુશ આવિ રહ્યું, જમલોક પહોંચાડું તે ધડી. ૨૧૯

રાવણુ-જમ ચોકી કરનાર, લંક કેડે હરનીશે,
ગ્રહે નવ દે કાઈ નામ, વરદાન એ આપ્યું ધશે;
ચાંપે પતોતી ચરણુ, કરમ કર જોડી રહે છે,
અષ્ટોત્તર શત વ્યાધ, ખમા ખમા નિલ્ય કહે છે;
નિકટ મોત નહીં નગરમાં, માઝા કુણુ લોપે મારી,
જશ્નવંતા રાવણુ ઝીતે જશ, જુગ બાધામાં જારી. ૨૨૦

અંગદ-ધૃશ હતા તુજ શીશ, તે ગુણુ ઘાટ લોળાણું,
ચૌદ ચોકડી રાજ, રિદ્ધ સિધ સર્વ રોળાણું;
આયુશ ધર્મ ગયું અદ્ય, સતી સીતાને શાપે,
પરવાર્યું જપ તપ પ્રુષ્ય, પ્રેમદા હરિ તે પાપે;
દિવસ બે ચાર દશ ખારમા, લંકાગઢ તારું ગયું,
હજુર મોત આળ્યું હવે, રાજ વિભીષણનું થયું. ૨૨૧

રાવણ-વિભીષણ કેરી ભોમ, લક્ષ્મી મેં લીધી લૂટી,
 પ્રેમદા સહિત પરિવાર, કહાઠયાં લંકાથી ફૂટી;
 પોઠી પંચાણું કોટ, ઝવેરખાનું જે જાણ્યું,
 એ કેડે અશ્વ ને રિદ્ધ, અલખત સર્વે ઘેર આણ્યું;
 સજ્જન દીધા એના શૂળાએ, જમલોકને તે જઈ મળ્યા,
 મૂરખ મન વિચાર કર, પ્રથમ રામ તેને કહ્યા. ૨૨૨
 અંગદ-લોભીને શી લાજ, નિર્લજને શી નરનારી !
 પાપીને શું પુણ્ય, અધર્મિને શો ધર્મધારી !
 વ્યભિચારી શો વિવેક, શી લગિની શી માતા !
 ચંડાળતાણું શું ચિત્ત, કાં પિતા કાં બાતા !
 લોભી લંપટ નીચ નર, કુળમાં અંગારા અતિ,
 સકળ સજ્જન સંહારવા, મોટા અવતર્યા મહીપતિ. ૨૨૩
 રાવણ-લંકાની લીલા લહર, મૂર્ખ ત્યાં તું નહિ માપર,
 કનકકીરમય કોટ, શોભિત તે પેઠે સાયર;
 વરણ પ્રાયુ કુખેર, અધિક ભેટો તે આપે,
 દિવાકર દશ દિક્ષાળ, વચન મારું થીર થાપે;
 છતુ કોટિના છત્રપતિ, ક્રિકર કર જોડી રહે,
 રિદ્ધિ સમૃદ્ધિ રાવણતણી, લંગુર જાતે તે શું લહે? ૨૨૪
 અંગદ-સાત લાખ સીન્તેર, પુત્ર તારા છે પ્રાંઠા,
 ઈંદ્રજિત કુંભકરણ્ય જુગ જાણીતા ભોગ;
 બાણ કોડ બળવંત, શોભિતા સામ
 છતુ કોટિ છત્રપતિ, ભારે ભૂમિપતિ,
 એ સર્વેને સંહારવા, પાપે કુંભ
 હ્રદે વિચાર રે રાવણ-માણરૂપે

ઈંદ્રજીત કુંભકાં તુંબકાં તોલવત, હુંબકાં દેખીને હિત હરખું !
ચરવણું ચાવણું બૂખનું ભાવણું, રાવણું ધાવણું બાળ સરખું ! ૨૨૭

છપ્યા

રાવણુ-જીકું બોલ્યાનું જોર, તોર દીસે છે તારો,
રખે વખાણો રામ, મેળ નહિ આવે મારો;
એવા લક્ષ કરોડ, હોડ કરંતાં હાર્યા,
નમ્યા તે જીવ્યા જન, માન કર્યું તે માર્યા;
ડહાપણુ ડીંગ માર્યાતણું, ગાઠ ગુણુ તુજમાં ધણું,
શું વિખાણુ કરે વાનરા, રામતણું મોટમપણું ! ૨૨૮

અંગદ-કુખેર તણાં વિમાન, સુખસાગર સુખ સેજે,
ઝવેર જડિત્ર મહેલ, તપે તરણીવત તેજે;
સાઠ લાખ શ્યામા સહિત, હીચે હીચોળા ખાટે,
અલખત અપરંપાર, પુખરાજ પરવાળાં પાટે;
દશાનન તુજપર દયા, અંગદ કહે આવે મૂને,
લંગુર લંકા લખ લૂટશે, તે માટે કહું છું તૂને. ૨૨૯

કવિત

રાવણુ-આવ્યા છો અનેક જન, વાનર વિવેક વિના,
ખાસો મોકમ માર સૌ, જાસો જીવ બોધને;
સેવો છો શું જાણી એને, રાજ ભ્રષ્ટ થયો રામ,
ગામ ધામ કામ કુળ, રહ્યો ધર્મ ધોધને;
સિદ્ધિપણું રિદ્ધિપણું, નિધિપણું નેક નહીં,
સેવક કે શહાનેકી, કર નહિ કાઢને;
સતી સીત હરી જ્યારે, તોલ અમો કર્યું લારે,
જીવતા મેલ્યા તે દીસ, શીશ જટા જોધને. ૨૩૦

અંગદ-રક્ષપતિ તારા તે, મારા લેખામાં કુણુ,
મરોડીને લેઉં મામ, દેઉં માર માર માર;
કનકના કોટ ઝોટ, દપેટી દેવટ કરું,
ફરું હરું, ફેાજ માંય, ભાંજી ભાર ભાર ભાર;
ચેતાવું અચેત તુંને, ચેત ચેત ચેત ચિત્ત,
આયુશનો આરો તારો, પામ્યો પાર પાર પાર;
રામચંદ્ર રાજ રૂઠ્યો, કામી તારો કાળ ખુટ્યો,
લંકાસરખી લાખ તારી, લૂટું લાખ લાખ વાર. ૨૩૧

રાવણુ-વિલીધણુ કેરી ભોમ, લક્ષ્મી મેં લીધી લૂટી,
 પ્રેમદા સહિત પરિવાર, કહાઢયાં લંકાથી ફૂટી;
 પોઠી પંચાણું કોટ, ઝવેરખાનું જે જાણ્યું,
 એ કેડે અશ્વ ને રિક્ક, અલખત સર્વે ઘેર આણ્યું;
 સજ્જન દીધા એના શૂળીએ, જમ્લોકને તે જઈ મળ્યા,
 મૂરખ મન વિચાર કર, પ્રથમ રામ તેને ફળ્યા. ૨૨૨

અંગદ-લોભીને શી લાજ, નિર્લજને શી નરનારી !
 પાપીને શું પુણ્ય, અધર્મિને શો ધર્મધારી !
 બ્યભિચારી શો વિવેક, શી ભગિની શી માતા !
 ચંડાળતાણું શું ચિત્ત, કાં પિતા કાં ભ્રાતા !
 લોભી લંપટ નીચ નર, કુળમાં અંગારા અતિ,
 સકળ સજ્જન સંહારવા, મોટા અવતર્યા મહીપતિ. ૨૨૩

રાવણુ-લંકાની લીલા લહર, મૂર્ખ ત્યાં તું નહિ માયર,
 કનકકીરમય કોટ, શોભિત તે પેઠે સાયર;
 વશણુ વાયુ કુબેર, અધિક ભેટો તે આપે,
 દિવાકર દશ દિક્ષાળ, વચન મારું થીર થાપે;
 છનુ કોટિના છત્રપતિ, કંકર કર જોડી રહે,
 રિક્કિ સમૃદ્ધિ રાવણુતણી, લંગુર જાતે તે શું લહે ? ૨૨૪

અંગદ-સાત લાખ સીન્તેર, પુત્ર તારા છે પ્રોદા,
 ઈંદ્રજિત કુંભકરણું; જુગ જાણીતા જોડા;
 બાણુ કોઠ યજ્ઞવંત, શોભિતા સામદ સાથી,
 છનુ કોટિ છત્રપતિ, ભારે ભૂમિપતિ ભાથી;
 એ સર્વેને સંધારવા, પાપે કુંભ ભારે ભર્યો,
 હ્રદે વિચાર રે રાવણા, કાળરૂપે તું અવતર્યો. ૨૨૫

હ્રદયણુ છંદ

રા-આબલાં આઢવા ઉંઝરાં વીણતાં, લાવિયો વાનરાં વેર લેવા !
 માંકડાં રાંકડાં રીંછડાં પીંછડાં, સિદ્ધ જાણી કરે એહ સેવા !
 હુકતાં કુદતાં હુકતાં પુદતાં, જિતવા આવિયા જોધ જેવા !
 નરપતિ છત્રપતિ ઈંદ્રપતિ પાસથી, સીતને પામશે તર્ત તેવા ! ૨૨૬
 અં-લોક કહે લંકપતિ કોઠ મારે મને, અશોક શોકવતઃ નગર નરખું !
 લંકનો વંક તે અંક રજ રંકવત, નિશંકપે પૂરો પંખ પરખું !

પાપ પાસે પહોં ઘાટ તારો ધણો, સીત હરવા અહો ઝેર પીવો,
માન મોટમ મોટ્યો આયુષ્ય અવશ્ય ઘટ્યો, વંશ વર્ત્યો નહિ સાખ દીવો. ૨૩૭ (૮૪)

રાવણુ-ક્રોધ પૂરણુ કરી રાય બોલ્યો ફરી, હઠ કરી તું હરી ધીર ધારી,
દષ્ટિ જો મેં કરી, જાશે તું સહજ સરી, શું જાતું નથિ ફરી પુઠ પારી;
આંત રાખે ખરી તો રહે નહિ ઠરી, રીસ ભુંડી ભરી માન માંડે,
વાત તારી સૂણી બ્રાંત નહોતી કરી, જાન જોખમ કરું તર્ત તાંડે. ૨૩૮ (૮૫)

છરપય

અંગદ-શ્રીરામચંદ્ર પરતાપ, કાણુ મુજ સામુ જોશે ?
શ્રીરામચંદ્ર પરતાપ, જીવ નિજ દુશ્મન ખોશે;
શ્રીરામચંદ્ર પરતાપ, કાણુ મને શસ્ત્રજ મારે ?
શ્રીરામચંદ્ર પરતાપ, કોડ તુજ સરખા હારે;
શ્રીરામચંદ્ર પરતાપથી, જળને સ્થાનક સ્થલ કરું,
કવિ સામળ અંગદ કહે, કહે તો આલ હિંડળ ભરું. ૨૩૯

બુદ્ધિભા ઇંદ

રાવણુ-હવણાં તો વંશ ગયું અલ્યા વાલીનું, મરત છે હુંકરું તરત તારું,
તાળવે જીભ કાઢું તજ તાહરી, હજી લંગી દીક્ષમાં ધર્મ ધારું;
ચરણુ ગ્રહી ફેરવું તરણુવત તુજને, રામ ગુણુ ગાય તો નિશ્ચે મારું,
આકાશ ઉડાડશું પવનવત પલકમાં, દેખશે દળ કપિસેન સારું. ૨૪૦ (૮૭)

કવિત

અંગદ-ગયો તેરો તેજ સખે, હેજ હેતકારી કાય,
ગયો દમ નામ ઠામ, ગયી કીર્ત કેહેનેકી;
ગયો ધરસૂત પૂત, અરથ ગરથ ગયો,
તખત અલખ ગર્ધ, તર્તીય જ્યો તાનકી;
ઘોડે જોડે ગયે પોઢે, ગયે પરતાપ તેરે,
હાથી સાથી ભાથી ભૂપ, સમત ગર્ધ માનકી;
જાન ગર્ધ જોખમ ગર્ધ, રાજરિક્ષિ રાખ ગર્ધ,
જ્યા દિનતે દયાયો મૂઢ, જગતમાત જાનકી. ૨૪૧ (૮૮)

છરપો

રાવણુ-રામતણા ગુણુ ગાય, છેક તે ક્યમ રે જાનું ?
રામતણા ગુણુ ગાય, મૂઢ તે ક્યમ હું માનું ?

છરપા

રાવણુ-રામના દંતમાં દેઈ, સિતાજી હું હરી લાવ્યો,
 રોતો ફરતો રાત, દશ માસે અહિં આવ્યો;
 પામરકેરી પેર, ભીખારી ભાવે ભમતો,
 માંકડ કુકડમાંય, રહ્યો રાજી થઈ રમતો;
 મરદ મૂછાળા પાસથી, કઠણુ લેવી છે કામિની,
 જાઓ જાઓ મુકું જીવતા, જરૂર આજની જામિની. ૨૩૨

અંગદ-મરદ મૂછાળો હોય, તેહ શિદ થાય ભિખારી?
 નરપતિ હોય નરેંદ્ર, ચોરે તે કાં પરનારી?
 સામદ હોયે શૂર, રિદ્ધિપતિ રાવ કે રાણા,
 તે શિદ પાડે જીમ, કાર્મુકે કર ચંપાણા?
 હંચા અધર્મ નવ આચરે, ભુંડા બોલે ભાંડમાં,
 તોલ ધટે તુંને મારતાં, રામને મન તું રાંડમાં. ૨૩૩

રાવણુ-સાત લાખ છે પુત્ર, એક મારે શું થશે?
 લાખ એંશી હજાર, જામાત્ર પ્રોઢ છે પાસે;
 એક વિભીષણ બ્રાત, બૂર ભૂંડો થઈ ભાગ્યો,
 જ્યમ ચુડેલનો પાગ, પટ આપે એક ધાગો;
 લંચુર મૂઢ લવરી કરે, મમત ન મૂકે મનમાં,
 કાસદ કિંકર ક્યમ મારિયે ! તોલ વિચારું તનમાં. ૨૩૪

જીલણા છંદ

અંગદ-કુંવર લાખ તારાકેરી કામિની કરું, વાંઝણી એટલી ધીર ધારું,
 સ્યામા સાઠ લક્ષ તરુણુ ધર તાહરે, ગર્ભ ગાળું રડે તુજ સારું;
 કોડ બળવંતનો અંત આણું અલ્યા, હોડ હઠ કોડથી નબ્બ હારું,
 રામ(ચરણ) રજ અંશ એ પુણ્ય પ્રશંસાએ, કરું હુંય નિર્વેશ એ નગ્રતારું. ૨૩૫ (૮૬)

રાવણુ-માંકડાં રાંકડાં જા ઘેર જીવતો, વાંકડા કાંકડા બોલ કેવા?
 કાયાતણા કટકડા કોડ કરાવશે, વનચરા પાસથી લાણુ લેવા;
 મૂખતણા મટકડા ભાવ ભૂલી જશે, ચટકડા સેવશે સિદ્ધ સેવા,
 લટકતાં શીશ રેશે ધડ જીજવાં, રામ નહોં આવશે હાથ દેવા. ૨૩૬ (૮૭)

અંગદ-રાંકડો જાણિ કહે તું મને માંકડો, આંકડો મેલશે તોજ જીવો,
 સંકટ ધણું સાંકડો પાપ પૂરણુ ધડો, ચોર ચિત્તે ચઢ્યો કાજ કીવો;

છપા

રાવણુ-ઓ પેલી મહેલી સીત, અશોક વન વારું વાડી,
લાં છે અટપટી જાગ, ખેલ રત્નાકર ખાડી;
લક્ષ્મણુ સરખા કોટ, રામ સરખા બહુ રાજ,
જાવું ન પામે કાય, જનં જોરાવર ઝાઝા;
તું કિકર થઈને કરગરે, કર ઓઢે બીખારી થઈ,
જો બળ હોય બુદ્ધિ હીણુમાં, તો તું તેડી જા તહીં.

૨૪૮

કવિત

અંગદ-પૂર્વ જન્મ પાપ થકી, સીતાના શાપ થકી,
અક્લ આછી આપ થકી, સેજ પડ્યો શૂળમાં;
અક્ષરના અંક થકી, વિધાતાના વંક થકી,
રંજાયા કો રંક થકી, ધન મેળ્યું ધૂળમાં;
અહંકાર અતિ આણ્યાથકી, મમત મૂઢ માણ્યાથકી,
નિરગુણુ નાણ્યાથકી, તણાયો તું પૂરમાં;
છેક બુદ્ધિ છોછી થકી, અક્લ આપ ઓછી થકી,
રાવણુ તે હાથ ધાલ્યો, ગોખરુના મૂળમાં.

૨૪૯ (૯૪)

(અંગદ બંધન)

હુલાણુ છંદ

કવિ-દષ્ટિ હુંડી કરી રીસથી રાવણુ, રાજમદ જોરથી રાજ રૂઠ્યો,
જાવું ન પામે હવે જીવતો વાનરો, એમ કહી આપ અધિપત્ત લેઠ્યો;
ગુરજ ગુપ્તિ ગ્રહી સામદો સંચર્યા, કોટ કોટયાન જેમ રાફ છુટ્યો,
પુત્ર વાળીતણુ વીંટીઓ વિધ વિધે, બાણુતો શિર વરસાદ વુઠ્યો. ૨૫૦ (૯૫)
હાલક હલક હલકાર, હળ હળ થયો, મારો મારો કરી હુંડ લક્ષ્મણુ,
અધિપતિ આજ્ઞા કોણુ લોપી શકે ? શર સામદતણી દીધ શિક્ષા;
વીંટીઓ વાળી સૂત ઘેર ધુમ્મર ધણુ, રીસ તે દનતણી કોષકક્ષા,
લખવસા લાજ કોણુ લઈ શકે એહની, જેહને શીર શ્રીરામરક્ષા ! ૨૫૧ (૯૬)
એક શ્રીરામનું નામ રસના જપે, જન્મ કોટિતણુ તાપ ત્રાસે,
એક શ્રીરામનું નામ રસના જપે, અષ્ટ મહાસિદ્ધિ નવનિધ વાસે;
એક શ્રીરામનું નામ રસના જપે, નિમિષમાં પાપના ઓધ નાસે,
એક શ્રીરામનું નામ રસના જપે, બેસી વૈમાન વૈકુંઠ જાસે. ૨૫૨ (૯૭)

રામતણા ગુણુ ગાય, વચન માનું કિમ તારું ?
 રામતણા ગુણુ ગાય, ડગે કિમ મનકું મારું ?
 અલ્યા રામતણા ગુણુ ગાયા થકી, જોખમ તારે જાને થશે,
 ઉડાડી દેઉં આકાશમાં, એટલે રામચરણે જશે ! ૨૪૨
 અંગદ-ગયું રાજ ધરસૂત્ર, પુત્ર સહોદર સાથી,
 ઘોડા જોડા જોખ, રાખરિદ્ધ વિધ હિત હાથી;
 ગયું તેજ હિત હેજ, સિંહાસન વિમાનવાસી,
 દેવ કરતાતા સેવ, ગયા દિવાન ને દાસી;
 પુણ્ય સર્વે પરવારિયું, મમત ગયું મૂઠ માનકી,
 વળી ઈશ ગયા તૂજ શીશથી, જે દિન લાભ્યો જાનકી. ૨૪૩

જુલણા છંદ

રાવણ-પૂત કપૂત તું કૂળ લજમણો, ભૂપ સાથે ભિડે બળ ભારી,
 દેશપતિ દીકરો દૂત થઈ આવિયો, ટેક તરતીબ એ જોઈ તારી !
 કોડ બોતેર તે પક્ષ અઢારમાં, રામ ને લક્ષ્મણ કારભારી,
 એ સર્વ ગર્વ તે સેલ મારે મને, ચિંતવું તે દિન ચાર મારી. ૨૪૪ (૮૯)
 અંગદ-ઈશના ઈશને શીશ નામ્યું હશે, રીસ ખમું તારી તેહ માટે,
 જગદીશ એ શીશ છેદશે તાહરાં, વેદ વહાં જશે સ્વર્ગ વાટે;
 હરનિશ દિનેશ જે દીપ દેખાડતો, તે ટળ્યું આજથી જ્ઞાન ધાટે,
 વીશ વસાએ જીવ તારો જશે, સીત હરી તેહ પાપ સાટે. ૨૪૫ (૯૦)
 છર્યો.

રાવણ-રાંક ઉપર શી રીશ ! કરવી તે ન ધટે મુજને !
 દેઉં છું જીવતદાન, જીવતો મૂકું તુજને;
 કાંસદેરા કાન, વાઢતામાં હું લાજું,
 તરણાપર શો ટેક ? દીલ મારામાં દોઝું;
 તું જુહિહીણ બકતો રહે, કૂચલી શી ઝાઝી કરે ?
 ગમાર જાણી નહિ ગુંદરું, ફરી બોલે નિશ્ચે મરે. ૨૪૬

જુલણા છંદ

અં-વૈષ્ણવ વિપ્રના વંશમાંહે તમો, ચિંતા તાહરી ધણી ચિત્ત ચ્હાવું,
 કરતાં ઉપદેશ કદાચ તું ઉગરે, સહજના સંધમાં ગંગ ન્હાવું;
 મૂરખને મન તે શીખ શોભે નહીં, બેહેરા આગળે કાણુ ગાવું ?
 શીખની રીત શી રાવણુ આંગણે, “ગાંઠનું ખાઈ ઘેલા સાથે જાવું.” ૨૪૭ (૯૨)

ઝુલણા છંદ

અં-નામ નર કોઇનું રામ હોય રીતમાં, બોલાવતે કોટિ કલ્યાણ કાચે,
રામ કહી નહાય કો છેક જઈ છિદ્રમાં, સહેજ ફળ ગંગ તરંગ થાયે;
અન્નણ કે મૂર્ખ રસનાથકિ રામ કહે, પંચ પદારથ પ્રીતે પાયે,
સામળ કહે રામ અક્ષર એક બોલતે, દુઃખ દરિદ્ર દેહવટ જાયે. ૨૫૮

રા-આપ અન્નણ અન્નણના કિંકરા, પુત્ર અન્નણના કૂડકારી,
બાંધિયા નવ ગ્રહ જો અલ્યા બારણે, વેદ ભણે ઘેર બ્રહ્મચારી;
અહર્નિશા ઓળંગે ઇંદ્ર ઉભો રહે, ધર્મ ધલહલ રહ્યો ધર્મધારી,
દિલીપકુલ દશરથ દેહનો દીકરો, ભૂપ સાથે ભિડે બ્રહ્મચારી. ૨૫૯ (૧૦૦)

અં-દેખ અલ્યા દાનવી, એ નહીં માનવી, એણે સૃષ્ટિ આ સ્થિર સ્થાપી,
એકવીશવાર નક્ષત્રી અવની કરી, કોટિધા ભક્તનાં કષ્ટ કાપી;
બળીને પૂછ બળ પ્રાક્રમ એહનું, ત્રણ ડગે લીધી ત્રિભોમ માપી,
અંગદ કહે કહું અન્નણને કેટલું, પ્રીછે નહિ રાવણો મૂઠ પાપી. ૨૬૦ (૯૯)

છર્યો

કવિ-તરકસતિ તલવાર, બાણ વરસાદ જ વરસે,
કરંડતા કરે કોપ, ધીર ધસમસતા ધરસે;
નાળ ગોળા રણતૂર, માર બહુ દૈત્યે દીધો,
વીંટ્યો વાળીનો પુત્ર, ધુમ્મરમાં ઘેરી લીધો;
લાં માર માર સહુકો કરે, પ્રહાર પગે પાટુતણા,
બહુ અંગદ કીધો આકળો, જોદ્ધા આબ્યા અતિધણા.* ૨૬૧

કવિત

અં-અંગદ કહે એહિ સભામે, હું કોઉ બુદ્ધનિધ,
લૂન લખ લાજ રખે, સામદ સિદ્ધારસી;
બુઝવે વે બાવરેકું, જીવ જાન રખો ચહે,
ભોગવે ધરસૂત પૂત, કર કોઉં કારસી;
રાનીકો જાઓ ભહિ, કોઉં રાજખીજ નહિ,
સખીહિ સરિખ ખર, ખરી નીતિ ખારસી;
ગ્યાન કહા ચુમારનકું, કાકકું કપૂર કહો !
મર્કટકું માનક કહા, કા અંધેકું આરસી !

૨૬૨

* પાઠાંતર:-લંકપત્ય કોઓ લખવસા, મોહોદ્ધમમાં નહિ મણા.

અવણે સુણે રામનું નામ જો સ્વપ્નમાં, તેહને ભવતણી બીડ ભાજે,
 ઇંદ્ર કંઈ કાટિધા તેહ નરને નમે, છત્ર ચિંતામણિ છાંય છાજે;
 અચળ ને અમર વૈભવ વૈકુંઠના, અનહદ નાદની વેણ વાજે,
 ઉણમ કશી તેહને દેહમાંદુઃખ કશું! સામળતણો સ્વામી જો શીશ ગાજે. ૨૫૩ (૯૮)

અં-રીજ કે ખીજથી રામ હૃદે રહે, જપ જપ કે તપને મૂળ માને,
 દેહ દાતાર નવ રામ કાડે કહે, સમજ્યો તે ધણું શાસ્ત્ર જ્ઞાને;
 ઓધારિયા આપ ઇકાતરાં તે નરે, પોખિયો દેહ અમૃત પાને,
 મરણ સમયાંતરે કરણ કિંચિત સુણે, યમદૂત નાસે જ્યમ હરણ રાને. ૨૫૪

રા-શી ઝીત કિડિ પરે, કટક તે શુ ચઢે, તૂણના ઊપર તે શ્વા કૂવાડા !
 રંકપર રૂઠું રાજની રીત એ, તુચ્છ પેટે કશી તાન તાડા !
 ગુદરું છું ગુહનો વાર ધણી થઈ, બુદ્ધિહીણા બંકે બોલ આડા,
 લાજ ને કાજથી મૂકું છું જીવતો, કહેશે કાસદ તણા કાન વાઢ્યાં. ૨૫૫

છરપો

અંગદ-જપે રામનું નામ, દૂત લખ જોજન નાસે,
 જપે રામનું નામ, વાસ વૈકુંઠે વાસે;
 જપે રામનું નામ, દોહલાં દેહવટ જાયે,
 જપે રામનું નામ, અગર જળ શીતળ થાયે;
 રામનામ જપતા જેહજન, લજ્જા કાણ લોપી શકે ?
 શસ્ત્ર ધાવ વાગે નહીં, રામ નામ જો હૃદે રખે. ૨૫૬

(અંગદને શિક્ષા)

કવિત

રાવણ-દાવે બોલ્યો દશકુંઘ, ધાકડો કરે છે ધંધ,
 બાંધી લ્યોને એને બંધ, મારી નાંખો મૂઢને;
 ફેડી નાંખો એનો ફંદ, છંછેડીને કરો છંદ,
 મોટમ એની કરો મંદ, કહાડી નાંખો કૂડને;
 મૂછ પૂછ ફૂછ કાપો, તન એનું તાપે તાપો,
 અધિક એ લાણ આપો, પ્રાજે કરો પ્રોઢને;
 વાનરો આવ્યો છે વાસે, પોકાર કરે છે પાસે,
 ઉડાવી નાંખો આકાશે, આકડાના તૂરને. ૨૫૭

નાગપાશ અણાવિયું જોર જણાવિયું, તાણિયું બાણ ટંકાર કીધો,
 ગાળ દશ વીશ લાં દીધી રીસે કરી, વાળીસૂત ધુમ્મરે ઘેરી લીધો;
 રા-સંભાર કાઈ ધણે આ સમે અંગદા, પલક એકમા તૂજ પ્રાણ પીધો,
 નામ ટાળ્યું તારું રામ તુજ શત્રુએ, દાદો લમ દીકરો દાવ દીધો. ૨૭૦ (૧૦૮)
 અં-કુડ બોલે અદ્યા કુંવર કૈકસીતણા, નાક છેદન કરું નિમિષ નાથે,
 જીવતાં જોર દેખાડવા માંડિયું, જોર હોતે તો વળગ્યા બાંધ બાથે;
 પ્રીતથી પ્રત્યુત્તર કરે તો હું પરવરું, હુકમ નથી રાઢનો તુજ સાથે,
 લેખ લખ્યા અક્ષતણા લક્ષવસા, રાવણ તણું મોત શ્રીરામ હાથે. ૨૭૧ (૧૦૯)
 (અંગદ રાવણ વિવાહ)

કાવત

રાવણ-રાવ કહો રાવણની, રામ આગે રીસ કરી,
 પરવરે પુરમાંથી, પેર કહું પ્રીતની;
 જોર હોય જીદ કરો, રાઢ રણજંગમાંય,
 લક્ષ્મી સહિત લંક લીજે, જંગીર વાહો જીતની;
 કાયર હો સાયરથી, નાસો નિરમાલ્ય થઈ,
 નાસતાને મારું નહીં, રંક જેવી રીતની;
 લખ કાટિ વીસ વસા, ઉત્તર કહે અંગદ તું,
 દેહ જીભે આપું નહી, આશ મૂક સીતની. ૨૭૨ (૧૧૦)

અંગદ-જાણી છું જરૂર હવે, પ્રીત્યો પૂરો પાર તારો,
 આવી રહી રેખા તારા, આયુષના અંકની;
 બારમે છે રાઢ તુંને, પનાતી હજુર હૈયે,
 વાંકા એક આઠ ઈશ, વિધાતાના વંકની;
 એ તો વાત રહી અહીં, કવી નથી કાંયે તહીં,
 રાવ કશી રામ આગે, રાવણ તું રંકની;
 વરદાન ઇશે દીધું, તુજ પાસે લાંચ લીધું,
 સામળ કહે કાર્ય સિધ્યું, લાલચ મેલ લંકની. ૨૭૩ (૧૧૧)

રાવણ-તરુણી હણી તાટકા, રાહ્યો રાક્ષસ રંક જેવો,
 જે જે કીધું કામ રામે, હર્ષ હેત હાથનો;
 બાપડો બચારો પેલો, ત્રિશિરાને તર્ત હણ્યો;
 દાખ્યું અને દૈવત મેં, શોભા સમરથનો;
 જંબુ જમનારો પેલો, વાંદરીના વાળિ બેટો;

(અંગદ પુનઃ બંધન)

કુલણા છંદ

- ૨૧-એક વાર સીતાહરી, જો તું હવે ફરી, જાઉં અયોધ્યા ભણી ધીર ધાયો,
ઉદવસ્ત કરું એહની આણુ જ્યાં લગી ફરે, જાણુજો બ્રાતને બાંધ સહાયો;
નરનાર લખ કોટિધા લંક લગી લાવશું, ચિતવું તે ઘડી ચિત્ત ચહાયો,
અંગદા સહિત બોળું સહુ અરણુવે, જાણુજો કૈકસી કૂખ જાયો ! ૨૬૩ (૧૦૧)
- ક-એ વિધે વાક્ય સુણ્યાં જવ અંગદે, ચિત્તથી કોપ ચોપાસ ચઢિયો,
નિકટ નરપતિતણે વિકટ બહુ બોલિયો, અટપટી અંકથી આપ અડિયો;
ઝટપટી ઝાલિયો કર દશાનનતણે, ચટપટી જીભની જલ્પ જડિયો !
- અં-બોળિયું કુળ અલ્યા બાપના બાપનું, કૈકસીપેટ તું પહાણુ પડિયો ! ૨૬૪ (૧૦૨)
- ક-તુચ્છકારો કરી લાંચકી ઉઠીઓ, રીસ ઝાઝી કરી રિદ્ધ રાજા,
ગુંદરો ક્યમ ગુહનો, એહ ગુણુહિણનો, મટે મહિપતતણી એહ માઝા;
ફેરવી નજર ચોપાસ એ નરપતે, ધસમસ્યા ધીર તરતીબ તાજા,
પ્રીઠ આયુધ પડે અંગદા ઉપરે, માર જોરાવરી જોધ ઝાઝા. ૨૬૫ (૧૦૩)
- બાંધવા માંડિયો બળ કરી બહુ જણે, યોગમાં બાણુની ચોટ નાંખી,
વકારે વિમાનેથકા રાય રાવણુ ધણું, શૂર સામદ કેમ રહે સાંખી ?
હડબડાવ્યો ધણું કહી હો હો કરી, તરવર્યાં જોધ જ્યમ મધમાખી,
રામનું નામ અંગદતણે અંતરે, પડે જ્યમ શસ્ત્ર અંગકૂલ પાખા. ૨૬૬ (૧૦૪)
- આપ જોરે કરી ઉછળ્યો અંગદો, કારમો કોપ આકાશે કીધો,
વળી ગયા હાથ તે તો રહ્યા હીંચતા, દોષી દેહવટ કરી દાવ દીધો;
અજાંઝ લાંગી પડે એમ ભૂપર થયું, મધ્ય પજ્યાં જ્યાં શૂર સીધા,
નાઠા નૃપતિ સહિત દાનવો દશદિશા, પાંચ કોટિતણા પ્રાણુ પીધા. ૨૬૭ (૧૦૫)
- જીમ પાડી બધા દેશમાં બહોવિધે, રૈયત ધણું નાસવા છોક ધૂટી,
પ્રાણે કરી પૂછવડે કંઈક પરાક્રમી, હિમ્મત હઠીલાતણી ટેક તૂટી;
વિદાયો ધણું વાનરે નખ વડે નરધણા, આયુષ અયુતાંતણી ખાંત ખૂટી,
બ્યાપી વાત વીપરીત સૌ વિશ્વમાં, વાનરે એકલે લંક લૂટી. ૨૬૮ (૧૦૬)
- નાસતા નર દીઠા ધણા નરપતે, વાસ બાધા માંહે ત્રાસ પેઠો,
લંગૂરનું જોર લેખે લખધા લણું, અહંકાર તજે ક્યમ એહ એઠો ?
હુંકાર ને હોડ એ મોડ કોડે કરી, ફરી ભૂપ સભા ભરી ઘાટ પેઠો,
દંત કરડી મહા મૂછ મરડી પછી, આસને રાય બળવત બેઠો. ૨૬૯ (૧૦૭)

- કાટિ કાટિ કરે કામ, દુઃખથી જોડાવે દામ,
ચાડિયાની જીભ માંહે, જર તો ગણાય છે. ૨૭૮ (૧૧૫)
- અંગદ-ચાડિ ચતુરાધ કહે, ચિત્ત તારા માંહે ચહે,
લે તો કહું વાત અર્થ, પરમાર્થ કામનું;
કેવું પડશે લાં સાચું, કામ થાશે તારું કાચું,
રાચે રાય રાવણ તું, દેખી જોર દામનું;
ગંગા કદિ ઉલટી વહે, નેવે નીર મોભે ચહે,
પડે ધ્રુવ પલકમાં, મેરુ ડગે મામનું;
પૂર્વ રવિ ગ્રાચી જાય, એટલું કદાપિ થાય,
અકળ ન જાય એક, બોલ બાણ રામનું. ૨૭૯ (૧૧૬)
- રાવણ-ઉગ્યો તે આથમ્યો દીસ, દુઃખવાને આવ્યું શીશ,
રીશ કરું કેતી તુંને, ઠગવાનો ઠાઠ છે !
આવરદા દીસે તારું, મન કામળ થયું મારું,
હારું એક વચન મૂઠ, કાસદા તું માટ છે ?
જા જામને કહે તહીં, શું બકે છે ઉભો અહીં,
જાહે જશે જીવ તારો, લખ્યું એ લલાટ છે;
મોકલ્યો છે શીખ દેઈ, લોભે લાભ લાંચ લઈ,
એ લલાઈ બોલે શકે, ભૂપતનો ભાટ છે. ૨૮૦ (૧૧૭)
- અંગદ-કીરત કરે રામની, શેષ રવી શારદા જી,
મહા રુદ્ર ઈંદ્ર ચંદ્ર, જમ્યા જોગ જાપ છે;
વરુણ વાયુ વિશ્વેદેવ, નગ નાગ નદી નદ,
નક્ષત્ર જોતા ગ્રહ તારા, જ્યે ઋતુ જાપ છે;
ત્રણ દેવ ત્રણ ભોમ, ત્રણ નાદ ત્રણ વેદ,
ત્રણ કાળ ત્રણ રૂપ, અલખ એ આપ છે;
સામળ કહે અહનિશ, પુણ્યવંત રામ જપે,
રામ જોને નહિ હ્રદે, તેનાં પૂર્ણ પાપ છે. ૨૮૧ (૧૧૮)
- રાવણ-રામ જપ રામ ભજ, રામ સાથે રનેહ કર,
રામજીને રીઝવીને, રામ રાખ્ય મનમાં;
રામ કેરું કર કામ, રામ કરે વશ ધામ,
રામ રામ રાતે કહે, રામ કહે દનમાં;

નેર તો જણાયું એનું, દિકરો દશરથનો;
દેખાડે દેહ દુબ, દશ શીશ વીશ ભુબ,
જિતવો અજિત રાય, રાવણુ દશ મત્યનો.

૨૭૪ (૧૧૨)

અંગદ-ત્રોડવું તરણુ તુચ્છ, જમવું ઘી ખીચડીનું,
કીડી સાથે કુંજરનું, હોડે જેવું હારવું;
ઉણુ કાળે નીર પીવું, પાપ ધન લેતા ખીહીવું,
રહેજ દિને શ્રાદ્ધ જેવું, સોદરનું સારવું;
સૂમને નકારો કે'વું, દાતા પાસે ધન રેવું,
કહેવું કથન કંથ આગે, નીર તુંગ તારવું;
સામળ કહે સલ માન, અંગદ કહે સ્નાન આણુ,
રામ હ્રદે ધરે એમ, રાવણુને મારવું.

૨૭૫ (૧૧૩)

છરખો

રાવણુ-નથી મારતાં વાર, રંજકમાં રણુ રોળું,
અંગદ તારું અંગ, ચિત્ત ચાંચડવત ચોળું;
કાહું તાળવે જીભ, વદે ને વેર વાણીમાં,
વાંદરેલ કઢાવું તેલ, પીલાવું હું ધાણીમાં;
નેર હોય તો જીદ કરે, મુજ કિકરના સાથમાં,
એમ કહી અંગદને તિહાં, લીધો બળવંતે બાથમાં.

૨૭૬

જુલણુ છંદ

દશકંધ કેમે માયો મરશે, ચંદ્રશેખર ચરચ્યા છે ચંદન,
દશકંધ કેમે માયો મરશે, વૈદનાથનાં કીધાં છે વંદન;
દશકંધ કેમે માયો મરશે, નવ નાડનું કર્યું નિકંદન,
અંગદ-ધૃશ્વર ગત ધૃશ્વર સૌ જાણુ, દશકંધ હણુશે દશરથ નંદન.

૨૭૭ (૧૧૪)

કવિત

રાવણુ-આંધે છે સમશેર સહુ, જીજવાને જાય રણુ,
શોભા તેમાં શૂર ફેરી, ધાઓ મુખ ખાય છે;
શ્યામ કહે સહિ સતી, પતિ માને આપ પતિ,
રતિવંત રામ જેવો, પાવકે પળાય છે;
દાતા દાતા કહે સહુ, બોલે ન અદાતા બહુ,
બૌ લખણુ લખ જર, દેતામાં જણાય છે;

નિશકુંભલા નારાયણી, જનક જનેતા જાણજે,
માતા હરવા તે મન કચું, મોત અખુટે આણજે. ૨૮૬

કુલણા છંદ

૨૧-વાત વિવેકની તે તું શઠશું લહે, જંગલી જટ કુડાં કર્મ ફૂટે,
આકના તૂરની પેર ઉડી જશે, જે દિવસ માહરાં બાણુ ધૂટે;
જનવર જાણીને મૂકીએ જીવતો, લાજ લંગૂરની કાણુ લૂટે,
પ્રાણે કરી નાંખશે પલકની પલકમાં, એકલો ઇંદ્રજિત આપ ઊઠે. ૨૮૭

કવિત

અંગદ-માન કહ્યું મૂઢ મતિ, જ્ઞાનહીણુ ગૂઢ ગતિ,
આપ દીધો સીતા સતી, પશ્યો પાપ પાશમાં;
મોકલ્યો કાસદ કામે, હુકમ ન દીધો રામે,
નહિ તો વાસું ઠામ ઠામે, વાનરાં અવાસમાં;
હઢે નથી રહેતી રીશ, ત્રોડી નાખું તારું શીશ,
ભાગું ભુજ વીશ હજી, હેત રાખું હાસમાં;
ભલપણુ ભાખું ભાખ, શાસ્ત્રતણી દેઉં સાખ,
ઇંદ્રજિત જેવા લાખ, ઊડાડું આકાશમાં. ૨૮૮

કુલણા છંદ

૨૧-ડેડરાં દાદુરાં ખેલતાં ખાખડે, તેહને હોંસ થઈ સિંધુ તરવા,
કાગલાં બગલાં મેડકાં માણતાં, ચાલ્ય તે ચિત્ત મોતી જ ચરવા;
કાપડાં બાપડિમાં કાલડાં પહેરતાં, આવીયાં ઊડજે આલ ભરવા,
કીડને પાંખ આવી તે તો તરફડે, મરણુ આવ્યું માથે મેલ મરવા. ૨૮૯

કવિત

અંગદ-લાખવરાં દૂધવડે, કાલવીએ કાજળને,
શામતા ન શમે તેની, કાલવતાં કાયરી;
ખહેકની ખરાસ માંય, લસણુ લોટાઓ લાખ,
ગંધ ગુણુ ધણી ધણી, શોભે નહીં સાયરી;
કાટિ કલ્પ કાગ વસે, માનહિ સરોવરમાં,
થાય નહિ હંસ હેત, જીગમાંહે જાહરી;
દશકંધ ધંધ ધાયે, ચતુર ન ચિત્ત ચાયે,
અંગદ કહે ટેવ તેવી, કર્મ ફૂટ્યા તાહરી. ૨૯૦

(રાવણનો ક્રોધ)

ક-રીશ ચઢી રાવણને, કાપિયો કૃતાંત કાળ,
હુકમ કર્યો હાથ વડે, હઠીલે હજૂરમાં;
રાવણ-મારી નાંખો મૂરખને, મત્ત કરે માન માટ,
શું જુઓ છો સભા સહુ, શોક ભાર-શૂરમાં ?
શીઘ્ર એનું બોલ્યું સાંખો? ઊડાડી આકાંશે નાંખો,
કાપો પૂછ કિંકરનું, નાક છેદો નૂરમાં;
વડા શું વિવાદવડે, ફરી ન કેા આવી ચઢે,
પ્રાણે કરો લાંચ પડે, લાખીણા લંગૂરમાં !

૨૯૧

ક-શિંગાળા ધીંગાળા ધાયા, અંગદના પાણુ સહાયા,
દેખે રાય રાણા શૂર, શોભા પામે સાથમાં;
ઝબકે તલવાર તીર, વીંટીઓ વાનર વીર,
અંગ શતખંડ કરો, વકારે બો વાતમાં;
મારો મારો કહે મૂઠ, પ્રાક્રમ દેખાડે પ્રૌઢ,
ગૂઢ ધણા ધાવ કરે, હથિયારાં હાથમાં;
જીવતો ન પામે જીવું, ખરે દિલે આપો ખાવું,
કીધો ક્રોડ જોધ, બળવંત લીધો બાથમાં.

૨૯૨

(અંગદ રાવણ યુદ્ધ)

છપ્પા

રુઠ્યો રાવણરાય, ધીર ધસમસતો ધાયો,
મારી મુઠ મરોડ, શૂર પુછેથી સહાયો;
પાગરણુ પરિચટ પેર, ઝાપટી ઝીકે જ્યારે,
અંગદે સમર્યા રામ, તનથી ફૂલ્યો લારે;
મસ્તક પછવાડે ફેરવ્યો, સંધારવા માંજો સાથથી,
સામળ કહે સેવક રામનો, હઠ કરી છુટ્યો હાથથી.

૨૯૩

અંગદે સમર્યા ઇષ્ટ, દાવ દોષીને દીધા,
પાંચ સહસ્ર પ્રચંડ, કિંકરો ફૂટો કીધા;
પટક્યા પાપી પ્રાણુ, ચંચળ કંઈ ચાંખ્યા ચરણે,
પ્રાણે કીધા કંઈ પૂછ, ધીર ઢોળ્યા બહુ ધરણે;
કરજા વતરજા કંઈ દંતથી, અધિક જન લીધા અંકમાં,
ડમડોલ થયો બહુ દેશમાં, લૂટ પડી ગઇ લંકમાં.

૨૯૪

નાસે નરપતિ નાર, રાય રાવણની રાણી,
માર માર સંભળાય, વિપરીત બોલાએ વાણી;
શેરીમાં રોયાં શ્વાન, કાગણ કળકળવા લાગી,
જાગ્યો ધ્રુવડ ગંભીર, ભયભિત થઈ રૈયત ભાગી;
મંદોદરિએ માણસ મોકલ્યાં, જરૂરપણે જઈને જુઓ,
ખૂમ પડી શી નગરમાં, ઉઠકાપાત એ શો હુઆ-?

૨૯૫

ઈંદ્રજિત થઈ જાણ, અધિક કાપેથી ચડિયો,
સજ્યાં અંગ હથિયાર, આપ પોતે જઈ અડિયો;
ભરમ ચઢાવ્યાં શીશ, શૂર સામદ શુભ સાધ્યો,
પૂછ ચરણ પ્લવંગ, બહો જોરેથી બાંધ્યો;
જ્યમ મેરુ શૃંગ પર મેહ પડે, લમ માર અંગદ ઉપર પડ્યો,
તવ કાયા લાગિ કંપવા, ચતુર નર કોપે ચઢ્યો.

૨૯૬

હૃદે સમયાં શ્રીરામ, કામ કીધું તે વેળા,
ઉજ્યો લાંથી આકાશ, ભૂપત સહુ કીધા ભેળા;
તૂટ્યા બંધ તરતીબ, કાયર કાટિ કંપાણા,
પડ્યો સભામાં શૂર, ચંડાળ ચરણો ચંપાણા;
અં—જો જોર હોય તો જુદું કરો, નહિતર આઝા દો મુને,
તું ચેત ચેતરે ચતુર નર, તરતીબવત જાણ્યો તુને.

૨૯૭

રાવણ—નવ ગજ જેને નાક, દંત ગજ દશ દીસંતા,
ચાર હજાર ગજ ચર્ણુ, હજાર હાથ હિસંતા;
પંચાણુ ગજની પુઠ, પ્રતાપ પંચાયણુ પ્રોઢો,
ત્રણ હજાર તન ટેક, જગતમાં નહિ કેા જોટો;
છે કાય કારમી કુંભકર્ણની, કારણ કાયે નવ કળે,
જાઓ જંગલિયો જીવતા, ઘડી એકમાં સૌને ગળે.

૨૯૮

અંગદ—વાનર જેરી વછનાગ, ખાનારો ક્ષણમાં ખૂટે,
રીંછ સાપનો રાફ, તેને અડતાં તન તૂટે;
રામ કાળનો કાળ, શત્રુવટ શોભા સાટે,
તન અતલિબળ આપ, અવતાર લીધા તમ માટે;
છે જોગણીરૂપ એ જાનકી, ખાંત થકી ખપ્પર ભરે,
રણજંગ રાવણ જ્યારે રોપશે, ભૂપ માંસ ભક્ષણ કરે

૨૯૯

રાવણુ-બધિ બહુ શમશેર, ઝુઝવા કારણ બધે;
 શૂરાતણાં વિખાણુ, ધાઓ જે શિરપર ખાયે;
 સ્ત્રીઓ સહુ કહેવાય, કાઠ એક સતી નિકળશે,
 પોતાના સ્વામી સાથ, સહુ અગ્નિમાં બળશે;
 વિખાણુ કરે તું વાનરા, તેણે મન મારું કહે,
 મરદ મૂછાળા બાણુશું, જો ઈંદ્રજિત સામો વહે.

૩૦૦

અંગદ-અંગદ કહે સાળાશ, મૂળ મન માન્યું મારું,
 રણસંગ્રામે શૂર, દૃઢ મન રાખે તારું;
 હિરણ્યકશિપુ હિરણ્યાક્ષ, વેર ઝાઝેથી વઢિયા,
 સાક્ષાત્કાર વૈકુંઠ, સ્વર્ગ સમીપે ચઢિયા;
 આઘ અંત ને મધ્ય લગણુ, સ્થિરતા મન એવું હશે,
 અંગદ કહેરે સુણુ રાવણુ, કાટિ કલ્યાણુ તારું થશે.

૩૦૧ (૧૨૨)

રાવણુ-રામ સરખા રણમાંય, રાખું છું હું હજારા,
 અટવાશે જીવ અનેક, વાનર તે રીંછ બચારા;
 ઈંદ્રજિતની આણુ, હાક ફરશે રણ માંહે,
 દહતા થઈને પાગ, કાણુ ટકાવે ત્યાંહે?
 કુંભકર્ણુ ભૂપ ભૂખાળુવો, દેખે તે પ્રાશન કરે,
 મૂરખ મન વિચાર કર, વાનર દેખી તે ક્યમ કરે?

૩૦૨ (૧૨૩)

અંગદ-વાનર તે તો વાળિ, કક્ષમાં રાખ્યો તુજને,
 એકસો સિત્તેર દિન, મૂર્ખ કહેવડાવે મુજને;
 વાનર તે હનુમાન, અશોક વન બાળ્યું જેણે,
 વાનર તે નળ નામ, પહાણુ તાર્યા જળ તેણે;
 એ વાનર અંગદ સારખા, રંક કિંકર શું કહું કથી?
 સુગ્રીવ સુલટ નર સારખા, નરપતિ તે દીઠા નથી.

૩૦૩ (૧૨૪)

રાવણુ-રાજા કહેવાય રણમાંય, રાતે જે ધ્રુવડ ખોલે,
 રાણા ગોલા કહેવાય, કરે વાહન જે ખોલે;
 રાજા કહેવાયે ભાટ, હીંડે કવિ કીરતન કરતા,
 રાજા સર્વ કાકિલ, વસ્ત્ર લોકાનાં હરતા;
 અકેક ગામના અધિપતિ, એમ રાજાઓ અનેક છે,
 પણ આણુ સ્વર્ગ પાતાળમાં, રાજા રાવણુ એક છે.

૩૦૪ (૧૨૫)

રાવણુ-બાધે બહુ શમશેર, ઝુંઝવા કારણ બાધે;
 શૂરાતણાં વિખાણું, ધાઓ જે શિરપર બાધે;
 સ્ત્રીઓ સહુ કહેવાય, કાઠ એક સતી નિકળશે,
 પોતાના સ્વામી સાથે, સહુ અગ્નિમાં બળશે;
 વિખાણુ કરે તું વાનરા, તેણે મન મારું કહે,
 મરદ મૂછાળા બાણશું, જે ઈંદ્રજિત સામે વહે.
 અંગદ-અંગદ કહે સાબાશ, મૂળ મન માન્યું મારું,
 રણસંગ્રામે શૂર, દૃઢ મન રાખે તારું;
 હિરણ્યકશિપુ હિરણ્યાક્ષ, વેર ઝાઝેથી વઢિયા,
 સાક્ષાત્કાર વૈકુંઠ, સ્વર્ગ સમીપે ચઢિયા;
 આઘ અંત ને મધ્ય લગણુ, સ્થિરતા મન એવું હશે,
 અંગદ કહેરે સુણુ રાવણુ, કાટિ કલ્યાણુ તારું થશે.

૩૦૦

૩૦૧ (૧૨૨)

રાવણુ-રામ સરખા રણુમાંય, રાખું છું હું હજારા,
 અટવાશે જીવ અનેક, વાનર તે રીંછ બચારા;
 ઈંદ્રજિતની આણુ, હાક ફરશે રણુ માંહે,
 દઢતા થઈને પાગ, કાણુ ટકાવે ત્યાંહે?
 કુંભકર્ણુ ભૂપ ભૂખાળુવો, દેખે તે પ્રાશન કરે,
 મૂરખ મન વિચાર કર, વાનર દેખી તે કયમ ડરે?

૩૦૨ (૧૨૩)

અંગદ-વાનર તે તો વાળિ, કક્ષમાં રાખ્યો તુજને,
 એકસો સિત્તેર દિન, મૂર્ખ કહેવડાવે મુજને;
 વાનર તે હનુમાન, અશોક વન બાળ્યું જેણે,
 વાનર તે નળ નામ, પહાણુ તાર્યાં જળ તેણે;
 એ વાનર અંગદ સારખા, રંક કિંકર શું કહું કથી?
 સુગ્રીવ સુભટ નર સારખા, નરપત તે દીઠા નથી.

૩૦૩ (૧૨૪)

રાવણુ-રાજા કહેવાય રણુમાંય, રાતે જે ધ્રુવડ ખોલે,
 રાણા ગોલા કહેવાય, કરે વાહન જે ખોલે;
 રાજા કહેવાયે ભાટ, હીંડે કવિ કીરતન કરતા,
 રાજા સર્વ કોકિલ, વસ્ત્ર લોકાનાં હરતા;
 અકેક ગામના અધિપતિ, એમ રાજાઓ અનેક છે,
 પણ આણુ સ્વર્ગ પાતાળમાં, રાજા રાવણુ એક છે.

૩૦૪ (૧૨૫)

અંગદ-સકળ જનાવર માંય, પ્રૌઢ ગુણુ સિંહ પરવરિયો,
નવ કુળમાંય નરેંદ્ર, શેષ અવનિ શીર ધરિયો;
આઠ અધિપત માંય, મેરુ ગઢ મોટા કહે છે,
પંખી માંહે પ્રૌઢ, ગરુડ હરિ શરણે રહે છે;
રાક્ષસમાં મોટા રાવણો, દેશમાં લંકા ગુણુગ્રામ છે,
અંગદ કહે ઉત્પત કારણુ, સામળનો સ્વામી રામ છે.

૩૦૫ (૧૨૬)

રાવણુ-રામ અયોધ્યામાંય, કાલ અવતરિયો આપે,
શ્રવણુ હણ્યો તો વિપ્ર, બાણુથી એને બાપે;
ખાવા પીવા ભોગ, થયા ભોરાવર ભેટા,
કાઠી મૂક્યા વનવાસ, પ્રતાપ એ ભે ભે પ્રૌઢા;
કનક કુરંગ નવ ઓળખ્યો, ધાયો કરમાં ધનુષાં લિયે,
અંગદ અક્કલ ગઈ તાહરી, એ બળથી રાવણુ ક્યમ બિહિયે?

૩૦૬ (૧૨૭)

અંગદ-દશ અવતારીક રામ, નામ તે સર્વે એનાં,
પાણી પવન આકાશ, પંચમહાભૂત જન જેનાં;
રસ ગંધ સ્વર સ્વાદ, જગત સ્વપ્ન મન માને,
મનસા વાયા કર્મે, વાત જન્મની જાણે;
સરજિત પાલક સંહારમાં, ભારે કરમી ભૂપ છે,
સમજ રાય રાવણુ હ્રદે, સ્વામી સામળનાં રૂપ છે.

૩૦૭ (૧૨૮)

રાવણુ-મન માનીતો તુંય, હુંય ક્યમ માનું સાચું?
તું કરે તરણનો મેર, મારે મન સર્વે કાચું;
સ્તુતિ કર જંઘ તું લાંચ, તેગ શો ઝાઝો તાડો !
બાહુ માંયે બળ હોય, તો ઈહાં આવી દેખાડો;
નાચે પૂત પોતા તણો, માતપિતા લે ભામણાં,
બારવાટ વાળાં દલે, તુચ્છ વચન ત્યમ તુજ તણાં.

૩૦૮ (૧૨૯)

અંગદ-માનીતો સુગ્રીવ, સન્મુખ ઉભો કર ભેટી,
માનીતો પ્રહ્લાદ, પદ્મી પામ્યો જે પ્રૌઢી;
માનીતો બળિરાય, ચતુર્ભુજ ચાંધ્યો ચરણે,
માનીતો ધ્રુવ ધીર, અચળ કરી રાખ્યો શરણે;
માનીતા મહારાજના, દર્શનથી તો દિલ ઠરે,
અણુમાનીતો અંગદો, માયાકૂટ તુજથું કરે.

૩૦૯ (૧૩૦)

રાવણુ-રાવણુ કહે રે મૂઢ, પહાણુથી દીસે પ્રૌઢા,
મૂરખનો મહિપતિ, જગતમાં નહીં તુંજ જોડો;
નકટતણા નરેંદ્ર, અધિક દીસે છે અનાડી,
વખાણીને વાત, કરે કરવી હોય ચાડી;
જે ડાહ્યો હોય તે દલ ધરે, સંક્ષેપે શિક્ષા લહે,
અંગદ શાં વગદાં કરે, આટલું કહે કેમ ઉભો રહે?

૩૧૦ (૧૩૧)

અંગદ-ઉગરે કાએક જીવ, ત્યાંય બોલીએ જૂઠું,
ઉગરે કાએક જીવ, કરિએ દીઠું અદીઠું;
ઉગરે કાએક જીવ, અક્ષત્ર ફેલાવું આડી,
ઉગરે કાએક જીવ, કરિએ ચોરી કે ચાડી;
હાંકી કાઢે છે હડ કરી, તોય ઉભો છું ખારણે,
અંગદ કહે રાવણુ રંક સુણ, જીવ જીવાવણુ કારણે.

૩૧૧ (૧૩૨)

રાવણુ-ઉગારવા આંચો દેહે, ઉગારવાં વાનર રીંછાં,
તે ઉડશે આકાશ, કાગ તણાં જ્યમ પીંછાં;
કાચ સતી નવ થાય, પતિકા અવર મરંતે,
આપ ન લાળે ભૂખ, પારકું ભેટ ભરંતે;
પ્રાક્રમ પરમારથ તાહરું, કુડ કપટ કરવા કામનું,
પિતા માર્યો તે પ્રીતથી, રુઠું ચિંતશે રામનું.

૩૧૨ (૧૩૩)

અંગદ-ઈંદ્રજિત સરખો તંન, તેહ તુજ રણ રોળાશે,
કુંભકર્ણુ સરખો જોધ, ચાંચડવત તે ચોળાશે;
સાત લાખ પ્રૌઢા પુત્ર, કાયર થઈ ફૂટાશે,
રતન ખાણુની રીઠ્ઠ, લંક લક્ષ્મી લૂંટાશે;
તું શિવ વરદાનથી શૂર છે, માન મગ્ન છે મનથકી,
તુજ શીશથી ઈંદ્ર અળગા થયા, સીતાહરી તે દિનથકી.

૩૧૩ (૧૩૪)

રાવણુ-પૂછ ઈંદ્રને વાત, હાથ દીઠા મુજ તનના,
રે'શે ઠામના ઠામ, મનોરથ તારા મનના;
ખાર વર્ષ જળ અંન, તજે નિદ્રા ને નારી,
ઈંદ્રજિતને જિતે તેહ, ભૂપલડે એહ એવો ભારી;
એકાએક કાળ હોયે નહી, લાવ અક્ષર તું શું ભણ્યો ?
મુજ સાથે સંગ્રામે મળે, નથી જગમાં જતુની જણ્યો.

૩૧૪ (૧૩૫)

અંગદ-ધૃષ્ટાંત્રો એ ઈશ, એ જ અહાનો અહા,
અવતારિક એ અંશ, કંઈ મનમાં તું શરમા;
લોટે લકડ દિનરાત, હિરણ્યકશિપુ નવ મરતો,
વરદાન હતાં વિપ્રીત, અહંકાર તુજ પેરે ધરતો;
તે નૃસિંહ થઈ નખે હણ્યો, તે પેરે તુજને થશે,
સામળ કહે તારા મોતની, પ્રભુએ જાગ રાખી હશે. ૩૧૫ (૧૩૬)

રાવણ-રાવણ કહે રામદુવાઈ, દેઉં છું અંગદ તુજને,
પત્રક ટકાવે પાગ, ફરી ઉત્તર દે મુજને;
શરમ નવ રાખીશ, જરૂર કહેણ ત્યાં જઈને,
વધારજે મુજ વેર, પ્રીતથી તેનો થઈને;
જે મૂછ ધરાવે મુખ પર, નીર વધારો નામનું,
રાવણ કહે આવો અહીં, મારે કામ છે રામનું. ૩૧૬ (૧૩૭)

અંગદ-અંગદ કહે સાખાશ, હોડ હડ હિંમત તારી,
તુજમાં પ્રાક્રમ પ્રૌઢ, ખરી નીશા થઈ મારી;
લહું રામશું વેર, લહું ગંગામાં મરવું,
લહું ગયાવત માંય, દંડ જે ભારે ભરવું;
લહું પત્ર શિષ્ય ને વિપ્રથી, હોડે કોડે હારવું,
લહું મોત રાવણતણું, જે રામને હાથે મરવું. ૩૧૭ (૧૩૮)

રાવણ-મૂરખનો સરદાર, વિના બોલાવ્યો બોલે,
મૂરખનો સરદાર, આપથી અધિક અમોલે;
મૂરખનો સરદાર, કરે લવરી જે ઝાઝી,
મૂરખનો સરદાર, પ્રૌઢ સાથે હઠ પાછ;
આણ્ય ન માને રામની, જવા મન નહિ જાણિયો,
કહે રાવણ તું મૂર્ખપતિ, પૂરણ મેં પરમાણિયો. ૩૧૮ (૧૩૯)

અંગદ-રામદુવાઈ ખાઉં, જે મુખ બોલું જૂઠું,
રામદુવાઈ ખાઉં, રીશે જે તુજપર રૂઠું;
રામદુવાઈ ખાઉં, વાત કહું પૂરણ પ્રીતે,
રામદુવાઈ ખાઉં, રાવણપર રીઝું રીતે;
છે રામદુવાઈ શ્રીરામની, ચિતવી જે દિન રણ ચઢે,
મુજને નિશ્ચે છે એટલું, દશ મસ્તક પૃથ્વી પડે. ૩૧૯ (૧૪૦)

કવિત

રાવણુ—નવ મળે ખોટો દામ, કામ વિવાહનું મારિ,
 ઉછીનું ઉધાર કરી, ધંધે ધણું ધાય છે;
 ચોર કા ચોડીમાં પજો, અજો સંકટમાં આવી,
 છળ કરે છૂટવાનો, ચિત્ત ધણું ચહાય છે;
 કુંવારો કુંવર ઘેર, પેર નહીં પલ્લા તણી,
 કન્યાતણે કાજ, વેવિશાળિયો વહાય છે;
 અકરમી નર નેટ, પૂરું ન ભરાય પેટ,
 અંગદની પેરે પાતી, ખોટા સમ ખાય છે.

૩૨૦ (૧૪૧)

સવૈયો

અં—ચક્રવર્તી રામ ચૌદ લોકનમે, ચિતવું દશકંધકું ચાકરિયાં,
 સિંહકો સિંહ સુરપતકો સુર, દશકંધ બાંધો તુમ બાકરિયાં;
 મહારાજધિરાજ શ્રીરામ મેરુપત, કિંકર રાવન કાકરિયાં,
 કદપવૃક્ષ કોટિ રામ, કરુણાનિધિ લંકપતિ લખ લાકરિયાં.

૩૨૧

છરપો

રાવણુ—અભાગી અંગદ અજાણુ, રામની આજુજ લોપે,
 વિદાય થતો કરે વાત, કિંકર થઈ તું ક્યમ કોપે?
 મારી કાઢતાં મૂઠ, વણુ તેજો ક્યમ આવે?
 શીદ ખુવે છે જીવ, કિંકરનો કિંકર કહાવે?
 લવરી કરે છે લક્ષ્મણી, બહુ સ્તુતિ કરે છે બારણે,
 બળ્યા અવતાર બુદ્ધિહીણુ તુજ, ફૂડા પેટને કારણે.

૩૨૨

અંગદ—જહું હું હવે જરૂર, વચન કહું છું એક છેલ્લું,
 ખમું છું તારી ગાળ, મમત તુજ સાથે મેલું;
 પૂછ ઘેર તારી નાર, મંદોદરી શુભ સતીશું,
 કહો તો માંડું રાઠ, લક્ષ્મણુ ભેગ જતીશું;
 પૂછી આવો તમે પુરપતિ, સારસૂધી ઉભો રહું,
 એમ કરતાં તમે ઉગરો, ઉપદેશ સલ સાચો કહું.

૩૨૩ (૧૪૨)

રાવણુ—અંગદ અક્કલવા હીણુ, વચન તું બે વિચારી,
 નવ ખંડતણો નરેદ્ર, શીખ શી દેશે નારી?
 રામા વશ તે રામ, કોડ વસાએ કહાવે,
 પરવશ પડી તે પાશ, ઇલાં અથડાતો આવે;

નારનાં કહ્યાં તે નર કરે, નપુંસક નારે જીતિયાં,
રામાને રાવણ પૂછે નહીં, તે રામતણે ઘેર રીતિયાં.

૩૨૪ (૧૪૩)

અંગદ-રામતણી એ રીત, અધમતણો ઉદ્ધારણ,
રામતણી એ રીત, દુષ્ટ દાનવ સંધારણ;
રામતણી એ રીત, સોગટી નામે ન મારે,
રામતણી એ રીત, હેતુ જનથી એ હારે;
રામતણી એ રીત છે, ભોગવે જે જેવું કરે,
એટલું કેતાં નવ ઝોળખે, પાપે રાવણ તું મરે.

૩૨૫ (૧૪૪)

રાવણ-રામતણી તુંને આણુ, વદે અંગદ તું વાણી,
રામતણી તુંને આણુ, પલક પીવા રહે પાણી;
રામતણી તુંને આણુ, હવે જો જીલ હલાવે,
રામતણી તુંને આણુ, જો તું ચરણ ન ચલાવે;
રામ આણુથી કહે જઈતહિં, જહિં સેન સકળ છે તમતણું,
રાવણે કહાવ્યું રામથી, મહિમા દેખાડ મોટમપણું.

૩૨૬ (૧૪૫)

(સીતા મેલાપ)

કવિ-ઉજો સુણી આકાશ, અંગદ અતલીખળ આપે,
મહિમા વધારી માન, રામચરણરજ પ્રતાપે;
આવ્યો જિહાં અશોક, અલૌકિક જ્યાં છે વાડી,
દુઃખ નવ વ્યાપે દેહ, ખરી રતનાકર ખાડી;
ખેડી સીત સ્વરૂપ તિહાં, રૂપ રઢિયાળી શુભ સતી,
પ્રદક્ષિણા દેઈ પાગે નમ્યો, મોકલ્યો છે લક્ષ્મણ જતિ.

૩૨૭ (૧૪૬)

અંગદ-સાંભળજો મુજ માત, વાતમાં એહ વધાર્ધ,
લક્ષ્મણ સહિત શ્રીરામ, પધાર્યા ભૂપત ભાર્ધ;
વાનર પદ્મ અઢાર, ખોતેર કાટીક સાંધી,
મળ્યો વિચીપણ બ્રાત, પાજ સમુદ્રે બાંધી;
મેં વિવિધ પ્રકાર વિષ્ટિ કરી, ટેવ એહની ટોડિયો,
સીતા પ્રત્યે અંગદ કહે, ગઢ લંક વાનરે વીંટિયો.

૩૨૮ (૧૪૭)

સીતા-સીતા કહે સુણ વીર, ધીર થઈ ધીરજ ધરજો,
જોરાવર જન એહ, કામ ધણું પારું કરજો;
લલોપતો નહીં લાગ, શોભે નહીં શૂરા સાથે,

કવિત

રાવણુ-નવ મળે ખોટો દામ, કામ વિવાહનું મડિ,
 ઉછીનું ઉધાર કરી, ધંધે ધણું ધાય છે;
 ચોર કો ચોકીમાં પડ્યો, અડ્યો સંકટમાં આવી,
 છળ કરે છૂટવાનો, ચિત્ત ધણું ચલાય છે;
 કુંવારો કુંવર ઘેર, પેર નહીં પદલા તણી,
 કન્યાતણે કાળ, વેવિશાળિયો વહાય છે;
 અકરમી નર નેટ, પૂરું ન ભરાય પેટ,
 અંગદની પેરે પાતી, ખોટા સમ ખાય છે.

૩૨૦ (૧૪૧)

સવૈયો

અં-ચક્રવર્તી રામ ચૌદ લોકનમેં, ચિતવું દશકંધકું ચાકરિયાં,
 સિંહકો સિંહ સુરપતકો સુર, દશકંધ બાંધો તુમ બાકરિયાં;
 મહારાજધિરાજ શ્રીરામ મેરુપત, કિંકર રાવન કાકરિયાં,
 કલ્પવૃક્ષ કોટિ રામ, કરુણાનિધિ લંકપતિ લખ લાકરિયાં.

૩૨૧

છરયો

રાવણુ-અભાગી અંગદ અન્નાણુ, રામની આણુજ લોપે,
 વિદાય થતો કરે વાત, કિંકર થઈ તું ક્યમ કોપે?
 મારી કાઢતાં મૂઠ, વણુ તેજ્યો ક્યમ આવે?
 શીદ ખુવે છે જીવ, કિંકરનો કિંકર કહાવે?
 લવરી કરે છે લક્ષ્મણી, બહુ સ્તુતિ કરે છે બારણે,
 બળ્યા અવતાર બુદ્ધિહીણુ તુજ, ફૂડા પેટને કારણે.

૩૨૨

અંગદ-જઈ છું હવે જરૂર, વચન કહું છું એક છેદલું,
 ખમું છું તારી ગાળ, મમત તુજ સાથે મેલું;
 પૂછ ઘેર તારી નાર, મંદોદરી શુભ સતીશું,
 કહો તો માંડું રાઠ, લક્ષ્મણુ ભેગ જતીશું;
 પૂછી આવો તમો પુરપતિ, સારસૂધી ઉભો રહું,
 એમ કરતાં તમો ઉગરો, ઉપદેશ સલ સાચો કહું.

૩૨૩ (૧૪૨)

રાવણુ-અંગદ અક્કલવા હીણુ, વચન તું બે વિચારી,
 નવ ખંડતણો નરેંદ્ર, શીખ શી દેશે નારી?
 રામા વશ તે રામ, કોડ વસાએ કહાવે,
 પરવશ પડી તે પાશ, ઇલાં અથડાતો આવે;

નારનાં કહ્યાં તે નર કરે, નપુંસક નારે જીતિયાં,
રામાને રાવણ પૂછે નહીં, તે રામતણે ઘેર રીતિયાં. ૩૨૪ (૧૪૩)
અંગદ-રામતણી એ રીત, અધમતણો ઉદ્ધારણ,
રામતણી એ રીત, દુષ્ટ દાનવ સંધારણ;
રામતણી એ રીત, સોગટી નામે ન મારે,
રામતણી એ રીત, હેતુ જનથી એ હારે;
રામતણી એ રીત છે, ભોગવે જે જેવું કરે,
એટલું કેતાં નવ ઓળખે, પાપે રાવણ તું મરે. ૩૨૫ (૧૪૪)
રાવણ-રામતણી તુંને આણુ, વદે અંગદ તું વાણી,
રામતણી તુંને આણુ, પલક પીવા રહે પાણી;
રામતણી તુંને આણુ, હવે જે જીલ હલાવે,
રામતણી તુંને આણુ, જે તું ચરણ ન ચલાવે;
રામ આણુથી કહે જઈતહિં, જહિં સેન સકળ છે તમતણું,
રાવણે કહાવ્યું રામથી, મહિમા દેખાડ મોટમપણું. ૩૨૬ (૧૪૫)

(સીતા મેલાપ)

કવિ-ઉજો સુણી આકાશ, અંગદ અતલીખળ આપે,
મહિમા વધારી માન, રામચરણરજ પ્રતાપે;
આવ્યો જિહાં અશોક, અલૌકિક જ્યાં છે વાડી,
દુઃખ નવ વ્યાપે દેહ, ખરી રતનાકર ખાડી;
બેઠી સીત સ્વરૂપ તિહાં, રૂપ રઢિયાળી શુભ સતી,
પ્રદક્ષિણા દેઈ પાગે નમ્યો, મોકલ્યો છે લક્ષ્મણ જતિ. ૩૨૭ (૧૪૬)
અંગદ-સાંભળજો મુજ માત, વાતમાં એહ વધાર્ધ,
લક્ષ્મણ સહિત શ્રીરામ, પધાર્યા ભૂપત લાર્ધ;
વાનર પદ્મ અઢાર, બોતેર કાટીક સાંધી,
મળ્યો વિગ્રીષણ બ્રાત, પાજ સમુદ્રે બાધી;
મેં વિવિધ પ્રકાર વિષ્ટિ કરી, ટેવ એહની ટોડિયો,
સીતા પ્રત્યે અંગદ કહે, ગઢ લંક વાનરે વીંટિયો. ૩૨૮ (૧૪૭)
સીતા-સીતા કહે સુણ વીર, ધીર થઈ ધીરજ ધરજે,
જેરાવર જન એહ, કામ ધણું પાકું કરજે;
લલોપતો નહીં લાગ, શોભે નહીં શરા સાથે,

- મંદ્રચળ શો મેર, ઉપાડે છે એક હાથે;
 કુંભકર્ણ કહેવાય છે કારમો, દેખે તેટલું ખાય છે,
 એવું જાણી ઈહાં આવજે, રામ તો મોટા રાય છે. ૩૨૯ (૧૪૮)
- અંગદ—(માજી)કહો તો મેરુ સહિત, ઉદ્યાયળ હું ઉપાડું,
 કહો તો લંકપર લંક, અધિક અવનિમાં ગાડું;
 કહો તો બાણું કોડ, જોધને બાંધી જાઉં,
 કહો તો ઈંદ્રજિત કુંભકર્ણ, દૈલ સર્વેને સાઉં;
 મા કહો તો લંકને લૂટિયે, વસુધા વિપરીત નાંખિયે,
 પણ હુકમ નથી હજુરનો, માટે સર્વે સાંખિયે. ૩૩૦ (૧૪૯)
- સીતા—છાંનો રે ભડ બ્રાત, વાત શી કરવી ઝાઝી,
 કરો કહ્યું તે કામ, રામ જે વાતે રાજ;
 કરતા હો જે કાલ, આજ સવેળા સાધો,
 દેખશે કે એક દુષ્ટ, વાયુવત્ વેગે વાધો;
 જ્યાં આગન્યા માગી અંગદે, જોધ જવા લાગ્યો જવે,
 રાક્ષસીએ જુમ પાડી ધણી, જોધ તરવરી રહ્યા તવે. ૩૩૧ (૧૫૦)

(અંગદ સહુ યુદ્ધ)

- કવિ—માર માર કરતા મૂઠ, ધીર ધસમસતા ધાયા,
 અંગદકેરાં ચરણ, પૂછ શત્રુએ સહાયા;
 સહસ્ર લાખ કરોડ, હઠીલે હોડે હકાર્યા,
 તીડાનં તીડનો રાક્ષ, વાનરપર વેદ વકાર્યા;
 ત્રાસ પજા ત્રહોવિધતણો, દાવાદળ બહૂ દેશમાં,
 દાખું લોકો દશકંધને, લંગુર આવ્યો એક દેશમાં. ૩૩૨
- મોકલ્યો એક મહીપત, એંસી લખ જોધા આદે,
 બહુ વિધ મેલતો બાણ, વખાણ કરું શાં વાદે !
 પ્રાક્રમ કીધું ઔઠ, અંગદને મારવા મંજો,
 રૂઠ્યો તેને રામ, દુષ્ટને દૈવે દંડ્યો;
 જીવતો મૂક્યો એક જન, કથન રાવણને કહ્યો,
 લંકા લૂંટી તારી લંગુરે, બળવંત શું બેશી રહ્યો. ૩૩૩
- કરડતો દંત દશકંધ, અસ્વારી આપે કીધી ?
 એક પલકે અશોક, વાડી તો વીંટી લીધી;

પકજો પૂછ પ્લવંગ, ઝાપટી ઝાંક્યો જ્યારે,
 સમયાં મન શ્રીરામ, તરત છુટ્યો કર સારે;
 સાં જુદ જોર ઝાઝું થયું, હઠીલો હોડે હારિયો,
 એ વાત લંકામાં વિસ્તરી, મહીપત મોટો એ મારિયો. ૩૩૪
 ધરતી ડોલ્યાં ખાય, કાય વદે નહીં વાણી,
 ખબર પોતી જઈ સાંધ, રાય રાવણની રાણી;
 ઉઠી ફૂટતી શીશ, પૂતને તેજો પાસે,
 દોહરી-ક્યમ બેઠો બળવંત, વિપરીત થયું છે વાંસે;
 લશ્કર પેદું સર્વ લંકમાં, લય તારો તે નવ ગણ્યો,
 ઉઠ્ય ઉઠ્ય આળસ તજી, કહે છે તાત તારો હણ્યો. ૩૩૫
 કવિ-મેઘરાવણ* મહારાજ, ધજ ફરકાવી તેણે,
 ઇંદ્રજિત જશ રૂપ, ઇંદ્ર જિત્યો તો જેણે;
 ઢમકાવતો ઢોલ નિશાન, કૃતાંત સરીખો કહાવ્યો,
 પિતા પાસ તે પુત્ર, એક પલકમાં આવ્યો;
 એક પહોર રણજંગ મચ્યો, કહી ન શકે કાયે કવી,
 સંહાર થાય સૃષ્ટિ તણો, શોભા લંક એવી હવી. ૩૩૬

(શ્રીરામની ચિંતા)

પડી લંકમાં ખૂમ, મમત મૂક્યો સૌ માને,
 રામચંદ્રે તે તણો, કોલાહલ સુણિયો કાને;
 રામ-રામે તેજો હનુમંત, અંગદ લંકામાં અડિયો,
 કાપ્યો દીશે દશકંધ, પ્રોઢ સંકટમાં હશે પડિયો;
 બાળક બાણી બીવરાવશે, હાલક હલક હલહલ હુવો,
 કલેવર કળ પડતી નથી, જરૂર ખબર તેની જુવો. ૩૩૭
 બહુ વિધ પડે છે ખુમ, બહુ વિધ બાણી વાજે,
 બહુ ધૂટે છે બાણ, ધણી નિશાન જ ગાજે;
 ચોવિધ પડે છે ચીસ, રીશથી રણવટ ખોલે,
 ધુજે સર્વ ધરણ, દિક્ષાળ દિશા દશ ડોલે;
 રખે અંગદ માર્યો જતો, રામજી રોશ ધરી રટે,
 હનુમંત તમે બેસી રહ્યા, એ તો ગુણગણ નવ ઘટે. ૩૩૮

મંદ્રચળ શો નેર, ઉપાડે છે એક હાથે;
 હુંભકર્ણુ કહેવાય છે કારનેા, દેખે તેટલું ખાય છે,
 એવું ગણી ઈહાં આવજે, રામ તો મોટા રાય છે. ૩૨૬ (૧૧૮)

અંગદ-(માણ)કહો તો મેરુ સહિત, ઉદ્યાચળ દું ઉપાડું,
 કહો તો લંકાપર લંક, અધિક અવનિમાં ગાડું;
 કહો તો ગાણું કોડ, જોધને બાંધી ગઈ,
 કહો તો દંડનિત હુંભકર્ણુ, દેસ સવેને સાઈ;
 મા કહો તો લંકને લૂટિયે, વનુધા વિપરીત નાંખિયે,
 પણ હુકમ નથી હજુરનો, માટે સર્વે સાંખિયે. ૩૩૦ (૧૧૯)

સીતા-જાંતો રે ભડ બ્રાત, વાત શી કરવી ઝાઝી,
 કરો કહું તે કામ, રામ જે વાતે રાહ;
 કરતા હો જે કામ, આમ સદેશા સધો,
 દેખશે કો એક દુષ્ટ, વાયુવત્ વેગે વધો;
 ત્યાં આગળ્યા માગી અંગદે, જોધ ગવા લાગ્યો જવે,
 રાક્ષસીએ જુમ પાડી ઘણી, જોધ તરવરી રહ્યા તવે. ૩૩૨ (૧૨૦)

(અંગદ સહુ યુદ્ધ)

કવિ-માર માર કરતા મ્હ, ધીર ધસમસતા ધાયા,
 અંગદેરાં ચરણ, પૂછ શત્રુએ સહાયા;
 સહસ્ર લાખ કરોડ, હડીને હોડે હડાયાં,
 તીકાનં તીકનો રાક્ષ, વાનરપર વેદ વડાયાં;
 ત્રાસ પડ્યા ત્રહોવિવતણો, લાવાદળ ખડૂ દેશમાં,
 લાખું લોડો દશકંધને, લંગુર આગ્યો એક દેશમાં. ૩૩૨

મોહલ્યો એક મહીપત, એંસી લખ જોધા આદે,
 ખડુ વિધ નેવતો ખાણ, વખાણ કંઈ શાં વાટે!
 પ્રાક્રમ કાંઈ પ્રોડ, અંગદને મારવા મંજો,
 રુડ્યો તેને રામ, કુટ્ટને દેવે દંડ્યો;
 છવતો મૂક્યો એક જન, કંથન રાવણને કહ્યો,
 લંકા લૂટી તારી લંગુરે, બળવંત શું ખેટી રજો. ૩૩૩

કરવો દંત દશકંધ, અસ્વારી આપે કાંધી;
 એક પલકે અગોહ, વારી તો વીટી વીધી;

પકજો પૂછ પ્લવંગ, આપટી ઝાંક્યો જ્યારે,
 સમયાં મન શ્રીરામ, તરત છુટ્યો કર લારે;
 સાં જુદ જોર ઝાઝું થયું, હઠીલો હોડે હારિયો,
 એ વાત લંકામાં વિસ્તરી, મહીપત મોટો એ મારિયો. ૩૩૪

ધરતી ડોહ્યાં ખાય, કાય વઢે નહીં વાણી,
 ખખર પોતી જઈ સાંધ, રાય રાવણની રાણી;
 હઠી કૂટતી શીશ, પૂતને તેજો પાસે,
 હોદ્દરી-ક્યમ જેઠો બળવંત, વિપરીત થયું છે વાંસે;
 લશ્કર પેદું સર્વ લંકમાં, લય તારો તે નવ ગણ્યો,
 ઉઠ્ય ઉઠ્ય આળસ તણ, કહે છે તાત તારો હણ્યો. ૩૩૫

કવિ-મેઘરાવણ* મહારાજ, ધજ ફરકાવી તેણે,
 ઈંદ્રજિત જશ રૂપ, ઈંદ્ર જિત્યો તો જેણે;
 હમકાવતો હોલ નિશાન, કૃતાંત સરીખો કહાવ્યો,
 પિતા પાસ તે પુત્ર, એક પલકમાં આવ્યો;
 એક પહોર રણનંગ મચ્યો, કહી ન શકે કાયે કવી,
 સંહાર થાય સૃષ્ટિ તણો, શોભા લંક એવી હવી. ૩૩૬

(શ્રીરામની ચિંતા)

પડી લંકમાં ખૂમ, મમત મૂક્યો સૌ માને,
 રામચંદ્રે તે તણો, કોલાહલ સુણિયો કાને;
 રામ-રામે તેજો હનુમેંત, અંગદ લંકામાં અડિયો,
 કાપ્યો દીશે દશકંધ, પ્રોઢ સંકટમાં હશે પડિયો;
 આળક જાણી ખીવરાવશે, હાલક હલક હલહલ હુવો,
 કલેવર કળ પડતી નથી, જરૂર ખખર તેની જુવો. ૩૩૭

બહુ વિધ પડે છે જુમ, બહુ વિધ બણગાં વાજે,
 બહુ છૂટે છે બાણ, ધણાં નિશાન જ ગાજે;
 ચોવિધ પડે છે ચીસ, રીશથી રણવટ ખોલે,
 ધુજે સર્વ ધરણ, દિક્ષાળ દિશા દશ ડોલે;
 રખે અંગદ માર્યો જતો, રામજી રોશ ધરી રટે,
 હનુમેંત તમે એસી રહ્યા, એ તો ગુણગણ નવ ઘટે. ૩૩૮

હુનુમંત-રઘુનાથ પ્રત્યે હાથ જોડી, બલવંતો બોલ્યો,
અંગદ પ્રાક્રમી અનંત, ખરો પટંતર બોલ્યો;
અંગદ સામું જે જુએ, અધિક દષ્ટિએ આડી,
શેર નથી ખાધી સુંક, નથી જન્મ્યો કા માડી;
શ્રીરામચંદ્ર પ્રતાપથી, એ શૂર પડાવે સાખને,
દાનવ સઘળા દેહવટ કરે, દશકંધ સરખા દશ લાખને. ૩૩૯

દશરથ તણા કુળ દીપ, સુણો તો કહું એક સાચું,
સુઝે મુજને સત્ય, કિમિત માત્ર નહિ કાચું;
અંગદ ને દશકંધ, વિવાદ કરંતે વઢિયા,
જેરાળા મહા જોદ્ધ, પરાક્રમી પ્રાજે પડિયા;
હશે ખૂમ પડાવી બહાદૂરે, ખાતર નીશે તેની ખરી,
જિત નગારાં દેધને, અંગદ આવે ફાળે ફરી. ૩૪૦

કવિ-મહોકમ દીધો માર, અંગદને રાચે આપે,
ન ગુણે લેખા માંય, હાથ શ્રીરામ પ્રતાપે;
લાખ બોતેર હજાર, તણા તો હંસ જ હરિયા,
વાડીમાં કૂપ વિશાળ, ભૂપ સહુ તેમાં ભરિયા;
ખાકી ખૂમ પાડી ગયા, ગઢ લંકા ગુણુ ગ્રામને,
ઉત્પાત કરીને આવિયો, શરણાંગત શ્રીરામને. ૩૪૧ (૧૫૧)

(અંગદ પ્રત્યાગમન)

દંડવત કીધા દશ વીશ, શીશ નમાવ્યું નેહે,
સુખનું સાગર સર્વ, દૈવત પામ્યા સહુ દેહે;
શીશપર મૂક્યો હાથ, વાતો પૂછી રઘુનાથે,
રામ-વિષ્ણુની કહો વાત, રીઝ થઈ રાવણુ સાથે;
સીતાને સહજે આપશે, કે કરવી પડશે ધણી,
અંગદને એમ પૂછિયું, કાટિ બ્રહ્માંડ કેરા ધણી. ૩૪૨ (૧૫૨)

અંગદ-વાલીસૂત કહે વાત, એની મેં કેમ કહેવાયે,
નથી સમજ્યો નરેન્દ્ર, અહંકારી એવો રાચે;
સામ દામ ને ભેદ, ક્યાં તે જુગતે ઝાઝા,
જેમ પથ્થરપર નીર, માને નહિ રાવણુ રાગ;
કરગરી કહ્યું મેં કાટિધા, આંચ દેખાડી આત ધણી,
પેર પેર મેં પ્રીત્યો, ડગ્યો નહીં એ લંકા ધણી. ૩૪૩ (૧૫૩)

એક કહિએ તો આઠ, ઠાઠમાં બોલ જ બોલે,
કહે વાનરને વનચર, આપ બળ કરે અતોલે;
લચ્યા ભોજન માંવ, ચાર કણુ જોયા ચાંપી,
અનેક કહ્યા ઉપદેશ, મન મેં જોયું માપી;
લોઢા ઉપર લીહ જ્યમ, પટકૂળ ગાંઠ જેવી પડે,
રાઠ વિના રાવણુ રીઝે નહિ, માંગી સીતા તો નહિ જડે. ૩૪૪ (૧૫૪)

કવિત

છત્રપતિકો છત્રપતિ, નરેન્દ્રકો નરપતિ,
રુડી કર્મરેખા રતિ, ભુપતિ મન લાવનહે;
નમે નિત્ય નાગપતિ, સેવે સિન્ધુ સાધુ સતી,
ખગપતિ સર્વે, શુનીજન જશ ગાવનહે;
જગ્નગ કરે જતિ, આશિશ નિત્ય દે અતિ,
રતિપતિ જેસો રંગ, લંકપતિ (કી) લાવનહે;
જિતે નહિ કાય વાકુ, દશરથ કે નંદન પાખી,
પંચાશ ઢાટકેરો પતિ, રાજેન્દ્ર એ રાવન હે. ૩૪૫ (૧૫૫)

રામ-રાવણુ યુદ્ધ)

છપ્યા

મુખે ન બોલ્યા રામ, વિશ્વાસ મૂક્યો મન સાથે,
રાવણુ સરખું રતન, હણવું પડશે મુજ હાથે;
આવ્યો વિભીષણભૂપ, આવ્યો જશ જાંબુવંતો,
આવ્યા નલ નીલ સુગ્રીવ, આવ્યો હક કર હનુમંતો;
મહારાજ વિચાર મનમાં કર્યો, જે ચિત્ત લહે નહીં ચાતુરી,
સૌ સેવક કહે સ્વામી સુણો, “દેવ તેવી કરો પાતરી.” ૩૪૬ (૧૫૬)

દીધા દદામેં ધાવ, દેવ દાનવપર કોપ્યો,
લંકા ગઢ દરબાર, રામે રણસ્તંભજ રોપ્યો;
થઈ પુષ્પની વૃષ્ટ, દેવ અમૃત ધન વૂક્યા,
રાવણુ રોળાશે રણ, નવ ગ્રહ બંધથી છૂટ્યા;
લંકા ગઢ વાનરે વીંટિઓ, પોકાર પુર બાંધે પડ્યો,
રાવણુ તે હૈડે હરખિયો, રણજંગ રચી જુદે ચઢ્યો. ૩૪૭

હાલક હલક હલકાર, લંકાગઢ જોરે ઝાઝા,
અનમી અહંકારી અજિત, ચઢ્યા મહીપતની માઝા;
સુભગ સુધર્મ સુયુદ્ધ, વીર બે જુગતે જોડા,

રામ લક્ષ્મણ લઘુવેશ, પૂર્ણ પ્રતાપિક પ્રૌઢા;
 શેષ નાગ લાગ્યો સળકવા, દિક્ષાળ દશ ડોલી પક્ષા,
 અહાંડ ગડગડયું ધ્રુજ ધરા, રામ રાવણ બુદ્ધે ચઢયા. ૩૪૮ (૧૫૭)
 થયો જવ ઉલ્કાપાત, વાત મંદોદરીએ જાણી,
 સતી શિરોમણિ નાર, રાય રાવણની રાણી;
 આવી ત્યાં કર જોડ, કથન કંથ આગળ કહેવા,
 મંદોદરી-રૂઝ્યો જ્યારે રઘુનાથ, ઠામ કીયો પછી રહેવા ?
 ભૂલો છો કેમ ભૂપત થઈ ? રાય વિચારો રીતને,
 રાણી કહે રીઝવો રામને, સોંપો માત સતી સીતને. ૩૪૯ (૧૫૮)
 રાવણ-રાણીને કહે રાય, દીસે ગતિ તારી ઘેલી,
 અંગદ વિષ્ટ કાજ, પ્રીત કરવાને પેલી;
 શીશ માટે એ સીત, લાવ્યો છું લક્ષ્મણ એ,
 વગર રાઠ વઢવાડ, આપું કયમ એહ દશાએ ?
 બોલ બોલ્યા જે છે રાવણે, અફળ જતે અનરથ થશે,
 નિશ્ચે નાર નમવું નથી, હોનાર હશે તેવું થશે. ૩૫૦ (૧૫૯)
 મંદોદરી-ઘેલા કંથ કુબુદ્ધ, યકી તે એ શું કીધું !
 સૂતો જગાજ્યો સિંહ, મોત વણ માગ્યું લીધું;
 અજિત રામ નજિતાપ, અજિત લક્ષ્મણ કહેવાયે,
 દશ શીશ ભૂજ વીશ, રોળાશે રાવણ રાયે;
 લંકે વિભીષણ સ્થાપશે, એટલું એને કામ છે,
 રાજ રાવણ તારું ગયું, સ્વામી સામળ રામ છે. ૩૫૧
 રાવણ-ફટ ફટ રાવણનાર, વાત કહું છેલ્લી છાની,
 આપણે બે એકાંત, મારે મન મનની માની;
 પૂર્વ જન્મની વાત, સારી પેરે મુજ સૂઝે,
 કોય ન જાણે અન્ય, બુદ્ધિવંતા નર ખૂઝે;
 દાનવ શ્રીરી દેવતાં થશું, ધાવ દદામે દેધશું,
 જિતશું તો જશ થશે, નહિતર વૈકુંઠ લેધશું. ૩૫૨
 મંદો-સાબાંશ રાવણરાય, સાબાંશ એ બુદ્ધિ તારી,
 સાબાંશ હઠ હિમ્મત હોડ, હવે નિશા થઈ મારી;
 આઘ અંત એવું મન, રામ હૃદેમાં રહેજે,
 અહંકાર એથી લક્ષ કોડ, નરેન્દ્ર નકારો કહેજે.

- માનુની કહે એસું માળિયે, જુદું જોઈ હું તાહરું,
કાયર થશે મા કંથડા, વચન માનો એ માહરું. ૩૫૩
- કવિ-વચન ચઢાવ્યું શીશ, ઈશ સમર્પા એક ચિત્તે,
રાવણુ પેરિ માળ, રાજ રાજેશ્વર રીતે;
દાવે મોકલ્યો દૂત, પૂત દશરથના સાથે,
કાયર બેઠાછ કયમ ? લડો હેતે મુજ હાથે;
લાવ્યા લંગૂર રીંછ વાનરાં, કોડવાર શું કહું કથી ?
જિભાં છે આપે અળશિયાં, શેષનાગ દીઠા નથી. ૩૫૪
- સામસામાં રણુતૂર, શૂર સંગ્રામે ચઢિયા,
નેવું દિવસ નિઃશંક, વીર વિવાદે વઢિયા;
વરણુવે શત યુગ શેષ, તોય પૂરું નવ થાયે,
એક પાસે શ્રીરામ, બીજે શ્રીરાવણુ રાયે;
રામે જાણ્યો રણુજિત એ, જનુની એક રાવણુ જાણ્યો,
એકાણું દિવસે એક બાણુથી, રામ હાથે રાવણુ હણ્યો. ૩૫૫
- અનમિયે મૂક્યો અહંકાર, રામ રાવણુને જોઈ,
નથી જન્મ્યો કા સૃષ્ટ, નિશા સર્વની હોઈ;
રાવણુનો રણુજંગ, દીઠો તે અચરત અડિયો,
એ માટે અવતાર, પ્રભુને લેવો પડિયો;
ભગત શૂર ભૂમિ પતિ, બળિયો બહાદુર ધણો,
સામળ કહે શ્રીરામજી, હઠીલો હિમ્મતે હણ્યો. ૩૫૬
- રાવણુ પામ્યા રાજ, અવિચળ પદવી આપે,
વિભીષણુ પામ્યો લંક, પૂર્ણ તે પુણ્ય પ્રતાપે;
મળ્યાં રામને સીત, વિજેગ ભાગ્યા તે તનના,
દુંદુભિ વાગ્યાં દેવ, મનોરથ પહોંચ્યા મનના;
સીતા લેઈ સિધારિઆ, દર્શન અયોધ્યા ગામનું,
જય જયકાર જગમાં થયું, રાજ થયું શ્રીરામનું. ૩૫૭
- મળ્યાં માત ને બ્રાત, મળ્યા ભરત ભાવિક ભાઈ,
વિતક વર્ષા બે બાર, તણાં તે કહ્યાં માર્છ;
હનુમાન તણી હિમ્મત, સુણીને મોટમ મેલી,
વૂઠ્યા અમૃત મેહ, રંગ રૂડાની રેલી;
છત્ર ધરાવ્યું રામજી, લક્ષ્મણ ચંમર કરે જિહાં,
સામળ કહે શોભા ધણી, મેહ માગ્યા વરસે તિહાં. ૩૫૮

રામચરિત્ર પવિત્ર ગાય, જે નર ને નારી,
 ઇકાતેર પચ્ચા સહિત, અધિક પામે ઉદ્ધારી;
 દૂધ પુત્ર ધરસૂત્ર, પુરંદર પદવી પામે,
 જન્મ મરણ જંગળ, વેદના સઘળી વામે;
 શ્રીરામચંદ્ર કૃપા કરે, ઈશ્વર પદવી આપે અતી,
 સામળ કહે સેવો સહુ, રામ લક્ષ્મણ સીતા સતી. ૩૫૯

દોહરો

શ્રીતા વક્તા સાંભળો, કહે કવિ કર જોડ;
 સામળ કહે બોલો સજ્જન, જેજે શ્રીરણછોડ. ૩૬૦

અંગદ વિધિની પૂર્તી

વિ. સં. ૧૮૦૨ માં લખાયેલી એક પ્રતમાં નીચે પ્રમાણે કાવ્યો છે. તે ઉપયોગી જણાયેલા અને આપેલાં છે. એમાં અંગદ વિધિના દુહા, ચાપાઈ, કવિત્ત, છંપા, ગુણણ વગેરે મળીને ૧૬૪ નો આંકડો થાય છે. મળભાષામાં રચેલો ભાગ બહુ થોડો છે. તે ઉપરથી એમ જણાય છે કે સામળભટ્ટે અંગદવિધિ પહેલાં નાની અને ગુજરાતી ભાષામાં રચેલી હોવી જોઈએ. તે પછી રખીદાસને થેર ભાટ ચારણોના સમાગમમાં આવ્યા પછી વીર રસના અંશ તરીકે તેમાં મળભાષાનાં કાવ્યો ઉમેરેલાં હોવાં જોઈએ; તેમ જ જૂની જૂની પ્રતોમાં ફક્ત પદો-કાવ્યોનો આંક જૂનો જૂનો મળી આવે છે. તે ઉપરથી એમ સમજાય છે કે પાછળના લેખકોએ પણ તેમાં ઘણા ઉમેરો કરેલા હોવા જોઈએ. અંધનું પૂર એટલું બહું વધી ગયું કે મૂળ કેટલું, સામળનું પોતાનું ઉમેરણ કેટલું, અને ખીજાઓનું ઉમેરણ કેટલું તેનો તોલ કાઢવાનું અશક્ય બને છે.

આ વિષય ઉપર સાહિત્યના અભ્યાસીઓએ લક્ષ આપવું જોઈએ. સં. ૧૮૦૨ ની પ્રતમાં અંગદ વિધિનું રચ્યા વર્ષ સં. ૧૭૬૯ નું છે, એટલે કાવ્ય રચાયા પછી ૩ વર્ષના અંતરમાં લખાયેલી મળદુર પ્રત છે; માટે તે વિશેષ વિશ્વાસ લાયક ગણાય. આ કાવ્યમાં દૈાસમાં જે આંકો મૂકેલા છે તે ૧૮૦૨ ની પ્રત પ્રમાણે છે. તેમાં ઉપસંહારનાં પદો નીચે પ્રમાણે છે.

તે જ પ્રમાણે મંદોદરી સંવાદ અથવા રાવણ-મંદોદરી સંવાદ સંબંધમાં પણ ઘણા પાક-જેદ લેવામાં આવે છે, અને જૂની જૂની પ્રતો તપાસતાં તેમાંનો થોડો ભાગ તો મૂળ અંગદ-વિધિનો ભાગ હોવો જોઈએ એવું માટે માનવું છે; અને પાછળથી તેમાં કવિ સામળે કે અથવા ખીજા કોઈએ થોડો ઉમેરો કરીને તેટલો ભાગ છુટો પાડેલો હોવો જોઈએ. ૧૭૬૯ માં રચેલી ૧૬૪ કડીવાળી અંગદવિધિમાંની ૧૬૦ મી કડીમાં “મંદોદરી સંવાદ” એટલા રાખેલા આવેલા છે. તે ઉપરથી કવિએ પોતે એ નામનો સંવાદ રચી પ્રથમ અંગદવિધિમાં ઉમેરેલો હોવો જોઈએ, અને તે પછી તેણે પોતે કે અન્ય કોઈ શિષ્ય કવિએ અથવા અનુયાયીએ તેમાંથી મળદુર સંવાદ છુટો પાડી તેમાં પણ વધારો કરેલો હોવો જોઈએ; એવાં અનુમાન થઈ શકે છે. “મંદોદરી સંવાદ” એ નામ બદલી “રાવણ મંદોદરી સંવાદ” એ નામ કોઈએ પાછળથી પાડેલું લાગે છે. આ આખો મંત્ર વિચારણીય છે.

મંદોદરી સંવાદ કરી મહિપત્યસું યાજી,
રીઝયા નહિ એહ રાય, પેર જેને મન પાકી;
રણ ચઢિયા શ્રીરામ, સ્કંધ દરો રાવણના કાખ્યા,
વાસ વસ્યો વૈકુંઠ, અવિચળ પદવી આખ્યા;
રાજ્ય વિભિષણકું દીધો, સંકટ તેહનાં ભાંજ્યાં,
પુષ્પવૃષ્ટિ વસુધા થઈ, દેવ હુંદલી વાજ્યાં.

૧૬૦

સીતા વાળી શ્રીરામ, આપ અયોધ્યા આખ્યા,
ભાવે ભેટયા ભરત, મુક્તાકૃષ્ણ વેદ વધાખ્યા;
કરી વિનોદે વાત, માત ત્રણ હેતે મળિયાં,
આનંદ ઓધ અપાર, સંકટ સહુનાં ટળિયાં;
ઘેર ઘેર વધાર્થ વધાંમણાં, ક્રોડ દીવાળી કામનાં,
સામળ કહે સુખ સાગર અધિક, જ્યાં રૂડાં રાજ્ય શ્રીરામના.

૧૬૧

શ્રીરામચરિત્ર પવિત્ર, સાંભળે નરવર નારી,
મનવાંચ્છિત કૃષ્ણ પામે; ઉતરે ભવ જળ પારી;
ભક્તિ મુક્તિ ભરપુર, ચતુર્ધા કૃષ્ણ સુખ પામે,
જન્મ મરણ જંજળ, વેદના સઘળી વામે;
અષ્ટ મહા સિદ્ધ નવ નિદ્ધ, રિધિધિ વિદ્યાસ સુખસંપતિ,
સામળભટ કહે સેજ્યમાં, દેહ દુખ વામે દંપતિ.

૧૬૨

સંવત સત્તર શુભસાર, નેત જોતાં નવાણું,
વૈશાખ માસ મહા મુલ્ય, શુદ્ધ પંચમી પરમાણું;
આદ્રી રવિવાર, ગ્રન્થ પૂરણ એ કીધો,
શ્રીરામચંદ્ર પરતાપ, સિદ્ધ સારદાએ દીધો;
શ્રીગુરચરણ પરતાપથી, શ્રી શિવ શક્તિ રૂદે રહે,
શ્રીગોડ માલવી વિમ્બ શુભ, વિરેશ્વર સુત સામળ કહે.

૧૬૩

શ્રી ગુણ ગુર્જર ગામ, નામ નવખંડે જાણે,
શ્રી શુભ સાબર તીર, મુનિવર મહિમા માણે;
વેંગણપુરમાં વાસ, દાસ સહુ કવિતા જનનો,
નાનાભટનો શિશ, સેવક શ્રી શિવ મનનો;
ભક્ત સૌ બ્રાહ્મણ તણો, સુખુધિ સદગુર સેવનો,
કવ સામળ કહે કરગરી, એ મહિમા શ્રી મહાદેવનો.

૧૬૪

(૨)

એક ખીજ પ્રત જેમાં પદની સંખ્યા ૩૮૪ ની છે, તેમાં છેવટનો ઉપસંહારવાળો ભાગ નીચે પ્રમાણે છે. તેમાં અંગદવિષ્ટિ રચાતું વર્ષ સંવત ૧૮૦૮ આપેલું છે. અંગદવિષ્ટિ ૧૭૯૯ માં રચાઈ ત્યારે તેની પદસંખ્યા ૧૬૪ ની છે જ્યારે ૧૮૦૮ માં રચાઈ ત્યારે તેની પદસંખ્યા વધીને ૩૮૪ થઈ છે. આ બેવડાથી પણ વધારે ઉમેરણ કોણે કર્યું હશે ? ૩૮૪ પદો (કડીઓ) વાળી અંગદવિષ્ટિની પ્રત સંવત ૧૯૪૨ માં છપાઈ છે. આમાં રાવણમંદોદરી સંવાદની ૨૦-૨૨ કડીઓ મૂળમાં દાખલ થયેલી છે.

રામચરિત્ર પવિત્ર ગાય, જે નર ને નારી,
 ઇકાતેર પત્યા સહિત, અધિક પામે ઉદ્ધારી;
 દૂધ પુત્ર ધરસૂત્ર, પુરંદર પદવી પામે,
 જન્મ મરણ જંગળ, વેદના સઘળી વામે;
 શ્રીરામચંદ્ર કૃપા કરે, ઇશ્વર પદવી આપે અતી,
 સામળ કહે સેવો સહુ, રામ લક્ષ્મણ સીતા સતી. ૩૫૯

દોહરો

શ્રોતા વક્તા સાંભળો, કહે કવિ કર જોડ;
 સામળ કહે જોડો સન્નન, જેજે શ્રીરણુછોડ. ૩૬૦

અંગદ વિધિની પૂર્તી

વિ. સં. ૧૮૦૨ માં લખાયેલી એક પ્રતમાં નીચે પ્રમાણે કાવ્યો છે. તે ઉપરથી જણાયાથી અત્રે આપેલાં છે. એમાં અંગદ વિધિના દુહા, ચોપાઈ, કવિત્ત, છંપા, બ્રુવણા વગેરે મળીને ૧૬૪ નો આંકડો થાય છે. મળભાષામાં રચેલો ભાગ બહુ થોડો છે. તે ઉપરથી એમ જણાય છે કે સામળભટ્ટે અંગદવિધિ પહેલાં નાની અને ગુજરાતી ભાષામાં રચેલી હોવી જોઈએ. તે પછી રખીદાસને ઘેર ભાટ ચારણના સમાગમમાં આવ્યા પછી વીર રસના અંશ તરીકે તેમાં મળભાષાનાં કાવ્યો ઉમેરેલાં હોવાં જોઈએ; તેમ જ જૂની જૂની પ્રતોમાં ફક્ત પદો-કાવ્યોનો આંક જૂનો જૂનો મળી આવે છે. તે ઉપરથી એમ સમજાય છે કે પાછળના લેખકોએ પણ તેમાં ઘણા ઉમેરો કરેલા હોવા જોઈએ. અંથનું પૂર એટલું બહુ વધી ગયું કે મૂળ કેટલું, સામળનું પોતાનું ઉમેરણ કેટલું, અને બીજાઓનું ઉમેરણ કેટલું તેનો તોલ કાઢવાનું અશક્ય બને છે.

આ વિષય ઉપર સાહિત્યના અભ્યાસીઓએ લક્ષ આપવું જોઈએ. સં. ૧૮૦૨ ની પ્રતમાં અંગદ વિધિનું રચ્યા વર્ષ સં. ૧૭૯૯ નું છે, એટલે કાવ્ય રચાયા પછી ૩ વર્ષના અંતરમાં લખાયેલી મળકુર પ્રત છે; માટે તે વિશેષ વિશ્વાસ લાયક ગણાય. આ કાવ્યમાં કૌંસમાં જે અંકો મૂકેલા છે તે ૧૮૦૨ ની પ્રત પ્રમાણે છે. તેમાં ઉપસંહારનાં પદો નીચે પ્રમાણે છે.

તે જ પ્રમાણે મંદોદરી સંવાદ અથવા રાવણ-મંદોદરી સંવાદ સંબંધમાં પણ ઘણા પાઠ-લેદ જોવામાં આવે છે, અને જૂની જૂની પ્રતો તપાસતાં તેમાંનો થોડો ભાગ તો મૂળ અંગદ-વિધિના ભાગ હોવા જોઈએ એવું માફ માનવું છે; અને પાછળથી તેમાં કવિ સામળે કે અથવા બીજા કોઈએ થોડો ઉમેરો કરીને તેટલો ભાગ છુટો પાડેલો હોવા જોઈએ. ૧૭૯૯ માં રચેલી ૧૬૪ કડીવાળી અંગદવિધિમાંની ૧૬૦ મી કડીમાં “મંદોદરી સંવાદ” એટલા શબ્દો આવેલા છે. તે ઉપરથી કવિએ પોતે એ નામનો સંવાદ રચી પ્રથમ અંગદવિધિમાં ઉમેરેલો હોવા જોઈએ, અને તે પછી તેણે પોતે કે અન્ય કોઈ શિષ્ય કવિએ અથવા અનુયાયીએ તેમાંથી મળકુર સંવાદ છુટો પાડી તેમાં પણ વધારો કરેલો હોવા જોઈએ; એવાં અનુમાન થઈ શકે છે. “મંદોદરી સંવાદ” એ નામ બદલી “રાવણ મંદોદરી સંવાદ” એ નામ કોઈએ પાછળથી પાડેલું લાગે છે. આ આખો પ્રશ્ન વિચારણીય છે.

મંદોદરી સંવાદ કરી મહિપત્યસું ચાકી,
રીઝ્યો નહિ એહ રાય, પેર જેને મન પાકી;
રણ ચઢિયા શ્રીરામ, સ્કંધ દેશે રાવણના કાખ્યા,
વાસ વસ્યો વૈકુંઠ, અવિચળ પદની આખ્યા;
રાગ્ય વિભિષણકું દીયો, સંકટ તેહનાં ભાંજ્યાં,
પુષ્પવૃષ્ટિ વસુધાં થઈ, દેવ હુંદુભી વાજ્યાં. ૧૬૦

સીતા વાળી શ્રીરામ, આપ અયોધ્યા આખ્યા,
ભાવે ભેટયા ભરત, મુક્તાફળ વેદ વધાવ્યા;
કરી વિનોદે વાત, માત ત્રણ હેતે મળિયાં,
આનંદ એધ અપાર, સંકટ સહુનાં ઠળિયાં;
ઘેર ઘેર વધાર્થ વધાંમણાં, ક્રોડ દીવાળી કામનાં,
સામળ કહે સુખ સાગર અધિક, જ્યાં રૂડાં રાગ્ય શ્રીરામના. ૧૬૧

શ્રીરામચરિત્ર પવિત્ર, સાંભળે નરવર નારી,
મનવાંચિત ફળ પામે; ઉતરે ભવ જળ પારી;
ભક્તિ મુક્તિ ભરપુર, ચતુર્ધા ફળ સુખ પામે,
જન્મ મરણ જંજળ, વેદના સઘળી વામે;
અષ્ટ મહા સિદ્ધ નવ નિષ્ક, રિધવિધ વિલાસ સુખસંપતિ,
સામળભટ કહે સેન્યમાં, દેહ દુખ વામે દંપતિ. ૧૬૨

સંવત સત્તર શુભસાર, નેત નેતાં નવાણું,
વૈશાખ માસ મહા મુલ્ય, શુદ્ધ પંચમી પરમાણું;
આદ્રા રવિવાર, અન્ય પૂરણ એ કીધો,
શ્રીરામચંદ્ર પરતાપ, સિદ્ધ શારદાએ દીધો;
શ્રીગુરુચરણ પરતાપથી, શ્રી શિવ શક્તિ રૂદે રહે,
શ્રીગોડ માલવી વિપ્ર શુભ, વિરેશ્વર સુત સામળ કહે. ૧૬૩

શ્રી ગુણ ગુર્જર ગામ, નામ નવખંડે જાણે,
શ્રી શુભ સાગર તીર, મુનિવર મહિમા માણે;
વૈંગણપુરમાં વાસ, દાસ સહુ કવિતા જનનો,
નાનાભટનો શિશ, સેવક શ્રી શિવ મનનો;
ભક્ત સૌ બ્રાહ્મણ તણે, સુબુધિ સદગુરુ સેવનો,
કવ સામળ કહે કરગરી, એ મહિમા શ્રી મહાદેવનો. ૧૬૪

(૨)

એક ખીજ પ્રત જેમાં પદની સંખ્યા ૩૮૪ ની છે, તેમાં છેવટનો ઉપસંહારવાળો ભાગ નીચે પ્રમાણે છે. તેમાં અંગદવિષ્ટિ રચ્યાનું વર્ષ સંવત ૧૮૦૮ આપેલું છે. અંગદવિષ્ટિ ૧૭૯૯ માં રચાઈ લ્યારે તેની પદસંખ્યા ૧૬૪ ની છે જ્યારે ૧૮૦૮ માં રચાઈ લ્યારે તેની પદસંખ્યા વધીને ૩૮૪ થઈ છે. આ બેવડાથી પણ વધારે ઉમેરણ કોણે કર્યું હશે ? ૩૮૪ પદો (કડીઓ) વાળી અંગદવિષ્ટિની પ્રત સંવત ૧૯૪૨ માં છપાઈ છે. આમાં રાવણમંદોદરી સંવાદની ૨૦-૨૨ કડીઓ મૂળમાં દાખલ થયેલી છે.

છરપો

શ્રી ગુર્જર ગુણ દેશ, પવિત્ર પુર સાબર તીરે,
ભરતખંડ જંબુ દ્વિપ, નિર્મળ શુભ ગંગા નીચે;
શ્રી ગોઠ માળવી વિપ્ર, વિરેશ્વર શુભ ધામે,
લાધાજનો બાંધવ, સામળજી નિર્મળ નામે;
(વળી) પિતા પુરુષોત્તમ તણો, સેવક શ્રી રામનો,
કર્તા હર્તા શ્રી રામજી, હું તો કિંકર કવિ કામનો. ૩૮૩
સંવત્ અઢારસો ને આઠ, આસો શુદ્ધ દશમી દીસે,
રૂઝોવાર રવિવાર, અક્કલ આપી શ્રી ધરે;
રામચરિત્ર રસ રૂપ, મોક્ષ તણો એ મહિમા,
ચૌદ વિદ્યા ચાર વેદ, શાસ્ત્ર તણી એ સિદ્ધા;
ત્રણસે ચોરાશી કવિત્ત રસ, કહે સામળબટ કવિ,
(જે) રામચરિત્ર રૂઢે ધરે, નવ નિધ પામે નવી નવી. ૩૮૪

(દોહરો)

ઓતા વક્તા સાંભળો, કહે કવિ કર જોડ;
સામળબટ કહે બોલજો, જે જે શ્રીરણોડ.

(૩)

આ અંગદચિહ્નું કાવ્ય છાપતી વખતે નીચે લખેલી પ્રતો મારા જ્ઞવામાં આવી હતી. તેમાંથી થોડાં લાગ્યાં તે સુધારો કરી લીધો છે. પાઠભેદ ઘણા હોવાથી તે સર્વ નોંધ્યા નથી. નીચે દર્શાવેલી વિગત ઉપરથી કાવ્યમાં કેમ વધારો થતો ગયો તેના કંઈક ખ્યાલ વાંચનારને આવશે એમ ધારીને તે આપી છે.

	રચ્યા વર્ષ	લખ્યા વર્ષ	પદ સંખ્યા
(૧)	૧૭૬૬	૧૮૦૨	૧૬૪
(૨)	૧૭૬૬	૧૮૭૩(?)	૩૧૧
(૩)	૧૮૦૮	૧૮૭૩	૩૨૭
(૪)	૧૮૦૮	નથી	૩૪૪
છપાયા વર્ષ			
(૫)	નથી	૧૯૪૧	૩૫૪-૫૬
(૬)	૧૮૦૮	૧૯૪૨	૩૮૪

અંક બે વાળી પ્રતમાં પદ સંખ્યા ૩૧૧ છે. તેમાં નીચે પ્રમાણે ઉલ્લેખ છે. ૩૮૪ આંકવાળી પ્રતમાં પણ શબ્દો તે જ છે, માત્ર સંખ્યાદર્શક શબ્દો બદલાયલા છે.

ત્રણસે અગિયાર કવિત્ત રસ, કહે સામળબટ કવિ;

શ્રીરામચરિત્ર રૂઢે ધરે, તે નવ નિધ પામે નવી.

ઉમેરણ કેમ થતું ચાલ્યું હશે તે આ ઉપરથી વાંચનારને સેહેજમાં સમજશે. (ન. ઈ. દેશાઈ)

રાવણ મંદોદરી સંવાદ

મંગલાચરણ

દોહરો

શ્રીસરસ્વતિ મતિ દેવણી, ઉત્પત્ત ગત રતિ પલ;
શ્રુતિ સ્મૃતિ અદ્ભુત ધૃતિ, દે મા રુડી મલ.

૧

ચોખરો

માત મયા કરો બરદ બાહે ધરો, સર્વ સંકટ હરો ઈશ આતા,
બોજ્યભાવે ભરો ખેલ રાખે ખરો, ઠેક ઠામે ઠરો સુખસાતા;
નેહ આણો નરો પલક નહિ તે પરો, એહ છે આશરો માન માતા,
સાય સામળ બણે વેદ વાયક તણે, આપણે એક એ દેવી દાતા. ૨
પ્રેમથી પૂછ્યે સ્નેહથી સૂઝ્યે, ભેરથી ઝુઝ્યે દેત દોટી,
મેરથી માણ્યે અંતરે આણ્યે, જુગતથી જાણ્યે ચિત્ત ચોટી;
પ્રીત પરમાણ્યે વિશ્વ વખાણ્યે, આણ્યે નહિ દલે ખાંત ખોટી,
સામળ કહે સેવ્યે દેવની દેવી એ, મો શીર ગાજતી માત મોટી. ૩
ધર્મ દહ ધીર તું નિર્મળો નીર તું, વીરનો વીર તું બોગ્ય ભારી,
શાસ્ત્રનો સાર તું તેજ અંધાર તું, જગતનું ભેર તું સિદ્ધ સારી;
વાણીમાં વેદ તું બ્રાંતમાં ભેદ તું, મૂળમાં મેદ તું વૃષ્ટિ વારી,
કુટવાળ કાશી તણો ભાવે સામળ બણ્યો, જે ભૈરવાનંદ આનંદકારી. ૪

છપ્પા

શિવ સરીખો તાત, માત ઉમિયા છે જેની,
લક્ષ લાભ શુભ સુત, રિદ્ધ સિદ્ધ તનયા તેની;
ક્ષેમ કલ્યાણ જમાત્ર, પાત્ર અષ્ટ સિદ્ધિ દલ દાસી,
ત્રિદશ આદે દેવ, શેવ નવ નિધ ધરવાસી;
પિતા પંચાનન પ્રભુ, પડાનન વળી બંધવ બણું,
ગજાનન ગુણ આગળો, અથમ ધ્યાન ધરું તે તણું.

૫

શ્રીગુરુ વંદુ ચરણ, શરણ રહું શુભ રીતે,
 બ્રહ્મા વિષ્ણુ ઈશ, દિગપત્ય પૂર્ણ પ્રીતે;
 શ્રીપત્ન્ય ગુરુપત્ન્ય સત્ય, મલયી માન જ માગું,
 આઘશક્તિ ઉમયાય, પાય લક્ષ્મિવર લાગું;
 કવિ કીધા લક્ષ કાટીધા, મયા કરો માગું મતી,
 સામળ કહે સિદ્ધ પામીએ, જે કરે કરુણા સરસ્વતી.

ચોખરો

તીર સરયૂ તણાં નિર શોભે નિર્મળાં, દિવ્ય દીલિપ ગુણ ગાન ગાયો,
 રઘુરાજ મહારાજ અજરાજ અનિતએ, પ્રાક્રમી પુણ્ય પ્રતાપ પાયો;
 અન્નેધ્યાપતિ ભૂપતિ દેવ એ દશરથી, કાટિધા કાટિ કલ્યાણ કહાયો,
 ત્રીલોક જન તારવા અધમ ઉદ્ધારવા, જનેતા ધન્ય જુગતાય જાયો. ૭
 ઈશનો ઈશ જગદીશ એ જગતનો, ભક્ત બ્રહ્મા સમા રંગ રાતા,
 કાટિ બ્રહ્માંડ મંડાણ સૃષ્ટિ તણો, વેદ વરણવિ ગુણ ગાન ગાતા;
 લાયક લધુ લક્ષ્મણો સત્ય સુલક્ષણો, માન મહા મૂલ્ય કૌશલ્ય માતા,
 સ્વામિ સામળ તણો નામ મહિમા ધણો, રામજી મુક્તિપદ દિવ્ય દાતા. ૮
 કાટિ કંદર્પ તો માન મૂકી રહ્યા, ઈશ ઉપર જાય વિશ્વ વારી,
 શેષ મહેશ કો લેશ લહે નહીં, વેદ ભેદ નહીં ભરમ ભારી;
 જનક ઘેર જગમાં માગ મૂકાવિયો, પરણિયા નિર્મળાં સીત નારી,
 નવ ખંડના નરપતિ છેક જે છત્રપતિ, પત્ન્ય મૂકી ગયા હોડ હારી. ૯

દોહરો

આગના અપર માતકી, ગુણનિધ છોજો ગામ;
 સંગ સીત લક્ષ્મણ લિયે, રણમાં નિકસો રામ.

કવિત

શ્રી સાહેબ બડે સિંધુ, બોહો ગુણશે બંધુ,
 અવની પત્ન્ય ઈંદુ આપ, સતી સીત સંગકું;
 ધનુષ્યાણ પાણુ લીયે, જટાબુટ મુગટ કિયે,
 દિવ્ય ભક્ત દાન દિયે, આભૂષણ અંગકું;
 જગતમેં લાયક જોટે, વજ્ર લંગોટ કછોટે,
 મોટે છોટે વીર દો, રાજસ ગુણ રંગકું;
 સામળ કહે સાહક, લક્ષ્મણસેં લાયક,
 નરપત્યસેં નાયક, આયે ગૌતમજી ગંગકું.

છરપો

કબહુક તીરથ નાથ, કબહુક જાતર જોણે,
કબહુક તપસુ રીઝ, બીજ બૃક્ષ પુન્ય કે બોણે;
કબહુક મૃગ્યા દોરે, ઘેર આનંદે આવે,
કબહુક વાદે વરત, અમૃતકૂળ બનમે પાવે;
અતિ અતિ આનંદ અહર્નિશા, સુખ સાગર શોભિત સહૂ,
મહારાજ મૂળ એ મોક્ષકો, ઇસખિધ દિન બીતે બહૂ. ૧૨

(સુર્પનખાનું નાક છેદન)

દોહરો

ખાંત બડીસેં ઘેચરી, સુર્પનખા શુભ રૂપ;
દેખી દિવ્ય દાતા બડે, લાગ્ય નિધિસેં ભૂપ. ૧૩
આઈ રૂપ સખ ફેરકો, લછનકું રઘુરાજ;
નાક કટાયો પ્રેમસુ, લછમન ખીરકે હાથ. ૧૪

ચોખરો

રૂપ અનુપ સોહામણું નીરખીને, લામણાં લેતી એ લામિની બેદી,
સૂર્ય-વેદ મુજને વરો નાર નિથે કરો, તો ઠરો ઠામ આ સુખ દહાડી;
રામ-રામ કહે રાંડ એ કામ મારું નહીં, લક્ષ્મણા સાથ વર વાદ વેદી,
કવિ-કહે સ્ત્રી દેખતાં પ્રીછવ્યો પેખતાં, નાંખ્યાં નાક ને કાન બે છેદી. ૧૫
ચિત્તમાં ચળચળી કાપતાં કળંકળી, ગળગળી ગાત્રમાં ત્રાસ પેઠો,
રીલની રકમાં નાર નિઃશંકમાં, લાજતી લંકમાં દેતી દોટો;
સૂર્ય-કામનિ તુજ કારણે બળ કરી બારણે, લાવતાં એહ અધિપત્ય એઠો,
તોલ તુજ શું રહ્યું નાક નિથે ગયું, રાવણો રાંડવો થઇને બેઠો. ૧૬

દોહરો

કવિ-દેખી દશાનન દુઃખે હુવો, કિયો આપસેં કાષ;
રાવણુ-કોણે કામ એસો કિયો, લાજ શરમકું લોપ. ૧૭

ચોખરો

સૂર્ય-કંદર્પ કાઠામણા નંદ બે નાનડા, દેવ દશરથ તણા પુત્ર પ્રૌઢા,
ધનુર્ધર ધીરમાં વીર અધિ વીરમાં, રામ શ્રી લક્ષ્મણો જુગલ જોટા;
સુંદરી સંગમાં રીઝતા રંગમાં, અંગે અતિ ઉજળા ઠાઠે થોથા,
નાર એ લિજિયે બ્રાતને દિજ્યે, તે થકી તેમણે ટેક તોડા. ૧૮

દોહરો

મરદ મુછ હોય મુખ પરે, તો મરદામી માંણુ;
 સીત સ્વરૂપ સોહામણી, માનિની મંદિર આણુ.
 નારી જાણે નેહથી, આપધાત કરું એન;
 જાણું મુજ જનુની જણ્યો, તું બંધવ હું બેન.

૧૯

૨૦

ચોખરો

કવિ-છેકથી નાગ જેમ હોય છંછેડિયો, વાધ વકારિયો ચિત્ત ચહાવું,
 હઠે જેમ હાથિયો સાંઢિયો સાથિયો, બાથિયો બીડિયો ધીર ધાવું;
 રીસ બોહો રાખતો લૂકું મુખ બાખતો, તેહને તાકતો બેરે જાવું,
 પ્રતિજ્ઞા પાંકતો બળ ધણું બાંકતો, નાર તે લંકમાં કાળ લાવું.

૨૧

(સીતા હરણ)

છપ્પા

માવલો એક મરિય, લક્ષ્મી સાથે લીધો,
 કૂડ કપટ ને કર્મ, કુરંગ કનકનો કીધો;
 મહિમા જો બે મૂખ, સુખ અતિ રૂપ અનરે,
 ત્રણ ચરણ એક વદન, સદન એક સન્મુખ સારે;
 જ્યાંસીતા સારે પાસે રમે, સારંગ સમીપ આવી અજ્યો,
 મોહન રૂપ મકરંદ મૃગ, પ્રેમદાની દૃષ્ટે પજ્યો.
 સીતા-રહો રઢિયાળા રામ, કામ કહું તે કીજે,
 ધનુષ બાણ ગ્રહો પાણુ, પ્રાણ કુરંગના લીજે;
 ત્વચા તણી તરતીબ, પાંગરણ પેરું પ્રીત્યે,
 કવિ-હઠ લધ બેઠાં હોડ, કોડ રામાની રીત્યે;
 તપ રાજવલોચન રામજી, કોડ વાર કહે કથી,
 રામ-કુરંગ કનકનો કામિની, બ્રહ્માએ સરજ્યો નથી.

૨૨

૨૩

દોહરો

કવિ-રામા રોયણ રીશથી, નયણે બરિયાં નીર;
 રામ હ્રદે રીઝ્યા ધણું, ધનુષ ચઢાવ્યું ધીર.

૨૪

છપ્પો

મારી આણું એ મૃગ, કામિની પર કરુણા કીધી,
 સોંધ્યાં લક્ષ્મણને સીત, આણુ અવની પર દીધી;

ચાલ્યા ચતુરસુખણ, આણુ સાંધી અતિ રીશે,
મૃગે કર્યો પોકાર, ચિત્ત અતિ નાંખી ચીસે;
મૃગ-ધાઓ ધાઓરે લક્ષ્મણા, નિકટ મોત આવી મળ્યું,
કવિ-શૂળી સમું સંકટ થયું, જવ સ્વર સીતાએ સાંભળ્યું.

૨૫

હોહરા

સીતા-દેવર! દીનપણું કર્યું કે, સત્વર શૂરા થાઓ;
હંદે નામ લઇ રામનું, વીરા વારે ધાઓ.
લક્ષ્મણ-સીતા શે સમજે નહિ, એહ વાત નવ હોય;
રંજડે જે રામને, જુગમાં જન્મ્યો ન કોય.
કવિ-ત્રી બુદ્ધે સીતા થયાં, પરડી પાપે પેર;
સીતા-રામ રહે જો રણ વિષે, તો ધરુણી રાખું ઘેર.

૨૬

૨૭

૨૮

ચોખરો

ચોલ વાગ્યા બહુ આણુ બિહામણા, દિલ થકી દુઃખ અતિ આણી દાવો,
ધનુષ ગ્રહી ધીર ધાયો ધણું ધસમસ્યો, કામિની વાત થકી ક્રોધ કહાવ્યો;
દુષ્ટ રાવણુ તવ દિલ થકી રીજિયો, લાગ પામ્યો પોતે ફેર ફાવ્યો,
કુડથી કાપડી વેષ વપુએ ધર્યો, માંગવા મધુકરી તરત આવ્યો.

૨૯

હોહરા

રાવણુ-આપ હે ઇશ્વરી આ સમે, મધુકરી ભર ધરી પ્રેમ;
ભુખ્યો તરશ્યો વન ભમું, ઇશ્વરનો ધરું નેમ.
સીતા-સતી કહે જતી સુંણો, પતિએ પરડી આણુ;
રતિ રતિ ચરણુ ચાલે નહિ, જોગી મનમાં જાણુ.

૩૦

૩૧

ચોખરો

કહે પછી કાપડી બુદ્ધ કરી આપડી, પાવડી ઉપર પાગ મેલો,
રા-ભુખ લાગી ધણી આવિયો તમ ભણી, સીત સતિ શાણી તુજ વાસ વેલો;
કવિ-બાઇએ તોરણે આવવા કારણે, પારણે પોષવા પાગ મેલ્યો,
જેરથી ઝાલિયાં ખંધપર ધાલિયાં, રોળિયાં રોષે ને રણે રેલ્યો.

૩૨

છપ્યો

સીતા-હાહાકાર કરી પડી, રે પાપી રે દુષ્ટ,
સતીપર કુદૃષ્ટિ કરી, ધિક્ક ધિક્ક તારી બુદ્ધ;

વંશ વિદારણુ તું સમો, નેથી જન્મ્યો અબુધ,
જશે નિકંદન તોહરું, વાણી બોલ્યાં ગૂઢ;
વલવલે વિનતા વંન, મનમાં દુઃખ ધરે છે,
આલ્યો લેઈ પાપિષ્ઠ ત્યાં, કામ કુકુજ કરે છે,
કવિ-પિશાચ સંચ પરપંચ, કરી પર નાર હરે છે,
આંધે બેઠી બાળ, અતિ આકુંદ કરે છે;
* * * * *

૩૩

રોતી સતી રહે નહીં, મંદ મતિએ હેત હયાં,
વંક વાત અંકે કરી, જઈ લંકમાંહે લાયક ધયાં.
(લંકામાં સીતાજી)

૩૪

કવિત-દોહ

રાવણુ-સીતાજી મયાણી, રામજીકી રાણી, અધિક જોર આણી,
માનિની મંદોદરી માન, કામ જોર કીનો હે;
જોરાવર જાણી, મહિપલ મેં માની, એસીદલ આની,
પાની ગમાયો વાકે, સુખ સખે લીનો હે;
ઠાક એ ઠરાની, બાટ મેં બિરાની, લાગ્યસેં ભરાની,
સરાની સાતા સખ, ચિત્ત એહ ચિન્યો હે;
ભગિનીકું ભયાની, પેર મ પહેંચાની, અંતરમેં આની,
તાનહી મલાયો તહાં, ધાયો ધાયો દીનો હે.

૩૫

ચોખરો

મંદોદરી-પ્રેમદા પેખતા પરખ પામે ઘણો, ચેતના આણુરે ચિત્ત ચાડે,
સીતા સાટે ઘણું સાલ તું લાવિયો, પરઠિયું પાપ તે જોર જાડે;
ત્રલોકપતિ નાથની સાથ શત્રુ થયો, કનકનો કોટ એ સત્ય પાડે,
કહે છે મંદોદરી કંથ કૂકુ કર્યું, માનિની મૂળ સમૂળ કાંડે.

૩૬

દોહરા

રાવણુ-પ્રેમદા તુજ બુધ પાનિયે, કર કર કામિની કામ;
સત જોજન સાયર તરી, રેષ ન આવે રામ.

૩૭

કવિ-શોક તબવા સીતનો, હરખ થવા મન હામ;
મૂકયાં આપ અશોકમાં, નિર્મળ જેતું નામ.
કરૂપ ઘણું કલક્ષણી, બોહો બિહામણી બેલિ;
રાક્ષસિયો રંજાડવા, માનિની ચોકી મેલી.

૩૮

૩૯

(રામ વિલાપ)

છર્યો

કારમો જે કુરંગ, અલોપ થયો તે અંગે,
 શ્રીલક્ષ્મણ શ્રીરામ, સ્થાનક આવ્યા બે સંગે;
 કળકળતા દીઠા કાગ, બગ શોભ્યા શ્યામ સાને,
 દુઃખ દાવાનલ દેહ, રમા નવ દીઠી રાને;
 આકુળ વ્યાકુળ અતિ ધણું, પગલાં બેતા પંથે પળ્યા,
 ચિત ચેતન ચંચળ થયું, ધરણીપત્ય ધરણી ઢળ્યા.

૪૦

હોહરો

ડગમગ કરતા ડગ ભરે, રામ લક્ષ્મણ ભડ વીર;
 વિલાપ કરતા વલવલે, ધારણુ ન રહે ધીર.

૪૧

ચોખરો

હ-જોગથી કહે જતી માનિયે મહિપતિ, માન મેલ્યે ક્યમ કામ થાશે ?
 પાતાળમાં પરવરું સ્વર્ગમાં સાંચરું, શોધશું સર્વ વિશ્વ વાસે;
 મુરબદમાં માનવી દેવ ને દાનવી, ત્રિલોકમાં તસ્કરો સર્વ ત્રાસે,
 દુષ્ટ પાપિષ્ઠને દંડ બોહો દેધશું, નાર હરી કુંભુ નર સૂખિ થાશે ?

૪૨

(સીતાની શોધ)

છર્યો

કવિ-ધારી દઢ મન ધીર, થીર બેએ પથ લીધો,
 રૂપિમુખ પર્વત તરત, સુગ્રીવ સહોદર કીધો;
 વાણિ હણ્યો તત્કાળ, નાર સોંપી નર નેટે,
 ચતુર નર ચાતુર માસ, ઠરી રહ્યા ત્યાં ઠઠે;
 શોધ કરવા સીતાતણી, સુગ્રીવ સુભટ તે સજ થયો,
 હનુમંત આદિ નળ નીલને, કથન ક્રિયાએ કરિ રહ્યો.

૪૩

હોહરો

સુગ્રીવ-પંચાસ કોડ પૃથ્વી તણી, બોળો પૃથ્વી પીઠ;
 રવિ ઉગ્યો ઢાંક્યો ન રહે, દેવ આમણી એ દીઠ.

૪૪

ચોખરો

કવિ-ઉત્તર દશા શત એક પ્રાક્રમી પરકિયા, પંચિમે પાંચ શત બ્રાત લોવા,
 દશ દશા દેશ વિદેશ બહુ બ્યાપરી, દક્ષિણ દશાએ ધણા દીધ દાવા;
 સૂઝતા પૂઝતા પૂછતા પરવરે, મેત્ર મુખ રામના કોડ કહાવ્યા,
 કામ કરું હોડશું કઠિન બહુ કોડશું, લોક બળવંત હનુમંત આવ્યા.

૪૫

દોહરા

દેખ્યો ગઢ લંકા તણો, મેહેજીત ભયે ખોહો મંન;
કીસ બિધ દેખે દેશકું, આય શકે નહીં અન્ય.
ઓર અરુણુ જ્યું ઉગિયો, પુંજ તેજ પ્રકાશ;
કનક કોટ કો કારમો, ઉંચો અતિ આકાશ.

૪૬

૪૭

કવિત

સૂક્ષ્મ શરીર કિયો, રામ નામ હ્રદે લિયો,
બાકો બલવંત બડો, ઝુકાય દિયો ઝોકમેં;
(દર)બાર દરીબાન ઘેરે, અદકી અટારી હેરે,
ગોખ જોખ ફેર ફેરે, લલો સખ લોકમેં;
પેર પેર પ્રિય પેખે, દિવ્ય રૂપ નવ્ય દેખે,
લલો લંક વંક અંક, ઠીકે ઠેહુ થોકમેં;
નીસ(બાસ)આસ છાંડ રહો, કાયામાંહિ કોધ ભયોં,
ચોહો પાસે દેખી અંતે, આયો હે અશોકમેં.

૪૮

(સીતાજનો ટેક)

છંપા

બેઠાં લાં સીતા માત, કષ્ટ ધણેથી કરણી,
ટાળા વિછોહિ રણમાંહિ, દીસે જેમ એકિલી હરણી;
વણુ આપ્યું જેમ રત્ન, જલન ઝાઝામાં દીઠી,
અતિ દુઃખ અર્ણવ માંહિ, અગન હોય જેમ અંગીઠી;
વપૂ જોઈ તે વિરમે થયો, શકે હોય સીતા સતી,
આલોચ કરતો તે સમે, પરઠયો છાં લંકાપતિ.
સાઠ સહસ્ર સંગીત, કરંતી શ્યામા સંગે,
ઉડે અખીલ ગુલાલ, રાયતો હૃદયા રંગે;
તાતા થેઈ થેઈ તાન, ગાન ગુણુ ભૂપત બીનો,
પજ્યો ધ્રાસકો સીત, ભીત ચિત્ત લાગ્યો ચીનો;
પંચ ધનુષ પરો રહ્યો, કયન કૂડ કામિની કહ્યો,
સિતા નામ શ્રવણે સુણી, લક્ષણુ બજરંગે લહ્યો.

૪૯

૫૦

કવિત-દોહરિયું

રાવણુ-રાબન કહે સુનો સીત, મોયસો મેલાવો ચિત્ત, છાંડ દૂર સખે ભીત,
પ્રીત નીત કહા તેરે રામ જેસે રંકકો;

તિન લોક કરે આણુ, ચિંતામણિ રત્ન ખાણુ, બોહોલોક માન ખાણુ,
જાને સુખ જોત મેરે, વૈભવ નિઃશંકકા;
વાકીતું છાંડ આશ, ભોગવો બિલાસઆસ, સમૃદ્ધિ સખ તેરે પાસ,
દાસી સખ દાસ તેરે, ક્યોં કર્મ અંકકા;
તજે મન આપ લાજ, સુખકે સખ કરો કાજ, સંતાપ શોક સખે લાજ,
તાજ કરું મંદોદરી, રાજ્ય સોંપું લંકકા. ૫૧

સીતા-યુધ રહે મૂઢ અંધ, મેં જાણું તું પરાઅંધ, લંકમેં તો હુવે ધંધ,
કંધ દશ છેદવા હું, એસી મન હોડ હૈ;
હુંદી તેરી રમણસેજ, પરવાયોં તેરો તપ તેજ, સખ ઉપરસે છાંડ હેજ,
રેજ કરો રાક્ષસકું, મહેલાં એ મન મોડ હૈ;
શ્રીરામ જી આધાર મેરો, ઉતારે અહંકાર તેરો, કરે રંક એ અનેરો,
હેરો કરહી કે હદ, એસો બંદી છોડ હૈ;
સામળ કે માન મૂઢ, પ્રભુકો પ્રતાપ પ્રૌઢ, ગુણ જાણે નહિ ગૂઢ,
રાખન જેસે રંક, રામ સંગ કોડ કોડ હૈ. ૫૨
દોહરો

રાવણુ-અમીષ તેરો આવરું, પ્રીછે નહિ જો પેર;
કવિ-એસી કહે કર અધિપતિ, ગયો આપકે ઘેર. ૫૩

(સીતાજીનો ૧૨૯)

કાવત

સીતા-સીત મન બીત લગે, ચિંતા કર ચિત્ત માંહે,
આંહે અખ નાચે રામ, કહો કહા કીજયે;
એસી કહે આપ માંહે, કેસી બીધ જીવ જાયે,
પાયે કહાં પ્રીતશું તો, બીખ બાટ પિજયે;
પાપી કેરે પાસ પડી, દુર દેશ આય અડી,
ધડી ધડી દુઃખ બોહો, લાલ કાહા લીજિયે;
કેશ પાશ માત ગ્રહે, કેતે બોલ ખાણુ સહે,
ગલે કાંસિ ધાલ અખે, આન દાન દિજિયે. ૫૪

દોહરો

કવિ-નિદ્રા બસ નારી સખે, સીત કરે દેહ અંત;
એસો અચરત દેખ કે, કહે બાત હનુમંત. ૫૫

(સીતા હનુમાન મેળાપ)

કવિત દોહિયું

હનુમંત કહે માત, મત કરો આતમધાત, આયે અખ રઘુનાથ,
હાથ દોઉ જોર કહું, દુહાઈ રામ આણુકી;

મેં હું અંજનિકો તંન, જુગત પંતિકો જન, વાકે ચરણે સદા મંન,

અરણુવ કે નીર તિરે, સુરત ધરો કાનકી;

રાક્ષસિ સખ ઝોર નર, નહિ મોયે કોકો ડર, દેખી લંક ધર ધર,

ગામ ઠામ દેખ આયો, બાડી બંત પાનકી;

સામળ કહે સુયેખી, રાક્ષસીમેં સીત પેખી, લાજમેં અદેખી દેખી,

મેરી તુમ માત તાત, જનક જાયા જનકી. ૫૬

રામ નામ સુની સિત, ચિંતા તાજ ધરી ચિત્ત, ભામિની હુઈ બચબીત,

રીત એ કાહાંકી, માનવ બનચારી હૈ;

હનુ-બાત મન આપ ચીની, મુદ્રિકા લે હાથ દિનિ, પ્રણામ કરે શીશલિનિ,

ખીતી હે માત એ, બાત તો બારી હૈ;

સી-તખ બચન બોલે બાધ, તુમ સુનો જુ મેરે બાધ, ઉત્તમ બસ્ત કહાંસે પાઈ,

આધ જો હાથ તરે, મેરે આશુ ડારી હૈ;

હનુ-રાવણુ હરણુ કરી લાયે, બોલતે દોખીર આયે, બેઠે હમ પાંચ લાયે,

દીની નીસાની જાણી, અતિ શુભ સારી હૈ. ૫૭

કવિ-બાનરકો બચન સુનો, સત બોલ આપ ગીનો, તાયે પ્રતિ ઉત્તર દીનો,

સીતા- બ-યો સખે કામ, રામ આયે છોટે શીરસું;

કપી જુ સુનો બાત, કઠીન લયે દોતું બ્રાત, નાયો કાય તરે સાથ,

તાયે મેં કહું માન, આણુ જાણુ વીરસું;

હનુ-હનુમંત કહે સુનો બાની, મનમેં ગીનાન આની, સતિ સુદ્ધ નાહિ જની,

પાનીવલ પલકમેં, આવે સખ ધીરસું;

કો તો સખ લંક જારું, રાખનકું ચીર ડારું, શૂરખીર ધીર મારું,

સારું કહે સામળજી, નાખું લંક નીરસું. ૫૮

કવિત

કવિ-જનક જાયા ખાત કહે, ધાત આપ મન લહે,
સીતા-સહે પરચંડ ફંડ, એકુતે ન દીજીયે;
રામકો બચન નાહિ, દુઃખ સહુ દેહ માંહિ,
આંહી જખ આવે તાંહિ, રેખકું ન દીજીયે;
મણિકા નિશાની લીની, જાઓ બેગા શિખદીની,
ખિની ફળ બાગમેસે, ખરે પરે લીજીયે;
સામળ કહે, ખખર એસી, હનુમાન દષ્ટ પડી તેસી,
ધસી જાઓ રામ આગુ, ખાત સખે કીજીયે.

૬૦

છરખા

કવિ-ગર્ધવિયોનાં સેન, મહિ એક ગાય ગર્ધ છે,
કાગડી કંઈ કોટીક, હંસી એક હાર રહી છે;
કૌવચ કેરાં વંન, તુળશીદળ તહાં પડી છે,
છીપો સંખ્ય અસંખ્ય, ઝવેર મણિ જુગત જડી છે;
તેમ રાક્ષસીઓ મહિ ઋષિ જણી, કથિર મધ્યે કાંચન કથી,
સામળ કહે શ્રીરઘુનાથ વિણ, ન્યારું કરવા કો નર નથી.

૬૧

ઝાઝા લસણુની ખાંણ, ખુંદ બરાસ તણી છે,
મૂરખ કેરી મોટ, લલે એક લાવ લણી છે;
રેણું તણા છે રાફ, કિંતુ કસ્તુરી ભેળી,
ઝેર તણી છે ઝાળ, સીથેક માંહિ સાકર ભેળી;
વાડ શૂળ કાંટા તણી, ઉગી કેળ કળે થકી,
સામળ કહે શ્રી રઘુનાથ વિણ, ન્યારું કરવા કો નર નથી.

૬૨

(હનુમાનનો ઉત્પાત)

કવિત

ખીર છલ્યો પાહં પેરો, ધીર મનમાંહિ ધરો,
ફ્યોં સખ બાગ માંહે, એસો ઘાટ મનકો;
દુર્ગ ખાડી ફૂપ પૂરે, બેલ પુલ ઝાડ ચૂરે,
સુરે કીએ કામ પ્રાન, હરો ચોકી જંનકો;
ચંપાકેરે ઝાડ ચંબો, સખનકું ત્રાસ પંબો,
એસો કિયો નાદ જેસો, કાટકો જી ઘંનકો;
સામળ કહે બડાઇ, રાખનકું રાવ થાઈ,
ભયો એસો કામ નામ, ટાયોં અશોક વંનકો.

૬૩

દશકંધ રીશે ભર્યો, ક્રોધ બોત મંત ધર્યો,
 કર્યો મહા ક્રોધ, બાસી નીસીવે જાયગો;
 ધાયે સૂર સીખ દિયો, કપિવર ઘેર લિયો,
 કિયો ધન ઘોર સાર, બોત માર ખાયગો;
 અક્ષયકુમાર રાય તંન, ઓરહી પ્રધાન જંન,
 તંન હુક હુક કરે, કોન સહાય થાયગો;
 સામળ કહે સીખ થોડી, બાળીએ જુ બાગ તોડી,
 કોડ પહોંચાય તેરો, કીયો એસો પાયગો. ૬૪
 હસી હતુમંત ઉઠ્યો, ગાજતો ગયંદ ધૂટ્યો,
 ઉઠો બત્રાડી સૂરપુર, લીયો સખ અંકકું;
 કોટિકું વલુર મારે, કેતે એક ચીર ડારે,
 ડારે સખ ધરનકું, કિના છેક રંકકું;
 સખકો સિરદાર જાનિ, ધસી ગ્રહે ચર્ણુ પાની,
 પહોંચ્યો પિછાર છાર, ઝીક નિઃશકકું;
 સામળ કહે એક ગયો, નાસીને જો જિતો રહ્યો,
 ધાર્ધ મળ્યો રાખનસેં, બેઠો ધડ લંકકું. ૬૫
 પ્રધાન પુત્ર પ્રજાળ્યો, આપ ક્રોધ ચિત્ત આણ્યં,
 માનો મહા તાપ આપ, હાથ મૂઝ ધાલિયે;
 કહેતે ધાયે કાટી બેધ, અંતર મે આનિ ક્રોધ,
 શોધ લેકે ધાયે જાઓ, જીવતેકું ઝાલિયે;
 નાલ ગોલા બાન છુટે, રીશ કરી સુર રહે,
 ઉઠે હે હતુમાન જાન, સીખ સખ આલિયે;
 કહેતેમે પકડ લીયો, રાખન હાથ જાય દિયો,
 કીયો એણે કેર વેર, આપનકો વાળિયો. ૬૬
 દેખકે મહેજીત હુવો, કપિવરકો રૂપ દેખો,

રાવણ-સત બોલ બાત કપિ, કીનકો પઠાયો હૈ?

ગામ નામ ઠામ કહો, જાત ભાત બાત લહો?

લાભ કહા લેનેકું તું, લંક લગી આયો હૈ?

હતુ-હું રામકો ગુલામ ખાસો, આયો દેખને તમાસો,

નાહો કો પતિત પાપી, સીત લેકે ધાયો હૈ;

સામળ કહે ઘાટ ઘડું, અન્યકી મેં ઓટ અડું,
પાડું દોઈ શીંગ વાકે, આજ ચેર પાયો છે.

૬૭

(લંકા દહન)

દોહરો

કવિ-જીલમ કિયો હનુમાનકું, ધાયો શીંગ બોહો તીર;
ન અડે ચીમટ આપકું, જાકે શીર રઘુવીર.

૬૮

રાવણ-લંકાપતિ બાણી કહત, કિસબિધ મરણો તોય;
જો ચાહે સુખ આપનો, તો બાત બતાવો મોય.

૬૯

હનુ-શુદ્ધ હિતે બિચાર મન, બાંદર કહે મોય બાનિ;
પાવક જરે સખનકું, ચિત ચતુરાર્થ આનિ.

૭૦

કવિ-કપિકી બાત મનમેં બસી, અબહી મીલ્યો મેલ;
આણી વસ્ત્ર બોહો ઢગ કિયો, ઉપર છટકયો તેલ.

૭૧

લિયો પૂછ લપેટકે, બાંધ્યો બંધ અપાર;
પાવકસેં પરજાલિયો, ઉપર દીનો માર.

૭૨

જ્યું ઘૂટે દારુ દરખસેં, ગગન ગર્ભ ઉસ ઝાલ;
ચઝો અટારી હુંકકે, ફક કરંતો કાલ.

૭૩

ઘેર ઘેર લોકો કરત, દોર દોર ફેર ફેર;
ભડક ભડક ભૂવન જલે, જલી જાય ઘેર ઘેર.

૭૪

(હનુમાનનું પાછું ફરવું)

કવિત

ખરાબ કરી લંક સખે, વાળ્યો આડો અંક અખે,
તખે ધાયો આયો પાયો, મન બહોત સુખકું;

રખે માત સીત જરે, એસો શોચ આપ કરે,
દેખ દષ્ટ પુંઠ ફરે, ઝાળ લાગી મૂખકું;

સીતાકું કીયો જીહાર, કુદ ગયો ઓર પાર,
આયો રામ કે દરબાર, મેટ ગયો દુઃખકું;

રામજી બધાર્થ સુની, તબહી આશિષ દીની,
રામ-નિશાનીકું સત ગની, ધન માત (તેરી) કુખકું.

૭૫

છર્યો

હનુ-શ્રી લંકાગઢ માંય, તહાં બેઠાં સિત માતા,
દિવ્ય દીર્ઘ દર્શન, પ્રસન્ન મુખ પામ્યો સાતા;

દુઃખ દાવાનલ દેહ, તેહનું મન તુમ ચરણે,
 નારાયણશું નેહ, તેહ જે અશરણ શરણે;
 મણિ મૂકયો મુખ આગળે, કારણ કથી માંડી કહ્યું,
 કવિ-સુણિ ચિત્ત રામ લક્ષ્મણતણું, સીત થકી શીતળ થયું. ૭૩

કવિત

હનુ-હીએ મહારાજ, કપિનાથ સખે સાથ,
 કહું વાત જોડી હાથ, કામ શિઘ્ર સિદ્ધ કીજિયે;
 રામકો પ્રતાપ ઝાઢો, ચડો શર સખ આપ,
 કીજે લંકકું ખરાખ, છાપ દેક મન રીજિયે;
 હીએ અખ આજ, અધિ અર્ણવકું પાજ,
 રાજો પાપી કરો રાજ, કાંજ કરી સીત લીજિયે;
 કહે સામળ જું જોર, દુષ્ટ સિતાજીકો ચોર,
 હનુમાન કહે મોર, (તોર) શિશ દંડ દીજિયે. ૭૪

દોહરો

કવિ-અચન સુન્યો હનુમાનકો, પ્રસંન ભયે શ્રીરામ;
 સુગ્રીવ સહિત ઉઠે સખે, કરમો ઇક્ષ્વક કામ. ૭૫

(લંકાપર ચઢાઈ)

છંપા દુપટ

દિયો દદામે પોર, ઠોરદે ચડે રંધુ નંદન,
 જે જે કરે સખ દેવ, ખરખે કુસુમ ચોર ચંદન;
 કપિવર પદ્મ અઢાર, રીંછ ખોહોતેર કોડ જાની,
 સુગ્રીવ આદિ સખ સર, સેના બડી બહોત ખી ખાની;
 અંખર છાયો ખેહ, ગગનમેં ધન જયું દીસે,
 ધસે ખરાડી પૂર, સુર સામદ સહુ હીસે;
 ગાજે અર્ણવ ગંભીર, ધીર શખ તીરે આયે,
 પડાવ કિયો હનુમાન, તહાં પરમ સુખ પાયે;
 હુકમ કિયો કપિરાય, થયો સજ દોદશ જાયો,
 ગિરિવર અષ્ટ સુજન, પહાંન ઉઠાકર લાયો;
 આયો ખેગા પલકમેં, સેતુ પાજ્યે અધ્યો સહી,
 સામળ જુંક શિર રામ જોર, ચોરે રાવણ જાયે કહી. ૭૬

કા ઉદ્યાયલ જાય, કા અસ્તાયલ ધાયો,
કા બંધાયલ ખીર, તીર હિમાયલ પાયો;
કાઉ ગામે ગિરિ ઘેર, કા કંભાગિરિ પહોંચો,
કા સુવેલુ શીંગ, કા મીનકાયલ એહોંચો;
દુર્ગ અનેક ગિરિ જેહ, તેહકું શિરપર લાયે,
રમત જુએ શ્રીરામ, કામ કર છોળુમેં આયે;
આઘ ઋષિયનકા શાપ, શીખ કવિયનકું દીનો,
તાથે તારે પાહણુ, કામ કાયર યહ કીનો;
રામ નામ પરતાપ, ગિરિ સખ નાંખે પળમાં,
તુંઅર તરે જ્યું નીર, પાણુ તરે ત્યું જલમાં;
ખાંધી પાજ વિલાસિ સખ, વિકટ અર્જુવ કે નીરકું,
કહે સામલ કવિ સીખ હું, બિલિષણ બડે ખીરકું.

૮૦

(વિલિષણ પ્રબોધ)

કવિત

વિલિષણ—વિલિષણ કહે સુહો ભ્રાત, આયે હે શ્રીરધુનાથ,
લક્ષ્મણ અનુજ ભ્રાત, જનમકા જતી હૈં;
આપ મન જ્ઞાન આનો, વાંકા તો ગુણ બિખાનો,
દેવનકા દેવ જાણો, ત્રિલોકકા પતિ હૈં;
જાકે નામ મુક્તિ પાવે, જઠર ફરી ન આવે,
દર્શને અધ કાટિ જાવે, અતલિખલ અતિ હૈં;
સામળ કહે કામ કીજે, રંક કેરો કલો કીજે,
કર જોર સીત દીજે, શુભ શિરોમણ સતી હૈ.

૮૧

કવિ—દહતા કર બોલ્યો ધીર, મનમાં બોહો આને પીર,
રાવણ—મેરો તુમ નાહી ખીર, (પર) કીરત બિખાની હૈ;
મોયકું કહા ડરાવે, દોનું શીશ વે ધરાવે,
જાવેગે કહાં વહાં આયે, બનચર પિછાની હૈ;
સખકું સત ખંડ કરું, લંગુરાંસે નાંહિ કરું,
હરું વાકા જોર વાકી, ચોહની નિશાની હૈ;
સામળ કહે માન મેલ, આ તલમેં નાંહિ તેલ,
ખેલ નાંહિ શિખ મેરે, પથ્થરપે પાની હૈ.

૮૨

દોહરા

કવિ-બચન સુણ્યો લઘુવિરકા, રાવનકું બોહો રીશ;
ઓઠ બચન એસો કિયો, છિનમેં છેદે શીશ. ૮૩

વિલી-મેં કહું રાવન રંક હુઓ, મત કાહો મમ બંક;
અબ તેરી સમૃદ્ધિ ગધ, છિન મેં લુંટી લંક. ૮૪

(વિલીષણુ શ્રીરામને શરણે)

કવિત

કવિ-બિલિષન આય મલ્યો, દુઃખ શોક શબ ટલ્યો,
પાય પરો સમણુ કે, ચરણ શીશ નાંમિયો;
લંકની ખખર કહી, આઘ અંત જેહી ભઈ,

વિલી-ગધ વાકી સાન મૂઢ, રાવન હે કામિયો;
મહારાજ મોયે શીખ દીજે, લંકકુ લપેટ લીજે,
કીજે એહ કામ રામ, દેખ દુઃખ વામિયો. ૮૫

કવિ-સામળ કહે ભક્ત લલો, આપ લંકધીશ કલો,
હુઓ હે ખુસાલ નાલ, ખોત સુખ પામિયો;
પલકમેં પાજ બાંધી, રાવનસે રાડ સાંધી,
વહાંસે નીર પાર સખ, ઉતરે હે બેટકું;
બંદર વુંદ કુદે હૂકે, દોડાદોડ કરી હુંકે,
ચુકે નાંહિ ફાલ આલ, કરે નર નેટકું;
રાવનકું ભયે જાણુ, પાણી માંહિ તારે પાણુ,
રામજી સુજાણુ જાણુ, આયે લંક ઠેઠકું;
બિલિષન મલ્યો જાણ્યો, સામળ કહે સાન આણ્યો,
માનો તબ તાપ આપ, (હોર) પજો પૂર પેટકું. ૮૬

દોહરો

નિકટ આયે શ્રીરામજી, લયો મંદોદરી જન;
જકે રહી દશકંધપેં, બોલી મુખસે બાન. ૮૭

(મંદોદરીની વિનતિ)

કવિત

મંદોદરી-મંદોદરી કહે કર, જેરકે સુનો હો પિયા,
જિયા જો આહો તો આપ, મલો જકે રામકુ;

આપકો અવગુણ જાતે, માનો તુમ કલો મેરો,
તેરો તન હે આકુલ, મેં જાણ્યું મહા કામકું;
દેખ એક આયો દૂત, પ્રોઠ હે અયુત જીત,
અસલ અપાર માર, ગયો લંક ગામકું;
સામળ કહે એહિ કરો, રામજીકે પાય પરો,
ડરો આપ મોતસેં, જો રખા ચહો નામકું.

૮૮

કવિત-દોઢિયું ફેર

ચડેગો શ્રી રામ, લૂટેગો ગામ, ફેડે સળે ઠામ,
કરે બહુ કામ, ફેડેગો નામ, મટે દામ સળ હરેગો;
આયગો નિશંક, જાની તુજવંક, રાખેગો છક,
વાલ્યો હે અંક, લૂટેગો લંક, રંક તોકું કરેગો;
દુંદુભિ બજાડે, ઘડ દુર્ગે તોડ પાડે, ખેડેગો અખાડે,
સળકું રમાડે, મન કોડકું પહોંચાડે, આડે હાથે ફરેગો;
કહત કવિ સામળ બાની, મનમેં તો દયા આની, તોકુ તો રંક જાની,
હોયેગી તોયે હાની, રાની સીત કયું ન દિનિ, રાવણુ તું મરેગો.

૮૯

કવિત

આયે હે દોનુ વીર, લછમનજી બડે ધીર,
સાયરકે નીર તીર, નિરંતર ચડેગો;
બોલ હે એહિ સુજન, તેજકે કોટિક ભાન,
બોલ સુન દોનું કાન, નિશાન વાકે ઠગેગો;
સેનકે ભયે સપેટે, લંક ગામકું લપેટે,
તોરે ચાકરકું ચપેટે, ઝપટ દેખ ભઠેગો;
સામળ કવિ કહે ચોટ, બાંદરકી લગી ચોટ,
બોલંગે લંકાકો કોટ, તેરો ઘાટ ઘડેગો.

૯૦

રાવણુ-સુન મંદોદરી બોલ, નાહિ કાય મેરે તોલ,
વાકું તો મેં લેહિ મોલ, તુજે ભૂલ પરી હૈ;
દેખ જો સજાઈ, તોકું તો કીને વાઈ,
કુંભકર્ણુ જેસે ભાઈ, ખાઈ સાગરસી ભરી હૈ;
અગન્ય નિપાયે અંન, ઈંદ્રજિત અનોપમ તંન,
સદા વૃષ્ટિ કરે ધન, જન સેવ કામ કરી હૈ;

આપકી તો એહિ રીત, હોવેગી અમારી જિત,
ભીતિ મન નાહિ ચિત્ત, જાની સીત હરી હૈ.
દશ તો હે મેરે શીશ, ભુજ તો હે ખીસ,
સહાય કરનેકુ ઇશ, રીશ કોધ અતિ ભર હૈ;
ખિરંચી તો ગુન ગાય, નવ ગ્રહ બાંધે પાય,
વજકી તો મેરી કાય, સૂર મન કર હૈ;
કોહુ ન જાને મરમ, ચોકી કરતે ધરમ,
ખિજી તો માને શરમ, કરમ પાયે પરે હૈ;
કનક કે ધર સુત, સવા લક્ષ મેરે પૂત,
દુત જેસે રામ જીથ, મોકુ કાહા કરે હૈ.

૯૧

૯૨

મંદોદરી-કહે કંથ એ સુજન, ભયો કીયું તું અજાણ,
પૂછ દેખ આપ પ્રાન, પાણુ પાણિ તયો હે;
દેવનકો ઠારન એ, દૈત્યનકો મારન એ,
કારણ પ્રહલાદ કરે, હિરણ્યકું માયો હૈ;
વાકી કાન બુઝે ખાત, તીચે આયે દોહ હાથ,
ખાત કે ફરુકેમે, ત્રંબક તોર ડાયો હૈ;
આયો તો એક લંગૂર, રામજીકો દેખો તૂર,
સામળ કહે સદા શૂર, લંક જાને જાયો હૈ.

૯૩

જીલણા છંદ

મં-ધીર મહા વીર એ, નીર અરણુવ તણાં, તીર દળ ઉતર્યા દેષ ડંકા,
કહે સતી સુણ પતિ, દુર્મતિ માહેરા, ભોમ્ય ભારે ઘણી ભયે લંકા;
સીત સંતાપ મહા, પાપની છાપ છે, ત્રણ તાહરે શિરે વેદ વંકા,
ઇશ અવળા હવે, શિશ તારે થકી, લક્ષમણે લુંટી લક્ષ જાણે લંકા.
રા-વેક ઉડી વનિતા તણી વાતમાં, પાનિએ બુદ્ધ એ જોર તારું,
શું કરું પ્રિય છે, સું ઘણી પ્રેમદા, અન્ય કા હોય તેહરે ઠાર મારું;
રીઝડાં વાંદરાં માંકડાં મેલિયાં, બુદ્ધ જિત્યાતણું સૈન્ય સારું,
સુરજ ને ચંદ્રમા દેવ સેવે સદા, છોક છોકર થકિ હું ન હારું.

૯૪

૯૫

મં-ખીજ કે રીજ પણુ, કહું તુંને કંથજી, આપ એ વિનતા માન માટે,
વૈમાનની સેજમાં, તેજ ત્રિલોકનું, હુંશયું હીંચિએ ખાંત ખાટે;
માળિયાં જાળિયાં, ગોખ અટારિયાં, દ્રવ્ય જાશે સર્વ બારે વાટે,
સાઠ સહસ્ર, શૃંગાર શ્યામાતણાં, ઉતરે એક હરિ સીત સાટે.

૯૬

રા-અન્નેધ્યા લગે, ભુમિ ઉદવસ્ત કરું, આય રાખું ધણું જોર ઝાઝું,
દુઃખ કાયર તણી, નારી તું અવતરી, મેલ્ય લવરી પરી હુંજ લાભું;
પાતાળ ઉપર કરું, સ્વર્ગઆણું તજે, ખંડ નવ ભોમ્યનો ભાર લાભું,
રામ લક્ષ્મણ લધુ, બાળ બે બળ કશું, દળપશુ દેખતાં દેહ દાઝું. ૯૭

મં-વિનાશ કાળે તુંને, બુધ્ય વિપરીત થઈ, સીત સામી કુદષ્ટે જોયું,
હુંશ થઈ વાધનાં દૂધ ને દહિં તણી, મોતની ધુધરી ધ્યાન ધોયું;
રસ અમૃત તણી ખાંણુ જાણી હરી, વિખ હલાહલ ખીજ ખોયું,
કહત મંદોદરી, લાલ શો કહાડિયો ? ચોકડી ચૌદનું રાજ ખોયું. ૯૮

રા-કોડ તેત્રિશને હોડ હાકું અમો, કહે તો ત્રિલોક આ એક કાળે,
દિગ્પાળ દશે દિશા વશ કરું વાતમાં, નાગ નગ તે તણિ લક્ષ્મી લીજે;
સાત અરણુવ તણાં નીર શોષું કહો, ભૂમિ નવ ખંડનો ભાર ભંજે,
ખંડ નવ નૃપતણાં માન મોડું અમો, રામની ભીતિથી સીત દીજે. ૯૯

મં-સીત હરી આવિયો ખછરોગ લાવિયો, લાવિયો નહીં ભલો ચિત્ત ચાળો,
કામી અતિ અંધ દશકંધ આપે થયો, ધંધમાં ધ્યાન એ બુદ્ધિ બાળો;
સીત ઘો તો પછે ભીત કશિ રીતની, પ્રીતશું પરવરો પંથ પાળો,
કંથ તુજ કારણે જાઉં વિધ વારણે, આરણે કળકળે કાગ કાળો. ૧૦૦

રા-લુણ હરામ કરે તું ક્યમ માહરું, રામ લક્ષ્મણ તણા શું જોર જાણો ?
માંકડાં રાંકડાં રીછડાં વન તણાં, તે તણાં સૈન્યને શું વિખાણો ?
દશાનન તણા હાથ દીઠા નથી, લાં લગી મોજ મન સાથે માણો,
પુક મારી થકી પાણુ ફાટે ધણા, એહ અહંકાર અતિ શુંજ આણો ? ૧૦૧

મં-લંકપુર પરવરી સીત એ સુંદરી, સારથી પાપં વરસાદ ઉઠ્યો,
તે તણાં કરસણાં ઉગશે તે જીવ્યો, નાઠા થકી નરપતિ નહીંરે ધૂટો;
વાત વિપરીત થઈ સર્વ સમૃદ્ધિ ગઈ, રાજમહારાજ રઘુનાથ રૂઠ્યો,
કહત મંદોદરી સૌંધ્ય એ સુંદરી, ન તો જાણુરે કંથડા કાળ ખૂટ્યો. ૧૦૨

રા-કામિની કહું કરગરી સાન આણે નહિ, કુણ વનિતા તુંને વેદ વારે,
સાત સાગર તણી ખાઈ શોભે સદા, હોડ હરામ થકી કામ હારે;
વિભિષણ જઈ રહ્યો તેહ દુશ્મન થયો, તેવું કરજો ગમે મન તારે,
નેહ કરી દેહ આ શિશ નામું નહિ, એહ પ્રતિજ્ઞા છે મન મારે. ૧૦૩
ભાઈ હુંડો થયો તેમ તું લામિની, ક્યન સંભળાવિયાં કુડ કર્ણે,
માર ખાઈ મારા હાથનો તે ગયો, લાગિયો શત્રુને ચિત્ત ચર્ણે;

લડવું લંકમાં તે ધણું દોહણું, આપ હિડયો જશે તુચ્છ તરણે,
મહિપતિ કહે જો મંદોદરી તું બિહે, સામળ તણા સ્વામીને જાને શરણે. ૧૦૪
મં-સ્વામિ તમ આગળે સય જોણું અમો, ગાળ દેશો ધણી વીધ વાંશે,
વિભિષણ બ્રાત મળ્યો રઘુનાથને, નાથ અનાથનો ચિત્ત ચહારો;
લંક હુંટાવશે એહ આગળ રહી, ખાંત અમૃત તણી એહ ખાશે,
ગૃહ સમ તેહના વાંકા તમ દેહના, લંકનો અધિપતિ એહ થાશે. ૧૦૫

છપ્પા

રાવણ-શી મુરખને શીખ, શી ઘેલાશું ગાણિ !
શી અદાતાની કિરત, શી વેરીશું વિણિ !
શી સજ્જનશું રાડ, શી રાંકશું રૂઠી !
શું નગરાને જ્ઞાન, પ્રીત ત્યાં શાની પુંઠી !
શી વાત વનિતા તણી, મોટા જન કેમ માનિયે,
સામળ કહે શાણી ધણું, પણ પ્રમદા બુદ્ધિ પાનિયે. ૧૦૬
મંદોદરી-ગોખરુ મૂળે હાથ, હેત ધણેથી ધાલ્યો,
મણિધર કેરી મણિ, લેવા મહિપત તું માલ્યો;
દાવાનલ ધરી દેહ, તાડથી પાડને જીવવું,
શીંગીયો સોમલ વચ્છનાગ, ઝેર હળાહળ પીવું;
રાણા રાવણ ત્યમ રામશું, અકલ ફેલાવે આડિયો,
માગ્યું મોત સામળ કહે, સૂતો સિંહ જગાડિયો. ૧૦૭
રાવણ-જાય કેા પર્વત મેર, કે પાતાળે જઈ પેસે,
રહે સમુદ્રને શરણ, સુરજ મંડળ જઈ બેશે;
છોક થાયે તન રંક, કે લક્ષ લોકોને લૂટે,
આયુદ્ધો ધડી એક, નબ્બ વધે નબ્બ ખૂટે;
લલાટે લખ્યું મટે નહિ, તો નીચ થઈ નમવું કશું,
ગુણવંતી તુજને ગમ નહીં, એક હાણ બીજું હસું. ૧૦૮
મંદોદરી-જોખનમદ જરમદ, અહંકાર રાખે અલેખે,
કામાતુર નર અંધ, તેહ આંખે નબ્બ દેખે;
સ્વજન મદ ને મદ શૂર, મૂરખ જન મમતી મોટા,
સાચા જે પ્રતિબોધ, તેહને મન સહુ ખોટા;
જે આખર આવ્યો આંકનો, તે કહો ટાલ્યો કયમ ટળે,
અંધો નિત્યે અથડાય છે, ત્યારપછી પાછો વળે. ૧૦૯

રાવણ-કહે તું વાર કરોડ, શીખ માનું નહિ માઠી,
કાંગહું કણુ ન રંધાય, સો મણુ ખાજો જો કાઠી;
માંખણુ ન આવે મેલ, વરસ સો વલોવે પાણી,
પથર ઊપર જેમ નીર, અધિક શી કહું ઝોંધાણી;
તને કામની કોડ વસા કહું, મૂક તું વનિતા વારવું,
રાવણને રાડ રણજંગમાં, રામ થકી નથી હારવું.

૧૧૦

મંદોદરી-સુમન તણી સુખ સેજ, હેમ હિંચોળા ખાટે,
ચિંતામણીની ખાણ, રત્ન પરવાળી પાટે;
માગ્યા વરસે મેહ, છયે ઋતુની છાપે,
અશોક સરિખાં વંન, અલખત ભોગવિયે આપે;
નવ નિદ્ર ને રિદ્ર સિદ્ર, સમૃદ્ધિ સહુ જોતાં જશે,
મંદોદરી કહે માને નહિ, ધન તારું ધૂળધાણી થશે.

૧૧૧

રાવણ-નિત્યે નિંદે જે વિપ્ર, વંશ જરૂરી જાયે,
દ્રવ્ય વિના વ્યાપાર, ત્યાં દેવાળું થાયે;
કાયરમાં રહે શ્વર, તેહ કા વેળા નાશે,
રુડી ભુંડી ખસળોઈ, પટ બેશી રહે પાસે;
જે ઘેર ચાલ ગૃહિણી તણો, કંથ કામિનીનું કહું કરે,
ગર્ધવ જાણવો તે ગૃહસ્થને, આખર અર્થ તો નવ સરે.

૧૧૨

મંદોદરી-પ્રમદા તે જ પ્રધાન, પ્રીત પ્રમદાની પ્રોઠી,
પ્રમદાથી શોભે પુરુષ, કહેવાય નરનારી જોડી;
પ્રમદા વડે ઘર સૂત્ર, પુત્ર પ્રમદાથી પામે,
અર્ધાંગ પુન્ય વિભાગ, દુઃખ વનિતાથી વામે;
ઘરછિદ્ર ઢંકાય ગૃહિણી થકી, માન સન્માન મહિમા મળે,
શુભ ઇચ્છે તે સ્વામિતાળું, અંત કાળે અગ્નિમાં બળે.

૧૧૩

રાવણ-કૂળ રૂડે કન્યાય, ખીજો ધણી નહીં ધારે,
સિંહ તણિ સોખત, ન હોયે વારે વારે;
શાહા પુરુષોના બોલ, એક બોલ્યા તે બોલ્યા,
દંતુસર ગજરાજ તણા, બોલ્યા તે બોલ્યા;
મહિપત કહે સુણ મંદોદરી, રાવણે રાડ લીધી સહી,
નવ આપું નારી જે હરી, હઠીલો હક મૂકે નહીં.

૧૧૪

મંદોદરી-નમે સકુળની નાર, નમે કુળ પુલે વેલી,
 નમે સત્પુરુષ ઠા સાધ, નમે સરિતા રસ રેલી;
 કદિ નમે નહિ કાઠ, નમે નહિ કુલટા કામી,
 નમે નહિ કા નીચ, હઠીલો જેહ હરામી;
 નમે શ્રીરામ સરીખડા, જેણે ધર્મ મન ધારિયું,
 ન નમે રાવણુ નરપતિ, જેનું સુખ પરવારિયું.

૧૧૫

રાવણુ-એશી રહે બુદ્ધિ હીણુ, લુણુ મારું તું લખવે,
 પ્રગટી કાયરની કૂખ, તોલ મારું તું તખવે;
 વેણીનાં કરે વખાણુ, વપુ કરે છે વાલો,
 લવરી કરે લખ વાર, કુંવર કંથ જાણી કાલો;
 તુજને પૂછી લાવ્યો નથી, જીવતી તુજ કહે તો નહીં જડે,
 એશ માનિનીને જઇ માણિયે, જો કંથ તારો કેવો વઢે.

૧૧૬

મંદોદરી-રામ સંગાથે રાડ, કરવા નહી સમરથ કાઇ,
 નરવર તે શ્રીરામ, જોરાવરમાં કહું જોઈ;
 ધનુષ જે દઢ ધીર, વળગ્યા બોહો બળિયા બાથે,
 ટચલી આંગળિયે તરત, લાંગ્યું હરિ એકે હાથે;
 એવાં પરાક્રમ અનેકધા, રાય જોશો ઘણાં રામનાં,
 કંથ કેટલું કહું કરગરી, કથન કામિનીનાં કામનાં.

૧૧૭

રાવણુ-અણુ બોલી રહે અજાણુ, જક મૂક તારી ઝાઝી,
 નરમપણું કાં કહેનાર, રાવણુ તેથી' નહીં રાજ;
 ભલું ચિતવો ભાગ્ય, બોલ ભલાઇ ભાતે,
 લક્ષ્મણુ સરિખા લાખ, જિતવા જોર છે જાતે;
 બાજુ દેવા બળવંતશું, બાજુગર થઇ આવિયો,
 રાવણુ બીશે કેમ રામથી, લંગુર ધણેરાં લાવિયો.

૧૧૮

ચોખરો

મં-લંકના પૂરપતિ સાંભળો કહે સતિ, મહિપતિ છો ઘણું મેટ માઝા,
 લોક કહેશે કાઇ પાસે હતું નહીં, કરગરીને કહું કંથ કાળ;
 સ્વજનને દુઃખ પમાડશે સહેજમાં, શત્રુ થાશે તારા તરત તાળ,
 શ્વાન રુએ ઘણાં શેરિયે સામટાં, મેડિયે બોલિયો રાત રાત. ૧૧૯

રા-શુકન અપશુકન એ સરવ છે રંકને, જેહ બિએ તેને એહ ભરખે,
જગતમાં જિતનું જોર બહુ ગડગડે, હોડ હડે કરી કુણુ હરખે;
અપશુકન ધણું છે તું જો એ રામને, નાર ખોઈ રાન વન વન ફરવે,
રાય રાવણ રામાશું કહે રીશથી, શુકન મેં બાંધ્યાં પાયે સરવે. ૧૨૦

મં-શીખ લાગે નહીં તેહને કો તણી, જેહને મહારાજાધિરાજ રુક્યો,
પુણ્ય કે પ્રીતની પેર પ્રીછે નહીં, જે શીરે પાપ વરસાદ વુઠ્યો;
હું હું કરી ગર્વ અહંકાર અદકો કરે, તેહ છત્રપતિ છેક છૂટ્યો,
નિમેષ માને નહીં કથન કહે કામિની, લખવસા કંથ તુજ કાળ ખૂટ્યો. ૧૨૧

રા-મોઢે ચઢાવી લમ માન માને ચડી, બોલવા માંડિયા ભાવ ભારી,
હેત દેખાડિયે છે હશી વાળિયે, જાણિયે છે ધણું એહ નારી;
વાધના બોલ બોલે મુજ વેરીના, ટેવ જાણે નહિ મૂળ મારી,
આગન્યા ઇષ્ટની કાડવશાં કહું, લખવશાં લોપશું લાજ તારી. ૧૨૨

મં-એમ અહંકાર કરતો હિરણ્ય હધડે, તાહરી પેરથી તે ઘટાડો,
બળરાય બળ રાખતો વારાહ પણ વાધતો, મોજ્યો તેનો પૂર પાડો;
સહસ્રાર્જુન સારખો પ્રોઠ જન પારખો, ઘાટ ધજ્યો તેનો જોર ઝાડો,
એ રામ રણ રાજશે ચાંચડવત ચોળશે, કંથજી દેખશે તેહ દાડો. ૧૨૩

રા-ફટરે પાપિણી અકલ જો આપણી, શત્રુ શોભાવતે હરખ હીસે,
અળશિયાં સાપથી અહિ કયમ ઓસરે, આગિયા તેજે આદિલ ખીસે !
અરણુવ તણાં નીર લાં ખીદર કુણુ આપડું, રાય ઉમરાવશું રંક રીશે,
વિચાર કરજો તું વનિતા વયુ વિષે, શું લંગુરા દેખી લંકપલ ખીશે ? ૧૨૪

મં-શ્રીરામ મહારાજાધિરાજ ધરણીપતિ, લક્ષ્મી કાટિધા લક્ષ લહેરે,
સમુદ્ર સુધા તણો નામ મહિમા ધણો, મુક્તિ દાતા મહાપુણ્ય પેરે;
તેહશું રાડ રણજંગ કેમ જિતીયે, જોર ચાલે કેમ જિત ઝેરે,
વિશ્વપતિ સાથ જો વેર વધારશે, ઉજ્યા જશે આંકના તુર પેરે. ૧૨૫

મં-(આપ મત પાપથી શાપ માથે થયો, છાપ પડી તારું છેક જાવા,
કામની માટે તુંને કહું છું કરગરી, દેવના દેવશું મેલ દાવા;
બુદ્ધ બે બાળ છે, કાળના કાળ છે, સીત સોપિયે એના ગુણ ગાવા,
રામ ઋષિ રૂઠશે લંક ગઢ હુંડશે, નહીં રહે પંડકો પાણિ પાવા.) ૧૨૬

રા-કામિની એક તું કહે તેણે શું થશે, પાનિયે બુદ્ધ ને રાત જાયે,
પૂછ તું તાહરા તંનને તરતીએ, પૂછ તું કુંભને ચિત્ત ચાહે;

પૂછ તું વરણ અઢારના લોકને, રામના ગુણ તે કુણ ગાયે ?

લાવિયો સીત નચિત નર ભીતરથી, જોર હશે આંગમાં આપ માંહે. ૧૨૭

ઈ-ઈદ્રજિત કહે કાઠિયા ઈદ્રને જિતીયો, આકાશ ઉડાડિયે ભોમ્ય ભારી,

પિતાતણું પાણી જાવા નહીં દીજિયે, આપિયે નહીં ફરી એહ નારી;

આપડાં વાંદરાંથી કેમ ખીજિયે, આખળાં ઉંખરા એ જ આહારી,

ચોખુંટમાં વાત ચાલે એહ આપણી, કે રીંછથી રાયજીયે હોડ હારી. ૧૨૮

મં-પૂત સપૂત હુંતો તુંને જાણતી, પાપ યુદ્ધિ તુંને આજ પરખ્યો,

ઓળખ્યો નહિ હૃદે રામ રઘુનાથને, નીચ દષ્ટિથી નરનેહ નરખ્યો;

ભારે અલખત જોઈ ભૂર ભૂલો ભલા, હાંણુ હાંસું થશે હેત હરખો,

કૂખ કપૂત લખવણો મેં લલો, ખીજ જેવું તેવો આપ સરખો. ૧૨૯

કુંભ-કહે પછી કુંભકા કોપ અદકો કરી, ડાહ્યાં ધણું દલ વિષે શું જ થાવું,

લક્ષ કરું સર્વની દેહ ધડી એકમાં, ધાલી લઉં ગુંજલે ખાંતે ખાઉં;

આજની રાતમાં ભો પમાડું ધણું, મૂળ માંકડ તણાં કોડ કાઢું,

જીવતા ઝાલીને વીંધશું બહુ જણા, ભેટ ભાભી તણી કાલ લાવું. ૧૩૦

મં-કંથેરના ઝાડે કળાં નવ ઉતરે, એહ શિરકટે નહિ ધક્કુ સાંઠો,

ખરાસ બહેકે કરી લસણ બોધ્યે બોહો, ગંધ તજે નહિ એજ ગંઠો;

અન્યથાને બાધિયે અથ્થમાંહે જઈ, ભૂંકતાં કાઢશે કોપ કંઠો,

કહેત મંદોદરી સરવ સરીખડા, કડવી તુંબડીનો વલો વંઠ્યો. ૧૩૧

રા-શ્યામા તમો શું બિહો કોપ કારણ કિયો, ખીકનો બોલ એ તોલ તે શું,

નામનો નાશ એ નિલ સર્વે કહે, જગત બાધો જીવા જ્યોત જેશું;

આવવા દે ધહાં તું અંજેદાપતિ, જોગ જગદીશને જખાપ દેશું,

રામની આણુ જા રામચિ રીજિયે, લંક સાટે ધણો લાભ લેશું. ૧૩૨

મં-નાર કહે નરપતિ છળ કરે છત્રપતિ, કથન કહું કોડથી કંથ કાળ,

ભય ધણો ભીતમાં ચેત તું ચિત્તમાં, મેટશે માન મરજદ માઝા;

અપશુકન થાય અતિગ્રહની અવળિ ગતિ, જીલમ તું શા કરે જીગત ઝાઝા,

સ્વાન રૂવે ધણાં સામટાં શરિયે, મેડિયે બોલિયો રાતરાજા. ૧૩૩

રા-આજ એકાંત છે જાંત ભાણું ભલી, વાત વનિતા પ્રયે વેણુ વામું,

દશરથ તણા નંદને આદ્ય ઓળખું અમો, નેહશું દેહ નહિ શીશ નામું;

નેટ નિઃશંકશું લંક લગિ આવશે, સૂર સજી સહુ સેન્ય સામું,

આજ ઇચ્છું ધણું કામ હું એટલું, વેરભાવેથી વૈકુંઠ પામું. ૧૩૪

મ-સાખાશ રે સ્વામિજી સલ સ્યામા કહે, રખે હવે દીલ થકી દીન થાતો,
શ્વર મહા પૂરથી સુભટ સંગ્રામમાં, મમત કરી માંડ રણજંગ માતો;
અંતર બુધ એ હશે કામ નિરમે થશે, તો ટળે લોહનો પાશ તાતો,
અધિક કહું અંકમાં વાળિને વંકમાં, ચિત્ત માંહે રખે લંકે ચહાતો. ૧૩૫
દોહરા

રાવણ-પૂછે અઢારે વરણને, કહોને સાચી વાત;
સીતા આપવી કે નહીં, ખરી બતાવો ખાત. ૧૩૬
કાની ન રગતી રાખશો, બોલી રૂડી વાણુ;
સત પ્રકારે સાચું કહો, ન થાયે હાંસુ કે હાણુ. ૧૩૭
વેવાર વાત સહુને ગમે, એહ અક્ષર એહ આંક;
રૂડી કહો એ વારતા, કાય ન કાઢે વાંક. ૧૩૮
મન ગમતું કરજો તમે, એ વાતે નહિ રીશ;
ખરી વાતે નહિ ખરખરો, તે જાણુ જગદીશ. ૧૩૯
કવિ-અઢારે વરણ હવે બોલશે, પોતાને સૂઝતી પેર;
પોતે બેઠા સાંભળે, તેહ ઠામ તે ઠેર. ૧૪૦
સંવાદ આ જે સાંભળે, તેને પરમેશ્વર પ્રસંન;
ગાય શીખે હેતે કરી, છે રેવાનાં દર્શન. ૧૪૧
મન માન્યાં માગ્યાં મળે, વિધવિધ પેર વિલાસ;
પિતા પુરુષોત્તમ તણો, કહે કવિ સામળદાસ. ૧૪૨
શ્રોતા વક્તા સમજતા, કહે કવિતા કર જોડ;
સામળ કહે સહુ બોલજો, જયજય શ્રીરણુછોડ. ૧૪૩
જ્ઞાણ અઢાર વખાણુ છે

ચોખરો

રા-વિચાર પૂછ્યો એક વિપ્રને વિધવિધે, મહારાજ મહિમા કહો મન માની,
આપવી એ ઘટે કે નહિ આપિયે, છેક મુજને કહો વાત છાની;
વિપ્ર-મહિપતિ માન તે મૂકિયે કમ કરી, લાજ પણ ખોધએ હોડ હાની,
પાછી આપતામાં પરાક્રમ તે કયું, બીખ તેને પછે બૂખ શાની ? ૧૪૪
સવૈયો

વૈશ્ય-વૈશ્ય કહે વેહેવાર એ પાખી છે, આપતે લાજ છે પરિયામાં,
અથડાવા ઘો દહાડા દશ વિશેક, હાલ બકાલ છે કરિયામાં;
રાડ જુઓ એ રીંછડાં કેરી, કણુ એક લાજન ભરિયામાં,
કાયર કયમ ચંદ્રએ આગળથી, શું વહાણુ મૂક્યું છે દરિયામાં ? ૧૪૫

કલુખી-કહે કલુખી કેમ કામિની દીજે, જોત જોરાવર શું એની જાણી,
પાછા જશે અથડાઈને પોતે, કે લહેર સમુદ્રની લેશે તાણી;
લંકા સરિખડો કાટ લેશે ક્યમ, રાવણુ રાય દેખિતો જે દાણી,
પૃથિવીપતિ એ પત મૂકે કેમ, છેલ્લે ક્યારે શું ગયું છેજી-પાણી ? ૧૪૬

ચોખરે

સઘ-ગજધર કહે દાહડા પાધરા દેલના, શિવ વરદાનની છાપ છેરે,
સાત સમુદ્રની આડ છે ઓટે, અધીપત રાણોજી આપ છેરે;
દેવ હોંડે છે દશો દશ નાસતા, ત્રણ લોકમાં જેનો તાપ છેરે,
ભલું લાવ્યા છો તો ભૂપતિ ભામિની, ગજે તસુ તો માફ છેરે. ૧૪૭

સવૈયો

કુંભાર-કહે કુંભાર કરો શી વાતો, એહ તો મારગ ઓંડો છે,
વઢતાં કુણુ જિતે કુણુ હારે, મહીપતિ માની મેંઢો છે;
લેવો ગઢ લંકાનો દુર્લભ, વંક વોળામણુ વેડો છે,
શું ઘડો કે ઘેડ ઉતરશે, ચાક ઉપર હજી પેંડો છે. ૧૪૮

લવાર-કહે લવાર મોકલો એ કુંભક, ભક્ષ કરે તો એ વાંદર ખૂટે,
નહિતર જોર કરો જંજળનું, આપ અરાખા અતેકધા છૂટે;
રાક્ષસ મોકલો રીંછડાં સામા, રણુ વિષે વરખા જેમ પૂકે,
ખળવંત રાણા બેઠા જીઓ બારણે, લુહાર ને લોહું આક્રણિયે કૂટે. ૧૪૯

સોની-સોની કહે લાવ્યા છો સીતાને, પ્રીતે વચન એ પળવું છે,
ચોટ નાંખી છે તો ચંતા શી, રાજ્ય પદવીમાં રળવું છે;
આમે કરમ લેલાટ લખાણું, તે શું ટાલ્યું ટળવું છે,
સોનું પહેરે ને કાન જ ત્રુટે, જતરડા વચ્ચે નીકળવું છે. ૧૫૦

ધાંચી-ધાંચી કહે ધણું શું જોર એમાં, માંકડાં કરો એ માર જોરે,
બાળક બેહુમાં બુધ છે કેટલી, ભૂપ ભારેનો એ ભાર જોરે;
નહિ ઘોડલા જોડલા હાથિયા સાથિયા, કટક કરો તો કાર જોરે,
હડખડવું નહીં હિમ્મત રાખવી, તેલ ને તેલની ધાર જોરે. ૧૫૧

મોચી-મોચી કહે મેં તો માંકડાં દીઠડાં, નાશે જેમ રણમાં રાઝડારે,
કાઠાં બિલાંને કાજે વઢે ધણું, તુચ્છ તરણાવત તોછંડાં રે;
હૂકતાં કુદતાં હુકતાં શુકતાં, ફોજ નહિ એ તો ફોજડાં રે,
હીંમત રાખીએ દલ એ દાખિયે, પાણી પહેલાં શાં મોજડારે ? ૧૫૨

હજમ-નાઈ કહે છે નાત સધળી અમને, રૈયતમાં સહુ કહેછેજી રંકા,
ગત જાણે કુણુ ગોવિંદ કેરી, અકલિત અક્ષર એહના અંકા;
સુઝ વિચારતાં તો નથી સુઝતું, લંગુર કેમ લેઈ શકશેજી લંકા,
કાથળામાંથી સાપ જ નીસરે, વાળંદના દંન હોય જો વંકા. ૧૫૩

રખારી-રખારી કહે શ્રીરામ આવ્યા છે, કેટલા દહાડા ઇહાં એસી રહેશે,
ખાવા પીવા ન પામશે પૂરણુ, સુખ દુઃખ કે આગળ એ કહેશે;
દશાનન સરખો દુરમન છે શરીર, લંકામાં આવતાં લેખાં બોહો લેશે,
ઢોર ને ચોર થશે એકઠાં જુઓ, ઊંટડો કુણુ કિનારે બેશે? ૧૫૪

દરજી-કહે દરજી દલ જાણું છું હું, ભૂપ આપણો ભોજો છે,
પહાણુ તારી આવ્યો પરપંચે, જનાવર સંઘાતે જોરો છે;
બાળી ગયો બળવંતો કાયક, ટેક ધણેરો તોરો છે,
આરા કહે વારો આવે, જ્યમ સૌયની કહે દોરો છે. ૧૫૫

ઘોખી-પરિચટ કહે હું પ્રીછ્યો પારખું, હાથ તારે શિર હરનો છે,
નવ ગ્રહે બાંધ્યા છે નરપત, તો ભાર શો એના ડરનો છે;
હારીને જો હીંમત મૂકો, તો નામોશી નરનો છે,
ઘોખી કરો કુતરો નહિ, ઘાટ તણો નહિ ધરનો છે. ૧૫૬

ભોઈ-ભોઈ કહે ભૂપત કહું તુજને, સીત હરી તે સાંખી છે,
જોરાવર જન દીસે ઝાઝા, ભાગ્ય નિધિ શી ભાંખી છે;
પયવાની નથી એહની પ્રમદા, જેવી જીવતી માંખી છે,
અંગદ વિહિયે આવ્યો તો તે, કણુક મચ્છને નાંખી છે. ૧૫૭

સલાટ-સલાટ કહે શાણા છો સહકો, વેદ વચનની વાણી છે,
સીતાજીને સ્ત્રી જાણો પણ, રામ તણી તો રાણી છે;
એહના શાપથી ઉદ્ધવસ્ત થાશે, હુંશ થકી બહુ હાણી છે,
રંકતું કહું રાવણુ ક્યમ માને, પત્થર ઉપર પાણી છે. ૧૫૮

સાબળિયો-સાબળિયો કહે સહ જાણો છો, જીવતી એહ લાવ્યો છે જાણી,
એહને ગમતું આપણુ બોલો, વિખાણુ કરો વિધવિધની વાણી;
શીખામણુ દેધને થાકી છે, રાવણુની મંદોદરી રાણી,
ધરમ વાતે ધીરજથી થાશે, દૂધનું દૂધ ને પાણીનું પાણી. ૧૫૯

ભરવાડ-ભરવાડ કહે ભૂપત પૂછે છે, સાચી વાત કહો મન માની,
દેશ લંગ થાએ દેખતાં, પરથમ તો પરજને પાણી;

- લંગુરાએ લંકા બાળી, જન સહુને પહેલી ખોંણી,
વઢવાડ ન થાય તો સહુને રુકું, દૂર રહે ને રહે વળી દોંણી. ૧૬૦
- જતી-જતી કહે સહુકો સાંભળજે, ભુંડા લોક તો ભૂર ભમાડે,
રામચંદ્ર મોટો રિદ્ધપત રાજ, પ્રૌઢો કાટ પણ વાંદર પાડે;
આપણો રાજજી અતિ બળિયો, જિત્યા છે મદલ અધિક અખાડે,
એહ સાથે વઢતાં નહિ વાધે, વેચવો કાંશકો વરતિયા વાડે. ૧૬૧
- ગોલો-ગોલો કહે ગુણવંતા આગળ, માહરી તે શી ચાલે મતી,
નવ ગ્રહે જિતી બાંધ્યા નરપત, રાવણુ રાયની મોટી રતી;
જે જિતે તો કામ જ થાશે, નહિતર પાછી આપશે સતી,
હાર જિત છે હોડે રમવું, ક્યાં ગોલાને ઘેર ગાયો હતી? ૧૬૨
- કોળી-કોળી કહે કહું કર જોડી, દેશપતિ આવ્યો છે દાવે,
શૂરો થઈ સીતાને લાવ્યો, તે ક્યમ કુડો કાયર કાવે;
જિતવું ને વળી જશ લેવો, નીચ નિર્માલ્ય થયે તે નાવે,
કુણ જાણે કિરતાર શું કરશે, બીલનું ભાલોડ જો પાધરું આવે. ૧૬૩
- ખતરી-ખતરી કહે હું ખડતલ કહું છું, હલહલ કરવા દોને હેલાં,
મોટા સાથે વઢશે તે મરશે, શું ખાવાં છે સાકર કેળાં;
જોર હીંમત જણાશે બેનાં, ભૂપતને કહો કરને ભેળાં,
એક ઘડીમાં રંગ જ હોય, તાણો વાણો મળશે તે વેળા. ૧૬૪
- ચિતારો-ચિતારો કહે ચંતા મુજને, અધિક વાંદરાં આવી અડશે,
ધણાક જોજન છે ધડ ઉંચો, પણ ચહાય તે વેળા ઉપર ચડશે;
દેહવટ કરશે દેશ લંકનો, નિશ્ચે એ નરપતને નડશે,
શ્રીરામચંદ્ર સમજે છે સર્વે, શું મોરનાં ઈર્ષા ચીતરવાં પડશે? ૧૬૫
- ખારોટ-ખારોટ કહે બળવંતો રાવણુ, ગુણ હીણુ કીધી ગાંડાઈ,
રામ સંધાતે રાડ સાંધવી, ખોટી જાણો એ ખાટાઈ;
એક ઘડીમાં ઉદવસ્ત થાશે, પ્રૌઢું રાજ્ય ને પૂર પાટાઈ,
વિખાણુ કરિયે તે વાટ જ ઉઠે, ભલી કેવી શી ભાટભટાઈ? ૧૬૬
- કુંભાર-કહે પરજાપત સુણુ રે ભૂપત, અંતિશે વાંક તમારો છે આડો,
ચતુરા કેરા ચોર કહેવાણુ, તેની સાથે કરો છોજ તાડો;
હઠાવે હનમંતને જોહ હંડોલ્યે, એવો કા તમ દાસ દેખાડો,
જગજીવન સાથે જિત કશી તમો, કાઠી ઘોષને શું કાદવ કાઢો? ૧૬૭

તંબોલી-તંબોલી કહે તમે વિચારો, ખરું લખાણું અક્ષર ખાતું,
ચૈદ ચોકડીનું રાજ પામ્યાતા, શિવ પરતાપ હતું સુખ સાતું;
અયુત ઈંદ્ર તણિ અલખત તે, જીવમ કરેથી દેખશો જાતું,
સહુકો જાણે છે સુખ ભોગવિયું, પાન ખાઈ મુખ કરિયે રાતું. ૧૬૮

સોની વાણિયો—

સોની વાણિયો કહે છે સાચું, અધિપત છે તારા મનમાં અટો,
જેરાવરસું જીવ કરવાં છે, તલપદ નહીં એ વિપરીત વાંટો;
કાળના કાળ પરજીવ પોતે, એની સાથે વઢી શું ખાટો,
કર્યાં કરમ ભોગવશો કુડાં, રામ હાથે રધા સોનીનો કાંટો. ૧૬૯
વૈદ-વૈદ કહે વેરી શું વઢીએ, તો તો એક કહું તે કીજે,
સામ દામ ને ભેદ કરો બહુ, ખરી વાતમાં કાય ન ખીજે;
આમે જે લખ્યું તે થાશે, ધડિયે લાવો લાખેણો લીજે,
બળ દેખાડી જીવો એ ખીજે છે, પ્રથમ રચ પછે નેપાળાનો દીજે. ૧૭૦

વેદિયો-વેદિયો કહે એ વેદે લખાણું, મહા શાપ સતીના મુણવા છે,
લંચુરને જે લંકા લેવી, તે કુંગરા શું ખણવા છે;
જેવું વાવિએ તેવું ઉગે, તેવા કણ પછે લણવા છે,
રામ રોળી નાંખે રાવણને, એમાં વેદ શું ભણવા છે? ૧૭૧

ભાડભુંજે-ભાડભુંજે કહે ભલું મનાવો, વિખાણ કરીને યોલો વાણી,
બાકી તો બળ એનું શું ચાલે, જિહાં કાપી છે સીતા રાણી;
પ્રજાળી પ્લવંગે લંકા, જીગ બાધામાં વાત તે જાણી,
ખંડાશે પુવાની પેરે, રાજરિક્ક થશે ધુળધાણી. ૧૭૨

જેશી-જેશી કહે જેશો સહુ લોકો, કરુણાનિધે કરુણા કીધી,
રોળાશે રાવણ રણ માંહી, જે નવ્ય પાછી સીતા દીધી;
ભાઈ વિભીષણ ભૂપત થાશે, ધડી એકમાં લંકા લીધી,
રામ રાજ કરશે અતિ રૂડાં, આગળથી જનમેતરી કીધી. ૧૭૩

પંડિત-પંડિત કહે પ્રીછ્યા આગળથી, ગુણ હીણ મારે છે ગોથાં,
જે વેળા લક્ષ્મણજી ચડશે, લંકાનો ગઢ લેશે જ્ઞેતાં;
રાઠ વઢવાડ માંડે છે રાવણ, એ તો સર્વે જાણો થોથાં,
શ્રીરામને હાથે મોત રાવણનું, એ તો પુરાણ લખાણું પોથાં. ૧૭૪

કવિ-કવિ કહે કર્મ લખ્યું તે થાશે, નિશ્ચે વાત ન થાયે નવી,
વૈરભાવે અધિપત અવતરિયો, તો સીતા હરવા બુધ હવી;

- જદુપતિ સાથ જિતે નહિ કાઈ, જો પશ્ચિમમાં ઉગે રવી,
જ્યાં ગત નહિ સુરજ ચંદ્રની, ત્યાંસુધી ગત કરવા કવી. ૧૭૫
- મહેતો-મહેતો કહે મુરખ એ રાવણ, જક્ષણી કરે એહ જણ્યો છે,
હજી હાથ દીઠા નથી હરિના, કરુણાનિધિને કાન સુણ્યો છે;
જ્યમ ખર દૂપણ ત્રિશિરા તાઝાં, તેય લેખામાં એહ ગણ્યો છે,
નાઠે નહિ મૂકે નરપતને, કાની નિશાળે એહ લણ્યો છે ? ૧૭૬
- રુઠ્યો-રુઠ્યો કહે હવે રુઠું જાણો, જધડો કરતાં જશ જોડાશે,
અહંકારી અહંકાર ન છોડે, અભિમાની કરાં માન મોડાશે;
દેવ સહુની દાઝ હોલાશે, ને નવગ્રહ બંધનથી છોડાશે,
રૈયતને તો કાપ ન મારે, જ્યાં ત્યાંથી કપાસ લોઢાશે. ૧૭૭
- ભવાયો-ભવાઈઓ કહે ભુંડું માનશે પણ, તોલ વાત કહીશું તાંતો,
સીતા આપીને પાગે લાગે, જો દશાનન હાથે દાનો;
લુંટાશે સમરધ ને રિદ્ધિ બાધી, પાવૈને શું ચડશે પાનો,
સાચું કહેતા રીજો કે ખીજો, નાચવા બેઠા ત્યાં ધુંવટો શાનો ? ૧૭૮
- આંધળો-અંધો કહે આગળથી સૂઝે, કુડાં ફરી શી કારસી,
રુઠ્યો રામ રઘુનંદન જેને, તેને વળતો કાણુ વારસી;
દેવ આગળ ડહાપણુ તે કાનું, પંડિત આગળ શી પારસી,
રુઠી રીત રાવણને કહેવી, તે આંધળા આગળ શી આરસી ? ૧૭૯
- બહેરો-બધીર કહે મારી બુદ્ધ થોડી, તોય કહું એક રુડા કાજે,
રંકનું કલું રાજા નવ માંતે, જેને છત્ર કનકનાં છાજે;
અહંકાર મહા લાબો અતિ બળ, લક્ષવસા તે આપતાં લાજે,
એહ આગળ કહેશે તેમિથ્યા, જ્યમ જેરા આગળ શંખ જ વાજે. ૧૮૦
- ખોડો-ખોડો કહે ખડતલ છે વાતો, એને આંગણુ ખોટ્યા કાગા,
સ્વાન રોયા શેરીમાં શતધા, ધાવ હદે તે વેળા વાગા;
હીમત ખોઈ બેઈ હતુમંતને, લંકા સહિત મહેલ જવ લાગા,
દેવત એહમાં શું દેખો છો, ભૂપત કરા છે પગ લાંગા ? ૧૮૧
- કાણો-એક ચક્ષુ તણો નર કહે છે, અધિપત છે હજી આડામાં,
ઐરાવત એણે નથી દીઠા, ગ્રાક્રમ કીધું છે પાડામાં;
એ હઠીલો હિમ્મત નહિ મૂકે, ટેક રાખે છે તાડામાં,
કપટ કાઠિયા એના મનમાં, જ્યમ ખોતેર વિદ્યા બાડામાં. ૧૮૨

પાવૈ-પાવૈયો કહે પેર હું પ્રીછું, એ રીંછ વાંદરા કયમ બઢશે,
ઉઠ જોજન છે કાટ કનકનો, તેહનો પાજ્યો કેમ પડશે;
રામ રાજા ને રાવણ રાક્ષસ, નિર્બળ કયમ નરપતને નડશે,
રીસાવી રહેશે રાવણથી તો, શું પાવધને પાનો ચડશે ? ૧૮૩.

જુગારી-જુગારિયો કહે જાણું છું હું, સહુકો વાત માનો એ સાચી,
ભુંડું કામ કર્યું છે ભૂપત, લાવ્યો રામની રામા રાચી;
મહારાજ રાજ રાજેશ્વર રૂડા, હજુ જુએ પગ સામું નાચી;
આખર તો જીવતો નહિ મૂકે, સોળ સોગઠી એહની કાચી. ૧૮૪

કાછીઓ-કાછીઓ કહે કદ્યું મેં કાડે, દળ અતિશે હું એનું દેખું,
વાંદર રીંછ બળવંતાં છે બહુ, પેર ધણીથી હું મન પેખું;
રૂડો વખાણો છો રાવણને, એકલો તે હું કયમ ઉવેખું,
શ્રીરામજીની આગળ રાવણ, તે તો મૂળાપણી શું ઝાડમાં લેખું ? ૧૮૫

વણઝારો-વણઝારો કહે વારો છો એને, ગુણ વાત કહો છો તે ઘેલી,
અગતીની આંચમાં આવ્યો અધિપતિ, પ્રીછ્યો પ્રીત નહીં એ પહેલી;
વઢતાં વાત થશે એ વિપરીત, સીતા આપવી તે છે સહેલી,
આપણુ શિદ્ધ આગળથી કહિયે, શું ગુણ્ય કૂદશે બળદ પહેલી ? ૧૮૬

રોગી-રોગી એક બચારો બોલ્યો, વિખાણુ કરીને કાશું વઢો,
સૈન્ય સજ કરાવે રાવણ, પૂર બાધે વજડાવ્યો પડો;
કુણુ જાણે કુણુ હારે જિતે, દેશ બધા વળશે દડો,
હિમ્મત કાં મૂકાવો એની, કુણુ તાવને કહેશે ચડો ? ૧૮૭

દંતારો-દંતારો કહે દેશપતિને, દુનિયાં બાધી તો હસશે,
રંજડ ધણો રૈયતને થાશે, પૂર બાધું તે પીડાશે;
દેહ પડશે દશાનન કેરો, નિર્માલ્ય થઈ આપે નાસશે,
ધરડાંની કહેવત તે સાચી, જે વધતો દાંતો તે ધાસશે. ૧૮૮

નેસ્તી-નેસ્તી એક બોલ્યો નરપતનો, સુરતા મને તો એક થઈ છે,
સીતાને લાવ્યો છે રાવણ, રૌરવ રોગ ખરો એ ખઈ છે;
ધશ શિશથી રહ્યા વેગળા, લંકા કર્મ એનેથી ગઈ છે;
વિચાર કરતાં વાણું વાશે, નેસ્તીની મા ખાટલે મુઈ છે. ૧૮૯

પસાયતો-પટેલ એક કહે પાપી એ રાવણ, એનું મોત થોડે દિન મળશે,
સુખ સાગરમાં જુગતે ઝીલતો, વૈભવ તે વેળા તો ટળશે;

સીતા સતિનો શાપ થયો છે, તેહનું વૃક્ષ હવે તો ફળશે,
સાચું નવ્ય કહિયે શા માટે, શું પસાયતાં ચાંપી કળશે ? ૧૯૦
માળી-માળી કહે છે મુને ગમે નહિ, વાત કરો છો જે જે મોટી,
રાવણુ રાજા છે એ ડાહ્યો, લક્ષ્મી વસા પડશે એ લોટી;
જે કહું છું તે સાચું માનો, તમે સહુ કહો છો તે ખોટી,
ઝાંઝું કરશે તો સીતા લેશે, માળી રૂઠ્યો પુલ લેશે શું લેશે ચોટી ? ૧૯૧

બ્રાહ્મણ-બ્રાહ્મણ કહે ભાવિક સરજ્યું છે, રામ રાવણુ વેરથી વઢશે,
હાથ દેખાયા વિના હઠશે નહિ, જ્યમ ત્યમ જનકીજી ન જડશે;
જે વેળા લક્ષ્મણજી કાપે, ધડી એકમાં ધાટજ ધડશે,
મેળી ધાડ બેઠો છે મહીપતિ, ભિખનાં ભાંડાં ક્યમ સીંકે ચડશે ? ૧૯૨

કણુખી-કણુખી એક બેઠો તો માણે, તે કહે છે મુજને એ ભાસે,
રાવણુ રાઠ કરી શકશે નહિ, નીચ નિર્માલ્ય થઇને નાશે;
એક વાત ઉકલતી છે નહીં, પગો પાપ તણે એ પાસે,
સીતા માટે સર્વે સમરથ, ગોળો ગોફણુ જોતામાં જશે. ૧૯૩

ચોવટિયો-પટેલ એક પાદરડે બોલ્યો, રાવણુની નવ્ય પોતી રળી,
સીતા વેલ એ ઝેર તણિ છે, તે એહને લાગે છે ગળી;
ઈંદ્ર તણી અલખત ભોગવતો, તેહ ટેક એહની તો ટળી,
જનકી જોખ એની લેઈજશે, જ્યમ પુંખ ન ખાધો, હાથેલી બળી. ૧૯૪

જોગી-જોગી કહે જરૂરી જણો, દશાનન આવ્યો છે દાવે,
કુંભકરણુ કુમતિ દેનારો, કૂડ કપટ જેને મન કાવે;
ઈંદ્રજિત પણ અન્યા બોલે, ભૂપતના મનમાં તે ભાવે,
સૂર્યનખા શિખની દેનારી, જોગી પ્રધાન તે તુંબડાં વાવે. ૧૯૫

પટેલ-પટેલ એક ચોરથી ચેત્યો, બાળ પરી રાવણુની બુદ્ધિ,
બહેને કહ્યું લાંથી છે બહેક્યો, તે છે ગુણહિણી ને ગદ્દી;
સુખ શય્યા વૈમાન તજ્યાં છે, રાજ પદવીની રીત્યો રંધી,
લંકામાં એ લાડકવાયો, પટેલની ઘોડી પાદર સૂધી. ૧૯૬

છીપો-છીપો કહે જાન્યું નહિ એને, છતનો એને છાક ચઢે છે,
જગત જનેતાને એ લાવ્યો, સામો વેરી થઇને વઢે છે;
જેરાવર ઝાડ વાળ્યાં છે ઝેરનાં, તેનાં એને ફળ જડે છે,
રાવણુ આખર રાક્ષસીનો તંન, જાત વના શું ભાત પડે છે ? ૧૯૭

- કંસારો-કંસારો કહે કહું કેટલું, રાવણથી શું રામ કરે છે ?
કુલ્યો ફરે છે તે સર્વે ફેકટ, પોતાને હાથે હીંમત હરે છે;
ચૌદ ચોકડીનું રાજ્ય તજીને, વણ મોતેથી એ તો મરે છે,
ત્રાંખા ડાળ કરે નહિ ધૂટે, ફેકટ કાંસાફટ કરે છે. ૧૯૮
- કંદોષ-કંદોષ કહે કુડો એહ કપટી, બુદ્ધિહીન થયો ખાકુઓ,
એહ જાણે છે ખાધ સાગરની, રામને મન તો છે ખાકુઓ;
રાવણ જાણે લંકા કયમ લેશે, વાંદરને મન ધીનો ધાકુઓ,
લંપટ લોભી સીતાને લાવ્યો, જાણે ખાપનો છે લાકુઓ. ૧૯૯
- શ્લીઓ-વાતો કરે વનિતા લંકામાં, સખિયો સખિયોમાં સાંચલી;
કહો ખાધ કુણુ હારે જિતે, ધણીક આવી છે ધાંચલી,
એક કહે એમાં શું કહેવું, અદકી ખોલી છું આંચલી,
એકાએક હઠે કેમ અધિપતિ, શું પેરી ખેટા છે કાંચલી ? ૨૦૦
- વિધવા-એક વિધવા કહે વિખાણુ છે શું, તારો ખોલ ગમે નહીં ગાંડો,
વાર્યું નહીં કરે તે હાર્યું કરશે, કહિયે સુખે રાડજ માંડો;
ધડી ખેચારેક લંક લૂંટાશે, જેને ગમે તે ગામ જ છાંડો,
સુખે રાજ કયમ રાવણુ કરશે, શું જિતવી છે રાંડીરાંડો ? ૨૦૧
- પંચ-પંચ મળી પરમાણુ કર્યું છે, રાવણુ કાજળ શ્રીરામજી કેશર,
રાવણુ ખાખડો રામ ગંગોદક, રામ ઔરાવત રાવણુ ભેંસર;
શ્રીરામ ધર્મી રાવણુ અધર્મી, શ્રી સામળભટ કહે કવેશ્વર,
જિતે રામ ને રાવણુ હારે, પંચ તિહાં પોતે પરમેશ્વર. ૨૦૨
- કવિ-પ્રાણણુ ભાટ ચારણુ કેા કવિતા, ખોડ ન દેશે રંક કે રાણો,
એક તો નામ શ્રીરામજી ફરું, ખીજે અઝલ થકી ઉખાણો;
જેને જેહ વણુજ તે સૂજે, પ્રીત થકી સહુ પંચ પરમાણો,
નિશા ચર્યાં જોધ નરપતિએ, સામળભટ કહે સમજે શાણો. ૨૦૩
- શ્રીગુર્જર દેશ ગુરુવો ગુણુનિધિ, વિપ્ર શ્રીગોડ વેંગણુપુર વાસી,
પિતા તે પુરષોત્તમ કેરો, વીરેશ્વરનો પુત્ર તે વિલાસી;
સામળભટ શિવજીનો સેવક, આદ્ય શક્તિ કેરો ઉપાસી,
રામ ચરિત્ર ગાતાં સુણુતાં, નિલ પગવગ કોડવશાએ કાશી. ૨૦૪

કાળિદાસ—વસાવડનો

એ કવિનાં આખ્યાન સ્ત્રીઓમાં ઘણાં પ્રિય છે

પ્રહ્લાદાખ્યાન

કડવું ૧ લું-ચાલ ચોપાયા ઇંદની

સમરું શ્રીગણપતિને, ચરણે તે નામી શીથ;	૧
સુધશુવદાયક સુધશુવનાયક, નંદન ઉમિયા ઈશ.	
કુંજરમુખ પ્રભુ કૃપાસાગર, સમસ્ત સુર કરે સેવ;	૨
લમ્બોદર અતિરૂપ સુંદર, નામ હુંદાળો દેવ.	
અરુણ અંબર અરુણ ભક્ષણ, અરુણ કુસુમંતી માલ;	૩
અરુણ તન સિંદુર લેપન, અરુણ ચંદન ભાલ.	
કર કમંડલ ચક્ર દ્રશી, અખેપાત્ર અનૂપ;	૪
ચરણે નેપૂર કનક ધૂધર, મહા મનોહર રૂપ.	
મૂષકવાહન ગહન ગુણ, ગંભીર કાર્તિકસ્વામી વીર;	૫
મોદકભક્ષણ જગતરક્ષણ, વિચક્ષણ રણધીર.	
વિઘ્નહર્તા સિદ્ધકર્તા, વક્ર તુંડ વિઘ્નેશ;	૬
વિશ્વવલ્લભ દેવ દુર્લભ, અક્કલ અદ્ભુત વેશ.	
સર્વ પહેલો સર્વ પૂજે, ગુણ વખાણો આપ;	૭
મુનિ માનવ ને દેવ દાનવ, જપે નિશદિન જાપ.	
પ્રભુમું હું તે માટ પહેલો, ગણપતિ ગુણવંત;	૮
પ્રહ્લાદનું આખ્યાન કહેવા, ઉપની મનમાં ખંત.	
શ્રી શારદાકેરે પ્રતાપે, પ્રહ્લાદનું આખ્યાન;	૯
સંક્ષેપ માત્રે કરું વર્ણન, ભક્તિ શ્રીભગવાન.	
કરી નવવિધ ભક્તિ જોણે, ધરી મનમાં ધીર;	૧૦
દુષ્ટ દૈત્યો દ્વેષ દેખી, સહ્યું દુઃખ શરીર.	
અર્પિયું ચિત્ત પ્રભુચરણે, કર્યું સ્મરણ આપ;	૧૧
મુખચક્રી હરિ નામકેરો, જપે નિશદિન જાપ.	

endogenous diseases. As regards the prevention of other types of diseases, we shall instruct separately”.

“He who rightly observes the rules of health laid down here will not be deprived of the full measure of the hundred years of diseaseless life.”

This knowledge of seasonal regimen was even more important for the women to learn for they thus knew how to protect the husband and the children from the evils of unwholesome dietary.

भोजने च रुचितमिदमस्मै द्वेष्ट्यमिदं पथ्यमिदमपथ्यमिदमिति च विन्ध्यात् ॥

वा. का. अधि ४ अ. १, १०

रुचितमिदममुष्मै पथ्यमेतन्न वेति ।

प्रतिदिनमपि भर्तुर्भोजनेच्छां विदध्यात् ॥

कोकाजी

“(The woman) should know that such and such a thing is delectable to the man or detestable or is wholesome or unwholesome to him in diet”.

“She must know and give to her husband articles which are liked by him and are wholesome to him. She must know articles to be such or otherwise”.

Besides this general knowledge, every house-wife took care to keep a storage of the common but useful drugs.

तथा लवणस्नेहयोश्च गन्धद्रव्यकटुकभाण्डौषधानां च दुर्लभानां भवनेषु प्रच्छन्नं निधानम् ॥

वा. का. अधि. ४ अ. १. २८

“Thus rare drugs and salt, oil, fragrant drugs and pungent drugs, and pot-herbs, should be preserved in the house”.

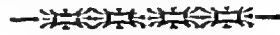
निमृत्तमसुलभानि स्थापयेद् भेषजानि ।

कोकाजी

“Drugs difficult to obtain must be collected and stored,”

કાળિદાસ—વસાવડનો

એ કવિનાં આખ્યાન સ્ત્રીઓમાં ઘણાં પ્રિય છે

પ્રહ્લાદાખ્યાન

કડવું ૧ હું-ચાલ ચોપાયા હંદની

સમરું શ્રીગણપતિને, ચરણે તે નામી શીશ;	૧
સુધબુધદાયક સુધબુધનાયક, નંદન ઉમિયા ઈશ.	
કુંજરમુખ પ્રભુ કૃપાસાગર, સમસ્ત સુર કરે સેવ;	૨
લગ્નમોદર અતિરૂપ સુંદર, નામ હુંદાળો દેવ.	
અરુણ અંબર અરુણ ભક્ષણ, અરુણ કુસુમની માલ;	૩
અરુણ તન સિંદુર લેપન, અરુણ ચંદન ભાલ.	
કર કમંડલ ચક્ર ફરશી, અખેપાત્ર અનૂપ;	૪
ચરણે નેપૂર કનક ધૂધર, મહા મનોહર રૂપ.	
મૂષકવાહન ગહન ગુણ, ગંભીર કાર્તિકસ્વામી વીર;	૫
મોદકભક્ષણ જગતરક્ષણ, વિચક્ષણ રણધીર.	
વિઘ્નહર્તા સિદ્ધકર્તા, વક્ર તુંડ વિઘ્નેશ;	૬
વિશ્વવલ્લભ દેવ દુર્લભ, અઘ્નલ અદ્ભુત વેશ.	
સર્વ પહેલો સર્વ પૂજે, ગુણ વખાણો આપ;	૭
મુનિ માનવ ને દેવ દાનવ, જપે નિશદિન જપ.	
પ્રણમું હું તે માટ પહેલો, ગણપતિ ગુણવંત;	૮
પ્રહ્લાદનું આખ્યાન કહેવા, ઉપની મનમાં ખંત.	
શ્રી શારદાકેરે પ્રતાપે, પ્રહ્લાદનું આખ્યાન;	૯
સંક્ષેપ માત્રે કરું વર્ણન, ભક્તિ શ્રીભગવાન.	
કરી નવવિધ ભક્તિ જોણે, ધરી મનમાં ધીર;	૧૦
દુષ્ટ દૈત્યો દ્વેષ દેખી, સહું દુઃખ શરીર.	
અર્પિયું ચિત્ત પ્રભુચરણે, કર્યું સ્મરણ આપ;	૧૧
મુખચક્રી હરિ નામકેરો, જપે નિશદિન જપ.	

ઘટમાં કમલ ખટ ધરણુ તું, પંચાસ ચાતુર વરણુ તું;	
અજ્ઞાન તામસ હરણુ તું, ત્રૈલોક્યતારણુ સુંદરી.	૩
ગુણસત્વ રાજસ તામસી, ગુણરહિતપાવનપદમ્બશી;	
સંપૂર્ણ સહુમાં તું વસી, ત્રૈલોક્યતારણુ સુંદરી.	૪
તું સત્વ સૌહાર્દ હંસમાં, વ્યાપી સુરાસુર વંશમાં;	
અવ્યક્ત પદના અંશમાં, ત્રૈલોક્યતારણુ સુંદરી.	૫
આ વિશ્વમાં અવિનાશ તું, પૃથ્વી પવન આકાશ તું;	
જળ જ્યોતિ પીઠ પ્રકાશ તું, ત્રૈલોક્યતારણુ સુંદરી.	૬
નિર્ગુણ સગુણમાં સત્ય તું, આદ્યઅંત્યની ઉત્પત્તિ તું;	
મોહોટા મુનિની મત્ય તું, ત્રૈલોક્યતારણુ સુંદરી.	૭
તનુરૂપ તારું રસભર્યું, અદ્ભુત હંસ આસન કર્યું;	
જપમાળ કર પુસ્તક ધર્યું, ત્રૈલોક્યતારણુ સુંદરી.	૮
મસ્તક મુગટ મંડિત તણી, ઝળકે કલા કુંડળતણી;	
રવી કાટિથી શોભા ધણી, ત્રૈલોક્યતારણુ સુંદરી.	૯
મુખ ચંદ્રની કલા જેવું, સ્વરૂપ સુંદર વર્ણવું;	
ન આવે કલ્યાણમાં એવું, ત્રૈલોક્યતારણુ સુંદરી.	૧૦
દક્ષકમળલોચન કામિની, છોલકતવત્સલ ભામિની;	
તન ઝળહળે જ્યમ દામિની, ત્રૈલોક્યતારણુ સુંદરી.	૧૧
નવનવાં ભૂષણુ ધારણી, નખશીખ શોભા તુજતણી;	
નવ જાએ વાણીએ ગણી, ત્રૈલોક્યતારણુ સુંદરી.	૧૨
તું કમળનંદનનંદિની, વિદ્યા સકળ સુરવંદિની;	
મહા દુષ્ટ દૈત્યનિકંદિની, ત્રૈલોક્યતારણુ સુંદરી.	૧૩
જેને કૃપા તારી હશે, તે પરમ પદને પામશે;	
તુજથી સકળ દુઃખ વામશે, ત્રૈલોક્યતારણુ સુંદરી.	૧૪
તુજ દયાએ દુરિત બળે, સધળા પદારથ તે મળે;	
સંસાર દુઃખ તુજથી ટળે, ત્રૈલોક્યતારણુ સુંદરી.	૧૫
ત્રણ કાંડ વિદ્યા વેદની, ઉત્પત્તિ ભેદાભેદની;	
તુજથી પ્રગટ થઈ મેદિની, ત્રૈલોક્યતારણુ સુંદરી.	૧૬
તું સર્વવ્યાપક સરસ્વતી, વાણી વિશ્વરૂપે થઈ છતી;	
સુણ માત મોરી વિનતિ, ત્રૈલોક્યતારણુ સુંદરી.	૧૭

પ્રહ્લાદાખ્યાન

૫૩૧

છઉં ચરણુ તારે શ્યામની, તું પુરતલ મનેની હામની;	
મને આશા તારા મામની, ત્રૈલોક્યતારણ સુંદરી.	૧૮
તે માટે સુંદરી ચારદા, કહું વિણુ લીલા સર્વદા;	
કષ્ટ કાપી કર તું મન મુદા, ત્રૈલોક્યતારણ સુંદરી.	૧૯
પ્રહ્લાદની કહેવા કથા, અલિલાશ મુજ મન થયો યથા;	
હવે સરસ્વતી તું સહાય થા, ત્રૈલોક્યતારણ સુંદરી.	૨૦
તારે પ્રતાપે પ્રેમદા, બોલું પ્રભુ ગુણુ સર્વદા;	
અવગુણુ ન ધરશો મન કદા, ત્રૈલોક્યતારણ સુંદરી.	૨૧
મુજ નામ કાળિદાસ છે, તન માંહે તારો વાસ છે;	
તેને એવો અભ્યાસ છે, ત્રૈલોક્યતારણ સુંદરી.	૨૨
તારી કૃપા એથી હવે, કહું કથા પદ નવેનવે;	
અહુ રાગ કડવે જુજવે, ત્રૈલોક્યતારણ સુંદરી.	૨૩
જગદંબ એણી પેરે વિનવી, કર જોડીને બોલે કવી;	
લાંથી કથા ચાલી નવી, ત્રૈલોક્યતારણ સુંદરી.	૨૪

પૂર્વછાંયો

હવે કથા કહું અતિ ઉત્તમ, નવનંવી માંહે વાણુ;	
સંવાદ નારદ ધર્મનો, તે વદે વેદ પુરાણુ.	૨૫

કડવું ૩ બું-વલણુ

વેદ પુરાણુ જે જે આખ્યાનછ, હરિજન સુણુજો તે સહુ કાનછ;
નૌતમ જેમાં તે પ્રભુજનું ધ્યાનછ.

રાગ કાફી

હવે કથા કહું ઉત્તમ નવી, જેને સુણે તે મોટા માનવી;	
સહુને શિર નામું કર જોડ, કવિજન કાવ્ય મા દેશો બોડ.	૧
સદ્ગુરુનું મનમાં ધરી ધ્યાન, ઓચરું પ્રહ્લાદનું આખ્યાન;	
જેને સુણે સંચિત દુઃખ ટળે, પૂર્વ જન્મનાં પાતિક બળે.	૨
ગંગાદિક તીર્થનું સ્નાન, તે પુણ્ય હરિગુણુ-સુણુતાં કાન;	
પાપી જન તન પાવન થાય, સત એવો ન અન્ય ઉપાય.	૩
જેમ જાતાં પાવકની પાસ, સદ્ય શીતનો થાએ નાશ;	
જેમ રજની દિનકરથી દૂર, તેમ પાતિક હરિ ધરતાં ઊર.	૪

કાળિદાસ

હરિગુણનો મોટો મહિમાય, લાગ્ય વિના પ્રાપ્ત નવ થાય;
 તે માટે નિશ્ચે મન કરી, સાંભળજો ગુણ શ્રીનરહરી. ૫
 એક સમે પાંડુસુત ધર્મ, માંડયું રાજસૂય યજ્ઞનું કર્મ;
 જેને શ્રીકૃષ્ણની કૃપાય, મારી જરાસંધ મેલાવ્યાં રાય. ૬
 તેડી લાવ્યા પોતાને ઘેર, આદરભાવ દીધો ભલી પેર;
 વળતું વચન બોલ્યા શ્રીકૃષ્ણ, પાંડવ તમને કહું છું પ્રશ્ન. ૭
 વેગે કરો રાજસૂયનું કાજ, સર્વ ભૂપતિ તમે જિત્યા આજ;
 તેડી પંડિત નૃપ મંડપ કરો, ઘણો હુતદ્રવ્ય વાવરો. ૮
 ધર્મ કહે પ્રભુ તમને નમું, થાય કારજ જે તમને ગમ્યું;
 શ્રીકૃષ્ણનું જાણ્યું હેત, માંજ્યો યજ્ઞ રાયે કહેતાં વેત. ૯
 તેડાવ્યા દેશોદેશના અધીશ, જેને મુગટ મંડિત મણિ શીશ;
 રાજસભા મળી સખળી સર્વ, કોઈ ન અભિમાની કોઈને નહીં ગર્વ. ૧૦
 રાજા યુધિષ્ઠિર જોડી હાથ, પ્રાર્થના કીધી સર્વ સાથ;
 વેદવ્યાસ ઋષિ હતા પાસ, પૂછી વાત ધરી વિશ્વાસ. ૧૧
 કહો તેને પ્રથમ કરું અર્ધપાદ, ભૂપતિ કાએ ન કરે વિવાદ;
 વ્યાસ મુનિ મુખ બોલ્યા વાણ, પહેલા પૂજો સારંગપાણ. ૧૨
 ધર્મે વચન તો શિરપર ગ્રહ્યું, વહાલું ને વળી વેદે કહ્યું;
 વાધ્યો હરખ મન પુલ્યા રાય, પ્રભુ પૂજની સામગ્રી થાય. ૧૩
 કનકપાટ ઢાળ્યા તત્કાલ, પ્રેમે પધરાવ્યા શ્રીગોપાલ;
 કેસર ચંદન પુષ્પ અનૂપ, અગરતણા હિવેખ્યા ધૂપ. ૧૪
 કીધી આરતી અગર કપૂર, વાજે વાજિત્ર હુંદુભિ તૂર;
 બ્રાહ્મણ સર્વે ભણે સ્તુતિ સાર, જે જે શબ્દ વાંછે સંસાર. ૧૫
 એવું દેખી ડાલ્યો શિશુપતિ, થયો મન ક્રોધાતુર અતિ;
 બોલ્યો મંદ મતિ ધન્ય ધન્ય ધર્મ, શી બુદ્ધિએ માંજ્યું યજ્ઞનું કર્મ! ૧૬
 ધન્ય ધન્ય રાજા આંહી એકઠા મળ્યા, કૃષ્ણ આગળ સહુના ગર્વ ગળ્યા;
 ધિક્ક ધિક્ક જીવ્યું જાણો સંસાર, જેણે પ્રથમ પૂજ્યો પિંડાર. ૧૭
 યુધિષ્ઠિરની જો જો ગર્હ મત, રાજા પહેલો પૂજ્યો પશુપત;
 એવું કહી વળિઓ પ્રભૂભણી, કૃષ્ણ વડાઈ નવ કીજે ઘણી;
 જાણું છું તારાં સધળાં કર્મ, સંભળાવું તેનો સહુને મર્મ. ૧૮

પ્રહ્લાદાખ્યાન

૫૩૩

પૂર્વછાંયો

મર્મ સુણાવું સર્વને, તું ગર્વ મેલ ગોવાળ;
અમ સમોવડ થાય ક્યમ, વન આહિર પશુપાળ. ૧૯
એ સર્વને ઓશીઆળ તારી, સહુ રાખે મંન;
હું કહું કર્તવ્ય તુજતણાં, તે સુણે સહુ રાજન. ૨૦

ઉચ્ચલો

રાજા સહુ શ્રવણે સુણે, હું કહું તારી ખ્યાત;
લેગા મંડપમાં થયા, એઠાં હારશું હાર. ૨૧
અધિકાર જેને જેવા, તેને તે કરવું કાજ;
તું ગોવાળિઓ નહિ ચકવર્તિ, થયો મોટો આજ. ૨૨
પાંડુસુતની પક્ષ રાખી, છલવછલની ગત ધણી;
મંત્ર કે મોહભળ નાંખી, હરી લીધી તે રૂઝમિણી. ૨૩
તેણે તુજને સહુ નમે, પણ હું નમું નહીં નરપતી;
આ ભૂપ સઘળા છે સલામાં, તે ખીલે છે તુજથી અતી. ૨૪
હું ખીલું નહીં તુજથડી, તે લલા લડ લાલ્યા નથી;
જીલ્લ જોઈ હિંડે છે નાસતો, કહું તે તણી કરણી કથી. ૨૫

કડવું ૪ થું-વલણ

એણે પેરે કાપ્યો તે મન શિશુપાલજી, દેવા માંડી તે પ્રભુજીને ગાળજી;
કપટી કહીને બોલ્યો આળજી, લાગી રાય સૌને ઝાળજી.

રાગ મારુ

અલ્યા કૃષ્ણ તું જન્મનો કપટી, તુને ચતુરાં વળડે ચપટી;
તારું બળીઆપણું મેં તો જાણ્યું, જેને સાધુએ સખળ વખાણ્યું. ૧
આવ્યો માત પિતાથી તું નાસી, પય પિતાં મારી તેં માસી;
વને નંદની ઘેતુ ચરાવી, ગાય દોહીને ચોરે બોલાવી. ૨
કાંધે દુધની કાવડ લીધી, ચોરી છાશ ગોવાળાંની પીધી;
માથે મુકુટ ધર્યો મોર પીંછ, રાખી તનયા તે ધરમાં રીંછ. ૩
ગળે માળ ગુંજની ધાલી, વનમાળા ધણી તુંને વાહાલી;
તારે અબળાનો રે આસંગ, નોએ પુરુષ સમાગમ રંગ. ૪
રચી રાસ નારીમાં નાચ્યો, વળી જીવતીને જઈ જાચ્યો;
કાંઈ કામણ મોહન જાણે, તેણે વિશ્વમાં તુજને વખાણે. ૫

નાઠો કાલયવનને ત્રાશે, ઉગચ્ચો ગયો મુચકંદ પાસે;
 તું નિત નિત ફરતો વનમાં, હવે મોટમ આણેછ મનમાં. ૬
 રાખ છાશ આહિરમાં જમતો, કાંધે લાકડી વનમાં ભમતો;
 તુંને તે વાત વિસરી ભાઈ, હવે મળવા લાગીરે મીઠાઈ. ૭
 પહેલાં રાખતો ધાખળી કાંધે, થયો બળીએ પીતાંબર આંધે;
 માચ્યા અધ બક વનની વાટે, રોકી જીવતી જમના ધાટે. ૮
 ગિરિવર ગોપ મળીને ઉપાજો, જળમાંથી કાળીને કાઢ્યો;
 એવા ગારુડી કૈંક નિહાળ્યા, ઝાલી સર્પને પેખવાવાળા. ૯
 વળી માચ્યો મછાસૂર મલ, કાઢ્યા હસ્તીના દંતોશલ;
 ખાઈ માખણને થયો માતો, તેણે હિંડે છે સખળ પુલાતો. ૧૦
 મારી કંસને સખળ કમાણો, મામો મારી થયો તું રાણો;
 એવો ગર્વ ધરે શાને માટે? તુંને કાણે ખેસાજ્યોરે પાટે? ૧૧
 મોટા રાજા જે કેશવ જિત્યા, કયા ચક્રવર્તી તે જિત્યા?
 રાખ ન થવાએ લક્ષ્મી લાધે, બળ પામે વડાઈ ન વાધે. ૧૨
 એવી સો ગાળો સંભળાવી, પછે પ્રભુજીએ જીકુટી ચડાવી;
 રીસે રાતાં થયાં છે નેણુ, કૃષ્ણે સાંભળ્યાં વસમા વેણુ. ૧૩
 નાંખ્યું ચક્ર કાપ્યા અવિનાશી, છેલ્લું મસ્તક થયો નિરાશી;
 આવ્યું ચૈતન તનથી જે બહાર, જાણે દિનકરનો ઝળકાર. ૧૪
 આવ્યું પાછું વૈકુંઠ જોઈ, તે તો દીકું સભા સહુ કાઈ;
 વળી નિર્મતા સર્વ નરેશ, કીધો પ્રભુજીના મનમાં પ્રવેશ. ૧૫
 ત્યારે વિસ્મય થયા રાજા ધર્મ, તેનો કાઈ ન જાણે મર્મ;
 થયા આશ્ચર્ય મંત્ર અપાર, દેખી અકલ લીલા કિરતાર. ૧૬
 ત્યાં નારદ મુનિ હતા પાસે, રાજા યુધિષ્ઠિર વચન પ્રકાશે;
 શિશુ નામી તે ઋષિને પાએ, એમ બોલ્યા યુધિષ્ઠિર રાએ. ૧૭
 સ્વામી કારણ કહો મહારાજ, અમો વિસ્મય પામિયા આજ;
 મહાપાપી હતો બ્રૂપાલ, કેમ મોક્ષ પામ્યો શિશુપાલ. ૧૮
 તમે સકળ વિદ્યાના વેદુ, સર્વ અગમ નિગમના બેદુ;
 તેનું કારણ કહો દ્વિજ દેવ, દુષ્ટ બોધાર્થીનો અશ્વમેવ. ૧૯
 એવું સાંભળી બોલ્યા મુન્ય, રાજા પુરણ તારું પુન્ય;
 પૂછી પવિત્ર કથાની વાત, મારું મનકું થયું રળીઆત. ૨૦

પ્રહ્લાદાખ્યાન

૫૩૫

સંભળાવું તે સાંભળ રાય, જન્મો જન્મના પાતક જાય;
ચાય પાવન સર્વ શરીર, જીવ ભક્તિ પામે જદુવીર. ૨૧
જેમાં પ્રગટ્યા પ્રભુ સાક્ષાત, જ્યારે પુત્રને પ્રભવ્યો તાત;
લીધું નૃસિંહ રૂપ વિશાલ, કાધો હિરણ્યકશિપુનો કાલ. ૨૨
હિરણ્યકશિપુ ને હિરણ્યાક્ષ પાપી, એ ભાધ્યે પૃથ્વી સંતાપી;
શિશુપાલ તેનો અવતાર, હવે સંભળાવું કરી વિસ્તાર. ૨૩

પૂર્વછાંયો

સંભળાવું વિસ્તાર તેનો, સાંભળ રાય સુભાણ;
મૂળ કથા માંડી કહું, જેનાં વેદ કરે વખાણ. ૨૪

કડવું ૫ મું-વલણ

વેદ પુરાણે તે હરિગુણ ઝાઝાજી, જેને સુણતાં તે થાએ પ્રાજાજી;
નારદ બોલ્યા તે ધન ધન રાજાજી, સુણ હરિજશ ગુણનાં વાજાજી.

રાગ માલવ

રાજા ધન તારો અવતાર રે, તુંને વહાલા છે વિશ્વાધાર રે;
પૂછી પવિત્ર કથાની વાત રે, મારું મનડું થયું રળીઆત રે. ૧
શિશુપાલ પરમ ગતિ પામ્યો રે, જરા મરણતણો ભે વામ્યો રે;
આગે રાજા તે કૃષ્ણનો દેખીરે, કેમ સાયુજ્ય પદવી પેખીરે. ૨
તેનો માંડીને કહું મરંમરે, તમે સાંભળો રાય ધરંમરે;
એને આદિ અનાદિ હું જાણુંરે; તેનો માંડીને મહિમા વખાણુંરે. ૩
એક સમે શ્રીકમળાકંઠરે, સુખશય્યાએ પોઢ્યા ભગવંતરે;
બળ બાહુતણું થયું ભારીરે, જુદું કરવાની ઇચ્છા ધારીરે. ૪
એવે સમે શ્રીકમળા રાણીરે, આબ્યાં જુગદીશ પોઢ્યા જાણીરે;
દારે જય વિજય હતા યંનેરે, તેણે વાંત વિચારી મેંનેરે. ૫
જાણ્યું માતાને રાખીએ વારીરે, અમે ઇચ્છા માણું મોરારીરે;
જોઈ માતાનું તેજ અપારરે, બોલી નવ શક્યા મૂખ છડીદારરે. ૬
વિણળું પત્નિએ ગ્રીહી વાતરે, આડી નજરે જોતાં ગયાં માતરે;
એ દુર્મતિ ન ધટે આંહીરે, જેને ભિન્નતા છે મનમાંહીરે. ૭
મુજ વિણળું વચ્ચે જાણે ભેદરે, એ તો પૃથ્વીમાં પડશે વેદરે;
એને હરિ સાંથે થાશે વેરરે, અવતરશે અસૂરને ઘેરરે. ૮

એમ માતાજી મનમાં વિમાસેરે, પછી આઠ્યાં પ્રભુજીની પાસેરે;
 જતાં વેંત બોલ્યા વનમાળીરે, મુખથી પીતાંબર પરં ટાળીરે. ૯
 હશી પૂછે છે દેવ મોરારીરે, આજ વર્તી મેં વાત તમારીરે;
 આઠ્યાં દ્વારપાળકને પાડીરે, અણુસમજીને શિક્ષા પમાડીરે. ૧૦
 એ તો ઇચ્છા તમારી થાશેરે, બંને પાર્ષદ પૃથ્વિમાં જશેરે;
 એવું સાંભળી કમળાજી ભાખેરે, સ્વામી કાણુ જાણે તમ પાખેરે. ૧૧
 જેવું સરજ્યું હશે તેવું થાશેરે, બંને પારસ્વદ પૃથ્વિમાં જશેરે;
 તેમાં ન મળે કાંઈ ઉપાયરે, વિધિ અંક મિથ્યા નવ થાયરે. ૧૨
 એવી રીતે પરસ્પર જાણીરે, આદિ વિષ્ણુ ને કમળા રાણીરે;
 ઇચ્છા ઉપની તે હરિની માયારે, તે તો કળી ન શકે ઋષિ મુનિ ડાહ્યારે. ૧૩

પૂર્વછાયા

એમ ઇચ્છા ઉપની, ભિપેદ્રની એકવાર;
 આગતાની અણુખતી, પૃથ્વી પથ્યા પ્રતિહાર. ૧૪

કંડવું ૬ કું-વલણુ

એણીપેરે બોલ્યા તે નારદ સારજી, સનક સનાતન બાંધવ ચારજી;
 દર્શને આઠ્યા તે પ્રભુજીને દ્વારજી, ત્યારે હવે તો હાહાકારજી. ૧

ઉથલો

પ્રભુજીને દ્વાર આઠ્યા, એક સમે મુનિ ચાર;
 સકોમલ વપુ કમલલોચન, કમલપુત્ર કુમાર. ૨

રાગ ધોળ

એક સમે શ્રી સનતકુમારરે, જ્યાં વિષ્ણુ વસે છે;
 આઠ્યા બ્રહ્માના સુત ચારરે, જ્યાં વિષ્ણુ વસે છે;
 જેનો પંચ વરસનો વેષરે, જ્યાં; જેનો ચૌદલુવનમાં પ્રવેશરે, જ્યાં. ૩
 તે તો ક્રીડા કરે દિનરાતરે, જ્યાં; નિત ગાયે ગોવિંદની ખ્યાતરે, જ્યાં;
 એના મનમાં ધણો છે મોદરે, જ્યાં; માહોમાંહે કરે છે વિનોદરે, જ્યાં. ૪
 મૂખે ઓચરે ચારે વેદરે, જ્યાં; મનમાં નહીં ભેદભેદરે, જ્યાં;
 થયા કલ્પ કહેતાં કઈ કાળરે, જ્યાં; દીસે પંચ વરસના બાળરે, જ્યાં. ૫
 આવે વેગ ધરી વૈકુંઠરે, જ્યાં; હરિ મુખ જોવા ઉત્કંઠરે, જ્યાં;
 હુતા જય વિજય છડીદારરે, જ્યાં; દિજ દોડીને આઠ્યા દ્વારરે, જ્યાં. ૬

અહ્લાદાખ્યાન

૫૩૭

તેણે રોક્યા છે ઋષિજનરે, જ્યાં; ત્યારે ક્ષોભ પામ્યા મુનિ મંનરે, જ્યાં;
તેણે દીઠી નહીં દુરમીટરે, જ્યાં; કેણે નવ દુબ્યા પુલની દીંટરે, જ્યાં. ૭
મન ઉપન્યું દુઃખ અપારરે, જ્યાં; જેને અતિ ઘણો અધિકારરે, જ્યાં;
જેને શંકર નમાવે શીશરે, જ્યાં; જેને આદર દીએ છે ઈશરે, જ્યાં. ૮
જેને ઘેસાડે અજ ઉછંગરે, જ્યાં; જેનું કદી નહીં મન લંગરે, જ્યાં;
જેનું સદા હરિસું ચિત્તરે, જ્યાં; જપે કમળાકાંતને નિત્યરે, જ્યાં. ૯
જેનું મંન રહે દીન રાતરે, જ્યાં; નિત્ય ઘોલે પ્રભુજીની ખ્યાતરે, જ્યાં,
તેણે પોળીઆનાં સુંણી વેણુરે, જ્યાં; રીસે રાતાં થયાં છે નેણુરે, જ્યાં. ૧૦
લાગ્યું મુનિતણે મન દુઃખરે, જ્યાં; ઋષિ ક્રોધથી બોલીઆ મુખરે, જ્યાં;
તેને શાપ દીધો મુનિયે ત્યાંહરે, જ્યાં; તમે દુષ્ટ મા રહેશો આહિરે, જ્યાં;
અમ આચર્યા અહકુમારરે, જ્યાં; કીધો પોળીઆને તિરસ્કારરે, જ્યાં. ૧૧

પૂર્વછાયા

પોળિયાનો તિરસ્કાર કીધો, ઋષિએ તતખેવ;
પણ પુત્ર અહ્લાતણા, તેને રબેગુણની ટેવ. ૧૨

ઉથલો

રબેગુણની ટેવ તેને, રાય સાંભળ સર્વથા;
જ્યવિજ્યને શાપ હવો, તેહની કહું હવે કથા. ૧૩

કડવું ૭ મું-વલણ

વળતા બોલ્યા તે નારદ મુન્યજી, સાંભળ પાવન કથા રાજનજી;
ત્રણ ભુવન જેથી થાય પાવનજી. ૧

રાગ રામઝી

ત્રણ ભુવન જેથી થાય પાવન, ટળે ત્રિવિધના તાપ;
જ્યવિજ્યનો કર્યો અનુગ્રહ, જે સનકકરે શાપ. ૨
સનકે શિર શાપ દીધો, દારકેરા દાસ;
નેત્ર ભરતા દુઃખ ધરતા, આવ્યા પ્રભુજીની પાસ. ૩
નિમિત્ત લેખે નિપન્યું, તે જાણિયું જગદીશ;
ઘાઇ પ્રભુજી દાર આવ્યા, સર્વ નામે શીશ. ૪
પારસ્વદ વળતું બોલિયો, તમે સાંભળો મહારાજ
સનક સનકાદિક ચાર મુન્યે, શાપ દીધો આજ. ૫

વિપ્રને અમે વારિયા, તમ આજ્ઞાને અર્થ;	
વારુ કહેતાં થયું વસમું, ઉપન્યો અનર્થ.	૬
અક્ષશાપે પ્રજાળું ને, દુઃખ પામે દેહ;	
સ્વામી તમે કરુણા કરો, તાપ નિવારો તેહ.	૭
સ્તુતિ કરીને શિર નમાવે, આંગળાઓ લીધી દંત;	
શાપકેરે તાપથી, ઉગારીએ ભગવંત.	૮
પૂર્વે તપ જપ ધ્યાન માંહે, નાથ રાખી ન્યૂન;	
તે પુણ્યે પૃથ્વી પડું, અવતર્યાં ઓછે પૂન્ય.	૯
વૈકુંઠમાં જે આવિયા, તે જીવ બીજે ધામ;	
જાએ નહીં પાછો કદા, કંઈએ ન લોપે કામ.	૧૦
શરણુ આબ્યા તણો મહિમા, થાઓ અશરણુશરણુ;	
જન્મનું જોખમ દળે, માથે મળે નહીં મરણુ.	૧૧
પરમ પદ છે પ્રાણીને, વૈકુંઠ કરો વાસ;	
જિહાં અજરામરપણું, યમદૂતનો નહિ ત્રાસ.	૧૨
તો અમે કેમ પડું પૃથ્વી, કહો કમલા નાથ;	
વૈકુંઠવાસી શરણુ સેવક, શિર તમારો હાથ.	૧૩
અવિનાશી કરો દુઃખથી, દૂર જતાં દેવ;	
નેત્રમાંથી જળ ઝરે, જેમ મેઘ મસ્તક નેવ.	૧૪
મહારાજની ઇચ્છા વિના, એ નિપજે કેમ કામ;	
અનુગ્રહ એવો કરો, જે શીઘ્ર આવીએ કામ.	૧૫
અધક્ષણુ અળગા મા રહેજો, હૃદયે શ્રીરણુછોડ;	
એ જ માગું તમ કને, સ્વામીને બેહુ કરજોડ.	૧૬
જિહાં વસુ તિહાં રાત દિવસ, ચિત્તમાં રહે ચંત;	
બીજું અવર માગું નહીં, અક્ષાંડમાં ભગવંત.	૧૭
વળતા તે વિષણુ બોલિયા, તમે માં ધરો ચિંતાય;	
કરશે અનુગ્રહ તમતણો, જ્યારે સનકજ થાશે સહાય.	૧૮

પૂર્વછાયા

સનક થાશે સહાયરે, શ્રીવિષણુ વાણી વંદે;	
નિમિત્ત લેખ્યે નીપન્યું, ઉચાટ માં ધરશે હૃદે.	૧૯
પારસ્વદ્યું બોલિયા, પરિઅક્ષ એણિપેરે વાણુ;	
પછે આદર કીધો ઋષિનો, સ્વયં સારંગપાણુ.	૨૦

ઉત્થલો

સ્વયં સારંગપાણુરે, આદર દીધો અતિ ધણો;
નારદ મુનિ કહે સુણો રાજા, કહું મહિમા તે તણો.

૨૧

કડવું ૮ મું-રાગ તોટકની દેશી

મહિમા સાંભળ રાજા શ્રવણે ધરી, સંભળાવું બોલ્યા જે દેવ હરી. ૧
આવ્યા સનક કુમારસું આદિકૃષિ, જેના વદનમાં શારદા સહસ્ર મુખી. ૨
દીક્ષા કમળાવરે કૃષિ ક્રોધ ધર્યાં, સ્તુતિ કરી શ્રીવરે હાથ ધર્યાં. ૩
કૃષિ આવો પધારો બિરાજે સુખે, મારું મન દુઃખ પામે તમારે દુઃખે. ૪
એવું કાણુ જે દુભી શકે તમને, જેણે તમને દુભાવ્યા તેણે દુભાવ્યા અમને. ૫
મુને વિપ્ર વહાલા ધણું પ્રાણુથકી, તે તો પ્રીછજે વિષ્ણુ પુરાણુથકી. ૬
હું તો વિપ્રને વૈકુંઠમાંથી ભળું, દુભે વિપ્રને તો કમળાને તળું. ૭
મારું સર્વસ્વ વિપ્ર છે મુજ હૃદયે, જેની સાક્ષ બ્રહ્માંડમાં વેદ વદે. ૮
મેં તો વિપ્ર પ્રસાદે ધરણી ધરી, મારી વિપ્ર પ્રસાદે માયા પસરી. ૯
મેં તો લક્ષ્મી વિપ્ર પ્રસાદે વરી, મેં તો વિપ્ર પ્રસાદે સૃષ્ટિ કરી. ૧૦
જય વિપ્ર પ્રસાદથી મારે સદા, જય પ્રસાદે વિપ્ર ન લાગે કદા. ૧૧
અદ્ભુત લીલા મારે આદિ થકી, તે તો વિપ્રના આશિર્વાદ થકી. ૧૨
દ્વિજ નિયમ ધરી જપતપ સાધે, મુજ મંત્રને દૈવતે મુંને બાંધે. ૧૩
નિલ કામદૂધા વિષે ઈંદ્ર ધરે, કૃષિએ મુને રાખીએ એણીપરે. ૧૪
જેમ શીતલ જલે કરી સ્નાન કરે, શુચિભૂત થઈ મારું ધ્યાન ધરે. ૧૫
જપ તપ ક્રિયા કરી દેહ દમે, પંચ અક્ષ હોમી હવિષ્યાન્ન જમે. ૧૬
દેવ પિત્રિ ત્રિલોક તે તૃપ્ત કરે, શાલિગ્રામ શિલાશિર તુલસી ધરે. ૧૭
ત્યારે ઈંદ્ર પ્રસન્નતા મન પામે, પૃથ્વીપર મેઘનું નીર નામે. ૧૮
થાએ ઔષધિ અન્ન અપાર તેથી, પામે તૃપ્ત ધણું સંસાર એથી. ૧૯
એમ સૃષ્ટિ સદા ઉત્પન્ન થાએ, કરે વિપ્ર દુઃખ ક્રિયા વિશ્વ જાએ. ૨૦
તેણે વિપ્ર વહાલા મુજ પ્રાણુ થકી, તે તો પ્રીછજે વિષ્ણુ પુરાણુ થકી. ૨૧
ધણું વિપ્ર વહાલા મુને મનમાંહે, જેને યજ્ઞે જગત તૃપ્ત થાએ. ૨૨
ત્રિલોકના સ્થંભ તે વિપ્ર જાણું, કેટલોક મહિમા હું મન આણું. ૨૩
અહિ ભિન્નતા વિપ્ર ને વિષ્ણુ વિષે, કાઈ જાણુતો નૂદે રૂપે રખે. ૨૪
ભુગમાંહે જે દ્વેષ કરે દ્વિજનો, તે તો વેરી થાએ બાલા મૂજનો. ૨૫
એમ વિષ્ણુ બોલે વિપ્ર ભણી, ત્યારે સ્તુતિ કરે છે કુમાર ધણી. ૨૬

કર જોડીને શિશ નમાવી રહ્યા, ગુણુ સ્વામી તમારા નવ જાએ કહ્યા. ૨૭
 મુખ વાણી બોલે ગદ્ગદ ગીરા, મુનિ ક્ષોભ પામ્યા મનમાંહે ખરા. ૨૮
 અમે પશ્ચિમ યુદ્ધિયા વિપ્ર કહાવું, ક્ષણમાં ગુણુ રાજસી મન લાવું. ૨૯
 તમ સેવકને અમે શાપ દીધા, રમાનાથ ક્ષમા કરી તેજ લીધા. ૩૦
 તે માટે મહારાજ અમે આજ માગું, કર જોડી કૃપાનાથ પાએ લાગું. ૩૧
 અભિલાષ થયો ગુણુ કીર્તિ ગાવા, ગુણુ આપજો છંદ પ્રબંધ થાવા. ૩૨

પૂર્વછાયા

ધરી બ્રહ્મ કૃપાએ કરી, નિશ્ચયે વર્ણવું જુગદીશ;
 અકળ લીલા ઓચરું, ચરણે નમાવું શીશ. ૩૩
 એમ સૂત બ્રહ્માતણા, વરસ પંચને અનુમાન;
 ભક્તિ માગું ભકતવચ્છલ, ભૂવનપતિ ભગવાન. ૩૪

કડવું ૯ મું-વલણ

વળતા બોલ્યા તે નારદ વાણુજી, સાંભળ રાજ ચતુર સુખાણુજી;
 સ્તુતિ કરે છે ગત્ય ગીરવાણુજી. ૧

રાગ સામેરી

સ્તુતિ કરે મુનિ સનક મનોહર, સાર સુંદર વાણુ;
 વેદોક્ત સ્વર્ગ પદ અગોચર, ગીત ગત્ય ગીરવાણુ. ૨
 સનક સનકાદિક સ્તવે, જયકૃત તમો અવિનાશરે;
 બ્રહ્મ પુરણુ નંદ માધવ, નિવારણુ ભવ ત્રાશરે. ૩
 જગત મંગલ કરણુ કેશવ, પ્રણુત જન પ્રતિપાલરે;
 પરમ કરુણાસિંધુ સાગર, શ્રીવર દીનદયાળરે. ૪
 સર્વવ્યાપક સર્વથાપક, સુરાસુર સંસારરે;
 રૂપ નિર્ગુણુ ત્રિગુણાતીત, ત્રિગુણાકારરે. ૫
 નિરંજન ભવત્રાસભંજન, દુષ્ટગંજન દેવરે;
 ભકતવત્સલ પદ અવિચલ, કુશલ કરુણા દેવ રે. ૬
 સનકસહાયક વિશ્વનાયક, અકલ વાયક વેદરે;
 ગુણુ સ્તવે મુખ ચારથી, બ્રહ્મા ન જાણુ ભેદરે. ૭
 ગરુડ ગામી જગતસ્વામી, અલખ નામી આઘરે;
 ત્રિલોકવાસી રૂપરાશી, પ્રકાશી સ્વયંવર નાદરે. ૮

વરણુ મેઘશ્યામ સુંદર, પીત પટ પરિધાનરે;	
કંઠે કૌસ્તુભ ઝળહળે, તેજ કાટિ સુરજ સમાનરે.	૯
રત્ન સ્ફટિક જડિત મસ્તક, મુગટ કુંડલ કાનરે;	
વદન કાટી મદન શોભા, ધરણુ શ્રી ભગવાનરે.	૧૦
ચતુરભુજ ગજ સુંઠ સરિખા, દીસે શોભિત શ્રીકારરે;	
ઘેરખા મણિ કનક વેલિયાં, ચુનીના ઝલકારરે.	૧૧
ઊર વિષે શ્રીવત્સલાંછન, કમળનાભ મોરારરે;	
મધ્ય ધમકે ગોફણી, નેપૂર ચરણુ ઝમકારરે.	૧૨
કરત કમળાસંગ કેશવ, લલિત લીલા વિલાસરે;	
નિગમ અગોચર ગુણુ ગોવિંદ, જગતના તમે ઇશરે.	૧૩
તમે માતા તમે પિતા, મહાવર ભગિની બ્રાતરે;	
તમે સ્વામી તમે નાયક, વિશ્વપતિ વિખ્યાતરે.	૧૪
તમથકી બ્રહ્મા, એકાદશ-રુદ્ર ને ઋષિ જંનરે;	
સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાળ પણ, તમ થકી થયા ઉત્પન્નરે.	૧૫
તમ થકી આ વિશ્વ બાધું, ભુવન ચૌદ તરી અંકરે;	
વર્ણુ બાવન વિસ્તર્યા, અધિકૌ નથી કાંઈ અંકરે.	૧૬
વર્ણુ ત્રેપનમો તમે, બાવનથી જે બહારરે;	
પચાસ ને બે પરવર્યા, તેના તમો આધારરે.	૧૭
પામશે જે પ્રભુ તમને, વામશે દુઃખ દેહરે;	
આપથી અભિમાન જાશે, મૂલ મારગ એહરે.	૧૮
તેજ માટે નાથજી, અમે માગું નિરધારરે;	
ચરણુ શરણે રહું સદા, આપો એવો અધિકારરે.	૧૯
અમે તમથી ઉપન્યા, આ જગત બેલાં જંતરે;	
અજાણે અપરાધ કીધો, ભૂલ પડી ભગવંતરે.	૨૦
પારસ્વદને અમે પાડીઆ, શાપ દીધો શીશરે;	
હવે તેનું જે કહો તે, કીજીએ જગદીશરે.	૨૧
ધન્યાએ સૃષ્ટિ રચો, બેકા ફરો કાંઈ બ્રાતરે;	
શ્રુતિને સૂઝે નહીં, વિષ્ણુ તમારી વાતરે.	૨૨
સુરાસુર સરજ્યા તમો, જુગતે તે કહાવો જુધરે;	
જગદીશ કીધી જીજવી, જોતાં તે બેહુની જુધરે.	૨૩

અમને ઋષિ કીધા તમે, જપ તપ કરવા કાજરે;	
અધિકાર આપો અતિ ધણો, મૂલ્યકી મહારાજરે.	૨૪
વાયકસિદ્ધિ અચલ આપી, તે તમે નર્વાણરે;	
વિપ્ર વાયક નવ ફરે, તમ પ્રતાપે પ્રમાણરે.	૨૫
શાપ આશીર્વાદ કરાં, વિપ્ર બોલે વેણરે;	
જે ઉપર ઇચ્છા તમારી, જેવી પંકજનેણરે.	૨૬
એવાં વાયક વિપ્રનાં, તે સાંભળ્યાં શ્રીનાથરે;	
ઋષિ પ્રત્યે બોલિયા, મનમાં થયા રળિઆતરે.	૨૭
મહારાજ માગું તમ કને, કરુણા કરો મનમાંહેરે;	
જયવિજયનો કરો અનુગ્રહ, જે શીઘ્ર આવે ઈંહાયરે.	૨૮
વળતા તે વાડવ બોલિયા, તમે સાંભળો શ્રીપત્યરે;	
ભક્તિભાવે અહીં આવે, સાત જન્મે સત્યરે.	૨૯
વેરભાવે આવે અહીં, ત્રણ જન્મે બેહુ જનરે;	
બે વચનમાંથી જે ગમે તે, વાત ધરવી મનરે.	૩૦
વળતા તે પારસ્વદ બોલિયા, મસ્તક નામી ચરણરે;	
વેરભાવે અમે ભજીશું, શિઘ્ર આવિશું શરણરે.	૩૧

પૂર્વછાંયો

શિઘ્ર જઈ આવિએ શરણ, અમે વસાવશું જઈ વેરરે;	
એમ કહી અવતાર લીધો, કશ્યપ ઋષિને ઘેરરે.	૩૨
હવે તેની કહું કથા, તે સાંભળ લુપત્યરે;	
જયવિજયનો જન્મ થયો, સુણ તે તણી ઉત્પત્યરે.	૩૩

કડવું ૧૦ મું-વલણ

પછે વળીબોલ્યા તે મુનિવર સલજી, સાંભળ રાજ પ્રભુજીની ગલજી;	
દેવે કીધા તે દૈત્ય ઉત્પત્યજી, શાપ પામી પડ્યા પૃથ્વીપત્યજી.	૧

ઉથલો

દેવે કીધા દૈત્ય ઉત્પત્ત, જુદા કરવાને કાજ;	
અવનિમાંહે અવતાર લેવા, મન ધર્યું મહારાજ.	૨
કશ્યપ ઘેર કુંવર પ્રગટિયા, દ્વિતિસુત દુરયુદ્ધ;	
સમે વનાની સંતતિએ, સુર સાથ કીધું જુદા.	૩

રાગ સામેરી

એક સમે કશ્યપ ઋષિ પોતે, તે તો બ્રહ્માના પૂત્રરે;	
જેને ઇંદ્ર, રવિ, મારુત સુત, મોહું ધણું ધરસૂતરે.	૪
ધર્મ કર્મ પાળે પરિપૂરણુ, ચૂકે નહીં કોઈ કાળરે;	
શિશ જટા પંચકેશ વધારી, પ્રજાતણા પ્રતિપાળરે.	૫
ધર્મધુરંધર દેવ દયાનિધિ, જ્ઞાનપણે ગંભીરરે;	
સ્નાન સંધ્યા ખટકર્મ ઉપાસી, ધ્યાન ધરે મન ધીરરે.	૬
અંગ સદા શુચિભૂત રહે, સત્ય વાયક પરમ પવિત્રરે;	
ત્રેમેશું પૂરણુ બ્રહ્મને પ્રણુવે, વર્ણુવે વેદચરિત્રરે.	૭
વેદ પુરાણ નેયક્ષ જે જે તપ, મંત્ર લણુ સ્તુતિ સ્તોત્રરે;	
પાવકકુંડ પ્રદીપ કરીને, હોમે અગ્નિહોત્રરે.	૮
દ્વાદશ નાર તેના ધરમાંહે, કામિનિ મહા કુલવંતરે;	
તે થકી સૃષ્ટિ સુરાસુર ઉપની, નિપન્યા રૂપ અનંતરે.	૯
રાક્ષસ જક્ષ પિશાચ ને પન્નગ, વાધ વરાહ ને વૈતાળરે;	
મેઘ મારુત ને ભયંકર દુષ્ટો, ચેટક ને ચાંડાલરે.	૧૦
દ્વાદશ કામિની કશ્યપ કેરી, જોગમાયાનું જીથરે;	
એકથી ઉપજે દુષ્ટ ને દુસ્તર, એકથી ઉપજે શુદ્ધરે.	૧૧
તે માટે કહું સાંભળ રાજા, વિસ્તારીને વાતરે;	
એક સમે ઋષિ કશ્યપ પોતે, સંધ્યા સમે વિખ્યાતરે.	૧૨
પાવડીએ ચઢી દ્વાર પધાર્યા, માર્જન કરવા કાજરે;	
દિતિએ ત્યાં સ્વામી નિહાળ્યા, આવી માગ્યું મહારાજરે.	૧૩
પુત્રનું દાન આપો હુંને સ્વામી, ઇચ્છા બિપની આજરે;	
તે માટે તમને આ વેળા, કહું છો લોપી લાજરે.	૧૪
એવું સુણી કશ્યપ બોલ્યા, સાંભળ નિર્લજ નારરે;	
સમે વના નવ માગિએ મુખે, મનમાં વાત વિચારરે.	૧૫
સમે સંધ્યા પણ થવાં આવી, અગ્નિહોત્રમાં દેવો હોમરે;	
થાય અસુર જો આથમે સૂરજ, આવજે ઉગમતે સોમરે.	૧૬
એવું સુણીને સુંદરી બોલી, સાંભળો સ્વામી વાતરે;	
પ્રાણ પાડું અંગીકૃત કીધા વણ, નાથ ન પડે રાતરે.	૧૭
તે સાંભળી મુનિ કશ્યપ બોલ્યા, તું કામિનિ કનેશ મૂળરે;	
શા માટે ઉપજાવેછ સુંદરી, પેટ વલોરીને શૂળરે?	૧૮

ઉપજશે અતિ બલવંત તારા, પુત્ર વડા દુર્બુદ્ધરે;
 મહોટો કુટુંબકલેશ લગાડશે, ભેરે જગાડશે જીદરે. ૧૬
 રુદ્રતણી છે પ્રદોષ વેળા, મને રોષ ધરે જટાધારીરે;
 તેમાંથી ઉત્પાત જ થાશે, નિશ્ચે તે નિરધારીરે. ૨૦
 સમજાવી સમજે નહીં સુંદરી, ચડયું અંગ અભિમાનરે;
 પછે ઋષિજીએ પરવશ થઇને, આપ્યું પુત્રનું દાનરે. ૨૧

પૂર્વછાયા

આપ્યું પુત્રનું દાનરે, અબલા મન હરખી ધણું;
 થયા પુત્ર બે તેહને, કહું સાંભળ પ્રાક્રમ તે તણું. ૨૨
 જે દહાડાના ઓદર અવતર્યા, જય વિજય બે વીર;
 તે દહાડાનું મેઘ મહીપર, પૂરું ન મૂકે નીર. ૨૩
 મંદિરમાંથી ભાંભરે, અર્ધ નિશાએ ઘેન;
 સ્વાન મુખ ઉંચે રુવે, એમ થાય છે અપચેન. ૨૪
 ધણુધણે ધરણી એક વાયક, પડે ભાંગી ભાંડ;
 શૈલ વાયુ ભોમ ગાળે, ખળખળે બ્રહ્માંડ. ૨૫
 વૃક્ષ સૂકે કાને પુકે, ધરણુ ધણુધણે શુન;
 રુધિર વરસે સર્પ સરખું, રહ્યા મહાજન મુન્ય. ૨૬
 મધ્ય રાતે વાયસ બોલે, કરે કાગારોળ;
 પ્રાતસ્કાલે સ્વાન બોલે, હોય હાલકલોલ. ૨૭
 અકાલે વરસાદ વરસે, ચડી અકસ્માત;
 પડે પહાણા વ્યોમથી, એમ થાય છે ઉલકાપાત. ૨૮
 ઓદરમાંહે આવિઆ, લઈ વિષ્ણુ સાથે વેર;
 એની પેરે અવનિ વિષે, થાય આગમજથી એ પેર. ૨૯
 દિતિ મનમાં મોદ વાધ્યો, પતિએ પૂરી આશ;
 સદાશિવને લોપિયા તે, કાપિયા અવિનાશ. ૩૦

કડવું ૧૧ સું-રાગ વેરાડી

દિતિ જિતી ફળ પુત્રનું સ્વામી, પામી પરમાનંદ નારી;
 દહાડે દહાડે ચડતી કળા કામિની, મુખ પુનમનો અંદ નારી. ૧
 નેત્ર વિશાળ બે વાંકી ભમરો, પ્રાણી ન આવે પાસ નારી;
 મુખ જીએ તે બીહે મનમાં, એમ પમાડે ત્રાસ નારી. ૨

- જોરે ઝબુકે લલાટની લાવણુ, દામિની ક્રોટ કપોલ નારી; ૩
અંગ વાધ્યો ઉછરંગ ધણેરો, તન દિસતી ઝકમઝોલ નારી.
મચ્છર મનમાં ધણો ધરે માનિની, બોલે બલભર્યા બોલ નારી;
ત્રણ ભુવનમાં ક્રોઈ નવ દેખે, પોતાને સમતોલ નારી. ૪
ધર્મની વાતમાં દ્વેષ કરે, નહીં ભૂદરજીપર ભાવ નારી;
જીની પ્રકૃતિ ટળી ગઈ કામિની, નવો બન્યો દેખાવ નારી. ૫
સાસરિયામાં સહુને વઢે, રઢ લીચે તે ન મેલે વાત નારી;
જોમ ધણો ધરમાંહે જગાડે, રીશ કરે દિન રાત નારી. ૬
અદિતિની અણુખત કરે, તે ઉપર આણે રોષ નારી;
ભૂષણુ વસ્ત્ર નવાં નવાં જોઈએ, રાખે નહીં સંતોષ નારી. ૭
સન્મુખ ક્રોઈ નિહાળી શકે નહીં, તેવું થયું છે સ્વરૂપ નારી;
બોલાવે તે બીહે મનમાં, બાણે હમણાં કરશે ક્રોધ નારી. ૮
ગલ ધરે ગજગામિની ગર્વે, આવે આંગણાં બહાર નારી;
ચરણે ચાલે ને ધરણી હાલે, શિર શેષ ન ઝીલે ભાર નારી. ૯
એમ કરતાં ખટ માસ જ થયા, સાતમે સંકટ થાય નારી;
આદરમાં ઉત્પાત જ માંડે, અતિ ઘણું અકળાય નારી. ૧૦
દોહલા દિન પૂરા કરે કામિની, રહ્યું ક્ષણુ નવ જાય નારી;
માંડ કરી દિન રાત જ કાઢે, પણ પૂરું અન્ન ન ખાય નારી. ૧૧
ત્યાં ઘણા જોશી ડાઈ ડોસી, મળી મંત્રનાં પાણી પાય નારી;
ચક્રાવાની વિધિ સંભળાવે, ગર્ભપીડા જોથી જાય નારી. ૧૨
ગીત કથા ને કૌતક વાર્તા, સંભળાવે ઋષિ જન નારી;
પંડિત પુરોહિત રક્ષા ખાંધે, ઋષિ કરે હવન નારી. ૧૩
એમ કંઈ દુઃખમાં દિન નિર્ગમ્યા, પૂરા થયા દશ માસ નારી;
તેવે સમે ચતુરાનન આવ્યા, કીધી વાત પ્રકાશ નારી. ૧૪
કુખ વધૂને બહુ દુઃખદાયક, ઉપન્યા દિગ્ર અસૂર નારી;
ચૌદ ભોવનને ચાક ચડાવશે, કહાવશે કેવલ દૂર નારી. ૧૫
પીડશે પુત્ર પ્રજા સઘળીને, આદરશે બહુ પાપ નારી;
જય વિજયનો અવતાર થયો છે, સનક ઋષિને શાપ નારી. ૧૬
એવું સુણી અબલા ભય લાગો, ભાગો તે મનનો હરખ નારી;
ગર્ભ વિષે સુત રાખી રહી છે, સંકષ્ટથી સત વર્ષ નારી. ૧૭

જાણે રખે સુત જન્મ ધરે તો, પૃથ્વી પીડા થાય નારી;
 મેદિનીનું દુઃખ મનમાં જાણી, પ્રસવે નહીં જીગમાંહ નારી. ૧૮
 સુંદરી સંકષ્ટ ભોગવે ભારી, તે વાત જાણી ત્રિપુરાર નારી;
 વેશ ધરી અબધુતજ કરો, શંકર આઘ્યા દાર નારી. ૧૯
 ચરણે લાગી ચતુરા પરિશ્ર્મને, મહાદેવ બોલ્યા વાણુ નારી;
 ગર્ભ હવે પ્રસવ સતી શિશ્વથી, વર આપું તે જાણુ નારી. ૨૦
 વિષ્ણુતણા એ વેરી થાશે, જિતશે બાધું જગત નારી;
 પણ એને ઘેર પુત્રરૂપે, અવતરશે એક ભક્ત નારી. ૨૧
 એમ કહી તત્કાલ થયા, ઉમયાવર અદૃષ્ટ નારી;
 માનુનીએ મન માંહે વિચારિયું, સરજું ત્યારે સૃષ્ટ નારી. ૨૨
 દિતિએ પછી પુત્ર પ્રસવ્યા, બેલડીએ બેહુ બાલ નારી;
 રૂપ ભયંકર ઉગ્ર મહા બલ, બ્રૂ અને મુખ કરાલ નારી. ૨૩
 વાજે ઢાલ નિશાન ને હુંદુભિ, નાદતણા નિર્ધોષ નારી;
 ગંધર્વ ચારણ જીય અંદીજન, માતીએ પૂચ્યા ચોક નારી. ૨૪
 દીસતી કંચન જેવી કાયા, પુત્ર નિહાળે માત નારી;
 વહાલ કરી બોલાવે બેને, મહા બળિયા વિખ્યાત નારી. ૨૫
 હરખ ધરી ધરી લાડ લડાવે, જાળવે જીવની પેર નારી;
 આળવીતા ઉંછાંછળા કુંવર, મોકલે નહીં પરઘેર નારી. ૨૬
 એમ કરતાં એક સંવત્સર, પુત્ર રહ્યા વશ માત નારી;
 પછે આંગણું બહાર ફેરે, તે મહા બળિયા વિખ્યાત નારી. ૨૭

પૂર્વછાયા

મહા બળિયા વિખ્યાતરે, બાળક બે ઉત્પન્ન થયા;
 મુનિવરને માને નહીં, તેણે અધર્મી અસુર કહ્યા. ૨૮
 દિતિ એાદર અવતર્યા, તેણે કહેવાણા દૈત;
 અચ્યુતશું અણુચિતપણું, નહીં પ્રભુજીપર પ્રીત. ૨૯

ઉત્થલો

નહીં પ્રભુપર પ્રીતરે, નારદ મુનિ વાણી વહે;
 બળિઆ બાંધવ ઉત્પન્ન, (થયા) તે વાત ધરજે હૃદે. ૩૦

કડવું ૧૨ મું-વલણુ

વળી વળી બોલ્યા તે નારદ વાણુજી, સાંભળ રાજ તે ચતુરસુબાણુજી;
 દાનવ પ્રગટ્યા તે મહા જોરાણુજી. ૧

ઉથલો

જેરાવર જુગમાંહે પ્રગટ્યા, કરે અસુર ઉન્માદ;
અળિયા બંધવ જે થયા, સુર સાથે કીધો વાદ.

૨

રાગ સારંગ

કશ્યપને ઘેર અવતર્યા, તે કૂર રૂપે કુમારે; બલવંત બહુ
હિરણ્યાક્ષ હિરણ્યકશિપુ, નામ પાઞ્ચાં નિર્ધારે. બલવંત બહુ ૩
આવી પીડે આંગણે, વર્ષ એકને અનુમાનરે; બલવંત બહુ
સાહી લાવે ગગનમાંથી, સૂરજ સહિત વિમાનરે. બલવંત બહુ ૪
ઉડી વળજે આલને, તારાને પમાડે ત્રાસરે; બલવંત બહુ
ચંદ્રમાને કર ધરે, તે કરે ઉચ્ચે આકાશરે. બલવંત બહુ ૫
નિર્ખતાં દિગ્પાલ ડાલે, પાડે પર્વતશૃંગરે; બલવંત બહુ
ભોમ ઉપર લાર લાગે, બળલજે નવ ખંડરે. બલવંત બહુ ૬
આલપણામાં બળ એવું જે, મહી મેલે માનરે; બલવંત બહુ
તેવા દાનવ થયા પ્રૌઢા, થરથરે બ્રહ્માંડરે. બલવંત બહુ ૭
પાતાળમાંહે પરવરે, દાનવ વધારે- દ્વેષરે; બલવંત બહુ
પુછ તાણે પત્રગનું, સૂતો જગાડે શેષરે. બલવંત બહુ ૮
વરુણ સાથે વઢવા માંગે, ઉડાડે જલ અધોરે; બલવંત બહુ
નીરકેરા નાથ પાસે, અસુર માગે ભોગરે. બલવંત બહુ ૯
અમર સાથે આથડે ને, કરે સખજો ક્રોધરે; બલવંત બહુ
જગનમાંહે ભાગ માંગે, શીખવે પ્રબોધરે. બલવંત બહુ ૧૦
કરે અદાવત ઈંદ્રની સાથે, સુરશું રાખે વેરરે; બલવંત બહુ
ચૌદ ભુવનમાં ગદા ગ્રહીને, ફેરવે ચારે મેરરે. બલવંત બહુ ૧૧
કાપવાન કુખેરશું થઇને, રત્ન માંગે રોકરે; બલવંત બહુ
વાજ આણ્યું વિશ્વ બાધું, ત્રાહે ત્રાહે ત્રિલોકરે. બલવંત બહુ ૧૨
દિગ્પાલકેરા ગજકેરા જઈ, દંત તાણી સહાયરે; બલવંત બહુ
શુંઢ સાહીને ફેરવે, વારી ન શકે ક્રોધરે. બલવંત બહુ ૧૩
કરે ક્રીડા સિંધુમાંહે, રમે લાતોલાતરે; બલવંત બહુ
સાત સાગર ભેળાવે ભેળા, ઉલટે ઉત્પાતરે. બલવંત બહુ ૧૪
ઋષિ સાથે વેર રાખે, દુર્મતિ મહાદુષ્ટરે; બલવંત બહુ
વાધીઆ બ્રહ્માંડ સૂધી, થયા પ્રૌઢા પુષ્ટરે. બલવંત બહુ ૧૫

અચલ મોટા કરે ઉંચા, ચાલવે ચોખુંટરે; બલવંત બહુ
 આકાશ ચાટે જીભશું, જેમ વૃક્ષને વળગે ઉંટરે. બલવંત બહુ ૧૬
 ભય ધરે નહિ મન વિષે, અલવે વખાણે આપરે; બલવંત બહુ
 પુણ્યનો મારગ પરહરીને, પંડે આચરે પાપરે. બલવંત બહુ ૧૭
 નારદ મુનિ સંધ્યા કરે, એક સમે ગંગાતીરરે; બલવંત બહુ
 દૈત્ય હિરણ્યકશિપુ બંધુ, ઉભો રહ્યો છે વીરરે. બલવંત બહુ ૧૮
 નીર નાંખે છે ઋષિ સામું, હસે મુખથી મંદરે; બલવંત બહુ
 સારે નારદ બોલિયા, તુંને મારશે ગોવિંદરે. બલવંત બહુ ૧૯
 પછે દાનવ કહે ઋષિજી, કાણુ છે એ ભૂપરે; બલવંત બહુ
 એને મારું કાં મરું, તે દાખવેની ભૂપરે. બલવંત બહુ ૨૦
 સારે નારદ બોલિયા, એ છે દેવનો દેવરે; બલવંત બહુ
 પીડા કરીશ જે અમરને, તો આવી મળે તતખેવરે. બલવંત બહુ ૨૧
 ત્રણુ ભુવનનો ભૂપ કહાવે, સર્વનો સ્વામીનરે; બલવંત બહુ
 સુરાસુર બ્રહ્માંડમાંહે, એ જેવો નહીં અન્યરે. બલવંત બહુ ૨૨
 એવું સુણીને કાપિયા, દૈત થયા ક્રોધાંતરે; બલવંત બહુ
 ગોવિંદજી વેર માંડિયું, આણુવા તેનો અંતરે. બલવંત બહુ ૨૩

પૂર્વછાયા

હું કરું કલ્પાંતરે, દૈત મન ક્રોધ ભર્યો;
 તે તણો વિસ્તારરે, શ્રીવારાહ પુરાણે વિસ્તર્યો. ૨૪
 વળી તેની છે કથા, શ્રી ભાગવત મોજર;
 સંક્ષેપ માત્રે કહી વ્યાસે, પરીક્ષિતને સાર. ૨૫
 રાય સાંભળ સત્યવાદી, તે તણું આખ્યાન;
 હિરણ્યાક્ષ મલ મારવા, વરાહ થયા ભગવાન. ૨૬

કડવું ૧૩ મું-વલણ

વળી વળી બોલ્યા તે મુનિવર શુદ્ધજી, મનમાં કાપ્યો તે મહા દુર્બુધજી;
 દાનવ ચાલ્યો તે જેવા જોદ્ધજી. ૧

ઉત્પલો

જોદ્ધ જેવા ચાલ્યો દાનવ, દેવને દેવા દંડ;
 કીહાં મુજને મળે માધવ, ખોળું તે ખંડોખંડ. ૨

રાગ વેરાડી

હિરણ્યાક્ષ હઠે ભરાણોરે, ખીજો કાણુ છે મુજ સમાણોરે;
કાણુ દેવનો દેવ કહાવેરે, દૈત મારવા હામ ધરાવેરે. ૩

એને ખોળી કહાડું ક્ષણ માંહેરે, જઈ જિતું રહેતો જ્યાંહેરે;
જાણે નાશી તો જિવતો ઝાલુંરે, લાવી કારાગૃહમાં ધાલુંરે. ૪

એમ કહી મૂછે કર ધાલ્યોરે, ચૌદ લોકમાં ખોળતો ચાલ્યોરે;
જઈ ઈંદ્રપુરીમાં પોતોરે, દૈત હીડે ધરેધર જોતોરે. ૫

કાઈ માધવ મુજને દેખાડોરે, પુરુષોત્તમ દષ્ટે પાડોરે;
એશુ ખડ્ગ વિદ્યાએ ખેલુંરે, દષ્ટે દેખું તો જતો ન મેલુંરે. ૬

તમે સાંભળો અમર મેરરે, રાખે દાનવ સાથે વેરરે;
કરે દેવ તમારી સારરે, તેને ખોળી કાઢું નિર્ધારરે. ૭

એ તો મૃત્યુ અસુરનું આણોરે, તેની ત્રેવડ કરવી આ ટાણોરે;
જેને મુનિજન સર્વ સંભારેરે, તેનું મુખ જોવું છે મહારેરે.
કહાવે અમરતણા એ સ્વામીરે, બહુ વેશ ધરે બહુ નામીરે;
તમે દેખાડો એનું ઠેકાણુંરે, નહિતર અંત તમારો આણુંરે. ૮

વળતા ખોલ્યા તે સર્વે સુરરે, તું તો કાંઈ નવ જાણે અસુરરે;
એ તો અખિલ જગતના વાસીરે, તું તો જોતી સઘળે તપાસીરે. ૧૦

એ તો કાયથકી નવ છોટેરે, પણ ખોલ્યા વિના નવ ભોટેરે;
ધર મૂકી વનમાં જાયરે, તેને સન્મુખ દર્શન થાયરે. ૧૧

મોટા સદ્ગુરુ શિર થાપેરે, તે પણ એનું ઉપાસન આપેરે;
જે કાંઈ નિશદ્દિન સ્મરણુ રાખેરે, તેને રૂપ રમાવર દાખેરે. ૧૨

તુંને વેરભાવે લાગ્યો લક્ષરે, તોએ પ્રભુ થાશે પ્રલક્ષરે;
એની વાત બ્રહ્મા જાણોરે, મુખથી ચારે વેદ વખાણોરે. ૧૩

તું તો બ્રહ્માને પૂછતી ખ્યાતરે, જે જાણે છે એની વાતરે;
એવું સાંભળી બ્રહ્મા પાસેરે, દૈત આવ્યો છે એક શ્વાસેરે. ૧૪

આવી ઉભો તે શિશ નમાવીરે, બ્રહ્મા પૂછે છે પ્રેમ જણાવીરે;
કહે પુત્ર આવ્યો છે કેમરે, કાંઈ માંજો છે ઉન્માદ એમરે. ૧૫

ખોલ્યો દૈત તે જોડી હાથરે, મારી વિનતિ સાંભળો નાથરે;
મુને નારદે જે કંઈ કહ્યુંરે, તે તો વચન હ્રદે મેં ગ્રહ્યુંરે. ૧૬

તુંને મારશે માધવ રાયરે, જોનો મોટો ધણો મહિમાયરે;
જેણે મધુકૈટભને માચ્યારે, મોટા બળવંત એથી હાચ્યારે. ૧૭

તેને જાણો તમો મહારાજરે, તેને દેખાડી દેની આજરે;
 કરી જુદા ને એને ગાળુંરે, દૈત સધળાનું દુઃખડું ટાળુંરે. ૧૯
 એવું સાંભળી બ્રહ્મા બોલેરે, કાઈ પુરુષ નહીં એને તોલેરે;
 એ તો આઘપુરુષ અવિનાશીરે, એની જોત જગતમાં પ્રકાશીરે. ૧૯
 એ તો કાઘનો માસ્યો નવ મરેરે, એ તો તૃણનો મેરુ કરેરે;
 એને ખોળીએ જો જુગ બાધેરે, તો અદૈત ભાવે નવ લાધેરે. ૨૦
 ઘણા દિવસ લગે તપ સાધેરે, એક ચિત્ત કરીને આરાધેરે;
 એને ચરણે જે તન મન અર્પેરે, રહી ચરણને સર્વે સમર્પેરે. ૨૧
 તેને મળે મધુસુદન પોતેરે, મન હંકાર સર્વે ખોતેરે;
 તમો દાનવ કાઈ નવ જાણોરે, બોલો હંકારે આપ વખાણોરે. ૨૨
 ગુપ્ત વેપાર કરો અણુલેખેરે, તે પણ દેવ અંત્રીક્ષથી દેખેરે;
 તેણે તમ ઉપર નિર્ધારે, મન ક્રોધ કરે કીર્તારે. ૨૩
 સુર સધળા મેલી અભિમાનરે, ભાવે ભક્તિ કરે ભગવાનરે;
 ગુણ ગોવિંદના નિલ ગાયેરે, તેને શ્રીહરિ થાશે સહાયેરે. ૨૪
 તમે ગુણ જો ગોવિંદના ગાઓરે, ક્ષણમાં સુર સરીખા થાઓરે;
 એને સુર અસુર બે સરખારે, જેમ સધળે વરસે વરખારે. ૨૫
 તમો દુઃખ ઘો છો સુરની દેહરે, કરે સ્તુતિ પ્રભુજની તેહરે;
 સ્તુતિ સાંભળી શ્રીવર રીઝેરે, સુણી ગોવિંદ તમપર ખીજેરે. ૨૬
 તેણે શ્રીહરિ તમને સંધારેરે, દેવ પોતાના કરિને ઉગારેરે;
 તમે દૈત પોતાને પાપેરે, વળી વેર કરો છો આપેરે. ૨૭
 તમે સહજે કરો છો ક્રીડારે, તેમાં પૃથ્વી પામે પીડારે;
 તેણે તમને વિષ્ણુ વિદારેરે, તેમાં કાણુ પ્રભુને વારેરે. ૨૮
 તમને સરજાવ્યા શ્રીનાથેરે, વળી વેર કરો છો તમે હાથેરે;
 વેર વિષ્ણુ સાથે જો કરશેરે, એના માર્યા તે નિશ્ચે મરશેરે. ૨૯
 એવું સાંભળી દાનવ હુંકરે, એના સમજે માસ્યા વણ મૂકરે;
 એણે પક્ષ જો દેવની રાખીરે, અમે જુદા કરવા અભિલાખીરે. ૩૦
 એથી બીડીજીએ નવ નિર્વાણરે, પાડું પૃથ્વીમાં ભંગાણરે;
 એ તો કહાવે વિપ્રનો પતિરે, વહે અમ સાથે અમરની વતીરે. ૩૧
 બધી પૃથ્વી જળમાં ઝખોળુંરે, વિષ્ણુ સંધાતે નિશ્ચે ખોળુંરે;
 એમ કહીને અસુર પાછો વળિયોરે, આવ્યો અવનિ ઉપર અતિ બળિયોરે. ૩૨

અવનિ બળે કરીને ચાંપીરે, બાધી પૃથ્વી તે થરથર કાંપીરે;
નવ ખંડ ધરા તત્કાળરે, શેષ સહિત ચાલી રસાતાળરે;
સારે સુરપતિ બેડી હાથરે, સહુ સંભારે વૈકુંઠનાથરે. ૩૩

પૂર્વછાયા

પૃથ્વી ચાંપી ચરણશું, ડોહ્યા દશ દિગ્પાળ;
સુર બ્રહ્માદિક સ્તુતિ કરે, સર્વે દેવ દયાળ. ૩૪
વહાર કરે વૈકુંઠપતિ, કમળાનાથ કૃપાળ;
સુરસહાયક જગતનાયક, તણુ ભુવન પ્રતિપાળ. ૩૫

કડવું ૧૪ મું-વલાણુ

વળતા બોહ્યા તે નારદ સારણ, સાંભળ રાજ્ય તે ધર્મ કુમારણ;
સ્તુતિ કરે છે ઈંદ્ર અપારણ, નેતિ નેતિ તે વહે વારંવારણ. ૧

ઉથલો

સાંભળ રાજ્ય વચન પાવન, સ્તુતિ કરે છે ઈંદ્ર;
તે સુણીને શિઘ્રે પ્રગટ્યા, વારાહ રૂપે ઉપેંદ્ર. ૨

રાગ રામગ્રી અથવા છંદ તોટકની દેશી

ભણે ઈંદ્ર મુનીંદ્ર ઉપેંદ્ર નમો, કરુણાવર શ્રીહરિચંદ્ર નમો;
સચ્ચિદાનંદ શ્રીઅવિનાશી નમો, કમળાવર વૈકુંઠવાસી નમો. ૩
પુરુષોત્તમ પંકજનેત્ર નમો, પરિપૂરણ બ્રહ્મ પવિત્ર નમો;
રવિ કાટિકલાવર રૂપ નમો, ભગવાન સુરાસુર ભૂપ નમો. ૪
પરમેશ્વર પન્નગશાયી નમો, સચરાચર સંપદદાયી નમો;
શિર ચરણ કરાંબુજ સહસ્ર નમો, પરિધાન પીતાંબર વસ્ત્ર નમો. ૫
કારિટાદિક અલંકૃત ધારી નમો, મધુસૂદન દેવ મોરારી નમો;
શંખ ચક્ર ગદાંબુજ પાણી નમો, ખગવાહનપુરુષ પુરાણી નમો. ૬
ત્રટ નિર્ધનપાવન ચરણ નમો, જય માધવ મંગલકરણ નમો;
સુરવલ્લભ સુંદરશ્યામ નમો, જનદાયક દુર્લભ ધામ નમો. ૭
નભ વાયુ હુતાશ પ્રકાશ નમો, પૃથ્વી જલજંતુ નિવાસ નમો;
ગુણવંત અચિંત્ય અનંત નમો, ભયભંજન શ્રીભગવંત નમો. ૮
નિરાકાર નિરંજન દેવ નમો, શિવશંકર શાયક શૈવ નમો;
શરણાંગત વત્સલ નાથ નમો, નિજ ભક્ત તણા સદા તાત નમો. ૯

ભૂવનેશ્વર ભૂધર વીર નમો, શુભ ધર્મધુરંધર ધીર નમો;
 દ્વીજપાલક દીનદયાળ નમો, જગદીશ જગતકૃપાળ નમો. ૧૦
 બહુ વેશ મહા બળવંત નમો, ઋષિકેશ મહેશ સુકુંદ નમો;
 કરો વારાહ દયાનિધિ વેગે કરી, સુણુન ાગટયા તતખેવ હરી. ૧૧

પૂર્વછાંયો

સુણુતાં પ્રગટ થયા હરિ, સુરકારણુ તત્કાળ;
 વરાહરૂપ ધર્યું પ્રભુજી, જે ત્રણુ ભુવનપ્રતિપાળ. ૧૨
 રસાતાલ જાતી ધરા, દાદાગ્રહપર ધરણુ;
 વિશ્વતણી વહારે ચઢ્યા, સ્વામી અશરણુશરણુ. ૧૩
 દાનવ સાથે જીલ્લ રચ્યું, લીધો વરાહવેશ;
 પ્રભુજીએ પૃથ્વી ધરી, જલમાં કસ્યો પ્રવેશ. ૧૪
 હવે તેતણી કહું કથા, તે સાંભળો રાજન;
 વ્યાસસુત શુકદેવકેરાં, સુણે સત્ય વચન. ૧૫
 હરિ હિરણ્યાક્ષ વઢે, ત્યાં થયું દારુણુ યુદ્ધ;
 દિગ્પાળ દશે બળભજ્યા, તે શેષ ભૂદ્યો શુદ્ધ. ૧૬
 સાત સાગર ભેળા ભજ્યા, પજ્યા પર્વત શૃંગ;
 બળભળે બ્રહ્માંડ બાધું, અસુર કેરે અંગ. ૧૭

ઉથલો

અસુરકેરે અંગરે, બ્રહ્માંડ બાધું થરથરે;
 ક્રોધ રૂપ થયા હરિ, તે સાથ સખળું જીલ્લ કરે. ૧૮

કંઠવું ૧૫ મું-રાગ સિંધુડો

માંજું જીલ્લ તે દુસ્તર દારુણ હો, જેમ વડવાનલ કંપ વારુણ હો;
 વિશ્વ ઠેલે વારાહ બલ સાયર હો, નિરખી નર થયા બહુ કાયર હો. ૧
 કર ગદા પરસ્પર ધારી હો, તન પ્રહાર પછાડે ભારી હો;
 આયુધશું આયુધ ઊછાળે હો, ધુરમ દધને ધા સંભાળે હો. ૨
 આયુધશું આયુધ છેદે હો, નાખતાં અંગ નવ ભેદે હો;
 વળગીને વીર વછૂટે હો, ખેલતાં તે કાઈ નવ ખૂટે હો. ૩
 નાંખી બાથને જીગતે ઝાલે હો, કાપીને કંઠે કર ધાલે હો;
 રણમાંહે પરસ્પર રોળે હો, જલમાંહે પજ્યા જલ ડોલે હો. ૪

શત પંચ સંવત્સર પૂરા હો, જલમાંહે વઢે યેહુ સ્થરા હો;
 હીંચણુ ઢાલ બરછી કાણી હો, નર દીએ છે અન્યોન્ય બોણી હો. ૫
 વળતા પૃથ્વિપર આવ્યા હો, ઈંદ્રાદિકને ઘણું અકળાવ્યા હો;
 પડધા પ્રચંડ વાજે હો, નવ ખંડ ગગનમાં ગાજે હો. ૬
 ધમકારે ધરણી ધ્રુજે હો, મહા દૈત્ય દેવશું ઝુઝે હો;
 જગદીશ કરે જલક્રીડા હો, પૃથિવીમાં પ્રગટી પીડા હો. ૭
 દશ સહસ્ર વર્ષ વરાહ લગ્યા હો, પણ કાઈ જુદે નહિ પડ્યા હો;
 મનમાંહે મહારાજ વિચારે હો, જુદા કરતાં દાનવ હારે હો. ૮
 વળતું હરિ વદન વિકાશ્યું હો, તન તીક્ષ્ણ તેજ પ્રકાશ્યું હો;
 મુખ દાઢ કરાળ વધારી હો, રૂઠ્યા મનમાંહે મોરારી હો. ૯
 દર્ધ દોટ પ્રબળને પાજ્યો હો, જર્ઘ દાનવ પ્રીઢ પછાજ્યો હો;
 હિરણ્યાક્ષતું શિશ તો હાથે હો, ગ્રહી છેદું તે કમળાનાથે હો. ૧૦
 અંતરિક્ષથી સુર નર નિરખી હો, મનમાંહે રહ્યા છે હરખી હો;
 મુખ જય જય શબ્દ સુણાવે હો, બહુ પુષ્પની વૃષ્ટિ કરાવે હો. ૧૧

પૂર્વછાંયો

પુષ્પવૃષ્ટિ સુર નર કરે, દેખી દાનવ નાશ;
 ઈંદ્રાદિક મુખ ઓચરે, જય જય જગન્નિવાસ. ૧૨

ઉથલો

જયજય જગન્નિવાસરે, ઇન્દ્રાદિક ઓણીપેર રતવે;
 રાજ સાંભળ વાતરે, શુક પરીક્ષિત પ્રીછવે. ૧૩
 સુત સુણાવે વિપ્રને, નૈમિષારણ્યમાં તેહ;
 હિરણ્યાક્ષ માત્યા પછે, નિમિત્ત નિપન્યું જેહ. ૧૪

કડવું ૧૬ મું-વલણુ

વળતા બોદ્યા તે ઋષિરાયજી, સાંભળ રાજ તે કહું મહિમાયજી;
 જેના જીગમાં તે સહુ જશ ગાયજી, સાંભળે અધ દૂર પલાયજી. ૧

ઉથલો

સાંભળ રાજ કહું મહિમા, હિરણ્યાક્ષને મારિયો;
 તે સુણીને હિરણ્યકશિપુ, બ્રાત કોધાતુર થયો. ૨
 તેણે તપ અતિ ઉગ્ર કાધું, દુઃખ દીધું દેવને;
 તે કારણ નૃસિંહ પ્રગટ્યા, સુણાવું તે અવેવરે. ૩

રાગ ટોડી

હિરણ્યાક્ષ માર્યો મહારાજે, મલ્લ મહા બળવીર,	દાનવ;	
હિરણ્યકાશપુ નાનેરો બાંધવ, કશ્યપનો કુમાર,	દાનવ.	૪
તેતણાં પુત્ર કલત્ર સહોદર, સર્વ કરે કદપાંત,	દાનવ;	
જ્ઞાન પ્રબોધ કરી સમન્નવે, કષ્ટક દીધાં દષ્ટાંત,	દાનવ.	૫
પછે હિરણ્યકશિપુ હોકાસ્યો, કીધો મનમાં ક્રોધ,	દાનવ;	
દેશે દેશથી દૈત્ય તેડાવ્યા, જૂથ મળ્યા બહુ સમસ્ત,	દાનવ.	૬
પૂરી સભામાં પરીયાણુ કર્યું, થયા એકઠા ભૂપ સમસ્ત,	દાનવ;	
દંત પીશે કરપૃષ્ઠ ધશે, વળી હેઠા પછાડે હસ્ત,	દાનવ.	૭
કાણુ એવો મદવંતમાં આવી, જે વરાહ વેશ વિશાલ,	દાનવ;	
જેણે હણ્યો મુજ બ્રાતલઘુને, હું નિશ્ચે આણું તેનો કાલ,	દાનવ.	૮
વળતો વિચાર ક્યો મનમાંહે, ઈંદ્ર તણો ઉપકાર,	દાનવ;	
વૈકુંઠનાથે હણ્યો મુજ બાંધવ, નિશ્ચે તે નિર્ધાર,	દાનવ.	૯
તે માટે હવે નિશ્ચે મારે, દેવને દેવો દંડ,	દાનવ;	
જોર કરે તો જીવથી મારું, ખોળું ખંડો ખંડ,	દાનવ.	૧૦
શત્રુ મારાને શોધી કહાડું, જેણે વિડાસ્યો વીર,	દાનવ;	
બ્રાતનું વેર વાળું જુગ માંહે, ચારપછે પીઠી નીર,	દાનવ.	૧૧
એમ વિચાર કીધો મનમાંહે, ધર્મનો કીજે ધ્વંશ,	દાનવ;	
તો સહેજે શત્રુ હાય પામશે, પુણ્ય પ્રભુનો અંશ,	દાનવ.	૧૨
ધર્મ ધરાપર જાણીએ જુગમાં, એ વિષ્ણુનું મૂળ,	દાનવ;	
ધર્મ લોપે ધરણી પર નાશે, દૈત્યનું જાશે શૂળ,	દાનવ.	૧૩
એમ કરીને આજ્ઞા આપી, દોષ્યા દૈત્ય અપાર,	દાનવ;	
પુણ્યનો મારગ પાલટી નાંખી, દેવનો કીધો સંહાર,	દાનવ.	૧૪
ભૂપની ઈચ્છા ઉપની જાણી, ચાલીઆ ચારે મેર,	દાનવ;	
મેદિની માંહે કેલાહલ માંડ્યું, કીધું હલાહલ વેર,	દાનવ.	૧૫
વેદની ધૂત સૂણે ત્યાં સામટા, ધૂમ કરીને ધાય,	દાનવ;	
વાડવને શિર વેદના પાડે, ખડ્ગ ઊધાડે જાય,	દાનવ.	૧૬
યજ્ઞશાળા મઠશાળા સધળી, પાડી કીધા પડથાર,	દાનવ;	
હુંડ સરોવર દેવનાં દેવળ, ટાળી નાંખ્યાં તેણી વાર,	દાનવ.	૧૭
શ્રાદ્ધ સમાગમ સૌર પડાવે, ગાંધર્વને દીએ ગાળ,	દાનવ;	
ગીત કથા હરિવાર્તા હોએ, ત્યાં આવી કરે આળ,	દાનવ.	૧૮

લેવા ન દે મુખે મેદિનીમાંહે, નારાયણનું નામ, દાનવ;
 વૈષ્ણવવેષ ધરી ન શકે કાપ, ગોતે ગામોગામ, દાનવ. ૧૯
 સંધ્યા સ્નાન કરી ન શકે દ્વિજ, કરવા ન દીએ કર્મ, દાનવ;
 આહ્વાણને શિર ભય ઉપજાવે, ધર્શી નાંખે ધર્મ, દાનવ. ૨૦
 ભક્તિ મારગ ભૂતળમાંથી, ટાળી નાંખ્યો તતખેવ, દાનવ;
 હિરણ્યકશિપુએ સ્વર્ગે જઈને, જિત્યા સર્વે દેવ, દાનવ. ૨૧
 ઈંદ્ર પોતાનું આસન છાંડી, નાઠા દેખી દુર્બુદ્ધ, દાનવ;
 પર્વતમાં જઈ દેવતા પેઠા, આવતો જોઈ અશુદ્ધ, દાનવ. ૨૨
 પછે તિહાંથી દૈત ઉતાવળો, જઈ પોતો વૈકુંઠ, દાનવ;
 શ્રીહરિ સાથે જોમ ધરીને, જુદ્ધ કરવા ઉતકંઠ, દાનવ. ૨૩
 વળતા વિષ્ણુએ વાત વિચારી, દૈત આવ્યો છે આ કાળ, દાનવ;
 જુદ્ધ નથી કરવું એ સાથે, મારવો જઈ જવાળ, દાનવ. ૨૪
 એમ ત્રિમાસી શ્રીગવિનાશી, દેખે જોમ નહીં રૂપ, દાનવ;
 વાયુવેષ ધર્યો મહારાજે, ભેદમાં ભુક્ષાવ્યો ભૂપ, દાનવ. ૨૫
 શ્રીવરે સૂક્ષ્મ રૂપ ધરીને, પ્રવેશ કર્યો જઈ પેટ, દાનવ;
 ખોળી વળ્યો પછે ભૂપતિ આધું, ક્ષીર સમુદ્રનું ક્ષેત્ર, દાનવ. ૨૬

પૂર્વછાંયો

ખોળી વળ્યો વૈકુંઠ આધું, જહ્યા નહીં જગદીશ;
 ફરી પાછો ઘેર આવ્યો, રહી મનમાં રીશ. ૨૭

ઉચ્ચલો

રહી મનમાં રીશરે, મતિમંદ એમ ત્રેવડે;
 વેરી મુજને નવ મળે, તે કા દિવસ આવી નડે. ૨૮
 તે માટે જઈ તપ કરું, જે અહ્યા ભય પામે ધાણું;
 ઈંદ્ર ઉપર અચલ થાપે, આપે અજરામરપાણું. ૨૯

કડવું ૧૭ મું-વલણ

ઋષિજી બોલ્યા તે વચન પ્રમાણજી, મહાત પમાડું તે દાનવ રાણજી;
 સાંભળો રાયે ચતુરસુજાણજી, અસુરે તપ આરંભ્યું નિર્વાણજી. ૧

ઉચ્ચલો

સાંભળ રાજા તે ચતુર ચંત, અસુરનું તપ તેજ;
 વાધિયું અહ્યાં સૂધી, મુખ વખાણું એજ. ૨

મંદરાચળમાં માંડિયું, તપ અસુર આસન એક;
બ્રહ્માને મનમાં ભજે, તજે નહીં તે ટેક.

૩

રાગ પૂર્વી

- તન ટેક ન મૂકે રાજરે, મનમાંથી ન ચૂકે માજરે;
એક અંગુષ્ઠને આધારરે, ઉભો રહ્યો છે વન મોજરે. ૪
- રહ્યો તરુવરની પેર સ્થંભીરે, એમ ઘણા દિવસ દેહ દંભીરે;
મુખ મુન્ય ગ્રહી મદવંતરે, જાણે સુતો તે સર્પ એકાંતરે. ૫
- અંન ઉદક દીધાં છે મેલીરે, જોઈએ જીવને વસ્તુ જે પહેલીરે;
નેત્ર ઢાળીને ધસ્યું ધ્યાનરે, કીડુ સદ્ પુરુષને સમાનરે. ૬
- પંચ કેશ જટા શિર વાધીરે, ધણું શોભે તે જોગ સમાધીરે;
રૂંધી શ્વાસ ચડાવી છે તાળીરે, લીધી દક્ષિણુકર જપમાળીરે. ૭
- એક શત સંવત્સર માંડીરે, અસુરે પ્રચંડ કાયા રૂંધીરે;
થયો રાક્ષ ફરી વળી માટીરે, નવ દીસે ત્વચા ને નાડીરે. ૮
- ઉગ્યા દર્ભ તે કર્ણને દ્વારરે, કીધાં સુગરીએ ધર હારોહારરે;
જ્યારે થઈ છે અવસ્થા એમરે, ઈંદ્રે જાણ્યું રીપુ થશે ક્ષેમરે. ૯
- મનમાંહે વિચારે વાતરે, દૈવ ડાહ્યો ધણું વિખ્યાતરે;
એવા દુષ્ટને વર કેમ આપેરે, જે કોઈ સુર નરને સન્તાપેરે. ૧૦
- પછે ઈંદ્રે સખળ બળ કીધુંરે, જઈ દાનવનું પૂર લીધુંરે;
તિહાં અસુર તે કૈંક વિડાસ્યારે, હિરણ્યકશિપુ તેણે ઠારરે. ૧૧
- પછે હિરણ્યકશિપુની નારીરે, માતા પ્રહ્લાદની સુખકારીરે;
તેને મેઘ મરુતને નાથેરે, વળી શાહી લીધી છે સાથેરે. ૧૨
- કીધી ઐરાવતની આગેરે, ચાલે જીવંતી સકોમલ પાગેરે;
જાણી ભક્ત જનેતા માટેરે, આવ્યા નારદ અંત્રિક્ષવાટેરે. ૧૩
- જ્યારે સુરપતિએ મુનિજન દીધારે, ત્યારે આવ્યા વાહન થકી હેઠારે;
કર જોડી દંડવત્ કીધોરે, ઋષિએ આશિર્વાદ દીધોરે. ૧૪
- મુનિ બોલ્યા તે મુખથકી વાણીરે, એક આ સુંદરી ક્યાંથી આણીરે;
કોઈ ભૂપતિ મનમાં કોપેરે, પણ અબળાની લાજ ન લોપેરે. ૧૫
- તું તો સ્વર્ગ અમરનો ઈશરે, તને આવડી નવ ઘટે રીષરે;
પછે ઈંદ્ર બોલ્યા શિર નામીરે, તમે વાત વિચારો સ્વામીરે. ૧૬
- એને ગર્ભ એાદરમાં ભાસેરે, કોઈ દાનવ ઔઠ પ્રકાશેરે;
ટાણે ગર્ભ છેદન કરું એનોરે, પછે નહીં પરાભવ કેનોરે. ૧૭

એવી સાંભળી વાત જે વારેરે, હસી બોલ્યા તે મુનિ તે વારેરે;
 એના ઓદરમાં પ્રગટે બાળરે, તે તો પૂર્ણ ભગવંત ગોપાળરે. ૧૮
 ભય હિરણ્યકશિપુનો મધરશોરે, એની ભક્તિએ તમે ઉગરશોરે;
 પછે ઈંદ્ર તે આશ્ચર્ય પામેરે, ઋષિજીને ચરણ શિર નામેરે. ૧૯
 સુંદરીને નમાવ્યું શિશરે, તમે મનમાં ન ધરશો રીશરે;
 અબાણે થયો અપરાધરે, ક્ષમા કરજો જનેતા સાધરે. ૨૦
 કર જોડીને સુરપતિ માંગેરે, ઉભા સ્તુતિ કરે ઋષિ આગેરે;
 એ સુંદર સ્વામીને ધામેરે, રાખો શરણું રખે દુઃખ પામેરે. ૨૧
 પછે માતુનિ મુનિવર વાળીરે, તેને પુત્રી કરીને પાળીરે;
 આપ્યો મુનિવરે વર અતિભાવેરે, તું તો ગર્ભ પ્રસવ પતિ આવેરે. ૨૨
 ધણી જ્ઞાનની વાત સુણાવીરે, તેણે દુઃખની દાઝ સમાવીરે;
 તે ગર્ભવાસમાં પ્રહ્લાદરે, રસ પીધો સ્તુતિ કરી સ્વાદરે;
 તેનો મર્મ મુનિજન જાણેરે, રસપાન કરે તે વખાણેરે. ૨૩
 પૂર્વછાયા

તે વખાણે જશ પ્રભુનો, જે કરે રસપાન;
 પણ દુષ્ટ દાનવ નવ લહે, જેને અટલ છે અજ્ઞાન. ૨૪

ઉત્થલો

અટલ છે અજ્ઞાનરે, તે નવ લહે રસ હરિતણો;
 હિરણ્યકશિપુ તેમ કરે, જેમ વિષે સર્પ વાધે ધણો. ૨૫

કડવું ૧૮ મું-રાગ ધોળ

પછે વાધ્યો અસુર તપ તાપરે, બાધા વિશ્વ વિષે;
 થયો મુનિવરને સંતાપરે, બાધા વિશ્વ વિષે. ૧
 કંપે સ્વર્ગ મૃત્યુ ને પાતાળરે, બાધા; વળી ડોલ્યા દશે દિગ્પાળરે, બાધા. ૨
 દેવ મેલી પોતાનું ધામરે, બાધા; રહેવા બાળતા હિંડે ઠામરે, બાધા. ૩
 ચૌદ લોક ચજ્ઞાં ચક્રડોળરે, બાધા; બ્રહ્મલોકમાં હાલકહોલરે, બાધા. ૪
 વાધ્યું તપતણું બહુ તેજરે, બાધા; મન ભમાવી ચારે એજરે, બાધા. ૫
 થયો દાનવ મહા બળવાનરે, બાધા; વર આપવો જોઈએ નિદાનરે, બાધા. ૬
 કહિંએ ચુક્યો નહીં તપતાલરે, બાધા; વર આપવામાં જંજનલરે, બાધા. ૭
 એ તો તામસી છે દુર્બુદ્ધરે, બાધા; જીગ માંહે જગાડશે જીદ્ધરે, બાધા. ૮
 એ તો દેવને દેશે દંડરે, બાધા; એ તો આચરે પાપ પ્રચંડરે, બાધા. ૯

એમ બ્રહ્મા વિચારે વાતરે, બાધા; વર આપવા આવ્યા ખ્યાતરે, બાધા. ૧૦
 આવી ઉતર્યા પર્વત મહિરે, બાધા; તપ દાનવ સાધે છે જ્યાંહિરે, બાધા. ૧૧
 કર મૂકી કસ્યો સાવધાનરે, બાધા; મુખ બોલ્યા બ્રહ્મા લગવાનરે, બાધા. ૧૨
 બિઠ પુત્ર તપસ્યાથી જાગરે, બાધા; મન ગમતો બિઠી વર માગરે, બાધા. ૧૩
 એવું સાંભળી જાગ્યો ભૂપરે, બાધા; દીધું દેવ વિધાતાનું રૂપરે, બાધા. ૧૪
 કર જોડીને લાગ્યો પાયરે, બાધા; સ્વામી થાજે હુંને સહાયરે, બાધા. ૧૫
 જેટલા વર માગું આજરે, બાધા; તેટલા જ આપો મહારાજરે, બાધા. ૧૬
 જેટલા સૃષ્ટિ તમારીના જંતરે, બાધા; મારો આશુ ન શકે અંતરે, બાધા. ૧૭
 જળ ભૂતળ વાયુ પ્રકાશરે, બાધા; મારો તે ન કરી શકે નાશરે, બાધા. ૧૮
 શલ્યા શુષ્ક કાષ્ઠ કે દંડરે, બાધા; તેણે પડે નહીં મુજ પંડરે બાધા, ૧૯
 મંત્ર જંત્રને આયુધ અસ્ત્રરે, બાધા; મુને છેદે નહીં કા શસ્ત્રરે, બાધા. ૨૦
 સાત ધાતુના ધાટ અનેકરે, બાધા; મારું અંગ ન ભેદે એકરે, બાધા. ૨૧
 વનૌષધિ ભાર અઢારરે, બાધા; મારો તેથી ન થાયે સંહારરે, બાધા. ૨૨
 ગિરિશિખર પહાણ કાડાણરે, બાધા; મારો પડે ન નિશ્ચે પ્રાણરે, બાધા. ૨૩
 ધર ગોખલો ને ધરખારરે, બાધા; મારો પંડ પડે ન કા ઠારરે, બાધા. ૨૪
 અવનિપર અંબર હેઠયરે, બાધા; મુજ મૃત્યુ તે નાવે નેટરે, બાધા. ૨૫
 દિન રેણુ સમસ્ત મોઝારરે, બાધા; મુને મારે ન મારણહારરે, બાધા. ૨૬
 જીવ યોતી જે ચારે ખાણરે, બાધા; તેથી નવ મરું નિર્વાણરે, બાધા. ૨૭
 એટલું માગું કર જોડરે, બાધા; પહોંચે મારા મનનો કાડરે, બાધા. ૨૮
 પછે બોલ્યા બ્રહ્મા બોલરે, બાધા; તે તો વર માંગ્યા અણુતોલરે, બાધા. ૨૯
 નથી આપવા જેવા નિર્ધારરે, બાધા; વર દુર્લભ એજ અપારરે, બાધા. ૩૦
 આજલગે એવા નથી કાયરે, બાધા; જેને તારા જેવો વર હોયરે, બાધા. ૩૧
 પણ જ તારા તપને ત્રાશરે, બાધા; વર આપીને પૂરું આશરે, બાધા. ૩૨
 મુખે માગ્યું તે થાશે સત્યરે, બાધા; પણ દૈત્ય તારી છે દુર્મત્યરે, બાધા. ૩૩

પૂર્વશયો

દૈત્યતણી દુર્મત્યરે, વિશ્વ વિષે નિર્ધાર;

અહંકારી ઉન્મત્ત ધણું, કરે ભોમને ભાર.

૩૪

ઉથલો

કરે ભોમને ભારરે, દાનવ દળ મેલી ધણું;

અચ્યુત લે અવતારરે, તો દુઃખ ભાંગે સુરતાણું.

૩૫

કડવું ૧૯ મું-વલણ

વળી વળી બોલ્યા તે બ્રહ્મકુમારજી, લઈ વર વાધ્યો તે અસુર અહંકારજી;
સાંભળ રાજા તે કહું વિસ્તારજી.

૧

ઉથલો

સાંભળ કહું વિસ્તારજી તેનો, પાંડુ સુત પુણ્યવંત;
પામી વર દાનવ વળ્યો, તે ખ્યાત સુણ મન ખંત.

૨

રાગ ગોડી ગુજરી

વર આપી વળ્યા ચતુરાનન જો, પછે ભૂપતું ફૂલ્યું તન મન જો;

પામ્યો વાંચિછત વસ્તુ પદારથ જો, જાણે મન થયો કૃતારથ જો.

૩

આગે દૈત્ય ને વરદાન લીધું જો, જેમ મેગળ ને મદ પીધું જો;

પહેલો બળિયો ને વળિ વર લીધો જો, જેમ પતંગ પાંખાળો કીધો જો.

૪

હતો અસુર અતુલ બળ બળિયો જો, વર વાંચિછત પામીને વળિયો જો;

આવ્યો અસુર પોતાને મંદિર જો, તિહાં પ્રાક્રમ દીધું પુરી ઈંદ્ર જો.

૫

બાધું નગર કર્યું છે સૂનું જો, કાઈ ધામ જડે નહીં જૂનું જો;

દેખી ક્રોધ ચળો મનમાંહે જો, પછે તેડાવ્યા દાનવ ડાલા જો.

૬

દેશદેશના દાનવ બળિયા આવી જો, બેઠા ક્રોધમાં ભુકુટી ચઢાવી જો;

પ્રજા સઘળીને શિઘ્ર તેડાવી જો, આપ આપને સ્થાનક આવી જો.

૭

બહુ ક્રોડ અસુર થયા ભેળા જો, દૈત્ય જાણે હવે વળી વેળા જો;

દળવાદળ સેના દીસે જો, જુદા કરવાને મન નહીં હીસે જો.

૮

વાળે દશ વીશ ક્રોડ દદામાં જો, તે સુરપતિનાં પૂર સામાં જો;

વાળે વાંજિત્રના નિર્દોષ જો, કાને પજું સુણે ન ત્રૈલોક જો.

૯

ઉછાંછળા દૈત્ય અલેખે જો, મદમાતાં થઈ મન મહાલે જો;

અળવિતરા અવળા ચાલે જો, જાણી જોઈને ઝઘડો ધાલે જો.

૧૦

અવળી આળ કરે માંહોમાંહે જો, ખેલે ખડ્ગવિદ્યાને ધાએ જો;

અસ્ત્રશસ્ત્રની વિદ્યા સાંચે જો, એક બીજાને બંધન બાંધે જો.

૧૧

એવું સૈન્ય મળ્યું સર્વ રાણુ જો, બોલે હિરણ્યકશિપુ બહુ માન જો;

મુજ આગળ અમર કોણુ માત્ર જો, ગળ વના કીધું છે ગાત્ર જો.

૧૨

એમ કહીને મુંઝે કર ધાલ્યો જો, દળ સજ્જ કરી દાનવ ચાલ્યો જો;

આજ સ્વર્ગે જઈ વેર વાળું જો, મારા હૃદિયાતણું દુઃખ ટાળું જો.

૧૩

મળે ઈંદ્ર તો માન ઉતારું જો, ત્યારે હિરણ્યકશિપુ નામ મારું જો; ૧૪
 પછે દળ લઈ દાનવ ધાયો જો, ધરા ધ્રુજ ને અંખર સહાયો જો.
 દીધો સ્વર્ગ નિકટ જઈ ડેરો જો, મણિ સ્ફટિકનો ગઢ ઘેર્યો જો; ૧૫
 ઈંદ્રે જાણ્યું જો દૈત્ય અલંગી જો, વર પામી આવ્યો છે ઉમંગી જો.
 એથું જુદા કીધું નવ જાત જો, વૃથા કરવો તે શાને બિપાય જો; ૧૬
 શલ્યા લોહ ઉપર કર હણીએ જો, દુઃખ પોતે પોતાનું ગણીએ જો.
 ક્રોધે કાળી પાણુને ડશીએ જો, દંત ભાગે પછે કર ધરીએ જો; ૧૭
 એમ અમરપતિ મન ધારી જો, નાહા લઇને પોતાની નારી જો.
 બીજા દેવતાઓ દોદશ પળિયા જો, તજી ભુવન ને શિશ્ર ઉચલિયા જો; ૧૮
 ગયા અમર સ્વર્ગથી નાશી જો, જોયું દૈત્યે સ્થળ તે તપાસી જો.
 પછે અસુર પુરીમાં પેઠા જો, સુરસ્વામીને સ્થાનકે બેઠા જો; ૧૯
 આવ્યો હિરણ્યકશિપુ નર ત્યાંહિ જો, ચડી બેઠા ઈંદ્રાસનમાંહિ જો.
 રાજ રંગ ધણો મન જામ્યો જો, સુર ઈંદ્રતણું સુખ પામ્યો જો; ૨૦
 કર જોડીને શિશ નમાવી જો, ધણા દૈત્ય ઉભા નિજ આવી જો.
 શોભા દાનવ તેજ અપાર જો, જાણે દિનકરનો ઝળકાર જો; ૨૧
 માથે મુગટ કનક મણિ ઓપે જો, તે તો ઈંદ્રગુણ છબી લોપે જો.
 કાને કુંડળ ઉર મણિ માળા જો, નેત્ર જાણે અગ્નિની જ્વાળા જો; ૨૨
 ધરે નવનવાં વસ્ત્ર વિભાગી જો, કરે ખડ્ગ ચંપર શોહાગી જો.
 ક્રોધ દષ્ટે જો સામું નિહાળે જો, તેનાં શરીરની શુદ્ધબુદ્ધ ટાળે જો ૨૩
 શોહે સ્વર્ગ ભુવનની ધરણી જો, હેમ રત્ન વિદુમની વરણી જો.
 પેઠા મણિમય મંડપ મધ્ય જો, જોરે હંકારી લિધ રિક્કસિક્ક જો; ૨૪
 જેતાં પૃથ્વીમાં પ્રતિજિજ્ઞાસે જો, જેમ ભાસે તે વદન અરીસે જો.
 દ્વારે મોતીનાં તોરણ લહેકે જો, ચરચ્યાં કુંકુમ કસ્તૂરી બહેકે જો; ૨૫
 ફરતી કલ્પ વૃક્ષની વાડી જો, વચ્ચે અગરચંદનની ઝાડી જો.
 વીંટિ વેલ તિહાં બહુ ફૂલી જો, રહ્યાં કુસુમ કુસુમ મધુ ઝૂલી જો; ૨૬
 તિહાં ગાન્ધર્વ અપ્સરા નાચે જો, ઉભા અનેક બંદીજન જાચે જો.
 દોડે જૂથ દાનવનાં જોમી જો, ભોગવે મોટા ભૂપતની ભોમી જો; ૨૭
 દૈત્ય હિરણ્યકશિપુની હાકે જો, ચૌદ લોક ચક્ષા છે ચાકે જો.
 બીજા નવ દિગ્પાળ ત્યાં આવ્યા જો, તે તો ભેટ લલી લલી લાવ્યા જો; ૨૮
 હુય હસ્તી શિખીકા સારી જો, સિદ્ધિ લાવ્યો ક્રૂણેર લંડારી જો.

વળી રથ રેવંત ગજ ઝાઝા જો, લાવે લાખો લેખે સર્વે રાજા જો;	
પોત પોતાની ભોમીની ભેટ જો, ભૂપ આવી પહોંચાડે ઠેઠ જો.	૨૯
એને સેનાતણી નહીં સંખ્યા જો, એથી અવનિ ને આલતે ચમક્યાં જો;	
એના તનમાં ત્રિગુણ નીરોગી જો, બ્રહ્મા ગુરુ હરિ શિવ જોગી જો.	૩૦
એવી સંપત્તિ પામ્યો અસુર જો, તેણે શશિ રવિ જિત્યા સુર જો;	
પછે નારદ ઋષિ તેડી રાણી જો, આવ્યા તત્પર તુંબરુ પાણી જો.	૩૧
કરી પુત્રીને સાસરવાસો જો, સોંપી ભૂપને ટાળ્યો વરાંસો જો;	
પેર પ્રીછવી શ્રી ઋષિરાય જો, રાજા મનમાં તે હરખ ન માય જો.	૩૨

પૂર્વછાયા

રાજા મનમાં હરખિયો, પામે પરમ ઉલાસ;	
અમરાપુરી પોતે રહ્યો, દેવ રહ્યા વનવાસ.	૩૩

ઉથલો

દેવ રહ્યા વનવાસરે, શ્રીપતિનું સ્મરણ કરે;	
ગગનથકી વાંચક થયું, તે સુરનર શ્રવણે સુણે.	૩૪
અવતરે છે ઘેર અસુરને, કુંવર ભગત ભગવાન;	
તે દુઃખ ટાળે તમતણાં, લેતાં નામ નિદાન.	૩૫

કડવું ૨૦ મું-વલણ

વળતા બોલ્યા તે મુનિવર વાતજી, સાંભળ રાજા તે ભક્તની ખ્યાતજી;	
બાળક પ્રગટ્યો તે ગુણ વિખ્યાતજી.	૧

ઉથલો

સાંભળ રાજા શ્રવણ સર્વે, ભક્તગુણ વિખ્યાત;	
અસુરને કુળ અવતર્યો, પણ બન્ને વૈકુંઠનાથ.	૨

રાગ માલવ ગુજરી

થયો અસુર તણે ઘેર બાળ, રૂપ મનોહર છે;	
એને વંહાલા ધણું ગોપાળ, રૂપ મનોહર છે.	૩
વાળે ઢોલ નિશાન ને નાદ, રૂપ; એનું નામ ધંરાબ્યું પ્રહ્લાદ, રૂપ.	૪
વહેંચે છે શ્રીફળ ફેફળ પાન, રૂપ; ગાયો માનુની મધુરાં ગાન, રૂપ.	૫
મન હરખ ધણો ઘેર ભૂપ, રૂપ; એ શોભે તે સખળ સ્વરૂપ, રૂપ.	૬
એમ મંત્ર વિચારે માત, રૂપ; એક પુત્રથી વાધશે ખ્યાત, રૂપ.	૭

જોતાં જન્માક્ષરની વાત, રૂપ;	એને પ્રભુ મળે સાક્ષાત, રૂપ.	૮
માતા લાડ લડાવે દિન રેણુ, રૂપ;	જેમ પાંપણ પાળે નેણુ, રૂપ.	૯
માથે ટાપીમાં મોતીનો હાર, રૂપ;	માંહે ધુધરનો ધમકાર, રૂપ.	૧૦
પહેરી ઝુલડી ઝળકતી જોત, રૂપ;	જાણે અર્કતણે ઉઘોત, રૂપ.	૧૧
કટિ મેખલા ધુધરમાળ, રૂપ;	થયો પાંચ વરસનો બાળ, રૂપ.	૧૨
પછે પિતાએ આણી પ્રીત, રૂપ;	મેલ્યો શીખવા રાજની રીત, રૂપ.	૧૩
જોઈ ઉત્તમ દિવસ નિર્ધાર, રૂપ;	જવા નિશાળે સળ્યો કુમાર, રૂપ.	૧૪
શોહે જરકસી પાઘડી શિશ, રૂપ;	જોઈ મોહી રહે અજ ધશિ, રૂપ.	૧૫
કંઠે ઝળકે મોતીના હાર, રૂપ;	ધર્યાં વસ્ત્ર તે ઝાકઝમાળ, રૂપ.	૧૬
કાઘો મેગલપર અસ્વાર, રૂપ;	સાથે વાળંત્રનો નહિ પાર, રૂપ.	૧૭
સુત એણીપેર મેલ્યો નિશાળ, રૂપ;	સાથે સહસ્ર પાળા અસ્વાર, રૂપ.	૧૮
સોંપ્યો ભૃગુ ગુરુને હાથ, રૂપ;	ત્યાં બોલ્યો અસુરનો નાથ, રૂપ.	૧૯
એને જળવળે લલી ભાત, રૂપ;	રુડી વિદ્યા ભણાવો દિનરાત, રૂપ.	૨૦
પછે નિશાળિયામાં નરેશ, રૂપ;	વહેંચ્યાં સાકર દ્રાક્ષ વિશેષ, રૂપ.	૨૧
આપ્યા ખડિયા કનકના અપાર, રૂપ;	સહુને દીધી લલામણુ સાર, રૂપ.	૨૨
પછે ગુરુજીએ જાણ્યું મંન, રૂપ;	પાસે બેસાજ્યો દાનવતંન, રૂપ.	૨૩
રૂપ મનોહર ને રઢીઆળું, રૂપ;	લાગે સર્વને શોભતું સારું, રૂપ.	૨૪

પૂર્વજાણી

રૂપ મનોહર અતિ ધણું, નખ શિખ નિર્મળ તંન;
કામળ વદન વાયક મધુર, આઠે પોહોર પ્રસંન. ૨૫

ઉથલો

આઠે પોહોર પ્રસંનરે, શ્રીગુરુજી વાણી વદે;
કહું કથા હરિભક્તની તે, રાજા તું સાંભળ હ્રદે. ૨૬

કડવું ૨૧ મું-વલણ

વળતા બોલ્યા તે મુનિ નારદજી, સાંભળ રાજા તે કહું હારદજી;
જેનો પાર ન પામે શારદજી. ૧

ઉથલો

પાર જેનો ન લહે શારદા, કહું તેનો મર્મ;
પ્રહ્લાદની દઢ ભક્તિ પૂરણુ, સુણો રાજા ધર્મ. ૨

રાગ મંગલાચરણ

પછે ગુરુજીએ તેજો, રંગીલા કુંવર રે;

લઈ મસ્તક મૂક્યો હાથ, રંગીલા કુંવર રે;

એવી વિદ્યા તુંને શિખવું, રંગી; જેમ જિતે સભાનો સાથ, રંગી.	૩
હાથ પાટી લ્યો હેમની, રંગી; માંહે લખ્યા મોટા મંત્ર, રંગી.	
ગુરુતણું મન તું રાખજે, રંગી; તુંને શીખવું ઝાઝા જંત્ર, રંગી.	૪
પહેલી વેળા શિષ્યો શિખવું, રંગી; પછે ભણ્યાનો જે ભેદ, રંગી.	
બાવન અક્ષર એ વિષે, રંગી; ચૌદ વિદ્યા ને ચારે વેદ, રંગી.	૫
દીપતાં આંક દશે લખો, રંગી; લેખું કરવાને કાજ, રંગી.	
સર્વ વિદ્યા તુંને શિખવું, રંગી; જેમ રુકું ચલાવે રાજ, રંગી.	૬
તાતતણું માન રાખજે, રંગી; માતાને લાગજે પાંચ, રંગી.	
દુર્બળ દુઃખ દેખશ મા, રંગી; રખે રાખે વેરીની સહાય, રંગી.	૭
શત્રુનો સંગ ન કીજીએ, રંગી; મિત્રને ન દેશો છેહ, રંગી.	
ચોરે ચૌટે જઇશ મા, રંગી; શઠ સાથે ન કરીએ સ્નેહ, રંગી.	૮
રાજદારે કા દહાડલે, રંગી; કાંચે કરીશ મા હાંસ, રંગી.	
પંથતણાં પરીઆણુમાં, રંગી; વણુ તેજે મા જાળે પાસ, રંગી.	૯
દ્યુતવિદ્યા નવ ખેલીએ, રંગી; હુંકી ન કીજીએ હોડ, રંગી.	
અણુજાણે નીર ન પેશીએ, રંગી; નવ ખેશીએ નીચની જોડ, રંગી.	૧૦
ગીત કથા સંવાદમાં, રંગી; વચ્ચે ન કરીએ વાત, રંગી.	
અહર્નિશ ઉદ્યમ કીજીએ, રંગી; કાંઈક દાન દીજે વિખ્યાત, રંગી.	૧૧
રમતાં રીસ નવ કીજીએ, રંગી; દીન રેણુ રહિયે રળિઆત, રંગી.	
જમતાં જોર નવ કીજીએ, રંગી; ભાવતું લીજીએ ભાત, રંગી.	૧૨
સુતા તે સર્પ ન છેડીએ, રંગી; વિષ સાથે ન કીજીએ વાદ, રંગી.	
વાપી કૂપ ન ઠેકીએ, રંગી; ઉત્પાત ન કરો ઉન્માદ, રંગી.	૧૩
પાવક હાથ ન ધાલીએ, રંગી; નવ ચાલીએ સાંકડી વાટ, રંગી.	
અજાણુ વસ્તુ ન પ્રાશીએ, રંગી; નવ કુદીએ અવધડ ઘાટ, રંગી.	૧૪
એકલા ગામ નવ ચાલીએ, રંગી; કામ પડે જો કાટ, રંગી.	
લીધું દીધું લખાવીએ; રંગી; ખાંતે ન પડે ખોટ, રંગી.	૧૫
મોટ વડાઈ નવ લોપીએ, રંગી; પાળિએ ધરમાં ધર્મ, રંગી.	
દોષ કુને નવ દીજીએ, રંગી; કીજીએ આપણું કર્મ, રંગી.	૧૬

પંડને પાવન રાખીએ, રંગી; નાહીએ નિર્મળ નીર, રંગી.
 મેલાં વસ્ત્ર નવ પહેરીએ, રંગી; રાખીએ શુદ્ધ શરીર, રંગી. ૧૭
 ચાંપીને પાધ નવ ખાંધીએ, રંગી; નખે ન ખણિએ ધરણુ, રંગી.
 પ્રભાતે નવ પોહીએ, રંગી; હસ્તે ન ત્રાડીએ તરણુ, રંગી. ૧૮
 છોર વિના નવ છોરીએ, રંગી; કુડી ન પૂરીએ સાખ, રંગી.
 એવી વિદ્યા મેં શીખવી, રંગી; તે વાત હૃદેમાં રાખ, રંગી. ૧૯

પૂર્વછાયા

વાત હૃદેમાં રાખજે, રૂડા રાજકુમાર;
 જગતમાં જસ પેરવે, કૃપા કરે કિરતાર. ૨૦

ઉથલો

કૃપા કરે કિરતારે, એવું મન નિશ્ચયે ગણુ;
 જે વિદ્યા સંકટ હરે, તે વિદ્યા ભાવે ભણુ. ૨૧

કડવું ૨૨ મું-વલણુ

વળતા યોદ્યા તે મુનિવર વાણુ, સાંભળ રાજ તે ચતુર મુખણુ;
 કહું હરિજનની વાત વખાણુ. ૧

ઉથલો

વાત વખાણું ભક્તની, તે સાંભળ ધર્મ નરેંદ્ર;
 ગુરુવચન મસ્તક ધર્યું, પણ અનુભવ ઓપેંદ્ર. ૨

રાગ ધનાશ્રી

ગુરુજને શિશ નમાવી કરી, કર જોડીને યોલિયો બાળ; કૃતાર્થ મને કર્યો;
 સ્વામી સકળ વિદ્યા મને શીખવી, મને કરુણા કરી તત્કાળ; કૃતાર્થ. ૩
 હું તો સિદ્ધો વરણુ સિદ્ધ શીખિયો, તેમાં ક્ષણુ નવ લાગી વાર; કૃતાર્થ;
 જેનો અર્થ વિચારતાં એ થયો, માંહિ ક્રીડા કરે કિરતાર; કૃતાર્થ. ૪
 મેં તો અક્ષર સધળા ઓળખ્યા, મને લાધ્યો ભણ્યાનો ભેદ; કૃતાર્થ;
 એથી શાસ્ત્ર સકળ મંત્ર જંત્ર કળા, ચૌદ વિદ્યા ને ચારે વેદ; કૃતાર્થ. ૫
 એના પાવન અક્ષર ખીજ સદા, માંહિ પૂરી રહ્યો પરિબ્રહ્મ; કૃતાર્થ;
 તેને સમજે તે સુખ પામે ધણું, અણુસમજીને પહોંચે શ્રમ; કૃતાર્થ. ૬
 મેં તો કહ્યો તે કેશવ જાણિયો, ખખખો ખગવાહન નિરધાર; કૃતાર્થ;
 મેં તો ગળ્યો તે ગોવિંદ જાણિયો, ઘઘ્યો ઘનશ્યામ મોરાર; કૃતાર્થ. ૭

- મેં તો નન્નો નારાયણ લેખિયો, વળી ચચ્યો લખિયો ચક્રપાણ; કૃતાર્થ; ૮
- મેં તો છછ્છો છખિલો જ લેખિયો, લખ્યો જજજો તે જીવનપ્રાણ; કૃતાર્થ. ૯
- મેં તો ઝઝઝો ઝખકારી લખ્યો, નન્ને નિર્ગુણ નિરાકાર; કૃતાર્થ; ૯
- મેં તો ઢઢો તે ઢેકધારી લખ્યો, લખ્યો ઢઢો તે ઢારણહાર; કૃતાર્થ. ૯
- મેં તો ડડો તે ડંખરધારી લખ્યો, મેં તો ઢઢો લખ્યો જગદાલ; કૃતાર્થ; ૧૦
- મેં તો ણુણુ નિરંજન જાણિયો, તત્તો ત્રિભુવનનો પ્રતિપાળ; કૃતાર્થ. ૧૦
- મેં તો થથ્યો તે સ્થિરસ્થાવર લખ્યો, મેં તો દદો લખ્યો છે દેવેશ; કૃતાર્થ; ૧૧
- મેં તો ધધ્ધો તે ધરણીધર લખ્યો, મેં તો નન્નો લખ્યો છે નરેશ; કૃતાર્થ. ૧૧
- મેં તો પપ્પો તે પુરુષોત્તમ લખ્યો, લખ્યો ફફફો તે ફળદાતા; કૃતાર્થ; ૧૨
- મેં તો બબ્બો તો બહુ નામી લખ્યો, મેં તો ભભ્ભો લખ્યો ભવતાર; કૃતાર્થ. ૧૨
- મેં તો મમ્મો તે મધુસૂદન લખ્યો, મેં તો યય્યો લખ્યો યમૂનેશ; કૃતાર્થ; ૧૩
- મેં તો રરરો તે રામ કરી લખ્યો, લખ્યો લલ્લો લીલાધર વેશ; કૃતાર્થ. ૧૩
- મેં તો વવ્વો તે વિષ્ણુ કરી જાણિયો, લખ્યો શશ્શો શંકર્પણ ભૂપ; કૃતાર્થ; ૧૪
- મેં તો ષષ્ષો તે ષટ્દર્શન લખ્યો, સસ્સો તે સસ સ્વરૂપ; કૃતાર્થ. ૧૪
- મેં તો હહ્હો હરિ કરી જાણિયો, મેં તો શ્રી લખ્યો શ્રીપતિ નામ; કૃતાર્થ; ૧૫
- મેં તો ક્ષ લખ્યો રૂપ ક્ષમાકારી, જ લખ્યો લક્ષ્મીપતિ ધામ; કૃતાર્થ. ૧૫
- મેં તો અક્ષરે અક્ષર ઓળખ્યો, એવો આઘ પુરુષ અવિનાશ; કૃતાર્થ; ૧૬
- મને કાંઈ બીજું કહ્યું નવ ગમે, ગુરુ સાચું કહું તમ પાસ; કૃતાર્થ. ૧૬
- હું તો હરિ હરિ મુખમાંથી જપું, દિન રેણુ રહું રળિયાત; કૃતાર્થ; ૧૭
- મારો મનમાં ગોવિંદ મુકુંદ વસે, નહિ ઉચરું અવર કાંઈ વાત; કૃતાર્થ. ૧૭
- મારે નામ નારાયણ રામ હદે, કમળાવર વૈકુંઠરાય; કૃતાર્થ; ૧૮
- સચ્ચિદાનંદ માધવ પ્રાણ પ્રભુ, તેનો ગાઉ મુખે મહિમાય; કૃતાર્થ. ૧૮
- હું તો વંદુ સુંદર નારાયણને, દામોદર દીન દયાળ; કૃતાર્થ; ૧૯
- અવિનાશિ અનંત અમોઘ અતિ, વળી પૂરણ અલ્લ ગોપાળ; કૃતાર્થ. ૧૯
- એનું નામ ન મેલું એક ધડી, પિંડ માંહે છે જ્યાં લગે પ્રાણ; કૃતાર્થ; ૨૦
- મારે તન મન ધન છે તેહ સદા, જગજીવન સ્યામ સુખાણ; કૃતાર્થ. ૨૦
- એનાં ભજનનો રસ જેણે અનુભવ્યો, તેને બીજું કયે નહીં વાત; કૃતાર્થ; ૨૧
- તે તો ગીત કથા ગદ્ય પદ્ય કથે, દિન રેણુ રહે રળિયાત; કૃતાર્થ. ૨૧
- જગદીશ પરમેશ્વર જગતપતિ, વળિ ઈશ્વર સસ સ્વરૂપ; કૃતાર્થ; ૨૨
- કહાવે ભક્તવત્સલ ભવસિંધુ વિષે, ભગવાન સુરાસુર ભૂપ; કૃતાર્થ. ૨૨

હવે એક અધક્ષણ નહીંરે તજું, લજું ભાવ ધરી મન માંય; કૃતાર્થ;
મારે પ્રીતડી જે પેલા ભવ તણી, તેણે શ્રીવર થાશે સહાય; કૃતાર્થ. ૨૩

પૂર્વછાયો

શ્રીવર થાશે સહાયરે, મને મોટો વિશ્વાસ;
કરુણાસાગર શ્રીહરિ, તે પૂરે મનની આશ. ૨૪
જેણે લજ્યા નહિ શ્રીહરિ, લક્ષ્મણસહ ભગવાન;
અમૃતને અળગું કરી, વિષમ કર્યું વિષપાન. ૨૫

કડવું ૨૩ મું-વલણ

વળતા બોલ્યા તે મુનિવર સારણ, સાંભળ રાગ તે ધર્મ કુમારણ;
ગુરુએ વાયોં તે રાજકુમારણ, ફરિ ન કરીશ એવો ઉચ્ચારણ. ૧

ઉથલો

ગુરુએ વાયોં અસુરસુતને, સુણી વિષ્ણુનાં વખાણ;
તુજ તાત વેરીને શું લજે, સુણ કુંવર ચતુરસુખણ. ૨

રાગ-વણુજારાનો

અધ્યારુ વળતું બોલિયો, તને વારુંરે,
એવું વળી મ બોલીશ વણ, કુંવર નહિ સારુંરે;
એશું તાત તારાને વેર છે, તને; સુણી રીસે રાતાં થાય નેણ; કુંવર. ૩
એ તને કાણે શીખવ્યું, તને; રાય સુણતાં થાશે વિનાશ; કુંવર;
દેલને દેવશું વેર છે, તને; નામ લેતામાં લાગે હુતાસ; કુંવર. ૪
જાણ્યું અજાણ્યું બકીશ મા, તને; ક્રોધ કરશે તારો તાત; કુંવર;
આગળથી એટલું કહી, તને; ફરી મુખથી મ કાઢીશ વાત; કુંવર. ૫
અસુરતણે કુળ ઉપ-યો, તને; કહેને ક્યાંથી શિખ્યો પર પક્ષ; કુંવર;
તાતનો શત્રુ શ્રીરામ છે, તને; તેનાં નામનો લીધો લક્ષ; કુંવર. ૬
વેરીનું નામ ન લીજિયે, તને; શત્રુને ન નમાવવું શીશ; કુંવર;
તારો પિતા જો જાણશે, તને; તો તે રૌરવ કરશે રીશ; કુંવર. ૭
અજાણ્યું કામ ન કીજિયે, તને; એથી કારમો થાશે કલેશ; કુંવર;
આપથી મનમાં ખીજિયે, તને; જેથી સાંભળશે સર્વ દેશ; કુંવર. ૮
આગળથી આદર કરી, તને; હવે એનું ન લેશો નામ; કુંવર;
તાતને કાણે કહેવાય નહીં, તને; જો સાંભળે તો મારે કામ; કુંવર. ૯

- તું તો બાળક બાણે નહીં, તને; શા છે દેસતણા કુળધર્મ; કુંવર;
 બુદ્ધિ વિના શુદ્ધિ શી પડે, તને; વણુ બાણે ન કીજિયે કર્મ; કુંવર. ૧૦
- એકા તે શત્રુને શું બજે, તને; તું તો ઉપન્યો કુળ અંગાર; કુંવર;
 કાઠ કપટિયે તને શિખવ્યું, તને; રહ્યો એ જ કરેછ ઉચ્ચાર; કુંવર. ૧૧
- કાઠક પાખંડિયે પ્રીછવ્યો, તને; કાણુ મળિયો તે લોભી લાંક; કુંવર;
 દૂરથી કુંગર દાખવ્યા, તને; તેની ઝરડીને બાંધી ગાંક; કુંવર. ૧૨
- તાતથી કા અદકું નથી, તને; બીજું બજન કરે શ્યાને માટ; કુંવર;
 એની ઋદ્ધિ સિદ્ધિ ત્રેલોકની, તને; એથી અદકરી ખોળછ ખાટ; કુંવર. ૧૩
- એ મૂકી વિષ્ણુને વળગ મા, તને; જેણે માર્યો બાંધવ તુજ તાત; કુંવર;
 તે સાથે રનેહ તારે ક્યમ ધટે, તને; તને હસશે દાનવ નાત; કુંવર. ૧૪
- એવું બાણી એને ઓળગે, તને; અધો વંશ લગવણુ વીર; કુંવર;
 તુજ તાત તુજપર કાપશે, તને; તારી માતા નયણે ભરે નીર; કુંવર. ૧૫
- વેરીશું વહાલ ન કીજિયે, તને; તેથી ગુરુજીને શિર પડે દોષ; કુંવર;
 બાળક બાણી વહાલ કરું, તને; ફરી રામ કહે તો કરું રોષ; કુંવર. ૧૬
- પેરે પેરે કરી પ્રીછવું, તને; એનો ફરી કરીશ મા કોડ; કુંવર;
 અમે કુળગુરુ તારા તાતના, તને; હવે ફરી વદીશ મા હોડ; કુંવર. ૧૭

પૂર્વછાયા

વિત્રે વાયોં કુંવરને, બજતાં શ્રીભગવાન;
 વળતાં વચન બાળક કહે, સુધા સુધારસપાન.

કડવું ૨૪ મું-વલણુ

પછે બોલ્યા તે મુનિવર વાતજી, સાંભળ રાજા તે પ્રભુજીની ખ્યાતજી;
 બાળક બોલ્યો તે ગુરુજી સંધાતજી, હરિ બજતાં ન વારો મહારાજજી. ૧

ઉત્પલો

ગુરુ સાથે બાળક બોલ્યો, વચન વાયું નવ કરે;
 અસુરને કુળ ઉપન્યો, પણ પ્રીત પ્રભુજી સાથે ધરે. ૨

રાગ સારંગ

એણીપેરે ગુરુજી વિધવિધ ભાતે, વચન કહીને વારે રે;
 તો પણ શિષ્યના મનમાં ન આવે, ક્ષણ ક્ષણ હરિ સંભારે;
 પ્રભુપર પ્રેમ ધરે છે રે, અસુર કુળ ભક્ત ભણે છે રે-ટેક. ૩

- ભણે ભણાવે કક્કા કિકી, બારાખડી બોલાવે રે;
જેટલા અક્ષર રામ વિના તે, દેખી શિશ ડોલાવે.-પ્રભુ. ૪
- રામ નામ વણુ અવર સુણાવે, તે ઉપર રહે રૂઠી રે;
નારાયણ વિના શબ્દ શ્રવણુ પડે, કુંવર જાય છે ઉઠી.-પ્રભુ. ૫
- એક ઘડી મેલે નહીં મુખથી, રંગરંગ રામસું લાગો રે;
અસુર રાયની ખીક ન આણે, મરણુ તણો ભય લાગો.-પ્રભુ. ૬
- રાત દિવસ શ્રીવરને સમરે, રામ નામ એક જાણે રે;
અધ્યાત્મની અવળી વિદ્યા, ટળતી મેલી ટાંણે.-પ્રભુ. ૭
- વળતો ગુરુજી મનમાં કાપ્યો, આ બાળક મત થોડી રે;
લંપટ લીધી વાત ન મૂકે, શું કરીએ શિર ફેડી.-પ્રભુ. ૮
- છડી ચીમટીથી નવ છળીઓ, રામતણો રંગ બીનો રે;
ભમર ચઢાવી ભય દેખાજો, તોય બાળક નવ ખીનો.-પ્રભુ. ૯
- ક્ષણુ ખીહીજે રીઝે નહીં જઈને, સો વાતે સમજાવેરે;
અસુરતણા ગુરુની અર્લકને, મનમાં વાત ન લાવે.-પ્રભુ. ૧૦
- કઈ કઈ વાતે ભય ઉપજાવે, બાળક બિરદ ન ચૂકે રે;
દેહ ઉપર સુખ દુઃખ દેખે પણ, મુખથી રામ ન મૂકે.-પ્રભુ. ૧૧
- એમ કરતાં કેટલા દિન વિત્યા, દૈત્યપતિએ તવ જાણ્યુંરે;
કુંવર નિશાળે વિદ્યા શિખ્યો, સાંભળવા ચિત્ત આણ્યું.-પ્રભુ. ૧૨
- વળતો અનુચર એક અચાનક, આવ્યો ગુરુને દારે રે;
ભરી સભામાં ભૂપતિ બેઠો, તેડી પુત્ર પધારે.-પ્રભુ. ૧૩
- તવ પ્રહ્લાદ પ્રત્યે ગુરુજી બોલ્યા, સુણુ શિખામણુ મારી રે;
ચાલ પિતા તેડે છે તુજને, બોલજે વાત વિચારી.-પ્રભુ. ૧૪
- ટાંણે કહું છું તિહાં છે બાળક, સ્થાનક ચતુર થયાનું રે;
જે વિદ્યા મુજને સંભળાવી, તે નહીં કામ કલાનું.-પ્રભુ. ૧૫
- પછે બાળક ગુરુ સાથે બોલ્યો, સ્વામી કહું છું સાચું રે;
મારે પ્રીત પ્રભુસું બાંધી, જણુ જણુને નહીં જાણ્યું.-પ્રભુ. ૧૬
- ત્યાર પછી મારગ પરવરીઆ, ગુરુજી શિષ્ય બે સાથે રે;
રાજકુંવર વિચારી મનમાં, હરિજન ધરીઓ હાથે.-પ્રભુ. ૧૭
- પંથ વિષે પ્રહ્લાદે પળતાં, કીર્તન કંઠપ્રકાશે રે;
કવળ નામ જપે કેશવનું, જે સુણી અંધક નાશે.-પ્રભુ. ૧૮

- ગરુડારૂઢ ગદાધર શ્રીવર, શંખ ચક્ર ગદાધારી રે;
દામોદર સુંદર ગુણ મંદિર, સ્વજન સંકટહારી.—પ્રભુ. ૧૯
- માધવ મધુસૂદન મનમોહન, નારાયણ અવિનાશી રે;
જય જગદીશ જનાર્દન અચ્યુત, વિકૃલવૈકુંઠવાસી.—પ્રભુ. ૨૦
- વાસુદેવ વિશ્વંભર વિષ્ણુ, શંકર્ષણ શુભકારી રે;
કમલનાથ કમલદલલોચન, પૂર્ણાનંદ મોરારી.—પ્રભુ. ૨૧
- એમ સ્તવન તુલસીવરકેરું, પંથ વિષે પ્રકાશે રે;
હારે પ્રથમ ગુરુ તેડી ગયા, બાળક માતા પાસે.—પ્રભુ. ૨૨
- જર્ઘ ગુરુજી બોલ્યા મુખ વાણી, રાણી પુત્ર તમારો રે;
જાણ્યું અજાણ્યું મુખથી બોલે, કાંઈક વાતે વારો.—પ્રભુ. ૨૩
- જે રાજા એ વેણુ સુણે તો, હણે અચાનક એને રે;
અમને અલવે અપજશ બેશે, કહ્યું દુઃખ કહીએ કેને.—પ્રભુ. ૨૪
- વિધવિધ વાતે વારી રહિયે, કુંવર કહ્યું નવ માને રે;
સુતને કાંઈક દીએ શિખામણુ, માતા મારગ છાંડે.—પ્રભુ. ૨૫
- ખીજું કામ કરે નહિ કાંઈ, રામતણી રઢ લાગી રે;
પરમારથને પંથે ચાલ્યો, ત્રણે પદાર્થો ત્યાગી રે.—પ્રભુ. ૨૬

પૂર્વછાંયો

- પરમારથના પંથમાં, પરવચ્ચો પ્રહ્લાદ;
રઢ લાગી શ્રીરામશું, તે કરે સાર સંવાદ. ૨૭

ઉથલો

- કરે સાર સંવાદે, શ્રીશુકજી વાણી વદે;
તે તુજને માંડી કહું, રાજા તે ધરજે હદે. ૨૮

કડવું ૨૫ મું—વલણ

- પછે બોલ્યા તે ઋષિરાયજી, સાંભળ રાજા તે કહું મહિમાયજી;
જેને સુણતાં તે સંકટ જાયજી. ૧

ઉથલો

- જેને સુણતાં જાય સંકટ, થાય દુઃખનો નાશ;
માતા વારે કુંવરને, તે કહું વચન પ્રકાશ. ૨
- કુંવર રૂપે ક્રોડામણા, લાડકડા લધુ વેશ;
તેને માતા પ્રીછવે, રડ મેલવા ઉપદેશ. ૩

રાગ પૂર્વી

પછે પુત્રને માતા પ્રીછવે, તું તો શત્રુ સમરણ શું લવે;	૪
એવું વળીને બોલીશ મા હવે, રઠ મેલોની કુંવર કોડામણા.	
તુંને કાણે એવું તે શિખવ્યું, નામ વેરીનું તુજને વહાલું હતું;	૫
નથી અસુરના કુળમાં કસ્યા જેવું, રઠ મેલોની કુંવર કોડામણા.	
તારે હાથે ધાલું હેમસાંકળાં, તુંને જામા પહેરાવું જળહળા;	૬
તારાં વિદ્ય રહેજે વીરા વેગળાં, રઠ મેલોની કુંવર કોડામણા.	
તારે ભૂપણ નિલ નવી ભાતનાં, જાણે રત્ન ઝખુકે રાતનાં;	૭
તારે અંખર ભુજવી જાતનાં, રઠ મેલોની કુંવર કોડામણા.	
તુંને જમાડું ખાનું જલેખી, આપું ખાવા તે શાકર શેલડી;	૮
તારે તંબાલ નાગરવેલડી, રઠ મેલોની કુંવર કોડામણા.	
તારે ધુંજે તે ધાલું લાડવા, લીલો પોંખ મગાવું બાડુવા;	૯
તુંને પાલખી મેલું પહોંચાડવા, રઠ મેલોની કુંવર કોડામણા.	
તારે ચઢવાને તેજી તરવરા, રાતા ઘોળા ને કાળા કાખરા;	૧૦
મેઘવર્ણા પવનવેગી પાખરા, રઠ મેલોની કુંવર કોડામણા.	
તારે ખેસવા મેગલ મલપતા, મેઘાડંબર શિરપર ઢળકતા;	૧૧
તારે તોરણ રત્ન મોતિલતા, રઠ મેલોની કુંવર કોડામણા.	
તારે સેના તણી સંખ્યા નથી, હું તો અખળા શું જાણું કથી;	૧૨
શત કાટિક રથના સારથિ, રઠ મેલોની કુંવર કોડામણા.	
તારે શકથકી ઋદ્ધિ સિદ્ધિ ધણી, તારે ન્યૂન નથી નવનિધિતણી;	૧૩
તાત તારો છે સહુમાં શિરોમણી, રઠ મેલોની કુંવર કોડામણા.	
તારે રહેવાને મંદિર માળિયાં, રૂડાં રત્ન કરે અજવાળિયાં;	૧૪
ચોક બારી છન્ન ગોખ જાળિયાં, રઠ મેલોની કુંવર કોડામણા.	
તારે બારણે પરજન્ય પાણી ભરે, વાયુ વાય ને વાસીદા કરે;	૧૫
અંન શીજવી અગ્નિ આગળ ધરે, રઠ મેલોની કુંવર કોડામણા.	
તારે વાદ્ય અનોપમ આંગણે, જેને કલ્પ તરુવર શોભણે;	૧૬
એવી સુખસંપત ઘેર આપણે, રઠ મેલોની કુંવર કોડામણા.	
તારે ત્રણ ભુવનનું રાજ છે, તારે ઘેર ધણેરાં કાજ છે;	૧૭
ચૌદ લોકમાં તારી લાજ છે, રઠ મેલોની કુંવર કોડામણા.	
તારા તાતનો સખળો ત્રાસ છે, દિગ્પાલ તો જાણીએ દાસ છે;	૧૮
તારે ત્રિભુવન ગામ ને ગ્રાસ છે, રઠ મેલોની કુંવર કોડામણા.	

તારા તાતથી દેવ નાશી છુપ્યા, ગિરિ ગહ્વર પર્વતમાં લખ્યા;	
કેક ભૂપતિ ખડ્ગતળે ખખ્યા, ૨૯ મેલોની કુંવર કાડામણા.	૧૯
રહે વૈકુંઠપતિ પણ વેગજો, ગયો ઝાળવા ત્યારે નવ મળ્યો;	
ક્ષીરસાગરમાં નાશી પળ્યો, ૨૯ મેલોની કુંવર કાડામણા.	૨૦
એને બ્રહ્મા ન વારી શકે મુખે, તપ કરવા ગયા તેને દુઃખે;	
શંભુ કૈલાસે સુધ રહ્યા સુખે, ૨૯ મેલોની કુંવર કાડામણા.	૨૧
આજસુધી તું પોઢતો પારણે, હમણા જવા માંહું છે ખારણે;	
૨૯ મેલોની રાજા ઉવારણે, ૨૯ મેલોની કુંવર કાડામણા.	૨૨
માતા મુખ ઉપર કર ફેરવે, અજ રક્ષા કરે તારી ટેરવે;	
માંથે મુઠી માતિડાંની વેરવે, ૨૯ મેલોની કુંવર કાડામણા.	૨૩
તારા તાતની હજી લગે હાક છે, શેષ ધરણ ગગન લગે ધાક છે;	
તારે અદકરો શું અભિલાષ છે, ૨૯ મેલોની કુંવર કાડામણા.	૨૪
તારે જેરે જોઈએ તે માગની, પણ નામ નારાયણ ત્યાગની;	
તું તો ગુરુજને ચરણે લાગની, ૨૯ મેલોની કુંવર કાડામણા.	૨૫
તારો તાત જો વાયક સાંભળે, તો પાવકની પેરે પરજળે;	
ત્યારે કુંવર તમારું કારણ ટળે, ૨૯ મેલોની કુંવર કાડામણા.	૨૬
જેને વૈકુંઠનાથસું વેર છે, તેની આંખે હળાહળ ઝેર છે;	
તારે ઋદ્ધિ સિદ્ધિ સધળી ઘેર છે, ૨૯ મેલોની કુંવર કાડામણા.	૨૭
તુંને વારે વારે સુત વિનવું, ફરી મુખ થકી બોલીશ મા એવું;	
રામ કહેતામાં નીપજશે નવું, ૨૯ મેલોની કુંવર કાડામણા.	૨૮

પૂર્વછાંયો

૨૯ મેલો કાલા કુંવર, માતા કહે તું માન;	
દૈતરાય શ્રવણે સુણે તો, કાપે શત્રુ સમાન.	૨૯

કડવું ૨૬ મું-વલણ

વળી વળી બોલ્યા તે મુનિવર દેવજી, સાંભળ રાજા તે પરમ અવેવજી;
માત વિનવે નારાયણ ન સેવજી, ભક્ત ન મૂકે ભજનની ટેવજી. ૧

ઉત્થલો

ભક્ત ન મૂકે ટેવ ભજનની, એટલો લાગ્યો લક્ષ;
માતા સાથે પુત્ર બોલ્યો, વર્ણવે પ્રભુજીની પક્ષ. ૨.

રાગ સામગ્રી

પછે પુત્ર કહે કર જોડીરે મા, આગે માનુનીને મત થોડીરે મા; ૩
 એવાં કડવાં વચન કેમ બોલોરે મા, બીજું કાણુ શ્રીરામની તોલોરે મા.
 હુંને વિષ્ણુજેવું કાઈ નથી વહાલુંરે મા, બીજું બોલવું ગમે નહીં ઠાલુંરે મા;
 હુંને તાતનો ત્રાસ દેખાડોરે મા, તેનું સરજ્યું તે થાશે શરાડોરે મા. ૪
 હું તો જીગમાં જિહ્વા લગે જીવુંરે મા, મારે મરણથકી નથી બીહીવુંરે મા;
 હુંને રામતણા રંગ લાગ્યોરે મા, મારે મરણતણા ભે ભાગ્યોરે મા. ૫
 હુંતોલીધાકરં રામનામનિર્મળાંરે મા, મારેએજ હીરો ને હેમસાંકળાંરે મા;
 મારે શ્રીહરી હૃદિયામારે મા, મારે એજ જળહળતા જામારે મા. ૬
 હું રામ રામ સમરું ઘડીરે મા, મારે એજ પછેડી ને પામરીરે મા;
 હુંતોલક્ષ્મીપતિસું હીંદુ લોભતોરે મા, મારે એજ મુગટ શિર શોભતોરે મા. ૭
 હુંતોગુણગાજીગોવિંદગોપાલનારે મા, મારે એ જ મોતીડાંની માળારે મા;
 મારે દીનબંધુ બાંધી બેલડીરે મા, મારે એ જ શાંકર ને શેલડીરે મા. ૮
 મારે નામ નારાયણ ગાવુંરે મા, મારે એ જ અનોપમ ખાવુંરે મા;
 હું તો રામ નામ જપું ઝાંઝારે મા, મારે એ જ દેવર ને ખાનંરે મા. ૯
 હું તો ભજનમાં બૂલ ન પાડુંરે મા, મારે એ જ જલેખી ને લાડુરે મા;
 મેંતોપ્રભુજીનાંનામલીધાંલખીરે મા, મારે એ જ કનક રથ પાલખીરે મા. ૧૦
 મારે જ્યાં લગે શ્રીવર સાથીરે મા, મારે એજ હેમર ને હાથીરે મા;
 હું તો રામ નામ હૃદેથી નવ ટાળુંરે મા, મારે એજ મેડી ગોખ જાળિયુંરે મા. ૧૧
 હું તો રામજીનું નામ જપું દહાડીરે મા, મારે એજ અનોપમ વાટીરે મા;
 વાટે જાતાં વેહેવાર્યાંને હાટેરે મા, વજ્ર માણુક કાણુ ખુવે કાચ સાટેરે મા. ૧૨
 રસ અમૃતને હાથમાં ઢોળીરે મા, કાણુ પીએ હળાહળ ઘોળીરે મા;
 રૂઝા રામજીનું નામ વિસારીરે મા, બીજી વાત ગમે નહીં સારીરે મા. ૧૩
 હુંને રામ સંઘાતે રઠ લાગીરે મા, મારો ત્રાસ ગયો છે સર્વ ભાંગીરે મા;
 હુંને રામ સ્વરૂપી રત્ન લાડુરે મા, તેમાં નિશ્ચળ થઈ મન બાંધુરે મા. ૧૪
 હુંને નારાયણ મન લાગે ધ્યારોરે મા, જેથી ભવજળનો આવે ઝટ આરોરે મા;
 હું તો રામજીનું નામ ન મેલુંરે મા, મારું એ જ વચન છે છેલ્લુંરે મા. ૧૫

પૂર્વછાયા

એજ વચન છે છેલ્લુંરે, માતા કહું સાચી વાણ;
 મેલું નહીં ભગવત ભજન, અવર સુણું નહીં કાન.

અધ્યાસપર કાપ કીધો, હેઠે પછાડ્યા હસ્ત;
કાણે મારા કુંવરને, આ કહાવી વસ્ત સમસ્ત. ૩
મળ્યો ક્રોધએક દુષ્ટ દુરિજન, જેને મુજપર દ્વેષ;
શિખવી આ પ્રપંચ વિદ્યા, ધરી આહ્લ વેશ. ૪
મૂળ એ જ સ્વભાવ બાળક, જે સુણે તે નિલ ગાય;
પેર કશી પ્રીછે નહીં, શો તેતણો અન્યાય. ૫
વાંક વાડવ તમતણો, જરૂર નહીં જુગતે જતન;
જુઓ વિમાશી મન વિષે, રેહું તે કેમ રહે રતન. ૬
હવે નિશાળે જાઓ તેડી, લાણાઓ બહુ ભાત;
પુત્ર સોંપું હાથ રાખો, રખોપું દીન રાત. ૭
શીખવો વિદ્યા એહવી, જે પ્રાણ થાય પ્રસન્ન;
વિસારે હમણાં કહું, જે વજ્રવેણુ વચન. ૮

ઉથલો

વજ્ર સરખાં વેણુરે, આ બાળક બોલ્યો મુખથકી;
વળતું વૈકુંઠનાથનું, નામ ન જપે શિખવો નકી. ૯
વળતા ગુરુજી હાથ ઝાલી, સાથ રાખ્યો બાળ;
આવિયા તેડી તરત, નિજ ભુવન મધ્ય નિશાળ. ૧૦
ક્રોધ આણી વદે વાણી, બેસ મારી પાસ;
લજ્જા મા ભૂલ્યો થકો, હવે આજથી અવિનાશ. ૧૧

ઉથલો

આજથી અવિનાશરે, લજ્જા મા ભૂલ્યો ફરી;
પછે ગુરુજીસું બાળ બોલ્યો, આગળ કર જોડી કરી. ૧૨

રાગ ચોપાઇ

પેરે પેરે વિષે વાસ્યો, પ્રીછવીઓ પ્રહ્લાદ;
બેહુ કર જોડી બાળક બોલ્યો, ગુરુજી સંગાથે વાદ;
રુડા રામજીને મૂકીરે, ખીજાને કેમ લજ્જાએરે.-ટેક. ૧૩
આ જગમાં અવતરવું મરવું, કરવું પુણ્ય ને પાપ;
નવા નવા દેહ નિશ્ચે ધરવા, ક્રિયાં મૂળ માખાપ. રુડા. ૧૪
ગુરુજી વચન કરો વેગળું, હું પરજળું તે દુઃખથકી;
રામ નામની રઠ મને, લાગી મનમાં દઢ નકી. રુડા. ૧૫

મેં તો એ મૈ કૈ કૈ વાર લખ્યા, મેં તો આણું વગડને હવે ઓળખ્યા;
 એમ હરિ રહ્યા મારી કરશે રક્ષા, ખીજે નહિ ભણું વૈકુંઠનાથ વિના. ૧૩
 લક્ષિતર વિષ કાટેલું જેહેર લહું, લક્ષિ સૂતાં સાપાલાંથી દૂર રહું;
 શાને અંગ સદા શિર ભાર વહું, ખીજે નહિ ભણું વૈકુંઠનાથ વિના. ૧૪
 આદિ ક્ષાંત વરણુમાંહિ એ જ વસે, વળગ્યો નથી ને અળગો ન ખસે;
 એની વાત ન જાણે તે હાથ ધસે, ખીજે નહિ ભણું વૈકુંઠનાથ વિના. ૧૫
 સંસારમાં સાર છે નામ હરિ, નરદેહ વિના ન જપાય ફરી;
 તેણે વાત હૃદેમાંહિ નિશ્ચે કરી, ખીજે નહિ ભણું વૈકુંઠનાથ વિના. ૧૬
 મારું જીવનપ્રાણુ ગોપાળ સહી, જગમાંહિ જીવું જગદીશ કહી;
 નિશ્ચે તે વિણુ અન્ય ગમે જ નહીં, ખીજે નહિ ભણું વૈકુંઠનાથ વિના. ૧૭
 હરિનામ જપું દિન રાત મુખે, અહિં લોક કૃતારથ થાઉં સુખે;
 અવતાર ટળે નહિ તેને દુઃખે, ખીજે નહિ ભણું વૈકુંઠનાથ વિના. ૧૮
 પ્રભુનામતણો રસપાન કરે, અન્ય વાતમાં જીવ તેનો ન ઠરે;
 તેણે ચિત્ત મારું હરિચરણે ફરે, ખીજે નહિ ભણું વૈકુંઠનાથ વિના. ૧૯
 મને યોદ્યું ગોવિંદ વિના ન ગમે, મારું ચિત્ત મુકુંદને ચરણે નમે;
 મન સુંદરશ્યામને શરણે ભમે, ખીજે નહિ ભણું વૈકુંઠનાથ વિના. ૨૦
 પરિબ્રહ્મણું પૂરણુ પ્રીત કરી, સમરું પુરુષોત્તમ પ્રેમ ધરી;
 પડવું ન પડે ભવમાંહિ ફરી, ખીજે નહિ ભણું વૈકુંઠનાથ વિના. ૨૧
 સચ્ચિદાનંદ દેવ સમસ્ત પતિ, જેને શક વિરંચિ ન જાણે રતિ;
 તેનાં ચરણને શરણુ છે મારી મતિ, ખીજે નહિ ભણું વૈકુંઠનાથ વિના. ૨૨
 ગુરુ તાત તમારે હું લાગું પાગે, ન તણું પ્રભુને અવસાન લગે;
 મારે વાર્તા એ જ પડી છે વગે, ખીજે નહિ ભણું વૈકુંઠનાથ વિના. ૨૩

પૂર્વછાયો

ન ભણું વૈકુંઠ નાથ વિણુ, અવર પુરુષણું નામ;
 એ વિણુ વિદ્યા સકળ તે, કાંઈ ન આવે કામ. ૨૪

કડવું ૨૮ મું-વલણુ

વળી યોદ્યા તે મુનિવર વાતજી, સાંભળ ધર્મકુંવર વિખ્યાતજી;
 કાપ્યો સુતપર અસુર અધાતજી, મારવા મમતે ધરી વાતજી. ૧

ઠાળ

કાપ્યો સુતપર અસુર અદ્ભુત, સુણી વિણુનાં વખાણુ;
 રક્ત લોચન થયો ભૂપતિ, વચન લાગ્યાં બાણુ.

અધ્યાપર કાપ કીધો, હેઠે પછાડ્યા હસ્ત;
કાણે મારા કુંવરને, આ કહાવી વસ્ત સમસ્ત. ૩
મળ્યો કાઈએક દુષ્ટ દુરિજન, જેને મુજપર દ્રેષ;
શિખવી આ પ્રપંચ વિદ્યા, ધરી બ્રાહ્મ વેશ. ૪
મૂળ એ જ સ્વભાવ બાળક, જે સુણે તે નિલ ગાય;
પેર કશી પ્રીછે નહીં, શો તેતણો અન્યાય. ૫
વાંક વાડવ તમ્મતણો, જરૂર નહીં જુગતે જતન;
જુઓ વિમાશી મન વિષે, રેહું તે કેમ રહે રતન. ૬
હવે નિશાળે જાઓ તેડી, લણાઓ બહુ ભાત;
પુત્ર સોપું હાથ રાખો, રખોપું દીન રાત. ૭
શીખવો વિદ્યા એહવી, જે પ્રાણ થાય પ્રસન્ન;
વિસારે હમણાં કહ્યું, જે વળવેણ વચન. ૮

ઉથલો

વળ સરખાં વેણુરે, આ બાળક બોલ્યો મુખથકી;
વળતું વૈકુંઠનાથનું, નામ ન જપે શિખવો નકી. ૯
વળતા ગુરુજી હાથ ઝાલી, સાથ રાખ્યો બાળ;
આવિયા તેડી તરત, નિજ ભુવન મધ્ય નિશાળ. ૧૦
ક્રોધ આણી વદે વાણી, બેસ મારી પાસ;
લજ્જા મા ભૂલ્યો થકા, હવે આજથી અવિનાશ. ૧૧

ઉથલો

આજથી અવિનાશરે, લજ્જા મા ભૂલ્યો ફરી;
પછે ગુરુજી સું બાળ બોલ્યો, આગળ કર જોડી કરી. ૧૨

રાગ ચોપાઇ

પેરે પેરે વિત્રે વાચ્યો, પ્રીછવીઓ પ્રહ્લાદ;
બેહુ કર જોડી બાળક બોલ્યો, ગુરુજી સંગાથે વાદ;
રુડા રામજીને મૂકીરે, બીજને કેમ લજ્જેરે.-ટેક. ૧૩
આ જગમાં અવતરવું મરવું, કરવું પુણ્ય ને પાપ;
નવા નવા દેહ નિશ્ચે ધરવા, ક્રિયાં મૂળ માખાપ. રુડા. ૧૪
ગુરુજી વચન કરો વેગળું, હું પરજળું તે દુઃખથકી;
રામ નામની રહ મને, લાગી મનમાં દહ નકી. રુડા. ૧૫

જોતાં જીવતણી નવ લાઘે, આદિ અંત્ય ને મધ્ય;	રુડા.	૧૬
લક્ષ ચોરાશી ફેરા કરતા, જીગમાં જીના જંત.	રુડા.	૧૭
નાહાનાં મોટાં રૂપ રંગનાં, પશુ પક્ષી નર નાર;	રુડા.	૧૮
જરા મરણને કોઈ નવ જિતે, દેવતણે દરબાર.	રુડા.	૧૯
બ્રહ્માદિકને ભુવને પહોંચે, પુણ્ય કરી નર જોહ;	રુડા.	૨૦
પુણ્ય ઘટે પૃથિવીપર આવે, જન્મ ન છૂટે તેહ.	રુડા.	૨૧
દેવ લોકની લક્ષ્મી લાવે, ધરણે થાએ ધનાઢ્ય;	રુડા.	૨૨
કર્મ કરે અનેક નર તે, પડે ચઢીને પાટ.	રુડા.	૨૩
ત્યાંથી સકળ લોકમાં ભટકે, સરજે કીટ પતંગ;	રુડા.	૨૪
દેવતાણું દર્શન પણ દુર્લભ, ભેટે નવ ભગવંત.	રુડા.	૨૫
હિંચાં કર્મ કરે જે ગ્રાણી, પામે બ્રહ્મભુવન;	રુડા.	૨૬
મોક્ષ પદાર્થ તેને દુર્લભ, વિના ભક્તિ ભગવંત.	રુડા.	૨૭
કાલ પડે શિર ન પડે કલક્ષણ, લક્ષણ ખુટે છે તોણ;	રુડા.	૨૮
અંત કાળ અવસાન સમેમાં, સહાય કરે તે કાણ.	રુડા.	૨૯
ત્રિવિધ તાપો સ્વર્ગ ભોગવે, આપ આપના ભોગ;	રુડા.	૩૦
કોઈ કોઈને લઈ શકે નહીં, તરી માત્ર પણ રોગ.	રુડા.	૩૧
માતા પિતા બંધવ ને બેહેની, પત્ની ને પરિવાર;	રુડા.	૩૨
ઓષડવેપક કરોડ કરે પણ, કચ્છું થાય કિરતાર.	રુડા.	૩૩
અનેક પડે ને પ્રગટે, સંસારીએ કંઈ નવ છોજું;	રુડા.	૩૪
માટીમાંથી મણિ દેખાડે, બાજીગરતું બોડું.	રુડા.	૩૫
પવન ગગન પાવક ને પાણી, પૃથ્વી પીઠ પ્રચંડ;	રુડા.	૩૬
અચ્યુતની ઇચ્છાએ ઉભાં, ચૌદ ભુવન બ્રહ્માંડ.	રુડા.	૩૭
પુરુષોત્તમની પસરી માયા, સીધ્યા રૂપ અનંત;	રુડા.	૩૮
જોતાં પ્રથમ પ્રકૃતિ સર્વની, એ લીલા ભગવંત.	રુડા.	૩૯
એક પરજન્યથી સઘળા માયાં, અઢાર ભાર વનરાય;	રુડા.	૪૦
તેમાં સ્વાદ સર્વના ન્યારા, રામતણો મહિમાય.	રુડા.	૪૧
શુક્રતણી જે હુંદથી પ્રગટ્યાં, પશુ પક્ષી નરનાર;	રુડા.	૪૨
અંગ અંગના રંગ જીજવા, શ્રીવર સરજનહાર.	રુડા.	૪૩
જડરામિની જ્વાલામાંહે, દેહ રહે દશ માસ;	રુડા.	૪૪
ગર્ભ વાંઝણી ગર્ભ ધરે, પણ ચૈતન હરિને હાથ.	રુડા.	૪૫

જેની નાભિકમળથી પ્રગટ્યા, પ્રજનાથ નિર્ધાર;
 જણે ધૈર્યની ધૃત્તાથી, સર્વ રચ્યો સંસાર. રૂડા. ૩૧
 અહ્યા એની જ શક્તિ પ્રમાણે, સર્વ રચે અહ્યાંડ;
 રૈ રૈ ચેતન તેમાંજ પ્રગટ્યું, પૂર્ણાનંદ પ્રણામ. રૂડા. ૩૨
 ચતુરાનન આ સૃષ્ટ રચે છે, પંચભૂતને સાસ;
 નખ શિખ સૂધી રૂપ રચીને, કાણુ સમર્પે શ્વાસ. રૂડા. ૩૩
 સંસાર સ્વરૂપે સર્પે ખાધો, જગત ઝેરને જોરે;
 તેમાંથી નર કાઢક ઉગ્યા, રામ નામને મોરે. રૂડા. ૩૪
 જળ સ્થળ સ્થાવર ને જંગમ, જિહ્વાં જોધયે લાં રામ;
 ચૌદ ભુવનમાં સઘળે ભાસે, જેતાં ધામેધામ. રૂડા. ૩૫
 જન્મ જન્મનાં સ્થળ જીજ્ઞવાં, માતપિતા પરિવાર;
 સઘળે નારાયણ તેનો તે છે, અવતારો અવતાર. રૂડા. ૩૬
 પૂર્વછાયો.

અવતારો અવતારે, માતપિતા પરિવાર;
 નવો ન થાયે નાયરે, જે તે જોખન જીજ્ઞવાં. ૩૭

કડવું ૨૯ મું-વલણ

વળતી બોલ્યા તે મુનિ તત્કાળજી, સાંભળ રાજા તે વચન રસાળજી;
 ગુરુજી બોલ્યા તે જાણી બાળજી, પ્રહ્લાદની લેવા સંભાળજી. ૧

ઉથલો

ગુરુજી બોલ્યા બાળક જાણી, શિખામણ મુખસું વહે;
 વારે વારે વારું તુજને, કુંવર કાં ન ધરે હ્રદે. ૨

રાગ મારું

હઠીલા કુંવર કહું મારું માનોની, વેરી શત્રુને સમરેજી શાને;
 તાંત તહારો રળિયાત રહે, વિદ્યા ભણાવું તે જ ભણોને. હઠીલા. ૩
 હું તો તારો કુળ ગુરુ જન્મથી, કંઈએ ન વાંછું નરતું;
 જનક તારાને જે ગમે તે ભણુની, કરની ખીજું વિસરતુંરે. હઠીલા. ૪
 જેમ રાજા રીઝે તેમ કીજે, માન શિખામણ મારી;
 સુપતિ દિવસની રાત કહે તો, કાણુ શકે એને વારીરે. હઠીલા. ૫
 દેશે દેશ તાંત તારાની, આણુ અખંડિત વતે;
 વિષ્ણુભજન કોઈ કરી નથી શકતાં, દવાઈ દાનવની ફરતેરે. હઠીલા. ૬

વાત કહું તે સાંભળજે, તારા તાતનો વિષ્ણુ છે વેરી;
 તું તેનું સમરણુ બેઠો કરે છે, કેમ ખમે એ મન મેરીરે. હઠીલા. ૭
 તે માટે જપ રામ જવા દે, દુબ્યો છે દાનવ ઝેરીરે;
 તુજને મારતાં મેહેર કરે નહિ, શું કરે સર્પ એ ઝેરીરે. હઠીલા. ૮
 વારું કહેતાં તો વસમું લાગે, રાખીશ મા મન રોષ;
 આજ પછી જો ભૂપતિ ખીજે, તો મુને મ દેશો દોષ. હઠીલા. ૯
 સારી સારી તને વિદ્યા શીખવું, જેણેથી રીઝે રાય;
 તુજને રાય સિંહાસન આપે, મુજને કાઠી પસાય. હઠીલા. ૧૦
 અસ્ત્ર ને શસ્ત્ર એવાં શીખવું, જેને બળે તત્કાલ;
 ત્રણ ભુવનમાં ત્રાસ પમાડીશ, દીન થાશે દિગ્પાલ. હઠીલા. ૧૧
 રામતું નામ રહેવા દે તું પડતું, જપની દાનવનો જપ;
 રહું જાણે તેમ કરની બાળક, જેમ રીઝે માબાપ. હઠીલા. ૧૨
 સૌ વાતે તુંને સમજાવું, કાંઈક હદેમાં રાખ;
 નહિતર ભૂપતિ ખીજશે ભાઈ, સર્વ સખાની સાથ. હઠીલા. ૧૩
 કહી કહીને તુંને જીભડી થાકી, વારી વારી આવ્યો વાજ;
 માત પિતા ગુરુનાં વાયક, લોપતાં લંપટ લાજ. હઠીલા. ૧૪
 શિખામણ તુંને કાંઈ નવ લાગી, સંગે ન આવી સાન;
 જેહ વચન ગ્રહું તે ગ્રહું, ખીન્નું કહું ન ધરે કાન. હઠીલા. ૧૫
 સર્વ સખામાં તું શિરોમણી, ચંચળ ચતુરસુખણ;
 શામાટે ખીજાને જોડે, તાત વેરીનાં વખાણ. હઠીલા. ૧૬
 અસુર તણે કુળ ઉપન્યો બાળક, જેની વિચારી ચંત;
 પોતાનું કુળ દૈવત મેલી, શાને બળે ભગવંત. હઠીલા. ૧૭
 એમ પ્રહ્લાદને પ્રીછવ્યો, તિહાં આવિયો અનુચર એક;
 ચાલો ગુરુ સુત તેડી સલામાં, સંભારે ભૂપ વિવેક. હઠીલા. ૧૮
 ચારે ગુરુ શિષ્યને કહે સાંભળ, ચાલ પિતાની પાસ;
 રાજનીતિ સંભળાવી કહેજે, રામ નામ ન પ્રકાશ. હઠીલા. ૧૯
 પછે ગુરુ હાથ ઝાલી કરી, સાથે તેડી ગયા બાળ;
 રાજસલામાં ભૂપતિ પાસે, આવ્યા ગુરુ તત્કાળ. હઠીલા. ૨૦
 ગુરુ પ્રહ્લાદને આવતા દેખી, ઉભો થયો સર્વે સાથ;
 અધ્યાયે આશિશ દીધી, પ્રહ્લાદ શિર ધરી હાથ. હઠીલા. ૨૧

તાતે તેજ્યો લાં પુત્રને પ્રેમશું, ખોળે બેસાજ્યો બાળ;
વહાલી વિદ્યાની વાત પૂછી, સંભળાવની શ્રવણ રસાળ. હડીલા. ૨૨

પૂર્વછાંયો

ભૂપતિ પૂછે પ્રેમશું, કહે કાંઈક મુજ પુત્ર;
વહાલી વિદ્યા જે લશ્યો, તે સંભળાવો સૂત્ર. ૨૩

કડવું ૩૦ મું-વલણ

વળી બોલ્યા તે મુનિવર એમજ, સાંભળ રાજ્ય તે ભક્તનો પ્રેમજ;
જેને સદા કુશળ ને દ્વેષજ, રામભજન વણુ ખીજો ન નેમજ. ૧

ઉથલો

રામભજન વણુ ન નેમ ખીજો, અવર ચરયા નવ કરે;
જગદીશ નારાયણ હરિ, ગોવિંદ માધવ ઓચરે. ૨
તાત સન્મુખ વાત કરતાં, રામ રસનાએ રટે;
હવે તેનો કહું મહિમા, સાંભળે સંકટ ઘટે. ૩
પ્રહ્લાદ બોલ્યો પિતા સાથે, સલ છે શ્રીરામ;
પ્રથમ વહાલી એ જ વિદ્યા, તે ન મેલું મુખ નામ. ૪

રાગ કલ્યાણ

મુને વહાલું વહાલું વહાલું દાદા, રામજનું નામ;
મારે અવર વિદ્યાતણું, નથી કાંઈ કામ;
મુને વહાલું વહાલું વહાલું દાદા, રામજનું નામ.—ટેક. ૫
જીવોરે પિતાજી, આણી મુજપર પ્રીત;
મારી પાટીમાં લખાવો, રુડાં ગોવિંદજીનાં ગીત. મુને ૬
મારે મન માધવ, કૃષ્ણ મુકુંદ મોરાર;
ભર્તુ મધુસૂદન, કેશવ આપે કીરતાર. મુને ૭
મારે દામોદર, અવિનાશીરે અનંત;
મારે ભજવો છે, ભક્તવત્સલ ભગવંત. મુને ૮
મારે શ્રીવર, સુંદર હવરજો સુદાત;
મારે નારાયણ, પ્રભુ નિર્ગુણનાથ. મુને ૯
મારે પુરષોત્તમ, પરિબ્રહ્મ વસુદેવ;
મુખ ભૂધર ભજવાની, પડી બહુ ટેવ. મુને ૧૦

હું તો હૃદે માંહે લખી રાખું, રામ ગોવિંદ;	મુને૦	૧૧
વળી તન મન ધન, મારે સચ્ચિદાનંદ.		
મારા વદનમાં, વસ્યો વિઠ્ઠલ વિશાળ;	મુને૦	૧૨
તેણે વિસરતો નથી, હુંને મદનગોપાળ.		
મારે શ્રવણે, શ્રીરામનું ગાન;	મુને૦	૧૩
મારે રામજીનું સ્મરણ, રામજીનું ધ્યાન.		
મારે વિષ્ણુનું વદન, સેવન શ્રીરામ;	મુને૦	૧૪
મારે ધર્મ ને કર્મ, તે સાચો સુંદર શ્યામ.		
હું તો સદા ને સર્વદા, શ્રીહરિકેરે શરણ;	મુને૦	૧૫
કીધું આપસમર્પણ, પ્રભુજીને ચરણ.		
મારે ધરણીધરપર, દૃઢ થયો વિશ્વાસ;	મુને૦	૧૬
હું તો જન્મજન્મથકી, દેવ કેરો દાસ.		
મારું જગતમાં જિહાં, લગી કલેવર ક્ષેમ;	મુને૦	૧૭
મારે તપ તિરથપર, લાગ્યો પૂરણ પ્રેમ.		
મારે નિર્ધનનું ધન, છે સારંગપાણ;	મુને૦	૧૮
મારા મંદિરમાં જોતે જડી, મોતીડાંની ખાણ.		
હું તો મૂકું નહીં મુખથી, વિષ્ણુનાં વખાણ;	મુને૦	૧૯
હું તો પૂરે પ્રેમે ભજન, કરું પુરુષપુરાણ.		
હું તો વિદ્યાતાણું તત્ત્વ, તપાસું રૂડી રીત;	મુને૦	૨૦
ચારે વેદ વલોણામાં, વિષ્ણુ નવનીત.		
એ હંડા ભવસાગરમાં, પ્રભુનામ છે નાવ;	મુને૦	૨૧
નાવે માનવી દેહ વિના, બેઠા કેરો દાવ.		
એવા જગજીવન, ત્રિલુવન ગ્રાણ;	મુને૦	૨૨
કાણ સિંધુ માંહે કુદિ પડે, મેલી મોટાં વહાણ.		

પૂર્વશયો

મેલી મોટાં વહાણરે, સાગરમાં શાને પડો;	
ભવજળ તરવા પારરે, રામનામ નાવે ચડો.	૨૩

કડવું ૩૧ મું-વલણ

વળતા બોલ્યા મુનિ પુણ્યવંતજી, સાંજળ રાગ તો એકે ચંતજી;
શક્ત ન મૂકે ભજન ભગવંતજી.

ઉથલો

ભક્ત ન મૂકે ભજન પ્રભુનું, અસુરે કીધો ક્રોધ;
શ્યામ સુંદર નામ લેતાં, વધાર્યો છે વિરોધ. ૨
બેઠો વખાણે વિષ્ણુ કીર્તન, બીજી ન બોલે વાત;
શ્યામ સુંદર નામ લેતાં, કાપ્યો અસુર ઉત્પાત. ૩

રાગ ધનાશ્રી-કંઠક દ્વેર

કાપ્યો અસુર જે વારો એને કાઈ રે, સંભારે બેઠો શ્યામને રે; ૪
એવો મારે કુળ બાળક ન હોય રે, રટે છે બેઠો રામને રે.
એ કુંવરે લોપી છે મારી લાજ રે, સંભારે બેઠો શ્યામને રે;
એના મનમાં ન આવ્યું મારું રાજ રે, રટે છે બેઠો રામને રે. ૫
જ્યારે પૂછું ત્યારે મુખથકી બાળ રે, સંભારે બેઠો શ્યામને રે;
તેની હુંને લાગે હૃદયમાં ઝાળ રે, રટે છે બેઠો રામને રે. ૬
એને સુત બાળી ચડાવ્યો મેં શિશ રે, સંભારે બેઠો શ્યામને રે;
નાખીએ બાળેથી બેસવી કરી રીશ રે, રટે છે બેઠો રામને રે. ૭
બોલ્યો દૈત્ય રાજા દાનવની સાથ રે, સંભારે બેઠો શ્યામને રે;
એણે મૃત્યુ માગ્યું આપણને હાથ રે, રટે છે બેઠો રામને રે. ૮
એ તો ઉપન્યો છે કુલ અંગાર રે, સંભારે બેઠો શ્યામને રે;
એણે મુખે કરી માંગી લીધો માર રે, રટે છે બેઠો રામને રે. ૯
એ તો વખાણે છે મારે જેથું વેર રે, સંભારે બેઠો શ્યામને રે;
એને મારતાં હવે ન ધરવી મેર રે, રટે છે બેઠો રામને રે. ૧૦
ઉભા અસુર જીવો છો શાને કાજ રે, સંભારે બેઠો શ્યામને રે;
એને મારીને નિવારો દાઝ રે, રટે છે બેઠો રામને રે. ૧૧
એવું સાંભળીને ઉડ્યા દૈત્ય કોડ રે, પ્રહ્લાદ સંભારે શ્યામને રે;
ધસ્યા હુકડા તે કરતા કડાઝોડ રે, ભક્ત રટે બેઠો રામને રે. ૧૨
લીધો કુંડાળે ઉડાડે રહ્યા બારણે રે, પ્રહ્લાદ સંભારે શ્યામને રે;
જેમ વાદળાંએ વીંટી લીધો બાણ રે, ભક્ત રટે બેઠો રામને રે. ૧૩
બીકું દેખાડે પછાડે હેઠા પ્રહાર રે, પ્રહ્લાદ સંભારે શ્યામને રે;
ખાંડાં ઉઘાડાં ઉગામે હથિયાર રે, ભક્ત રટે બેઠો રામને રે. ૧૪
દૈત્ય બોલ્યા અલ્યા શ્યામે માટ રે, સંભારે બેઠો રામને રે;
તે તો મૃત્યુ માંગી લીધું શત્રુ સાટ રે, રટે છે બેઠો રામને રે. ૧૫

મૂકી દે જે મુખ લીધી તે વાત રે, સંભારે બેઠો શ્યામને રે; ૧૬
 નહીં તો હમણાં કરશું તારી ધાત રે, રટે છે બેઠો રામને રે.
 તવ બાળક બોલીએ સુણો દૂત રે, સંભારું બેઠો શ્યામને રે;
 તમે કરોની તમારું કરતૂક રે, રડું છું બેઠો રામને રે. ૧૭
 જેણે બાંધ્યો છે પ્રભુ સાથે પ્રેમ રે, સંભારું બેઠો શ્યામને રે;
 તે તો મૂકું નહીં જ્યાંસૂધી તન ક્ષેમ રે, રડું છું બેઠો રામને રે. ૧૮
 એવું સાંભળીને કાપિયા અસુર રે, પ્રહ્લાદ સંભારે શ્યામને રે;
 જાણે કીજીએ બાળકને ચૂર રે, ભક્ત રટે બેઠો રામને રે. ૧૯
 મારે વજ્ર ગદા તોમર ત્રિશૂલ રે, પ્રહ્લાદ સંભારે શ્યામને રે;
 પડે ભક્તને શરીરે જેમ ફૂલ રે, ભક્ત રટે બેઠો રામને રે. ૨૦
 નાંખે ખડ્ગ ખેડાના ધણા ધાય રે, પ્રહ્લાદ સંભારે શ્યામને રે;
 અંગે ભક્તને તરણાંવત થાય રે, ભક્ત રટે બેઠો રામને રે. ૨૧
 સાંગ ખંજર કટારી નાંખે કોડ રે, પ્રહ્લાદ સંભારે શ્યામને રે;
 હરિભક્તને ન લાગે તેની ચોટ રે, ભક્ત રટે બેઠો રામને રે. ૨૨
 દૈલ મારી મારી હાર્યાં નિર્ધાર રે, પ્રહ્લાદ સંભારે શ્યામને રે;
 અંગે ભક્તને જણાણું ન લગાર રે, ભક્ત રટે બેઠો રામને રે. ૨૩
 પછી કિંકર રાજને લાગ્યો પાય રે, મરે નહિ એ મહારાજ રે;
 અનેક ધા કીધા માચ્યો નવ જાય રે, એના શિરપર બિજાનું છે રાજ રે. ૨૪
 એને હણી હણી થાક્યા છે હાથ રે, મરે નહિ એ મહારાજ રે;
 હવે જાણો તે કરોને દૈલ નાથ રે, એના શિરપર બીજાનું છે રાજ રે. ૨૫

પૂર્વછાયા

એને જાણો તે કરો, અવર કાષ્ઠક ઉપાય;
 અર્લક માચ્યો નવ ગયો, આયુધ ફરે ધાય. ૨૬

કડવું ૩૨ મું-વલણ

વળી વળી બોલ્યા તે મુનિવર રાયજી, સાંભળ રાજ તે કહું મહિમાયજી;
 હિરણ્યકશિપુ બહુ બળી ગયો મનમાયજી, મારે અસુર તે અન્ય ઉપાયજી. ૧

ઉત્તરો

મારે અસુર અન્ય રીત, ભક્ત રાજ ન હણાય;
 બાળક ઉપર બળ કરે, જેમ રતનપર ધણ વાય. ૨

તેડાબ્યા બળવંત બળિયા, પ્રલયતણા પ્રધાન;
તેને સુત સોંપી કહ્યું, હણો તો થાઉં તુષ્ટમાન. ૩
મારા તે વેરીને બજે, દીન રેણુ સમરે રામ;
રંગીલો રઢ મૂકે નહીં, ન મૂકે સુખથી નામ. ૪

રાગ મેવાડો

રંગીલો કુંવર સુખથી, રામ નામ ન મૂકે-ટેક,
લાગી લગની મમ થયો મનમાં, હરિ ચંત નવ ચૂકે;
બહુ વિધ વારી મારી જુઓ, કહી કહીને સ્વર સૂકેરે. રંગીં ૫
દૈત્યપતિએ જમકિંકર તેડી, સાધુ સુતને સોંપ્યો;
આ બાળકનો કાળ કરોની, લંપટે મુજને લોપ્યોરે. રંગીં ૬
વળતા જમકિંકર ઉઘમ માંડી, વિધ વિધ વાત ઉપજાવી;
ઉંડા જળમાં અગ્નિ પડે તેમ, દૈત્યે દાઝ સમાવીરે. રંગીં ૭
સમ જવર ચોરાશી વાયુ, અગન અઢાર ઉવેખી;
ભક્તતણે મન તેમ થઈ લાગ્યો, જેમ જળ મસ્તક મૈદીરે. રંગીં ૮
કાલદંડ જમદંડ અખંડિત, હરિજન અંગ હકાર્યા;
જેથી સકળ જગત લય પામે, તે પણ હઠે હાર્યોરે. રંગીં ૯
દિનકરસુત દાનવને ત્રાશે, કોડ પ્રકારે કામ્યા;
જમ કિંકરનું જોર ન ચાલ્યું, હોડ કરી દુઃખ પામ્યોરે. રંગીં ૧૦
વળતો ધર્મ કહે સુણુ રાજા, એ સુત કાણુ કહાવે;
ધર્મ કરી અધર્મશું હણિએ, તો પણ અંત ન આવેરે. રંગીં ૧૧
અમે અમારી શક્તિ પ્રમાણે, મણા ન મૂકી થોડી;
અંતે ધૃથી વાજ આવીને, આયુધ નાખ્યાં ફેાડીરે. રંગીં ૧૨
એવું સુણીને રાજા રુક્યો, રહ્યો હ્રદેમાં ખીજ;
બાળ ઉપર બળ કરવાને, વાત વિચારી ખીજરે. રંગીં ૧૩
પુરોહિત રૂપ વિકાળ કરીને, મનમાં વાત વિચારી;
તેડાબ્યા દિગ્પતિના મેગલ, મહા બળિયા વિધ ધારીરે. રંગીં ૧૪
આબ્યા મલ માતંગ મલપતા, અયુત જોજન ઉંચા;
ડાલે ધરણુ ચરણુ પ્રહારથી, પર્વત તેમના કુચારે. રંગીં ૧૫
બોલ્યો ભૂપતિ કહે કુંજરને, કામ કરો એક મારું;
આ અર્લકના પ્રાણુ હરો તો, સાચું જોર તમારું. રંગીં ૧૬

મેલ્યો બાળ વિશાળ વગડામાં, મોટે ઘેમર ઘેર્યો;
 મન રુઢ્યો મમત્વ વધૂટ્યો, જઈ જનને ઝંઝેર્યો. રંગીં ૧૭
 ત્યારે કુંજરપર હરિ કાપ્યા, દીઠા મદમત મંતી;
 નાઠા ગજ દંતોશલ કાડી, મહા દુઃખ પામ્યા દંતીરે. રંગીં ૧૮
 પછે કરીંદ્ર કહે ભૂપતને, સાંભળ રાજ સાચું;
 આ બાળકનો કાળ ન આવે, કોષ કરો તે કાચુંરે. રંગીં ૧૯
 એવું સુણીને અસુરો તેજ્યા, પવન પ્રબળ બળવંત;
 આ અર્ભકનો નાશ કરીને, ટાળો ચિત્તની ચંતરે. રંગીં ૨૦
 દૈલ રાજનું કાજ વિચારી, વકત્યા મનમાં વાયું;
 પંજર માંહે પ્રવેશ કર્યો, તે હરિજન હણવા આચુંરે. રંગીં ૨૧
 સૌશે શ્વાસ સમાસને આણી, જાણે પાકું પીડા;
 પણ હરિજનને લેશ ન લાગે, જિહાં કેશવની કીડારે. રંગીં ૨૨
 પવન પેટમાં પળવા લાગ્યો, ઉદરમાં અગ્નિ જ્વાળે;
 લાગ્યો ભય લાગ્યો મનમાંહે, બાળી માર્યો બાળેરે. રંગીં ૨૩
 મારુત જઈ ભૂપને મળિયો, એ બાળક બળ ભારી;
 જોર કર્યું પણ જરા ન ચાલ્યું, હું આવ્યો છઉં હારીરે. રંગીં ૨૪
 એમ સુણીને અસુરે તેજ્યા, વાસુકી નાગ નમેરી;
 ફેણ પુંકારે પર્વત ફાટે, ઝેર હલાહલ ઝેરીરે. રંગીં ૨૫
 સર્પ સાથે દાનવપતિ બોલ્યો, આ અર્ભકને બાળો;
 કુંવર સ્વરૂપે શત્રુ પ્રગટ્યો, ડશણ કરી દુઃખ ટાળેરે. રંગીં ૨૬
 ગ્રાસો બાળને બ્યાલ વેગથી, એ જ આત્મા મારી;
 પ્રાણ ગયા વણ શાંતિ ન થાશે, વારુ છઉં વિષધારીરે. રંગીં ૨૭
 એવું સુણીને પતંગ ઉઠ્યા, રુઢિયા વદન વિકાશી;
 કોડ ગરુડ નિહાળી સામા, માંડજ છૂટ્યા નાશીરે. રંગીં ૨૮
 મણિધર જઈ ભૂપતિની પાસે, બેઠે કર જોડી ઉભો;
 આ બાળકનો કાળ ન આવે, દાનવ શાને દુભોરે. રંગીં ૨૯
 વળી વેણ વિષધરનાં સુણી, અસુર સબળ અકળાણો;
 જે આવડો બાળક કામળ કાયા, કાષ્ઠકી ન મરાણોરે. રંગીં ૩૦
 જળમાં ઝેર હલાહલ નાંખી, પૂરણ પાન કરાવ્યું;
 અમૃતપે અદેહો ગુણ કીધો, કર્તવ્ય કામ ન આવ્યુંરે. રંગીં ૩૧

પ્રૌઢ પર્વત શૃંગ ચડાવી, ઉચલી ફેંકી દીધા;
 જન જાણી જગદીશે તેને, જાતે ઝીલી લીધારે. રંગીં ૩૨
 સાથે દાનવના કિંકર હતા, તે પણ પંડે પડિયા;
 ભાગ્યા અંગ વિકટ પણ વાગા, રાન વગડે રડવડિયારે. રંગીં ૩૩
 પર્વત જેવડો કુંજર કરીને, સાગરમાં સંતાજ્યો;
 કુસુમશય્યા જેવું સુખ પામ્યો, જનને માંડ જગાજ્યોરે. રંગીં ૩૪
 નાગપાશ બંધનમાં બાંધી, સાગરમાં સંતાજ્યો;
 તિહાં પણ જનને કૃપા કરીને, કમલાનાથે કહાજ્યોરે. રંગીં ૩૫
 વળી દૂત બાળકને લઈ ગયા, લયથી ભૂપાળ પાસે;
 આ બાળકનો અંત ન આવે, એણીપેર વચન પ્રકાશેરે. રંગીં ૩૬
 જળમાં બોલ્યો પાવકમાં રોલ્યો, ઢોલ્યો પર્વત અંધે;
 એવાં સંકટ બહુ દીધાં પણ, આળ ન આવ્યું અંગેરે. રંગીં ૩૭
 એવું સુણી દાનવ લય પામ્યો, ચિત્તમાં વ્યાપી ચિંતા;
 આ બાળકનો નાશ કરતાં, હાસ્યા નર બળવંતારે. રંગીં ૩૮
 આ બાળકથી ડાક દિવસ પણ, મસ્તક અમો વિવરજું;
 મનમાં મુને આટલું સુજે, સરજનહારે સરજ્યુંરે. રંગીં ૩૯
 દાનવ હોડ કરીને થાક્યો, જોર જરા પણ નવ આલે;
 મહી ખોતરવા મહીપતિ બેઠો, નીચું મસ્તક ધાલેરે. રંગીં ૪૦
 રાત દિવસ ચિંતામાં પડિયો, જાણે જનને ચૂરું;
 દહાડે દહાડે દુર્બળ થાયે, અત્ર ન ખાયે પૂરુંરે. રંગીં ૪૧
 તેવે સમે તિહાં ભૃગુજી આવ્યા, દૈત્યે આદર દીધો;
 સેવકની પેરે શિશુ નમાવી, કહે કૃતારથ કીધારે. રંગીં ૪૨
 વળતા ગુરુ પૂછે કાં ભૂપતિ, દુર્બળ સરખો દેખું;
 તુજને લય ઉપજાવે જીગમાં, એવો પુરુષ નવ પેખુંરે. રંગીં ૪૩
 વળતો ભૂપતિ કહે ગુરુજી સુણિયે, પુત્ર પ્રબળ થયો મારો;
 શત્રુનું સ્મરણ નિત્ય રાખે, હરતલ એથી હાયોરે. રંગીં ૪૪
 કાઈ દિવસ એથી લય મુજને, મોત અચાનક આંણે;
 તાપ લાગ્યો તેનો તનમાંહે, ત્રેવડ કરવી ટાણેરે. રંગીં ૪૫
 ત્યારે ગુરુ કહે સુણ રાજા, એ શી વાત વિચારે;
 કાને કંઈએ સુણ્યું નહીં જગમાં, જે અજા સિંહને મારેરે. રંગીં ૪૬

મેલ પુત્રને મારે મંદિર, રાખું નિલ નિશાળે;
 ફરી ભણાવું એવી વિદ્યા, જે કૃષ્ણ કહે નહીં કાળેરે. રંગી૦ ૪૭
 વરુણપાશ બંધનમાં બાંધી, બાળકને એસાડું;
 રામ નામની રઢ મેલાવું, વિધવિધ બાતે વારંરે. રંગી૦ ૪૮
 એવું કહીને શુક ઘેર પધાર્યા, શિષ્યને સાથે તેડી;
 વરુણપાશ બંધને બાંધ્યો, થઈ બ્રહ્મની બેડીરે. રંગી૦ ૪૯
 સખા ભણો ભણાવો એને, સર્વને રાખ્યા સંગે;
 જેમ પ્રહ્લાદ વચન વિસારે, તેમ લગાડો રંગેરે. રંગી૦ ૫૦
 પૂર્વછાયા

વચન પૂર્વનું વિસરે, તેમ સમજાવો સંત;
 જેમ રાજા કહે તેમ ભણો, તજ ભજન ભગવંત. ૫૧

કડવું ૩૩ મું-વલ્લભ

વળી વળી બોલ્યા તે મુખ ઋષિ જનજી, સાંભળ રાજા તે પાંડુ તંનજી;
 હરિ ભક્તને હરિ તન મંનજી, બોલે બાળક તે પ્રેમ વચનજી. ૧
 ઉચ્ચલો

પછે શિષ્યને એમ પ્રીછવે, પ્રેમે કરી પ્રહ્લાદ;
 હું ભણાવું તે ભણો, જે માંહે સાર સંવાદ. ૨
 સહુ કાઈ ભૂધરને બળે, ભાવે કરીને બ્રાત;
 સાર નહીં સંસારમાં, એ વિના બીજી ન વાત. ૩

રાગ સોરઠી

સહુ કાઈ ભાવે બળે ભગવાનનેરે, મારું કહ્યું કરોની બ્રાત;
 એ વણુ સાર નહીં સંસારમારે, મન જોજો વિચારી વાત. સહુકો. ૪
 એ તો આઘ નિરંજન એક છેરે, ભગવાન સુરાસુર ભૂપ;
 ભક્ત માટે ફરે બ્રહ્માંડમારે, ધરે રંગ દેખે તેવાં રૂપ. સહુકો. ૫
 પ્રભુ શેષશય્યાએ પોઢિયારે, શિર શેષ વદે છે વેદ;
 ધમ્જાએ ઉત્પન્ન ને પ્રલય કરેરે, તેનો કાય ન જાણે ભેદ. સહુકો. ૬
 જેની નાભિયકી અજ ઉપન્યારે, ચતુરાનન પુણ્ય પવિત્ર;
 સુંદર પાયે થઈ ચારે વેદસુરે, નિલ વર્ણવે વિષ્ણુ ચરિત્ર. સહુકો. ૭
 એનું ચૈતન્ય છે ત્રૈલોકમારે, વિરંચાદિક કીટ પતંગ;
 બ્યાપક સૂરજ કમળ જેમ વિશ્વમારે, તેમ સધળે છે શ્રીરંગ. સહુકો. ૮

એનું નામ જપે નાર જેરે; નહીં નરક વાટ નિદાન;	સહુકો.	૯
પાપ તાપ ટળે તન માંહેથીરે, જાએ આપથકી અભિમાન.	સહુકો.	૧૦
જેને નામ વહાલું જગદીશનુંરે, તે તો પામે પદારથ ચાર;	સહુકો.	૧૦
તેમાં સંશય નહીં સંસારમાંરે, એ તો નિશ્ચે ને નિરધાર.	સહુકો.	૧૧
સંસાર રૂપિયો સર્પ છેરે, વળી તેના ત્રણ પ્રકાર;	સહુકો.	૧૧
છે મણિ મોહારો ને ઝેર જીજવો, તેનો ભારે વિકટ વહેવાર.	સહુકો.	૧૨
વિષ પંચ વસે તેને મુખેરે, તેણે પરભવી સૃષ્ટિ સમસ્ત;	સહુકો.	૧૨
તેમાં મોહારો મુકુંદના નામનોરે, ઉગયો જેને આવિયો હસ્ત.	સહુકો.	૧૩
ભય ઝેરતાણું જેનું વામિયુંરે, નિકટ આવ્યો જેને મણિ મોક્ષ;	સહુકો.	૧૩
અંતર આત્મારામને ઓળખોરે, થાય પૂરણ જ્યોતિ પરોક્ષ.	સહુકો.	૧૪
તે નિર્ગુણ બ્રહ્મને ઓળખોરે, ગુણ સગુણાતીત ગાય;	સહુકો.	૧૪
રામ ગોવિંદ મુકુંદ રમાપતિરે, ગરુડારૂઢ વૈકુંઠરાય.	સહુકો.	૧૫
મધુસૂદન માધવ માવજીરે, સુખ દાયક દીન દયાળ;	સહુકો.	૧૫
સુંદરશ્યામ દામોદર શ્રીહરિરે, કમળાવર વસ્તુ ગોપાળ.	સહુકો.	૧૬
જગદીશ જનાર્દન મુનિરે, અવિનાશી નિરંજન નાથ;	સહુકો.	૧૬
ભૂધર મહાવર શ્રીધર શ્રીપતિરે, સમ્યક્દાનંદ પોઢણ પાથ.	સહુકો.	૧૭
વાસુદેવ નારાયણ નાથજીરે, મનમોહન દેવ મોરાર;	સહુકો.	૧૭
કેશવ કૃષ્ણ ઉપેન્દ્ર અનંત છેરે, કમળાવર ને કીરતાર.	સહુકો.	૧૮
શંખ ચક્ર ગદાંબુજ શોભતાંરે, સુરવક્ત્ર સુંદરશ્યામ;	સહુકો.	૧૮
ધર્મધુરંધર રૂપ અમોઘ છેરે, ઋષિ નાયક પૂરણ કામ.	સહુકો.	૧૯
ધૈર્ય અચ્યુત સલ સ્વરૂપ છેરે, ભક્તવત્સલ મન્મથકો રંભ;	સહુકો.	૧૯
આદિ અનાદિ અલૌકિક પરમ છેરે, પુરુષોત્તમ પૂરણ બ્રહ્મ.	સહુકો.	૨૦
એવાં નામ થકી નિત્ય સ્નેહસુંરે, સુખ ગાય ગોવિન્દનાં ગીત;	સહુકો.	૨૦
મનમાં સલ જાણે શ્રીરામનેરે, તમે આણો પ્રભુપર પ્રીત.	સહુકો.	૨૧
પ્રાણીને પાપનો તાપ લાગે નહી રે, નિલ જપે તે શ્રીજીગદીશ;	સહુકો.	૨૧
કેશવ કાટી અપરાધ ક્ષમા કરેરે, ક્ષણ ચરણે નમાવો શિશ.	સહુકો.	૨૨
જીવને જન્મતાણું દુઃખ ટાળવારે, ધણું તત્ત્વ નારાયણ નામ;	સહુકો.	૨૨
સુખ આપે અનોપજી સર્વથારે, વળી પૂરે તે મનની હામ.	સહુકો.	૨૩
તન પાપના તાપને ટાળવારે, પ્રભુ નામરૂપ છે શીત નીર;	સહુકો.	૨૩
પ્રેમેસું પાન કરો તેતાણુંરે, ધણું શીતલ થાયે શરીર.	સહુકો.	૨૩

મનરૂપાશ્વરપિયું સત્ય છેરે, માંહે ભળિયું નથી તિલ પાપ;
 રામને નામે સીંચો કરી શોધિયેરે, દર્ધ જ્ઞાન અગ્નિના તાપ. સહુકો. ૨૪
 ચિત્ત ત્યારે નરડી જેવું હશેરે, તેને દુંડું તે ન કહે કાય;
 અહર્નિશ અગ્નિમાં ઝીલી નીસરેરે, તોયે શ્યામ શરીર ન હોય. સહુકો. ૨૫
 એમ અગ્નિ એક સંસારનીરે, ત્રણ લોકને લોપવા જાય;
 તેમાં શ્રીજગદીશના નામથીરે, મન સંત સમાગમ થાય. સહુકો. ૨૬
 તેથી મિત્ર જાણી તમને કહુરે, પરંપ્રલ્લ લજ્જે દિનરાત;
 કોઈકામ ન આવે અંત કાળમાંરે, વળી માત પિતા કુળ જ્ઞાત. સહુકો. ૨૭
 રિદ્ધિ સિદ્ધિ ને સંપત્તિ સર્વ છેરે, અવનિ ને અખંડિત આથ;
 તે પણ આવે નહિ અવસાનમાંરે, પ્રભુ નામ વિના કોઈ સાથ. સહુકો. ૨૮
 ધર્મ કરી ધરાપર ખર્ચિયુંરે, તેનું સહસ્રગણું ધન થાય;
 તે વળી પામવાને પર લોકમાંરે, અવતાર લેવાને જાય. સહુકો. ૨૯
 કોઈ ધ્યાન કરે મનથીરે, ગણે દાતા ને ભોક્તા શ્રીરામ;
 મનમાં ભક્તિ રાખે ભગવાનનીરે, તે તો પામે પૂરણ ધામ. સહુકો. ૩૦
 એટલું તમને કહું આજથીરે, સુખ પામવા રાખો આશ;
 મુખે નામ નારાયણ ઓચરોરે, થાઓ દીનદયાળના દાસ. સહુકો. ૩૧
 પૂર્ણ લક્ષ્મણ લગાડી પ્રેમસુંરે, મુખ ઓચરો શ્રીઅવિનાશ;
 તો દુઃખ દેખશો નહીં અવતારમાંરે, અંતકાળે વેંકુઠવાસ. સહુકો. ૩૨
 હુંને નારદ મુનિએ આપિયુંરે, એવું જ્ઞાન અનોપમ પર્મ;
 વળી પામિયો માતાને પેટથીરે, તેણે અક્ષુટળી ગર્ભ ચર્મ. સહુકો. ૩૩
 એવું સાંભળી સર્વ વિદ્યાર્થીરે, પ્રભુ નામનો લીધો લક્ષ;
 દૈત્યના વંશનો માર્ગ વિસત્યારે, સહુ વર્ણવે વિષ્ણુ પક્ષ. સહુકો. ૩૪

પૂર્વછાંયો

સર્વ સખા વર્ણ કરે, હરિકીર્તિત દિન રાત;
 અર્લક વાધ્યું વચન, તે ન મેલે મુખથી વાત. ૩૫
 એ જ સ્વભાવ અર્લક તણો, જે સુણે તે નિત્ય ગાય;
 વાત ન મૂકે વદનથી, તે પંથ વિષે ધરમાંય. ૩૬

કડવું ૩૪ મું-વલાણ

વળતા બોલ્યા તે ઋષિ એણીપેરજી, બાળક બેઠો તે ગુરુને-ઘેરજી;
 હરિની હરિભક્તપર વાધી મેરજી, સમરે જેને અસુરસું વેરજી. ૧

ઉથલો

અસુર સાથે વેર જેને, બાળક બને તેનું નામ;	
સુણી ગુરુજને ક્રોધ વાધ્યો, આવિયા તે ઠામ.	૨
પ્રહ્લાદ ઉપર ક્રોધ આણી, ગ્રહો ગુરુજએ હાથ;	
સૌપું પાછો ભૂપને, તું ચાલ મારી સાથ.	૩
એવું કહીને અધ્યારુએ, સહાયો શિષ્યને બાંહે;	
તતક્ષણ તેડી આવિયા, રાજમંડપમાંહે.	૪
બોલ્યા ગુરુ ભૂપાળ સાથે, સંભાળ તારો બાળ;	
સખા કીધા આપ સરખા, વણસાડી નિશાળ.	૫
પોતે લણે જે મુખથકા, સહુને લણાવે તેહ;	
જળવાય નહીં એ પુત્ર અમથી, એમ ઠરાવ્યું એહ.	૬
એવું સુણીને અસુર બોલિયો, બોલ્યો બાળક ભણી;	
અણખુટે માગે મૃત્યુ, કાણ છે તારો ધણી.	૭
તવ બોલિયો બાળક મુખે, કાં ભૂપ ભૂલો આમ;	
મુજને ભય લાગે નહિ, રક્ષા કરે શ્રી રામ.	૮

રાગ કાર્દી

વળતો બાળક મુખસું બોલ્યો, સાંભળ તું ભૂપાળ;	
દાનવ કાટી ઉપાય કરે, મારો કદીએ ન આવે કાળ;	
મારે તો શ્રીરામની રક્ષા છે, હૃદેમાં શ્રીરામજી લખ્યા છે.	ટેક. ૯
પાવક કુંડમાં નાંખી પ્રજાળો, લીન પામે જ્યાં લોહ;	
મારા શરીરને નીર જેવું લાગે, દાઝું જરા ના હોય.	મારે. ૧૦
વાસુકી નાગનો લાગ ન લાગો, વાયુ આવ્યો છે વાજ;	
નીર ગંભીરમાં હું નવ ખૂજો, ક્રોધ કરો શાને કાજ.	મારે. ૧૧
જમ ક્રિકરનું જોર ન ચાલ્યું, હારિ હાટક્યા હાથ;	
મેગલ માથું પછાડી છૂટ્યા, તું જ દેખતાં દાનવનાથ.	મારે. ૧૨
પ્રૌઢા પર્વત શિખર ચડાવી, દોડાવી નાંખ્યો દૂર;	
અંગ મારાને ચાલ ન આવ્યું, આલથી ભેટે ભૂર.	મારે. ૧૩
ખડ્ગ કટારી ને ખંજર ખપવા, મૂક્યો અલાંડનો ભાર;	
પિંજરમાંહી પ્રવેશ કર્યો નહીં, ધારથી નહીં તલવાર.	મારે. ૧૪
મન માને તે પ્રકાર કરો પણ, તોય ન આવે કાળ;	
લક્ષ્મી ઉપર જો જક્તા કાપે પણ, વાંકો ન થાયે વાળ.	મારે. ૧૫

તાત તમે હુંને મારવા માંહે, મળ્યા ન મૂકી નેટ;
 તોય પંડ પ્રતીત ન આવી, હાથ પછાડ્યા ને હેઠ. મારે. ૧૬
 શ્રીહરિને સંભારતાં પ્રાણી, દુઃખ ન પામે દેહ;
 આ જુગમાં ઉગારીઓ હુંને, પાધરું પારખું એહ. મારે. ૧૭
 દેખી પેખીને દૈલ કાં ભૂલો, જની વિચારી વાત;
 કોડ પ્રકાર કરો મુજ ઉપર, ગાત્ર ન લાગે ધાત. મારે. ૧૮
 મદ્ય મોટા મને મારી શકે નહીં, તોય ન મૂકા મરોડ;
 આંધળાની પેઠે આંખે ન દેખે, કરતાં દીપક કોડ. મારે. ૧૯
 નારાયણનું નામ જ લેતાં, લોપી ન શકે લોક;
 વિશ્વમાં વિજયભજન જ કરતાં, ફંદ કરે તે ફેક. મારે. ૨૦
 વૃશ્ચિક વ્યાલ બિડાલ ને વાંદર, વાધ વરાહ ને વૈતાલ;
 કાય ન લોપી શકે પ્રભુ ભજતાં, દાનવ ને દિગ્પાલ. મારે. ૨૧
 મારું કહ્યું માનો પિતાજી, તો હજી ભજે ભગવાન;
 કોડ અપરાધ ક્ષમા કરે શ્રીવર, સદા થાયે તુષ્ટમાન. મારે. ૨૨
 રામ સાથે શી રીશ પિતાજી, એ છે સુરાસુરધીશ;
 જે જેવું કરે તે તેવું પામે, જુજવો નહીં જગદીશ. મારે. ૨૩
 શત્રુ ગણે તેને શત્રુ છે શ્રીવર, મિત્ર ગણે તેને મિત્ર;
 બંધુ ગણે તેને બંધુ ગદાધર, પિતૃ ગણે તેને પિતૃ. મારે. ૨૪
 જગતમાં ભક્તિ વહાલી ભગવાનને, એથી આડો આંક;
 સહાય કરે શરણાગત કરી, શું રાજ શું રાંક. મારે. ૨૫
 બ્રહ્મા નારદ ઈંદ્ર ઉપાસન, અન્ય કરી નિલ ધાય;
 વેદ પુરાણથી પાર ન આવે, મોટો ધણો મહિમાય. મારે. ૨૬
 જે રે પિતા તમે વેર વસાવ્યું, તો પામશે પશ્ચાત્તાપ;
 નાથ મારો તમને હાથ દેખાડવા, આવશે આપો આપ. મારે. ૨૭
 ભર કશું જગદીશની સાથે, જની વિચારી મૂલ;
 સાર કરે તેમ કેમ બીયેર, શિયાળિયાંથી શાફૂલ. મારે. ૨૮
 એવું સુણીને દાનવ કાપ્યો, ત્રિકાળ કરડે દંત;
 સિંહાસનથી આકળો ઉઠ્યો, અલેક આણવા અંત. મારે. ૨૯

પૂર્વછાયા

સિંહાસનથી ઉઠીઓ, કાપ્યો અસુર અનંત;
 ઘોર વદન ગર્જના કરે, બાળકપર બળવંત.

કડવું ૩૫ મું-વલાણુ

વળતા બોલ્યા તે મુનિ પુણ્યવંતજી, સાંજળ રાજા તે મહિમા સંતજી;
આણુવા અસુર રાયનો અંતજી, રક્ષા કરવા તે શ્રીભગવંતજી. ૧

ઉથલો

જેમાં પ્રગટ્યા શ્રીહરિ, કરુણા કરી તત્કાળ;
હિરણ્યકશિપુ ક્રોધે ભરાણો, નિકટ લીધો બાળ.
સિંહાસનથી શિથ્થે ધાયો, ખડ્ગ લીધું હાથ;
અર્ભક ઉપર ઉગામિયું, દેખાડ વૈકુંઠનાથ. ૩

રાગ કલ્યાણ

બાળા દેખાડ દેખાડ તારો વૈકુંઠપતિ, એમ હોકારે બકારે બોલો મૂઢમતિ;
હું તો મનમાં ન રાખું કેની બીક રતિ, બાળા દેખાડ દેખાડ તારો વૈકુંઠપતિ. ૪
હમણાં પ્રહાર કરીને તારા પ્રાણુ હરું, ત્યારે હિરણ્યકશિપુ મારું નામ ખરું;
હું તો બ્રહ્માંડમાં ભય કેનો નવ ધરું, બાળા દેખાડ દેખાડ તારો વૈકુંઠપતિ. ૫
હું તો વેરીતણે છજે બજે મારયો નવ મરું, વર બ્રહ્માએ આપ્યા તે અભિમાન ધરું;
તેણે સકળ ભૂવનમાંહે પુલ્યો ફરું, બાળાં ૬
મુને શું કરે તારો રામ રીશ કરી, મારી સન્મુખ ન શકે ધીર ધરી;
ગયો વૈકુંઠથી નાશી મારે ત્રાસે કરી, બાળાં ૭
વર બ્રહ્માતણો મિથ્યા કરે કાણુ વળી, જેથી પ્રગટી સૃષ્ટિ વિવિધ સઘણી;
મુને સહાય થયો છે તપમાંરે મળી, બાળાં ૮
એવો દિવસ કયો જે દેખું દેવ હરિ, જુદ્ધ કરું તેની સાથે કર ખડ્ગ ધરી;
પહેલો એ મજે તો મેલું બીજી વાત પરી, બાળાં ૯
એવું વચન સુણીને બોલ્યો બાળ મુખે, રાજા બળ શાને કરો બેસી રહોની સુખે;
હું તો દુબળો થાઉં છું તમારે દુઃખે, દાદા દેખાડું શું રામ મારો રહ્યો છે વ્યાપી.
બાધી સૃષ્ટિ સુરાસુર એણે થાપી, દાદા દેખાડું શું રામ મારો રહ્યો છે વ્યાપી. ૧૦
મારો પ્રભુજી વસે છે ત્રૈલોક વિષે, એને ન જાણતા આપણથી દૂર રખે;
નથી બ્રહ્માંડ કોઈ મારા નાથ પખે, દાદાં ૧૧
એ તો આત્મા સ્વરૂપી સહુ માંહે વસે, જેમ દર્પણ માંહે પ્રતિબિંબ ધસે;
તેમ સઘજે ગોવિંદ અળગો ન ખસે, દાદાં ૧૨
ત્યારે બોલિયો અસુર મન ક્રોધ થકે, અલ્યા જાણ્યું અજાણ્યું કેટલું બકે;
એક આ સ્થંભથી ઠોકાર તારો પ્રગટી શકે, બાળાં ૧૩

એવું સુણી બાળક કર જોડી કહે, મારા સ્વામીજી મહિમા તો સત્ય લહે;
 હુંમાં તુંમાં સ્થંભ ખડ્ગ સહુમાં રહે, દાદાં ૧૪
 પછી પ્રહ્લાદ સંભારે વૈકુંઠણી, નિરખી પ્રેમેશું જોયું ત્યાં સ્થંભ લણી;
 માંહે દીઠા નરસિંહ ત્રૈલોક્યણી, દાદાં ૧૫
 દેખી સ્થંભને પ્રહ્લાદે પ્રણામ કર્યો, મન આનંદ આણીને પ્રદક્ષિણા કર્યો;
 એવું દેખીને દાનવપતિ ક્રોધે ભર્યો, બાળાં ૧૬
 બાધો સ્થંભસું વધુટે ઉઠ્યો ખડ્ગ ધરી, દાદી મુંછ પછાડી દોડી દોટ દઈ;
 ફાટો કડડડ સ્થંભ ધરા ધ્રુજ રહી, બાળાં ૧૭
 દીઠો કારમો કેસરી નર પ્રગટ થયો, રૂપ નિહાળી દાનવપતિ દૂર ગયો;
 ધરી ઢાલ ખડ્ગ આવી ઉભો રહ્યો, જુઓ પિતાજી પ્રેમે મુજ વૈકુંઠપતિ. ૧૮

પૂર્વછાયા

ઢાલ ખડ્ગ ગ્રહી કરમાં, ઉન્મત્ત ઉભો થયો;
 નરખી શ્રીનરસિંહને, જુદ્ધ કરવા સન્મુખ ગયો. ૧૯
 ઉગ્ર રૂપ નરસિંહનું, તે દેખીને દુર્બુદ્ધ;
 મનમાં ભય પામે નહીં, ઉન્મત્તે માંજું જુદ્ધ. ૨૦

કડવું ૩૬ મું-વલણ

વળી વળી બોલ્યા તે મુખ બુદ્ધિવાનજી, સાંભળ રાજા તે હરિજન કાનજી;
 જુદ્ધ કરે અસુરસું ભગવાનજી, નિરખે દેવ ગગને ચઢી વિમાનજી. ૧
 ઉથલો

અસુરસું નરસિંહ રૂપે, જુદ્ધ કરે જગદીશ;
 તે કથાનો સુણો મહિમા, રાય માનવધીશ. ૨

રાગ કલ્યાણ

જોતાં કડડડ સ્થંભ ફાટ્યો કારમોરે, પ્રભુ પ્રગટ્યા તે નરસિંહ રૂપ;
 લડડડ લાગા લડ ભૂપતિરે, છે ભક્તવત્સલ સ્વરૂપ;
 રામ દેવસું જગાજું જુદ્ધ દાનવેર. ૩
 ભુગુટી કુટીલ બીહામણીરે, દીસે નયણામાં પાવકની ઝાળ;
 નાસિકા ઘેર ઘણો આકળોરે, તેણે ડોલવા લાગ્યા છે દિગ્પાળ. રામ. ૪
 ખાએ બગાસાં વિકાશે મુખ વેગસુરે, થાય તેમાં ત્રણલોક સમાસ;
 હોંકારો કરે શ્રીહરિ આકળોરે, ચૌદ ભુવનમાં થાયે તેનો વાસ. રામ. ૫

- એહુ હસ્ત ખિરાજે બલ લચ્ચારે, જેવા ઝળકે તે લાલ ગુલાલ;
તલપે વિડારે શિશુ દૈત્યનેરે, હુતા હજુરી હજારો ખવાસ. રામ. ૬
- અંગ ઉપરે વિકાળ રોમાવળીરે, જંઘે તે કેસરીના જેવા કેશ;
વદન તેજ રવિ કોટિનુંરે, ધર્યો પ્રભુજીએ વિકાળ ધણો વેશ. રામ. ૭
- ધ્રુજે ધરણી ચરણુ ધમકારથીરે, ગાજે પરછંડે ગગન અહ્યાંડ;
ખળભળે શિખર શૈલ્યનારે, શેષ સળવળે ચળે નવ ખંડ. રામ. ૮
- એવું નિહાળી સ્વરૂપ નરસિંહનુંરે, મન ખીનો નહીં દાનવ નાથ;
ઢાલ ખડ્ગ કરમાં ગ્રહીરે, જુદ્ધ માંડયું મધુસૂદનની સાથ. રામ. ૯
- ચારે ક્રોધ કરી નરકેસરીરે, તાજો તલપે કરીને તત્કાલ;
જેરાવર ઝાલિયો જીવતોરે, વળી વેગથી વધૂટે વિકાળ. રામ. ૧૦
- નાંખી આયુધ ગગન લગે ઉછળેરે, આવે ખીહાવતો દાનવ થઈ કૂર;
વળગે વધૂટે રૂઠે રામસુંરે, ઉઠે તનમાંહે સમાયે નહીં શૂર. રામ. ૧૧
- પડે લડથડે વઢે જઈ વાડસુંરે, માર્યો મરે નહીં અસુર અકાલ;
ઈંદ્ર અહ્યા આડાં દઈ વાંદળારે, જેવા આળ્યા અમર ચારે ચાલ. રામ. ૧૨
- દળ વાદળમાં વળે જેમ વિજળીરે, તેમ વિણ્ણ સાથે દોડી મળે દૈત્ય;
ભારી ભુજ સહસ્રના પ્રહારથીરે, નવ ભાગો આયુધસહિત. રામ. ૧૩
- ઝાલે ઝડપ નાંખીને નરકેસરીરે, વળી વેગથી વધૂટી વીર જોષ;
દેખીને ધ્રુજવા લાગ્યા દેવતારે, મન મુનિ ન ધરી શકે ક્રોધ. રામ. ૧૪
- જુદ્ધ દારુણ દેખીને વિસ્મય થયારે, ઈંદ્ર અહ્યા વિચારે છે એમ;
નરહરિ આગળ જુદ્ધમારે, જાણ્યું રખે રહેતો દાનવ ખેમ. રામ. ૧૫
- થાય ઉચો નીચો ને બેબાકજોરે, નવ ઝાલ્યો રહે નરહરિને હાથ;
ક્રીડા કરે અસુરસું શ્રીહરિરે, ભરે સહસ્ર ભુજતણી બાથ. રામ. ૧૬
- નવ જાણે સુર બેમાં કાણુ જિતશેરે, એવો અસુર અતુલ બળવંત;
રાજ જુદ્ધ જોધને દૈત્ય ને દેવતાણુંરે, વળી આગળી લઈ રહ્યા દંત. રામ. ૧૭
- ભોમ ભાર જંજાલે પ્રહારનોરે, ભય પામ્યો ધણું મન ભુજંગ;
સધળા બેળા સપ્ત સિંધુ સામટારે, પડે ખડ તાલે પર્વત શ્રુંખ. રામ. ૧૮
- મલજુદ્ધ પ્રબલને બળે કરીરે, ધણું શિથિલ થયો શેષ;
ગર્જનાએ ગર્ભ ધણા ગળ્યારે, જાણ્યું ભૂતળ વાદળ બેળે એક. રામ. ૧૯
- એમ અસુર ને વિણ્ણ વઢે વાદળુંરે, તેણે સુધ ન શકે ક્રોધ શેજ;
તેજ પ્રકાશ્યું નરસિંહનુંરે, તેણે નભમણિ થયા નિસ્તેજ. રામ. ૨૦

એવો દિતિસુત શ્રીહરિસું વઢેરે, જેમ ઉડી પડે પાવક પતંગ;
 હારે નહીં હરિતણી હાકથીરે, લારે કાપ્યા વળી પ્રભુ નરસિંહ. રામ. ૨૧
 મુખ ડાઢ વધારી વિકાળસુંરે, કીધું નરહરિ હાસ અટાટ;
 કાચર થયો દેવના ત્રાસથીરે, ત્રાડે દડી પજ્યો દાનવ વેરાટ. રાસ. ૨૨
 વાગે વદનનો શબ્દ જઈ વ્યોમશુરે, જેમ ગગનમાં ગડગડે મેઘ;
 સાહી લીધો અસુરને અંકમારે, જેમ બગધર વિષધર વેગ. રામ. ૨૩
 સંધ્યા સમયે ગ્રહી મંડપને દ્વારે, આવી જાંબરે ખેઠા અવિનાશ;
 ઉદર ઉખેળે નખે સ્નેહસુંરે, કાઈ ઉભી ન શકે પ્રભુ પાસ. રામ. ૨૪
 દેલ ખોળે પજ્યો બગપતિદેવનેરે, મન ચંતવે છે મેલી નિઃશ્વાસ;
 મારો અંતકાળ આવ્યો ગોપાળથીરે, તેને નિશ્ચે આવ્યો મન વિશ્વાસ. રામ. ૨૫
 પહેલાં ઉરપર પ્રવેશ થતો નહીંરે, ચક્ર ફરશી ને કંઠણ કુલીશ;
 નખથી જઠર કીધું જીજવુંરે, તેના આવ્યો અવસાન સમેધીશ. રામ. ૨૬
 પ્રભુ એણીપેરે, પ્રાણે કરે દૈત્યનેરે, મારી પાપીના કહાણ્યા પ્રાણ;
 આંતરડાની માળા કંઠમાં ધરીરે, ખેઠા સિંહાસન ચડીને ચક્રપાણ. રામ. ૨૭
 કાણુ પહોંચે પ્રભુજીની ચતુરાધનેરે, જેણે સર્વ રચ્યો સંસાર;
 અહ્માતણાં વચન ન લોપિયારે, તેમ અસુર વિડાયોં કીરતાર. રામ. ૨૮
 વર અહ્માતણા સત્ય કરી પાળિયારે, દુષ્ટ માર્યો સવે વિચારી પ્રદોષ;
 પુષ્પવૃષ્ટિ કરે સર્વ દેવતારે, વાળે હુંદુલિતણા નિધોષ. રામ. ૨૯
 નિજ ભક્તને દુખ્યા માટે કાપિયારે, પ્રભુ સંહાર્યોં છે દાનવ જોધ;
 રીપુ ક્ષય પામ્યા પછે નરસિંહનેરે, કેમે ઉતાર્યોં ઉતરે નહીં કોધ. રામ. ૩૦
 આવ્યા શંકર અહ્મા ને શક દેવતારે, રહ્યા દૂરથકી કરે છે દર્શન;
 સર્વ સ્તુતિ માંડી જગદીશનીરે, ગળગલ્યા પ્રભુ કરવા પ્રસંન. રામ. ૩૧

પૂર્વછાયો

પ્રભુજીને પ્રસંન કરવા, સ્તુતિ કરે સર્વ દેવ;
 કહું તુજને તેતણો, સાંભળ રાય અવેવ. ૩૨
 નરસિંહે નખ દઈ વિડાયોં, હિરણ્યકશિપુ ભૂપાલ;
 અસુર ક્ષય પામ્યા પછી, પ્રભુ ન મૂકે વેશ વિકાળ. ૩૩
 ભક્તને જે પરભવ્યો, કોપે ચહ્યા મહારાજ;
 અંત આણ્યો અધર્મીનો, કર્યું અમરનું કાજ. ૩૪

ઉથલો.

કર્ચું અમરનું કાળ, અસુર સઘળા હરખે ભર્યા;
મન પામ્યા ઉદ્ધાસ, શ્રીનરસિંહે નિર્ભય કર્યા.

૩૫

કડવું ૩૭ મું-વલણ

વળી વળી બોલ્યો તે બ્રહ્મકુમારજી, સાંભળ રાજા તે યશ કીરતારજી;
સ્તુતિ કરે છે અમર અપારજી.

૧

ઉથલો.

અમર સ્તુતિ અપાર ભાતે, કરે બેઉ કર જોડ;
રૂઢ બ્રહ્માદિક અનેક સુરપતિ, વિનવે તેત્રીશ કોડ.

૨

રાગ ચૌપાઈ

આવ્યા ઈંદ્ર મુનીંદ્ર આનંદ ધરી, કરમણિ મુક્તાફળ પુષ્પ ધરી;
ઉભા સ્તુતિ કરે પરણામ કરી, પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ.

૩

પડે ભુકુટી કનક જેમ ધરણે ઢળી, તેમ પ્રભુને વિનવે છે સુર મંડળી;
કર જોડીને સ્તુતિ કરે છે વળી, પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ.

૪

સ્વામી દેવ સમસ્તનું દુઃખ ટળ્યું, ધણા દિવસ પછી ગયું રાજા મળ્યું;
તારા ભક્તનું સ્મરણ અમને ફળ્યું, પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ.

૫

હવે સાધુ સમસ્તની વ્યાધિ ગઈ, સુખે રહેશું તે સ્વર્ગ નિવાસ જઈ;
ત્રણુ લોકની કલ્મષ વિનાશ થઈ, પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ.

૬

દીઠો ભક્તનો મહિમા અપાર અમે, જેને મારી શક્યો નહીં દુષ્ટ ક્યમે;
વળી સ્થંભ ફેાડી પ્રગટ્યા છો તમે, પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ.

૭

એમ અમર સ્તુતિ કરે દૂર થકે, કોટિ તેજથી નિકટ જઈ ન શકે;
રસના રવિ કોટિ જેવી ઝળકે, પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ.

૮

કર જોડીને આગળ નિઃશંક નમે, હવે દુઃખ અમારું સમસ્ત શમે;
મન પ્રેમ ધરી પ્રભુને પ્રણમે, પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ.

૯

ધણા દિવસ લગે દુષ્ટની વેઠ કરી, અંન પૂરું ન પામતા પેટ ભરી;
એની આજ્ઞા પાળતા ત્રાસ ધરી, પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ.

૧૦

થાશે જગ જગાદિક કર્મ હવે, લક્ષ સખા પંચામૃત મંત્ર અવે;
કરશું તર્પણ નિત્ય ને હોમ હવે, પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ.

૧૧

વળી એમ જગદીશની સ્તુતિ કરે, ગુણ ગાયે ગોવિંદના હરખ ધણે;
ધૂટ્યા દુઃખથી પ્રતાપ મુકુંદણે, પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ.

૧૨

- કહે નરકનાયક હાથ જોડી, સ્તુતિ શું કરે છે મારી મલ થોડી;
ગરુડારુઢ છે તારી મલ પ્રોઢી, પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ. ૧૩
- ભણે વરુણ વખાણ કરે મુખથી, હવે સૃષ્ટિમાં રાજ કરું સુખથી;
મુને રાખિયો દૈવતણાં દુઃખથી, પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ. ૧૪
- કેટલા દિન દુષ્ટનું નીર વહ્યું, નિલ કાજ કચ્યું જે એણે કહ્યું;
હવે આજથકી ઘણું સુખ થયું, પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ. ૧૫
- વળી વાયુ સમસ્ત કરે વિનતિ, અમને ઘણી દુષ્ટની પીડા હતી;
એ નિવારણ પ્રભુ કીધી મતિ, પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ. ૧૬
- કર જોડીને જક્ષકુંવર કહે, સ્વામી ઉગ્ર મહિમા તારો કાણ લહે;
સુખ પામે જે સાધક મરણે, પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ. ૧૭
- અસુરે અમને ઘણું દુઃખ દીધું, ઉપદ્રવ કરી ઘણું દ્રવ્ય લીધું;
પ્રભુ તે સમે કષ્ટ વિનાશ કીધું, પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ. ૧૮
- વદે વેદ વેદાંત ગોપાળ ભણી, હવે સહાય કરો એક બાળ તણી;
તમને ન ઘટે એવી રીશ ઘણી, પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ. ૧૯
- ઘણું તીક્ષ્ણ ક્રોધ તમારે થકે, ત્રણ લોકમાં ક્રાપ રહી ન શકે;
રખે શેષ ચળી પૃથ્વી થકે, પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ. ૨૦
- કીધો ક્રોધ તમારો તે વાચ્યો ઘટે, જ્યારે મહા કલ્પાંત સમે પ્રગટે;
સારે વિશ્વની ઉત્પાત થાતી મટે, પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ. ૨૧
- બ્રહ્મા સ્તુતિ કરે છે ભેદ થકી, વેદ રૂગ યજુર ને સામથકી;
તારા ગુણનો પરિબ્રહ્મપાર નથી, પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ. ૨૨
- તમો આજ અલૌકીક રૂપ ધર્યું, મુનિ દેવ સમસ્તનું દુઃખ હર્યું;
ત્રણ લોકમાં તેજ તારું પસર્યું, પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ. ૨૩
- ઉભા ગાંધર્વ સધળા ગાન કરે, જંત્ર વાંસળી તુંબરુ હાથ ધરે;
છંદ તાલ મૃદંગે તાન કરે, પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ. ૨૪
- નાયે કિન્નર કામિની રૂપ કળા, ગુણ વર્ણવે વિષ્ણુતણા સખળા;
મધુર સ્વરે ગાન કરે અખળા, પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ. ૨૫
- ખોલે વાણ બેદીજન લોક વળી, અમે જાગતા દૈવને સર્વે મળી;
ગયું આજથકી દુઃખ તેનું ટળી, પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ. ૨૬
- કોઈ રામનું નામ ન લેતું કદા, અમે બોલતા દૈવની કીર્તિ સદા;
ભજશું તમને રીયુ માર્યો તદા, પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ. ૨૭

એમ દેવના જયનો શબ્દ કહી, કરે વંદના વદન મુનીંદ્ર સહી;
 એમ ચરણ કમળભર ઉભારી, પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ. ૨૮
 પ્રભુ દુષ્ટ વિનાશ કર્યો પુરથી, તોય ક્રોધ હરિ ન તજે ઉરથી;
 તેનો તાપ ન જાય સહો સુરથી, પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ. ૨૯
 વાધ્યો તીક્ષ્ણ તાપ પ્રતાપ ધણો, જીગમાં ન સહેવાય નરસિંહતણો.
 જાણે લય પામે ત્રૈલોક ધણો, પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ. ૩૦
 તેવે મહાદેવે દેવની આણી દયા, ક્ષણમાં નર શ્યામ સ્વરૂપ થયા;
 નૃત્ય કરતાં નરસિંહ પાસે ગયા, પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ. ૩૧
 જગદીશે દીર્ઘ જ્યારે રૂપ એવું, એ કારમું કાણુ સ્વરૂપ નવું;
 એ તો નિપજ્યું કૌતક જોવાતણું, પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ. ૩૨
 પછી ઓળખ્યો વિષ્ણુએ વશત્રદશા, શિવ શંભુ અલૌકિક વિશ્વ વસ્યા;
 મુખ સામું જોઈ નરસિંહ હસ્યા, પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ. ૩૩
 જ્યારે હાસ્યકીધું હરિએ મુખથી, ત્યારે ક્રોધ સમસ્ત શમ્યો તનથી;
 મળ્યા નરસિંહ હરિ પ્રસન્ન થઈ, પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ. ૩૪
 શિવ ભક્ત પ્રહ્લાદસું હેત આણી, નરસિંહ પ્રત્યે કહી મુખ વાણી;
 એની સહાય કરો હવે સંત જાણી, પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ. ૩૫
 એવું સાંભળીને ત્રૈલોકનાથે, ધર્યો ભક્ત પ્રહ્લાદને આપ હાથે;
 વર માંગ કરી મેલ્યો હસ્ત માથે, પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ. ૩૬

પૂર્વછાંયો

માંગ માંગ વર મુખથકી, એમ કહે અવિનાશ;
 તવ કર જોડી ભક્તજન, બોલે વચન પ્રકાશ. ૩૭

કડવું ૩૮ મું-વલણ

વળી વળી બોલ્યા તે ઋષિરાજનજી, સાંભળ રાજા તે એકે મંત્રજી;
 થયું ભક્તાનું પ્રપુલ્લિત વદનજી, બોલ્યો બાળક મધુર વચનજી. ૧

ઉચ્ચો

બાળક બોલે મધુરાં વાયક, સ્તુતિ કરે નરસિંહની;
 હાથ જોડી નાથ સન્મુખ, કરે વાત ઉછરંગની. ૨

રાગ જોજેવંતી

સ્વામી નમો નમો શ્રી નરસિંહજી, શત્રુનો કીધો છે ભંગજી;
 સુરનો રાખ્યો છે રંગજી, ઉગ્ર રૂપ ધારીરે. સ્વામી. ૩

કાળિદાસ

પ્રગટ્યા છો ફેાડીને સંબલ, દાનવનો ટાલ્યો છે દંભ;	
વિજળી જેવો વજ્રંભ, સેવક ઊગારીરે.	સ્વામી. ૪
કહાવો છો દેવના દેવ, અંત તે સ્વયમેવ;	
અધમ તાર્યાની ટેવ, છો કરુણાસિંધુરે.	સ્વામી. ૫
અહર્નિશ વખાણે વેદ, બ્રહ્મા તે નવ જાણે ભેદ;	
અટલ રૂપ છો દેવ, દેવ દીનબંધુરે.	સ્વામી. ૬
હૃદે રહેજો મહારાજ, તમ કને માણું છું આજ;	
નવધા ભક્તિનું કાજ, દેજો અંતરજામીરે.	સ્વામી. ૭
જો મુજને થયા છો તુષ્ટમાન, આપો અભય વરદાન;	
એટલું માણું ભગવાન, ચરણ શિશ નામીરે.	સ્વામી. ૮
ભૂલો નહી પોતાતણું, ભક્તવત્સલપણું;	
મુખે શું વખાણુ ધણું, સાચું બિર્દ તારુંરે.	સ્વામી. ૯
વિનતિ સાંભળજો કરુણ, સર્વદા રાખો શરણ;	
નિશ દિન મહારાજને ચરણ, વસે ચિત્ત મારુંરે.	સ્વામી. ૧૦
અધક્ષણુ નામ તમારું, હૃદેથી ન થાય ન્યારું;	
અહર્નિશ મનમાં સંભારું, પ્રભુ વનવાસીરે.	સ્વામી. ૧૧
પુરુષોત્તમ પૂર્ણાંદ, માધવ મહાવર મુકુંદ;	
ગૌપ્રાહ્મણુપતિ ગોવિંદ, વિશ્વજન દુઃખહર્તારે.	સ્વામી. ૧૨
દામોદર સુંદરશ્યામ, વિલશે વૈકુંઠધામ;	
સહુ કાઈ સમરે નામ, ત્રિભુવન ભર્તારે.	સ્વામી. ૧૩
કરતા મંગળ કલ્યાણ, જગજીવન મારા પ્રાણ;	
જુગમાં વરતાઓ આણુ, શ્રીસારંગપાણીરે.	સ્વામી. ૧૪
કૃપા કીધી અપાર, સેવકની લીધી સાર;	
વિશ્વંભર ચક્રા વાર, મહેર મનમાં આણીરે.	સ્વામી. ૧૫
લીધો છે નરહરિ વેષ, રીશ ધરી ઋષિકેશ;	
તાર્યો છે દાનવરેસ, દેવ દુઃખ ટાળ્યુંરે.	સ્વામી. ૧૬
હુવો જગતમાજ્યજ્ઞકાર, સહાય થયા છો સરજનહાર;	
સંતોષ પામ્યો સંસાર, પ્રભુ વેર વાળ્યુંરે.	સ્વામી. ૧૭
હમણા જેવા થયા સહાય, તેવા જ રહેજો સદાય;	
એ માણું લાગીને પાય, પ્રભુ તમ પાસેરે.	સ્વામી. ૧૮

અહર્નિશ ગોવિંદગુણ ગાન, જ્યાં સુધી આવે અવસાન;
ત્યાં સુધી તમારું નામ, હૃદયે પ્રકાશીરે. સ્વામી. ૧૯
એવું જાણી કમળનાથ, ફરી મસ્તક મેલો હાથ;
ખોલ્યા છે સેવકની સાથ, સાધુજન જાણીરે. સ્વામી. ૨૦

પૂર્વછાંયો

શ્રીમુખહરિ વાણી વદે, સાંભળ ભક્ત સુજાણ;
મારે વેળણ વ જગતમાં, જાણું જીવનપ્રાણ. ૨૧
જે મુજને નિશદિન ભજે, તેને ભળું સદાય;
જેણે મુજને નવ ભજ્યો, તે મેં તજ્યો નવ જાય. ૨૨
પરદ્રોહી પરધાતકી, અજાણે લીએ મુજ નામ;
એકવાર જો આવે, તો પામે મુજ ધામ. ૨૩

કડવું ૩૯ મું-વલણ

વળી વળી ખોલ્યા તે મુનિવર નાથજી, હરિજન ઉભો તે જોડી હાથજી;
પ્રભુજી ખોલ્યા તે સેવક સાથજી. ૧

ઉત્તરો

સેવક સાથે શ્રીહરિ, ખોલ્યા વચન ઉપદેશ;
ભક્ત થાપો અભય કરી, કાપો કંઠણ કલેશ. ૨

રાગ ચોપાઈ

ખોલ્યા નરહરિ મુખ વાત, સાધુ; મેં તો નાશ કર્યો તુજ તાત, સાધુ;
તોએ તું ને ન આજ્યો અભાવ, સાધુ; એવો સુંદર તારો સ્વભાવ, સાધુ. ૩
તારી ધીરજને ધન્ય ધન્ય, સાધુ; તારા પૂર્વ જન્મનું છે પુણ્ય, સાધુ;
તું ને આપું અમે વરદાન, સાધુ; હું તો તું ઉપર થયો તુષ્ટમાન, સાધુ. ૪
તેં તો તાતની વાત ન માની, સાધુ; મારી ભક્તિ ન રાખી છાની, સાધુ;
રાજઋદ્ધિ દેખી નવ રીઝ્યો, સાધુ; ખીનો નહીં દેખી દાનવ ખીજ્યો, સાધુ. ૫
દૃઢ ભક્તિ કીધી બહુ ભાત, સાધુ; ભય ન ધર્યો અમુરને હાથ, સાધુ;
હવે રાજ અટલ તું ને આપું, સાધુ; ભક્ત પોતાતણો કરી થાપું, સાધુ. ૬
મારા ભક્ત ધણા હું ને વહાલા, સાધુ; ખીજા ઠાક કરે તે ઠાલા, સાધુ;
મુખે જપ કરો હરિનામ, સાધુ; તે તો પામે પૂરણ ધાન, સાધુ. ૭
હું તો લીડ ભક્તની ભાળું, સાધુ; મન ગર્વ કરે તેને ગાંજું, સાધુ;
થાજી પ્રગટ તે ભક્તને કાજ, સાધુ; એની શીઘ્ર જતી રાખું લાજ, સાધુ. ૮

મારા ભક્તને દેશે દુઃખ, સાધુ; મુને તેનું ન ગમે મૂખ, સાધુ;
 હુંપર ભક્ત આણે પ્રેમ, સાધુ; તેને હું રાખું છું ક્ષેમ, સાધુ. ૯
 તેને આપું પદારથ ચાર, સાધુ; તેના વદ વદે છે વિસ્તાર, સાધુ;
 જેને ભાવ જેવો મનમાંહે, સાધુ; તેને તેવી પ્રાપ્તિ થાયે, સાધુ. ૧૦
 જેવું વાવે ખેતરમાં ખીજ, સાધુ; તેવું નીપજે નીરખતાં સિદ્ધ, સાધુ;
 જેણે મુજને આપ અરખું, સાધુ; તેને મેં પણ સરવ સમર્પ્યું, સાધુ. ૧૧
 મુજ આગળ જેવું કામે, સાધુ; સંસારમાં તેવું પામે, સાધુ;
 મારા ભજનતણે રસ પીધો, સાધુ; મુને જગતમાં વશ કરી લીધો, સાધુ. ૧૨
 જે કાઈ પૂજન મારું કરશે, સાધુ; સુખ પોતાનું પોતે ભરશે, સાધુ;
 પહેલું સ્નાન કરે જે આપે, સાધુ; પછે મુજને તે સન્મુખ થાયે, સાધુ. ૧૩
 મુને ચંદન ગંધ ચડાવે, સાધુ; તેનો પ્રેમલ પોતાને આવે, સાધુ;
 જેનું નૈવેદ્ય કરે મુને નિલ, સાધુ; તેવું પોતે પામે દિન પ્રલ, સાધુ. ૧૪
 મારું ગાન કરી ગુણ ગાય, સાધુ; તેને અંતરે આનંદ થાય, સાધુ;
 હું તો પૂજની ઇચ્છા ન રાખું, સાધુ; પ્રેમ દેખું લાં દર્શન આપું, સાધુ. ૧૫
 હું તો પૂરણું છું સર્વે ભાત, સાધુ; મારે ન્યૂન નહીં કાઈ વાત, સાધુ;
 તન દીલમાં અરધ નિહાળું, સાધુ; કશું અર્ક આગળ અજવાળું, સાધુ; ૧૬
 જેમ પૃથ્વીમાં ખીજ વિરાજે, સાધુ; તે પણ નાંખે પોતાને કાજે, સાધુ;
 ધરી આપ ઇચ્છા ન ધરાવે, સાધુ; સહુ સ્વારથે ખીજ વાવે, સાધુ. ૧૭
 તેમ ભક્તને અનોપમ ચારે, સાધુ; પણ પોતાનો અર્થ સમારે, સાધુ;
 હું તો પ્રગટાવે પ્રગટું પાસે, સાધુ; જેમ બહુ વિધ વહ્નિ પ્રકાશે, સાધુ. ૧૮
 અગ્નિ નિકટ રહે શીત ટાળે, સાધુ; જાયે બળ કરવા તેને બાળે, સાધુ;
 એહેવો મારો સ્વભાવ તું જાણે, સાધુ; વળી સત્ય કરીને પ્રમાણે, સાધુ. ૧૯
 મારે સરખું સહુ સાથ, સાધુ; મિત્ર શત્રુ થાય છે હાથ, સાધુ;
 જેવું જોતાં તે જંત અરીશે, સાધુ; રંગ સરખું પ્રતિબિંબ દીસે, સાધુ. ૨૦
 તેમ જ મુજ સાથે મન જેવું, સાધુ; તે પ્રમાણે ફળ પામે તેવું, સાધુ;
 રજ સૂરજપર કાંઈ નાંખે, સાધુ; પાછી આવી પડે નીજ આંખે, સાધુ. ૨૧
 ભક્ત ઇચ્છે તે ફળ ઝટ પામે, સાધુ; જે વચન મારું પ્રમાણે, સાધુ;
 તેમ હું પણ છઉં ફલદાતા, સાધુ; તે તો માનજે વચન વિધાતા, સાધુ. ૨૨

પૂર્વછાયા

વચન વિધાતા તણાં, જે કહ્યાં શ્રીજગદીશ;
 સાહે થયા છે સંતને, માધવે મેલી રીશ.

કેશવે કમળા તેડિયાં, વિશ્વજનેતા એહ;
રાજ્યાભિષેક કરે ત્યાં, શિર મોતી વરસે મેહ. ૨૪
સિંહાસન એસાડિયો, છાયો રાજકુમાર;
સૂર સધળા સંતોખિયા, વરત્યો તે જેજેકાર. ૨૫

કડવું ૪૦ મું-વલણુ

વળી વળી ખોલ્યા તે મુનિ મહાજનનજી; સાંભળ રાજ ભાવ અનંતજી;
પ્રભુએ સંતોખ્યા સૂર સંતજી, થયા સેવકને પ્રભુ પ્રસંનજી. ૧
ઉથલો

સેવકને પ્રભુ પ્રસન્ન થયા, આપ્યું અનોપમ રાજ;
નારાયણુ નરહરિ હુવા, તે અસૂર હરવા કાજ. ૨

રાગ ધનાશ્રીની દેશી

નારાયણુ નરસિંહ સ્વરૂપે, પ્રગટ્યા વચન વિપ્રને મારેજી;
હિરણ્યકશ્યપ દાનવને મારી, પ્રહ્લાદ એસાજો પારેજી. ૩
આપ્યું રાજ અખિલ અવનીનું, કાએ ન શકે કાપીજી;
હરિજન સહુને સંતોખીને, લાજ લગારે ન લોપીજી. ૪
વૈષ્ણવ ધર્મ વાધ્યો ધણું જીગમાં, આણુ અનંતની વરતીજી;
ત્રિલોક જાગી ગાય હરિ જશ, કીરતન હરિનું કરતીજી. ૫
ઘેર ઘેર હરિ મંદીર ગુણ સુંદર, માંહે દામોદર દેવજી;
ઓઅછવ વરત આનંદ અહરનિશ, કરે પ્રભુજીની સેવજી. ૬
જગન જાપ જગ તપ ઋષિ સાધે, ખંતે કરે નિત્ય કરમજી;
અવની સ્વસ્થ અનંત આરાધે, વધ્યો ધરાપર ધરમજી. ૭
અવની કામદુધા ઘેર દૂઝે, વ્યોમથી વરસે ક્ષીરજી;
દિન વરસાત મેઘ નવ સૂકે, માગ્યાં તે મૂકે નીરજી. ૮
સુરજ અનંત તપે નહીં સધળે, સિંચે સુધા બહુ સોમજી;
ભાર અઢાર પુલ્લી વનસ્પતિ, ભાર ન ઝીલે ભોમજી. ૯
નદી નવાણું વિમલ જળ વાયુ, સાગર પામ્યો શાંતિજી;
પાવક ચંદ્ર રવિ ઊડગણની, ઓપે અનોપમ કાંતિજી. ૧૦
એણીપેરે સ્વસ્થ થયું સચરાચર, અદ્ભુત આનંદ પામ્યાજી;
દેવ સમસ્ત વસ્યા નીજ સ્થાનક, દૈતતણું દુઃખ વામ્યાજી. ૧૧
ભાગ્યો ભય સૂર લોક સરવનો, પ્રભુ તણે પરતાપેજી;
ભક્ત ઉગાસ્યા અસૂર સંધાસ્યા, અવિચલ નરહરિ આપેજી. ૧૨

- હિરણ્યકશિપ ને હિરણ્યાક્ષ, એણીપેરે વણજીએ સંધાસ્યાજી;
પુનરપિ રાવણ કુંભકરણ થઈ, પૃથવીમાંહે પધાસ્યાજી. ૧૩
- તેણે નવ ખટ માસ તપ સાધી, ઈશ્વરને ઉપાસીજી;
ચોકડી ચૌદનું રાજ લઈને, લંકા કનકપુરી વાસીજી. ૧૪
- ગરવ કસ્યો તેણે ત્રણ ભુવનમાં, સુરપતિને દંડ દીધોજી;
તેનો મદ હરવા શ્રી રામે, રઘુકુલ અવતાર લીધોજી, ૧૫
- જેને દશ મસ્તક વિશ ભુજ, બળવંત એથી બીતાજી;
જેણે રામશું રાઠ લગાડી, ગ્રહી ગયો માત સીતાજી. ૧૬
- ત્યારે પ્રભુજીએ જળમાં શલ્યા તારી, હનુમંતે લંકા પ્રબળીજી;
રાવણના દશ મસ્તક છેદી, જનક તનયા વાળીજી. ૧૭
- ત્યારપછી હુવા પરબુગમાં, અંત આરંભ કળીકાળજી;
એ બેહુ દાનવ ફરી અવતર્યા, દંતવક્ત્ર શિશુપાલજી. ૧૮
- પરિશ્રદ્ધા જય વિજયકેરા, સેવક ઋષિને શાપેજી;
અવતાર ત્રણે થયા બુગમાંહે, સંત પિતા સંતાપેજી. ૧૯
- આઘ પ્રભુની ઇચ્છા હતી, ભુક્ત કરવાને કાજેજી;
તે માટે પાર્ષદને પાડી, પ્રગટ થયા મહારાજજી. ૨૦
- શાપ દીધો મુનિવરે તેને, અવતરવું પશું સાથજી;
પેલા ભક્ત પ્રહ્લાદ થયા તે, સનક ઋષિ સાક્ષાતજી. ૨૧
- રાવણ બાંધવ ભક્ત વિભીષણ, તે પણ ઋષિ અવતારજી;
દ્વાપરમાં શિશુપાલની સન્મુખ, ભીમક સનતકુમારજી. ૨૨
- કમળાજીએ કીધો ક્રોધ લગારક, વસ્યો સેવકનો વંકજી;
તેણે અધમ અવતાર ધર્યો તે, જનકી લઈ ગયો લંકજી. ૨૩
- ફરી થયો શિશુપાલ પ્રબળ નર, કીધું તે કમળાનું કોડજી;
શ્રીકૃષ્ણજીએ તેનો ગર્વ ઉતાર્યો, રુદ્રમિણી સખા રણુછોડજી. ૨૪
- તે માટે તારી સન્મુખ રાજ, શ્રીનરે માસ્યો શિશુપાલજી;
ત્રણ જન્મ થયા પોળિયાને, મોક્ષ આપ્યો ગોપાલજી. ૨૫
- અધમ આધાર્યા દેવ ઉગાસ્યા, સાર્યા તે સર્વના અર્થજી;
ભગતવચ્છલ પ્રભુ નવ ભૂલે, સરવથા સમર્થજી. ૨૬
- પૂરણ ભગત પ્રહ્લાદ પ્રભુનો, ભક્તિ કીધી રૂડી રીતજી;
પિતાએ પ્રભવ્યો ભલી જાતે, તોએ ન મૂકી પ્રીતજી. ૨૭

ક્ષણું રાયે નાયે નીજ લઇને, ક્ષણું જાયે જગદીશજી;
ક્ષણું એક રહે ક્ષણું એક બેસે, મન પ્રેમથી રાખે પિતાજી. ૨૮
શીખે ગાયે ને સાંભળે કાઈ, નરસિંહનાં ચરિત્રજી;
પૂરણ ભક્તિ કરે પ્રભુની, થાય તે પુણ્ય પવિત્રજી. ૨૯
પરમેશ્વર પોતાના જાણી, એ મુજને વિશ્વાસજી;
બેહુ કર જોડી એણીપેરે બોલ્યા, કવિ તે કાળીદાસજી. ૩૦
મોટા મહિમા હરિજનકેરો, જગત સુરાસુર જાણેજી;
સંક્ષેપે કહે સ્મરણ માત્રે, બોલ્યા તે બુદ્ધ પ્રમાણેજી. ૩૧
સેજે પાતિક પ્રલે થાયે, ગુણ ગોવિંદના ગાતાંજી;
ઘેર બેઠાં જન જે પુણ્ય પામે, તે પુણ્ય તીરથ જાતાંજી. ૩૨

પૂર્વછાયા

તે પુણ્ય તીર્થો દઢ જાય, કરે માંજન સ્નાન;
તે પુણ્ય ઘેર બેઠાં મળે, ભજતાં શ્રીભગવાન. ૩૩
પ્રયાગ માંહે માધ નાહે, કાટી કલંક જાય;
તે પુણ્ય તોળતાં હરિ, નામ તુલ્ય નવ થાય. ૩૪
ગયા શ્રાદ્ધ ભાસ પ્રભાસ પ્રાચી, પિત્રને પિંડદાન;
તેને ગતિ થાય પ્રેતની, હરિ જપે મહા પુણ્યદાન. ૩૫
જેણે સમસ્ત્રા શ્રીહરિ, ભાવ રાખી મન;
તેના પૂર્વ જ મોક્ષ પામે, પહોંચે સ્વર્ગ ભુવન. ૩૬
કાટી સુરભિ ગ્રહણ સમે, આપે કાશીમાંહે;
દશ સહસ્ર મખ મેરું કનકના, તે પુણ્ય નવ થાયે. ૩૭
પાપ નાશે પૂર્વ કૃત્યનાં, બ્રહ્મહત્યાદિક જેહ;
આ ભવમાં નવ લાગે પરાભવ, ભક્ત દુર્લભ દેહ. ૩૮
જેણે હરિ નવ ભજ્યા, તેના ભુવનમોગ્ધર;
ચિંતામણિ જે કર વિષે, તે નાંખિયું નીર અપાર. ૩૯
મંદમતિ ગોવિંદને મેલી, કાં મેલી કામને કાજ;
છલ વછલ નીશદીન કરે, વઢતો ન આવે વાજ. ૪૦
જગદીશની ઇચ્છા ન જાણે, આણે મન અભિમાન;
વિષયને મન ભોગ વહાલા, ભક્તને ભગવાન. ૪૧

ઉત્થલો

ભક્તને ભગવાનરે, મનમાં વહાલા છે સદા;
મોહ માયા લોભ મેલી, રામ સમરો સર્વદા. ૪૨

સંત દેખી કનક કામિની, હરખ હારે ઉરનો;	
વ્યાલને જેમ વિષ લાગે, મધુર શબ્દ મયૂરનો.	૪૩
જેણે આખ્યો રામરસ, તેને અવર રસ અળખામણો;	
સરસ મણિધર નિશા કરે, ધંધો ધુમ્રવાદીતણો.	૪૪
સંસારમાં આ સંતના, મનમાં વસે વિષ પાન;	
જ્વર ચડે લારે ઝેર લાગે, મનુષ્યને મિષ્ટાન્ન.	૪૫
તેવી ભક્તિ પ્રહ્લાદજીની, સંસારકરું સુખ;	
રાજનું કારજ કરે, પણ રામ સમરે મુખ.	૪૬
તે માટે હરિભજન કરતાં, તજો આળસ મન;	
મનુષ્ય દેહે તુજને મળી, કરો સર્વ સાધન.	૪૭
પ્રહ્લાદ નારદ પરાશર, પુંડરીક ને વેદ વ્યાસ;	
સનક અંબરીષ નારદાદિક ને, ભીમક પ્રભુના દાસ.	૪૮
રાય રુકમાંગદ ને વિભીષણ, વળી ધનંજય ભક્ત;	
પ્રગટ થયા પૃથ્વી વિષે, જાણે સુરાસુર જગત.	૪૯
હનુમાન દ્રૌપદી યુધિષ્ઠિર, સુદામાદિક સંત;	
તે નવ મેલે મુખયકી, મહીમા ધણો ભગવંત.	૫૦
ભક્ત પ્રભુના કળિ વિષે, થયા તે માનવદેહ;	
દેવને દુરલભ થયા, વૈકુંઠ પહોંતા તેહ.	૫૧
ભજન કરતાં જનતણી, જગદીશ ઝાલો બાંહે;	
ઈંદ્રનો અધિકાર આપે, કામળ મહેલોમાંહે.	૫૨
તે માટે પ્રહ્લાદના, આખ્યાનનો અભ્યાસ;	
પ્રાકૃત વાણી મન જાણી, કહ્યો કાળિદાસ.	૫૩
સંવત સંખ્યા પુરાણે, શૃંગાર ઉપર એકં;	
ચૈત્ર સુદ એકાદશી, થયો ગ્રંથ વિષ્ણુવિવેક.	૫૪
રનેહે ગાય ને સાંભળે, પ્રહ્લાદનું આખ્યાન;	
થાય જેજેકારરે, તેની સાર લે ભગવાન.	૫૫
જેહુ કર જોડી કહે કવિ, મંદમતિ કાળિદાસ;	
પ્રહ્લાદની સુણતાં કયા, પહોંચે તે મનની આશ.	૫૬

ઉથલો

પોંચે મનની આશરે, પ્રહ્લાદને નામે કરી;
સર્વ શ્રોતાજન સુણો, એકવાર બોલો જેજે હરી.

ધ્રુવાખ્યાન

ૐૐૐૐૐૐ

ચંદ્રાવળા

- શ્રીગુરુ ગોવિંદને વરણવું, પ્રેમશું લાગું પાય,
આરાધું અવિનાશી એવા, આદિ નિરંજન રાય;
આદિ નિરંજન અકળ સ્વરૂપ, રામે લીધાં રમવા રૂપ,
સૃષ્ટિ નિપાવા થઈ મનસાય, સુભટ થઈ પોઢ્યા જળમાય. જેજે વૈકુંઠરાય. ૬
- હરિ જળમાં પોઢ્યા સહિ, શેષ નાગ ઉપર તે જાય,
નારાયણના નાલિકમળથી, ખજા પ્રગટ જ થાય;
ખજાના સ્વાયંભૂ તન, તેના પાંચે પુત્ર પાવન,
ત્રણ કન્યા એ પુત્ર વિખ્યાત, પ્રિયવ્રત ને ઉત્તાનપાદ. જેજે. ૨
- ઉત્તાનપાદ નર નીપનો, રાજા પરમનિધાન,
અનુપમ એ સુંદરી, તેનાં સુરતિ સુમતિ નામ;
સુરતિ ઉપર નહિરે માન, ધ્રુવજી તેના એક સંતાન,
સુમતિ ઉપર છે ધણું હેત, તેના કુંવર ઉત્તમ એક. જેજે. ૩
- ઉત્તમ જીછંગે એસાર્યો રાયે, સભામાંહિ એકવાર,
લાડ લડાવે પ્રેમશું રાણી, હૈડે હરખ અપાર;
હરખ ન માયે હૈડામાંય, ધ્રુવજી રમતા આવ્યા ત્યાંય,
જીછંગ એસવા કીધાં મંન, અપર મા કહે કંઠણ વચન. જેજે. ૪
- સુમતિ-અપર મા એમ બોલ્યાં, ભુંડા એ સુખ તુજને ક્યાંથી.
અભાગિણીના પેટતણા તું, જને અકરમી ઇહાંથી;
ઇહાંથી જઈ વનમાં તપ માંડ, હરિ ભજીને કાયા છાંડ,
ફરી જનમ લે મારે શરીર, તો તને રાજ અપાવીશ વીર. જેજે. ૫
- વચનો વનિતાનાં સાંભળી, જિતયો મોનો રંગ,
સભા તે સઘળી દેખતાં, ધ્રુવજી થયા મન ભંગ;
મનભંગ થઈ નાખ્યો નિઃશ્વાસ, રોતા આવ્યા માતની પાસ,
માયે ચાંખ્યા હૃદિયા સાથ, કહે કુંવર કાણે દુલબ્યા આજ. જેજે. ૬
- ધ્રુવ-આજ સભામાં માવડિ બેઠો, ઉત્તમ રાયને બોલો.
જીછંગ એસવા હું ગયો ત્યારે, અપર મા એમ બોલો;

અપર કહે અભાગિણી કરા, સુખ વાંછો તો વન જાઓ સવેરા,
ફરી જનમ લે મારે શરીર, તો તને રાજ અપાવિશ વીર. જેજે. ૭

સુરતિ-વળતી માતા ઉચરે કુંવર, હૈડે ન ધરિયે દુઃખ,
પૂરણુ પુન્ય કીધાં હશે ત્યારે, તે ભોગવે છે સુખ;
સુખ આપણને ક્યાંથી બહાલા, નિયમ ધર્મ કશા નથિ પાળ્યા,
નથિ સંતોષ્યા જોગી જતી, તપ તિરથ વ્રત કીધાં નથી. જેજે. ૮

નથિ સંતોષ્યા સાધુને, નથિ આપ્યાં વિપ્રને દાન,
આછાં કરમ જ્યાં આપણાં, ત્યાં ક્યાંથી રાયનાં માન;
માન ભોગવે ઉત્તમ નિત્ય, દત્ત વિના ક્યમ પામિએ વિત્ત,
જો હોય ઈદ્રાસનનો ખપ, તો કુંવર જો માંડો તપ. જેજે. ૯

તપ માંજો બ્રહ્માજિયે ત્યારે, પામ્યા પદ્માસન,
સેવા કિધિ મનભાવતિ ત્યારે, પ્રગટ્યા નારદ મૂન;
મુનિયે માંજો મોટો જગ, તપ તીરથ વ્રત થયાં સુભાગ,
જો કરિયે શ્રીહરિ પ્રસન્ન, તો અભાગિયાં ટળીયે તંન. જેજે. ૧૦

ધ્રુવ-તને અભાગિણિ હું ટાળું મા, છુંરે તમારો તંન,
વનમાં જાઉં વેગે કરિને, સુખ સંભારું નહિ અન્ય;
સુખ સંભારે સાલે જેહ, વિશ્વંભરે પરકિયો દેહ,
હરિ મળે તો તાપ ઓલાય, નહિતર પ્રાણુ તર્જુ વનમાંય. જેજે. ૧૧

સુરતિ-માતાને આંસુ આવીયાં ને, અંતર ઉપની દાઝ,
રાજાએ મને પરહરિ કુંવર, તુંએ કરે છે તાજ;
તૂજ વિના હું રહીશ કેમ, ટોળાં વધુટી મૃગલી જેમ,
જળ વિના જેવી માછલી, મારા પ્રાણુ જશે ટળવળી. જેજે. ૧૨

ધ્રુવ-ટળટળ મા રે માવડિ તું હવે, દુઃખનો આબોધ અંત,
ખીજ રોઆવીશ સુખનું તેને, ફળ લાગશે અનંત;
અનંત કરુણા કરશે હરિ, આપણિ આશા પુરશે ખરી,
એછે સાચે અનાથનો નાથ, તેને ભજવા જાઉંરે માત. જેજે. ૧૩

સુરતિ-વળી માતા એમ ઉચરે કુંવર, પાંચ વર્ષનો તંન,
ખીજું બાળક એકે નથી, કેમ હું વાળું મંન;
કેમ મોકલું વનની વાટે, કહેતાં મારાં હૈડાં ફાટે,
આંખનિ આગળ રહેરે બાળ, ઘેર બેઠા બાજિયે ગોપાળ. જેજે. ૧૪

ધ્રુવ-ધૈર જાપાળ ન પામિયે, મનમાં મોહ ઉપજે માય ખાતાં,
ખાતાં પીતાં પહેરતાં માતા, કેમ દમાશે કાય;
કાયા દમતાં સરશે કાજ, તપ કરતાં મળશે મહારાજ,
વનમાં જૈ વહેલો આવીશ, માતા દો મુજને આશીષ. જેજે. ૧૫

સુરતિ-આશિષ દે છે માવડી સુતને, હજો કુશળ કલ્યાણ,
મસ્તકે રક્ષા માતનિ, કંઠે કૃષ્ણની રક્ષા જાણ;
કંઠે કરજો કૃષ્ણ રક્ષણ, ઉરની આગળ નારાયણ,
કટી કેશવ પુરુષોત્તમ પાય, એવી આશિષ દે છે માય. જેજે. ૧૬
માને આંસુ આવ્યાં ત્યારે, થંભિને રાખ્યાં નીર,
મારી જીભે કેમ કહું વળી, મનમાં વિચારો વીર;
વીર વચન કાનાં નવ ધરશે, તપ કરતાં માયા નવ કરશે,
તપથી તમને મળશે હરિ, વીરા વેગે પધારજો ફરી. જેજે. ૧૭

કવિ-ફેરા ફરિયો માતાનેરે, ફરીને લાગ્યો ચર્ણ,
આજ્ઞા માગીને સંચર્યો, વંદીને શુભ શુકન;
શુકને મળી સવત્સી ગાય, સુવાસિણી બેઠું ભરી જાય,
વરકન્યા પરણીને વળ્યાં, વેદ ભણુંતા વિપ્રજ મળ્યા. જેજે. ૧૮
મળ્યાં શુકન સહ હર્ષનાં ધ્રુવજી, નિકળ્યા નગર બહાર,
આગળ જતાં ધ્રુવજીનેરે, મળિયા બ્રહ્મકુમાર;
બ્રહ્મકુંવર ભગવાનને આહતા, હરિચુણ ગાતા વેણુ સુવાતા,
કરજોડી કહે છે ભુપતન, ક્ષમા કરો તમે નારદ મુન્ય. જેજે. ૧૯

નારદ-નારદ કહે શીદ જાઓ છો, શું છે તમારે કામ,
કાણુ તમારાં માતાપિતા, શું છે તમારું નામ;
ધ્રુવ-મારું નામ છે ધ્રુવ નિર્ધાર, મારા પિતાને બે છે નાર,
રાવ રાણા બેઠા સહ રંગ, ઉત્તમને તેજ્યો ઉછંગ. જેજે. ૨૦
ઉછંગે બેસવા હું ગયો મારી, ખાંત હૈયાની ખાલી,
દષ્ટિએ મુજને દીઠો ત્યારે, અપર મા એમ બોલિ;
અપર કહે અભાગિણીકેરા, જો સુખ વાંછો વન જાઓ વેલા,
ફરી જનમ લે મારે પેટ, તો તને રાજ અપાવિશ નેટ. જેજે. ૨૧
નેટ નારદ કેમ ભાગવું, એનું આખું ધન,
સભા સઘળી દેખતાં, મને કહ્યાં કંઠણુ વચન;

કઠણુ વચન તે કેમ વીસરે, લોઢા સમ હોય તો નીસરે,
ખડ્ગતણો તો સહિયે ધાય, પણ એ બોલ સહ્યા નવ જાય. જેજે. ૨૨

નારદ-જરે થેલા અત્યારથી, તે તું એવડો શો ધરે કાળ,
માન કુમાન શું તારે, તું તો પાંચ વર્ષનું બાળ;
બાળકને મા ધરવા બોલ, ખાઓ પીઓ ને કરો કલ્લોલ,
અપર માનાં એવાં હેત, વિસારીને વાળો એત. જેજે. ૨૩

ધ્રુવ-ચિત્ત તે કંઈપેર વાળિયે, મને બોલાવ્યો નહીં બાપ,
કશાયમાં લેખ્યો નહિ હું, બિઠળું છું તે તાપ;
નારદ-તાપ કુંવર નહીં આણિએ રતી, સુખદુઃખનું કાઈ સરિગત નથી,
હરિયે નિર્મ્યું તેમ જ હોય, કર્યાં કરમ છોડાવે નહિ કાય. જેજે. ૨૪

કો કાળે વૃદ્ધિ હાણુ છે તેનો, ન ધરો હર્ષ ને શોક,
અણચિત્તનું જે આવી મળે, તેનો ધર સંતોષ;
સંતોષ કુંવર ઘેર પધારો, અપર માના બોલ વિસારો,
આવ કુંવર તારા બાપને કહું, રાજ અપાવું ને માને સહુ. જેજે. ૨૫

ધ્રુવ-સલામાં શું દેખાડિયે, સૌકામાં વળિ નાક,
સલામાં જ્યારે શોભશું, મન પૂરશે અભિલાખ;
લાખ લાખેણો કરશે હરિ, ત્યારે મંદિર આવીશ ફરી,
તપ કરતાં જે હરિ નહિ મળે, તો મુજ પ્રાણુ તજિશ બહુ બળે. જેજે. ૨૬

નારદ-બળ કીધે હરિ નહિ મળે, માતો મારું વચન,
જન્મથકી જોગી દેહ દમે, સ્વપ્ને નહિ દર્શન;
દર્શન તમને કેમ આપશે, વન જઈને વિમાસણુ થશે,
વાઘ વરુ વનમાં બહુ હશે, તે દેખીને તન ધ્રુજશે. જેજે. ૨૭

જાશે ચિત્ત સંસારમાં ત્યારે, સાંભરશે રંગભોગ,
ભૂખ તરશ જ્યારે લાગશે, ત્યારે કુંવર મૂકશે જોગ;
ધ્રુવ-જોગ ઋષિ નહિ મૂકું સ્વામ, મન ઈંદ્રિયો રાખીશ ઠામ,
મેરુ ચળે પણ હું ચળું નહીં, ઋષિજી તમ પરતાપે સહી. જેજે. ૨૮

નારદ-ઋષિ કહે તું નિસર્થો ત્યારે, જાને મધુવનમાંય,
જમનાજીમાં નાહિને તું, તપ આદરજે ત્યાંય;
ત્યાં જઈ કરજે અદ્વૈતાશન, જળ પત્ર ને ફળ પ્રાશન,
વળિ તું ભજજે હરિનું નામ, સ્વરૂપ સમરજે શ્રીધનસ્થામ. જેજે. ૨૯

સ્વામને શિશુ મુગટ છે-કાને, ડુંડળ મકરાકાર,
કાટે કૌસ્તુભ કટિમેખલા, પાય નેપુર ઝણકાર;
પાય પદ્મ શંખ ચક્ર ને ગદા, એવું સ્વરૂપ સમરજે સદા,
કાનમાં અક્ષર કહું છું જોડ, દાદસ અક્ષર લાલુને તેડ. જેજે. ૩૦
એ કરતાં ખટ માસમાં તુજને, મળશે વૈકુંઠનાથ,

કવિ-આશિર્વાદ દેઈ દાસને, મસ્તક મુકયો હાથ;
હાથ જેડી ધ્રુવ લાગ્યો ચરણુ, આત્મા માંગી વિચર્યો અરણુ,
એક કયા રહી એણે ઠામ, ઋષિ પધાર્યો રાયને ગામ. જેજે. ૩૧
મુની આબ્યા મદારાજને જેવા, રાયતણું મુખ મન,
માન દિધાં બ્રહ્મપુત્રને, વગિ આખ્યાં આસન;
આખ્યાં આસન બેઠા ઋષિ, આશા ઉત્તમ તાતને વસી,

રાજા-આ શરિઋષિ મુખનાં રાજ, ધ્રુવ વિના ચિંતા અતિ આજ. જેજે. ૩૨
આજ સભામાં ઋષિજી મારે, ઉત્તમ ખોળામાંય,
ધ્રુવજી હોય તો આજ વધે બહુ, ઉછંગની શોભાય;
ઉછંગે બેસવા ધ્રુવજી આબ્યો, તેને તો મેં નવ બોલાવ્યો,
શ્રીને વરાંશે વિસર્જ્ય બાળ, અપર માયે દીધી ગાળ. જેજે. ૩૩
ઋષિ એ વચને નીસરિયોરે, વીરો ગયો છે વંન,
વનમાં વાઘ વરુ હશે તેને, દેખી ધ્રુવજી તંન;
તન ધ્રુવજી રે તડકે ટાડે, મંદિરમાં માલતો લાડે,
વાયુ વૃષ્ટિ કેમ સહેશે કુમાર, એની કાયા કોમળ સાર. જેજે. ૩૪
કોમળ પટકુળ પહેરતો, કેમ ઓઢશે મૃગચર્મ વેહ?
મસ્તક બાંધતો મોળિયું, કેમ જટા રાખશે; એહ?
એહ આનંદે હરતો ફરતો, થોડાની અસ્વારી કરતો,
કાંટામાં તેમ સૂરો બાળ, એની રાખ્યા અહિં છે સાર. જેજે. ૩૫
સારા અન્ન આરોગતો તે, ફળપત્રો કેમ ખાશે?
પાણી પીતો પળે પળે તે, જળવિણુ કેમ રહેવાશે?
તેની વતી રહેવાશે કેમ? તેહ વિના હું દાહું એમ,
સૂધ વિનાનો થયો શરીર, વિસરતો નયિ તેહ જ વીર. જેજે. ૩૬
વળિ વીરો અહિયાં આવતો, રમતો રંગ અપાર,
બ્રૂખ તરસ જ્યારે લાગતી, સુખડિ માગતો સાર;

સારી સુખડી સુંદર મેવો, કાલું કાલું બોલતો એવો,
તેણે અમને કીધાં તાજ, પુત્ર વિના શું કરવું રાજ? જેજે. ૩૭
શું કરિયે વડિ સાહેબી? ચિત્ત ઠરતું નથી કોઈ ઠામ,
શું કરિયે આ રાજ? અને, શું કરિયે ધન ને ધામ?
ધન ગયું અમારે આજ, પુત્ર વિના સૌ સૂનો સાજ,
પુત્ર વિના હું દુર્બળ દુઃખી, મારા પ્રાણુ જશે રે ઋખી. જેજે. ૩૮

જારદ-ઋષિ કહે તમે મા રવો, મને મળ્યો હતો તે બાળ,
આશિર્વાદ દેઈ મોકલ્યો, ભજવા શ્રી ગોપાળ;
ગોપાળ ભજશે દિવસ થોડે, કુંવર ઘેર પધારશે કોડે,
મોડો રાજ ને છોડો દુઃખ, એવું કહિને વળિયા ઋખ. જેજે. ૩૯

કવિ-ઋષિને ચરણે લાગીને ધ્રુવ, વિચર્યો વનમોઝાર,
મધુવન પોંચ્યો પ્રેમથિ કીધો, ત્યાં જઈ મન વિચાર;
ત્યાં જઈ માસ કિધા ઉપવાસ, ખીજે માસે કૃળકંદ પ્રાસ,
ત્રીજે માસ છટે દિન એમ, ચોથે માસે જળના નેમ. જેજે. ૪૦
નેમ ધરીને નેહથકિ ભજે, ઈશ્વર અશરણુશરણુ,
પાંચમે પ્રાણુ જ રંધિયા ધ્રુવજી, ઉભા રહ્યા એક ચરણુ;
ચરણુ ચતુરણુજ ચિત્તમાં ધર્યો, દ્વાદશ અક્ષર મનમાં ભણ્યા,
એમ કરતાં વિત્યાં ખટ તાસ, હૃદિયામાં ઓળખ્યા અવિનાશ. જેજે. ૪૧
અવિનાશીને ઓળખિયારે, એમ ઉભો રાજનં,
પૃથ્વી લાગી ડોલવા ત્યારે, ડોલિયું ઈંદ્રાસન;
ઈંદ્ર અમર સૌ એકઠા થયા, વેગે કરિ વૈકુંઠે ગયા,
જઈ કેશવને લાગ્યા પાય, મધુવનમાં કોઈ કળે કાય. જેજે. ૪૨

દેવતા-કાયા કષ્ટી વશ રાખવી એ, ઈંદ્રી મન અચેત,
અચરત એ તો અતી ધણું, એમ બોલ્યા અમર ધરિ હેત;
અમર કહે અમને બિંક લાગી, રખે ત્રિયે ઈંદ્રાસન માગી,
વિષ્ણુ-વિષ્ણુ કહે સાંભળ સુરપતિ, રાજભોગ એ ઈચ્છતો નથી. જેજે. ૪૩
નથી ઈચ્છતો સંપત્તિને કે, નથી ઈચ્છતો સુખ તેહ,
ચરણુ ધર્યો ચિત્તે મારાં ક્ષણું, અળગો ન મુજથી એહ;
મૂળથકો અળગો નહિ એહ, એણે દમી છે પૂરણુ દેહ,
સદા સ્મરણુ રાખે એ મારું, કહેનિ એને કેમ વિસારું. જેજે. ૪૪

વીસાચો વિસરે નહિ એને, આપિશ અવિચળ અર્થ,
નામ નહી લે તે તમતણું, કાંચ બિહોછો વ્યર્થ ?

કવિ-ઈંદ્રતણી આસવાસના કરી, સુરથાનક મોકલિયા ફરી,
ગરુડે ચડી ચાલ્યા શ્રીહરી, વનમાં આવ્યા વેગે કરી. જેજે. ૪૫
કયો નાદ જ્યારે શંખનો ત્યારે, ધ્યાનમાંથી દ્રુવ જાગ્યા,
નેત્ર ભરી નીહાણીનેરે, પ્રેમશું પાયે લાગ્યા;
પ્રેમ કરિ પરણામ્યા નાથ, હરિએ મેલ્યો મસ્તક હાથ,
નિર્મલ વાણી હવી પ્રકાશ, સ્તુતિ કરે કરજેડી દાસ. જેજે. ૪૬

દ્રુવ-દાસ દયાળને વિનવો તમે, સર્વ જગતના ભૂપ,
અકળ તમારી ગતિ છે ન્યારી, અકળ તમારું સ્વરૂપ;
સ્વરૂપ નામ તમારું જેહ, ગણતાં પાર ન પામું તેહ,
સઘળી વાતે છો તમે શ્યામ, પ્રાણીમાત્ર કરે પ્રણામ. જેજે. ૪૭
પરણામી પરમાત્મા શ્રીહરિ, સારંગ પાણી હોય,
અદ્ભુત શક્તિ આપની તારો, પાર ન જાણે કોય;
પાર ન જાણે કોય લગાર, હું કેમ પામિશ તારો પાર ?
એવું સુણિ હરખ્યા નરહર, કુંવર કંઈએક માગ્ય તું વર. જેજે. ૪૮
વર કેમ માગું વિઠલા હું તો, કરિશ તમારી સેવા,
વિષયભોગ સંસાર છે એ તો, સુપનાનાં સુખ જેવા;
સુપના જેવી કાચી કાયા, સંસારની ધરવી શી માયા !
માયામાં ન મને મોકલો, વાહીને ન કરો વેગજો. જેજે. ૪૯

વિષ્ણુ-વેગજો વીરા ક્ષણું ન કરું વળિ, તું વહેલો આવીશ,
જે ફળ દુર્લભ દેવને મળવું, તે ફળ તું પામીશ;
તે ફળ તુજને આપું આજ, સંસારમાં તારિ ન રહે લાજ,
લોક કહે રઝળીને મુવો, સ્વજનોમાંથી પડ્યો જુજવો. જેજે. ૫૦
પડ્યો સ્વજનથી જુજવો ત્યારે, સુરતિને દુઃખ થાય,
ઘેર જાતે વીરા તું તારી, વાટ જુવે છે માય;
માને બાપતણું દુઃખ કોપો, ઇહાંચિ જૈને સૌને સુખ આપો,
મારી આજ્ઞા પાળજ, છત્રિશ હજાર વર્ષ ભોગવ રાજ. જેજે. ૫૧
રાજ ભોગવી તું આવજે તને, મોકલીશ એક વિમાન,
તેમાં ખેસી તું આવજે, તારું થશે જગતમાં જાણું;

- જાણ જગતમાં થાશે રાય, તેણે વધશે તુજ મહિમાય,
કવિ-આપી વચન વલ્યા ગોપાળ, જમુનાજીમાં નાહ્યો બાળ. જેજે. ૫૨
- બાળકને મારગમાં જતાં, ઉપન્યો મંન વિચાર,
જે ફળ દુર્લભ દેવ ગણે તે, મને મળ્યા મોરાર;
મળ્યા મોરાર પણ હું નહિ ફાળ્યો, હરિ તજીને માયા લાળ્યો,
આગળ ઋષિજી કહેતા એમ, તમને ત્રિકમ મળશે કેમ. જેજે. ૫૩
- મુજને ત્રિકમજી મળ્યા મેં તો, જાવા દીધા ફોક,
ફરી જઈશું સંસારમાં મને, હસશે દુરીજન લોક;
લોક કહેશે એને બુદ્ધિ થોડી, રત્ન આપી એ લાળ્યો કોડી,
પણ એક જશ હું મોટો લાળ્યો, હરિનાં દર્શન કરિને આળ્યો. જેજે. ૫૪
- લોકો-હરિ દર્શન કરિને આળ્યોરે, રાય તમારો તંન,
રાજા-હું દુઃખિયાને શું હસોછોરે, તમે તે સર્વે જન?
દુઃખિયાને હસવા સાચા, વને ગયા કેમ આવે પાછા?
વને ગયાને થયા ખટ માસ, તે કુંવરનો શો વિશ્વાસ? જેજે. ૫૫
- કવિ-હર વિશ્વાસ ન આળ્યો ચારે, આળ્યા નારદ મૂન,
નારદ-હરિ દરશન કરિને આળ્યોરે, રાય તમારો તન;
રાય તમારો તન ધણું જીવો, એ કુંજમાં પ્રગટ્યો છે દીવો,
કવિ-વચન સુણી રીઝ્યા નરપતિ, વળતિ વધામણી આપી અતી. જેજે. ૫૬
- વધામણીમાં આપ્યા રૂડા, રાયે એકાવળ હાર,
રથે બેસિને સાંચરિયા, ને હાથે સુત બે નાર;
નારીને શિરે સુવરણ ઝારી, ભેટ ભલી લીધી છે ભારી,
રાય રથેથી ઉતર્યા જ્યારે, પુત્રે પરણામ્યા તે વારે. જેજે. ૫૭
- દ્યુવ-પ્રથમ પ્રણામ અપર માને, તેં ભેટાજા શ્રીપત્ન,
સુમતિ-વળતી માતા એમ બોલ્યાં તું, વાણી બોલ્યો સલ;
વાણી બોલ્યો તે સલ કહી, આપણી આશા પૂરણ થઈ,
સુરતિ-વીરા હું બેતી હુતિ વાટ, તેં મારો ટાલ્યો ઉચ્ચાટ. જેજે. ૫૮
- કવિ-ઉચ્ચાટ મનનો ટાલ્યો કુંવર, તેજો આનંદ ભેર,
હેતનાં આંસુ આલ્યાં ચારે, દુધની ચાલી સેર;
સેર ચાલિ તે કુંવરે પીધી, માતાએ ઘણી આશિષ દીધી,
સુરતિ-ઘણાં વર્ષ જીવોરે તંન, તમે કર્યાં છે કુંજ પાવન. જેજે. ૫૯

- પાવન કર્યાં કુળ આપણાં, વંશે વધાર્યાં નામ,
મહિમા વધાર્યો જગતમાં તે, તે ભજને શ્રીરામ;
કવિ-રામ ભગત તડકામાં દીઠા, ઉત્તમે ત્યાં છાંયડા દીધા,
બન્ને ભાઈની પોતી રળી, હેતનાં આંસુ આંખ્યાં વળી. જેજે. ૬૦
- વળિ રોપાવ્યા બારણા આગળ, કામળ કેળના થંભ,
અક્ષત અંકુર કુમકુમ ને જળ, ભરી ચડાવ્યા કુંભ;
કુંભ ઉપર અક્ષર લખિયા જ, ધ્રુવને અવિચળ હોજો રાજ,
ઢોલ દદામા ભેરી નાદ, ધ્રુવ પધાર્યાં નિજ પ્રાસાદ. જેજે. ૬૧
- પ્રાસાદમાંહિ પધાર્યાં તારે, હરખ્યો સધળો સાથ,
ભાવતાં ભોજન પીરસ્યાં તારે, કાઢિ વિવાહની વાત;
વિવાહ કિધો અહલ્યા સાથે, પ્રેમે કરિ પરણાવ્યા નાથે,
ઈંદ્રનિ કુંવરીને રાજકુમાર, ધ્રુવજી પરણ્યા બીજી નાર. જેજે. ૬૨
- નારી સાથે રંગ રમે, સુખમાં કાઢે દંન,
રાજ્યે વળિ તેને આપ્યું, પોતાનું આસન;
આસને બેઠા ધ્રુવજી જાણ, વરતાવી પોતાની આણ,
શાસ્ત્ર પ્રમાણ કરી નિર્ધાર, વરતાવે વર્ણાશ્રમ ચાર. જેજે. ૬૩
- વર્ણાશ્રમના ધર્મ બધાને, સમજાવે સૂઝણ,
ધ્રુવ-આપ આપના ધર્મ પાળિયે, જે લખ્યું હોય ગીર્વાણ;
ગિર્વાણ શાસ્ત્ર ભણેરે બ્રહ્મ, આયુધ બાંધવાં ક્ષત્રી ધર્મ,
વૈશ્યને કરવા ખેતિ વેપાર, શૂદ્રને સેવાનો અધિકાર. જેજે. ૬૪
- સેવા તે સધળી વરણને, હરિ ભજને નિત્ય,
વરણ ધર્મ સૌ પાળિયે સાચું, બોલિયે તે શુભ રીત;
સાચું બોલિ સંતોષ વાળિયે, મોહ માયા મત્સર ટાળિયે,
ન કરો દૂડ કપટ અન્યાય, એટલિ શિખામણ દે છે રાય. જેજે. ૬૫
- કવિ-છત્રિશ હજાર વર્ષ વહિ ગયાં ત્યારે, આંખું વિમાન પાસ,
વૈમાને બેસીને સંચર્યા, ધ્રુવજી ગયા આકાશ;
આકાશમાં ધ્રુવ બેઠા જઈ, અવિચળ પદ તો પામ્યા તહીં,
જે ગાય ધ્રુવનું આખ્યાન, તે તો પામે અવિચળ સ્થાન. જેજે. ૬૬

દયારામ

આ કવિ રસશાસ્ત્રમાં પ્રવીણ હતો. એ ગુજરાતી ભાષામાં સર્વોત્તમ કવિ છે.
એ સં. ૧૮૩૩ થી ૧૯૦૮ સુધીમાં વિદ્યમાન હતો.

ૐૐૐૐૐૐ

પ્રબોધ ભાવની

કુંડળિયા

“શ્રીગુરુ ગોવિંદ સમરતાં, સકળ મનોરથ સિદ્ધ,”
સકળ મનોરથ સિદ્ધ, થાય બુદ્ધિ શુભ પ્રકાશે;
મહા મંગળ આનંદ, હોય દુઃખ દુઃકૃત નાસે;
જગત ઉખાણે જટિત, રચિત આ મન પ્રબોધિની;
રાધાવર રતિકરણી, પ્રીત પરપંચ નિરોધિની;
નિરોધ કરવા ચિત્તને, દયે કથન આ કીધ;
શ્રી ગુરુ ગોવિંદ સમરતાં, સકળ મનોરથ સિદ્ધ.

૧

“તરશ્યો ખોદે કૂપ જળ, પ્રકટ પીએ નહીં ગંગ”;
પ્રકટ પીએ નહીં ગંગ, વંશ શ્રી વલ્લભ કેરો;
પ્રકટ રૂપ પરબ્રહ્મ, નિરખતાં લાલ ધણેરો;
વણુ સાધન એક શરણુ, જતામાં અભય જ આપે;
જો સેવે શ્રી કૃષ્ણ, અચળ વૃજમંડળ થાપે;
થાપે મન કુપંથમાં, દયો કહે દુઃસંગ;
તરશ્યો ખોદે કૂપ જળ, પ્રકટ પીએ નહીં ગંગ.

૨

“જતું ન જાણ્યું નાગરી, મુશળ પુંજ માંય;”
મુશળ પુંજ માંય, અનુગ્રહ અતિશે કીધો;
ભજન માટ ભગવંત, દયા મનુષ્યા દેહ દીધો;
તે તે ખોયો વ્યર્થ, અર્થ સાચો ના સાધ્યો;
ઈંદ્રિય પોષણ કર્યું, ન ઈશ્વર ક્ષણું આરાધ્યો;
આરાધ્યો ઈશ્વર નહીં, જનમારામાં ક્યાંય;
જતું ન જાણ્યું નાગરી, મુશળ પુંજ માંય.

૩

“પારસમંહિને વાડકે, ભટજી માગે ભીખ;”
ભટજી માગે ભીખ, નામ ચિંતામણિ હરનું;
સકળ મનોરથ સંજ, સિદ્ધ ઔષધ નથી કરિનું;

તે તજી કૂટે કઠિણ, યોગ, તપ, વ્રત મખ દીક્ષા;
ત્યાગી નવનીત તક શુકલ લે, ઉંધી પરીક્ષા;
પરીક્ષા ન પોતા કને, શ્રુતિ ન પામ્યો શીખ;
પારસમણિને વાડકે, ભટજી માગે સીખ.

૪

“ગાંગડતુંજ પલાણીએ, ઉંટ તણી એ રીત;”
ઉંટ તણી એ રીત, જીવ જડ સમો ન જાણે,
પિયૂષ આવિયું પાણુ, પાનમાં આળસ આણે;
માટે કશી કલેવર ભય—ધૈર્ય આળસ ખોઈ,
દયા ભજવો (શ્રી) કૃષ્ણ, પ્રેમીતો વિરલા કાઈ;
કાઈ સમય મનથી ન રટયા, રસના હરિ ધરી પ્રીત,
ગાંગડતુંજ પલાણીએ, ઉંટ તણી એ રીત.

૫

“મશાણુ મોદકમાં ક્યહાં, ઇલાયચીનો સ્વાદ?”
ઇલાયચીનો સ્વાદ, કુટુંબ વો’ર્યું દુઃખ દરિયો;
વટલ્યો ભૂખ્યો રહ્યો, અર્થ એક નવ સરિયો,
કલેશ કૂટ દિન જાય, પલક પરવાર ન લાંથી;
પેટ પાપથી ભરે, ભજન સુખ તેને ક્યાંથી?
ક્યાંથી સુખ સંસારમાં, સલ વચન સુખ વાદ;
(દયા) મશાણુ મોદકમાં ક્યહાં, ઇલાયચીનો સ્વાદ?

૬

“લકડ લાડુ ખાય ના,—ખાય બેહુ પસ્તાય,”
ખાય બેહુ પસ્તાય, રહે ગૃહસ્થી પસ્તાતો;
અરે ! હાય ! શીદ પરણ્યો, નહીં તો ગોવિંદ ગાતો,
પેરે કુંવારો બળે, કમ્યો હું પત્ની પામું;
નથી કાઢનો વાંક, કૃષ્ણ માયા શીર નામું,
નામું શીશ દયા નિધે, ભક્તિ ઘો સુખ થાય;
લકડ લાડુ ખાય ના—ખાય બેહુ પસ્તાય.

૭

“ત્રિવેકથી બન્યો રહે, દોંણીને વળી દૂધ;”
દોંણીને વળી દૂધ, ધર-ધણી ગોવિંદ જાણો;
સેવો સર્વ સમરપી, જન થઈ સહુ સુખ માણો;
સહજ લાલ સંતોષ, દયા સધળે નાગરતા;
ગુર સંત હરિ તુલ્ય, ભજન દહ આપ અકરતા;

કરતા હરી સાખી થઇ, રહેા ગૃહસ્થ વિશુધ;
વિવેકથી બંન્ધો રહે, દોષીને વળી દૂધ.

૮

“કદા બાપના બાપને, રડતાં ના’વે પાર;”
રડતાં ના’વે પાર, કૂટ્ય સહુ અળગી ઠેલી;
દયા સમર શ્રીકૃષ્ણ, સદા જે સાચો બેલી;
જેથી સહુ દુઃખ જાય, સકળ સુખ જેથી સુર્લભ;
બગડયું સધરી જાય, કામના કશી ન દુર્લભ;
દુર્લભ મનુષ્યા દેહ છે, રટ નટવર નિરધાર;
કદા બાપના બાપને, રડતાં ના’વે પાર.

૯

“ડાટા મારે ખાળમાં, રહે ઉઘાડાં દ્વાર;”
રહે ઉઘાડાં દ્વાર, ખરય ડાડી પણ લેખે,
આવરદા વહી જાય, અમૃદ્યક તે નવ દેખે;
ટળે મળે બહુ વાર, દામ મનથું લલચાવે,
શ્યામ શ્વેત બે ચોર, ચોરશે તે નહીં આવે;
આવે નહીં સંભાળ્ય તે, રે જડ ! દયા ગમાર,
ડાટા મારે ખાળમાં, રહ્યાં ઉઘાડાં દ્વાર.

૧૦

“લંકા પામ્યો લૂટવા, મુશળ આળ્યું હાથ;”
મુશળ આળ્યું હાથ, જન્મ જન હરિપદ લહિયે,
સહજ નામ શ્રીકૃષ્ણ, સમરતાં નિરમે થઇયે;
એ અવસરમાં દયા, ચામ દામે ચિત્ત જોડયું,
સત સંગત ભગવંત, ભજન દુર્લભ સુખ છોડયું;
છોડયું હેત ન કુટુંબથી, જન્મ જન્મ જે સાથ,
લંકા પામ્યો લૂટવા, મુશળ આળ્યું હાથ.

૧૧

“કૂપે પડે મશાલચી, સહુનું ટાળે તમ;”
સહુનું ટાળે તમ, ગુરુ થઇ જ્ઞાન બતાવે,
યુક્તિ અર્થ ઇતિહાસ, આપ મને એક ન લાવે;
ક્ષણભંગુર તન, જાગો, કહે, ન તું ખળ જાગે,
દયા શું અમર થયો, ભર્યું રાખે મન ઠાગે;
હો ભક્ત થઇ ભવ સકળ, તુને ન તારી ગમ,
કૂપે પડે મશાલચી, સહુનું ટાળે તમ.

૧૨

“સોમણ તલથી શું સર્થું, રહું અંધારું ઘોર;”
 રહું અંધારું ઘોર, ચતુરદશ-વિદ્યા ભણિયે,
 ગાનકળા, રતિકળા, શૂર પણ તું અગ્રણિયો;
 કરણ પ્રબોધ પ્રવીણ, સકળ ગુણ સાગર ચાતુર,
 રૂપવંત, કવિ, અમર, દયા સહુ જોવા આતુર;
 આતુર થઈ ફળ સર્વનું, ભજ્યા ન નેદકિશોર;
 સોમણ તલથી શું સર્થું, રહું અંધારું ઘોર. ૧૩
 “રંડાપણુ તો રોકડું, એવાતન ઉધાર,”
 એવાતન ઉધાર, તુને કદી એ ચિત્ત ચિંતા;
 ક્યાં ફરી સુખ આ વિષય, ભક્ત થઈશે ભગવંતા,
 તે સંદે’માં રાખ્ય, શિરોમણિ સહુ સુખ હરિપદ;
 તે ક્યાં આ તો વિદ્ય-માન સધળે સહજે સદ,
 સદ મળે સધળે દયા, તેથી હિત ધિક્કાર;
 રંડાપણુ તો રોકડું, એવાતન ઉધાર. ૧૪
 “દળનારીના દીકરા, ગુલાબરાયણ નામ;”
 ગુલાબરાયણ નામ, ભજન લવલેશ ન કરવું;
 માનુભાવ હરિભક્ત, સમોવડ ડગલું ભરવું,
 અતિ ઠાલો અહંકાર, વિના ગુણ મનથી મોટા;
 ભક્ત વેશ પાખંડ, દયા સાચા કે’ ખોટા;
 ખોટા નિજ સમજે નહિ, હરિ જશ ઉદમ ઠામ;
 દળનારીના દીકરા, ગુલાબરાયણ નામ. ૧૫
 “ધણું ધરાંનો પ્રાણુલો, ભૂખ્યો રહે નિદાન”,
 ભૂખ્યો રહે નિદાન, એક આશરો નહિ જેને;
 ભજે દેવ દશ વિશ, અમારો કા કે’ તેને,
 દયા ન આવે હેત, કાષ્ઠને તેને જોઈ;
 આજંભો આસંગો, તેનો સહે ન કોઈ,
 કોઈ એક પણ નિશ્ચે ભલો, ભૂર કાંઠાં ભગવાન;
 ધણું ધરાંનો પ્રાણુલો, ભૂખ્યો રહે નિદાન. ૧૬
 “શ્વાન પુચ્છ ગ્રહી કાષ્ઠપણુ, પડિયું સાગર પાર?”
 પડિયું સાગર પાર, દેવ કાયક બળ હીણા;
 બહુ પ્રયત્ન ફળ પુચ્છદ, કા રાચે રતિ ગ્રીણા,

મેવ દેવ-દેવેશ દયા, ટાળે ભવ રૂજને;
 શું કરશે સુર ન્યાલ, બીખારી હરિના તુજને,
 તુજને જો અક્ષત નથી, પૂછ ભલા કા ચાર;
 શ્વાન પુચ્છ ગ્રહી કાઈ પણ, પડિયું સાગર પાર ?
 “તે રચનાથી રાચીએ, જે રચના ચિત્તચોર;”
 જે રચના ચિત્ત ચોર, કરે ઘે’લા ગુણ સાગર;
 દયા વિચારો હ્રદે, હશે કેવા હરિ નાગર;
 સર્વ તજીને પ્રીત, કરો તે સાથે સાચી;
 જે ચા’શો તે થશે, વાત કંઈ નહીં રે’ કાચી;
 કાચી વસ્ત કશી જહાં, સહુ જીવતીનું જોર;
 તે રચનાથી રાચીએ, જે રચના ચિત્તચોર.
 “જીલે અધવચ મુમના, નહીં હિંદુ નહિ તર્ક;”
 નહીં હિંદુ નહિ તર્ક, નહીં એકામાં પૂરો;
 રામ ભજે રે’માન, સાકર સોમલ ચૂરો;
 જગત ના ગાંઠે ભક્ત, પડે નહીં સુખ એકાનું;
 ફાકટ દયા ફોજેત, બને કયમ તુલસી સોનું;
 સોને રોક્યું મુક્તિપદ, તુલસી રોક્યું નર્ક;
 જીલે અધવચ મુમના, નહીં હિંદુ નહિ તર્ક.
 “ઈંદ્રવાયણું ઉપર ભલ, બીતર લાળા હોય;”
 બીતર લાળા હોય, દૂર દુનિયાં સુખ સાઈ;
 પૂછી જો’જો પજાં, જો ન તું માને માઈ;
 શોભિતો સંસાર, જાણીએ મહાસુખ એને;
 અંતર એવી આગ, હોય કહેવાય ન કે’ને;
 કે’ને કે’ લાજ મરે, દયા હ્રદેમાં રાય;
 ઈંદ્રવાયણું ઉપર ભલ, બીતર લાળા હોય.
 “ઘોડે બેસી ગાંઠી, માથે મૂકે મૂઠ;”
 માથે મૂકે મૂઠ, શેઠ સમરથ શીર શ્રીજી;
 શકટ શ્વાનની પેર, રહ્યો શીર ચિંતા બીજી;
 તુજ કીધું શું થયું ? વ્યર્થ કૂટે અગ્નિની;
 કરતા હરતા કૃષ્ણ, દુઃખ મિથ્યા લે માની;

૧૭

૧૮

૧૯

૨૦

માની કરે દયા મૃષા, ગતિ સમજે નહિ ગૂઢ,
ઘોડે બેસી ગાંડી, માથે મૂકે મૂઢ.

૨૧

“ તાર અચાનક તૂટશે, જંત્ર તણો તું બાણુ,”
જંત્રતણો તું બાણુ, અચાનક થાશે બાવું;
સદા સર્વદા સાવધ-રો, ન પડે પસ્તાવું,
રૂકિમણી-રમણ હૃદમાં રાખી, મુખ નામ ન મેલો;
કામ અવર બેગાર, અવશ્યક આબું ઠેલો,
ઠેલ દયા માથે પડવું, હરિવણ હિત કયલું નાણુ;
તાર અચાનક તૂટશે, જંત્રતણો તું બાણુ.

૨૨

“ રંગનાં ચટકાં હોય છે, કુંડાં કયલું ન હોય,”
કુંડાં કયલું ન હોય, સમજ આણો મનમાંથી;
કાલ હતું ક્યાં આજ? આજ તે કાલે ક્યાંથી?
સહજ મળ્યું સંતોષ-આણી અવિનાશી ભજિયે;
ક્ષણભંચુર તન દયા, મોહ માયા દુઃખ તજિયે,
તજિયે અર્લકટેવને, અતિમાં સુખ નહીં કાંચ;
રંગનાં ચટકાં હોય છે, કુંડાં કયલું ન હોય.

૨૩

“ નહીં ત્રણમાં નહીં તેરમાં, નહીં છપનને મેળ;”
નહીં છપનને મેળ, હવે તું વૃદ્ધ નકામો;
મેળે મોટો થઈ, પડે શીદ સહુના સામો;
હાંકે શ્વાન સમાન, કહે ક્યાં મોત અણુજને;
તદપિ નહીં વૈરાગ્ય, હરિથી હેત ન તુજને,
તુજને દયા ન તે ગણે; તારે ભાવે ભેળ;
નહીં ત્રણમાં નહીં તેરમાં, નહીં છપનને મેળ.

૨૪

“ અજગર ભાસે અળશિયું, મરઘું ભાસે મોર,”
મરઘું ભાસે મોર, જોર હરિ માયા કેરું;
સૌ બાણે વિષ વિષય, દેહ ક્ષણભંચુર કેરું,
કૃણુ કર્યું સહુ યાય, અહંમમ મિથ્યા બાણે;
હરિ ભજને ભવતર્ણ, કથે આચરણે નાણે;
નાણે આચરણે દયા, દામોદર અંકાર;
અજગર ભાસે અળશિયું, મરઘું ભાસે મોર.

૨૫

“હરિ રજને પરવત કરે, પરવતને રજ તોલ,”
 પરવતને રજ તોલ, થવાનું હોય (તે) મટાડે;
 ના થવાનું કરે, ઉદકથી અગ્નિ કહાડે;
 કરે ચા'ય તેવું અસંભવ, અતર્ક ને અકથ;
 શરણાગતનું ઉલટ-સુલટ કરવાને સમરથ;
 સમરથ સહુ વાતે દયા, (તે) ધશ્વર છે શ્રુતિખોલ;
 હરિ રજને પરવત કરે, પરવતને રજ તોલ.

૨૬

“વાઢ્યાં તે વહેવાં ખરાં, શોચે કે સંતોષ;”
 શોચે કે સંતોષ, કરચું ભોગવવું સસ્યું;
 પુન્ય પાપ ફળ સુખ-દુઃખ થાય ન કાથી કાસ્યું;
 હરિ ચા'ય તો શૂળી કંટક, સમૂળ મટાડે;
 પણુ તે ત્યારે દયા, કૃષ્ણથી ચિત્ત ન કા'ડે;
 કા'ડે ચિત્ત સધળું ખરું, સુકૃત કરો કે દોષ;
 વાઢ્યાં તે વહેવાં ખરાં, શોચે કે સંતોષ.

૨૭

“હરિ સર્વ સાંર કરે, મરમ ન જાણે જીવ;”
 મરમ ન જાણે જીવ, માટ ગુણ માને અવગુણ;
 ગ્રહેવા દે નહીં વ્યાળ, બાળને તુર્ત રોય પણ;
 કંઠ ગાંઠ થઇ કંઠણુ, માત સુતની લંગાવે;
 પણુજ્યમ અરિ નથી અંબ, સમજ વણુ સુત દુઃખ લાવે;
 લાવે દુઃખ ત્યમ તું દયા, શ્રીજી ધારે શિવ;
 હરિ સર્વ સાંર કરે, મરમ ન જાણે જીવ.

૨૮

“વેચી ઉંધ ઉજાગરો, મેળે લે શીદ મૂઢ;”
 મેળે લે શીદ મૂઢ, ચિત્ત પરપત્ની પ્રોતાં;
 ઢાંકયું ધીકણુ થશે, પાર નહીં આવે રોતાં;
 દશન સાલ જ્યમ જીલ, જીવ તેને નહિ ત્યાગે;
 કરતાં કાટિ અયતન, મન માધવ નહીં લાગે;
 લાગે નહીં મન કાષ્ઠમાં, દયા મોહ આરૂઢ;
 વેચી ઉંધ ઉજાગરો, મેળે લે શીદ મૂઢ,
 “કીડી કણુ સાંચ્યા કરે, તેતર તેને ખાય;”
 તેતર તેને ખાય, કરી શ્રમ બહુ ધન આણે;
 નવ ખરચે નવ ખાય, આણુ પ્રભુ પૈસા જાણે;

૨૯

પણ કહું દયા ભવિષ્ય, જીવ જર માટે જાશે;
કે મૂકીને મરતાં, જન્મ સર્પનો થાશે;
થશે સફળ હરિ સંબંધે, તો તો નહીં પસ્તાય;
કીડી કણ સાંઝ્યા કરે, તેતર તેને ખાય.

૩૦

“વિના કામનું બરકતું, તે ઘોળો આવે ઘેર;”
ઘોળો આવે ઘેર, લૂટ જન દેહે ધૂટી;
રત્ન અમુલ્યક કૃણુ, નામશે નવ લે લૂટી;
મેઘો અવસર ફરી, દયા આ ક્યાંથકી તારે;
તેહ સમે તું કંકર-વીણી શીદ ધર મારે;
મારે ધર મૂરખપણે, સમઝે તો સુખ લે’ર;
વિના કામનું બરકતું, તે ઘોળો આવે ઘેર.

૩૧

“નદી નાવ સંજોગ છે, કોનું છે નહીં કાય;”
કોનું છે નહીં કાય, કોઈ કો ક્યાંથી આવ્યું?
જ્યમ આવ્યું ત્યમ જશે, કર્મ સંજોગ મળાવ્યું;
સહુથી હળી મળી રેવું, વેર બહાલ નવ કરવું;
જન્મ મર્ણુ જંજાળ, વધે તે માટે ડરવું;
ડરવું દયા પ્રપંચથી, પ્રભુ પ્રીતે સુખ હોય;
નદી નાવ સંજોગ છે, કોનું છે નહીં કાય.

૩૨

“હરખી અજ લીલું ચરે, કસાધ બાંધ્યો બાર;”
કસાધ બાંધ્યો બાર, વિષય સુખ ત્યમ તું માણે;
ગોળપાપડી ગરદનની, એ તું નવ જાણે;
એત્ય દયા હરિ સમર્થ, ચાવશે કાળ પળકર્મા;
મનમણિ ગુણ ગોપાળ, પ્રોધ લે વિદ્યુત ઝળકર્મા;
ઝળકારામાં ઝપટ ભજ, જીવ વટલતો વાર્ય;
હરખી અજ લીલું ચરે, કસાધ બાંધ્યો બાર.

૩૩

“ખોદે ખાડો તે પડે, સત્ય અનાદિ વાત;”
સત્ય અનાદિ વાત, ધાત નવ કોને કરિયે;
દગો કોઇનો સગો ન, પર પેલા નિજ મરિયે;
ભલું કરે ભલું થાય, દયા ત્યમ તે પણ જાણો;
બંધે વાત બતાવી, (હવાં) મન ભાવે તે માણો;

માણો સુખ સતસંગ હરિ, છાંડો કર્મ કુખત;
 ખોદે ખાડો તે પડે, સત્ય અનાદિ વાત. ૩૪
 “ગણીએ નહીં જો દુજણી, પાટુ મારે ગાય;”
 પાટું મારે ગાય, દુઃખે પણ સતસંગ કરિયે;
 પોષણ એ કલ્યાણ, કલ્પતર દઢ ચિત્ત ધરિયે;
 એથી અધિકું કાઈ, નથી સાધન હરિ મળવા;
 દયા ન અવર ઉપાય, ચિત્ત ચંચળતા ટળવા;
 ટળવા આવાગમનરૂજ, એ ઔષધ સુખદાય;
 ગણીએ નહીં જો દુજણી, પાટું મારે ગાય. ૩૫
 “ચંચુ દીધી જે ધણી, તેજ આપશે ચેણ;”
 તેજ આપશે ચેણ, અવર જે ઇચ્છા તે પણ;
 દયા સેવ શ્રીકૃષ્ણ, થઈ નિશ્ચંત ગાતી ગુણ,
 વિશ્વંભર વૃજપાળ, કયમ તે દાસ દુઃખવશે;
 જેને નહીં વિશ્વાસ, ત્રાલ દુઃખ તે અનુભવશે;
 અનુભવશે સુખ સહુ વિધે, જેને દઢ સમજેણ;
 ચંચુ દીધી જે ધણી, તેજ આપશે ચેણ. ૩૬
 “જે કૂલ્યું તે કુલશે, સત્ય ઉખાણો એહ,”
 સત્ય ઉખાણો એહ, ગર્વ કા વાત ન કરિયે;
 રૂપ, દ્રવ્ય, ગુણ, મતિ, વિદ્યા કુળ મદ પરહરિયે,
 દીનબંધુ, મધુસૂદન, બદ્ધ એ વેદ વખાણે;
 જ્યાં લગી આણું અહંકાર, દયા હરિ દયા ન આણે,
 આણે કરૂણા તે સમે, નિરખળ નિઃસંદેહ;
 જે કૂલ્યું તે કુલશે, સત્ય ઉખાણો એહ. ૩૭
 “દરમાં પેસે પાધરો, વાંકા સધળે વ્યાળ,”
 વાંકા સધળે વ્યાળ, હરિશું સુધા રહિયે;
 મનથી સાંત્યો મન-સુખો ન રહે ત્યમ લહિયે,
 ટેકી ટેકાં વચન કહે, પણ રંક કલંકા;
 દયા ત્રિભંગીલાલ, હદે વંકાથી વંકા,
 વંકપણું તન તો નભે, મન સુધુ ગોપાળ;
 દરમાં પેસે પાધરો, વાંકા સધળે વ્યાળ. ૩૮
 “લેશ કુદારા તે નભે, દઢ ખીલાનું ભેર,”

દઢ ખીલાનું જોર, જોળ તેની નવ કરિયે;
હરિવલ્લભથી રીત, અરીતે સધળે ડરિયે,
નૃસિંહ મેહેતો દેડ-સંગ બેડા ભલી ભાતે;
ન્યાતે નિંદા કરી, દેડપણું પામ્યા જાતે,
જાતે ગમ્યું કરે દયા, જો વશ નંદ કિશોર;
લેશ કુદારા તે નભે, દઢ ખીલાનું જોર.

૩૯

“કુચ્યું કીજીએ રીતનું, વચન વડાનું સત્ય,”
વચન વડાનું સત્ય, શ્વપચ અન્ન શંકર જમિયા;
‘જગન્નાથ’ પંડિત, યવનજા સાથે રમિયા,
પીધું સીસું શંકરે, તે કૃતિ કા’ ક્યાં થાવી;
નાયા પંડિત બાવન સીડી, ગંગ ચઢાવી,
ચઢાવ્યે ભૂકુટી શું થયું, દયા ન સમ્રથ છત્ય;
ક્યું કીજીએ રીતનું, વચન વડાનું સત્ય.

૪૦

“જે સહજે બગડી ગયું, ભવિષ્ય હતું એમ જાણુ;”
ભવિષ્ય હતું એમ જાણુ, શોચ કરવો નહીં તેનો,
તેની ચિંતા વ્યર્થ, ઉપાય રહ્યો નહીં જેનો;
તદપિ ફિકર ન જાય, શરણ હરીનું લે સે’લું;
જાણુ અજાણે વણશ્યું, સહ સુધરે પળ પે’લું;
પે’લું સમજીતે ક્યું, દયા તદપિ દુઃખ ના’ણુ.
જે સહજે બગડી ગયું, ભવિષ્ય હતું એમ જાણુ.

૪૧

“માગ્યાથી મરવું બહું, માગ્યે મોટી હાણુ;”
માગ્યે મોટી હાણુ, મુરાતબ માન મટાડે,
શ્રદ્ધા પ્રીતિ જાય, સરવ ગુણમાં રજ પાડે;
દયા જદપિ દારીદ્ર, તદપિ હરિ આશે રે’લું;
હરિ પ્રેરક સહ જગત, કાષ્ઠને પડે ન કે’લું;
કે’લું તદપિ ફળ નહિ, હરિ ધચ્છા વશ જાણુ,
માગ્યાથી મરવું બહું, માગ્યે મોટી હાણુ.

૪૨

“હરિ વિશ્વાસ હજુર છે, અવિશ્વાસથી દૂર;”
અવિશ્વાસથી દૂર, દયા વિશ્વાસે રહેવું,
બદ વાદ નહીં કદા, કૃષ્ણનું નિશ્ચે લહેવું;

માણો સુખ સતસંગ હરિ, છાંડો કર્મ કુખત;
 ખોદે ખાડો તે પડે, સત્ય અનાદિ વાત. ૩૪
 “ગણીએ નહીં જો દુજણી, પાટું મારે ગાય;”
 પાટું મારે ગાય, દુઃખે પણ સતસંગ કરિયે;
 પોષણ એ કલ્યાણ, કલપતરુ દઢ ચિત્ત ધરિયે;
 એથી અધિકું કાઈ, નથી સાધન હરિ મળવા;
 દયા ન અવર ઉપાય, ચિત્ત ચંચળતા ટળવા;
 ટળવા આવાગમનરૂજ, એ ઔષધ સુખદાય;
 ગણીએ નહીં જો દુજણી, પાટું મારે ગાય. ૩૫
 “ચંચુ દીધી જે ધણી, તેજ આપશે ચેણ;”
 તેજ આપશે ચેણ, અવર જે ઇચ્છા તે પણ;
 દયા સેવ શ્રીકૃષ્ણ, થઈ નિશ્ચંત ગાતી ગુણ,
 વિશ્વંભર વૃજપાળ, કયમ તે દાસ દુઃખવશે;
 જેને નહીં વિશ્વાસ, ત્રાસ દુઃખ તે અનુભવશે;
 અનુભવશે સુખ સહુ વિધે, જેને દઢ સમજેણ;
 ચંચુ દીધી જે ધણી, તેજ આપશે ચેણ. ૩૬
 “જે કૂલ્યું તે કુલશે, સત્ય ઉખાણો એહ,”
 સત્ય ઉખાણો એહ, ગર્વ કો વાત ન કરિયે;
 રૂપ, દ્રવ્ય, ગુણ, મતિ, વિદ્યા કુળ મદ પરહરિયે,
 દીનઅંધુ, મધુસૂદન, ખર્દ એ વેદ વખાણે;
 જ્યાં લગી આણું અહંકાર, દયા હરિ દયા ન આણે,
 આણે કરૂણા તે સમે, નિરખળ નિઃસંદેહ;
 જે કૂલ્યું તે કુલશે, સત્ય ઉખાણો એહ. ૩૭
 “દરમાં પેસે પાધરો, વાંકા સધજો વ્યાળ,”
 વાંકા સધજો વ્યાળ, હરિયું સુધા રહિયે;
 મનથી સાંચો મન-સુખો ન રહે ત્યમ લહિયે,
 ટેકી ટેકાં વચન કહે, પણ રંક કલંકા;
 દયા ત્રિભંગીલાલ, હ્રદે વંકાથી વંકા,
 વંકપાણું તન તો નમે, મન સુધુ ગોપાળ;
 દરમાં પેસે પાધરો, વાંકા સધજો વ્યાળ. ૩૮
 “લેશ કુદારા તે નમે, દઢ ખીલાનું જોર,”

સ્વામી પદ શું જીવને, “નાતરિયામાં ઘોળ;”
જ્યહાં ગોળ લાં ખોળને, જ્યહાં ખોળ લાં ગોળ.

૪૭

“સાગર ખારો છે સદા, અચરજ મીઠી લેર,”
અચરજ મીઠી લેર, રાખ્ય સમજણુ એજ વિધિ;
સ્વાભાવિક સર્વદા, જીવ સહુ દુષ્ટ દોષ નિધિ,
કિંચિત્ ક્યાંએક સદ્ગુણુ, લાં હરિ હસ્ત જાણુવો;
દયા દોષ સર્વત્રજ, ત્યાં શો દોષ આણુવો?
આણુવો ન અવગુણુ ક્યહું, ગુણુ લખી કરવી મેર;
સાગર ખારો છે સદા, અચરજ મીઠી લેર.

૪૮

“ધણું ધશ્યાથી નીપજે, ચંદનથી પણુ આગ,”
ચંદનથી પણુ આગ, સાર એ સમઝી લેવો;
દુર્જન હો વા સજ્જન, કાષ્ટનો અંત ન જોવો,
થોડામાં છે સાર, પડે ઝાઝે પસ્તાવું;
દયા ન સધરે બગજું, ધરથી સમઝી જાવું,
જાવું હોડ ન કોષ્ટથી, હઠ સાહસથી ભાગ;
ધણું ધશ્યાથી નીકજે, ચંદનથી પણુ આગ.

૪૯

“લક્ષ વાતની વાતનો, થોડામાં કહું સાર,”
થોડામાં કહું સાર, ધર્મ-મણિ પતિવ્રત જાણો;
પ્રિત પ્રતીતિ દૈન્ય, તોષ સલતા પ્રમાણો,
સહેજે પરઉપકાર, દયા સહુ સુકૃત સાગર;
ભક્ત-દ્રોહ, વિશ્વાસ-ધાત અધ-મણિ લે નાગર,
નાગર નટવર મેળવે, સતસંગત નિરધાર;
લક્ષ વાતની વાતનો, થોડામાં કહું સાર.

૫૦

“ગજ પગલામાં સર્વનાં-પગલાં જાણો ગેળ,”
પગલાં જાણો ગેળ, સર્વ કારણુ સર્વોત્તમ;
શ્રીમદ્ ગોપીજન વલ્લભ પુરણુ પુરુષોત્તમ,
નિરાકાર સાકાર, સકળ ઉક્ત તેમાંથી;
નિગમ ન પામ્યા પાર, ગતિ બીજને ક્યાંથી!
ક્યાંથી ગમ્ય સમઝ દયા, એ વણુ સહુમાં એજ;
ગજ પગલામાં સર્વનાં, પગલાં જાણો ગેળ.

૫૧

વ્યર્થ પડ્યું બ્રહ્માસ્ત્ર, નિશાયર પ્રતીત હારી,
અનાવૃષ્ટિ પણ ચાતક, વિશ્વાસે લે વારી;
વારી ચાતક જોઈને, રાખ્ય ભરોંસો ઊર,
હરિ વિશ્વાસ હજુર છે, અવિશ્વાસથી દૂર.

૪૩.

“મંત્ર તણે વશ દેવતા, ભક્તિ વશ ભગવંત;”
ભક્તિ વશ ભગવંત, કરો સાધન કાઈ કાંટિ;
હરિ નવ આંખે હાથ, શક્તિ આસક્તિ મોટી;
પણુ તે મળવી દુર્લભ, સુર્લભ સત સંગતથી;
સુસંગ પણ ત્યાં ફળે, દીનતા હોય મન સતથી;
સત્ય દયા શ્રીજી પ્રિયે શ્રુતિ સ્મૃતિ કે’ સત્ય;
મંત્ર તણે વશ દેવતા, ભક્તિ વશ ભગવંત.

૪૪

“સુખ દુઃખ હરિના હાથમાં, કે’વા માત્ર પ્રયાસ;”
કે’વા માત્ર પ્રયાસ, કોણુ દુઃખ મૃત્યુ માગે;
સહજ મળે ત્યમ સુખ પણ, સમજો ભટકણુ ભાગે;
નિજ બચવા સુત હણવા, કૃત શ્રમ આડો આંકા;
તે હિરણ્યકશિપુ સદ્ય (જ)-મુઝો સુત વાળ ન વાંકા;
વાંકા પાયો મૂળથી, દયા ન જો હરિદાસ;
સુખ દુઃખ હરિના હાથમાં, કે’વા માત્ર પ્રયાસ.

૪૫

“દળતાં દળતાં બુકિયે, તે જ લાભ પરમાણુ;”
તે જ લાભ પરમાણુ, હાણુ છે એમ વિચારો;
દયા થશે દૃઢ મન, શ્યામ સમર્થે નિસ્તારો;
તે દિન તો નથી થવો, વિષયમાં ચિત્ત તો જો જાશે;
તેવામાં હરિ સમર્થ, કામ તાંડે તો થાશે;
થાશે તૃપ્તિ, જો વિકળ મન-પણુ જમતાં, ત્યમ જાણુ;
દળતાં દળતાં બુકિયે, તે જ લાભ પરમાણુ.

૪૬

“જ્યહાં ગોળ ત્યાં જોળને, જ્યહાં જોળ ત્યાં ગોળ;”
જ્યહાં જોળ ત્યાં ગોળ, સમજ ઉંધી જડ લાવે;
કહે બ્રહ્મને જીવ, જીવને બ્રહ્મ કરાવે;
તેનું ક્યાં કલ્યાણુ, સદા મન ભર્યું ગુલામી;
તું તો રહે હરિદાસ, દયા શ્રીજી લે સ્વામી;

સ્વામી પદ શું જીવને, “નાતરિયામાં ઘોળ;”
જ્યહાં ગોળ લાં ખોળને, જ્યહાં ખોળ લાં ગોળ.

૪૭

“સાગર ખારો છે સદા, અચરજ મીઠી લેર,”
અચરજ મીઠી લેર, રાખ્ય સમજણુ એજ વિધિ;
સ્વાભાવિક સર્વદા, જીવ સહુ દુષ્ટ દોષ નિધિ,
કિંચિત્ ક્યાંએક સદ્ગુણુ, લાં હરિ હસ્ત જાણુવો;
દયા દોષ સર્વત્રજ, ત્યાં શો દોષ આણુવો?
આણુવો ન અવગુણુ ક્યહું, ગુણુ લખી કરવી મેર;
સાગર ખારો છે સદા, અચરજ મીઠી લેર.

૪૮

“ધણું ધર્યાથી નીપજે, ચંદનથી પણ આગ,”
ચંદનથી પણ આગ, સાર એ સમઝી લેવો;
દુર્જન હો વા સજ્જન, કોઈનો અંત ન જોવો,
થોડામાં છે સાર, પડે ઝાઝે પસ્તાવું;
દયા ન સધરે બગણું, ધરથી સમઝી જાવું,
જાવું હાડ ન કોઈથી, હઠ સાહસથી ભાગ;
ધણું ધર્યાથી નીકળે, ચંદનથી પણ આગ.

૪૯

“લક્ષ વાતની વાતનો, થોડામાં કહું સાર,”
થોડામાં કહું સાર, ધર્મ-મણિ પતિવ્રત જાણો;
પ્રિત પ્રતીતિ દૈન્ય, તોષ સત્યતા પ્રમાણો,
સહેજે પરઉપકાર, દયા સહુ સુકૃત સાગર;
ભક્ત-દ્રોહ, વિશ્વાસ-ધાત અધ-મણિ લે નાગર,
નાગર નટવર મેળવે, સતસંગત નિરધાર;
લક્ષ વાતની વાતનો, થોડામાં કહું સાર.

૫૦

“ગજ પગલામાં સર્વનાં-પગલાં જાણો ગેબ,”
પગલાં જાણો ગેબ, સર્વ કારણ સર્વોત્તમ;
શ્રીમદ્ ગોપીજન વલ્લભ પુરણ પુરુષોત્તમ,
નિરાકાર સાકાર, સકળ ઉક્ત તેમાંથી;
નિગમ ન પામ્યા પાર, ગતિ બીજને ક્યાંથી!
ક્યાંથી ગમ્ય સમઝ દયા, એ વણુ સહુમાં એબ;
ગજ પગલામાં સર્વનાં, પગલાં જાણો ગેબ.

૫૧

“ફરી ફરી એ કહું છું, (તને) સાચો થઈ ભજ કૃષ્ણ,”
 સાચો થઈ ભજ કૃષ્ણ; સુખી કર સહુ દેહ ધારી;
 દયા ભલું જો ચાય, શીખ માની લે મારી,
 ખાવન કુંડળીયે કરી, નિજ મન શિક્ષા દીધી;
 દયારામ દ્વિજ કૃષ્ણ-દાસ આ રચના કીધી,
 કીધી ગુરુ કરણા ચક્રી, પૂરણ થઈ મન-તૃષ્ણ;
 ફરી ફરી એ કહું છું, (તને) સાચો થઈ ભજ કૃષ્ણ.

પડ્મકતુ વિરહ-વર્ણન

વપાકતુ

રાગ ઘોળ

શ્રી ગુરુ વલ્લભ દેવનાં, પદ પ્રભુમું સુરંગે;	
તથા શ્રી વિઠ્ઠલ શ્રી ગોપીજન વલ્લભ સંગે.	૧
ઘો સુમનીષા શુભગિરા, અતિ આનંદકારી;	
પડ્મકતુ વિરહ વર્ણન કરું, કાંધ શ્રી વૃજનારી.	૨
શ્રી રાધા કહે સુણો સખી, લલિતાદિ વિશાખા;	
આવી વૃષાશ્રી મૃષા હવાં, અમરણ અભિલાખા.	૩
આ ાકતુમાંજ કરી પરી, હરિ નંદકુમાર;	
તો શી હવાં હણુતાં મુને, પલ મારને વાર?	૪
આબ્યું કટક જે આ કટકટી, મનમથ પથ બ્યોમ;	
સુણી ચોખદાર પોકાર એ, કકી તેડે છે ભોમ.	૫
એ ના ગગન ધન ગડગડે, મનો ભવના નિશાણ;	
અપળા ના, જરી ધવજ ફરહરે, જોષ થરહરે પ્રાણ.	૬
ગાન કરે પિક અપ્સરા, દાદુર કડતાલ;	
સાજ અવર દ્વિજ જે વહે, સુણો મદન ભૂપાળ.	૭
છળવા મુને સ્મર જે રચી, એ અળ વિપ્રીત;	
પ્રિયતમ વર્ણુ વિયત કચું, જાણે ધનુ પટ પીત.	૮
મુક્ત માળ બક પંકતી, અપ્પ ગો છખી લાવે;	
ચાતક પિયુ પિયુ કહી સહી, મુને પ્રતિત ઉપજાવે.	૯
પડી ઝડી જે આ શરતણી, નોહે અંબુદ ધારા;	
સુસવાટા સાંગ એ સમીરના, લેશે વૈ અસુ મારા.	૧૦
ધેર્યાં નીલાંબર જે ધરા, લહી પિયુ રસ માતી;	
ઈંદ્રગોપના એ ચુંદડી, ચીરમાં રંગ રાતી.	૧૧
વળગી વૃક્ષ જેની વેલડી મારી બેલડી તૂટી;	
કૃણુ વિના લખી સુખ સખી, લીધું કંદર્યે લૂટી.	૧૨

હરિ સંગે હિંદોળે હિંચતી, સિંચતી દગ જ્યારે;
 મુખચકી લેઈ સમારતા, કય કેશવ લારે. ૧૩
 માન્ય શિક્ષા તું, રક્ષા તજી, હેલિ ! હઠ રખે લેતી;
 મુજ વળ્યો વિરહ અમર થશે, માટે કરૂં મુજ નેતી. ૧૪

શાર્દૂલવિકીરિત વૃત્ત

જાણીને ધન ગર્જ દુઃખ મુજને, તન લાગ્યું પંચાનને;
 ચિત્ત પ્રચૂર ચક્રાર કલેશ મહારો, આણી ઉદાશી રહે;
 પાવશ પાવકથી અધિક મુજને, દે કષ્ટ બહાલા વિના;
 નિર્દય નંદકિશોર ચોરી ચિત્તને, માણે મધુપુરીમાં. ૧૫

માલિની વૃત્ત

ધન લમ ધનશ્યામ, બે કર્યું એક કામ;
 તમ વિરહ અગાધા, મુગ્ધ કરી જગત રાધા;
 નિશ દિન કો ન જાણે, ઉભય એક જ પ્રમાણે;
 સખી છહાં સમઝાવે, કોકલવને બતાવે. ૧૬

શરદ્ધન્કતુ

રાગ ધોળ

વિતી વૃષા વૃષભાતુજ, કહે શરદ્ જો આવી;
 નાથ હજી ન વળ્યા સખી, (ક) પાણિ પત્રિયો ના'વી. ૧
 જળ વાદળ નિર્મળ થયાં, પળ્યા પંથી સુપંથ;
 ચળે ન તદપિ કંસની, કિંકરી થકી કંથ. ૨
 ખંજન પ્રકટ થયાં ગયાં, આંસુ અંજન વહીને;
 રંજન મન લંજન કર્યાં, સુખ શશિ રહ્યો દહીને ! ૩
 આતપ કયમ થઇ ચંદ્રિકા, આતે સોમ કે સૂર !
 સુખકર વિપ્રીત પિયુ વિના, દે દુઃખ પ્રચૂર. ૪
 ક્યાં તે શરદ્ ક્ષપા ચંદ્રમા ! ક્યાં તે ત્રિવિધિ સમીર !
 ક્યાં સુખ પુંજની કુંજ ! ક્યાં ! તે શ્રી યમુના તીર ! ૫
 ક્યાં તે મોહન છખી માધુરી ! વન રાસ વિલાસ;
 આજ સરવ અવળાં થયાં, પતિ પાખે દે ત્રાસ. ૬

ફૂલ્યાં કમળ લખી અમળતા, રવિ મિત્ર સુરંગ;	
કુમળાયું મુજ હ્રદે કંજતો, વિના પિયુજ પતંગ.	૭
વિન્યા લગી ગુણુ નવ નિશા, આસક્તિ ગવાશે;	
પ્રભુએ તો આસક્તિ તજી, મારી શી ગતિ યાશે.	૮
સીપ પપૈયા પોષિયા, સ્વાતિ જળ ધારે;	
હું તો નિરાશ હજી લગી, પતિ પોષશે ક્યારે.	૯
શોકય કામણુ કરશે સખી, આજ ચૌદશ કાળી;	
મૂકી એને આવશે-હવાં-શીદ વૃજ વનમાળી ?	૧૦
રાત દીવાળી શી વિતતી, મૂળે જાત રૂપાળી;	
કામણુ કામના લાં સખી, છખી કામણુવાળી.	૧૧
પાક નાના અનકૂટ તે, કાણુ ભોજન કરશે;	
પ્રભુ વિના પાકારિ કાપશે, કદા, ગિરિ કાણુ ધરશે.	૧૨

શાર્દૂલવિકીરિતવૃત્ત

અમૃત ઉદ્દિધિ અનંત વાળી નાખું, રસ પ્રેમ ઉપર અણું;	
અનુભવી વેદ્ય, અવેદ્ય સર્વ કાષ્ઠને, દુર્દર્શ વસ્તુ અતિ;	
અહ્માનંદયકી બહુ જ અધિકા, નિઃસ્વાર્થ સ્નેહ કૃષ્ણ શું;	
પ્રાણુયકી પ્રિય રૂપ, નૂપ, આનંદ મન વાગીથી વેગજો.	૧૩

માલિનીવૃત્ત

શું કહું મમ પતિને, ગ્રહી રતિ નારતિને;	
લવ ન ધવરતિને, દુષણુ તે રતિને;	
ધન્ય છે હર મતિને, રહે સમીપે સતીને;	
ધન્ય પર પ્રકૃતિને, રહે ન સ્ત્રી આરતિને.	૧૪

હૈમંતઝતુ

રાગ ધૌળ

હૈમંત આવી ના આવીઆ, હરિ હિંમત ભાગી;	
અંગ અનેગ અગન તો, પ્રતિ રોમે જાગી;	૧
કયમ કહું, રે કાને કહું, કયાં જાઉં, રે સજની;	
કાઠિ કલ્પ મોટી પલક પા, કાહું કયમ દિન રજની ?	૨

વૃદ્ધિ પામી રે વિભાવરી, દુર્બળ થયો દિન;	૩
ચિતા મુને ચક્રવાકીને, જગ જુગ સુખ પીન.	
મનસુત ભૂત બ્રમાવે છે, મન કાય કંપાવે;	૪
શીત-લખી સખી સમઝતી, રખે પાવક લાવે!	
આજ કંઈ શું અંગીઠડી, દીઠડી નથી દેહ?	૫
અંતર આગ્ય શું નીઠડી, પ્રભુ સાંધ્યો શું નેહ?	
એમ કહેતાં અચેતન થઈ, હાં હાં કહી ઢળી ધરણી;	૬
આવી સમીપ ધરી અલિ, લલી લાસે ન તરણી.	
જાત ઘટિ છેક રાત જ્યમ, અર્ક કર્કે થાય;	૭
અતિ શિથિલ પડી કાંચળી, પાંસળીયો ગણાય.	
ગોરી થઈ ઘણી ગોરટી, લાલ વિણુ ઘટિ લાલી;	૮
મેદ ન સમ ખાવા રહે, ધીરજ ક્યમ રહે ઝાલી!	
એવી જોઈ રોઈ સહચરી, ઊર સરશી લીધી;	૯
અલ્ય પ્રયત્ન વિધિ કરી, શ્યામા જાગ્રત કીધી.	
દીર્ઘ નિશ્વાસ મુહુર્મુહુ, મૂકે હરિ વિના ખાળા;	૧૦
ઉણુ એવા જાણે પ્રલયના, અગ્નિની જ્વાળા.	
મધુવ્રત મન અરવિંદમાં, કંજ તરણિની માયા;	૧૧
ત્યમ તલખું હું કૃણુને, તે તો કુળજ લોભાયા.	
‘મિરચ વિના ન ખરાસ રે’, મિરી સુખી સદા આપે;	૧૨
એકને પ્રીતિ ના એકને, ત્યમ રહે પરિતાપે.	

શાર્દૂલવિક્રીડિતવૃત્ત

વૃદ્ધિ સ્નેહાન સુખ હાની કદને, પરમાર્થ હોયે કદા;	
‘યાથા તથ્ય અખંડ ચોલ દુકૂલે, લાતી પટોલે યથા.’	
ગુણરૂપાદિક સર્વ ત્યાંજ લાસે, જ્યાં પ્રેમ સંલગ્નતા;	૧૩
તે સર્વે પુર્વોક્ત રાખી પરિવ્રઠ, ક્યમ ચિત્ત ત્યાંથી ચળે?	

માલિનીવૃત્ત

પતિ અવગુણ આણું, પણ ન ઠરવા ઠેકાણું;	
ઊર સુગુણ ભરાણું, લાં શું નિંદુ વખાણું;	
જીવન જળ મકરનું, હેત શે કામ પરનું;	
સ્વલ્પ શમળતાનું, તદપિ લાં મિન માતું.	૧૪

શિશિરઝતુ

રાગ ધૌળ

શિશિર ઝતુ લખી શશિમુખી, કહે સખીથું વચન;	૧
કંજ પ્રભાબ્યાં જો હીમે, કાંમે લમ માંહે તન.	૨
સૂર્ય શીતળ શશિ સમ થયો, ગરમી ધરી શીત ત્રાસ;	૩
આવી પળી સહુ મુજ હ્રદે, લહી કુટિલ મેવાસ.	૪
શાને કંપે સખી શીતંથી, સેવ્ય મંદિર માંહે;	૫
છેક સખીપ આવીશ મા, દાઝશે તનુ તાંહે.	૬
આર્દ્ર અંબર આ ઝતુ, આઢી અલિ આવે પાસ;	૭
તદપિ તપે તન તે તણું, થાયે સ્વેદ પ્રકાશ.	૮
વિરહાનલ અનિલ સુખ સ્મૃતિ, સપત્ની સુખ ક્ષાર;	૯
હેમ હાર માટે નહીં, દ્રવી નીસરે ધાર.	૧૦
વિદ્રુમ ઉર મુકતા થયાં, તરડાં તડકિયાં કાઈ;	૧૧
મલિન માલ્ય માળા થઈ, દળે અલિકર જોઈ.	૧૨
ગંગા ધર આવી ઉર્ધ્વથી, શિવ શીર રહી સમાધ;	૧૩
લમ દગ ધાર ઉરજ પડી, સખી, અગ્ર ન ધાઈ.	૧૪
સ્નાન કરે યમુના વિષે, તપતોદક થાય;	૧૫
નીર નિમગ્ન સોપાન તે, પદ સ્પર્શી સૂકાય.	૧૬
મિટ પડે જ્યાં જ્યાં મુને, લાં ત્યાં મોહન લાસે;	૧૭
ત્યમ ત્યમ દુઃખ અનુભવી લહે, અન્ય આશ્ચર્ય વાંસે.	૧૮
ભાન નહીં ખાન પાનનું, નિમિષ ન નિદ્રાય;	૧૯
વીતે વિચારે વાસ ક્ષપા, હા હા પ્રતિ પળ થાય.	૨૦
કદા ચિત્રવત થઈ રહે, કદા ધ્રુશકે રાય;	૨૧
કવાસિ કવાસિ કરી કુ લુઠે, સવે પલપુટે તોયે.	૨૨
વિતનું વિડારે ઉર અતિ, કળ કયમ પળ પામે;	૨૩
પિયુ હરિ હર સામા જો મળે, રતિપતિ બળ વામે.	૨૪

શાદૂલવિકીડિતવૃત્ત

પ્રલયાનલ થકી તાપ અગણિત ઘણો, વિરહાગ્નિ કેરો હિતુ;
નિશ દિન તેમમ ઉર અખંડ પ્રજળે, કહે કાણુ જઈ કૃષ્ણને!

મહદ આશ્ચર્ય મુને તથા સરવને, રહે કયમ અસુ એ દુઃખે;
પણુ કારણુ ભાસે મુને ટક્યાનું, આશા હરિ આવવા.

૧૩

માલિનીવૃત્ત

જ્યમ જ્યમ પ્રેહ દાધે, ત્યમ રતિ વેલ વાધે;
મલણુ પોષણુ સાધે, ન્યૂનતા નિત્ય લાધે;
પણુ ન સહન થાયે, ચલણુ પાખે રે'વાયે;
જખમી જળજ માગે, મીચ લયથી ન ત્યાગે.

૧૪

વસંતઋતુ

રાગ ધોળ

જો વયસ્યા ! વદે રાધિકા, ઋતુ આવી વસંત;
સંજોગી સુખ સાગરી, વિરહી દુઃખદા અનંત.

૧

ફૂલ જાસૂલનું અલિ તજ્યું, લજ્યું તે મધુ પેખી;
રસિક પ્રિતમને ન સાંભરે, સ્નેહ તે ઋતુ દેખી.

૨

કુસુમિત વન ઉપવન થયાં, ગુંજે ભુંગ મદ માતા;
મદન રતિ જાણે લગ્ન લહી, મગ્ન મંગળ ગાતાં.

૩

કિશુક ફૂલ પીત રક્તતા, લાગે એજ પ્રમાણુ;
વિતનું વ્યાધિ વિરહી હ્રદે, વિડાર્યું નખ જાણુ.

૪

ત્રિવિધ સમીર વૃંદાટવી, પરલૂત કલ ખોલે;
લલિત સુમન મધુકણુ સ્વે, હરિ વણુ ઉર છોલે.

૫

પ્રપ્રલિત દ્રુમ સહકારનાં, દ્વિજ પ્રમૂદિત ઝૂમે;
અનુપમ મોરી એલચી, લચી ગોસ્તની લૂમે.

૬

હા ! હા ! હીતુ રીતુ રાજમા, ન મળ્યા વૃજરાજ;
સાજ સુખદ સુરભી તણો, મારે આજ અકાજ.

૭

સુઆ ચંદન પિયકારીઓ, ચારૂ કેસર રંગ;
અખીલ ગુલાલ વિલોકતાં, દાઝે ઉલટું અંગ.

૮

ઝાલ મૃદંગ ડફ ઝાંઝનો, રવ કાળ જ કાપે;
કૃષ્ણ કંથ હોય સંધતો, સહુ આનંદ આપે.

૯

આજ જનસીંધટ ચોકમાં, હોય ધુમાયોની ધૂમ;
ભુગલ જૂથ ચાચર મળે, ચાચ રમાઝમ.

૧૦

ગાળ ગાયે રે ગોપાળજી, મીઠી અમૃત સરખી;
ક્યાં તે રસિક છખી રંગભરી, રીઝતી જેને નીરખી! ૧૧
હૈડે પ્રકટી હુતાશની, કુસુમાકરે ઝાઝી;
અનંગ અનિલ ધમે તે થકી, નખશિખ દેહ દાઝી. ૧૨

શાર્દૂલવિકીરિતવૃત્ત

નટવર, નંદકુમાર, માર મનહર, કાટિ લલિતાકૃતી;
મેાર મુકુટ, પટકસરી, શ્રીઅંગે, રંગે ભર્યાં રસ છક્યા;
કર પીચકારી, ગુલાલ મુષ્ટિ મુક્કા, વાંકી કટાક્ષે લખી;
તકીભુજ મુખ, ડશી ઓખટ છાંટી, છખી તે, ખસ્તી હુદેથી નથી. ૧૩

માલિનીવૃત્ત

ક્યમ કંઈ, ક્યાં જાઉં, બેળી ક્યાં કંથ થાઉં?
હવાં ન અલિ જીવાશે, તરફડી જીવ જાશે;
પતિ વસંત વિહારી, ભોગવે શોક્ય મારી;
પિયુ પણુ ન વિચારે, આ (જ) સમો આજ મારે. ૧૪

ગ્રીષ્મઋતુ

રાગ ધોળ

ગ્રીષ્મ ત્રિષમ આવી અલિ, કહે પ્રભાવતી કન્યા;
નાથ ન આઁવ્યા, હજી હશે-મારો એવડો શો અન્યા? ૧
એક જવાળા હદે વિરહની, બાલ આતપ ખીજી;
આશ ઉગરવાની ટળી, ગઈ નખશિખ શીઝી. ૨
વીજન કાટી કારંજથી, મુજ તાપ ન જાય;
તમ તેલ જેમ જળ મળે, ભડકો લમ થાય. ૩
અપે ગુલાબ મલિયાગરે, મુને શીતળતા તેવી;
દાદુર છાયા ફણી ફણા, સુખદાયક જેવી. ૪
ચંદ કિરણ ચિત્ત ના ઠરે, ચોખ્ખાં વિખ જવાળા;
ચક્ષુઃશ્રવા સરખી સખી, ઉર પ્રસૂનની માળા. ૫
લૂ વાએ સહુ લોકો કહે, વણુ જાણે મરમ;
નિશ્વાસ મૂકે કો વિરહિણી, દુઃખ પામીને પરમ. ૬

સર્વ નવાણુ સૂકી ગયાં, મુજ તાપ બળેથી;
 ઉદધિ અધિક તે કારણ કહું, મારાં અશ્રુ મળેથી. ૭
 વૃક્ષ વેલ સહુ શુષ્ક તે, લખી કૃશ માઈ તન;
 અર્ક જવાસા ફૂલિયા, સુખ શોકયે પ્રસન્ન. ૮
 કહેતાં પ્રેમ સમાધિ થઈ, થયું તદ્વત મન;
 ભાવાત્મક પિયુ કૃષ્ણનાં, થયાં સ્ફૂટ દર્શન. ૯
 વિરલા લહે કેા એ મર્મને, એ વિરહ લિપ્ત જાતી;
 જેમ લુહારની સાણુશી, શીતળ ક્ષણુ તાતી. ૧૦
 પરમ પુનિત ત્રટ નર્મદા, ચંદ્રિપુર વાસ;
 શાંતિ નાગર સાઠોદરો, કવિ કૃષ્ણનો દાસ. ૧૧
 દયારામ ષડ્ઋતુ કથી, શ્યામ-વિરહને વ્યાજે;
 રાધા કૃષ્ણ એક રૂપ છે, લીલા ભક્તને કાજે. ૧૨

શાર્દૂલવિક્રીડિતવૃત્ત

રાધાકૃષ્ણ સ્વરૂપ એક નિશ્ચે, સંઘે નથી સર્વથા;
 કાયા છાયાવત્ સંયોગ નિત્ય છે, ને અર્થ શબ્દે યથા.
 સર્વેશ્વર સર્વાત્મ તર્ક મહિમા, ક્રીડા વિચિત્રા ગતિ;
 વેદાદિકને અગમ્ય રૂપ એ છે, પ્રાપ્તેક પ્રેમે કરી. ૧૩

માલિનીવૃત્ત

રતિ સહ ઋતુ ગાશે, પાપ સંતાપ જાશે;
 સુમતી હિર ભરાશે, કૃષ્ણશું પ્રેમ થાશે;
 સફળ (જે) ચિત્ત ચહાશે, વિઘ્ન સર્વે પળાશે;
 પરમ હરખ છાશે, સ્નેહ રસ પીજે પાશે. ૧૪

ચાતુરીના ગરબો

સર્વ કામ છોડીને પરથમ, ગુરુગોવિંદને લખ્યેજી;	
સકલ કામના સિદ્ધિ જેથી, વારે તેને તજ્યે. શિક્ષા	૧
મૂળથી મ્હોટી સંગત કરિયે, નીચ સંગત પરહરિયેજી;	
સંગતને વશ મન રહે છે, જેથી તરીયે મરીયે. શિક્ષા.	૨
હર પ્રકારે પ્રીત મદ્દવાણી, મ્હોટા જન તે જાણેજી;	
નિર્દય આપસ્વારથી જુઠા, કપટી નીચા પરમાણે. શિક્ષા.	૩
ખરી મહેનતનું દ્રવ્ય જોડિયે, નીચ નજર ના કરિયેજી;	
પાછળથી પસ્તાવો ઉપજે, હાંસીથી તો ડરિયે. શિક્ષા.	૪
સહસા કામ ન કરિયે કદાપિ, ડરિયે હરિ જગને મારેજી;	
ઉતરેલું જલ મોતીનું તે, ન ચડે કોટી પ્રકારે. શિક્ષા.	૫
રીતે ચાલતાં દુઃખ પડે તો, લલું સુખ અનીતે કુકુંજી;	
જેશી નાવ જુડે નહીં કહેવત, તરી ઉતરે તોયે લુંકું. શિક્ષા.	૬
વિના વિચારે કામ કરે, તે પાછળથી પસ્તાયેજી;	
ખગડી જુંદ હોજે ન સુધરે, મળે ન જે તક જાયે. શિક્ષા.	૭
કાઠનું કાઢાડીને ખરચ ન કરિયે, દાટી ના સહિયે દુઃખજી;	
જેવી સંપત તેવું જોજન, સદા પામિયે સુખ. શિક્ષા.	૮
પૂર્વે વૈર તાંહાં સ્નેહ ન કરિયે, પૂર્વ મિત્રશું વેરજી;	
મિત્ર કોક દીન ગુંજ પ્રકાશે, શત્રુનાં છૂટે ઝેહેર. શિક્ષા.	૯
આપ વખાણુ અવરની નિંદા, પરપત્નીશું હાસ્યજી;	
અતિ કુભાષણુ જીલ લાલચે, મ્હોટપણુનો નાશ. શિક્ષા.	૧૦
સુખ આવે છલકી નવ જઇયે, દુઃખ આવે નવ ડરિયેજી;	
આપણુથી અધિકાંતે જોધને, ગરવ કલેશને હરિયે. શિક્ષા.	૧૧
જોભીજન ધનવડે સાધિયે, ગરવી જોડી પાણીજી;	
સુરખનું મનગમતું કરિયે, પંડિત સાચી વાણી. શિક્ષા.	૧૨
હરિ ગુરુ સાથે સાચા રહિયે, સ્ત્રીશું જુઠું કહિયેજી;	
મોટાં આગળ કાઠ સમે પણુ, મુખે મોટાં નવ થઇયે. શિક્ષા.	૧૩
રીત નમે નહીં રંદા કરી, વાંસલે વરવું થાયજી;	
કરવતની કક્ષા ગ્રહી રાખો, ઉભય લોક સુખદાય. શિક્ષા.	૧૪

દિવસે વાત વિચારી કરિયે, નિશા વિવેક ઇનીય;	શિક્ષા.	૩૦
કાઈ સમે કાઈ કેવું સાંભળે, ઉપજે મ્હોટી હાની.		
મ્હોટા સાથે નવ બગાડવું, નીચ ભલાઈ ન સારીય;	શિક્ષા.	૩૧
નૃપ યોગીનો નહીં આસંગો, ક્ષણમાં કરે ખુવારી.		
નની ભીંત, પરનાળો, ખારી, નવ ડરવું તે હેઠંય;	શિક્ષા.	૩૨
ભય બ્રહ્મ તત્કાળ પસ્તાવો, વણ સ્વારથની વેડ.		
બર જુગારી તરકર બસની, વિશ્વાસે નવ રહેવુંય;	શિક્ષા.	૩૩
વહેવારે વેપારે લજ્જા નવ ધરવી, તહાં રજુટ કહેવું.		
હરિ વણ કયાંય જુખવાઈ ન જાવું, જૂઠું સર્વ સમજવુંય;	શિક્ષા.	૩૪
કાળ ઝપેટો અચક લાગશે, ભગવત ભજન નવ તજવું.		
જે જે વાતે મીઠું કડવું, આપણને જેમ લાગેય;	શિક્ષા.	૩૫
તે જ પ્રમાણે સમજ લેવું, સહુને સુખ દુઃખ જાણે.		
દંપતી વચ્ચે દૂત ના થવું, કુડી સાખ ના ભરવીય;	શિક્ષા.	૩૬
ના કરીએ અરિ કેરી ચુગલી, અધરમ પક્ષ ન કરવી.		
માણસ જોઈને કામ પાડીએ, મૂરખ મિત્ર ન કરિયેય;	શિક્ષા.	૩૭
હક ના કરવી ખોટી વાતે, કૂરદેવ ન સમરીએ.		
દીન સગાને દઈ ન માગવું, દે ધણું માગ્યું વાળીય;	શિક્ષા.	૩૮
દાનો દુશ્મન ગુણે મારિયે, શકે ન ઉચું જાણી.		
મરમ વચન કાઠને નવ કહિએ, સુણતાં પામે સંકોચય;	શિક્ષા.	૩૯
વાટે જતાનું કષ્ટ કાપિએ, જહાંજગી આપણી પોહોંચ.		
મધુરી વાણી વદિયે સહુથી, ઉદર રાખીએ ઉંડુંય;	શિક્ષા.	૪૦
મળ્યા મનુષ્યને પ્રાણ આપીએ, કેનું ન કરિયે ભુંડું.		
કૃત ઉપકાર ના ભુલી જઈએ, ગુણ સંઘળેથી લેવોય;	શિક્ષા.	૪૧
અંનદાતાને આધીન રહેવું, લાલચ દગો ન દેવો.		
મ્હા મ્હોટું કંઈ સંકટ આવે, શ્રી હરિ ચરણે જાવુંય;	શિક્ષા.	૪૨
હીંમત રાખી ઉપાય કરવો, પ્રાણ મુક્ત નવ થાવું.		
મૂરખથી કહીં મમત ન કરવો, ગાંઠ ગોદડે દેવીય;		
અણી ચુકાવી કામ કહાડવું, આગળ અનશે કેવી.		
કદળી દોલ કુટીલજન કાપ્યા, કુટ્યા વણ ફળ નવ આપેય;		
દુષ્ટની સામાં સાધુ ન થાવું, યતાં અતિ સંતાપે.		

- કેવળ આપ સ્વારથ કૃતિ વાંસલાની, સહુ પરમારથ રંદોળ; શિક્ષા. ૧૫
- કરવત બેપાસ ઘટતું છાંડે, રહે હરિ ઘેર બંધા. શિક્ષા. ૧૬
- લાખ ગમાવા સાખ રાખજો, સાખે મળશે લાખજી; શિક્ષા. ૧૬
- લાખ ખરચતાં સાખ નવ મળે, સાખ ગયે સહુ ખાખ. શિક્ષા. ૧૭
- મળી રહેજ પોળી નવ તળયે, દુર મોદક અભિલાષી; શિક્ષા. ૧૭
- ઉછંગ સુત અળગો કેમ કરિયે, ઉદરગર્ભની આશે. શિક્ષા. ૧૮
- સામાને શોભા આપેથી, આપણને શોભા આવેજી; શિક્ષા. ૧૮
- પતિસુખ શોભા સ્ત્રીને કરે, જેમ સ્ત્રી પતિને દરશાવે. શિક્ષા. ૧૮
- જે કરતાં પરિણામે હાણી, તે કારજ નવ કરવુંજી; શિક્ષા. ૧૯
- આપણી પૌંચ પ્રમાણે સધળે, સમજી ડગલું ભરવું. શિક્ષા. ૧૯
- જે ધરથી પ્રીત વધ્યાની ધૃષ્ટા, તે ઘેર ત્રણથી ડરિયેજી; શિક્ષા. ૨૦
- વાક્યવિવાદ, ધન, પરોક્ષે વામા વાત ન કરિયે. શિક્ષા. ૨૦
- માત પિતાશું હેત રાખિયે, કદી ન ધરિયે દોષજી; શિક્ષા. ૨૧
- નાગરવેલ વણસે દળ વણસે, જે પૌંચું શતકાશ. શિક્ષા. ૨૧
- કૃષ્ણવિના કોઈ થકી કદાપિ, ભરપ્રીત નવ કરિયેજી; શિક્ષા. ૨૨
- ગળે પડી ધૂટે નહીં કેમે, પાપતાપ પચિ મરિયે. શિક્ષા. ૨૨
- થોડું બોલ્યામાં સુખ શોભા છે, બહુ બોલે પત બળેજી; શિક્ષા. ૨૩
- ચો કાઠીનો ચાંદલો ભાળે, શતના પાછળ થાય. શિક્ષા. ૨૩
- કામ વિવેક કરિયે કદાપિ, કષ્ટ પશું તે માંહેજી; શિક્ષા. ૨૪
- તે પછી હરિ ધૃષ્ટા એમ લહેવું, હરખડું નહીં તાંહે. શિક્ષા. ૨૪
- પાણી વાણી ને દષ્ટિ દઢ, રાખી સધળે જમ્યેજી; શિક્ષા. ૨૫
- મોહોટપ આવે માન પામિયે, કહિં દુખીયાં નવ થયે. શિક્ષા. ૨૫
- જે ભાવે જે પૂછે તેને, તેહવો ઉત્તર દમ્યેજી; શિક્ષા. ૨૬
- ભાષણમાં ભિતરતું હારદ, સેજે સમજી લમ્યે. શિક્ષા. ૨૬
- જે વિના ચાલે નહીં તેની, મરજી માફક રહેવુંજી; શિક્ષા. ૨૭
- સમો આપણો સમજી લેવો, ભૂલ્યું બગલું સહેવું. શિક્ષા. ૨૭
- તન મન વ્યસનથી સુવિમળ રાખિયે, આળસ ક્રોધ ન કરવોજી; શિક્ષા. ૨૮
- પરદુઃખ દેખી પ્રસંન ન થવું, પાખંડધર્મ ન ધરવો. શિક્ષા. ૨૮
- મોહોટા જનની અદ્ય રાખવી, બાળક શિક્ષા દેવીજી; શિક્ષા. ૨૯
- ગુરુજન સેવા દયા દીનશું, સ્ત્રીને વશ કરી લેની. શિક્ષા. ૨૯

વૃહત કાવ્યદોહન

વિભાગ બીજો

૩૩૩૩૩૩

ભાષણ

આ કવિ નરસિંહ મેહેતાનો ઉત્તરકાલીન છે, તથાપિ એની ભાષા વગેરે નરસિંહ મેહેતાથી જૂદી પડે છે. એ વિ. સં. ૧૪૯૦ થી ૧૫૭૦ સુધીમાં હૈયાત હોતો. એ પાટણનો રહીશ અને તરવાડી મોઢા બ્રાહ્મણ હોતો. એનાં રચેલાં એ નળાખ્યાનો, ક્રુવચરિત્ર, દશમસ્કંધ, પદ્ય કાદંબરી, સપ્તશતી, શિવભીલડી સંવાદ વગેરે કાવ્યો પ્રસિદ્ધ છે. એની કવિતા મીઠી અને રસાળી છે.

—❦—

શ્રી રામચરિત્ર

—❦—

બાળલીલા*

પદ ૧ હું

(રાગ—થયો અસુરને ઘેર બાળરૂપ મેનારક છે. એ રાહ)

થયાં મંદિર તેજ પ્રકાશ,	એ રૂપ કોણ કળે;	
અવનિકારણુ શ્રી અવિનાશ,	મહારૂપ કોણ કળે.	૧
કિરીટ મુકુટ શિર સાર,	એ રૂપ કોણ કળે;	
જાણે દિનકરનો ઝળકાર,	મહારૂપ કોણ કળે.	૨

* જે પ્રત ઉપરથી આ કાવ્ય છાપ્યું છે તે પ્રત અધુરી મળી હતી. એમાં શ્રીરામ-જન્મથી તે સીતા સ્વયંવર સુધીનાં પદો છે. બાકણે કદાચ આપું શ્રીરામચરિત્ર રચેલું હશે?

કામ કપેચું કાંધએક આવે, ધીરા થાવું જાણીજી;	
જલદ થયાથી જોખમ લાગે, પથ્થર નિચે પાણિ.	શિક્ષા. ૪૫
જેવો સમો વિધિ પણ તેવી, કરતાં કારજ થાયજી;	
એકે રીતે અટકી નવ રહેવું, રોગ પ્રમાણે ઉપાય.	શિક્ષા. ૪૬
અમમ વિચારી સરવે કરવું, ગફલત કહીં ન રહેવુંજી;	
સહુનું વચન વિચારી જોવું, રોમરોમ ચિત્ત દેવું.	શિક્ષા. ૪૭
ગુણવંતની ઇતરાઈ ન કરવી, વૃદ્ધપણે લાલાર્થજી;	
ગુમાન ગરજ સમે નવ ધરવું, ભાગી જાએ ભલાઈ.	શિક્ષા. ૪૮
પરધર જઈને દુઃખ ના રોવું, કાંઈ નવ થાય વિભાગીજી;	
પાછળથી પસ્તાવો ઉપજે, ભાર જાય સહુ ભાગી.	શિક્ષા. ૪૯
પરધરમાં અચાનક ન જાવું, વાત કરી નવ હસવુંજી;	
ગુંજ કરતાં હોય જે જણાં ત્યાં, વણુ તેજા નવ ધસવું.	શિક્ષા. ૫૦
કૌતુકમાં કુમક વણુ સજ્જન, દુરિજન સાથ નવ વઢવુંજી;	
ગજ ગ્રેહેવાનો સામાન લઈને, બકરી બંધન ચઢવું.	શિક્ષા. ૫૧
રીતે પણ ખોટાની સાથે, વાદ ન કરવો વાતેજી;	
ખરાબ ઠામે પથ્થર નાંખી, છંટાવું નિજ હાથે.	શિક્ષા. ૫૨
ઉલટી કૃતિ ઘેલાની ગ્રહિયે, દાસ દક્ષિના થઈયેજી;	
સર્વ ઠામથી ગુણુ ગ્રહી લેવો, એમ ચતુરાઈ લહિયે.	શિક્ષા. ૫૩
કલેશની ઉપર કલેશ રાખવો, કોંધની ઉપર કોંધજી;	
મન મોહ મદ મચ્છર ના ધરવો, મનનો કરવો ખોધ.	શિક્ષા. ૫૪
આ ંહેવાર ચાતુરીની શિક્ષા, ધરશે ઉરમાં રાખીજી;	
ભવસુખ હરિપદ શુભકીર્તિ, આબરુના અભિલાખી.	શિક્ષા. ૫૫
પચીસ પચાસનું ખત ના લખિયે, અંતે આવે એકજી;	
ગળે પડે કોઈ ગુલામ માણસ, હાનિ વાત વિશેક.	શિક્ષા. ૫૬
સકળ ચાતુરિ એક વચનમાં, કહું છું સહુ સાંભળજોજી;	
હરિ ગુરુ હરિજન સેવા સમરી, જનમ મરણથી ટળજો.	શિક્ષા. ૫૭
આશ્રમ ચારવિધે ગૃહસ્થાશ્રમ, એક વાતથી મ્હોટોજી;	
શ્રીહરિની સેવા બની આવે, માટે, નહિ તો જાણુ ખોટો.	શિક્ષા. ૫૮
મન માને તે આશ્રમ માંણો, મારે નહિ લેવા દેવાજી;	
દયો કહે મારે તે મ્હોટો, જે કરે કૃષ્ણની સેવા.	શિક્ષા. ૫૯

પદ ૨ જું

કરે સ્તુતિ કૌશલ્યા માત, આગે તપે ત્રુક્યા વિખ્યાત;
જય પુરણુ અહા અખંડ, સચરાચર સકળ અહાંડ. ૧
જય ભોમીતણા ભૂપાળ, કેમ માનું હું નાનું બાળ?
તારી માયાએ ભૂલે અહાય, ગુણુ નેતિ નેતિ કરી ગાય. ૨
શિવ સનકાદિક ધ્યાનમાં ધ્યાય, જેની માયામાં સહુ ભૂલાય;
મુને અચરજ અદ્ભુત થાય, મુખડું જોઈ મન હરખાય. ૩
વિશ્વ કર્તાને શું ધવરાવું? જક્તા ધર્તાને શું હું લાવું?
કૃપા કરુણા સાગર ટેવ, મુજ ઉપર ત્રુક્યા દેવ. ૪
માતા અહાકાર થઈ જ્યારે, મેલી વૈષ્ણવી માયા ત્યારે;
ઉવાં ઉવાં સુણતાં જાગી, ધણી ભાલણુ બ્રાંતિ ભાગી. ૫

પદ ૩ જું

રાજા દોને વધાઈ, પ્રભુ પ્રગટીઆ ધરમાંહ. ટેક.
તતક્ષણુ ત્રંબાળું વાગ્યાં, કાંશા ને ધડીઆળ;
ચરણા ચોળી પહેરી ચતુરા, કર મોતીની થાળ. રાજા. ૧
ધીનકિત ધીનકિત મૃદંગ વાજે, ગુણુકા કરતી ગાન;
કનક પાત્ર મુકતાભરી આખ્યાં, આખ્યાં ગૌ મહી દાન. રાજા. ૨
કુંકુમ કરા પુર્યાં સાથીઆ, આંગણે કદળી સ્તંભ;
તરીઆ તોરણુ બાર બંધાવ્યાં, થઈ રહ્યો નાટારંભ. રાજા. ૩
પવન નિર્મળ પાવક ઉજ્જવલ, દિનકર તેજ અપાર;
સુર કારણુ અવતરીઆ સ્વામી, હરવાને ભૂભાર. રાજા. ૪
નવ પલ્લવ પુલી રહી વસુધા, મુનિમન મોદ અપાર;
શિવ સનકાદિક શુક અહાદિક, વેદ વદે મુખ ચાર. રાજા. ૫
જાણા જોશી જુકતે તેજા, જન્મ અક્ષર મંડાય;
પળમાં પ્રાક્રમ પુરણુ ભાસે, તતક્ષણુ ત્રિભુવનરાય. રાજા. ૬
ભૂપતિ કહે છે સુણો ભૂદેવો, નીરમો એનું નામ;
રામ રામ બ્યાપી રહ્યો, માટે રાજવલોચન રામ. રાજા. ૭
રૈયત સૌકા જોવા આવે, દશરથ કેરે દાર;
આદર દધતે વેહ્યે સાકર, શણુગારાં છે બાળ. રાજા. ૮
નગરનીવાશી જોવા આવે, નાની મોટી નાર;
દશરથ બાલક સખજીગ પાલક, બાલણુ ભય હરનાર. રાજા. ૯

શોભે મૃગમદ તિલક લલાટ,	એ રૂપ કોણ કળે;	
સુદ અષ્ટમી સોમનો ધાટ,	મહારૂપ કોણ કળે.	૩
લલી બ્રહ્મટી તે ધનુષ આકાર,	એ રૂપ કોણ કળે;	
શોભે અંબુજ નેણ વિશાળ,	મહારૂપ કોણ કળે.	૪
મકરાકૃત કુંડળ કાન,	એ રૂપ કોણ કળે;	
અંગ સુંદર શ્રી ભગવાન,	મહારૂપ કોણ કળે.	૫
નાસિકા શુદ્ધ શુકની ચંચ,	એ રૂપ કોણ કળે;	
શોભે હીરાકણી શા દંત,	મહારૂપ કોણ કળે.	૬
સોહે લાલ પ્રવાળી અધુર,	એ રૂપ કોણ કળે;	
હાસ્ય વદનમાં અમૃત પુર,	મહારૂપ કોણ કળે.	૭
શુદ્ધ શંખ સરીખી કાટ્ય,	એ રૂપ કોણ કળે;	
જાણે અધર્મ ઉપર દોટ્ય,	મહારૂપ કોણ કળે.	૮
શોભે કંકણ અંગદ પાણ,	એ રૂપ કોણ કળે;	
શંખ ચક્ર ગદાંબુજ જાણ,	મહારૂપ કોણ કળે.	૯
કાટે કૌસ્તુભ ઝાકે ઝમાલ,	એ રૂપ કોણ કળે;	
વળી વિજયંતી વનમાળ,	મહારૂપ કોણ કળે.	૧૦
બ્રહ્મલાંછન શોભે સાર,	એ રૂપ કોણ કળે;	
ઉર હાર સહિત શણગાર,	મહારૂપ કોણ કળે.	૧૧
પેટ પોયણી કેશરી લંક,	એ રૂપ કોણ કળે;	
કશ્યા પીતાંબર પીળે રંગ,	મહારૂપ કોણ કળે.	૧૨
ઝંઘા કામળી કદળી પાપ,	એ રૂપ કોણ કળે;	
જેમાં મુનિઓનાં મન લલચાય,	મહારૂપ કોણ કળે.	૧૩
ચણે ચિહ્ન પદ્માં સંયુક્ત,	એ રૂપ કોણ કળે;	
ધ્વજ ચમર ને પદ્મ અંકુશ,	મહારૂપ કોણ કળે.	૧૪
માતા દેખી થઈ દીગમૂઠ,	એ રૂપ કોણ કળે;	
જવ ઝોળખ્યા ગરડારૂઠ,	મહારૂપ કોણ કળે.	૧૫
પ્રભુ ભાગીએ મનની બ્રાંત,	એ રૂપ કોણ કળે;	
લઘુ લાલ ખેલાવવાની ખાંત,	મહારૂપ કોણ કળે.	૧૬
તવ તુર્ત થયા શિશુ રૂપ,	એ રૂપ કોણ કળે;	
ધણી બાલણના સુરભૂપ,	મહારૂપ કોણ કળે.	૧૭

કર ગ્રહી લાવે કૌશલ્યા, મહેલે પડશાળે;	
ગોત્રજમાનો ધૃતદીવડો, તે મુઠીમાં ઝાલે.	રામ. ૨
દીવડો મહેલાવી કૌશલ્યા, મણી કરમાં ચાલે;	
મણી લઈને મુખમાં મેલે, દેવ નભે લાળે.	રામ. ૩
સુમિત્રા લાવે શેલડી, તે ખાલકને લાવે;	
કટકા લઈ કોરાણે મૂકે, પાળી લઈ ચાવે.	રામ. ૪
ધુધરા ધમકે તેથી ચમકે, ઉતાવળા ચાલે;	
કરતણી કામલ અગળીઓ, તે ચણીઆરે ધાલે.	રામ. ૫
ધૂલર ધસે ખડખડ હસે, ક્રોધ કરે માતા;	
ખાળપણાને બલિહારી જાય, શંકર ને વિધાતા.	રામ. ૬
અતિ આકળી થઈ માતા, લઈ ખારણીએ બેસે;	
રાયતણા મસ્તાના મદગળ, વચ્ચે જઈ પેસે.	રામ. ૭
અતિ અડપલા કુંવર આપણા, કહો દિન ક્યમ જાશે?	
લાલણુ પ્રભુ રઘુનાથજીને, બાંધે પ્રેમતણે પાસે.	રામ. ૮

પદ ૭ મું-(ઢાળ એજ)

દેવ ડગલાં ભરે, પ્રભુ પગલાં ભરે.	ટક.
ડગમગ કરતા ડગલાં ભરતા રમતા રાજકુમાર;	
લડયડતા સિંહાસન પકડે ખેડીતા અપરંપાર.	દેવ૦ ૧
સિંહાસન મુકાવે રાજ, છુટા રખાવે હસ્ત;	
થરથરે ધ્રુજે, કાંઈ નવ સૂજે, ઝાલી રહે છે વસ્ત.	દેવ૦ ૨
આક્રણીએ વળી ઉભા થાએ, અચાનક બેસે;	
વશિષ્ઠ કહે છે, શું વર્ણવું, નારાયણ નરવેશે?	દેવ૦ ૩
મનમાં માન્યા મસ્તાના થઈ, ઉભાળે અલંકાર;	
સદા રહે અર્ધાંગે કમલા, શો કરશે શણગાર?	દેવ૦ ૪
સખા સહિત સોહાતા ચાલે, જમ માહાલે માતંગ;	
લાલણુ પ્રભુ રઘુનાથ મારો, સદા રહે સંતસંગ.	દેવ૦ ૫

પદ ૮ મું-(ઢાળ એજ)

લાલા બોલો બોલો, બજબાલા (રાઘુબાલાલા) બોલો બોલો.	ટક.
કર જોડીને કહે કૌશલ્યા, કાઈ બોલાવે રામ;	
એક વાર મુખ માતા કહે, તો સાંઝે સધળા કામ. લાલા.	૧

પદ ૪ થું

હેલી, હીંડો હીંડો, લાડકડા લઘુ વેશ, રૂડા રામને તેડારે. ટેક.
 કાળો છે પણ કલ્યો ન જાએ, નૌતમ નવલે રંગ;
 નીલમણિ શો શોભે, રાધવ કૌશલ્યા ઓછંગ. હેલી૦ ૧
 મુખકું જોતાં મોહ પામી છું, મન ગળ્યું છે માંડું;
 સર્વ કળાએ શોભે સુંદર, કાટી કામને વાડું. હેલી૦ ૨
 બંદીજન બારણીએ જોલે, જાયક જે જે વાણુ;
 લુણુ ઉતારે માવડી ને, દશરથ દે છે દાન. હેલી૦ ૩
 મહીમંડળના મુનિયો આબ્યાં, પ્રભુને નામે પાગ્ય;
 રાય તો પુન્ય પૂર્ણજ કીધાં, આખી અવધ્યનાં ભાગ્ય. હેલી૦ ૪
 માતુનીઓ મોતીએ વધાવે, સજીને શણગાર;
 ભાલણ પ્રભુ રઘુનાથ મારો, મુક્તિનો દાતાર; હેલી૦ ૫

પદ ૫ થું (ઢાળ-ગાવાનો ઉપર પ્રમાણે)

એવા દશરથના બાળ, લાલ પારણે ઝુમે; ટેક.
 ક્યામ સ્વરૂપ દેખીને માંડું મન બૂલે. એવા. ૧
 મૈયા હાલો હાલો મુખે હાલરું કહે; એવા. ૨
 વળી શ્રુતિ ને વેદ જેની કંઠે રહે. એવા. ૩
 મૈયા ઢળકતી ઢળકતી તાણે દોરી; એવા. ૪
 શિવ સનકાદિક ને બ્રહ્માદિક રહ્યા હેરી. એવા. ૫
 ખાંતે ધાવે ખેલણી વળી પડી રહે મૂકે; એવા. ૬
 એવા રમતા રામ નામ ધ્યાન સાંજ ન ચૂકે. એવા. ૭
 અદપણીયાળી આંખડી મીચે ને ઉઘાડે; એવા. ૮
 બાળકોને બહાર કાઢી મૈયા પ્રભુને પોરાડે. એવા. ૯
 ઝડપ નાખે ઝરમરને વળી પાયવતી તોડે; એવા. ૧૦
 ભાલણ પ્રભુ રઘુનાથ માહરો ભવબંધન છોડે. એવા. ૧૧

પદ ૬ કું—(ઢાળ ઉપર મુજબ)

રામ રંગે રીખે, કૌશલ્યાકુમાર રામ રંગે રીખે. ટેક.
 છખ છખ કરતા છોડા પલાળે, પાણીડાં ઢાળે;
 ચંચળ ચતુરા રૂઢ્યે ચાંપી, બેસારે જોળે. રામ. ૧

કર ગ્રહી લાવે કૌશલ્યા, મહેલે પડશાળે;
 ગોત્રજમાનો ઘૂતદીવડો, તે મુઠીમાં ઝાલે. રામ. ૨
 દીવડો મ્હેલાવી કૌશલ્યા, મણી કરમાં ચાલે;
 મણી લઈને મુખમાં મેલે, દેવ નભે ભાળે. રામ. ૩
 સુમિત્રા લાવે શેલડી, તે બાલકને ભાવે;
 કટકા લઈ કોરાણે મૂકે, પાળી લઈ ચાવે. રામ. ૪
 ધુધરા ધમકે તેથી ચમકે, ઉતાવળા ચાલે;
 કરતણી કામલ આગળીઓ, તે ચણીઆરે ધાલે. રામ. ૫
 ધૂલર ધસે ખડખડ હસે, ક્રોધ કરે માતા;
 બાળપણાને બલિહારી જાય, શંકર ને વિધાતા. રામ. ૬
 અતિ આકળી થઈ માતા, લઈ બારણીએ બેસે;
 રાયતણા મસ્તાના મદગળ, વચ્ચે જઈ પેસે. રામ. ૭
 અતિ અડપલા કુંવર આપણા, કહો દિન ક્યમ જશે?
 બાલણુ પ્રભુ રઘુનાથજીને, બાંધે પ્રેમતણે પાસે. રામ. ૮

પદ ૭ મું-(ઢાળ એજ)

દેવ ડગલાં ભરે, પ્રભુ પગલાં ભરે. ટેક.
 ડગમગ કરતા ડગલાં ભરતા રમતા રાજકુમાર;
 લડથડતા સિંહાસન પકડે બહીતા અપરંપાર. દેવ૦ ૧
 સિંહાસન મુકાવે રાજા, છુટા રખાવે હસ્ત;
 થરથરે ધ્રુજે, કાંઈ નવ સૂજે, ઝાલી રહે છે વસ્ત. દેવ૦ ૨
 આફળીએ વળી ઉભા થાયે, અચાનક બેસે;
 વશિષ્ઠ કહે છે, શું વર્ણવું, નારાયણ નરવેશે? દેવ૦ ૩
 મનમાં માન્યા મસ્તાના થઈ, ઉભાળે અલંકાર;
 સદા રહે અર્ધાંગે કમલા, શો કરશે શણગાર? દેવ૦ ૪
 સખા સહિત સોહાતા ચાલે, જમ માહાલે માતંગ;
 બાલણુ પ્રભુ રઘુનાથ મારો, સદા રહે સંતસંગ. દેવ૦ ૫

પદ ૮ મું-(ઢાળ એજ)

લાલા બોલો બોલો, બજબાલા (રાધુબાલાલા) બોલો બોલો. ટેક.
 કર જોડીને કહે કૌશલ્યા, કાંઈ બોલાવે રામ;
 એક વાર મુખ માતા કહે, તો સાઈ સધળા કામ. લાલા. ૧

ચતુરા એક ચકલુ લઈ આવી, મુખમાં કરાવેા સાદ;   લાલા. ૨
 આદિત્યવારે કર્યો ટુચકો, જય બોલે રઘુનાથ.
 હસતે મુખે કરે હંકારા, લખારા એહ અપાર;
 શિશુપાણું સંપૂરણુ દાખે, આદ્ય પુરુષ અવતાર.   લાલા. ૩
 જ્ઞાનદષ્ટિમાં ગુરુ નમે છે, ઉત્તર અલગો આલ;
 વિરંચી તો વડો દીકરો, આ શા આદર્યા ખ્યાલ?   લાલા. ૪
 પળમાં બ્રહ્માંડ બાગે સરજે, પાર ન પામે વેદ;
 અગમને તારી ગમ નહિ, તો કાણે કળાયે ભેદ?   લાલા. ૫
 વશિષ્ઠ સામું વેગે જોઈને, મુખથી કહી તવ માત;
 ભાલણુ પ્રભુ રઘુનાથ, તાહારી ગહનગતિ અધાત.   લાલા. ૬

પદ ૯ મું-(ઢાળ ચાલતો)

આજ વડીરે વધાઈ, આજ વડીરે વધાઈ;   ટેક.
 મુખ માતા કહે, શ્રુતિ વેદલહે, આજ વડીરે વધાઈ.   આજ. ૧
 હસતાં માતા હર્ષ ન માહાતા, હુંટાવ્યા ભંડાર;
 અર્થ ગર્થ સૌકાને આપ્યા, તેણ ને તોખાર.   આજ. ૨
 વાળનં વાગે ગુણુકા નાચે, ગુણીજન ગાએ ગાન;
 વધાઈયા દશરથ બાણી દોડ્યા, બોલ્યા બાલારામ.   આજ. ૩
 વેદમય વાણી છે જેની, બોલે અમૃત સાર;
 માતા મોહ પામી નવ જાણ્યા શ્રુતિના શણુગાર.   આજ. ૪
 સલા સરવે સામું જીએ, શો કરશે ઉચ્ચાર!
 ભાલણુ પ્રભુ રઘુનાથ માહરો, તત્ત્વ તણો વિચાર.   આજ. ૫

પદ ૧૦ મું-(દેશી ફેર)

નાચો નાચો નિરમલ નાચ રામ લાલા;   ટેક.
 તમે ભેગા રમોને ભૂપતિ બાલા.   નાચો. ૧
 શિરપર ધુધરીઆળા ધુમતા ધુમતા કેશ ફરકે;
 નાચ નાચે ને દુષ્ટોનાં મન થરકે.   નાચો. ૨
 બંને કાને મકરાકૃત કુંડળો ઝળકે;
 નાકે ખુલાખ શોહે સુંદર મોતી લટકે.   નાચો. ૩
 ઉરપર ભૃગુ લાંછન કૌરતુલ માળા;
 નાચો થેઈ થેઈ થેઈ જગત પ્રતિપાળા.   નાચો. ૪

પ્રભુ પાડે તાળી ને વળી તોતળું બોલે;	નાચો ૦	૫
નાનું નાનું નૃસ સંભળી શંકર ડોલે.		
પ્રભુ ઢળી પડે ને ધરણીથી આપે ઉભા થાય;	નાચો ૦	૬
મૈયા સુંબન કરીને ચાંપે રૂદ્યા માંજ.		
પાયે નેપુર રમઝમ વાજે મંદિરમાં રાજે;	નાચો ૦	૭
કટી કંદોરા મેખલાની ઘોર ગાજે.		
ચાલો ચાલો સખી રામ જોવા જઇએ;	નાચો ૦	૮
લાલણ પ્રભુ રઘુનાથને ચાંપુ હૃદયે.		

પદ ૧૧ મું—(દેશી ઉપર મુજબ)

મૈયા લાલને શણગારે, ચાલો જોવા જઇએ;	ટેક.	
શ્યામ સ્વરૂપ દેખીને શીતળ થઇએ.	મૈયા ૦	૧
શીશ સાંકડે રાખી મૈયા ધાલે ચંદો ચાક;	મૈયા ૦	૨
વળી ધુધરીઆળી ગોફણીને માથે મોતીલાગ.		
કાને મકરાકૃત કુંડળ ફરી જોડ;	મૈયા ૦	૩
નાકે ખુલાખ વળી મુખમાં તંબોલ.		
મૈયા મુખકું ઘોઘનિ, કરે કેશરની આડ;	મૈયા ૦	૪
વળી નેત્રો સમારી કરે, કાજળ ટપકું ગાલ.		
કોટે કૈસ્તુલ મણી ને માણક ઓપંત;	મૈયા ૦	૫
વળી ધુધરીઆલું ધુલરૂં તે કરડે છે નિજદંત.		
બાંહે બાબુબંધ બેરખામાં સોનાની સાંકળ;	મૈયા ૦	૬
વીંટી જડીયા હીરલા કાંઈ તારાનું સંડળ.		
કટી ત્રોટી કંદોરથી ધુધરડાના ઘોર;	મૈયા ૦	૭
કોરી પહેરી ઝાંઝરી ને પાની રાતી ચોળ.		
રાજનીતિના રમકડામાં આગે ધનુષ ને ચાંપ;	મૈયા ૦	૮
લાલણ પ્રભુ રઘુનાથ ભજતાં ટળશે તનના તાપ.		

પદ ૧૨ મું—(દેશી ઉપર મુજબ)

બાઈ કાઈ બતાવો મને રામ લાલા;	ટેક.	
હું તો શોધી વળી સઘળા બાળા.	બાઈ ૦	૧
મેં તો કેડેથી ઉતાર્યો, કશું કામ પશું;		
મારી નજર ચુકીને, રૂકું રતન રશું.	બાઈ ૦	૨

આહાં ઉઠો અતુચર, પાણી પીજો પછી;
 બાઈ, બ્રહ્માંડે ભરાણો એ તો ખયાખચી. બાઈ૦ ૩
 મુનિ વશિષ્ઠ વરણવે વેદનો વિચાર;
 બાઈ, રામ રામ રામ રમે સકળ સંસાર. બાઈ૦ ૪
 જૂઓ, ઉઠો, અતુચર, જુઓ ચારે દેશ;
 બાઈ, રામ તારાને શોધે શેષ ને મહેશ. બાઈ૦ ૫
 રાજા રાતા તાતા થાએ, કરો સરજ્યુમાં શોધ;
 ભાલણ પ્રભુ રઘુનાથ ભરાણા કૌશલ્યાની ગોદ. બાઈ૦ ૬

પદ ૧૩ મું-(દેશી ઉપર મુજબ)

મૈયા બાવરી થઈરે, માતા બાવરી થઈ; ટેક.
 લૂગડે લપેટયો લાલ દીઠો નહિ. મૈયા૦ ૧
 હેલી, ગોદમાં ધાલી ઇણે બાહાર માન્યો;
 એવો ચંચળ ચક્રાર કેમ રહ્યો છાનો? મૈયા૦ ૨
 મૈયા આશ્ચર્ય પામી કહે, કહું છું તુને;
 આવો અકળ કુંવર માહારો વરશે કુને? મૈયા૦ ૩
 હેલી, પરિબ્રહ્માં પ્રાક્રમ નથી થોડું;
 એવું સરજ્યું હશે વિરંચીએ વિશ્વમાં જોડું? મૈયા૦ ૪
 શિવસનકાદીક ઇમ કહે છે, વ્યાધો ચૌદે લોક;
 કેશ આવે નેત્ર આડે તે ઉંચા કરે ડોક! મૈયા૦ ૫
 શાં કીધાં તપ કૌશલ્યાએ ઓછંગે માહાલે?
 ભાલણ પ્રભુ રઘુનાથ, માનો પાલવડો ઝાલે. મૈયા૦ ૬

પદ ૧૪ મું-(દેશી ફેર)

કરું થાપડ થાપડ પાણા, તમે જમો રઘુબા રામા. ટેક.
 થાખ્યા બ્રહ્મા, થાખ્યા શંકર, થાખ્યા નિગમ ચાર; કરું ૧
 વિશ્વવસુ ને વસુધા થાપી, કોઈ ન પામ્યું પારરે. કરું ૨
 તણુ બ્રાતને માત પીતા મળી રમાડે ધર માંલ્ય; કરું ૩
 અગમ અજોચર અતિશે ઉંડા કર્તાના ધર કયાંયરે! કરું ૪
 પા પળમાં પ્રગટે સંધારે, તેને હુલાવે માત; કરું ૫
 ખડ ખડ ખડ હસે બોલતાં, ગતિ જેની અધાતરે. કરું ૬
 કાનમાં પેશી કરે કરર, સુણે શાણા થઈને વાત; કરું ૭
 રઘુકુંભણી ભાલણ ધણી, શીશુ રૂપ રઘુનાથરે. કરું ૮

પદ ૧૫ મું-(દેશી પદ ૧૩ પ્રમાણે)

હરિ પાવલાં પાડે, પ્રભુ પાવલાં પાડે. ટેક.
કૌશલ્યા હુલાવે રામને, કૈકયે લીધા ભર્યું;
સુમિત્રાએ શત્રુધન તેજ્યા, લક્ષ્મણુ લોટ્યા તર્ત. હરિં ૧
માયામાં બ્રહ્માંડ ભમાડે, વિરંચી વિસ્મે થાય;
આઘ પુરુષની ઇચ્છા શક્તિનો, મોટો મહિમાય. હરિં ૨
કૌશલ્યાએ કરચકા કાંધ, હેઠા મેલ્યા રામ;
સુમિત્રા તો શું હુલાવે, હું હુલાવું આમ. હરિં ૩
રમત જોઈને રાજા રીઝે, શોણું કે આ સત્ય ?
વાંઝીયાને ઘેર રમે લાડકાં, કીયા દેવના દત્ત ? હરિં ૪
શિવ સરીખા સમાધિમાં શોધે, દિગંબર જે દેવ;
મૃત્યુ લોકમાં મા કેહેવાણી, આશ્ચર્ય અધિકું એવ ! હરિં ૫
કામળ પાનીએ ખુંચ્યા વિછુવા, ટાંકી પડી તે વાર;
ભાલણુ પ્રભુ રઘુનાથ ઉતાર્યા સાથેથી સૂત ચ્યાર. હરિં ૬

પદ ૧૬ મું-(દેશી એની મળતી)

આવો ઝુલડી પહેરાવું (૨)
બાર બાર બલી જાઉં, લાલાને ઝુલડી પહેરાવું. ટેક.
કરમાં લીધી ઝુલડીને, પાડે કૌશલ્યા સોર;
રામ રમો રંગ મોહોલમાં, હું આપું કનકના મોર. આવો ૧
ઉણુકાળનો ઊંડો વાયુ, કરમાય કામળ અંગ;
પાયે પહેરાવું મોજડી, પછી રમો સખાને સંગ. આવો ૨
કશ્યપસૂત તો કઠણુ તપે છે, જકતને લાગે જવાળ;
વિષધર સરખા વિકળ થયા, તમ કામળ કાયા, બાળ ! આવો ૩
ગૂંઝે ધાલું સૂખડી ખાંતે, મેવા લ્યો મ્હોંમાગ્યા;
ભૂમંડળના ભૂપતિ કેહેશે, ન્હાના નરપતિ નાગા. આવો ૪
કૌશલ્યાએ કર ગ્રહીને, પહેરાવી બે ખાંભ;
કસકસી કૌસ્તભમણી સરખી, જેમ ન બૂલે કયાંય. આવો ૫
ઝળકતી શી ઝુલડી પહેરાવી, માતા કરે ચુંબન;
ભાલણુ પ્રભુ રઘુનાથ મહારાને, સોંપું તન મન ધન. આવો ૬

પદ ૧૭ સું-(દેશી એજ)

જુલડી ક્યાંય વિસારી, જુલડી ક્યાંય વિસારી ?	જુલડી. ૧
તમે કહો રઘુપા રામા, છો સંત તણા સુખધામા.	
જુગતે પેરાવી જુલડી, મૈયા ગર્ભ નિજ ધામ;	જુલડી. ૨
અનુચર એક ઉનાતો આવ્યો, જુલડી શોધે રામ.	
આગળ પાછળ હીરા જડીઆ, વચ્ચે માણેક મોતી;	જુલડી. ૩
કરમાં લીધો દીવડો ને હીંડે કૌશલ્યા નેતી.	
સોના ફેરી સોય મંગાવું, રૂપા ફેરા ધાગા;	જુલડી. ૪
એ જુલડી શીવવાને નવ લખ દરજી લાગ્યા.	
સમજાવ્યો સમજે નહિ શામો, કહ્યું ન માને કાલો;	જુલડી. ૫
રોષ રોષને જુલમ કરે, ક્રોધને જડીજ હોય તો આલો.	
રોતા રહીને કહે રાધવજી, નેડીને બે હાથ;	જુલડી. ૬
રાજ્યહંસને મહે હોરાડી, ઉડી ગયો આકાશ.	
ગિરિ ગહંવર ગુફાઓ નેઈ, નેયો ઝાડે ઝાડ;	જુલડી. ૭
વશિષ્ઠનો શિષ્ય લાવ્યો જુલડી, રામે છોડી રાહાડ.	
મુખડું નેઈને માતા કહે છે, અકળીત આ કુમાર;	જુલડી. ૮
ભાલણ પ્રભુ રઘુનાથ મારો મુક્તિનો દાતાર.	

પદ ૧૮ સું-(ઢાળ ફેર)

રઘુપા રમે રે, મારો રઘુપા રમે,	ટેક.
શિવ બ્રહ્માદિક પુરૂષમે, મારો રઘુપા રમે.	
હુંકે હાથે તાળી પાડે રંગે રમે રામ;	મારો ૧
મુક્તિની મનવાર કરે છે, છોડો ધરનાં કામ.	
ધમક વાગે ધુધરાને, ઠમક મેહેત્રે પાય;	મારો ૨
લાલજી હીંડે લટકતા તો, મસ્તીમાં ન મ્હાય.	
નાની સરખી ધનુષડી ને, નાનાં સરખાં બાણ;	મારો ૩
રાયતણા છે બાળકા, પણ સહુને વહાલા પ્રાણ.	
શરીરે તો સ્વેદ વળ્યો છે, માંસ બેગો મેલ;	મારો ૪
રાજ સરખાએ રજમાં લોટે, ખાંતે કરે ખેલ.	
ધુધરીઆળી ગોફણી, ને ચાંકડીઆળા કેશ;	મારો ૫
નયણાં આગળ નાગા ફેરે, નારાયણ ને શેષ.	

મુઠીમાં છે માલપુડા, ન જોડલા ઝુંટી ખાય;
 બોલી બોલે કાબલી તે, સમજે એની માય. મારો૦ ૬
 માતાએ તો કેડે તેડી, મુખ કર્યાં સુંખન;
 ભાલણુ પ્રભુરધુનાથ મારાને, ભજ્યું નિશદિન. મારો૦ ૭

પદ ૧૯ મું-(ઢાળ પદ પહેલાનો)

પ્રીતે પાડે કૌશલ્યા સોર, રધુ મારો ક્યાંય રમે;
 માહારા કામળ બાળકીશોર, રધુખા ક્યાંય રમે. ૧
 દશે દિશ દોડાવોને દુત, રધુ મારો ક્યાંય રમે;
 નથી લાડકડો લક્ષ્મણુ સંગ, રધુ મારો ક્યાંય રમે. ૨
 આનંદમાં ઉઘાડે અંગ, રધુખા ક્યાંય રમે;
 શકે હરી ગયો કાઈ ભુપ, રધુખા ક્યાંય રમે. ૩
 જીને હોય કુંવારી કન્યાય, રધુ મારો ક્યાંય રમે;
 માતા શોધી વળી ધામોધામ, રધુ મારો ક્યાંય રમે. ૪
 છુપ્યા ભકતોના ભીતર રામ, રધુખા ક્યાંય રમે;
 પ્રીતી કારણુ પ્રપંચ થાય, રધુખા ક્યાંય રમે. ૫
 તમે શોધોને શિવજીનાં મન, રધુ મારો ક્યાંય રમે;
 જીને લગ્ન લાગ્યું નિશદિન, રધુખા ક્યાંય રમે. ૬
 માતા ઉભી થઈને ઢોળે ધર્મ, રધુ મારો ક્યાંય રમે;
 રૂપિ રદ્યમાં ખુંચ્યા ચર્મ, રધુખા ક્યાંય રમે. ૭
 ગર્ધ મંથરા તે મહેલની માંલ, રધુ મારો ક્યાંય રમે;
 પહોળા પારણે પુરૂષ પુરાણ, રધુખા ક્યાંય રમે. ૮
 માહાનિદ્રામાં મારો નાથ, રધુ માહરો ક્યાંય રમે;
 ધણી ભાલણુનો સુખ સાથ, રધુખા ક્યાંય રમે. ૯

પદ ૨૦ મું-(દેશી ફેર)

મૈયા ક્યાંય કરો ચિંતાય, તારો પારણે રાધવરાય. ટેક. ૧
 પારણીએ પોઢ્યા પુરૂષ પુરાણ, જાણે ઉઘ્યા કોટિકલાણ. મૈયા૦ ૨
 દયાણો નીચે લક્ષ્મણુ છેક, જાણે નારાયણુપર શેષ. મૈયા૦ ૩
 શીશે શિયળ થઈ છે વેણુ, કુંકુમ ખરી પજ્યાં જેમ નેણુ. મૈયા૦ ૪
 નૈત્રા નિદ્રામાં ભરપૂર, વેરી વિધન રહ્યાં છે દૂર. મૈયા૦ ૫
 ઘુલરૂં ખુંચું છે કર વામ, જાણીએ ભેટ્યા ચારે ધામ. મૈયા૦ ૬

પદ ૧૭ મું-(દેશી એજ)

જુલડી ક્યાંય વિસારી, જુલડી ક્યાંય વિસારી ?	
તમે કહો રઘુઆ રામા, છો સંત તણા સુખધામા.	જુલડી. ૧
જુગતે પેરાવી જુલડી, મૈયા ગર્ભ નિજ ધામ;	
અનુચર એક ઉનાતો આવ્યો, જુલડી શોધે રામ.	જુલડી. ૨
આગળ પાછળ હીરા જડીઆ, વચ્ચે માણેક મોતી;	
કરમાં લીધો દીવડો ને હીંડે કૌશલ્યા જોતી.	જુલડી. ૩
સોના ફેરી સોય મંગાવું, રૂપા ફેરા ધાગા;	
એ જુલડી શીવવાને નવ લખ દરજી લાગ્યા.	જુલડી. ૪
સમજાવ્યો સમજે નહિ શામો, કહ્યું ન માને કાલો;	
રોષ રોષને જુલમ કરે, ક્રોધને જડીજ હોય તો આલો.	જુલડી. ૫
રોતા રહીને કહે રાધવજી, જોડીને ખે હાથ;	
રાજ્યહંસને મહે હોરાડી, ઉડી ગયો આકાશ.	જુલડી. ૬
ગિરિ ગહંવર ગુફાઓ જોઈ, જોયો ઝાડે ઝાડ;	
વશિષ્ઠનો શિષ્ય લાવ્યો જુલડી, રામે છોડી રાહડ.	જુલડી. ૭
સુખદું જોઈને માતા કહે છે, અકળીત આ કુમાર;	
લાલણ પ્રભુ રઘુનાથ મારો મુક્તિનો દાતાર.	જુલડી. ૮

પદ ૧૮ મું-(ઢાળ ફેર)

રઘુઆ રમે રે, મારો રઘુઆ રમે,	
શિવ બ્રહ્માદિક પુઠે ભમે, મારો રઘુઆ રમે.	ટેક.
હુંકે હાથે તાળી પાડે રંગે રમે રામ;	
મુક્તિની મનવાર કરે છે, છોડો ધરનાં કામ.	મારો ૧
ધમક વાગે ધુધરાને, ઠમક મેહેત્રે પાય;	
લાલજી હીંડે લટકતા તો, મસ્તીમાં ન મ્હાય.	મારો ૨
નાની સરખી ધનુષડી ને, નાનાં સરખાં બાણ;	
રાયતણા છે બાળકા, પણ સહુને વહાલા પ્રાણ.	મારો ૩
શરીરે તો સ્વેદ વળ્યો છે, માંછ ભેગો મેલ;	
રાજ સરખાએ રજમાં લોટે, ખાંતે કરે ખેલ.	મારો ૪
ધુધરીઆળી ગોફણી, ને આંકડીઆળા કેશ;	
નયણાં આગળ નાગા ફેરે, નારાયણ ને શેષ.	મારો ૫

મુઠીમાં છે માલપુડા, ને જોડલા ઝુંટી ખાય;		
ખોલી ખોલે કાળલી તે, સમજે એની માય.	મારો૦	૬
માતાએ તો કહે તેડી, મુખ કર્યાં ચુંબન;		
લાલણુ પ્રભુરધુનાથ મારાને, ભજશું નિશદિન.	મારો૦	૭

પદ ૧૯ મું-(ઢાળ પદ પહેલાનો)

પ્રીતે પાડે કૌશલ્યા સોર, રધુ મારો ક્યાંય રમે;		
માહારા કામળ બાળકીશોર, રધુખા ક્યાંય રમે.		૧
દશે દિશ દોડાવોને દુત, રધુ મારો ક્યાંય રમે;		
નથી લાડકડો લક્ષ્મણ સંગ, રધુ મારો ક્યાંય રમે.		૨
આનંદમાં ઉઘાડે અંગ, રધુખા ક્યાંય રમે;		
શકે હરી ગયો કાઈ ભુપ, રધુખા ક્યાંય રમે.		૩
જીને હોય કુંવારી કન્યાય, રધુ મારો ક્યાંય રમે;		
માતા શોધી વળી ધામોધામ, રધુ મારો ક્યાંય રમે.		૪
છુપ્યા ભકતોના ભીતર રામ, રધુખા ક્યાંય રમે;		
પ્રીતી કારણ પ્રપંચ થાય, રધુખા ક્યાંય રમે.		૫
તમે શોધોને શિવજીનાં મન, રધુ મારો ક્યાંય રમે;		
જીને લગ્ન લાગ્યું નિશદિન, રધુખા ક્યાંય રમે.		૬
માતા ઉભી થઈને ઢળે ધર્મ, રધુ મારો ક્યાંય રમે;		
રૂપિ રદ્યમાં ખુંચ્યા ચર્ણ, રધુખા ક્યાંય રમે.		૭
ગર્ધ મંથરા તે મહેલની માંલ, રધુ મારો ક્યાંય રમે;		
પહોડ્યા પારણે પુરૂષ પુરાણ, રધુખા ક્યાંય રમે.		૮
માહાનિદ્રામાં મારો નાથ, રધુ માહરો ક્યાંય રમે;		
ધણી લાલણુનો સુખ સાથ, રધુખા ક્યાંય રમે.		૯

પદ ૨૦ મું-(દેશી ફેર)

મૈયા ક્યાંય કરો ચિંતાય, તારો પારણે રાધવરાય.	ટેક.	૧
પારણીએ પોઢ્યા પુરૂષ પુરાણ, જાણે ઉદ્યાકોટિક ભાણ.	મૈયા૦	૨
દખાણો નીચે લક્ષ્મણ છેક, જાણે નારાયણપર શેષ.	મૈયા૦	૩
શીશે શિથળ થઈ છે વેણ, કુંકુમ ખરી પજ્યાં જેમ નેણ.	મૈયા૦	૪
ત્રેત્રો નિદ્રામાં ભરપૂર, વેરી વિધન રહ્યાં છે દૂર.	મૈયા૦	૫
ધુલઈ ખુંચું છે કર વામ, જાણીએ ભેટ્યા ચારે ધામ.	મૈયા૦	૬

કટી તટ કંદોરાની ખેલ, જાણે વિરંચીએ પાડી વેલ. મૈયા૦ ૭.
દુશાલો ઝુલી હોઠી ચર્ણુ, કમળા ચાંપતી હોય જેમ ચર્ણુ. મૈયા૦ ૮
શી કહું સેન તણી શોભાય, ભાવે ભામણે ભાલણ જાય. મૈયા૦ ૯

પદ ૨૧ મું-(ઢાળ એજ)

ખાળા વત્સ દેખાડો બાઈ, ભૂપતિ ભુવનમાં આવ્યા ધાઈ. ટેક. ૧
કૌશલ્યા દે દાસીને માન, બાઈ તું આખ્યાં જીવતદાન. બાળા૦ ૨
હસ્તા ધસ્તા દશરથ રાય, હરખે આનંદે પુલી કાય. બાળા૦ ૩
આંગણીએ બીડ થઈ છે ધામ, લાધા લાધ્યા લક્ષ્મણ રામ. બાળા૦ ૪
આંગણે વાજી રહ્યાં વાજંત્ર, ગુણીજન ગાયે રામ ચરિત્ર. બાળા૦ ૫
પ્રમારી પ્રુખ બની અનુપ, પૌગંડા વચ્ચે ત્રિભુવન ભૂપ. બાળા૦ ૬
રાયે પહોણા દીઠા રામ, જાણે શેશ અને ધનશ્યામ. બાળા૦ ૭
ઉઘાડી અદ્વપણીઆળી નેણ, ભાલણ ભવ ભવ ભજશે વેણ. બાળા૦ ૮

પદ ૨૨ મું-(દેશી ઢાળ ફેર)

આજ રૂડો દહાડો, રંગીલા રામે લીધો આડો ટેક.
આડો કરે છે અતી ઘણોને પછાડો બે પાગ;
આકાશને ઉતરડી જનની! આદિલ મુજને આપ. આજ. ૧
દિનકરથી આ દેહ તમારો, મહા મોટો સંબંધ;
સમજાવ્યો સમજે નહિ, અર્લોક વસમો કરતાં ધંધ. આજ. ૨
દશરથ દહાડી દુઃખ ધરતા, જેખાળ વિના બળ્યું રાજ;
આજ તો ભૂપત અતિ અકળાણા, માતા આવ્યાં વાજં. આજ. ૩
હીરલા કેરી ગુંથી ઉઢાણી, મણિ મુક્તા ચોપાસ;
કૌશલ્યાએ કરમાં આલી, હરીને આવ્યું હાસ્ય. આજ. ૪
આડો જોવા આદિત્ય થંભ્યા, વિસ્મે પામ્યા સુર;
ભાલણ પ્રભુ રઘુનાથ ભરાણા, બ્રહ્માંડે ભરપુર. આજ. ૫

પદ ૨૩ મું-(ઢાળ એજ)

શ્રીહરિ આંગણે ખેલે, શાં તપ કીધાં રામે જન્મ પેલે? ટેક.
રમઝમ કરતા રમવા ચાલ્યા ચારે ચપળ ચક્રાર;
બહુ મુનિયોના ઘેરા કરતા, શ્રુતિઓના શોર. શ્રીહરિ૦ ૧
સરખે સરખા સાથીડાને બોલાવે અમૃત વેણ;
જેમ તારામાં ચંદ્રમા, તેમ રાજે રાજવનેણ. શ્રીહરિ૦ ૨

જેગી બેઠા જાપ જપે ને, કરતાં વેદની ધુન્ય;

અજન્માને જન્મ કશોએ, માઈનાં મોહોટાં પુન્ય. શ્રીહરિં ૩

રાજ્યનીતિનાં રમકડાં એ, માગે ધનુષ ને ચાપ;

લાલણુ પ્રભુ રઘુનાથ મારો, હરશે સૌ સંતાપ. શ્રીહરિં ૪

પદ ૨૪ મું—(ઉપર પ્રમાણે બાજત ઢાળ એજ ફેર)

બાળુડા બારણે રમે, માહરું તેજ જોવા મન ભમે. ટેક. ૧

ખેલે શસ્ત્રઅસ્ત્રની સાધ્ય, માહોમાંહ માંડે છે વાદ. બાળુડાં ૨

કર કાંસી ધુધરડા ને ગેડી, મૈયા રજ લુહે કૂડે તેડી. બાળુડાં ૩

નિરંજન નાના ને નાગા, દેખી અમર તણા ભય ભાગ્યા. બાળુડાં ૪

આધા લાવે ને પાછા દોડે, ફરે રવિ શશિ જેમ જોડે. બાળુડાં ૫

રમતા આવે ને રાયને ભેટે, વાધા વસ્ત્ર છુટે કટી હેઠે. બાળુડાં ૬

કરે કૌતક કોટી અનંત, ખેલે લાલણુ પ્રભુ ભગવંત. બાળુડાં ૭

પદ ૨૫ મું

કૌશલ્યા લાલ લડાવે, મહામુનિઓના ધ્યાનમાં નાવે. ટેક. ૧

સહસ્ર વદને વદે વેદ ધારા, રમે સખ જુગ સરજનહારા. કૌં ૧

પ્રભુ અકલીત અખંડ પોતે, શિવ સમાધિમાંહે ગોતે. કૌં ૨

માથે ટોપી મોતીડાની દોર, મુખ બાળક ચંદ્ર ચંકાર. કૌં ૩

કાને જુમખે જડીઆં મોતી, મુખ જાણીએ કોટી ઉઘોતી. કૌં ૪

કંઠે ધુલરામાં સિંહનખ, પ્રભુ પધાર્યાં અવની પખ. કૌં ૫

બાંહે બાળુખંધ ને પોંહોચી, રામા મુનિ તણા મન ખુંચી. કૌં ૬

સુર કારણ મનુષ્ય શરીર, રઘુવંશ મહારા રણધીર. કૌં ૭

પાએ ઝાંઝરી કામળ પાની, રહ્યા લાલણુ ત્યાં મન માની. કૌં ૮

પદ ૨૬ મું—(ઢાળ ઉપરનો)

કૌશલ્યા રામને રોકે, કુડી દષ્ટિ નિહાળશે કોકે. ટેક. ૧

તારા છુટા બાળા કેશ, મહારા લાડકડા લઘુવેશ. કૌં ૧

માતા ધાલે માદળીઆમાં ચીઠી, જોઈ અમર હશે ઠીઠીઠીઠી. કૌં ૨

તારી કંદર્પ કોટીક કલાય, દેખી મુનીઓનાં મન લલચાય. કૌં ૩

કોધી કપટિ છે લંકાનો ઈશ, જીને વીસ ભુજ દશ શીશ. કૌં ૪

જીનાં થાણાં ફરે ઠામોઠામ, રૂપિ રોઈ જોજ્યા નિજધામ. કૌં ૫

કાંઈ કાલા માહાઈ કહ્યું માનો, લાલણુ પ્રભુ ભય શાનો. કૌં ૬

પદ ૨૭ મું—(ઢાળ એજ)

મૈયા મુને દશાનન દાખો, મહારા મન તણો સંદેહ ભાગો.	ટેક.	
એ તો ક્રવો છે, વ્રક્ષ જેવો, એને મારીને દંડ દેવો.	મૈયા૦	૨
જેથી પીડાય દેવ ને દુનિયા, ઉઠો લક્ષ્મણુ છેદીયે પળમાં.	મૈયા૦	૩
મારી સૂરજ વંશમાં સાખ, એને મારી જાળી કરું ખાખ.	મૈયા૦	૪
અમો શૂરામાં વળી શૂર, ભાલણુ પ્રભુ ભરપુર.	મૈયા૦	૫

પદ ૨૮ મું—(ઢાળ ઉપરનો)

બાળા મારા બેલો વિચારી, ઇને તપે ત્રુઠ્યા ત્રિપુરારી.	ટેક.	૧
ઇને તપે ત્રુઠા છે વિધાતા, પાપી પૃથ્વીને પીડે અધાતા.	બાળા.	૨
સુરભી સહિત ગયા સુરવીરા, ગીરા ગગન થઈ ગંભીરા.	બાળા.	૩
જેથી શક સરીખે ન ચાલે, કાઈ વઢવાને હામ ન ધાલે.	બાળા.	૪
કરશે કુળ સહિતે તેના સંધાર, ધણી ભાલણુ રાજકુમાર.	બાળા.	૫

પદ ૨૯ મું

ઝાંઝરનો ઝમકારો વાગે, નેપુરનો ઠમકારરે;		
આબ્યો છે અવધ ધણી અધમ ઉધારરે.	ટેક.	
ઈંદીવર અંગે સુંદર ભાતુ કુળ ભુપરે;		
કાટી કામ વારી નાખું જોતાં જેતું રૂપરે.	આબ્યો છે.	૧
મુખ જાણે કાટિ શશી, ફરકે બાળા ફશરે;		
કાને કડાં ઝુમખાને હતો બાળે વેશરે.	આબ્યો છે.	૨
બ્રગુદીમાં બ્રહ્માંડ ભાગે, નણુ બે વિશાળરે;		
કંઠે ઝળકે ધુલરૂં, ગુંચવાણી મોતી માળરે.	આબ્યો છે.	૩
બોલી બોલે કાબલી ને વાણી છે રસાળરે;		
અધુર રંગ પરવાળી શાંત બોલેલા ગાલરે.	આબ્યો છે.	૪
બાળુઅંધ બેરખાને, કનક કડાં પાણુરે;		
કટીતટા કંદોરામાં, ખોશ્યા ધનુષ બાણુરે.	આબ્યો છે.	૫
પાએ પહેરી ઝાંઝરીને, દડબડ દોડરે;		
ભાલણુ પ્રભુ રઘુનાથ મારો લવચકી છોડરે.	આબ્યો છે.	૬

પદ ૩૦ મું—(ઢાળ ફરતો ઘોળની દેશી)

માતા લડાવે લાલને, મુખડે કરેરે ચુંબન;		
સુરને શોધ્યો તે નવ જડે, બ્યાન ધરતા મહા મુન્ય.	ટેક.	

કૌશલ્યા કહે છે કેકે સુણો, પ્રગટ્યું પુરવતું પુન્ય;	માતા.	૧
નાહ્યાં જધનેરે જાહન્વી, કીધાં શિવ પુજન.	માતા.	૨
સાતે સાગર મીઠા થયા, ઉગ્યો પશ્ચિમ ભાણ;	માતા.	૩
વસુધા વાધીરે મોતીડે, ધન્ય અન્નેધ્યાને જાણ.	માતા.	૪
તેત્ર સરોજ અંજવતાં દોડી દુર પ્રભુ જાય;	માતા.	૫
કાજળ ખરડી આંગળી, જનની અતિ અકળાય.	માતા.	૬
આતા, આંખ અંજવીએ, નૌતમ દુઃખ નહિ નેણ;	માતા.	૭
આંખથી આદિલ ઉપન્યા, માનાં મિથ્યા છે વેણ.	માતા.	૮
પાયે ઉરાડે રેણુકા, માતા મન ધરે રીશ;	માતા.	૯
એ રજ શિવજી શોધે, સદા ચડાવે વિરંચી રીશ.	માતા.	૧૦
મહેલોમાંહા મસ્તી કરે, કુંવર દોહ્યા દોહ્ય;	માતા.	૧૧
હોડે પડ્યા હારે નહિ, જોવા સરખી છે જોજ.	માતા.	૧૨
ખાંતે ખોળામાં ખેલતાં, વળી વળી કરે પયપાન;	માતા.	૧૩
ભાલણુ પ્રભુ રઘુનાથજી, અંતર પડી ઓળખાણ.	માતા.	૧૪

પદ ૩૧ મું-(ઢાળ એજ)

રાજા રમાડે રામને, રમતા રવીકુળભૂપ.	ટેક.	
માયાયે માનવદેહ ધર્યો, આત્મા અકળ સ્વરૂપ.	રાજા.	૧
કરમાં લીધો છે લાડવો, વીટીવળો છે કાગ;	રાજા.	૨
સુરપતિ જીએ આકાશથી, ધનધન્ય દશરથનાં ભાગ્ય.	રાજા.	૩
તારામાં શોભે ચંદ્રમા, સભામાં શોભે શ્રી રામ;	રાજા.	૪
મેઘમાં ચમકે જેમ વીજળી, રાજે ઇન્દીવર શામ.	રાજા.	૫
ખોલી ખોલે છે કાળલી, હસ્તાં સભાનો સાથ;	રાજા.	૬
લાજે જોઇ શેષ સરસ્વતી, વાણી વેદ વિખ્યાત.	રાજા.	૭
લક્ષ્મણ નાની જૂમના ગણી, સેહેજમાં સળકી જાય;	રાજા.	૮
ભાઇઓ ભુરાહા બહુ પડે, કાલી લાવે રઘુરાય.	રાજા.	૯
ખાહાર ના જશોરે ખાળકા, રાક્ષસનું સખળ છે જોર;	રાજા.	૧૦
જાગ ને જગત ઝંપાઇ ગયા, મુનિને કષ્ટ કઠોર.	રાજા.	૧૧
રાક્ષસ મારાં રમકડાં, મારૂં તાણી તીર;	રાજા.	૧૨
દશશીશ દળવાને દોડ્યું, ધરાવું ધરણીને ધીર.	રાજા.	૧૩

વાણી સુણી વિસ્મે થયા, કરશે કાંઈક ધંધ; રાખ. ૮
 બહુ ફળ એમાં શેલડી, સોને વળગ્યો સુગંધ.
 દૂરથી આવે હરિ દોડતા, જનની બેઠી હોય બ્યાંહ; રાખ. ૯
 કાજળ ભુસે છે કાંચળી, પેશી ખોળાની માંહ.
 ધાવી ધરાઈ કરે કાગળા, સોને છાંટે શરીર; રાખ. ૧૦
 એમાં થઈએ જો આપણે, ધર્મ ધુરંધર ધીર.
 છેડો ઝાલીને માતનો, ઢોળી પાડે છે ધણું;
 ભાલણ પ્રભુ રઘુનાથજી, રાખો સદા તમ શર્ણુ. રાખ. ૧૧

પદ ૩૨ મું-(ઢાળ એ જ)

રાધવ રમતારે આંગણે, કુંવર ચારેની જોજી. ટેક.
 હોંડ સખી હરખે ઉતાવળી, પહોંચે મનના કોડ. રાધવ૦ ૧
 કાળા કેશ બહુ ફરફરે, શોભે સુંદર મુખ;
 વળી વળી વિચારે માવડી, શાં તપ સાધ્યાં આ સુખ. રાધવ૦ ૨
 વશિષ્ઠ વર્ણવે રાયને, રાય પુરણ તમ પુન્ય;
 ધાતા ધરતારે ધ્યાનમાં, કરતા વેદની ધુન્ય. રાધવ૦ ૩
 પાયે વાગેરે ધુધરા, વાગે ધમ ધમ ધમધાર;
 રમણીક રૂપ હું શું કહું, જોડી બાળ કીશોર. રાધવ૦ ૪
 ભાથા ખોસ્થા કંદોરડે, નાના ધનુષને બાણ;
 ચંચળ નિહાળે ચોદશા, શોધે નિશિચરના પ્રાણ. રાધવ૦ ૫
 કરમાં લીધો ગેદીદડો, ચાલ્યા સરજ્યુની તીર;
 પુઠે લક્ષ્મણજી દોડતા, ઉભા રહો રઘુવીર. રાધવ૦ ૬
 જોડી મળી યુવરાજની, હીડે હંસની ચાલ;
 મુખડાં દેખી મુનિ ચળે, નીરખી થાયે બે હાલ. રાધવ૦ ૭
 શ્યામ વર્ણ શરીરનું, જાણે ઉદયા છે ભાણ;
 આદિત્ય ઉનાળે આકરો, શ્રીવર શોભાની ખાણ. રાધવ૦ ૮
 દુરથી દુહો દોડાવીયો, જઈ પડ્યો સરજ્યુને પાર;
 અતિબળ બાહુમાં ચળવળે, ઉતારવા ભૂતળનો ભાર. રાધવ૦ ૯
 કોમળ વચને બહુ કરગરે, હો રૂપિ દુહો ચાલ;
 સ્વામી સરજ્યુનું શું ગળું ? કરશે સાગરમાં પાલ ? રાધવ૦ ૧૦

એકે આશ્ચર્ય હું શું કરું, ટાળશે દશશીશને કામ;	રાધવ૦	૧૧
ભય નહિ રાખે બ્રહ્માંડમાં, નીવારશે નિશિચરનું નામ.		
માંહેમાંહે રૂપિ કહે, કાઢશે સરવનું શુભ;	રાધવ૦	૧૨
લધુ લધુ વેશે એ લાડકા, વેદ વૃક્ષનું મુળ.		
શાને શોધું સમાધમાં આત્મા, અકળ સ્વરૂપ;	રાધવ૦	૧૩
ભાલણુ પ્રભુ રઘુનાથજી, રાજ રવિકુળ ભૂપ.		

પદ ૩૩ મું-(ઢાળ જુદો)

ગુર આભ્યારે, ગુર આભ્યા, રૂડા રાધવ રામ બોલાભ્યારે.	૧
પુળ કીધી, પુળ કીધી, રૂપિ અવિચળ આશીશ દીધીરે.	૨
પુછે રાજ, પુછે રાજ, કહો અમ સરખું કાજરે.	૩
ગુર ભાખે, ગુર ભાખે, નૃપ કાણુ પુછે તમ પાખેરે.	૪
નૃપ મોરા, નૃપ મોરા, બહુ રાક્ષસ ભય કઠોરારે.	૫
યજ્ઞ ભાગે, યજ્ઞ ભાગે, તમો બાળક લઘશું આગેરે.	૬
રાજ ધ્રુજે, રાજ ધ્રુજે, મુનિ આગળ કાંઈ ન સુઝરે.	૭
ગુર મારા, ગુર મારા, બહુ કળે પામ્યો છું કુમારારે.	૮
રાજ બોલે, રાજ બોલે, એને દુખડે તે ડુંગર ડોલેરે.	૯
ગુર મોરા, ગુર મોરા, સુત ક્રામળ વયે કીશોરારે.	૧૦
અમો ચાલું, અમો ચાલું, તમ મખનું કરું રખવાળુંરે.	૧૧
ગુર કહે છે, ગુર કહે છે, ધરણીધર્મ ધરંધર એ છે રે.	૧૨
માટે માગું, માટે માગું, સુર સમસ્તનું દુઃખ ભાગું રે.	૧૩
તજો ચિંતા, તજો ચિંતા, અમો ભણાવું વેદની સંધ્યારે.	૧૪
સલ વાણી, સલ વાણી, રામ યોગ્ય લઈ આવશું રાણીરે.	૧૫
રાજ રીઝયા, રાજ રીઝયા, લ્યો બાળક આલું બે બીજારે.	૧૬
આજ્ઞા દીધી, આજ્ઞા દીધી, સૂત સધાવા સામગ્રી કીધીરે.	૧૭
થયા ઉભા, થયા ઉભા, સ્વામી સભા થકી સુર સુખારે.	૧૮
નહિ ઘોડા, નહિ ઘોડા, બાળા કેશ કસ્યા અંબોડારે.	૧૯
ચાંપ ખાંધે, ચાંપ ખાંધે, કસ કસતા ભાથા બાંધેરે.	૨૦
કમર કસી, કમર કસી, મહારા મનમાં એ મુરત વશીરે.	૨૧
હીંડે લટકે, હીંડે લટકે, પ્રભુ આડો પંથ જોઈ અટકેરે.	૨૨
શીશ પુછે, શીશ પુછે, સ્વામી સુધે મારગ શું છે રે.	૨૩

સુણો બાળા, સુણો બાળા, લાં રાક્ષસ ઘોર વિકરાળારે.	૨૪
રણ સુનું, રણ સુનું, જોતાં જન જડે નહિ જુનુરે.	૨૫
જઈશું જુદા, જઈશું જુદા, અમો સૂરજવંશી સુધારે.	૨૬
નહિ વાંકે, નહિ વાંકે, ભૂપ ભોમીના ભય કેમ સાંખેરે.	૨૭
કર્યાં ટંકારા, કર્યાં ટંકારા, રંડા ધસતી વહે મારો મારોરે.	૨૮
તાણ્યાં તીર, તાણ્યાં તીર, છેઘાં દુષ્ટ કઠોર શરીરરે.	૨૯
દીવ્ય નારી, દીવ્ય નારી, ઘણી ભાલણ શ્રાપ ઓધારીરે.	૩૦

૫૬ ૩૪ મું

પ્રભુ લાંથી થયારે વિદાય, પરીણ પહેલાં કર્યાં;	
મુનિ અંગ ઉલટ ન માહાય, સંગ ખે બાળ ગ્રહા.	૧
આવ્યા આનંદે આશ્રમ માંલ, શુદ્ધ ભોમી બ્રહ્મ સભા;	
દેખી શામલ ગૌર શરીર, સહુ મુનિ થયા ઉભા.	૨
મળ્યા અંગ સંગ રૂપિરાય, આવ્યા તે યજ્ઞ સ્થાને;	
મુનિસંગ શોભે ખે વીર, રવિ શશી સમજાણે.	૩
ભરપુર રહ્યા બ્રહ્માંડ, સાલ કરે સુરતણી;	
મુનિ મનન કરે દિનરેણુ, ક્રીપાનાથ દિનમણી.	૪
મારી સુરજવંશીમાં સાખ, ધાક હવે પારું સહી;	
કંઈ નિષ્કંટક નિરધાર, ભોમી ભય રાખું નહિ.	૫
હોમો હવ્ય સહિત બહુ ધૂત, વાંધો વહ્નિ ધૂતપીધરા;	
જેનો ધુમ્ર ગયો આકાશ, ધશ્યા દુષ્ટ કોધે ભર્યાં.	૬
કરવા માંજો જગનો ભંગ, સીંધ બન્યા રામ પોતે;	
લેવા સુબાહુના પ્રાણ, સુરમુનિ સર્વે જોતે.	૭
કર કામજો ગ્રહા બાણ, પ્રાણ હર્યા પાપી તણા;	
મેહેલ્યો મારીય સાગરતીર, આગે અરિ હણવા ધણા.	૮
જય જય જક્ત પ્રતિપાળ, બાળ કેમ માનું હમો;	
માહા માયાથી સ્વીયાખેલ, ત્રીગુણમાં તત્ત્વ તમો.	૯
પ્રભુ ક્રીડા કરે દિનરેણુ, જોઈ રૂપિ રીઝે ધણું;	
આવી કંકાતરી રૂપિ ઘેર, જનકપુર કાજ બણ્યું.	૧૦
કહે વિશ્વામિત્ર, હો રામ, કામ આજ કરવું સહી;	
કરો અંબકતા તણુ ભાગ, જનકપુર જુગતે જઈ.	૧૧

કર્યું પીતાંબર નીજ કેડ, તેડી રૂપિ પંથે વળ્યા;	
કાઈ વિપ્રનાં વર કન્યાય, શુભ શુદ્ધ શુકન મળ્યા.	૧૨
જોઈ મોહ પામ્યા મુનિ મન, વન આળ્યા ગોત્તમના;	
બોલે શુક હંસ ચક્રાર, શુદ્ધ સરોવરના.	૧૩
માંહે ભ્રમર કરે શુંજર, હાર શોભે કમળતણી;	
મીન મકર કરે જળપાન, માંહ મસ્તાન બણી.	૧૪
ઉપર પુષ્પલતાની વેલ, કેળ ભારે ઝુલી રહી;	
વળી ઝમરૂખ જાંબુ ને જાય, નાળ નારંગ રહી.	૧૫
અખોડ બદામ ને દ્રાક્ષ, સાખ ભલી આંખા તણી;	
આંગણીએ છે અગ્નિહોત્ર, કુંડ પાસ મઢી બણી.	૧૬
પજ્યો સરવો સાદરી સાજ, કાજ ઇર્ના કુણુ કરે;	
પ્રભુ રમતા પેઠા માંહ, શુન્ય જોઈ પાછા ફરે.	૧૭
શુર પ્રત્યે પુછે રામ, ઠામ આ કહોજી કુનો;	
માંઈ મન પામે વિશ્રામ, કહો કેમ પજ્યો સુનો.	૧૮
વિશ્વામિત્ર કહે સુણો તાત, વાત જે પુછો તમો;	
મહા માયાથી રચીઆ ખેલ, પુછો તો કહું છું અમો.	૧૯
અહિં રતિ ગાતમકેરી નાર, સતીમાં શીરોમણી;	
જોઈ વિન્હલ થયા સુરરાય, કરી વાત છળવા તણી.	૨૦
મુનિ ગયાતા ગંગા તીર, સુર્યને અર્ધ દેવા;	
જેની દૃષ્ટિ તપે ત્રીકાળ, સિદ્ધમાં સનક જેવા.	૨૧
મુનિ મધ્યાહ્ને આળ્યા ઘેર, પેર એને કોણુ કહે;	
યોગદૃષ્ટિએ જુએ છે મન, જ્ઞાનમાં સર્વ લહે.	૨૨
ઈંદ્ર આવી કરી ગયો જર, માંજરનો વેષ લીધો;	
મુનીને તતક્ષણુ ચડીએ ક્રોધ, શકને શ્રાપ દીધો.	૨૩
થયો સહસ્ર ભગ સુરરાય, શરીરની શોભા ગઈ;	
અહલ્યા થઈ પડી પાપાણુ, ઓધારોને આજ સહી.	૨૪
પ્રભુ બાળપણાનો વેશ, ઠેસ મારી જ્યાં હતી સહ્યા;	
થયું મહા મનોહર રૂપ, થઈ નાર રૂપે ઉભી અહલ્યા.	૨૫
જય પુરણુ બ્રહ્મ દયાળ, આળ મને અદ્ય ચડયું;	
પાપી પંડ થયો પાપાણુ, કોણુ પુન્યે ચર્ણુ અડયું.	૨૬

ચરણે શુક સનકાદિક ધાય, ગાય શ્રુતિ વેદ વિશે;	૨૭
જોગી નિશદિન જપતા જપ, ધ્યાનમાં લોક દેખે.	
ચર્ણુ રેણુ તણા મહીમાય, સદાશિવ સત્ય લહે;	૨૮
શેષ શારદા ન લહે પાર, ગ્રંથમાં ગોતી રહે.	
અમો અબળા અધમ અબળુ, વાણુ મુજ ચાલે નહિ;	૨૯
નયણે વહે છે નીર નિરધાર, કર જોડી ઉભી રહી.	
સતી શાને કરો છો શોક, દોષ કાંઈ તમ તણો;	૩૦
શક સદાનો વ્યલિચાર, નારાયણે નીરમ્યો બણો.	
થયો સહસ્ર ભગ સુરરાય, સાહ એની કાણુ કરે;	૩૧
તમે જેસો જઈ નીજ ધામ, ગમ હવે નહિ જ ફરે.	
અહલ્યા લળી લળી લાગે પાય, જાય નીજ ધામ બણી;	૩૨
ધણી ભાલણુના રઘુનાથ, આઘ્યા લહેર ગંગા તણી.	

૫૬ ઉપ સું-(ઢાળ ફરતા)

(બંજરાને મળતો)

રાધવ રહો ઉભા, રહો ઉભા;

તમને જાણ્યા અવધ પુરી સુભા, હો રાધવ રહો ઉભા ઉભા.	ટેક. ૧
તમો પાષાણુની કરી નારી, અમો વાત કહું છું વિચારી.	હો રાધવ. ૨
તમો ચર્ણુમાં પડીયા જંત્ર, મોટા મુનિ સધાવે મંત્ર.	હો રાધવ. ૩
તમો બાળક પણ બહુ રંગા, તમો ચર્ણુમાં અગટી ગંગા.	હો રાધવ. ૪
તમો કામળપણુની કચ્ચા, મોહ રૂપ ધરી થયા મચ્છા.	હો રાધવ. ૫
તમો પૂર્ણ માયા પરપંચી, તમો નાભીથી નિરમ્યા વિરંચી.	હો રાધવ. ૬
નાથ જાણું નહિ કાંઈ ભોળો, પૃષ્ઠે મંદ્રાચળ તોળો.	હો રાધવ. ૭
તમો કર્તા ને અકર્તા, દાઢાએ ધરણી ધરતા.	હો રાધવ. ૮
તમો મટાડો ગર્ભનિવાસા, લે નરસંધ થૈ સ્થંભ પ્રકાશા.	હો રાધવ. ૯
પાણી પહેલી બાંધુ પાળ, છળી બળી ચાંચો પાતાળ.	હો રાધવ. ૧૦
વળી વાત કહું છું છેલી, માતા શીરપર ફરસી મેલી.	હો રાધવ. ૧૧
અમારો નિશ દિનનો વહેવાર, માહરો ક્રમ જીવે પરિવાર.	હો રાધવ. ૧૨
વાહલા વાંક નથી તમારો, આજ ફરો સિતારો અમારો.	હો રાધવ. ૧૩
તમો ચર્ણુમૃતનો આસક્ત, હુંને જાણો પોતાનો બક્ત.	હો રાધવ. ૧૪
રાધવ કહે તમો કહો તેમ કરીએ, લાવો પાત્ર તો પગલાં ધરીએ.	હો રાધવ. ૧૫

લાવો નાવ પોતાને હાથે, બીલે પધારવા ચર્ણુ રઘુનાથ. હો રાધવ. ૧૬
નારી નીર લઈ ચર્ણુ ચોળે, પડાં ચિન્હ તે તંત્રને ખોળે. હો રાધવ. ૧૭
પાય ઘોષને કીધાં પાન, ટળું નાવ થયું વૈમાન. હો રાધવ. ૧૮
નાથ પોચાજ્યા ગંગાપાર, ઘણી લાલણુ રાજકુમાર. હો રાધવ. ૧૯

૫૬ ૩૬ મું—(માલવ રાગ, થયો અસુરને ઘેર સુખાળ એ રાગ)

પ્રભુ ગંગાથી ઉતર્યા પાર, મિથિલાના મંગળ જોવા.	ટેક.
ગુરૂ સંગ એ રાજકુમાર, મિથિલાના મંગળ જોવા.	૧
એક ઈંદુ ને એક છે કામ, મિથિલાના. એક ગૌર ને એક ધનશ્યામ. મિથિલા	૨
પ્રભુ હીંડે છે લટકતી આલ્ય, મિથિલાના. જોઈ સર્વે થયા એ હાલ. મિથિલા	૩
થઈ જનક રાયને જાણ, મિથિલાના. મુનિસંગ એ ભોમીના લાણ. મિથિલા	૪
લઈ પુનતો ભરી થાળ, મિથિલાના. રાજ સામા આવ્યા તતકાળ. મિથિલા	૫
વાળે વાજન્તના નિરઘોશ, મિથિલાના. રૂપ જોઈ મોહે ત્રીધ લોક. મિથિલા	૬
આલ્યા ઉત્તમ અનોપમ વાસ, મિથિલાના. ગુરૂ સહિત રહ્યા અવિનાશ. મિથિલા	૭
રાજ પુછે ને સુત સામુ જોય, મિથિલાના. જોઈ જોઈ મનકુ મોલ. મિથિલા	૮
તમે ક્યાંથી લાવ્યા એ બાળ ? મિથિલાના. કીયા સુત કેરા ભુપાલ ? મિથિલા	૯
તમે સાંભળો રાય વૈદેહ, મિથિલાના. મારે દશરથ સાથે રનેહ. મિથિલા	૧૦
અમો માગી લાવ્યા એ બાળ, મિથિલાના. મમ મખ કરવા રખવાળ. મિથિલા	૧૧
મમ જગન કરાવો સંપૂર્ણ, મિથિલાના. ભૂમીભાર સંહારતો મલવર્ણ. મિથિલા	૧૨
ધના પ્રાક્રમનો નહિ પાર, મિથિલા. માર્યા રાક્ષસ ચૌદ હજાર. મિથિલા	૧૩
આવી કંકાતરી અમ ઘેર, મિથિલા. અમો નિસર્યા આનંદ ભેર. મિથિલા	૧૪
ચર્ણુ આધારી ગૌતમનાર, મિથિલા. રામ પ્રાક્રમનો નહિ પાર. મિથિલા	૧૫
રાજ સુણતાં થયા રળીયાત, મિથિલા. જઈ સુનયનાને કહી વાત. મિથિલા	૧૬
આવ્યા ઈક્ષ્વાકુળ ગાદીના રાય, મિથિલા. જુના લાલણુ જનગુણ ગાય. મિથિલા	૧૭

૫૬ ૩૭ મું—(હાળ ઉપરનો)

પ્રાતસ્કાળે ઉઠ્યા રામ, સીયાળના સ્વયંવર વિશે.	ટેક.
શુદ્ધ આયમન કીધાં તે ઠામ, સીયાળના સ્વયંવર વિશે.	૧
સ્નાન ધ્યાન કર્યાં એ પ્રાત, સીયાળ. થઈ મનમાં રહે રળીયાત. સીયાળના.	૨
ગુરૂ ચરણે નમાવ્યાં શીશ, સીયાળ. મુની અવીચળ દીધી આશીશ. સીયાળના.	૩
આલ્યા નમ્ર જોવા રઘુનાથ, સીયાળ. લઘુ લટકાળો લક્ષ્મણ સાથ. સીયાળના.	૪
જોયો નમ્રતણો ઉજ્જશ, સીયાળ. જાણે લક્ષ્મીએ પુર્યો વાસ. સીયાળના.	૫

આંગણે આંગણે કેળના થંભ, સીયાજીના. જળ ભરી મેલ્યાં કુંભ. સીયાજીના. ૬
 વાળે દોલ દદામા ને ભેર, સીયાજીના. આનંદ ઓછવ ઘેરે ઘેર. સીયાજીના. ૭
 ધ્વજ પતાકા હારોહર, સીયાજીના. દીપક હાંડીનો નહિ પાર. સીયાજીના. ૮
 રંગ્યાં છન્નં બારી ને જોખ, સીયાજીના. માણેક મોતીએ પુર્ચાં ચોક. સીયાજીના. ૯
 કર કામની કંચન થાળ, સીયાજીના. ગાયે માનુની મંગળ સાર. સીયાજીના. ૧૦
 આબ્યા ધનુષતણો જ્યાં જગ, સીયાજીના. ભુપ આડે નહિ ભોમી ભાગ. સીયાજીના. ૧૧
 આબ્યા રઘુવંશ ગાદીના રાય, સીયાજીના. જોઈ નૃપ સર્વે ઉભા થાય. સીયાજીના. ૧૨
 રાજા જાંખા પડી ગયા એમ, સીયાજીના. રવિ આગળ તારા જેમ. સીયાજીના. ૧૩
 નીજ બાગ જેવા રઘુવીર, સીયાજીના. મહા ધનુર્વિદ્યામાં ધીર. સીયાજીના. ૧૪
 સીતા કહે, હો મારી માય, સીયાજીના. ગૌરી પુજ્યાનો મહીમાય. સીયાજીના. ૧૫
 ગુંથી વેણી જેમ વળગ્યો શેશ, સીયાજીના. નયને કાજળ સારાં રેશ. સીયાજીના. ૧૬
 મુખ શરદ પુનમનો ચંદ, સીયાજીના. નાકે નથ મનમથના ફંદ. સીયાજીના. ૧૭
 કુંકુમ આડ ખીરાજે ભાલ, સીયાજીના. શીર દામણી ઝળકે ઝાલ. સીયાજીના. ૧૮
 ધર્મી ભુષણુ ભાત વિચિત્ર, સીયાજીના. કન્યા વસ્ત્ર પહેર્યાં પવીત્ર. સીયાજીના. ૧૯
 કંઠે ધરેણાનો નહિ પાર, સીયાજીના. પાયે ઝાંઝરનો ઝમકાર. સીયાજીના. ૨૦
 લઈ પુજનો ઉપહાર, સીયાજીના. સતી ચાલ્યાં ગૌરીને દ્વાર. સીયાજીના. ૨૧
 ગૌરી પુજ કરે ભલી ભાત, સીયાજીના. વર માગવા મોટી ખાંત. સીયાજીના. ૨૨
 હુપ દીપ ને પુષ્પના હાર, સીયાજીના. ખટરસ ભોજનતાંબુલ સાર. સીયાજીના. ૨૩
 પુજ અરચીને લાગ્યાં પાય, સીયાજીના. દેવી ચાલે મંદિરની માંચે. સીયાજીના. ૨૪
 આબ્યાં રમઝમ કરતાં દ્વાર, સીયાજીના. સખી સહીત સીયા સુખસાર. સીયાજીના. ૨૫
 અંખા ઓટલે ઉભાં સર્વ, સીયાજીના. સીતા કહે મને પડીઓ ભર્મ. સીયાજીના. ૨૬
 બેની પશ્ચિમ ઉગ્યો ભાણુ, સીયાજીના. માઈ મનકું થયુંરે અજાણુ. સીયાજીના. ૨૭
 પુષ્પ લતામાં ઉગ્યો સુર, સીયાજીના. જેના તેજ વાધ્યાં ભરપુર. સીયાજીના. ૨૮
 બેની માં કરો સૌરા સૌર, સીયાજીના. સીતા નિહાળે ચંદ્ર ચક્રાર. સીયાજીના. ૨૯
 બેની સુરજવંશીના તત્ર, સીયાજીના. જેને તેડી લાબ્યા મુનિજન. સીયાજીના. ૩૦
 રાઘવ કહે છે હો રખવાળ, સીયાજીના. તારા બાગમાં આળ પંપાળ. સીયાજીના. ૩૧
 નથી ગિરિ ગહવર આકાશ, સીયાજીના. ભાગ્યે ભાનું થયો છે પ્રકાશ. સીયાજીના. ૩૨
 થયો દામનીનો ચમકાર, સીયાજીના. થાય આશ્ચર્ય અધિક આવાર. સીયાજીના. ૩૩
 એ તો જનક સુતા મહારાજ, સીયાજીના. દેવી પુજવા આબ્યાં આજ. સીયાજીના. ૩૪

માંહોમાંહે જાણી રહ્યાં મર્મ, સીયાજના. એતો કાઈ ન જાણે ભર્મ. સીયાજના. ૩૫
આવ્યાં રમઝમ કરતાં બહાર, સીયાજના. ધણી લાલણુ રાજકુમાર. સીયાજના. ૩૬

પદ ૩૮ મું

(રાગ-ઢાળ. હો જસોદાજી આવડો લાડકવાયો લાલ ન કીજીએ. તેને મળતો)
કહો રઘુવર રામ, મહાસુખ ધામ, આવડો અંબાનો પરચો કેમ પજો;
મમપ્રાણુ આધાર, રાજકુમાર, આવડો અંબાનો પરચો કેમ પજો. ટેક.
કહે વિશ્વામિત્ર પર્મ, પવિત્ર ભવાની ભરપુર રહી બ્રહ્માંડમાં ઠાલો નહિ;
ઠામ ધામો ધામ, આઘ શક્તિ અંબા સધળે લહી. કહો ૦ ૧
જેતી અનંત કાય, કે ન વર્ણવી જાય, જોઈ બ્રહ્માદિક જુલા ભમે;
તંતુ પટ જેમ, બ્યાપક તેમ, વિશ્વ વિશે વીલસી અંબા રમે. કહો ૦ ૨

* * * * *

પ્રગટયા એ આપ, ભાગે શીવનું ચાપ, વર આપે વરદાયિની સુખ દેછે સહી. કહો ૦ ૩
દશાનન રાય, અતી બળકાય, છપતો આવ્યો મધ નીશાયે તે સમે;
નિદ્રામાં સર્વ, આણી ગર્વ, ધનુષ શાળામાં પેઠે મન હરજે ભમે. કહો ૦ ૪

(રાગ-ઢાળ ફેર. ઓખા હરણુમાંના)

શંકર સમરીને ધાલ્યા હાય, સાલ્ય કરો ત્રીલુવન નાય. ૧
અંબક તસુ માત્ર ન હાલે, બહુ બાહુ બળે કર ધાલે. ૨
થરથર ધ્રુજે ને કાંઈ ન ચાલે, પાછા ધનુષ તળે કર ધાલે. ૩
ગર્વ મેલ્યો રાવણુ રાણા, ધનુષ ન ભાગ્યું કર ચંપાણા. ૪
પીડા પામી ધ્રુજે કાય, પડી ભુરાઠો નાઠો જાય. ૫
જાતા ભૂપતી મન વિચારે, ધનુષ ભાગે તે મુજને મારે. ૬
આજ સભામાં પેખું પ્રત્યક્ષ, વેરભાવે જેને લાગ્યો લક્ષ. ૭
તતક્ષણુ ફેડે મુજ ઠામ, લાલણુ પ્રભુ શ્રી રામ. ૮

પદ ૩૯ મું

રાયે દુત પ્રેરા તેણી વાર, તમે સૌ થાઓ તૈયાર. સદાશિવનું ચાપ વધાવો. ટેક.
રાય સુરામાં સરદાર, ઠાલી શાને લગાડો વાર. સદાશિવ ૦ ૧
ઇમ કહે છે રાય વૈદેહી, તમે ધનુષ ભાગોને ભાઈ. સદાશિવ ૦ ૨
એમ સુણતાં ઉભા થયા સુર, જાણીએ સાગર વાધ્યા પુર. સદાશિવ ૦ ૩
વાજે ઢોલ દદામાના નાદ, સુણી સહુ પામ્યા હુલાદ. સદાશિવ ૦ ૪

વાંકા વરણાગીયા છે નરેશ, કીધો ધનુષ શાળામાં પ્રવેશ.	સદાશિવ૦	૫
જેવે ધનુષ ઉપાડવા જાય, કાયા ધ્રુજે ને લથડે રાય.	સદાશિવ૦	૬
ત્યારે શિથિલ થયાં તેનાં ગાત્ર, ચાપ હાલ્યું નહિ તલમાત્ર.	સદાશિવ૦	૭
એવો રામ તણો રે પ્રતાપ, નાશે ગરડ આગળ જેમ સાપ.	સદાશિવ૦	૮
રાજ જનકને ચિંતા હોય, નથી રાણીજયો કોય.	સદાશિવ૦	૯
સુણી નીચું નિહાળે નરેશ, ત્યારે ઘડઘડી ઉઠ્યા શેશ.	સદાશિવ૦	૧૦
રાજ શું બોલો છો અજાણુ? પાકું પૃથ્વીમાં ભંગાણુ.	સદાશિવ૦	૧૧
કહો તો હિતરકું આકાશ, તારી સભામાં પાકું ત્રાસં.	સદાશિવ૦	૧૨
તમો વિચારી કરો વાત, બેઠા દિનમણિ શ્રી રઘુનાથ.	સદાશિવ૦	૧૩
તમો ઉઠાને અશરણુ શર્ણુ, ભાગો ચાપ કરો પાણી ગ્રહણુ.	સદાશિવ૦	૧૪
કરો જનક સુતાની સાલ, જેના ભાલણુ જન ગુણુ ગાય.	સદાશિવ૦	૧૫

પદ ૪૦ મું

(રાગ-હાળ પદ ૩૭ માનો)

ગુર કહે છે હો રાધવ રામ, ઉભા થાઓ અવધ ધણી;		
પુરો જનક સુતાની હામ, પધારો પ્રીત કરી.		૧
તમો મહા બળીયા ભુપાળ, ઉભા. દ્યો સતી તણી સંભાળ.	પધારો	૨
એવું કહેતા ઉભા રઘુનંદ, ઉભા. જાણે તારા સમિપે ચંદ.	પધારો	૩
ગુર ચરણે કર્યાં પ્રણામ, ઉભા. ગુર મન પામ્યા વિશ્રામ.	પધારો	૪
જેવા નગ્ર નિવાસી આવે, ઉભા. પુષ્પ અક્ષત લઈ વધાવે.	પધારો	૫
જેવા દેવ ચક્ષા વૈમાન, ઉભા. બોલે બંદીજન જય જય વાણુ.*	પધારો	૬

* (અહિયાથી પ્રત અધુરી હોવાથી ભાલણુના પ્રભુ રઘુનાથનું ચરિત્ર અપૂર્ણ રહ્યું છે.)

કવિ બહદેવ

આ કવિની કવિતામાં ઉંચો રસ અને ભાવ રહેલાં છે. તેનાં ખીન્નં રચેલાં કાવ્યો મળ્યાં નથી. પણ આ તેનું “ભ્રમરગીતા” નામનું કાવ્ય તેની કીર્તિ સાચવવા બસ છે. એ વિ. સં. ૧૬૦૯ માં હેયાત હતો.

ભ્રમરગીતા

કડવું ૧ લું-રાગ ધન્યાશ્રી

પ્રભુ તમ યાચું કરિને પ્રણામજી, મોરે મુખે આવેા સુંદર શ્યામજી;
આશ ધણી છે મુજને તમારીજી, રસનાએ રમોજી મુકુંદ મુરારીજી. ૧
હેમસુતાસુત ચરણે લાગુંજી, કમળભુતનયા વાણી માંગુંજી;
ભ્રમરગીતાને ભાવે યાચુંજી, બેહેદે કહે હરિ આપેા મુને સાચુંજી; ૨
સદ્ગુરુકેરાં ચરણ ઉપાસીએ, હેલાં હરિગુણુ તો આવે હૈએ;
કાંઈ એક ગોપીનાં વચન પ્રકાશીએ, વળતાં કાંઈએક ઉદ્ધવનાં કહીએ. ૩

ઢાળ

એમ કહે કૃષ્ણજી સુણેા ઉદ્ધવ, વેગે વળે જાએા તમેા;
બહુ શોક ધરતી અંગના, તેને તજીને આંખ્યા અમેા. ૪
નિજ જ્ઞાન કહીને પ્રીછવેા, વળનાર દુખ આણે રખે;
શ્રીકૃષ્ણજીએ એમ કહાવિયું, વેહેલા મળીશું, હે સખે! ૫
ઉત્તમ રથ જોતરી ઉદ્ધવ, વળ આંખ્યા સંધ્યા સમે;
પેહેલું નંદજીનું નેહે મળ્યા, પછે યથાયોગ્ય સહુને મળે. ૬
અતિ આદરે ઉદ્ધવ અરોગ્યા, પછી કૃષ્ણ કુશળ પ્રકાશીએ;
નંદ યશોદા કહે હરિકનેથી આંખ્યા, પ્રેમે ચરણ ઉપાશીએ. ૭

કડવું ૨ જું-દેશી ચાલતી (૨)

નંદજી પૂછે ઉદ્ધવ એાયરે, વાત વિમાસી અન્યો અન્ય કરે;
યશોદાને નયણે નેહે જળ ઝરે, શ્રીકૃષ્ણ કેરા ગુણુ બહુ સાંભરે. ૧

ઢાળ

સાંભરે જે બકી પીધી, ઉદ્ધવને અરપીઉં;
શકટ તૃણાવર્ત તરુવર, વળી સર્વ સમરપીઉં. ૨

ઇંદ્રનું એણે માન મોઝું, વહ્નિ પીધા વ્રજ્યપતિ;
 બહુ અસુર મોઝા નંદ છોઝા, કેશી લગે કહું વીનતી. ૩
 ઉદ્ધવ કહે આઠ દુઃખ નાણો, જમલે જાણો નરહરી;
 ઘટ ઘટ માંહે રહ્યો વ્યાપી, પ્રગટ પૂરણુ શ્રીહરી. ૪
 નિજ બુદ્ધિ દીધી નંદને, જેનું ધ્યાન યોગેશ્વર ધરે;
 એણે અનુભવે હરિ મળે, નંદ પૂછે ઉદ્ધવ આચરે.

કડવું ૩ બું-દેશી ચાલતી

વાત કરંતાં વીતી જામની, ભુવને ભુવનેથી જાડી ભામની;
 ગાથા ગાએ ગોવિંદ રામની, નયણે આંસૂ ઢાળે કામની. ૧

ઢાળ

કામની ગોરસ મથે તેનો, પ્રેમ ઉદ્ધવજી સુણે;
 બાહરે આવ્યાં રથ દીઠો, નંદ કરે આંગણે. ૨
 આ તેહ રથ અકૂરનો; એ વળી શાને આવીઓ ?
 એ કરો કારણ આપણું, ઉર માંસ લેવા આવીઓ ! ૩
 એણે પ્રાણુ તો પેહેલા હસ્યા, હવે પિંડ ઉપરે આદર્યું;
 તેણે સમે આવી ઉદ્ધવે, પ્રણામ તો પ્રેમે કર્યું. ૪
 હરિગણુજાણી લજ્જા આણી, આશિષ દે સર્વ કામની;
 ઉદ્ધવ કહે, કૃષ્ણજીએ મોકલ્યો, મને આવ્યાં થઈ એક જામની. ૫

કડવું ૪ થું-દેશી ચાલતી

સાંભળોજી ઉદ્ધવ કહું એક વીનતી, મળવા આવ્યા છો નંદ યશોમતી;
 હરિને વહાલો ગોકુળે કા નથી, સુહૃદ તમારો તે છે મહાયતી. ૧

ઢાળ

યતી તે જ્યમ ગૃહસ્થ થું, વ્યવહાર આહાર લગે કરે;
 વન દહે હરણી, ફળ વિના, જ્યમ વૃક્ષ એચર પરહરે. ૨
 વાલિ તન જ્યમ જરા છાંડે, પુંથવી નિર્ધન તજ્યાં;
 વારિ વિન સર હંસ છાંડે, ઋતિજ જ્યમ દક્ષણા ગ્રહ્યાં. ૩
 એ કરમની સ્તુતિ લાં લગે, મહા પુરુષને જાણે નહીં;
 જ્યમ સંજોગી વિદ્યા એવી રમે, કૃષ્ણજીએ કીધું સહી. ૪
 ઉદ્ધવ કહે, એમ કાં કરો, તમો સાંભળો સર્વ યુવતી;
 સ્વદેહે કૃષ્ણજીએ કહાવીઉં, તે તમને કહું છું વીનતી. ૫

કડવું ૫ મું-રાગ. મારણી (૩)

ઉદ્ધવ કહે એમ કાં કરો, તમે સાંભળો મોરી માય;
સંદેશો શ્રીહરિ કહાવીઓ, તે કહું લાગીને પાય.

-માઈ સાંભળો એક ચંત, હું કહેવા આવ્યો સિદ્ધાંત. ટેક. ૧

માઈ હું સેવક શ્રીહરિ તણો, હરિ આણે મુજશું નેહ;
પૂછી શકો તે પૂછજે, હું કહેવા આવ્યો છું તેહ.

માઈ સાં હું કહેવાં ૨

કાસલ કાંઈ ન રાખશેરે, રહું રાત દિવસ હરિ સાથ;
કાંઈ પૂછો, કાંઈ કહો, પેલા એહેદેના પ્રભુની વાત.

માઈ સાં હું કહેવાં ૩

દેશી ચાલતી

એહુ કર જોડી ગોપી બચરે, કહેને ઉદ્ધવ હરિ આં શું કરે;
કેવારે કો વ્રજનું હરિને સાંભરે, નગરની નારી નેહ કેવો ધરે. ૧

ઢાળ

ધરે કેવો નેહ નવરસ, નાર આં મધુપુરતણી;
મારા બાપજના સમ્મ જો, મુને આશ એહની છે ધણી. ૨

તમે પધાર્યા પાસે થકા, કાંઈ કહેને કૃષ્ણજીએ કહાવીઉં;
અમે દુઃખ ખમ્યું તે મન ધચું, કે હરિને હેયે નાવીઉં. ૩

વને વેણુ વાઈ તેડીઆં, ઈક્ષણ એકે નવ ગણી;
થયાં ઘેલાં ગયાં. જોલાં, જયમ નદી જળનિધિ ભણી. ૪

પછે શ્રીકૃષ્ણ કીધું તે, કૃષ્ણ વિના કો નવ કરે;
જળ વહે નયણે સુણો ઉદ્ધવ, એહુ કર જોડી ગોપી બચરે. ૫

કડવું ૬ હું-દેશી ચાલતી

નયણે આંસુ ઢાળે સુંદરી, શરદ નિશાની કીડા મુને સાંભરી;
જીઓની ઉદ્ધવજી એણે જે પેર કરી, પહેલી પ્રીતે લીધું માફ મન હરી. ૧

ઢાળ

મન હરી વૃંદાવને તેજાં, પછે મૂક્યાં એકલાં;
અમે વ્યાકુળ થયાં વન શોધતાં, કહો લક્ષણ એહ કીયાં ભલાં. ૨

યમુના જળમાં ઝીલતાં, એણે વસ્ત્ર શ્યામાનાં હસ્યાં;
 જોઉં અસન પણ આદર્યું, જે ઉદકથી અળગાં કર્યાં. ૩
 નાનાં થકાં માંડ મન વેધ્યું, યૌવન થયે યૌવન ગ્રહ્યું;
 જાતાં અમારો જીવ લીધો, કલેવર કારણ રહ્યું. ૪
 ધર લગે ધૂતારો ગયો, અવધિ આવ્યાની કરી;
 નિજનેહ નિર્મળ જોયો ઉદ્ધવ, આંસુ ઢાળે સુંદરી. ૫

કડવું ૭ મું-દેશી ચાલતી

બાળા બોલી બહુ રાષે ભરી, ઉદ્ધવ એણે અમો ધસ્યાં બાંહોલાં ધરી;
 મધુપુર જાતાં ગયા કામણુ કરી, તેણે તો ન જાણેરે ક્ષણ મુને વીસરી. ૧

ઢાળ

વીસરી ન જાણે નેહ, કાંઈ એક વશીકરણ છે એ કને;
 તમો તો છો જાત એહના, કાંઈ આવડે તો કહો અમને. ૨
 એણે નગરમાં જઈ કરીને, અસંભાવ્ય કીધું ધણું;
 પેલી ચેરીના ચંદના માટે, આપીઉં કમળાપણું. ૩
 પય દધી ગ્રહે તો અમતણાં, બાઈ અમે સોધ્યો આતમા;
 નંદકુંવર કાંઈ કીધું જાણે તો, રહે વ્રજના સાથમાં. ૪
 અપરાધ સહા અમો અતિ ધણા, તે કયમ ગયા એને વીસરી;
 ઉદ્રસે ઉરવર જુઓની ઉદ્ધવ, બાળા બોલે બહુ રાષે ભરી. ૫

કડવું ૮ મું-દેશી ચાલતી

વિરહની વેધી વિરહિણી બચરે, મનોહર વાણી ઉદ્ધવ મન ધરે;
 તેણે સમે આવીને મધુકર સ્વર કરે, ચરણે ગોપીને સહજે અનુસરે. ૧

ઢાળ

અનુસરે અલીઅલ ચરણે ગોપીને, ખેદ પામ્યાં ત્યાં થકા;
 અમ અડીશ માં ભાઈ રહેને અળગો, જાતું આવ્યો ત્યાં થકા. ૨
 મધુપને મખાંતરે, ઉદ્ધવજીને કહે અંગના;
 તું સંધે રહેવા આવીઓ, જા દુષ્ટ દૂત શ્રી રંગના. ૩
 દેખાડવા તારૂં વદન રાતું, માંડ ગોકુળે મોકલ્યો;
 નંદનો દીકોલીઓ શું, આજ થઈ ખેટા ભલો. ૪
 મધુપ મેં સહી જાણીઓ, તારૂં વદન અતિ શોભાં ધરે;
 આકરાં વચન સુણે ઉદ્ધવ, વિરહે વિરહિણી બચરે. ૫

કડવું ૯ મું-રાગ શ્રી (૪)

માનનીએ મધુપ નયણે નિરખ્યો, હરિદૂત વિના નહિ હરિ સરખો;
હરિના સેવક હરિ સરખા હોય, રખે સંદેહ મન આણતું કોય. ૧
અમો રે અબાણ કાંઈ નથી, કાંઈ નાટ, તું કાળો ભમરા કીયા દુઃખ માટ;
કાળો રે કોયલ શ્રી કહાનને વાન, કાળો રે બેહેનેના પ્રભુ માણસ મ બાણ. ૨

દેશી ચાલતી

કાળા સધળા હોય ફૂટે ભર્યા, ચંપક સરખા કાળે પરહર્યા;
તમો શું ઉદ્ધવ કાળો અતુસર્યા, આગે કાળે અમશું છેહ કર્યા. ૧

ઢાળ અથવા ડોઢ

છેહ કરીને છળ રમ્યો, પછે માંડ મધુકર મોકલ્યો;
મુજ મનાવા મુખે ગાન કરતો, ચતુર ચરણે નમ્યો ભલો. ૨
ધર લગે જેના ઘણી ધૂરત, બ્રાત ક્યમ હોયે ખરા;
તાં વદન રાતું ભણી એમ શું માણે મોટમ મધુકરા. ૩
મારી શોક્યને ઉરે અણસર્યો, તારી કુંચ્યે* કુંકુમ લાગીઉં;
વંન માળા તવ ગ્રહી, જવ આયસ આવ ન માગીઉં. ૪
માળા તણે મકરંદ લેતાં, હવું ભૂષણ મધુકરા;
ગદગદ કંઠે કહે ગોપી, કાળા હોય ફૂટે ભર્યા. ૫

કડવું ૧૦ મું-દેશી ચાલતી

શ્યામલડાને રખે કા વિસશે,† શ્યામલડામાં સહજે વિખવસે;
શ્યામ ભુયંગમ પય પાતાં ડસે, વયણ સુણીને ઉદ્ધવ મન હસે. ૧

ડોઢ

મન હસે ઉદ્ધવ મોહ પામ્યા, ભક્તિ દીડી નારની;
જળ નયણે મૂકે વયણ સૂકે, કરે વાત મુરારની. ૨
મધુપ કરી ગતિ એવી, કાળ કુટિલજ બાણવા;
નિજ કમળ ઉપરે નેહ ધરે, મકરંદ તેનો માણવા. ૩
કાળા કર્મ રહીત કાળા, નિર્ગુણ સગુણ કાંઈ નવ લહે;
એનું રૂપ વિચાર કરતાં, નેતિ નેતિ નિગમ કહે. ૪

નટ વેષ વ્રજ લીલા ધરે, પરનારશું પ્રેમે હસે;
એવો આદિ અકલ જુઓ ઉદ્ધવ, શ્યામલડાને રખે કા વીસસે. ૫

કડવું ૧૧ મું-દેશી ચાલતી

પ્રેમે પીડી બોલે વિરહણી, જનની એની એણે હાથે હણી;
હસ્યા ન ગણી મંન માતાતણી, આપણ કુશળાં પૂરવ પુણ્ય ભણી. ૧

ડાઢ

પૂરવ પુણ્ય ભણી જિગત્યાં તો, વીસત્યાં એને કાં વળી;
જેગ એવો અભ્યસ્યો, જે વાત સધળે સાંભળી. ૨
વલ્કલ પેહેરી જટા ધારી, બ્રહ્મચારી વન વસ્યો;
નાક છેલું નારિનું, ત્યાં જેગ એવો અભ્યસ્યો. ૩
સીત સરખી વન મુકી તો, આપણ શું દુઃખ આણીએ;
જે દમી આપણ દેખતાં, તે બકીને શે ન જાણીએ. ૪
પય પાન કરતાં પ્રાણ લીધા, વિનય કીધા અતિ ધણા;
આપણ મૂક્યાં જીવતાં તો, ગુણ સંભારે એ તણા. ૫
કૂડ કરી વૃંદા છળી, વળી વાત એની છે ધણી;
આંધીએ બળિ દાન દેતો, પ્રેમે પીડી બોલે વિરહિણી. ૬

કડવું ૧૨ મું-દેશી ચાલતી

વળી વળી બોલે સહિયર સર્વ મળી, લક્ષણ એનાં કા ન શકે કળી;
જ્ઞાને કહો છો સખિયો વળી વળી, ઘેલાં થાશે ગુણડા સંભારી. ૧

ડાઢ

ગુણ સંભારી ઘેલાં થશે, પછે દેહનો સાંસો થશે;
એને ગુણેથી નહિ ઓસરે, તે જેગ પેહેરી વન જશે. ૨
સ્વભાવ એહનો છે એવો, એના ગુણે જે લાગી રહ્યા;
પ્રિયવ્રત સરખા રાજ્ય મૂકી, યતી થઈને વન ગયા. ૩
કથા મૂકા એહની તો, વિષય નાના લોગવો;
તન ધન પતિ પરિવાર પામી, જન્મે જન્મે અનુભવો. ૪
નહિ વીસરે તે જાણશે, આગળે જે થાશે વળી;
નિર્ગુણ નિર્દય એ સરખો થાશે, જે રહેશે એને મળી. ૫

કડવું ૧૩ મું-રાગ વિરાડી ૫

જદિય જાણુંરે, સેવે તે સરખો થાય. ટેક.
નેહ બંધાણે પૂર્વ જન્મનો, તે ક્યમ મિથ્યા થાય. જદિપ. ૧

તેને સંગત કાની ન સોહાય, તે તો અખાડે ગવાય;
 તેના બવાડા બેડાય, તેનાં બેહુએ વાનાં જાય. જદિપ. ૨
 નંદસૂતુ જેણે રહે ધર્યો, તેણેરે ધીવંતે ધર છાંચાં;
 ધર થકી સનકાદિક સરખે, બાપડે ધર ન માંજ્યાં. જદિપ. ૩
 જ્યાં જેવાને સેવીએરે, ત્યાં તેવો ઉપકાર;
 એવો ધર લંજે બેહેદેના સ્વામી, એવું જાણી સંભાર. જદિપ ૪
 (દેશી ચાલતી)

સાંભળોજી ઉદ્ધવ ગોપી બિયરે, વૈરી નેહડો ક્યમે ન વીસરે;
 એ સ્ત્રીજીતને કો નવ સાંભરે, સુંદર નારી પામે ક્યહાં ઠરે. ૧
 ડોહ

ઠરે સુંદર નારશું, આહીરડાં એને ક્યમ ગમે;
 જે રામા સરશી રહે લઇને, દિવસ તેશું નિર્ગમે. ૨
 જનક સ્વયંવરમાં જઈ, ઋષિ સાથે પોતે ગાજીઓ;
 સુંદરી કારણ સજ થઇને, કઠીએ કાદંડ ભાજી. ૩
 ગુણવંત પામ્યો ગોરડી, તેને વને તેડી સાંચર્યો;
 વિરહ પામી રુદન કીધું, અંત દશ મુખનો કર્યો. ૪
 પ્રિયા કારણ પ્રીતિ, વાંનર રીજીશું કો નવ કરે;
 એ સ્ત્રીજીતનું પારખું, ઉદ્ધવ સાંભળો ગોપી આચરે. ૫

કડવું ૧૪ મું-દેશી ચાલતી

વળતી વાણી ઉદ્ધવ બિયરે, નેહ દેખી નયણે જળ ઝરે;
 વયણ રસાળાં વળી વળી સાંભરે, વિરહિણી ફેરી પ્રશંસા કરે. ૧

ડોહ

પ્રશંસા કરે ન ચરણ વંદે, આપણપું નિદે ધણું;
 ચરણ રજ તો અડે મુજને, આજ એ ગોપીતણું. ૨
 ઉદ્ધવ કહે હું વૃક્ષ વહ્નિ, વૃંદાવને શે ન અવતર્યો;
 વ્રજનારની ચરણ રજ લાગતાં, કૃષ્ણ કાં અંતર કર્યો. ૩
 ગોપીકાનું ભાગ્ય બેતાં, શકે અહ્મા તે કશા;
 જે થોગીયાંએ ધ્યાને નાવે, તે કૃષ્ણ પ્રીતે વ્રજવસ્યા. ૪
 ચરણ રજ તો જેની મુનિવર, અહ્મા શંકર શિર ધરે;
 ઉગ્ર તપ સખિયો તમે કીધું, વળતી વાણી ઉદ્ધવ બિયરે. ૫

કડવું ૧૫ મું-દેશી ચાલતી

ઉદ્ધવ બોલ્યા માધવ મન ધરી, વિરહે વીસારી સધળી સુંદરી;
તમે શું સખિયો કાણુ ઘેલી કરી, નાથ નથી ગયો તમને પરહરી. ૧

ડાઢ

પરહરી નથી ગયો નાથ તમને, પામવા ને પેર લહો;
પુષ્પનું શું કાજ ઘેલી, પ્રેમશું પરિમળ ગ્રહો. ૨
કાષ્ટ માંહે વહિ છે તે, મથી જોતાં પરગટે;
લમ દેહ માંહે દેવ છે, તું જાણુ એણુ પલવટે. ૩
જ્યમ દૂધ માંહે ઘૂત છે, તે મથ્યા વિણુ નવ નીસરે;
એણુ અનુભવે હરિ મળે તો, તાપ સધળો વીસરે. ૪
વાસનાએ વસે અછતો, માનને સાચો કરી;
મોહ પરિચય મૂકા ઘેલી, ઉદ્ધવ બોલ્યા માધવ મન ધરી. ૫

કડવું ૧૬ મું-દેશી ચાલતી

વળી કહે ઉદ્ધવ સુણો બાઈ વીનતી, અંતર્યામી તે અળગો નથી;
રહે કમળમાં છે કમળાપતી, જેને જોતા હીંડે મહા જતી. ૧

ડાઢ

જતી નહિ જે દૂર પેખે, જમલેથો જાણુ નહીં;
મૃગ નાભે છે કરતૂરિકા, પાષાણુને સુંઘે સહી. ૨
ભુવન ભૂલ્યો આપણું, વિશ્રામ તેને ક્યા હશે;
જળ ચંદ્ર જોગે જાણુ જમલો, નાથ અળગો ક્યમ થશે. ૩
ઘટ ઘટ માંહે રહ્યો વ્યાપી, એક પૂરણુ આતમા;
દર્પણનું શું કાજ ઘેલી, પેખ કંકણુ હાથમાં. ૪
ઉપાધિ મનની કલ્પના, રજ માત્ર કૃષ્ણુ વિના નથી;
કૃષ્ણુ કહેતાં કૃષ્ણુ યાશો, કહે ઉદ્ધવ વિનતી. ૫

કડવું ૧૭ મું-રાગ સામેરી (૬)

સુખ દુઃખ કારણ મનતણાં, બાઈ અણુછતો શોક ન આણુ;
તમે કહો છો મધુપુર ગયો, તે રહે રમતો જાણુ. ૧
પરહરો મોહ અજ્ઞાન, નિહાળો જમલો શ્રીભગવાન;
એવી સમજ લેને સાન, બાઈ અણુછતો શોક ન આણુ. ૨

તમે કહો છો મધુપુર ગયો, તે રહે રમતો જાણ.
 અહાંડ કોડે વ્યાપી રહ્યો, તે તમારો કહાન;
 ઉદ્ધવ કહે મોહ પરહરીને, નિહાળો શ્યામળ વાન. આર્ધં
 તમે કહો છો. તે રહેં આર્ધં ૩
 ચૌદ લોક એણે કીધી કલ્પના, વસ્તુતઃ અદ્વૈત;
 પ્રપંચ પાર એ છે સદા, સત્યા સત્ય અતીત. આર્ધં
 તમે કહો છો. તે રહેં આર્ધં ૪
 તત્વ તે વારે એ કહ્યાં, જે સાહં બેહેદેના રાય;
 લીલાએ અહાંડ વ્યાપી રહ્યો, તેનું કારણ કળ્યું ન જાય. આર્ધં
 તમે કહો છો. તે રહેં આર્ધં ૫

(દેશી ચાલતી)

કનક ને કુંડળ આર્ધ અંતરો, જીવેશ્વરનો એહ પટંતરો;
 પાંચ બિણાં ત્રીશે પરહરો, પછે પ્રકાશે તે તમે દહ કરો. ૧

ડાહ

દહ કરી જળહળ મળ પેખો, પામશે પાસે થકો;
 ભરપુર છે ક્યમ દૂર થાશે, જે દષ્ટ એક રાખી શકો. ૨
 જ્યમ નહી બેઠો સૂડનો, તે તેને વાંકે સાહીઓ;
 રજુ સર્પ જાણી ત્રાસ આણી, જીવ માયાએ વાહીઓ. ૩
 અણુછતો સંસાર બિલો, માંડ* માયા એ કરો;
 કલ્પના મૂકી કૃષ્ણ કહો, સંસાર જન્મ સહજે તરો. ૪
 જીવ સમરથ છે બિલો, આધીન અજ્ઞાને કચ્ચો;
 ઉદ્ધવ કહે એ જીવેશ્વરનો, કનક કુંડળનો અંતરો. ૫

કડવું ૧૮ મું-દેશી ચાલતી

વળી કહે ઉદ્ધવ સુણો તમે સર્વ સખી, હરિ તમે રાખો હૈએ ઓળખી;
 શીખ અનુપમ જે તમને દાખી, જેને પૂરે શ્રુતિ સમર્થ સાખી. ૧

ડાહ

સાખિ પૂરે વેદાંત ગીતા, કહું તમને વીનતી;
 ભાંડ નાના પેખીએ, પણ મૃત્તિકા ખીજી નથી. ૨

કડવું ૧૫ મું-દેશી ચાલતી

ઉદ્ધવ બોલ્યા માધવ મન ધરી, વિરહે વીસારી સધળી સુંદરી;
તમે શું સખિયો કાણે ઘેલી કરી, નાથ નથી ગયો તમને પરહરી. ૧

ડાઢ

પરહરી નથી ગયો નાથ તમને, પામવા જો પેર લહો;
પુષ્પનું શું કાજ ઘેલી, પ્રેમશું પરિમળ ગ્રહો. ૨
કાષ્ટ માંહે વહિ છે તે, મથી જોતાં પરગટે;
લમ દેહ માંહે દેવ છે, તું જાણુ એણે પલવટે. ૩
જ્યમ દૂધ માંહે ધૃત છે, તે મથ્યા વિણુ નવ નીસરે;
એણે અનુભવે હરિ મળે તો, તાપ સધળો વીસરે. ૪
વાસનાએ વસે અછતો, માનજો સાચો કરી;
મોહ પરિચય મૂકા ઘેલી, ઉદ્ધવ બોલ્યા માધવ મન ધરી. ૫

કડવું ૧૬ મું-દેશી ચાલતી

વળી કહે ઉદ્ધવ સુણો બાઈ વીનતી, અંતર્યામી તે અળગો નથી;
રુદે કમળમાં છે કમળાપતી, જેને જોતા હીડે મહા જતી. ૧

ડાઢ

જતી નહિ જે દૂર પેષે, જમલેથો જાણુ નહીં;
મૃગ નાભે છે કસ્તૂરિકા, પાપાણુને સુંઘે સહી. ૨
ભુવન ભૂલ્યો આપણું, વિશ્રામ તેને ક્યાં હશે;
જળ ચંદ્ર જોગે જાણુ જમલો, નાથ અળગો ક્યમ થશે. ૩
ઘટ ઘટ માંહે રહ્યો વ્યાપી, એક પૂરણુ આતમા;
દર્પણનું શું કાજ ઘેલી, પેષ કંકણુ હાથમાં. ૪
ઉપાધિ મનની કલ્પના, રજ માત્ર કૃષ્ણ વિના નથી;
કૃષ્ણ કહેતાં કૃષ્ણ ચાશે, કહે ઉદ્ધવ વિનતી. ૫

કડવું ૧૭ મું-રાગ સામેરી (૬)

સુખ દુઃખ કારણ મનતાણાં, બાઈ અણુછતો શોક ન આણુ;
તમે કહો છો મધુપુર ગયો, તે રુદે રમતો જાણુ. ૧
હરો મોહ અજ્ઞાન, નિહાળો જમલો શ્રીભગવાન;
વી સમજી લેજો સાન, બાઈ અણુછતો શોક ન આણુ. ૨

તમો કહો છો મધુપુર ગયો, તે રહે રમતો જાણ.
 બ્રહ્માંડ કોડે વ્યાપી રહ્યો, તે તમારો કહાન;
 ઉદ્ધવ કહે મોહ પરહરીને, નિહાળો શ્યામળ વાન. બાઈ૦
 તમો કહો છો. તે રહે૦ બાઈ૦ ૩
 ચૌદ દોઢ એણે કીધી કલ્પના, વસ્તુતઃ અદ્વૈત;
 પ્રપંચ પાર એ છે સદા, સત્યા સત્ય અતીત. બાઈ૦
 તમો કહો છો. તે રહે૦ બાઈ૦ ૪
 તત્વ તે વારે એ કહ્યાં, જે સોહં બેહેદેનો રાય;
 લીલાએ બ્રહ્માંડ વ્યાપી રહ્યો, તેનું કારણ કહ્યું ન જાય. બાઈ૦
 તમો કહો છો. તે રહે૦ બાઈ૦ ૫

(દેશી ચાલતી)

કનક ને કુંડળ બાઈ અંતરો, જીવેશ્વરનો એહ પટંતરો;
 પાંચ ઊર્ણા ત્રીશે પરહરો, પછે પ્રકાશે તે તમો દહ કરો. ૧

ડોહ

દહ કરી જળહળ મળ પેખો, પામશે પાસે થકો;
 ભરપુર છે કંચમ દૂર થાશે, જે દષ્ટ એક રાખી શકો. ૨
 જયમ નલી બેઠો સૂડલો, તે તેને વાંકે સાહીઓ;
 રણુ સર્પ જાણી ત્રાસ આણી, જીવ માયાએ વાહીઓ. ૩
 અણુજીતો સંસાર ઊભો, માંડ* માયા એ કરો;
 કલ્પના મૂકી કૃષ્ણ કહો, સંસાર જન્મ સહજે તરો. ૪
 જીવ સમરથ છે ભલો, આધીન અજ્ઞાને કચ્ચો;
 ઉદ્ધવ કહે એ જીવેશ્વરનો, કનક કુંડળનો અંતરો. ૫

કડવું ૧૮ મું-દેશી ચાલતી

વળી કહે ઉદ્ધવ સુણો તમો સર્વ સખી, હરિ તમે રાખો હૈએ ઝાળખી;
 શીખ અનુપમ જે તમને દાખી, જેને પૂરે શ્રુતિ સમર્થ સાખી. ૧

ડોહ

સાખિ પૂરે વેદાંત ગીતા, કહું તમને વીનતી;
 ભાંડ નાના પેખીએ, પણ મૃત્તિકા ખીજી નથી. ૨

દશવર્ણ ગાયો દોહી જોતાં, દૂધ ભેદ તે અનુભવે;
આદિ અંત્ય તે મધ્ય માધવ, કેમ ખીજો સંભવે. ૩
ઉદક સૈંધવ સિદ્ધ જોતાં, વિરહે ક્યાંથો પામીએ;
એણીપેર મળીએ કૃષ્ણને, તવ કાટિ વેદના વામીએ. ૪
અમ તમ અંતર એહ અવિગત, અખળા હ્યો તમે ઓળખી;
એક થકી અનંત ભાસે, કહે ઉદ્ધવ સુણો સખી. ૫

કડવું ૧૯ મું-દેશી ચાલતી

વળી વિચારી ઉદ્ધવ એમ કહે, ગુરુ વાણી વિના કાએ નવ લહે;
જે જાણે તે સમદષ્ટે રહે, સુખદુખ પામે તે સધળાં સહે. ૧

ડાહ

સહે સુખ સંતોષ હોયે, જે સહજનું ધર અનુસરે;
કૃષ્ણ વિન કાંઈ ન દીસે, મોહ સધળો વીસરે. ૨
અક્ષર* જુઓ તમ ઓળખી, ક્ષર વસ્તુ કાળે ભાંજશે;
તવ તમારો કૃષ્ણજી, બ્રહ્માંડ કાટિયે ગાજશે. ૩
ઉત્પત્તિ સધળી એ થકી, વળી પ્રલય થઈ માંહે ભજે;
મધ્ય માંડી રમત એણે, ભરમ ભાગ્યો તેટલે. ૪
મુક્તિબંધન ત્યાં લગે, ગુરુભાગ ગુરુ પાસે રહે;
અર્કને જ્યમ દિવસ રચણી, વસ્તુ વિચારી એમ કહે. ૫

કડવું ૨૦ મું-દેશી ચાલતી

વળી કહે ઉદ્ધવ ગોપી સાંભળે, અક્ષર અક્ષર પય સાકર ભજે;
એણે ઉપદેશ હરિ હવડાં મળે, આર્ત ભાજે જે રે બાઈ મન ગળે. ૧

ડાહ

મન ગળે ઈન્દ્રિય ચળે, જે વિષય પૂઠે ધા કરે;
મન દૂત પ્રેરીને મળે, તો વસ્તુ વિન મિથ્યા ધરે. ૨
વિષયમાંહે ચિત્ત પેદું, ચિત્તમાં વિષયા વસે;
છે અન્યો અન્ય સંબંધ ધરતાં, વિચારે અળગો થશે. ૩
તે વારે શ્રીહરિ ભાસશે, આનંદ થાશે અંતિ ધણો;
બાઈ તમારો કૃષ્ણજી, વિશ્રામ તો વૈષ્ણવ તણો. ૪

ભ્રમરી દેતાં પેખીએ, આ ચરાચર સહુએ ચળે;
એવો ભર્મ ભાંજી પ્રહા થયે, કહો ઉદ્ધવગોપી સાંભળે.

૫

કડવું ૨૧ મું-રાગ રામગ્રી (૭)

દેહડી વીસરીરે, સખી એ, જાણે ચિત્રામણુ લખીએ;
મૂરતિ એક હુધ્ હરિ ભજતાં, પૂર્વ સ્થળ પેખીએ.
હરિની વિરહણિયાં, વિરહણિયાં, નંદનંદન તણિયાંરે;
સલ તવચાર સાર જાણીને, પાછાં આઘ્યા ઠાર;
અંતઃકરણુ ઓળખ્યો અવિગત, બાહર યુદ્ધિવિચાર.

ધ્રુવપદ. ૧

હરિની. વિર. નંદનંદન.

૨

ઉદ્ધવ સાથે વચન બોલવા, બાહર યુદ્ધિ વિચાર;
સ્નેહ પ્રેમ સંભારી શ્રીહરિ, નયણે ભચ્યાં જળ વાર.
હરિની. વિર. નંદનંદન.

૩

કહોજી ઉદ્ધવ હરિ કહીયે આવે, સાંભળો વિનતિ સલ;
અંતરયામી એ તો સુધો, પ્રપંચ પંચ અનિત્ય.
હરિની. વિર. નંદનંદન.

૪

સત્યસ્વરૂપ હુતા હરિ અહિરે, તે કહો કેમ ન દીસે;
અવિગત સાથે કહોને ઉદ્ધવ, કેઈ પેરે રાસ રમાશે.
હરિની. વિર. નંદનંદન.

૫

સુરીજન તે જે સદાએ સરખો, હવે કાં જોગ દેખાડે;
કૂપ માંહે ધડો પાશી, રણુ વેરી હોય તે વાહાડે.
હરિની. વિર. નંદનંદન.

૬

મેઘશ્યામ મુખ શરદ નિશાયે, અધરામૃત રસ પાયાં;
ઉદ્ધવ અમો બેહેદેને રાયે, ધરથી ધંધેળાયાં.
હરિની. વિર. નંદનંદન.

૭

(દેશી ચાલતી)

સત્યજી ઉદ્ધવ તમે કહ્યું, અમો અમારી યુદ્ધિ સારું લહ્યું;
મુગ્ધપણું તે હજીએ નવ ગયું, નંદસુનુને રૂપે માઈ મન ગ્રહ્યું.

૧

ડાઠ

ગ્રહ્યું મન જે ગાંઠ બાંધી, આજ કહો ક્યમ છોડીએ;
જેને હંસ કલ્પના સખળ છે, તેને અખળ કહો ક્યમ મોડીએ.

૨

વ્રજનારતું મન કૃષ્ણ સરખું, વિધાતાએ સખળ જાણું;
 તે રહ્યું રૂડીપેર કરીને, ક્યમ ન જાયે ઊચડ્યું. ૩
 પ્રીતિ પેલા લવતણી, તે આજ ક્યમ અળગી થશે;
 રંગ ખેટો ચોલના, તે દેહિ સાથેથો જશે. ૪
 અમને રખે તમે હસો ઉદ્ધવ, આજ અતિ રૂઢું થયું;
 અમ વિયોગણીને યોગ કહાવ્યો, વળી કહો કૃષ્ણજીએ જે કહ્યું. ૫

કડવું ૨૨ મું

અમ દુઃખણીશું ઉદ્ધવ એમ ધટે, પેર ન જાણી વાણી પલવટે:
 આંસુ અસમર્થા નયણે ઊલટે, મન્મથ પીડે દેહડી આવટે. ૧

ડાઢ

દેહડી આવટે કટાવ કરીને, નાથ લલો લવાડ્યું;
 પણ જોગનાં ઉપરકરણ ઉદ્ધવ, કહોને ક્યાંયાં કહાડ્યું? ૨
 જે કહે તે વહે વીરા, રીત એવી જાણજો;
 દંડ મુદ્રા ભસ્મ શિંગી, વેગે શોધી આણજો. ૩
 મુકુંદે મોકલ્યાં હોય તો, આજ અમને કૃપા કરો;
 ઉદ્ધવજી એશંકતા, તમે રખે રાખો પટંતરો. ૪
 વૈરાગ્ય ભરીઆં વિષય આવે, દિવસ દોહલે ક્યમ વટે;
 અમો સર્વસંછાડી પ્રીત માંડી, તો અસ દુઃખણી શું ઉદ્ધવ એમ ધટે. ૫

કડવું ૨૩ મું—દેશી ચાલતી

કહોને ઉદ્ધવજી આજ, અમો ક્યમ કરું, હવડાં પ્રપંચ કંઈ પેરે પરહરું?
 અખળા એકલડાં કહો ક્યહાં નીસરું? ક્યાં ક્યાં જોઉં, કાને અનુસરું? ૧

ડાઢ

અનુસરું કાણુ દેવને, જો કર્મે અમારે હરિ લખ્યો;
 છૂટશે ક્યમ છાંડતાં, જો અમો આદે આળખ્યો. ૨
 જે લખ્યા છટ્ટી રાતના, તે આજ ક્યમ પાછા થશે
 એના રૂપ સાથે રંગે રમતાં, મુક્તિ તો અમને હશે. ૩
 હાયમાંથી હારવીને, પાસે કહો ક્યાં માંડીએ?
 રત્ન કોટે હાર કહાનો, શે વશેજે છાંડીએ? ૪
 છાંડતાં નવ છૂટીએ, અમો સત્ય વાણી ઓચરું;
 અવિગતતી આરાધના, તે કહોને ઉદ્ધવ ક્યમ કરું? ૫

કડવું ૨૪ મું-દેશી ચાલતી

ગુણ અચ્યુતને તત્ક્ષણ તન ગ્રહું, દૂબણ ભાગી મન નિર્મળ થયું;
તમે તો ઉદ્ધવ અતિ ઉત્તમ કહું, મોક્ષાર્થીને મન લાગી રહું. ૧

ડાઠ

રહું લાગી મન તે તો, તમે ઉદ્ધવજી સુણો;
પણ મુક્તિ પોહે ભક્તિ માંહે, ભાવ વીરા છે ઘણો. ૨
જ્ઞાન નહિ તે સદા ઘેલાં, ભક્તિનો જે દ્રોહ કરે;
ભક્તિ નહિ તે સદા ભૂલા, જ્ઞાનદીપ નીરાકરે. ૩
નિજ ભક્તિ ને જ્ઞાન બેહૂ, ઠામે એકે જ્યાં વસે;
મુકુંદ પદવી તેણે પામી, સાંભળી ઉદ્ધવ મન હસે. ૪
મારા બાપજીના સંમ જો, જાતાં શ્રીકૃષ્ણે એમ કહું;
જાલય લાગી આવવા, તેણે લોભે મન લાગી રહું. ૫

કડવું ૨૫ મું-રાગ સારંગ (૮)

પ્રીત બની હૈ એસી નીકી ૮૬.

નાહીં રી ઉઘો દિવસ ચારકી,

મોહે તો પેલે ભવકી, પ્રીત બની હૈ એસી નીકી. ૧

દિન દિન પ્રીતિ બઢી જાએ ઉઘો, તિલ કયો આ તન ધૂટે;

અબનિશિ ગાંઠ પડી માઘાસું, નવિ ધૂટે તન તૂટે.

પ્રીત બની હૈ એસી નીકી. ૨

માઘો બિન મેરે હૈએ ઉઘો, ઉર ના કાય સુહાયે;

બિબિધિ રૂપ છાંરી મેરે નયનાં, સ્વરૂપ સ્યામકો આહે.

પ્રીત બની હૈ એસી નીકી. ૩

બચન પરાયે સુનત દુઃખ ઉપજે, હરિલીલા બિન સોઈ;

બેહેદે પ્રભુ બિનારી ઉઘો, બાની સફલ ન હોઈ.

પ્રીત બની હૈ એસી નીકી. ૪

(દેશી ચાલતી)

તમે તો ઉદ્ધવ અતિ ઉત્તમ કહું, રખે એમ જાણો વેહેતે જળે ગયું;

હરિનાં હુતાં તેમણે સર્વ લહું, ભુવને પધારો વીરા અસુર થયું. ૧

ડાઠ

અસુર થયું અરોગવા, તમે ઘણા દિવસ ગોકુળે વસો;

અમ દુઃખણીનાં કથન કાલાં, રખે સંભારી હસો. ૨

નિત્ય નવાં નૈવેદ્ય ભોજન, સેજ આસન; અતિ ધરી;
 ઉદ્ધવને અચ્યુતની પ્રીતે, પ્રેમે પેખે સુંદરી. ૩
 પ્રાતઃકાળે ગોવાળ ઉદ્ધવ, વૃંદાવનમાં સાંચરે;
 હરિકીડાનાં ઠામ દેખી, સંભારી શોચા કરે. ૪
 ઉદ્ધવ કહે મુજ ઉત્ર તપનું, આજ આ મેં ફળ લહું;
 વ્રજ ઉપકંઠનો સંગમ પામ્યો, વિચારી ઉદ્ધવે એમ કહું. ૫

કડવું ૨૬ મું-દેશી ચાલતી

ગોપી ગોવાળા ઉદ્ધવ એમ કરે, દિન દિન ઊઠી વન વન સાંચરે;
 પગલે પગલે પ્રભુને પરવરે, જે પદ બ્રહ્મા શિવજી અનુસરે. ૧

ડાઢ

અનુસરે જે અમરપદને, પ્રેમે પેખે સુંદરી;
 આપણે કૃષ્ણે જીઓ ઉદ્ધવ, આંહી જે કીડા કરી. ૨
 બકી પીધી, શકટ મોજો, તૃણાવર્ત તત્ક્ષણ હણ્યો;
 વચ્છ બકનો અંત કીધો, હણ્યો ભય સેવક તણો. ૩
 બકાસુરની ચાંચ કાઢી, વતરડી વીડારીઓ;
 ઉદરમાંહે વૃદ્ધિ પામી, એમ અધાસુર મારીઓ. ૪
 પછે આંહી પધારીઆ તે, અમોને નવ વીસરે;
 ઉદ્ધવતણે કાલે હવું તે, હરિ વિના હવે કાણુ કરે. ૫

કડવું ૨૭ મું-દેશી ચાલતી

ઉદ્ધવ અમને બ્રહ્મ ગયો હરી, વચ્છ ગોવાળાં સધળાં સાંભરી;
 નવાં નીપાયાં એણે નરહરી, વાર ન લાગી એકે ક્ષણુ ખરી. ૧

ડાઢ

અધક્ષણમાંહે અનંતરૂપે, પ્રેમે ગોકુળ આવિયા;
 અસન મજ્જન તિલક અંજન, વચ્છ નાના ધાવિઆ. ૨
 અમને એક વરસ રાખી, જોવા મધુવને આવીઆ;
 કમલભૂને કર્મ લાગ્યું, વંનવંન ભમાડીઆ. ૩
 વિરંચી નવ ઓળખે, જે વચ્છગોપ કીયાં ખરાં;
 કૃષ્ણકેરે ચરણે લાગી, બોલીઆ ગદગદ ગિરા. ૪
 પ્રભુપતિ કહે મંદધી મેં, અવિદ્યા પ્રભુશું કરી;
 તું તો એક અનેક અવિગત, બુદ્ધિ મારી માયાએ હરી. ૫

કડવું ૨૮ મું-દેશી ચાલતી

અદૃષ્ટ વિચારેજી ઉદ્ધવ આપણાં, અકલ ચરિત્ર છે નંદનંદનતણાં;
ગણના કરતાં નવ લાભે ધણાં, બ્રહ્માંડ કીધાં શ્રીકૃષ્ણે અતિધણાં.

૧

ડાઢ

અતિધણાં બ્રહ્માંડ કીધાં, જુજુવાં જે પથુપતિ;
સકલ લોક દિગ્પાલ સરસા, મુનિ સહિતા સરસ્વતી.
અકેકા વત્સગોપપ્રત્યે, એમ અહીં લીલા કરી;
હંસારૂઢે એમ કહ્યું, અદ્ભુત ચરિત્ર તારાં શ્રીહરિ.
બ્રહ્મા બહુપેરે બોલીઆ, તે તો અમને સાંભરે;
રોષ નાવે માતને, જો બાળક બહુ અન્યા કરે.
ઉદરમાંહે માતને, નિજ બાળ દુઃખ દાખે ધણું;
અપરાધ ક્ષમા કીજે સ્વામી, હું બાળક છોરું આપણું.

૨

૩

૪

૫

કડવું ૨૯ મું-રાગ કેદારો (૬)

હરિ તારા ચરણની રેણુરે પતિતપાવન કરે, નામે અધતણા ઓધ ત્રાસે;
ચરણ તણને અવર આરાધે તો, ઘાઢુઆ થાય તે ધણું અધાસે. તારા. ૧
પશ્ચમ બુદ્ધિઆ બંભ કહાવે સદા, બોલતાં બોલતાં અજ દુજે;
કૃષ્ણ આગળ રહ્યા દોય કર જોડીને, મુકુટના મણિ વડે ચરણ પૂજે. તારા. ૨
કાટિ બ્રહ્માંડની સૃષ્ટિ ક્ષણમાં કરો, કાટિ બ્રહ્માંડનો છે તું રાજ;
ઘટઘટ સકળ પ્રભુ તું જ બ્યાપી રહ્યો, સૃષ્ટિ કર્તા તવ નામ સાચ. તારા. ૩
એમ અજે સ્તુતિકરી પ્રસન્ન હૂઆ હરિ, આયસ દીધું અજ ઠામ જાઓ;
બેહુદેના પ્રભુતણાં ચરિત્ર ઉદ્ધવ સુણો, એહ ગોવાળીઓ પ્રેમે ગાયો. તારા. ૪

(દેશી ચાલતી)

મજ્જન કરતી અહીં સર્વ સુંદરી, વસ્ત્ર હરીને કદંબે ચણા હરિ;
વચન પ્રકાશે બોલે જળ ભરી, બાહર તેજાં શ્રીકૃષ્ણે બુધ કરી.

૧

ડાઢ

બુધ કરી ચાલી ચતુર બાળી, કીડા સ્થાનક કર ધરી;
પછે નિરખવા મન કૃષ્ણ કહે, તમો અતિ વરાંશી સુંદરી.
પ્રણામ કરો તમો દોય કર જોડી, વસ્ત્રવિના જળમાં ગયાં;
લાજે ન સરે કાજ ઘેલી, ઘટશો નિર્લજ થયાં.

૨

૩

ભુજ યુગ્મ જોડી નમી ચોડી, લજ્જા છોડી મોહ ગયો;
 ગ્રહી દડો ગેડી કૃષ્ણ સાથે, રમતાં અતિ રંગજ થયો. ૪
 હરિ હસે બાળી અતિ રસાળી કામના અંગી કરી;
 ઉદ્ધવજી આ તેહ જળ થળ, કરતાં ક્રીડા કૃષ્ણ ને સુંદરી. ૫

કડવું ૩૦ મું-દેશી ચાલતી

જેતા જેતા વંળી વનમાં ગયા, બાંધવ બેહુ અહીં ભૂખ્યા થયા;
 ઋષિને આશ્રમે અમો ભાં જઈ રહ્યા, હરિના સેવક તેમણે નવ લલા. ૧

૩૦

નવ લલા સેવક મંદધીએ, અમો પાછાં આવીયાં;
 ઋષિનારીએ તવ દયા કીધી, અન્ન પોતે લાવીયાં. ૨
 આણે કામ બેસી હરિ જમ્યા, અહીં જમ્યા સર્વ ગોવાળીઆં;
 ઋષિનારને તવ દયા કીધી, પ્રેમે પાછાં વાળીઆં. ૩
 એકવાર સર્વ ગોવાળ ઉદ્ધવ, તાલવનમાં સાયસ્યા;
 ધેનુક નામે દૈલ તેના, પ્રાણ બળદેવે હસ્યા. ૪
 એકવાર આણે જળે પેશી, નાગશિર નટુવા થયા;
 કાલિંદી દ્રહ નિર્વિષ કીધો, કુટુંબ સઘળાં તળે ગયાં. ૫

૫૬ ૩૧ મું-દેશી ચાલતી

અહિં અમો રાખ્યાં સઘળાં દાઝતાં, ઉપર એને અમો અતિ ગાજતાં;
 હસવે હરિને અમો ન ભાજતાં, જીવન જમલાં અતિ વિરાજતાં. ૧

૩૧

વિરાજતાં ને વિચરતાં, આનંદ કરતાં અતિ ધણો;
 એક વારનો આ ગિરિ ધરીને, લય નિવાસ્યો મજતણો. ૨
 એક વાર કૃષ્ણે નંદ છોડ્યા, વૃક્ષ મોડ્યા રીખતાં;
 ઉદ્ધવજી હવે અમને કાંઈ, ઉગચું નહિ હરિ જતાં. ૩
 એકવાર અમને કૃષ્ણે ઉદ્ધવ, ભાંડીર વટ દેખાડીઓ;
 ગોપ થઇને પ્રલંબ આવ્યો, હેલાં રામે મારીઓ. ૪
 અહિં શંખચૂડ નિપાતીઓ, સહુ ગોપિકાને હરી જતાં;
 અમ કાજે દવ દયવાર પીધો, જાણ્યું રખે અમારા દાઝતાં. ૫

કડવું ૩૨ મું-દેશી ચાલતી

વળી એક અદ્ભુત ઉદ્ધવજી સુણો, બોલ પ્રમાણ્યો વહાલો આપણો;
 શશિયર ઊગ્યો શરદ નિશાતણો, વંશ વળાડી મોહ લાવ્યો ધણો. ૧

૩૦૯

વંશ વાઈ મોહ લાયો, જોવા ચાલી ભામની;
વિપરીત આભર્ણ અંગે પેહેચ્યાં, કામવશ થઈ કામની. ૨
ઉન્મત્ત થઈને નીસરી, રનેહ પામી સુંદરી;
કટાક્ષ કરતાં કૃષ્ણને તવ, કામના અંગીકરી. ૩
રંગરેલ વહાલે બોલ બાધે, માન અતિ અમને થયું;
ત્રૈલોક્ય સુંદર રત્ન માફે, કાચને સાટે ગયું. ૪
તવ વિરહ પામી શોક કીધો, વિલાપ કીધો અતિ ધણો;
તેણે કાળે જે હવું તે, તમો ઉદ્ધવજી સુણો. ૫

કડવું ૩૩ મું-રાગ દેશાખ

નાથ ગયો મારો સાથ તજી મારો, પાપી પ્રાણ ન જાય હજી;
અમો સઘળી નવિ ઈશ બજી, વૈરી રહે ન ફાટે વજી હજી. ૧
વલવલતી દીસે વિરહિણી, અમો પુછણે ચાલી વૃક્ષ બણી;
અહાં વિકશી દીઠી કેલિ ધણી, કહ્યું આ તે નારી નાથ તણી. ૨
અરે આપણ સખિયો પાપણી, શે ન સરજી સઘળી સાપણી;
ગોપી લડસડતી ડગલાં ભરે, તેનાં ઉર ભીંજે આંસૂ ઝરે. ૩
મુખે હરિ હરિ એમ બયરે, શરીરની શુદ્ધિ નવ કરે;
હરિકરે વિરહે જે મરે, તે ભૂતજે દેહી નવ ધરે. ૪
અમો વનની માંહે રડવડી, જ્યમ વાયે વિકશી કેલિ પડી;
અમ બેહેદે પ્રભુ વિન દેહડી, મનસુખ નહિ ઉદ્ધવ અધ ધડી. ૫

(દેશી ચાલતી)

પછી અમો ઉદ્ધવ બહુ વિનય કચ્યા, મધ્યેથી પ્રગટ્યા હરિ પ્રેમે ભચ્યા;
શુદ્ધિ કરીને અમ સહુને વચ્યા, તાપ અમારા પેરપેરના હચ્યા. ૧

૩૧૦

હચ્યા તાપ અનંત રૂપે, ઘણે રંગે રમાડીઆં;
સુરનર મુનિજન માંહે ઉદ્ધવ, અમો બલાં ભવાડીઆં. ૨
તેણે કાળે જે હવું, અમો કહી ન શકું તેટલું;
મધુવન અતિ વિરાજીઉં, વૈકુંઠ કાટિપેં બહું. ૩
વળી વળી છે તે ક્યમ કહું, પછે જળતણી કીડા કરી;
અહરયણી વને રાખી, પ્રાતે ઘેર ગઈ સુંદરી. ૪

પ્રાકૃતની પેરે અંગે મારે, પોઢતા નિદ્રા ભસ્યા;
ઉદ્ધવજી અમ સાથે કૃષ્ણજીએ, ભાવ પેરપેરના કસ્યા.

૫

કડવું ૩૪ મું-દેશી ચાલતી

આ જીઓને ઉદ્ધવ ગતિ ગળડી તણી, ધાગડ ધૂની ખાંત હુતી ધણી;
અહિં અમો રમીઆં આખ મીંચામણી, ભાત લઇ આવ્યાં અહિં અમો હરિ ભણી. ૧

ડોઢ

હરિ ભણી લાવ્યાં કરમલો, અમ માંહે બેશી જમતો;
તે મદે માતો કંઠે લાતો, રંગે રાતો રમતો. ૨
વળી વેણુ વાતો ગીત ગાતો, નૃત્ય કરતો માંહે વળી;
મળી ભાંડુ ગામડે એ, દડૂલે રમતો વળી. ૩
મધ્ધવિદ્યા મળી રમતો, મેધની પેર ગાજતો;
કપિતણી પેર ફાળ ભરતો, ગોપમાંહે વિરાજતો. ૪
અહીં બઈ ગુંજ શીશ ધરતો, થાત શોભા અતિધણી;
નટવેશ ધરતો વિચરતો, વળી રમત એની છે ધણી. ૫

કડવું ૩૫ મું-દેશી ચાલતી

તરુકર થઇને વ્યોમ પધારીઓ, શ્રીકૃષ્ણે તે મરડી મારીઓ;
શૃંગ ધરીને અરિષ્ટ સંહારીઓ, કેશી સરખો દુષ્ટ વિહારીઓ. ૧

ડોઢ

વિહારીઆ એણે દુષ્ટ કાટી, વાત મોટી હરિતણી;
દેખાડીઉં વૈકુંઠ અમને, દયા કરતો અતિધણી. ૨
મૃત્તિકામિશે વદનમાંહે, ચૌદ લોક પ્રકાશતો;
એના જન્મથી જાતાં લગે, અદ્ભુત ઉચ્છવ અહિં હતો. ૩
એકવાર નારદ આવીઆ, કાંઈ વાત હરિ સાથે કરી;
તેણે સમે તત્કાળ સાંઝે, અકૂર આવ્યો રથ જોતરી. ૪
પ્રાણુ અમારા લઈ ગયો, અમો પરવસ્યાં બહુ વારીઆં;
તેણે કાળે એવું ભાખતાં, અકૂર લેઇ પધારીઆ. ૫

કડવું ૩૬ મું-દેશી ચાલતી

પલવટ વાળી અમો પૂઠે પળી, જીવન જાતાં થઈ અતિ આકળી;
ખોલે પ્રભુને અમો પાછી વળી, શુદ્ધિ તો હરિની તમથી સાંભળી. ૧

૩૦૬

સાંભળો સંતોષ નોહો, મળ્યા વિન મન નવ ઠરે;
કહે ગોપી ઉદ્ધવને તવ, અસમર્થા આંસૂ ખરે.
અકૂર ને તમ વચે ઉદ્ધવ, વિગત તો દેખું ધણી;
સગપણ છે કાંઈ વેગળું, પણ સહજ બુદ્ધિ આપાપણી.*
દૃઢ બુદ્ધિ સખિયો તમતણી, હવે શીખ દો મુને ચાલવા;
સમર્થ તેણે સમે ન દીસે, વદને વાણી બોલવા.
અતિ પ્રેમે ઉદ્ધવ પૂજ્યા, પછે નંદાદિક નમીઆં વળી;
કહે ગોપી લાજ લોપી, ઉદ્ધવને પૂઠે પળી.

૨

૩

૪

૫

કડવું ૩૭ મું-રાગ મેવાડો

ઉદ્ધવ સાથે એક સંદેશડો, કહાવે ગોકુળનીરે નાર;
ક્રીયા દિવસનાં શ્રીહરિ રશણાં, ધરી રહ્યા હૃદય મુઝાર.
એકવાર આવો આણે નેસડે, ગોકુળ પોતાનું જાણિ;
નાવો તો નંદજીની આણ, વ્રજને તું ધન ધન પ્રાણ.
એકવાર આવો આણે નેસડે.

૧

૨

કોકિરાંરે સ્વામી અમો કાતણાં, કાણુ કરે અમારી સાર;
ધણી વિનારે જ્યમ ત્યાં ધલહરાં, ત્યમ તુજ વિના વ્રજનાર.
એકવાર આવો.

૩

વ્રજને કાજે ગિરિ તે કર ધર્યો, પાવક પીધો દ્વયવાર;
બેહુદેના પ્રભુને કહજે એટલું, ગોકુળને તારો આધાર.
એકવાર આવો.

૪

(દેશી ચાલતી)

ઉદ્ધવ કહેજે હરિને એટલું, દુખ દર્ધ ગયા છો સાગર જેટલું;
વળી વિનવળે જાણો તેટલું, કહેજે હરિને કીધું અતિ ભલું.

૧

૩૦૭

ભલું હવું જે ભરમ ભાગ્યો, હેજ જાણ્યું હરિ તણું;
ઉદ્ધવજી તમો સાંભળો, એ થોડા માંહે છે ધણું.
પ્રાણ અમારા હરિ કને, અમો લખ્ય આશાએ જીવતાં;
વિસાઈ સો તન ધૂટશે, હો ઉદ્ધવજી તમને જતાં.

૨

૩

કર્મને વશ દેહિ છે તે, ભોગવ્યા વિન ક્યમ પડે;
એકવાર હરિ જો મોકલો, ઉદ્ધવજી આણે નેસડે. ૪
પ્રીત હોય જ્યાં જેટલી, હરિ રૂશણું ત્યાં તેટલું;
અધક્ષણ સુખ નહિ કૃષ્ણ પામે, ઉદ્ધવ કહેજો હરિને એટલું. ૫

કડવું ૩૮ મું—(દેશી ચાલતી)

મધુકર મોહો મધુવને શાભણી, કમલી અનુપમ વ્રજ હૂતી ધણી;
પેર ન જાણી અમોએ હરિતણી, વળી વળી વિલપે વિરહે વિરહિણી. ૧

ડાઢ

વિરહિણી ઉર કામ પીડે, હરજી હૈયે જાણજો;
દુઃખે દાંધી દામણી, અમ ઉપર કરુણા આણજો. ૨
યૌવન જાએ જૂનું થાએ, હાણ મોટી અમને;
ઉદ્ધવજી હવે લાજ મૂકી, આજ કહું છું તમને. ૩
યૌવન જાય તે નાથ ન મળે, તે અમો ન શકું ખમી;
ગુણ અમારી કૂપ છાયા, કૂવામાંહે વીસમી. ૪
અવસર ચૂક્યો મેહુલો, તે વાત શી વૂઠ્યા તણી;
યૌવનજર્ઠશિર શ્વેત થાયે, તે વારે આવજો ગોકુળ ભણી. ૫

કડવું ૩૯ મું—દેશી ચાલતી

રખે કાંઈ કહેતાં ઉદ્ધવ વીસરે, તૃપ્તિ ન પામે નયણે જળ ઝરે;
અન્યો અન્યે મન સહેતાં કરે, શુદ્ધિવિન શ્યામા સહુએ ઊયરે. ૧

ડાઢ

ઉયરે જે વતી અમારી, સાંધ દેજો નાથને;
ઉદ્ધવ નયણે નીર પૂરે, વળી નમે વ્રજ સાથને. ૨
આજ્ઞા માગી વળ્યા ઉદ્ધવ, સખી સર્વ સુતી થઈ;
મધુપુરે જર્ઠ મહારાજને, ઉદ્ધવે શુદ્ધ સધળી કહી. ૩
ઉદ્ધવ કહે મુજ એક રસના, મંદધી ન શકું કહી;
ગોપિકાનો પ્રેમ કહેવા, શેષ તો સમરથ નહીં. ૪
વ્રજનારની વાણી સુણી, શ્રીકૃષ્ણ વળતા ઊયરે;
કુરુક્ષેત્રમાંહે મળશું ઉદ્ધવ, ગોપિ કેમે ન વીસરે. ૫

કડવું ૪૦ મું—દેશી ચાલતી

ઉદ્ધવ સાથે સખિયે કહાવીઉં, શ્રીકૃષ્ણજીને મન તે ભાવીઉં;
કુરુક્ષેત્રમાં સાં સહુ આવીઉં, ગોપી કેરું મન મનાવીઉં. ૧

૩૧૬

મનાવ્યું મન મંદધીનું, રાંક જે રગતાં ધણું;	
ચક્ષુરહિત અનુદિન કથા કરવા, કોડ બ્રમરગીતા તણું.	૨
અર્થ હું એકે ન જાણું, પ્રભુએ કહેવરાવ્યું તે કહું;	
નર નાર ગાયે સાંભળે જે, તેનું કુળ પાવન થયું.	૩
સંવત (૧૬૦૬) સોળનવોતરો, વૈશાખ શુદ્ધ એકાદશી;	
સોમવારે ગ્રંથ પહોત્યો, હરિકથા મોરે મન વશી.	૪
કવિજન કેરું કષ્ટ ભાગ્યું, ચિંતામણિ કરી આપીઉં;	
મહીદાસ સુત બહેદે કહે, કૃપા કરી શ્રીહરિ કહાવીઉં.	૫

પદ રાગ વસંત (૧૨)

સંવાદ ગોપી ઉદ્ધવતણો, જેનું ભાગ્ય હોય તે શે ન ભણો;	
ભણો નહિ તો પ્રેમે સાંભળો, સાંભળતાં રસ છે અતિ ધણો;	
રઢિયાણો રાસ સોહામણો, મુખ મંડન શ્રીહરિતણો.	૧
હીર સખર દોરી વણી, વિદ્યા મુગતે કીધી ધણી;	
વચવચમાં રચના છે ધણી, રચી રચના બ્રમરગીતા તણી.	૨
બસે બ્યાસી પદ બાર રાગ, મૂક્યા એકાદશ જોઈ ભાગ;	
ચાળીશે કડવે સમ વિભાગ, ફળ ગાતાં બહેદે કહે કાટિયાગ.	૩

બ્રમરગીતા સમાપ્ત

વઢેલ ભટ્ટ

—૦૦૦૦૦૦—

એ કવિએ ગુજરાતી કવિતામાં પહેલા ગરબા ગરબી દાખલ કર્યા છે.

શણુગારનો ગરબો

પ્રથમ પાર્વતીના પુત્રને, પાયે નમું રે લોલ;	
દીન જાણિ વાણિ દીજીએ, કહું સમું રે લોલ.	૧
સરસ્વતી તણાં ચરણ, પ્રતાપથી રે લોલ;	
નવે નીધ રીધ સીધ, આપો આપથી રે લોલ.	૨
કરું ગાન ધરું ધ્યાન, બહુચરાતણું રે લોલ;	
કરો સાર વાર વાર શું, કહું ધણું રે લોલ.	૩
આજ બહુચરાજિ માત, ગરબે રમે રે લોલ;	
સૂરનર મુનિવરે, સર્વને ગમે રે લોલ.	૪
માજી રૂપ રાધિકાથડી, ધણું બણી રે લોલ;	
કાટિ કામ શશિ સૂર્યની, છબી હણી રે લોલ.	૫
રાત રોહિણી રનાદે, આદિ સુંદરી રે લોલ;	
પલક પલવટે ઉમા રમા, પુરંદરી રે લોલ.	૬
વેણુ વાસુકી સરીખી, શિશ રાજતી રે લોલ;	
હ્રુદ્ર ઘંટ ગોક્ષ્ણા ને, મધ્ય ગાજતી રે લોલ.	૭
ભરી માંગ મૂગતા તે, મહા મૂલ્યની રે લોલ;	
રાજે રાખડી રૂડી તે, રત્ન તુલ્યની રે લોલ.	૮
કુલી ખેટલી સંથો ભર્યો, સમો પજો રે લોલ;	
આક ચમરીશું ચોટલો, કટી અજો રે લોલ.	૯
સ્વરણ સિંહર આકાર, સર્વ સીપના રે લોલ;	
સોળ શોભિતા શણુગાર, સર્વ નીપના રે લોલ.	૧૦
કાને વાળિયો જડાવ, ઝાલ ઝુમખા રે લોલ;	
ખેતિ મોતિયે પરાબ્યાં, હુંખે હુંમખા રે લોલ.	૧૧
સોના સાંકળી સરી, શિક્કા-જડામણી રે લોલ;	
કોર તોરણ મોતિની, દિસે દામણી રે લોલ.	૧૨
તેજ શું કહું તાટંકતાણે, લોલકેરે લોલ;	
કળાપુલ જજ્યાં નંગ, તે અમૂલકેરે લોલ.	૧૩

અર્ધચંદ્રમાં કપોળ, શું કહું કથીરે લોલ;	
ચૌદ ભુવનમાંહી બહુચરા, સમું નથીરે લોલ.	૧૪
ભાલ લાલ આડ કુમકુમની, રાતડીરે લોલ;	
તપે દીલડી કહી ન જાયે, વાતડીરે લોલ.	૧૫
ત્રિપૂટી મધ્યે સિંદૂરની, બીંદી કરીરે લોલ;	
ચોખ્ખા ચોખલા કપોળ, લોલશું ભરીરે લોલ.	૧૬
ભુકુટી કમાન કાન, કારશું અડીરે લોલ;	
કીર નાસિકા વિદેહિ, કરે તે ધડીરે લોલ.	૧૭
આંખ ઉપમાને નાવે, કાઈ પલવટેરે લોલ;	
વરણ વરણું જે અન્ય, ઉપમા ઘટેરે લોલ.	૧૮
પદ્મ દીપક તારાના, તેજ આ ગળ્યારે લોલ;	
મીન ખંજન મૃગ માન, મૂકિને પળ્યારે લોલ.	૧૯
લક્ષ લક્ષ કાંતિ તિલકની, લીલા જીવેરે લોલ;	
ગોરા ગાલમાં ત્રિલોક મોહાં, તાજીવેરે લોલ.	૨૦
મોહરૂપ ધર્યું બહુચરાજિ, બાળિયેરે લોલ;	
ગ્રહ ચાર રહ્યા નવેસરની, વાળિયેરે લોલ.	૨૧
ગુરુ હેમ લાલ ભોમ, ભૃગુ મુક્તામારે લોલ;	
શતિ કાકિયે જોતાં, જણાય જુક્તામારે લોલ.	૨૨
અધર ગિંચ ક પ્રવાળ, લાલમાં મળીરે લોલ;	
દંતપંક્તિ જુક્તિ દાડમ, કરી કળીરે લોલ.	૨૩
અળકે ચૂનિયો જડાવ, ભાવ રેખમારે લોલ;	
વદન નિરખતાં ન આવે, મીન મેખમારે લોલ.	૨૪
હાવ ભાવશું કટાક્ષ, નેન સેનનુરે લોલ;	
ચિખુક ચારુ વીચ ઈંદુ, બિંદુ મેનનુરે લોલ.	૨૫
કંઠ કાકિલા કપોત, જોત પોતનીરે લોલ;	
ભાનુ જુક્તિને પ્રમાણ, તે ઉદ્યોતનીરે લોલ.	૨૬
કોટે ચીનમાળા અપકળી, અમકતીરે લોલ;	
ધણી ધૂધરી અરીસે, દિસે ધમકતીરે લોલ.	૨૭
ગળે ધરેણાં ચાં ધણ્યાં, ધર્યુંબલેરે લોલ;	
કનક સાંકળી તુશી દોરે, ને જૂમણેરે લોલ.	૨૮

હિરા સાંકળી પોશીની, સેર ચારનીરે લોલ;	
મુક્તામાળા તે એકાવળના, હારનીરે લોલ.	૨૯
બે હમેલમાં હિરાના, ઝબકારડારે લોલ;	
પારિજાતક મંદારકેરા, હારડારે લોલ.	૩૦
બાહુદંડ જુગમ સુંઢ, સરખા સહીરે લોલ;	
હાથ હાથની હાથેળિયે, મથ્યાં મહીરે લોલ.	૩૧
અતિ અદ્ભુત અંગૂઠા, સંગ આંગળીરે લોલ;	
અનૂમાનમાં આવે તે, મગની ફળીરે લોલ.	૩૨
વીશ નખ રાત દિવસે, તારા તપેરે લોલ;	
અન્ય ઉપમાનો અર્થ, વ્યર્થમાં ખપેરે લોલ.	૩૩
બાંહે બાળુબંધ બેરખા ને, કૂમતારે લોલ;	
બાંધ્યા બાદલા બન્યા રહ્યા, જૂમતારે લોલ.	૩૪
પાણુ ચૂડલો પ્રમાણુ, ચતુર રંગનોરે લોલ;	
અતિ અરુણુ તરુણુ દંત, તે મતંગનોરે લોલ.	૩૫
બાહૂ કારમાં જડાવ, લાલ લંકણીરે લોલ;	
મધ્ય માણેક હિરાની, હાથ કંકણીરે લોલ.	૩૬
હાથે પોચિયો જવાળી, લાળિ કંગણીરે લોલ;	
છલા છાપ આરશી, અતિ સુચંગનીરે લોલ.	૩૭
ઊર આપતું રસાળ, તે વિશાળનુરે લોલ;	
કમળ કાશકુચ અગ્રમાં, મરાળશુરે લોલ.	૩૮
કંચુકી કનક તાર, હારથું બનીરે લોલ;	
ચુવાચંદન ચરચીત, શોભે શોભંતીરે લોલ.	૩૯
લેંધો લાલનો પેયો તે, રંગ જૂજવેરે લોલ;	
કસબ કાર જોર સાળુ, કશુંબે ચુવેરે લોલ.	૪૦
પેટ પોચણી પ્રમાણુ, ક્ષીણ દહેકણીરે લોલ;	
સળ મેખળા રસાળ, કશી કિંકણીરે લોલ.	૪૧
ઉદર ઉપર તે ત્રીવળી, વળી રહીરે લોલ;	
ગિરિશ્વેત દેહ મધ્ય, ત્રિવેણી વહીરે લોલ.	૪૨
નાલિ કામળ કૂવો, કયો સુમારનોરે લોલ;	
ભયો વારિ તે અખૂટ, ઇંદુસારનોરે લોલ.	૪૩

કંઠ હેઠ ઠોડ વાસો તે, એકત્ર છેરે લોલ;	
અધો મૂખનું અખંડ, કેળ પત્ર છેરે લોલ.	૪૪
કટી કેસરી હરિ, નિતંબ દળારે લોલ;	
જંઘા જુગમ તે અધો મુખે, છે કદળીરે લોલ.	૪૫
ચાર ચરણામાં ચિત્ર લખ્યાં, . લોલ;	
પગ આંગળાં વળ્યાં, ચંપા કળી જશારે લોલ.	૪૬
ભરી જવક કટોરિ હેમ, નાનિયારે લોલ;	
છંદુ બિમ્બને આકારે, એડિ પાનિયારે લોલ.	૪૭
જેહર લંધર તોડાલે, ધૂધરી તળેરે લોલ;	
પાગે નેપુર ને વીછુવે, મુનિ ચળેરે લોલ.	૪૮
નયણે કાજળ સાર્યો તે, કુમકુમ રોળશુરે લોલ;	
મંદ હાસ્ય કરે મુખ ભર્યો, તંબોળશુરે લોલ.	૪૯
ઠરી ઠાઠ આઠ આઠ, સંખી સંગમારે લોલ;	
બાળી બહુચરા કલોલ, કરે રંગમારે લોલ.	૫૦
કરે ગાન તાન પાન-પાત્ર હાથમારે લોલ;	
રમે રમક ઝમક ઠમક, સખી સાથમારે લોલ.	૫૧
દંત ધૂધટ ગ્રહી રહી, રસાળિયારે લોલ;	
એક એકથી લે હાથોહાથ, તાળિયારે લોલ.	૫૨
કેશપાસ કશી વાળિયા, અંબોડલારે લોલ;	
ફેર ફૂદડી ફેર ને લે, હંબોડલારે લોલ.	૫૩
એ અખંડ ખેલ ખેલે, બાળિ બહુચરીરે લોલ;	
ત્રણે દેવ લે છે વારણાં, ફરી ફરીરે લોલ.	૫૪
વિષ્ણુ વાંસળી વગાડે, શબ્દ નાદશુરે લોલ;	
ડાક વગાડે મહાદેવ, મરજદશુરે લોલ.	૫૫
ધરી પાણિ પોથિયો, તે મહા મૂનમારે લોલ;	
બ્રહ્મા વેદ ભણે મૂખ, ચારે ધૂનમારે લોલ.	૫૬
પુષ્પ ચંદન વરસાવે, વળી દેવતારે લોલ;	
અઠ્યાશી-સહસ્ર ઋષિ, ચરણ સેવતારે લોલ.	૫૭
ગિરિશ્વેત તણ સેવક, કાજે ધશીરે લોલ;	
કળિ કાળમાં ચુંવાળમાં, આવી વસીરે લોલ.	૫૮

ભૂર શું લહે લવાનીકેરા, ભેદનેરે લોલ;	
આદ્ય અંત એ અગમ્ય, વાદ વેદનેરે લોલ.	૫૯
આ અખંડ ગરબો ગાય, જે કાઈ માનવીરે લોલ;	
ચરણ ચરણને ઉચારે, રનાન જાહનવીરે લોલ.	૬૦
નવે નિહ રિહ લીજીએ, ઓવારણારે લોલ;	
દેવી વાંઝિયાં બંધાવે, દ્વાર પારણારે લોલ.	૬૧
મન મોહ્યાં ગોખ ચાચર, સોહામણેરે લોલ;	
ભટ વલ્લભ મેવાડે, માને ભામણેરે લોલ.	૬૨

કળિકાળનો ગરબો

પરમેશ્વરીને પાયે પડી હો બહુચરી, કહું કળિજીગનાં કર્મ;	
અકલ નથી કાંઈ એવડી હો બહુચરી, શક્તિ રાખજો શર્મ.	૧
જીવનું જીવન તું જડી હો બહુચરી, મૂરખ નવ લે મર્મ;	
અવતારીને આ ધડી હો બહુચરી, આછજિયે રાખ્યા ધર્મ.	૨
આ દિન દુઃખ દેખડાવિયાં હો બહુચરી, જનમી કીધા જોખ;	
સમે સરવ સપડાવિયાં હો બહુચરી, ગુણવંત કીધા ગોખ.	૩
હવે હૈયું નથિ ચાલતું હો બહુચરી, કઠણ જ આવ્યો કાળ;	
તું વિના કેા નથિ ચાલતું હો બહુચરી, પ્રજા થઈ પિંડપાળ.	૪
કળિજીગ આવ્યો કેાપતો હો બહુચરી, કરવા શુભ સંહાર;	
લાજ મર્યાદા લોપતો હો બહુચરી, ભ્રષ્ટ કર્યા આચાર.	૫
દુર્મતિ દીધી દેશને હો બહુચરી, સુમતિ કરાવી તાજ;	
વિપરીત ધારી વેશને હો બહુચરી, કળી કરે છે રાજ.	૬
પ્રથમ પહાણુ વરસાવિયા હો બહુચરી, પછે પૃથ્વી ડુબાઈ;	
કાળે દુકાળે આવિયા હો બહુચરી, પ્રજા ન પ્રીછે કાંઈ.	૭
કુમારગ સૌ ઉલટે હો બહુચરી, તજી સુમારગ પંથ;	
રહે કુકર્મ કુળે ઘટે હો બહુચરી, અરે ન આવે અંત.	૮
મહાજન મોટાં મહેશ્વરી હો બહુચરી, માને બધા માનંત;	
ત્રુક્યાં દેખીને તપેશ્વરી હો બહુચરી, જાત ન જાણી અંત.	૯
ગૌબ્રાહ્મણ સેવા તજી હો બહુચરી, જોગી જતિને ધાય;	
હાણુ હોય નવ લે હજી હો બહુચરી, લક્ષ્મી લહેર જાય.	૧૦
કથા કહે કુપાત્રને હો બહુચરી, ગમે જોષીના જોશ;	
જોડું તજી જાય જાતરે હો બહુચરી, દિલમાં ન ગણે દોષ.	૧૧

- ઉંચ નીચ એકઠા મળિ હો બહુચરી, જેસે બહુ એકાંત; માને મનમાની રળિ હો બહુચરી, જાણી ન આણે બ્રાંત. ૧૨
- હિંદુ તરકમાં એહવી હો બહુચરી, સમજ્યા સારોધાર; જાત ન જાણી જૂજવી હો બહુચરી, વરત્યો એકાકાર. ૧૩
- ધર્મ ગયો ધરણી ધશી હો બહુચરી, પુણ્ય ગયું પાતાળ; પાપ રહ્યું જાધળે વસી હો બહુચરી, નર નારી વૃદ્ધ બાળ. ૧૪
- દયા દેવ લોકે ગર્હ હો બહુચરી, દિસે નહીં લવલેશ; કૂડાં કર્મ કરે કંઈ હો બહુચરી, અવર ન દે ઉપદેશ. ૧૫
- સત્ય રહ્યું સંતાઇને હો બહુચરી, સૂઝે નહીં સ્વસ્થ માત્ર; ઘટમાં રહ્યું ઘુંટાઇને હો બહુચરી, કળિયે કિધાં કુપાત્ર. ૧૬
- શત્રુ સગાં સંસારમાં હો બહુચરી, વધ્યું વાલામાં વેર; અવલોકા આ વારમાં હો બહુચરી, કળિ કરાવે કેર. ૧૭
- પ્રીતની રીત બધી ઘટી હો બહુચરી, સ્વારથીયો થયો સ્નેહ; માયા મનમાંથી મટી હો બહુચરી, તુરત દગો દે તેહ. ૧૮
- બ્યભિચારી વાધ્યા ઘણા હો બહુચરી, કુળમાં ન ગણે કાચ; માઠામાં ન મુકી મણા હો બહુચરી, હદ હળાહળ હોય. ૧૯
- કુળવધુ કંઈ કુટિલા થઈ હો બહુચરી, ગણે ન ગુરુજન લાજ; પૈસે પરપુરુષે ગર્હ હો બહુચરી, પ્રગટ પેખતાં આજ. ૨૦
- અણુઘટતું અવલોકિયે હો બહુચરી, ઘટે તે ઘટતું સર્વ; કેમ કાર કાઇને ટોકિયે હો બહુચરી, પ્રજા પૂર્વતું પર્વ. ૨૧
- વય વિનાવનિતા વેષમાં હો બહુચરી, ગર્ભ જ ધરે અનેક; દશ દિવસ દાખ્યું દેશમાં હો બહુચરી, વાધ્યો વિષય વશેક. ૨૨
- લક્ષણ લઘુતાનાં વધ્યાં હો બહુચરી, તુચ્છ તરુદળ થાય; નદિયે નીર બધે ઘટ્યાં હો બહુચરી, આયુષ્ય અદ્ય ઉપાય. ૨૩
- સંવત સત્તર સત્યાશિએ હો બહુચરી, સૃષ્ટિ તજવ્યું સત્ય; અકળાવ્યા અઠાશિયે હો બહુચરી, વિધવિધ પડી વિપત્ય. ૨૪
- અકરાકેર અતિ થયું હો બહુચરી, માઠા વુક્યા મેહ; દૈવત દુનિયાનું ગયું હો બહુચરી, દુર્જળ દીસે તેહ. ૨૫
- વિત્ત વિના વસુધા કરી હો બહુચરી, રસ કસ ન રહ્યો રેષ; અમૃતતા અળગી ધરી હો બહુચરી, સ્વાદ ન પામે શેષ. ૨૬
- અન્ન અતિ મોઘાં હુવે હો બહુચરી, અધર્મ વાધ્યો અસાધ્ય; કા કાની કરણી જુવે હો બહુચરી, એકથકી એક અગાધ. ૨૭

હૃદય થકી ઉપજાવિયાં હો અહુચરી, ઉભયતણો જે અંશ; ૨૮
 તે તન પેટ તજાવિયાં હો અહુચરી, વિક્રય કરીધો વંશ.
 નિર્મળ જનમન નિસ્તર્યું હો અહુચરી, એજ અધિક ઉતપાત; ૨૯
 વિશ્વ આધામાં વિસ્તર્યું હો અહુચરી, વિશ્વાસીશું ધાત.
 આપી થાપણુ ઓળવે હો અહુચરી, જુઠા ખાયે સમ; ૩૦
 ભરમે ભુરને ભોળવે હો અહુચરી, કુડાં કરે સૌ કર્મ.
 આપી સુકૃત આપનું હો અહુચરી, લક્ષ્મીથી લલચાય; ૩૧
 જે ધન જોણું પાપનું હો અહુચરી, તે ધન તેમ વવરાય.
 જે હાકેમ રક્ષા કરે હો અહુચરી, જાય તે હાકેમ હાડ; ૩૨
 અવળું આ જુગ આચરે હો અહુચરી, ખેતર ખાયે વાડ.
 ચોર ચાડિયા તેવડે હો અહુચરી, નગર થયું નિર્વન; ૩૩
 ત્રાહિ ત્રાહિ તણિ પડે હો અહુચરી, રાત દિવસ અતુદીન.
 માણસ જ્યાં ધણાં મુવાં હો અહુચરી, પરાં શહેર નદી પાર; ૩૪
 કહિ મંદિર ખાલી હુવાં હો અહુચરી, ભૂ પાસે ભયંકાર.
 દેહ ધારી દુખિયા થકી હો અહુચરી, દયા ન આણે મન; ૩૫
 દિન દિન દુકૃતતા થકી હો અહુચરી, કાષ્ઠ થયાં વન વન.
 છળ છળભેદ ન છુટિયે હો અહુચરી, પ્રસર્યો અહુ જ પ્રપંચ; ૩૬
 ખૂટયામાં નવ ખૂટિયે હો અહુચરી, ખરું ન રાખ્યું રંચ.
 વાંક વિધાતાનો નથી હો અહુચરી, વાળ્યું તેમ લણાય; ૩૭
 આપ ન જાણ્યું આપથી હો અહુચરી, ભુંડે ભલું કેમ થાય.
 નવ દીકું નવ સાંભળ્યું હો અહુચરી, આ દુઃખ દુનિયા માંય; ૩૮
 પાપ પ્રજાજનનું મળ્યું હો અહુચરી, કહો જૈ કહિયે કયાંય.
 ભૂતળ ભુર દેવે નહી હો અહુચરી, સૂરપુર કર્યા પ્રયાણ; ૩૯
 હાજરાહજુર તમે છો અહીં હો અહુચરી, પુરુષ નમ્યા પરમાણ.
 અપલક્ષણ સંસારમાં હો અહુચરી, લોકે વાળી લીક; ૪૦
 અરજ સુણી આવારમાં હો અહુચરી, અહુચર ભાંગો બીક.
 ઈંદ્ર આદિ બધા દેવનાં હો અહુચરી, કંઈ કંઈ કાખ્યાં કળટ; ૪૧
 નીર મોભે ગયાં નેવનાં હો અહુચરી, શક્તિ રાખજો શૂં.
 મહાકાળી મહાકાળમાં હો અહુચરી, સુણી કરો છો સાર; ૪૨
 તે બળ અહુચર બાળમાં હો અહુચરી, ઉગારો આ વાર.
 હૃદ વળી હવે શું જુઓ હો અહુચરી, પાપે પૃથ્વી ખવાય; ૪૩
 સર્વનું સોમપણું ખુવો હો અહુચરી, પુણ્યે પાપ પળાય.

કાઈક સાધુને સતે હો બહુચરી, શંખલપુરથી જાગ;	
છેક વળે છે તું છતે હો બહુચરી, હોલવ બળતી આગ.	૪૪
ત્રાણ કરો ત્રિપુરેશ્વરી હો બહુચરી, તમે તમ સામું જોઈ;	
પ્રીત કરો પરમેશ્વરી હો બહુચરી, ખરી આળસને યોઈ.	૪૫
સરજ્યાં સર્વે શક્તનાં હો બહુચરી, સુરનર જાયા જેહ;	
છોજી જનેતા જગતનાં હો બહુચરી, છોરુને નવ દો છેહ.	૪૬
ઉછેરીને ન ઉશ્ટિયે હો બહુચરી, કાઈ પ્રજા હોય પેટ;	
વિષમ વેળામાં વેકિયે હો બહુચરી, મા નહિ છૂટો નેટ.	૪૭
પાળ્યાં લાં લગિ પોખિએ હો બહુચરી, પેટ તણી પરબાય;	
સમર્થ લગિ સંતોખિયે હો બહુચરી, મહેરમાં ન કરો મણાય.	૪૮
વણી ગઈ થોડી રહી હો બહુચરી, તેમાં નિલ ઘટાય;	
બોળિયે નહિ બાંહે ગ્રહી હો બહુચરી, પાર કરો પ્રભુતાય.	૪૯
નજર કરો નબ્યાશિયે હો બહુચરી, નગર કરો સરદાર;	
વિશ્વ અવાસે વાસિયે હો બહુચરી, પરાં શહેર નદિપાર.	૫૦
મહો માગ્યા મેહ મોકલો હો બહુચરી, ખટ રસ નાવે ખાટ;	
સર્વતણા હરિ શોક દ્યો હો બહુચરી, કરુણા કીજે કાટ.	૫૧
કામદુધા થઈ દૂજિયે હો બહુચરી, સુખ પામે સંસાર;	
સમ ખાતામાં સૂજિયે હો બહુચરી, નોધારાં આધાર.	૫૨
ભૂતળ ભુરને દીજિયે હો બહુચરી, ભાત ભાત રસ ભોગ;	
લાડ લડાવી લીજિયે હો બહુચરી, ભલાં ટળે વિજેગ.	૫૩
આઈઅમિ છાંટોનાંખીએ હો બહુચરી, છોરું ઢોરું ને ગ્રામ;	
ભગવતિ ભવમાં ભાખિયે હો બહુચરી, સમસ્ત્યા પૂરો કામ.	૫૪
નહવેયકી નારાયણી હો બહુચરી, દેશમાં દો નવનિહ;	
દેવી સદા દુખદાયિણી હો બહુચરી, પરમેશ્વરી પ્રસિદ્ધ.	૫૫
ગરબો સુણી કળિકાળનો હો બહુચરી, જથા શક્તિ દે દાન;	
પરતો બહુચર બાળનો હો બહુચરી, પામે ધન સંતાન.	૫૬
વરણ અધિકાર વેદમાં હો બહુચરી, ભગવતિ બ્રહ્માણિ એક;	
ઉચ્ચર્યો અધિક ઉમેદમાં હો બહુચરી, ત્રિપુરા ન તળે ટેક.	૫૭
તમેછોત્રિભુવનનાંપતિ હો બહુચરી, સૂર સુરેશ સમાન;	
વલ્લભ ગુલામની વિનતિ હો બહુચરી, સુણજે સઘળી કાન.	૫૮

રત્નો

આ ભાવસાર જોડાનો હતો-એની કવિતા રત્ન
જેવી ઝળકારો મારી રહી છે

મહિના

સાખી

કારતક રસની કુંપળી, નયણામાં ઝળકાય;
અંગ સમારે રાધિકા, મન્મથ રહ્યો શોભાય. ૧
કારતકે કંથ મેલી ગયા, સાંભળ સૈયર વાત;
ગોકુળનીરે ગોવાલણી, ધસવા લાગીરે હાથ. ૨
વાયદા ઉપર વધતા ગયા, દિવસ ગણતારે માસ;
અમોરે વિશ્વાસે વળગી રહ્યાં, મોહન મળવાની આશ. ૩
સગારે સહોદર છે ધણાં, નાથવિનારે શી નાર?
બળરે કરી નવ જોલિયે, મસ્તક નહિરે મોરાર. ૪
અમોરે મળતાં શું મળી ગયાં, બાકી રાખ્યું ન કાંચ;
કહેવા સરખું રહ્યું નહીં, જાણે જાદવરાય. ૫
પૂર્વનિ ગ્રીત સંભારિયે, જાણિ પોતાની દાસ;
રત્નના સ્વામીરે શામળા, પૂરો અબળાની આશ. ૬
ઔધવજીરે સંદેશડો, કહેજો મથુરા મોઝાર;
જેરે દહાડાના ગયા નાથજી, જુરે વ્રજની નાર. ઔધવજીરે. ૭

સાખી

માગશર મન મેગળ થયો, ઉપર નહીં ભરથાર;
મધુપુરમાં વાસો વસ્યો, અંકુશનો દેનાર. ૧
માગશર મહિના આવિયો, નાળ્યા નંદકુમાર;
સંભારતાં સાંસો પડે, આંખે આંસુની ધાર. ૨
આશા ઉમેદે અવતર્યા, અબળાનો અવતાર;
કહેને અમે કેમ કીજિયે, મેલી ગયારે મોરાર. ૩

અથમ તો મધુકર મોકલ્યો, બહાલે કાવ્યો છે ભોગ;
આપણુ અબળાને એ ઘટે, ને ને કરમના ભોગ. ૪
ઘરમાં તે હળવી હું પડી, બહાર નવ રે બોલાય;
કુવા તે કેરી છાંયડી, કુવામાં રે સમાય. ૫
મળતાં મોટમ નવ રાખિયે, આવો શ્રી ભગવાન;
રત્નાના સ્વામી રે શામળા, દોને દરશન દાન. ઓધવજીરે. ૬

સાખી

પોષે તો પરવશ પડી, વેહ વ્યાખ્યો અતિ અંગ;
આર્ષડ ગુણ લાગ્યો નહીં, ડશિયો શ્યામ ભૂજંગ. ૧
પોષે તે પહેલા પૂરમાં, ભેળન બાળેરે વેપ;
પૂરણ પાપ તેનાં મળ્યાં, જેનો પિયુ પરદેશ. ૨
આછી પટોળીરે ઓઢવા, શિયાળાનીરે ટાઢ;
પાંચ પંહોરની રાતડી, બહાલે કીધી છે રાઢ. ૩
સાંજ સંભોગે સૌ મળ્યાં, જીવે વાલાની વાટ;
વિસાર્યા કેમ વિસરે, ઉભા જમુનાને ઘાટ. ૪
ઘણુંરે ગાહું કરી રાખિયે, હૈકું નવ રહે હાથ;
પ્રીત કરી કેમ પરહર્યા, નાવ્યા નગણા રે નાથ. ૫
બળતી બોલું છું હું હવે, રખે રાખતા રીશ;
રત્નાના સ્વામીરે શામળા, પાયે નામું છું શીશ. ઓધવજીરે. ૬

સાખી

મહા મહીને મન માહરું, આકુળ વ્યાકુળ થાય;
રુવે વિભોગણુ રાધિકા, એકે ન સૂઝે ઉપાય. ૧
હરિ હરિ શે નવ આવિયા, આવ્યો મક્કર માસ;
ભાગ્ય વિના કેમ પામિયે, બહાલાજીનો વિલાસ. ૨
કુબળ સરખી કામિની, આવી હરિનેરે હાથ;
આપ કાળા ને એ કૂબડી, ભલી ભજિ છેરે ભાત. ૩
સરખા સરખી સાહેલડી, જમુના નહાવારે બાય;
પૂજીને માગે રે પ્રેમદા, મળજો બદવરાય. ૪
એક દુઃખે અમો દાઝિયે, બીજું કુબળનું શૂળ;
નિર્ગુણ ભોગ વળી લખે, દાઝ્યા ઉપર લૂણ. ૫

દયારે દામોદર દિલ ધરી, ભેટા શ્રી ભગવાન;
રત્નાના સ્વામીરે શામળા, ક્યારે મળશેરે કહાન. ઓધવજીરે. ૬

સાખી

ફાગણુ આવ્યો હે સખી, કેશું પુલ્યાં રસાળ;
હૃદે ન પુલી રાધિકા, ભમર કનૈયોલાલ. ૧
સધળો શિયાળો વાહ ગયો, આવ્યો ફાગણુ માસ;
અંતરમાં અતિ ઉપજે, હોળી રમવાની આશ. ૨
વસંત વધાવવાને હું જતી, કુમકુમ ભરીને કચોળ;
કેસરી સાળુરે પહેરવા, મુખ ભરીને તંબોળ. ૩
અખિલ ગુલાલ ઉડે ઘણાં, વાગે તાલ મૃદંગ;
કાકિલ શબ્દ સોહામણા, કંપે અખળાનું અંગ. ૪
તરુવર આંખો મ્હોરિયો, પુલ્યાં કેસુડાં વન;
અમો અખળાને એ ઘટયું, મરવું મુંઝાઈ મન. ૫
વેરી વિધાતાએ લખ્યો, બહાલાતણો રે વિન્નેગ;
રત્નાના સ્વામીરે શામળા, આવી કરોરે સંજોગ. ઓધવજીરે. ૬

સાખી

ચૈત્રે ચતુરા સંચરી, ઉમી જમુનાને તીર;
પંથ ન્યાળતી પ્રેમદા, રડતાં બીજે ચીર. ૧
ચૈતર માસનો ચાંદલો, રુડી નિર્મળ રાત;
સ્વપનામાં સ્વામી રમી ગયા, હૃદે થઈ રળિયાત. ૨
જગીને જોતાં દીસે નહીં, ફાળ પડી છે પેટ;
બોલાવ્યા બોલે નહીં, નાશી પેઠા રે નેટ. ૩
કામળ કર ધરિ દીવડો, ચતુરા ન્યાળે ચોપાસ;
ખોળતાં ખુટીરે રાતડી, ન મળ્યા શ્રી અવિનાશ. ૪
પાછલી રાત પરાદિયું, ઉઠી પ્રાતઃકાળ;
જેશીડા જોશ સંભાળજે, આ શું આળપંપાળ. ૫
સૂખ સ્વપ્નાનું સાંભરે, બીતર ભડકારે થાય;
રત્નાના સ્વામીરે શામળા, આવી મળે તો આલાય. ઓધવજીરે. ૬

સાખી

વૈશાખ આવ્યોરે સખી, વહી ગયા ખટમાસ;
હજી સંદેશો નાવિયો, કાગળની શી આશ. ૧

વૈશાખે વાયારે વાયલો, પાક્યા દાડમ દ્રાખ; ૨
 પાકી તે રાયણુ આંખલી, ગળી આંખાની સાખ.
 લુકનાં લહેરાં લાગે ધણાં, બહાર નવ નીસરાય; ૩
 ધરતી ધખે ને રવિ તપે, ક્રામળ મુખ કરમાય.
 પુલડાંની સેજ સમારિયે, બહેકે ચંપો ને જાય; ૪
 બહાલાજી કેરે વીંઝણે, કેને ઢોળુંરે વાય.
 માંગ સમારું રે મોતીએ, સંથે ભરુંરે સિંદુર; ૫
 નાથજી દહાવો લીજિયે, જોખન જાય ભરપૂર.
 ગ્રીષ્મ ઋતુ અતિ દોહેલી, બહાલા વિચારો મન; ૬
 રતનાના સ્વામીરે શામળા, સોંપ્યું તન મન ધન. ઓધવજીરે.

સાખી

જેઠ જોડી સોગડી, પાસા લીધા હાથ; ૧
 જાણ્યું પડશે પાધરા, અવળા પડિયા નાથ.
 જેઠ લગી જોઈ વાટડી, કાઈ આવે ને જાય; ૨
 કાગળ કટકો મળ્યો નહીં, લખવા જાદવરાય.
 મરવું તે મુખથી કેમ કહું, મરણ હરિને હાથ; ૩
 પ્રીતમ ગત મૃત્યુ થઈ રહી, જાણે વૈકુંઠનાથ.
 સગપણ સાચું સૌ કહે, પ્રીત પીતળ ફેંક; ૪
 એરે ઉખાણો સાચો મળ્યો, ભલા હસાવ્યા લોક.
 દોષ અમારાં અદૃષ્ટો, વાલાજીનો શો વાંક; ૫
 મુખ દુઃખ સરજ્યું દેહને, મારી વિધાતાએ ટાંક.
 ચતુર થઈ નવ ચૂકિયે, જાણો અખજાનો ધર્મ; ૬
 રતનાના સ્વામીરે શામળા, વળતી યેસશે કર્મ. ઓધવજીરે.

સાખી

આપાડ આવ્યો હે સખી, કેમ કરિ કાહું દન; ૧
 નાથ નમેરા થઈ રહ્યા, હદે પડિયારે રતન.
 આપાડોરે ધન ઉલટ્યો, માગ્યા વરસેરે મેહ; ૨
 વીજલરી અમકાર કરે, બહાલે દીધોરે છેહ.
 મોરના સોર સોહામણા, દાદુર જોલેરે જોર; ૩
 કાચલડી ટોકા કરે, નાવ્યા નંદકિશોર.
 રાત અંધારિ જીડે આગિયા, દેખી અખકેરે મન; ૪
 દીવડો દીસે બિહામણો, નાવ્યા જગના જીવન.

લીલા ચરણા અવનિએ ધર્યાં, તરુવર ગેરગંભીર;
 પંખીડે માળારે ધાલિયા, જ્યાં લાં ભરિયારે નીર. ૫
 ભેગીડા પણ પંથ પરહરી, બેઠા એક આસન;
 રત્નાના સ્વામીરે શામળા, આવો જગના જીવન. આધવજીરે. ૬

સાખી

આવણુ માસે સજ થઈ, દરપણુ ન્યાળે અંગ;
 તતક્ષણુ તે ધરણી ઢળી, જાણે કશ્યો લુજંગ. ૧
 આવણુ માસ સોહામણો, હિંડોળાના રે દંન;
 હિંચે તે ગોરી રાધિકા, ધણું પીડે અનંગ. ૨
 સખિરે સાહેલી સૌ મળી, જમુના નાવારે જય;
 કેસરી તિલક સોહામણા, ડામળ રંગ્યારે પાય. ૩
 ગૌરી પૂજે સાહેલડી, કરમાં પુષ્પની માળ;
 ખીજા રે કરમાં કુંકાવટી, મુખે શ્રીગોપાળ. ૪
 ચાર પહોર જગરણુ કરે, ગોરી ગરબા રે ગાય;
 રાત થોડી ને રમત ઘણી, રખે વહાણું રે વાય. ૫
 આવણે પાક્યો આંબલો, કાને કરિયે ભેટ;
 રત્નાના સ્વામીરે શામળા, આડો જમુનાનો ભેટ. આધવજીરે. ૬

સાખી

ભાદરવે ભવન પાંચમે, ખલકે હિંડોળાખાટ;
 પુષ્પને પંખે પદ્મણી, જીવે વહાલાની વાટ. ૧
 ભાદરવો ભરપૂરમાં, ભલું જણાયે ભેર;
 ગગન વિષે કરે કાટકા, નાગ્યા નંદકિશોર. ૨
 ઉત્તર દેશથી ઉલટયો, થયો ઘોર અંધાર;
 વીજલડી ચમકા કરે, નાગ્યા નંદકિશોર. ૩
 પંચરંગના આલમાં, મોટા તાણ્યા રે મચ્છ;
 ચંપક વરણી રે રાધિકા, ચીર લીંબાયે સ્વચ્છ. ૪
 નદિએ નીર ભર્યાં ધણાં, નવ દીસે ઉતાર;
 વેરણુ જમુના પૂરે ચઢી, પીયુડો પેલેરે પાર. ૫
 બાળ્ય બહું સુખ દેહનું, જેનો નાય નઠોર;
 રત્નાના સ્વામીરે શામળા, બળતી બોલું છું ભેર. આધવજીરે. ૬

સાખી

આસોએ આશા હતી, મળવાની મનમાંય;
 આધવજી ભલે આવિયા, વીરા થાઓ વિદાય. ૧

દુઃખનારે દહાડા વહી ગયા, આઠ્યો આસોરે માસ;
 સૌકા સપરમે દહાડલે, વસે પોતાને વાસ. ૨
 નવરે દહાડા ગયાં નોરતાં, નાઘ્યા દશેરા રે માંય;
 મોટા ઝોછવ દીવાળીનો, આવી કરજો ઇહાંય. ૩
 સપ્તમી સાહેલી સૌ મળી, હરિને લેવાને જાય;
 આણે મારગ હરી આવશે, ઉલટ અંગ ન માય. ૪
 ધનતેરશે ધન ઘોઘને, સજ્યા સોળ શણુગાર;
 નયણે તે કાજળ સારિયાં, મળવા નંદકુમાર. ૫
 કામળ કરમારે દીવડો, હમડે હરખ અપાર;
 હરિને નિહાળવા નીસરી, ઉભી આંગણાં બહાર. ૬
 મનના મનોરથ વહી ગયા, એક સિધ્યું નહિ કાજ;
 રતનાના સ્વામીરે શામળા, દોહોલું કીધું છે રાજ. આધવજીરે. ૭
 સાપ્તમી

અધિક માસ વળિ આવિયો, તેથી ઉપજ્યો ત્રાસ;
 વળિ એ કવો વિતશે, વીત્યા બારે માસ. ૧
 બારે માસ તો વહી ગયા, તેરમાની શી પેર;
 પુરુષોત્તમ પહેલો નથી, કાણે કીધો છે કેર. ૨
 બાર રવિ બાર પર્વણી, અધિકું ઝોછું ન થાય;
 આધક માસ કર્મે કર્યા લખ્યો, ઘણો થયો દુઃખદાય. ૩
 વર્ષ પછવાડે વાછરું, મુક્યો છે મળમાસ;
 રખે વળી ચૌદમે કરે, એનો શો નિશ્વાસ. ૪
 રાધાને લલિતા ચંદ્રાવળી, લામા આઘે જે વામ;
 સૌકાનાં મન મનાવિયાં, આઠ્યો સુંદર શ્યામ. ૫
 તેરે માસ પૂરણ થયા, જે કા પ્રેમે રે ગાય;
 સાંભળતાં સુખ ઉપજે, બેહુ વૈકુંઠ જાય. ૬
 પદ આગણોતેર રાગ સોરઠી, બતરીસો રે બંધ;
 ગુણીજન મન વિચારજો, એ છે રસનો રે કંદ. ૭
 સંવત સત્તર પંચાણુંઓ, માસ માગશર સાર;
 પ્રથમ પક્ષ એકાદશી, ઉત્તમ ચંદ્ર વાર. ૮
 મન કર્મે વચન બુધે કરી, રચ્યા ત્રયોદશ માસ;
 રતનાના સ્વામીરે શામળા, પ્રીતે પૂરજો આશ. આધવજીરે. ૯

—★ ★ ★ ★ ★—

શિવરાજ શેઠ પુત્ર જીવરાજને, મોકલે વિદેશમાં કહી સુકાજને;
 જાઓ મૃત્યુ લોકમાં શુમાસ્તા લેઈને, માલ વોરનેજિ પુત્ર શુદ્ધ જોઈને. ૧
 સાથ રાખજો દલાલ સંત કાઈને, લેવરાવશે સુમાલ સારો જોઈને;
 આગવો સુસંગ લેઈ રાખજો કને, ધીરશો મા કામ કોઈ લોભ ચોરને. ૨
 મૂકજો કુસંગ ફાંસિયાતણી પુરી, આવશે અપાર મોહિની નદી ખરી;
 બેસજો વૈરાગ્ય નાવમાં ફરી ફરી, ચાલજો સુવાટ પેલી પાર ઊતરી. ૩
 વિકટ છે અવાટ ખીજ વાટ ચૂકશો, જાણુ દેશ રહી જશે અજાણુમાં જશે;
 વિષય ધૂર્ત મધ્ય જળમાંહિ દૂખશો, કામરૂપ દંભ ત્યાં વિવેક ભૂલશો. ૪
 પરખ્યા વિના પ્રપંચ માલ વોરશો, લાભ કાળ વહિ જશે દિવાળું ટુંકશો;
 તો ત્રસાજો ખોટ દેખી પોક મૂકશો, કોઈ ધીરશે નહીં વિદેશ શું કરશો? ૫
 દેશ દેશ કાઢજો દુકાનો ધર્મની, છાંડજો પ્રપંચ વાત કૂર કર્મની;
 ધારશો ન કર્ણ વાત વિષય ધાતની, કાવજો ભલાઈ આપ સારી વાતની. ૬
 યતન રાખજો શરીર વાટ ઘાટમાં, તાપમાં ન ચાલશો કુકર્મ સાથમાં;
 જ્ઞાન યોગ ભક્તિ માલ જો ગમે તને, ખોટ લાભ પૂછજો ને વોરજો તમે. ૭
 એટલી વિવેક વાત ચિત્ત રાખશો, તો ભવાટવી તરી સ્વપૂર આવશો;
 એક વાર સર્વ વસ્તુ લેઈ આવશો, તો પ્રદેશ પરહરી સ્વધામ બેસશો. ૮
 શીખ લેઈ શેઠ પ્રદેશ સંચર્યા, નાત જાત નગર લોક સર્વને મળ્યા;
 નગર શેઠ પુત્ર જીવરાજ નીકળ્યા, રામ રામ જોગોપાળ શબ્દ કહી વળ્યા. ૯
 જીર્ણ મૂકીને નવા પોશાક પેરિયા, દેખતાં પિતાએ નેત્ર નીર ખેરિયાં;
 સાં કુટુંબ નાત લોક તો રહી ગયા, જીવરાજ શેઠ સાં થકી વિદા થયા. ૧૦
 શહેર બહાર સર્વ સાથ એકઠો થયો, શિવરાજ શેઠ સાં વળાવવા ગયો;
 પુત્રને વળાવી શિવરાજ ત્યાં રહ્યો, જીવરાજ ત્યાં થકી વિદેશમાં ગયો. ૧૧
 જીવરાજ બ્યસનના તરંગમાં ઝળો, મનોવેધ તુર્ત મૃત્યુલોકમાં પહોં;
 કર્મયોગ સાં ભવાખિષ પાર ના જહો, ધણિકવાર જીવરાજ તીર્થ આથજો. ૧૨

- દૈવયોગ એક દેહ નાવ સાંપજું, દ્વારસમ ઉર્ધ્વ કાળ શિલ્પિનું ધજું;
પંચ પાટિયાં પ્રપંચ લોહનું જજું, જૈ ભવાબ્ધિ નીલ પંકજનમાં પજું. ૧૩
- સ્ત્રી જીવાન એક બેઠી દીઠી નાવમાં, બુદ્ધિ આગળી સ્વરૂપ હાવભાવમાં;
મંદ હાસ ચતુર છે વિચાર વેણમાં, મધુરી વાણીમાં અને મૃગાક્ષિ નેણમાં. ૧૪
- શેઠ પાસ આવી વાત પૂછી સાનમાં, કાણુ માત તાત કાણુ નાત જાતમાં;
કાણુ નામ ઠામ વાસ કાણુ દેશમાં, કેમ છે ઉદાસિ આ વિચિત્ર વેશમાં. ૧૫
- સ્વસ્થ ચિત્તે શેઠજી કહે વિચારી વાત, કાટિ લક્ષજન્મ કાટિ લક્ષ માત તાત;
કાટિ લક્ષ નામ કાટિ લક્ષ નાત જાત, મૂળ નામ એક છે સુણો પિતાની વાત. ૧૬
- શિવરાજ છે વિદેહી નગર શેઠિયો, પુત્ર તેમનો હું જીવરાજ વેઠિયો;
ઉદ્યમાર્થ અર્થ મૃત્યુ લોક આવિયો, ભૂલમાં હું આ ભવાબ્ધિ મધ્ય ભટકિયો. ૧૭
- પાર ના જડિયો હું દેખતો જ આંધળો, ભૂલમાં ભમ્યો હું ચાલતો જ પાંગળો;
જાત નાત તાતથી થયો હું વેગળો, તાત છે સમીપ તેમને હું ના મળ્યો. ૧૮
- આશરો વિના થયો ધણો હું આકળો, વાટ ઠામ તું મળી થયો હું મોકળો;
ધણિક નાર મેં કરી તથાપિ એકલો, દુઃખ સોચના થકી થયો હું દૂખળો. ૧૯
- નવ મટે થનાર વાત કર્મની લખી, આજ દુઃખ વિસર્જ્ય થયો ધણો સુખી;
ગુણ વાત મેં કહી તને ન ઓળખી, મેં કહ્યું તને, તમે મને કહો સખી. ૨૦
- તે નિવૃત્તિ નાર શેઠને કહે કથી, ઓળખો મને પવિત્ર માત તાતથી;
મન પિતા સુબુદ્ધિ ને કુબુદ્ધિ માતથી, ત્રણ બેન નિપની બને ન મૂળથી. ૨૧
- મન પિતાનું હેત ઝાઝું મા કુબુદ્ધિથી, મારી મા સગી સુબુદ્ધિ તે થકી નથી;
હું નિવૃત્તિને તમે સ્વયંવરે હરી, શેઠ જે વિદેહ નામ શહેર જઈ વરી. ૨૨
- માત તાત પાસ હું નિવૃત્તિને ધરી, નાથ મૃત્યુલોકમાં ગયા તમે ફરી;
ત્યાં ગયા પછી પ્રવૃત્તિ બ્રાંતિને વર્ષા, તેમનું સ્વરૂપ જોઈને તમે ઠર્ષા. ૨૩
- લંપટિ કુબુદ્ધિ સાસુના કંઠાગરા, મૂળથી ખરી સુબુદ્ધિ સાસુ વિસર્ષા;
તવ સુબુદ્ધિ માત મારિ પાસે આવિયાં, માત દિકરી વિદેહ શહેરમાં રહ્યાં. ૨૪
- શિવરાજ સ્વસુર આશરે સુખી થયા, સ્વસુર સાસુના પવિત્ર ચરણ સેવિયાં;
ત્યાં તમારિ શાંત મા રડી રડી મરે, શિવરાજ તાત તે ઉદાસમાં ફરે. ૨૫
- દેહ વસ્તુ સાક્ષિરૂપ ગર્વ ના ધરે, રોજગાર ના કરી વૈરાગ્ય આદરે;
સમર્પણુ ધર્યું હશે નવું ન સંધરે, આગલી કમાઈ સંતને મુખે ધરે. ૨૬
- ગૂણથી અતીત પંથ એકલો ફરે, ખાય ના પિયે ના પુત્ર પુત્ર ઉચરે;
એકવાર હું નિવૃત્તિ ઘેર આવિયા, સ્વસુરજી અમારિ પાસ ગળગળા થયા. ૨૭

કહે વહુજી તમ પતિ વિદેશમાં ગયા, કાટિ કલ્પ વહિ ગયા હજૂ ન આવિયા;
 ક્યમ થયું હશે મળ્યા શું વિષયિ ફાસિયા, કામ કોધ લોભ તસ્કરે શું લૂટિયા. ૨૮
 કે શું લેવું દેવું અધિક નૂન્યથી રહ્યા, કે કુસંગ ધૂર્ત સંગથી વહી ગયા;
 જા વહુ નિવૃત્તિ ખાપ મૃત્યુલોકમે, વૃદ્ધ આ મુનીમ સુસંગ સાથ લો તમે. ૨૯
 સાથ લો દયા સખીથી વાટ નિર્ગમે, તું ગયા વિના ન થાય અર્થ આ સમે;
 લેઈ આજ્ઞા થયાં સવાર તે સમે, આ દયા સખી સુસંગ સાથ ખે અમે. ૩૦
 મૃત્યુલોક આવિયાં લવાખિંધ તીરમે, દેશ દેશ ખોળિયા મળ્યા નહીં તમે;
 ઘણીકવાર ખોળિ ખોળિ થાકિયાં અમે, ઠાલું નાવ દેખિયું લવાખિંધ નાળમે. ૩૧
 પૂછિયું ન કાઢને હું ખેઠી આ સમે, તેટલે જ શેઠ દષ્ટિએ પડ્યા તમે;
 ઓળખું તમેને મને ન ઓળખી તમે, શીઘ્ર ઓળખો ગરીબ નાર છું અમે. ૩૨
 હું વિના અનેક નાર ઇશકિને ગમે, આજ કાળ બ્રાંતિ નારમાં રમે તમે;
 ક્યાં ગઈ પ્રવૃત્તિ બહાલી નાર આ સમે, માત તાત વિસત્યાં પ્રવૃત્તિ નારમે. ૩૩
 હું નિવૃત્તિ વીસરી બલી જ બ્રાંતિમે, આવડા અજાણ શેઠ ક્યમ થયા તમે;
 અમ જોવી દયાની વાત કાનમાં ધરો, મુનિમ વૃદ્ધ આ સુસંગનું કહ્યું કરો. ૩૪
 પૂર્વ નાર હું નિવૃત્તિ ચિત્તમાં ધરો, શિવરાજ શાંતિ માની સેવના કરો;
 બ્રાંતિ પ્રવૃત્તિ નારિ વેગળા કરો, તો લવાખિંધ આ શરીર નાવથી તરો. ૩૫
 ઘાટ ઘાટ ફેરવો સુમાલથી ભરો, વસ્તુ સારી લેઈને સ્વદેશ સંચરો;
 છેલું છેલું શેઠજી ચડો શરીર બહાણુ, હું નિવૃત્તિ નાર હાથમાં ગ્રહું સુકાન. ૩૬
 આગુવા લલા દયા સુસંગ છે પ્રમાણુ, પૂર્વદેશ જતાં વાટ રોકનાર કેણુ;
 જીવરાજજી થયા પ્રસન્ન ચિત્તથી, હાથ સાહી નારને ચહ્યા સુમાનથી. ૩૭
 પંચ માસનું કળેલ બહાણુ નાળથી, હાલતું થયું તથાપિ નીકળતું નથી;
 જીવરાજ ફેરવે ધણું ધણું મથી, નાળ સાંકડેથી લાગ લાગતો નથી. ૩૮
 તે સમે અનેક બંદગી કરે કથી, કાઠ બહાણુ, કાઠ બહાણુ નાથ નાળથી;
 બહાણુ નીકળ્યા પછી છ માસ દૂધ પીશ, ચાર પાંચ વર્ષ પાઘડી વિના ફરીશ. ૩૯
 વર્ષ એક ખે મુનિવૃત્તને ધરીશ, કાઠ બહાણુ, કાઠ બહાણુ હે કૃપાળ ઈશ;
 મુનિમ વૃદ્ધ આ સુસંગનું કહ્યું કરીશ, મનસ્વસુરથકી સુખુદ્ધિ સાસુ મેળવીશ. ૪૦
 સ્ત્રી નિવૃત્તિ સંગ પત્નિવ્રત આચરીશ, શિવરાજ શાંત માની સેવના કરીશ;
 આ દયા સખીની વાત કાનમાં ધરીશ, મનસ્વસુર થકી કુખુદ્ધિ સાસુ પરહરીશ. ૪૧
 બ્રાંતિ ને પ્રવૃત્તિ નાર વેગળા કરીશ, આજથી પરાંગનાને દૂરથી તજીશ;
 એકવાર બહાણુ સાથ બહાર નીકળીશ, તો ફરીથી રાજગાર બહાણુનો તજીશ. ૪૨
 દૂરથકી કુસંગ ફાંશિયાથકી ડરીશ, કામ કોધ લોભ ચોર વેગળા કરીશ;
 એ પ્રકારે જીવરાજ બંદગી કરે, સ્ત્રી નિવૃત્તિ સાથ ભક્તિ ભાવને ધરે. ૪૩

તે સમે પ્રસૂતિ કાળ વાયુ સંચરે, દેહ બહાણુ નાળમાં અહીં તહીં ફરે;
 નાળમાં નવેક માસ એકલું ખડયું, સૂતિકા પ્રયંડ વાયુ ડોલમાં પડયું. ૪૪

ત્યાંથી મહા ભવાબ્ધિ પૂરમાં પડયું, મોકલું થયું અનેક ખડકે આથડયું;
 પૂર્વના ગુમાસ્તા શીવરાજના હતા, એ નવાણુ શેઠજીની ખબર પૂછતા. ૪૫

જીવરાજ કહે હું ઝોળખું છું લે જતાં, નિર્વિકારને લેઈ વિકાર મૂકતાં;
 ગુણ અર્થ સમજ્યા વિવેકિ રિઝિયા, દેહ સાધના કરી વિદેહમાં ગયા. ૪૬

ખુદ્ધિહીન મૂર્ખલોક તે ન સમજિયા, વિષય તુચ્છલોભથી ભવાબ્ધિમાં વહ્યા;
 એ કથા રહી પછી વિચાર શા થયા, મૃત્યુલોક વાયુ જેટલે જ લાગિયા. ૪૭

કૂટલેક માસ બહાણુ ચાલતું કરે, ખાર વર્ષ ખાળપણમાં જઈ ફરે;
 તે પછી પલાણુ જ્યેષ્ઠન અશ્વતું કરે, નવનવા પોશાક ખાન પાન થું ભરે. ૪૮

કારમેા કુસંગ મિત્ર સાથે સંચરે, તેની વાતચિત્ત કર્યું દેશમાં કરે;
 બ્રાંતિ ને પ્રવૃત્તિ નારિ ચિત્તમાં વસે, મનસ્વસુર કુખુદ્ધિ સાસુથી ઘણું હશે. ૪૯

બહાણુ ફેરવે જીવાનિ અશ્વ ખેલવે, ઘાટ ઘાટથી પ્રપંચ દ્રવ્ય મેળવે;
 દેશ દેશમાં નવી દુકાન ખૂપવે, ત્યાં મુનિમ છે ઘણા હીસાખ ચૂકવે. ૫૦

નાત શેઠ પારકી લડાઈ શીજવે, કારમું કુટુંબ માત તાત રીઝવે;
 મુખ્ય સાહુકાર લાખે લેખું લેખવે, અન્યની હુંડિ પાછી નવ ફરે. ૫૧

દેશપાળ હાથમાં દિવાન જઈ નમે, અમલનો છકેલો સર્વ લોકને દમે;
 કીર્તિ લોભિયાની વાત આપને ગમે, દ્રવ્યને મહેથી સાધુ સંતને દમે. ૫૨

ઉદ્યમે અજણ પલક નિર્ગમે વૃથા, ધર્મ વાસના ન થાય કૃષ્ણની કથા;
 દામ સાહેબીનું અભિમાન સર્વથા, સ્વાર્થમાં ખુશાલ પરમાર્થમાં વૃથા. ૫૩

નવનવી મિઠાઈ દૂધ ફૂરશું જમે, રંગ મહેલમાં પ્રવૃત્તિ નારિશું રમે;
 લોભ લાલ પુત્ર પાસ લેછતે ભમે, ભાવહીન આપ કીર્તિ સર્વથા ગમે. ૫૪

જરકથી પોશાક કીનખાખ ખોળિયાં, પામરી રુમાલ રંગચોળ મોળિયાં;
 વેઠ વાંકડાં અમુલ્ય કર્યું ચોકડાં, હીમરુ ગલેચા શેઠ ગાદિએ પડ્યા. ૫૫

રંગ તાન નાય થાય છે ખડા ખડા, થયા ભાઈ સાહેબ તો અમલથી ખડા;
 ઘેર તાયફા અખંડ નાયતા વડા, પ્રેમથી વેચાય રોજ પાનના પડા. ૫૬

ચૌદ માળની હવેલી ખુબ બંગલા, હોંચકા પતંગ ત્યાં સુવર્ણ સાંકળ્યા;
 ભાગ્ય પાંશરેયિ સર્વ વૈભવો મળ્યા, વાંકડું થતાં જ વૈભવેથી ટળ્યા. ૫૭

દેવ કોપતાં જ દેશપાળ કોપિયો, સેજ વાંકમાં અનંત માલ લૂટિયો;
 દેશ દેશની દુકાન સર્વ અટકિયો, માલ ખોટ જોઈ જીવરાજ પટકિયો. ૫૮

ઉધરાણિ બંધ કરજ તો ખરું થયું, કાંઈ ધીરનાર નહીં કામ કુખીયું;
 કરજદારે ઘેરિયો દીવાળું પુકિયું, એ પ્રકારે પાપ દ્રવ્ય વ્યસ્ત થઈ ગયું. ૫૯
 હાય દૈવ હાય દૈવ કાંઈ નવ રહ્યું, છપન ઉપર ભેરતાન ભુંગળું ગયું;
 નાત શેઠ તે હવે ન કા કરે કહ્યું, બ્રહ્મભોજ્ય દાન પુન્ય કાંઈ ના થયું. ૬૦
 ભાગતી દશાયે તોલ ભાગતો ગયો, મહા દરિદ્રતામાં આહાર ચોગણો થયો;
 બહુ ખરાબદસ્ત કારભાર ના રહ્યો, માનહીન બાપડો ફેરે વહ્યો વહ્યો. ૬૧
 એ સ્થિતિમાં જીવાની ઘોડિ ગુજરી, સ્ત્રી પ્રવૃત્તિએ જણી ખરાબી દીકરી;
 લોભ લાભ પુત્ર તે સમે ગયા મરી, દુઃખમાંહી સાંભર્યા જ શ્રીહરી. ૬૨
 કાળ પેંગડેથિ વૃદ્ધ ઘોડલે ચણ્યો, ટેક લાકડી લગામ સ્વેત કાઠડો;
 વેગહીન ચાલતો તે જો કદી પણ્યો, માર ચાળખાનિ ચોપથી કરે ખડો. ૬૩
 કાળનું ભરેલ દેહબ્હાણુ પૂરિયું, આ ભવાગ્નિ તીર નામ નર્મદા ગયું;
 ચક્રપાણુ ઓરસંધ ઘાટ છીપીયું, શ્રીકૃષ્ણેર સોમનાથ ભેટવું થયું. ૬૪
 તીર્થવાસી વિષ્ણુ ભક્તને મળ્યો જઈ, તેમને સમાગમે કથા સ્ત્રી થઈ;
 તે સમે સુસંગ મિત્ર તે મળ્યો જહીં, ભેટતાં પ્રવૃત્તિ બ્રાંતિ વેગળી રહી. ૬૫
 વરણુ વેષ ફેરવ્યો નવો ધર્યો તહીં, વૃદ્ધ જ્યેષ્ઠ જોઈ લાજપૂરમાં વહી;
 તે વહ્યા પછી પટંતરો રહ્યો નહીં, તે પછી સુસંગ મિત્ર ઓળખ્યો સહી. ૬૬
 ઓળખ્યા પછી ફરી વળ્યો હસીધસી, ભેદ ભાંગતાં પ્રવૃત્તિ બ્રાંતિ ગઈ ખરી;
 પૂર્વની વિવેક વાતચિત્તમાં વસી, સાંભરી નિવૃત્તિ નારને થયો ખુશી. ૬૭
 મિત્ર મેળવો નિવૃત્તિ નાર આ સમે, શીવરાજ શાંતિ માત ભેટવો તમે;
 દેહમાંથી લઈ જશો ત્રિદેહમાં ક્યમે, તો તમારો પાડ ખુબ માનશું અમે. ૬૮
 એ પ્રકારે જીવરાજની ફરી મતી, તે સમે સુસંગ તે થયો દયાપતી;
 સ્ત્રણિ બોધ જીવરાજને થઈ ગતી, બ્રહ્મભાવથી જડી પ્રકાશ પદ્ધતી. ૬૯
 મનસ્વસુર સુખુદ્ધિ સાસુ એકઠાં કર્યાં, પૂર્વની નિવૃત્તિ રાણી ચિત્તમાં ધર્યાં;
 કાટિ વર્ષના વિયોગ રુશણું હર્યાં, અસલનું મળ્યું કુટુંબ દુઃખ વિસર્યાં. ૭૦
 નિવૃત્તિ નાર સંગ પ્રિતડી થઈ ધણી, જીવરાજ વશ કર્યો નિવૃત્તિયે ધણી;
 અથમ ભક્તિ દીકરી નિવૃત્તિયે જણી, જીવરાજ વશ શેઠને ગઈ વધામણી. ૭૧
 તે સમે આનંદી ચિત્ત શેઠનું થયું, કાંઈ ન રાખિયું કને સહ સમર્પીયું;
 નવ પ્રકાર ભક્તિનું સ્વરૂપ સાધિયું, તે સ્વરૂપ જોઈ પ્રેમરૂપ વાધિયું. ૭૨
 પ્રેમનો ભરેલ શેઠ નાચતો ફેરે, રોમહર્ષ થાય ગાય ગદગદ સ્વરે;
 પાય ધ્રુવરા સતાર વાજતા ફેરે, સપ્તસ્વર ભગવાની તાન ગાન ઉચરે. ૭૩

- લક્ષ્મિ પાંચ વર્ષની થતાં પિતા ડરે, સ્ત્રી નિવૃત્તિથી વૈરાગ્ય પુત્ર અવતરે:
હર્ષનો ભયો વધાર્થ મસ્તકે ધરે, વણુ સુસંગ વાત ચિત્ત કાંઈ ના કરે. ૭૪
- જ્ઞાન પુત્ર તે પછી થયો નિવૃત્તિને, ગર્થ વધામણી વિવેક શેઠની કને;
સમર્પણ કર્યું સહુ તદા વિવેકને, વિધિ નિષેધના વિવેકની થઈ બને. ૭૫
- જ્ઞાન ને વૈરાગ્ય પુત્ર હાથમાં ધરે, સ્ત્રી નિવૃત્તિ લક્ષ્મિપુત્ર સાથ સંચરે;
યોગમાર્ગમાં સુસંગ આશુવો કરે, લિંગ દેહ લાગિને વિદેહ પરવરે. ૭૬
- આં સ્વધર્મમાં ગયા પછી ધસ્યો વળી, જીવરાજ શીવરાજમાં ગયો મળી;
પરમશાંતિ માત આપિ તે સમે વળી, શોક મોહ જન્મમરણની પિડા ટળી. ૭૭
- જીવરામ-લદ્દ નામ ગામ ઘોળકું, ટોળક દ્વીજત બામણોલતું પખું;
તે નરે વિવેક વાત જોઈને લખ્યું, આ અધ્યાત્મ દીપ જીવ શીવ પારખું. ૭૮
- આ વળી નવીન ગ્રંથથી વિચારજે, ધણીક વાતનો પદંતરો ખુલી જળે;
લિંગદેહ જીવને વણિક પ્રમાણજે, શેઠ ને વણિક વિષે ન ભેદ આણજે. ૭૯
- ધામ વૈકુંઠ પૂર્વ જે દેશ જાણજે, શીવરાજ નામ વિષણુ દેહ માનજે;
જીવરાજ તેજ લિંગ દેહ માનજે, શાંતિ માત તેજ મુક્તિ દેહ જાણજે. ૮૦
- મન મળે કુબુદ્ધિ માત દામલીન થાય, મન મલિનમાં પ્રવૃત્તિ બ્રાંતિ જૈ ભરાય;
તે પ્રવૃત્તિ બ્રાંતિથી કુકર્મ કાંઈ કરાય, ને કુકર્મ બાંધિ જીવ દેહમાં ભરાય. ૮૧
- બ્રાંતિ તામસીથી બ્રમણતા અજાણ થાય, રજશુણી પ્રવૃત્તિથી વિચારમાં પડાય;
મન મળે સુબુદ્ધિમાં ન દામલીન થાય, નિર્મળી નિવૃત્તિ શુદ્ધ સાત્ત્વિકી જાણાય. ૮૨
- પ્રથમ મુખ્ય મુખ્ય તીર્થ સેવના હજે, તીર્થ સેવતાં કથાતણી રુચી થજે;
કથા રુચી થતાં સુસંગ મિત્ર ભેટજે, મિત્ર ભેટતાં પ્રવૃત્તિ બ્રાંતિ છાંડજે. ૮૩
- પ્રવૃત્તિ બ્રાંતિ નિવૃત્તિ ચિત્ત રાખજે, નિવૃત્તિ ચિત્ત રાખે લક્ષ્મિ સ્વાદ્યાખશો;
લક્ષ્મિને નવે પ્રકારમાં રમાડજે, તે રમાડતાં પ્રભૂથી પ્રેમ આણજે. ૮૪
- પ્રેમ આણતાં વૈરાગ્ય તુર્ત ભાવશે, તે સમે પ્રપંચ વાત તુચ્છ લાગશે;
જ્ઞાન આવતે વૈરાગ્યમાં ઠંથી જશે, તે સમે વિવેક સત્પદાર્થનો થશે. ૮૫
- વિધિ નિષેધના બધા અનિત્ય જાણશે, તે સમે સમાધિ યોગ માર્ગ ઝાલશે;
યોગમાર્ગ ઝાલી લિંગ દેહ ત્યાગશે, લિંગ દેહ ત્યાગે જીવ શીવ થઈ જશે. ૮૬
- સંવત અઠાર પડવો પોષ માસનો, આ નવીન ગ્રંથ પૂર્ણ તે સમે બન્યો;
હું કવિ અજાણ દોષ હૂસ્વ દીર્ઘનો, જાણતો નથી સુધારજો કવીજનો. ૮૭

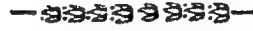

પ્રીતમદાસ

એની કવિતા વેદાંત તથા વૈરાગ્યમાં સરસ છે

ક્રમે ૧ લે।

છપાયા છંદ

ક્રમે કર સદ્ગુરુનો સંગ, હૃદે કમળમાં લાગે રંગ;
અંતરમાં અજવાળું થાય, માયા મનથી દૂર પળાય;
લિંગ વાસના હોએ ભંગ, ક્રમે કર સદ્ગુરુનો સંગ. ૧
ખખખા ખરેખરી છે વાત, તે શ્રીમુખે કહી સાક્ષાત;
જ્ઞાની મૂતી જોગી જતી, ગુરુ કૃપા વણુ સિદ્ધિ નથી;
જન્મ મરણની મટશે ધાત, ખખખા ખરેખરી છે વાત. ૨
ગગ્ગા ગુરુની સેવા કરો, પરનિંદા પરધન પરહરો;
પ્રપંચ તે પડવાનો ઠામ, સાચે રાચે સીતારામ;
એ શીખામણુ ચિત્તમાં ધરો, ગગ્ગા ગુરુની સેવા કરો. ૩
ધધ્ધા ધણું કહે શું થાય, ભવ તરવાનો એ જ ઉપાય;
સમજીને સંશય ટાળવા, બાહ્યભ્યંતર હરિ ભાળવા;
જાતાં જીવ દશા તો જાય, ધધ્ધા ધણું કહે શું થાય. ૪
નન્ના નિર્મળ તેની દશા, જેને હરિ હૃદયમાં વસ્યા;
પોતાના અવગુણને હણે, પરના તો હૃદયે નવ-ગણે;
કાના દોષ ન દેખે કશા, નન્ના નિર્મળ તેની દશા. ૫
અચ્ચા ચિત્તમાં ચેતી લે, માથે મરણ તણો છે ભે;
કાયા ઉપર તાકે કાળ, મોહ પારધિયે માંડી જાળ;
તેમાં હરિ રાખે તો રહે, અચ્ચા ચિત્તમાં ચેતી લે. ૬
છછ્છા છે માયા ગુણમયી, બળવંતી પણ દીસે નહી;
દાવન માનવ ને દેવતા, અધીન થઈ સૌએ સેવતા;
હરિજન આગે હારી રહી, છછ્છા છે માયા ગુણમયી. ૭

- જજ્જ વિરલા જાણે ભેદ, માયા પ્રપંચ વિધિ નિષેધ;
તે માયાનું તજવું માન, માયાપતિ ભજવા ભગવાન;
અંતરમાં ઉપજે નિર્વેદ, જજ્જ વિરલા જાણે ભેદ. ૮
- ઝઝઝા ઝાંખી જોતે જોહ, વણુ વાદળ જ્યાં વરસે મેહ;
વિના સરોવર અંબુજ સાર, વિના ભમર ઉઠે ગુંબર;
વિના અર્ક અજવાળું જોહ, ઝઝઝા ઝાંખી જોતે તેહ. ૯
- નન્ના નામ નાવ છે સાર, જે ઘેસે તે ઉતરે પાર;
કાળ કર્મ નહિ લાગે લેશ, છે આનંદી હરિનો દેશ;
તે પદ પામે નિરધાર, નન્ના નામ નાવ છે સાર. ૧૦
- ટટ્ટા ટેક જનમનો ટળે, અંતરજમી ઘટમાં મળે;
નાના મોટા હરિના ઘાટ, કાંઈ સૂક્ષ્મ ને કાંઈ વૈરાટ;
હરિને ભજતાં હુંપદ ગળે, ટટ્ટા ટેક જનમનો ટળે. ૧૧
- ઠઠઠા ઠોકાણું છે ઠીક, જ્યાં ન મળે ખીજની ખીક;
નિર્ભય નારાયણનો વાસ, પ્રેમ ધરીને રાખે પાસ;
સમજી માની લેને શીખ, ઠઠા ઠોકાણું છે ઠીક. ૧૨
- ડડડા ડાહપણુ મૂકી દે, સંતચરુને શરણે જૈ રહે;
વચનતણા રાખી વિશ્વાસ, કુકલ્પનાનો કરજે નાશ;
ઉપાધિથી અલગો રહે, ડડડા ડાહપણુ મૂકી દે. ૧૩
- ઢઢઢા ઢોલ વગાડી કહ્યું, રૂડા પુરુષને હૃદયે રહ્યું;
સમજ્યા તેણે લીધા સાર, ગાફલ નર તો ખાશે માર;
જોતામાં જોખન તો ગયું, ઢઢઢા ઢોલ વગાડી કહ્યું. ૧૪
- રેણા રણ ચોરાશીતાણું, તેનું વ્યાજ વધે છે ધણું;
દાણીગણુમાં ડુલી ગયો, દેવાળું કાઢીને રણો;
જમકિંકર કરશે તાપણું, રેણા રણ ચોરાશીતાણું. ૧૫
- તત્તા તારું આપ તપાશ, ક્યાંથી આવ્યો ક્યાં તું જાશ;
ખેપ કરીને ખોળી કાઢ, હરિક્ષ હોય તો લાગે હાડ;
મૂરખના મનમાં નહિ ત્રાસ, તત્તા તારું આપ તપાશ. ૧૬
- થથથા થિર તો રહેવું નથી, કાણુ રંક કાણુ પૃથ્વીપતી;
આજ કાલમાં જાવું સહી, કાટિ ઉપાયે રહેવું નહી;
ભાવ ધરી ભજ કમળાપતી, થથથા થિર તો રહેવું નથી. ૧૭

- દદા દેહ દેવળમાં દેવ, સેવક થઇને કરની સેવ;
 પ્રેમ પુષ્પને ચંદન હાર, જ્ઞાન દીપક ઘટમાં અજવાળ;
 અંતરનો ટાળે અહમેવ, દદા દેહ દેવળમાં દેવ. ૧૮
- ધધ્ધા ધરજે ધારણુ ધીર, વાચ કાછ રાખે વીર;
 શબ્દતણી ગ્રહજે સમશેર, શત્રુ હળમાં પાડે મેર;
 સદ્ગુરુ બકતર પ્હોર શરીર, ધધ્ધા ધારણુ ધરજે ધીર. ૧૯
- નન્ના નિશાન ગુરુનું છેવ, ધીર વીર પગ રોપી રેવ;
 કાયર નરનું નહિ ત્યાં કામ, શૂરવીરનો સાચો સંગ્રામ;
 જિત્યા નિરગુણ જગમાં જેવ, નન્ના નિશાન ગુરુનું છેવ. ૨૦
- પપ્પા પૂરાની જે પ્રીત, મેરુ ચળે પણ ન ચળે ચિત્ત;
 ધ્રુવની પેરે અવિચળ રહે, સ્તુતિ નિંદાને સુખદુખ સહે;
 નારાયણને નિરખે નીત, પપ્પા પૂરાની જે પ્રીત. ૨૧
- ફેફેફા ફેગટ તે કાણુ ફેરે, સચેત થઇ હરિ સ્મરણુ કરે;
 જન્મ મરણમાં આવે નહીં, જેનું મન વસિયું હરિમહી;
 જકરાવાસ ન નિશ્ચે કરે, ફેફેફા ફેગટ તે કાણુ ફેરે. ૨૨
- બબ્બા બોલે તેને બાણુ, મૂકી દેને મનની તાણુ;
 હું મારું હૃદિયાથી ટાળ, પરમારથમાં પિંડજ ગાળ;
 દયા દીનતા મનમાં આણુ, બબ્બા બોલે તેને બાણુ. ૨૩
- ભભ્ભા ભજનથકી ભય ટળે, નિશ્ચય કાલ કરાળ ન ગળે;
 ભેખ ધરે જો સિદ્ધિ થાય, ભાંડ ભવૈયા વૈકુંઠ ભય;
 જેવો ભાવ તેવા હરિ ફળે, ભભ્ભા ભજનથકી ભય ટળે. ૨૪
- મમ્મા માયા મનની બાણુ, મારું તારું ખેંચાતાણુ;
 સધળે સરખો આત્મારામ, સાંધા વાંધા ધનનું કામ;
 માટે મન હરિ ચરણે આણુ, મમ્મા માયા મનની બાણુ. ૨૫
- ચચ્યા ચોળખ નહિ જેહને, સંશય શોક સદા તેહને;
 આત્મશુદ્ધિ ન ઉપજે કદા, આશા તૃષ્ણા બહુ આપદા;
 દેહ ધરિશ દેખે દેહને, ચચ્યા ચોળખ નહિ જેહને. ૨૬
- રરરા રામ ભજનમાં રહે, બીજું બકવું મુકી દે;
 વળતો શીદ વદે છે વાદ, નીર વલોવે ન આવે સ્વાદ;
 હરિનું હારદ હેતે રહે, રરરા રામ ભજનમાં રહે. ૨૭

લલ્લા લેતું આતમ લાવ, ફરી ફરી નહીં આવે દાવ;
જીતી બાજી હારિશ નહીં, સમજીને શીખામણ કહી;
હવે ન ચુકીશ આવો દાવ, લલ્લા લેતું આતમ લાવ. ૨૮
વળા વેદ વચન નિરધાર, જે પ્રીછે તે પામે પાર;
ઉંચ નીચનો અંતર નથી, સમજ્યા તે પામ્યા સદ્ગતી;
સંશય સૌ તજવો અહંકાર, વળા વેદ વચન નિરધાર. ૨૯
શશશા સાધન સર્વે થયું, જેનું ચિત્ત હરિ શરણે રહ્યું;
હરતાં ફરતાં હરિનું ધ્યાન, તપતીરથ તેને બહુ દામ;
કાટિ વિધન લય દુકૃત ગયું, શશશા સાધન સર્વે થયું. ૩૦
ખખખા ખાંડનાં ખીખાં ભરે, કોયલ કાગડો કુંજન કરે;
મીન મગર બહુ જળચર જાત, જેવું ખીખું તેવી ભાત;
મિસકિ જોતાં તો મન ઠરે, ખખખા ખાંડનાં ખીખાં ભરે. ૩૧
સરસા સધજે સુંદર શ્યામ, હરી વિના નહિ ઠાલો ઠામ;
અનેક રૂપે એનાં નામ, આદે અંતે એક જ રામ;
જો સમજે તો પૂરણ કામ, સરસા સધજે સુંદર શ્યામ. ૩૨
હહહા હરિ ભાળો ભરપૂર, દોષ કર્મ તો રહેશે દૂર;
રવિને રજની નહિકો કાળ, તેમ આતમા પૂરણ ભાળ;
નિર્મળ નયણે નિરખો નૂર, હહહા હરિ ભાળો ભરપૂર. ૩૩
સૌ અક્ષર સંપૂરણ થયા, હરિ ગુરુ સંતે કીધી દયા;
અક્ષર અક્ષર આતમ બોધ, જો સમજે તો ટળે વિરોધ;
કચ્છામાં કહ્યું કપરું જ્ઞાન, માને મન તો ચિત્તમાં આણ. ૩૪
સંવત અઢાર બત્રીની સાલ, ચૈત્ર સુદી સાતમ સોમવાર;
સંઘેસર સાધુનું ધામ, ઠાકાર કુંજબિહારી નામ;
પ્રીતમ પ્રેમે અક્ષર કલા, હરિ ગુરુ સંતે કીધી મયા. ૩૫

કચ્છો ૨ જો

(રાંગ ઘોળ)

કરિયે કૃષ્ણ ઉપાસના, ધરિયે રુદ્રામાં ધ્યાન;

કરિયે નહિ ગર્ભવાસમાં, ઠરિયે ઠીક નિદાન. કરિયે. ૧

ખોટો ખેલ સંસારનો, આતસંબાળનો રંગ;

કરતાં વર્ષ વિલાં ધણાં, ક્ષણમાં થાશે તે લંગ. કરિયે. ૨

ગુરુગમ આપ્યે ગોવિંદને, જીવનું જોખમ જાય;	કરિયે.	૩
દયા દાન ને દીનતા, તે તરવાનો ઉપાય.		
ઘટ ઘટ પ્રયે રચના ધણી, ભરિયા રત્ન ભંડાર;	કરિયે.	૪
હીરા મોતીની હાટડી, સદ્ગુરુ ખોળણહાર.		
નિર્મળ નામ નારાયણનું, જીગતે જપશે જે કાય;	કરિયે.	૫
અવિચળ પદવી તે પામશે, આવાગમન ન હોય.		
ચિંતવન કરિયે ચિદરૂપનું, ઈશ્વર બોલે છે આપ;	કરિયે.	૬
એને સમર્પે સુખ ઉપજે, ટળશે ત્રિવિધના તાપ.		
છે છતિ વસ્તુ દેખે નહીં, જીવનું જોને અજ્ઞાન;	કરિયે.	૭
માયા પજો મધ્યે પજો, ભૂલવણીનું એ ભાન.		
જન્મ મરણતણી આપદા, નથી કાંઈ સંકટસેલ;	કરિયે.	૮
ધંધો કરતાં ઢળી પજો, જેમ કાંઈ ધાણીને બેલ.		
ઝાંઝે લોભે લાગી રહ્યો, માયાની મધલાળ;	કરિયે.	૯
તેમ તેમ તૃષ્ણા વધે ધણી, કૂટાયો કંઈક કાળ.		
નોતમ દેહ દુર્લભ દેવને, ગ્રાણી પામ્યો છું તેહ;	કરિયે.	૧૦
હીરા નીછારે નાંખીયો, એમાં ન રહે સંદેહ.		
ટેક ધરીએ નિજ નામની, સેવા સમરણ ધ્યાન;	કરિયે.	૧૧
તે હરિરસ પીજીએ, મૂકી માન ગુમાન.		
ઠીક હરીને રે બેસીએ, રાખીને રે વિશ્વાસ;	કરિયે.	૧૨
જઠરામાં જેણે જાળવ્યો, પરહર પારકી આશ.		
ડગમગ ઠાલી શાને કરે, તારું ધાર્યું નહિ થાય;	કરિયે.	૧૩
ગમતું થાશે ગોવિંદનું, કાંઈનું જાણ્યું નહિ જાય.		
ઢાંક્યો પાવક ધૂમરે, ઢાંક્યો વાદળે સૂર;	કરિયે.	૧૪
માયાયે ઢાંક્યો આતમા, સમજણ રહિ ગઈ છે દૂર.		
રણ સંબંધે આવી મળ્યાં, સુત વિતં દારા ને દેહ;	કરિયે.	૧૫
લેવાં દેવાં જ્યારે મટે, મારગ લાગશે તેહ.		
તોણ્યું તત્વ ત્રિલોકમાં, નહિ હરિ સમાન નામ;	કરિયે.	૧૬
ખીજું સરવે એ બાદલું, અંતે આવે નહિ કામ.		
થિરતા કરિતે તું ન્યાળજે, હ્રદે કમળમાં રૂપ;	કરિયે.	૧૭
બાહ્યાભ્યંતર ભાળજે, હરિનું અકળ સ્વરૂપ.		

- દેહતાણું ફળ એહ છે, ભાવે ભજ્યે ભગવાન;
બીજાં સાધન સંસારનાં, નહીં હરિ નામ સમાન. કરિયે. ૧૮
- ધ્યાન ધરજે પરિશ્રુતનું, જેમ કાઈ લોભીને ધન;
કામીને જેમ કામિની, એવું કરિયે ચિંતવન. કરિયે. ૧૯
- નિશ્ચે જાણો રહેવું નથી, જૂઠો જગત વિલાસ;
એથી રહેજે તું અળગો, આઠે પહોર ઉદાસ. કરિયે. ૨૦
- પ્રીત નિરંતર કિજ્યે, સદ્ગુરુ સંતની હાથ;
રખે ઢોળી તું નાખતો, અમૃત આબ્યું છે સાથ. કરિયે. ૨૧
- ક્રોધાદ ઈંદ્ર સંસારનો, સ્વારથનો તે સનેહ;
અંતે કાઈ કાઠનું નથી, તું તો તેનો રે તેહ. કરિયે. ૨૨
- આવન ઉપનિષદ વેદનાં, તેનું તત્ત્વ વિચાર;
તતપદ ત્વંપદ લાગીને, અસિપદમાં ચિત્ત ધાર. કરિયે. ૨૩
- ભારે ભેદ ગુરુદેવનો, કો ન પામે રે પાર;
શિવ વિરંચી તે સારદા, સેવે પદરજ સાર. કરિયે. ૨૪
- માયા મૂળ વની વરખડી, મોરી ત્રિભુવન માંય;
નિત્ય નૌતમ કૂલે દળે, તાતી શીતળ છાંય. કરિયે. ૨૫
- જીવ અનેક નીપજાવતી, સેવે સુરનર વૃંદ;
અણુની આદ્ય અજા ધશ, સૌને સરખો આનંદ. કરિયે. ૨૬
- રહિયે ઈશ્વરને આશરે, ધારણુ ધારીને ધીર;
સુખદુઃખ એણીપેરે આવશે, જેમ કાંઈનાળિયેરમાં નીર. કરિયે. ૨૭
- લીલા કાઠએ લેતું નથી, એની ભૂલવણિ સોય;
નટ જેમ નજર અંધ કરે, કળી શકે નહિ કાંય. કરિયે. ૨૮
- વિશ્વ રહ્યું સહિ મોહીને, જૂઠી જુગાજીને જોઈ;
તેનો કરતા કારે રહ્યો, જાણે તે જન કાંય. કરિયે. ૨૯
- શશા શોધ સ્વરૂપને, તેને સમજે સુખ થાય;
નિદ્રા માંહી દુઃખ ભોગવે, તો તો જાગ્યેથી જાય. કરિયે. ૩૦
- ખોળે ખોટું સરવે પડે, નજરે નામ તે રૂપ;
આંધી રંધી ઉભું કર્યું, જેવું કાષ્ટ સ્વરૂપ. કરિયે. ૩૧
- સંશય તેને શાનો રહ્યો, જેને શ્રદ્ધા-વિચાર;
અગ્નિને ઉઘેઈ અડે નહીં, રવિને નહિ અંધકાર. કરિયે. ૩૨

હરિનો મહિમા અપાર છે, નિગમ નિરંતર ગાય;
 અજ ઉમયાપતિ અહિપતિ, નિશિદ્ધિન ધ્યાનમાં ધાય. કરિયે. ૩૩
 પ્રેમ પયોદ્વિએ ઝીલીએ, સદ્ગુરુ સંતોને સંગ;
 પ્રીતમ તમને તે થકી, અગટે પૂરણ રંગ. કરિયે. ૩૪

—૬૬૬૬૬૬૬૬—

ગુરુમહિમા

સાખિયો

પ્રથમ નમું ગુરુ દેવને, જેણે આપ્યું જ્ઞાન;
 જ્ઞાને ગોવિંદ ઓળખ્યા, ટળ્યું દેહાભિમાન. ૧
 તત્ત્વ સાર ત્રિલોકમાં, ગુરુ ગોવિંદજી રૂપ;
 આદ્ય અંત્ય મધ્ય એક છે, હરિગુણ સંત સ્વરૂપ. ૨

મોતીદામછંદની ચાલ

હરિ ગુરુ સંત સદા પદ સેવું, જેનું નિલ નામ નિરંતર લેવું;
 ગુરુ ગોવિંદ એક રૂપ જાણુ, રખે ભિન્ન ભાવ હૃદમાં આણુ. ૩
 ગુરુ ગોવિંદથકી છે અધિક, જેની પરમારથ કારણુ શીખ;
 ગોવિંદના સરજ્યા પડ્યા જિવ જાળ, ગુરુ તેની મુક્તિ કરે તતકાળ. ૪
 એવા ગુરુ પૂરણ પ્રેમ દયાળ, પોતાનો જાણીને કરે પ્રતિપાળ;
 ગુરુતણું જ્ઞાન ગ્રંથું શુકદેવ, સંસાર સમુદ્ર તર્યા તતખેવ. ૫
 મળ્યા ગુરુ નારદને સુખ રાશિ, તો ટાળિ તતક્ષણુ માયા ચોરાશિ;
 ગુરુ વિના કાઈ ના પામે પાર, જેના જશ ગાય ઉમા ત્રિપુરાર. ૬
 વિરંચી વ્યાસ વદે ગુરુ ઇષ્ટ, ન જાણે મહીમા આણિ પાપિષ્ટ;
 તેને ગુરુ દ્રોહિ કૃતઘ્ની કહીયે, જેણે ગુરુ જ્ઞાન ધર્યું નહિ હૈયે. ૭
 ગુરુને આપ ખરાખર જાણે, તેને જન્મ દૂત વૈતરણિમાં તાણે;
 ગુરુને ગાળ કાઢે તે કપૂત, તેનું મુખ સૂળે ભરે જન્મ દૂત. ૮
 ગુરુની સેવામાં ચૂક પડાવે, તેને હરિ ચક્રનિ ધારે ચઢાવે;
 ગુરુની નિંદા સુણે નિરધાર, સિંસું ગાળિ રૂડે તે શ્રવણ મોઝાર. ૯
 ગુરુને ચરણે નમાવે ન શીશ, તેને શત્રુ રૂપે ગણે જગદીશ;
 ગુરુની સેજે જે પગ ધારે, તેને ત્રિલોકમાં કાણુ ઉગારે. ૧૦
 ગુરુ મરજદ ન રાખે કાય, તે તો નર રણમાં રાક્ષસ હોય;
 ગુરુ વિના ચાકટ જેવો સાપ, જેનું મુખ દીઠે ચઢે બહુ પાપ. ૧૧

- શુરુ વિના નગરો ફરે જન જોહ, મુવા પછિ ઢોર અવતરે તેહ; ૧૨
એવું શુરુ ગીતામાં કહે શિવરાય, જેને વેદ શાસ્ત્ર નિરંતર ગાય.
- શુરુ બ્રહ્મ કેવળ જ્ઞાન સ્વરૂપ, જેને હૃદે આતમ તત્ત્વ અનૂપ; ૧૩
છે તત્ત્વમસિમાં અખંડ આનંદ, ત્રિગુણાતીત ટાળે ભવફંદ.
- એવા શુરુ પ્રેમે કરી જે જે, તેના ઘટ માંહિ ત્રિભુવન સૂજે; ૧૪
શુરુનું પ્રેમે ચરણોદક પીધું, તેણે ત્રિલોકનું તીરથ કીધું.
- પામે પરસાદ શુરુનો પ્રીતે, જાણે તેણે જગત કયાં લક્ષ નીત્યે; ૧૫
શુરુને પ્રેમ સંતોષ પમાજ્યા, જાણે તેણે ચૌદે લોક જમાજ્યા.
- શુરુને પ્રકમા કરી લાગે પાય, તેને સહુ સાધન સેજે થાય; ૧૬
એવા શુરુ જાણિને આવ્યો શરણુ, નિવારો નાય જન્મ ને મરણુ.
- ધરિ દેહ પામ્યો મહા દુઃખ, હવે હરિ આપો અવિચળ સૂખ; ૧૭
પિડાયો પાર વિના મહારાજ, હવે હરિ બાંહ ગ્રહાની લાજ.
- જોશો અપરાધ અમારા ઈશ, ત્યારે કાઈ કાળે હું કેમ તરીશ ? ૧૮
જ્યારે નિજ માત બાળકને મારે, ત્યારે તેને બીજું તે કાણુ ઉગારે ?
- અભય પદ પિરદ તમારું હોય, આવે શરણુ તેને હણુ ન કાય; ૧૯
તમ ગુણુ ગાયે જો કર્મ ન નાસે, ત્યારે કાણુ ચરણુ તમારાં ઉપાસે ?
- રવિને ઉગે રહે અંધકાર, ત્યારે તેને શીદ ધ્રુવે સંસાર ? ૨૦
અમૃતને પીધે જો રોગ ન જાય, ત્યારે શો અમૃતનો મહિમાય ?
- સુરતરુ સેવે ન લાગે ભૂખ, ત્યારે તેને કાણુ કહે સુર વૃક્ષ ? ૨૧
ગંગાજી નહાયે ન જાયે પાપ, ત્યારે શો ગંગાજીનો પરતાપ ?
- પારસને પરશે ન હોય હેમ, ત્યારે તેને પારસ કહિયે કેમ ? ૨૨
સિંહને શરણુ જાણુક ખાય, ત્યારે સિંહ શરણુ ગયો શું થાય ?
- રામં નામ લીધે દમે અજ્ઞાન, ત્યારે કાણુ કહેશે લલા ભગવાન ? ૨૩
કામ કેવલ લોભ લુંટે જ્યારે ચોર, ત્યારે શું નાય તમારું જોર ?
- ધણીમાં જ્યારે મળે નહિ ઢંગ, તેની ત્રીયા ફરે ઉધાડે અંગ; ૨૪
પતિવ્રતા નાગિ પતિને લાજ, જીવો મન માંહી તમે મહારાજ.
- પિડા પામે દાસ પ્રભુને યોટ, અમોપર કાળ ચલાવે યોટ; ૨૫
પ્રભુનું ભજન કરે તે પિડાય, તેનો તમને બટો છે જદુરાય.
- આપો નિજ લક્ષિત સંઘ ઉમરાવ, હૃદે ખેડું ઉજડ ફેર વસાવ; ૨૬
જેસારોને ઘેરખ નામ તમારું, તેણે કરી કારજ થાય અમારું.

ત્યારે ફરિ નગર ન લૂંટે કાય, જ્યારે રખવાળું હરિનું હોય; ૨૭
 આવી પ્રભુ કરો હૃદમાં વાસ, ત્યારે સહુ થાય અવિદ્યા નાશ.
 વરતાવોને એક તમારી આણુ, ઉધાડોને રામ રતનની આણુ; ૨૮
 દીનપણું દૂર કરો જહુનાથ, હવે હરિ હેત કરી ઝાંઝો હાથ.
 બોલાવી પાસ બેસાડો બાપ, પમાડો શીદ હવે પરિતાપ; ૨૯
 ભમાવો શીદ હવે ભગવાન, દયા કરિ દીજે અભયપદ દાન.
 નાહો નહિ ધૂટો ત્રિભુવન નાથ, ન મૂકું શ્યામ તમારો સાથ; ૩૦
 વેરી મેઘ બિંદુ બરાબર હોય, તમારો સંગ ન મૂકું તોય.
 માયાને વારો તમે રામરાય, નથી મુને જંપવા દેતી જરાય; ૩૧
 કરે છ સાંધા વાંધા બહુ જોર, એવું એનું કારમું કામ કઠોર.
 હરિ ગુરુ સંતમાં અંતર પાડે, જીવને લાલચ લોભ દેખાડે; ૩૨
 એને કાઈ જિતે મહાશૂર વીર, ડગે નહિ ધર્મ ધુરંધર ધીર.
 સાગર સાત તે અંજલિ નીર, ગોપદ ભૂમી ગગન સમીર; ૩૩
 શૂન્ય પૂરણ દેખે સોય, મૃત્યુ તેને અમૃતનું ફળ હોય.
 રિદ્ધિ સિદ્ધિ મારે ન જોઈયે મુક્તિ, ન મારું જોગ સિદ્ધિની જુક્તિ; ૩૪
 ન મારું એક છત્ર-સમ રાજ, ઈંદ્રતણા આસનનું શું કાજ.
 ઇચ્છું નહિ અજપદ ને કૈલાસ, ન મારું ગૌલોક વૈકુંઠ વાસ; ૩૫
 પદરજ એક ચડાવું શીશ, તમારી મહેર માયાને અધીશ.
 ઇચ્છું નહિ અન્ય પદારથ કાંઈ, રાખો નિજ ચરણ કમળોની છાંઈ; ૩૬
 મારું પ્રેમ ભક્તિ સત સંગ સાર, મારું જશ ગાવા લીલા અવતાર.
 મારું હરિ પદરજ ચઢે મૂજ શીશ, એ મારું પ્રભુ દો આશીશ; ૩૭
 નડે નહિ કાઈ મને સંસાર, રહું નિજ નામ તણો આધાર.
 પ્રીતમ પતિ ઉધારણુ નામ, તાર્યાં કંઈ કાટી પામ્યા નિજ ધામ.

સાખી

સત્ય નામ પ્રભુ તમ તણું, સત્ય સત પુરુષ વિચાર;
 કહે પ્રીતમ શુભ લાવશું, દીજે નિત્ય દેહાર.
 ગાય શીષે ને સાંભળે, ધરે નિરંતર ધ્યાન;
 કહે પ્રીતમ નર નારમાં, નહિ કા તેજ સમાન.

૧

૨

જ્ઞાનમાસ

સાખી

- સદ્ગુરુને ચરણે નમું, માગું પ્રેમ પ્રસાદ;
દયા કરિને દિનિયે, હરિ રસ અમૃત સ્વાદ. ૧
- વાણી શકે ન વરણવી, સદ્ગુરુતાણું સ્વરૂપ;
બુદ્ધિ બળ પહોંચે નહીં, ઉપમા રહિત અનૂપ. ૨
- પરંથમ પૂરણું પ્રેમશું, વંદુ સદ્ગુરુ ચર્ણું;
તાપ ટળે સંસારના, મટે જન્મ ને મર્ણું. ૩

(રાગ સોરઠ-રતનાના મહીનાનો)

- સાંભળ શુદ્ધ ચિત્તે કરી, હરિના ગુણ ગાન;
પ્રાત સહિત નિત નાથનું, હૃદયે ધર ધ્યાન. ૪
- ગુરુપદ પંકજ પૂજતાં, ચૌદ લોક પૂજાય;
શિવ વિરંચિ ને સારદા, ગુરુના જશ ગાય. ૫
- અંતઃકરણ હોય ઉજળાં, જડ તિમર ટળી જાય;
સરવે લાગે સુજવા, પદરજ મહિમાય.
- જપ તપ તીરથ જોગનું, ફળ જે કહેવાય;
પ્રીતમ સદ્ગુરુ સેવતાં, તે તો સરવે થાય. સાંભળ. ૭

સાખી

- સદ્ગુરુની કરુણા થકી, ઉપજે નિરમળ ગાન;
શુદ્ધ ચૈતન્ય તુરિયા પદે, રહે નિરંતર ધ્યાન. ૧
- કારતકે ચિત્ત ચેત્યાં નહીં, ઘડી લાગેણી જાય;
વળતી વિસારીશ જીવડા, પછેથી પસ્તાય. ૨
- જો જાણે તો બાંધજે, પાણી પહેલી પાળે;
નીર ગયે નહીં નીપજે, શીર તાકે છે કાળ. ૩
- કાયા કુસુમ છે કારમું, વેગે વણસી રે જાય;
અમર થાય જેમ આતમા, એવો કરજે ઉપાય. ૪
- કહે પ્રીતમ તું પ્રીછજે, ધ્રુવજે કલ્યાણ;
સંત સમાગમ કીજિયે, મૂકી મનની રે તાણ. સાંભળ. ૫

સાખી

- મનનાં પ્રપંચ મૂકજે, કરજે તત્ત્વ વિચાર;
રત્ન પદાર્થ જન્મ છે, નાવે વારંવાર. ૧

માગસર માથા ઉપર, મોટું મરણનું સાલ;
 મારગ વહે છે ઉતાવળો, કાઈ આજ ને કાલ. ૨
 અંતે કાઈ કાષ્ટનું નહી, રામનું લેને નામ;
 એક ઘડી ન વિસારિયે, સૂખ સાગર શ્યામ. ૩
 જુડી બાળ જોધને, મનમાં આવી જૂલ;
 રુડા રંગે રળિયામણાં, સિમળાનાં ફૂલ. ૪
 સુત વિત મંદિર સુંદરી, સૂખ સુપન વિચાર;
 કહે પ્રીતમ સહુ કારમું, દીસે છે દિન ચાર. સાંભળ. ૫

સાખી

મોતી સૌ ઉદકતણાં, તેના હાર ન થાય;
 મિથ્યા મન મોદક કરે, તેણે ભૂખ ન જાય. ૧
 પોસે તે પ્રાણી પ્રીછજે, જેને ગુરુગમ હોય;
 પરમારથ પારકું રત્ન છે, જતન કરશે જે કાય. ૨
 અણુચતું આપું માનીને, દુઃખ પામે અપાર;
 શ્વાન સમાન આ જીવ છે, વહે શકટનો ભાર. ૩
 સામગ્રી સર્વે હરિતણી, ભોગવે સંસાર;
 મારું મારું તે કરી રહ્યાં, તેણે ખાય છે માર. ૪
 તન મન જેણે સોંપિયું, શ્રીહરિનેરે હાથ;
 કહે પ્રીતમ તે પામિયા, વૈકુંઠના સાથ. સાંભળ. ૫

સાખી

તજશે આપે આપદા, ભજશે પૂરણ બ્રહ્મ;
 પલકમાંહિ પ્રલયજ થશે, કાટી જન્મનાં કર્મ. ૧
 માહ મહિને માયાતણો, મર્મ જાણે જેહ;
 ભૂલવણીમાં ભૂલે નહીં, તરે ભવજળ તેહ. ૨
 બાળગરનો બાળકો, ગ્રહે હાથ ભુજંગ;
 ઔષધ યુટીને ઓળખે, વીષ વ્યાપે ન અંગ. ૩
 નામ અમૃત જન જે પિયે, તે તો અમર થાય;
 જનમ મરણની આપદા, તેની તતક્ષણ જાય. ૪
 અજ ઉમયાપતિ અહિપતિ, જપે નિશદિન જેહ;
 અનંત કાટી ગૃહી ઓધાર્યા, પ્રીછે પ્રીતમ તેહ. સાંભળ. ૫

સાખી

- સદ્ગુરુ સંત કૃપા કરે, પ્રગટે નિરમળ જ્ઞાન;
રવિ ઉદયે રજની ટળે, રહે નિરંતર ધ્યાન. ૧
- ફાગણુ પુલ્યો સોહામણો, પુલી જુજવી જાત;
જેયાની રચના ધણી, રંગ જૂજવી ભાત. ૨
- વિધ વિધ પેરની વાસના, ઉઠે અનંત અપાર;
મન ભમરો ભોગી થયો, રહ્યો વનમોઝાર. ૩
- ઠારે ઠારે દુમ ઢાંકિયાં, આશા અમરવેલ;
નવપક્ષવ નૌતમ સદા, કોકિલ કરે કેળ. ૪
- લીલા લલિત સોહામણી, શોભાનો નહીં પાર;
જન પ્રીતમ એવું જોઇને, રીઝ્યા હૃદયમોઝાર. સાંભળ. ૫

સાખી

- નિરમળ નયણે નિરખતાં, દરશે નિજ દેદાર;
સાગરમાં સૌ ઉપજે, લહરી લોઢ અપાર. ૧
- ચૈતરે ચિત્ત ચિદરૂપમાં, થઈ રહ્યું તલ્લીન;
નિમિષ માત્ર ન્યારું નહીં, જેવું જળનુંરે મીન. ૨
- ચૈતન્ય સિંધુ ઝીલતાં, થયું શુદ્ધ શરીર;
સૌ ઈશ્વર સૌને વિષે, જેમ મણિકામાં હીર. ૩
- એને આધારે સૌ રહ્યું, પિંડ ને બ્રહ્માંડ;
સચરાચર શોભી રહ્યો, અવિનાશી અખંડ. ૪
- બ્રહ્મ જથારથ ભાળતાં, ભાગે મનનીરે બ્રાંત;
પ્રીતમ પ્રીછે પાધરું, થાય સમજે તે શાંત. સાંભળ ૫

સાખી

- સદ્વિત-આનંદ સરવમાં, ભરી રહ્યો ભરપૂર;
દિન રજની રહે રંગમાં, નિરમળ વર્ષે નૂર. ૧
- વૈશાખે જોતાં વેદમાં, મહા વાયક જ્ઞાન;
તત્ત્વમસિ તે તુંજ છું, અળગો નહિ આન. ૨
- વાયુને ખેળે વંટાળિયો, એમ ઈશ્વર જીવ;
વસ્તુ વિચારતાં એક છે, શ્યામ-સૂત્ર સદીવ; ૩
- અરસ પરસ છે એકમાં, જેમ તરણીમાં તેજ;
ભિન્ન નહીં એમ બ્રહ્મથી, ઝોળખે પદ એજ. ૪

સરિતા સાગરમાં રહે, સાકર માંહે મીઠાઈ;
પ્રીતમ પુષ્પમાં વાસના, એવી ગુરુગમ પાઈ. સાંભળ. ૫

સાખી

પટ તંતુ ન્યારો નહીં, જ્યમ હાટકને હાર;
જડ ચૈતન જગદીશમાં, તેજ પુંજ એક તાર. ૧
જેઠે જનમ સફળ થયો, જાણ્યા જગદીશ;
અખિલ લુવનનો આત્મા, ગુણ માયાનો ઈશ. ૨
વિશ્વ વિચિત્ર છે જેવડે, કરે રંક કદલોલ;
થંભ વિના થંભાવિયું, અહાંડતું ગોળ. ૩
રમવાને બાળ રચી, ધરી નવનવાં સ્વરૂપ;
સંશય શોક સ્વભાવથી, થયો જીવ સ્વરૂપ. ૪
વિષય વૃત્તિને આંતરે, અવરાયો અનીત;
પ્રીતમ પોતાને વિસર્યો, કરે પરથું પ્રીત. સાંભળ. ૫

સાખી

અંતરજામી આત્મા, માનો મિથ્યા ગર્વ;
માયાને પડે રહી, મોહ પમાણું સર્વ. ૧
આશાડે અમરિતતણા, વરસ્યા વરસાદ;
હરિ હરિ સધળે થે રહ્યું, થાવર જંગમ જાંત. ૨
ચિત આતક રંગે રટે, બોલે મન મોર;
જ્યાં ત્યાં ચૈતન-અહંતા, જિગતા અંકાર. ૩
મુખ સાગર સેજે ઉછળ્યો, સરિતા શુભસાર;
અહ નિરંતર જળ ભર્યાં, કોઈ ન પામે પાર. ૪
માણે મત્સ મગન થઈ, મરણવા સંત;
પ્રીતમ પલક ન્યારા નહીં, રસિયા રસવંત. સાંભળ. ૫

સાખી

મહા મુગટ જાણે જગત, જે આપે અદ્વીત;
અણલિંગી આકાશવત, સ્વયંપદ શબ્દાતીત. ૧
શ્રાવણ સાધન શું કરું, સમરણ ને ધ્યાન;
અહંકર્તા ઉડી ગયો, ગયું સરવ સમાન. ૨
પંચ કોશપદ હું નહીં, નહીં અંતઃકરણ;
ઈંદ્રી અવસ્થા ઉમિ નહીં, નહિ વેષ ને વર્ણ. ૩

જીવ નહીં ધૈર્ય નહીં, નહિ માયા ને જ્ઞાન;
ત્રિધાવૃત્તિ ત્રિગુણ નહીં, નહિ જ્ઞાતા ને જ્ઞાત. ૪
સહુ પ્રકાશિત સરવતો, સાક્ષી શુદ્ધ સ્વરૂપ;
પ્રીતમ તે પરમાતમા, એ તો અકળ અનૂપ. સાંભળ, ૫

સાખી

એન ચરિત્ર જેને નહીં, સૌમાં વ્યાપક સૌમ્ય;
પ્રીતમ તેને પ્રીછતાં, આવાગમન ન હોય. ૧
ભાદરવે એક રસ ભર્યો, સચરાચરમાંય;
પ્રલય સમે પાણી વિના, દીસે નહિ કાંય. ૨
કાર કિનારો પાળી નહીં, નહિ આવરણ ને આડ;
એક ચિદાનંદ બેધને, છળ-વિદ્યા છાંડ. ૩
સ્વતંતર અંતર નહીં, બાહ્યાભ્યંતર બ્રહ્મ;
એમ જાણે તે ઉપાસના, એ વિના મોટો ભ્રમ. ૪
બ્રહ્મનિષ્ઠા પણ નવ ચળે, અનન્યતા એહ;
પ્રીતમ પૂરણ બ્રહ્મશું, જેને સાચો રનેહ. સાંભળ, ૫

સાખી

દષ્ટ પદારથ જેટલું, તેનો થયો અભાવ;
તનમય તન તુરિયા તણો, તેશું બન્યો બનાવ. ૧
આસો લીલા અખંડ છે, નીરખી નિરધાર;
ઓઘ વળ્યા આનંદના, સૂખ સિન્ધુ અપાર. ૨
ધમ્મ ટળી ઈંદ્રલોકની, અજપદ કૈલાસ;
નહિ વૈકુંઠની વાસના, ભાળ્યો બ્રહ્મવિલાસ. ૩
અધિકારીને આવશે, સમજણ ને જ્ઞાન;
મુક્ત થઈ તે માનશે, મૂકી દેહાભિમાન. ૪
સદ્ગુરુની કીરપાથકી, ઉપનો આનંદ;
પ્રીતમ તે પદ પામીઆ, નહીં શૂર ને ચંદ. સાંભળ, ૫

સાખી

જાણવુંતું તે જાણિયું, નથી જાણવું કાંય;
પોતે પોતામાં ભાળ્યો, જ્યમ પ્યાલો પાણીમાંય. ૧
ઉત્તરસંદે આદર કર્યો, રચ્યા દ્વાદશ ભાસ;
ખુટજે પ્રેમે પૂરા કર્યા, આણી અંગે ઉલાસ. ૨

સોરઠ રાગ સોહામણો, સુંદર શુભ સાર;
 અક્ષરે અક્ષરે અતિધણો, અનુભવ ભંડાર. ૩
 સંવત અઢાર આડત્રીશે, કીધો એ વિચાર;
 ચૈત્ર વદી તીથી સપ્તમી, ઉત્તમ ગુરુવાર. ૪
 ગાશે સાંભળશે શીખશે, કરશે હૃદયે વિચાર;
 કહું પ્રીતમ પદ પામશે, નહીં સંશય લગાર. સાંભળ. ૫

—જમ્મજમ્મ—

જ્ઞાન તથા ભક્તિ પ્રકાશ

પદ ૧ લું

રામજી સત્ય છે સાંભળ સાચું કહું તુજને, એક વાતડત્રી ચિત્ત ધરજેરે. ૧
 જો સુખ ઇચ્છે આપણું, તો સંત સમાગમ કરજેરે. ૨
 સંતસંગે સુખ છે ધણું, દુઃખ કાટિ જનમનું કાપેરે; ૩
 જીવતણી બુદ્ધિ પાલટે, સુધ જ્ઞાન જથારથ આપેરે. ૪
 શીતલ નિરમલ સંતને, કાંઈ વદન સરોજની વાણીરે; ૫
 સાંભળતાં સંશય ટળે, મળે પ્રેમે સારંગપાણીરે. ૬
 શબ્દે સંસાર ધૂટીયે, જમકિકરનો ભે ભાગેરે; ૭
 નૌકાસ્વરૂપી સંત છે, ભવ તરતાં વાર ન લાગેરે. ૮
 એહવી સંગત્ય સંતની, તનમનના તાપ નિવારેરે; ૯
 પ્રીતમ પૂરણ પ્રેમશું, સુખસાગર સ્નેહ વધારેરે. ૧૦

પદ ૨ જું

સંત વિના સંસારમાં, કો હરિનો ભરમ ન જાણેરે; ૧
 શ્રીમુખ મહીમા સંતનો, પ્રભુ પૂરણ પ્રીતે વખાણેરે. ૨
 નારદ પ્રત્યે નાથજી, તે સંત તણા જશ ભાષેરે; ૩
 સંત મને વહાલા ધણા, નીત રૂપ હૃદયાર્માં રાખેરે. ૪
 સંત સદા સુખધામ છે, માહરે રે'વાનું નિરધારેરે; ૫
 સંતની રક્ષા કારણે, ધરું અવનીમાં અવતારેરે. ૬
 અરસ પરસ રહું એકમાં, જેમ સાકરમાં મીઠાધરે; ૭
 પુણ્ય મધ્યે જ્યમ વાસના, તેમ સંતમાં સહુ સમાધરે. ૮
 તરણી તેજ ન્યારું નહીં, કનક કુંડળ ભીન રૂપરે; ૯
 જલ તરંગ નહીં જીજવા, એમ સંત તે માહારું સ્વરૂપરે. ૧૦

સંત ચરણ રજ વંદશે, તે સર્વ શિરોમણિ થાશેરે;
શિવ વિરંચિ સારદા, તે સંતતણા ગુણ ગાશેરે. ૬
મૂલે પાણી સિંચતાં, ફલફૂલ પાંદડે ફરશેરે;
જે સંતોષે સંતને, તેહનાં સધળાં કારજ સરશેરે. ૭
સંત તણો મહીમા ધણો, તે કોઈ વીરલા જન જાણેરે;
પ્રીતમ પૂરણ પ્રેમશું, પ્રભુ સંતનો સુજશ વખાણેરે. ૮

પદ ૩ શું

સંત તે તીરથ રૂપ છે, માંહે રામ સુધાજલ ભચુંરે;
વચન લેઈ આનંદમાં, તન પરસે પાતક હચુંરે. ૧
સાધુ ચંદન ખાવના, સેવે તે શીતલ થાયરે;
તાપ પાપ ભવ આપદા, સૌ દુકીત દૂર પળાયરે. ૨
કામધેનુ ચિન્તામણિ, મનકામના પૂરણ થાયરે;
હ્રદે કામળ નવનીતથી, પરતાપે ઓગળી જાયરે. ૩
સંત સજીવન ઔષધિ, ભવ રોગોનો તાપ નિવારેરે;
સંસાર અપાર સમુદ્ર છે, એક પલકમાં પાર ઉતારેરે. ૪
સંત વચન બિંદુ સ્વાતિનું, મન છીપમાં મુક્તા થાયરે;
પ્રીત સહીત ચિત્ત પ્રોઈ લે, તેનું જનમતણું દુઃખ જાયરે. ૫
જે જાણે સુખ સંતનું, તે પળભર સંગ ન છાડેરે;
પ્રીતમ પૂરણ પ્રીતડી, તે મન કમ વચને માંડેરે. ૬

પદ ૪ શું

પ્રીત વિના પ્રભુ દૂર છે, તમે જે જે જુક્ત કરીનેરે;
શુદ્ધ પ્રેમ જેને પ્રગટે, તે ભાવે ભેટ હરિનેરે. ૧
પ્રીત જીઓ વ્રજનારની, જેણે વશ કીધા વનમાળીરે;
તન મન સદા વિસારિયાં, લોકલાજ મરજદા ટાળીરે. ૨
સાચી પ્રીત એક મીનની, તે નીર વિના નવ જીવેરે;
જીઓ પ્રીત પતંગની, તે દેહ દહન કરે દીવેરે. ૩
ચિત્ત ચોંટયું ચક્રારનું ચંદ્રશું, તે પ્રીતે પાવક પ્રાશેરે;
રવિ રહે લખ જોજને, જળ મધ્યે કમળ પ્રકાશેરે. ૪
પય ને પાણીની પ્રીતડી, એકમેક થઇને જાયરે;
આપ બળે પય ઉગરે, તે સાચો સ્નેહ કહેવાયરે. ૫

પ્રીત જુઓ પંખી તણી, જળ ચાતક ચંચ ન બોળેરે;
 અંબુ પીએ આકાશનું, અવનીનું નીર ન ડોળેરે. ૬
 નર માદા માતી જુઓ, સત જોજનપર વેંચાયરે;
 આવી મળે તે એકઠાં, અધક્ષણું અળગાં નવ થાયરે. ૭
 પ્રીતમ એવી પ્રીતડી, ગુરુ સંતની સાથે સાચીરે;
 તે પૂરણુ પદ પામિયા, કાંઈ કહેણી ન રહી કાચીરે. ૮

પદ ૫ મું-રાગ ખીજે

ગુરુ ગમે ઘટમાં જોયોરે, સંશય સરવ ટળ્યો;
 અવિનાશી ચૈતન્ય રે, શબ્દાતીત મળ્યો. ૧
 ચતુર દલ ચીતવી રે, ખટ દલ માંહે ખળ્યો;
 દશ દલમાં દીકો રે, દ્વાદશ દલમાં મળ્યો. ૨
 પોડશ દલ ખુણ્યો રે, દ્વિ દલમાં દરસો;
 સહસ્ર દલ ચઢ્યો રે, પંખી થઈ પરસો. ૩
 નહીં નાદ ને વાણી રે, રવિ શશી જોલ રહી;
 શુદ્ધ સ્વયં પ્રકાશી રે, દુનિયા ભાસ નહીં. ૪
 નહીં અબ્ર એ ઉરમી રે, નહીં માયા મમતા;
 પ્રીતમ સ્વયે પોતે રે, શૂન્ય શિખર સમતા. ૫

પદ ૬ મું

આ તનમાં તીરથરે, તત્ત્વ વિચારતાણું; ચૈતન્યસાગરમાંરે, નહાવાનું ફળ છે ધણું;
 ગલકીમાં ઝીલોરે, નિરમલ નીરવડે; ગંગા ને જમુનારે, સરસ્વતી પૂર ચઢે. ૧
 પરભાતમાં પ્રાગેરે, તાહાં થાયે તરવેણુ; મંરજવા જોગીરે, ઝીલે દીન રેણુ;
 કાયા કાશીમાંરે, વિશ્વના નાથ વસે; પ્રીતમ પદ પરસેરે, તે તદ્દરૂપ થશે. ૨

પદ ૭ મું

સદ્ગુરુને શબ્દેરે, સહ તીરથ તેહને; પંકમાં છે પોતેરે, જિતી ફરે જોહેને;
 ગુરુદેવ દયા કરેરે, તેહને સહ સૂઝે; બોલે બહુનામીરે, બીજે શું બૂઝે. ૧
 અંતરગત્ય ઈશ્વરે, આપે અવિનાશી; પોતાની ભૂલેરે, ભમે લખ ચોરાશી;
 છે શ્રીમંત સુખિયોરે, રાંક થઈ રહ્યો; માયાને સંગેરે, ત્રિવિધિ તાપે ખળ્યો. ૨
 સદ્ગુરુને સેવેરે, તો નીજ રૂપ જડે; તનમાંહિ તપાસેરે, પોતે પોતાવડે;
 નખશિખ લગી ન્યાળોરે, ન મળે કોઈ બીજે; પ્રીતમ એક અદ્વીતરે, જોઈ હૃદયે રીઝો. ૩

પદ ૮ મું

પુરણાનંદ પોતેરે, પરપંચ પરહરતા;	
કારણનું કારજરે, લઈ અલગું કરતા.	૧
નભ પવન નહીરે, નહીં અંબુ અવની;	
પંચ વીસે ચતુષ્ટીરે, નહીં ચુક્ષમ નવની.	૨
દશે ઈંદ્રિ અવસ્થારે, નહીં સ્થલનું ઠેકાણું;	
સુરજ જેમ સાક્ષીરે, એમ આત્મા જાણું.	૩
અન્વય વ્યતિરેકરે, જ્યમ છે લમ જ્ઞેયું;	
પ્રીતમ છે સ્વરૂપેરે, નહિ પામ્યો નહિ ખોયું.	૪

પદ ૯ મું

ભૂલ ધણી ભાંગીરે, બ્રહ્માનંદ ભાસ્યો;	
શુદ્ધ ચૈતન્ય સાક્ષીરે, સધળે પ્રકાશ્યો.	૧
ટળ્યું તિમિર ત્રિગુણનુંરે, તુરિયા તેજ ધણું;	
અખંડ અજવાળુંરે, નિરમળ નામતાણું.	૨
એકરસ અવિનાશીરે, શુદ્ધ રૂપ સ્વજ્ઞેતી;	
તરવેણી તારેરે, ગ્રોયું મન મોતી.	૩
હરિ હાર હીરાનોરે, પહેરો પ્રીત ધરી;	
ચર્ધ પ્રેમ સોહાગનરે, પૂરણ મન મોદભરી.	૪
પામી અચળ એવાતણુરે, અખંડ વર વરતાં;	
પ્રીતમના સ્વામીરે, સંગ આનંદ ધરતાં.	૫

પદ ૧૦ મું

જગતનું સુખ ઝાકળનું છે પાણી રે, જાણી લે;	
વણુશી જતાં વાર નહીં સત વાણી રે, જાણી લે.	૧
સીસાખાજ સંસારનો છે ખેલ રે, જાણી લે;	
એ વિચારી અહંકાર તું મેલ રે, જાણી લે.	૨
જેતાં જોતાં જાવું છે તતકાળ રે, જાણી લે;	
રહેટ તંણી ગેઓ જેવી ધટમાળ રે, જાણી લે.	૩
એક ભરાયે એક ઠાલી થાય રે, જાણી લે;	
એક અવતરે એક મરીને જાય રે, જાણી લે.	૪
પરમારથને પંથે પગલાં માંડ રે, જાણી લે;	
કુડ કેપટ ને છળવિદ્યા તું છાંડ રે, જાણી લે.	૫

પાપ પુણ્યનો ઉત્તર દેવો પડશે રે, જાણી લે; ૬
જમ કિંકર જ્યારે આવી પડશે રે, જાણી લે.
માટે ગરવ તજી ગોવિંદ ગુણ ગાજે રે, જાણી લે; ૭
પ્રીતમ પ્રભુને ભજીને પાવન થાજે રે, જાણી લે.

પદ ૧૧ મું

મિથ્યા માયામાં શું મોહ્યો મૂઢ રે, ચેતી લે; ૧
હું હું કરતો શું હિંડે છે હૂક રે, ચેતી લે.
કુલુદ્ધિથી તાહરું કર્તવ્ય કાંઈ ન ચાલે રે, ચેતી લે; ૨
હરિના હુકમ વિના તો તરણ ન હાલે રે, ચેતી લે.
મુરખ મિથ્યા મમત કરિયે શું થાય રે, ચેતી લે; ૩
તુંજથી ત્રુટો વાળ નવ સંધાય રે, ચેતી લે.
મહારું મહારું કરતો જો સમરીને રે, ચેતી લે; ૪
મનુષા દેહ તે મળ્યો નથી હરિને રે, ચેતી લે.
મલીન માયા મૃગ તૃષ્ણાનું તોય રે, ચેતી લે; ૫
ઓસાતણા મોતીના હાર ન હોય રે, ચેતી લે.
અંજલિનું જળ ક્ષણું ક્ષણું ઓછું થાય રે, ચેતી લે; ૬
એણીપેરે આવરદા તાહરો જાય રે, ચેતી લે.
આવો બનાવ બને નહીં બીજીવાર રે, ચેતી લે; ૭
પ્રીતમ પ્રભુને ભજતાં ભવનો પાર રે, ચેતી લે.

પદ ૧૨ મું

હું માહરું તે સંસારનું છે મૂળ રે, સમજી લે; ૧
ક્ષણ ક્ષણ સાલે સશે રૂપી શૂળ રે, સમજી લે.
માહરું તાહરું મટતાં ભવનો અંત રે, સમજી લે; ૨
સૌ શાસ્ત્ર પોકારી કહે છે સંત રે, સમજી લે.
દુમ તણે દૃષ્ટાંતે આ વૈરાટ રે, સમજી લે; ૩
પત્ર તણી પેરે આવે જાયે ઘાટ રે, સમજી લે.
કનકકુટ જમ ઘાટ ધડીને બાળે રે, સમજી લે; ૪
એમ એને બ્રહ્માંડની વાર ન લાગે રે, સમજી લે.
ઈંદ્રજાળ જ્યમ બાજીગરનો ખેત રે, સમજી લે; ૫
કમર કોકડાં ગુંચાયાં ઉકેલ રે, સમજી લે.

શું સુતો છે અચેત આલસ આણી રે, સમજી લે; ૬
 આયુષ્ય તાહરું આસતાણું છે પાણી રે, સમજી લે.
 સંસાર સુખથી રહેજે સદા ઉદાસ રે, સમજી લે;
 જ્યમ મધુકર ન કરે ચંપક વનવાસ રે, સમજી લે. ૭
 શ્વાસે શ્વાસે સ્મરણ કરજે સાર રે, સમજી લે;
 રખે ધરતો તું દેહ તણો અહંકાર રે, સમજી લે. ૮
 હરિ નામ હીરો હૃદયામાં રાખે રે, સમજી લે;
 પ્રીતમ પ્રેમે પ્રેમ સુધારસ ચાખે રે, સમજી લે. ૯

પદ ૧૩ મું

રામ રસાયણ પ્રેમ ધરી જે પીશે રે, માણી લે;
 તેહને અખિલ લોકાનું દૈવત દીસે રે, માણી લે. ૧
 અમર થાય તે મરે નહીં કાઈ કાળ રે, માણી લે;
 અપાર હિત થઈ આપોપું સંભાળ રે, માણી લે. ૨
 અજર પ્યાલો અધર ફરે છે જેહ રે, માણી લે;
 મરજીવા હોય તે મુખમાંડી લેહ રે, માણી લે. ૩
 આળસ નિદ્રાભુખ તરસ સહિલાગે રે, માણી લે;
 ત્રિભોવન પતીશું તનમાં તાળીલાગે રે, માણી લે. ૪
 અખંડ બ્રહ્મ બુદ્ધિ એક મેક થઈ જાય રે, માણી લે;
 સાગર નીર લબ્ધું ન્યારું નવ થાય રે, માણી લે. ૫
 તેહના સુખને અવર ન જાણે કાય રે, માણી લે;
 અમૃતપાન કરી અતિ આનંદ હોય રે, માણી લે. ૬
 મહા મગન થઈ મુંગો મીસરી ખાય રે, માણી લે;
 પતિનું સુખ સુંદરીયે કયમ કહેવાય રે, માણી લે. ૭
 શુદ્ધ વિચાર કરી સુખ માંહે સમાયો રે, માણી લે;
 કહે પ્રીતમ તે રંગમાંહે રંગાયો રે, માણી લે. ૮

પદ ૧૪ મું-રાગ કોલેરો

જાણે નહીં જગજીવન અભાગી, મરણ તણો ભય મોટોરે;
 કાયા કુંભ બરાબર કાયા, જેવા જળ પરપોટોરે. જાણે. ૧
 કૌરવ, કંસ, જરાસંધ, રાવણ, દંતવક્ત્ર શિશુપાલરે;
 એહવા ગયા તેહની નહીં જાણી, દેતા સાગર ફાળરે. જાણે. ૨

મણિધરના મુખ મહિ, મીઝડી માખ્યને મારેરે; જાણે. ૩
એહવેા આ સંસારખેલ છે, વીરલા જ્ઞાન વિચારેરે.
જગત જીવ ચતુરાનું ચવાણું, કે ખાધા ને કે ખાશેરે; જાણે. ૪
પ્રીતમ પ્રભુનું ભજન કરી લે, તે નર નીરખે થાશેરે.

પદ ૧૫ મું

સાકુટ નરનો સંગ ન કરીએ, મરીએ મહા વિષ ખાધરે; સાકુટ. ૧
પરવત ચઢી પડીએ પાવકર્મા, તેથી દુષ્ટ દુઃખદાધરે.
લેઈ સાણુસા અંગ મરોડે, વીંછી તોડે તનરે; સાકુટ. ૨
સિંહ ખાએ ભાવે વસિએ ભુજંગમાં, પણ મળશે નહીં દુરિજનરે.
નર તે કેહને કહિએ, જેહને હેએ દ્વેષ ધણારે; સાકુટ. ૩
હરિયુરુ સંતની કરે અવગણુના, શત્રુ સહિ જીવ જીવ તણારે.
નહીં આધીન ગુરુ ગોવિંદનો, જ્ઞાન હીણને ધણું ગુમાનરે; સાકુટ. ૪
કહે પ્રીતમ તેને પરહરીએ, જ્યમ ખર સુકરશ્વાન સમાનરે.

પદ ૧૬ મું

સત્ય સુધા શ્રીકૃષ્ણ નામ છે, જે જન જીવતે ચાખેરે; સત્ય. ૧
પ્રીત સહિત નિત્ય નેહ ધરિ, હરિરૂપ હૃદયમાં રાખેરે.
કાય કહે સુધા રહે સિંધુમાં, કાય કહે શશિમાં છે સહીરે; સત્ય. ૨
કા કહે વનિતા વદન રહે, જ્યમ કહે છે ત્યમ વાત નહીરે.
સાગરમાં હોતે તો નોય ખારો, શશિકલા ક્યમ ઝાંખી હોયરે; સત્ય. ૩
પીયુ પ્રેમદાને વદન વસે તો, પતિ પોતાનો નાશ ન હોયરે.
પ્રેમ પીયુખ મુખ વસે વૈષ્ણવને, પ્રેમ ધરે તેહને રસ પાયરે; સત્ય. ૪
કહે પ્રીતમ પીતા હોય અમર, જનમ મરણનું જોખમ જાયરે.

પદ ૧૭ મું

કુરમ કહીપેરે અંગ સમેટે, ઉપર દીસે નહીં આકારરે; કુરમ. ૧
જીવ જંત જોધને વળે પાછો, તેહને એ ન મળે સંસારરે.
ઇન્દ્રિય દેવ વિષે ગુણ વરતી, સરવ સંકોચ ન કીજેરે; કુરમ. ૨
મોતી કાજ્ય પડે મરજીવા, એમ અમીરસ પીજેરે.
જોગીનો જીવ જડે નહીં જમને, કાલ રહે શીર કુટીનરે; કુરમ. ૩
અમૃત પાન કોટિ થયાં અમર, શું કરે રવિસુત રૂઠીનરે.
રવિનાં કીરણ રહે જ્યમ રવિમાં, સરિતા સાયરમાંહે રહેરે; કુરમ. ૪
કહે પ્રીતમ એમ હરિમાં હરિજન, નિમિષ માત્ર તે ન્યારા ન રહેરે.

પદ ૧૮ મું

કાચારે તાહરી કામ ન આવે, જો કરે કાટી ઉપાયરે;
વણુશી જતાં વાર નહીં લાગે, જો કુંદન કાપીને ખાયરે. કાચારે. ૧
દેહીનાં સ્નેહી સકળ સ્વારથિયાં, અંત્યે અળગાં રહેશેરે;
એક ઘડી ધરમાં નહીં રાખે, કાઢો કાઢો કહેશેરે. કાચારે. ૨
પાંચ સાત દિન કાચક સંભારશે, વળતી મૂકશે વિસારીરે;
પોતે પોતાને મારગ લાગશે, કાણુ પુરુષ કાણુ નારીરે. કાચારે. ૩
સુપનાનું ધન જોયા સૂધી, તેણે કાંઈ કારજ નવ થાયરે;
પ્રીતમ પ્રભુનું ભજન કરી લે, અમુલ્ય અવસર જાયરે. કાચારે. ૪

પદ ૧૯ મું

જો જને હરિનું નામ ન જાણ્યું, તે પસ્તાયા પ્રાણીરે;
વઢ વેળુ દળી તે પુરુષે, મૃગજળ માયા માણીરે. જો જને. ૧
ધન દારા સુત કુટુંબ કખીલો, મૂઢમતિ શું મોહોરે;
ચિંતામણિ પામ્યો મનુષ્યા દેહ, તે ખડભડમાં ખોયારે. જો જને. ૨
જનમ ધરી જીગદીશ ન જાણ્યા, હરિ રસ અમલ ન પીધારે;
કહે પ્રીતમ એજો ગયો અવસર, એકે અરથ ન સીધારે. જો જને. ૩

પદ ૨૦ મું

આનંદકારી અચલ વિહારી, ગિરિવરધારી ગોકુળચંદ્રે;
સુખ સાગર નાગર ગુણુઆગળ, ગોપીવર ગોવિંદ્રે. આનંદ. ૧
ઈંદ્ર કમળ ભૂ શેષ સનકાદિક, નિગમ નિરંતર ગાયરે;
અગમ અપાર હરિનો મહિમા, કાણે કલ્યો નવ જાયરે. આનંદ. ૨
ચિંતામણી સુરવેનુ કલ્પતરુ, જો સેવે શુદ્ધ ચિત્તે સારરે;
રિદ્ધ સિદ્ધ મુક્ત ચતુરધા દાસી, સુખરાશિ હરિનામ ઉદારરે. આનંદ. ૩
પાપ તાપ દીનના ટાળે, અર્પડ અભેપદ પામેરે;
કહે પ્રીતમ પ્રભુનામ સમરતાં, અનેક આપદા વામેરે. આનંદ. ૪

પદ ૨૧ મું

માયા સહુને મોહ પમાડે, હરિજનથી રહી હારીરે;
જેહનો ઘણી જોરાવર કહેાવે, તેણે કાઠી નારીરે. માયા. ૧
આજીવરતી આજી માંહે, જંબુરો સઉ જાણીરે;
નાહિતો નાગ કરી દેખાડે, બેદી બેદ નવ્ય આણીરે. માયા. ૨

પીછાં ફરું કરે કચ્છતર, ભેઈ જગત મોહ પામેરે; માયા. ૩
 ધુળનું ધન કરી દેખાડે, સેવક ન ભૂલે ભામેરે.
 હરિરસ અમલ અખંડ ખુમારી, જે પ્રેમે કરી પીશેરે; માયા. ૪
 કહે પ્રીતમ કારજ સર્થુ જેહનું, કયમ ખીજથી ખીહીશેરે.

પદ ૨૨ મું

કાયા કલ્પદ્રુમ સમ જાણો, શોભા વરણી ન જાયરે; કાયા. ૧
 કર્મનાં મૂળ અનાદિ ઉંડાં, ફૂલે ફૂળે સદાયરે.
 શત શાખા શાખા ડાળ દાદશ, પત્ર છત્રીશ હજારરે; કાયા. ૨
 આશા વેલ રહે નવપદ્મવ, પુષ્પ તણો નહીં પારરે.
 જીવ ઈશ્વર પંખી બેઉ બેઠા, એક જોગી એક ભોગીરે; કાયા. ૩
 જોગી જોગ જોગતે શું જીવે, ભોગી તે અતિ રોગીરે.
 કાળ કુંજર કરે ધ્વંસ દુમનો, ચૈતન્ય ચોકી રહેનેરે; કાયા. ૪
 જન પ્રીતમ એહવું જાણીને, નામ અમર ફળ લેનેરે.

પદ ૨૩ મું-રાગ કાનડા

નિરમળ નામ નિરંતર લેરે, ટેક.
 રામ અનંત મુકંદ મોરારી, શ્રીગિરિવર ધારી ગોવિંદ તેહરે; નિરમળ.
 કેશવ કૃષ્ણ કૃપાનિધિ માધવ, સંભારે સહિ શોક હરેરે; નિરમળ. ૧
 શ્રીવર સુંદર શ્યામ મનોહર, રૂપ અનેક થઈને રમેરે; નિરમળ.
 નારાયણ મધુસૂદન મોહન, ત્રિભુવન તારણ ત્રીકમ છેરે; નિરમળ.
 પ્રીતમ પ્રીત સહિત મન ભાવે, રાત દિવસ હરિ રંગમાં રહેશેરે; નિરમળ.

પદ ૨૪ મું

નામ વિના ગતિ મુક્તિ નહીરે, ટેક.
 સહસ્રાનન ચતુરાનન શંકર, સાંખ્ય સંત શ્રુતિ અગમ કહીરે; નામ.
 અજ્ઞમેલ ગજ ગીધ વ્યાઘ્ર કપિ, ગુણિકા વિમાન ચઢિ ગગન ગધરે; નામ.
 નામ આધાર તરે જળધર મહીધર, મૂઢમતિ મન સમજ સધરે; નામ.
 તપ તીરથ વ્રત દાન જગ્ન ફળ, નામ સંભોવડ નાવે એહીરે; નામ.
 રામનામ સહિ મહિ શિરોમણ, લજ્ય પ્રીતમ રસ રૂપ થઈરે; નામ.

પદ ૨૫ મું

રામ સુધારસ જે જન પીવે, ટેક.
 અઘાપિ સિદ્ધ નવનિદ્ધ મુક્તિ, ચતુરધા ચાર પદારથકું નહીં છીવે; રામ.

બ્રહ્મપ્રકાશ હોય ઘટ બીતર, તિમિર ટળી જાય અમીરસ દીવે; રામ.
જરા ન જંપે કાળ ન બ્યાપે, અમર જુગો જુગ તે નર જીવે; રામ.
ઝુવ, પ્રહ્લાદ, નારદ, સનકાદિક, અજર પીયાલો પીધો શિવે; રામ.
કહે પ્રીતમ થયા તે તદ્વત્, જમકિકરથી કેા નવ ખીવે; રામ.

પદ ૨૬ મું

તું તારું તન દેખ તપાસી, ટેક.
મટે મોહ સમતા મદ માયા, તો કાયામાં કેદાર ને કાશી; તું તારું.
જાગ્રત સ્વપન સુષુપ્તિ તુરીયા, રોમ્ય રોમ્ય રહ્યો પ્રકાશી; તું તારું.
તું છે સુક્ષ્મ કારણનો દ્રષ્ટા, આનંદરૂપ અખિલ અવિનાશી; તું તારું.
ઉઠ પીઠકુ લાટક સાહાટક, ભમર ગુફા બ્રમરંધ વિનાશી; તું તારું.
આઠે પહોર રહે એ સુખમાં, પ્રીતમ તેહની ટળી ચોરાશી; તું તારું.

પદ ૨૭ મું

તું તો રામ રટણુ કર રંગમાં, અંગમાં, ઉપજે આનંદ;
ગોવિંદ ભજ ભાવશું.
પરમારથ અરથ વિચારીએ, તજ સ્વારથ માયાનો ફંદ; ગોવિંદ.
કહીએ કાયા તે તારી કારમી, તેને વણસતાં નહીં લાગે વાર; ગોવિંદ.
એસ ઉદક ખીડી બરાસની, તેને ઉડપતણો આંતખાર; ગોવિંદ.
મૃગ તૃણજાળ જાસક ભર્યાં, એવો જાણો સકળ સંસાર; ગોવિંદ.
શુંજા વહ્નિ તે મરકટે માનિયો, તેણે ટાઢ ટળે નહીં લગાર; ગોવિંદ.
સુપનામાં સમૃધિરે પામિયો, જાગી જોતાં મળે નહીં જરાય; ગોવિંદ.
ધુમરના તે ઢગ સોહામણા, તુજ મૂઠીમાં ન ભરાય; ગોવિંદ.
સાચી સંગત સદ્ગુરુ સંતની, જોણે જીવપણું ટળી જાય; ગોવિંદ.
કહે પ્રીતમ પ્રભુને સંભારતાં, મહા પાપી પાવન થાય; ગોવિંદ.

પદ ૨૮ મું

સંત પારસ ચંદન બાવના, કામધેતુ કલ્પદ્રુમ સાર; સમાગમ સંતનો.
પ્રેમ સમજાણો અંતર ઘણો, તરુ પારસ ત્રણ પ્રકાર; સમાગમ.
એક પારસથી પારસ બંને, એક પારસથી બંને હેમ; સમાગમ.
એક પારસ લોહ કુંદન કરે, સો વસા એમનું એમ; સમાગમ.
એક ચંદનથી વિષ ઉતરે, એક ચંદને અગ્નિ ઓળખાય; સમાગમ.
એક તલભાર તેલમાં જો પડે, ફરી તાતું ક્યારે નબળ થાય; સમાગમ.

સૌ ગજ શિર મોતી ન નીપજે, સહિ નાર્ય સતી નવ હોય; સમાગમ.
સૌ સેના શૂરી નવ જાણીએ, એવી જ્યુગત વિચારી જોય; સમાગમ.
જ્ઞાન હીણુ ગુરુ નવ કીજીએ, વાંઝ ગાય સેવ્યે શું થાય; સમાગમ.
કહે પ્રીતમ બ્રહ્મવિદ ભેટતાં, ભવ રોગ સમૂળો જાય; સમાગમ.

પદ ૨૯ મું

સંત લક્ષણુ ત્રીસ સોહામણાં, જેહની ચિત્ત થઈ વૃત્તિ શાંત;
એવા જન હરિતણા.
બ્રહ્માનંદ બ્રહ્મરસ ભોગિયા, જીવ ઈશ્વર ભાગી બ્રાંત્ય; એવા.
દયા દાન દાસીત્વ અતિ ધણાં, જ્ઞાન ભક્તિ વિવેક વૈરાગ; એવા.
ક્ષમાવંત તપે નહીં તાપમા, આશા રહિત અમલ અનુરાગ; એવા.
અકોષ ઈંદ્રિજિત અનુભવી, કવિ કામળ શીલ સંતોષ; એવા.
આશા રહિત અમૃત વાણી વદે, સેહેજનંદ આનંદ કાશ; એવા.
શુદ્ધ સ્નેહી સવારથ નવ મળે, પરમારથ ઉપર પ્રીત; એવા.
શશિ સુરજવત સાક્ષી રહે, ઉદાર અરણુવતી રીત; એવા.
હરખ શોક વિષે ડાલે નહીં, અર્ધ નિમિષ તજે નહીં નામ; એવા.
સુરતરુ સુરધેનુ ચિંતામણી, મળતાં પહોંચે મન કામ; એવા.
પરિપૂરણુ વળણુ સંતનાં, બતરીશમાં આછાં બે; એવા.
કહે પ્રીતમ સદ્ગુરુ સંતને, સહિ સોંપીને શરણુ રહે; એવા.

પદ ૩૦ મું

સદ્ગુરુના તે શબ્દ વિચારતાં, મટે માયા મોહ વિકાર; હરિરસ પીજીયે.
બાળી-ભસ્મ કરે બીજી વાસના, ઉર પ્રગટે પ્રેમ અપાર; હરિરસ.
એવો અજર અમીરસ જે પીયે, તેહનાં નેણુ વેણુ પલંટાય; હરિરસ.
લાગી બ્રહ્મ ખુમારી નવ ઉતરે, સુખ મુખે કહ્યું નવ જાય; હરિરસ.
તેને સંભવ નંથીરે શરીરનો, થયો આત્મ દુષ્ટે ઉધાડ; હરિરસ.
મરજીવો થઈ હરિને મળે, ગળે જ્ઞાન હિમાળે હાડ; હરિરસ.
બ્રહ્મ ધ્યાને ગગનવત થૈ રહે, જ્યમ કુંભ મહાજળ માંઈ; હરિરસ.
કૃષ્ણ પોતામાં પોતે કૃષ્ણમાં, કૃષ્ણ વિના ન દિસે કાંઈ; હરિરસ.
જે સરિતા સાગરમાં ભળે, તેહનું નામ નદી ટળી જાય; હરિરસ.
કહે પ્રીતમ સદ્ગુરુ સેવતાં, ટળે અંતર એકરસ થાય; હરિરસ.

પદ ૩૧ મું

કાયા બનીરે તાહરી કારમીરે, તાહારો અમર નંથી અવતારરે;
હરિનું ધ્યાન ધરજે.

કાચો તે કુંભ જળે લયોરે, તેહને ભાંગતાં કટલી વારરે; હરિનું.
તરુવરથી ફળ છુટીયુંરે, તે ફરી ન ચોટે ડાળરે; હરિનું.
ગયો અવસર આવે નહીંરે, ખાંધ પાણી પહેલી પાળરે; હરિનું.
નદી થોગે હેરી નાવ જર જડીરે, માંહે ખેઠા મૂઢ ગમારરે; હરિનું.
ખોટો છે માંહે ખારુઓરે, તે તો હોડીનો હાંકણુહારરે; હરિનું.
કર્મ વા આવી આફળેરે, માંહે મોહનાં મોજાં થાયરે; હરિનું.
તટ ન સૂઝે તેહનીરે, તેહનો કરવો કાણુ ઉપાયરે; હરિનું.
સદ્ગુરુ શબ્દ વિચારિયેરે, જો કરીએ સદા સતસંગરે; હરિનું.
તો સહેજે પાર પામીએ, કહે પ્રીતમ પ્રગટે રંગરે; હરિનું.

પદ ૩૨ મું

મનમાં જાણું છે મરવું નથીરે, દેહને, અભિમાને બહુ ગોઠવણુ કરતો ગમારરે, દેહને.
મારાં મંદિર મારાં મળીયારે, દેહને, કહે મારા પુત્ર વારંવારરે, દેહને.
મારી જગ્યારે મારી જીવતીરે, દેહને, ઉઠી ચાલવું છે આજકાલરે, દેહને.
જમદૂત વરાતી આવશેરે, દેહને, ઉઠી ચાલવું છે આજકાલરે, દેહને.
કાળે ગ્રહા કેશ તારારે, દેહને, તે તો કરશે ઘડીમાં ધાતરે, દેહને.
વળતી વિચારીશ જીવડારે, દેહને, ઘણું ઘસવા પડશે હાથરે, દેહને.
વાત, પીત, કફ આવી કંઠ રુંધશેરે, દેહને, નહીં આવે ઉપર લવલેશરે, દેહને.
મનનું ધાર્યું રહેશે મનમાંરે, દેહને, પ્રાણી પામશે કષ્ટ કલેશરે, દેહને.
કર્મ પ્રધાન છે જીવનેરે, દેહને, ફળ શુભ અશુભ દેનારરે, દેહને.
જેવાં કચ્ચાં તેવાં ભોગવેરે, દેહને, ધરે જિંચ નીચ અવતારરે, દેહને.
પડે પશુ પંખી જાતમાંરે, દેહને, ચાર ખાણુ ચોરાશી લક્ષરે, દેહને.
દુઃખનો અંત આવે નહીંરે, દેહને, કહે નિગમ પુરાણુ પ્રત્યક્ષરે, દેહને.
ગુરુ ગોવિંદ સેવ્યા નહીંરે, દેહને, કઈ પેર કર્મનો નાશરે, દેહને.
વાસના બીજ બળ્યું નહીંરે, દેહને, ત્યાં લગી ઉગરવાની શી આશરે, દેહને.
મોહ માયાના મોટા મોરચારે, દેહને, જાતરૂપ જીવતીનું જોરરે, દેહને.
કહે પ્રીતમ કાયક જિતશેરે, દેહને, જેહને સદ્ગુરુ શબ્દ અકારરે, દેહને.

પદ ૩૩ મું

જાતન કચ્ચે જીવવું નથીરે, ચિત્તમાં, ચેત્ય ચોપે, તજ દેહપણું અભિમાનરે, ચિત્તમાં.
સો વરસ જીવ્યો તો શું થયુંરે, ચિત્તમાં, સરવાલે મરણુ નિદાનરે, ચિત્તમાં.
આયુષ નિરંતર અંજલિરે, ચિત્તમાં, તે ટખકે સાસ હિસાસરે, ચિત્તમાં.
દુરમતિશે નથી દેખતોરે, ચિત્તમાં, આંખ્યો આગળ થયા નર નાશરે, ચિત્તમાં.

દિન દશ પાંચ મુકામ છેરે, ચિત્તમાં, પછે કુચનાં નગારાં કહેવાયરે, ચિત્તમાં.
 સેનાપતિ ચઢી ચાલશેરે, ચિત્તમાં, ત્યાં પાણી પીવા નહીં રહેવાયરે, ચિત્તમાં.
 તું તારું સજી બેસજેરે, ચિત્તમાં, ગ્રાણી પછે પસ્તાવો ન થાયરે, ચિત્તમાં.
 પુણ્ય કચ્ચું તે પલ્લે બાંધીયુંરે, ચિત્તમાં, કને ખરચી વિના શું ખાયરે, ચિત્તમાં.
 શૂરાને શી શોચનારે, ચિત્તમાં, સતીને કાઢોનો સંધાતરે, ચિત્તમાં.
 એક ઘણી શ્રી રંગ રાખજેરે, ચિત્તમાં, કહે પ્રીતમ પ્રેમની વાતરે, ચિત્તમાં.

પદ ૩૪ મું-રાગ ધોળ

હરિનો મારગ છે શૂરાનો, નહિ કાયરતું કામ જોને;
 પરથમ પહેલું મસ્તક મૂકી, વળતી લેવું નામ જોને. ૧
 સુત વિત દારા શિશ સમરપે, તે પામે રસ પીવા જોને;
 સિંધુ મધ્યે મોતી લેવા, માંહિ પડ્યા મરજીવા જોને. ૨
 મરણ આગમે તે ભરે મૂકી, દિલની દુઘ્ધા વામે જોને;
 તીરે ઉભો જીવે તમાસો, તે કાડી નવ પામે જોને. ૩
 પ્રેમ પંથ પાવકની જવાલા, ભાળી પાછા ભાગે જોને;
 માંહી પડ્યા તે મહા સુખ માણે, દેખનારા દાઝે જોને. ૪
 માથા સાટે મોંઘી વસ્તુ, સાંપડવી નહીં રહેલ જોને;
 મહાપદ પામ્યા તે મરજીવા, મૂકી મનનો મેલ જોને. ૫
 રામ અમલમાં રાતા માતા, પૂરા પ્રેમી પરખે જોને;
 પ્રીતમના સ્વામીની લીલા, તે રજની દન નરખે જોને. ૬

પદ ૩૫ મું

સંત સમાગમ જે જન કરશે, તેને ગ્રંથે પ્રેમ જોને;
 જે ધાતુને પારસ પરશે, તે તો હોયે હેમ જોને. ૧
 કથીર કાંસુ હેમ ન હોયે, કાટી પારસ પરસે જોને;
 શૂન્ય છીપ તે ઉપર નાવે, સોમણ સ્વાતિ વરસે જોને. ૨
 અચેતને ઉપદેશ ન લાગે, શિવ બ્રહ્મા સમજાવે જોને;
 જેનાં અવળાં અંતઃકરણો, તેને સમજણ નાવે જોને. ૩
 કુબુદ્ધિ કાળપ જેને હૃદયે, તેને ન લાગે રંગ જોને;
 અડદ ઉજળા ક્યમે ન થાયે, જર્ઘ ઝખોળે ગંગ જોને. ૪
 કુશકા કૂટેથી શું થાય, કણ ન જડે તેમાંથી જોને;
 મંદ અભાગી મૂરખ નરને, સમજણ આવે ક્યાંથી જોને. ૫

પાપીને પરબોધ ન કરિયે, મુન્ય ગ્રહીને રહિયે જ્ઞેને;
કહે પ્રીતમ તુલસી દલ તોડી, પ્રેત ન પુજવા જમ્યે જ્ઞેને.

૬

પદ ૩૬ મું

હરિ મહિમા મોટા જન જાણે, સનકાદિક શુકદેવ જ્ઞેને;
અજતનયા ઉમયાપતિ વંદે, કરે કમળા પદ સેવ જ્ઞેને.

૧

વેદ ભવંચી વ્યાસ વખાણે, અપાર લીલા એની જ્ઞેને;
નાથ વિના બીજે નહિ બળિયો, જ્ઞેયું ચિત્તમાં ચેતી જ્ઞેને.

૨

માટે મારું મનકું મોહું, રસિક વરને રંગે જ્ઞેને;
સદા સરવદા સુખમાં ઝીલું, સુંદર વરને સંગે જ્ઞેને.

૩

અમૃતકેરા સાગરમાંહે, મગન થયું મન મીન જ્ઞેને;
એક નિમિષ ન્યારું નવ થાયે, રહું તે રસમાં લીન જ્ઞેને.

૪

અગરચંદનનાં વનમાં જમ્યે, ભોગી ભમરો બેઠો જ્ઞેને;
ઉડીને અળગો નવ થાયે, સ્વાદ સુખમાં પેઠો જ્ઞેને.

૫

કમળનેનની સુંદર શોભા, નિરખું નિત્યે નિલ જ્ઞેને;
પ્રીતમના સ્વામીની સાથે, બાંધી પૂરણ પ્રીત જ્ઞેને.

૬

પદ ૩૭ મું

સંત કૃપાથી ધૂટે માયા, કાયા નિર્મળ થાય જ્ઞેને;
શ્વાસોચ્છ્વાસે સમરણ કરતાં, પાંચે પાતક જાય જ્ઞેને.

૧

કેસરીકરે નાદે નાસે, કાટી કુંજર જૂથ જ્ઞેને;
હિંમત હોય તો પોતે પામે, સધળી વાતે સૂથ જ્ઞેને.

૨

અગનીને બધધ ન લાગે, મહામણિને મેલ જ્ઞેને;
અપાર સિંધુ મહાજળ ઉડાં, મરમીને મન સહેલ જ્ઞેને.

૩

બાળગરની બાળ તે તો, જંબુરો સઉ જાણે જ્ઞેને;
હારની માયા બહુ બળવંતી, સંત નજરમાં નાણે જ્ઞેને.

૪

સંત સેવતાં સુકૃત વાધે, સહજે સીજે કાજ જ્ઞેને;
પ્રીતમના સ્વામીને ભજતાં, આવે અખંડ રાજ જ્ઞેને.

પદ ૩૮ મું

જા સદ્ગુરુને શરણેરે, સૌ સંશય હરશે;
જીવ દશાને ટાળીરે, હરિ સરખો કરશે.

૧

ઉગ્ર દશા અતુલવીરે, છે સમજણ મોટી;
મન કંચનને કસવારે, ગુરુ જ્ઞાન કસોટી.

૨

હોય હેમ લોહ કેરું, જેને પારસ પરશે;
 થાય મહા મુક્તાકળરે, જળ સ્વાતિ વરસે.
 છીપ રહે સાગરમારે, માંય મોતી નિપજે;
 જ્ઞાન મીનકા પરસેરે, તેને ઋતુ ઉપજે.
 સતસંગે નર સમજેરે, સૌ દુગ્ધા જાશે;
 પ્રીતમ તે પ્રાણીનુંરે, સૌ કારજ થાશે.

૩

૪

૫

પદ ૩૯ મું-ધોળનો રાગ ધીજે

સખી આજ આનંદ રંગ અંગમાં; નહે નિરખ્યા શ્રીનંદ કિશોર,
 આ તન રંગ અંગમાં.

હરિને મસ્તક મુગટ સોહામણો; તે પર ચમકે છે ચંદ્રિકા મોર,	આ૦	૧
હરિને લિલવટ તિલક કેસરતાણું; બહુ કુંડળ ઝળકે છે કાન,	આ૦	૨
નાકે નિર્મળ મોતી મકરાતાણું; સુંદર લોચન કમળ સમાન,	આ૦	૩
આંખે અધર અરુણ પરવાળાં શાં; મુખ સુંદર રૂપ રસાળ,	આ૦	૪
કણે હીરા મોતીના રે હારડા; કળી કુસુમ ગુંજ મણિમાળ,	આ૦	૫
ભુજ ભૂષણ રતન જડાવનાં; પોંચી મુદ્રિકા વેદ વિશાળ,	આ૦	૬
નાભિ અગમ ઉદર રેખા ત્રિવલ્લી; કહે કંદેરો મણિકૃતમાલ,	આ૦	૭
પગ પદ્મવ પંકજ પાંખડી; નખ ચંદ્ર છટા છખી જોર,	આ૦	૮
ઝંમકે ઝાંઝર ધમકે રે ધુધરી; શબ્દ સંગીત નાદના ઠોર,	આ૦	૯
પેરું પીતાંબર છૂતી દામની; તન નવ-ધન તરુણ-તમાલ,	આ૦	૧૦
સ્વામી પ્રીતમનાની શોભા ધણી; સદા સેવકનો પ્રતિપાળ,	આ૦	૧૧

પદ ૪૦ મું-રાગ ગરબી

શું કર્યું ગીતા ગાધને રે, તે શું કર્યું ગીતા ગાધને; ટેક.
 લણ્યો ગણ્યો પણ ભેદ ન જાણ્યો, ધિક પજ્યો પંડિતાધનેરે; તે શું.
 પોથી વાંચીને પરમારથ ન કીધો, કુટુંબ પોખ્યું કમાધનેરે; તે શું.
 ભાગવત ભાખ્યું હેત હેતે ન રાખ્યું, રહ્યો આપ સ્વારથ સાધનેરે; તે શું.
 શેષને માથે મણિ છે તોયપણ, જીવે છે જીવ ખાધને રે; તે શું.
 કહે પ્રીતમ પોતાના ડહાપણથી, ગયો ચોરાશિમાં વહેંચાધનેરે; તે શું.

રેવાશંકર

આ નાગર કવિએ કૃષ્ણલીલા વગેરે ચંદ્રાવળામાં
બહુ કવિતા લખેલી છે

બાળલીલા

છંદ ચંદ્રાવળા

મહા મંગળમાં મુખ્ય મનાયે, ગુણનિધિ ગણપતિ દેવ,
સિદ્ધિ બુદ્ધિ દાયક સિદ્ધિ બુદ્ધિ નાયક, ઉત્તમ સર્વ અવેવ;
ઉત્તમ સર્વ અવેવ તે એના, જશ પ્રસિદ્ધ જગતમાં જેના,
પગરણુમાંથી પ્રથમ પુજાયે, મહા મંગળમાં મુખ્ય મનાયે. ૧
શારદ હારદ કોડે કહું છું, હેતે જોડી હાથ,
હરિગુણ ગાવા હરખ થયો, તે ગરવી આપો ગાય;
ગરવી આપો ગાય તો ગાજી, કિરતન કરી કૃતારથ યાઉં,
શરણ તારે તે સારું કહું છું, શારદ હારદ કોડે કહું છું. ૨
રમણ દ્વિપ રણછોડ બિરાજે, સકળ સુરાસુર બૂપ,
અમર અમર કરમાં લે ઉભા, ક્રાંટિક સમર સ્વરૂપ;
ક્રાંટિક સમર સ્વરૂપ તે શોભે, લોચન લાવણ્ય જોધને લોભે,
ત્રિવિધ વિવિધ શૃંગાર તન સાજે, રમણદ્વિપ રણછોડ બિરાજે. ૩
શ્રીરણછોડને શરણે રહેતાં, અકૃત જન્ય અધોર,
રેવાશંકર બૂપ ભયંકર, જમકિકરનું જોર;
જમ કિકરનું જોર જ નાસે, દર્શન કરતા અથ દૂર થાશે,
કરે કૃતારથ કીર્તન કેતાં, શ્રીરણછોડને શરણે રેતાં. ૪
જન્ય રણછોડ જદુકુળ નાયક, જગપતિ જગદીશ,
અજ ઈદ્રાદિક અમર ઓળખે, ઈશ નમાવે શીશ;
ઈશ નમાવે શિશ આનંદે, પ્રભુપદ પૂરણ પ્રતિ શું વંદે,
વરણવે વેદ ભેદ વર લાયક, જન્ય રણછોડ જદુકુળ નાયક. ૫
પરમહયાળ કૃપાળ કમળાવર, ઠાકાર ઠાકાર દેવ,

ખિદ રાખ્યું ઘોડાણાકરું, સહજ માનિ લૈ સેવ;
સહજ માનિ લૈ સેવ સંબંધે, પ્રગટ પધાર્યા પ્રેમ પ્રબંધે,
સુણિ શરણે થયો રેવાશંકર, પરમદયાળ કૃપાળ કમળાવર. ૬
દર્શન કીધે દુકૃત જાયે, દુર્મતિ થાયે દુર,
ડાકોર ઠાકોર દેવ શિરોમણિ, ભક્તિ આપો ભરપૂર;
ભક્તિ આપો ભરપૂર પ્રાણીને, કૃપા નિજ જન જાણીને,
મહિમાહિ મોટો મહિમાયે, દર્શન કીધે દુકૃત જાયે. ૭

જુક્તિ ઝમક ઝડ જરા ન જાણું, નથી અભ્યાસ અનુપ્રાસ,
મૂઠમતિ અતિ મૂઠમતિમાં, કવિ કાવિદનો દાસ;
કવિ કાવિદનો દાસ કહેવાળી, ચંદ્રાવળા કરવા ચિત્ત ચાહું,
જ્યમત્યમ જડતા અક્ષર આણું, જુક્તિ ઝમક ઝડ જરા ન જાણું. ૮

શ્રાવણમાસ મહા સુખકારી, કૃષ્ણાષ્ટમિ મધરાત,
રોહિણી શુદ્ધ પુદ્ગલ શુભ સુંદર, કરણ બાળવ વિખ્યાત;
કરણ બાળવ વિખ્યાત તે વારે, જ્યોતિષ શાસ્ત્રતણે અનુસારે,
મહર ઘેર સુતજન્મ દુઃખહારી, શ્રાવણ માસ મહા સુખકારી. ૯

પુત્ર પ્રગટ થયો સાંભળિ કાને, ગુરુજી ગર્ગાચાર,
મંદ નિલય આનંદથી આવ્યા, આશીર્વાદ ઉચાર;
આશીર્વાદ ઉચાર તે કીધો, આદેથી અતિ આદર દીધો,
સનમુખ જર્ઘ લાવ્યા સનમાને, પુત્ર પ્રગટ થયો સાંભળી કાને. ૧૦

પ્રોહિતને પધરાવી પાટે, પ્રેમે જોડી પાણુ,
કેવો કુંવર થાશે કુલ દીપક, કહો ગુરુજી ગુણ જાણુ;
કહો ગુરુજી ગુણ જાણુ તે જોઈ, સાંભળી સુખ પામે સૌ કોઈ,
લખીયા શા શુભ લેખ લલાટે, પ્રોહિતને પધરાવી પાટે. ૧૧

અહ સધળા સેવા સુખ લેવા, આવ્યા શુભ આગાર,
પૂર્ણશ્રદ્ધ પૂરણ પુરુષોત્તમ, પણ સંસાર વિહાર;
પણ સંસાર વિહારની રીતે, જન્મપત્રિ લખી પ્રોહિત પ્રીતે,
દાસ થઈ મંગળ ફળ દેવા, અહ સધળા સેવા સુખ લેવા. ૧૨

ગુરુજી-વૃષભલક્ષ્મ મધ્ય વિધુ વિરાજે, અરુણ ઈંદુ-સુત ચાર,
શત્રુસ્થાને શુકર શનિ કેતુ, અમર-ગુરુ અગિયાર;
અમર-ગુરુ અગિયાર આગારે, રાહ બળવંત ઘેઠા બારે,
ભાગ્ય ભુવન ભુવિનંદન બ્રાજે, વૃષભલક્ષ્મ મધ્ય વિધુ વિરાજે. ૧૩

અહ ગુણુ જોઈ ગુરુજી બોલે, બાલક બહુ બળવાન,
સુર સમૂહની સહાય કરશે, અસુર અધમ અભિમાન;
અસુર અધમ અભિમાન ઉતરશે, પ્રૌઢ પરાક્રમ પૃથ્વીમાં કરશે,
ત્રણ લોકમાં નહીં કોઈ તોલે, અહ ગુણુ જોઈ ગુરુજી બોલે.

૧૪

દીર્ઘાયુ ઈંદિરા અખંડિત, અતુલ્ય પ્રતાપ અવનીશ,
અજ ઈંદ્રાદિ અમેર ઓળગશે, અહોનિશ ધ્યાને ઈશ;
અહોનિશ ધ્યાને ઈશ તે ધરશે, વિપુલ વિશ્વમાં જશ વિસ્તરશે,
પ્રણય પ્રણામ કરશે મહા પંડિત, દીર્ઘાયુ ઈંદિરા અખંડિત.

૧૫

કૈકતણી કલ્યાણુ એ કરશે, હરશે ભૂમી-ભાર,
આદિ પુરુષ અવિનાશી પોતે, ઉદર ધર્યો અવતાર;
ઉદર ધર્યો અવતાર તે ધારી, વ્રજવાસીની વાત વધારી,
ગ્વાલ ગોધન લે વનમાં ફરશે, કૈકતણી કલ્યાણુ એ કરશે.

૧૬

કુવિ-ચૈલ પદ્મવ ચોકે ચિત્રામણુ, ચૌદશ છાયા ચીર,
ઢોલ નિશાન નફેરી નોખત, વાજે સ્વર ગંભીર;
વાજે સ્વર ગંભીર તે ગાજે, મંગળ કળશ માનની સાજે,
ત્રણે વેદ રસ બીના પ્રાણણુ, ચૈલ પદ્મવ ચોકે ચિત્રામણુ.

૧૭

ધામ ધામથી ધાઈ ધસમસતી, અંગે ઉમંગ અપાર,
કુમકુમ આડ લલાટ લટકાળી, શોભતા સેજ શૃંગાર;
શોભતાં સેજ શૃંગાર શરીરે, અતિ અનૂપ ને રૂપ રુચીરે,
હરણુ નેણિ હસતી મસમસતી, ધામધામથી ધાઈ ધસમસતી.

૧૮

નંદને ઘેર શહેર સહુ મળાયું, ફળીયું ઝાક ઝમાલ,
મંગળ ગીત પ્રીતથી ગાયો, ગાયો લઈ ગોવાળ;
ગાયો લઈ ગોવાળ તે ગવે, વાગે વાજિત્ર સામટા સર્વે,
ગાજિ રહ્યું બાધું ગોકળિયું, નંદને ઘેર શહેર સહુ મળાયું.

૧૯

ગોપિ તનિયા ટોપી લધને, ગોપ ગોરસને ધૃત,
દૂધ દધી દધિબત દિશોદિશ, નંદ નિકેતે નૃત;
નંદ-નિકેતે નૃત તે કરતા, ગાય ગોકુળ ગલિયે ગલી ફરતા;
એમ ઉભા આંગણમાં જમને, ગોપી તનિયા ટોપી લધને.

૨૦

નંદ નિલય આનંદથી આવી, ઉમા અજિર મોઝાર,
જાત કર્મ કરવા કુશ કર લઈ, ઝાંઝ ઝાલર ઝણકાર;

ખિઈ રાખ્યું બોડાણુકરું, સહજ માનિ લૈ સેવ;
સહજ માનિ લૈ સેવ સંબંધે, પ્રગટ પધાર્યા પ્રેમ પ્રબંધે,
સુણિ શરણે થયો રેવાશંકર, પરમદયાળ કૃપાળ કમળાવર.
દર્શન કીધે દુકૃત જાણે, દુર્ભતિ થાયે દુર,
ડાકાર ઠાકાર દેવ શિરોમણિ, ભક્તિ આપો ભરપૂર;
ભક્તિ આપો ભરપૂર પ્રાણીને, કૃપા નિજ જન જાણીને,
મહિમાંહિ મોટો મહિમાયે, દર્શન કીધે દુકૃત જાણે.

૬

૭

જુક્તિ ઝમક ઝડ જરા ન જાણું, નથી અભ્યાસ અનુપ્રાસ,
મૂઢમતિ અતિ મૂઢમતિમાં, કવિ કાવિદતો દાસ;
કવિ કાવિદતો દાસ કહેવાળો, ચંદ્રાવળા કરવા ચિત્ત ચાહું,
જ્યમત્યમ જડતા અક્ષર આણું, જુક્તિ ઝમક ઝડ જરા ન જાણું.

૮

શ્રાવણમાસ મહા સુખકારી, કૃષ્ણાષ્ટમિ મધરાત,
રોહિણી શુદ્ધ બુદ્ધ જોગ શુભ સુંદર, કરણ બાળવ વિખ્યાત;
કરણ બાળવ વિખ્યાત તે વારે, જ્યોતિષ શાસ્ત્રતણે અનુસારે,
મહર ઘેર સુતજન્મ દુઃખહારી, શ્રાવણ માસ મહા સુખકારી.

૯

પુત્ર પ્રગટ થયો સાંભળિ કાને, ગુરુજી ગર્ગાચાર,
મંદ નિલય આનંદથી આવ્યા, આશીર્વાદ ઉચાર;
આશીર્વાદ ઉચાર તે કીધો, આદેથી અતિ આદર દીધો,
સનમુખ જઈ લાવ્યા સનમાને, પુત્ર પ્રગટ થયો સાંભળી કાને.

૧૦

પ્રોહિતને પધરાવી પાટે, પ્રેમે જોડી પાણુ,
કેવો કુંવર ચાશે કુલ દીપક, કહો ગુરુજી ગુણ જાણુ;
કહો ગુરુજી ગુણ જાણુ તે જોઈ, સાંભળી સુખ પામે સૌ કાઈ,
લખીયા શા શુભ લેખ લલાટે, પ્રોહિતને પધરાવી પાટે.

૧૧

અહ સધળા સેવા સુખ લેવા, આવ્યા શુભ આગાર,
પૂર્ણશ્રદ્ધ પૂરણ પુરુષોત્તમ, પણ સંસાર વિહાર;
પણ સંસાર વિહારની રીતે, જન્મપત્રિ લખી પ્રોહિત પ્રીતે,
દાસ થઈ મંગળ ફળ દેવા, અહ સધળા સેવા સુખ લેવા.

૧૨

ગુરુજી-વૃષભલક્ષ મધ્ય વિદ્યુ વિરાજે, અરુણ ઈંદુ-સુત ચાર,
શત્રુસ્થાને શુકર શનિ કેતુ, અમર-ગુરુ અગિયાર;
અમર-ગુરુ અગિયાર આગારે, રાહ બળવંત બેઠા બારે,
ભાગ્ય ભુવન ભુવિનંદન બ્રાજે, વૃષભલક્ષ મધ્ય વિદ્યુ વિરાજે.

૧૩

અહ ગુણુ જોઈ ગુરુજી જોલે, બાલક બહુ બળવાન,
સુર સમૂહની સહાય કરશે, અસુર અધમ અભિમાન;
અસુર અધમ અભિમાન ઉતરશે, પ્રૌઢ પરાક્રમ પૃથ્વીમાં કરશે,
ત્રણ લોકમાં નહીં ફાઈ તોલે, અહ ગુણુ જોઈ ગુરુજી જોલે. ૧૪

દીર્ઘાયુ ઈંદિરા અખંડિત, અતુલ્ય પ્રતાપ અવનીશ,
અજ ઈંદ્રાદિ અમેર ઓળગશે, અહોનિશ ધ્યાને ઈશ;
અહોનિશ ધ્યાને ઈશ તે ધરશે, વિપુલ વિશ્વમાં જશ વિસ્તરશે,
પ્રણય પ્રણામ કરશે મહા પંડિત, દીર્ઘાયુ ઈંદિરા અખંડિત. ૧૫

કૈકતણી કલ્યાણુ એ કરશે, હરશે ભૂમી-ભાર,
આદિ પુરુષ અવિનાશી પોતે, ઉદર ધર્યો અવતાર;
ઉદર ધર્યો અવતાર તે ધારી, વ્રજવાસીની વાત વધારી,
ગ્વાલ ગોધન લે વનમાં ફરશે, કૈકતણી કલ્યાણુ એ કરશે. ૧૬

કવિ-ચૈલ પલ્લવ ચોકે ચિત્રામણુ, ચૌદશ છાયા ચીર,
ઢોલ નિશાન નફેરી નાખત, વાજે સ્વર ગંભીર;
વાજે સ્વર ગંભીર તે ગાજે, મંગળ કળશ માનની સાજે,
ત્રણ વેદ રસ બીના બ્રાહ્મણુ, ચૈલ પલ્લવ ચોકે ચિત્રામણુ. ૧૭

ધામ ધામથી ધાઈ ધસમસતી, અંગે ઉમંગ અપાર,
કુમકુમ આઠ લલાટ લટકાળી, શોભતા સેજ શૃંગાર;
શોભતાં સેજ શૃંગાર શરીરે, અતિ અનૂપ ને રૂપ રુચીર,
હરણુ નેણિ હસતી મસમસતી, ધામધામથી ધાઈ ધસમસતી. ૧૮

નંદને ઘેર શેહેર સહુ મળિયું, ફળાયું ઝાક ઝમાલ,
મંગળ ગીત પ્રીતથી ગાયો, ગાયો લઈ ગોવાળ;
ગાયો લઈ ગોવાળ તે ગવે, વાજે વાજિત્ર સામટા સવે,
ગાજિ રહ્યું બાધું ગોકળિયું, નંદને ઘેર શેહેર સહુ મળિયું. ૧૯

ગોપિ તનિયા ટોપી લઇને, ગોપ ગોરસને ધૃત,
દૂધ દધી દધિબળત દિશોદિશ, નંદ નિકેતે નૃત;
નંદ-નિકેતે નૃત તે કરતા, ગાય ગોકુળ ગલિયે ગલી ફરતા,
એમ ઉભા આંગણમાં જઇને, ગોપી તનિયા ટોપી લઇને. ૨૦

નંદ નિલય આનંદથી આવી, ઉમા અજિર મોઝાર,
બાત કર્મ કરવા કુશ કર લઈ, ઝાંઝ ઝાલર ઝણકાર;

- ઝાંઝ ઝાલર ઝણુકાર તે થાયે, પૂરણુ ત્રેમેં પિતૃ પુજાયે,
ભર્યાં ભંડાર દ્વિધા હુંટાવી, નંદ નિલય આનંદથી આવી. ૨૧
- દિવ્યદંતિ ગુણવંતી ગાયે, દ્વિજને દીધાં દાન,
ભાત ભાતના ભુષણુ ભાવે, પેર પેરનાં પરિધાન;
પેર પેરનાં પરિધાન પેરાવે, માગતાં માગણુની મેહર આવે,
તોય નૃપતિને તૃપ્તિ નવ થાયે, દિવ્યદંતી ગુણવંતી ગાયે. ૨૨
- સાત શૈલ તિલના તે ટાણે, રત્ન મેળવી માહે,
સ્વસ્તિવાચન કરી વિપ્રને આપ્યા, અંગ ઉમંગ ઉત્સાહે;
અંગ ઉમંગ ઉત્સાહે તે ઉરથી, પુષ્પ વૃષ્ટિ થાય સુરપુરથી,
વ્રજવાસીનાં ભાગ્ય વખાણે, સાત શૈલ તિલના તે ટાણે. ૨૩
- અસન વસન અતિ ઝોપતાં અંગે, આપ્યાં એમ અનેક,
સુંદરિયો સહુને શણુગારી, વદિને વિનય વિવેક;
વદિને વિનય વિવેક કરીને, જશોમતિ કહે જીવતીને હરીને,
દો આશિષ ઉછરંગ ઉમંગે, અશનવસન અતિ અંગે. ૨૪
- એક અબધૂત વિભૂત તન ધારી, અશ્રુત ઉજ્જવલ અંગ,
અકલ અરૂપ સકળ સુર સેવે, અદ્રિસુતા અરધંગ;
અદ્રિસુતા અરધંગ તે આણી, ડમરુ ડાક પિનાક છે પાણી,
રેવાશંકર શુભકારી, એક અબધૂત વિભૂત તન ધારી. ૨૫
- આંગણે આવી અલક જગાવી, કીધો શિંગી સોર,
નંદરાણી ગભરાણી ધરમાં, ગોપમાં વાયો હોર;
ગોપમાં વાયો હોર તે જઇને, માતા મનમાં વિસ્મય થઇને,
સુતને લીધો હૃદય લગાવી, આંગણે આવી અલક જગાવી. ૨૬
- જશોદા-જશોદા જોગીરાજને નીરખી, લાવ લરી ભરપૂર,
લ્યો ભિક્ષા રક્ષા કરો સુતની, દંષ્ટિ પડે રહો દૂર;
દંષ્ટિ પડે રહો દુર દિગંબર, પેરો તો આપું પટ અંબર,
હર ઉત્તર હવે દે-છે હરખી, જશોદા જોગીરાજને નીરખી. ૨૭
- શિવજી-આદ્ય પુરુષ ને અલખ નિરંજન, જે અનંત અવિનાશ,
રોમ રોમ અહાંડ ભમે તે, પડખામાં લેઈ પાસ;
પડખામાં લેઈ પાસ પલંગે, અલંક જાણીને ઉછરંગે,
અંબુજ આંખે આંજતી અંજન, આદ્ય પુરુષને અલખ નિરંજન. ૨૮

કવિ-શ્રવણ સુણિ શુભ વેણ શંકરનાં, વાધ્યો ચિત્ત વિચાર,
કારમો ક્યમ લઈ જાઈ કુંવરને, સર્વાંગે સુકુમાર;
સર્વાંગે સુકુમાર શરીરે, શિશુ સંકુચાયે શીત સમીરે,
વચન જાય ક્યમ જોગેશ્વરનાં, શ્રવણ સુણી શુભ વેણ શંકરનાં.

૨૯

શિવજી-જશોમતી ખીજું કાંઈ ન જાયું, સાચું કહું સુણ વેણ,
અંતરમાં અલિલાયા એવી, નંદ કુંવરને નેણ;
નંદ કુંવરને નેણ નિહાળી, પુત્ર પધરાવ વચન પ્રતિપાળી,
રૂપ જોઈ હૃદયામાં રાચું, જશોમતી ખીજું કાંઈ ન જાયું.

૩૦

કવિ-જાત કરી જશોદા મહતારી, બાળક લાવી બહાર,
દર્શન કરી દિગંબર રીઝ્યા, ઉમંગ્યા ઉર અપાર;
ઉમંગ્યા ઉર અપાર અવિનાશી, કર્યું કુતુહલ કૈલાસ વાસી,
તાંડવ નૃત્ય કર્યું ત્રિપુરારી, જાત કરી જશોદા મહતારી.
પરસ્પરે પ્રભુતાયે પરખ્યા, રીઝ્યા હૃદય મોઝાર,
અદ્ભુત અવિગતિની ગતિ દેખી, તૃપ્ત થયા ત્રિપુરાર;
તૃપ્ત થયા ત્રિપુરાર તે ટાણે, અન્યો અન્ય બન્યો મન જાણે,
હસિયા હરિ હર હૃદયે હરખ્યા, પરસ્પરે પ્રભુતાને પરખ્યા.

૩૧

૩૨

શિવજી-પ્રજાપાલ છે બાળક બાઈ, કંસ કેસિનો કાળ,
લીલા કરવા લઘુવેશ ધર્મો, દેવના દેવ દયાળ;
દેવના દેવ દયાળ દુઃખ હર્તા, સર્વ સૃષ્ટિને મહા સુખ કર્તા,
કાક અવતારની રૂણી કમાઈ, પ્રજાપાલ છે બાળક બાઈ.
ત્રણે લોકતણે જે ત્રાતા, શ્રુતિ શાસ્ત્રનું સાર,
પુત્ર થઈને પારણે પોઢ્યો, ઉદર ધરી અવતાર;
ઉદર ધરી અવતાર તે આપે, જે જોગીને જડે ન જાપે,
લાડ લડાવી લાવો લે માતા, ત્રણે લોકતણે જે ત્રાતા.

૩૩

૩૪

કવિ-શ્રીધર શશિધર રમા ઉમાવર, શિવ કેશવ બળદેવ,
ગોધર ગંગાધર ને નગધર, પન્નગધરની સેવ;
પન્નગધરની સેવ જે કરશે, પ્રોદ પાપ પરિતાપને હરશે,
હેતે કરીને ભજો હરિહર, શ્રીધર શશિધર રમા ઉમાવર.
શિશ નામી આશીષ દઈને, ઈશ પામ્યા આનંદ,
ધન્ય વસુધા પ્રજાવાસી વનિતા, ધન્ય જશોદા નંદ;

૩૫

- ધન્ય જશોદા નંદ નરનારી, વિશ્વમાં ખ્યાત વિખ્યાત વધારી,
પછે પધાર્યા પ્રસન્ન થઈને, શિશ નામી આશીષ દધને. ૩૬
- નાગદમણુ-વળી વિવેક કરી વખાણું, પ્રભુએ પ્રાક્રમ કીધ,
હાથથકી હલવે હરજીએ, દડો દોડાવી દીધ;
દડો દોડાવી દીધ તે દડિયો, જલ કાલિદી દ્રોહમાં પડિયો,
ધ્રુવ જોળખી સંહુ અકલાણું, વળી વિવેક કરી વખાણું. ૩૭
- પાછળથકી પધાર્યા પોતે, પાણીમાં કરી પ્રવેશ,
નાગણના ગણ નયણે નરખી, કરતી ધણો કલેશ;
કરતી ધણો કલેશ કળકળતી, ગદગદ કંઠે થઈ ગળગળતી,
મોહ પામી મુખ મુખમાં જોતે, પાછળ થકી પધાર્યા પોતે. ૩૮
- કોમળ કમળ કુસુમસમ કાયા, સર્વોંગે સુકુમાર,
કુચ આબ્યો કહે કેનો કુંવર, નામ દેને નિર્ધાર;
નામ દેને નિર્ધાર તે મુખે, મૃત્યુ માગી લીધું શે દુઃખે ?
માત તાતે ઉતારી માયા, કોમળ કમળ કુસુમ સમ કાયા. ૩૯
- કૃષ્ણ-નાગણી નીર ભરો કાં નેણે, નિશ્ચે કહું છું નામ,
કહાન કુંવર હું નંદજીકરો, ગોકુળ મારું ગામ;
ગોકુળ મારું ગામ તે ગમતું, દુષ્ટ દુર્ભતિ કાય નથી દમતું,
નિર્વિષ નીર કરવું કહું વેણે, નાગણી નીર ભરો કાં નેણે. ૪૦
- નાગણી-વપૂ ચિત્તને વયે વિચારે, વદને વદને વાત,
સુણુંશે સર્પ તો દર્પ ઉતારશે, કરશે કાળી ધાત;
કરશે કાળી ધાત તે તારી, માટે માન શિખામણુ મારી,
પ્રથમ કહું પરિણામ પ્રચારી, વપૂ ચિત્ત ને વયે વિચારી. ૪૧
- કૃષ્ણ-કાળનો કાળ હું કહાન કહેવાઈ, નાગણી નિશ્ચે જાણુ,
નાક ચીરીને નાથ લે ધાલું, ઝાલું હાથ નિરવાણુ;
ઝાલું હાથ નિરવાણુ ઝડપથી, અહિં આબ્યો છું એ જ અડપથી,
કમળ કંસને કાજલેઈ જાળી, કાળનો કાળ હું કહાન કહેવાઈ. ૪૨
- કવિ-વિષમ વેણુ લાગ્યા વિષધરને, કારમો કીધો કોષ,
બળ કરી બળમંધુને બાજ્યો, વાધ્યો ધણો વિરોધ;
વાધ્યો ધણો વિરોધ તે વળગ્યો, અંગથી અહિં નવ થાયે અળગો,
સહજ કીડા સરખું શ્રીવરને, વિષમ વેણુ વાગ્યા વિષધરને. ૪૩

પ્રભુએ પ્રૌઢ સ્વરૂપ ધરીને, એવું વધાર્યું આપ,
કંધ કુટે પણ બંધ ન છુટે, સંઘથી તૂટે સાપ;
સંઘથી તૂટે સાપ સંકળાણો, આરતથી અહિપતિ અકળાણો,
હિમી નાગણી નમન કરીને, પ્રભુએ પ્રૌઢ સ્વરૂપ ધરીને. ૪૪

નાક ચીરીને નાથ લેઈ ધાલી, નાચે નંદકુમાર,
નંદતે મન આનંદ થયો નરખી, હરખી જશોદા નાર;
હરખી જશોદા નાર મળતાં, ગોપમાં થયો સંતોષ સાંભળતાં,
ચોદશથી સહુ આવ્યું ચાલી, નાક ચીરીને નાથ લેઈ ધાલી. ૪૫

પરસ્પરે પરિચાણ કરીને, પુતના પાપણ નાર,
તેડી કહ્યું તતક્ષણ તું જા, શિશુનો કર સંહાર;
શિશુનો કર સંહાર સધાવી, ગોકુળ મહરતણે ઘેર આવી,
હળવે હળવે લઈ હરીને, પરસ્પરે પરિચાણ કરીને. ૪૬

ધાઈ ધરીને ધાઈ ધવરાવી, કપટ કરીને કહાન,
પરપંચે પ્રભુને પોઢાડી, ઓઢાડી પરિધાન;
ઓઢાડી પરિધાન તે અંગે, અખળા બોલે ઉર ઉછંગે,
વળગતાં વનિતાને વહવરાવી, ધાઈ ધરીને ધાઈ ધવરાવી. ૪૭

પ્રાણ લીધો પયપાન કરતાં, પુતના પામી પીક,
આળકમાં આવડું બળ ક્યાંથી, રીસમાં પાડે રીક;
રીસમાં પાડે રીક તે રોતે, જનુની ગતિ દીધી જગ જોતે,
વાર ન થઈ વેકુંડ વરંતાં, પ્રાણ લીધો પયપાન કરંતાં. ૪૮

પ્રમળ પ્રલંબ ધેનુકને ઢાળ્યો, અથ બગ આદિ અસૂર,
વિકટ શકટ સૂતાં સંહાર્યો, ચરણે કીધો ચૂર;
ચરણે કીધો ચૂર વિચાર્યો, તતક્ષણ તરણાવૃતને તાર્યો,
દંભ દાવાનલ દૂરથી વાળ્યો, પ્રમળ પ્રલંબ ધેનુકને ઢાળ્યો. ૪૯

એમ અનેક અસૂર ઉડાડ્યા, વ્રજની કીધી વાર,
જન આરત હરવા અવતરિયા, ભૂમિ બિતારણ ભાર;
ભૂમિ બિતારણ ભાર ભૂતંજમાં, થઈ ગોવાળ ક્યાં ગોકુળમાં,
સુત જાણિ રાણિયે રમાડ્યા, એમ અનેક અસૂર ઉડાડ્યા. ૫૦

ગોપિયો-કેસ ત્રાડે ને વચ્ચ વછોડે, ફેડે માખણ માટ,
ઠામ ઢોળે ને ધામ ઢંઢોળે, ખંખોળે છે ખાટ;

- ખંખોળે છે ખાટ તે ખાતે, આવી આળ કરે એકાંતે,
કરગરાટ કરતો કર જોડે, કેસ ત્રોડે ને વચ્ચ વછોડે. ૫૧
- ઘેર ઘણી થૈ ઘરમાં પેસે, ગોતે ગોરસ ઘૂત,
સુખથી સહુના સુખમાં મેલે, દુઃખ દે છે દિન પ્રત;
દુઃખ દે છે દિન પ્રત તે દહાડે, તાણીને તાળાં ઊઘાડે,
બાળક થઇને બારણે બેસે, ઘેર ઘણી થૈ ઘરમાં પેસે. ૫૨
- મારગમાં મટુકી ઉઘાડી, દહાડી માગે દાણ,
વગડે પણ ઝગડે જીવતિને, જનની જીવન પ્રાણ;
જનની જીવન પ્રાણ તે જાણી, સુતને ઘો શિખામણ રાણિ,
કંસને કહું તો મુકશે કાઠી, મારગમાં મટુકી ઉઘાડી. ૫૩
- શણગટ પનઘટ માંહે સાહે, અણખટ કરે અપાર,
વારે વારે વારે તો નવ, હારે નંદ કુમાર;
હારે નંદકુમાર ન જાણે, છોડ કરે ને છોડ્યો તાણે,
વળગે ને વળી વાંસળી વાહે, શણગટ પનઘટ માંહે સાહે. ૫૪
- નાહિયે ત્યાં પણ નીર ઉછાળે, વળી કરે વણસાડ,
ચિર ચોરીને ચતુરાં કરાં, ચડે જઇને ઝાડ;
ચડે જઇને ઝાડ તે લાડે, એમ ઉદકમાં અંગ ઉઘાડે,
નિર્લજ નીચો વળી નિહાળે, નાહિયે ત્યાં પણ નીર ઉછાળે. ૫૫
- અસન થઇને વસન ન આપે, વૃક્ષે કરી વિલાસ,
નિરમાં નમ્ર શરીર સહુનાં, અબળા અતિ ઉદાસ;
અબળા અતિ ઉદાસ ઉઘાડે, દુરથી લઈ દુકૂલ દેખાડે,
સુંદરીને સેહેજે સંતાપે, અસન થઇને વસન ન આપે. ૫૬
- જસોદા-કાણ કહે કાનુડો કુડો, બેહેકયું બોલ ન બાળ,
શું સમજે સુત શિશુ સકોમલ, અબળા આપો આળ;
અબળા આપો આળ તે આવી, બાંહ જાલીને દિયો બતાવી,
રાણીએ ઉત્તર દીધો રૂડો, કાણ કહે કાનુડો કુડો. ૫૭
- કવિ-અનેક ઉત્સવો બાળ ચરિત્રો, કીધાં અપરંપાર,
શ્રીકૃષ્ણ રાધાજીકરો, વ્રજવધુ સહિત વિહાર;
વ્રજવધુ સહિત વિહાર વ્રજમાંયે, અખંડ લીલા અવનીપર થાયે,
ગાય સુણેથી ગાય પવિત્રો, અનેક ઉત્સવો બાળ ચરિત્રો. ૫૮

વ્રજમાં વ્રજવાસી વધૂ સંગે, વ્રજવનમાંય વિહાર,
વૃંદાવનમાં રાસ રમ્યા અતિ, નાગરિ નંદકુમાર;
નાગરિ નંદકુમાર તે પ્રેમે, સદા સમરું હું રનેહે કેમે,
રેવાશંકર લજે હિમંગે, વ્રજમાં વ્રજવાસી વધૂ સંગે. ૫૯

રાસ રમણ ને મૃત્તિકા પ્રાશન, અવર ચરિત્ર અનેક,
કળિમાંહી કીધાં ધણાં કૃષ્ણે, વરણવું શો વિવેક;
વરણવું શો વિવેક વાણિયે, આગળ શાસ્ત્રે જાણ્યું પ્રાણિયે,
પ્રગટ્યા પ્રભુ નિવારણ ત્રાશન, રાસરમણ તેમૃત્તિકા પ્રાશન. ૬૦

ગિરિ ધાર્યો વર્ષાને વાર્યો, સંહાર્યો શકટાસૂર,
કંસ માર્યો તરણાવૃત તાર્યો, ચૂર કીધો ચાણૂર;
ચૂર કીધો ચાણૂર ચપટિયે, કીધી કાટી કળા કપટિયે,
નાગ નાથીને દોષ નિવાર્યો, ગિરિ ધાર્યો વર્ષાને વાર્યો. ૬૧

રાધિકાનું રુશાણું-કૌસ્તુભ કંઠે હરિયે ધરી, જોઈ પોતાની ઝાંય,
સેહેજે સૌક્યતણે સંદેહે, માન ધર્યું મનમાંય;
માન ધર્યું મનમાંય મુંઝાણી, ઉઠી રહી અતિ અકળાણી,
કહ્યું લહ્યું નહિ કાને કરી, કૌસ્તુભ કંઠે હરિયે ધરી. ૬૨

આળવાળ ઉર આળ ઉપજિયું, માનવેલીનું મૂળ,
અંગ અંગ ઉરઝી અબળાને, આબ્રણ દિવ્ય દુકૂળ;
આબ્રણ દિવ્ય દુકૂળ દેખાણી, પ્રતિપાળી પાઘ મદ પાણી,
સર્વ શરીરશ્યામથી સજિયું, આળવાળ ઉર આળ ઉપજિયું. ૬૩

રાધારાણી રિસાણી જાણી, જોઈ નંદ કુમાર,
મનમાંહે મુંઝાઈ ઉઠ્યા, તેડાવવા તૈયાર;
તેડાવવા તૈયાર તે થયા, દૂતી તેડી સમાચાર કહ્યા,
શ્રીમુખ જોલે મૃદુલતા વાણી, રાધારાણી રિસાણી જાણી. ૬૪

સખી સયાણી મોકલી શ્યામે, શ્યામાને સમજાવ,
જેમ તેમ કરી જઈ જીવતીને, તતક્ષણ તેડી લાવ;
તતક્ષણ તેડી લાવ તે ટાણે, સુરજન દુર્જન કાય ન જાણે,
અલ્પ કલ્પના કીધી આ મેં, સખી સયાણી મોકલી શ્યામે. ૬૫

મનની વાત મોહનની જાણી, ચાલી ચંચલ નાર,
ચડવડ ચડવડ ચરણે ચોપે, જ્યાં વૃષભાન કુમાર;

જ્યાં વૃષભાન કુમાર ત્યાં ગઈ, કર જોડીને ઉભી રહી,
 મુખથી જોલી મધુરી વાણી, મનની વાત મોહનની જાણી. ૬૬
 સખી-પ્રમદા તું કાં પીઠ દધને, પોલી રહી પલંગ,
 કરગરી ક્યારની કહું છું કામની, ઉઠ આળસ તજ અંગ;
 ઉઠ આળસ તજ અંગ અજાની, તું મોહનના મનમાં માની, ૬૭
 પ્રીત રીતથી જીત જઈને, પ્રમદા તું કાં પીઠ દધને.
 હજી તજી હઠ શઠ સાહેલી, સજી સહજ શૃંગાર,
 જુક્તિ જાણુ તો માણુ મોહનશું, તાણુમાં હાણુ અપાર;
 તાણુમાં હાણુ અપાર તે પામે, ભુલ્યમાં અજાણુ માનની ભામે, ૬૮
 મુખથી જોલ મરજદા મેલી, હજી તજી હઠ શઠ સાહેલી.
 હરી વારીને હરિનેણી, મૂકતી નથી મરોડ,
 લાડલી લીધી વાત ન મેલી, કીધી કળા કરોડ;
 કીધી કળા કરોડ હો કામા, સમા ન ઉત્તર દીધા સામા,
 એવી ન દીઠી એકલવેણી, હરી વારીને હરિનેણી. ૬૯
 વનિતા વિનય વિવેક કરીને, વિનવી વારંવાર,
 અક્ષર એક ન લાગ્યો અંગે, એવડો શો અહંકાર;
 એવડો શો અહંકાર ઉરમાંહે, વાતમાં રાત જઈ વહાણું વાહે,
 હવે હેત નહિ રહે હરિને, વનિતા વિનય વિવેક કરીને. ૭૦
 મેલ રીશ કહું શિષ નમાવી, નહ નિપુણ સુણ નાર,
 વાલમ વિરહ વ્યથા હરવાને કરવા વિવિધ વિહાર;
 કરવા વિવિધ વિહાર તે વનમાં, મેહેર આણુ મારીતું મનમાં,
 સમય જોઈ દે સ્મર સમાવી, મેલ રીસ કહું શિષ નમાવી. ૭૧
 હરિ કરી હેત સંકેત સિધાવ્યા, એત ચતુર ચિત્તમાંય,
 આળખે નહિ અવસર આગળથી, પાછળથી પસ્તાય;
 પાછળથી પસ્તાય તે પોતે, પુનર જવાળ જડે નહિ જોતે,
 ભરમમાં ભાવ સરવ સંભળાવ્યા, હરિ કરી હેત સંકેત સિધાવ્યા. ૭૨
 સોળ સહસ્ર સુશિલ છે શ્યામા, ખીજી વળિ બહુ બાળ,
 હાથ મારે હરિણાક્ષી હમણાં, તેડાવું તતકાળ;
 તેડાવું તતકાળ તે તરુણી, ચતુર શિરોમણિ ચંપકવરણી,
 સમજી શ્લેશ કલેશ તજ કામા, સોળ સહસ્ર સુશિલ છે શ્યામા. ૭૩
 સુંદરી સાંભળ શ્રવણુ દધને, કહું કહાનની વાત,
 તું સરખી તરુણી ધણી તેને, રંગ રમે દિનરાત;

રંગ રમે દિનરાત તે સાથે, માટે વાંકનું લેતા માથે,
માન મેલી વેલી મળ જઇને, સુંદરી સાંભળ શ્રવણ દધને. ૭૪
દૂતી કહે સૂતી શું સજ્જ, રોતી રહિ કાં આમ,
ક્રોધ કીચમાં છડી ગઈ તું, ભરમાવી ગઈ ભામ;
ભરમાવી ગઈ ભામ કા ખીજી, તેણે તરુણિ તું મુજને ખીજી,
એવી ક્યમ થઈ તું નિર્લજ્જ, દૂતી કહે સૂતિ શું સજ્જ. ૭૫
ક્રોધ રોધથી બોધ ન લાગે, શોધથી વધે વિરોધ,
ભેધ જીવતી ઝાઝો નવ કીજે, મેલ અહંપદ એધ;
મેલ અહંપદ એધ જે લીધી, ફૂર કઠિન કાણે કરી દીધી,
કહ્યા વિના ક્યમ સંદેહ લાગે, ક્રોધ રોધથી બોધ ન લાગે. ૭૬

રાધા-કિતવ કહાનની કીર્તિ કરતી, લાજતી નથી લગાર,
ભ્રમર પેર પરધરનો ભોગી, વનિતા કાં નવ વાર;
વનિતા કાં નવ વાર વિચારી, આંહિ વદે તું વધૂ વધારી,
વચલી વાત મેં વેણમાં વરતી, કિતવ કહાનની કીર્તિ કરતી. ૭૭

સખી-વિલસે વસંત વનમાળી વનમાં, રહી રંગ મોઝાર,
નંદલાલને નેહે નિરખી, થાશે હરખ અપાર;
થાશે હરખ અપાર તે તુંને, એટલું મન નિશ્ચે છે હુંને,
તરુણિ તૃપ્ત થૈ રહીશ તું તનમાં, વિલસે વસંત વનમાળી વનમાં. ૭૮
રાધે રોષ રસિયા શું છોડી, વિલસે વસંત વનમાંહ,
સધન કુંજ તરણી તનયા તટ, ખેલને અતિ ઉત્સાહ;
ખેલને અતિ ઉત્સાહ ભરીને, રસભરી રમી રિઝવ તું હરીને,
હવે હઠીલી હઠ દે ત્રોડી, રાધે રોષ રસિયા શું છોડી. ૭૯
ખટ્ ખટૂ માંહી વસંત ઝટુ રૂડી, કલરવ કાકિલ કીર,
વન વેલી અલખેલી સર્વે, સુંદર શીત સમીર;
સુંદર શીત સમીર તે વહે, ઉન્મદ મધુપ મંડળી રહે,
કાનનમાંહે પુલી કેસુડી, ખટ્ ખટુમાંહી વસંત ઝટુ રૂડી. ૮૦
અલખેલી ઉભી કાં અળગી, રસમય આ ઝટુરાજ;
સજ્જની સજ્જ શૃંગાર સોહંતા, તજ્જની લૌકિક લાજ;
તજ્જની લૌકિક લાજ તે સર્વે, ગુણ ગુણવંત અનંત નહિ ગર્વે,
કરે વિહાર વાલમ કર વળગી, અલખેલી ઉભી કાં અળગી. ૮૧

કવિ-રોમ રોમ રસ થયો રાધાને, હદે રહ્યો નહિ રોષ,
સહી વાયક સુખ દાયક શ્રવણે, સુણતાં થયો સતોષ;

- સુણતાં થયો સંતોષ શરીરે, તરુણી ચાલી તરણિજી તીરે,
ખોલી બાળ તણ બાધાને, રોમ રોમ રસ થયો રાધાને. ૮૨
- પત્ર લખ્યા સર્વત્ર સંભળાવો, સૌંધ્યા સમીર સુખાણુ,
પૃથ્વીપર પળમાં પહોંચાડે, જીવતી જનને જાણુ;
જીવતી જનને જાણુ જૈ કરવું, આજ્ઞા આપી ત્યમ અનુસરવું,
સમય તણને શરણે મુજ આવો, પત્ર લખ્યા સર્વત્ર સંભળાવો. ૮૩
- આલ તું આગળ કાગલ આવી, વાંચે વિવિધ વિહંગ,
ચક્રવર્તી થયો ચોદશ ચતુરા, અવનીમાંહી અનંગ;
અવનીમાંહી અનંગ અહંકારી, રમશે ગમશે જે નરનારી,
રહીશ માં હવે હૃદય રીસાવી, આલ તું આગળ કાગળ આવી. ૮૪
- રસમાં રસ રાધાને વાધ્યો, અધિકા અંગ અનંગ,
સખિ વાયક શ્રવણે અધિકરું, સુણી માન કર્યું લંગ;
સુણી માન કર્યું લંગ નિજ પ્રિયથી, સુખ સર્વત્ર જાણ્યું ધણું જિયથી,
ખેલ કરવા કલેશ તણ બાધો, રસમાં રસ રાધાને વાધ્યો. ૮૫
- ચાલી ચતુર ચપળ ચાલેથી, ખાંતે કરવા ખેલ,
કર ચામીકરની પિચકારી, શિર ફેશરની હેલ;
શિર ફેશરની હેલ ભરીને, જિતવા જતી ઇશ અરીને,
શ્રમજળ સખળ વહે ભાલેથી, ચાલી ચતુર ચપળ ચાલેથી. ૮૬
- ઋતુરાજનું રાજ થયું રાધે, રતિપતિ પાસ પ્રધાન,
સંજેગી ભોગી સુખદાયક, માનવતિનું માન;
માનવતીનું માન મૂકાવે, લોક લાજ ચરચા ચૂકાવે,
વિલસે હસે વિરોધ ન વાધે, ઋતુરાજનું રાજ થયું રાધે. ૮૭
- ચંડો મેન લેઈ સેન સપરાણું, પાંચ બાણુ લે પાણુ,
નાત ભોગી તપસી સંન્યાસી, ભેખમાં પજું લંગાણુ;
ભેખમાં પજું લંગાણુ તે ભાગ્યા, નગન પગે નીસર્યા નાગા,
ગિરિ ગહૂવર આપ્યું ઠેકાણું, ચંડો મેન લઈ સેન સપરાણું. ૮૮
- સંજેગી ભોગીને આપે, મહા સુખ થઈ સહાય,
હાસ વિલાસ વિવિધ વિધકેરા, રાત દિવસ ઋતુરાય;
રાત દિવસ ઋતુરાય રસ રીતે, પ્રસન્ન પુરુષે પ્રેમાનંદની પ્રીતે,
સ્તંભ દંભ ને બહુ સંતાપે, સંજેગી ભોગીને આપે. ૮૯
- મંત્ર મૂક્યા મહા મુનિ મારે, આપ્યો એ હિપદેશ,
વિષય વિલાસ વિદ્યા વિધિકેરા, અખળાનો આવેશ;

- અબળાનો આવેશ તે આવે, અંગે અંગ ઉછરંગ ઉપજાવે,
આસન કરીને ઉર આગારે, મંત્ર મૂકિયો મહા મુનિ મારે. ૯૦
- નૂતન પદ્મવ નયણે નિરખી, હરખી હૃદય માંય,
વ્રજ વનિતા વન માટે વેગે, જમુના ઘાટે જાય;
જમુના ઘાટે જાય ઉમંગે, રમવાને સુંદર વર સંગે,
સુંદરી સર્વે સરખા સરખી, નૂતન પદ્મવ નયણે નરખી. ૯૧
- મતું કરીને માનિની મનમાં, આભરણ સજિયાં અંગ,
સાડી સોધે ભરી સુગંધિત, કંચુકિ કેસર રંગ;
કંચુકિ કેસર રંગ તે રુડી, ઝળકે ઝાલ ને ચળકે ચુડી,
ઉદિયો અનંગ તતક્ષણ તનમાં, મતું કરીને માનિની મનમાં. ૯૨
- પ્રપ્તલિત લલતિ લતા રહી લેહેડી, માંહિ બેહડી રહ્યા મોર,
મધુકર નિકર ચક્રાર ચાતક, પિક શુક સારસના સોર;
શુક સારસના સોર સુહાવે, ઉરમાંહી ઉત્સાહ ઉપજાવે,
બાળ દેખિ બહુ બોલતિ બેહેડી, પ્રપ્તલિત લલિત રહી લેહેડી. ૯૩
- કુંદિ કામળ કમળ ને કરણી, કેતકી ને કલુવીર,
સુમન સુગંધિત સહજ સુશીતળ, સુંદરવહે સમીર;
સુંદર વહે સમીર સુખકારી, વય વનિતાનો વિરહ વિચારી,
ચોંપે ચાલતી ચંપકવરણી, કુંદી કામળ કમળ ને કરણી. ૯૪
- લાડલિ લેહેકંતિ લઘુ વષે, રાધિકાળ રસ રાસ,
હરિતું મન હરિને હરિનેણી, હળવે કરતી હાસ;
હળવે કરતી હાસ તે હેતે, ભામિની બેળી થઈ સંકેતે,
વાક વિદગ્ધ ને છાક અશેષે, લાડલિ લેહેકંતિ લઘુ વષે. ૯૫
- આજ ગોપી સહુ લાજ લોપીને, રોપીને રિપુ રાજ,
છળ બળ કળથી સકળ અકળ રહી, કરવું છે એક કાજ;
કરવું છે એક કાજ તે કરિયે, ભોળવીને ભૂધરને ભરિયે,
કેન્દ્રિમાં શું કરે કહાન કોપીને, આજ ગોપી સહુ લાજ લોપીને. ૯૬
- ચંદ્રભાગા ચંદ્રાવળિ ચંચળ, ચક્ષુચે કરતી ચેન,
પળમાંહી પ્રભુ પાસે પહોંચી, વાંસે વનિતા વહેન;
વાંસે વનિતા વહેન તે વહેતું, લોક લજ્યાને કાઈ નથી લેતું,
શ્યામે વરત્યો સાનર્માં ચંચળ, ચંદ્રભાગા ચંદ્રાવળિ ચંચળ. ૯૭

કૃષ્ણરામ*

કળિકાળનું વર્ણન

ગરબા છંદ

કેશવ કૃપા નિધાન, અરજી ઉરમાં આણો;	
લક્ષ્મી પ્રિય લગવાન, જીવ દયા મન બાણો.	૧
પુરુષોત્તમ પ્રતિપાલ, આ અવસર તો આપ્યો;	
કુટિલ કર્મથી કાલ, કેટલોક તો કાપ્યો.	૨
હજી રહ્યો અવશેષ, જકડ કરેજો બીજો;	
રીઝ કરો ઋષિકેશ, સફળ તમારી થાશે.	૩
બાળક દેખે બાઉ, પ્રીતે ફરે તે પૂઠે;	
હઠે બતાવે હાઉ, છાતીમાં છળિ ઉઠે.	૪
એમ હું અંતર્યામી, હેત દેખાડો હરખું;	
ગોવિંદ ગરુડાગામ, થોડા દુઃખથી થરકું.	૫
સેવકને સનમાન, કરીને સોંપો કામું;	
દાસ હું ઠરી દુકાન, નિત્ય લખું નિજ નામું.	૬
ઉધરાણી ધરધર, કરવી ન મુજથી સાધે;	
મન ધ્રુજે થરથર, બોલ લોકના બાધે.	૭
ત્રિકમ ન રહ્યો તાલ, અર્થ નથી કંઈ સરતો;	
કળિનો આવ્યો કાળ, કડકડાટ બહુ કરતો.	૮
વિમળ મતિ વિપરીત, વહેવા લાગી સહુની;	
પરમારથની પ્રીત, બહાર ખસી ગઈ બહુની.	૯
ઉત્તમ ચારે વરણ, ઉત્તમતાને મૂકી;	
કરે અધર્મીયરણ, ચિંતન હરિનું ચૂકી.	૧૦
વાડવ વિદ્યાવાન થઈ, પણ ધર ધર ડાલે;	
શૂદ્રતણાં સનમાન નહિ, પણ આશિષ બોલે.	૧૧
વિદ્યા ભણીને વાદ, પંડિત કરે પરસ્પર;	
શિશ્નોદરના સ્વાદ, ફરે શોધતા સત્વર.	૧૨

* આ કવિનો જન્મ સં. ૧૮૨૪ માં થયો હતો. તેઓ ભટ્ટ મેવાડા જ્ઞાતિના બ્રાહ્મણ હતા. અમદાવાદના વતની હતા અને દયારામના સમકાલિન પ્રતિસ્પર્ધી હતા. તેઓ ૧૮૯૬ માં બાદ્રપદ શુક્લ છઠને દિવસે બ્રહ્મભાવને પામ્યાં.

વાંચે જૈ વેદાંત, કણુ લોભે કંઈ ધરમાં;	
સમજે નહિ સિદ્ધાંત, ભટકે ભવસાગરમાં.	૧૩
વિગ્ર પરસ્પર વેર, કામ કામણે કરતા;	
જરને માટે ઝેર, મમતામાં નિલ મરતા.	૧૪
વિદવત થઈને વ્યાજ, ગરીબ કેરૂં ગમિયું;	
કરે અઘટતાં કાજ, બ્રાંતે મનકું ભમિયું.	૧૫
શાસ્ત્રતણી નહિ સાન, વામ મારગે ચાલે;	
કરીને મદિરાપાન, મોટા થઈને મહાલે.	૧૬
મારણુ મોહન જાર, ઉચાટન આરાધે;	
ઉત્તમ થઈ અભિચાર, સુવરણુ માટે સાધે.	૧૭
ઉણાં અડદ ઉપાન, મધુ મહિષી ને મહિનું;	
દારુણુ લે છે દાન, કાળ સમે કધ કધનું.	૧૮
શુદ્રાદિકને ઘેર, શાસ્ત્ર શિખાડે જઈને;	
પરમ ધર્મની પેર, વિગ્રતણી ગધ વહિને.	૧૯
એકાદશાનું અન્ન, બ્રાહ્મણને પણ ભાવે;	
ધણીને નાથ જો ધન, ધર ધરેણું વેચાવે.	૨૦
મસ લઘુશંકા લીંટ, દેખતાં જ્યાં દીસે;	
એ ઠેકાણે ઈંટ, માંડી પત્રાળી પીરસે.	૨૧
રામા કરે રૂદન, હાથ વાળતી હૃદયે;	
આરોગે લાં અન્ન, કાણુ કાણુને કહિયે.	૨૨
રડતા રાજદાર, પંડિત થઈને પક્કા;	
દેવડીએ છડીદાર, સહિ લે તેના ધક્કા.	૨૩
તો પણ નાવે લાજ, કિંકર મૂકે કાઠી;	
વર્ષાસનને કાજ, દરબારે જાય દહાડી.	૨૪
નાત નાતની નિલ, બદી કરે બડબડતા;	
વર્ષા ઉણુ ને શીત, વેડી વાટે વઢતા.	૨૫
અન્નતણા મુખ ગ્રાસ, તો પણ બોલે ગાળા;	
દામતણા થઈ દાસ, પેટે મારે પાળા.	૨૬
વૈશ્વદેવ નૈવેદ, અભયજ ક તર્પણ;	
ભૂત બળીનો ભેદ, જાણુ નહિ અહાર્પણ.	૨૭

સસરા કહીને ગાળ, પુત્ર પૌત્રને દેતાં;	
એળે ચડાવી આળ, લાંચ પટેલ થૈ લેતા.	૨૮
એક નોતરે ચાર, જમવા કાળે જતા;	
ન જીવે વરણાચાર, સાને ઘેર ઘેર ખાતા.	૨૯
ગ્રીવા લગણુ ભરાઈ, પરનું આવે પ્રાશી;	
રાત બધી રગડાઈ, બહાણે નાંખે વાશી.	૩૦
પલાંડુ લસણુ કલીંગ, મધુ-પુષ્પ ને ગાજર;	
અશીણુ તમાકુ લંગ, વ્યસન કર્યામાં હાજર.	૩૧
બેઠા નિલ બજાર, બ્રાહ્મણ નિંદા સાથે;	
સગાં સગાંમાં ખાર, કલહ કરીને બાધે.	૩૨
પરનાતિની રોડ, નિજ નાતોમાં ઘાલે;	
દામે ડળકી ડાઢ, મનને માને ચાલે.	૩૩
ધરમાં ક્ષિપ્રા ખાય, સરખા થઈ સંબંધી;	
કુલીન જમવા જાય, લાંહ ધાકની બંધી.	૩૪
તજી સ્નાન સંધ્યાય, ભાવે ભાવ્યું ભમવું;	
ચિત્તમાં નિલ ચહાય, પૂર્વજિયાનું જમવું.	૩૫
વાટે વાટે વ્યાસ, થઈને માણુ વળડે;	
પાંચે બેઠા પાસ, તેહ તાળિયો પાડે.	૩૬
શ્રુતિ સ્મૃતિની વાત, કાળ જીવ ઈશ્વરની;	
જાણે નહિ કાંઈ જાત, રાગ તાળ કે સ્વરની.	૩૭
પિંગળ રીતે છંદ, કવિતા કરી ન જાણે;	
પોતાતણા પ્રબંધ, રચી રાગડા તાણે.	૩૮
નાતરિયાની વાત, કેરી ને રેંટીડા;	
ગાતાં શ્યામા સાથ, કરે કટાક્ષે કીડા.	૩૯
અંગુળિયે અંગૂઠ, બંધી ગાય ઉછળતા;	
મોટા થાય તો મૂઢ, બીજા મરે છે બળતા.	૪૦
જજ્જમાનોથી રીશ, કરીને દાપું લેતા;	
નહિતર ફાડી શિપ, રુધિરે હાથ દેતા.	૪૧
કઈ ધન કાળે થાય, વોહોરાના વાણોતર;	
કઈ કાસદિયે જાય, કઈ બીખતા ધર ધર.	૪૨

કધક નાંખતા ટેલ, કધ વિંટલિયો વીટે;	
કધકે હાંકતાં બેલ, શકટ ભરીને ઘટે.	૪૩
કધક કરંતા રાસ, નારી રૂપ થઇ નાચે;	
મશકરિયોથી હાસ, કધક કરંતા સાચે.	૪૪
કધક પાણી ભરનાર, કધક રસોઈ કરંતા;	
કધ હોય નાદાર, કધક કરોડો ફરંતા.	૪૫
કધ લે ભરીને દામ, સરપણુ શકટ ધબારે;	
કધ શેઠાનાં કામ, બેઠા કરે બબારે.	૪૬
એક નાતમાં નાત, કલ્પિત બીજી કીધી;	
ગૃહસ્થ ભિક્ષુક જાત, દીકરિયો નવ દીધી.	૪૭
નમસ્કારની રીત, તજી સલામો કરતા;	
પરનાતિની પ્રીત, મનમાં કદી ન ધરતા.	૪૮
વાડવ થયા વકીલ, ધરધર કેરા ઠાકર;	
દિવ્ય વધારે દીલ, યવનતણા થઈ ચાકર.	૪૯
ફારશિયોના હરફ, વસ્યા વિપ્રની વાણે;	
ગજલ રેખતા તરફ, ગમતા દીઠા ગાણે.	૫૦
દીકરિયોના દામ, હૃદયે લાગ્યા રશિયા;	
કરે કારમાં કામ, કેશ ધરે કાનશિયા.	૫૧
બેસે બનીને બેશ, ચકલે ડંભર હાંકે;	
અરધ ઉઘાડે કેશ, તારુણિયોને તાકે.	૫૨
કધકે કીધાં કામ, વેળા બેઠને વંઠી;	
નીચ જનોને નામ, આપી બાંધે કંઠી.	૫૩
કધક પૂજતા પીર, અવલોકે જઈ ઓરસ;	
પયમાં નાંખી નીર, કધ વેચતા ગોરસ.	૫૪
કધ પરણેલી નાર, પ્રહાર કરે ત્યાં પેખી;	
કધ કરે વ્યભિચાર, દાર પારકી દેખી.	૫૫
સાઠે વર્ષે સાન, કધક મૂકી ધરેણે;	
વારુ થઇ વિદ્વાન, ફરી ફરીને પરણે.	૫૬
નાથે કાઢ્યો નરક, પોતે પાછો પેસે;	
ગદ્દાધમાં ગરક, બાધા થઇને બેસે.	૫૭

વાડવ ઉપર વેર, આવડું તે ક્યમ આણ્યું;	૫૮
કળિએ કીધો કેર, કારણ કાંઈ નવ જાણ્યું.	
ભલા તમે ભગવાન, હરિ ઉઠાવો હાની;	૫૯
ગોવિંદ આપો જ્ઞાન, મુખ્ય આજ્ઞાણને માની.	
આ અવસર અલોપ, થઈ જળમાં ક્યમ કીલો;	૬૦
કરીને કરડો કાપ, કળિયે લીધો કીલો.	
નરપતિ થઈને ન્યાય, પૂછી જોઈ ન પ્રીછે;	૬૧
ધન લેવાને ધાય, અનર્થ કઈનો ઇચ્છે.	
વિગ્રને વણુનો દંડ, દેતા દયા ન આવે;	૬૨
પેષે પણ પાખંડ, લાંચો લઈ લલચાવે.	
કંઈક વધારી કર, રાંકે લોકને રંગડે;	૬૩
જ્યાં જ્યાં દેષે જર, બુદ્ધિ ત્યાં ત્યાં બગડે.	
પરદારનો સંગ, રાતે તેથી રમતા;	૬૪
ધારી નવ જીવે ઢંગ, દક્ષ જનોને દમતા.	
ફૂડી ધરતા કાન, યુગલ જનોની ચાડી;	૬૫
ઘટવા લાગ્યું જ્ઞાન, દંભી સંજે દહાડી.	
વેદ શાસ્ત્રની વાત, કદી ધરે નહિ કાને;	૬૬
રાત્ર રહે દિન રાત, શુભિકાકરે ગાને.	
ગૌ આજ્ઞાણ પ્રતિપાળ, કદી કરે નહિ ફૂડા;	૬૭
રાષ્ટ્રે નહિ સંભાળ, ભક્ત જનોની ભુંડા.	
શાક ભાજિયો ફળ, એ પર્યંત ઇન્જરા;	૬૮
વળી બતાવે બળ, જોળીવાળા ન્યારા.	
કાષ્ટ શકટથી કાઠ, કેટલાક તો કાઢી;	૬૯
કડકા ભારે સાઠ, દરવાનાદિક દહાડી.	
વર્ષે વર્ષે સવાઈ, ઇન્જરદારિ વધારે;	૭૦
રઈયત રૂવે રંગડાઈ, કે આગળ પોકારે.	
ચોટે જણાવે તોર, દોડાવીને ઘોડા;	૭૧
રાતે આવે ચોર, ઘર ઘર પડે દરોડા.	
ચોરોના અસવાર, બાન પકડતા લૂંટે;	૭૨
દરવાજેથી બહાર, વહાર કરે નહિ પૂઠે.	

દરવાજે દરવાન, રાંક જનોને રોકે;	
કાંઈ ધરે નહિ કાન, રહે બિચારા પોકે.	૭૩
અન્યાયોના દામ, લેઈ ઠરાવે સાચા;	
ન્યાયીના લે જો નામ, તો તો હજી તમાચા.	૭૪
રાખ્યતણાં સંતાન, રાય આપણને માને;	
દુશ્મન થઈ દીવાન, કેદ કરે રાજને.	૭૫
થોડો જોઈ અપરાધ, મરી રહ્યાં ને મારે;	
બળવંતોનો બાધ, કરી શકે નહિ ક્યારે.	૭૬
વરતાવે નહિ ધર્મ, રધયત જનનો રીતે;	
પોતે પણ સત્કર્મ, કદી કરે નહિ પ્રીતે.	૭૭
ઉત્તમ જનને આંચ, વિષથી નિત્યે દમતા;	
વર્ષ ચાર કે પાંચ, એટલામાં આથમતા.	૭૮
કળિયે કીધો કેર, જેમ ગળે શશિને રાહૂ;	
માધવ કરિયે મહેર, જોઈ પોતાના બાહૂ.	૭૯
વૈશ્ય કરે વિપરીત, તોલ ન સાચાં તોળે;	
પરમારથની પ્રીત, મૂકી મગદળ ચોળે.	૮૦
બાર પાણનો માલ, વીશ પાણી વેચંતા;	
દોડાદોડ દલાલ, કળહળ કેક કરંતા.	૮૧
કહે ધર્મના સમ, ધર્મ ધસરડે ધૂળે;	
તોયે ત્યમનું ત્યમ, મરદી નાંખે મૂળે.	૮૨
હેતસ્વી થઈ હાણ, કરે ન લેજો તશીયો;	
વદે પરસ્પર વાણ, પોતાની પારશિયો.	૮૩
દમડી માટે ગાળ, મુખથી માને દેતા;	
એક એકની આળ, જઈ દરબારે કહેતા.	૮૪
શાણા થઇને શેઠ, પાન તબાકુ ચાવે;	
વાડવ પાસે વેઠ, કાયાતણી કરાવે.	૮૫
લેઈ આધ્યાની આશ, મનમાં કદી ન રાખે;	
દામતણાં થઈ દાસ, મુખથી ભુંડું ભાખે.	૮૬
જતિ ગુરુ બ્રાહ્મણ દેવ, ગોસાંઈ વિધવાનાં ધન;	
સંધરવાની ટેવ, અંતે આળબ્યાનું મન.	૮૭

ચાર રામની ધર, થઇને કરતા કાળું;	
જિંદગી કઇનાં જર, દેખાડે દેવાળું.	૮૮
મનમાં રાખે મેલ, મૂખ જણાયે મીઠા;	
ધૃતમાં ધાલી તેલ, દેતાં કઇને દીકા.	૮૯
કહી બતાવે કાંય, આપે વસ્તુ બીજી;	
મગન થયે મનમાંય, તાળી આપે રીજી.	૯૦
વૈષ્ણવ થઇને વેષ, અબળાને આરાધે;	
કરે ધર્મનો દ્વેષ, શિવની નિંદા સાધે.	૯૧
સમર્પણી થઈ સ્વાદ, શીરા પૂરી જમતા;	
ગુરુનો લેઈ પ્રસાદ, રામા સંગે રમતા.	૯૨
વિપ્ર અડે જો અંગ, છુવાઈ જઇને થૂકે;	
ઉરમાં અતિ અનંગ, માની જણી ન મૂકે.	૯૩
સાચા મનથી તરણ, ગુરુ ચરણે ન રહેતા;	
કરે અધર્મચરણ, કલ્પી કઈ મત કહેતા.	૯૪
અળ મૂકાવી ધન, હિંસકને ચવરાવે;	
માણસ લાયક અન્ન, શ્વાનોને ખવરાવે.	૯૫
જીવ દયા પ્રતિપાળ, થઇને કરે ઈજારા;	
કઇનો આણે કાળ, શ્રાવક થઇને સારા.	૯૬
ધર્મ એટલો લાભ, બોલે પણ નવ પાળે;	
ગર્ભિણિયોના ગાભ, ઔષધ આપી ગાળે.	૯૭
પરધનથી પરતંત્ર, સમજે નહીં શીખામણ;	
જપે મુકના મંત્ર, કઇને કરતા કામણ.	૯૮
પરનારીને સંગ, પ્રીતિ મનમાં પેસે;	
અલંકારથી અંગ, સરસ સમારી ખેસે.	૯૯
વેદ વિનાના ધર્મ, વાંચે નિત્ય વખાણે;	
કૃષ્ણચંદ્રનાં કર્મ, જીવ સરીખાં જાણે.	૧૦૦
કળિ એમ કચ્ચરધાણ, કરીને પીડે પ્રાણી;	
કૃષ્ણ કરો કલ્યાણ, ગિર આપણા જાણી.	૧૦૧
દંભી જનનો દાસ, થઇને શીશ નમાવે;	
વિકલતણો વિશ્વાસ, શૂદ્રોને મન ભાવે.	૧૦૨

ઉત્તમનાં આચરણ, કનિષ્ઠ થઇને કરતા;	
સજ્જનજનનું શરણ, ઝોળખિ નવ આચરતા.	૧૦૩
રાજસેવાની રીત, જાણે નહીં પણ રાખે;	
મુખમાંહેથી નિત્ય, મંમે ચમ્ચો ભાખે.	૧૦૪
પરની નાર, રૂપાળી મનમાની;	
દામ ભરી દરબાર, તે છંડાવે છાની.	૧૦૫
સંતાનોનાં સહિત, અષ્ટ મંગળે આણે;	
નારી પામે નીત, જગ જિત્યો એમ જાણે.	૧૦૬
ગરીબ ફરું ધર, ઉલાળાલે એણે;	
છતનો વાઘે છર, મેલા થાયે મેલે.	૧૦૭
નવ ટેકાણે જઈ, આવે દશમે દ્વારે;	
કાંતા તેને કહી, સુવરણથી શણગારે.	૧૦૮
પાયે પંડ પ્રણામ, આહાણને નવ કરતા;	
દુઃખે જોડી દામ, દરબારોમાં ભરતા.	૧૦૯
લેખી ન જીવે લેશ, નિર્મળ જનને નાગા;	
નિત્ય બનાવે વેશ, દેવ મંદિરે વાગા.	૧૧૦
જાત્રા જાતાં સંગ, જખરા ખેલ જોડાવે;	
જ્યમ વળગ્યું હોય વંગ, ત્યમ ગાડી દોડાવે.	૧૧૧
મલીન મેલું મન, સંત સંગતિ નવ સૂજે;	
કલ્પિત ગાય કર્તન, જાત જાતને પૂજે.	૧૧૨
ગૌ આહાણને દાસ, કરીને ધર્મે ધાવે;	
સેવા આહાણ પાસ, કણખી થઈ કરાવે.	૧૧૩
ઝાઝું હોય જો જર, તો તો તાણા તણાવે;	
વંળી ઘણેરા ધર, ચાનક કરી ચણાવે.	૧૧૪
શુદ્ધ ધર્મની વાત, હઠથી ધાલી હેડે;	
જમે જમાડે જાત, જણ્યાં જમાઈ તેડે.	૧
કૌતુક સરખું કામ, કળિયે કીધું ભારી;	
રક્ષા કરજો રામ, પ્રણ પોતાની ધારી.	
કડિયા સુતાર મજૂર, વચન પ્રમાણે ન ચાલે;	
જેખમ કરે જરૂર, ધર કરતાં ધર ધાલે.	૧૧

ચાર રામની ધર, થઇને કરતા કાળું;	
જિરવી કઇનાં જર, દેખાડે દેવાળું.	૮૮
મનમાં રાજે મેલ, મૂખ જણાયે મીઠા;	
ધૃતમાં ધાલી તેલ, દેતાં કઇને દીડા.	૮૯
કહી બતાવે કાંચ, આપે વસ્તુ ખીજ;	
મગન થયે મનમાં, તાળી આપે રીજ.	૯૦
વૈષ્ણવ થઇને વેષ, અબળાને આરાધે;	
કરે ધર્મનો દ્વેષ, શિવની નિંદા સાધે.	૯૧
સમર્પણી થઈ સ્વાદ, શીરા પૂરી જમતા;	
ગુરુનો લેઈ પ્રસાદ, રામા સંગે રમતા.	૯૨
વિપ્ર અડે જો અંગ, છુવાઈ જઇને થૂકે;	
ઉરમાં અતિ અનંગ, માની જણી ન મૂકે.	૯૩
સાચા મનથી તરણ, ગુરુ ચરણે ન રહેતા;	
કરે અધર્માચરણ, કદપી કઈ મત કહેતા.	૯૪
અજા મૂકાવી ધન, હિંસકને ચવરાવે;	
માણસ લાયક અન્ન, શ્વાનોને ખવરાવે.	૯૫
જીવ દયા પ્રતિપાળ, થઇને કરે ઈજારા;	
કઇનો આણે કાળ, શ્રાવક થઇને સારા.	૯૬
ધર્મ એટલો લાભ, બોલે પણ નવ પાળે;	
ગર્ભિણિયોના ગાભ, ઔષધ આપી ગાળે.	૯૭
પરધનથી પરતંત્ર, સમજે નહીં શીખામણ;	
જપે મુઠના મંત્ર, કઇને કરતા કામણ.	૯૮
પરનારીને સંગ, પ્રીતિ મનમાં પેસે;	
અલંકારથી અંગ, સરસ સમારી બેસે.	૯૯
વેદ વિનાના ધર્મ, વાંચે નિત્ય વખાણે;	
કૃષ્ણચંદ્રનાં કર્મ, જીવ સરીખાં જાણે.	૧૦૦
કળિ એમ કચ્ચરધાણ, કરીને પીડે પ્રાણી;	
કૃષ્ણ કરો કલ્યાણ, ઊર આપણા જાણી.	૧૦૧
દંભી જનનો દાસ, થઇને શીશ નમાવે;	
વિકલતણા વિશ્વાસ, શૂદ્રોને મન ભાવે.	૧૦૨

અંબુ વરસે અલ્પ, તે પણ નહીં મુખ માગ્યું;	
સત્ય રહ્યું છે સ્વલ્પ, તે પણ જાવા લાગ્યું.	૧૩૩
ભલા પુરુષને ભાંડ, ભાવે ભવાઈ કેરાં;	
ડાહ્યા જન તે ડાંડ, થઈને કરે અનેરાં.	૧૩૪
પૃથ્વી પણ ગળી જાય, ધન દાટ્યું કર નાવે;	
રગડે નિત્યે રાય, જ્યમ જે જનથી ફાવે.	૧૩૫
પિતા પુત્રમાં વેર, ભાઈ ભાઈને ભાંડે;	
જાત જાતમાં ઝેર, મુખ કેા કેાથી ન માંડે.	૧૩૬
સગાં સહોદર સાથ, વાંધે વેર વધારે;	
નર થઈ નારી હાથ, માત પિતાને મારે.	૧૩૭
પૂરણ પાપે તન, આ અવરસમાં આવે;	
લેઈ તાતનું ધન, અંતે બહુ અથડાવે.	૧૩૮
લાગે નરને અંગ, કામિનિયોનાં કામણ;	
માને મન થઈ દંગ, સાળાની શીખામણ.	૧૩૯
સ્નેહી સગાં સમસ્ત, કંટ કાળજી કારે;	
દાવે દેખી વસ્ત, આપ આપમાં ચોરે.	૧૪૦
મુખ તંબોળે લાલ, પહેરે જામા નીચા;	
જુઠો જકડી માલ, સત્ય કરાવે વીમા.	૧૪૧
રાખીને વેવાર, ગાળી નાખે નામું;	
માગે જે દેનાર, જીવે ન તેના સામું.	૧૪૨
કરનું આપ્યું રોક, નાણું તે પણ નાપે;	
સમજે કરવું શોક, વળી ઉલટું શાપે.	૧૪૩
મેળે મેળે જાય, ડાહ્યા કામને દરદે;	
કામિનિયોની કાય, પણ મંદિરમાં મરદે.	૧૪૪
પીતળનાં શણગાર, સુવરણ સરખા કરિને;	
વેચે મધ્ય બજાર, ધન લઈ જાય હરિને.	૧૪૫
રૂપૈયામાં રાજ, ત્રાંબુ ધાલે પેખી;	
કારી ભરતા તોલ, મારે ઉપર મેખી.	૧૪૬
દામે ડળકે ડાઠ, મનુષ્ય મનુષ્યને મારે;	
ખોદી ધાલે ખાડ, અલંકાર ઉતારે.	૧૪૭

સોની દર્ધ વિશ્વાસ, કાલને વાયદે ફૂનું;	
આપે આઠે માસ, સોનાનું કરી સૂનું.	૧૧૮
ઘોખી સાળવિ સર્ધ, ફાટાં વસ્તર સાંધે;	
રોક મળુરી લર્ધ, પણ પોતાનું રાંધે.	૧૧૯
વૈદ થયા વાળંદ, શાસ્ત્ર-વાત સંતાણી;	
સધયદ કરી સણંદ, પાય મંત્રીને પાણી.	૧૨૦
આહાણુ વિના અનંત, ગૃહસ્થ થઇને ભીખે;	
શરિયે શરિયે સંત, ટેલ નાંખવી શીખે.	૧૨૧
વૈરાગી ગોસાંધ, શસ્ત્ર અંગપર ધરતા;	
મારે માંહેમાંધ, મમતા માની મરતા.	૧૨૨
અંતરમાં અભિમાન, બાનું હરિનું બહિને;	
દ્વિજનું મોડે માન, આહાણુ પાસે બાણીને.	૧૨૩
હિલટી વરણ અહાર, વૈરાગીને વેષે;	
ગામ ગામને બહાર, બાવા થઇને બેસે.	૧૨૪
કરીને ચારે ધામ, પૂજા કરે પૂજારી;	
દેવતણું લેઈ દામ, નિકળી જાય લે નારી.	૧૨૫
દેઈ આહાણુને ધન, ભારે વિદ્યા બાણુતા;	
વળતા વ્યાસાસન, બેસે સિદ્ધ જ બાણુતા.	૧૨૬
તિલક છાપ ને માળ, ધરીને કરથી ખેંચે;	
કણીક ચોખા દાળ, કંધના લાવી વેચે.	૧૨૭
કરમાં લે નહિ દામ, મોટમ રાખે માઝા;	
લર્ધ પુસ્તકનું નામ, જર લે કંધના ઝાઝા.	૧૨૮
માંડીને ધરખાર, લોટ માગતા વહાણે;	
લાવી લાકડાં ચાર, જમી આવે જ્યાં બાણુ.	૧૨૯
વિઠ્ઠલજીનો વેષ, હીડે વિકળ વગોતા;	
મુંડાવીને કેશ, જરને હીડે જોતા.	૧૩૦
ફકીર થઇને ફગ, ભાલાનું કર પકડે;	
પૈસા લે કરી બળ, રાંક જનોને રગડે.	૧૩૧
ગૌ આહાણુને ત્રાસ, વધતો દ્વિનથી વાધ;	
રૂડી વસ્તુની આશ, સાલે સાતે સાધ.	૧૩૨

કલ્પિત કીધા એમ, ધર્મ દિવસ ધોવાના;	
નારીયે લીધાં તેમ, પરવ દિવસ રોવાના.	૧૬૩
કરે કમોતે મરણુ, જો દિલમાં એ રૂઠે;	
વ્યંડળ સરખાં વરણુ, પુરુષ પોકારે પૂઠે.	૧૬૪
એક એકથી એક, આગળ, પડે ઉગ્મતી;	
અખળા મળી અનેક, ઐઠ પરજિયા ગાતી.	૧૬૫
ફૂટે કઈ કપાળ, મૂકી ઊર ઉધાડાં;	
જણાય નહિ જંગળ, શા ઘટ પેઠાં ગાડાં.	૧૬૬
સાયં પ્રાતઃકાળ, મુખ વાળીને રડતી;	
લીંટ આંસુ ને લાળ, દેઈ જીવેને નડતી.	૧૬૭
સૈજ સ્વારથ કાજ, પતિ પુત્રોને મારે;	
દિલમાં રાખે દાઝ, હઠ પોતે નવ હારે.	૧૬૮
અપરમાત થઈ આપ, દાસ પુત્રને દમતી;	
ઐઠ થાય જ્યાં પાપ, સાંજઈ છાતી જમતી.	૧૬૯
ખાય શેર બેચેક, તોય કહે નવ ભાવે;	
લડે તજીને ટેક, પોળો ચાર જગાવે.	૧૭૦
તેલ સરસિયું રાઈ, ખાતી એકું ટાહું;	
શિક્ષાથી રીસાઈ, અખળા બોલે આહું.	૧૭૧
છાતી લેઈ જાય વસ્ત, મહિયરમાં મનમાની;	
માંડે જુદા થઈ મસ્ત, પાછી ન ધરે પાતી.	૧૭૨
કાંઈને શાટે કાંઈ, વસ્તુ બતાવે ખીજ;	
ધરનાં જન ધરમાંઈ, ખરું કહેતાં રહે ખીજ.	૧૭૩
ખીટ્યા કહિને ગાળ, શિશુને દેઈ પછાડે;	
પતિતણી પ્રતિપાળ, કરે નહિ પણ ત્રાડે.	૧૭૪
નગ્ન નદીને તીર, નરને તનુ નિરખાવે;	
પતિને નિજ મંદિર, નિલ કરડવા ધાવે.	૧૭૫
હાય હાય કહી આઘ, વાત કરે વિસ્તારી;	
મૂકી નિજ મર્યાદ, નિર્લજ થઈ કુળનારી.	૧૭૬
વિવાહ મંગળ દિન, ભૂંડું ગાતી ભામા;	
જાત જાતના જન, સાંભળવા રહે સામા.	૧૭૭

માત પિતાનું ધન, મૂક્યું ચોરી જાતા;	
માનિનિ કરી મગન, ખાંતે ખાતું ખાતા.	૧૪૮
ગમે ગરોડા જોશ, પોમલિયો કરજોતી;	
નિર્મળ જનનો દોષ, કહ્યો ન જાયે કાથી.	૧૪૯
દુનિયા સઘળી ડાહી, પોતપોતાના મનથી;	
સંત રહ્યા સંતાઈ, ઝેર ભરેલા જનથી.	૧૫૦
કળિ કરે કદપાંત, કૃપણ જનોને કરડે;	
સઘાય નહિ સિદ્ધાંત, સર્વ શવેલાં ભરડે.	૧૫૧
પતિવ્રતાની પેર, નારી જનની નાહી;	
મરદાઈ ગઈ મહેર, માનિનિયો થઈ માહી.	૧૫૨
દશ એકાદશ ખાર, વર્ષે ગર્ભ જ ધરતી;	
વિહલ થઈ વ્યભિચાર, કામિનિયો બહુ કરતી.	૧૫૩
થયા વામણા વેષ, આઠ હાથની સાડી;	
લાજ રહી નહિ લેશ, તરુણી ઉઠે તાડી.	૧૫૪
ઠરી ન એસે ઠામ, ધરોધરે અથડાતી;	
દીલમાં ધારી દામ, પર પુરુષોને ચઢાતી.	૧૫૫
જીભે ભરિયું ઝેર, બકોર કરતી બોલે;	
વરથી રાખે વેર, ડાકણ સરખી ડોલે.	૧૫૬
સાસુને કહે સોક, વહુ સામી રહી વઢતી;	
પછી મૂકતી પોક, રાંક સરખી રડતી.	૧૫૭
મારે જો ભરતાર, સામું બોલે સડતું;	
ખરો ધરીને ખાર, કૂવે મૂકે જઈ પડતું.	૧૫૮
સાસુ પણ વહુ સાથ, કહે બાપની બધયર;	
લાંબા કરીને હાથ, સુણતાં સઘળી સધયર.	૧૫૯
નાગી થઈને નહાય, વિખાણુ ત્યાં પણ વાંચે;	
શૌચ જવાને જાય, એક કળશિયે પાંચે.	૧૬૦
મળી કાપને કોક, સાં પણ બડબડ કરતી;	
જેમ સાંભળે લોક, એ રીતે ઉચરતી.	૧૬૧
પાટે કરતી વાત, કઈ મળીને કળવળ;	
જાણી જાયે ન જાત, ખસે ન કરતી ખળભળ.	૧૬૨

કલ્પિત કીધા એમ; ધર્મ દિવસ ધોવાના;	
નારીયે લીધાં નેમ, પરવ દિવસ રોવાના.	૧૬૩
કરે કમોતે મરણુ, જો દિલમાં એ રૂઠે;	
વ્યંડળ સરખાં વરણુ, પુરુષ પોકારે પૂઠે.	૧૬૪
એક એકથી એક, આગળ, પડે ઉજાતી;	
અબળા મળી અનેક, ઔઠ પરજિયા ગાતી.	૧૬૫
ફૂટે કંઈ કપાળ, મૂકી ઊર ઉધાડાં;	
જણાય નહિ જંગમળ, શા ઘટ પેઠાં ગાડાં.	૧૬૬
સાચં પ્રાતઃકાળ, મુખ વાળીને રડતી;	
લીંટ આંસુ ને લાળ, દેઈ જીવોને નડતી.	૧૬૭
સેજ સ્વારથ કાજ, પતિ પુત્રોને મારે;	
દિલમાં રાખે દાઝ, હઠ પોતે નવ હારે.	૧૬૮
અપરમાત થઈ આપ, દાસ પુત્રને દમતી;	
ઔઠ થાય જ્યાં પાપ, સાંજઈ જાતી જમતી.	૧૬૯
ખાય શેર બેચેક, તોય કહે નવ લાવે;	
લડે તજીને ટેક, પોજો ચાર જગાવે.	૧૭૦
તેલ સરસિયું રાઈ, ખાતી એકું ટાઢું;	
શિક્ષાથી રીસાઈ, અબળા બોલે આકું.	૧૭૧
જાતી લેઈ જાય વસ્ત, મહિયરમાં મનમાની;	
માડે જીવ થઈ મસ્ત, પાછી ન ધરે પાની.	૧૭૨
કાંઈને શાટે કાંઈ, વસ્તુ બતાવે ખીજ;	
ધરનાં જન ધરમાંઈ, ખરું કહેતાં રહે ખીજ.	૧૭૩
પીટ્યા કહિને ગાળ, શિશુને દેઈ પછાડે;	
પતિતણી પ્રતિપાળ, કરે નહિ પણ ત્રાડે.	૧૭૪
નર નદીને તીર, નરને તનુ નિરખાવે;	
પતિને નિજ મંદિર, નિલ કરડવા ધાવે.	૧૭૫
હાય હાય કહી આઘ, વાત કરે વિસ્તારી;	
મૂકી નિજ મર્યાદ, નિર્લજ થઈ કુળનારી.	૧૭૬
વિવાહ મંગળ દિન, લૂંકું ગાતી લામા;	
જાત જાતના જન, સાંભળવા રહે સામા.	૧૭૭

હોળીની પણ ઘેર, હડી ખસે જમ હારી;	
ગાય ત્યમ પૂરણ પેર, નરને સુણતાં નારી.	૧૭૯
નિરધન ને ધનપાત્ર, સુભાગ્યવંતી કે રાંડી;	
મળી માનિની માત્ર, કાંતે ચરખા માંડી.	૧૭૯
શેરિયે કરતી સૌર, શ્યામા શરમ ન આણે;	
દિવસ ચડે જ્યાં પહોર, ધરમાં ઘંટી તાણે.	૧૮૦
ધરમાં હોય જો દુઃખ, ગમતાં ન મળે ધરેણાં;	
મરડીને કહે મુખ, પાપે તમને પરણાં.	૧૮૧
છડે ન વીણે ધોય, તરત ન દેતી તડકા;	
રસોઇમાં પણ હોય, કાચલાકેરા કડકા.	૧૮૨
ચકલે ચકલે ગાય, ગરખા મળિને ધણિયો;	
જનર જોવાને જાય, જામા એવું જણિયો.	૧૮૩
સાસુ વહુને શીશ, પ્રથમ પેરાવે વાડી;	
અંતે કરતી રીશ, કહે ઘોડાની લાડી.	૧૮૪
સાસુ જોઇને સુખ, વહુકરું મન ખીજે;	
વહુનું જોઇને દુઃખ, સાસુનું મન રીજે.	૧૮૫
અપરમાત કે માત, સુતનાં ધરમાં આવી;	
જે કાંઈ આવે હાથ, તે તે જાય સધાવી.	૧૮૬
દીકરિયો થઇ દૂત, ફેસલાવી લે માનું;	
શળી ન પામે સૂત, કરવા કાર્ય પીતાનું.	૧૮૭
મરે જિવે ભરથાર, વગોવી વનિતા વરને;	
નીકળી જાય કુળનાર, લેઇ પારકા નરને.	૧૮૮
શ્યામા સુતને કાજ, વીર્ય ધરે કઇ કઇનું;	
મૂકે કુળની લાજ, જ્યમ પાસુ હોય ક્ષયનું.	૧૮૯
પિતા પુત્ર ભરથાર, સમ ખાવાને જૂઠું;	
ચડે ઘડી દિન ચાર, આંખ ચોળતી ઉઠે.	૧૯૦
પિતાનું કરે ન માન, માનિનિયો મન માન્યું;	
સ્વારથની રહી સાન, કળિમાં સગું કલાનું.	૧૯૧
કંથ પાસ બહુ કામ, ધરનાં નિલ કરાવે;	
ધરનો કરી ગુલામ, અહરનિશ અથડાવે.	૧૯૨

વિધેવા પણ જણિ આળ, જઈ ટાંકામાં નાંખે;	
ગુણવંતી ચર્ધ ગાળ, સર્વ જનોની સાંખે.	૧૯૩
પરપુરુષોથી વાત, હસિ હસિ વાટે કરતી;	
હઠી અરધી રાત, અબળા નવ ઓસરતી.	૧૯૪
દેવ મંદિરે જાય, નિત્યે રઝળતી રામા;	
અન્ય પુરુષ અથડાય, સુંદરિયોના સામા.	૧૯૫
ન કરે કદિયે નાર, સેવા નિજ સ્વામીની;	
વાત કરે બલિચાર, કાંતા જન કામિની.	૧૯૬
ભાગે પર ધરસૂત્ર, તેવી વાતો ચણતી;	
થાય પુત્રને પુત્ર, તો પણ પોતે જણતી.	૧૯૭
આળા યુવતી વૃદ્ધ, ચડભડતી નવ ચૂકે;	
બડબડ કરતી બોધ, મમતા મનથી ન મૂકે.	૧૯૮
સાચી જૂઠી વાત, સુણી લડાઈ લડતી;	
સમ ખાતી સાક્ષાત, રગડે રામા રડતી.	૧૯૯
વાંધા પાડી વિશેક, સવળે અવળું સમજે;	
એક એકથી એક, ટક્કર લેવી ન તજે.	૨૦૦
જંખા જાય લાં જન, પરનું થતું ન જાણે;	
કરી એકડું ધાન, છાંડે શરમ ન આણે.	૨૦૧
કૃણુ-કથામાં વાત, એક એકથી કરતી;	
કરે આપની ધાત, કાન કથા નવ ધરતી.	૨૦૨
મનમાં જાણે ડહાઈ, વરણન નિજનું ભાવે;	
રુકું કહે રિસાઈ, જાય કથામાં નાવે.	૨૦૩
તીર્થ તણા જે તર, રાજ્ય રહ્યાં ત્યાં ખોટાં;	
બધા બિંદર, મ્લેચ્છ રાજ્યથી મોટાં.	૨૦૪
કેટલાં કરું વિખાણુ, કળિનાં જનનાં કંઠે;	
ભજન પડે ભંગાણુ, વાણી વળતી વંઠે.	૨૦૫
સર્વ જનોને સાથ, નમસ્કાર છે મારો;	
જેડીને કહું હાથ, હું છું દાસ તમારો.	૨૦૬
કરશે કાઈ નહિ રોષ, સૌથી હું બહુ પાતી;	
સૌના ગાવા દોષ, વાણી જ્યારે બ્યાપી.	૨૦૭
કળિમાં છે બે ગુણુ, દોષ તણા નિર્દોષક;	
કળી શકે તે કૃણુ, પોતાના પ્રતિપાલક.	૨૦૮

મન ચિંતવ્યાં સત્કર્મ, શીઘ્ર સફળ તે થાશે;	
અંકે કર્યે અધર્મ, મનન કર્યે મરદાશે.	૨૦૯
કૃષ્ણુતણાં કીર્તન, ગાવાં સુણવાં ગમશે;	
થાશે પાપ પતન, સંકટ સધળાં સમશે.	૨૧૦
માટે શ્રીમહારાજ, મુજ સામું કાંઈ જોધયે;	
અનાદિકને કાજ, ખોટી થવું તે ખોધયે.	૨૧૧
નાથ દાસને નીત, આ અથડામણુ ન ધટે;	
પ્રભુ કરો તે પ્રીત, સાચી મનમાં પ્રગટે.	૨૧૨
કાને કહું કિરતાર, આતુર થયો અતિશે;	
શ્રીધર કીજે સાર, દિલ મારા જ્યમ દિશે.	૨૧૩
નરતનુ કેરું નૂર, વહી જાય વિશ્વંભર;	
હરિજી રાખો હજૂર, અથડાવો મા ઇશ્વર.	૨૧૪
દેવ ન જોધયે દોષ, દાસતણા મન ધારી;	
રંકે ઉપર શો રોષ, મહેર કરો મોરારી.	૨૧૫
અન્ય જનોની આશ, કરવી લાગે કરડી;	
જોધયે જગત નિવાસ, પ્રભુજી પાસું મરડી.	૨૧૬
પતિત પાવન નાથ, શરણાંગતના વત્સલ;	
મેં માન્યું મન સાથ, બિરદ તમારાનું બળ.	૨૧૭
સલ્ય સચ્ચિદાનંદ, વચન તમારું જાણી;	
આવ્યો ધરી આનંદ, શરણે સારંગપાણી.	૨૧૮
વિટંબણાની વાત, દૂર કરો દામોદર;	
જદુપતિ જાણો જાત, સંકટ કાપો સત્વર.	૨૧૯
પ્રભુજી રુડી પેર, ડગતું મન સ્થિર કરિયે;	
માધવ કરિયે મહેર, અરજી ઉરે ધરિયે.	૨૨૦
ગૌ બ્રાહ્મણ પ્રતિપાળ, આશરે રાખો અમને;	
કૃષ્ણુરામ કંગાલ, ચરણ શરણ છે તમને.	૨૨૧
ફાલ્ગુન શુકલ પાંચમ, સંવત અઢાર ચુમોત્તર;	
કલિ કરમ જ્યમત્યમ, પૂર્ણ લખ્યાં બુધવાસર.	૨૨૨

દોહરો

બસો બાવિસ તુકથી, કલાં કલિનાં કર્મ;	
કૃષ્ણુરામની કૃષ્ણુથી, રાખ્યે રહેશે શર્મ.	૨૨૩

દેવીદાસ

નાનો ઈશ્વરવિવાહ

રાગ ધોળ

શંકર શારદાને શિશ નામુંરે, ગરુડા ગણપતિ જીવેા મુજ સામુંરે;
સમરું શારદા સમરથ જાણીરે, અંખા આપેા અવિચળ વાણીરે. ૧
પરમોદીને પૂછે છે વાતરે, કેમ પરણ્યા તે શંભુનાથરે;
વિવાહ વૈકુંઠનાથે વખાણ્યોરે, એવો દેવીદાસે ન જાણ્યોરે.
પ્રભુજીનું નામ પ્રિછવુંરે, વિવાહ વિગતે કરીને ગાજીરે. ૨

ઢાળ

વિવાહ વીગતે વરણવું, મારી માતાજી કરોને મયાય;
દીન વચન દેવીદાસનાં, સેવકને કરોને દયાય. ૩
એક સમે નારદ આવિયા, જ્યાં હતા શંભુનાથ;
પ્રિતેશું પ્રભુજીને પ્રીછવી, કહે ઋષિ આગળ તે વાત. ૪
નારદ કહે નયણે નીરખતાં, એવી કન્યા ન જાણું કાય;
સમોવડ શંભુનાથની, સરખા તે સરખી હોય. ૫

રાગ પ્રથમનો

વળતી ઋષિયે માંડી છે વાતરે, તમે સાંભળો શંભુનાથરે;
અહીંથી દૂર ઘણી ભૂમિ થાયરે, તહીં રહે છે હિમાચલ રાયરે. ૬
તેને ઘેર છે મેના નારીરે, તેને કૂળ છે કન્યા કુંવારીરે;
ક્રોડે શોભા તેની ઘણી કહાવીરે, મહા રૂપ અનુપમ લાવીરે. ૭
દિસે દેવીતણેા અવતારરે, શોભા કહેતાં ન આવે પારરે;
હિંડે હંસતણી ગતિ ધરતીરે, ભૂમિ ઉપર ડગલાં ભરતીરે. ૮
કટિ જાણિયે કેસરી લંકરે, અવની પર આડો અંકરે;
વેણે વાસુકી નાગ લજાયરે, દિસે કંચન સરખી કાયરે. ૯
ચરણ કદળી સ્થંભશા જાણુંરે, તપે ઋષિથી અધિક વખાણુંરે;
એઠી છે તે બાળકુંવારીરે, શ્યામા શોષે છે વરને વિચારીરે. ૧૦
કહે નારદ નયણે મેં નરખીરે, દેવ કન્યા છે શંભુ સરખીરે;
શંભુ કહે તમે નારદ જાણોરે, ઋષિ વાયુથી વેલા આવોરે. ૧૧

શુભ કામ કરો શ્રમ આણીરે, ઋષિ ચાલ્યાં સુણી એવી વાણીરે;
 એમ કહીને ત્યાં નારદ આવ્યારે, મહાદેવનાં માર્ગાં લાવ્યારે. ૧૨
 જેથી માત પિતા મન મોહરે, એવો વર કન્યાને સોહરે;
 વળતિ ઋષિયે માંડી છે વાતરે, વર સારો છે શંભુનાથરે. ૧૩
 જેને સુરવર મુનિવર જાણેરે, જેને વેદ રૂડો તે વખાણેરે;
 ત્યારે ખોલિયાં મેના માયરે, કાણુ ખંડનો છે વરરાયરે. ૧૪
 એનું કુળ છે કેવી જાતેરે, એ તો વર કેવી છે નાતેરે;
 કહે નારદ સાંભળો બાધરે, એને કુળ છે આઘ વડાધરે. ૧૫
 એનું સુંદર કુળ બહુ સારુંરે, દેખી મન માને છે મારુંરે;
 જો કોઈ અણજુગતું કહે તમનેરે, તેની ખોટ વરધ છે અમનેરે. ૧૬
 ધૃત્યરજુ છે વિવાહ સરખારે, એવાં વચન સુણી રાય હરખ્યારે;
 જોયા વિના અજોયું કીધુંરે, શંભુનાથનું શ્રીફળ દીધુંરે. ૧૭

ઠાળ

રાય કહે ઋષિ સાંભળો, જુકતે શું લાવો જન;
 મોટા તે મહિપતિ આવશે, રૂડી પેરે વધશે માન. ૧૮

રાગ પ્રથમનો

નારદ કહે તમે સાંભળો રાયરે, કહું મહાદેવનો મહિમાયરે;
 બ્રહ્માદિક ને શ્રી ભગવાનરે, સાથે આવશે સરવે સમાનરે. ૧૯
 એવાં વચન કહી ઋષિ વળિયારે, શંભુજીને પંથે પળિયારે;
 મહાદેવને મંદિર આવ્યારે, ઋષિ રૂડા સમાચાર લાવ્યારે. ૨૦
 હિમાયળે તે કન્યા દીધીરે, શંભુનાથની સગાઈ કીધીરે;
 એવી વાત કહી છે જહાલીરે, શિવે હસીને દીધી છે તાળીરે. ૨૧
 ચાલો જગદીશ પાસે જઈયેરે, વિવાહ વૈકુંઠનાથને કહિયેરે;
 લક્ષ્મિ-વરને તેડી લીજેરે, પરિચાણુ પ્રભુજીસું કીજેરે. ૨૨
 હિમાયળને હરખ ન માયરે, મહા મંડપ રચ્યો ત્યાંયરે;
 તેજ્યા સલાટ સુતાર સોનારે, તેજ્યા કારીગરો તે ઠારે. ૨૩
 બ્રહ્માજીએ મુહૂર્ત સારું સાંધીરે, દિશા જોધને દોરડી બાંધીરે;
 ભૂમિ ચાર જોજન ભરી લીધીરે, પરવાળાની પૂરણી કીધીરે. ૨૪
 મણિ જડિત મોડ ઘડાવ્યારે, લાંબા બ્રહ્માણું સરવે આવ્યારે;
 ભૂમિ ઉંચા ભવન આકાશેરે, માંહિ જડિત જ્યોતિ પ્રકાશેરે;
 માંહિ જુકિતતણી ગતિ જાણીરે, નવરંગની રચના આણીરે. ૨૫

ઢાળ

રંગની રચના આદરી, જુજવી જુજવી જાત;
મેઘમાળા ને ચિત્રશાળા, લલી ઓપે છે ભાત. ૨૬
મેરુ પર્વત પંખી પ્રગટ્યાં, ફૂલ વેલ સુખકાર;
નયણેથી તે નીરખતાં, કહેતાં ન આવે પાર. ૨૭

રાગ પ્રથમનો

એવી મંડપ રચના માંડીરે, ચતુરાઈથી ચિત્રી જ કાઢીરે;
માંહિ બેઠ બૂલવણી ભારીરે, માંહિ બાજીગર રચના ન્યારીરે. ૨૮
માંહિ વેદ ભણુંતા જોશીરે, માંહિ વણુજ કરંતા દોશીરે;
માંહિ મનમોહ મન ગમતારે, ભાટ ચારણુ રમતા ને ભમતારે. ૨૯
માંહિ ગોપ વાંસજિયોવાળારે, ત્યાં તો ચાલતા મારગ ટાળ્યારે;
કાઈ ઘોડે ચઢ્યા અસવારરે, બકતર પાખરનો નહિ પારરે. ૩૦
માંહિ મત્ત મેગળ મદ ઝરતારે, માંહોમાંહિ લડિ મસ્તાઈ કરતારે;
શુંઢ વાળાને સાંકળો છાજેરે, ગળે બાંધ્યા તે હયવર ગાજેરે. ૩૧
માંહિ મધ્ય પ્રતિષ્ઠા કરતારે, માંહિ ગાંધર્વ ગાન ઉચરતારે;
ત્યાંહાં આનંદ ઓછવ થાયરે, એવું લખિયું છે મંડપ માંયરે. ૩૨
ખીજી નાટક વાત જાણુરે, વનસ્પતિ શું મુખથી વખાણુરે;
માંહિ અનુપમ આંખા ફળિયારે, જોવા જેવાં જાંખૂંડાં ગળિયારે. ૩૩
ગળ્યાં ખારેક ને ખજૂરરે, ફળ ફેફળ ને નાળિયેરરે;
લીલી ફળો ને કર્મદી પાકીરે, ખોરડિયે રહ્યાં ખોર બાઝીરે. ૩૪
વળી બદામો ને ખીલીરે, તે તો દીસે છે નવરંગ લીલીરે;
નવરંગી તે નાગરવેલીરે, શોભા વૈકુંઠની લાવી મેલીરે. ૩૫
વનસ્પતિ તે ભાર અઢારરે, માંહિ પંખિતણો નહિ પારરે;
જ્યારે મધ્ય મંડપમાં આવ્યારે, ત્યારે હરખે શું હંસ લખાવ્યારે. ૩૬
માંહિ મોર મધૂરા બોલેરે, જોતાં નાવે કાયલડી તોલેરે;
માંહિ નવરંગ સારસ રુડારે, માંહિ કાળેર ચકલી ને સૂડારે. ૩૭
માંહિ પાર વના પોપટ પઢતારે, ત્યાં તો કુરંગી ફૂકડા વઢતારે;
મેના બોલે છે શબ્દો મીઠારે, બગ ધ્યાન ધરીને બેઠારે. ૩૮
પર ભૂમિતણું જે પંખીરે, તેની જાત લખી છે અસંખીરે;
એવી મંડપ રચના કહાવેરે, કેવિ જાન શંભુનાથ લાવેરે. ૩૯

મઢી આગળ માંડવા ધાલ્યારે, શંભુનાથ પરણવા ચાલ્યારે;
 શિવે જુગતે શું જટા બાંધીરે, પહેરી ફાટેલી કંથા સાંધીરે. ૪૦
 ભાર ભાંગ ધંતુરાનો આણ્યોરે, મહાદેવે પોઢીડો પલ્યાણ્યોરે;
 ગળે પેરી છે રુંદની માળારે, અંગે લપેટ્યા છે ભોરિંગ કાળારે. ૪૧
 શંભુનાથ સમાચાર કહાવેરે, એવો વેષ ધરી વર આવેરે;
 નવ જોખની નેણુ સમારીરે, સાંભેયે આવી સુંદર નારીરે. ૪૨
 જોવા ગયાં છે જન જમાઇરે, પશ્યાં મેના ત્યાં મૂઝાં ખાઇરે;
 ભુંશેા બ્રાહ્મણ ભુંડો બાણ્યોરે, અણુગમતો આંગણિયે આણ્યોરે. ૪૩
 એવાં વચન કહી સહુ જાયરે, જમને કહ્યું હિમાચલ રાયરે;
 માતા કુંવરીને એમ કહાવેરે, તારો બળદે ચડી વર આવેરે;
 કુંવરી કહે કર્મની વાતરે, વર પામી હું શંભુનાથરે. ૪૪

ઢાળ

મેનાનું મન માને નહીં, તેના કંઇક અવગુણ ગાય;
 પેરે પેરે કરી પ્રીછવે, આધીન થઈ ઉમિયાય. ૪૫
 જનમ આપે જનેતા, પણ કર્મ ન આપે કાય;
 પાણી પીને ઘર પૂછિયું, તેની જાત ભાત શી જોય. ૪૬
 આંગણે આવ્યો વર આશાકારી તે, વર્યાં વિના કેમ જાય;
 કરમ બંધન કીજિયે તો, દોષ લાગે મોરી માય. ૪૭

રાગ પ્રથમનો

જે મને ઋષિયે વર આપ્યોરે, તે મેં સત્ય કરીને થાપ્યોરે;
 ધણુ લોકમાં તપ મેં કીધુંરે, શંભુનાથનું સગપણ લીધુંરે. ૪૮
 એવાં વચન કહી કરી વાતરે, મુખથી બોલ્યાં મેનામાતરે;
 આ તો પુત્રી મેં ક્યાંયકી જાઇરે, વિષની ગળથુંથી કાં ન પાઇરે. ૪૯
 વણુ દીઠે શું વરને વખાણોરે, હંસ કાગને કાટે બધાણોરે;
 પહેલાં પોંખવા જે કાઈ જાશેરે, તેને સર્પ તે કરડી ખાશેરે. ૫૦
 એમ મેના તે મનમાં વિમાસેરે, કાણુ જાય તે જોગી પાસેરે;
 દેવકન્યા એને કેમ દીજેરે, માટે રુઢું ગમે તેમ કીજેરે. ૫૧
 સહુ હાંસી કરે એને દેખીરે, કન્યા કેમ દીજે દેખી દેખીરે;
 જે જે કુળવંતો જમાઇરે, દેખી નારી પડી મૂઝાં ખાઇરે. ૫૨

ઢાળ

મેનાનું મન માને નહીં, એને આંગણે ઉભા ઈશ;
પારવતીને પ્રેમ જોઈ, રૂપ પ્રગટ્યું ઉમિયાધીશ. ૫૩
સૂર્ય સમોવડ વદન ઝળકે, કળા કાટી પ્રકાશ;
જોતામાં ખામી નહિ જરા, તે તો કહું શો તાસ. ૫૪
હવે હરખ્યા શ્રીહરિ ને, અંગે વધ્યો ઉછરંગ;
શણુગાર સજ સહુ સુંદરી, બહુ નારી બની નવરંગ. ૫૫
ધૂશળ મૂશળ કર ધરી, મલપતિ મંગળ ગાય;
પોખી કરી પધરાવિયા, મહાદેવ મંડપમાં. ૫૬

રાગ પ્રથમનો

વર મંડપમાં પધરાવ્યારે, ત્યાં તો મોટા મુનીન્દ્રજ આવ્યારે;
બ્રહ્મા સાથે સોહે બ્રહ્માણીરે, ઈંદ્ર સાથે સોહે ઈંદ્રાણીરે. ૫૭
રવિ સાથે તે રાંદલ જાણીરે, ચંદ્ર સાથે છે રાહિણી રાણીરે;
હિમાચળની સાથે છે મેનારે, વળી કરું વખાણુ કેનાં કેનાંરે. ૫૮
શિવ એકા પલાંઠી વાળીરે, મધુપર્કમાં કાંસાની થાળીરે;
લક્ષ્મી શિવને લૂણુ ઉતારેરે, સત્યભામા તે સહુને વારેરે. ૫૯
સહુ નાટક બોલે છે બોલરે, નાવે જાંબુવતીને તોલરે;
રુખમણિ એણીપેરે ગાયરે, રાધિકાજી તે વારણે જાયરે. ૬૦
સહુ બોલે શંભુજીની પક્ષેરે, જળ આવ્યાં મેનાને ચક્ષેરે;
અતિ આનંદે પરણ્યા ઈશરે, સાથે જનૈયા શ્રીજગદીશરે. ૬૧
કન્યાદાન દે હિમાચલ રાયરે, મળી માનિની મંગળ ગાયરે;
ધન્ય ધન્ય થયો અવતારરે, વાજાં વાગે હુંદુભિ અપારરે. ૬૨
બ્રહ્મા શાશ્વતું મુહૂરત સાંધીરે, લીલા વાંસની ચોરી બાંધીરે;
સુંદર મંગળ વરલાં છે ચારરે, શિવજી આરોગ્યા કંસારરે. ૬૩
શિવને હાથ ગ્રહણું લાં થાયરે, દાન આપે હિમાચલ રાયરે;
રાયે હસ્તિ આખ્યા શણુગારીરે, ઉપર અંકુશ ને અંબાડીરે. ૬૪
લાંબી ડોકના સાંઢિયા સારરે, ગાયો લેસોનાં ટોળાં અપારરે;
રાયે રથ આખ્યા છે કોડરે, સાથે ઘોળા ઘોરીની જોડરે. ૬૫
પ્રભુને પેરામણી ધણી કીધીરે, સહસ્ર દાસી સેવામાં દીધીરે;
ઘેડ બંધ દિસે ધરયોળાંરે, ઘણાં લાંબાં પનાદાર પોળાંરે. ૬૬

ભરજરિયા જામા મન ભાવેરે, મન ગમતા મસરુ મંગાવેરે;
 વળી લાવે બીજાં નવરંગીરે, જાન માંડવે અતિ ઉછરંગીરે. ૬૭
 ઘણી જુકતે જમાડી છે જાનરે, આખ્યાં જાવંત્રી ફેાફળ પાનરે;
 ગાય ગંધર્વ અપ્સરા ગાનરે, ધૂટ્યાં બંધયકી બંધીવાનરે. ૬૮
 શંભુ પરણિને આલ્યા કૈલાસરે, મૃત્યુલોક મેલ્યો દેવીદાસરે;
 વાસાવડમાં વાસો વસેછેરે, અતિ આનંદે વિવાહ કહેછેરે. ૬૯
 જે કાઈ ઈશ્વર-વિવાહ ગાશેરે, તેનાં પાતિક પ્રલ્લે થાશેરે;
 જે કાઈ સાંભળશે નર નારીરે, તેની આશા પૂરે ત્રિપુરારીરે. ૭૦
 વિવાહ સાંભળી ધરશે ધ્યાનરે, તેને રીઝે તે શ્રીભગવાનરે;
 તેને કૃપા કરે શંભુનાથરે, ઝાલે સંકટ વેળાએ હાથરે.
 ધન ધાન્ય પુત્ર પરિવારરે, આપે પારવતી ભરથારરે. ૭૧

હાળ

પ્રીતે શું આપે શ્રીહરિ, તેનાં મનની તે પૂરે આશ;
 શ્રોતાજન સૌ સાંભળી તે, બોલો શ્રીઅવિનાશ. ૭૨

રાણછોડ ભકત

રાધા વિવાહ

ઘોળ ૧

- શ્રી ગુરુ શારદા વરણવું, પ્રેમે લાગું પાય;
વિવાહ ગાઉં રાધે કૃષ્ણનો, હઠડે હરખ ન માય;
વર રે વિઠ્ઠલ કન્યા રાધિકા. ૧
- વ્રજનાં મંદિર અતિ શોભતાં, રુકું બરસાણું ગામ;
આહિર સહકા રે ત્યાં વસે, અધિપતિ વૃષભાન. વર રે. ૨
- તેને રે એક પુત્રી થઈ, પાડયું રાધિકા નામ;
કાલું ને ઘેલું બોલતી, લાગે તે બહાલી ઠામ. વર રે. ૩
- સાત વરસ થવા આવિયાં, આવ્યોરે કન્યા કાળ;
માત પિતાં સહુ હરખિયાં, ધાલિયે હવે વરમાળ. વર રે. ૪
- એમ કરતાં ટોળે સૌ મળ્યાં, રમવા સયરનો સાથ;
વીંટાઈવનિતા સહિ મળી, ઝાલી એક એકનો હાથ. વર રે. ૫
- સર્વે મળાને વિચારિયું, ન જાણે રાધાની માત;
ઉપવન રમવા આપણુ જઈ, રમિયે રાધાની સાથ. વર રે. ૬
- કંઠે બાંધલડી કર ગ્રહી, રમવા ચાલ્યા જિવન;
વનને વિષે રે શોભા ધણી, સહકા કહે ધન્ય ધન્ય. વર રે. ૭
- ઉપવન અતિ રળિયામણું, ઝાડી ઝોળારે ઝોળ;
લવિંગ લતા ને કેતકી, પક્ષી કરે બહુ કલ્લોલ. વર રે. ૮
- મોર બપૈયા ને કાકિલા, કરે સારસ ઉચ્ચાર;
પંખિડાં રાધે રાધે રટે, કહેતાં આવે ન પાર. વર રે. ૯
- રમત રુડી રમવા તણી, કરે અન્યો અન્ય ખ્યાલ;
શોભા તે સમે શી વર્ણવું, રમે વ્રજની રે બાળ. વર રે. ૧૦
- ગોવાળની મંડળી લેઈ, નિસર્યા દીન દયાળ;
પુષ્પતણા હાર પેરિ, દૂર રમે નંદનો લાલ. વર રે. ૧૧
- હરખ ધરીને બોળે લિધાં, વૃષભાન કુમાર;
પેરિયાં વસ્ર વિવેકથી, શોખિતા શણગાર. વર રે. ૧૨

પુલના ચરણા પુલની ઓઢણી, પુલના સૌ શણગાર;
પુષ્પની યોળિયો શોભતી, શોભા બનિ રે અપાર. વર રે. ૧૩

ભુજંગીની ચાલ

રમે રાધિકા રંગથી રૂપ રાતી, કરે કામિની ફેલ જોખનમાતી;
સહુ સુંદરી એકઠી ઠામ પામી, મળ્યો મોહનો સુંદરીનો જ સ્વામી. ૧૪

રાગ પ્રથમનો

ગેડી દડે રમે કાનજી, રમતા ચાલ્યા જિવંન;
દડો લીધો છે દામોદરે, રમવા જગજિવંન. વર રે. ૧૫
દડો દામોદરે નાંખિયો, પોંચ્યો રાધાની પાસ;
મોહને વળતો માગિયો, આણિ મનમાં હુલાસ. વર રે. ૧૬
હરખે રાધા લેઈ આવિયાં, દડો પોતાને હાથ;
સ્નેહ કરી પછી સોંપિયો, બોલ્યા દીનો રે નાથ. વર રે. ૧૭
આવો અહીયારે રાધિકા, રમિયે તે રંગે રાસ;
હાથ પકડી તેડિયાં, રાધા થયાં હુલાસ. વર રે. ૧૮
કૃષ્ણ સંગે બેઠાં રાધિકા, શોભિ બન્નેની જોડ;
તે સમે શોભા શી વરણવું, નહીં આંપણ કે ખોડ. વર રે. ૧૯
બોલ મેળાપ જ ત્યાં થયો, લીધાં શ્રીફળ હાથ;
પીઠી તે પ્રભુજીને ચડે, બેઠારે દીનોનાથ. વર રે. ૨૦
વનને વિષેરે ઓચ્છવ થયો, ગોરડિ મળી સહુ ગાય;
વર તમે થાવ રે વિઠલા, કન્યા રાધિકા થાય. વર રે. ૨૧
આંખ આંજી અબળા મળી, રીઝ્યા શ્રીનંદલાલ;
ગાજો તે દે સહિ ગોપિકા, એ તો ગાયનો ગોવાળ. વર રે. ૨૨
એક કંદમને રે છાંયડે, ઠરીને તે જ ઠાર;
પેર કરી પરણાવવા, હર્ષ વાધ્યો અપાર. વર રે. ૨૩
હસ્ત મેળાપ કીધો હરિ, ગીત ગોપિકા ગાય;
છાસ પિનારો એ છોકરો, રૂડી રાધા ચોરી જાય. વર રે. ૨૪

ભુજંગીની ચાલ

સહુ સુંદરી ગાય છે શર્મ તોડી, શું જાણે ગોવાળો વળી જાન જોડી;
કહે ગોપિયો કેહમાં બુદ્ધિ થોડી, જીવો ઓઢણી લેઇને માથે ઓઢી. ૨૫

રાગ પ્રથમનો

ચતુરાએ ચોરી રચી, કીધી સધળી રીત;
 મંગળ ફેરા લાં ફર્યાં, કરી પૂરણુ પ્રીત. વર રે. ૨૬
 ગોવાળિયા સહુ આવિયા, પાસે બેઠાજી તર્ત;
 હાસ્ય વિનોદ જ સહુ કરે, અસિમાં હોમ્યાં ધૃત. વર રે. ૨૭
 સતિ રે શિરોમણિ રાધિકા, ખીડી લીધી રે હાથ;
 લેધને મેલી મુખમાં પ્રીતે, દગિયા તે દીનોનાથ. વર રે. ૨૮
 આગ્રા માગે ધ્રુજ દેવની, પેચ્યાં કંકણુ હાથ;
 છોડ્યા ને છોડો દોરડા, તેડાવો નંદ તાત. વર રે. ૨૯
 પરણિને ઉઠ્યાં રાધિકા, ગયાં પોતાને ઘેર;
 માતાએ આવી જાણીને, પૂછી પુત્રીને પેર. વર રે. ૩૦
 ઘેર આવ્યાં છે રાધિકા, કોઈ જાણે ન વાત;
 ધુંધટ રાધાએ કર ગ્રહો, પૂછે કીર્તિજી માત. વર રે. ૩૧
 કાં લાજે તું દીકરી, શાને ધુંધટ ખેંચે વળી;
 અસુર કાં તુંને હવું, સૈયર સૌ તુંને હળીમળી. વર રે. ૩૨
 સાસુ તે મારી જશોમતી, સસરા તે નંદરાજ;
 કૃષ્ણજી કંથ કાડામણો, પરણી હું તેને આજ. વર રે. ૩૩
 આડોશી પાડોશી સહિ મળ્યાં, તાલી લે છે રે હાથ;
 કાધ્યે ન અડશે રાધાને, પરણી કાળાને સાથ. વર રે. ૩૪
 કાળો કાળો કરશે નહીં, કાળો છે ત્રિભુવન નાથ;
 ભવોભવ મારે એ હજો, ઝાલ્યો હરજીએ હાથ. વર રે. ૩૫
 ધન્ય ધન્ય ગોકુળ ગામને, ધન્ય વૃન્દા રે વન;
 ધન્ય રે આહિરની ગોપિકા, નિરખ્યા જગજીવન. વર રે. ૩૬
 જેરે ગાય ને જે સાંભળે, તેનો વૈકુંઠ વાસ;
 વિવાહ ગાયો રાધે કૃષ્ણનો, કહે રણછોડદાસ. વર રે. ૩૭

નરભેરામ.

નીતિ પ્રેમ વિષે

છપ્પા

નથી નિપજતો પ્રેમ, વાડીમાં પાણી પાતાં,
નથી નિપજતો પ્રેમ, તેલ ચોખ્યાથી તાતાં;
નથી મળતો કાંઈ પ્રેમ, ગાંધી દોશીને હાટે,
નથી મળતો કાંઈ પ્રેમ, ખોળતાં વાટે ઘાટે;
નથી મળતો પ્રેમ તપાસતાં, ગુજરી ગામો ગામની,
કહે નરભો પ્રેમ પૂરો મળે, કૃપા હોય શ્રીરામની.

૧

મળ્યો પ્રેમ વ્રજનાર, મગન થઈ મનમાં ફૂલી,
કહાન કહાન કહિ ફરી, ભાન ગઈ દેહનું ભૂલી;
પ્રેમિ વિદુરની નાર, નાહતાં નાગી ધાઈ,
એ લક્ષણ પ્રેમનું, જઈ ભેટી જદુરાઈ;
તે ગર્ભને કાઢી નાંખતી, છોડાં મુખે ધરાય છે,
કહે નરભો પ્રેમનું પારખું, છળિલો છોડાં ખાય છે.

૨

જ્યારે પ્રગટ્યો પ્રેમ, તુલસીના દળથી રાજ,
જ્યારે પ્રગટ્યો પ્રેમ, ખાધી ખિચડી ને ભાજ;
જેને પ્રગટ્યો પ્રેમ, પ્રેમને તે નર જાણે,
જેને પ્રગટ્યો પ્રેમ, તેહને વેદ વખાણે;
મનમાં જો પ્રેમ પ્રગટ થયો, એક રતીભર જેહને,
કહે નરભેરામ ગુરુથકી, નિત્ય બલિહારી તેહને.

૩

કરીને યજ્ઞ અનેક, વ્રત વિધિ બહુ પાળે,
વળી આપે ગૌદાન, હાડ હિમાળે ગાળે;
ગીત વેદનાં ગાય, તિર્થ પણ બહુ ફરિ આવે,
દધી દૂધ ઘૃત ખાંડ, વિપ્ર ચોષે મન ભાવે;
એવાં સુકૃત કીધાં ઘણાં, શું આપું જીભે ગણી,
કહે નરભેરામ એ સર્વથી, જ્ઞાન દાન શિરોમણી.

૪

ખારા જળનો જીવ, મિઠા જળમાંથી મરે છે,
મિસરી મીઠી ઘણી, ગધાના ગ્રાણ હરે છે;
સિદ્ધલુકરું દૂધ, કનકને પાત્રે જામે,
ખીજી ધાતુ બહુ, માંદી વિરામ ન પામે;
છે એમ હરિ રસ આકરો, પ્રેમથી દિલ બહુ કરે,
કહે નરભેરામ ગુરુથકી, દુરજનને વિસ્મય કરે.

૫

નથી મૃત્તિકામાં પ્રભુ, નથી પિત્તળમાં પેઠો,
કનકની મૂર્તિ કરે, નથી ઈશ્વર મહિ બેઠો;
નથી ઘોરોમાં પીર, નથી જૈનોને દેર,
અસલ જીવે નહિ કાચ, સહ નકલોને હેર;
છે રામ નામ અક્ષર અસલ, ખીજું નકલ કહેવાય છે,
કહે નરભેરામ ગુરુથકી, પ્રેમે પ્રગટ જ થાય છે.

૬

શાસ્ત્ર પુરાણો વેદ, કમાવા કારણ શીખે,
આઠ પહોર દિન રાત, જઈને ઝિકણું ઝીક;
વાણી મધુરી વદે, મોરના જેવી કહિયે,
સર્પ વિછીને ખાયે, ઝેર એવું છે હૈયે;
જો રામ રટણ કાંઈ નહિ કર્યું, તે ગવાર છે તૈડિયા,
કહે નરભો ખરને લાલ શો, મિસરી ભર કે મૈડિયા.

૭

જીવતી જળને કાજ, જીવો પનઘટપર જાએ,
જેને જોવા અર્થ, તેટલું તે જઈ લાવે;
લાણે ભયં પકવાન, બૂખ સમ ભોગ કરે છે,
હદ આવી જે વાર, હાથ આડા જ ધરે છે;
ભાગવત પકવાન પણ ભટ કહે, અક્ષર એક જેથી પજે,
કહે નરભેરામ ગુરુથકી, સત્ય વસ્તુ તેને મજે.

૮

પ્રજાપતિની ઘોડિ, રાંડ શિદ દુરીજન જાયો,
પેટ ભરે કરી વિષય, એહમાં શું એ કમાયો ?
નિદ્રા મૈથુન આહાર માહિ, તું શું થયો રાજ ?
એ ગ્રાણી સર્વને, વિચારી જોને પાજ;
જો રામ રટણ કાંઈ નવ કર્યું, અંતે કારજ શાં સર્પ ?
કહે નરભો પેટ સર્વે ભરે, ગધાં બિનાડાં કૂતરાં.

૯

મેગળ નિસરી બહાર, ચાલતો મહાસુખ માણે,
 નહિ શત્રુ નહિ મિત્ર, વિશ્વને સરખું બાણે;
 પૂઠે ભસે બહુ શ્વાન, કેટલાં બેસી રહે છે,
 મેગળને મન નહીં, માન અપમાન જ દે છે;
 એમ હરિજન મેગળ રૂપ છે, જેને હરિનું ધ્યાન છે,
 કહે નરભેરામ ગુરુચક્રી, દુરિજન સધળા શ્વાન છે. ૧૦

ભટ્ટ પંજો અવતાર, જેની પરનારે પ્રીતી,
 ભટ્ટ પંજો અવતાર, જેહની ચાલ અનીતી;
 ભટ્ટ પંજો અવતાર, હરિ ગુણ ગાતાં લાજે,
 ભટ્ટ પંજો અવતાર, પરાયાં સુખ ભેઠ દાઝે;
 ત્રણે ભટ્ટ પંજો અવતાર, જે મોહો મોટમ માનને,
 કહે નરભેરામ રટયા નહીં, શીદ વણસાડયું ધાનને. ૧૧

ધાન ખાધું તે ધૂળ, નહીં વહાલા રઘુરાય,
 ધાન ખાધું તે ધૂળ, વળી જે વિષયી થાય;
 ધાન ખાધું તે ધૂળ, પાપ કરી પેટ ભરે છે,
 ધાન ખાધું તે ધૂળ, ધાત વિશ્વાસ કરે છે;
 સામાનું સુખ ભેઠ દાઝતો, નરકે જશે નિદાનરે,
 કહે નરભો ફટ ગધેડીના, શીદ વણસાડયું ધાનરે. ૧૨

કર ભેડી કહું કૃષ્ણ, સાંભળો અક્ષર મારો,
 મનુષ્ય દેહ દર્ષ ભલે, શીદ બ્રાહ્મણ અવતાર્યો;
 અણસમજીને એમ, જન્મ બ્રાહ્મણનો મોટો,
 મુજને ભાસે એમ, જન્મ બ્રાહ્મણનો ખોટો;
 જે જમે ઊધાર સાથે થયું, તેના ધરું છું શોકરે,
 કહે નરભો હાથ ધરી સહુ, સાધન સૌંધું લોકને. ૧૩

કાઈ કહેશે રે એમ, હાથ તો શિદને ધરિયે,
 હાથ ધર્યે જીવાય, નહીં તો પેટ ન ભરિયે;
 ધરિયે નહીં જો હાથ, નવસ્રાં કેમ ફરાય,
 હાથ ધર્યાં પરતાપ, ટાઢ તડકા તે જાય;
 જે હાથ ધર્યાં વણ મહેનતે, જીવવું તે તો ઠીક છે,
 જન નરભે તો નિશ્ચય કર્યું, હાથ ધર્યાંમાં ધીક છે. ૧૪

વગર મહેનતે ખાય, પારકા માગી મેવા,
વગર મહેનતે ખાય, હરાયા સાંઢો જેવા;
જીવે પારકું ખાઈ, એહ અવતાર ન સારો,
જોતો નથી વિચારી, લાલ લૂટાયે મારો;
જે માલ પારકા ખાઈને, મૂર્ખ હૈયે હરખાય છે,
કહે નરભો લાલ બધો ખુવે, નાગો શું લૂટાય છે. ૧૫

ખાતરવિન ભૂમિમાં, સહસ્ર મણુ બાજરી વાવી,
ખાર બધું ખાઈ ગયો, પાછી પાશેર ન આવી;
વિવેક સમજ્યો નહીં, પાત્ર કૂપાત્ર ન જોયું,
ખાધું તેને ના પર્યું, ખવરાવ્યું તેણે ના ખોયું;
સઘળી ભૂમિ સરખી નથી, કઈ છાયા કઈ તાપની,
કહે નરભો કુપાત્ર થાય તો, દસુંદ આવે પાપની. ૧૬

જાતક જીવન ધીક, વગર મહેનત જે જીવે,
જાન જાતક થાય, જીવો દેખાડું દીવે;
માગે સાકર ગોળ, તનુજને ટપલી મારે,
જાતકને નોતરી, જમાડે ધીની ધારે;
જાતક તો તે નથી જાણતો, જાન અતિશે થાય છે,
કહે છે નરભો મોટમપણે, લાખો જર લૂટાય છે. ૧૭

રધુનાથદાસ

—૩૩૩૩૩૩૩૩—

આ ગરબીઓ ગુજરાતમાં અતિ ઘણી પ્રસિદ્ધ છે
ઓધવજીનો સન્દેશો

ગરબી ૧ લી

ઓધવજી આંબારે વગે વ્રજમાં, મથૂરાથી મોકલીયા છે એમ જો;
વાલાને વાલાંરે વ્રજ આહિરડાં, ગોપિ જનનો જોવા કારણ પ્રેમ જો. ઓાં ૧
ગોકુળની શોભારે સુંદર શી કહું, નેહ આંબ્યા નંદજીને ભોવંન જો;
પુરુષોત્તમ જાણીને મળિયાં પ્રેમશું, પ્રીત કરીને કરાવીયાં ભોજન જો. ઓાં ૨
કુશળતા પૂછીરે વાસુદેવની, કુંવરનાં સંભારી સઘળાં કામ જો;
જશોદા રુવે ને સુખડાં સાંભરો, સૌ કો કહે કેમ નાંબ્યા સુંદર શ્યામ જો. ઓાં ૩
વાંસળિયો ને વલોણાં વાગે ધણાં, ઘેર ઘેર ગાય ગોકુળિયામાં ગીત જો;
આ મંગળ કીધારે દશ દિશાતણાં, ત્રણ લોકમાં કરે છે પુન્ય નિલ જો. ઓાં ૪
આંગણિયે આવીરે સરવે ગોપિયો, રથ કાંઈ છુટયો દીઠો નંદને દ્વાર જો;
અધર્મી અકૂર ફરી આંબ્યો હશે, એ જ ઘોડા ને એ જ દિસે અશ્વાર જો. ઓાં ૫
આપણા સ્વામીને એ તેડી ગયો, લાં જઈ એણે મરાંબ્યો છે કંસ જો;
પ્રાણ લેધને પાછો કેમ આંબ્યો હશે, માસીસો કરવાને લેશે માંસ જો. ઓાં ૬
જમનાજીમાં નાહિને એટલે આવીયા, જીવતિયે તો જાણ્યા શ્રીલગવાન જો;
રધુનાથના સ્વામીના સેવક એળખ્યા, અરસ પરસ લાં દીધાં ઝાઝાં માન જો. ઓાં ૭

ગરબી ૨ જી

ઓધવજી અમ સાથે રસીયો રૂશણે, રીસાયા કેમ કહોને દીલની વાત જો;
આંટી ને ધૂંટી તો નવ અમે જાણીએ, મોહનજીના મનમાં મોટી ધાત જો. ઓાં ૧
લક્ષણ સૌ જાણ્યારે લોભી લાલનાં, ગુણવંત છે પણ ગાયોનો ગોવાળ જો;
આહિરડો શું સમજે રસની રીતમાં, કાનુડો કાંઈ કુડાં ચઢાવે આળ જો. ઓાં ૨
જીવન સંગે રમવા જોખન જાળવ્યાં, બાળપણમાં ખાતે કરતાં ખેલ જો;
મનડાંની વાતોરે સૌ મનમાં રહી, મેલી ગયા કાંઈ દુઃખડાં ફેરી હેલ જો. ઓાં ૩
વચને અમને વાણારે એ વિકૃલે, જાતાં જાતાં જૂઠો દીધો કાલ જો;
છોકરડા સરખેરે અમને છેતર્યાં, તજી ગયો એ તસ્કરનો શો તોલ જો. ઓાં ૪

મહિયરિયે જાઉં તો મુજને ખીજવે, સાસરિયામાં સાસુનો સંતાપ ને;
 નહાની તે નણુદલરે યાજે યોલડે, પૂરણ લાગ્યાં પાડોશણનાં પાપ ને. ઓં ૫
 દુઃખડાની વેળાયેરે સુખડાં સાંભરે, અંત સમે તો કાય ન આવે કામ ને;
 સગપણુ તો સોનુરે પીતળ પ્રીતડી, વાલપણામાં વેર કરી ગયા શ્યામ ને. ઓં ૬
 દયા નવ આપીરે દિલથી ઉતર્યાં, દાસીનો તો દોષ ન જાણ્યો કાંય ને;
 પરમેશ્વર જાણીને પ્રીતે પૂજતાં, હરિજીને અમે હાથે કરતાં છાંય ને. ઓં ૭
 ભણુકારા વાગે છે ભોજન પીરસતાં, જમણુ કરીને જોઈએ હરિની વાટ ને;
 સાસુજી પૂછેરે વહુ તમે સાંભળો, રસોઈ કરતાં આવડો શો ઉચાટ ને. ઓં ૮
 અવગુણને ગુણુ શારે અબળા રાંકના, વાંક ધણુ પણુવનિતા સંગશું વેર ને;
 રઘુનાથના સ્વામીને કહેજો એટલું, ધણી થઈ હવે પ્રણુ પધારો ઘેર ને. ઓં ૯

ગરબી ૩ જી

ઓધવજી માધવરે મેલી કેમ ગયા, કહોને વીરા શો છે અમારો વાંક ને;
 નમેરા થયારે નંદના લાલજી, રણુ વગડામાં રેતાં મૂક્યાં રાંક ને. ઓં ૧
 ધીરજની વાતોરે ધરથી સાંભળો, પહેલી પ્રીતે હસ્યા અમારા પ્રાણુ ને;
 કાળજડાં છેઘાં રે ભીંતર ભેદિયાં, મરમ કરીને માર્યાં મોહનાં બાણુ ને. ઓં ૨
 ખાધાં ને પીધારે ખરચ્યાં વાપર્યાં, એને અમારે અણુવેચી મીરાત ને;
 લજ્જતો લોપીરે દુરિજન લોકની, મોહન માટે તજ્યાં કુટુંબ ને જાત ને. ઓં ૩
 વલોણું વલોવતી હું તો લાં જઈ, કહેતી હું તો જાગો જશોદા માત ને;
 મહિડાંને મશે મળતી મહારાજને, તેને મશે કરતી વળી હું તો વાત ને. ઓં ૪
 પરભાતે પાણીરે જમુના હું જતી, શેરડિયામાં સામાં મળતા શ્યામ ને;
 અલખેલો કરતો અમશું અતીધણુ, જૂઠા ઝગડા નેતું બાધું ગામ ને. ઓં ૫
 હિંદાડો રમતોરે મારે આંગણુ, છોકરડામાં માગી પોતે છાશ ને;
 માખણુને મશેરે મચકે નાચતો, અલખેલાની મોટી અમને આશ ને. ઓં ૬
 મેળાવો કરતોરે ઝાઝાં માંકડાં, સૂના ધરમાં જઈને કરતો સાન ને;
 બાળકડાં ખીજ એ અવસર આવતાં, દહીં ગોરસડાં પોતો સહિને કાન ને. ઓં ૭
 મોહારે ચડતોરે માંખણુ ચોરવા, રાડ લેઈને કરતો રસની રેલ ને;
 લાખેણી લીલારે એવી લાલની, ખાંત કરીને કરતો નવલા ખેલ ને. ઓં ૮
 વિસ્તારી વાતોરે કીજે કેટલી, સાંભરતામાં થાય ધણુ સંતાપ ને;
 રઘુનાથના સ્વામીને સરવે સાંભરે, તમે તમારું જીવો વિચારી આપ ને. ઓં ૯

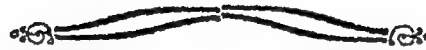
ગરબી ૪ થી

ઓધવજી સંદેશો કહેજો શ્યામને, મારા સમ જો મૂકી મનનો મેલ જો;
 કાનુડો કપટીરે આવડો કેમ થયો, છળ કરીને છતરિયે નહિ છેલ જો. આ૦ ૧
 આટલા દિવસરે આવું નવ જાણતી, ધરથી ન જાણ્યા ધૂતારાના ઢંગ જો;
 પાણીડાં પીનેરે ધર શું પૂછિયે, બાળપણમાં કીધો એશું સંગ જો. આ૦ ૨
 અણતેજ્યાં જાતારે નંદને આંગણે, વણ કરાવ્યાં કરતાં ધરનાં કામ જો;
 એવે રે મિશે જઈ મળતાં માવને, પલકે પલકે કરતી હું પરણામ જો. આ૦ ૩
 દીવડિયા મિશેરે દૂરથકી આવતિ, વડો કરીને વળતી વારંવાર જો;
 મોહનનાં મુખનાંરે લેતી મીઠડાં, જશોદા મુજને કહેતાં નિર્લજ નાર જો. આ૦ ૪
 માડીથી છાના રે મેવા લાવતાં, વાટકડીમાં દોતાં ગૌરી ગાય જો;
 દુધને દહિયેરે હરિને સિંચતાં, મેં જાણ્યું જે જીવન મોટા થાય જો. આ૦ ૫
 વેરીડાં કીધાં રે વ્રજનાં લોકને, વાલા કીધા ગોપી ગિરિધર લાલ જો;
 પુલડિયે પાંખડિયે હું નહિ ફૂળતી, કેમ વિસાર્યું વિઠ્ઠલજીયે બહાલ જો. આ૦ ૬
 જમાડી જમતાંરે જીવન પ્રાણને, પવન કરીને પોઢાડતી પર્યંક જો;
 એવાંરે સુખડાં તો સુપને વહી ગયાં, વેરી વિધાતાયે અવળા લખિયા અંક જો. આ૦ ૭
 આભૂષણ ધરતારે હરિને અતિ ધણાં, મોર મુગટ ને કુંડળ ઝળકે કાન જો;
 રાજની રીતિએ મોહન માલતાં, નિલ નિલ નિરખી જોતી નવલે વાન જો. આ૦ ૮
 વાસીહું વાળતાં ધરતી માતનું, રખે રજ ઉડે રસિયાને અંગ જો;
 આંખડલી આગળથી હરિ નવ મૂકતી, શા માટે હરિ તજ્યો અમારો સંગ જો. આ૦ ૯
 દુઃખડાંની વાતોરે ક્યાં જઈ દાખવું, કહિયે છિયે પણ કહ્યું ન માને કાય જો;
 કુવાની છાંયડી તે કુવામાં સમે, તસ્કરની મા કોઠીમાં પેશી રાય જો. આ૦ ૧૦
 અમારા અવગુણરે હરિના ગુણ ધણા, જોઈ નવ કરિયે વડા સંઘાતે વેર જો;
 રધુનાથના સ્વામીને કહેજો એટલું, મળવા આવો મનમાં રાખી મહેર જો. આ૦ ૧૧

ગરબી ૫ થી

ઓધવજી અખળા તે સાધન શું કરે, વાલા વિના તો વેહતી વ્રગટી આગ જો;
 સંદેશો લાવ્યારે ભુંડા જોગનો, નથી ખમાતો દાઝ્યા ઉપર ડાગ જો. આ૦ ૧
 જોગીડાં થયે તો જગમાં લાજીયે, ભોગીડાં કયમ ધરિયે લગવો ભેખ જો;
 વિશ્વાસે વસું છું વાલમ આવશે, અંગ માંહિથી ઉપની રંગતી રેખ જો. આ૦ ૨
 જંગમની જીગતી તો સર્વે જાણિયે, સમીપ રહે પણ શરીરનો નહીં સંગ જો;
 એકાંતે વસવુંરે એક જ આસને, ભેદ પડે તો પડે લજનમાં લંગ જો. આ૦ ૩

ફકીરી સાધ્યાનું તો ફળ પામિયે, દમન તજીને દીલ કરિયે દરવેશજ્ઞે;
 દેવને દેખેરે દીલ દેદારમાં, પોકારિયે શું પ્રભુ નથી પરદેશજ્ઞે. આ૦ ૪
 સંન્યાસી થઇએ તો સુખદુઃખ સાંભરે, વસ્ત્ર તજીને વનમાં કરિયે વાસજ્ઞે;
 પૂરણુ પ્રીત વિના તો પ્રભુજીનહીં મળે, દેહ દમનમાં દુઃખડાં બારે માસજ્ઞે. આ૦ ૫
 જૈની તો જાણેરે જ્યાં ત્યાં જીવને, જતિ ખરા જે જાણે જીવની જાતજ્ઞે;
 અલખેલો મેલીને નહિ થાઉં આરજા, ભુલું નહીં કાંઈ દેખીને વળિ બાતજ્ઞે. આ૦ ૬
 બ્રાહ્મણુ તે જાણેરે સાચા બ્રહ્મને, વિપ્ર વિવેકી વેદ તણા લે સારજ્ઞે;
 ઋષિપતિ રીઝીરે હરિના રંગમાં, પ્રેમ કરીને પૂજ્યા નંદકુમારજ્ઞે. આ૦ ૭
 ખટદર્શનવાળાને તો દુઃખડાં ખરાં, બાંધ્યું મારું મોહન સાથે મંનજ્ઞે;
 જ્ઞાન ગૂહારથ તો મનમાં ગમતું નથી, સુંદર વરને સોંપ્યાં તન મન ધનજ્ઞે. આ૦ ૮
 આસારું જાણો તો શે નથી રાખતા, જપતપ સાધન જગત માંહિનું કામજ્ઞે;
 વહોરતિયા વિના તો વસ્તુ નહીં મળે, મધુકર એનો તો ન્યારો છેઠામજ્ઞે. આ૦ ૯
 હરિ પાસે હતું તે અમને આપિયું, અમ પાસેથી ભરી પ્રેમની પોકજ્ઞે;
 રઘુનાથના સ્વામીને કહેજો એટલું, હેત હતું તે આવ્યું હૈયાનું હોઠજ્ઞે. આ૦ ૧૦

નિષ્કુલાનંદ*

વૈરાગ્ય વિષે

પદ ૧ લું-રાગ જંગલો

- જનની જીવેરે ગોપીચંદની, પુત્રને પ્રેયોં વૈરાગજી;
ઉપદેશ આપ્યો એણીપેરે, લાગ્યો સંસારિડો આગજી. જનની. ૧
- ધન્ય ધન્ય માતારે ધ્રુવતણી, કલાં કઠણ વચનજી;
રાજ સાજ સુખ પરહરી, વેજે ચાલિયા વનજી. જનની. ૨
- ઉડી ન શકે રે ઉઠિયો, બહુ બોલાવ્યો બાજંદજી;
તેને રે દેખી ત્રાસ ઉપનો, લીધી ફકિરી છોજો ફંદજી. જનની. ૩
- ભલોરે આગ ભરથરીતણો, તજી સોજસેં નારજી;
મંદિર ઝરુખા મેલી કરી, આસન કીધલાં બહારજી. જનની. ૪
- એ વૈરાગવંતને જાઉં વારણે, ખીજ ગયારે અનેકજી;
ભલારે ભુંડા અવની ઉપરે, ગણતાં નાવે છેકજી. જનની. ૫

* આ કવિનો જન્મ સંવત ૧૮૨૨ માં હાલાર દેશમાં, શેખપાટ ગામમાં, વિશ્વકર્મા (શુર્જર સુતાર) જાતિમાં, પિતા રામભાઈ અને માતા અમૃતબાને પેટ થયો હતો. કવિએ શ્રી સ્વામીનારાયણ પાસે દીક્ષા લીધી હતી. પોતે તીવ્ર વૈરાગી હતા. પોતે વૈરાગ્ય શા માટે લીધો હતો તે વિષે એક કાવ્ય રચ્યું છે અને તે આ ભાગમાં આપેલું છે. એમણે પોતાના તમામ કાવ્યો ગૂર્જરગીરામાં રચ્યાં છે. તે સર્વ પ્રસિદ્ધ થયા નથી. તેમને હિન્દી અને કચ્છી ભાષા સારી રીતે અવગત હતી. તેમના રચેલાં કાવ્યો અને કીર્તનો પુષ્કળ છે. તેઓની પોતાના સ્વકર્મમાં નિપુણતા વિસ્મય પમાડે તેવી હતી. સ્વામીએ પોતાના કાવ્યોમાં વૈરાગ્યનું અને તદુપયોગી સાધનનું વિશેષ સચોટ વર્ણન આપ્યું છે, તેથી શુજરાતી ભાષામાં વૈરાગ્ય તે આજ કવિનો સર્વોપરી મનાય છે. તેઓ ૮૨ વર્ષની પુખ્ત ઉમરે સંવત ૧૯૦૪ માં ઘોલેરામાં અક્ષરધામવાસી થયા હતા. સ્વામીએ જુદા જુદા વિષયો ઉપર નીચે પ્રમાણે ગ્રંથો રચેલા છે. (૧) ભક્તચિંતામણી (૨) ચમદંડ (૩) સારસિદ્ધિ (૪) વચનવિંધ (૫) હરિબળ ગીતા (૬) ધીરજાપચાન (૭) સ્નેહગીતા (૮) પુરુષોત્તમ પ્રકાશ (૯) ભક્તિનિધિ (૧૦) દૃઢ્યપ્રકાશ (૧૧) કલ્યાણનિર્ણય (૧૨) મનગંજન (૧૩) ગુણગ્રાહક (૧૪) ચોસઠપદી (૧૫) હરિવિચરણ (૧૬) હરિસ્મૃતિ (૧૭) અરજી વિનય (૧૮) અવતાર ચિંતામણી (૧૯) ચિન્હચિંતામણી (૨૦) પુષ્પચિંતામણી (૨૧) લગ્ન શકુનાવલિ (૨૨) વૃત્તિવિવાહ (૨૩) શિક્ષાપત્રી અને (૨૪) આસરે ૩૦૦૦ કીર્તનો.

ક્યાં ગયું કુળ રાવણુતણું, સગરસુત સાઠ હજારજી;	જનની.	૬
ન રહ્યું તે નાણું રાજા નંદનું, સર્વ સુપન વેવારજી.		
છત્રપતિ ચાલી ગયા, રાજા મૂકી રાજનજી;	જનની.	૭
દેવ દાનવ મુનિ માનવી, સર્વે જાણે સુપંનજી.		
સમજી મૂકા તો સારું થયું, જરૂર મૂકાવશે જંમજી;	જનની.	૮
નિષ્કુલાનંદ કહે નહિ મટે, સાચું કહું આર્થ સમજી.		

પદ ૨ જી

જંગલ વસાવ્યું રે જોગિયે, તજી તનડાની આશજી;	જંગલ.	૧
વાત ન ગમે આ વિશ્વની, આઠે પહોર ઉદાસજી.		
સેજ પલંગરે પોઢતા, મંદિર ઝરુખાં માંયજી;	જંગલ.	૨
તેને નહિ તૃણ સાથરો, રહેતા તરુતળ છાંયજી.		
શાલ દુશાલા ઓઢતા, ઝીણા જરકશી જામજી;	જંગલ.	૩
તેણે રે રાખી કંથા ગોઢી, સહે શિર શીત ધામજી.		
ભાવતાં ભોજન જમતા, અનેક વિધિનાં અન્નજી;	જંગલ.	૪
તેણે રે માગવા લાગ્યા ટુકડા, બીક્ષા ભવને ભવંનજી.		
હાજી કહેતાં હજારો ઉડતા, ચાલતા લશ્કર લાવજી;	જંગલ.	૫
તે નર ચાલ્યારે એકલા, નહીં પેન્નર પાવજી.		
રહો તો રાજા રસોઈ કરું, જમતા જાઓ જોગીરાજજી;	જંગલ.	૬
ખીર નિપજાવું ક્ષણું એકમાં, તે તો ભિક્ષાને કાજજી.		
આહાર કારણ ઉભો રહે, એકની કરી આશજી;	જંગલ.	૭
તે જોગી નહીં ભોગી જાણવો, અંતે થાય છે વિનાશજી.		
રાજ સાજ સુખ પરહરી, જે જન લેશે રે જોગજી;	જંગલ.	૮
તે ધન દારામાં નહિ ધશે, રોગ સમ જાણે ભોગજી.		
ધન્ય તે ત્યાગ વૈરાગને, તજી તનડાની આશજી;	જંગલ.	૯
કુળ રે તજીને નિષ્કુળ થયા, તેનું કુળ અવિનાશજી.		

પદ ૩ જી

હું બલિહારી એ વૈરાગને, ઉપનો જેને અંગજી;	હું બલિ.	૧
ઔદ લોકને ચતુરધા, ગમે સુખનો સંગજી.		
સુખ ન ઇચ્છે સંસારનાં, સમજે સુપન સમાનજી;	હું બલિ.	૨
વાત ગમે એક વૈરાગની, તન સુખ ત્યાગવા તાનજી.		

દુઃખીરે દેખે આ દેહને, રહે રાણ તે મંનજી;	
અનરથનું આગાર છે, જાણી ન કરે જતનજી.	હું બલિ. ૩
રાતદિવસ હૃદિયા વિષે, વરતે એમ વિચારજી;	
આ હુંરે કાણુ ને જઈશ ક્યાં, કરું તેના નિર્ધારજી.	હું બલિ. ૪
કરું ઉપાય હવે એહનો, ડોળી દીશ વિદીશજી;	
કાયરે ઉગારે મને કાળથી, સૌપું તેને જૈ શિશજી.	હું બલિ. ૫
રહે આતુરતા અંતરે, દેખી દેહ અનિત્યજી;	
સુખ ન માને આ સંસારમાં, ન કરે કાષ્ઠશું પ્રીતજી.	હું બલિ. ૬
એવી દશા આવ્યા વિના, ન હોય તનસુખ ત્યાગજી;	
ઉપરનો લાગેરે લગ્નમણો, વગોણા સરખો વૈરાગજી.	હું બલિ. ૭
હરિગુરુ દેવ દયા કરે, આપે એહ વિચારજી;	
નિષ્કુલાનંદ નિશંક થઈ, સેજે તારે સંસારજી.	હું બલિ. ૮

પદ ૪ થું

ત્યાગ ન ટકેરે રાગ વિના, કરિયે કાટિ ઉપાયજી;	
અંતર ઉંડી ઇચ્છા રહે, તે કેમ કરીને તજાયજી.	ત્યાગ. ૧
વેષ લીધો વૈરાગનો, દેશ રહિ ગયો દૂરજી;	
ઉપર વેષ આછો બન્યો, માંહિ મોહ ભરપૂરજી.	લાગ. ૨
કામ ક્રોધ લોભ મોહનું, જ્યાં લગી મૂળ ન જાયજી;	
સંગ પ્રસંગે પાંગરે, જોગ ભોગનો થાયજી.	ત્યાગ. ૩
ઉણ્ણુરતે અવની વિષે, ખીજ નવ દિશે બહારજી;	
ધન વરસે વન પાંગરે, ઈંદ્રિ વિષય આકારજી.	ત્યાગ. ૪
ચમકે દેખીને લોહ ચળે, ઈંદ્રિ વિષય સંજોગજી;	
અણભેટેરે અભાવ છે, ભેટે ભોગવશે ભોગજી.	ત્યાગ. ૫
ઉપર તજે ને અંતર ભજે, એમ ન સરે અરથજી;	
વણુશ્યોરે વણાશ્રમથકી, અંતે કરશે અનરથજી.	ત્યાગ. ૬
બ્રહ્મ થયો જોગ ભોગથી, જેમ બગડયું દૂધજી;	
ગયું ઘૃત મહિ માંખણથકી, આપે થયું રે અશુદ્ધજી.	ત્યાગ. ૭
પળમાં જોગીરે ભોગી પળમાં, પળમાં ગૃહીને ત્યાગજી;	
નિષ્કુલાનંદ એ નરનો, વણુ સમજે વૈરાગજી.	ત્યાગ. ૮

પદ ૫ મું

અમેરે જડ ભરતિ જોગીયા, ઇચ્છું નહિ વૈભોગજી;	
જગત પદારથ જીવને, રુચે નહિ જેમ રોગજી.	અમેરે. ૧

ખટરસ ખાવા નહિ ખોળિયે, જમશું જે મળશે અન્નજી;	
નિરમાને દિન નિર્ગમશું, રેશું મનમાં મગનજી.	અમેરે. ૨
જુનાં પુરાણાં પટ પેરશું, નહિ ધ્રુષ્ટું નવીનજી;	
શીત ઉષ્ણ શિર સહિ રેશું, રાખી કંથા કાપીનજી.	અમેરે. ૩
પ્રીત સૌશું પરહરી, કરશું કુંભુ ભજનજી;	
મોહ અમારા મનમાં, મને કરતું વિધનજી.	અમેરે. ૪
હરખ શોક હાણુ વૃદ્ધિને, સહેશું દુઃખ તનજી;	
નિષ્કુલાનંદ કહે નહિ દૈયે, નિજ કુળને લાંછનજી.	અમેરે. ૫

પદ ૬ કું

ઋષભકુંવરની રીતને, સુણો સંત સુગણજી;	
સમરથ ભરત નામે કરી, પાળો પંડ પ્રમાણજી.	ઋષભ. ૧
રાજ તજી તપ આદર્યું, તજી સૌ શું સનેહજી;	
દયામાંથી દુઃખ ઉપનું, થયો મૃગસું સનેહજી.	ઋષભ. ૨
તેને કરી તન ધારિયું, રહ્યું જ્ઞાન અભંગજી;	
અંગિરા કુલમાં ઉપના, રહ્યા સૌથી અસંગજી.	ઋષભ. ૩
મા બાપ મેલી મરી ગયાં, રહ્યાં ભાઈ ભોળાંજી;	
જડ જાણીને જેવું તેવું, અન્ન આપે ખાયજી.	ઋષભ. ૪
ટાવા સારુ ખેતર મોકલ્યાં, ચોર લે ગયા લાયજી;	
દેતાં બલિદાન દેવિયે, કરી આવીને સાયજી.	ઋષભ. ૫
લાંથી જડભરતને છોડ્યા, રાયે દર્ધ શિક્ષાયજી;	
નિષ્કુલાનંદ કહે એ નૃપને, ક્યો સુખનો ઉપાયજી.	ઋષભ. ૬

પદ ૭ મું

જડરે ભરતની જાતના, જોગી જે જગમાંયજી;	
ઈન્દ્રિય મનની ઉપરે, રહે શત્રુ સદાયજી.	જડરે. ૧
વિકળ ન થાયે વિષયમાં, રહે પરવત માંયજી;	
ધરમ ધીરજ મૂકે નહિ, મર મુસ્તક જાયજી.	જડરે. ૨
આઠે પહોરમાં એક ઘડી, નવ માને નીજ દેહજી;	
તેનારે સુખ સારું શું કરે, ઉપાય ન કરે એહજી.	જડરે. ૩
હરિ ધ્રુષ્ટાએ હરે ફરે, કરે જીવના ઉદ્ધારજી;	
જેને મળે એવા જોગીયા, પામે તે ભવ પારજી.	જડરે. ૪

એવા જોગીને આવી મળે, જાણે અજાણે જંનજી;
નિષ્કુલાનંદ કહે એ; નરને, પળમાં કરે પાવંનજી. જડરે. ૫

પદ ૮ મું

જોગી જીવેરે એવા જગતમાં, સગા સૌના સોહાયજી;
શત્રુ શોધતા સંસારમાં, જેને નવ જડે કાયજી. જોગી. ૧
સ્થાવર જંગમ સ્થૂળ સૂક્ષ્મ, ચરાચર જે જંનજી;
મન કર્મ વચને દૂલે નહિ, દયા દિલે અનંતજી. જોગી. ૨
નિશ્ચે એવાને નિરખીને, દયા દુષ્ટને નોયજી;
ખીજા તે સર્વે દયા કરે, જ્યારે એવાને જોયજી. જોગી. ૩
દેહદર્શી દુઃખ ભોગવે, કરે સુખને ઉપાયજી;
આત્મદર્શી આનંદમાં, રહે સુખમાં સદાયજી. જોગી. ૪
મૂલ્યે પોતાનું ભાસે નહિ, ત્રણ કાળમાં તંનજી;
નિષ્કુલાનંદ એમ સમજી, જોગી ન કરે જતંનજી. જોગી. ૫

પદ ૯ મું

પ્રથમ વૈરાગ્ય જેને પ્રગટે, તજે સકળ સંસારજી;
રાજસાજ સુખ સંપતિ, મેલે માલ ભંડારજી. પ્રથમ. ૧
આસન વસન ભૂષણ સજ્યાં, એથી ઉતારે મનજી;
અંતર વૈરાગ્ય જ્યાં ઉપને, તજી ભુવન ધમ્મજી. પ્રથમ. ૨
સત્ય ધાતુ સોમણ લગે, વાંછે નહીં વાસણજી;
ગામ ભોગ તે ગમે નહીં, ધમ્મજી અરણ્યમાં આસનજી. પ્રથમ. ૩
માતા તાત સુત સંબંધી, તજે ભાગિની ભાઈજી;
નારી ન ગમે દીઠ નૈણે, તોડે સૌ શું સગાઈજી. પ્રથમ. ૪
એટલાં તજી નર નિસરે, વળતો લિયે વેશજી;
સુખ દુઃખ સહે શરીરને, દેખી દેશ વિદેશજી. પ્રથમ. ૫
પછે ખેસે કોઈ થાનકે, જોઈ સુંદર જાગજી;
નિષ્કુલાનંદ કહે એ નરનો, વળતો ન રહે વૈરાગજી. પ્રથમ. ૬

પદ ૧૦ મું

વૈરાગને વિધન ધણાં, તાસી રહ્યાં તૈયારજી;
માન મોટાઈ છે મારવા, ઢોળાવવા ધન નારજી. વૈરાગ. ૧
ઉપરથી અભાવથી, ટકે નહિ કંદિ ટેકજી;
પાંચ વેરી પ્રચંડ છે, અધિક એકથી એકજી. વૈરાગ. ૨

ખાતાં પિતાં સુતાં જગતાં, વસવું વેરીને વાસજી;
જમતાં સૂણતાં ખોલતાં, તેનો કરવો તપાસજી. વૈરાગ્ય. ૩
તપાસ વિના જે ત્યાગિયું, હોડે કરી હૈયાબેરજી;
તે કાઈ દહાડે કચવાઈને, કંઈક ભાગશે ભૂરજી. વૈરાગ્ય. ૪
અંતર ઉંડા અભાવથી, કરિયે તનમન ત્યાગજી;
વિષયને વિષ કરી જાણિયે, રાખિયે નહિ રાગજી. વૈરાગ્ય. ૫
સાચે કારજ સર્વે સરે, કાચે રાચે નહિ રાગજી;
નિષ્કુલાનંદ કહે નહિ જીવ, અણુસમણ ખેડાગજી. વૈરાગ્ય. ૬

પદ ૧૧ મું

વૈરાગ્ય વિણુ એ વાણી વહે, સમજ્યો નહીં વેશજી;
મોટા સંતની સેવા ક્યાં મળે, એમ આપે ઉપદેશજી. વૈરાગ્ય. ૧
તન ધન સંત વડે કરી, સેવા સાધુની કીજેજી;
વિધ વિધના વિજનશું, રૂડી રસોઈઓ દિજેજી. વૈરાગ્ય. ૨
આગ્યે સાધુને અર્પિયાં, સૂત વિત ધરખારજી;
એવા ભક્ત લખાયા ભક્તમાળમાં, દેખો દીલના ઉદારજી. વૈરાગ્ય. ૩
આજ સાધુને આપતાં, ક્યારે મુંઝાયે મનજી;
સૂત કલત્રને કારણે, દોડી ખરચો છો ધનજી. વૈરાગ્ય. ૪
અમેરે ત્યાગી સર્વે લાગિયું, ત્યાગ્યાં રાજ ને પાટજી;
તમારા કલ્યાણને કારણે, સંત વરતાવે વાટજી. વૈરાગ્ય. ૫
એ વણુ શા વૈરાગ્યની વાતડી, સૂણજો નર નારજી;
નિષ્કુલાનંદ કહે એ નરનું, કેમ પડશે પારજી. વૈરાગ્ય. ૬

પદ ૧૨ મું

જેનુંરે મન વનશું વર્તવું, અતિ રહેતા ઉદાસજી;
તો તાક્યા વસ્તીએ વસવા, બાંધી સૌ સાથ આશજી. જેનુંરે. ૧
જેને ગમતી જીર્ણકંથા, જેવું તેવું જળ ઠામજી;
તેણે રંગ્યાં રૂડાં તુંબડાં, વજ્ર માગે ગામો ગામજી. જેનુંરે. ૨
રસે રહિત અન્ન જમતા, દેવા દેવને દંડજી;
તેનેરે જોઈયે તીખાં તમતમાં, ખાવા ખીર ને ખંડજી. જેનુંરે. ૩
જેનેરે જાગ્યા આગ લાગતી, ગમતું નહિ સજ્યા ને ધરજી;
તેનેરે આસનથી ઉઠાડતાં, જગાડવો મણિધરજી. જેનુંરે. ૪

પોતાનો પરિવાર પરહરી, ચાલ્યા એકલા આપણ;
તેનેરે સ્નેહ બાંધ્યો શિષ્યશું, લીધો પરનો સંતાપણ. જેનુરે. ૫
આછી સમજ એ જે આદરે, કાચો થકો કોયણ;
નિષ્કુલાનંદ કહે તે નરને, અંતે એમ હોયણ. જેનુરે. ૬

પદ ૧૩ મું

વાય વાય જો કુમતિ મતિ તારીરે, મેલિ મોહન વંદન જોઈ નારીરે;
હાયો હેવાન કુબુદ્ધિ જીતી બાજરે, લાગી પેજર ન આવી લાજ પાજરે. ૧
તેં તો ખારી બલાને ખોળિ લીધીરે, તેં તો વાઘણીસું વાલપ કીધીરે;
તણ મહા રસના પ્રભુ મેવારે, જાણિ ઝેરનું જાળ પારખું લેવારે. ૨
તેં તો સ્નેહ કીધો સર્પણિ સાથેરે, માગી લીધું મૂરખ દુઃખ માથેરે;
ઘણી ઘાત થઈ છે ધરમાંધરે, તેનો તુજને વિચાર નહી કાંધરે. ૩
તારું વિષય સંગાતે ચિત્ત બાંધ્યુરે, આંખ તજને આંક ફળ ખાધુરે;
તેં તો વણસાજું છે કાજ તારુંરે, કહે નિષ્કુલાનંદ તે સારુંરે. ૪

પદ ૧૪ મું

ધિક ધિક તારો જો અવતારરે, તેં તો ન કર્યો નર જો વિચારરે;
ચોદ લોકને ગઈ છે તારી ચાવીરે, તુંને તેની પ્રતીત કેમ આવીરે. ૧
બ્રહ્મા સરખાને જેણે જો ભોળાવ્યારે, શિવ સરખાને જેણે જો ડોલાવ્યારે;
જેણે એકલશૃંગીને અંધ કીધોરે, જેણે પરાશર પકડીને લીધોરે. ૨
કીધું નારદતાણું તે મુખ કાળુરે, ઋષિ શૌભરિતાણું તે તપ ટાળ્યુરે;
જેણે અંધ તે અસૂર કુળ કીધુરે, કહિ અમૃત ને જો વિખ દીધુરે. ૩
જેણે રાવણતાણું કુળ ખોળ્યુરે, ત્યાં તારું તે મન કેમ મોહ્યુરે;
લધું દુઃખ તે અલ્પ સુખ સાટેરે, કહે નિષ્કુલાનંદ તે માટેરે. ૪

પદ ૧૫ મું

બળો બળો કુમતિ મતિ તારીરે, તેં તો વાત કાંચ ન જોઈ વિચારીરે;
કાં ગઈ તારી અકલ અભાગીરે, તણ સુખ દુઃખ મુખ લીધું માગીરે. ૧
તુંને વિષય મોદિક કેમ ભાવેરે, થાવા હડકાયાની હોંસ કેમ આવેરે;
તારું ધન દારા દેખી દિલ ડોલેરે, થે ખાવરો ને હક બક બોલેરે. ૨
તારું અસત્ય ધંધે તે મન લાગ્યુરે, સુતા સિંહને ઉઠાડી વિખ માગ્યુરે;
મન ગમતી ખાધી તે ઠગ મૂળીરે, તણ સુખસેજ સૂતો જઈ શૂળીરે. ૩
ફટફટ કુમતિ મતિ તારીરે, તણ મહિ ને વલોયું જઈ વારીરે;
કહે નિષ્કુલાનંદ નર તુંનેરે, વળી કહીશ કહ્યું નહીં મુનેરે. ૪

પદ ૧૬ મું

એક અચંપો આવે છે અતિ ભારીરે, તુંને લાજ નથી આવતી લગારીરે;
 લખ ચોર્યાશી કુટુંબ કુળ તારું, ખર શૂંકરમાં કેને કુંજ સારું. ૧
 અંડ ઉદ્ભવ ને સ્વેદ જરાયુરે, વાર અનેક તું ઉપજો મરાયુરે;
 ઉંચ નીચમાં લીધા તે અવતારરે, આઘે શ્વપચ દર્ષ વર્ણ અદારરે. ૨
 એક એકને ઉદર નર આવ્યોરે, તું તો સરવે તણા સુત કહાવ્યોરે;
 તેની લાજ તુંને ન આવી લેશરે, હવે આપિયે તે કિયો ઉપદેશરે. ૩
 દીઠો નહિં તુજ જેવો કાય ડાહ્યોરે, તું તો ભુખ ને દુઃખથી નકાયોરે;
 કહે નિષ્કુલાનંદ તુંને કેટલુંરે, માન તણ હજી માને તો છે લલુંરે. ૪

પદ ૧૭ મું

સત વાત એક સાંભળોને સારીરે, જો જો જન મન વાત એ વિચારીરે;
 આવી મનુષ્યા દેહ તે શ્યા માટેરે, આવ્યો કુણ કામ ચાલ્યો કુણ વાટેરે. ૧
 તેની સંતને ન પૂછી વાત સાચીરે, તું તો આપણે ડહાપણે રિયો રાચીરે;
 કરે સુખના સમાજ કાજ કામરે, તારું મન મોહું દામ વામ ધામરે. ૨
 કરે મનોરથ મન નિલ નવારે, વિષે સુખ વળી ભોગ જે ભોગવારે;
 આજ સૂધી તેનો અભાવ ન આવેરે, કેમ ધંતુરાનાં ડોડાં ભુંડાં ભાવેરે. ૩
 ભખ્યો ભોયંગ ને લાગે લિખ મીઠોરે, કરી કમાણી ને હાલ્યો નર હિઠોરે;
 શી અકલ લીધી છે નર તે શિખીરે, કહે નિષ્કુલાનંદ નર દેખીરે. ૪

પદ ૧૮ મું

એક વાત વળી સાંભળી છે સારીરે, કહું વિવિધ પ્રકાર જો વિચારીરે;
 એક આવશે એસાચો વળી વહાણેરે, માન્યું મુરખ પજ્યો હું બંધિખાતેરે. ૧
 ચાલ્યો ફેરને દીઠું છે સર્વે ફરતુંરે, માન્યું મનમાં જે પામ્યો હવે મરતુંરે;
 થયો આકળો અભાગી લાગી લેરીરે, ખરા ખારવા વિશેષે જાણ્યા વેરીરે. ૨
 ચડી દોલ ને દીઠું છે દુઃખદાઇરે, મારી ઠેક છેક પજ્યો પાણિ માંધરે;
 એમાં દોષ કાહો કેને હવે દઇયેરે, મળ્યો સતસંગ તરી તણ જઇયેરે. ૩
 તણ સુખ પજ્યો દધિ દુઃખ માઇરે, એ પ્રકારમાં ન જાય કયાઇરે;
 સર્વે સુખ દુઃખ વાહાણું જો સહિયેરે, કહે નિષ્કુલાનંદ પાર થઇયેરે. ૪

પદ ૧૯ મું

એક મૂરખને હાથ મણિ મળિરે, જોઈ ચાખી સૂંઘી ન લાગી ગળીરે;
 હતો વેવલો ને કાવતો વિવેકરે, જોઈ ત્રાડી ફાડિ નાંખ્યું નર ફેંકીરે. ૧

તેમ સતસંગ મળ્યો શિરોમણિરે, હતિ બાળ બુદ્ધિ કુબુદ્ધિને ધણીરે;
 તેણે સતસંગ રંગ અંગ ત્યાગ્યોરે, કાળા કામળાને કસુંબો ન લાગ્યોરે. ૨
 રહે પથ્થર કારો જે પાણી માંધરે, જેમ જળ મળે જવાસો સુકાધરે;
 મળિ મરકટ ને રાજ સાજ સિદ્ધિરે, દેખી ટોપરું ને તરત ટેક દિધિરે. ૩
 મળિ અલ્પમતિને વાત મોટીરે, કરે અનમાન જ્ઞાન કહે ખોટીરે;
 મળિ અનુપમ મોજ તેજ લાગીરે, કહે નિષ્કુલાનંદ એ અભાગીરે. ૪

પદ ૨૦ મું

જેમ સર્પને પાળાને દુધ પાયરે, તે તો ધરના પરનાને ખિજ્યો ખાયરે;
 જેમ વેરીને શિખંવે વિદ્યા વિધરે, કરે દાવ ધાવ પાછો પરસિદ્ધરે. ૧
 દેખે દિનમાં અંધારું ખાંતે ખોળારે, એવા અંધ નર ઉલુકની ટોળારે;
 એવો નર કાઈ દિઠો ન નકારોરે, મળ્યું કલ્પવૃક્ષ માગ્યો છે કુકારોરે. ૨
 પજું અવળું ન સૂઝે ખીજું સાજરે, રિઝ્યા રાજ પાસ માગી છે પિયાજરે;
 કરિ કલ્પવૃક્ષ સમ કહાવેરે, મળે તેને તેવું જેને જેવું લાવેરે. ૩
 કેશે દેવનો ચોર મેલું દેખીરે, પણ અંતરની ઇચ્છા ન ઉવેખીરે;
 પડી જન્માંતરે વાત પાછીરે, કહે નિષ્કુલાનંદ એ સાચીરે. ૪

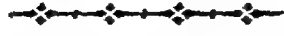
પદ ૨૧ મું-સાચી વાર્તા

સંતો સાંભળો સાચી વારતા, નથી લીધો આ ભુખ્યે ભેખરે;
 જનુનીતો જ્યો કહું છું અવશ્ય હતો હું એકરે. સંતો. ૧
 ગાર્કુ બલદ ગાય ને ઘોડી, ડોખાં હતાં દશ ખારરે;
 પાંચ મલીને પુછતાં મુને, કરતો હું કારભારરે. સંતો. ૨
 અન્ન ધન ધામ ને ધરણી, પરણી હતી ઘેરરે;
 છોટાં છોટાં છોકરાં હતાં, હતી માતાજીની મ્હેરરે. સંતો. ૩
 ખાવા પીવાનું ખૂબ જડતું, વસ્ત્રનો નહિ પારરે;
 જોઈએ તેવા જોડા જડતા, તકે તકે તૈયારરે. સંતો. ૪
 જ્ઞાન વૈરાગ્યે ગળે ઝાળ્યો, કાંઈ ન ચોંટ્યું ચિત્તરે;
 નિષ્કુલાનંદ કહે નહિ કહું, તો જોડશે મારું ગીતરે. સંતો. ૫

અહ્લાનંદ

એ જાતનો ચારણ હતો, એની કવિત્વ શક્તિ
મોટી અને તાત્કાલિક હતી

શૃંગારનાં પદા

પદ ૧ લું-રાગ ધનાશ્રી

છેલા ચાલંતા ગજ ચાલ, આવો મારે આંગણે;
હું તો મોહિ છું મોહનલાલ, તોરે પુત્રડાંતણે.-ટેક. આવો. ૧
પ્રીતમ પેયોં પ્રેમથી, તમે સોનેરી સુરવાળ;
જરકસિયા જામાતણી, મારા ચિતડામાં ખુંતી ચાળ. આવો. ૨
રૂપાળો રતને જજ્યો, કાળુ શોભે કમર કટાર;
ગુણિયલ ગજમેતિતણો, રાજે હેડા ઉપર હાર. આવો. ૩
સુંદર મુખ સોહામણું, બેઠ લાજે શશિયર કોડ;
અહ્લાનંદના વાલમા, તારા મોળિડાનો અજબ મરોડ. આવો. ૪

પદ ૨ જું

ઓરા આવોને પ્રાણુ આધાર, વાલા મારે ઓરડે;
હું તો મોહિ છું નંદકુમાર, બાળુકેરે બોરડે.-ટેક. વાલા. ૧
સોનાકેરાં સાંકળાં, પેયોં રસિયા જાદવરાય;
હરિવર અટકાં હાથનાં, મારે અટકયાં અંતરમાંય. વાલા. ૨
અજબ અલૌકિક અંગુળી, રાજે નખ મણી-લાલ સમાન;
શોભા વિંટી વેઢની, કાળુ રાજે છે રસિયા કાન. વાલા. ૩
અંગ અંગ પ્રતિ ઓપતા, શોભે સુંદરવર શણગાર;
અહ્લાનંદના વાલમા, તારી બાનકની બલહાર. વાલા. ૪

પદ ૩ જું

વાલી લાગે છે વ્રજચંદ, ધારા તારી પાધડી;
મરમાળા બાળમુકુંદ, જીવડલામાં જડી.-ટેક. ધારા. ૧

પુલહડો ઉછાળતા, જ્યારે સામા આવો છો સેણુ;
જાદવ સામું જોધને, મારાં નાથ ઠરે છે નેણુ. પ્યારા. ૨
અતિ મરમાળી આંખડી, કાંચક સુંદર રાતી ડાર;
આડી નજરે હેરતા, કાળુ લાગો છો નંદકિશોર. પ્યારા. ૩
આંટો ઉપરણીતણો લાળી, વાઘ છે મનમાં લાવ;
પ્રહ્લાનંદ જાંય વારણે, તારા મુખડા ઉપર માવ. પ્યારા. ૪

પદ ૪ થું

રૂડી લાગે છે વ્રજરાજ, છખી તારી શામળા;
કાના મનકું લેવા કાજ, ચાલો છો ઉતાવળા.-ટેક. છખી. ૧
આવીશ હું અલખેલડા, વારિ ગિરિધર તારી ગેલ;
કબુદ્ધિડાં નિંદા કરી, છોને મૂરખ ઘોતાં મેલ. છખી. ૨
રસિયા તારા રંગની, લાગી ચટકી ચિત્તડામાંય;
શંકા તણ સંગ ડોલશું, હવે જગથી ડરેરે બલાય. છખી. ૩
અચળ તમારો આશરો, મારે નહીં બિજની આશ;
પ્રહ્લાનંદ કહે રાજનાં, અમે દામ વિનાનાં દાસ. છખી. ૪

પદ ૫ મું

હેલિ જોને આ નંદકુમાર, સલુણો શોભતા;
ચાલે મદઝર ગજની ચાલ, રસિક ચિત્ત લોભતા. ૧
પ્યારી લાલ સુરંગી પાંધ, અલૌકિક બાંધણિ;
છુટા પ્રેય બુક્યા ચહુકાર, અધિક શોભા બણી. ૨
રૂડી રાંજે છે નલવટ રેખ, મનોહર માવને;
જોતાં કેસર તિલક અનુપ, વધારે લાવને. ૩
ઉભા અલવ કરે અલખેલ, સખાના સંગમે;
ખેલે પ્રહ્લાનંદનો નાથ, રાંજેસર રંગમે. ૪

પદ ૬ હું

શોભે નટવરજીને શિશ, કલગી વાંકડી;
પુખરાજ પીરાજ લાલ, મોતિડેથી જડી. ૧
તોરો પુલતણો નવરંગ, મોલિડા ઉપરે;
જોધને કાનકુંવરનું રૂપ, મારાં નેણાં ઠરે. ૨
સખિ આંટાદાર અનુપ, પિયાજની પાંધડી;
તે તો નહિ વિસરે પણ એક, જીવડામાં જડી. ૩

લલકે કુંડલ કાનું માંહિ, કે મોંઘા મૂલના;
બાંધ્યા બ્રહ્માનંદના નાથે, કે બાળુ ફૂલનાં. ૪

પદ ૭ મું

આંખડલિ શરદ સરોજ, રસિલા લાલની;
દેખિ મનકું પામે મોહ, તિલક છબિ ભાલની. ૧
નાસા સુંદર દીપ સમાન, અતિ શોભી રધ;
મુખ નિરખીને શશિયર જોત, ગગનમાં ઝાંખી થઈ. ૨
લીધી લટકાળ નંદલાલ, કે હાથ કપાળુને;
એનિ ચટક રંગીલિ ચાલ, હરે મન પ્રાણુને. ૩
કાળુ મોતિડે જડિત કટાર, કમર કશી લીધલો;
નિરખી બ્રહ્માનંદ કહે જન્મ, સુફલ મારો કીધલો. ૪

પદ ૮ મું

સખિ કેસર ભીનો કાન, હરે જોઈ છાતડી;
રુડિ આંખડલિમે રેખ, મનોહર રાતડી. ૧
બેનિ સાંભળતાં ગુલતાન, થઈ એના ગીતમે;
રસિયા વર કેરો રંગ, ચઢ્યો મારા ચિત્તમે. ૨
સમઝાવી મુજને શાન, નેણું કેરિ સાનમે;
મુને મગન કરી મસ્તાન, અમૃત રસ પાનમે. ૩
કાળુ રાજે જે ગૌર કપોલ, સુભગ તિલ ત્રાજવી;
શોભે બ્રહ્માનંદનો નાથ, રસિલો રાજવી. ૪

પદ ૯ મું

લટકાળા તારે લટકેરે, લેરખડા હું લોભાણી;
વાંસલડી કેરે કટકેરે, ચિતડાને લીધું તાણી. ૧
છોગલિયું તારું છેલારે, આવી અટકયું અંતરમાં;
વણુ દીઠે રંગના રેલારે, બેઠી અકળાઈ ધરમાં. ૨
રાતી આંખલડીની રેખુંરે, મનડામે ખુંતી મારે;
ડોલરીઆ હું નવ દેખુંરે, જંપ નથી થાતો જ્યારે. ૩
મરમાળી મૂર્તિ તારીરે, વાલમ મારે ચિત્ત ચડી;
બ્રહ્માનંદના હાર હબારીરે, કેમ કરી મેલું એક ઘડી. ૪

પદ ૧૦ મું

રુકું લાળ તિલક રૂપાળુંરે, કાડે કીધું કેસરનું;
 લાવે હું સુંદર લાળુંરે, કામડલું મેલી ધરનું. ૧
 વાંકી છુકુટિ જોઈ વનમાળીરે, મારું લોભાણું મનડું;
 મોહન નાસા વનમાળીરે, દોયલી વેળાનું ધનડું. ૨
 તારાં લોચનીયાં નંદલાલારે, રંગભીના રંગ ભરિયાં;
 વ્રજજીવન નટવર વાલારે, ગુણિયલ અંતરમે ગરિયાં. ૩
 લટકાળા મોહની લાગીરે, લાવે મુખડું ભાળીને;
 અહ્લાનંદના શામ સુહાગીરે, યેઠી જગલય ટાળીને. ૪

પદ ૧૧ મું

માણીગર મોલિકું તારુંરે, સુંદર પુલડેથી જાયું;
 મોહન તેમાં મન મારું રે, ઠીક કરીને ઠેરાયું. ૧
 રૂપાળું રંગનું ભરીયુંરે, શોભે કાચું સોનેરી;
 છોગલિયું નૌત્તમ ધરિયુંરે, લાડકડા વાલમ લેરી. ૨
 કાળુ નવલ કલગી નિર્ભિરે, ચિતડામાં લાગી ચટકી;
 થઈ ગઈ દીવાની સરખીરે, લોક લજ્યા સર્વે પટકી. ૩
 બહુ અંતરમાં રસ બસિયુંરે, ગરક કસુંખી મોલીડું;
 અહ્લાનંદના મનમાં વસિયુંરે, મોહન તારું મોલીડું. ૪

પદ ૧૨ મું

વ્રજ જીવન શામ વિહારીરે, લાવણમાં હું લેવાણી;
 મેં તો મેલ્યો જગ વિસારીરે, કાતુડા તારી કેવાણી. ૧
 સુંદર વર રંગડો ચડીયોરે, મરમાળા મોહન તારો;
 જગતૃણ સરખો ત્રેવડિયોરે, કુણ માને એનો ડારો. ૨
 તમ સાથે પ્રીતિ બાંધીરે, કાષ્ઠની શંકા કેમ ધરું;
 ચિન્તામણિ સુંદર લાધીરે રાંક થઈને શીદ કરું. ૩
 તમ સાથે રંગના ભીનારે, દિલડું માન્યું ડોલરિયા;
 અહ્લાનંદના નાથ નવિનારે, વાલમ અમે તમને વરિયા. ૪

પદ ૧૩ મું-રાગ ગરખી

ચાલો ચાલો સૈયરનો સાથ, વૃન્દાવન જાઈએરે;
 સખી છેલ છબીલાને સંગ, હુણી મળી ગાઈએરે. ૧

વહાલો જીવે છે આપણી વાટ, ઉભા છે વનમાંરે;
 સખી આપણે સાથ એકાંત, મળ્યાનું છે મનમાંરે. ૨
 બહાલે મોરલી લીધી છે હાથ, વળગે છે ઘેરીરે;
 આવી ઉભા છે જમુનાને તીર, પિતાંબર પેરીરે. ૩
 વાલે પેચ્યા છે પુલડાંના હાર, બાંધ્યા છે બાજુરે;
 એને દહેકે છે કાનો માંઘ, કુંડલિયા કાજુરે. ૪
 વાલે મૃગલાં પમાચ્યાં મોહ, બંસીને નાદેરે;
 હરિ ગાય છે સુંદર ગીત, મધુરે સાદેરે. ૫
 હરિને હેતે કરીને હાથ, ઝાલ્યાનો હેવારે;
 સખી અક્ષાનંદનો નાથ, રમવા જેવારે. ૬

પદ ૧૪ મું

જેને જેને સખી એનું રૂપ, મનોહર રાજેરે;
 મુખ લાવણ્યતા જોઈ કામ, કે કાટિક લાજેરે. ૧
 જેને પુલડાંનો તોરો શિશ, સુંદર શોભેરે;
 જોઈ લાલ સુરંગી પાંચ, મનકું લોભેરે. ૨
 બહાલો નેણે જણાવે છે નેહ, હેતે હેરેરે;
 મુને ન્યાલ કરી નંદલાલ, આજીને ફેરેરે. ૩
 પેરી શોભીતા શણગાર, રૂડા લાગે રમતારે;
 વાલો વ્રજ નારીને ચિત્ત, ગિરિધર ગમતારે. ૪
 મારાં લોચનિયાં લોભાય, નટવર નિરખીરે;
 હું તો મગન થઈ મનમાંય, દિવાની સરખીરે. ૫
 ઉભા ગીત મધુરું ગાય, ગોપીજન સંગેરે;
 બહાલો અક્ષાનંદનો નાથ, રમે રસ રંગેરે. ૬

પદ ૧૫ મું

આવો આવોને નંદજીના લાલ, આપણુ રમીએરે;
 રૂડાં ભોજનીઆં બહુ ભાત, જમાડું તે જમીએરે. ૧
 વારી શામળીયા તમ સાથ, લાગી પ્રીતિરે;
 હવે શું કહેશે સંસાર, કાઈથી નથી ખીતીરે. ૨
 મારા હેતુ છો હેડાના હાર, તમપર વારીરે;
 તમ કાજ કાડીલા કાન, મેં સેજ સમારીરે. ૩

મારે તમથી જગમાં કાચ, ખીનું નથી વાહુંરે;
 જે જે જોઈયે તે જાદવરાય, આણી આણી આહુંરે. ૪
 લઈ સરવસ સુંદર શ્યામ, તુજપર વાહુંરે;
 તારા છોગલિયામાં શ્યામ, મોહું મન મારુંરે. ૫
 અહ્લાનંદના બહાલા ગુણવાન, પધારિને આરારે;
 તમને એક ઘડી અલખેલ, નહિ મેલું ન્યારારે. ૬

પદ ૧૬ મું

તારી આંખલડી અલખેલ, અતિ અણિયાળી રે;
 હું તો ગરક થઈ ગુલતાન, કે ભૂધર ભાળી રે. ૧
 માથે લાલ કસુંખી પાધ, તોરો લટકે રે;
 છખી જોઈને સુંદર શ્યામ, મન મારું અટકે રે. ૨
 રૂડી કેસર ફરી આડ, કે લાલ વિરાજે રે;
 જોઈ મુખની શોભા માત્ર, પૂરણ શશી લાજે રે. ૩
 શોભે ધુધરડીનો ઘોર, કેડે કંદોરો રે;
 ગળે મોતીડાની માળ, ચિતકું ચોરો રે. ૪
 શોભે સુથણલી સોરંગ, રૂપાળો રેટો રે;
 બહાલા પેરીને પ્રાણ આધાર, ભાવેસું ભેટો રે. ૫
 બહાલા અહ્લાનંદના નાથ, આવી સુખ આપોરે;
 મુને મ્હેર કરી મોરાર, પોતાની કરી થાપોર. ૬

પદ ૧૭ મું

સખી નન્દતણે દરબાર, માહા રંગ રેલે રે;
 બહાલો ગોવાળાની સાથ, ખાંતીલો ખેલે રે. ૧
 મુને કાનુડાનાં કેડ, ગમતી જોવા રે;
 બહાલે કીધો અલૌકીક ખ્યાલે, મારું મન મ્હોવા રે. ૨
 કાને ગોપી ગોવાળાને ઘેર, ગોપ જમાજ્યા રે;
 રૂડાં લટકાં કરી નંદલાલ, કે ખૂબ રમાજ્યા રે. ૩
 હસી હેત કરી હરિ રાય, ઝાલી મુને હાથે રે;
 બહાલે દુષ્પતણી લે હેલ, ઢોળી મારે માથે રે. ૪
 મુને કીધી રસખસ કાન, ભીંજી મારી સાડી રે;
 મુને ચસકો લાગ્યો એ સાથ, જઇશ હું તો દહાડીરે. ૫

ઠહાલો ડાલે ગોવાલીડા સંગ, બોલે સારું સારું;
હેલી અક્ષાનન્દને નાથ, મોહું મન મારું.

પદ ૧૮ મું

ઓરા આવોને સુંદર શ્યામ, એકાંતે મળાયેરે;
ઠહાલા દિન જાણીને દયાળ, અઢળક ઢળાયેર. ૧
વારી મુરતી તમારી માવ, વસી દિલ મોરેરે;
હું તો જોઈને થઈ શુલતાન; પુલો કરે તોરેર. ૨
ઠહાલા તમને મળ્યાનાં છે કાઝ, કરિયે વાતુંરે;
વાલા તમ વિના પણ એક, નથી રેવાતુંર. ૩
તમે દીલડાના દરીઆવ, કે છેલ છોગાળારે;
મારા મનમાં માન્યા મોરાર, છો મરમાળાર. ૪
આવી તમ સાથે અલબેલ, પ્રીત બંધાણીરે;
સુખ લાવણ્યતા જોઈ માવ, હું લોભાણીર. ૫
તમે મોટા થઈ મહારાજ, શું લલચાવોરે;
વાલા અક્ષાનન્દના નાથ, હસિને બોલાવોર. ૬

ઈશ્વરને લજવા વિષે

પદ ૧૯ મું-રાગ ગરબી

પ્રભુ સાથે કરને રે નર તું પ્રીતડીરે, મેલિ મોહ મત્સર અભિમાનરે;
દિન ઝાઝા રહેવું નથીરે આ દેહમારે, હૈયાપુટા શાને થાય છે હેરાનરે-પ્રભુ. ૧
સમજીને શરણું તું લેને સાચા સંતનુંરે, જય તારા અનંત જનમનો રોગરે;
દુર્લભ મનુષ્યજનમ ભરતખંડમારે, વારે વારે એવો મળે નહિ જોગરે-પ્રભુ. ૨
સમજી વિચારીને જોને તું કાણુ છેરે, ક્યાંથી તું આવ્યો ને જઈશ કેને ઘેરરે;
ચારને દિવસરે રહેવું આ સંસારમારે, અમૃત તજીને ખાય છે ઝેરરે-પ્રભુ. ૩
મમતાને માંડીરે માયા લગી ખુતિયોરે, મારું મારું કરી રહ્યો મંદરે;
કહેને તારું હરિ વિનારે સગું કાણુ છેરે, માટે સત્ય કહે છે અક્ષાનંદરે-પ્રભુ. ૪

પદ ૨૦ મું

શરણું તું તો લેનેરે સુંદર શ્યામનુંરે, તજી તેને મુરખ ઠાલી તાણુરે;
વારિને વલોવેરે ધૃત નવ નીકળેરે, તેવું છે આ જગનું ડહાપણુ જાણુરે-શરણું. ૧

કુબુદ્ધિને મેલીનેરે જતન કર જીવનુંરે, જોને તારિ ઉમર યુદી જાયરે;
 પ્રભુના ભજનરે વિના તને પ્રાણીયારે, કાંઈ દિન સુખ સુપને નહીં થાયરે—શરણું. ૨
 મોટેરો થઇનેરે ફરે અભિમાનમારે, જાણે હું જીવાડું પરિવારે;
 શકટને હેઠરે જ્ઞાન જેમ ચાલતુંરે, માને સર્વે પોતાને શિર ભારે—શરણું. ૩
 ભરણુ ને પોષણુરે, સહનું હરિ કરેરે, સુખ દુઃખ સહનું હરિને હાથરે;
 એવું તું જાણીને તજ અહંકારનેરે, ભજી લેને અહ્વાનંદનો નાથરે—શરણું. ૪

પદ ૨૧ મું

માનિલે શિખામણુરે ડહાપણુ તારું મેલિનેરે, ધનતન જોખન સુપનું જાણુરે;
 ચાર તે દિવસનારે જીવતર કારણુરે, ભટકીશ પરવશ ચારે ખાણુરે—માનિલે. ૧
 મનમાં વિચારિરે જોને તું તો મૂરખારે, નથિ આંહિ રહેવાનું નિદાનરે;
 મહેલ જગિયોરે મંદિર માળિયારે, મલિ દેખને વસવું છે મેદાનરે—માનિલે. ૨
 સર્ગા ને કુટુંબીરે રહેશે રોઈ કળકળી, દાટ્યા સર્વે રહેશે ધરમાં દામરે;
 અંતકાલે ઠાલે હાથે જીવું પ્રાણી એકલારે, કાંઈ નહિ આવે તારા જીવને કામરે—મા. ૩
 શરીર સાચવીયુંરે જ્યાં ન કીધું જીવનુંરે, સાચો કીધો નરક ચોરાશીનો લેખરે;
 અહ્વાનંદ કહેરે બુજો જમપુરમારે, દિલમાં સમજી વિચારીને તું દેખરે—માનિલે. ૪

પદ ૨૨ મું

વિષયમાં વળુંધ્યોરે હરિને વિસારીનેરે, ફરે મરડાતો અતિ મનમાં ધુલરે;
 જેના વડિયે જીવેરે તેને નથી જાણતોરે, મનમાં તારે આઠ પાંચશેરીની ભૂલરે—વિ. ૧
 તોડ્યા વિના ખર થઈને ભાર તાણતોરે, હાંકતા સૌ કહી તને હાડહાડરે;
 મટાડી પથુરે કીધો તને માનવીરે, પ્રભુનો કાંઈ નથી જાણતો પાડરે—વિ. ૨
 જહરાશિથીરે રાખ્યો તને જાળવીરે, સુંદર દીધો તનનો સાજરે;
 અન્ન જળ હમણારે તેનું દીધું ખાયછેરે, તેનું નામ લેતાં આવે છે લાજરે—વિ. ૩
 ભુંડપ કરેરે ભાતું તો તો ખાંધિયુંરે, માથે લીધો મમતા કરો બાજરે;
 અહ્વાનંદ કહેરે હરિ નવ ઝોળખ્યારે, ફરતો ડાલે જેવો વનનો રોઝરે—વિ. ૪

પદ ૨૩ મું

રે લગની તો હરિવરથી લાગી, મોં તન ધનની આશા ત્યાગી; લગની.—ટેક.
 રે વાત કહું સુણુ સાહેલી, રે બળિયોજી કીધો બેલી;
 માથું પેલું પાસંગમાં મેલી; રે લગની. ૧
 રે ન ડરું હું લોકતણી લાજે, રે શિર ઉપર ગિરિધર ગાજે;
 આ દેહ ધર્યો નટવર કાજે; રે લગની. ૨

ધન દોલત નારી ને ધણા દીકરા, ખેતિવાડી ઘોડી ને ધરખાર. તેમાં
મેડી મંદીર જરુખા ને માળિયારે, સુખદાયક સોનેરી સેજ. તેમાં
ગાદિ તકિયા ને ગાલમશુરીયારે, અતિ આડ કરે છે એજ. તેમાં
નિચિ ખાંધ કરીને નમતો નથીરે, એવું સાધુ સંગાતે અભિમાન. તેમાં
મરમાળી મોહનજીની મૂર્તિરે, તેની સાથે ન લાગેલ તાન. તેમાં
પાપ અનેક જન્મનાં આવી મળ્યારે, તારી મતિ મલિન થઈ મંદ. તેમાં
દેવાનન્દના બહાલાને વિસરી ગયોરે, તારે પડ્યો ગળે જમ ફંદ. તેમાં

પદ ૪ થું

તારે માથે નગારાં વાગે મોતનાંરે, નથી એક ઘડીનો નિર્ધાર;

તોય જાણ્યા નહિ જગદીશનેરે.-ટેક.

મોટા મેલીને રાજ મરી ગયા, જેને જતાં ન લાગી વાર. તોય
તારું જોખન ગયું જખ મારતુંરે, માથે કાળા મટી ગયા કેશ. તોય
અંતકાળે લેવાને જમ આવિયારે, તેનો ભાળી ભયંકર વેશ. તોય
રામ કાટી વીછુતણી વેદનારે, દુઃખ પામ્યો તું દૈવના ચોર. તોય
સગાં સ્વારથી મળ્યાં સર્વે હુંડવારે, તેને જરાએ ન ચાલે જોર. તોય
જીભ હુંકી પડી ને તૂટી નાડિયોરે, થયું દેહ તજ્યાતું તતકાલ. તોય
દેવાનંદ કહે નવ જાણ્યા મારા નાથનેરે, મળ્યો મનુષ્યનો દેહ વિશાળ. તોય

માયાની મોહિનીમાં ઇશ્વરને ભૂલી ગયો

પદ ૫ મું

ભળ્યો નહિ ભગવાનનો, મળ્યો મનુષ્યનો દેહ;
પ્રીત કરિ પરનારશું, નીચ સોખત રનેહ. ભળ્યો.-ટેક.
મિથ્યા માયાના જોરમાં, થયો અંધ અજાણ;
લાજે વિટાણો લોકની, કરે આપ વખાણ. ભળ્યો.
ચિંતા ધણી ચિત્તમાં ભરિ, હાલ હુંડા હેરાન;
પુટેલ હૈયું ને ફેલ આવડે, મિથ્યા મોટપતું માન. ભળ્યો.
જીકા બોલો નથી જાણતો, માથે મરવાની ધાત;
દેવાનંદ કહે જમ આવશે, માર મુરખ ખાત. ભળ્યો.

પદ ૬ હું

ભવસાગરનો પાર ન આવે પ્રભુ વિનારે, તપ તીરથ કરિયે કાટી ઉપાયરે;

પુન્ય કરી અમરાપુરતું સુખ પ્રાપ્તિયેરે, અંતે પાછો ફેગટ ફેરો થાયરે-ભવ. ૬

દેવાનંદ

—❖❖❖❖—

એના પદમાં બોધ સાથે સંપાદા છે

—❖❖❖❖—

પ્રભુ સાથે પ્રીતિ કરવા વિષે

પદ ૧ લું-રાગ ગરબી

કર પ્રભુ સંગાથે દ્રઢ પ્રીતડીરે, મરી જાવું મેલી ધનમાલ; અંતકાળે સગું નહિ કાઢનુંરે.-ટેક.
સંસ્કારે સંબંધી સર્વે મળ્યારે, એ છે જુહી માયા ફરી ઝાળ. અંત.
મારું મારું કરીને ધન મેળવ્યુંરે, તેમાં તારું નથી તલભાર. અંત.
સુખ સ્વપ્ના જેવું છે સંસારનુંરે, તેને જાતાં ન લાગે વાર. અંત.
માટે સેવજે તું સાચા સંતનેરે, તારાં ટળશે ત્રિવિધનાં તાપ. અંત.
અતિ મોટા પુરુષના આશરેરે, બળે પૂર્વ જનમનાં પાપ. અંત.
એવું સમજીને ભજ ભગવાનનેરે, સુખકારી સદા ધનશ્યામ. અંત.
દેવાનંદનો બહાલો દુઃખ કાપશેરે, મન વાંછિત પૂરણ કામ. અંત.

પદ ૨ જું

મળ્યો મનુષ્યનો દેહ ચિંતામણિરે, તારા અંગમાં છે રાગ અસાધ્ય; નથી લેતો નારાયણ નામનેરે.-ટેક.
માથે જનમ મરણ મોટું દુઃખ છેરે, તારા અંતરમાં હરિને આરાધ્ય. નથી.
ધણું સુજે છે કામ સંસારનુંરે, કરે સગાનું બહુ સનમાન. નથી.
હેત કરતો નથી હરિદાસમારે, હૃદય પુટા તું લૂણહરામ. નથી.
પરનારી સંગાતે કરે પ્રીતડીરે, તારો એજે ગયો અવતાર. નથી.
બહુ નામીની બીક નથી રાખતોરે, ખરે ખાતે મળીશ તેમ ખુવાર. નથી.
અતિ કઠણ વેળા છે અંતકાળનીરે, પછી થાશે તુંને પસ્તાવ. નથી.
દેવાનંદની શિખામણ માનજેરે, તારા અંતરમાં કરીને ઉચ્છાવ. નથી.

પદ ૩ જું

તારા મનમાં જાણે છે મરવું નથીરે, એવો નિશ્ચય કયો નિરધાર; તેમાં ભૂલી ગયો ભગવાનનેરે.-ટેક

ધન દોલત નારી ને ધણા દીકરારે, ખેતિવાડી ઘોડી ને ધરખાર. તેમાં
મેડી મંદીર જરુખા ને માળિયારે, સુખદાયક સોનેરી સેજ. તેમાં
ગાદિ તકિયા ને ગાલમથુરીયારે, અતિ આડ કરે છે એજ. તેમાં
નિચિ ખાંધ કરીને નમતો નથીરે, એવું સાધુ સંગાતે અભિમાન. તેમાં
મરમાળી મોહનજીની મૂર્તિરે, તેની સાથે ન લાગેલ તાન. તેમાં
પાપ અનેક જન્મનાં આવી મળ્યારે, તારી મતિ મલિન થઈ મંદ. તેમાં
દેવાનન્દના બહાલાને વિસરી ગયોરે, તારે પશ્ચો ગળે જમ ફંદ. તેમાં

પદ ૪ મું

તારે માથે નગારાં વાગે મોતનારે, નથી એક ઘડીનો નિર્ધાર;
તોય જાણ્યા નહિ જગદીશનેરે.-ટેક.

મોટા મેલીને રાજ મરી ગયા, જોતે જાતાં ન લાગી વાર. તોય
તારું જોખન ગયું જખ મારતુંરે, માથે કાળા મટી ગયા કેશ. તોય
અંતકાળે લેવાને જમ આવિયારે, તેના લાળી ભયંકર વેશ. તોય
રોમ કોટી વીધુતણી વેદનારે, દુઃખ પામ્યો તું દૈવના ચોર. તોય
સગાં સ્વારથી મળ્યાં સર્વે હુંટવારે, તેને જરાએ ન ચાલે જોર. તોય
જીભ ટુંકી પડી ને તૂટી નાડિયોરે, થયું દેહ તજ્યાનું તતકાલ. તોય
દેવાનંદ કહે નવ જાણ્યા મારા નાયનેરે, મળ્યો મનુષ્યનો દેહ વિંશાળ. તોય

માયાની મોહિનીમાં ઇશ્વરને ભૂલી ગયો

પદ ૫ મું

ભજ્યો નહિ ભગવાનનો, મળ્યો મનુષ્યનો દેહ;
પ્રીત કરિ પરનારથું, નીચ સોખત સ્નેહ. ભજ્યો.-ટેક.
મિથ્યા માયાના જોરમાં, થયો અંધ અજાણુ;
લાજે વિંટાણો લોકની, કરે આપ વખાણુ. ભજ્યો.
ચિંતા ધણી ચિત્તમાં ભરિ, હાલ ભુંડા હેરાન;
પ્રુટેલ હૈયું ને ફેલ આવડે, મિથ્યા મોટપનું માન. ભજ્યો.
જીભા બોલો નથી જાણતો, માથે મરવાની ધાત;
દેવાનંદ કહે જમ આવશે, માર મુરખ ખાત. ભજ્યો.

પદ ૬ મું

ભવસાગરનો પાર ન આવે પ્રભુ વિનારે, તપ તીરથ કરિયે કોટી ઉપાયરે;
પુન્ય કરી અમરાપુરનું સુખ પ્રાપ્તિયેરે, અંતે પાછો ફોગટ ફેરો થાયરે-ભવ. ૬

માયાની મોટપ તે મિથ્યા જાણજોરે, નદીએ આબું જેમ પાણીનું પૂરે;
 તેની પેઠે ધન જોખન ને જીવવુંરે, આકતણાં જેમ ઉડી જાયે તૂરે-અવ. ૨
 સગાં કુટુંબ મેલિને મરવું એકલુંરે, લખ ચોરાશી ફરવું વારંવારે;
 પાપતણાં ફળ આગળ તારે આવશેરે, કર્મ કરીને ભરિયા તે કાઠારે-અવ. ૩
 આજ અમુલખ માણસનું તન આવિયુંરે, લજવા સારુ ભાવ કરી લગવાનરે;
 દેવાનંદ કહે માન તજીને માનજોરે, વાત વિચારી ચતુર સારી ચતુર સુજાણુરે-અવ. ૪

પદ ૭ મું

સગપણ સાચું જાણે શ્રી ધનશ્યામનું, કેવળ ખીજું માન કુડાકુટરે;
 સગાં સંબંધી સ્વાર્થ કરાં સોખતીરે, મેલી જાશે મુખમાં નાંખી ધૂડરે-સગ. ૧
 દેશ વિદેશે ડોલે ધનને કારણેરે, પ્રભુ વિસારી લાલચમાં લપટાયરે;
 ભાગ્ય વિનાનો ભટકે પામર પ્રાણીઓરે, જોને તારું જોખન એજે જાયરે-સમ. ૨
 કાળ અચાનક મોજું આવે કારમીરે, ઘેરી લેશે ત્રાટે ધરનું ખારરે;
 નાડી તુટી આંખ્યું ખારે નિસરીરે, તે ટાણે શામળિયો કરતલ સારરે-સગ. ૨
 એટલા સારુ કરજો એનો આશરોરે, માથે પડતો મટશે જમના મારરે;
 દેવાનંદ કહે દાસપણામાં લાભ છેરે, પ્રેમ કરીને રાખો મનમાં ખ્યારરે-સગ. ૪

પદ ૮ મું

દેખ વિચારી દિલમાં તારા દેહનેરે, નથી રહ્યાનો એક ધડી નિરધારરે;
 મમતા મોટી ખોટી બાજી ખેલછેરે, ભંડપ કેરો માથે લે માં બારરે-દેખ ટેક. ૧
 વરણાગીમાં વડ પેપાંની હારનોરે, ઉપરાતો માતો રંગનો છેલરે;
 ભિતર કાચો ભેખ ધરીને ભોળવેરે, ફાગટ ફરતો કરતો કુડા ફેલરે-દેખ. ૨
 આતમ સાધન કાંય ન કીધું આજસુરે, વિષયમાં વિટાણો ખારે માસરે;
 હરિજન સાથે હેત ન કરતાં આવજુંરે, કપટી તારો કાણુ કરે વિશ્વાસરે-દેખ. ૩
 સુમ થયો ધન સંચીને ભેળું કચુંરે, મરતાં સૂધી ન ખરચ્યું ન ખાયરે;
 દેવાનંદ કહે મધમાખી લૂટાય છેરે, હાથ ધસીને પામર તું પસ્તાયરે-દેખ. ૪

દશરને ઓળખવા વિષે

પદ ૯ મું

આવો રૂડો અવસરરે, ઓળખવા એક હરિ;
 મોંધું મનુષ્ય તનરે, નાવે તારે ફરી ફરી. આવો. ૧
 ધન જોખન તન રંગ પતંગી, વણસે વારંવાર;
 તે સારુ જતન કરે છે, સપનું આ સંસાર;
 મેલી એને મરવુંરે, ડરવું દિલ દોષ ધરી. આવો. ૨

વાસ કરે નિત વૈષ્ણવ જનમાં, મનમાં માને વાત;
દાસપણું દેવતાને દુર્લભ, ભજેથી જન્મ દુઃખ જાત;
ભક્તિ કરજો ભાવેરે, ધર્મની ટેક ધરી. આવો. ૩
સૌમ્ય સ્વભાવ પરમ સુખ સંપત્તિ, એહિ પામ્યાનો ઉપાય;
પ્રગટ સ્વરૂપ ઓળખજો એવું, દુર્લભ દેવ ગવાય;
એવું તન આપ્યું રે, લેજો પ્રજરાજ વરી. આવો. ૪
માયાની મોટમ મિથ્યા, નથી ધડીનો નિરધાર;
દેવાનંદ કહે ભજ દુઃખલેજન, કરુણાનિધિ કિરતાર;
કંઠણ વેળામરિ, રહેશે તારાં કારજ સરી. આવો. ૫

પદ ૧૦ મું

કાયા માયા કુડીરે, રાખી તારી રહેશે નહીં;
જોને તું વિચારીરે, ઘેલા કેમ અછત્ર ગઈ. કાયા.-ટેક.
નંદ રાજને અળગળ નાણું, ભરી સંચી લંડાર;
કોડી અંતે કામ ન આવી, જાતાં ન લાગી વાર;
ન ખાધી ન ખરચીરે, વેઠ મુવો ભાર વહી. કાયા. ૨
રાવણુ રિધસિધ પૂરણુ પામ્યો, ઇંદ્ર અધિક અભિમાન;
આજ્ઞાને અવરાણું અંત, ભૂલિ ગયો પ્રભુ ભાન;
વાદળની છાયારે જોતાં, જોતાં છોટે ગઈ. કાયા. ૩
ભજ ભગવાન માન તન મેલી, બેલી કરે બળવીર;
લાલચ રાખે લક્ષ્મીવરની, ધરજો મનમાં ધીર;
અધમ ઉધારણુરે, અભેદ આપે સહી. કાયા. ૪
મૃગ જળ ભરવા મુરખ માણસ, દોડે સૌ સંસાર;
વાત વિચારી પાછો વળજે, પામ્યા નથી કોઈ પાર;
દેવાનંદ કહે દેખીરે, વિવેકની વાત કહી. કાયા. ૫

પદ ૧૧ મું

કાળ તારી કેડેરે, આયુષ્યને ઓછી કરે;
મમતામાં મૂરખરે, ખુતો તોએ ખખર ન રહે. કાળ-ટેક ૧
બાળપણું જોખન ગયું જોતાં, ધરડો થયો તું ગમાર;
આજ કાલ આવ્યો તારો વાયદો, માથે જમનો માર;
વાર નથી ઝાઝીરે, દીલમાં હજી ન કરે. કાળ. ૨

લવ નિમેષ ધડી મુરત માપે, પોહોર દિવસ પરમાણુ;
 બાર માસે કરી વરસ કહાવે, સઘકે જુગ સુખાણુ;
 માથે તારે મોઢુંરે, ફરતું એવું ચક્ર ફરે. કાળ. ૩
 ચાર જુગની એક ચોકડી, એકોતર અલપાય;
 ઈંદ્ર પડે અધિકારથી, લારે તું કોણ માત્ર કહેવાય;
 ચોર્ચાસીનું લગડુંરે, માગી શીદ માથે ધરે. કાળ. ૪
 કર કર સંત સમાગમ સાચો, અવસર આન્યો અમૂલ;
 દેવાનંદ કહે દેખ વિચારી અંતઃકરણ અંકૂલ;
 બળ્યા વિના ભૂધરરે, જીવ બહુ જનમ ધરે. કાળ. ૫

પદ ૧૨ મું

પ્રભુ બજ પ્રાણીરે, કે કીધી નર દેહ દયા;
 હરી હેતકારીરે, તારે સારુ પ્રગટ થયા.—પ્રભુ-ટેક. ૧
 કદપતરુ કરુણાનિધિ કેશવ, મન વાંચિછત ફળ દેત;
 એ મૂર્તિ અંગમાં ધરતાં, લાભ અલૌકિક લેત;
 અગણિત આગળરે, જ્ઞેને જગ જીતી ગયા. પ્રભુ. ૨
 ભક્તાધીન નિગમ નેતિ ગાવત, આવત અવની માંય;
 અકળ રૂપ ઓળખજે એવાં, કરવું રહે નહીં કાંય;
 બાણ્યા વિના જગમારે, વહેતે પૂરે જાશી વહા. પ્રભુ. ૩
 રાખો ધરમ રમાપતિ રીઝે, કીજે સુકિત કાજ;
 માન બડાઈ મોટપ મેલી, ફોકટ ફેલી ટળ આજ;
 નરભેની નાખતરે, વાગી પછે કુશળ કાયા. પ્રભુ. ૪
 નાખ્ય ખજાનો નિરખી નાણું, કર ગોવિંદ ગુણ ગાન;
 દેવાનંદ કહે દોષ નિવારણ, ભવતારણ ભગવાન;
 કરુણાના સાગરરે, વાલાજીને વેદે કહા. પ્રભુ. ૫

પ્રેમાનંદ

॥ કવિતું બીજું નામ પ્રેમ સખી હતું. વિજેગની ગરબી જ્યારે
કવિએ ગાઈ, ત્યારે શ્રોતાઓની આંખમાંથી આંસુ વહ્યાં હતાં
આ કવિ વિ. સં. ૧૮૩૫થી ૧૯૧૧ સુધીમાં હૈયાત હતો.

સ્વામીનારાયણનો વિજેગ

પદ ૧ હું-રાગ ગરબી

સજની શ્રીજી મુજને સાંભરિયારે, હેડે હરખ રહ્યો ઉભરાય;
નેણે આંસુની ધાર વહેરે, વિરહે મનકું વ્યાકુળ થાય. સજની. ૧
સુંદર મુરતિ શ્રી મહારાજનીરે, સુંદર કમળ સરીખાં નેણ;
સુંદર કરતી લટકાં હાથનારે, સુંદર અમૃત સરખાં વેણ. સજની. ૨
શી કહું શોભા અંગે અંગ તણિરે, નિર્ખી લાજે કાટિક કામ;
હસતા હસતા હેત વધારતારે, એવા સુખનિધિ શ્રીધનસ્થામ. સજની. ૩
સદા શ્વેતાંબર શ્રીજી ધારતારે, અંબર જરકસિયા કાષ્ઠવાર;
ગુચ્છ કલગી તોરો ખોસતારે, ગજરા બાણુ ગુલાબી હાર. સજની. ૪
એ છખી જોવા તલખે આંખડીરે, મધુરાં વચન સાંભળવા કાન;
એ હરિ મળવાને હૈકું તપેરે, પ્રેમાનંદના જીવનપ્રાણ. સજની. ૫

પદ ૨ જું

મનકું મુર્તિમાં વળગી રહુંરે, ચિંતવન કરવા ચિત્ત આતૂર;
તરુણ મનોહર મુર્તિ નાથનીરે, રાજીવ લોચન જોખન પૂર. મનકું. ૧
સોળે ચિહ્ન સહિત અતિ શોભતારે, સુંદર ચરણકમળની જોડ;
હળવિ રહીને હેતે આંપતીરે, ક્યારે હવે પૂરશે મનનાં કોડ. મનકું. ૨
પિંડી જાનુ નિત્યે નિરખતીરે, રૂડિ સાથળ ચિહ્ન સહિત;
શ્યામ કટિ જોઉં જાદવરાયનીરે, નિત નિત નૌતમ ઉપજે પ્રિત. મનકું. ૩
ઉંડી નાલિ કમળ સરીખડીરે, ત્રીવલ્લી નિરખી ઉદર માંય;
છાતી ઉપડતી અતિ ઓપતીરે, હવે ક્યારે ભુજ ગ્રહી બાથ ભરાય. મનકું. ૪

મુખની શોભા જોઈ મહારાજનીરે, લાજે પંકજ પૂરણ ચંદ્ર;
નાસા નેણ બ્રહ્મટી જોઈ લાળનેરે, જાઉં બલિહારી પ્રેમાનંદ. મનકું. ૫

પદ ૩ જી

સજની નીમખ નવિસરે નાથજીરે, નિલ નવા તરુણપણના ખેલ;
આ ઓસરિયે આવી એસતારે, આ ઢોલિડે નટવર છેલ. સજની. ૧
આ તકિયે તે વાંસો મેલતારે, માળા આ ફેરવતા શ્યામ;
ગાતા ગોટિડાના સાથમાંરે, ઘેરે સાહે પૂરણ કામ. સજની. ૨
આ મોજડિયું વહાલો પેરતારે, આ છડી લેતા કર વર માંય;
આ પાદુકા પેરી આવતારે, મારે મંદિર મુનિના રાય.. સજની. ૩
આ ફળીયામાં ઘોડા ફેરવતારે, માણુકી મતવાલી મહારાજ;
સંતની સભા કરી લાંબેસતારે, શ્રીહરિ શુરનર મુનિ શિરતાજ. સજની. ૪
કિરતન મુનિવરને ગવરાવતારે, બેળા ગાતા સહેજનંદ;
એવા ધરમ કુંવર હરિ ઉપરેરે, તન મન વારી પ્રેમાનંદ. સજની. ૫

પદ ૪ થું

લટકાં લટકાળા ધનશ્યામનાંરે, ખટકે ઉંડાં અંતર માંય;
પ્રીત કરી મુજને બોલાવતારે, તે સંભારી બહુ દુઃખ થાય. લટકાં. ૧
આ સજ્યા તે શ્રી મહારાજતણીરે, આ બાજઠે એસતા લાલ;
આ ઠેકાણે નાતા નટવરજીરે, લુતા અંગ કર લઈ રુમાલ. લટકાં. ૨
આ ઠેકાણે જમવા એસતારે, જમતા વિધવિધનાં પકવાન;
સુંદર શાક કરી વંતાકનારે, જમીને દેતા પ્રસાદી કાન. લટકાં. ૩
આ ખળખળિયે નહાતા નાથજીરે, નાધને હરિજન મુનિ લઈ સાથ;
આવતા માણુકચોકમાં મલપતારે, પુરજન થતાં જોઈ સનાથ. લટકાં. ૪
વાલો એસતા જઈ પુલ બાગમાંરે, પેરતા ગજરા ગુલાબિ હાર;
જેમ જેમ સાંભરે તેમ થાય વેદનારે, પ્રેમાનંદના પ્રાણ આધાર. લટકાં. ૫

સહજાનંદ અંગ વર્ણન

પદ ૫ મું-રાગ ગરબી.

શોભા શી કહું રે રુડી, વરણન કરતાં જાય ચિત્ત જુડી;
હરિવર જોયારે રંગમાં, મોહિ હું તો રસિયાજીના અંગમાં. ૧

હિર અનોપમરે નિરખી, ઉપમા પિપળ પાનના સરખી;
ત્રિવલ્લી સુંદરરે શોભે, જોઈ જોઈ ચિતકું મારું લોભે. ૨
નાલિ હંડીરે રૂપાળી, બ્રહ્મા બેસે તે આસન વાળી;
કટિ લંક જોઈનેરે મનમાં, મૃગપતિ લાજ રહ્યો મહા વનમાં. ૩
હરિએ ઉપવિતરે ધારી, મુનિના મનને આનંદકારી;
નિરખી આનંદરે પામી, આબ્યા રુડા પ્રેમ સખીના સ્વામી. ૪

પદ ૬ કું

હરિને નિરખ્યારે તેણે, વાલાને વર્ણવું સુંદર વેણે;
શ્યામ શરીરેરે શોભે, અન્નનખાહુ ચિતકું લોભે. ૧
મૂર્તિ હંચીરે વખાણું, સેવા ચોસઠ તણું પરમાણું;
જાડા સુંદરરે શરીરે, પિતપટ પેચી છે બળવીરે. ૨
ઘેરે સાદેરે ગાજે, સાંભળી મેઘ નગારાં લાજે;
હસતા આવેરે પાસે, કેસર સરખો સુગંધ શ્વાસે. ૩
કુતૂહલનારે પૂરિઆ, જોગ દબાના પૂરણ દરિયા
બ્રહ્મ વિદ્યાનારે સ્વામી, આવા રુડા પ્રેમ સખી વર પામી. ૪

પદ ૭ મું

રંગનો બીનોરે જોઈ, હરિના જુગલ ચરણપર મોહી;
રુડા સાથળરે કેવા, નિરખી મનમાં રાખ્યા જેવા. ૧
ગોળ છે જાડારે સ્વરૂપે, ઉપમા કદળી સ્થંભની આપે;
શોભિત શોભારે ધામ, વ્રજ વનિતાનાં પૂરણ કામ. ૨
સુંદર શોભેરે જાનું, નિરખી, ધન્ય લાગ્ય કરી માનું;
જંઘા જુગલનેરે નિરખી, ચંદન ચરચિત મનમાં હરખી. ૩
ધુંટી અનુપમરે પાની, નિરખી મનમાં રાખું છાની;
એ પદ હિર મારે ધારી, પૂજ પ્રેમ સખી બલિહારી. ૪

પદ ૮ મું

ચરણ હરિનારે શોભે, જોઈ જોઈ મુનિ મન મધુકર લોભે;
છખી અલૌકિકરે ન્યારી, સોળે ચિહ્ન તણી બલિહારી. ૧
મચ્છ તે મહા સુખ આપે, ત્રિગુણ ગોપદ દુઃખડાં કાપે;
કળશ ધનુષનેરે ધારે, ચોમ તે તાપ હૈયાનાં ટાળે. ૨

અર્ધચંદ્ર ઉગ્યારે ભારી, સ્વસ્તિ અષ્ટકુણ મંગળકારી;
જવ ને જંજુરે રાજે, વજ્ર ધ્વજ અંકુશ અતિશે છાજે. ૩
અંજુજ શોભારે સારી, લાગે ઉર્ધ્વરેખા અતિ પ્યારી;
શુક જેવા જોગીરે વિચારે, નિત્ય ઉઠી પ્રેમ સખી ઉર ધારે. ૪

પદ ૯ મું

એ ચરણનારે ભોગી, શિવ સનકાદિક શુક જેવા જોગી;
મનમાં વિચારીરે પ્રિતે, તેણે કરી કામાદિક રીપુ જિતે. ૧
ધ્યાનમાં નખમણિરે દેખે, ઝીણિ ઝીણિ આંગળીયુંની રેખે;
જોવે ચિહ્ન જમણેરે અંગુઠે, ખીજે ન રાચે ભાંમે જુઠે. ૨
ઋષિગણ પૂજેરે આનંદે, ભવ બ્રહ્માદિક નિત્ય ઉઠી વંદે;
શેષ સંભારેરે મનમાં, પૂજે ગોવાળ વૃંદાવનમાં. ૩
કુચને કુમકુમરે સમારી, ઉરપર રાખે વ્રજની નારી;
ઉપનિષદનોરે સાર, પ્રેમ સખી કરી રાખે ઉર હાર. ૪

પદ ૧૦ મું

સુંદર શોભેરે રસિયો, વાલો મારે હ્રદે કમળમાં વસિયો;
રૂપ અનોપમરે જોઇ, ઉપમા તુલ્ય ન આવે કાઇ. ૧
નિત્ય ઉઠી નારદરે ગાવે, શેષ સહસ્ર મુખ પાર ન પાવે;
શ્રી નારાયણરે સ્વામી, હું તો જોઇને આનંદ પામી. ૨
નખશિખ શોભારે વખાણી, સફળ કરું છું મારી વાણી;
અંગોઅંગનેરે ગાઉં, હવે હું તો ભવમાં પાછી નાઉં. ૩
હવે હું તો થઈ છું રે માતી, હરિના ગુણ સાગરમાં નહાતી;
બહાલો મુને ઝાલીરે હાથે, રસિયે પ્રેમ સખીને નાથે. ૪

શૃંગારનાં પદ

પદ ૧૧ મું

હું તો વારીરે ગિરિધરલાલ, મોળાડે તારેરે;
આવી અટક્યા છો અલખેલ, ચિત્તડે મારેરે. ૧
તમે રાજી થઇને મહારાજ, મારે ઘેર આવોરે;
હું તો તલખું તમારે કાજ, હસિને બોલાવોરે. ૨

મારું મંદિરિયું મહારાજ, પાવન કરવારે;
આવો અલખેલા આધાર, ચિત મારું હરવારે. ૩
તમે આવતાં અલખેલ, ખીક મા આણોરે;
મારે મંદિરિયે મહારાજ, ગમતું માણોરે. ૪
તારું મુખડું જોવા નાથ, થઈ છું ઘેલીરે;
આવો પ્રેમાનંદના પ્રાણ, છોગલાં મેલીરે. ૫

પદ ૧૨ મું

મારી પ્રીતિ પ્રાણ આધાર, તમ સંગ લાગીરે;
મેં તો અસત્ય જગતથી નાથ, આશા ત્યાગીરે. ૧
એક તમે તમારા જન, તે મને ધ્યારારે
મારા જીવલડાથી નાથ, ન રહો ન્યારારે. ૨
બહાલા તમથી વિમુખ નર નાર, પશુવત્ દિસેરે;
તમ વિના તે ખીજે કર્યાય, મન નવ હિસેરે. ૩
વાલા કલ્પતરુ તમે શ્યામ, સુંદર છેલારે;
ચિંતામણિ ચતુર સુખણ, છો અલખેલારે. ૪
ખીજું તમ વિના શ્યામ, સિન્ધુ ખારારે;
મારે પ્રેમાનંદના નાથ, ભરોસો તારારે. ૫

પદ ૧૩ મું

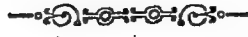
નહીં મેલુરે સુંદર શ્યામ, કુંજખિહારીરે;
હું તો દામ વિનાની નાથ, દાસી તમારીરે. ૧
તમે શુભવંત સુખના ધામ, સારંગપાણીરે;
હું તો હાથે તમારે નાથ-જી વેચાણીરે. ૨
જેમ રાખો તેમ રહું નાથ, એક પગે ઉભીરે;
નહીં વરતું કાઈ દિન નાથ, તમને દૂભીરે. ૩
તારાં ચરણતણી રજ શ્યામ, થઈને ચાલુરે;
કહો તો વ્રત રાખું વ્રજરાજ, તમને બહાલુરે. ૪
જે કહેવું ઘટે તે કાન, મુજને કહેજોરે;
બહાલા પ્રેમાનંદપર નાથ, રાજી રહેજોરે. ૫

ધીરોભક્ત

કાફીનાં પદ તે ધીરાનાં જ ગણાય છે. એ કવિ જ્ઞાની
વૈરાગી સાથે બાધક તથા મશ્કરો હતો

આત્મજ્ઞાન વિષે

પદ ૧ લું-રાગ કાફી

આત્માતત્ત્વ શોધોરે, જ્ઞાનીજન ગોતો ધરમાં;
બોલે તે નહિ બીજોરે, ઓળખી લેજે અંતરમાં. આત્મા.-ટેક.
વિશ્વંભર દરિયો સંભર ભરિયો, માંહે રવિશશિ તેજની જ્યોતિ;
શૂરાપૂરા તારા એ જળમાં ઝંપલાવે, કાઈ મરજીવા લાવે મોતી;
કાઈ પહેરે પનોતિરે, અખંડ ચુડીલો કરમાં. આત્મા. ૨
કાગડાં બાગલાં હોલાં કાંઠે, હરિયો તો જડે નહિ આરે;
માન સરોવર માંહે મુક્તાફળ, કાઈ હંસ ચરે તેને આરે;
ખીર ને નીર બેળારે, જીજ્ઞાસા કરી પીએ પળમાં. આત્મા. ૩
સદ્ગુરુ સંગતમાં જે જન સમજે, તેનું નિશ્ચે થાશે કાજ;
દર્પણમાં તન દરશે પોતાનું, એમ માંહેથી મળે મહારાજ;
પોતાને પોતે પરખોરે, ભરો સભરા ભરમાં. આત્મા. ૪
સોહં હરિ ગુરુ સુસ્થિર રૂપતે, જંત્ર વાજિંત્ર બજાવે;
શબ્દ ઘટા વિલક્ષણી મધ્ય ડોલે, હરિનાદે નામ તે ધર આવે;
ધીર સુખ સાગરરે, નિરખો નિજ અંતરમાં. આત્મા. ૫

પદ ૨ બું

સંત મળે સાચા રે, અગમની તે ખખર કરે;
લાવે બેટું તેને રે, સરવે મારું કાજ સરે. સંત.-ટેક. ૧
હિલટી સરિતા પડે ગગનપર, વિના વાદળ વરસાય;
વિના આભ વિજળી ચમકે, ગેબી ગરજના થાય;
ધીરે ધીરે વરસે રે, વરસીને અમર ભરે. સંત. ૨

તેતરડે સિંચાણો પકળો, શશે સપડાવ્યો સિહું;
કાયર ખડ્ગ કહાડીને દોળો, લારે શરે પાડી ચીહું;
મંઝારી ચૂવે મારીરે, રૈયતશું રાજા કરે. સંત. ૩
વિના વાજિત્રી વાળાં વાળે, વિના કંઠ હોય ગાન;
દો કર વિના તાળી વાળે છે, તોલ વિના જડે માન;
વિના વાડી પુષ્પ જરે, પદ્મ વિના ભ્રમર ફરે. સંત. ૪
વિદેહની વારતા મરજવા, માની માની હરખાય;
ગુરુ ગમવાળા સંત મળે તો, તેને લળીલળી લાગું પાય;
દાસ ધીરો કહે છે રે, લારે તો મારું મનડું ઠરે. સંત. ૫

પદ ૩ જું

તરણા ઓથે કુંગરરે, કુંગર કોઈ દેખે નહીં;
અળા જુથ માંહેરે, સમરથ ગાળે સહીં. તરણા-ટેક. ૧
સિંહ અળામાં કરે ગર્જના, કસ્તુરી મૃગ રાજન;
તલને ઓથે જેમ તેલ રહ્યું છે, કાઠમાં હુતાશન;
દધિ ઓથે ધૃત જ રે, વસ્તુ એમ છૂપી રહી. તરણા. ૨
કોને કહું ને કોણ સાંભળશે, અગમ ખેલ અપાર;
અગમકેરી ગમ નહીરે, વાણિ ન પહોંચે વિસ્તાર;
એક દેશ એવો રે, બુદ્ધિ થાકી રહે તહીં. તરણા. ૩
મન પવનની ગતિ ન પહોંચે, છે અવિનાશી અખંડ;
રહ્યો સચરાચર ભયોં બ્રહ્મપૂરણ, જેણે રચ્યાં બ્રહ્માંડ;
હામ નહિ કો હાલોરે, એક અણુ માત્ર કહીં. તરણા. ૪
સદ્ગુરુજી કૃપા કરી ત્યારે, આપ થયારે પ્રકાશ;
શાં શાં દોડી સાધન સાધે, પોતે પોતાની પાસ;
દાસ ધીરો કહે છે રે, જ્યાં જઈ ત્યાં તુંહી તુંહી. તરણા. ૫

પદ ૪ થું

મન તુંહી તુંહી ખોલેરે, આ સુપના જેવું તન તારું;
અચાનક ઉડી જાશેરે, જેમ દેવતામાં દારુ.-મન. ૧
ઝાકળ જળ પળમાં વળિ જાશે, જેમ કાગળ ને પાણી;
કાયાવાડી તારી એમ કરમાશે, થઈ જાશે ધુળધાણી;
પાછળથી પસ્તાશેરે, મિથ્યા કરી મારું મારું.-મન. ૨

ધીરોભક્ત

કાફીનાં પદ તે ધીરાનાં જ ગાણાય છે. એ કવિ જ્ઞાની
વૈરાગી સાથે બાઘડ તથા મશકરો હતો

આત્મજ્ઞાન વિષે

પદ ૧ લું-રાગ કાફી

આત્માત્મ્ય શોધારે, જ્ઞાનીજન ગોતો ધરમાં;
બોલે તે નહિ બીજારે, ઓળખી લેજો અંતરમાં. આત્મા.-ટેક.
વિશ્વંભર દરિયો સંભર ભરિયો, માંહે રવિશશિ તેજની જ્યોતિ;
શૂરાપૂરાતારા એ જળમાં ઝંપલાવે, કાઈ મરજીવા લાવે મોતી;
કાઈ પહેરે પનોતિરે, અખંડ ચુડીલો કરમાં. આત્મા. ૨
કાગડાં બાગલાં હોલાં કાંઠે, હરિયો તો જડે નહિ આરે;
માન સરોવર માંહે મુક્તાકુળ, કાઈ હંસ ચરે તેને ચારે;
ખીર ને નીર ભેળારે, જીજવાં કરી પીએ પળમાં. આત્મા. ૩
સદ્ગુરુ સંગતમાં જે જન સમજે, તેનું નિશ્ચે થાશે કાજ;
દર્પણમાં તન દરશે પોતાનું, એમ માંહેથી મળે મહારાજ;
પોતાને પોતે પરખારે, ભરો સભરા ભરમાં. આત્મા. ૪
સોહં હરિ ગુરુ સુસ્થિર રૂપતે, જંત્ર વાજિંત્ર બળવે;
શબ્દ ધટા વિલક્ષણી મધ્ય હોલે, હરિનાદે નામ તે ધર આવે;
ધીર સુખ સાગરરે, નિરખો નિજ અંતરમાં. આત્મા. ૫

પદ ૨ જી

સંત મળે સાચા રે, અગમની તે ખખર કરે;
લાવે ભેટું તેને રે, સરવે મારું કાજ સરે. સંત.-ટેક. ૧
હલદી સરિતા પડે ગગનપર, વિના વાદળ વરસાય;
વિના આભ વિજળી ચમકે, ગેબી ગરજના થાય;
ધીરે ધીરે વરસે રે, વરસીને અમર ભરે. સંત. ૨

પાંચ ખ્યાલ તારી પુઠે ફરે છે, ને વળી કામ ને ક્રોધ;
લોભ મોહ ને માયા મમતા, એવા જીલમી જોરાવર જોધ;
અતિ બળીષ્ઠ સ્વારી રે, એ સાથે આખડવું છે.—ખખરદાર. ૩
ત્રેમ—પલાણુ ધરી જ્ઞાન—ઘોડે ચઢી, સદ્ગુરુ શબ્દ લગામ;
શીલ સંતોષ ને ક્ષમા ખડ્ગ ધરી, લજન લડાકે રામ;
ધર્મ ઢાલ ઝાલી રે, નિર્ભે નિશાને ચંઢવું છે.—ખખરદાર. ૪
સુરત તુરત ને ધડા પિંગળા, સુષુમણા ગંગાસ્નાન કીજે;
મન પવનથી ગગનમંડળ ચઢી, ધીરા સુધારસ પીજે;
રાજ ધણું રીઝે રે, લજનવડે લડવું છે.—ખખરદાર. ૫

પદ ૭ મું

મુનિજન મોહ્યા રે, મહામસ્તાની માયા;
બંધને બંધાયા રે, રંક ને રાણી જાયા.—મુનિ. ૧
મોટા મોટા નર વિધાણા, ધીર વીર સમરથ શૂર,
જોગી જંગમ જતિ શેવડા, ચોળી કર્યા ચકચૂર;
સંન્યાસી ને સ્વામી રે, લાલચમાં લપટાયા.—મુનિ. ૨
ખેપ કરીને ક્ષત્રી રે ખાધા, બ્રાહ્મણ શૂદ્ર ને વૈશ્ય;
નાથી ભેદી પંડિત પુરાણી, પછાજ્યા પરમહંસ;
વિવેકના સાગર રે, વિષયમાં બહુ વિટાયા.—મુનિ. ૩
પારાશર સૌભરી પુરંદર, નારદને વશ કીધ,
ચંદ્રમા ચિતમાં લલચાયા, લક્ષણવંતા લુટી લીધ;
એકલશંગી ઋષિ રે, ઓળમાં અટવાયા.—મુનિ. ૪
વિશ્વ બધું છે એના વશમાં, મોહ્યા ચૌદે લોક,
બ્રહ્મા શિવ સતકાદિક મોહ્યા, એની આગળ ડહાપણ ફેંક;
દાસ ધીરો કહે છે રે, કાણુ માનવ કાયા.—મુનિ. ૫

પદ ૮ મું

થાણુદાર થયા રે, થાણુને રાખો ઠેકાણુ;
મોજદુર્લભ દેહ નગરી રે, માંહિ ખેઠો માણુ.—થાણુદાર. ૧
કુડા પાંચ પચીશ ઠગારા, રમ્યતને રંખડે,
ચંચળ ચોર કરે માંહિ ચોરી, ભવન બહુ ભંગડે;
ધરપત ન ધારે રે, ધરાયો નહિ ભરે ભાણુ.—થાણુદાર. ૨

કાયનો કૂંપો કાયા તારી, વણસતા ન લાગે વાર;
 જીવ કાયાને સગાઈ ફટલી, મૂકી ચાલે વનમોઝાર;
 ફેગટ પુલ્યાં ફરવું, ઓચિંતું થાશે અંધારું.—મન. ૩
 જાનું તે તો સરવે જાવાનું, ઉગરવાનો ઉધારો;
 દેવ ગાંધર્વ રાક્ષસ ને માણસ, સઉને મરણનો મારો;
 આશાનો મેહલ ઉંચોરે, નિચું આ કાચું કારભારું.—મન. ૪
 ચંચલ ચિતમાં ચેતીને ચાલો, ઝાલો હરિનું નામ;
 પરમારથ જે હાથે તે સાથે, કરો રહેવાનો વિશ્રામ;
 ધીરો ધરાધરથી રે, નથી કાઈ રહેનારું.—મન. ૫

પદ ૫ મું

અંતે સંતને તેડાવેરે, હરિનું ભજન કરવા;
 કરમાં માળા ઝાલીરે, મુરખ જ્યારે સુતો મરવા.—અંતે-ટેક. ૧
 નાનપણે ધરધંધામાં ધાયો, વૃદ્ધપણે હરિગુણ ગાય;
 ધર લાગ્યું ત્યારે કુવો ખોદાવે, એ અગ્નિ કેમ આલવાય;
 જીતી બાળ હાસ્યોરે, પથરને નાવે બેઠો તરવા.—અંતે. ૨
 અંતસમે છાપ તિલક બનાવે, ભૂલી ગયો જ્યારે ભાન;
 એરણની ચોરી સોયનું દાન, એમ કેમ આવે વૈમાન;
 ગુરુ જ્ઞાન નાળું રે, બુદ્ધિ તારી ગઈ ચરવા.—અંતે. ૩
 જીવતી તારીને જેવી પુરુષની આશા, એમ હરિ ભજે ફળ થાય;
 વૃદ્ધ નારીને નહીં પુત્રની આશા, એનો એળે જન્મ વહી જાય;
 હરિને બેઠો ઠગવારે, ઓંસી વરસે વર વરવા.—અંતે. ૪
 વિશ વર્ષે વિશંભર મળે, ભક્તિ કરે ભૂખ જાય;
 હરિશું ધાયા તે બહુ કમાયા, તેને મળિયા નિરંજન રાય;
 દાસ ધીરો કહે છેરે, મટયા ચોરાશી ફરવા.—અંતે. ૫

પદ ૬ મું

ખખરદાર મનસુબાળ, ખાંડાની ધારે ચડવું છે;
 હિંમત હથિયાર ખાંધીરે, સત્ય લડાઈયે લડવું છે.—ખખરદાર-ટેક. ૧
 એક ઉમરાવને બાર પટાવત, એક એક નીચે ત્રીસ ત્રીસ;
 એક ધણિને એક એક ધણિયાણી, એમ વિગતે સાત ને વીસ;
 સો સરદારે ગઢ ઘેર્યો રે, તેને જીતી પાર પડવું છે.—ખખરદાર. ૨

પાંચ ધ્યાદલ તારી પુઠે ફરે છે, ને વળી કામ ને ક્રોધ;
 લોભ મોહ ને માયા મમતા, એવા જીલમી જોરાવર જોધ;
 અતિ બળીષ્ઠ સ્વારી રે, એ સાથે આખડવું છે.—ખખરદાર. ૩
 ગ્રેમ-પલાણુ ધરી જ્ઞાન-ઘોડે ચઢી, સદ્ગુરુ શબ્દ લગામ;
 શીલ સંતોષ ને ક્ષમા ખડ્ગ ધરી, લજન ભડાકે રામ;
 ધર્મ ઢાલ ઝાલી રે, નિર્લે નિશાને ચંઢવું છે.—ખખરદાર. ૪
 સુરત નુરત ને ઇડા પિંગળા, સુષુમ્ણા ગંગાસ્નાન કીજે;
 મન પવનથી ગગનમંડળ ચઢી, ધીરા સુધારસ પીજે;
 રાજ ધણું રીઝે રે, લજનવડે ભડવું છે.—ખખરદાર. ૫

પદ ૭ મું

મુનિજન મોહ્યા રે, મહામસ્તાની માયા;
 બંધને બંધાયા રે, રંક ને રાણી બળ્યા.—મુનિ૦ ટેક. ૧
 મોટા મોટા નર વિધાણુ, ધીર વીર સમરથ શૂર,
 જોગી જંગમ જતિ શેવડા, જોગી કર્યા ચકચૂર;
 સંન્યાસી ને સ્વામી રે, લાલચમાં લપટાયા.—મુનિ. ૨
 એપ કરીને ક્ષત્રી રે ખાધા, બ્રાહ્મણ શૂદ્ર ને વૈશ્ય;
 નાથી બેઠી પંડિત પુરાણી, પછાડ્યા પરમહંસ;
 વિવેકના સાગર રે, વિષયમાં બહુ વિટાયા.—મુનિ. ૩
 પારાશર સૌભરી પુરંદર, નારદને વશ કીધ,
 ચંદ્રમા ચિતમાં લલચાયા, લક્ષણવંતા લુટી લીધ;
 એકલશુંગી ઋષિ રે, જોગમાં અટવાયા.—મુનિ. ૪
 વિશ્વ બધું છે એના વશમાં, મોહ્યા ચૌદે લોક,
 બ્રહ્મા શિવ સનકાદિક મોહ્યા, એની આગળ ડહાપણ ફોક;
 દાસ ધીરો કહે છે રે, કાણુ માનવ કાયા.—મુનિ- ૫

પદ ૮ મું

થાણુદાર થયા રે, થાણુને રાખો ઠેકાણુ;
 મોજદુર્લભ દેહ નગરી રે, માંહિ બેઠો માણુ.—થાણુદાર. ટેક.
 કુડા પાંચ પચીશ ઠગારા, રમ્યતને રંજડે,
 ચંચળ ચોર કરે માંહિ ચોરી, ભવન બહુ ભંજડે;
 ધરપત ન ધારે રે, ધરાયો નહિ ભરે ભાણુ.—થાણુદાર. ૧

સત્ય ધરમ રૂપી પટાવાળા, હુકમ કરેા તો બાંધી આણે;
 તસ્કર સધળાને વશ કરીને, નાખોને બંધી આણે;
 દંડ દેઈ તેનેરે, ઘાલો અવળે ઘાણે.-થાણુદાર. ૨
 છુપિ રહ્યા છે દોતિયા બે રૂડા, તેને તું નવ જાણે;
 જે જે કર્મ કરેા છેા પ્રતિદિન, તે લખી લેશે તે ટાણે;
 દક્ષતર દેશે ધણીનેરે, હિસાબ લેશે દાણેદાણે.-થાણુદાર. ૩
 પાંચ પ્રકૃતિના કર શુભ બાંધી, વૃત્તિ રાખેા થિર થાણે;
 ધીંગા ધણી છે દાસ ધીરાનો, એને જોળખી લેજો અંધાણે;
 આવચળ ગાદી આપેરે, આપ રૂપ પરમાણે.-થાણુદાર. ૪

પદ ૯ મું-રાગ ધનાશ્રી

જગજીવન મને મોહન મળિયારે, જન્મ મર્ણના મારા ફેરા ટળિયારે.-ટેક.
 આપે ગુરુ આપે શિષ્ય, જોયા મેં તે જગદીશ;
 અંતરજામી ધરના ધરિ, બ્રહ્મો બ્રહ્મ લાળયારે. જગ. ૧
 મલચકૃથી આદ્યે ચંદ્રિયા, ગનીચકે આવી અડિયા;
 વૈકુંઠની પારે પાડયા, વિષ્ણુવેણુ પળિયારે. જગ. ૨
 કૈલાસ માંહે કલ્લોલ, આત્મારામ ઝાકમઝોળ;
 ત્રિવેણી માંહે જો કાલ, ફેરા મારા ફળિયારે. જગ. ૩
 ખટસે એકવીશ હજાર, ઉર્ધ્વમુખે સંધાધાર;
 અખંડ ઇંદ્રની પાળ, બળવંતા બળિયારે. રીગ. ૪
 સેનશિખરપર, અમરઅજરનર, પરમ પ્રભુ વિશ્વંજર;
 ધીર ધણી ધરણીધર, અઢળક ઢાળયારે. જગ. ૫

પદ ૧૦ મું-રાગ ધોળ

આજ સાહેલી અમર વર પામી, સાચો સ્વામી અંતરજામીરે; અમર.
 પૂર્વની પ્રીતે પિયુડો મંદિરીએ આવ્યા, મોટે મોટે મોતીડે વધાવ્યારે; અમર.
 જ્યાંતે જ્યાંતે જગજીવન જડી આવ્યા, તેમાં રામ દૃષ્ટે પાડ્યારે; અમર.
 આજ આનંદ મારા અંગમાં વાધ્યો, હારહીરો હાથે લાધ્યારે; અમર.
 સુતી જોવું તો મારી સેજમાં દીઠા, એઠાં જોવું તો પાસે બેઠારે; અમર.
 રાત દિવસ વસે પાસે પિયુડો, પહેર્યો આવચળ ચૂડારે; અમર.
 સાસુ મારી સૂક્ષ્મણા શાણી, નણદી નિવૃત્તિ નાણીરે; અમર.
 દયા દાતા દેવબાઈ દેરાણી, પ્રેમકુંવર જેઠાણીરે; અમર.
 સસરો અમારો સત્યધર્મસંગી, પરણ્યો આત્મારામ રંગીરે; અમર.
 રસ બસ કીધી રસીએ રંગરચી, છેલ છખીલે છકાવીરે; અમર.
 દાસ ધીરાના સ્વામી અઢળક ઢળિયા, મનુષ્યના ફેરા મારા ફળિયારે; અમર.

મંજુકેશાનંદ

—૩૩૩૩૩૩૩૩—

અજ્ઞાની નરને શિખામણુ

—◆◆◆◆◆—

પદ ૧ લું-રાગ સૌરઠ

નર અજ્ઞાની, સાંભળને શિખામણુ મૂરખ મારી;
કહું હેત કરી, સત્ય માની અંતરમાં લેજે ધારી-ટેક.
તું મહા દુઃખ પામીશ મૂઢ મરી, નર અજ્ઞાની. ૧
પ્રભુ નવ ભજ્યા નર દેહ ધરી, આણી ખોટામાં પરતીત ખરી;
સુત નારી કુટુંબી જે કહાવે, તે તારાં બેળાં નહિ આવે;
તોય મૂરખ તારે મન ભાવે, નર અજ્ઞાની. ૨
તું ધર દોલત સાચાં જાણી, તેમાં અંધાણો અતિશે ગ્રાણી;
માટે નવ ઝોળખ્યા સારંગપાણિ, નર અજ્ઞાની. ૩
તારું ધન જોખન સર્વે કાચું, જન્મ લઈ જાશે કરડી ડાચું;
કહે મંજુકેશાનંદ સાચું, નર અજ્ઞાની. ૪

પદ ૨ જું

શું સમજીને, મુખથી વેણાં ખોલે ચાવી ચાવી;
વળી જ્ઞાન કરે, ભોળા જનને ખોટી સાખ્ય બતાવી-ટેક. ૧
તું ખોટા ગુરુને સાચા જાણે, તેના દોષ હૈયામાં નવ આણે;
તને પડશે ખખર મરવા ટાંણે, શું સમજીને. ૨
ખાવળમાં આંખબુદ્ધિ લાવે, તેને કેરી કદીએ નવ આવે;
તેની શૂળ વાગી પીડા પાવે, શું સમજીને. ૩
વળી નપુંસકની નારી કહાવે, તેને પુત્રતાણું સુખ નવ આવે;
તેને રાત દિવસ દુઃખમાં જાવે, શું સમજીને. ૪
તેમ ખોટા ગુરુને શરણે જાય, તેનું કહ્યાણુ ક્યારે નવ થાય;
મંજુકેશાનંદ એ સત્ય ગાય, શું સમજીને, ૫

પદ ૩ જું

જોતે જાગીને, અંતરમાં અંધારું મૂરખ તારે;
સાચા સંત હરિ, ઝોળખીને તું હૈડામાં નવ ધારે-ટેક. ૧

તું દેહમાંયે પ્રભુને શોધે, તે કપટી ગુરુ કરે બોધે;
 તેમાં તારું મનડું નવ રોધે, જોને જાગીને. ૨
 નાગપાંચમ આવે જ્યારે, કરી સર્પ લિટો પૂજે ત્યારે;
 સાચા નાગને લાકડિયે મારે, જોને જાગીને. ૩
 જેમ ધ્રુવ રવિને નવ દેખે, તેમ અજ્ઞાની પ્રભુ નવ પેખે;
 તેનો મનુષ્યા દેહ જાય અલેખે, જોને જાગીને. ૪
 તને જમડા લઈ જશે તાણી, મુખથી ન બોલાય વાણી;
 મંજુકેશાનંદ કહે સાચ વાણી, જોને જાગીને. ૫

પદ ૪ થું

નર તન પામી, હાર્યો જીતી બાજી મૂઢ અજ્ઞાની,
 ખોટા સંત તણી શિખામણ, તેં અંતરમાં સત્ય માની-ટેક. ૧
 કામી ક્રોધી ગુરુ તુને એમ કહે છે, તારો દેહમાંથી જ પ્રભુ રહે છે;
 તું બહાર તે શું શોધે છે, નર તન પામી. ૨
 એમ કહી પરનારી સંગ કરે, કરી ચેલા તેનું દ્રવ્ય હરે;
 તેનું પાપ હૈયામાં નવ ધરે, નર તન પામી. ૩
 કાઈ કહે છે મન મારો લાઈ, કાણુ છે ભગિની પુત્રી માઈ;
 તેનો સંગ કરે મહાતમ ગાઈ, નર તન પામી. ૪
 એમ દૈત્ય ગુરુ શિક્ષા દે છે, તેને મૂરખ સત્ય માની લે છે;
 મંજુકેશાનંદ સાચું કહે છે, નર તન પામી. ૫

પદ ૫ મું-રાગ કાર્દી

સારને અસારે, વિવેક જે કાય ન કરે;
 એવા અજ્ઞાનીરે, લખ ચોર્યાશી ફરે; ટેક. ૧
 બાનું બતાવે બોળા જનનું, ધર્મ ન પાળે લેશ;
 ધર્મ થકી ભ્રષ્ટ કરે મનુષ્યને, આપી અસત્ય ઉપદેશ;
 એવાને અસત્યેરે, જનમે ન મરે; સારને. ૨
 જે નર ધન ત્રિયાના ત્યાગી, તેને સંગે રાખે રોષ;
 નારીથી ભાગે તો ક્યાંથકી આવ્યા, એવા દેખાડી દોષ;
 પોતે પરનારીરે, સંગે ફરે હરે; સારને. ૩
 કાચા હોય તે નારીથી ભાગે, પાકા ન ભાગે કેથે સાર;
 બતાવે જનને નિશ્ચે કરે મનમાં, કરે કુકર્મ અપાર;
 એવા ખળ અજ્ઞાનીરે, ભવજળ નહીં તરે; સારને. ૪

અગ્નિ પાસે બેસે ને તાપ ન લાગે, જળમાં શીતળ ન હોય,
મંજુકેશાનંદ કહે નારી પાસે, વિકાર કદી ન જોય;
એ તો વાત ખોટી રે, જે જન ઉર ધરે; સારને૦

૫

પદ ૬ કું

નામ તો બતાવે રે, રામને નવ જાણે;

દેહ અભિમાની રે, ઉર તૃણા આણે.

ટેક. ૧

દશરથ દેરા પુત્ર રામને, નવ માને મતિમંદ;
ભેખ ધરીને જગ ભરમાવે, તેને સેવે સૌ જન;
બહુ દુઃખ સેવે રે, જીવ મરવા ટાણે. નામ૦

૨

પ્રગટ રામનું ભજન કરીને, ત્યાં જીવ અનેક;
૨ ને મ બે અક્ષર જાપીને, ત્યાં ન દીઠો એક;
પ્રગટ રામ મૂકી રે, ન તરે રામ બાને; નામ૦

૩

વાલ્મિક સવરી વાનર આદિક, બહુ પ્રગટ શ્રીરામ,
વૈકુંઠમાં નિવાસ જઈ પામ્યા, તે વિભીક્ષણુ લે નામ;
રામને ઉચારી રે, પડી ગયા કે ઠેકાણે. નામ૦

૪

તેમ જ પ્રગટ શ્રીકૃષ્ણુ બહુને, ગોપી ગોવાળ સુજાણુ;
પાંડવ ઉદ્ધવ ઝાપ પાતી, આદિક ભક્ત પામ્યા જ્ઞાન;
મંજુકેશાનંદ કહે, ગૌલોક જૈ સુખ માણે; નામ૦

૫

પદ ૭ મું

મુખે બ્રહ્મ બાખે રે, જીવ સમ વર્તે છે;

વિષયને ચાખે રે, મોટાની ઝોથ લે છે.

ટેક.

૧

બ્રહ્મ રૂપ પોતાને માની, નારીને કહે તું બ્રહ્મ;
પાપ ક્યાં છે, જમપુરી ક્યાં છે, ક્યાં છે ધર્મ ન કર્મ;
એવા અસુર રે, ભવમાં ભટકે છે. મુખે૦

૨

શુક નારદ નવ યોગી પોતે, વત્યાં બ્રહ્મ સમાન;
ચરાચરમાં બોલ્યા શુકજી, તોયે બળ્યા ભગવાન;
અધુની અજ્ઞાની રે, એવાને પણ લજવે છે. મુખે૦

૩

વેદ પુરાણને કલ્પિત કહીને, ધર્મ ન પાળે એક;
હરિઅવતારને ખોટા કરે, એ અચળ ઉર ટેક;
ખીજાને પણ એવો રે, નિત્ય ઉપદેશ દે છે. મુખે૦

૪

સત્પુરુષ સત્શાસ્ત્ર પ્રમાણે, વરતે વરતાવે આપ;
મંજુકેશાનંદ કહે એવાને શરણે, જઈએ તો માટે સૌ સંતાપ;
એવા સંત મુકી રે, અસંત પાસે શીદ રહે છે. મુખે૦ ૫

પદ ૮ મું

કાયાથી જીવ ન્યારો રે, તેને આત્મા કહીએ;
એને બ્રહ્મ માની રે, હરિને શરણે જૈએ. ટેક. ૧
ચિદાકાશમાં તેજ પુર મધ્યે, રહે સદા ભગવાન;
એ જ પ્રભુએ કરી કીપા, પધાર્યાં ભોમીપર સુખધામ;
એવા તો શ્રીહરિના રે, ભજનમાં ઝુંકી રહીએ. કાયાથી૦ ૨
અનંત બ્રહ્માંડમાં વ્યાપક થૈને, ન્યારા રહે પ્રભુ આપ;
એવા નિરંજન શ્રીકૃષ્ણ ભજીએ, તો માટે સૌ સંતાપ;
માટે નારાયણનું રે, નામ સહજ તો લેએ. કાયાથી૦ ૩
બ્રહ્મરૂપને બાણ્યાવિના, કહે જગત છે બ્રહ્મ;
જીવ ઈશ્વર ને પુરુષોત્તમનો, મૂઠ ન બાણે મર્મ;
માટે ઉપમા રે, પામરને શી દઇએ. કાયાથી૦ ૪
અનંત બ્રહ્માંડને સમજાવે, પ્રલે નાશ કરે પ્રભુ એક;
મંજુકેશાનંદ કહે માટે, કરવો સંત વિવેક;
પ્રભુ ભજીને રે, પરમ આનન્દ પામે. કાયાથી૦ ૫

ભોળો ભકત*

જ્ઞાનના ચાખડા

પદ ૧ લું

- દેસિ સંતતણી લાવીરે, ભેળાં ફરે ખાવો ને ખાવી.—ટેક. ૧
મોટાં કપાળે ટિલાં કરે ને, વળી ટોપી પટકાવી;
કંઠો ને ખલતો માળા ગળામાં, કાને મુદ્રા લટકાવીરે. દેસિ. ૨
સંત સેવામાં સુખ ઘણુંને, કરે સેવા મન લાવી;
તન મન ધન સૌપો એ સંતને, પ્રીતિયો લગાવીરે. દેસિ. ૩
એવું ને એવું જ્ઞાન દિયે, બહુ હેતે બોલાવી;
ભોળે ભગત કહે રાખ્યા ચાહુમાં, ભેળે ભરમાવીરે. દેસિ. ૪

પદ ૨ જું

- ભેખ તો ભાવર થકી જુંડારે, મેલા અંતરમાં ઉંડા.—ટેક. ૧
ટકા પૈસા ટેલ ગામ ગામ નાંખે, વળી ખેતર ખેતર ફુંડાં;
જેની વાંસે ધાય તેનો કુટો ન મેલે, જેમ કટકનાં જુંડારે. ભેખ ૦ ૨
ત્રાંખિયા સારુ ત્રાણું કરે ને વળી, કામ કોધના ઉંડા;
ધન ધુતવા દેશ દેશમાં ફરે, જેમ મલકમાં મુંડારે. ભેખ ૦ ૩
ગામ બધાની ચાકરી કરેને, ઘેર રાખે અગન કુંડા;
ભોળે ભગત કહે કર્મની કાટી, પાપતણાં જુંડારે. ભેખ ૦ ૪

પદ ૩ જું

- જોઈ લો જગતમાં ખાવારે, ધર્યાં ભેખ ધુતિને ખાવા.—ટેક. ૧
જ્યાં પ્રેમદા ધણી પાણી ભરે, સાં જાય નિત નિત નાવા;
રાંડી છાંડી નારનો નર ધર ન હોય ચારે, ખાવો જીએસે ગાવારે. જોઈ લો. ૨
લોકનાં છોકરાંને તેડી રમાડે, વળી પરાણે પ્રીત થાવા;
ગૃહસ્થની સ્ત્રી રીસાવી જાય ત્યારે, ખાવો જી જાય મનાવારે. જોઈ લો. ૩
રૂપ કરે ને ખાવો ધ્યાન ધરે, ભોળા લોકને ભરમાવા;
ભોળે ભગત કહે ભાવેસું સેવે એને, જમપુરીએ જાંવારે. જોઈ લો. ૪

* [આ કવિના સંબંધમાં મળેલી વિગત અને જીવનચરિત્ર બૃહત્ કાવ્યદોહન ભાગ ૨ માં સંપૂર્ણ આપ્યાં છે.]

પદ ૪ મું

ભરમાવી દુનિયાં ભોળીરે, આવો ચાલ્યો ભલુતી ચોળી.-ટેક. ૧
દોરા ધાગા ને વળી ચીઢી કરીને, આપે ગણકારુ ગોળી;
જીવને હણતાં દયા ન આણે, જેમ બીલ કાફર કોળીરે. ભરમાવી. ૨
નિત નિત દર્શન નીમ ધરાવે, ઘેર આવે ત્રિયા ટોળી;
માઈ માઈ કરીને આવો બોલાવે, હૈયે કામનાની હોળીરે. ભરમાવી. ૩
સઘળા શિષ્યને ભેળાં કરી ખાય, ખીર ખાંડ ને પોળી;
ભોળે ભગત કહે ભવસાગરમાં, આવે માર્યાં બોળીરે. ભરમાવી. ૪

પદ ૫ મું

મૂરખો રળી રળી કમાણો રે, માથે મેલસે મોટો પાણો.-ટેક. ૧
ધાઈ ધુતીને ધન ભેળું કીધું, કાટિક્વજ કહેવાણો;
પુણ્યને નામે પા જૈ ન વાવ્યો, અધવચથી લૂટાણોરે. મૂરખો. ૨
ભર્યાં કાઠાર તારા ભર્યાં રહેશે, નહિ આવે સાથે એક દાણો;
મસાણની રાખમાં રોળાઈ ગયા કંધક, કાણુ રંકને કાણુ રાણોરે. મૂરખો. ૩
મંદિર માળિયાં મેલી કરીને, નીચે જઈ ઠેરાણો;
ભોળે ભગત કહે મુવા પુઠે જીવ, ધણો ધણો પસ્તાણોરે. મૂરખો. ૪

પદ ૬ મું

મૂરખો માની રહ્યો મારુંરે, તેમાં કાંધયે નથી તારું.-ટેક. ૧
સાત સાયર જેની ચોકી કરતા, ફરતું નીર ખારું;
ચૌદચોકડીનું રાજ્ય ચાલ્યું ગયું, રાવણાદક વાળુંરે. મૂરખો. ૨
દુઃખને તો કાઈ દેખે નહીં, ને સુખ લાગે સારું;
વેળા વેળાની છાંયડી તારી, વળિ જશે વારું રે. મૂરખો. ૩
હરિ ભજનમાં હેતજ રાખો, સ્મરણ કરો સારું;
ભોળે ભગત કહે રાખો હૃદયમાં, પ્રભુનું ભજન ખારુંરે. મૂરખો. ૪

પદ ૭ મું

દુનિયાં દીવાની કહેવાશે રે, ભુંડી ભિતોમાં ભટકાશે. ટેક. ૧
પાપ જમારે એનું અગટ થશે ત્યારે, ભૂવા જતિ ઘેર જાશે;
ધુણી ધુણી એની ડોક જ દુઃખશે, ને લેનારો લેઈ ખાશે રે. દુનિયાં ૨
સ્વર્ગમાં નથી સૂપડું ને, નથી ખાંડણિયો ને ઘંટી;
દુધ ચોખાના જમનારાં તમે, કેમ કરી જમશો ખંટી રે. દુનિયાં ૩
ઢોંગ કરી ને ધુતવાને આવે ત્યારે, હાથ બતાવા સૌ જાશે;
ક્યારે આના કર્મનું પાનું રે ફરશે, અને ક્યારે પુત્ર જ થાશે રે. દુનિયાં ૪
કીમિયાગર કાઈ આવી મળે ત્યારે, ધનને વાસ્તે ધાશે;
ભોળે ભગત કહે ભ્રમણામાં ભમતાં, ગાંડની મૂઝિ ગમાશે રે. દુનિયાં ૫

રામકૃષ્ણ ભક્ત

SECRET

कृष्णसुखीदानां यद्

પદ ૧ લું-રાગ ખિલાવલ

પહેરોને પિતામ્બર લાલ, પલવટડી તમે વાલોછ;
જીવતિ જનને મોહારે લાલ, લડસડતી ગતે ચાલોછ. ૧
અમલ કલમ દલ લોચન લાલ, ભવમોચન ભવ ભાવોછ;
કંઠડે કાઢીલ લાળેરે લાલ, ઝીણે સાદે બોલાવોછ. ૨
દીઠડે દુઃખડાં નાસેરે લાલ, મીઠડારે લીજે મુખનાંછ;
રામકૃષ્ણ (કૃપા) રસ પીતારે લાલ, લેખાં શાં રહે સુખનાંછ. ૩

୫୬ ୨ ଜୁ.

સુંદર કાંઈ ન દેખુંરે લાલ, તમ સરખું શામળિયાળ;
અમસુ સુકૃત સાધ્યુંરે લાલ, મહી વેચંતાં મળિયાળ. ૧
સુર નરને નહિ સુણોરે લાલ, જોગીને નહિ જોતાળ;
ઘેર અમારે આવોરે લાલ, લાજો નહિ ગહિ દોતાળ. ૨
વૃંદાવનમાં વસતોરે લાલ, સગપણ થયું છે સાસુંળ;
રામકૃષ્ણ પ્રભુ રસિયારે લાલ, નામે તમારે નાસુંળ. ૩

५६ ३ शुं

નામ તમારું સુણતારે લાલ,	તાન જ આવે તનમાંજ;	
રૂપ તમારું રુકુંરે લાલ,	વારું વસિયું મનમાંજ.	૧
લોક કહે છે ઘેલીરે લાલ,	વનમાં દોડું અકેલીજ;	
મોહન મુખડું જોતારે લાલ,	આનંદની થાય હેલીજ.	૨
કણકણતી ને કાલીરે લાલ,	વહાલાને છું વહાલીજ;	
રામકૃષ્ણ રસ ભીનીરે લાલ,	ખલિયે ખાથે ઘાલીજ.	૩

५६ ४ थुं

ટેવ પડી છે તમનેરે લાલ, લામનીઓ બહુ લાવેલ; ૧
 બાંહે ગ્રહી બોલાવોરે લાલ, અમને અચરજ આવેલ.
 રસિયા ને રંગીલારે લાલ, વહાલ ભર્યાં નેણ વારુલ;
 મુખ દેખી મલકાઉરે લાલ, લાજ કરે શા સારુલ. ૨

રંગભર રમથું તમથું રે લાલ, નેહ ધરીને નમથુંજ;
રામકૃષ્ણ રસમાતારે લાલ, આળ કરો તે ખમથુંજ.

૩

પદ ૫ મું—રાગ રામઘ્રી

નિરખતાં નાથને મારી, આંખ થઈ છે ટાઢીરે;
નિત નિત નવલા સુખ મુજને, દામોદર દે છે દાડીરે. નિરખતાં. ૧
છેલ છખીલા કહાનજીનું મુખ, જોતાં તૃપ્ત ન થઈએરે;
ભાવે પૂરણ ભાળી એના, ભામલડાં તો લઈયેરે. નિરખતાં. ૨
જસોદાનો સુત જીવણજી, સહુ સહીયરને સુખદાધરે;
રામકૃષ્ણ પ્રભુ પામિયાં, કાંઈ પૂરણ પુન્યે ખાધરે. નિરખતાં. ૩

પદ ૬ મું

સ્નેહે ખાંધી સુંદરી, સુંદર વર જોવા જાયરે;
મોહનજીને મરકલડે, કંઈ ઉલટ અંગ ન માયરે. સ્નેહે. ૧
કાની અચલે સુંદરી ને, કાની લલકે ફૂલીરે;
મુખકું જોતાં માવનું હું તો, મચકા ગઈ છું ભૂલીરે. સ્નેહે. ૨
એક વધાવે પુલડે, એક ફરી ફરી આશિષ બોલેરે;
રામકૃષ્ણ પ્રભુ પેખતાં, કાંઈ દેવાંગના શી ડોલેરે. સ્નેહે. ૩

પદ ૭ મું

મહારા કહાનજી તમને કામલડી, તે કેવી સારી દીપેરે;
મોર પીછ ને મુંજળ ગેડીએ, માનુનીનાં મન હિસેરે. મહારા. ૧
પર્મ પનોતા પાતળીઆ તમો, જે પહેરો તે ગોઠેરે;
ચાલ તણી ચતુરાર્ધ જોતાં, લક્ષ્મી ચરણે લોટેરે. મહારા. ૨
અણીયાળીશી આંખડલી તે, જોગ ભોગનું જામણરે;
રામકૃષ્ણ પ્રભુ રસ ભચ્યા, કાંઈ કીકીમાંહે કામણરે. મહારા. ૩

પદ ૮ મું

વહાલા વિકલજી રે હો, દુર્લભ દીઠલાજીરે હો.—ટેક.
તમ માટે ટીલડી કરુંરે, પહેરું પટોળી હો;
નેન સમારું નિરમળાં, નીત નવલ રંગ ચોળી હો. વહાલા. ૧
અખળાને ઉજમ ધણેરે, તમથું રમવા હો;
કાને સુણતાં વાંસલડી ઘેરે, ન રહી જમવા હો. વહાલા. ૨
એવાં લાડ લડાવીએ, કાંઈ અમને વહાલા હો;
રામકૃષ્ણ રસ ઘેલડા, હું ચણું રહી બાલા હો. વહાલા. ૩

પદ ૯ મું

મુજને તુજવીણુ ન ગમે હો, વેરી વિરહ દમે છે હો.—ટેક. ૧
તુજ માટે મચકો કરીને, આવું તીરે હો;
અણદીઠે મન અણમણું, તો સુખ ન શરીરે હો. મુજને. ૨
મનકું હચું માહેરું તે, કહીએ કેવું હો;
નરનારી છે અતિ ધણાં, કો ન મળે એહવું હો. મુજને. ૩
પહેરું ઓહું પાતળી તે, કાંઈ એક સારું હો;
રામકૃષ્ણ પ્રભુ નથી અળગા, તન મન સોંધ્યાં વારુ હો. મુજને. ૪

પદ ૧૦ મું

નંદના છેઆ છોજ હો, લક્ષણે લેઆ છોજ હો.—ટેક. ૧
ધણા દિવસ તમેા અમશું, કાંઈ કાંઈ ટળતા ચાલો હો;
હવડાં સહુ સહીઅર મળીને, હલકે હાલો હો. નંદના. ૨
મહિ વેચતાં માવજી તમે, પકડી પાડી હો;
બાથ લઈ ખેંચી મુજને, ઢોળી પાડી હો. નંદના. ૩
એ રસ લીલા લાડલી, કહો કલાં રમાશે હો;
રામકૃષ્ણ જન રસ લયો, જુગ જુગ જશ ગાશે હો. નંદના. ૪

પદ ૧૧ મું

પ્રેમ પુષ્ટ કર્યા છો હો, વલ્લભ મન વયાં છો હો.—ટેક. ૧
ગોકુળમાં રાખી રહ્યા, અમેા અતિ અન્યાય હો;
પાડ માનેા અમતણો, તમેા કુંવર કનાઈ હો. પ્રેમ. ૨
પ્રેમે ગોરસ મારા ધર તણાં, ખોળીને પિધાં હો;
જે દિન ગોરસ નવ લુટ્યાં, ત્યારે હૈડાં દાઝ્યાં હો. પ્રેમ. ૩
ઝઘડો કરતાં ઝટકે, ઊરમાળા તુટી હો;
રામકૃષ્ણ પ્રભુ રાખીએ, છીએ બાંધી મુઠી હો. પ્રેમ. ૪

પદ ૧૨ મું

ગોપી ઘેલી દીસે હો, મુજપર દંત પીસે હો.—ટેક. ૧
તે નર હું હો નહિ, તું જ હાથે આવું હો;
ખ્યાત ધણી છે તુજને, તે સૌ સમાવું હો. ગોપી. ૨
તુંએ છે ધુતારડી, હું એ પણ નથી ઓછો હો;
ધણું દોલલે બાણજે, મુજને જડવો છોછો હો. ગોપી. ૩

તે દિન દાણ માગતા, આવી અમથું બાથે હો; ગોપી. ૪
રામકૃષ્ણ પ્રભુ રુડું થયું, હું તો નાગર સાથે હો.

પદ ૧૩ મું-રાગ સારંગ દેશી

આવ હરિ વહાલા આવરે, આવ હરિ વહાલા; આવ. ૧
મનની ગમતી વાત કીજીએ, છખીલારે છોગાલા.

તુજ મળતાં મન મહારું, હીસે આનંદ પામેરે; આવ. ૨
રજની આખી રંગભેર રમીએ, તો રસ બહુ જામેરે.

એ સુખ કાંઈ કહ્યું ન જાયે, કહાનડ કાલારે; આવ. ૩
રામકૃષ્ણ પ્રભુ અનુભવ કીજે, અતિ છો વહાલારે.

પદ ૧૪ મું-રાગ ગરબી

નંદજનો કુંવર કાડામણો, સાહેલીરે; ગોવરધન મન ભાવનો સાહેલીરે.
ગોકુળિયું રણીઆમણું, સાહેલીરે; જમુના તટ સોલામણું, સાહેલીરે.
વ્રજ સુંદરીના સંગમાં, સાહેલીરે; રાસ રમે વહાલો રંગમાં, સાહેલીરે.
પ્રેમ તે સીધું સુખપુંજમાં, સાહેલીરે; વૃંદા તે વનના કુંજમાં, સાહેલીરે;
રાસ રમે સાહેલડી, સાહેલીરે; થઈ વહાલાને કંઠે ઘેલડી, સાહેલીરે.
સુંદરીને રંગની રેલડી, સાહેલીરે; મુરલીને નાદે થઈ ઘેલડી, સાહેલીરે.
રમતાં રમતાં રાતલડી, સાહેલીરે; કહી નવ જાએ વાતલડી, સાહેલીરે.
પહોળાં તે બેઠે સુખ સેજમાં, સાહેલીરે; શ્યામ શામાળ બહુ હેજમાં, સાહેલીરે.
નીરખી સખી વૃંદમાં, સાહેલીરે; રામકૃષ્ણ પ્રભુ નાચે આનંદમાં, સાહેલીરે.

પદ ૧૫ મું

પહેલે તે મોહન મીઠડો, સાહેલીરે; અહિયાં ઉભો મેં દીઠડો, સાહેલીરે.
તે છખી મન ગોડી ગઈ, સાહેલીરે; શિર બેઠું ને ઉભી રહી, સાહેલીરે.
ગોઠ કરે કાસું ઘણી, સાહેલીરે; દષ્ટિ તે ફેરવે મુજ બણી, સાહેલીરે.
કુંવર હશે એ કહનો, સાહેલીરે; મારે છે માર એ મોહનો, સાહેલીરે.
સાચા તે બાપનો બેટડો, સાહેલીરે; મોલીડું તે ભારે મરોડતો, સાહેલીરે.
ઉભા રહ્યાની શી ઠોણ છે, સાહેલીરે; એવું તે સુંદર કાણ છે, સાહેલીરે.
કાણ તે દેશનો કહાનો, સાહેલીરે; ન હોય તે આપણા હાંનો, સાહેલીરે.
ઝાઝી વાર ત્યાં ઉભી રહી, સાહેલીરે; મન પાખી મંદિરિયે ગઈ, સાહેલીરે.
રામકૃષ્ણ પ્રભુ મન હર્યું, સાહેલીરે; તે દિનથી કાંઈ કામણુ કયું, સાહેલીરે.

પદ ૧૬ મું

ધુતારા ધરણીધર તારી વાંસળીરે લોલ,
વાંસળીયે કંઈ વેલું કીધું ગામ જો—ધુતારા.—૮૬

સખી નહાતાં ઘોતાં દહોતાં વસોવતાં નીસચ્ચરે લોહ;
 ઢળતાં પડતાં રડતાં મૂક્યાં ખાળ જો. ધુતારા. ૨
 સખી સાસુ સસરો જોઠ જોઠાણી નવ લલારે લોહ;
 કંથજીને ચહડતી મુકી રીસ જો. ધુતારા. ૩
 સખી મધ્યાહ્ને મોહનજી બેઠા કદમ ચડીરે લોહ;
 ગોપીજનનાં હરિયાં છે કંઈ ચીર જો. ધુતારા. ૪
 સખી અવળાં વસ્ત્ર ને અવળાં આપ્રણુ પહેરીયારે લોહ;
 કાન તણાં લઈ કેડે ઘાલ્યાં કોટે જો. ધુતારા. ૫
 સખી રામકૃષ્ણ પ્રભુ ભલે પધાર્યાં શેરીચેરે લોહ;
 ગોપીજનની પૂરી છે કંઈ આચ જો. ધુતારા. ૬

પદ ૧૭ મું

હસવા સરખી હરિમું મારે ગોઠડીરે લોહ;
 હસવા સરખું ધ્રિજમંડલ શુભ ધામ જો. હસવા.-ટેક ૧
 સખી નાહતાં ને ગાતાંરે ગુણ ગોવિંદનારે લોહ;
 વસવા સરખું વૃંદાવન શુભ ગામજો. હસવા. ૨
 તીરથ મારે કીરત કેશવરામનું રે લોહ;
 પીતું મારે પ્રેમતણું રસપાનજો. હસવા. ૩
 નાત હમારી નિરમળ નંદકુંવર શું રે લોહ;
 ભાત હમારી લુધરજી શું ભળતી જો. હસવા. ૪
 રામકૃષ્ણ પ્રભુ ભલે પધાર્યાં શેરીચેરે લોહ;
 ગોપી સધળી ગુણ તમારા ગાયજો. હસવા. ૫

પદ ૧૮ મું

નહીં જાઉં તે જમના પાણીરે મા, હુંને, ખીજવે તે સૈયર સમાણીરે મા.
 મુને કુંવારી કુંવારી સહુ કહેછેરે મા, મારી સૈયરો તે મેણાં દેછેરે મા.
 જળ જમનાજીને ઘાટેરે મા, હુંને કાહનજી કાદવડે છાટેરે મા.
 બહાલો કરે નેણાના ચાળારે મા, મેં તો કહાનવર સાંભળ્યા કુંવારાંરે મા.
 હુંને કહાન વરને પરણાવેરે મા, મારી વ્રજમાં તે વાત વખણાવેરે મા.
 મળે સરખા તે સરખી જોડરે મા, તુંને પોંખતાં તે પહોંચશે કોડરે મા.
 હેવા રામકૃષ્ણ વર રુડારે મા, હુંને અખંડ પહેરાવો ચુડારે મા.
 હેવા રામકૃષ્ણ વર રંગીરે મા, મારા જનમ જનમના સંગીરે મા.

રાજે

કૃષ્ણ પ્રત્યે ગોપીના પ્રેમ વિષે

પદ ૧ લું

હરિ મેં હાવે ક્યમ રહેવાયે, કુંપણ આ તે ક્યમ સહેવાયે;	૧
એ તો અંધ થઇને તાણે, પ્રેમની વાતો પશુ શું જાણે.	
આવી અમથાં ખુંદી મારે, સાચો શબ્દ કાંઈ ન ધારે;	૨
મોહન વાત તું સાંભળી મારી, હું તો બેઠી સહુથી હારી.	
દુરિજન દે છે મુને મેહણાં, મારાં તમશું લાગાં નેણાં;	૩
વહાલા વેરી વાંકુ બોલે, તે તો પડશે તેને ખાલે.	
હાવે જે બોલે તે સહીએ, મનની વાતો કાને કહીએ;	૪
સઉકા બોલે છે આડું આડું, વાંક હું કાનો કહાડું.	
એ તો શિખામણુ છે જાણો, મનમાં દુહણુ કાંઈ ન આણો;	૫
રસીઆ રાજેના વાલા, ભગતતારણુ છો નંદલાલા.	

પદ ૨ જું

ત તો થેલું કીધું ગામ, કાને હાથ ન લાગે કામ;	૧
જેને મળીઓ તું મોરાર, તેને મૂકાવ્યાં ધર ખાર.	
હાવો કાનો કાહું વાંક, ત્રીકમ તમથી આડો આંક;	૨
રસીઆ રંગ રમાઆ એમ, વળતાં તે વિસાર્યાં કેમ.	
જે કા જળ ભરવાને જાએ, તે તો વાટે ખોટી થાએ;	૩
કાનું ચોરી લીધું ચંત, એવો કામણુગારો કંથ.	
વિઠ્ઠલ વહાલાં તારાં વેણુ, મહારાં તમશું લાગ્યાં નેણુ;	૪
મારે તમશું લાગ્યો નેહ, તમને સોંપી સુંદર દેહ.	
ધરના છો ધૂતારા કાહાન, મનમાં મૂકાવો છો માન;	૫
રસીઆ છો રાજેના નાથ, સર્વે સોંપ્યું તમારે હાથ.	

પદ ૩ જું

વહાલા વાટે તે વાત ન થાય, તમે જાણો છો જાદવરાય;	૧
કુંડું કાંઈ લીએ સંસાર, અમો અબલાનો અવતાર.	

ઉભાં રહીએ ઘોલે દિસ, વળતા વેરી કાઢે વેશ;
ત્રીકમ તમારું કંઈ ન જાય, વળતી અમને દુભણુ થાય. ૨
વહાલા ચઢ્યાં ન ઉતરે આળ, જુગમાં રહેવું મહા જંજળ;
મોહન મળવું તે એકાંત, એવી મનની વિચારો બ્રાંત. ૩
માહારે સાસુડીનું સાલ, જોતાં જોડાણી દે ગાળ;
જમ કાંઈ મીન રહે જળમાહે, પાણી પીવું તે કહો કાહે. ૪
વહાલા વાત સાંભળો એક, વિકૃલ વારું કાંઈ વિવેક;
દુરીજન દેએ ઠામો ઠામ, શાને મેલાવો છો મામ. ૫
મારે અંતર ઉપને દુઃખ, તમો માનો શાનું સુખ;
રસીઆ છો રાજેના નાથ, તાહારા નેનમાં છે કાંઈ ધાત. ૬

પદ ૪ થું

મારા મન ગમતા મહારાજ, મારે ઘેર આવોને;
હું તો તલસું તમારે કાજ, હસીને બોલાવોને.—ટેક.
વિલંબ ન કરીએ વિકૃલારે, આવોને અમ ઘેર આજ;
પેર પેરનાં પકવાન બનાવું, ત્રિકમ તમારે કાજ. મારા. ૧
મનમાં હતું તે માવજીરે, મુખડે કેમ કહેવાય;
આવી શકો તો આવજો, મારું જોતાં જોખન જાય. મારા. ૨
આ જોને આંગણિયે ઉભો, રંગીલો રણછોડ;
રાજેના સ્વામી પ્રભુ અંતરજમી, પૂરો મારાં મનનાં કાડ. મારા. ૩

પદ ૫ મું

કુણુ બોલે તમારી સાથ, જાદવજી જાણ્યારે;
આ તો નોહે મોટાની રીત, પરઘેર માંણ્યારે.—ટેક.
વાટ જોતાં રજની વીતી, આવ્યા ઉગમતે સૂર;
કામણુગારા કાનજીરે, વાલે અમને વિસાર્યાં દૂર. જીવણ. ૧
પરનારીની પ્રીતડી તમે, કરી આવો ઠામો ઠામ;
અહીંઆ આવીને શું કરો, જોનો ઘેર ઘેર હોય વિશ્રામ. જીવણ. ૨
કાને તે મંદિર તમે કાનજી, કરી આવ્યા લીલા લેર;
રાજેના સ્વામી પ્રભુ અંતરજમી, કાણુ જાણે તમારી પેર. જીવણ. ૩

પદ ૬ કું

જોનો પીયુડો તે પરઘેર જાય, સખી હવે શું કરીએરે;
એકલડાં નવ રહેવાય, જુરી જુરી મરીએરે. સખી. ૧

રૂપ જોવંતાં રસીઓ વાલો, પરાણે કરે છે પ્રીત;
 વણુ તેજો પરમંદિર જાઓ, એહેવી છે એની રીત. સખી. ૨
 સમજાવ્યો સમજે નહિરે, કહો હવે કરીએ કેમ;
 શેરડીએ સામે મળે, સારે ઢાળે નીચાં નેણુ. સખી. ૩
 છળભેદ છાતો રમેરે વાલો, વાતોમાં મને વાય;
 રાજેનાસ્વામી પ્રભુ અંતરજામી, એ તો અરથ પજો ઓળખાય. સખી. ૪

પદ ૭ મું-રાગ ગરબી

કાગળ મોકલુંરે, વહાલા વાંચો હેત કરી;
 એકવાર આવજોરે, નીરખું મુખડાં મૂછ ભરી. ૧
 વિનતા પ્રેહે તણીરે, લખતાં લોચન ચાલે નીર;
 અખળા અવતર્યારે, વાલા કહો કેમ ધરીએ ધીર. ૨
 બાળે વેશમાંરે, લાગી પરણ્યા પહેલી પ્રીત;
 વર વિકૃલ વર્ચારે, અવર વરવાની શી રીત. ૩
 ત્રિકમ તમ વિનારે, સુકાં સહુ વાડીનાં વંન;
 લીલાં કેમ રહેરે, વહાલા પક્ષવ છો આ વંન. ૪
 સહુ અળખામણુંરે, મુજને કુટુંબતણો પરિવાર;
 વહાલાં વીખે ભર્યારે, વેરી બાળે સહુ સંસાર. ૫
 અન્ન પાણી તજ્યારે, હવે પડશે પાપી પ્રાણુ;
 સુતું તમ વિનારે, વહાલા લાગે છે બ્રહ્માંડ. ૬
 જાહાં હરિ રંગે રમ્યારે, તે મને જાગી ખાવા ધાય;
 તે સુખ સાંભરેરે, તમ તમ હૃદયે હોળી થાય. ૭
 રહેવાતું નથીરે, વહાલા કહું છું મૂકી લાજ;
 મળજો દયા કરીરે, રસિયા રાજેના મહારાજ. ૮

પદ ૮ મું

ઉગો શરદ પુનમનો ચંદ, મહારે ઉપનારે આનંદ;
 ગોરી ગરબે રમવા આવે, રમશે ગોપી ગોવાળ મહિ. ૧
 રમવા ભૂધર સાથે ભાવ, આપણે આવ્યો છે આ દાવ;
 મળીએ સરવે સરખી નાર, સજીએ શોભીતા શણગાર. ૨
 કમકમ વીછીવાંતો કમકાર, કમકમ કાંઝરનો કમકાર;
 ઓઢો આપે એવાં ચીર, આપણે જાવું જમનાં તીર. ૩

ચોળા ચંપક વરણી પેહેર, આપણે કરવી લીલા લેહેર;
જ્યમ કાંઈ વશીયેર માંડે ફેણ, એવી ગુંથાવોની વેણ. ૪
લેહેર હેડા ઉપર હાર, નૈણે નીરખોને મોરાર;
રસિયા છો રાજેના નાથ, અમને રંગે રમાડો રાત. ૫

પદ ૯ મું

આજની ધડીરે રળિયામણી.

હારે મહારા બહાલાજી આબ્યાની વધામણી જીરે; આજની.-ટેક.
હારે સોહાસેણ પૂરોની સાથીયા,
હારે ઘેર મલપતા આવે તે હરિ હાથીયા જીરે; આજની. ૧
હારે સખી આવેરા વાસ અણાવીએ,
હારે મારા બહાલાજીને મંડપ રચાવીએ જીરે; આજની. ૨
હારે સોહાસેણ ચાર તેડાવીએ,
હારે મહારા વાલાજીને મોતીડે વધાવીએ જીરે; આજની. ૩
હારે સોહાસેણ મળશે જે ધડી,
હારે મહારા પ્રભુજી પધારે તે ધડી જીરે; આજની. ૪
હારે મલ્યા દાસ રાજના સ્વામી ફાંકડા,
હારે હું તો મોહી રહી મુછના આંકડા જીરે; આજની. ૫

પદ ૧૦ મું

આવોની લાલ વરણાગીયા.

હારે ઘેર આવોની શ્યામ સવાદીયા જીરે; આવોની.-ટેક.
હારે કહાના આવો તો શીખવું ચાતુરી,
હારે આપણુ રમીએ તે રંગલર રાતડી જીરે; આવોની. ૧
હારે ચાલો જમ્યે જમનાજીના ઘાટમાં,
હારે પેલા દુરિજન લોક દેખે વાટમાં જીરે; આવોની. ૨
હારે રડા દાસ રાજેના સ્વામી વાંકડા,
હારે હું તો મોહી રહી મુછના આંકડા જીરે; આવોની. ૩

પદ ૧૧ મું

આજને આબ્યારે હરિ દાવમાં.

હારે ભોળા ભાવમારે, ભોળાભાવમાં, તે ભૂધરને ભેટીએ જીરે; આજને.-ટેક.
દાવ પડે સારે લાજ ધટેરે,
હારે સારે સુપડે સરવ સાંભેટીએ જીરે; આજને. ૧

માતારે મારી દુખના દરિયા નથી રેલ્યા, નથી કુળના મારગ મેલ્યારે; મેં બહુ.
માતા મારી શિશુ તમારાં નથી વહેર્યાં, પાનેતર પ્રભુનાં પેર્યાં; મેં બહુ.
માતારે નથી વેરીએ વેર સાંધ્યાં, મીઠળ મોહનનાં બાંધ્યાં; મેં બહુ.
માતા મારી મથુરાં નગરીમાં દાંત વહેર્યાં, મેં ચૂડો અવિચળ પેર્યાં; મેં બહુ.
માતા તારો જીવડો લીધો નથી જાલી, વરમાળ વિકૃલની ધાલીરે; મેં બહુ.
માતા મેં તો હરજે ઉપરણી ઝોલી, મારે અખંડ વરની જોડીરે; મેં બહુ.

માતા મારો માંડવડો મનમાં રોખ્યો, ઉમાયે વરને પોંખ્યોરે; મેં બહુ.
માતા ત્યાં તો તેત્રીશ કોડ દેવ આવ્યા, બ્રહ્માએ વેદ બણાવ્યારે; મેં બહુ.
માતા મારી કૃષ્ણ-ચરણામૃત મેં પીધાં, ત્યાં શિવે કન્યાદાન દીધારે; મેં બહુ.
માતા મારી બ્રહ્માયે રંગ રમાજ્યાં, કંસાર ઉમાએ જમાજ્યારે; મેં બહુ.
માતા મેં તો શિવને ચઢાવ્યા પુલ્કગજરા, વાસુદેવ સરખા સસરારે; મેં બહુ.
માતા મેં તો શિવને ચડાવ્યાં જાસુ, દેવકીજી સરખાં સાસુરે; મેં બહુ.
માતા મેં તો શિવને ચડાવી છે હલદી, સુભદ્રા સરખી નણુદીરે; મેં બહુ.
માતા મેં તો શિવને ધરાવેલા હાર, મને મળ્યા કૃષ્ણ ભરથારે; મેં બહુ.
માતા મારી કુલમાં લગાડી નથી ખામી, મળ્યો રાજેનો સ્વામીરે; મેં બહુ.

પદ ૧૪ મું

ચેટલે વળતી માતા બોલ્યાં છે વાણી, તું તો સાંભળ પુત્રી શાણીરે; આ શુંરે કીધું.
કુંવરી એ તો કૃષ્ણ કહેવાયો કાળો, તે ક્યાં શોધ્યો ગોવાળોરે; આ શુંરે કીધું.
કુંવરી એ તો કાનુડો કામળુગારો, એ ધોંગડમદલ ધૂતારોરે; આ શુંરે કીધું.
કુંવરી એમાં ચાંદાસૂરજની સાખ્યો, એને જશોદાજીએ રાખ્યોરે; આ શુંરે કીધું.
કુંવરી એ તો ગાયો ચારીને પેટ ભરતો, પરનારી પાછળ ફરતોરે; આ શુંરે કીધું.
કુંવરી તારો તાત આ વાત બે બાણે, તે કંઠે પ્રાણુજ આણોરે; આ શુંરે કીધું.
કુંવરી તેં તો નવ કરવાનાં કામ કીધાં, અમને દુખડાં બહુ દીધારે; આ શુંરે કીધું.

પદ ૧૫ મું

માતા મારી કૃષ્ણને એમ નવ કહિયે, એને ચરણે જૈને રહિયેરે; તું સાંભળ માડી.
માતા એ તો ચૌદભુવનનો છે વાસી, એને ચરણે ક્રાંટિક કાશીરે; તું સાંભળ માડી.
માતા હવે પરણ્યાં તે ફેક કેમ થાશે, બે સૂરજ પશ્ચિમ જાશેરે; તું સાંભળ માડી.
માતા તારે કરવું હોય તે કરજે, તારે મરવું હોય તો મરજેરે; તું સાંભળ માડી.
માતા હું તો પૂરણપદને પામી, મને મળ્યો રાજેનો સ્વામીરે; તું સાંભળ માડી.

ભૂખાણુ ભકત

દુશ્વરને લજવા વિશે

અષ્ટક ૧ લું-છંદ ભુજંગીની ચાલ

કશી વાતનો ખરખરો મંન નાણો, સુખ દુઃખ તે દેહના ધર્મ જાણો; ૧
કરોને તમે કાટી લક્ષ પ્રકાર, લખી વાત મિથ્યા ન થાયે લગાર.
હરિશ્ચન્દ્ર રાજ મહા પુણ્યવાન, નહોં કાય સંસારમાં એ સમાન; ૨
તેણે નીચ ઘેર વહો નીર ભાર, લખી વાત મિથ્યા ન થાયે લગાર.
સતી મુખ્ય કહાવે અહલ્યાજી જેહ, જેના નામથી થાય નિષ્પાપ દેહ; ૩
તેણે ધન્દ્ર સાથે કર્યો વ્યભિચાર, લખી વાત મિથ્યા ન થાયે લગાર.
જીવે જનકીજી પદ્યાં દુષ્ટ હાથ, જેના સ્વામિ છે કાટિ બ્રહ્માંડ નાથ; ૪
આપોઆપ લક્ષ્મીતણે અવતાર, લખી વાત મિથ્યા ન થાયે લગાર.
વળી પાંડવોની કહું એક વાત, જેના સારથિ નિત્ય વૈકુંઠનાથ; ૫
હાર્યા રાજ રિદ્ધિ તથા નીજ નાર, લખી વાત મિથ્યા ન થાયે લગાર.
મહા પુણ્યકારી જેને સિદ્ધ નાથ, ચાલી નીસર્યા નારી લઈ વન સાથ; ૬
બહુ કષ્ટ વેઠ્યું તેણે વર્ષ બાર, લખી વાત મિથ્યા ન થાયે લગાર.
શા માટે તમે ભાર માથે ધરો છો, વળી હું કરું, હું કરું એ કહો છો; ૭
કરોને તમે ચિત્ત સાથે કરાર, લખી વાત મિથ્યા ન થાયે લગાર.
કરી વિનતિ સર્વને હું કહું સત્ય વાત, રચ્યા ભૂખાણુ તે સુણો શ્લોક સાત; ૮
ધણું સાંભળ્યા જોગ સાધુ વિચાર, લખી વાત મિથ્યા ન થાયે લગાર.

અષ્ટક-નવપદી ૨ જી

પિતા માત સંતાન ને મિત્ર ભ્રાત, એ તો સર્વ છે આળખપાળ વાત; ૧
એમાં અંતકાળે નાવે કાય કામ, તે માટે ભજો સર્વથા રામ નામ.
ઘડીમાં ઘટી જાય આયુષ્ય અદ્ય, ભમંતાં ભમંતાં થયા કાટિ કલ્પ; ૨
માથે મર્ણુ કેરી મહા એક ભામ, તે માટે ભજો સર્વથા રામ નામ.
ધણીવાર સંસાર માંહી ફર્યા છો, પશુ પક્ષી યોની વિષે અવતર્યા છો; ૩
હવે આ સમો છે તર્યાનો જ ઠામ, તે માટે ભજો સર્વથા રામ નામ.

કરો છો ખીજ અલ્પ વસ્તુનું યત્ન, તજો છો હરિ નામ જેવું જ રત્ન;
 નથી ખેસતું મૂલ્ય એક બદામ, તે માટે ભજો સર્વથા રામ નામ. ૪
 જરાયે ધણો દેહ તો જીર્ણ થાશે, શરીરે થકી સર્વ સામર્થ્ય જાશે;
 થશે રોગ પીડા જશે સર્વ હામ, તે માટે ભજો સર્વથા રામ નામ. ૫
 જેને સેવતાં કાટી કલ્યાણ થાય, બહુ જન્મનું પાપ તો સઘ જાય;
 વળી પામિયે જે થકી સિદ્ધ ધામ, તે માટે ભજો સર્વથા રામ નામ. ૬
 જવું એકલાં ત્યાં નહીં કોય સાલ્ય, વળી જીવને દુઃખ અત્યંત થાય;
 તેણીવાર રક્ષા કરો મેઘશ્યામ, તે માટે ભજો સર્વથા રામ નામ. ૭
 જે કા જનકીનાથના હોય દાસ, ન પામે કદી તે ફરી ગર્ભ વાસ;
 કરે લોક આ સર્વ તેને પ્રણામ, તે માટે ભજો સર્વથા રામ નામ. ૮
 રમ્યા ભૂખણે તે સુણો શ્લોક આઠ, હેતે સાંભજો ને કરે નિત્ય પાઠ;
 થશે તેથકી દુઃખકરો વિરામ, તે માટે ભજો સર્વથા રામ નામ. ૯

અષ્ટક-અગિયારપદી-૩ જુ

ધણા પૂન્યના ભાવથી દેહ પામ્યાં, હસંતા રમંતાં સુખે દીન વામ્યાં;
 ગયા નાથનું નામ તો સઘ ચૂકી, ભજો રામને કામને દૂર મૂકી. ૧
 ભણ્યા શાસ્ત્ર સિદ્ધાંતની સર્વ વાત, નથી ઝાળખ્યા શ્રી તમે પ્રાણનાથ;
 વિવેકી થઈ કાં કરો બુદ્ધિ ટુંકી, ભજો રામને કામને દૂર મૂકી. ૨
 પરસ્ત્રી પરદ્રવ્યનો ત્યાગ આણી, હૃદેમાં ધરોને તમે ચક્રપાણી;
 એ તો દુષ્ટ માયાતણી સર્વ ભૂકી, ભજો રામને કામને દૂર મૂકી. ૩
 મદે અંધ દષ્ટિ થયાથી ન દીઠું, કુસંસારનું સૂખ લાગે છે મીઠું;
 જરા આવશે આ થશે દેહ ચૂકી, ભજો રામને કામને દૂર મૂકી. ૪
 ધણા જતનથી દેહને સુખ દીધું, ધણા બેદથી સર્વનું દ્રવ્ય લીધું;
 જવું એકલાં સર્વ સંપત્તિ મૂકી, ભજો રામને કામને દૂર મૂકી. ૫
 ધણા રમ્ય વૈભોગથી દેહ પોખ્યો, કરી તીર્થ જાત્રા કદાપી ન સોખ્યો;
 મળી મિત્ર ટાળે દેશે સર્વ પુંકી, ભજો રામને કામને દૂર મૂકી. ૬
 જદા આવિને જીવને મૃત્યુ ઝેશે, તદા સર્વ સંબંધી ત્યાં જોઈ રેશે;
 ન રક્ષા કરે વૈદ્ય કે કવાચ ભૂકી, ભજો રામને કામને દૂર મૂકી. ૭
 કફે વ્યાધિએ કંઠનો રોધ થાશે, હૃદેમાં થકી જ્ઞાન તો સર્વ જાશે;
 તદા જીવ જીહ્વા થશે સઘ ટૂંકી, ભજો રામને કામને દૂર મૂકી. ૮
 નથી જાણતા ધર્મની રીત ઠીક, નથી રાખતા મરણની મંત્ર ખીક;
 યુમાને લર્યા ચાલ ચાલો છો ઝૂકી, ભજો રામને કામને દૂર મૂકી. ૯

જમકિંકરા મારશે દુષ્ટ મારે, તદા નાથ પાખે નહીં કોય તારે;
 બુવો મૃત્યુ માથે રહે નીત ઝૂકી, બળે રામને કામને દૂર મૂકી. ૧૦
 સદા રૈકવસાતિ મહા રંક કહાવે, કથા રામની તો જોને મન ભાવે;
 રચી ભૂખણુ તે સુણો જ્ઞાન કુંચી, બળે રામને કામને દૂર મૂકી. ૧૧

અષ્ટક-નવપદી-૪ થું

તમે અવતર્યા લક્ષ્યોરાશિવાર, નથી પામિયા તોય સંસાર પાર;
 માટે આ સમે જાપમાળા ધરીને, બળે ભક્ત ભાવે સદા શ્રીહરિને. ૧
 ઉદરમાં અધો મસ્તકે જ્યાં રહ્યાતા, ધણા વ્યાકુળ તો તમે ત્યાં થયાતા;
 હવે તે સમે કાં ગયો વિસરીને, બળે ભક્તિ ભાવે સદા શ્રીહરિને. ૨
 સંચું દ્રવ્ય તો દ્રવ્યને ઠામ રહેશે, સગા મિત્ર સંસારની રીત કહેશે;
 જોતામાં જશે પ્રાણુ તો નિસરીને, બળે ભક્તિ ભાવે સદા શ્રીહરિને. ૩
 એ તો દેહ સંબંધી જાણો અનિલ, પ્રભુનાથનું નામ તો એક સલ;
 નાવે જેથકા ગર્ભવાસે ફરીને, બળે ભક્તિ ભાવે સદા શ્રીહરિને. ૪
 અભિમાન આડે નથી કાંઈ જોતા, કદાપિ નથી કૃષ્ણનું નામ લેતા;
 અરે મૂઠ લોકો જવું છે મરીને, બળે ભક્તિ ભાવે સદા શ્રીહરિને. ૫
 કહ્યું માનજો સર્વથા એક મારું, નથી કોઈ સંસારમાંહી તમારું;
 માટે સંગ માયાતણો પરહરીને, બળે ભક્તિ ભાવે સદા શ્રીહરિને. ૬
 કળિકાળમાં જન્મ મિથ્યા વગોયો, મહારત્નને કાચને મૂલ ખોયો;
 ધરો ધ્યાન ગોવિંદનું આદરીને, બળે ભક્તિ ભાવે સદા શ્રીહરિને. ૭
 જોણે ગોપિકા નાથનું નામ લીધું, તેણે જન્મ પામ્યાતણું સાર્ય કીધું;
 ગયા તે તો સંસાર સેજે તરીને, બળે ભક્તિ ભાવે સદા શ્રીહરિને. ૮
 એ તો વિષ્ણુ ભક્તિતણો છે પ્રબોધ, સુણીને રખે આણુતા મેન કોધ;
 કહ્યું ભૂખણુ શ્લોક આઠે કરીને, બળે ભક્તિ ભાવે સદા શ્રીહરિને. ૯

અષ્ટક-આરપદી-૫ મું

રમ્યા રંગ તે ગોપિકા સંગ રાસ, ધણે પ્રીતિભાવે કરીને વિલાસ;
 કહાવે તથાપિ સદા અલચારી, બળે દુઃખ હારી સદા શ્રીમુરારી. ૧
 આવી ગોકુળે કામ અત્યંત કીધું, પિતા માતને સુખ સંપૂર્ણ દીધું;
 એ તો નંદનો નંદ આનંદકારી, બળે દુઃખ હારી સદા શ્રીમુરારી. ૨
 ધણા દુષ્ટ મારી હયો ભૂમિ ભાર, કૃપાયે કરી ભક્ત તાર્યા અપાર;
 જોણે નંદની ઘેતુ નવલક્ષ ચારી, બળે દુઃખહારી સદા શ્રીમુરારી. ૩

- સુદમાતણી સાર અત્યંત કીધી, મુઠી તાંદુળામાં નવેનિધ દીધી;
કૃપાનાથ સાધુતણા હિતકારી, ભજો દુઃખહારી સદા શ્રીમુરારી. ૪
- જમ-કિંકરે દુઃખ અત્યંત દીધું, ત્યારે નારાયણ પુત્રનું નામ લીધું
એવામાં અનમેળ લીધો ઉગારી, ભજો દુઃખહારી સદા શ્રીમુરારી. ૫
- સ્તુતિ સાંભળી ભક્તની બીડ જાણી, આવ્યા સદા વૈકુંઠથી ચક્રપાણી;
મૂકાવ્યો ગજ ગ્રાહ નાંખ્યો વિદારી, ભજો દુઃખહારી સદા શ્રીમુરારી. ૬
- અરે બુદ્ધિહીણા ન જાણો હરિને, તેણે આવશો ગર્ભ વાસે કરીને;
જીવેને તમે જ્ઞાન દ્રષ્ટે વિચારી, ભજો દુઃખહારી સદા શ્રીમુરારી. ૭
- હરિભક્તિ પાખે વૃથા જન્મ જશે, પછી અંતકાળે ઘણું કષ્ટ થાશે;
તે માટે તમે વાત ખીજી વસારી, ભજો દુઃખહારી સદા શ્રીમુરારી. ૮
- વિષય વિષરૂપી તેને શું વખાણો, આ સંસાર તે સ્વપ્નને તુલ્ય જાણો;
વિવેક કરી મોહ માયા નિવારી, ભજો દુઃખહારી સદા શ્રીમુરારી. ૯
- ચતુર્ભૂજ શ્રીનાથ છે સત્ય શર્ણુ, મહાલક્ષ્મી સેવે જેનાં નિત્ય ચર્ણુ;
એ તો શંખ ચક્ર ગદા પદ્મ ધારી, ભજો દુઃખહારી સદા શ્રીમુરારી. ૧૦
- તેણે શું થયું જે ઘણું એક ડાહ્યા, તેણે શું થયું દ્રવ્ય ઝાઝું કમાયા;
તેણે શું થયું જે રમ્યા રંગ નારી, ભજો દુઃખહારી સદા શ્રીમુરારી. ૧૧
- પ્રભુનાથ પોતે દિસે છે દયાળ, કરે નિત્ય ભક્તોતણી પ્રતિપાળ;
તેને જો ભજો તો ગતિ થાય સારી, ભજો દુઃખહારી સદા શ્રીમુરારી. ૧૨
- સદા ગામ વેલાલ મધ્યે નિવાસ, પ્રભુજીતણોં નિલ દાસાનુદાસ;
રચી ભૂખણે તે સુણો મોક્ષખારી, ભજો દુઃખહારી સદા શ્રીમુરારી. ૧૩

શાંતિદાસ

ૐ શાંતિ શાંતિ શાંતિ

આ કવિનાં પદ સ્ત્રીઓમાં બહુ ગવાય છે

કાનુડાની બાળલીલા વિષે

પદ ૧ હું

કાઘયે દીઠડો કાન કાઝામણોરે, સખી જોને, દીઠડો કાન કાઝામણો.—ટેક.
છેલ છખીલો ને છોગાવાળો, રૂડો ને ખૂબ રળિયામણોરે; કાઘયે.
મહિ છળવાની વાલો બુદ્ધિ નિપાવે, શામળિયો સોહામણોરે; કાઘયે.
શાંતિદાસનો પ્રભુ રસિક શિરોમણિ, પોતે થઈ ગયો વામણોરે; કાઘયે.

પદ ૨ જું

જુઠડાને ક્યાં ઝાલું, જુવોને સખિ, જુઠડાને ક્યાં ઝાલું—ટેક.
વચન મોહનનાં લાગે છે મીઠડાં, કેવું બોલે છે કાલું કાલું; જુવો.
એકવાર વાલોજી આરા આવે તો, ઘેરીને ધરમાં ધાલું; જુવો.
શાંતિદાસના પ્રભુ રસિક શિરોમણિ, એથકી ખીતી હું ચાલું; જુવો.

પદ ૩ જું

કાઈ કન્યા નહિ આપે, કુંવરને, કાઈ કન્યા નહિ આપે.—ટેક.
સારાં ન લક્ષણ કુંવરજીકેરાં, નિત ઉઠીને સંતાપે; કુંવરને.
રૂડો તે વર શોધીને કાઢ્યો, રાધિકાજીને આપે; કુંવરને.
શાંતિદાસનો પ્રભુ રસિક શિરોમણિ, કુંવારો રહેશે એને પાપે; કુંવરને.

પદ ૪ થું

કાનુડો કાળજની કાર છે, બેની મારે, કાનુડો કાળજની કાર છે.—ટેક.
અટપટી પાઘ ને કેસરિયો વાધો, માથે કળાયલ મોર છે; બેની.
વૃંદાવનમાં વાલે વાંસળી વળડી, મોરલીનો સ્વર જોર છે; બેની.
શાંતિદાસના પ્રભુ રસિક શિરોમણિ, ગોપી સંગ પાધરો દોર છે; બેની.

પદ ૫ મું

કાનુડે કામણ કીધલાં, આ બેની પેસે, કાનુડે કામણ કીધલાં.—ટેક.
કામિનિયોનાં કાળજ કારવા, બાણ જ માર્યાં સીધલાં; આ બેની.
લવિંગ સોપારી ને પાનનાં ખીડલાં, અમને કાઈ એક દીધલાં; આ બેની.

શુંય કર્યું ને વાલો શું વળિ કરશે, એવું જાણીને બહુ ખીધલાં; ઓ બેની.
શાંતિદાસનો પ્રભુ રસિક શિરોમણિ, આંખે અમીરસ પીધલાં; ઓ બેની.

પદ ૬ મું

જને ગોવાલણી જૂઠી, અહીંયકી, જને ગોવાલણી જૂઠી.—ટેક.
મહિ વેચવાને તું કાલે આવીતી, આંગળિયે પેરીને અંગુઠી; અહીં.
જુઠા બોલ તું શાને બોલે છે, મહિની મટુકિ ક્યારે ફૂટી; અહીં.
હસતાં આળ ચઢાવે રે બેઠી, મારું ગેડી ને કરું ફૂંકી; અહીં.
શાંતિદાસના પ્રભુ રસિક શિરોમણિ, માલ તારામાં નથી મૂંકી; અહીં.

પદ ૭ મું

મનડાં બ્યાકુળ હરિ આવતાં, જોને બેની, મનડાં બ્યાકુળ હરિ આવતાં.—ટેક.
પારણિયાં પરશાળે મૂક્યાં છે, બાળક મૂક્યાં છે ધાવતાં; જોને બેની.
સાદ કરંતા સામા મળિયા, સ્વામિ પેલાં ભોજન પાવતાં; જોને બેની.
વલોણું તાણતાં બાઝતા મોહન, માખણ ખાતા ઘી તાવતાં; જોને બેની.
શાંતિદાસના પ્રભુ રસિક શિરોમણિ, હરખે હરિ શુણ ગાવતાં; જોને બેની.

પદ ૮ મું

મન માને લાં જાઓછોજી, તમારું મન, માને લાં જાઓછો.—ટેક.
આવાં રૂડાં ભોજન મેલીને, કાદરને શીદ ખાઓછોજી; તમારું.
આવાં રૂડાં તીરથ મેલીને, ખાઓગિયામાં શીદ ન્હાઓછોજી; તમારું.
નાના હતા ત્યારે દોરાં ચરાવતા, હમણાં મોટેરાં ચાઓછોજી; તમારું.
શાંતિદાસના પ્રભુ રસિક શિરોમણિ, અમને વાયદા વાઓછોજી; તમારું.

પદ ૯ મું

વારો જશોદા માવડી, કુંવરને, વારો જશોદા માવડી.—ટેક.
વાછડાં છોડીને વાલો વનમાં પધારે, હાથે ગેડી ને પગે પાવડી; કુંવરને.
નિત્યનિત્ય ઉઠી વાલો વનમાં સધારે, ગોવિંદ ચરાવે ગાવડી; કુંવરને.
મોળિયું મરડીને બાધે મારો વાલો, બાધણી એ કેઈ પેરે આવડી; કુંવરને.
કાણ જાણે શું બાધને જનમિયો, કાંધે છે ભાતની કાવડી; કુંવરને.
શાંતિદાસનો સ્વામી રસિક સિરોમણિ, શીખ શી દેઈ મૂકી આવડી; કુંવરને.

પદ ૧૦ મું

જળ ભરવાને કેમ જાગી, જશોદા મા, જળ ભરવાને કેમ જાગી—ટેક.
વાટે જતાં વાલો પાણી માગે છે, માણસમાં કેમ પાગી; જશોદા.

નાથજી નિર્લજ થઇને બેઠા, હુંય નિર્લજ કેમ થાજી; જશોદા.
 સોના રૂપાનો મારો ઘાટધડ્ડો, બિઠાંણી રત્ન જડાજી; જશોદા.
 આણી તીરે ગંગા ને પેલી તીરે જમુના, વચ્ચે સરસ્વતી નાજી; જશોદા.
 શાંતિદાસના પ્રભુ રસિક શિરોમણિ, હરખે હરિ ગુણ ગાજી; જશોદા.

પદ ૧૧ મું

આવો મારે ઘેર માણુવા, હોજી રાજ, આવો મારે ઘેર માણુવા.—ટેક.
 સરવેથી સારું ગોરસ મારું, હીરને તાંતણે તાણુવા; હોજીરાજ.
 સૌ સૌને ધર ધંધે લાગ્યાં, પુરુષનાં વચન પ્રમાણુવા; હોજીરાજ.
 કહેશે તેને ઉત્તર દેઇશું, ઉત્તર બીજેથી નથી આણુવા; હોજીરાજ.
 પાતળિયાજી મારે ઘેર પધારો, નથી બેઠું કાઈ જાણુવા; હોજીરાજ.
 શાંતિદાસના પ્રભુ રસિક શિરોમણિ, મારે તારા ગુણ વખાણુવા; હોજીરાજ.

પદ ૧૨ મું

ક્યારે મળશે કહાન, જોશીડા, જોશી જીઓને.—ટેક.
 સાત સોપારી ને પાનનું બીકું, જાજીરે જોશીડાને ધામ; જોશીડા.
 દુઃખે તારે હમે દુખળારે, જાણે પાક પાન; જોશીડા.
 દુખકું તો રે કુંગર થઈ બેઠું, સુખકું સ્વર્ગ સમાન; જોશીડા.
 શાંતિદાસનો સ્વામી રસિક શિરોમણિ, ઘેરી રહ્યો સારું ગામ; જોશીડા.

પદ ૧૩ મું

માછીડારે હોડી હલકાર, મન છે મળવાનું.—ટેક.
 તારીરે હોડીએ હીરલા જડાવું, ફરતી મુકાવું ધુધરમાળ; મન છે.
 સુનાંબી દહંગી ને રૂપાંબી દહંગી, દહંગી ગલનકો હાર; મન છે.
 આણી તીરે ગંગા ને પેલી તીરે જમના, બીચમે ખડોરે નંદલાલ; મન છે.
 મન કરું મહુંવો ને તન કરું તહુંઓ, જીવ મુકુંરે રખવાળ; મન છે.
 શાંતિદાસનો સ્વામી રસિક શિરોમણિ, કૃણુજી ઉતારે પેલે પાર; મન છે.

થોભણદાસ

રાધિકાના રોપ વિષે

પદ ૧ લું

રંગ ભેર રમતાં રાસમાંરે, હાંહારે રંગ જામ્યો છે ઢગલે;	
કુમકુમની ઢગો પડેરે, હાંહારે પાતળીઆને પગલે.	૧
ફર ફર ફરતાં પુદ્દીરે, હાંહારે પાયે ધુધરે ધમકે;	
મેઘ સમો મારો વાલમોરે, હાંહારે ગોપી વિજળી ચમકે.	૨
ફર ફર ફરતાં જે ફરેરે, હાંહારે તેનો કર સાહી રાખે;	
હસી હસીને સુંખન કરેરે, હાંહારે કંઠે ખાંહડી નાંખે.	૩
મસ્તક મુગટ સોહામણોરે, હાંહારે માંહી મુગતા ખિરાળે;	
સામા ઉભાં તે રાધિકારે, હાંહારે તેનું પ્રતિબિંબ નાચે.	૪
સોળ વરસની સુંદરીરે, હાંહારે તેની દષ્ટિ આવી;	
નારી થોભણના નાથનીરે, હાંહારે રાધે ચાલી રીસાવી.	૫

પદ ૨ જું

રુસણું મુકાને રાધિકારે, હાંહારે ઘેલી હઠ ના કીજે;	
મુખથી બોલો બોલડારે, હાંહારે મુનિવત ના લીજે.	૧
વાલો વન ચરાવે ગાવડીરે, હાંહારે ઉભા જમુના આરે;	
મોરલી તે ફરા નાદમારે, હાંહારે રાધે રાધે પોકારે.	૨
વાલા એક ઘડી નવ મૂકતારે, હાંહારે રહેતા શામા સંજોગે;	
દિવસ રેણી કેમ જાય છેરે, હાંહારે મારા વાલા વિજોગે.	૩
સુંદરીનો સોહામણોરે, હાંહારે શામળો સુખકારી;	
એરે વહાલો કયમ વિસરેરે, હાંહારે ફટ નાર ધુતારી.	૪
કહું ન માન્યું કામિનીરે, હાંહારે દૂતી પાછી તે આવી;	
નારી થોભણના નાથનીરે, હાંહારે નહિ સમજી સમજાવી.	૫

કૃષ્ણવિરહના મહિના

કારતકે માસે મેલી ચાલ્યા કંતરે, વહાલાજી;
પ્રીતલડી તોડીને આણ્યો અંત, મારા વહાલાજી.

પિયુજી મારા શું ચાલ્યા પરદેશરે, વ. મંદરિયામાં મેલ્યાં બાળે વેશ; મા.
ભર દરિયામાં મેલી મુજને વહેતીરે, વ. આવડલી ધાતો તે હું નવ લેતી; મા.
હું તો જાણતી ઉજળું એટલું દુધરે, વ. જાવાને દીવસડે માંડયું જુજી; મા.
સાગરિયા તમે શીદ થયા છો ખારારે, વ. કે આગળ જૈ કરિયે કષ્ટવિસારા; મા.
તમે અમારાં દુઃખડાંનાં છો જાણુરે, વ. પ્રીતલડી ઉપર બંધાણા પ્રાણુ; મા.
થોડેને દીવસડે અમને મળજોરે, વ. થોભણુનાસ્વામીજી વહેલા વળજો; મા.
માગસર મહિને મંદીર ખાવા ધાયરે, વ. એકલડી દાસીના દિન કેમ જાય; મા.
શરીર મારું સર્પતણું છે ભારારે, વ. ઉગરવાંના નથી એકે આરો; મા.
જાય મારું જોખનિયું ભરપૂરરે, વ. આવે દિવસે કંથ ગયા કેમ દૂર; મા.
નાગરવેલ તો નીર વિના સૂકાયરે, વ. મૂળમાંથી ઉપજી વેહની લાય; મા.
વાલા તમારી વાડિયો વણુશી જાયરે, વ. ટોયા વગર તો પંખી બેઠાં ખાય; મા.
ધણી વિના તો નીધણિયાં લૂટાયરે, વ. ગોકુળમાં કેની આથે રહેવાય; મા.
પિયુજી મારા ખૂણુ કિરપા કરજોરે, વ. થોભણુનાસ્વામીજી વહેલા વળજો; મા.
પોષ માસે પડિયો અમને શોષરે, વ. તેડાવો જોશીડા જીવે જોષ; મા.
શા કારણથી નાબ્યા સુંદર શ્યામરે, વ. તરછોડીને ચાલ્યા ગોકુળગામ; મા.
બેઉ બંધવના લખજો કુશળ ક્ષેમરે, વ. વધામણી વાયંતા વાધે પ્રેમ; મા.
હૈયામાંથી નથી આલાતો ખટકારે, વ. કાગળિયો લખી મોકલજો કટકા; મા.
સાહી વીના તે હરતાજો દેવાયરે, વ. ભૂધરજી તમે કેમ ભૂદ્યા ચતુરાર્ધ; મા.
ચતુર હોય તેને ચારે દશે કૂમરે, વ. શામળિયા સાંભળજો મારી ખૂમ; મા.
ધડી ગણંતાં માસ ગયા છે ત્રણરે, વ. થોભણુનાસ્વામીજી રાખો શરણે; મા.
માહુ મહિનાની સેજલડી છે સૂનીરે, વ. ગાતરની ઘાટડિયો બીડું કેની; મા.
ખાંહલડી તે કેની કંઠે નાખુંરે, વ. હમ્યાના હીડાળા મનમાં રાખું; મા.
વાવલિયા તે ઠંડા શીતળ વાયરે, વ. હીમાજો હાલ્યો તે કેમ રહેવાય; મા.
અમ ઉપર તે દુઃખનો ડુંગર વાળ્યોરે, વ. શા માટે શિયાળો ઘેર ન ગાળ્યો; મા.
તેજ અમારી આંખતણા તો ઉલ્થારે, વ. હમણાં હસવું રમવું ભૂલ્યાં; મા.
દેહતણાં તે દુઃખડાં કાને કહિયેરે, વ. આંસૂડાં ગાળીને થાક્યાં રહિયે; મા.
આચિંતાં આવીને પડ્યાં દુઃખડારે, વ. થોભણુનાસ્વામીજી આપો સુખડાં; મા.

ફાગણ મહિને પુલ્યાં સુંદર ફૂલરે, વ. એ દેખી અંતરમાં ઉપજે શળ; મા.
 વસંત ઋતુમાં વિરહ ઉઠે છે ભારીરે, વ. જાતાં ઝેર દધને કેમ ન મારી; મા.
 પેલાં આહિરડાં ખેલે હોળીરે, વ. સરખી સૈયરની મળી છે ટોળી; મા.
 ચૂવાચંદન ઉડે અખીલ ગુલાલરે, વ. ભેરભુંગરણ ને વાગે મૃદંગ તાલ; મા.
 જોરે બની છે ઘેરૈયાની ટોળીરે, વ. આ પેલી પડોશણ રંગમાં રોળી; મા.
 હરિ અમારે હૈયે હરખ ન માયરે, વ. ગોકુળની ગોપીઓ તમને ગાય; મા.
 આ વેળા તમે આકાશથી ઉતરજોરે, વ. થોભણુના સ્વામીજી વારે ચઢજો; મા.
 ચંદતર માસે મહોટી તારી વાડીરે, વ. કરમાણાંતાં તેણે કુપળ કાઢી; મા.
 વૃન્દાવનમાં ભારે દાડમ ફાલ્યારે, વ. ભીતરિયામાં ભારે દુઃખડાં સાલ્યાં; મા.
 ભાત ભાતનાં પુલડાં પુલ્યાં બોળારે, વ. લીલાં ને પીળાં ને રાતાં ધોળાં; મા.
 કાળી કાયલ બોલે મધુરા મારરે, વ. ભમરા ગુંજારવના ઉડે સૌર; મા.
 ડમરો મરવો ગુલાબ ને ગુલતોરારે, વ. છોગલડા મુકાવાને આવો ઝોરા; મા.
 અગર ચંદનની શોભા નથી અધૂરીરે, વ. તેને તળે તો બેસો સભા પૂરી; મા.
 જળ જમુનાનાં છાંટણિયાં છંટાવુંરે, વ. થોભણુના સ્વામીજી તમને લાવું; મા.
 વૈશાખ માસે વાટ તમારી ન્યાળુંરે, વ. આંખલડી ઉઘાડી ચોદશ ભાળું; મા.
 ઝંખનામાં તો જાય છે આઠે પહોરરે, વ. મંદિરયામાં નથી વેતું સૌર; મા.
 જીવ અમારો આકુળવ્યાકુળ થાયરે, વ. ઘડીએકમાં તો જન્મારો વહિ જાય; મા.
 દુઃખડાંમાંથી સુખનો લેતાં લાભરે, વ. આચિંતો અમ ઉપર પાજ્યો આભ; મા.
 જળનાં જીવડાં દળવાદળ કેમ સહેશેરે, વ. તરણા ઉપર કેમ મેરુ રહેશેરે; મા.
 કીડી ઉપર કટક ચડાવી લાવ્યારે, વ. વાલપણામાં વિખના છોડ વાવ્યા; મા.
 શું નાખો છો તાણી ને તરછોડીરે, વ. થોભણુના સ્વામીને કહું કરજોડી; મા.
 જોડ માસે જોઈ રહી છું ઠંઠરે, વ. ઉનાળો ઉલ્લેખ પણ નવ થૈ ભેટ; મા.
 ઘડી ગણુંતાં માસ ગયા છે આઠરે, વ. આગળ આવ્યા અપાડાના ધાટ; મા.
 જીવનજી તમને બહુ ઘણી લૂ વાશેરે, વ. ઉનાળાની આંચે દેહ કરમાશે; મા.
 પિયુડા તારી કુમકુમ વરણી મોળરે, વ. મંદિરિયે આવીને ચંદન ચોળ; મા.
 વીંઝણિયે તે વાવલિયા ઢોળાવુંરે, વ. શીતળ જળ ઝારિયો આગળ લાવું; મા.
 તારે અર્થે આંગણું સ્વચ્છ કરાવુંરે, વ. શીતળ વા સંગાતે રીસ સમાવું; મા.
 જાદવ તમને ઝીણાં વસ્ત્ર પેરાવુંરે, વ. થોભણુના સ્વામી લાડ લડાવું; મા.
 આષાઠ માસે આવી મેઘ ધડૂકરે, વ. વીજળિયો ચમકે ને જોર ઝખૂકે; મા.
 અવધ ઉપર રાત્રી આવી ઉભુંરે, વ. શામળિયાજી કાતી જોડે શોભું; મા.

ઘેર વળ્યા જે ગયા હતા પરદેશરે, વ. પિઉજી મારા કાનાં એકાં લેશ; મા.
 આ ચોધડિયે એવો ઉપનો નહરે, વ. પ્રાણુ તર્જુ કે પાર્ડુ મારો દેહ; મા.
 કાં જાણું જે ભેરવ જપ જે ખાવુંરે, વ. કાશીએ જેને કરવત મૂકાવું; મા.
 કાં જાણું જે ભેગ ધરીને જાઉંરે, વ. તારેને વિજેગે ચોદશ ધાજી; મા.
 જોયા વિના તે જંપ જ નથી વળતારે, વ. થોભણુનાસ્વામીજી શે નથી મળતા; મા.
 આવણુ માસે સરવડિયાંની ઝડિયોરે, વ. હેલીની નથી ઉધડતી ધડિયો; મા.
 વા વાદળ ને વાય છે બહુ સોરરે, વ. નાતી મોટી નદીએ આવ્યાં પૂર; મા.
 કંથ વિના કામનિયે કેમ ખમાશેરે, વ. પરદેશી પિયુની પ્રીત જણાશે; મા.
 જે કાનૂડે કંસનું કર્યું નિધનરે, વ. તે કાનૂડો કાનું ઠારે મન; મા.
 આ વાલાનો અધૂરો ધરવાસરે, વ. માસી મારી તેનો શો વિશ્વાસ; મા.
 ઢોર ચાર્યા તેનો શો તોલરે, વ. વાટે ને ઘાટે દો જૂઠા કાલ; મા.
 ભૂધરજી તમે ભરવાડા વટ રાખીરે, વ. થોભણુના સ્વામી જૂવો ઝાંખી; મા.
 ભાદરવે ભર નિદ્રા લાગી મીઠીરે, વ. સ્વપ્નામાં તો તારી મૂર્તિ દીઠી; મા.
 માથે મૂગટ પીતાંબર છે પેચારે, વ. તિલક છાપ ને ટપકાં કેસર કરાં; મા.
 પાતળિયાનો પટકો જોધને અટકીરે, વ. તે વેળાએ દુઃખડાં ચાલ્યાં છટકી; મા.
 કાને કુંડળ કાટે મોતીહારરે, વ. જરકશીને જામે ઝળકે તાર; મા.
 વાંસલડીની વરણાગી શી કહીયેરે, વ. ધૂધરિયો દેખીને ઘેલાં થઇયે; મા.
 વધામણી તો આવે વારંવારરે, વ. થોભણુના સ્વામી મળિયા મોરાર; મા.
 આસો માસે આવી વાયસ બોલેરે, વ. ચોકમાં આવીને ચાસ ડોલે; મા.
 વધામણી કાઈ લાવે આણી વારરે, વ. કંઠથી આણું એકાવળ હાર; મા.
 તરિયાં તોરણુ બાંધું મારે દારરે, વ. ધરમાં ધાણું કુમકુમ વરણી ગાર; મા.
 સોનાને શ્રીકૃજે પૂરું થાળરે, વ. ભે ભુંગળ વજડાવું મૃદંગ તાલ; મા.
 ચાલો સજની વૈકુંઠનાથ વધાવારે, વ. થોભણુના સ્વામીજી મંદિર આવ્યા; મા.
 બારે માસે આવી ઝાલ્યો હાથરે, વ. મોતીડે વધાવ્યા વૈકુંઠનાથ; મા.
 પુરુષોત્તમજી પુરુષોત્તમ મસવાડોરે, વ. દયા કરી તે દીવાળીનો દહાડો; મા.
 હરિ અમારે આનન્દ આછવ થાયરે, વ. માનિનિયો મળીને મંગળ ગાય; મા.
 સેવક સરવે આરતિયો ઉતારેરે, વ. અલબેલાજી ઉપર તનમન વારે; મા.
 ખાનપાન પકવાન મીઠા મેવારે, વ. જમુનાંજળ ઝારીયો આચમન લેવા; મા.
 લવિંગ સોપારી એલચી આદરમાનરે, વ. વાળિ આપું બિડલે બાસઠ પાન; મા.
 સુખ શબ્દામાં પોઠાડું નંદલાલરે, વ. થોભણુના પ્રભુ નિર્ભિને થાઉં ન્યાલ; મા.

મીરાંબાઈ*

ગુજરાતી ભાષામાં સ્ત્રી કવિમાં પહેલી મીરાંબાઈ
પટરાણી શોહે છે. એની કવિતામાં ભક્તિ
ભાવનો પ્રેમરસ ઝળહળે છે

સતભામાનું રુશણું

- જાણ્યું જાણ્યું હેત તમારું જાદવારે લોલ, હેત જ હોય તો હૈડામાં વરતાયજ્ને;
અમે તમારી આંખડિયે અળખામણારે લોલ, વાલ હોય તો નયણામાં ઝળકાયજ્ને;
જાણ્યું જાણ્યું. ૧
- પારિજાતકનું પુલરે નારદ લાવિયારે લોલ, જૈ સોંપ્યું રાણી રુક્મિણીને દરબારજ્ને;
એકે પાંખડલી મારે મંદિર ન મોકલીરે લોલ, કીધી મુજથી એ અદકરી નારજ્ને;
જાણ્યું જાણ્યું. ૨
- અચરત પામ્યાં ને આનંદ ઉતયોરે લોલ, જાઓ જાઓ નહિ બોલું સુંદરશ્યામજ્ને;
રુક્મિણીને મંદિર જૈને રંગે રમોરે લોલ, હવે તમારે અમસાથે શું કામજ્ને;
જાણ્યું જાણ્યું. ૩
- અળગા રહો અલબેલા મને અડશો નહીંરે લોલ, તમ સાથે નહિ બોલું નંદકુમારજ્ને;
મોલે તો પધારો માનીતી તણેરે લોલ, આજ પછી નવ આવશો મારે દ્વારજ્ને;
જાણ્યું જાણ્યું. ૪
- નારદે કહ્યું સતભામા સાંભળોરે લોલ, એ નિર્લજને નથી તમારું કામજ્ને;
કાલા ને વાલા કરતો તે આવશેરે લોલ, મોટા કુળની મૂકશો મા તમે મામજ્ને;
જાણ્યું જાણ્યું. ૫
- ઉતાર્યો આબ્રણુરે સર્વે અંગથકીરે લોલ, લો શામળિયા તમારો શણુગારજ્ને;
મારા રે મૈયરની આંહું આઢણીરે લોલ, બીજું આપો માનીતીને દરબારજ્ને;
જાણ્યું જાણ્યું. ૬
- ચરણાં ચીર ઉતારી ચોળી ચુંદડીરે લોલ, ઉરથકી ઉતાર્યો નવસર હારજ્ને;
કાંબી ને કડલાંરે ત્રોટી દામણીરે લોલ, સર્વ સંભાળી લેજ્ને નંદકુમારજ્ને;
જાણ્યું જાણ્યું. ૭

* મીરાંબાઈનું સપ્તમાણુ જીવનચરિત્ર બૃહત્ કાવ્યદોહનના સાતમાં ભાગમાં આપેલું છે, તે જોડું.

- આગળથી નવ જાણ્યું મેં તો એવડુંરે લોલ, ધરથી ન જાણ્યો ધુતારાનો ઢંગલે;
આળપણાંની પ્રીત અમારી પાલટીરે લોલ, એ નિર્લજ્જને શાનો દીજે રંગલે;
જાણ્યું જાણ્યું. ૯
- ધીરજની વાતો ધરથી જાણી નહીંરે લોલ, પ્રીત કરીને પરવશ કીધા પ્રાણલે;
કાળજડાં કારીને ભીંતર ભેદિયારે લોલ, મીટડલીમાં માર્યાં મોહનાં બાણલે;
જાણ્યું જાણ્યું. ૯
- પ્રીત કરી પરહરવું નોતું પાધરુંરે લોલ, થોડાં દિવસમાં શું દીધાં મને સુખલે;
સ્વપ્નાનાં સુખડારે સ્વપ્ને વહી ગયારે લોલ, દેહલડીમાં પ્રગટ્યા દારુણ દુઃખલે;
જાણ્યું જાણ્યું. ૧૦
- પૂરણ પાપ મળ્યારે એ અખળાતણારે લોલ, જેનો પરણ્યો પરઘેર રમવા જાયલે;
અખોલડા લીધારે બાળે વેષથીરે લોલ, તે નારીનું જોખન ઝોલાં ખાયલે;
જાણ્યું જાણ્યું. ૧૧
- પાણીડા પીનેરે ધર શું પૂછિયેરે લોલ, વેરી પિતાએ પૂરણ સાધ્યાં વેરલે;
ઉછેરી આપીરે એના હાથમારે લોલ, ગળથુથીમાં ઘોળિ ન પાંચાં ઝેરલે;
જાણ્યું જાણ્યું. ૧૨
- શોકલડીનાં વેણુ મને બહુ સાંભરેરે લોલ, નયણાંમાંથી છૂટે જળની ધારલે;
હૈકું ન ફાટયુંરે હજુએ અમતણુંરે લોલ, ઉર ઉપર કાંઈ ઉઠ્યા મેઘ મહારલે;
જાણ્યું જાણ્યું. ૧૩
- એવાં તે મેણાં શું બોલો મુખથકારે લોલ, ભોળાં મનની શું આણો છો બ્રાંતલે;
નારી મત શું રાખો નારદને કહેરે લોલ, કુળવંતી તમે કેમ કરો કલ્પાંતલે;
જાણ્યું જાણ્યું. ૧૪
- પટરાણી તમથી ખીજ ધ્યારી નથીરે લોલ, શું સતલામા કુટો આવ્યો ક્રોધલે;
કપટી નારદિયાનાં કેહેણુ ન માનિયેરે લોલ, ઘણો વધારે ઘેર ઘેર જઈ વિરોધલે;
જાણ્યું જાણ્યું. ૧૫
- સાયું જો કહું તો તમે નવ સાંભળોરે લોલ, કહો સતલામા ખાઈ તમ આગળ સમલે;
કાણુડા નાગને આપું આંગળીરે લોલ, તો એ તમારું મન નવ માને ક્યમલે;
જાણ્યું જાણ્યું. ૧૬
- મોહનજી કહેરે સતી તમે સાંભળોરે લોલ, કહોતો મંગાવું પારિજાતનું ઝાડલે;
આણીને રોપવું તમારે આંગણુરે લોલ, રાણી રોષ તજીને મૂકા રાડલે;
જાણ્યું જાણ્યું. ૧૭

હરખીને ખોલ્યાં હરિથી હેતશુરે લોલ, સતભામાને સૌકો લાગ્યાં પાયજે;
વાળં ને વાગેરે વાંસળીરે લોલ, ગીત ગાન ને નૌતમ ઉચ્છવ થાયજે;
જાણ્યું જાણ્યું. ૧૮

કુમકુમ ને કસ્તૂરી બેહેકે કેવડારે લોલ, ચૂવાચંદન ઉડે અખિલ ગુલાલજે;
આનંદ ઓછવરે થાય અતિ ધણોરે લોલ, ભેરભુંગળ ને વાળે મૃદંગ તાલજે;
જાણ્યું જાણ્યું. ૧૯

સ્થાણું ગાયુંરે રૂડી રીતશુરે લોલ, સતભામાનાં મનાવ્યાં છે મનજે;
મીરાંનો સ્વામીરે મોલ પધારિયારે લોલ, સતભામાનાં જીવન કીધાં ધન્યજે;
જાણ્યું જાણ્યું. ૨૦

કૃષ્ણકીર્તનનાં પદ

પદ ૧ હું-રાગ પ્રભાત

મુજ અખળાને મોટી મીરાત ખાઈ, શામળો ધરેણું મારે સાચુંરે.—ટેક. ૧
વાળી ધડાવું વિઠલ વરકેરી, હાર હરિનો મારે હૃદયેરે;
ચિત્તમાળા ચતુરભુજ ચૂડલો, શીઠ સોની ઘેર જઈયેરે. મુજ. ૨
ઝાંઝરિયાં જગજીવનકેરાં, કૃષ્ણજી કલ્લાં ને કાંખીરે;
વિંછુવા ધુધરા રામ નારાયણના, અણુવટ અંતરજામીરે. મુજ. ૩
પેટી ધડાવું પુરુષોત્તમકેરી, ત્રિકમ નામનું તાળુંરે;
કુંચી કરાવું કરુણાનંદકેરી, તેમાં ધરેણું મારું ધાલુંરે. મુજ. ૪
સાસરવાસો સજિને બેઠી, હવે નથી કાંઈ કાચુંરે;
મીરાંખાઈ કહે પ્રભુ ગિરિધરનાગર, હરિને ચરણે જાયુંરે. મુજ. ૫

પદ ૨ જું

ક્યાં ગયોરે પેલો મોરલીવાળો, અમારા ધુંધટ ખોલીરે;
ક્યાં ગયોરે પેલો વાંસળીવાળો, અમને રંગમાં રાળીરે.—ટેક. ૧
હમણાં વેણો ગુંથી હતી, પે'રી કસુંબલ ચોળીરે;
માત જસોદા સાખ પૂરે છે, કેસર છાંટ્યાં ઘોળીરે. ક્યાં. ૨
જળ જમુનાનાં ભરવા ગયાંતાં, બેડું નાંખ્યું ઢોળીરે;
પાતળિયો પરપંચે ભરિયો, અમે તે અખળા ભોળીરે. ક્યાં. ૩
પ્રેમતણી પ્રેમદાને અંતર, ગેખની મારી ગોળીરે;
મીરાંખાઈ કહે પ્રભુ ગિરિધરનાગર, ચરણકમળ ચિત્ત ચોળીરે. ક્યાં. ૪

પદ ૩ જું

બોલ મા બોલ મા બોલ મા રે, રાધાકૃષ્ણ વિના બીજું બોલ મા.—ટેક. ૧
 સાકર સેરડીનો સવાદ તજને, કડવો લીમડો ઘોળ મા રે, રાધાકૃષ્ણ. ૨
 ચાંદા સૂરજનું તેજ તજને, આગીયા સંગાતે પ્રીત જોડ મા રે, રાધાકૃષ્ણ. ૩
 હીરા રે માણેક ઝવેર તજને, કથીર સંગાતે મણિ તોળ મા રે, રાધાકૃષ્ણ. ૪
 મીરાં કહે પ્રભુ ગિરિધરનાગર, શરીર આપ્યું સમતોલ મા રે, રાધાકૃષ્ણ. ૫

પદ ૪ થું

પ્રેમની પ્રેમની પ્રેમનીરે, મને લાગી કટારી પ્રેમની.—ટેક. ૧
 જળ જમનામાં ભરવા ગયાંતાં, હતી ગાગર માથે હેમનીરે. મને. ૨
 કાચે તે તાંતણે હરિજીયે બાંધી, જેમ ખેંચે તેમ તેમનીરે. મને. ૩
 મીરાં કહે પ્રભુ ગિરિધરનાગર, શામળી સુરત શુભ એમનીરે. મને. ૪

પદ ૫ મું

લેહ લાગી મને તારી, અલ્યાજી લેહ લાગી મને તારી.—ટેક. ૧
 કામકાજ મૂક્યું નેધામજ મૂક્યું, મનમાં ચાહું છું મોરારી. અલ્યાજી. ૨
 ખભે છે કાંમળી ને હાથમાં છે વાંસળી, ગોકુળમાં ગાયો ચારી. અલ્યાજી. ૩
 સોળ સહસ્ર ગોપિયોને તમે વરિયા, તોય તમે બાળબ્રહ્મચારી. અલ્યાજી. ૪
 મીરાં કહે પ્રભુ ગિરિધરનાગર, ચરણ કમળ બલિહારી. અલ્યાજી. ૫

પદ ૬ હું

કાલે પરણાવશું ગોપી, કુંવરને કાલે પરણાવશું ગોપી;
 લાજ મરજદ સર્વ લોપી, કુંવરને કાલે પરણાવશું ગોપી.—ટેક. ૧
 કાનવર મારો ઘોડે ચડશે, માથે મુગટ આરોપી. કુંવરને. ૨
 રાધિકા જ્યારે મંદિર પધારશે, મંદિર રહેશે આપી. કુંવરને. ૩
 મીરાં કહે પ્રભુ ગિરિધરનાગર, લીલા વાધા ને પીળી ટોપી. કુંવરને. ૪

પદ ૭ મું

હારે કાઈ માધવ લ્યો માધવ લ્યો, વેચંતી વ્રજનારીરે. હારે. ૧
 માધવને મટુકીમાં ઘાલી, ગોપી લટકે લટકે ચાલીરે. હારે. ૨
 હારે ગોપી ઘેલું શું બોલતી જાય, મટુકીમાં ન સમાયરે. હારે. ૩
 નવ માનો તો જીવો ઉતારી, માંહી જીવે તો કુંજબિહારીરે. હારે. ૪
 વૃંદાવનમાં જતા દહાડી, વાલો ગૌ ચારે છે ગિરિધારીરે. હારે. ૫

ગોપી ચાલી વૃંદાવન વાટે, સૌ વૃજની ગોપીઓ સાથેરે. હારે. ૬
મીરાં કહે પ્રભુ ગિરિધરનાગર, જેનાં ચરણ કમળ સુખસાગરરે. હારે. ૭

પદ ૮ મું

થનક થનક તાથધરે, નાચે નાચે નંદનો નાનડીયો.-ટેક. ૧
તાળબંધ તાળી વાગે ધુધરુ ધમકે, હારે લાલ મોરલી બજવે લધરે. નાચે. ૨
નારદ નૃલ કરતારે આગે, હારે વળી સાથ રાધાને લઈ લધરે. નાચે. ૩
બ્રહ્મા વેદ લાણુંતારે આગે, હારે લાં તો સૂરજ રહ્યો મોહી મોહીરે. નાચે. ૪
મીરાં કહે પ્રભુ ગિરિધરનાગર, હારે લાં તો કૃષ્ણજીએ મોરલી બજાઈ. નાચે. ૫

પદ ૯ મું-રાગ ધરજ

ગોવિંદો પ્રાણ અમારો રે, મને જગ લાગ્યો ખારો રે;
મને મારો રામજી લાવેરે, બીજો મારી નજરે ન આવેરે.-ટેક. ૧
મીરાંબાઈના મહેલમાં રે, હરિ સંતનનો વાસ;
કપટીથી હરિ દૂર વસે, મારા સંતનકેરી પાસ. ગોવિંદો. ૨
રાણાજી કાગળ મોકલે રે, દે રાણી મીરાંને હાથ;
સાધુની સંગત છોડી દો, તમ વસોને અમારે સાથ. ગોવિંદો. ૩
મીરાંબાઈ કાગળ મોકલે રે, દેજો રાણાજીને હાથ;
રાજપાટ તમે છોડી રાણાજી, વસો સાધુને સાથ. ગોવિંદો. ૪
વિષનો ખાલો રાણે મોકલ્યો રે, દેજો મીરાંને હાથ;
અમૃત જાણી મીરાં પી ગયાંજેને, સહાય શ્રીવિશ્વનો નાથ. ગોવિંદો. ૫
સાંઢવાળા સાંઢ શણગારજે રે, જાવું સો સો રે કાશ;
રાણાજીના દેશમાં મારે, જળરે પીવાનો દોષ. ગોવિંદો. ૬
કાખો મેલ્યો મેવાડ રે, મીરાં ગઈ પશ્ચિમમાંય;
સરવ છોડી મીરાં નીસર્યાંજેનું, માયામાં મનકું ન કાંય. ગોવિંદો. ૭
સાસુ અમારી સુધુમણા રે, સસરો પ્રેમ સંતોષ;
જેઠ જગજીવન જગતમાં મારો, નાવલિયો નિર્દોષ. ગોવિંદો. ૮
ચુંદડી ઓઢું ત્યારે રંગ ચુવે રે, રંગ બેરંગી હોય;
ઓઢું હું કાળો કાંબળો, દુજો દાગ ન લાગે કાંય. ગોવિંદો. ૯
મીરાં હરિની લાડણી રે, રહેતી સંત હજૂર;
સાધુ સંવાતે સ્નેહ ધણો પેલા, કપટીથી દીલ દૂર. ગોવિંદો. ૧૦

કૃષ્ણાબાઈ

આ નાગર સ્ત્રીનાં ગીતો ગુજરાતમાં બહુ પ્રસિદ્ધ છે

સીતાબાઈની કાંચળી

શ્રી રામબાઈ કેરે ચરણે નમીને, સીતા કાંચળી પ્રીતેરે;
શ્રી રામ લક્ષ્મણનું વંદન કરીને, ગાવું છું નૌતમ; હો રમતાં રઢ
લાગી રાણીને. ૧

દશરથસુતે આઝા પાળી, ધર તણ ચાલ્યા વંનરે;

લક્ષ્મણ બંધવ જોડે લીધો, સ્નેહ ગાવું ધન ધન. હો રમતાં. ૩

પંચવટીમાં નિવાસ કરીને, આનંદ બહુ ઉપજાવેરે;

દિન ત્રત્યે ચોપટ બહુ ખેલે, જનકીને મન લાવે. હો રમતાં. ૩

પર્ણકુટીમાં સરોવર પાસે, જ્યાં ખેલે સીતારામરે;

કનકતણા ફરંગ દીઠો એક, આબ્યો તેણે ઠામ. હો રમતાં. ૪

સોનાનાં શીંગને ત્વચા કનકની, નાભિયે કસ્તુરી બેહેકરે;

ડમરો ચરતાં દીઠો જનકિયે, નાચે નૌતમ લેહેક. હો રમતાં. ૫

સીતા-તે દેખી સીતાને રઢ લાગી, રામ એ મૃગ મારી લાવોરે;

આપણે જ્યારે અજ્ઞેધ્યા જામ્યું, કાંચલડી શીવડાવો. હો રમતાં. ૬

રામ-સરોવર તીરે મૃગલો ઉભો, દીસંતો ધણો રુડોરે;

ઘેલી સીતા ઘેલું શું બોલો, મૃગ છે હૈયાનો કૂડો. હો રમતાં. ૭

અહ્યાએ જ્યારે સૃષ્ટિ રચી ચારે, સોનાનો નથી નિપજાવોરે;

નથી દીઠો નથી શ્રવણે સાંભળ્યો, કાષ્ઠક કારમો આબ્યો. હો રમતાં. ૮

સીતા-અલક્ષ પારખું મારા પીયુજ, સાચો હશે તો સહાશેરે;

કૂડ કપટથી આબ્યો હશે તો, હમણાં શીટી જાશે. હો રમતાં. ૯

રામ-સાચો હોય તેને કયમ હણિયે, કયાં ગયું તમારું જ્ઞાનરે;

પોતાના સ્વારથને માટે, લ્યો છો પશુના પ્રાણ. હો રમતાં. ૧૦

સીતા-સીતા કહે સાંભળો રઘુનંદન, વિદ્યા તમારી કાચીરે;

ઉજાતો મારિ લાવો મૃગને, તો જાણું વિદ્યા સાચી. હો રમતાં. ૧૧

- રામ-ખીજં વિધાનાં કામ ધણું છે, શાખા પત્ર ફળ ફૂલરે;
પોતાનો સ્વાસ્થ સરતો હોય તો, પાપ ન કરિયે મૂળ. હો રમતાં. ૧૨
- સીતા-સીતા કહે એક મૃગને હણુતાં, શાનું બેસે કર્મરે;
મહારાજને મૃગયા રમવી, ખરો ક્ષત્રીનો ધર્મ. હો રમતાં. ૧૩
- રામ-મૃગયા માટે અમે નથી આવ્યા, અમને શાની આશરે;
જ્યાં જેવે આશ્રમે રહેવું, હાં તેવો અભ્યાસ. હો રમતાં. ૧૪
- સીતા-સાધુપણું જ્યારે એવાં આદર્શી, ધનુષખાણુ શાને ઝાલોરે;
સાધુ થઇતે રહો એકાંતે, ધર્મ પોતાનો પાળો. હો રમતાં. ૧૫
- રામ-રામ કહે એ રાજપુત્રને, લખિયાં છે અંધાલુરે;
કદાપિ કાઈ બળિયો દુઃખ દે તો, તેના લેવા પ્રાણ. હો રમતાં. ૧૬
- સીતા-શૂર્પનખા ભગિની રાવણની, તેનો શો હતો વાંકરે;
વણુ અપરાધે તે અબળાનાં, છેઘાં કર્ણ ને નાક. હો રમતાં. ૧૭
- રામ-શૂર્પનખા કહે મુજને પરણો, તે મારે મન નવ ભાવેરે;
એકથકી અમે વાજ આવ્યા તો, ખીજીને કાણુ લાવે. હો રમતાં. ૧૮
- સીતા-સંસારમાં જ્યારે રહેવું કંથજી, કાયર થયે કેમ ચાલેરે;
સંસારનો લાવો મારા કંથજી, નારિ માગે તે આલે. હો રમતાં. ૧૯
- રામ-ઘેર બેઠાં માગો તે આહું, કાયર ન થાજી ક્યમરે;
વનમાં આવીને લેવાં રૂપણાં, નહીં સતીનો ધર્મ. હો રમતાં. ૨૦
- સીતા-એવો કમખો મેં નથી પેયો, કાઠિ ઉપાયે કંથરે;
જાત ભલી ને ભાત અનોપમ, ઉજ્જવલ અંગ અનંત. હો રમતાં. ૨૧
- રામ-એથી રૂઠો કમખો શીવડાવું, સોનાના તાર નંખાવુંરે;
વારુ પુલ ઉપર વેલ ફરતી, વચે મોતી ટંકાવું. હો રમતાં. ૨૨
- સીતા-નિપજાવી જે વસ્તુ નીપજે, તેમાં તે શી વડાધરે;
અણુનિપજી ને અમુલ્યક જેની, જગમાં દિસે જુગતાધ. હો રમતાં. ૨૩
- રામ-એવા સ્વાદ હતા જ્યારે તમને, શિદ આવ્યાં છો સાથેરે;
ઘેર બેઠાં નવ રહીરે ઘેલી, ચોઢત પહેરત ખાંતે. હો રમતાં. ૨૪
- સીતા-પતિવ્રત મારું વ્રત પાળવું, પ્રિય વિના કેમ રહેવાયરે;
એક ઘડી નવ દેખું તો, બ્રહ્માંડ વહીને જાય. હો રમતાં. ૨૫
- રામ-પતિવ્રતા જે હોય પ્રેમદા, પિયુનું માને વચનરે;
મૂખે ન માગે હૈયામાં દાઝે, ધીરજ રાખે મન. હો રમતાં. ૨૬

- સીતા-દેખ્યા પાખે શાનું દાઝે, નજર પડે મોહ લાગ્યોરે;
થોડું કામ ને આળસ કરવું, હજી નથિ ગયો આઘો. હો રમતાં. ૨૭
- રામ-એ આણસરજ્યું દુઃખ કાણુ ભોગવે, થોડા સુખને વાસ્તેરે;
બ્યાજ વધારતાં જાગ્ર સમૂળમાં, સારે રહિયે હાથ ધસતે. હો રમતાં. ૨૮
- સીતા-વસ્તુ રાખીને દામ આપિયે, સારે જાયે ક્યમરે;
રજિયે તો મળિયે મોહનજી, નિષ્કળ ન હોય ઉદમ. હો રમતાં. ૨૯
- રામ-એાહું હોય તે ઉદમ માંડે, આપણે સરવે સૂખરે;
જળ કાંઠે રહીને જે કૂવો, ખોદે તે મૂરખ. હો રમતાં. ૩૦
- સીતા-સરિતાનાં જળ હોય ભારે ને, કૂપનાં ઉત્તમ કારીરે;
મહા જોગીયે મૃગત્વચા ગ્રહી, જે દીઠી કાંઈ સારી. હો રમતાં. ૩૧
- રામ-તેને તે વસ્તુ વારુ વિનતા, જેને જે આવે ભોગ્યરે;
ગૃહસ્થને રાજરિદ્ધિ રૂઠી ને, જોગીને રૂઠો જોગ. હો રમતાં. ૩૨
- સીતા-લક્ષી ભુંડી અમારે ભાગ્યે તે, જેવી શરીર સાહિયેરે;
એવી કંચુકી આજ ન મળે, તે માટે મન મોહિયે. હો રમતાં. ૩૩
- રામ-એવડો મોહ ન ધરિયે માનિની, મનમાં સંતોષ સાહિયે;
જ્યારે જેવું મળે તે અનુભવિયે, ઝાઝાને નવ ધાધયે. હો રમતાં. ૩૪
- સીતા-સીતા કહે શા માટે ન કરિયે, સ્વાદ નવો નવો લેવોરે;
જેમનનો લાવો જુગજીવન, દિવસ ચારનો એ મેવો. હો રમતાં. ૩૫
- રામ-અવસર કાંઈ આળખતી નથી, જેવો વેષ તેવું રમવુંરે;
આપણે રાજ્યની રિદ્ધિ તજીને, આજે વનમાં ભમવું. હો રમતાં. ૩૬
- સીતા-દુઃખના દિવસ કાલે વહી જશે, વહાણે પામશે રાજ્યરે;
સવેળાનું સંધરયું હોય તો, અવસરે આવે કાજ. હો રમતાં. ૩૭
- રામ-રાજ્ય ખેસીશું ત્યારે મજશે, જેવી જોધએ તેવી જાતરે;
ચૌદ વરસ વનમાં ભમવું તો, રાત આડીની શી વાત. હો રમતાં. ૩૮
- સીતા-સીતા કહે શા માટે ન માગું, તમ સરખો પિયુ જ્યારેરે;
લક્ષ્મણ સરખા દિયરજી મારે, લાડ કરું પછી ક્યારે. હો રમતાં. ૩૯
- રામ-રામ કહે તમે એ શી લલુતા, અખળાનો અવતારરે;
વનમાં રહીને જે લોભ કરવો, ન હોય એ ધર્મ લગાર. હો રમતાં. ૪૦
- સીતા-સીતા કહે સાંભળો મારા પિયુજી, ઝાઝું કહે શું થાયરે;
જે સ્ત્રીને નહિ માન પિયુનું, તે વાયે લીધી જાય. હો રમતાં. ૪૧

- રામ-રામ કહે તું વહાલી ન હોય તો, શિવનું ધનુષ સાને ભાંજુરે;
ફરશુરામ સાથે જુધ કરીને, અયોધ્યામાં ગાંજુ. હો રમતાં. ૪૨
- સીતા-મનસા વાચાએ વહાલી હજી તો, કહ્યું કરો મુજ કંથરે;
ધડી અધધડી જે વિલંબ કરશે તો, ગ્રાણુનો આણિશ અંત. હો રમતાં. ૪૩
- રામ-રામ કહે હૈયે નવ હારો, આટલો દી રમી જઈશરે;
તમને જ્યારે તેડી લાવ્યો, જે કહેશે તે સહીશ. હો રમતાં. ૪૪
- સીતા-એ સોગટડે હવે કાલે રમાશે, હું નહિ ઢાળું પાસારે;
ધાડ અધધાડનો વિલંબ કરશે તો, કાંધક જ્ઞેશે તમાસા. હો રમતાં. ૪૫
- રામ-પાસા પછાડીને ધરણીપર ઉઠ્યા, ભાધને બળાવી નારીરે;
લક્ષ્મણ બાપ તું મઢિયે રહેજે, મૃગને લાવું મારી. હો રમતાં. ૪૬
- પંડિતા-ધનુષ લેઈ ધાયા ધરણીધર, કુરંગ ઉપર ડાઢ પીસેરે;
જેમ જેમ હુંકા જાય જગજીવન, તેમ તેમ વેગજો દીસે. હો રમતાં. ૪૭
- ચાપ ચડાવી મૃગલો માર્યો, મેલ્યું કસીને બાણુરે;
મરતાં મૃગલે ચીસ નાંખી જે, લક્ષ્મણ જાએ ગ્રાણુ. હો રમતાં. ૪૮
- શબ્દ સીતાએ સાંભળ્યો લક્ષ્મણ, રામ તેડે છે તમારોરે;
હરણુને હણુતાં કષ્ટ પજું છે, શીઘ્ર થઈને સધારો. હો રમતાં. ૪૯
- લક્ષ્મણ-લક્ષ્મણ કહે એક હરણુને હણુતાં, કષ્ટ પડે તે શાંતુરે;
રધું સરખા ચીસ નાંખે તે, વાત તો હું નવ માંનું. હો રમતાં. ૫૦
- સીતા-દક્ષિણ દિશે દિયરિયા મારા, ઝાઝું રાક્ષસ દળ છેરે;
એકલડાં જાણીને જાએ, એએ બાંવીશનું બળ છે. હો રમતાં. ૫૧
- લક્ષ્મણ-એક જ બાણુ ચૌદ સહસ્રને, મારે એવો મુજ બ્રાતરે;
ચૌદ સહસ્ર ચડીને આવે તો, નવ હારે રધુનાથ. હો રમતાં. ૫૨
- સીતા-વેળા વેળાનાં ફળ છે દીયરિયા, એવડો ગર્વ નવ ધરિયેરે;
ક્યારે હારિયે ને ક્યારે જિતિયે, તે માટે સંચરિયે. હો રમતાં. ૫૩
- લક્ષ્મણ-લક્ષ્મણ કહે ભાભિ લખ્યું હશે તો, અહાએ પાછું ન થાયરે;
તમને વનમાં એકલાં મેલીને, ડગલું નહીં ભરાય. હો રમતાં. ૫૪
- સીતા-સીતા કહે તને શાનું દાઝે, જુજવી માતા માટેરે;
સગો બ્રાત શત્રુદ્ધ હોય તો, હમણાં દોડે ઉચાટે. હો રમતાં. ૫૫
- લક્ષ્મણ-મુજને રામજી વહાલા ન હોય તો, શીદ આવું હું સાથરે;
મોળે ભાવે ભક્તિ કરું છું, જાણીને જ્યેષ્ઠ જ બ્રાત. હો રમતાં. ૫૬

- સીતા-ભક્તિ કરો તે મુજને ન ભાવે, મીઠું બોલ્યે નહિ મીઠુરે;
તુજ દુષ્ટનો વિશ્વાસ ન કરિયે, આજ પારખું દીઠું. હો રમતાં. ૫૭
- લક્ષ્મણ-ભલી સીતાજી બુદ્ધિ તમારી, મુજને એવો પ્રમાણ્યોરે;
રાત દિવસ મેં સેવા કીધી, એકે ગુણ નવ જાણ્યોરે. હો રમતાં. ૫૮
- સીતા-સીતા કહે તારા ગુણનું લક્ષણ, પડી વેળા પરમાણ્યુરે;
સાદ સાંભળાને સાંસો કીધો, ત્યારે હેત જણાણું. હો રમતાં. ૫૯
- દિયરિયા તુંને શાનું દાઝે, વહાલા નહીં શ્રીરામરે;
બંધવ હોય તો રણમાં દોડે, કરવાને સંગ્રામ. હો રમતાં. ૬૦
- લક્ષ્મણ-તમને અહિંયાં કે સારું મેલું, સાંસો કરું છું તેણેરે;
તમને જે લાંછન લાગે તો, વળતા મરિયે મહેણે. હો રમતાં. ૬૧
- સીતા-તેવાં બોળાં અમે નહિ દિયરિયા, મન વસિયા મહારાજરે;
અવર પુરુષ સાથે બોલું તો, લાગે કુળને લાજ. હો રમતાં. ૬૨
- લક્ષ્મણ-કેટલું બળ તમ અબળાકરું, તનક તાલ ને હેલારે;
રાંધ્યું ધાન ને પ્રેમદા સરખી, વણસતાં નહીં વેળા. હો રમતાં. ૬૩
- સીતા-સીતા કહે તું શું સમજાવે, સાસુતણા સુત કાલારે;
એકલો ઉજડમાં શાને જાગ્યે, ગ્રાણુ તને તારા વહાલા. હો રમતાં. ૬૪
- લક્ષ્મણ-મુજને ગ્રાણુ જે વહાલા હોય તો, શીદ જાઉં હું વંનરે;
વન ફળ મેવા વિણી લાવું છું, બેઠાં કરો છો બોજન. હો રમતાં. ૬૫
- સીતા-સીતા કહે તું શું દિયરિયા, મુજને રાજે વારીરે;
તું જાણે છે રામ પડે તો, હું ભોગવું આ નારી. હો રમતાં. ૬૬
- લક્ષ્મણ-ભલી સીતાજી બુદ્ધિ તમારી, મુજને એવું ન કહિયેરે;
એકે દહાડે હસ્યો હઉં તો, સર્વે સાચું લહિયે. હો રમતાં. ૬૭
- સીતા-કપડી હોય તે કાંઈયું હસે નહિ, રાજે મનમાં જાણીરે;
જળ કાંઠે બગ ધ્યાન ધરે તે, મચ્છને લેવા તાણી. હો રમતાં. ૬૮
- પંડિતા-વચન બાણુ વાગ્યાં લક્ષ્મણને, તાપ ઉપન્યો તનમાંરે;
બહુએ પેર પડી લક્ષ્મણને, ઝુરણ લાગી મનમાં. હો રમતાં. ૬૯
- શિલિમુખ રેખા કીધી લક્ષ્મણે, દીધી રામની આણુરે;
ફૂડે કપડે જે કાઈ આવે, તેના જાળે ગ્રાણુ. હો રમતાં. ૭૦
- એમ કહી લક્ષ્મણજી ગયા, તારુણીને લાગ્યો તાપરે;
કંઠણ વચન કહ્યાં દીયરને, તેનું લાગ્યું પાપ. હો રમતાં. ૭૧

લાગ બેઈ લંકાપતિ આવ્યો, પાપિયે ચલાવ્યાં ચરણુરે;
પરદારાને હરવા કારણ, માથે લાવ્યો મરણ. હો રમતાં. ૭૨
ભગવાં વસ્ત્ર ને ભેખ સંન્યાસી, કરમાં કમંડળ ધાસ્યુંરે;
હુધાર્યાંને ભિક્ષા આપો, આવી એમ ઉચાર્યું. હો રમતાં. ૭૩
આવો પ્રભુજી, બેસો ઋષિજી, અમૃત બોલ્યાં વાણીરે;
ઉઠીને આસન ત્યાં આપ્યું, ગૃહસ્થાશ્રમધર્મ જાણી. હો રમતાં. ૭૪

રાવણુ-કોણુ પિતા, કોને ઘેર પરણ્યાં, કોણુ તમારો કંથરે ?
ઉજડમાં એકલડાં મેલીને, ક્યાંહાં ગયા બળવંત. હો રમતાં. ૭૫

સીતા-જનક પિતા ને દશરથ સસરો, કૌશલ્યાજી સાસુજી;
તાતતણાં વચન પાળવાને, અમે ત્રણે થઈ વન વાસ્યું. હો રમતાં. ૭૬
સોનાના શિંગનો મૃગ આવ્યો, તો કંચુકિની થઈ અભિક્ષાખારે;
મૃગલો મારવા પિયુજી ગયા છે, કરીને શિલિમુખ રેખા. હો રમતાં. ૭૭

પંડિતા-શિલિમુખ રેખા ઉપર મેલી પાવડી, પાપી બોલે મર્મરે;
એપર પગ મેલી દો ભિક્ષા, રહેશે તમારો ધર્મ. હો રમતાં. ૭૮
પાપીનો પ્રપંચ ન ગ્રીછ્યો, ભામિની થઈ હૃદયે ભોળારે;
પોતાની વાત જે પરને કહેશે, તે રહેશે આંખો ચોળા. હો રમતાં. ૭૯
સીતાએ સીતાફળ આપ્યાં, પગ પાવડિયે ધરિયોરે;
ઉપાડી લીધી અબળાને, હરણુ કરીને સંચરિયો. હો રમતાં. ૮૦
ત્યારે તારુણિને ત્રાસ જ પડિયો, ધાબે લક્ષ્મણુ રામરે;
આ પાપી કાઈ હરી જાય છે, કરીને દુષ્ટનું કામ. હો રમતાં. ૮૧
તે શબ્દ સાંભળી પંખી આવ્યો, દશરથનો જે મિત્રરે;
સીતાને મૂકાવા કારણ, માંડ્યું જુદું વિચિત્ર. હો રમતાં. ૮૨
રાવણુ એક કપટ જ કીધું, પર્વત પાછળ રહીનેરે;
રુધિરાળા પાષાણુ ગળાવ્યા, ભારે પડિયો થઇને. હો રમતાં. ૮૩
ત્યાંથી રાવણુ લેઇને ગયો, લંકાના ગઢમાંયરે;
મૃગ મારીને રામજી વણિયા, જે જે રાધવરાય. હો રમતાં. ૮૪
નથિરે સીતા, નથિરે સીતા, નથિરે મહુલી માંયરે;
કાગારોળ ત્યાં થઈ રહ્યો છે, ચક્રડોળ વાતે ત્યાંય. હો રમતાં. ૮૫
પગલે પગલે શોધતા તેને, ગયા તે બેહુએ ભાધરે;
ઋષ્યમૂક પર્વતમાંહિ પહોંચ્યા, જ્યાં છે વાંદરાનો રાય. હો રમતાં. ૮૬

સુગ્રીવ સાથે કરી મૈત્રી, વાળીને નાખ્યો મારીરે;	
વાળીનું રાજ્ય સુગ્રીવને આપ્યું, ઉપર આલી નારી.	હો રમતાં. ૮૭
નર વાનર એકઠા કરીને, સાગર ખાંધી પાજ્યરે;	
રાવણને મારી કરીને, વિભિષણને આપ્યું રાજ્ય.	હો રમતાં. ૮૮
જુદ્ધ કરી સીતાને લાવ્યા, ઢોલ નિશાન વજડાવીરે;	
સીતાજીનાં લાડ પાળ્યાં ને, કાંચલડી શીવડાવી.	હો રમતાં. ૮૯
સ્વામી આજ્ઞા ઓળંગીને, મમત ધર્યો બહુ મનમાંરે;	
સતી સીતાને દુઃખ ઉપનું, તાપ વ્યાપિયો તનમાં.	હો રમતાં. ૯૦
પહેલે સીતાવિવાહ ગાયો, રુક્મિણીહરણ રુકુરે;	
સીતાકંચુકી શોભે વરણવ્યો, કૃષ્ણ વિના સૌ ફૂકું.	હો રમતાં. ૯૧
સતીગુણ કૃષ્ણાભાર્ષ ગાયે, વડનગરમાં વાસરે;	
રામલક્ષ્મણ જનકીનો જય, સાથે હનુમંત દાસ.	હો રમતાં. ૯૨
જે જન હરિગુણ ગાય સાંભળે, તેહતણાં દુઃખ વામેરે;	
ધર્મ અર્થ ને કામ મુક્તિ ફળ, ચાર પદારથ પામે.	હો રમતાં. ૯૩

પુરીબાઈ

—૩૩૩૩૩૩૩૩—

તળ ગુજરાતની સ્ત્રી કવિ તે માત્ર એ જ છે

સીતામંગળ

—૦૦૦—

કડવું ૧ લું-રાગ ઘોળ

સતી સીતાને ચરણે લાગુંજ, નિર્મળ વાણીને શુદ્ધ શુદ્ધ મારુંજ;
ઢાળ

મારું છુંરે શુદ્ધ શુદ્ધ મનોહર, સ્વામી સારંગપાણ;
ગુણ વરણવુંરે હું તાહરા, મને આપ અવિચળ વાણ. ૧
સિવરા મંડપ રચ્યો જ્યારે ને, તેડાવ્યા ભૂપ;
ઋષિ સાથે રાધવ આવ્યા એનું, મહા મનોહર રૂપ. ૨
પાતાળનારે પત્રગ તેજા ને, આવ્યા ગગન મુનિ દેવ;
રાવણ કહે હું ધનુષ ભાંગું ને, કન્યા વરું તતખેવ. ૩
સતી જનકિયે સામું જોયું ને, દીઠા શ્રીમહારાજ;
સ્વામી ભવોભવ હું પદસેવક, કેમ વિસારી આજ. ૪
સતી તે કેરાં વચન સુણીને, હસ્યા શ્રીરઘુવીર;
ક્ષણમાં રે વરું હું જનકી, તું રાખ મનમાં ધીર. ૫
કરજોડી પૂરી ભણે જોના, અમરાપૂરીમાં વાસ;
સ્વામી સૌ સંતની દાસ છું, રઘુનાથ રાખો પાસ. ૬

કડવું ૨ જું-ઢાળ

રતનાળિ સીતાજીએ વેણુ વછોડી, શેષ નાગ સળકી રહ્યા કરજોડી;
પુખ્તી છળિ અતિ શુદ્ધિ શોધયેજિમાંહી, રોહિણી પતિ દરશને આવ્યા બાઈ. ૧
નાસિકા શુકચંચુ અધરરસ સોહે, દંત દેખીને માનવીનાં મન મોહે;
શણગાર સજે રાજ જનકકુંવારી, તેની શોભા બની ત્રણ લોકથી ન્યારી. ૨
કર કામળ ને રાતા કુમકુમ જેવા, ચુડવો રતનાળો બાણુબંધ તેવા;
કાદંડને ભાગતાં હાથ ચપાણા, મોટાં ભૂપતિ માંચ પજા ખશિયાણા;
સ્વામિ આજ તમે મને કેમરે વિસારી, જુગજુગ માંહી હું તો હતીરે તમારી. ૩

ત્યાં તો ધનુષ ભાંગિને શતખંડ કર્યારે, પછી જનકની કુંવરીને રામ વર્ચારે;
સારે ચૌદ લોક માંહિ ચાલી વધાર્ધ, કર જોડીને એમ કહે પુરીખાર્ધ. ૪

કંડવું ૩ જી-ઢાળ

જન લઈ આવ્યારે દશરથરાય, હસ્તી ઘોડા બહુ કહ્યા નવ જાય;
કાળા કાખરા ને રાતારે ઘણા, સુંદર તે મહારાજારે તણા. ૧
લીલા પીળા ને ઘોળા જેહ, ઘોડા પાખરિયા પલાણ્યા તેહ;
રથ સુખપાલોનિ રચનારે બણી, જન વખાણુંરે રાધવતણી. ૨
ભારે શેષ પાતાળે ગયા, રજે સૂરજ ઝાંખારે થયા;
ભેર ભંગળ બહુ નાદ જ થાય, જનની શોભા કહી નવ જાય. ૩
ક્ષણમાં પહોંચ્યારે દશરથરાય, સામૈયે રાજ જનકજી જાય;
ભેટ્યા વેવાઈને મળિયાં મન, રાજ જનક કહે દિવસ ધનધન. ૪
એલચિએ વાસ્યારે જળ આણી, ખાંડ ઘોળીને પાયાંરે પાણી;
જન જોઈને રાજ જનકજી હસ્યા, એ આગળ આપણુ રાજને કશ્યા. ૫
ચંદનના ઓરડારે ઉઘાડ્યા, દશરથ રાયને સારે ઉતાવ્યા;
પાલખડી મેલોરે પરશાળ, જોતાં સામી દીસેરે રસાળ. ૬
જનેરડિઓનીરે જુકિત જ બણી, પાથરણુંરે આખ્યાં પાથરી;
ઘોડાનીરે ઘોડારો ઘણી, વળી વિધ કરી રૂડી માફાતણી. ૭
આવી જનકજી બોલ્યા વાયકા, કલુઓ લઈ આલો નાયકા;
નાગરી સહિ મળી નારી જેહ, કલુવો લઈને ચાલી તેહ. ૮
ગાતી ને વાતી જનિવાસે જાય, ઘણું સંતોખ્યારે રાધવરાય;
કૌશલ્યા બાઈયેરે દીધાં માન, સહિકાને આખ્યાં ફેફળ પાન. ૯
જનક રાજની જે વહુ દીકરી, તેને તેને તે ફેફળ આખ્યાં ફરી;
માતા તે નયણે અંજન કરે, કંકુ ચંદન રઘુપતિને ધરે. ૧૦
માતા તે મનમાં એવું બણે, રમે કુંવર કાની દષ્ટે પડે;
ભરત શત્રુધન લક્ષ્મણુ ધીર, વર પાસે બેઠા ત્રણુ વીર. ૧૧
માતાજી ચિંતા ન કરશે તમો, રક્ષા કરીશુંરે રાધવ અમો;
એ તો કહિયેરે કારણુ રૂપ, સૂરજવંશમાં મોટો ધૂપ. ૧૨
ધનુષ તો એણે ભાંગિયું, ઘણા અસુરનું કુળ લાજિયું;
તોરણે ને છજે નાચે મોર, મંડપમાં દીસે ધનધોર. ૧૩
મંડપમાંરે જોભાં મહામતી, તેણે નવરાખ્યાં મહાસતી;
ગોત્ર જ આગળ બેઠાં સીત, રાધવજી શું પૂરણુ પ્રીત. ૧૪

ગોત્ર જ માંય જીયાવર આવિયા, હ્રદે કમંજમાં તે લાવિયા;
દશરથના દદામા ગડગજ્યા, રઘુનંદન વરઘોડે ચઢ્યા;
કર જોડીને કહે પૂરીબાઈ, લગન સાધવાની વેળા થાઈ. ૧૫

કડવું ૪ થું-ઢાળ

ચંચળ અશ્વ ચઢ્યા રઘુનંદન, દોલ દદામા ગાજેજી;
સીતાનો વર શોભે તોરણ, જોઈ કાટી કામ લાજેજી. ૧
કટી કામળ લાં મેખલા સોહિયે, પાયે નેપૂર વાજેજી;
બાંહે બાજીમંધ બાંધ્યા છે, કાટે કૌસ્તુભમણિ છાજેજી. ૨
જનરડી વરની માડી સંગાતે, ગીત મધુરાં ગાયેજી;
સાસુ પ્રેમે પનોતી ધાઈ, વરને પોંખવા જાયેજી. ૩

કડવું ૫ મું-ઢાળ

નાક સાહિને નિરખ્યા અંતરજામી, મારી લાડકવાઈ રૂડો વર પામી;
એની ચોરિયે ચોતરફ હિરની દોરી, રાજ જનક કહે સીતા રામથી ગોરી. ૧
ત્યારે મધુરી શી વાણી કૌશલ્યા બોલે, ત્રિલોકમાં નહિ મારા રામને તોલે;
સીતા પહેલું મંગળ વરત્યું રઘુરાય, ત્યાં તો મધુપર્કકેરાં દાન અપાય. ૨
સીતા બીજું મંગળ વરત્યું રઘુરાય, ત્યાં તો મુદ્રિકા કેરાં દાન અપાય;
સીતા ત્રીજું મંગળ રામની સાથ કીધાં, ત્યારે જનકરાયે મહાદાન દીધાં. ૩
સીતા ચોથું મંગળ વરત્યું રઘુરાય, ત્યાં તો કન્યાકેરાં દાન અપાય;
ત્યાં બરાનપુરની બાજેડી મંગાવો, ત્યાં વીસલનગરની થાળી અણાવો. ૪
ત્યાં કુંગરપુરની ઝારીરે આણી, કંસાર પીરસે રાજ જનકની રાણી;
કંસાર પીરસ્યો તે રૂડીરે રીતે, સીતા રામ જમ્યાં તે પૂરણ પ્રીતે. ૫
ત્યાં પાન સોપારીની છાબજ છોડી, સીતા રામ રહ્યાં છે બેઠે કર જોડી;
કર જોડી પૂરી કહે જે જોરે કીજે, ત્યાં કન્યા સજ્જડાનાં લામણાં લીજે. ૬

કડવું ૬ કું-ઢાળ

ઉત્તમ જળ ઉણ્ણોદક મેલ્યાં તે, કાણુને નાવણુ કાજેજી;
પીટ પીરોજને સોના આડણિયો, તે જનને આસન દીજેજી. ૧
વીસલનગરની થાળિયો અણાવો, ને કુંગરપુરની ઝારીજી;
વાટકડા વીજપુરી મેલો તો, સુવરણ લોટા શુભકારીજી. ૨
કાઠા ધઉંની લાપશિ પિરસો તો, મહિ માળવિયો ગોળજી;
છી તો ગવરી ગાયનાં પિરસો ને, દહિ દુધ કેરી છોળજી. ૩

શાક તો સૂરણનાં પિરસો તો, રાષ્ટતાનો નહીં પારજી;	
દાળ ચંપાના છોડશિ પિરસો ને, વિધ વિધ માંહી વધારજી.	૪
શેવ સુંવાળી સુંદર પિરસો ને, પાપડ પૂનમ ચાંદજી;	
ભાત કમોદતણો પિરસો તો, બોખલે પીરસો ખાંડજી.	૫
ભોજન રૂડાં ભાવથી કીધાં, સંતોડી સર્વે જનજી;	
શુદ્ધાચમન લેઈ બાર પધાર્યાં ને, આખ્યાં ફેફળ પાનજી.	૬
પેરામણીનો સમય થયો છે, માગી દ્યો જે જોધયેજી;	
દશરથરાયને સોનાનું ટીલું તો, રધુનંદનને જનોઈજી.	૭
પાંચે વસ્ત્ર આખ્યાં રધુનંદનને, રંગ કસૂંબે બોળીજી;	
ધરશાડી ધર્યોળાં અણાવો ને, પાટણની જ પટોળીજી.	૮
જનરડીને જીલતી સાડી ને, માંડવે આવીને પેરેજી;	
ઝાલ જીમણાં ને નાકે વેસર, સીતાબાઈ કેરેજી.	૯
સીતાબાઈ સાસરે ચાલ્યાં ને, દાદાના દેશ મૂકયાજી;	
સીતા વિના તો સુનું લાગે ને, તુલસીના ક્યારા સૂકયાજી.	૧૦
પાછું વાળી જીવે સીતા પ્રતોતાં ને, દાદાને આશિષ દેયજી;	
ધણું જીવજો દાદાજી મોરા ને, રાજ અવિચળ રહેયજી.	૧૧
ધણું જીવજો વીરાજી મોરા ને, લાભીના નવરંગ ધાટજી;	
સીતાબાઈને પાસે બોલાવીને, કહે છે પોતાની માતજી.	૧૨
ગદગદ કંઠે થયા જનકજી ને, આંસુડાં ઢોળે માયજી;	
મારી સીતાને તમે સુખ દેજો ને, ચૌદ જીવનના રાયજી.	૧૩
લાડકી સીતા કહ્યું કરજો તું, લાજ વધારજો તારીજી;	
રમકડાં રળિયામણાં આલ્યાં ને, દીધી શિખામણ સારીજી.	૧૪
સીતાબાઈ સહિયરોને મળીને, પછી સાસરિયે જાયજી;	
પૂરીબાઈ કહે છે કડવાં તે, પ્રીતે પૂરણ થાયજી.	૧૫
ગાય શિખે ને સાંભળે, તેનો વૈકુંઠ થાયે વાસજી;	
અડસઠ તીરથનું ફળ મળશે, પાપ થશે સૌ નાશજી.	૧૬

ગવરીબાધ

ગીરપુરની આ નામરણુ અલ્પજ્ઞાની હતી

પદ ૧ હું

સોહં સોહં અલ્પ એ બજ, સોહં સોહં અલ્પ એ બજ.—ટેક.
પંચ કોસકો તું સાખીરે, ચૈતન્ય સમજી લે એ બ્રમ; સોહં.
જન્મ જરા મૃત્યુ નહીં તોડું, નહીં તો એ કાલની ક્રમ; સોહં.
નહીં તું શ્વેત પીત ને રક્ત, નહીં તું શીતળ ગ્રમ; સોહં.
નહીં તું અંધ, નહીં તું મુક્ત, નહીં તું એ દેહનો ધર્મ; સોહં.
નહીં તું દીર્ઘ, નહીં તું સૂક્ષ્મ, ગવરી સ્વતંત્ર અલ્પ; સોહં.

પદ ૨ જું—રાગ મલાર

પૂર્ણ અલ્પ પુરી રહ્યો, અખંડ એક સ્વામી—ટેક. ૧
ચૌદ ભોવન વ્યાપી, રહ્યો હરિ ત્યાંહી,
બાહીર બીતર જ્યાંહી, તુંહી મોહ નામી; પૂર્ણ. ૨
ચંદમે તું ચૈતન્ય તું, સુરજ મેં તું તેજ,
નાહક બજે તું વિના, દસોદીશ જમી; પૂર્ણ. ૨
રૂપ નહીં, રંગ નહીં, વર્ણ નહીં વિભૂ,
નિરંજન નિરાકાર, નહીં માયા કામી; પૂર્ણ. ૩
ગવરિ ગુરુ જ્ઞાન પ્રકાશ, તિમિર ભયોરિ નાશ,
ભાગ્યો અલ્પ ચિદ વિલાસ, પૂર્ણપદ પામી; પૂર્ણ. ૪

પદ ૩ જુ

જયજય દીન દયાળ, હરિ હવાં કરો હમારી સાર—ટેક.
કાલના કાલરે કહાવો, ભવ પાસ છોડાવાને આવો; જયજય.
કરુણાકારી આરત અંધ, હરિ તમે દયાના છો સિંધ; જયજય.
તારા ચરણ હરિ ના સેવે, તે સુખ પરમ કર્યાથી લેહે; જયજય.
પૂર્ણ અલ્પ સનાતન સ્વામી, અખંડાનંદ તું બહુ નામી; જયજય.
ધાવધાવ રઘુપત રાયા, હરિ હું પડું તારે પાયા; જયજય.
દીન દયાળ દયા કીજે, બુડતાં ઉગારીરે લીજે; જયજય.

બિંબ પ્રતિબિંબથી રે ન્યારા, આત્મારામ અવિનાશી મારા; જ્યજ્ય.
 નિલ સેત અનંતરે સચરાચર, જોગી ધ્યાન ધરે નહિ ક્ષણભર; જ્યજ્ય.
 બ્રહ્મ અગ્નિ મેં કરને બાલી, દશમે દ્વારે જોએ તને ન્યાળી; જ્યજ્ય.
 શિવ બ્રહ્માદિક ભેદ ન જાણે, હરિ તુંને વેદ પુરાણ વખાણે; જ્યજ્ય.
 સૂક્ષ્મ પરમાણુ ન થાય, હરિ વેદ નિરંતર ગાય; જ્યજ્ય.
 મન વાણીથીરે અપાર, કોઈ ન જાણે તારો પાર; જ્યજ્ય.
 આઘ ને અંત નહી તારો છેડો, હરિ તું નજીક થકી છે નેડો; જ્યજ્ય.
 કાલજી કારણ ન મલે લેશ, હરિ તું નેતિ નેતિનો શેશ; જ્યજ્ય.
 મોહના પાશ સર્વરે કાપ, ટાળો ત્રિવિધના સૌ તાપ; જ્યજ્ય.
 ભક્તવત્સલરે પ્રતિપાળ, આવો ગવરીના ગોપાળ; જ્યજ્ય.

પદ ૪ થું-રાગ કાફી.

હરિનામ બીનારે ઓર બોલના કયા, કયા બીના ઓર સુનના કયા;—ટેક. ૧
 સુખ સાગર સામલીઓ ત્યાગી, કુપ ડાખમે ડોલના કયા; હરિ. ૨
 ઘટ ગિરિધર ગિરિધારી પાયા, બાહેરદ્રીગ અબ બોલના કયા; હરિ. ૩
 આત્મા અખંડ આવે ન જાવે, જન્મ નહીં તો શીર મરના કયા; હરિ. ૪
 ગવરી બ્રહ્મ સકળ મેં જાન્યા, જાન્યા તો જદ બોલના કયા; હરિ. ૫

પદ ૫ મું-ગરબી

આત્મજ્ઞાન વિના પ્રાણીને સુખ ન થાએરે; ૧
 આત્મજ્ઞાન વિના મન વિશ્રામ ન પાએરે. ૧
 આત્મજ્ઞાન વિના કોઈ સાધે જોગતી જુગતીરે; ૨
 આત્મજ્ઞાન વિચાર વિના ન પાવે મુક્તિરે. ૨
 આત્મજ્ઞાન વિના કોઈ કોઈ અડસઠ તીર્થ નાહરે; ૩
 કામ ક્રોધ કેરા ન રહ્યા કે મુક્તિ ન પાએરે. ૩
 આત્મજ્ઞાન વિના કોઈ ધર તજી વંન ખંડ જાએરે; ૪
 ફલ ફલ વિણીને ખાએ કે મુક્તિ ન પાએરે. ૪
 આત્મજ્ઞાન વિના પવન સાધે કે શુદ્ધ સમારેરે; ૫
 આત્મજ્ઞાન વિના ન ચડે રંગ કરારેરે. ૫
 આત્મજ્ઞાન વિના મુનિ મતબાળા ફરેરે; ૬
 ઉપર રાતા ને બીતર કાચા કે મુક્તિ ના મીલેરે. ૬
 આત્મજ્ઞાન વિના જટા વધારે જોગીરે; ૭
 નોકી તૃણા નાહી જુઝી કે જ્યાંનો રોગીરે. ૭

આત્મજ્ઞાન વિના કોઈએ પંચાગ્નિમે તાપેરે;
કંઈ જાણે મસ્તકે જૂલે મુક્તિ ન આપેરે. ૮
આત્મજ્ઞાન ધ્યાનમે સેવ્યા અંતર જામીરે;
ગવરી પરમાત્મા પૂર્ણ બ્રહ્મને પ્રેમે પામીરે. ૯

પદ ૬ કું-રાગ કલ્યાણ

બ્રહ્મનો ભેદ જાણે જન અનુભવી, ભેદ જાણ્યા વિના બ્રમણા ન જાવે;
બ્રમણા ગયા વિના કરમ કહો કેમ ગણે, કર્મ ગયા વિના મરમ ન પાવે. બ્રહ્મ. ૧
મરમ લલા વિના સંશય ન ટળે, સંશય ટળ્યા વિના સર્વ કાર્યું;
કથની કથે અર્થ બહુ અનુભવે, રહેણી વિના પદ કેમ પામે સાચું. બ્રહ્મ. ૨
સાચું સિદ્ધાંતનું રહસ્ય સમજે નહીં, ન સમજ્યે અરથ કશું ન સરે;
અનાત્મા સુઆત્મા બુદ્ધિ જોએ, તેણે કરી વાસનાનું લિંગ ન ગણે. બ્રહ્મ. ૩
અણલિંગીને અનુભવી જાણુજે, તે જ તત્ત્વદર્શી રહે જોઈ;
ગવરી આત્મા પરમાત્મા એક જાયે, દ્વૈત જાવ ન છોસે કોઈ. બ્રહ્મ. ૪

પદ ૭ મું

પ્રથમે પંચમ ભાગથી, પિંડ રચ્યો તું જાણુ;
આઠ અવયવમાંહે મેળવ્યા, પીછે અંત વેશ પ્રમાણુ. ૧
ખીજે તે ખીજો જાણે નહીં રહે, મેં તો જોયો વિવેક વિચાર;
પાંચ પચ્ચીસમાં પોતે રમે, જેમ છે તેમ એ સાર. ૨
ત્રીજે તે તિમિર ટળ્યારે, માંહે ઉગ્યો ભાણુ ઉગ્ગસ;
કમળ પુલ્યાં સોહામણાં, જ્યાં ભમર લેવે વાસ. ૩
ચોથે તે ચિત્ત ચોપે ચણું, આવી અનુભવ અંગે પાંખ;
ચિદાકાશમાં ઉડે સદા, જાણે જરુજે ઝાંખ. ૪
પાંચમે પ્રભુજી પ્રગટ્યા, મારા હૃદયા કંદરી માંહે;
અણછતું આત્રણ ટળી ગયું, કલહ કલ્પના મોટાય. ૫
છઠ્ઠે તે સ્વરગ વૈકુંઠની, મને વાત ન સોહાય;
નિર્ગુણ સગુણથી ન્યારો સદા, લખ્ય લખ્ય માંહે સમાય. ૬
સાતમે ક્રોનું સાધન કશું, નથી ખીજો કોઈ પરિબ્રહ્મ;
ખીજો કહેશે ત્યાં લાગે બંધન, એમ વેદ વદે છે મર્મ. ૭
આઠમે આત્મા એક છે, એક ઉદક એક ખાણુ;
વા ખીજ મેં જેમ વિસ્તરો, તેની અન્ય ચાલે વહાણુ. ૮

નામે નિરાલંબ તુંહી, જાણે તત્ત્વદરશિ સંત;
 ઘટ ઘટમે વ્યાપી રહ્યો, જેમ માળા વિષે તંત. ૬
 દશમે દશ દિશા માંહે, ઝોજી અંતર દૃષ્ટ દેખ;
 હરિ વિના અન્ય કો નથી, સંચય કલ્પના તું છેક. ૧૦
 એકાદશી અદ્વૈત કરી, જ્યાં દ્વૈત નહીં કો લાલ;
 વરતું વિચારે સંસાર સુપન, વંધ્યા સૂતનો પરિવાર. ૧૧
 બારસે બીજ બળી ગયાં, ફેલી અગન ન પાય;
 સદ્ગુરુની કૃપાથી, અણલિંગી ખગવૃત થાય. ૧૨
 તેરસે ત્રિગુણ નીદ્રા ટાળી, કાઈ જગ્યા મહાજન;
 તમપદનો લેખ લખી, વાંચી લેને ધન્ય. ૧૩
 ચતુરદશીએ ઉપમા તરે, તુરીયા અજિત તું જાણ;
 બાહીર બીતર બ્રહ્મ માયાને, વિભુ સખી પરમાન. ૧૪
 પૂરણ છો પરમાત્મા, સદચિદ આનંદ ધન;
 ગવરી સ્વપદ પાછા, ઉદ અસ્ત નહીં રહેણી દન. ૧૫
 સોળે કળા સંપૂર્ણ થઈ, નીજ ધામ કૈવલ્ય એક;
 કે બાદ બી ઉપજે ખમે, ખણ ખગ તેમનું તેમ. ૧૬

પદ ૮ મું

આદ અનાદિનો એક છે, એક પૂર્ણ પરિબ્રહ્મ;
 બીજું તેનું જાણુજો, મિથ્યા કલ્પિત મરમ. ૧
 સોમ સમાધિ માંહે રહે છે, અણલિંગી આસે;
 મીટેવા એક જાળ, સકળ સાધન નાસે. ૨
 મંગળ વર તે માંહે, આત્મ સ્વેપ્રકાશે;
 નાહી વિધિની સેહ, પાપ પુનકો આશે. ૩
 બુધ થકી વ્યતિરેક છે, ગુણ ઈંદ્રી રહી તે;
 રવિ શશી જો નહીં, નહીં ત્યાં દિન રજની સહી તે. ૪
 ગુરુ અકીની મહેર, મીટયું દેહજો લાને;
 સંકૃત દુષ્કૃત ક્રમ ઝાલ્યા, બ્રહ્મ અગ્નિ માંહે. ૫
 શની સ્કંધ થયો નિરાશ, નહીં ત્યાં ધુમર તો ધર્મે;
 સ્થાવર જંગમ માંહે, વિલાસો પૂર્ણ પરિબ્રહ્મે ૬
 છે એ સ્વતંત્ર ગવરી અણુછતો, નામે નહીં દ્વૈત;
 કો કાળ એને જાણુવો, અખંડ એક અદ્વૈત. ૭

પદ ૯ મું-રાગ પ્રભાતી

સુખ સાગર શિવરાજ સદાએ, સુખ સાગર શિવરાજ;
વનેશ્વર વિશ્વમાં વિલસ્યા, જેમ પુલનમેં બાસ. સુખ. ૧
વગટે વાસ પુરોરે વનેશ્વર, જેમ સાગર ગંગપાસ;
નરનારી મીલ દર્શન આવે, પૂરો સખનકી બાસ. સુખ. ૨
ઓરકુંતો રિક્ક સિક્ક બક્ષિશ દેવે, ખાનપાન મીઠાસ;
આપકું તો આક ધંતુરે, ભાંગ અંગ લભૂતિ ઉભસ. સુખ. ૩
શિવ હરિમે ભેદ નહીરે, વેદવાણી ઉચરે સાચ;
દાસ ગવરી સદાશિવ ચરણે, ટાળો મોહનો પાસ. સુખ. ૪

પદ ૧૦ મું

માયા તણી શોભા જોધને, ન પામે મોહ; માયા.
ભુખા ભમોરે જગ વિશે, તે મોટીરે હાણ; માયા.
આપ વિચારો મન વિશે, કાણ વ્યાપ એક; માયા.
જુઓરે તમે છે એક જો, પરિપૂર્ણ બ્રહ્મ; માયા.
રૂપ રેખ તે નવ મળે, એવો સ્વામી એક; માયા.
સર્વ હૃદયમાં વ્યાપ છે, અવિનાશિ તું જાણ; માયા.
મદ મોહને તે ત્યાગીને, મન ધીર ધાર; માયા.
ન જોધશ તું રંગને, એ તો મિથ્યા માન; માયા.
જરા મરણ ત્યાગીને, બુદ્ધિ નિશ્ચે ધાર; માયા.
ગવરી કહે અનહદ જો, મન શાન્ત થાય; માયા.

પદ ૧૧ મું

માયા મોહકો છાંડી કે, મન નિશ્ચય ધારો; માયા. ૧
એકહી વ્યાપક આત્મા, દુજો નાહી પ્રમાણો. માયા.
જ્યાં દેખો ત્યાં વહી રહ્યો, મન નિશ્ચલ જાણો; માયા. ૨
આવાગમન સંશય છાંડી કે, મન માંહી વિચારો. માયા.
રાગ દ્વેષકો ત્યાગહી, મન માંહી કરી લેનો; માયા. ૩
અહંત્વકો ત્યાગજો, મન નિશ્ચલકો ધારો. માયા.
ગવરી કહે સુંદરકું નિશ્ચલ, એક બ્રહ્મ જાણો; માયા. ૪
માયા મોહકો છાંડી કે, મન નિશ્ચલ ધારો. માયા.

જૈન કવિ

—□□□□□□□□—

ઉદયરત્ન

—❧❧❧❧❧❧—

સ્ત્રીઓને શિખામણની સમજાવ (સ્વાધ્યાય)

—❧❧❧❧❧❧❧❧❧❧—

એક અનૂપમ શિખામણ ખરી, સમજી લેજોરે સઘળી સુંદરી.

ત્રુટક

સુંદરી સેજે હૃદય હેજે, પરસંગે નવિ બેસિયે;
ચિત્તથકી ચુકી લાજ મૂકી, પરમંદિર નવિ પેશિયે.
બહુ ઘેર હિંડે નારિ નિર્લજ, શાસ્ત્ર પણ તજવી કહી;
જમ પ્રેત દષ્ટે પહું ભોજન, જમવું પણ ભુગતું નહીં.

ઢાળ

પરશું મસ નવિ બોલીયે, દંત દેખાડીરે ગુંઝ નહિરે બોલિયે.

ત્રુટક

ગુંઝ ધરના પરની આગળ, કહો કેમ પ્રકાશીયે;
વળી વાત જે વિપરીત લાખે, તેથી દૂરે નાશીયે.
અસુર સવારે અને ગોચર, એકલાં નવિ જામયે;
સહ સાતકારે કામ કરતાં, સહજે શીળ ગમાયે.

ઢાળ

નંદ વિટ નરશુંરે નયણ ન જોડીયે, મારગ જાતાંરે આધું ઓઢીયે.

ત્રુટક

આધું ઓઢીયે વાત કરતાં, ધણુંજ રડાં શોભીયે;
સાસું અને માના જાણ્યાવિણ, પલક પાસ ન થોભીયે.
સુખ દુઃખ સરજ્યું પામિયે, પણ કુલાચાર ન મૂકીયે;
પરવશે વસતા પ્રાણુ તોપણ, શીળથી નવી ચૂકીયે.

ઢાળ

વ્યસનીની સાથેરે, વાત ન કીજીએ, હાથોહાથેરે તાળી ન લીજીએ.

ત્રુટક

તાળિ ન લીજે નજર ન દીજે, ચંચળ ચાલે ન ચાલીયે;
વિષય બુદ્ધે વસ્તુ કેની, હાથે પણ નવિ ઝાલિયે.
કેટિ કંદર્પ રૂપ સુંદર, પુરુષ પેખી ન મોહિયે;
તણખલાને ગણો તોલે, ફરિ પાછો નવ જોઇયે.

ઢાળ

પુરુષ પરાયોરે વળી ન વખાણીયે, વૃદ્ધ તે પિતા સરીખો જાણીયે.

ત્રુટક

જાણિયે પિયુવિણુ પુરુષ સધળા, સહોદર સમેવડે;
પતિવ્રતાનો ધર્મ જોતાં, નાવે કાઈ તડોવડે.
કુરૂપ કુષ્ટિ કૂખડો ને, કુષ્ટ દુર્બલ નિર્ગુણો;
ભરથાર પામી લામિની તમે, ઇંદ્રથી અદકા ગણો.

ઢાળ

અમર કુમારેરે તજિ સુરસુંદરી, પવન કુમારેરે અંજની પરિહરી.

ત્રુટક

પરિહરી સીતા રામે વનમાં, નજે દમયંતી વળી;
મહા સતી નિર્મળ કષ્ટ પજો, શિળથી તે નવિ ચળી.
કસોટીયે જિમ સુવર્ણ કસતાં, કંતશું વિછડે તહી;
તન મન વચને સત્ય રાખે, સતી તે જાણો સહી.

ઢાળ

રૂપ દેખાડીરે પુરુષ ન પાડીએ, નિર્લજ થઇનેરે મન ન બિગાડીયે.

ત્રુટક

મન ન બિગાડીયે પુરુષપરનું, જોગ જોતાં નવિ મજે;
કલંક માથે ચડે કુડાં, સગાં સહિ દૂર ટળે.
અણુસરજ્યો ઉચ્ચાટ થાયે, પ્રાણુ તિહાં લાગી રહે;
આ લોક પામે આપદા, પરલોકે બહુ પીડા સહે.

ઢાળ

રામને રૂપેરે સૂર્યણખાં મોંહી, કૌમ ન સિધ્યું અને ઇજત ખોઇ

卷之三

ઇજત યોઈ દેખિ અભિયા, શેઠ સુદર્શન નવિ ચલ્યો;
 ભરથાર આગળ પડી ભુંડી, અપવાદ સધળે ઉછલ્યો.
 કામતી બુદ્ધે કામિનીએ, વંકચુલી વાલો ધણું;
 પણ શીળથી ચૂક્યો નહી, દષ્ટાંત એમ કહેતાં ભણું.

610

શીળ પ્રભાવેરે, જુઓ સોલે સતી, ત્રિભુવનમાંહી તે થઈ જતી.

३५

છતી થઈ જો શીજ રાખ્યું, કદપના કીધી નહી;
તે નામ તેહનાં જગત જાણે, વિશ્વમાં હોગી રહી.
વિાવધ રત્ને જડીત બૂપણ, રૂપ સુંદર કિન્નરી;
પણ શીજ વણ શોભે નહીં, તે સત્ય ગણુજો સુંદરી.

610

શીળે સુરનર સઉ સેવા કરે, નવે વાહું રે નિશ્ચળ જે ધરે.

३५

ધરે નિર્મળ શીળ ઉજ્જવલ, તાસ કિરતી જળહલે;
મન કામના તે સિદ્ધિ પામે, અષ્ટભય દૂરે ટળે.
ધન્ય ધન્ય તે જાણો ધરા, જ્યાં શિયળ ચોખું આદરે;
આનંદના તે આધ પામે, ઉદયરત્ન જશ વિસ્તરે.

સોળ સતી-ચોપાઈ

ઉઠરે પ્રાણી સૂતો જગ, ધર્મતણે મારગ તું લાગ;
સોણ સતીનાં લીજે નામ, જ્યમ પામી જે ઉત્તમ ઠામ.
પહેલી સમરું બ્રાહ્મી સતી, ચંદનબાળા બીજી ભાગવતી;
રાજેમતિ જાણો મનરંગ, ચોથી દ્રૌપદી શીજી સુચંગ.
કૌશલ્યા ને મૃગાવતી, સુલભા સીતા વંદુ ગુણવતી;
સુભદ્રા ને શિવા સુમંગલ, કુંતા શીજવંતી મન આણ.
નળ દમયંતી મહા ગુણયુતી, પુષ્પચુલા ને પ્રભાવતી;
પદ્માવતી પ્રમુખ સુંદરી, સોણ અતી જાણો ગુણભરી.
સોણ સતી જગમાં અભિરામ, કર જોડીને કરું પ્રણામ;
ઉદયરતન મુનિવર એમ લાણે, સતી નામે નવનિધ આંગણે.

કુમુદચંદ્ર

—❖—❖—❖—

પુરુષને શિખામણની સજ્જાય (સ્વાધ્યાય)

સુણ સુણ કંથરે શીખ સોહામણી, પ્રીત, ન કીજે પરનારીતણી.

તુટક

પરનારી સાથે પ્રીત પીયુડા, કહો કંઈ પેર કીજીએ;
એક ઉંઘ વેચી આપણી, ઉભગરે કમ લીજીએ.
કાછડી છૂટો કહે લંપટ, લોકમાંહે લાજીએ;
કુળવિખે ખાંપણ નિખર લાગે, સગામાં કમ ગાજીએ.

ઢાળ

પ્રીત કરતરિ પહેલાં ખીજીએ, રખે કાઈ જાણેર મનમાં ધુજીએ.

તુટક

ધુજીએ મનશું ઝુરિયે, પણ જોગ મળવો છે નહીં;
રાત દિન મન ઝુરતાં જાય, અવટાઈ મળવું છે સહી.
નિજ નારિથી સંતોષ ન વળ્યો, પરનારીથી શું હશે!
જો ભયે ભાણે તમ ન વળ્યો, એકું ચાટે શું થશે!

ઢાળ

મૃગતૃષ્ણાથીરે નહીં ટળે, વેળું પીલ્યેરે તેલ ન નીકળે.

તુટક

નવ નીકળે પાણી વિલોપતાં, લેશ માખણુ તો વળી;
ઘુડતાં ખાચકો ભયોં પ્રીણે, તર્યાં વાત ન સાંભળી.
તેમ નારી રમતાં પરતણી, સંતોષ ન વળે એક ધડી;
ચિત્ત ચટપટી ઉચાટ લાગે, નેણે નાવે નિંદડી.

ઢાળ

જેવો ચટકારે રંગ પતંગનાં, તેવો લટકો પરખી સંગનો.

તુટક

પરખી કરો સંગ પિયુડા, રખે મન જાણે ખરો;
દિન ચાર રહેશે રંગ રડો, પછે રહે નહિ નિરધરો.

જે ઘણાં સાથે પ્રીત માંડે, છાંડે તે શું વાતડી;
એમ જાણી નવિ કર નાવલા, પરનારી સાથે પીતડી.

ઢાળ

જે પતિ વહાલોરે છાંડી પાપિણી, પરશું પ્રેમેરે રાચે સાપણી.

ત્રુટક

સાપણી સરખી વેણુ નિરખી, રખે શીળથકી ચળે;
નયણુ લટકે મુખને મટકે, દેવ દાનવને છળે.
મને કાળી અતિ રસાળી, વાણી મીઠી શેલડી;
સાંભળા ભોળા રખે ભૂલો, જાણુજો વિષ વેલડી.

ઢાળ

સંગ નિવારોરે પરરામાતણો, શોક ન કીજેરે, મન મળવાતણો.

ત્રુટક

શોક શાને કરો ફેગટ, દેખવો પણુ દોહલો;
ક્ષણ મેડિયે ક્ષણુ શેરિયે, ભમતાં તે લાગે સોહલો.
ઉસાસને ને નીસાસ આવે, અંગ ભાગે મન ભમે;
વળી કામ વ્યાપે દેહ દાઝે, અન્ન દીઠું નવ ગમે.

ઢાળ

એકલડો થઈ મન શું કળપવે, ઉન્મત્ત થઈનેરે વળી અક્ષણ લવે.

ત્રુટક

લવે એલફેલ એમ અજાણુ, મોહે ઘેલો મન રડે;
મદન વેદન કઠિણ જાણુ, મરણુ વારુ ત્રેવડે.
દશ અવસ્થા કામકેરી, કંથ કાયા તે દહે;
એમ જાણી નારી પારકી, જે તજે તે બહુ સુખ લહે.

ઢાળ

પરનારીનારે પરભવ સાંભળો, કથા કીજેરે ભાવશું નિર્મળો.

ત્રુટક

નિર્મળે ભાવે નેહ સમજી, પરવધુ સંગ પરિહરો;
આંપીયો કીચક બીમસેને, શિલા હેઠે સાંભળ્યો.
રણુ પશ્ચાં રાવણુ દશે, મસ્તક રવડતાં ગ્રંથે કહ્યાં;
સુંજપતિ અતિદુઃખ પામ્યો, અપજશ જગમાંહે રહ્યાં.

ઢાળ

શીળ સલૂભારે માનવ સોહીએ, વિણ આભરણેરે જગ મન મોહીએ.

તુટક

મોહિયે સુર નર કરે સેવા, વિષ અમૃત-સાગર ભરે;
કેસરીસિંહ વિશાળ થાયે, અગ્નિ અતિ શીતળ કરે.
સાપ થાયે પુલમાળા, લક્ષ્મી ઘેર પાણી ભરે;
પરનારી પરહર શિયળ મનધર, મુકિત વધુ હેલા વરે.

ઢાળ

તે માટે હુરે વાલમ વીનવું, પાયે લાગીરે મધુર વચન કહું.

તુટક

વચન મારું માનજો, પરનારીથી રહો વેગળા;
અપવાદ માથે ચડે કૂડા, નરકે થાયે દોહિલા.
ધન્ય ધન્ય તે નર નારી જગમાં, શિયળ પાળે ઉજળો;
તે પામશે જશ જગતમાંહે, કુમુદચંદ્ર કહે સમજલો.

ઉપદેશનું પદ

✓ જહેરાં પાસે દુઃખ જર્ઘ ગાઇએ, નહિ સાંભળે શું કરીએ ?	
કાને સરવા નહિ સાંભળે, તો તેને પણ શું કરીએ ?	૧
મુંગા શાથે વાતું કરીએ, નહિ બોલશે શું કરીએ ?	
અહુ બોલકા નહિ બોલશે, તો તેને પણ શું કરીએ ?	૨
અણસમજીને સમજાવ્યાની ઠાલી મહેનેત શું કરીએ ?	
સમજી સમજાવ્યા નહિ સમજે, તો તેને પણ શું કરીએ ?	૩
દુરાગ્રહી આગ્રહ નહિ છોડે, તે છોડાવી શું કરીએ ?	
ભણેલને બૂલાવે ભાવી, તો તેને પણ શું કરીએ ?	૪
પરાધિન જે હોય હમેશા, તે ન મળે તો શું કરીએ ?	
સ્વાધિન હોય તથાપિ, ન મળે તો તેને પણ શું કરીએ ?	૫

આંખે અંધો હોય એટલે પડે ખાડમાં શું કરીએ ?
 દીવો લધને પડે ખાડમાં, તો તેને પાણુ શું કરીએ ? ૬
 નીશો કરીને સુવે હમેશા, તે નવ જાગે શું કરીએ ?
 કદી જાગતો નહિ જાગશે, તો તેને પાણુ શું કરીએ ? ૭
 લેણુ દેવી હોય નહિ, ને નહિ મળે તે શું કરીએ ?
 દેઈ હાથમાં લેઈ લે પાછું, તો તેને પાણુ શું કરીએ ? ૮
 ખીજા પાસે જઈને ઠાણું આપણુ ડાહપણુ શું કરીએ ?
 ગ્રંથકલાલ કહે હરિ ભજવા, અંતર બાહેર એ કરીએ ? ૯

સવૈયો

કવિતાવનમાં વિચરી પ્રેમે, સંગ્રહ કીધાં સુમન અનેક,
 તેતણી માલ રચિ અતિ સુંદર, કંઠ ધરો સજ્જન સવિવેક;
 શીતળ તેમ સુવાસિત સ્નેહવધારણુ છે વસુધાતલ છેક,
 તે સજશે પરિપૂરણુ પ્રેમે, જેહ રસજા હશે નર નેક.

કઠણ શબ્દનો કોશ

અકૃત-પાપ, નઠારું કૃત.
 અકૂર-દયાળુ.
 અખિલ-સઘળું.
 અખેપાત્ર-જેમાં રાખેલું ખૂટે નહીં તેવું વાસણ.
 અગમ-પુરાણ, બવિધ્ય, હોનાંર.
 અગવો-આગેવાન, ભોમિયો.
 અગાધ-હંડું, પારવનાતું.
 અગોચર-દેખાય નહીં તેવું.
 અગ્ર-આગળ, અણી, મુખ્ય.
 અગ્રજ-પહેલી.
 અગ્રિમ-આગળનું.
 અઘ-પાપ, પાતક.
 અઘોર-ભય ભરેલું, ભયંકર.
 અચર-ખેસે નહીં તેવું.
 અચ્યુતાનંદ-સદા આનંદ.
 અન્ન-અન્ન-ખરો, બ્રહ્મા.
 અન્નર-જરા ન આવે તે. આત્માકાની.
 અજર-પરસાળ.
 અટાટ-ધણું સાર વિનાનું.
 અટન-ફરવું, ભ્રમણ, પ્રવાસ.
 અંકકટાહ-બ્રહ્માંડ, તાળવું.
 અટળક-ધણું.
 અણમિલ-મળે નહીં તે.
 અણરાગ-અણખતાવ.
 અણગાર-નિયમ.
 અણલિંગી-વિદેહી, મુક્ત.
 અણિમાદિક-યોગની આઠ સિદ્ધિમાંની એક.
 અતિથિ-પરોણા, અલ્યાગત.
 અતીત-વૈરાગી.
 અતિમાત્રા-ધણું ખાતું.
 અદખદ-અદ્ભુત, અપૂર્ણ.
 અદીક-ન દેખાય તેવું.

અદ્રિસુતા-પાર્વતી.
 અધર-હોઠ.
 અધવધરો-મધ્યમ જાતનો.
 અધ્યયન-ભણવું.
 અધ્યાપન-ભણાવવું.
 અધ્યાપક-ભણાવનાર.
 અધ્યારોપ-ટૂથા ભાસવું.
 અધ્યાસ-ખોટું ભાસવું.
 અધિષ્ઠાન-ઉપરીપણું, સત્તા.
 અધોમુખ-હંધું મોહડું.
 અનન્ય-એના જેવો બીજો નહીં.
 અનલ-અગ્નિ.
 અનહદ-હદવગરનું.
 અનિત્ય-નિત્ય રહે નહીં તે, ક્ષણભંજર.
 અનિલ-વાયુ, પવન.
 અનિઠ-અપાર.
 અનુચર-સેવક, ચાકર.
 અનુચિત-અયોગ્ય.
 અનુદિત-હમેશાં, દરરોજ.
 અનુપ-ઉપમા ન અપાય એવું.
 અનુપ્રાસ-મળતા અક્ષર લાવવા તે.
 અનુરાગ-પ્રીતિ.
 અનુસંગ-સાથે જોડેલું, સાથેલું.
 અનંગ-કામદેવ.
 અનંગળ-અગણિત.
 અનેરું-ભૂદી તરેહડું.
 અપ-જળ.
 અપથ્ય-દુષ્ઠ્ય, કરી ન પાળવી.
 અપૂર્વ-પ્રથમજ, જેની પહેલાં કંઈ ન હોય તે.
 અખદ્યુત-જોગી.
 અબ્ર-વાદળાં.
 અભિચાર-મંત્રની સાધના.

અભિધાન-નામ.
 અમર-દેવતા, મરે નહીં તે.
 અમિત-અપાર.
 અમિ-અમૃત.
 અમોઘ-ક્રૂણદાયક, લાભકારી.
 અમૃત-દેશ હંભર.
 અમરણ-દરિયો, સમુદ્ર.
 અમરવિદ-કમળ.
 અર્ક-સૂર્ય, આકાશ.
 અર્ધાંગિના-સ્વપત્ની, સ્ત્રી.
 અર્ભક-બાળક.
 અરુણ-સૂર્ય, રાત્રી.
 અલક-ચોટલો.
 અલકાપુરી-કુબેરનું શહેર.
 અલખ-જેવામાં ન આવે તે.
 અલખત-વૈભવ.
 અલવણ-મીઠાં વગરનું.
 અલી-ભમરો.
 અવલોકન-જોવું.
 અવ્યક્ત-સંભળાય-સમજાય નહીં તેવું.
 અવિદ્યા-અજ્ઞાન.
 અસિ-તરવાર.
 અશાત-પીડા.
 અસ્ત-હાડકાં.
 અશ્વત્થ-પીપળો.
 અશ્વિની-એક નક્ષત્ર છે, ઘોડી.
 અષ્ટમાસિક્ષિ-અષ્ટમહાસિક્ષિ, અણિમા, મહિમા
 અદિપતિ-શેષનાગ. [વગેરે આઠ.
 અહોનિશ-દિવસ રાત.
 અક્ષરબ્રહ્મ-અવિનાશી, બ્રહ્મ.
 અક્ષરાતીત-આત્માથી ભૂદ્દો પરમેશ્વર.
 આગાર-ધર.
 આગમાપાલી-ઉત્પત્તિ, નાશવાન.
 આલેરી-આલી, દેર.
 આન્ય-બી.

આદિકમ-વ્યાપક, ભરેલો.
 આંબર-ખેટો ડોળ.
 આંદુલમાન-પ્રસન્ન.
 આથ-પુંજ.
 આદર્શ-આરસી.
 આધિ-મનની વ્યથા.
 આભ-આકાશ.
 આભરણ-ધરેણું.
 આભા-શોભા.
 આભાસ-પ્રકાશ.
 આમિલ-માંસ.
 આરટું-અટવાવું.
 આવસત-રોજ ત્રણ વખત કુંડમાં હોમ કરે છે તે.
 આચાસ-શ્રમ, મહેનત.
 આયુધ-હથિયાર.
 આલિંગન-આથમાં લેવું.
 આવરવું-ઢાંકી દેવું, ફેલાવવું.
 આવિર્ભાવ-હોવાપણું.
 આરત-આરતી, પીડા.
 આરોપવું-મૂકવું.
 આરોહ-અઢવું.
 આવરણ-આડે આવવું.
 આવાગમન-આલવું ને જવું.
 અશન-જમવું, ખાવું.
 આળવાળ-કચારો.
 આવિર્ભાવ-પ્રકટ થવું.
 આળાપવું-ગાવું.
 આળીગાળો-અટક્યાળો.
 ઇચ્છાચારી-મરજી પ્રમાણે વર્તનાર.
 ઇડા-એક નાડી.
 ઇન્દ્રિય-આંખ, કાન, નાક વગેરે.
 ઇન્દિરા-લક્ષ્મી.
 ઇન્દુ-ચંદ્રમા.
 ઇન્દુસુત-બુધ.
 ઇન્દ્રણ્વેરી-ઠાક.

ઇપાણી-ઈમ્પા.
 ઇમ્પુ-રોરડી.
 ઉક્તિ-વાણી.
 ઉખાણો-કહેવત.
 ઉચ્ચ-મોટું.
 ઉછંગ-ખાળો.
 ઉઠ-સાડા ત્રણ હાથ.
 ઉડગણુ-તારા.
 ઉદવત્સ-ઉજડ.
 ઉદધિ-સમુદ્ર.
 ઉધડકી-ઝપકી.
 ઉપરછળા-ઉપરચોટીયા.
 ઉપરતિ-વિરામ, વૈરાગ્ય.
 ઉપાગે-ઉપાય.
 ઉમરેણુ-ઉમેરો, ભરતી.
 ઉલસે-મકાશી રહે.
 ઉલકાપાત-ઉત્પાત.
 ઉલુક-ધુવડ.
 ઉરણુનાભ-કરોળિયો.
 ઉર્મિ-મોન્ન, તરંગ.
 ઉણાઈ-હન.
 ઉસરણુ-કાઠી લેવાનું.
 ઐધાણુ-નિશાની.
 એકાવળ-એકસેર.
 એળે-અમથો, ફેકટ.
 એધ-ઢગલો.
 એધો-ધાસની ગંજ.
 એજ-તેજ, પ્રકાશ.
 એછાયો-પડછાયો.
 અંકુર-ફણગો.
 અંગત-પુત્રી, દીકરી.
 અંતઃપુર-જનાનખાનું.
 અંતરપટ-પડદો.
 અંતરીક્ષ-આકાશ.
 ઠંદી-કેડ, કંમર.

કંદુતા-કંડવાસ.
 કંપચકા-ધણું ઝીણું.
 કતાળ-કલેશ.
 કદળી-કેળ.
 કપિ-વાંદરો.
 કપોળ-ગાલ.
 કમઠ-કાચળો.
 કમળા-લક્ષ્મી.
 કરસણી-કૃષીવિદ્યા, ખેતીવિદ્યા.
 કરાળ-ભયંકર.
 કરિણી-હાથિણી.
 કરણાકર-દયાની ખાણ.
 કલત્ર-સ્રી.
 કલ્પદ્રુમ-દેવનું ઝાડ.
 કલરવ-હંસના બચ્ચાંનો અવાજ.
 કવરધુ-દુઃખ લગાડનારું.
 કંકોડા-એક જાતનું ફળ.
 કંકુ-ખરજ, ચળ.
 કંદર્પ-કામ.
 કવી-કહેલું.
 ક્લીષ-નપુંસક.
 કૃતાંત-યમ.
 કૃરાનુ-અગ્નિ.
 કાકવંચા-કાગડાની પેડે એકવાર વિચાય તે.
 કાછ-કાછડી.
 કાંત-સ્વામી.
 કાંતા-પોતાની સ્ત્રી.
 કામ-કામદેવ, કાર્ય, ઇચ્છા.
 કામદુધા-દેવતાની ગાય.
 કામ્યકર્મ-સુખની ઇચ્છાએ કર્મ કરવાં તે.
 કાયકલેશ-કાયાનો કલેશ.
 કાર્મુક-ખાણ.
 કાયાકલેશ-શરીરદમન.
 કારાગ્રહ-ખંધીખાનું.
 કિંકર-સેવક, સકર.

કિન્નર-દેવની એક ભત.
 કિશોર-ખાળક.
 કિલ્મિષ-પાપ.
 કુંકુટ-કુંકડો.
 કુચ-સ્તન.
 કુટજાની-ખેટા જાની.
 કુતર્ક-ખેટા વિચાર.
 કુતોહળ-કૌતક.
 કુરંગ-હરણ.
 કુસુમ-ફુલ.
 કુશ-દર્ભ.
 કુશીલ-નઠારા સ્વભાવનો.
 કેતકી-કેવડાનું ઝાડ.
 કેશપારા-ચોટલો.
 કેવલ્ય-મોક્ષ.
 કેકિલા-કેયલ.
 કેડામણો-હોંસિલો.
 કેદંડ-ધનુષ.
 કેવિદ-વિદ્વાન.
 કૌસ્તુભ-એક મણિ.
 ખ-આકાશ.
 ખગ-પક્ષી.
 ખગવાહન-વિષ્ણુ.
 ખગેરા-પક્ષીઓનો રાત્ર, ગરુડ.
 ખટદર્શન-છ શસ્ત્ર.
 ખટરસ-છ રસ.
 ખલોત-આગિયા-પતંગિયા.
 ખાટ-લાભ.
 ખાધાવેધ-એક ખીન્નનું ભુંડું.
 ખાંડું-તણવાર.
 ખેચરી-પક્ષિણી.
 ખેચર-પક્ષી.
 ખેડ-મોટું ઝાડ.
 ખેડ-ચુકા.

ખ્યાત-કીર્તિ.
 ખંજન-એક ભતનું પક્ષી.
 ગગન-આકાશ.
 ગજ-હાથી.
 ગજગામા-હાથિણીની માફક ચાલનારી સ્ત્રી.
 ગણ-સમૂહ, ટોળી.
 ગર્થ-નાથું.
 ગર્દભ-ગધેડો.
 ગર્ભાધાન-સ્ત્રી ગર્ભ ધારણ કરે તે.
 ગરુડગામી-વિષ્ણુ.
 ગચણ-આકાશ.
 ગચવર-મેટા હાથી.
 ગવાનિક-ગાયને માટે કાઢેલું અન્ન-ગોત્રાસ.
 ગામેટ-ગામનો ગોર.
 ગિરિ-પર્વત.
 ગીરા-વાણી.
 ગીર્વાણ-સંસ્કૃત વાણી.
 ગુંત્ર-ચણાડી.
 ગુંતર-ભમરાનો ગણગણાટ.
 ગુણાતીત-ત્રણ ગુણથી ન્યારો.
 ગુદરુ-માફ કરું છું.
 ગુલ-ગૂઢ-છાનું.
 ગેહ-ઘર.
 ગોખર-ગાયમાં ઉછરેલો ગધો.
 ગોતવું-રોધવું.
 ગોપદ-ગાયનું પગલું.
 ગોમય-જાણ.
 ગૌરી-પાર્વતી.
 ગૌરીપુત્ર-ગણપતિ.
 ઘટ-ઘડો, શરીર.
 ઘન-વરસાદ.
 ઘાતક-મારનાર.
 ઘારણ-ઉંઘમાં ઘેરાવું.
 ઘોષ-અવાજ.

અકપાણુ-ણિ-વિષ્ણુ.

અખહીણુ-આંધળો.

અતુરધા-આર પ્રકારની મુક્તિ.

અતુષ્ટ-આરનો જયો.

અપલા-વિનળી.

અરણો-ચારણો-ધાધરો.

અરણોદક-પગ ધોયેલું પાણી. [ઉદ્ભિર્જ.

આરખાણુ-સ્વેદન, અંડન, જરાયુન, અને
આર પદાર્થ-ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષ.

અિદ્ધન-અક્ષ.

અિનયું-નણુયું.

અૈતન્ય-અવ.

અૈલ-વસ્ર.

અછેરી-હલકી.

અર-અસ્ત્રના અપકા.

અર-રાખ.

અિદ્ર-કાણું.

અિલર-નાનું તળાવ.

અહ-અંત.

અગતી-પૃથ્વી.

અળ્લી-મારનાર.

અડી-મૂલી, ખુટી.

અનની-મા.

અંપયું-અંકયું.

અહદાઅહદ-અડ અૈતન્ય.

અઅ-અડાપણું, મૂર્ખાઈ.

અનુ-ગોઠણ, ઠીંચણ.

અવકર્મ-અનમ સમયની ક્રિયા.

અમ-પ્રહર, પહોર.

અમિની-રાત્રિ.

અક્ષત્રી-ગંગા. [અવ તે. અક્ષજ્ઞાન થયું તે

અવમુક્ત-અનમ મરણથી, ત્રિવિધ તાપથી છૂટેલો

અવાંતક-પારધી.

અગલ-એ.

અવતી-અવાનુ સ્ત્રી.

અયેષ્ટ-મેટો.

અયેષ્ટિકા-લાકડી.

અજન-અજનન (આર ગાહ.)

અણિતા-સ્ત્રી. [નિગી.

અંગમ-હરી ફરી શકે તેવી વસ્તુ. અંક ધર્મનો

અંધા-અંધ.

અંબુક-શિયાળ.

અમક-અમક, કવિતામાં વારંવાર આવતા શબ્દો

અમર ઝેળ-ખોટો ઝેળ.

અમણુ-દહીને આધિકવા માટે દહી મેળવણી.

અંજાર-લઢાઈ કરનાર.

દાળી-વગર.

દીકી-ટપડું.

દેલી-નાંકી.

દાણુ-સ્થાન. [છ તે.

ડેરો-હરેડી, તોફાની ગાયને ગળે લાકડું બાંધે

ડમરું-વાનું.

ડાકડમાલ-ડોળ, આડંબર.

ડંબર-ડોલા.

લક-લાસ.

લત્પદ-ઈશ્વરપદ.

લક્ષણુ-તે વખતે, તરત.

લિઠ-પીડા.

લિધાવૃત્તિ-ત્રણ પ્રકારની વૃત્તિ.

લિપુંડ્ર-આડું દીકું, રૈવી કરે છે તે.

લમ-અંધારું.

લમાલ-લમાલનાં પાંદડાં.

લનયા-ઢીકરી.

લરણી-સૂર્ય. [હિય તે.

લરપેટ-ત્રિપેટ, ત્રણ ગામની સીમ એકઠી થતી

લક્ષ-ડાહો.

લાત્પર્ય-સાર, મતલબ.

લાપસ-લાપ કરનાર, લપસી.

લામ-લમેણણી.

લાસ-સ્વાદ, સ્હેજત.

ત્રાણુ-રક્ષણુ.
 ત્રાવડ-તાવડું. [ગુણોને જવાડનાર.
 ત્રિગુણાત્મક-રજ, તમ અને સત્વ એ ત્રણ
 ત્રિગુણાતીત-રજ, તમ અને સત્વ એ ત્રણ
 ત્રિપુરારી-શિવ. [ગુણોથી ન્યારો.
 ત્રિયા-સ્ત્રી.
 ત્રિવેણી-ગંગા, યમુના અને સરસ્વતી એ ત્રણ
 નદીઓ, ત્રણ નદી એકઠી થાય તે જગા.
 ત્રિવિધતાપ-અધિભૂત, અધિદેવ અને અધ્યા-
 ત્મક, એ ત્રણ જાતનાં દુઃખ.
 તિર્મિગળ-મગર.
 તિમિર-અંધારું.
 તુલા-તોળવાનો કાંટો, એક રાશિ છે.
 તુપ-સાળનાં ફેતરાં.
 તોય-પાણી.
 તોરારો-તે-પાઘડીનો.
 તૃણચર-ધાસ ખાનાર.
 દગ્ધ-દાઝેલું.
 દત્ત-આપેલું હોય તે.
 દદામા-નગારાં.
 દધિજા-લક્ષ્મી.
 દરુજ-રાક્ષસ, હૈલ્ય.
 દર્પ-અભિમાન.
 દરી-શુક્રા.
 દરાનન-રાવણ, દરામુખ.
 દળ-ખાંદડું, લશ્કર.
 દક્ષ-ડાહો.
 દાદુર-દેડકો.
 દામણાં-દોરડાં.
 દામિની-વિજળી.
 દારા-સી.
 દારણુ-વિકરાલ, ભયંકર.
 દાસિત્વ-દાસપણું.
 દિગ્પાળ-દિગ્રાય-દિશાનો દેવ.

દિગંબર-દિશા છે વસ્ત્ર જેનાં એવો નમ.
 દિવ્ય-તેજસ્વી, ભભકાદાર.
 દીક્ષિત-દીક્ષા દીધેલું એવું, બ્રાહ્મણોમાં એક
 [અટક છે.
 દીર્ઘાયુ-લાંબા આયુષવાળો.
 દુક્કલ-વસ્ત્ર.
 દુધા-દુઝતી.
 દુર્ગ-કોટ, કિલ્લો.
 દુરિત-પાપ.
 દુર્ભિક્ષ-દુકાળ.
 દુલારી-દીકરી.
 દેવાંગના-દેવતાની સ્ત્રી.
 દેહદર્શી-શરીરને પોતાનું જાણનાર.
 દોહન-દોહવું, સાર.
 દોહગ-દોષ.
 દગ-આંખ.
 દ્યુત-જીગાર.
 દ્રવણ-ગળણું.
 દ્રવંતિ-વિરહથી ગળતી.
 દ્યુતિ-કાંતિ.
 દંતી-હાથી.
 દંપતી-સ્ત્રી અને પુરુષ.
 દ્યુતકણુ-ખીકણુ, ડરકણુ.
 ધનદ-કુળેર.
 ધનિક-પૈસાવાળો.
 ધરણી-પૃથ્વી. [નારા-શેષ.
 ધરાધર-ધરા-પૃથ્વી, ધર-ધરનાર, પૃથ્વીને ધર-
 ધાતા-બ્રહ્મા.
 ધૂર્ત-ધૂતારો.
 ધૂમ્ર-ધૂમ્રાડો.
 ધેનુ-ગાય.
 ધ્યેય-ધ્યાન કરવા યોગ્ય પદાર્થ.
 ધ્વનિ-રાખ્ત, સ્વર.
 ધ્વજ-ધ્વજ.

ન-નિષેધમાં વપરાય છે-નહીં.

નગ-પર્વત.

નગદ-રોકડું.

નટવર-નટ-નાચનારો-વર-શ્રેષ્ઠ, સારો નાચ-

નફેરી-એક જાતનું વાજું.

નભ-આકાશ.

નરતો-નરસ્યો.

નરહરિ-નરસિંહ.

નરેડાટ-ઉજળડ, વેરાન.

નર્તન-નાચવું તે, નાચ.

નવનીત-માખણ.

નવનિધ-નવ પ્રકારની નિધિ.

નષા-નષ.

નષ્ટ-નાશ પામેલું.

નાગર-ચતુર.

નાટકી-નાટક કરનાર.

નાથ-ધણી.

નાદ-સ્વર.

નાદી-તોરી.

નાપિક-હજમ, વાળંદ.

નાયક-ઉપરી, આગેવાન.

નારકી-નરકવાસી.

નાગગોળે-તોપને ગોળે.

નિકટ-પાસે, ઢુકડું.

નિકર-સમુદાય.

નિકેત-ધર.

નિગમ-વેદ.

નિત્ય-નૈમિત્તિક-નિત્યનાં સ્નાન સંખ્યા અને કંઈ

[નિમિત્તે કરવાની ક્રિયા, એકાદશાહ દ્વાદ-

[શાહાદિ શ્રાદ્ધ.

નિદાન-કારણ.

નિધન-મેત.

નિધાન-ભંડાર.

નિપટ-નફટ, બેશરમ.

નિધિ-ભંડાર.

નિપાત-મરણ, નાશ.

નિપુણ-કુશળ, પ્રવીણ.

નિબ્રંછા-તુચ્છકારવું-નિંદવું.

નિમિષ-થોડો વખત, આંખ ઉઘાડ મીંચ કરતાં

[જે વખત લાગે છે તે.

નિમંત્રણ-નોતરું.

નિર્ધોષ-અવાજ, શબ્દનો ધાર.

નિર્મિત-ઠેરવેલું.

નિર્વાણ-છેલું, મોક્ષ, મુક્તિ.

નિર્વેદ-કંટાળો, ઇચ્છા, આતુરતા, નમ્રતા.

નિશા-નિશ-નિશી-રાત્રિ.

નિષેધ-વારવું, મના કરવી.

નિષ્કંટક-કાંટા વિનાતું.

નીક-પ્રવાહ.

નીલ-કાળું, ભુરું.

નીલકંઠ-નિળવટ-મહાદેવ.

નૂતન-નવું.

ન્યૂન-ઓછું.

નૃપતિ-નૃપ, રાજ.

નેડો-સ્નેહ, પ્રેમ.

નેતિ-અપાર.

નેપૂર-નેહેરી-નૂપુર-ઝાંઝર.

નેષ્ટિક-આસ્થિક.

ખખાલવું-ઘોલું.

ખગરણ-અવસર, ફેડો દિવસ.

ખટ-ખટકુલ, લુગડું, વસ્ત્ર.

ખટાળું-એક જાતનું રેશમી લુગડું.

ખટો-ઢોલ-ખટાદાર-ઢોલ વગાડનાર.

ખતિત-ખડેલું, ખાપી.

ખતાકા-ધન.

ખદ્ધતિ-ખાંધેલું ધોરણ.

ખયોધર-દરિયો, વાદળ, સ્તન.

ખરાગ-ફૂલમાંની ઓળી રજ.

ખરાત્પર-માયાથી ભૂદો.

ખરજન્ય-વરસાદ.

પરા-શ્રેષ્ઠ.
 પરિગ્રહ-દાન લેવું.
 પરિધાન-પહેરવું.
 પર્ણકુટી-ખાંદડાંથી છાયલી ઝુંપડી.
 પર્વણી-પર્વ.
 પરિવ-ફરતો ઘેર, ઘેરાવો.
 પરિધાન-પટકુલ.
 પરિમાણ-પ્રમાણ, માપ.
 પરેક્ષ-તજરે ન પડે તેમ, પુંઠપાછળ.
 પલાશ-આખરો.
 પલ્લવ-ખાંદડાં.
 પલાંડુ-હુંગલી, કાંદા.
 પશુપતિ-શિવ, સિંહ.
 પસાય-પ્રસાદ, કૃપા.
 પળવું-તાસવું, ભાગી જવું.
 પાખર-ઘોડાતું બખતર.
 પાથ-પાથ-પાથડી, (૨) પગ.
 પાંગરવું-ખીલવું.
 પાંડુર-કીકું.
 પાણિગ્રહણ-પરણવું.
 પાતક-પાપ.
 પાર્તાજલિ-એક મુનિ, જેણે યોગશાસ્ત્ર રચેલું છે.
 પાદોદક-પગ ધોયેલું પાણી.
 પાય-પગ.
 પાયકા-માળા.
 પાર્ય-અર્જુન.
 પારદ-પારો.
 પારધી-શિકારી.
 પારો-માળાનો મણકો, એ નામની એક ધાતુ.
 પાવક-અગ્નિ.
 પાવન-પવિત્ર.
 પાલિ-પાળવું.
 પિક-કોયલ.
 પિનાક-શિવનું ધનુષ.
 પિપાસા-તૃષ્ણા.

પિશાચી-ડાકણ.
 પિશુન-ચાડિયો.
 પિષ્ટ-આટો.
 પીંગાણી-ધુપેલની વાડકી.
 પીત-પીળું.
 પીન-કંકણ.
 પીચાવો-ઢોરને પાણી પીવાનો કર.
 પુદ્ગલ-શરીર.
 પુણ્યશ્લોક-જેનાં નામ સ્મરણથી પુણ્ય થાય એવો.
 પુનરપિ-ફરીને પાણી.
 પુનિત-પવિત્ર.
 પુર-રાહેર.
 પુરિષ-વિષા.
 પુરન્દર-ઈન્દ્ર.
 પુરન્દરી-ઈન્દ્રાણી.
 પુરી-નગરી, આવાની પુરી.
 પુશ્પલી-ગુણકા, વેશ્યા.
 પુષ્પિત-પુષ્પાળ, ફળેલું.
 પૂજ્ય-પૂજવા યોગ્ય.
 પૂર્વપક્ષ-વાદી, પહેલું પખવાડિયું.
 પેય-પીવાનો પદાર્થ.
 પેન્નર-ખાસડું.
 પેશકશી-એવે નામે લેવાતો એક કર.
 પેાત-વહાણ.
 પેઠમા-પ્રદક્ષિણા.
 પ્રચંડ-મોટું, ભયંકર.
 પ્રચારવું-ટોકવું.
 પ્રજાપતિ-કુંભાર, રાજા, બ્રહ્મા.
 પ્રણવ-ઓંકાર.
 પ્રણય-નમ્રતા.
 પ્રણિપત-સ્તુતિ.
 પ્રતિકાર-ના કહેવી.
 પ્રતિબોધ-ધીરજ.
 પ્રત્યવાય-દોષ, હરકત.
 પ્રત્યક્ષ-પ્રગટ.

પ્રથક-નૂહું.
 પ્રબળ-વધારે બળવાન.
 પ્રબંધ-કવિતા, બાષણ ઇત્યાદિનો સંગ્રહ, નિબંધ.
 પ્રભા-પ્રકાશ, કાંતિ.
 પ્રભાવ-મહિમા, પરાક્રમ, સામર્થ્ય.
 પ્રમથવું-બલોવવું.
 પ્રમાદ-આળસ, બેદરકારી.
 પ્રમદા-પ્રેમદા-સ્ત્રી.
 પ્રલંબ-લાંબું.
 પ્રવૃત્તિ-ઉદ્યોગ.
 પ્રશમ-શમતા, શાંતિ.
 પ્રશસ્ત-મોટું, મોકળું મન.
 પ્રસૂતા-માતા.
 પ્રસૂતિકાળ-જન્મ સમય.
 પ્રસ્થાન-પ્રદેશ જવા ઘેરથી નિકળવું તે વેળા સુકન
 પ્રહાર-માર. [જેવાને કંઈક વસ્તુ અગાડીથી
 પ્રક્ષાલન-ધોવું. [મકી આવવી તે.
 પ્રજ્ઞા-બુદ્ધિ.
 પ્રાશન-ખાવું.
 પ્રાસાદ-મહેલ, હવેલી.
 પ્રછવું-સમજવું, જાણવું.
 પ્રેરવું-મોકલવું, ઉકેરવું.
 પ્રોહિત-પુરોહિત, ગૌર.
 ફનો-સમૂહો નાશ, પાયમાલ.
 ફાળ-જેરમાં ફોડવું, ચમકી જવું, ત્રાસ, (૨) લુગ-
 [ડાંના ફાળ, બેફાળ, ત્રિફાળ, ચોફાળ.
 ફાલું-ફાઉડી.
 ફીલ-દરિયાનું ફીણ.
 ફુટડિયા-શોભતા, ફુટડા.
 ફાફળ-ળી-સોપારી, તેનું ઝાડ.
 ખગ-ખંગલો.
 ખડી-નિંદા.
 ખદ્રિ-ખોરીનું ઝાડ.
 ખળ-જેર, કૌવત.
 ખળખંધુ-ખળદેવનો ભાઈ, કૃષ્ણ.

ખહુલતા-ખહુ.
 ખાડુવાં-ખિચારાં.
 ખાનક-ખાંધણી.
 ખાવના ચંદન-એક જાતનું ચંદન.
 ખાલાલ્યંતર-ખહાર તથા ચંદર.
 ખાહુ-હાય.
 ખાળખંધ-ખાળકને માથે ખાંધવાનો ફેટો.
 ખિંદુ-શૂન, મીડું, ટપકું.
 ખિંબ-પ્રતિખિંબ, ઘિલોડું (એક ફળ).
 ખિરદ-પણ, પ્રતિજ્ઞા.
 ખુદખુદા-પાણીના પરપોટા.
 ખુંબારવ-ગોંધાટ, હેકારા.
 ખુસદિયો-શ્રીમંત વખતે બાલીને તેના દિયર
 [કંકુવાળા હાય કરી તમાચો મારનાર.
 ખુહારવું-ઝાડવું.
 ખેખાકળી-ગાભરી, ઉકેરાયલી.
 ખેલડી-જડી.
 અક્ષકન્યા-સરસ્વતી, અક્ષાની દીકરી.
 અક્ષવેતા-અક્ષને-પરમેશ્વરને. જાણનાર.
 અંદીજન-ભાટ, ચારણ.
 અંધુ-ભાઈ.
 અખવું-અક્ષ કરવું, ખાવું.
 અગિની-અહેન.
 અડવું-લડવું.
 અણુ-કહે.
 અર્તા-ધણી, પાળનાર.
 અરમ્યાં-અમાપ્યાં.
 અવ-સંસાર, જન્મારો, શિવ.
 અવન-ધર.
 અવાટવિ-સંસારરૂપી વન.
 અવાધિ-અવસાગર.
 અવ્ય-મૌઠ, સુંદર, શોભવું.
 અક્ષ-ખાણું.
 અખવું-ખાલવું.
 અગીરથી-ગંગા.

ભાજન-વાસણ.
 ભાનુ-સૂરજ.
 ભામની-ભામિની-ભામ-ભામા-શ્રી.
 ભામો-ભ્રમ, વહેમ.
 ભારતી-સરસ્વતી.
 ભાલ-કપાળ.
 ભાવન-ભાવનું.
 ભિન્ન-ભૂંડું.
 ભીતિ-ભય.
 ભીર-સહાયતા.
 ભુક્તા-ખાનાર.
 ભુક્તિ-ઉપયોગ.
 ભુજ-હાથ.
 ભુજંગ-સર્પ.
 ભુવન-જગત્, લોક, ધર.
 ભુંસો-ભગાડવું, ચહેરવું. [મહાભૂત]. પિશાય.
 ભૂત-પૃથ્વી, અપ, તેજ, વાયુ, આકાશ, (પંચ-
 ભૂતબદી-ધર્મની એક જાતની ક્રિયા.
 ભૂતળ-પૃથ્વી ઉપર.
 ભૂધર-શેષનાગ, પર્વત.
 ભૂતિ-ધાતું, આબાદી.
 ભૂના-પૃથ્વીના, મટાડીના.
 ભૂવિનંદન-ભૂવિ-પૃથ્વી, નંદન-છોકરો. પૃથ્વીનો
 ભૂષણ-ધરેણું. [છોકરો-મંગળ.
 ભૃકુટી-ભમર.
 ભૃગુ-શુક.
 ભૃંગ-ભમરો.
 ભેક-હેડકો.
 ભેર-ભેરી.
 ભેવ-ભેદ, મર્મ.
 ભેષજ-ઔસડ.
 ભેળ-ભેળું, હુટ, ખેતરમાં ઢોર પેસાડી ખવ-
 ભેંસર-પાડો. [રાવી દેવું તે.
 ભોક્તા-ભોગવનાર.
 ભોગાસક્ત-ભોગવવાની ઇચ્છાવાળો.

ભોમ-મંગળ.
 ભોર-સવાર, પ્રભાત.
 ભૌતિક-પાંચે ભૂતોમાંથી થયેલું તે.
 મકરાકર-મગરના આકારનું.
 મગ્ગ-માર્ગ.
 મગ્ન-ગરક થયેલું, પ્રસન્ન.
 મધવા-ઈંદ્ર.
 મજ્જન-ચરખી.
 મત્સર-અદેખાઈ.
 મદગર-મગદળિયાં.
 મદન-કામદેવ.
 મધુકર-ભમરો.
 મધુપર્ક-દહીં, દૂધ, મધ, વિગેરેથી પૂજન કરવું તે.
 મધુરભાષિણી-મીઠું બોલનારી.
 મધુવન-વૃંદાવન.
 મધુસૂદન-વિષ્ણુ, મધુ નામના દૈત્યને મારનાર.
 મનન-વિચાર.
 મનમય-કામ.
 મનસા-મનથી, મનવડે.
 મયણ-કામદેવ.
 માયા-દયા, માયા.
 મરાલ-હંસ.
 મરકટ-વાનર.
 મર્દની-મારનારી, મર્દન કરનારી.
 મરજીવો-સમુદ્રમાંથી મોતી કાઢનાર.
 મહતારી-ચાકરડીની વરણી.
 મહાભૂત-પૃથ્વી, અપ, તેજ, વાયુ, આકાશ.
 મહાવાક્ય-વેદાન્તનું એક વાક્ય છે.
 મહિધર-પર્વત, શેષ, વિષ્ણુ.
 મહિષ-પાડો.
 મહિષી-રાણી, ભેંસ.
 મહુચર-વાદીની વાંસળી.
 મશકલો-મહોરો દેવાનું હથિયાર.
 મા-લક્ષ્મી, માતા.
 માગધ-વેહીવંચા.

માણવું-ભોગવું.
 માતંગ-હાથી.
 માર્તંડ-સૂરજ.
 માદક-કેરી.
 માધવ-વિષ્ણુ.
 માનિનતા-અભિમાનપણું.
 મામ-મમત્વ.
 માયા-હેત, પ્રિત.
 માયીક-માયીક-માયામાંથી થયેલું.
 માર-કામ.
 મારુત-પવન, વાયુ.
 મીટ-દૃષ્ટિ, નજર.
 મીન-માછલું. ૨ બાર રાશિમાંની એક.
 મીરાત-મીલત.
 મીમાંસા-છ શાસ્ત્રમાંનું એક શાસ્ત્ર.
 મિશ્ર-મળેલું, શેળશેળ.
 મીસરી-ખાંડ.
 મુક્તા-મોતી.
 મુક્તિપૂરી-અયોધ્યા, મથુરા, માયા, કાશી, કાંચી,
 મંજુલ-સુંદર. [અવન્તિકા, અને દ્વારિકા, એ
 મંચન-વલોવવું. [સાત છે.
 મુગ્ધા-અજ્ઞાની, થોડી સમજણવાળી.
 મુંડ-માથું.
 મુદા-આનંદ.
 મુદ્રા-છાપ.
 મુદિત-આનંદી.
 મુદ્રિકા-વીંટી.
 મુન્ય-મુનિ.
 મુમુક્ષુ-મોક્ષની ઇચ્છા રાખનાર.
 મૂશળ-સાંભેલું.
 મૂષક-ઊંદર.
 મેખલા-કંદોરો.
 મેગળ-હાથી.
 મેઘાડંબર-વરસાદના જેવો ડોળ.
 મેદ-ચરખી.

મેન-કામ.
 મેરુ-એક પર્વત, માળાનો ઉપરનો મણકો.
 મેટ-મોટાઈ.
 મોડવું-ભાંગવું, મરડવું.
 મોદવર્ધન-હર્ષ ઉપભવનારી.
 મોરારિ-વિષ્ણુ, મુરારિ.
 મેવાસ-ચોરને રહેવાની ઝાડી.
 મેષોન્મેષ-આંખ ઉઘાડવી ને મીચવી.
 મેહેરામાણુ-સમુદ્ર.
 મેક્ષણુ-કંસાર હલાવવાનો ચાટવો.
 મોદ-આનંદ.
 મહોર-છાપ.
 મોચન-છુટકો.
 મોલીડું-ફેટા-માથે બાંધવાનો.
 મોહકમ-ધણેા ધૂપો.
 મૃગ-હરિણ.
 મૃગજળ-ઝાંઝવાં.
 મૃગયા-શિકાર.
 મૃગાક્ષિ-હરણના જેવી આંખવાળી સ્ત્રી.
 મૃત્તિકા-માટી.
 મૃદુલ-કોમલ.
 મંગલ-કલ્યાણ, એક ગ્રહ.
 મંજન-માંજવું, નહાવું.
 મંદાર-દેવતાનું ઝાડ.
 મંદ્રાચળ-એક મોટા પર્વત છે.
 અક્ષર્કર્મ-શરીર ચોળવાની એક જાતની પીડી.
 યજન-હોમ કરવો.
 યજવું-પૂજવું.
 યયા-જેમ.
 યવન-મુસલમાન.
 યાજન-પૂજ.
 યુવા-જુવાન.
 યુકા-જી.
 યોગમાર્ગ-યોગીનો માર્ગ.
 યોજના-ગોઠવણ.

ચોધા-લડવેચો.
 રક્ત-રાતું લોહી.
 રજની-રાત.
 રજો-રજોગુણ.
 રટવું-ખોલવું.
 રણ-રેતીનું મેદાન, કરજ, યુદ્ધ સંગ્રામ.
 રણકાર-અવાજ.
 રતિ-પ્રીતિ, કમદેવની સ્ત્રી.
 રતિભોગ-ઇશક.
 રદ-દાંત.
 રસકૃપિકા-જેના પાણીથી લોહાનું સોનું થાય
 રમણીદ્વીપ-દ્વારકાનો ખેટ. [એવી વાવ.
 રમણી-સ્ત્રી.
 રમ્ય-સુંદર.
 રમા-લક્ષ્મી.
 રવિનંદ-ચમરાજ.
 રસિક-રસવાળું, રસ સમજનાર.
 રસના-જીભ.
 રહસ્ય-છાનું, ગુહ્ય, મર્મ.
 રહેણી-રહેવાની રીત, ક્રિયા.
 રાજવ-કમલ.
 રાવલું-સભા, રાજમંડળ.
 રાસભ-ગધેડો.
 રાશી-જથો.
 રિદ્ધિ-પૈસા.
 રિપુ-રાત્રુ.
 રીડ-ખૂમાટ.
 રચિર-ગમતું, ખાવતું.
 રેઠમાળ-માણસના માથાની માળ.
 રુતરાજ-વસંત.
 રુતવેતી-અડકાયલી, રજસ્વલા.
 રહે-હૃદય, અંતઃકરણ.
 રદ્રાણી-પાર્વતી.
 રંધન-રોકવું.
 રોધ-અટકાવવું.

રેણુ-રજ.
 રેન-રાત્રિ.
 રેવત-ઘોડો.
 રેકવ-રાયકવાળ બ્રાહ્મણ.
 રોમહર્ષ } રૂવાંટાં હાં થાય તે.
 રોમાંચિત }
 રોમાવલિ-રૂવાટાંની હાર.
 રોહિણી-ચંદ્રની સ્ત્રી, એક નક્ષત્ર.
 રૌરવ-નરકનો કુંડ છે.
 રનાદે-સૂરજની સ્ત્રી.
 રંભા-એ નામની એક અપ્સરા.
 રાખ-લાખ.
 રગડું-છાલકું.
 રધુ-નાનું.
 રલાધવી-ચંચલાઈ.
 રાછ-લક્ષ્મી.
 રતા-વેલ.
 રસ્ય-મળે એવું.
 રલિત-સુંદર.
 રલુતા-તૃષ્ણા.
 રક્ષ-ક્યાન, લાખ.
 રાધવ-લધુતા, ચતુરાઈ.
 રાધવું-જડવું.
 રાવણ્ય-મધુરતા, વાણીની મીઠાસ.
 રિંગદેહ-સૂક્ષ્મ શરીર.
 રીટ-હદ.
 રિલવટ-કપાળ.
 રીલા-ખેલ.
 રૂંખો-ઝુમખા.
 રોકોત્તર-સાધારણ લોકના વિચારથી પર,
 પરલોક.
 રોચન-આંખ.
 રોલ-ચંચળ.
 રકત્ર-ખોલનાર.
 રકત્ર-મોહું.

વગળવંશી-લેગવાળો, વર્ણસંકર.
 વઘોડી-છુટું મૂકવું.
 વજ-ધન્દ્રવું હથિયાર.
 વણુ-વિના, કપાસ.
 વણુસવું-નારા પામવું.
 વણુસાડ-બગાડ.
 વતાં-હળમત.
 વત્સ-બાળક, વાછરડો.
 વત્સલ-પાળનાર.
 વદન-મુખ.
 વદવું-કહેવું, બોલવું.
 વધુ-વહુ, વધારે.
 વનકુળ-ઝાડના પાંતરાંનાં વજ્ર.
 વનચર-વનમાં ફરનારાં જનવર.
 વનમાળી-વિષ્ણુ.
 વનરાય-સિંહ, વનરૂપિત.
 વહ્નિ-અગ્નિ.
 વપન-હળમત.
 વપુ-શરીર.
 વમન-ઉલટી.
 વચણુ-વચન.
 વર્તિક-આવકોના જતિ.
 વર્ધન-વધારનાર.
 વરચવું-કંટાળવું.
 વરજવું-તજ દેવું.
 વરવું-હજરડવું.
 વરત-રેંટ અથવા કેશનું દોરડું.
 વરતિ-આવકોના જતિ.
 વરાંસે-બરુંસે.
 વરાહ-ભૂડ.
 વરિષ્ઠ-મોટી, મોટું.
 વરુ-નાહર નામનું જનવર.
 વહુધો-ગુચવાયલો, પેધો.
 વલો-ઘાસમાંથી માખણનું વિખરઈ જવું.
 વલોણું-દહીંને રવાઈએ હલાવવું તે.

વસન-વસ્ત્ર.
 વસંત-વાસવ-દ્રાગણુ તથા ચૈત્રની ઋતુ.
 વહુવરાવવું-વહી જવું.
 વહાયા-ખેંચાયા.
 વહુવર-મોટી વહુ.
 વાફ-વાણી.
 વાફવિદગ્ધ-વાણીમાં ચતુરાઈ દેખાડવી.
 વાગલાં-ફાંફાં.
 વાધાંબર-વાધના ચામડાનાં વસ્ત્ર.
 વાય-વાણી, વાયા.
 વાંછવું-ધમ્ધવું.
 વાજ-તોખા પામવું, કંટાળવું.
 વાજ-ધોડો.
 વાટિકા-વાડી.
 વાડવ-આહ્વાણુ.
 વાન-શરીરનો રંગ.
 વાપી-વાવ.
 વામ-શિવ, ડાબું અંગ.
 વામણું-હીંગણું.
 વામા-ત્રી.
 વાય-કાગડો.
 વાયુચર-પવન ખાઈ હવે તે.
 વારાંગના-વેશ્યા.
 વારિ-પાણી.
 વારિધિ-સમુદ્ર.
 વારિનિધિ-પાણીનો ભંડાર, દરિયો.
 વારુણિ-દારુ.
 વાસક-દિવસ.
 વાસુકી-નાગની એક જાત.
 વાસનિક-વાસનાવાળો.
 વાસવ-ધંદ્ર.
 વિકટ-ભયંકર, મુશ્કેલ.
 વિક્ર્ય-વેચાણુ.
 વિકલ્પ-શક, સંદેહ, વેમ.
 વિકલ્પ-ચેત વિનાનું, આકળું.

વિકાશવું-કુશવું, ખીલવું.
 વિખિયા-સ્ત્રી, ચંદ્રહાસની સ્ત્રીનું નામ.
 વિગય-ખાવાના રસ.
 વિઘટવું-ઘટવું.
 વિચરવું-જવું.
 વિજયા-ભાંગ.
 વિટવરાહ-ભૂંડ.
 વિતંડ-પાખંડ.
 વિત્ત-દ્રવ્ય, પૈસા.
 વિદગ્ધ-ડાલો.
 વિદ્યુત-વિજળી.
 વિદ્વત-વિદ્વાન.
 વિદ્વળ-દુષ્ટા વગરનું, આપું અન્ન.
 વિદારવું-ફાડવું.
 વિદુમ-રાતો મણિ.
 વિદેહ-દેહથી જૂદો આત્મા.
 વિદેહી-શરીરનું બાન નહીં હોય તે.
 વિધાતા-બ્રહ્મા.
 વિધાત્રી-બ્રહ્માની સ્ત્રી.
 વિધિ-બ્રહ્મા.
 વિધિનિષેધ-કરવું ન કરવું.
 વિધુ-ચંદ્ર.
 વિનય-નમ્રતા.
 વિનોદ-આનંદ.
 વિપર્યય-નાશ.
 વિપાક-પરિણામ.
 વિપિન-વન.
 વિપુલ-મોહોદું.
 વિભૂતિ-રાખાડી, ઐશ્વર્ય.
 વિમુખ-હલકું, અવળું.
 વિરચિ-બ્રહ્મા.
 વિરજ-વીર્ય, ધાતુ.
 વિરલા-જવલા, કોઈ એક.
 વિરહ-વિરહ-વિયોગ.
 વિર્હણી-વિન્નગણી.

વિરાથવું-વિરોધ થવો.
 વિલાસ-મુખ, આનંદ.
 વિલાસવું-શોભવું.
 વિવર-પોલાણ, દર.
 વિરાદ-ધોળું.
 વિશાળ-પહોળું.
 વિષય-શબ્દ, સ્પર્શ, રૂપ, રસ, ગંધ.
 વિષાદ-ખેદ, દિલગિરી.
 વિષધર-નાગ.
 વિષમ-બરાબર નહીં તે.
 વિષ્ટિ-મુલેહ.
 વિસ્તરવું-વિસ્તાર કરવો, વધવું.
 વિસ્તીર્ણ-વિસ્તારવાળું.
 વિસ્મય-અચરત, હેરત.
 વિહંગ-વિહંગ-પક્ષી.
 વિહાર-આનંદ કરવા માટે અહીં તહીં ફરવું.
 વિહિન-વિના.
 વિજ્ઞાન-સવિસ્તર જ્ઞાન, અનુભવ જ્ઞાન.
 વીર-બહાદુર.
 વીરક્ષેત્ર-બહાદુર જગો, વડોદરું.
 વીણાપાણિ-નારદમુનિ.
 વુઠવું-જવું.
 વૃદ્ધ-ટાળું.
 વૃક્ષ-ડોસી.
 વૃક્ષિ-વધારો.
 વૃશ્ચિક-વિંછિ.
 વૃષભ-બળદ.
 વૃષ્ટિ-વરસાદ.
 વેણુ-ચોટલો.
 વૈતરો-વહેનારો.
 વેદાંત-એક શાસ્ત્ર છે.
 વેસર-નાકનું ધરેણું, બુલાક.
 વેળુ-રેતી.
 વૈતરણી-વૈખરી-નરકની નદી.
 વૈદેહી-સીતા, દમયંતી.

વૈરાટ-મહોદ્ધ, બ્રહ્માંડ.
 વૈશેષિક-એક, શાસ્ત્ર છે.
 વૈષ્ણવી-લક્ષ્મી.
 વૈશ્વદેવ-શુદ્ધિ વાસ્તે હોમ.
 વંગ-ગાડું, વાંકાં.
 વચક-ઠગ, વિદ્વષક.
 વ્યક્ત-આકાર, ગુણ જાણી શકાય તે.
 વ્યંજન-વિંચણો.
 વ્યંડળ-નપુંસક.
 વ્યતિરેક-નૂકું.
 વ્યયા-પીડા.
 વ્યાધ-શિકારી.
 વ્યામ-આકાશ.
 વ્યામચર-પક્ષી.
 શકટ-ગાડું.
 શકરખોર-શાકરનો જીવડો.
 શકે-રખેને.
 શક-ધંદ્ર.
 શચી-ધંદ્રાણી. [ખાસે છે તે.
 શાણગટ-સાણકો, સાડીનો છેડો જે કમરમાં
 શતશાખી-સો ડાળીવાળું.
 શનિ-હજવે, ધીમે.
 શખ-શત્રુ-મુડકું.
 શખ્દાતીત-શખ્દથી નૂહો.
 શખ્દવેધી-શખ્દ સાંભળીને નિશાન મારનાર.
 શમ-ધન્વિયો નિયમમાં રાખવી.
 શયન-સૂકું.
 શર-ખાણ.
 શરણાંગત-આશ્રે આવેલો.
 શરદ-જમાંની એક ઋતુ, બાદરવો, આસો.
 શરદેન્દુ-શરદ ઋતુનો ચંદ્ર.
 શરાસન-ખાણતું આસન-ધનુષ.
 શર્વરી-રાત્રિ.
 શર્વરીપતિ-ચંદ્ર.
 શરવો-તુરત સાંભળનાર.

શલભ-ટીડ.
 શશિ-ચંદ્ર.
 શશિધર-મહાદેવ.
 શાખા-ડાળ.
 શામળ-કાળું.
 શામા-સ્ત્રી.
 શાંભવી-શિવની સ્ત્રી.
 શારદ-સારદ, સરસ્વતી.
 શાખ-શાખામણ, રત્ન.
 શાખા-ચોટલી.
 શાખિકા-પાલખી.
 શાખિર-તંબુ.
 શાલિમુખ-ખાણ, ભ્રમર.
 શલ્કિષ-શલ્કપત્રું કામ કરનાર, કારીગર.
 શિવ-મહાદેવ, કલ્યાણ.
 શિશિર-એક ઋતુ, પૌષ તથા માઘ.
 શિશુ-ખાલક.
 શિશ્નોદર-ઉપસ્થ અને પેટ.
 શિયાણો-ખાજ, એક જાતનું પક્ષી.
 શીઘ્ર-જલદી.
 શીત-ટહાડ, ઠંડું.
 શીર્ષ-માથું.
 શીમળો-એક જાતનું ઝાડ, જેનાં ફુલ દેખાવે
 સારાં હોય છે પણ કંઈ કામમાં
 આવતાં નથી.
 શુક-પોપટ.
 શુકર-ભૂંડ, ભૂંડણી.
 શુદ્ધાયમન-જમીને આચમન કરવું તે.
 શુદ્ધ-મીંડું, ઉજડ.
 શુભટ-શરો.
 શેજ-પયારી.
 શેણ-નજર.
 શેષ-શેષનાગ.
 શૈલ-પર્વત.
 શોણિત-લોહી.

શુંગી-શીંગડું, એ નામના એક ઋષિ.
શ્રમજળ-પરસેવો, ધામ.

શ્રવણ-કાન.

શ્રીધર-લક્ષ્મીને ધરનાર, વિષ્ણુ.

શ્રીપાત-સંન્યાસી.

શ્રીમત-શોભાવાળું.

શ્રીમુખ-શોભીતું મુખ.

શ્રીરંગ-પરમેશ્વર.

શ્રીવત્સ-વિષ્ણુના હૃદયમાં ચિહ્ન છે તે.

શ્રુતિ-વેદ.

શ્રોતા-સાંભળનાર.

શ્લેષ-બીજો અર્થ.

શ્વસુર-સસરો.

શંકરપણુ-પરમેશ્વર.

સકટ-ગાડું.

સંકોચાતું-સંકોચ પામવો.

સખા-મિત્ર.

સચરાચર-સ્થિર અને અસ્થિર.

સલાતુલ-સાચું ખોટું.

સત્વ-ત્રણ ગુણમાંનો એક.

સત્વર-તરત.

સણગટ-ધુંમટો-લાજ.

સદન-ધર.

સઘ-તરત.

સદયણુ-નક્ષી બાવ.

સદળી-નડી.

સદૈવ-હંમેશાં.

સદોદિત-હંમેશાં.

સનાતન-અનાદિ.

સપરાણું-ઉપરાણું.

સમક્ષિ-ધર્મનો સાચો રસ્તો.

સમર-કામદેવ.

સમર્પણુ-સોંપવું.

સમવિત-સરખા જાણનાર.

સમાજ-સભા, મંડળી.

સમીપ-પાસે.

સમીર-વાયુ.

સમુદાય-જથો.

સમુર્જિત-જૈનના મત પ્રમાણે બીણા જીવ થાય
સમૂહ-જથો. [છ તે.

સમેવડ-બરાબરીયું.

સરવો-ઉદાર.

સરોડો-સર્વાવાસ, સર્વ વસે તે.

સર્વાંગ-આખું શરીર.

સર્વાતીત-સર્વથી જૂદો.

સરિતા-નદી.

સલિતા-નદી.

સળકવું-આમ તેમ હાલવું.

સલિલ-પાણી.

સલુણું-સરસ.

સવત્સ-વાછડાંવાળી ગાય.

સવ્ય-સવળું.

સહકાર-આંખો.

સહજનંદ-નિરંતર આનંદ.

સહસ્રશીર્ષા-હજાર માથાનો.

સહિષ્ણુ-સાંખી રહેવું.

સહોદર-એક માળાપનાં છોકરાં.

સાંઈ-ભેટવું.

સાકટ-અધર્મી.

સાંખ્ય-એક શાસ્ત્ર છે.

સાત્વિક-સત્વ ગુણવાળો.

સાદર-આદરભાવ-અધરણીવાળી સ્ત્રીને તેના

સાધક-બક્ત. [ધણી તરફનાં લાડ.

સાતુકળ-મદદગાર.

સાધ્ય-બની શકે તેવું.

સાધવી-સારાં આચરણવાળી સ્ત્રી.

સાથરો-સાદરી કે કામળો.

સામદ-સરદાર.

સામરો-સમાં કરવાં.

સાયર-સાગર.

સારંગ-ખાણ.
 સારંગપાણિ-વિષ્ણુ.
 સારથિ-ગાડીવાન.
 સારિકા-મેના.
 સાવજ-સિંહ.
 સાવિત્રી-બ્રહ્માણી.
 સિદ્ધ-જેગી.
 સિંધુ-સમુદ્ર.
 સિંહિકા-રાહુની મા. [શરૂઆતનો પાઠ.
 સિંધો વરણે-જીના વખતમાં અભ્યાસ કરવાની
 સીમા-સીમાડો.
 સીમંત-અધરણી.
 સુકર-સહેલું.
 સુચી-સોય દરજીની.
 સુખમા-શોભા.
 સુત-દીકરો, એક પુરાણી, ગાડીવાન.
 સુતા-દીકરી.
 સુડો-પોપટ.
 સુદર્શન-વિષ્ણુનું ચક્ર.
 સુધા-અમૃત.
 સુધાકર-ચંદ્ર.
 સુમન-કુલ.
 સુર-દેવ.
 સુરગુરુ-બૃહસ્પતિ.
 સુરત-અહેરો, નજર.
 સુરતરુ-દેવનું ઝાડ.
 સુરદ્રુમ-કંપવૃક્ષ.
 સુરધેનુ-કામદુધા.
 સુષુમ્ણા-શરીરની ત્રણ નાડીમાંની એક.
 સૂક્ષ્મ-ઝીણું.
 સૂતિકા-સુવાવડી. [હલદી થઈ જાય.
 સૂર-સૂરજ. [તો તેને પચે, નહીં તો
 સોધો-પડો પાનડી. [જો ખરો બ્રાહ્મણ હોય
 સોમવદ્ધી-એક જાતનો વેલો, એવું કહેવાય છે કે
 સોહાગ-રૂડું ભાગ્ય.

સોમણકાર-સોની.
 સૌમ્ય-નરમ, માયાળુ.
 સંકલ્પ-વિચાર.
 સંકર્ષણ-બળદેવ, શેષ.
 સંક્રમ-વ્યાપવું.
 સંકેત-ઠરાવ, સિંચિત, એકઠું કરેલું.
 સંજયની-ચમપુરી.
 સંતતિ-પરિવાર.
 સદરણો-ઉપદેશ.
 સંતા-ભાવના.
 સંપ્રદ-જેરથી બંધ કરવું.
 સંમાર્જની-સાવરણી.
 સંયમ-મન નિયમમાં રાખવું.
 સંવત્સર-વર્ષ.
 સ્તંભ-થાંભલો.
 સ્તંભતીર્થ-ખંભાત.
 સ્થૂલ-જડું.
 સ્તવન-સ્તુતિ.
 સ્ફટિક-એક જાતનો મણિ.
 સ્માર્ત-સ્મૃતિ પ્રમાણે ચાલનાર.
 સ્મિત-મલકાવું.
 સ્મૃતિ-ધર્મ શાસ્ત્ર.
 સ્વતઃસિદ્ધ-પોતાની મેળે બનેલું.
 સ્વછંદ-સ્વતંત્ર.
 સ્વર્ણગાર-સોનાનું ઘર.
 સ્વયં-પોતે, સ્વેચ્છાથી.
 સ્વયંવર-પોતાની ઇચ્છાએ પરણનાર કન્યા.
 સ્વસ્તિવાચન-આશીર્વાદનાં વચન.
 સ્વેદ-પરસેવા.
 હણવું-મારવું.
 હર્મ્ય-હવેલી.
 હલસ્ત-હય, ઘોડો.
 હરિણાક્ષિ-હરણના જેવી આંખવાળી.
 હરિવદની-ચંદ્ર જેવા મોહોવાળી.
 હવિષાત્ર-જવ, ડાંગર, હોમવાવું અન્ન.

હલેતું-હળવું અથવા ધીમું.
 હસ્તામલ-હથેલીમાં આમળું હોય તે.
 હળધર-બળદેવ.
 હાટક-સોતું.
 હારણ-કાયર, ધીરજ.
 હારદ-સારાંશ.
 હારી-હરનાર.
 હાવભાવ-કામને ઉત્પન્ન કરે તેવી ચેષ્ટા.
 હળાહળ-ઝેર.
 હિઝનાદ-હૈયામાં નાદ ઉઠે તે.
 હિર-સાર.
 હિરણ્યગર્ભ-બ્રહ્મા, સૂર્ય, ઈશ્વર.
 હિસક-હિસા કરનાર.
 હિમરુ-હીરાગળ.
 હીસવું-હરખવું.
 હેસારવ-હણુહણાટ.
 હુતદ્રવ્ય-અગ્નિમાં હોમવાની સામગ્રી.
 હુતારાન-હુતાશ, અગ્નિ.
 હેન્ને-સ્નેહ, હેત.
 હેડો-હળી જવું.
 હેદળ-ઘોડાનું ટાળું.
 હેમ-સોતું.

હેરવું-જેવું.
 હેલ-ખેડું, ઘડો અને ગાગર, ભાર.
 હેલી-સખી.
 હેલો-અપાટો.
 હદ-પાણીનો ઝરો.
 હ્મત-ધા વાગવાથી પડેલો ખાડો.
 હ્મ-તરત.
 હ્મમા-માફ.
 હ્મર-નાશવંત વસ્તુ.
 હ્મિતિ-પૃથ્વી.
 હ્મિમા-ખીચડી.
 હ્મીણ-ઓહું.
 હ્મીર-હુધ.
 હ્મુદ-હલકો.
 હ્મુદધંટા-ધુધરી.
 હ્મુદધંટાળી-ધુધરીવાળો કન્દેરો.
 હ્મુધા-ભુખ.
 હ્મુધાર્તિ-ભુખથી પીડાયેલો.
 હ્મુધિત-ભુખ્યો.
 હ્મણી-અક્ષોહિણી, હાથીઓ, પેદળ, પાળા,
 [રથ વિગેરેથી મુકરર કરેલું લક્ષર.

16314

